

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ŞEYH SADUK

(Muhammed b. Ali b. Babeveyh)

TEVHİD

2. BASKI

Çeviri

Zafer AYDAŞ

el-Mustafa Yayınları: 30

ISBN: 978-605-9982-11-5

TEVHİD

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2017

Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Eserin özgün adı

التوحيد

Yayın Yönetmeni

Dr. Cafer Yusufi

Yazar

Şeyh Saduk (r.a)

Çeviri

Zafer Aydaş

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Redakte

Ozan Kemal Sarıaloğlu

Sayfa Düzeni

Kevser

Kapak Tasarımı

Emre Güngör

Birinci Baskı: İstanbul, Aralık 2014

İkinci Baskı: İstanbul, Kasım 2017

Baskı ve Cilt

Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 34712)

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

elmustafa@hotmail.com.tr

Başlarken

Rahman ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla...

Hamd, tek ve yegâne, güçlü ve kudret sahibi, merhamet eden, bağışlayan, yeri ve göğü yaratan, karanlık ve nuru oluşturan, ölüleri diriltten, gizli ve açıktan haberdar olan, geçmiş ve geleceği bilen, hissedilmeyen, dokunulmayan, temas edilmeyen, beş duyu organıyla algılanmayan, cismi olmadan Kibriya elbisesini giyen, birine benzemeden celâl elbisesine bürünen, zevali olmadan arşta oturan, kullarından uzak olmadan onlardan üstün olan, onlara dokunmadan onlara yakın olan, ilkiğinde tek, ezeliyetinde ilâh olan, doğurmamış ve doğmamış, ortaksız, lütuf ve ihsan sahibi Allah'a mahsustur. Salât ve selâm peygamberlerin efendisi Muhammed'e (s.a.a) ve onun tertemiz Ehl-i Beyt'ine (a.s) olsun.

İnsanların Allah'ın tevhid ve birliğini, sıfat ve fiillerini en doğru biçimde Yüce Allah'ın insanoğlu için seçip gönderdiği elçisi Hz. Muhammed ve kendisinden sonra insanlığın hak yoldan sapmayarak gerçek tevhidi bir düşüncede kalmaları için ümmetine emanet bırakıp "Kur'an-ı Natık" (konuşan Kur'an) diye tanıttığı İmamların dilinden öğrenmelerinin, daha uygun olacağını düşündük. Bu doğrultuda yaptığımız uzun bir araştırma ve inceleme sonucu, Şeyh Saduk tarafından kaleme alınmış, Şia mektebinin en saygın ve muteber kitaplarından biri olan "Tevhid" adlı bu kitabı Türkçemize kazandırmayı uygun gördük.

Hamd ve sena alemlerin Rabb'ine, salat ve selam Resul'ü Muhammed'e ve onun tertemiz Ehl-i Beyti'ne olsun.

"Tevhid" kitabı, hicrî dördüncü yüzyılda yaşamış Şia mektebinin en seçkin fakih ve muhaddislerinden Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh Kummi, meşhur lakabıyla Şeyh Saduk tarafından kaleme alınmıştır. Bu kitap "Tevhidu Saduk" veya "Tevhidu İbn Babeveyh" adıyla tanınmıştır.

Kitabın Konusu

Şeyh Saduk, bu eser için yazdığı mukaddimesinin sonunda kitabın konusunu şu şekilde özetlemiştir: “Şanı yüce Allah’ın ‘tevhid ve tekliğini ispat, teşbih ve cebr ekolünü reddeden’ bu kitabın tasnifi vesilesiyle Allah’a yakınlığı talep ediyor, O’ndan yardım dileyerek, O’na dayanıyorum. O, bana yeter. O ne güzel vekildir!”

Kitap, Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Masum İmamların (a.s) ‘Allah’ın birliği, tevhid, zat, sıfat, isim ve fiilleri’ hakkında buyurmuş oldukları hadislerden oluşmaktadır. Bu eser, Allah’ı ve Şia mektebinin tevhid hakkındaki görüşlerini anlatan çok değerli bir kitaptır.

Tevhid kitabı, İmâmiye mektebinin önemli ve genel inançlarını anlatan, bu mezhebin en önemli kelâm kitaplarından biri sayılmaktadır. Şeyh Saduk, kelâm ve istidlâl konularında uzman biri olmasına rağmen, bu kitapta genellikle dini görüşleri dikkate almış ve hadislerden yararlanmışır.

Kitabın Saygınlık ve İtibarı

Tevhid kitabı, Şeyh Saduk’un öteki kitapları gibi Şîî fakihleri ve âlimleri tarafından her zaman kıymet görmüş ve Şia’nın ‘usul-u rivayi’ alanında en saygın ve muteber kitaplarından biri sayılmıştır. İçindeki hadisler ‘Biharu’l- Envar’ kitabı gibi birçok Şîî rivayet kitaplarında değer almış ve onlara istinat edilmiştir. Aynı şekilde bu kitaba, büyük âlimler tarafından şerhlerin yazılmış olması, eserin ulemanın yanındaki değerini göstermektedir.

Kitabın Yazılmasının Sebebi

Şeyh Saduk, ‘Tevhid’ kitabının yazılmasının sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Bize muhalif olan bir topluluk kendi kitaplarında yer alan bazı rivayetlerimizin açıklamasını bilmediklerinden ve anlamına vakıf olmadıklarından, onları kendi yerlerinde karar kılmayarak, onların lâfızlarını Kur’an’ın lâfızlarıyla karşılaştırmadıklarından dolayı bize teşbih ve cebr nispeti vererek, mezhebimizi, bilgisiz ve cahillerin yanında karalamaktadır. Bu durum, yolumuzu onlara karmaşık gösterecek zihinlerini bulandırmış, insanları Allah’ın dininden uzaklaştırarak onları Allah’ın hüccet ve delillerini (İmamları) inkâr etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla, şanı yüce Allah’ın “tevhid ve tekliğini ispat eden”, “teş-

bih ve cebr ekolünü reddeden” bu kitabın tasnifi vesilesiyle Allah’a yakınlığı talep ediyor, O’ndan yardım dileyerek O’na dayanıyorum. O, bana yeter. O ne güzel vekildir!”

Dolayısıyla, Şeyh Saduk’un bu kitabı yazmasının sebebi, Şia mektebinin tevhid hakkındaki inancını savunmak ve Şia’nın tevhid bahsindeki sahih görüşünü beyan etmektir.

Kitaba Yazılan Şerhler

Kitaba, kelami ve itikadi açıdan büyük bir önemi haiz olması nedeniyle pek çok şerh yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- Büyük âlim ve arif, Ayetullah Gazi Muhammed Said Kummi’nin yazdığı şerh. Bu şerh, kitapta yer alan kelami ve irfani noktaları çok güzel bir biçimde ele almıştır. Eser hicri 1099 yılında kaleme alınmıştır.

2- Seyyid Nimetullah b. Abdullah Tusteri’nin yazdığı bu şerh “*Uns’u Tevhid fi Şerh-i Tevhid*” adıyla meşhurdur.

3- Emir Muhammed Ali Naibu’s Sedare’nin mukaddes Kum şehrinde yazdığı şerh.

.Mevlâ Muhammed Bakır Sebzevari’nin Farsça şerhi 4-

Kitabın Önemi ve Tarihteki Yeri

Kitabın önemi ve tarihteki yerini bilmek için, yazarının, Şia İmâmiye mektebinin dört ana kaynağından birini kaleme alan Şia’nın üç fakih ve muhaddisinden biri olduğunu göz önüne almamız yeterlidir. İslam’ın ilk yıllarında bir mektep ve mezhebin itikadi görüşlerini belirtmek için “Kitabu Tevhid” adında kitaplar yazılırdı. Dolayısıyla İslâm mezheplerinin önde gelen görüş sahipleri o mezhebin tevhid ve itikat hakkındaki görüşlerini yansıtan, bu adla kitaplar kaleme almaktaydılar.¹ Bu doğrultuda ‘Havariç’in bazı büyükleri, bir grup ‘Mu’tezile’, İmam Cafer Sadık’ın (a.s) öğrencisi Hişam b. Hakem, dördüncü asırda yaşamış İmâmiye mezhebinin önde gelen mütekellimi Hasan b. Musa Nevbahti ve Zeydi mezhebinden Hasan b. Salih b. Hay bu adla kitaplar kaleme almışlardır. Şeyh Saduk da aynı amaçla bu isimle bir kitap kaleme almıştır.²

Kitapta Yer Alan Hadis Sayısı ve Çeşitleri

Bu kitap 67 babdan müteşekkil olup 578 hadis içermektedir.

Şeyh Saduk, bu kitapta, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.a) ve On İki İmamdan (a.s) hadislerle yer vermiştir. Bu kitapta iki muzmer (belli olmayan, saklı) hadis bulunmaktadır. Ancak ricâl ilmine bakıldığında hangi imamlardan nakledildiği ortaya çıkmaktadır. Bu kitapta ayrıca Masumlardan olmayan beş kişiden rivayet nakledilmiştir. Bu kişiler: Zeyd b. Ali, Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Yakup Kuleyni, Muhammed b. Numan el-Ehvel ve Muhammed Hanefiye'dir. Bu hadisler 'mevkuf' rivayetlerden sayılmaktadır.

Şeyh Saduk, kitabında genellikle hadisleri senetleriyle birlikte zikretmiştir. 578 hadis arasında sadece 11 hadis mürsel olarak zikredilmiş, gerisi senetleriyle birlikte nakledilmiştir. Bu senetli rivayetlerin arasında yaklaşık olarak 40 hadis merfudur. Bunları bazen açıklamıştır, ancak bu merfu hadislerin yarısına yakını Masumlara bağlı senetlerdir ki buna işaret edilmemiştir. Örneğin 41. babda yer alan 329. hadisin senedinde şöyle demiştir: "Fadl b. es-Seken, Ebu Abdullah'tan şöyle rivayet eder: Emirü'l-Mü'minin buyurdu ki..." Burada Şeyh Saduk İmam Cafer Sadık'tan sonraki Masumların isimlerini anmayarak doğrudan "İmam Cafer Sadık şöyle rivayet eder: 'Emirü'l-Mü'minin buyurdu ki...' " der. Elbette anlaşılan odur ki Şeyh Saduk, bu tür rivayetlerde öteki Masumların adını zikretmeye ihtiyaç duymamaktaydı. Çünkü bu tür rivayetlerde genel olarak birinci Masumun adını zikrettikten sonra 'atalarından' diyerek en son Masumun adını zikretmiştir. Örneğin: 28. babdaki 261. hadiste şöyle yazmıştır: "Süleyman el- Ferra, Ali b. Musa er- Rıza'dan (a.s) , o da atalarından Hz. Ali'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu..." Eğer bu açıklamayı kabul edersek, artık bu tür hadisleri merfu sayamayız. Dolayısıyla her nerede 'atalarından' tabirini görsek Şeyh Saduk'un bu konuya dikkat ettiğini ve meselelerin tam anlamıyla farkında olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

Ayrı bir konu ise bazen aynı senetli bir hadisi naklettiğinde 'aynı senetle' tabirini kullanarak bir önceki hadiste yer alan senedi zikretmemiş olmasıdır. Bu yöntem konunun uzamaması için kullanılan bir yoldur. Diğer rivayete dayalı kitaplarda da bu yöntem kullanılmıştır. Şeyh Saduk, genel olarak muhaddisler nezdinde kabul edilen tüm konulara

riayet etmiştir. Bazı yerlerde Şeyh Saduk'un kendisi hadis uzun olduğundan "Konumuzla alâkalı olan kısmı burada zikrettik" diyerek hadisin geri kalan kısmını nakletmemektedir. Bu tür hadislerin sayısı 11'dir.

Ey Allah'ım! Başarılı kılan da doğru yola ileten de yalnızca sensin. Bu hakir kulundan kabul buyur. Doğrusu sen işiten, gören ve hakkıyla bilensin.

Zafer Aydaş

المقدمة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الواحد الأحد الذى لا شريك له الفرد الصمد الذى لا شبيه له الأول القديم الذى لا غاية له الآخر الباقي الذى لا نهاية له الموجود الثابت الذى لا عدم له الملك الدائم الذى لا زوال له القادر الذى لا يعجزه شئ العليم الذى لا يخفى عليه شئ الحى لا بجملة الكائن لا فى مكان السميع البصير الذى لا آله له ولا أداة الذى أمر بالعدل وأخذ بالفضل وحكم بالفصل - لا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ ولا راد لقضائه ولا غالب لإرادته ولا قاهر لمشيئته وإِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ. فَسُبْحَانَ الَّذِي يَبْدِئُ مَكْرُوثَ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ المرجع والمصير.

وأشهد أن لا إله إلا الله رب العالمين وأشهد أن محمدا عبده ورسوله سيد النبيين وخير خلقه أجمعين وأشهد أن على بن أبى طالب سيد الوصيين وإمام المتقين وقائد الغر المحجلين وأن الأئمة من ولده بعده حجج الله إلى يوم الدين صلوات الله وسلامه عليهم أجمعين. قال الشيخ أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن موسى بن بابويه القمى الفقيه نزيل الرى مصنف هذا الكتاب أعانه الله تعالى على طاعته ووفقه لمرضاته

إن الذى دعانى إلى تأليف كتابي هذا أنى وجدت قوما من المخالفين لنا ينسبون عصابتنا إلى القول بالتشبيه والجبر لما وجدوا فى كتبهم من الأخبار التى جهلوا تفسيرها ولم يعرفوا معانيها ووضعوها فى غير موضعها ولم يقابلوا بألفاظها ألفاظ القرآن فقبحوا بذلك عند الجهال صورة مذهبنا ولبسوا عليهم طريقتنا وصدوا الناس عن دين الله وحملوهم على جحود حجج الله فتقربت إلى الله تعالى ذكره بتصنيف هذا الكتاب فى التوحيد ونفى التشبيه والجبر مستعينا به ومتوكلا عليه وهو حسبي ونعم الوكيل.

Önsöz

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

Hamd, ortağı olmayan bir ve tek, benzeri olmayan yegâne ve ihtiyaçsız, sonu olmayan kalıcı, yokluğu olmayan sabit mevcut, zevali olmayan daimi hükümdar, kendisini acze düşürecek bir şeyin olmadığı güçlü, hiçbir şeyin kendisinden gizli kalmayacağı âlim olan Allah'a mahsustur. Hayatsız hayy, mekânsız olan, alet ve araçsız işiten ve görendir. Adalete emreden, lütuf ve ihsanı edinen, katiyetle hükmeden, hükmünde tahkikat ve reddi olmayandır. İradesine üstün gelen yoktur. Meşiyetine galip gelen olmaz. Bir şey yaratmak istediği zaman, Onun yaptığı «ol» demekten ibarettir. Hemen olurur. Her şeyin hükümrانlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Dönüş ve son, yalnızca O'nadır.

Âlemlerin Rabbi Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ediyorum ve yine tüm peygamberlerin efendisi ve yarattıklarının en üstünü olan Muhammed'in (s.a.a) O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ediyorum. Ali b. Ebu Talib'in (a.s) vasilerin efendisi, muttakilerin imamı, kıyamet günü yüzleri parıl parıl parlayanların önderi olduğuna ve kendisinden sonra gelen evlatları olan İmamların (*aleyhimu's-selam*), Allah'ın kıyamet gününe kadar, hüccet ve kanıtları olduğuna şahadet ediyorum. Allah'ın salât ve selâmı onların üzerine olsun.

Rey şehrinde yaşamakta olup bu kitabın yazarı olan Şeyh Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Musa b. Babeveyh el-Kumi el- Fakih -Allah ona itaati için yardım etsin ve kendi rızasına muvaffak etsin- şöyle demektedir:

“Beni bu kitabın yazılmasına zorlayan şey şudur: Bize muhalif olan bir topluluk kendi kitaplarında yer alan bazı rivayetlerimizin açıklamasını bilmediklerinden ve anlamına vakıf olmadıklarından, onları kendi yerlerinde karar kılmayarak, onların lâfızlarını Kur'an'ın lâfızlarıyla karşılaştırmadıklarından dolayı bize teşbih ve cebr nispeti vererek, mezhebimizi, bilgisiz ve cahillerin yanında karalamaktadır. Bu durum, yolumuzu onlara karmaşık göstererek zihinlerini bulandırmış, insanları Allah'ın dininden uzaklaştırarak onları Allah'ın hüccet ve delillerini (*İmamları*) inkâr etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla, şanı yüce Allah'ın “tevhid ve tekliğini ispat eden”, “teşbih ve cebr ekolünü reddeden” bu kitabın tasnifi vesilesiyle Allah'a yakınlığı talep ediyor, O'ndan yardım dileyerek O'na dayanıyorum. O, bana yeter. O ne güzel vekildir!”

Muhammed b. Ali b. Babeveyh

١. باب ثواب الموحدين و العارفين

١- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُوَيْهِ الْقُمِّيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عِمْرَانَ الْعِجْلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعَلَاءِ الْخَفَّافُ قَالَ حَدَّثَنَا عَطِيَّةُ الْعَوْفِيُّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا قُلْتُ وَ لَا قَالَ الْقَائِلُونَ قَبْلِي مِثْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص خَيْرُ الْعِبَادَةِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ مَا مِنْ شَيْءٍ أَكْثَمَ ثَوَابًا مِنْ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَغْدِلُهُ شَيْءٌ وَ لَا يَشْرِكُهُ فِي الْأَمْرِ أَحَدٌ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ التَّحَعِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ضَمِنَ لِلْمُؤْمِنِ ضَمَانًا قَالَ قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ ضَمِنَ لَهُ أَنْ هُوَ أَقَرُّ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ لِمُحَمَّدٍ ص بِالنُّبُوَّةِ وَ لِعَلِيِّ ع بِالْإِمَامَةِ وَ أَدَّى مَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ أَنْ يُسْكِنَهُ فِي جَوَارِهِ قَالَ قُلْتُ فَهَذِهِ وَ اللَّهُ الْكَرَامَةُ الَّتِي لَا يُشَبِّهُهَا كَرَامَةُ الْآدَمِيِّينَ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع اَعْمَلُوا قَلِيلًا تَنْتَعَمُوا كَثِيرًا.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ زِيَادٍ الْكَرْخِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ مَاتَ وَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا أَحْسَنَ أَوْ أَسَاءَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

1- Muvahhid ve Ariflerin Sevabı Babı

1- (1)... Atiye el-Avfi, Ebu Said-i Hudri'den, Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Ne ben ve ne de benden önce başkaları, “Lâ ilâhe illâllah”³ kelimesi gibi bir söz söylemiştir.”

2- (2)... Sekuni, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhis-selâm*), O babasından, O da atalarından şöyle rivayet eder:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

“İbadetin en hayırlısı ‘Lâ ilâhe illâllah’ sözüdür.”

3- (3)... Ebu Hamza şöyle rivayet eder: İmam Muhammed Bakır'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

“Hiçbir şeyin sevabı ‘Allah’tan başka ilâh yoktur’ şahadetinden daha büyük değildir; çünkü hiçbir şey Aziz ve Celil olan Allah'ın dengi değildir ve O'nun, işlerinde bir ortağı da yoktur.”

4- (4)... Mufaddal b. Ömer, Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Allah-u Teâlâ, mümin için bir şeye kefil olmuştur.” Ravi şöyle diyor: “Yüce Allah'ın o kefil olduğu şey nedir?” diye sorduğumda İmam şöyle buyurdu: “Eğer o, Allah'ın rububiyetini, Muhammed'in (s.a.a) nübüvvetini ve Ali'nin (a.s) imametini ikrar eder ve kendisine farz olan şeylere amel ederse, ona kendi civarında yer vereceğine kefil olmuştur.” Ben de “Allah'a yemin ederim ki, bu insanlardakine benzemeyen bir cömertlik ve yüceliktir” dedim. Daha sonra İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Az amel ile çok fayda elde edin.”

5- (5)... İbrahim b. Ziyad el-Kerhi Ebu Abdullah'tan (a.s) , O babasından, O da atası Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet eder: Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“İster iyilik etsin, ister kötülük; her kim Allah'a şirk koşmadan ölürse cennete girer.”

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَ أَهْلُ الْمَغْفِرَةِ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنَا أَهْلٌ أَنْ أُتَّقَى وَ لَا يُشْرِكْ بِي عَبْدِي شَيْئاً وَ أَنَا أَهْلٌ أَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِي عَبْدِي شَيْئاً أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَ قَالَ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَقْسَمَ بِعِزَّتِهِ وَ جَلَالِهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَ أَهْلَ تَوْحِيدِهِ بِالنَّارِ أَبَداً.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَرَّمَ أَجْسَادَ الْمُوَحِّدِينَ عَلَى النَّارِ.

٨- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ ص أَنَّهُ قَالَ الْمُوَحِّدَانِ مَنْ مَاتَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ مَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ دَخَلَ النَّارَ.

٩- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الصَّبَّاحِ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ النَّبِيِّ ص قَالَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ مِنْ أَبِي أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

١٠- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْكُوفِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي جَدِّي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ الْكُوفِيُّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرٍو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ جَاءَ جَبْرِئِيلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ طُوبَى لِمَنْ قَالَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ جَابِرِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنَانِي جَبْرِئِيلُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ طُوبَى لِمَنْ قَالَ مِنْ أُمَّتِكَ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ مُخْلِصاً.

6- (6)... Ebu Hamza, Ebu Abdullah'ın (a.s) Allah'ın, **“Sakınılmaya lâyık olan da O'dur, mağfiret sahibi de (bağışlamaya ehil olan da) O'dur. (Müddessir, 56)”** ayeti hakkında şöyle buyurduğunu nakleder: “Yüce Allah şöyle diyor: Ben sakınılmaya lâyığım ve kulum hiçbir şeyi bana ortak koşmamalıdır. Eğer kulum bana bir şeyi ortak koşmazsa onu cennete koyma ehliyetine ve hakkına sahibim.” Sonra İmam (a.s) şöyle devam etti: “Allah-u Teâlâ muvahhidleri cehennem ateşiyle hiçbir zaman azap etmeyeceğine dair izzet ve celâline and içmiştir.”

7- (7)... Ebu Basir İmam Cafer-i Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet eder: “Allah-u Teâlâ muvahhidlerin bedenlerini ateşe haram kılmıştır.”

8- (8)... Cabir b. Abdullah, Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“(Kişinin cennet ve cehenneme girmesi için) İki sebep vardır; kim Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun ortağı ve şeriki olmadığına şahadet ettiği halde ölürse cennete girer ve her kim Allah'a ortak koştugu halde ölürse ateşe atılır.”

9- (9)... Enes, Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder: “İnatçı zorba ‘Lâ ilâhe illâllah’ demekten kaçınan kimsedir.”

10- (10)... Cabir b. El-Cu'fî, İmam Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet eder:

“Cebrail (a.s) Resûlullah'a (s.a.a) gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Ümmetinden ‘Allah'tan başka ilâh yoktur; tektir O, tektir O, tektir O’ diyen kimseye ne mutlu!”

11- (11)... Cabir, İmam Cafer Sadık'dan (a.s) Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Cebrail, Sefa ve Merve arasında bana gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Ümmetinden halis bir şekilde ‘Allah'tan başka ilâh yoktur, tektir O’ diyen kimseye ne mutlu!”

١٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ الْكُوفِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا صَعِدَتْ تَحْرُقُ كُلَّ سَقْفٍ لَا تَمُرُّ بِشَيْءٍ مِنْ سَيِّئَاتِهِ إِلَّا طَلَسَتْهَا حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَيَّ مِثْلَهَا مِنَ الْحَسَنَاتِ فَتَقِفَ.

١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصَّقَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثَمَنُ الْجَنَّةِ.

١٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَمْرٍو قَالَ حَدَّثَنِي عِمْرَانُ بْنُ أَبِي عَطَاءٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ مَا مِنَ الْكَلَامِ كَلِمَةً أَحَبَّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يُمِدُّ بِهَا صَوْتَهُ فَيَفْرُغُ إِلَّا تَنَازَرَتْ ذُنُوبُهُ تَحْتَ قَدَمَيْهِ كَمَا يَتَنَازَرُ وَرَقُ الشَّجَرِ تَحْتَهَا.

١٥- حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ تَمِيمٍ السَّرْحَسِيُّ الْفَقِيهُ بِسَرَخْسٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو لَبِيدٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّامِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْجَمَّالُ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ حَدَّثَنِي قُدَامَةُ بْنُ مَحْرُزٍ الْأَشْجَعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَّجِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَرْبٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ أَشْهَدُ عَلَيَّ أَبِي زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ لَسِمَعْتُهُ يَقُولُ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ص فَقَالَ لِي بَشِّرِ النَّاسَ أَنَّهُ مَنْ قَالَ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ.

١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبَانَ وَغَيْرِهِ عَنِ الصَّادِقِ ع قَالَ مَنْ خَتَمَ صِيَامَهُ بِقَوْلِ صَالِحٍ أَوْ عَمَلِ صَالِحٍ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ صِيَامَهُ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا الْقَوْلُ الصَّالِحُ قَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ إِخْرَاجُ الْفِطْرَةِ.

١٧- حَدَّثَنَا أَبُو مَنْصُورٍ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ بَكْرِ الْخُورِيُّ بَيْسَابُورَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو

12- (12)... Ebu Tufeyl, Hz. Ali'nin (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Müslüman kul ‘Lâ ilâhe illâllah’ dediğinde mutlaka bu sözü bütün tavanları yırtarak yukarı çıkar, yanından geçtiği bütün kötülüklerini silip süpürür ve nihayetinde kendisi gibi hasenata (iyiliklere) vardığında durur.”

13- (13)... Ubeyd b. Zurare, Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Lâ ilâhe illâllah” sözü cennetin pahasıdır.”

14- (14)... İbn-i Abbas, Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Allah katında hiçbir söz ‘Lâ ilâhe illâllah’ sözü kadar sevimli değildir ve kul ‘Lâ ilâhe illâllah’ der demez, yaprağın ağacının dibinde dağılıp saçıldığı gibi günahları ayaklarının altında dağılıp gider.”

15- (15)... Ebu Harb şöyle diyor: Şahadet ederim ki Ebu Zeyd b. Halid'in şöyle dediğini duydum:

Resûlullah (s.a.a) beni göndererek şöyle buyurdu: “İnsanlara müjde ver ve de ki: Her kim ‘Allah’tan başka ilâh yoktur, tektir, ortağı yoktur’ derse mükâfatı cennettir.”

16- (16)... Aban ve diğerleri İmam Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet eder:

“Kim orucunu salih (doğru, faziletli) bir sözle veya salih bir amelle tamamlarsa, Allah onun orucunu kabul eder.” Orada hazır bulunanlar İmam'a (a.s) “Ey Resûlullah'ın oğlu! Salih söz nedir?” diye sorduklarında, İmam şöyle buyurdu: “La ilâhe illâllah” sözüne şehadet etmektir. Salih amel ise fitre zekâtını vermektir.”

17- (17)... Adına el-Harevi, el-Nehrivani ve el-Şeybani de denilen, Ahmet b. Abdullah el Cuybari, İmam Rıza'dan (a.s) , O babasından, O atalarından, onlar da Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet eder:

إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ هَارُونَ الْخُورِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادِ الْفَقِيهِ الْخُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْجَوَيْبَارِيُّ وَ يُقَالُ لَهُ الْهَرَوِيُّ وَ النَّهْرَوَانِيُّ وَ الشَّيْبَانِيُّ عَنِ الرِّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا جَزَاءُ مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ بِالتَّوْحِيدِ إِلَّا الْجَنَّةُ.

١٨- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةٌ عَظِيمَةٌ كَرِيمَةٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ قَالَهَا مُخْلِصًا اسْتَوْجَبَ الْجَنَّةَ وَ مَنْ قَالَهَا كَاذِبًا عُصِمَتْ مَالُهُ وَ دَمُهُ وَ كَانَ مَصِيرُهُ إِلَى النَّارِ.

١٩- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ طَلَسَتْ مَا فِي صَحِيفَتِهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ.

٢٠- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَمُودًا مِنْ يَاقُوتَةٍ حُمْرَاءَ رَأْسُهُ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ أَسْفَلُهُ عَلَى ظَهْرِ الْخُوتِ فِي الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اهْتَزَّتْ الْعَرْشُ وَ تَحَرَّكَ الْعُمُودُ وَ تَحَرَّكَ الْخُوتُ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اسْكُنْ يَا عَرْشِي فَيَقُولُ كَيْفَ اسْكُنُ وَ أَنْتَ لَمْ تَعْفِرْ لِقَائِلِهَا فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اشْهَدُوا سُكَّانَ سَمَاوَاتِي أَنْبَى قَدْ عَفَرْتُ لِقَائِلِهَا.

٢١- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الشَّاهِ الْفَقِيهِ بِمَرْوَرُودٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبَّاسٍ الطَّائِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي فِي سَنَةِ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا ع سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ تِسْعِينَ وَ مِائَةٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: ‘Allah’ın tevhidle nimetlendirdiği kişinin mükâfatı cennetten başka bir şey değildir.’”

18- (18)... Aynı yolla rivayet edilen başka bir hadiste de İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ‘La ilahe illallah’ kelimesi Aziz ve Celil olan Allah katında büyük ve saygın bir sözdür, kim halis bir şekilde bunu söylerse cennet onun için farz olur ve kim de onu yalan üzerine söylerse mal ve kanı korunur, ancak sonu ateştir.”

19- (19)... Aynı yolla rivayet edilen başka bir hadiste de İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “Kim gecenin veya gündüzün bir saatinde ‘La ilahe illallah’ derse, (amel) sayfasındaki bütün kötülükleri silinir.”

20- (20)... Aynı yolla rivayet edilen başka bir hadiste de İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: ‘Aziz ve Celil olan Allah’ın; baş tarafı arşın altında, aşağı kısmı arzın yedinci tabakasının altındaki balığın sırtında olan kızıl yakuttan bir sütunu vardır. Her ne zaman kul ‘La ilahe illallah’ derse arş sallanır, sütun ve balık harekete geçer, o sırada Allah Tebareke ve Teâlâ, ‘Ey benim arşım! Sakin ol’ der. Bunun üzerine arş dile gelir ve ‘Bu cümleyi söyleyeni bağışlamadığın halde nasıl sakın olabilirim?’ der. Allah Tebareke ve Teâlâ; ‘Siz de şehadet edin ey göklerimde yaşayanlar; gerçekten ben bu sözü söyleyeni kesinlikle bağışladım’ der.”⁴

21- (21)... Ebu’l Kasım Abdullah b. Ahmed şöyle diyor: Babam 260 senesinde, İmam Rıza’nın (a.s) 194 senesinde kendisine şöyle dediğini söyledi: Musa b. Cafer babası Ebu Cafer’dan, O babası Ebu Muhammed b. Ali’den, O babası Ali b. Hüseyin’den, O babası Hüseyin b. Ali’den, O da babası Ali b. Ebu Talib’den şöyle buyurduğunu rivayet eder:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَهُ أَمِنَ مِنْ عَذَابِي.

٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ الْمَذْكُورِ النَّيْسَابُورِيُّ
بَنِيْسَابُورَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَزَرَجِيُّ الْأَنْصَارِيُّ السَّعْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ
السَّلَامِ بْنُ صَالِحٍ أَبُو الصَّلْتِ الْهَرَوِيُّ قَالَ كُنْتُ مَعَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا ع حِينَ رَحَلَ مِنْ
نَيْسَابُورَ وَهُوَ رَاكِبٌ بَغْلَةً شَهْبَاءَ فَإِذَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَأَحْمَدُ بْنُ حَرْبٍ وَيَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَ
إِسْحَاقُ بْنُ زَاهَوِيٍّ وَغَدَّةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ قَدْ تَعَلَّقُوا بِلِجَامِ بَغْلَتِهِ فِي الْمَرْبَعَةِ فَقَالُوا بِحَقِّ آبَائِكَ
الْمُطَهَّرِينَ حَدَّثَنَا بِحَدِيثٍ قَدْ سَمِعْتَهُ مِنْ أَبِيكَ فَأَخْرَجَ رَأْسَهُ مِنَ الْعِمَارِيَّةِ وَ عَلَيْهِ مِطْرَفٌ خَزْ
دُو وَجْهَيْنِ وَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي الْعَبْدُ الصَّالِحُ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي الصَّادِقُ جَعْفَرُ
بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بَاقِرُ عِلْمِ الْأَنْبِيَاءِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَلِيُّ
بْنُ الْحُسَيْنِ سَيِّدُ الْعَابِدِينَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي سَيِّدُ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْحُسَيْنُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي
عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ص يَقُولُ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ:

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِي مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ بِشَهَادَةٍ أَنِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِالْإِخْلَاصِ
دَخَلَ فِي حِصْنِي وَمَنْ دَخَلَ فِي حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي.

٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ
بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصُّوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَقِيلٍ عَنْ
إِسْحَاقَ بْنِ زَاهَوِيٍّ قَالَ لَمَّا وَافَى أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا ع بَنِيْسَابُورَ وَ ارَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهَا إِلَى
الْمَأْمُونِ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ فَقَالُوا لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ تَرَحَّلْ عَنَّا وَ لَا تُحَدِّثْنَا
بِحَدِيثٍ فَتَسْتَفِيدُهُ مِنْكَ وَ كَانَ قَدْ قَعَدَ فِي الْعِمَارِيَّةِ فَأُطْلِعَ رَأْسَهُ وَقَالَ سَمِعْتُ أَبِي مُوسَى بْنَ
جَعْفَرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي
عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي الْحُسَيْنِ بْنَ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي أَمِيرِ
الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ سَمِعْتُ جَبْرِئِيلَ يَقُولُ سَمِعْتُ
اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ:

“Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmuştur: ‘La ilâhe illâllah’ benim kalemdir, kim bu kaleye girerse azabımdan güvende olur.”

22- (22)... Ebu Salt el Herevi şöyle diyor: Ali b. Musa Rıza (a.s) Nişabur’dan yola çıktığı zaman gri renkli bir katıra binmişti, ben de Hazret ile birlikteydim. Marbe bölgesindeyken bir anda Muhammed b. Rafi, Ahmet b. Harp, Yahya b. Yahya, İshak b. Rahavey ve bir grup ilim ehli İmam’ın (a.s) katırının gemini tutarak şöyle dediler: “Pak atalarınızın hakkı için bize babanızdan duyduğunuz bir hadis naklediniz!” İmam (a.s) başında ipekli omuz atkısı olduğu halde mahfilden dışarı çıkararak şöyle buyurdu:

“Salih kul olan babam Musa b. Cafer şöyle buyurdu: Sadık olan babam Cafer b. Muhammed bana şöyle söyledi: Peygamberlerin ilmini yaran babam Ebu Cafer Muhammed b. Ali bana şöyle söyledi: Abidlerin efendisi olan babam Ali b. Hüseyin bana şöyle söyledi: Cennet gençlerinin efendisi babam Hüseyin bana şöyle söyledi: Ali b. Ebu Talip (onların hepsine selâm olsun) bana şöyle söyledi: Peygamber’in (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurdu:

‘Şüphesiz ben Allah’ım. Benden başka ilâh yoktur ve sadece bana ibadet edin. Her kim ihlâslı bir şekilde ‘Lâ ilâhe illâllah’ sözüne şahadet ederse benim kaleme girer ve kim benim kaleme girerse, azabımdan güvende olur.’”

23- (23)... İshak b. Rahavey şöyle demiştir: İmam Rıza’nın (a.s) Nişabur’daki molası bittikten sonra Me’mun’un yanına gitmek için hareket ettiği sırada hadis ashâbı İmam’ın etrafını sararak “Ey Resûlullah’ın oğlu! Bizim yanımızdan yararlanacağımız bir hadis nakletmeden mi ayrılıyorsunuz?” diye hitapta bulundular. Bu sırada İmam (*aleyhiselâm*) mahfilde oturuyordu. Başını oradan dışarı çıkararak şöyle buyurdu: “Babam Musa b. Cafer’den duydum, O babası Cafer b. Muhammed’den duyduğunu, O babası Ali b. Hüseyin’den duyduğunu, O babası Hüseyin b. Ali’den duyduğunu, O babası Ali b. Ebu Talip’ten duyduğunu, O da Resûlullah’dan (s.a.a) duyduğunu söyledi. O da Cebrail’in (a.s) Aziz ve Celil olan Allah’dan şöyle buyurduğunu duyduğunu söyledi:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي قَالَ فَلَمَّا مَرَّتِ الرَّاحِلَةُ نَادَانَا بِشُرُوطِهَا وَ أَنَا مِنْ شُرُوطِهَا.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ مِنْ شُرُوطِهَا الْإِقْرَارُ لِلرِّضَا عِ بَأَنَّهُ إِمَامٌ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيِ الْعِبَادِ مُفْتَرَضُ الطَّاعَةِ عَلَيْهِمْ.

٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ تَمِيمٍ السَّرْحَسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو لَبِيدٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّامِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْرَائِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا حَرِيزٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ:

خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ص يَمْشِي وَحْدَهُ لَيْسَ مَعَهُ إِنْسَانٌ فَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَكْرَهُ أَنْ يَمْشِيَ مَعَهُ أَحَدٌ قَالَ فَجَعَلْتُ أَمْشِي فِي ظِلِّ الْقَمَرِ فَالْتَفَتَ فَرَأَنِي فَقَالَ مَنْ هَذَا قُلْتُ أَبُو ذَرٍّ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ تَعَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ إِنَّ الْمُكْثَرِينَ هُمْ الْأَقْلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَيْرًا فَفَنَحَّ مِنْهُ بَيْمِينَهُ وَ شِمَالَهُ وَ بَيَّنَ يَدَيْهِ وَ وَرَأَهُ وَ عَمِلَ فِيهِ خَيْرًا قَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ اجْلِسْ هَاهُنَا وَ أَجْلِسْنِي فِي قَاعٍ حَوْلَهُ حِجَارَةٌ فَقَالَ لِي اجْلِسْ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ قَالَ وَ انْطَلَقَ فِي الْحَرَّةِ حَتَّى لَمْ أَرَهُ وَ تَوَارَى عَنِّي فَأَطَالَ اللَّبَثُ ثُمَّ إِنِّي سَمِعْتُهُ ص وَ هُوَ مُقْبِلٌ وَ هُوَ يَقُولُ وَ إِنَّ زَنِي وَ إِنَّ سَرَقَ قَالَ فَلَمَّا جَاءَ لَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ مَنْ تُكَلِّمُهُ فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَإِنِّي مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يَرُدُّ عَلَيْكَ مِنَ الْجَوَابِ شَيْئًا قَالَ ذَاكَ جَبْرِئِيلُ عَرَضَ لِي فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَقَالَ بَشِّرْ أُمَّتَكَ أَنَّهُ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ قُلْتُ يَا جَبْرِئِيلُ وَ إِنَّ زَنِي وَ إِنَّ سَرَقَ قَالَ نَعَمْ وَ إِنَّ شَرِبَ الْخَمْرَ.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ يَعْنِي بِذَلِكَ أَنَّهُ يُوَفَّقُ لِلتَّوْبَةِ حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ.

“ ‘La ilâhe illâllah’ benim kalemdir, kim kaleme girerse azabımdan güvende olur.”

Ravi şöyle devam etti: Kafil hareket ettiği zaman, İmam bize seslenerek şöyle buyurdu:

“Elbette şartlarıyla ve ben de o şartlardanım.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Tevhidin ikrarının şartlarından biri İmam Rıza’nın (a.s) Aziz ve Celil olan Allah tarafından kullarına imam kılındığına ve itaatinin onlar üzerine vacip olduğuna inançtır.

24- (24)... Ebu Zer (r.a) şöyle diyor:

“Bir gece dışarı çıktım, ansızın Resûlullah’ın (s.a.a) yalnız olarak yürüdüğünü gördüm. Birilerinin O’nunla yürümesinden hoşlanmadığını sandım. Ben ayın gölgesinde hareket ediyordum ki bir anda dönerek beni fark etti. ‘Kim o?’ diye seslendi. ‘Allah beni sana feda etsin, ben Ebu Zer’ dedim. Bana ‘Buraya gel ey Ebu Zer!’ diye seslendi. Sonra O’nunla bir müddet dolaştık. Sonra şöyle buyurdu: ‘(dünyada) Bir şeyi olmayanlar kıyamet gününde varlıklılar olacaktır; meğerki Allah kendisine bir hayır versin de o da o hayırla sağındakilere, solundakilere, önündekilere ve arkasındakilere vererek onunla hayır üzere amel etsin.’ Bir müddet dolaştıktan sonra beni etrafı taşlarla kaplı bir yere oturtturarak ‘Burada otur’ dedi. Sonra ‘Ben dönene kadar yerinden kalkma’ dedi. Daha sonra taşlık araziye doğru hareket ederek gözümünden kayboldu. Geri dönüşü biraz gecikti. Sonra geldiği zaman ‘Zina etmiş olsa da mı? Hırsızlık etmiş olsa da mı?’ dediğini duydum. Sonra hiç vakit kaybetmeden sordum: ‘Ey Allah’ın elçisi! -Allah beni sana feda etsin- taşlık tarafında kiminle konuşuyordunuz? Gerçekten ben size cevap veren kimseyi duymadım’ dedim. Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “O, Cebrail idi; taşlık arazide önüme çıkarak, bana ‘Ümmetine müjde ver ve de ki ‘Kim Aziz ve Celil olan Allah’a ortak koşmadan ölürse cennete girecektir.’ dedi. Ben de: ‘Ey Cebrail! Zina etmiş olsa da mı, hırsızlık etmiş olsa da mı?’ dedim. O da ‘Evet, hatta şarap içse bile’ dedi.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Yani tevhid inancıyla tövbe etmeye muvaffak olur ve cennete gitmeye hak kazanır.

٢٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ غَالِبِ الْأَنْمَاطِيِّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ غَزْوَانَ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص بَيْنَا رَجُلٌ مُسْتَلْقٍ عَلَيَّ ظَهْرُهُ يَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ وَإِلَى النُّجُومِ وَيَقُولُ وَاللَّهِ إِنَّ لَكَ لَرَبًّا هُوَ خَالِقُكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي قَالَ فَظَنَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ فَعَفَرَ لَهُ.

قال مصنف هذا الكتاب وقد قال الله عز وجل - أَوْ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَعْنِي بِذَلِكَ أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَفِي عَجَائِبِ صَنَعِهَا أَوْ لَمْ يَنْظُرُوا فِي ذَلِكَ نَظَرَ مُسْتَدِلٍّ مُعْتَبِرٍ فَيَعْرِفُوا بِمَا يَرُونَ مَا أَقَامَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَعَ عَظَمِ أَجْسَامِهَا وَثِقَلِهَا عَلَيَّ غَيْرِ عَمْدٍ وَتَسْكِينِهَا إِيَّاهَا بِغَيْرِ آلَةٍ فَيَسْتَدِلُّوا بِذَلِكَ عَلَيَّ خَالِقِهَا وَمَالِكِهَا وَمَقِيمِهَا أَنَّهُ لَا يَشْبَهُ الْأَجْسَامَ وَلَا مَا يَتَخَذُ الْكَافِرُونَ إِيَّاهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذْ كَانَتْ الْأَجْسَامُ لَا تَقْدِرُ عَلَيَّ إِقَامَةِ الصَّغِيرِ مِنَ الْأَجْسَامِ فِي الْهَوَاءِ بِغَيْرِ عَمْدٍ وَبِغَيْرِ آلَةٍ فَيَعْرِفُوا بِذَلِكَ خَالِقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَسَائِرِ الْأَجْسَامِ وَيَعْرِفُوا أَنَّهُ لَا يَشْبَهُهَا وَلَا تَشْبِهُهُ فِي قُدْرَةِ اللَّهِ وَمَلِكِهِ وَأَمَّا مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَهُوَ مَلِكُ اللَّهِ هَا وَاقْتِدَارُهُ عَلَيْهَا وَأَرَادَ بِذَلِكَ أَوْ لَمْ يَنْظُرُوا وَيَتَفَكَّرُوا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فِي خَلْقِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِيَّاهَا عَلَيَّ مَا يَشَاهِدُونَهَا عَلَيْهِ فَيَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ مَالِكُهَا وَالمُقْتَدِرُ عَلَيْهَا لِأَنَّهَا مَمْلُوكَةٌ مَخْلُوقَةٌ وَهِيَ فِي قُدْرَتِهِ وَسُلْطَانِهِ وَمَلِكِهِ فَجَعَلَ نَظَرَهُمْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَفِي خَلْقِ اللَّهِ هَا نَظَرًا فِي مَلَكُوتِهَا وَفِي مَلِكِ اللَّهِ هَا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَخْلُقُ إِلَّا مَا يَمْلِكُهُ وَيَقْدِرُ عَلَيْهِ وَعَنَى بِقَوْلِهِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَعْنِي مِنْ أَصْنَافِ خَلْقِهِ فَيَسْتَدِلُّونَ بِهِ عَلَيَّ أَنَّ اللَّهَ خَالِقُهَا وَأَنَّهُ أَوْلَى بِالْإِلَهِيَّةِ مِنَ الْأَجْسَامِ الْمُحَدَّثَةِ الْمَخْلُوقَةِ.

٢٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

25- (25)... Ebu Hureyre, Resûlullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet eder: "Bir kişi sırt üstü yatıp gökyüzüne ve yıldızlara bakarak şöyle diyordu: 'Allah'a yemin ederim ki senin için bir Rab vardır. O, sizin yaratıcınızdır. Allah'ım beni bağışla.' Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "Aziz ve Celil olan Allah da ona nazar etti ve onu bağışladı."

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyuruyor: ***"Göklerin ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye bakmazlar mı? (A'raf, 185)*** Bu ayetten maksat şudur: Göklerin ve yerin melekûtunda, orada bulunan değişik canlıların yaratılışında tefekkür edip onlara, kavrama ve ibret alma bakışıyla bakmazlar mı? Böylelikle Aziz ve Celil olan Allah'ın, gökleri ve yeri bu büyük kütle ve ağırlığına rağmen direksiz olarak doğrulttuğunu ve de her hangi bir araç olmadan onları sakın kıldığını anlasınlar. Sonra onların Yaratıcısı, Mâlikî ve Mukimine, onlar vasıtasıyla O'nun cisimlere ve kâfirlerin kendileri için Allah'tan başka ilah edindikleri o şeylere benzemediğine dair deliller getirsin. Çünkü onların en küçük cisimleri bile havada direksiz ve araçsız olarak tutmaya güçleri yoktur. Böylece göklerin, yerin ve diğer cisimlerin Yaratıcısını tanısinlar ve bilsinler ki Allah onların benzeri değildir ve kudret ve mülkünde de O'na eş olamazlar. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır ve Allah'ın gücü onlar üzerinde hâkimdir. Acaba göklerin ve yerin Aziz ve Celil olan Allah tarafından yaratılışına bakıp düşünmüyorlar mı? Aziz ve Celil olan Allah, onları (gök ve yeri) idare eder, onların sahibi ve onlar üzerinde iktidar sahibidir. Çünkü onlar Allah'ın mülkü ve yaratığıdır. Kudret, saltanat ve mülkleri de Allah'ındır. Böylelikle göklere ve yeryüzüne baktıklarında onların Allah'ın yarattığı oldukları esasınca Allah'ın mülkü ve O'nun hükümranlığında olduklarına itikat etmelidirler. Çünkü Aziz ve Celil olan Allah yarattığı her şeyin maliki ve muktediridir. Ayette geçen ***"Allah'ın yarattığı herhangi bir şey"*** ifadesinden maksat yarattıklarının çeşitli oluşudur. Kuşkusuz Allah'ın onların yaratıcısı bulunduğu ve gerçekten ilâhlığa, sonradan ortaya çıkmış ve yaratılmış cisimlerden daha lâıyk olduğuna bunların vasıtasıyla istidlâl getirsin.

26- (26)... Muhammed b. Humran Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِخْلَاصُهُ أَنْ تَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٢٧- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ وَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ كُلُّهُمُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَمْرٍو عَنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِخْلَاصُهُ أَنْ تَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٢٨- حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَمْرٍو الْعَطَّارُ بِبَلْخٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْمُودٍ قَالَ حَدَّثَنَا حُمْرَانُ عَنْ مَالِكِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ طَهْمَانَ عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ ص فَقَالَ يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيَّ الْعِبَادِ يَقُولُهَا ثَلَاثًا قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ حَقُّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيَّ الْعِبَادِ أَنْ لَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ثُمَّ قَالَ ص هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ أَوْ قَالَ أَنْ لَا يَدْخُلَهُمُ النَّارَ.

٢٩- حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ الْعُسْكِرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حُمْرَانَ الْقُشَيْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْجَرِيرِشِ أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْكِلَابِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع سَنَةَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ قَالَ عَلِيٌّ ع سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ مَا جَزَاءُ مَنْ أَنْعَمْتُ عَلَيْهِ بِالتَّوْحِيدِ إِلَّا الْجَنَّةُ.

٣٠- حَدَّثَنَا الْحَاكِمُ عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو يَزِيدَ بْنُ مَحْبُوبٍ الْمَزَنِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عِيسَى الْبِسْطَامِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ الْعُبَيْرِيِّ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ مَاتَ وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ حَقٌّ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

٣١- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ

“Kim ihlâs üzere ‘Lâ ilâhe illâllah’ derse cennete girer. İhlâsı ise ‘Lâ ilâhe illâllah’ kelimesinin, Aziz ve Celil olan Allah’ın haramlarından onu uzak tutmasıdır.”

27- (27)... Zeyd b. Erkam, Resûlullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Kim ihlâs üzere ‘Lâ ilâhe illâllah’ derse cennete girer. İhlâsı ise ‘Lâ ilâhe illâllah’ kelimesinin, onu Aziz ve Celil olan Allah’ın haramlarından uzak tutmasıdır.”

28- (28)... Muaz b. Cebel şöyle rivayet ediyor: Resûlullah’ın (s.a.a) terkinde idim. Resûlullah (s.a.a) üç kere şöyle buyurdu: “Ey Muaz! Aziz ve Celil olan Allah’ın kulları üzerindeki hakkını biliyor musun?” “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “Aziz ve Celil olan Allah’ın kulları üzerindeki hakkı hiçbir şeyi O’na ortak koşmamalarıdır.” Sonra şöyle buyurdu: “Acaba kulların bunları yerine getirmeleri halinde, Aziz ve Celil olan Allah üzerindeki haklarını biliyor musun?” Ben de “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim. Sonra “Onlara azap etmez” veya “onları ateşe atmaz” diye buyurdu.

29- (29)... Musa b. İsmail hicri 250 yılında babası Musa b. Cafer’den (a.s) , O babasından, O atalarından, onlar da (*hepsine selâm olsun*) Hz. Ali’den (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet ederler: “Allah’ın **‘İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?’ (Rahman, 60)** buyruğu hakkında Resûlullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: “Tevhid verdiğim kişinin mükâfatı cennetten başka bir şey değildir.”

30- (30)... Osman b. Affan, Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Kim Allah’ın hak olduğunu bilerek ölürse cennete girer.”⁵⁷

31- (31)...İbn Abbas, Resûlullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ التَّهَافُوتِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَصْبَاطِ بْنِ نَضْرٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيرًا لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ بِالنَّارِ مُوَحِّدًا أَبَدًا وَ إِنَّ أَهْلَ التَّوْحِيدِ لَيَشْفَعُونَ فَيُشْفَعُونَ ثُمَّ قَالَ ع إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَمَرَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِقَوْمٍ سَاءَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا إِلَيَّ النَّارِ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا كَيْفَ تُدْخِلُنَا النَّارَ وَ قَدْ كُنَّا نُوحِّدُكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا وَ كَيْفَ تُحْرِقُ بِالنَّارِ أَلْسِنَتَنَا وَ قَدْ نَطَقْتَ بِتَوْحِيدِكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا وَ كَيْفَ تُحْرِقُ قُلُوبَنَا وَ قَدْ عَقَدْتَ عَلَيَّ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَمْ كَيْفَ تُحْرِقُ وُجُوهَنَا وَ قَدْ عَفَرْنَاكَ لَكَ فِي التُّرَابِ أَمْ كَيْفَ تُحْرِقُ أَيْدِيَنَا وَ قَدْ رَفَعْنَاهَا بِالْذُّعَاءِ إِلَيْكَ.

فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ عِبَادِي سَاءَتْ أَعْمَالُكُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا فَجَزَّأُكُمْ نَارُ جَهَنَّمَ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا عَفْوُكَ أَغْظَمَ أَمْ خَطِيئَتُنَا فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ بَلْ عَفَوِي فَيَقُولُونَ رَحْمَتُكَ أَوْسَعُ أَمْ ذُنُوبُنَا فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ بَلْ رَحْمَتِي فَيَقُولُونَ إِفْرَارُنَا بِتَوْحِيدِكَ أَغْظَمَ أَمْ ذُنُوبُنَا فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ بَلْ إِفْرَارُكُمْ بِتَوْحِيدِي أَغْظَمَ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا فَلْيَسْعِنَا عَفْوُكَ وَ رَحْمَتُكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مَلَائِكَتِي وَ عَزَّتِي وَ جَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ لِي بِتَوْحِيدِي وَ أَنْ لَا إِلَهَ غَيْرِي وَ حَقٌّ عَلَيَّ أَنْ لَا أَصْلِيَ بِالنَّارِ أَهْلَ تَوْحِيدِي أَدْخَلُوا عِبَادِي الْجَنَّةَ

٣٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الشُّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا أَحْسَنَ أَوْ أَسَاءَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

٣٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ أَبِي أَيُّوبَ قَالَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

“Beni müjdecî olarak hak üzere gönderene andolsun ki, Allah muvahhid kişiyi asla ateşle azap etmez. Gerçekten tevhid ehli olanlar şefaathî isteyecek ve şefaathîleri kabul olunacaktır. Sonra şöyle buyurdu: Kıyamet günü olduğu zaman, Allah Tebareke ve Teâlâ dünyadayken kötü amellerde bulunan bir topluluğa ateşe girme emri verecek, bunun üzerine o topluluk şöyle diyecek: Ey bizim Rabbimiz! Dünyadayken senin birliğine iman etmiştik; bizi nasıl ateşe atarsın? Dünyadayken senin birliğini ikrar eden bu dilleri ateş nasıl yakar? Senden başka ilâh olmadığına inanmış bu kalpleri ateş nasıl yakar? Senin için yüzünü toza toprağa bulamış bu yüzleri ateş nasıl yakar? Ya da sana dua için yukarı kalkmış elleri?

Sonra Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: ‘Ey benim kullarım! Dünya yurdundayken amelleriniz kötüydü, bunun karşılığı da cehennem ateşidir.’ Topluluk, ‘Ey bizim Rabbimiz! Bizim hatalarımız mı daha büyüktür, yoksa senin bağışlaman mı?’ der. Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: ‘Benim bağışlamam.’ Sonra şöyle derler: ‘Senin rahmetin mi daha geniştir, bizim günahlarımız mı?’ Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: ‘Benim rahmetim.’ Sonra şöyle derler: ‘Senin vahdaniyetini ikrar etmemiz mi daha büyüktür, yoksa günahlarımız mı?’ Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: ‘Sizin benim birliğimi ikrar etmeniz daha büyüktür.’ Sonra şöyle söylerler: ‘Ey bizim Rabbimiz! Her şeyi kuşatan af ve rahmetin bizi de kuşatsın.’ Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: ‘Meleklerime, izzet ve celâlîme andolsun ki benim vahdaniyetimi ve benden başka ilah olmadığını ikrar edenden daha sevimli kimseyi yaratmadım. Tevhid ehli kimseleri ateşe yaklaştırmamak benim üzerime bir haktır. Ey benim kullarım, girin cennete.’”

32- (32)... Cafer b. Muhammed, babasından o da atalarından Hz. Ali’nin (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder: Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Kim Allah’a bir şeyi şirk koşmadan ölürse, ister iyi olsun ister kötü, cennete girecektir.”

33- (33)... Hişam b. Salim ve Ebu Eyüp, Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurduğunu rivayet ederler:

- مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِائَةً مَرَّةً كَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ ذَلِكَ الْيَوْمَ عَمَلًا إِلَّا مَنْ زَادَ.
- ٣٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ مِنْ وَلَدِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ لِمُوسَى يَا مُوسَى لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَيْنِ وَالْأَرْضَيْنِ السَّبْعَ فِي كِفَّةٍ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كِفَّةٍ مَالَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.
- ٣٥- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَبْدِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ قَالَ فِي يَوْمٍ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِلَهًا وَاحِدًا أَحَدًا صَدَدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ خَمْسَةً وَارْبَعِينَ أَلْفَ أَلْفٍ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ خَمْسَةً وَارْبَعِينَ أَلْفَ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ فِي الْجَنَّةِ خَمْسَةً وَارْبَعِينَ أَلْفَ دَرَجَةٍ وَكَانَ كَمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً وَبَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ.

“Kim yüz kere ‘Lâ ilâhe illâllah’ (*Allah’tan başka ilâh yoktur*) derse o gün (*kıyamet günü*), amel açısından insanların en üstünü olacaktır; ancak ondan fazla söyleyenler hariç.”

34- (34)... Ebu Said-i Hudri, Resûlullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Aziz ve Celil olan Allah Musa’ya şöyle buyurdu: Ey Musa! Eğer gökler ve orada meskûn olanlar ile yedi yer bir kefedede ve ‘Lâ ilâhe illâllah’ diğer kefedede olsa, lâ ilâhe illâllah kefesi ağır gelir.”

35- (35)... Ömer b. Yezid, Ebu Abdullah’tan (a.s) şöyle duyduğunu rivayet eder:

“Kim bir gün zarfında ‘Şahadet ederim ki, Allah’tan başka ilâh yoktur; O tektir, ortağı yoktur, ehad, samed, kendisine eş ve evlât edinmeyen ilâhtır’ derse, Aziz ve Celil olan Allah ona kırk beş milyon iyilik yazar, kırk beş milyon kötülüğü ondan siler, onu cennette kırk beş milyon derece yukarı çıkarır ve o kişi Kur’an-ı Kerim’i on iki kere okuyan kişi gibi olur, Allah onun için cennette bir köşk bina eder.”

٢. باب التوحيد و نفي التشبيه

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ وَغَيْرِهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ عَنْ رَجُلٍ سَمَّاهُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبْعِيِّ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ:

خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع يَوْمًا خُطْبَةً بَعْدَ الْعَصْرِ فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْ حُسْنِ صِفَتِهِ وَ مَا ذَكَرَ مِنْ تَعْظِيمِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ فَقُلْتُ لِلْحَارِثِ أ وَ مَا حَفِظْتَهَا قَالَ قَدْ كَتَبْتُهَا فَأَمْلَاهَا عَلَيْنَا مِنْ كِتَابِهِ.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَلَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ لِأَنَّهُ كُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ مِنْ إِحْدَاثِ بَدِيعٍ لَمْ يَكُنْ الَّذِي لَمْ يُولَدْ فَيَكُونُ فِي الْعِزِّ مُشَارَكًا وَ لَمْ يَلِدْ فَيَكُونْ مَوْرُوثًا هَالِكًا وَ لَمْ يَبْقَعْ عَلَيْهِ الْأَوْهَامُ فَتَقْدِرُهُ شَبَحًا مَائِلًا وَ لَمْ تُدْرِكْهُ الْأَبْصَارُ فَيَكُونْ بَعْدَ انْتِقَالِهَا حَائِلًا الَّذِي لَيْسَتْ لَهُ فِي أَوَّلِيَّتِهِ نَهَايَةٌ وَ لَا فِي آخِرِيَّتِهِ حَدٌّ وَ لَا غَايَةٌ الَّذِي لَمْ يَسْبِقْهُ وَقْتُ وَ لَمْ يَتَقَدَّمْهُ زَمَانٌ وَ لَمْ يَتَعَاوَرْهُ زِيَادَةٌ وَ لَا نُقْصَانٌ وَ لَمْ يُوصَفْ بِأَيِّ وَ لَا بِمَكَانٍ الَّذِي بَطْنٌ مِنْ حَقِيقَاتِ الْأُمُورِ وَ ظَهَرَ فِي الْعُقُولِ بِمَا يُرَى فِي خَلْقِهِ مِنْ عِلَامَاتِ التَّدْبِيرِ الَّذِي سُلِّتَ الْأَنْبِيَاءُ عَنْهُ فَلَمْ تَصِفْهُ بِحَدٍّ وَ لَا بِنَقْصٍ بَلْ وَصَفَتْهُ بِأَفْعَالِهِ وَ دَلَّتْ عَلَيْهِ بِآيَاتِهِ وَ لَا تَسْتَطِيعُ عُقُولُ الْمُتَفَكِّرِينَ جَحْدَهُ لِأَنَّ مَنْ كَانَتْ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ فِطْرَتَهُ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ هُوَ الصَّانِعُ لَهُنَّ فَلَا مَدْفَعٍ لِقُدْرَتِهِ الَّذِي بَانَ مِنَ الْخَلْقِ فَلَا شَيْءَ كَمِثْلِهِ الَّذِي خَلَقَ الْخَلْقَ لِعِبَادَتِهِ وَ أَقْدَرَهُمْ عَلَى طَاعَتِهِ بِمَا جَعَلَ فِيهِمْ وَ قَطَعَ عِزَّهُمْ بِالْحُجَجِ فَعَنْ بَيِّنَةٍ هَلَكَ مَنْ هَلَكَ وَ عَنْ بَيِّنَةٍ نَجَا مَنْ نَجَا وَ لِلَّهِ الْفَضْلُ مُبَدَّنًا وَ مُعِيدًا.

ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ وَ لَهُ الْحَمْدُ افْتَسَحَ الْكِتَابَ بِالْحَمْدِ لِنَفْسِهِ وَ خَتَمَ أَمْرَ الدُّنْيَا وَ مَجِئَ الْآخِرَةِ بِالْحَمْدِ لِنَفْسِهِ - فَقَالَ وَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ - ...

وَ قِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ اللَّائِسِ الْكَبِيرِ بَاءً بِلا تَجَسَّدُ وَ الْمُزْتَدِي بِالْجَلَالِ

2- Tevhid ve Teşbihin Nefyi Babı

36- (1)... Haris b. E'ver şöyle diyor: Bir gün Ali b. Ebu Talip (a.s) ikindi namazından sonra bir hutbe okudu. Halk onun, Allah'ın azameti ve büyüklüğünü beyan eden konuşmasının güzelliğine hayran kaldı. Ebu İshak es-Sebii, Haris b. E'ver'e acaba o hutbeyi ezberledin mi? diye sordum. Haris, onu yazdığını söyleyerek yazdığı metin üzerinden bize okudu:

Hamd, ölümsüz, mucize ve acayıplikleri bitmeyen Allah'a mahsustur; çünkü O, her gün olmayan şeyleri icat eder. Doğrulmamıştır ki büyüklüğünde ortağı olsun; doğurmamıştır ki ortadan kaldırıcı devredicisi olsun. Vehim ve kuruntu O'nda vuku bulmaz ki benzer görüntüler O'na galebe çalsın. Görüşler onu derk etmez ki gözler döndüğü zaman ortadan kaybolsun. O'nun başlangıcında son, sonunda had ve nihayet yoktur. O'ndan vakit öne geçmemiş, zamanda mukaddem olmamıştır. Çokluk ve azlık onda yol bulmaz. Mekânla vasıflandırılmaz. Gizli işlerin içinde saklı, yaratılanların tedbir nişanelerinde görülen akıllarda aşikârdır. Peygamberlere sorulduğunda ölçü ve noksanlıkla O'nu vasıflandırmadılar; eylem ve fiilleriyle vasıflandırdılar. Ayetleri O'na delâlet eder. Hiçbir akıl sahibi mütefekkir O'nu inkâr edemez; çünkü O, göklerin, yerin, orada olanların ve arasındakilerin yaratıcısı ve yapıcısıdır (*böylelikle mahlûkatı gördüklerinde O'nu derk edebilirler*). Hiç kimse O'nun kudretine karşı koyamaz. O, öyle bir varlıktır ki vücudu aşikâr ve malûmdur, O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. Mahlûkatı kendisine ibadet etsinler diye yarattı ve itaat etmeleri için onlarda karar kıldığı şeye kudret bahşetti (*böylelikle, Allah-u Teâlâ yarattıklarından istediği ibadeti, onlara verdiği kudret ölçüsünde istemektedir*). Huccetler (peygamberler ve masum imamlar) vasıtasıyla onların özür bahanelerini ellerinden aldı, böylelikle kim helâk olur veya kurtulursa delil üzeredir, başlangıç ve sondaki üstünlük Allah'a mahsustur.

Sonra, Allah -hamd O'nun içindir- Kitabı (*Kur'an'ı*) kendisini övüşle açıp, dünyanın bitişi ve ahiretin başlangıcını kendisine övgüyle kapatarak şöyle buyurdu: **“Aralarında adaletle hükmolunmuş ve ‘Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun’ denilmiştir. (Zümer, 75)”**

Hamd, cismi olmadan kibriya elbisesini giyen, birine benzemeden celâl elbisesine bürünen, zevali olmadan arşta oturan, kullarından uzak

بَلَا تَمَثِّلُ وَ الْمُسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ بَلَا زَوَالٍ وَ الْمُتَعَالَى عَنِ الْخَلْقِ بَلَا تَبَاعِدٍ مِنْهُمْ الْقَرِيبُ مِنْهُمْ
بَلَا مَلَامَسَةٍ مِنْهُمْ لَهُمْ لَيْسَ لَهُ حَدٌّ يَنْتَهِي إِلَيْ حُدِّهِ وَ لَا لَهُ مِثْلٌ فَيُعْرِفُ بِمِثْلِهِ ذَلِكَ مَنْ تَجَبَّرَ غَيْرُهُ
وَ صَغُرَ مَنْ تَكَبَّرَ دُونُهُ وَ تَوَاضَعَتِ الْأَشْيَاءُ لِعَظَمَتِهِ وَ انْقَادَتِ لِسُلْطَانِهِ وَ عَزَّتِهِ وَ كَلَّتْ عَنْ
إِدْرَاكِهِ طُرُوفُ الْعُيُونِ وَ قَصُرَتْ دُونَ بُلُوغِ صِفَتِهِ أَوْهَامُ الْخَلَائِقِ الْأَوَّلِ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَ الْآخِرِ
بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا يَعْدِلُهُ شَيْءٌ الظَّاهِرِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بِالْقَهْرِ لَهُ وَ الْمُشَاهِدِ لِجَمِيعِ الْأَمَّاكِنِ بَلَا
انْتِقَالٍ إِلَيْهَا وَ لَا تَلَمِسُهُ لَامِسَةٌ وَ لَا تَحْسُهُ حَاسَّةٌ - وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهُ وَ فِي الْأَرْضِ
إِلَهُ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ أَتَقَنَّ مَا أَرَادَ خَلْقُهُ مِنَ الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا بَلَا مِثَالٍ سَبَقَ إِلَيْهِ وَ لَا لُغُوبٍ
دَخَلَ عَلَيْهِ فِي خَلْقٍ مَا خَلَقَ لَدَيْهِ ابْتِدَاءً مَا أَرَادَ ابْتِدَاءً وَ أَنْشَأَ مَا أَرَادَ انْشَاءً عَلَيْهِ مَا أَرَادَهُ
مِنَ الثَّقَلَيْنِ الْجَنِّ وَ الْإِنْسِ لَتُعْرِفَ بِذَلِكَ رُبُوبِيَّتُهُ وَ تَمَكَّنَ فِيهِمْ طَوَاعِيَّتُهُ.

نَحْمَدُهُ بِجَمِيعِ مَحَامِدِهِ كُلِّهَا عَلَى جَمِيعِ نِعَمَائِهِ كُلِّهَا وَ نَسْتَهْدِيهِ لِمَرَاشِدِ أُمُورِنَا وَ نَعُوذُ بِهِ
مِنَ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا وَ نَسْتَغْفِرُهُ لِلذُّنُوبِ الَّتِي سَلَفَتْ مِنَّا وَ نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا
عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ بَعَثَهُ بِالْحَقِّ دَالًّا عَلَيْهِ وَ هَادِيًّا إِلَيْهِ فَهَدَانَا بِهِ مِنَ الضَّلَالَةِ وَ اسْتَنْقَذَنَا بِهِ مِنَ
الْجَهَالَةِ - مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا وَ نَالَ ثَوَابًا كَرِيمًا - وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَ
رَسُولَهُ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا وَ اسْتَحَقَّ عَذَابًا أَلِيمًا فَأَنْجِعُوا بِمَا يَحِقُّ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمْعِ وَ
الطَّاعَةِ وَ إِخْلَاصِ النَّصِيحَةِ وَ حُسْنِ الْمُوَاظَرَةِ وَ أَعِينُوا أَنْفُسَكُمْ بِلُزُومِ الطَّرِيقَةِ الْمُسْتَقِيمَةِ وَ
هَجْرِ الْأُمُورِ الْمَكْرُوهَةِ وَ تَعَاطُوا الْحَقَّ بَيْنَكُمْ وَ تَعَاوَنُوا عَلَيْهِ وَ خُذُوا عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ السَّفِيهِ
مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ انْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اعْرِفُوا لِدَوَى الْفَضْلِ فَضْلَهُمْ عَصَمَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ بِالْهُدَى
وَ تَبَتَّنَا وَ إِيَّاكُمْ عَلَى التَّقْوَى وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهُ لِي وَ لَكُمْ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
عَمْرِو الْكَاتِبُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادِ الْقُلُزْمِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي زِيَادِ الْجَدِّي صَاحِبِ الصَّلَاةِ
بِجَدَّةٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ

olmadan onlardan üstün olan, onlara dokunmadan onlara yakın olan, bir endazeyle son bulan ölçüsü olmayan Allah'a mahsustur. Benzeri yoktur ki benzeriyle tanınsın. O'ndan başka büyüklük taslayanlar zellil, kibirlenenler küçük olmuştur; eşya O'nun azameti karşısında eğilmiş, izzet ve saltanatı mukabilinde boyun eğmiştir; bakışlar O'nu idrak etmekten çaresiz, O'nun sıfatını idrak etmeye, mahlûkların vehim ve tasavvurları yetersiz kalmıştır. O, her şeyden önce ve bütün şeylerden sonradır ve hiçbir şey O'nunla eşit değildir. Kudretiyle her şeye aşikâr, bir yere gitmeden bütün mekânları müşahede edendir. Hiçbir dokunucu ve hissedici O'na dokunamaz ve hissedemez. O, göklerde ve yerde ilâhtır. O, Hekim ve Âlimdir. Önceden bir örneği olmadan irade ettiği her şeyi sağlam bir şekilde yaratan ve yarattığı şeylerde yorgunluk hissetmeyendir. Önce olmasını irade ettiği şeyi önce, insan ve cinden yaratmak istediği şeyleri de iradesine göre yarattı, böylelikle bununla, mabutluğunu tanıtsın ve kendi itaatini onların arasında sağlamlaştırsın.

Nimetlerinin hepsi için Allah'a hamd ediyoruz. İşlerimizde yol göstermesi için O'ndan hidayet diliyoruz ve amellerimizdeki kötülüklerinden dolayı O'na sığınıyoruz; önceden işlediğimiz günahlarımızdan dolayı O'ndan bağışlanma diliyor ve şehadet ediyoruz ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve şahadet ediyoruz ki Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Allah, O'nu kendisine kanıt ve kendisine hidayetçi olsun diye hak üzere göndermiş ve bizi onun vasıtasıyla sapkınlıktan ve cehaletten kurtarıp yol göstermiştir. Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse büyük bir kazanç elde eder, değerli sevaba nail olur ve kim Allah'a ve elçisine isyan eder, itaat etmezse kuşkusuz o, apaçık bir hüsrana uğramıştır ve acı bir azaba müstahak olmuştur. Artık size sabit olan duymak vasıtasıyla itaat etmek, hayrı istemek, iyilikle davranmakla kurtuluşa erin ve kendinizi doğru yola iletin ve kötü işleri terk edin, hakkı aranızda karar kılın ve birbirinize hakka kavuşmak için yardımcı olun ve isyankâr cahilin karşısında durun ve iyilikleri emredin ve kötülüklerden sakındırın, fazilet sahibi kişilerin üstünlüğünü tanıyın. Allah Teâlâ beni ve sizi hidayeti ile korusun ve takvada sabitkadem kılsın. Allah'tan kendim ve sizin için bağışlanma diliyorum.

37- (2)... Muhammed b. Yahya, İmam Rıza'nın Me'mun'un yanında tevhid hakkında şöyle konuştuğunu söyledi:

الرِّضَا ع يَتَكَلَّمُ بِهَذَا الْكَلَامِ عِنْدَ الْمَأْمُونِ فِي التَّوْحِيدِ - قَالَ ابْنُ أَبِي زِيَادٍ وَ رَوَاهُ لِي أَيْضاً
أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعُلَوِيُّ مَوْلَى لَهُمْ وَ خَالاً لِبَعْضِهِمْ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَيُّوبَ الْعُلَوِيِّ -

أَنَّ الْمَأْمُونَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَسْتَعْمَلَ الرِّضَا ع عَلَيَّ هَذَا الْأَمْرِ جَمَعَ بَنِي هَاشِمٍ فَقَالَ إِنِّي أُرِيدُ
أَنْ أَسْتَعْمَلَ الرِّضَا ع عَلَيَّ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِي فَحَسَدَهُ بَنُو هَاشِمٍ وَ قَالُوا أَ تَوَلَّى رَجُلًا جَاهِلًا
لَيْسَ لَهُ بَصَرٌ بِتَدْبِيرِ الْخِلَافَةِ فَأَبْعَثْ إِلَيْهِ رَجُلًا يَأْتِنَا فَتَرَى مِنْ جَهْلِهِ مَا يُسْتَدَلُّ بِهِ عَلَيْهِ فَبَعَثَ
إِلَيْهِ فَأَتَاهُ فَقَالَ لَهُ بَنُو هَاشِمٍ:

يَا أَبَا الْحَسَنِ اضْعِدِ الْمَنْبَرَ وَ انْصِبْ لَنَا عِلْمًا نَعْبُدُ اللَّهَ عَلَيْهِ فَصَدَعَ الْمَنْبَرَ فَقَعَدَ مَلِيًّا لَا
يَتَكَلَّمُ مُطَرِّقًا ثُمَّ انْتَفَضَ انْتِفَاضَةً وَ اسْتَوَى قَائِمًا وَ حَمَدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَيَّ نَبِيِّهِ
وَ أَهْلِ بَيْتِهِ ثُمَّ قَالَ:

أَوَّلُ عِبَادَةِ اللَّهِ مَعْرِفَتُهُ وَ أَصْلُ مَعْرِفَةِ اللَّهِ تَوْحِيدُهُ وَ نِظَامُ تَوْحِيدِ اللَّهِ نَفْيُ الصِّفَاتِ عَنْهُ
لِشَهَادَةِ الْعُقُولِ أَنَّ كُلَّ صِفَةٍ وَ مَوْصُوفٍ مَخْلُوقٌ وَ شَهَادَةُ كُلِّ مَخْلُوقٍ أَنَّ لَهُ خَالِقًا لَيْسَ بِصِفَةٍ
وَ لَا مَوْصُوفٍ وَ شَهَادَةُ كُلِّ صِفَةٍ وَ مَوْصُوفٍ بِالْاِقْتِرَانِ وَ شَهَادَةُ الْاِقْتِرَانِ بِالْحَدَثِ وَ شَهَادَةُ
الْحَدَثِ بِالْاِمْتِنَاعِ مِنَ الْأَزْلِ الْمُتَمَتِّعِ مِنَ الْحَدَثِ.

فَلَيْسَ اللَّهُ عَرَفَ مَنْ عَرَفَ بِالتَّشْبِيهِ ذَاتَهُ وَ لَا إِيَّاهُ وَحَدَّ مِنْ اِكْتَنَهِهُ وَ لَا حَقِيقَتَهُ أَصَابَ
مَنْ مَثَّلَهُ وَ لَا بِهِ صَدَّقَ مَنْ نَهَاهُ وَ لَا صَمَدَ صَمَدَهُ مَنْ أَشَارَ إِلَيْهِ وَ لَا إِيَّاهُ عَنِي مَنْ شَبَّهَهُ وَ لَا
لَهُ تَدَلَّلَ مَنْ بَعْضَهُ وَ لَا إِيَّاهُ أَرَادَ مَنْ تَوَهَّمَهُ.

كُلُّ مَعْرُوفٍ بِنَفْسِهِ مَصْنُوعٌ وَ كُلُّ قَائِمٍ فِي سِوَاهُ مَعْلُولٌ - بِضَعِ اللَّهُ يُسْتَدَلُّ عَلَيْهِ وَ
بِالْعُقُولِ يُعْتَقَدُ مَعْرِفَتُهُ وَ بِالْفِطْرَةِ تَنْبُتُ حُجَّتُهُ.

خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ حِجَابَ بَيْنِهِ وَ بَيْنَهُمْ وَ مُبَايَنَتَهُ إِيَّاهُمْ مُفَارَقَتَهُ إِيَّتَهُمْ وَ اِبْتِدَاؤُهُ إِيَّاهُمْ
دَلِيلُهُمْ عَلَيَّ أَنَّ لَا اِبْتِدَاءَ لَهُ لِعَجْزِ كُلِّ مُبْتَدَأٍ عَنِ اِبْتِدَاءِ غَيْرِهِ وَ أَدْوُهُ إِيَّاهُمْ دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّ لَا أَدَاةَ
فِيهِ لِشَهَادَةِ الْأَدَوَاتِ بِفَاقَةِ الْمُتَادِينَ.

Me'mun kendisinden sonra İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığını pratiğe geçirmek istediği zaman Haşimoğullarını yanına toplayarak şöyle dedi: "Kendimden sonra Ali b. Musa Rıza'yı bu makama getirmeyi düşünüyorum." Haşimoğulları onu kışkandığından şöyle dediler: "Hilafet için hiçbir tedbiri olmayan basiretsiz, bilgisiz birini mi halife yapacaksınız?! Birini, onu buraya getirmesi için gönderin ve onun hakkında söylenen sözlerin doğruluğuna kendiniz karar verin." Me'mun, O'nu çağırması için birini yolladı. Ben-i Haşim İmam Rıza'ya (a.s) hitaben: "Ey Ebu'l Hasan! Minbere çık ve Allah'a ibadet etmemiz için bize işaret ve alâmet göster dediler." Hz. Rıza, (a.s) minbere çıkarak düşünceli bir şekilde konuşmadan bir müddet öylece oturduktan sonra, dingin bir şekilde yerinden kalkarak ayakta durdu; Allah'a hamd ve sena edip Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine selâm verdikten sonra, şöyle buyurdu:

"İbadetin evveli Allah'ı tanımak, O'nu tanımanın aslı O'nu bir bilmek, Allah'ın birliğinin nizamı sıfatlardan O'nu nefyetmektir, çünkü akıllar şehadet etmektedir ki sıfat ve mevsuf mahlûktur ve her mahlûk şehadet etmektedir ki sıfat ve mevsufu olmayan tarafından yaratılmıştır ve sıfat ve mevsuf şehadet etmektedir ki birbirlerine yakındırlar. Ve birbirine yakınlık, sonradan oluştuğuna şehadet etmektedir ve sonradan oluşmak, sonradan oluşması mümkün olmayan ezeliyetin mümkün olmadığına şehadet etmektedir. Kim Allah'ı teşbihle tanıdıysa O'nun zatını tanımamıştır, kim O'nun vahdaniyetinin künhüne varmak istemişse O'nu bir bilmemiştir, kim O'nu birine benzetirse O'nun hakikatine ermemiştir, kim O'nun nihayetini tasavvur ederse O'nu tasdik etmemiştir, kim O'na doğru işaret ederse O'nu ihtiyaçsız bilmemiştir, kim O'nu birine teşbih verirse O'nu niyetinden geçirmemiştir, kim O'nu cüz cüz bilse O'na boyun eğmemiştir, kim O'nu hayal ederse O'nu irade etmemiştir, her iyi şey O'nun eliyle yapılmış, O'ndan başka kaim olanlar ise O'nunla istidlâl olunacak malûldür. Allah'ın, kendisiyle delil gösterilecek mahlûkudur ve akıllar vasıtasıyla marifetine inanılacak ve Allah'ın hücceti fitratla sabit olacaktır.

Allah ile mahlûkatı arasında hicap vardır. Allah'ın kullarından ayrıldığı nokta illet malûl ilişkisi esasındadır ve zafidir. Allah'ın onları yaratmaya başlaması, O'nun başlangıcının olmadığına delâlet etmekte, çünkü her başlangıcı olan varlığın başka bir varlığın başlangıcını sağlaması mümkün değildir. Kullarını organlarla donatması, kendisinin

وَأَسْمَاؤُهُ تَعْبِيرٌ وَأَفْعَالُهُ تَفْهِيمٌ وَذَاتُهُ حَقِيقَةٌ وَكُنْهُهُ تَفْرِيقٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ وَغُبُورُهُ
تَحْدِيدٌ لِمَا سِوَاهُ.

فَقَدْ جَهِلَ اللَّهُ مَنْ اسْتَوْصَفَهُ وَقَدْ تَعَدَّاهُ مَنْ اشْتَمَلَهُ وَقَدْ أَخْطَأَهُ مَنْ اكْتَنَّهُهُ وَمَنْ قَالَ
كَيْفَ فَقَدْ شَبَّهَهُ وَمَنْ قَالَ لِمَ فَقَدْ عَلَّلَهُ وَمَنْ قَالَ مَتَى فَقَدْ وَقَّتَهُ - وَمَنْ قَالَ فِيمَ فَقَدْ ضَمَّنَهُ
وَمَنْ قَالَ إِلَامَ فَقَدْ نَهَّاهُ وَمَنْ قَالَ حَتَّامَ فَقَدْ عَيَّاهُ وَمَنْ عَيَّاهُ فَقَدْ غَايَاهُ وَمَنْ غَايَاهُ فَقَدْ
جَزَّاهُ وَمَنْ جَزَّاهُ فَقَدْ وَصَفَهُ وَمَنْ وَصَفَهُ فَقَدْ أَلْحَدَ فِيهِ.

لَا يَتَغَيَّرُ اللَّهُ بِانْتِغْيَارِ الْمَخْلُوقِ كَمَا لَا يَتَحَدَّدُ بِتَحْدِيدِ الْمَحْدُودِ.

أَحَدٌ لَا يَتَأَوَّلُ عَدَدِ ظَاهِرٍ لَا يَتَأَوَّلُ الْمُبَاشَرَةِ مُتَجَلٍّ لَا يَسْتَهْلِكُ رُؤْيَاهُ بَاطِنٍ لَا
بِمُزَايَلَةٍ مُبَايِنٍ لَا بِمَسَافَةٍ قَرِيبٍ لَا بِمُدَانَةٍ لَطِيفٍ لَا يَتَجَسَّمُ مَوْجُودٌ لَا بَعْدَ عَدَمٍ فَاعِلٌ
لَا بِاضْطِرَارٍ مُقَدَّرٍ لَا بِحَوْلٍ فِكْرَةٍ مُدَبَّرٍ لَا بِحَرَكَةٍ مُرِيدٍ لَا بِهَمَامَةٍ شَاءٍ لَا بِهَيْمَةٍ مُدْرِكٍ لَا
بِمَجَسَّةٍ سَمِيعٍ لَا بِآلَةٍ بَصِيرٍ لَا بِآدَاءٍ.

لَا تَضْحَبُهُ الْأَوْقَاتُ وَلَا تَضْمَنُهُ الْأَمَاكِنُ وَلَا تَأْخُذُهُ السِّنَاتُ وَلَا تَحُدُّهُ الصِّفَاتُ وَ
لَا تُقَيِّدُهُ الْأَدَوَاتُ.

سَبَقَ الْأَوْقَاتَ كَوْنُهُ وَالْعَدَمَ وَجُودُهُ وَالْإِبْتِدَاءَ أَرْزَلُهُ.

يَتَشَعَّرُهُ الْمَشَاعِرُ عُرِفَ أَنْ لَا مَشْعَرَ لَهُ وَ يَتَجَهَّرُهُ الْجَوَاهِرُ عُرِفَ أَنْ لَا جَوْهَرَ لَهُ
وَبِمُضَادَّتِهِ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ عُرِفَ أَنْ لَا ضِدَّ لَهُ وَبِمُقَارَنَتِهِ بَيْنَ الْأُمُورِ عُرِفَ أَنْ لَا قَرِينَ لَهُ.
ضَادُّ النُّورِ بِالظُّلْمَةِ وَالْجَلَالَةِ بِالْبُهِمِ وَالْجَسُوِّ بِالْبَلَلِ وَالصَّرْدَ بِالْحَرُورِ مُؤَلَّفَ بَيْنِ
مُتَعَادِلَاتِهَا مُفَرَّقَ بَيْنِ مُتَدَانِيَاتِهَا دَالَّةً بِتَفْرِيقِهَا عَلَيَّ مُفَرِّقَهَا وَبِتَأْلِيلِهَا عَلَيَّ مُؤَلِّفَهَا ذَلِكَ قَوْلُهُ
عَزَّ وَجَلَّ - وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ - لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

فَفَرَّقَ بَيْنَ قَبْلِ وَبَعْدٍ - لِيُعْلَمَ أَنْ لَا قَبْلَ لَهُ وَلَا بَعْدَ شَاهِدَةٍ بِغَائِزِهَا أَنْ لَا غَرِيزَةَ

azasının olmadığına delâlet etmektedir, çünkü azası olanların onlara ihtiyaç duyduğuna azalar delâlet etmektedir. Allah'ın adları tabir, eylemleri anlatma, zatı hakikat ve kühü O'nunla kulları arasındaki ayrılığına delâlet eder. Baki kalması Allah'tan başkalarının tanınmasına sebep olur, artık kim Allah'ı vasfederse O'na karşı bilgisizdir ve kim O'nu bir şeye şamil bilirse O'na karşı sınırı aşmış olur. Kim O'nun kühüne ermek isterse hata eder. Kim 'Allah nasıldır?' diye sorsa, O'nu birine benzetmiş olur. Kim 'neden?' diye sorsa Allah'a sebep isnat etmiş; kim 'ne zaman' diye sorsa O'nu zamana hasretmiş; kim 'O nerededir' diye sorsa, O'nu bir şeyde karar kılmış; kim 'ne zamana kadar' diye sorsa, O'nun için son karar kılmış; kim 'nereye kadar' diye sorsa, O'nun müddetli olduğunu sanmış ve kim O'nun müddetli olduğunu düşünse O'na bir son düşünmüş ve kim O'nun için son düşünmüşse, O'nu parçalı bilmiş ve kim O'nu parçalı bilse O'nu vasıflandırmıştır. Ve kim O'nu vasıflandırmışsa O'nun hakkında kâfir olmuştur. Allah, mahlûkatın değişmesiyle değişmez ve onların mahdut olmasıyla mahdut olmaz. O; birdir, sayılar mefhumuyla değil; zahirdir, vasıtayla değil; aşikârdır, gözle görülecek gibi değil; batındır, bir şeyin içinde değil; ayırdır, mesafeyle değil; yakındır, birliktelikle değil; lâtiftir, cisimle değil; mevcuttur, yokluk sonrası değil; faildir, icbarla değil; mukadderdir, onlar üstünde düşünmeden; müdebbirdir, hareketle değil; irade edendir, zorluğa düşmeden; isteyendir, onlar için telâş etmeden; derk edendir, cismi olmadan; duyan ve görendir, azası bulunmadan.

Zamanların O'nunla birlikteliği yoktur, mekânların kapsamı dışındadır, uyuklamak O'nda söz konusu olmaz, sıfatlar O'nu sınırlamaz, âletler O'nu mukayyet etmez, kühü zamana, vücudu yokluğa, ezeliyeti başlangıca mukaddem olmuştur. Hisleri harekete geçirmesi kendisinin his sahibi olmadığını, cevherleri ortaya çıkarması, kendisinin cevher sahibi olmadığını gösterir. Eşyada çelişkiler ortaya atmasıyla, kendisinde tezadın bulunmadığını; işler arasındaki yakın bağın olması, O'nda yakınlığın olmadığını gösterir. Işığı karanlıkla, açığı karmaşalıkla, kuruyla yaşla, sıcaklığı soğukla zıt olarak yaratmıştır. Zıtlar arasında uyum ve ülfet, yakınlar arasında ayrılık icat etti. Böylelikle ayırmayla ayırıcı, ülfet ve uyumla ülfet verici olduğunu gösterdi, bu Aziz ve Celil olan Allah'ın şu sözüne delâlet etmektedir: ***'Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız. (Zariyat, 49)'*** Böylelikle önce ve sonra arasını

لِمُعَرِّزِهَا دَالَّةً بِتَفَاوُتِهَا أَنْ لَا تَفَاوَتْ لِمَفَاوِتِهَا مُخْبِرَةً بِتَوْقِيتِهَا أَنْ لَا وَقَتْ لِمُوقِّتِهَا حَاجِبَ بَعْضِهَا عَنْ بَعْضٍ لِيُعْلَمَ أَنْ لَا حِجَابَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا غَيْرُهَا لَهُ مَعْنَى الرُّبُوبِيَّةِ إِذْ لَا مَرْبُوبَ وَحَقِيقَةَ الْإِلَهِيَّةِ إِذْ لَا مَالُوهَ وَمَعْنَى الْعَالَمِ وَلَا مَعْلُومَ وَمَعْنَى الْخَالِقِ وَلَا مَخْلُوقَ وَتَأْوِيلُ السَّمْعِ وَلَا مَسْمُوعَ لَيْسَ مِنْذُ خَلَقَ اسْتَحَقَّ مَعْنَى الْخَالِقِ وَلَا بِإِخْدَائِهِ الْبَرَايَا اسْتَفَادَ مَعْنَى الْبَارِيَّةِ. كَيْفَ وَلَا تُعْيِبُهُ مُذْ وَلَا تُدْنِيهِ قَدْ وَلَا تَحْجُبُهُ لَعَلَّ وَلَا تُوقِّتُهُ مَتَى وَلَا تَشْمَلُهُ حِينَ وَلَا تُقَارِنُهُ مَعَ.

إِنَّمَا تَحُدُّ الْأَدَوَاتُ أَنْفُسَهَا وَتُشِيرُ الْأَلَّةُ إِلَى نَظَائِرِهَا وَفِي الْأَشْيَاءِ يُوجَدُ فِعَالُهَا مَنَعَتُهَا مِنْذُ الْقِدَمَةِ وَحَمَّتْهَا قَدِ الْأَزَلِّيَّةِ وَجَنَّبَتْهَا لَوْ لَا التَّكْمِلَةُ افْتَرَقَتْ فَذَلَّتْ عَلَيَّ مُفَرِّقُهَا وَتَبَايَنَتْ فَأَعْرَبْتُ عَنْ مُبَايِنِهَا لَمَّا تَجَلَّى صَانِعُهَا لِلْعُقُولِ -

وَبِهَا احْتَجَبَ عَنِ الرُّؤْيَةِ وَإِلَيْهَا تَحَاكَمَ الْأَوْهَامُ وَفِيهَا أُثْبِتَ غَيْرُهُ وَمِنْهَا أُنِيطَ الدَّلِيلُ وَبِهَا عَرَفَهَا الْإِفْرَارُ وَبِالْعُقُولِ يُعْتَقَدُ التَّصَدِيقُ بِاللَّهِ وَبِالْإِفْرَارِ يَكْمُلُ الْإِيمَانُ بِهِ.

وَلَا دِيَانَتَهُ إِلَّا بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ وَلَا مَعْرِفَتَهُ إِلَّا بِالْإِخْلَاصِ وَلَا إِخْلَاصَ مَعَ التَّشْبِيهِ وَلَا نَفَى مَعَ إِبْتِثَاتِ الصِّفَاتِ لِلتَّشْبِيهِ.

فَكُلُّ مَا فِي الْخَلْقِ لَا يُوْجَدُ فِي خَالِقِهِ وَكُلُّ مَا يُمَكِّنُ فِيهِ يَمْتَنِعُ مِنْ صَانِعِهِ. لَا تَجْرِي عَلَيْهِ الْحَرَكَةُ وَالسُّكُونُ وَكَيْفَ يَجْرِي عَلَيْهِ مَا هُوَ أَجْرَاهُ أَوْ يَعُودُ إِلَيْهِ مَا هُوَ ابْتِدَآءُهُ إِذَا لَتَفَاوَتَتْ ذَاتُهُ وَلَتَجَزَّأَ كُنْهُهُ وَلَا مَمْتَنَعٌ مِنَ الْأَزَلِّ مَعْنَاهُ وَلَا مَا كَانَ لِلْبَارِيٍّ مَعْنَى غَيْرِ الْمَبْرُوءِ وَلَوْ حُدَّ لَهُ وَرَاءَ إِذَا حُدَّ لَهُ أَمَامَ وَلَوْ التَّمَسَّ لَهُ التَّمَامُ إِذَا لَزِمَهُ التَّقْصَانُ. كَيْفَ يَسْتَحِقُّ الْأَزَلَ مَنْ لَا يَمْتَنِعُ مِنَ الْحَدَثِ وَكَيْفَ يُنْشِئُ الْأَشْيَاءَ مَنْ لَا يَمْتَنِعُ مِنَ الْإِنْشَاءِ.

إِذَا لَقَامَتْ فِيهِ آيَةُ الْمَصْنُوعِ وَلَتَحَوَّلَ دَلِيلًا بَعْدَ مَا كَانَ مَذْلُولًا عَلَيْهِ.

ayırarak, kendisi için önce ve sonranın olmadığıнын bilinmesini sağladı. Onların temayüllerine, onlara temayül verenin temayülü olmadığına şahit tuttu. Onlar arasındaki farklılıkla, onlara farklılık verenin kendisinde farklılık olmadığını gösterdi. Onları zamana münhasır etmekle, onları zamana hasredenin zamana münhasır olmadığını bildirdi. Bazı eşyalar arasına fasıla attı, böylelikle eşya ve kendisi arasında fasılanın olmadığını bilinmesinin sağladı. O, terbiye edeceği kimse var olmadan mabuttu, mahlûklar var olmadan ilâhtı, malûmlar olmadan âlimdi, yaratıklar olmadan yaratan idi, duyulacak bir şey olmadan, duyan idi. Yarattıklarını yaratmadan önce de yaratıcı manasına müstahaktı, insanları yoktan var etmeden önce de yaratandı. Nasıl böyle olmasın ki! ‘*Zaman*’ O’nu kayıp etmez, ‘*çabukluk*’ O’nu yakınlaştırmaz, ‘*belki*’ O’nu kaplamaz, ‘*ne zaman*’ O’nu zamana bağlamaz, ‘*ne zamandan*’ O’nu kapsamaz, ‘*ile*’ O’nu bir şeyle birleştirmez. Çünkü eşya kendi kendini kısıtlar, âletler benzerlerine işaret ederler, eylemleri eşyada vuku bulur. Eğer eşyanın devamlılığını nazara alırsak zaman ona mani olur, ezeliyetini şimdilik dilimi içine alır, eğer böyle olmasa kâmil olmaktan sakındırırdı. Eşyaların ayrı olması ayırana, farklı olmaları fark koyucuya delâlet eder, zira onları yaratan akıllarda tecelli eder. Allah, eşya vasıtasıyla gözlere görülmekten korundu, zihinler onlara yönelik hüküm vermektedir, onlarda ispat olunur, onlarla delillendirilir, ikrar onların vesilesiyle oldu, akıllar vasıtasıyla Allah’ın tasdiki itikat haline gelir, ikrar ile O’na iman kâmil olur. Diyanet oluşmaz, ancak marifetten sonra; marifet oluşmaz, ancak ihlâsla; ihlâs teşbihle oluşmaz, Allah için sıfatların ispat edilmesiyle, artık teşbihi nefyetme yolu kalmaz. Böylelikle, yaratılanlarda olan her şey, yaratanında olmaz ve mahlûkunda mümkün olabilecek şeyler yapıcısında mümkün olmaz. Sakinlik ve hareket Allah’ta cari olmaz, nasıl olabilir ki onda bunu gerçekleştiren kendisidir veya nasıl O’na dönsün ki onu başlatan kendisidir, zira böyle olmazsa Allah’ın zatı farklı ve kühü parça parça olurdu ve ezelden beri olan ‘*birlik*’ manası muhal olurdu. Gerçekten, yaratan için yaratmadan başka bir mana yoktur ve eğer O’nun için geri manası tasavvur edilirse, ileri manası da tasavvur edilir ve eğer O’nun için kemal düşünülürse nakıslığı olduğu akla gelir. Sonradan oluşması imkânsız olmayan nasıl ezeli olmaya müstahak olur, oluşturulması imkânsız olmayanın eşyayı oluşturması nasıl mümkün olur, zira onda yaratıcılık yoktur. Belki yaratılmışların nişanesi onda belirir ve ona delil olunacak şeylerin kendisi

لَيْسَ فِي مُحَالِ الْقَوْلِ حُجَّةٌ وَلَا فِي الْمَسْأَلَةِ عَنْهُ جَوَابٌ وَلَا فِي مَعْنَاهُ لَهُ تَغْطِيمٌ وَلَا فِي إِبَانَتِهِ عَنِ الْخَلْقِ ضَمِيمٌ إِلَّا بِامْتِنَاعِ الْأَرْزَلِيِّ أَنْ يُثْنِيَ وَمَا لَا بَدْءَ لَهُ أَنْ يُبْدَأَ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ.

كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ وَضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا وَخَسِرُوا خُسْرَانًا مُبِينًا وَصَلَّى اللَّهُ عَلَي مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ عَنْ بُكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ تَمِيمِ بْنِ بَهْلُولٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ عَنِ الْحُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَنَّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عِ اسْتَنْهَضَ النَّاسَ فِي حَرْبِ مُعَاوِيَةَ فِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ فَلَمَّا حَسَدَ النَّاسَ قَامَ خَطِيبًا فَقَالَ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ الْمُتَفَرِّدِ الَّذِي لَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ وَلَا مِنْ شَيْءٍ خَلَقَ مَا كَانَ قُدْرَتُهُ بَانَ بِهَا مِنَ الْأَشْيَاءِ وَبَانَ الْأَشْيَاءُ مِنْهُ فَلَيْسَتْ لَهُ صِفَةٌ تُنَالُ وَلَا حَدٌّ يُضْرَبُ لَهُ الْأُمْتَالُ كُلُّ دُونَ صِفَاتِهِ تَغْيِيرُ اللُّغَاتِ وَضَلَّ هُنَالِكَ تَصَارِيفُ الصِّفَاتِ وَحَارَ فِي مَلَكُوتِهِ عَمِيقَاتُ مَذَاهِبِ التَّفَكِيرِ وَانْقَطَعَ دُونَ الرُّسُوحِ فِي عِلْمِهِ جَوَامِعُ التَّفْسِيرِ وَحَالَ دُونَ غَيْبِهِ الْمَكْنُونِ حُجُبٌ مِنَ الْغُيُوبِ وَتَاهَتْ فِي أَذْنِي أَدَانِيهَا طَامِحَاتُ الْعُقُولِ فِي لَطِيفَاتِ الْأُمُورِ.

فَتَبَارَكَ اللَّهُ الَّذِي لَا يَبْلُغُهُ بَعْدُ الْهَمَمِ وَلَا يَنَالُهُ غَوْصُ الْفِطَنِ وَتَعَالَى اللَّهُ الَّذِي لَيْسَ لَهُ وَقْتُ مَعْدُودٍ وَلَا أَجَلٌ مَمْدُودٌ وَلَا نَعَتْ مَحْدُودٌ وَسُبْحَانَ الَّذِي لَيْسَ لَهُ أَوَّلٌ مُبْدَأٌ وَلَا غَايَةٌ مُنْتَهَى وَلَا آخِرٌ يَفْنَى - سُبْحَانَهُ هُوَ كَمَا وَصَفَ نَفْسُهُ وَالْوَاصِفُونَ لَا يَبْلُغُونَ نَعْتَهُ حَدَّ الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا عِنْدَ خَلْقِهِ إِيَّاهَا إِبَانَةٌ لَهَا مِنْ شَبْهِهِ وَإِبَانَةٌ لَهُ مِنْ شَبْهِهَا فَلَمْ يَحُلْ فِيهَا فَيُقَالَ هُوَ فِيهَا كَأَنَّ وَلَمْ يَبْنَأْ عَنْهَا فَيُقَالَ هُوَ مِنْهَا بَائِنٌ وَلَمْ يَحُلْ مِنْهَا فَيُقَالَ لَهُ أَيْنَ لِكِنَّهُ

delile dönüşür. Sonuç olarak sözün muhal ve imkânsız olmasında hüccet ve kanıt yoktur; onda soru cevapsız kalır; anlamında artık büyüklük olmaz ve mahlûkların ayrılık ve farklılıklarına yönelik yakınma yoktur, ancak ki ezeli mevcudun iki tane olduğunun imkânsızlığı ve başlangıcı olmayan bir şeyin başlangıç olmasının mümkün olmadığını söyleyelim. Yüce ve Azim Allah'tan başka ilâh yoktur, kim Allah'tan dönerse yalancıdır ve en büyük sapkınlık içindedir ve apaçık bir ziyan içindedir, Allah'ın selâmı Muhammed Peygamberine ve pak ve temiz olan Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.”

38- (3)... Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), babasından, O da atalarından şöyle nakleder:

Bir gün Hz. Ali (a.s) , halkı ikinci defa Muaviye'yle savaşıması için çağırdı. Halk toplandıktan sonra hutbe okumak için ayağa kalktı ve şöyle buyurdular:

“Hamd, tek, yegâne, ihtiyaçsız, bir olan Allah'a mahsustur, bir şeyden vücut bulmamış ve yaratılmış şeylerden yaratılmamıştır. Kudretiyle diğer şeylerden ayrılır ve diğer şeyler de O'ndan ayrılır. O'na erecek ne bir sıfat ve ne de O'nun için misal olacak ölçü vardır. Diller O'nu vasfetmekten acizdir, O'na ermek için getirilen çeşitli sıfatlar yanılığa düşer. Derin düşünceler, melekûtunun azameti karşısında hayrete düşer ve O'nun ilmine nüfuz etmek isteyen bütün tefsirler kesilir. Kendi gaybını, hissedilmeyen hicaplarla örtmüş ve en küçük işlerinde, büyük düşünceler hayran kalmıştır.

Yüce maksatların, kıvrak zekâların O'na eremediği Allah ne yücedir! Sayılacak zaman, uzun ömür ve eksik sıfatı olmayan Allah ne yücedir! Başlangıcı olmayan evvel, sonu olmayan ahir ve fani olmayan son olan Allah münezzehtir. Münezzehtir O Allah ki kendisini vafettiği gibidir, vafedenler O'nu vafedemezler. O yarattığı sırada her şeyi sınırlı ve Allah'a benzeme (ebedîlik) hususunda farklı kılmıştır ve kendisi de bu hususiyetlerde onlardan farklıdır. O bir şeyin derininde değildir ki ta “o şeylerde yer edinmiştir” söylensin ve onlardan uzak değildir ki “bir şeylerden bigânedir” denilsin, O, onlardan fasıllı değildir ki “nerededir” denilsin, belki münezzehtir Allah ilmiyle onların hepsini kuşatmış, yaratmasıyla onları kapsamış, yâdı ile onların sayılmasına sebep olmuştur. O'na, ne zifiri karanlıklardan dolayı saklı olan şeyler ve ne de

سُبْحَانَهُ أَحَاطَ بِهَا عِلْمُهُ وَ أَتَقَنَّا صُنْعُهُ وَ أَحْصَاهَا حِفْظُهُ لَمْ يَعْزُبْ عَنْهُ خَفِيَّاتُ غُيُوبِ
الْهُوَيِ وَ لَا غَوَامِضُ مَكْنُونِ ظُلَمِ الدُّجَى وَ لَا مَا فِي السَّمَاوَاتِ الْعُلَى وَ الْأَرْضِينَ السُّفْلَى
لِكُلِّ شَيْءٍ مِنْهَا حَافِظٌ وَ رَقِيبٌ وَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْهَا بِشَيْءٍ مُحِيطٌ وَ الْمُحِيطُ بِمَا أَحَاطَ مِنْهَا
اللَّهُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ تُغَيِّرْهُ صُرُوفُ الْأَزْمَانِ وَ لَمْ يَتَكَادَهُ صُنْعُ شَيْءٍ كَانَ إِنَّمَا
قَالَ لِمَا شَاءَ أَنْ يَكُونَ كُنْ فَكَانَ ابْتَدَعَ مَا خَلَقَ بِلَا مِثَالٍ سَبَقَ وَ لَا تَعَبٍ وَ لَا نَصَبٍ وَ كُلُّ
صَانِعٍ شَيْءٍ فَمِنْ شَيْءٍ صَنَعَ وَ اللَّهُ لَا مِنْ شَيْءٍ صَنَعَ مَا خَلَقَ وَ كُلُّ عَالِمٍ فَمِنْ بَعْدِ جَهْلٍ
تَعَلَّمَ وَ اللَّهُ لَمْ يَجْهَلْ وَ لَمْ يَتَعَلَّمْ أَحَاطَ بِالْأَشْيَاءِ عِلْمًا قَبْلَ كَوْنِهَا فَلَمْ يَزِدْ بِكَوْنِهَا عِلْمًا
عِلْمُهُ بِهَا قَبْلَ أَنْ يَكُونَهَا كَعِلْمِهِ بَعْدَ تَكْوِينِهَا لَمْ يَكُونْهَا لِشِدَّةِ سُلْطَانٍ وَ لَا خَوْفٍ مِنْ زَوَالٍ
وَ لَا نُقْصَانٍ وَ لَا اسْتِعَانَةَ عَلَيَّ ضِدِّ مُثَاوِرٍ - وَ لَا نِدَّ مُكَاتِرٍ وَ لَا شَرِيكَ مُكَائِدٍ لَكِنْ خَلَائِقُ
مَرْبُوبُونَ وَ عِبَادٌ دَاخِرُونَ.

فَسُبْحَانَ الَّذِي لَا يُؤَدُّهُ خَلْقٌ مَا ابْتَدَأَ وَ لَا تَدْبِيرُهُ مَا بَرَأَ وَ لَا مِنْ عَجْزٍ وَ لَا مِنْ فَتْرَةٍ
بِمَا خَلَقَ اكْتَفَى عِلْمَ مَا خَلَقَ وَ خَلَقَ مَا عِلْمَ لَا بِالتَّفَكُّرِ وَ لَا بِعِلْمِ حَادِثٍ أَصَابَ مَا خَلَقَ
وَ لَا شَبْهَةٍ دَخَلَتْ عَلَيْهِ فِيمَا لَمْ يَخْلُقْ لَكِنْ قَضَاءٌ مُبَرَّمٌ وَ عِلْمٌ مُحْكَمٌ وَ أَمْرٌ مُتَقَنٌ تَوَحَّدَ
بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ خَصَّ نَفْسَهُ بِالْوَحْدَانِيَّةِ وَ اسْتَخْلَصَ الْمَجْدَ وَ التَّنَاءَ فَتَمَجَّدَ بِالتَّمَجِيدِ وَ تَحَمَّدَ
بِالتَّحْمِيدِ وَ عَلَا عَنِ اتِّخَاذِ الْأَنْبَاءِ وَ تَطَهَّرَ وَ تَقَدَّسَ عَنْ مُلَامَسَةِ النِّسَاءِ وَ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ
مُجَاوَرَةِ الشُّرَكَاءِ فَلَيْسَ لَهُ فِيمَا خَلَقَ ضِدٌّ وَ لَا فِيمَا مَلَكَ نِدٌّ وَ لَمْ يَشْرِكْ فِي مُلْكِهِ أَحَدٌ
الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ وَ الْمُبِيدُ لِلْأَبَدِ وَ الْوَارِثُ لِلْأَمَدِ الَّذِي لَمْ يَزَلْ وَ لَا يَزَالُ وَ خَدَاتِيًّا أَرْلِيًّا
قَبْلَ بَدْءِ الدُّهُورِ وَ بَعْدَ صَرْفِ الْأُمُورِ الَّذِي لَا يَبِيدُ وَ لَا يُفْقَدُ بِذَلِكَ أَصْفَ رَبِّي فَلَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ مِنْ عَظِيمٍ مَا أَعْظَمُهُ وَ جَلِيلٍ مَا أَجَلَّهُ وَ عَزِيزٍ مَا أَعَزَّهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ
عُلُوًّا كَبِيرًا.

وَ حَدَّثَنَا بِهَذِهِ الْخُطْبَةِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الصَّقْرِ الصَّائِعُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ
بِْنِ بَسَّامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو زَيْدٍ سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرَةُ بِنْتُ أَوْسٍ قَالَتْ

yüce göklerde ve aşağı arzda olan şeyler uzaktır. Onlardan her bir şey için koruyucu ve hafız, başka şeylere ihatası olanlara ihatası olandır. Zamanın değişmesi O'nu değiştirmez, yapması gerekenleri yaptığı için yorgun düşmeyen Allah tek, yegâne ve ihtiyaçsızdır, olması gereken her şeye ol der, o da olur. Önceden bir benzeri olmayan şeyleri yaratıp, yorgun ve bitkin düşmeyendir. Her yaratıcı maddeden yaratandır, Allah ise maddeye ihtiyaç duymadan yaratandır. Her âlim bilgisizlikten sonra âlim, Allah ise bilgisiz olmadan âlimdir. Eşyayı ilmiyle onlar oluşmadan kuşatmış, onlar oluşuktan sonra ilmine bir şey eklenmemiştir. O'nun ilmi onlar yaratılmadan önceki ilmi gibidir. İktidarını sağlamlaştırmak veya yok olmaktan korktuğu ya da bir eksiklik hissettiği veya iktidarını ele geçirmek için fırsat kollayan bir tevhid karşıtı bir güce karşı yardımcı olmaları için ya da çok sayıdaki benzerlerden kurtulmak için büyükenen bir ortağa karşı yardımlarını almak amacıyla varlıkları yaratmış değildir. Bilâkis O'na kulluk sunmak, önünde boyun eğmek üzere yaratılmışlardır.

Meydana getirdiklerini yaratmanın ve yarattıklarını yönetmenin ağır gelmediği Allah münezzehtir, yücedir. Yarattıklarının bu kadarıyla yetinmesi bir acizlikten veya yorgunluktan kaynaklanmamaktadır. Ne yarattığını bildi ve bildiklerini yarattı. Düşünüp bunun sonucunda elde ettiği sonradan olma bilgiyle yarattıklarını tespit etmiş değildir. Yaratmadıkları ile ilgili olarak da içine bir kuşku girdiği için onları yaratmamış değildir. Aksine kesinleşmiş bir hüküm, sağlam bir bilgi ve muhkem bir emir belirleyici olmuştur. Rubûbiyet makamı itibariyle birdir. Sırf kendisi birlik niteliğine sahiptir. Ululuk ve övgüde tektir. Birlenme, ululanma ve yüceltilme hususunda birdir. Hamd ile birlenir. Ululanarak yüceliği vurgulanır. Oğullar edinmekten yücedir. Kadınlara dokunmaktan arıdır, paktır, uzaktır. Ortaklarla beraber olmaktan münezzehtir. Yarattıkları arasında O'na karşıt biri yoktur. Sahip oldukları arasında O'na eş olacak biri yoktur. Mülkünün üzerinde egemen olmada hiç kimse O'na ortak değildir. Birdir, tektir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Ebedîliğin yok edicisi, son oluşun mirasçısıdır. Her zaman vardır, hiçbir zaman yok olmayacaktır, bir ve ezelidir, öncesizdir. Zamanın başlamasından önce vardı. Olayların gelip geçmesinden sonra var olacaktır. Yok olmaz ve tükenmez. Rabbimi böyle vafediyorum. O'ndan başka ilâh yoktur. Büyüktür ki ne büyüklük! Uludur ki ne ululuk! Üstündür ki ne üstünlük! O, zalimlerin söylediklerinden yücedir, büyüktür.

حَدَّثَنِي جَدِّي الْحَصِينُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع خَطَبَ بِهَذِهِ الْخُطْبَةِ لَمَّا اسْتَنْهَضَ النَّاسَ فِي حَرْبِ مُعَاوِيَةَ فِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ وَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى وَ الْهَيْثَمِ بْنِ أَبِي مَسْرُوقٍ التَّهْدِيدِيِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ كُلِّهِمَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص فِي بَعْضِ خُطْبِهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَانَ فِي أَوَّلِيَّتِهِ وَخَدَاتِيَّ وَ فِي آزَلِيَّتِهِ مُتَعِظُماً بِالْإِلَهِيَّةِ مُتَكَبِّراً بِكِبَرِيَّائِهِ وَ جَبَرُوتِهِ ابْتَدَأَ مَا ابْتَدَعَ وَ أَنْشَأَ مَا خَلَقَ عَلَيَّ غَيْرِ مِثَالٍ كَانَ سَبَقَ بِشَيْءٍ مِمَّا خَلَقَ رَبُّنَا الْقَدِيمُ بِلُطْفِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ يَعْلَمُ خُبْرَهُ فَتَقَ وَ بِإِحْكَامِ قُدْرَتِهِ خَلَقَ جَمِيعَ مَا خَلَقَ وَ بِنُورِ الْإِصْبَاحِ فَلَقَ فَلَا مُبَدَّلَ لِخَلْقِهِ وَ لَا مُغَيِّرَ لَصُنْعِهِ وَ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَ لَا رَادَّ لِأَمْرِهِ وَ لَا مُسْتَرَاخَ عَنْ دَعْوَتِهِ وَ لَا زَوَالَ لِمُلْكِهِ وَ لَا انْقِطَاعَ لِمُدَّتِهِ وَ هُوَ الْكَائِنُونَ أَوَّلًا وَ الدَّيْمُومُ أَبَدًا الْمُحْتَاجُ بِنُورِهِ دُونَ خَلْقِهِ فِي الْأُفُقِ الطَّامِحِ وَ الْعِزِّ الشَّامِخِ وَ الْمُلْكِ الْبَازِخِ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ عَلا وَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ دَنَا فَتَجَلَّى لِخَلْقِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ يُرَى وَ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى فَاحَبَّ الْإِخْتِصَاصَ بِالتَّوْحِيدِ إِذْ اخْتَجَبَ بِنُورِهِ وَ سَمَا فِي عُلوِّهِ وَ اسْتَرَّ عَنْ خَلْقِهِ وَ بَعَثَ إِلَيْهِمُ الرُّسُلَ لِنُتُكُونَ لَهُ الْحُجَّةَ الْبَالِغَةَ عَلَيَّ خَلْقِهِ وَ يَكُونَ رُسُلُهُ إِلَيْهِمْ شُهَدَاءَ عَلَيْهِمْ وَ ابْتَعَتْ فِيهِمُ التَّبَيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ - لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَ يُحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَ لِيَقْضَلَ الْعِبَادُ عَنْ رَبِّهِمْ مَا جَهِلُوهُ فَيَعْرِفُوهُ بِرُبُوبِيَّتِهِ بَعْدَ مَا أَنْكَرُوا وَ يُوَحِّدُوهُ بِالْإِلَهِيَّةِ بَعْدَ مَا عَصَدُوا.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ ع فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ ص لِي رَبِّكَ حَتَّى كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَأَطْرَقَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ع مَلِيّاً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ:

▪ Bu hutbe başka bir senetle İmam Hüseyin'den (a.s) de nakledilmiştir.

39- (4)...Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) babasından (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder: «Resûlullah hutbelerinin birinde şöyle buyurdu:

Hamd, ilklğinde tek olan, ezeliyetinde ilâh olan Allah'a mahsustur. Azamet ve ceberutunda büyüktür. Yarattığı şeylerle başladı. Önceden hiçbir benzeri olmadan yaratılan şeyleri yaratıp icat etti. Ezeli olan Rabbimiz terbiye edici lütfu, ilmi, bilgisiyle işleri yoluna koydu ve kudretinin metanetiyle yaratılan şeylerin hepsini yarattı, açık nurla yaradı. Yaratışını dönüştürücü, oluşturduğu şeyleri değiştirici kimse yoktur. Hükümünün ardı sıra giden (*sorgulayan*), emirlerini reddeden, davetinden kaçan kimse olmaz. Otoritesinde zeval söz konusu değildir ve onun müddetinde kesinti olmaz. O'nun varlığı evvel, ebedi ve sonsuzdur. Yüksek ufku, yüce kudreti ve otoritesini kendi nuruyla yarattıklarından gizlemiştir. Her yüceden daha yüce, her yakından daha yakındır. Yaratıklarına görülmeden onlara tecelli etmiştir. O görüntüde en yüce olandır. Teklik ve tevhidde seçkin olmak istediği için nuruyla gizlendi, yüceliğinde ululandı ve mahlûkatına gizli kaldı. Kendi tarafından kulları için kesin delil olması ve onların (*amel ve davranışlarına*) şahit olmaları için peygamberleri kullarına gönderdi. Onlara müjdeleyici ve uyarıcı nebiler gönderdi; böylelikle helâk olan apaçık delil üzere helâk olsun ve yaşayan (hidayet bulan) da apaçık bir delil üzere yaşasın. Ve yine kulların önceden Allah tarafından olduğunu bilmeyip inkâr ettikleri şeyleri bilip, onun ilâhlığını tanımaları ve önceden ortak koştukları Allah'ı bir ve tek bilmeleri için onları gönderdi.”

40- (5)... Bir adam, İmam Hasan'ın (a.s) yanına gelerek ona: “Ey Allah Resulü'nün oğlu! Rabbini bana öyle tarif et ki sanki O'na bakıyor gibi olayım”, dedi. İmam Hasan (a.s) başını öne eğerek bir süre sessiz kaldıktan sonra başını kaldırıp şöyle buyurdu:

“Hamd, bilinen başlangıcı olmayan, nihayeti olacak sonu olmayan, anlaşılmış geçmişi, sınırlı geleceği, son bulacak zamanı olmayan Allah'a mahsustur. Şahıs değildir, ta ki cüzlere ayrılınsın (*aşağı, yukarı...*

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَكُنْ لَهُ أَوَّلٌ مَعْلُومٌ وَلَا آخِرٌ مُتَنَاهٍ وَلَا قَبْلٌ مُدْرَكٌ وَلَا بَعْدٌ مَحْدُودٌ وَلَا أَمَدٌ بِحَتَّى وَلَا شَخْصٌ فَيَنْجَزُ وَلَا اخْتِلَافٌ صِفَةٍ فَيَتَنَاهَى فَلَا تُدْرِكُ الْعُقُولُ وَأَوْهَامُهَا وَلَا الْفِكَرُ وَخَطَرَاتُهَا وَلَا الْأَلْبَابُ وَأَذْهَانُهَا صِفَتُهُ فَتَقُولَ مَتَى وَلَا بُدَى مِمَّا وَلَا ظَاهِرٌ عَلَيَّ مَا وَلَا بَاطِنٌ فِيمَا وَلَا تَارِكٌ فَهَلَّا خَلَقَ الْخَلْقَ فَكَانَ بَدِيئاً بَدِيعاً ابْتَدَأَ مَا ابْتَدَعَ وَابْتَدَعَ مَا ابْتَدَأَ وَفَعَلَ مَا أَرَادَ وَأَرَادَ مَا اسْتَرَادَ ذَلِكَمُ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ عَبَّادِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا عَنِ التَّوْحِيدِ فَقَالَ هُوَ الَّذِي أَنْتُمْ عَلَيْهِ.

٧- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ وَيَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً قَالَ: هُوَ تَوْحِيدُهُمْ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ أَخْرَجَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع حَقّاً فَأَخْرَجَ مِنْهُ وَرَقَةً فَإِذَا فِيهَا:

سُبْحَانَ الْوَاحِدِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ الْقَدِيمِ الْمُبْدِي الَّذِي لَا بَدَأَ لَهُ الدَّائِمِ الَّذِي لَا نَفَادَ لَهُ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ الْخَالِقِ مَا يُرِي وَمَا لَا يُرِي الْعَالَمِ كُلِّ شَيْءٍ بِغَيْرِ تَعْلِيمٍ ذَلِكَ اللَّهُ الَّذِي لَا شَرِيكَ لَهُ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْمُفَسِّرُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَيَّارٍ عَنْ أَبِيهِمَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا عَنِ أَبِيهِ عَنِ جَدِّهِ قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى الرِّضَا فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صِفْ لَنَا رَبَّكَ فَإِنَّ مِنْ قِبَلِنَا قَدْ اخْتَلَفُوا عَلَيْنَا فَقَالَ الرِّضَا ع إِنَّهُ مَنْ يَصِفُ رَبَّهُ بِالْقِيَاسِ لَا يَزَالُ الدَّهْرُ فِي الْإِلْتِبَاسِ

tabirleri kullanılsın), değişik sıfatları yoktur ki son bulsun. Akıl ve ondan olan vehimler, fikir ve ondan çıkan düşünceler, kalp ve zihinler O'nun sıfatlarını derk edemezler ki “ne zamana kadar?” diye sorulsun. Bir şeyden başlamamış, bir şeye zahir olmamış onlara gizli de kalmamıştır ve bir şeyi yaratmadan onları terk etmemiştir. Mahlûkatı yaratarak icat etmeye başlayandır. İcat ettiği şeylerde başlangıç, başladığı şeylerde yenilikçidir. İsteddiği şeyleri yaptı ve çoğalttığı şeyleri irade etti. İşte âlemlerin Rabbi Allah budur.”

41- (6)...Sait b. Sait, Ebu'l Hasan *İmam Rıza'dan* (a.s) tevhid hakkında sordu. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

“O, itikadı üzere olduğunuz şeydir.”

42- (7)... Zürrare Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Aziz ve Celil olan Allah'ın “**Göklerde ve yerde bulunanların tümü ister istemez O'na teslim olmuşlardır... (Al-i İmran, 83)**” ayeti hakkında şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Bu, Aziz ve Celil olan Allah'ın onlar tarafından bir bilinmelerinin ta kendisidir.”

43- (8)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) içinde kâğıt olan küçük bir kutu çıkardığını ve kâğıtta şöyle yazdığını rivayet eder:

“Kendisinden başka ilâh olmayan yegâne Allah münezzektir, kendisi için başlangıcı olmayan kadim, başlatıcı, sonu olmayan daimdir. Ölümsüz yaşayandır, görülen ve görülmeyen şeylerin yaratıcısı, eğitim almadan her şeyi bilendir, işte ortağı olmayan Allah budur.”

44- (9)... Biri, İmam Rıza'nın (a.s) yanına gelerek arz etti: “Ey Allah Resûlü'nün oğlu! Bizim için Rabbini anlat, çünkü aramızda bizimle ihtilâf içinde olanlar var” dedi. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

“Kim Rabbini kıyas üzere tanırsa hayatta olduğu süre içinde hatadır. Sapkınlık ve eğrilikte boğulmuş, (Hak) yoldan şaşmıştır ve bunun sözü de güzel değildir. Görülmeden kendi zatını tanıttığı, sureti olmadan kendi zatını bildirdiği gibi ben de O'nu tanıtıyorum. Duyu organlarıyla tanınmaz, insanlarla kıyas olunmaz. Teşbih edilmeden tanınmış, karşısında olmadan uzaklığıyla yakındır. Yaratıklarına benzemez,

مَائِلًا عَنِ الْمِنْهَاجِ طَاعِنًا فِي الْإِعْوَاجِ ضَالًّا عَنِ السَّبِيلِ قَائِلًا غَيْرَ الْجَمِيلِ أَعْرِفُهُ بِمَا عَرَفَ بِهِ نَفْسُهُ مِنْ غَيْرِ رُؤْيَةٍ وَ أَصَفُهُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسُهُ مِنْ غَيْرِ صُورَةٍ لَا يَذَرُكَ بِالْحَوَاسِ وَلَا يُقَاسُ بِالنَّاسِ مَعْرُوفٌ بِغَيْرِ تَشْبِيهِ وَ مُتَدَانٍ فِي بُعْدِهِ لَا يَنْظِيرُ لَا يُمَثِّلُ بِخَلِيقَتِهِ وَلَا يَجُورُ فِي قَضِيَّتِهِ الْخُلُقِ إِلَيَّ مَا عَلِمَ مُنْقَادُونَ وَ عَلَيَّ مَا سَطَرَ فِي الْمَكْنُونِ مِنْ كِتَابِهِ مَاضُونَ وَ لَا يَعْمَلُونَ خِلَافَ مَا عَلِمَ مِنْهُمْ وَ لَا غَيْرَهُ يُرِيدُونَ فَهُوَ قَرِيبٌ غَيْرُ مُلْتَزِقٍ وَ بَعِيدٌ غَيْرُ مُتَقَصِّ يَحْقُقُ وَ لَا يُمَثِّلُ وَ يُوَحِّدُ وَ لَا يَبْعُضُ يُعْرِفُ بِالْآيَاتِ وَ يُثَبِّتُ بِالْعَلَامَاتِ فَلَا إِلَهَ غَيْرُهُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ

١٠- ثُمَّ قَالَ ع بَعْدَ كَلَامٍ آخَرَ تَكَلَّمَ بِهِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِيهِ ع عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ مَا عَرَفَ اللَّهُ مَنْ شَبَّهَهُ بِخَلْقِهِ وَلَا وَصَفَهُ بِالْعَدْلِ مَنْ نَسَبَ إِلَيْهِ ذُنُوبَ عِبَادِهِ.

والحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة و قد أخرجه بتمامه في تفسير القرآن.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ كَتَبَ أَبُو جَعْفَرٍ إِلَيَّ رَجُلٍ بِخَطِّهِ وَ قَرَأْتُهُ فِي دُعَاءٍ كَتَبَ بِهِ أَنْ يَقُولَ يَا ذَا الَّذِي كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ ثُمَّ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ثُمَّ يَبْقَى وَ يَفْنَى كُلُّ شَيْءٍ وَ يَا ذَا الَّذِي لَيْسَ فِي السَّمَاوَاتِ الْعُلَى وَ لَا فِي الْأَرْضِينَ السُّفْلَى وَ لَا فَوْقَهُنَّ وَ لَا بَيْنَهُنَّ وَ لَا تَحْتَهُنَّ إِلَهٌ يُعْبَدُ غَيْرُهُ.

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الْيَقْطِينِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ فَيُورَثْ وَ لَمْ يُولَدْ فَيشَارَكَ.

١٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَهْرَانَ الْكُوفِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِسْحَاقَ الْجُهَنِيِّ عَنْ فَرَجِ بْنِ فَرَوَةَ

hükümünde zulmetmez. Mahlûkatı, onun bildiği şeylere boyun eğerek ve kitabında yazılan gizli şeylere bağlıdır. O'nun bildiği şeylerin hilâfına amel etmez ve ondan başkasını irade etmezler ve O yapışmadan yakın, kesilmeden uzak olandır. O cisme bürünmeden vücut sahibî, cüz cüz olmadan bir olandır. İşaret ve nişanelerle tanınır, alâmetlerle sabit olur. Büyük ve yüce olan Allah'tan başka ilâh yoktur.”

45- (10)... Bir sözün ardından İmam (a.s) şöyle buyurdu: Babam babasından, O da atalarından Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Kim Allah'ı yaratıklarına benzetirse O'nu tanımamıştır ve kim kullarının günahlarını O'na nispet ederse O'nu adaletle anmamıştır.”

46- (11)... Ali b. Mehziyar, şöyle rivayet eder: İmam Muhammed Bakır (a.s) bir kişiye kendi hattıyla bir yazı yazdı, ben o yazıdaki yazdığı duayı gördüm. Dua şöyle idi;

“Ey her şeyden önce olan, her şeyi yaratıp baki kalan ve (O'ndan başka) her şey fani olacak olan! Ve ey en yüce göklerde ve en aşağı arzda ve en yukarısında ve arasında ve aşağısında O'ndan başka tapılacak olmayan ilâh!”

47- (12)... Mufaddal b. Ömer şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: “Hamd, doğurmamış ve miras bırakmayan, doğmamış ve ortakları olmayan Allah'a mahsustur.”

48- (13)... Musadet b. Sadakat şöyle rivayet etmiştir:

“Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Bir gün Emire'l Mü'min'in (a.s) Kufe minberinde hutbe okuduğu sırada ansızın bir kişi ayağa kalkarak: 'Ey Emire'l Mü'minin! Muhabbet ve marifetimizin artması için Allah Tebareke ve Teâlâ'yı bize tarif et.' dedi. Emire'l Mü'minin (a.s) öfkelenerek halkın toplanmasını istedi. Cami tıka basa dolduktan sonra yüzünün rengi kaçmış bir şekilde ayağa kalkarak şöyle buyurdu:

“Bağıшта bulunmaması O'nda bir şeyi fazlalaştırmaz, bağışlaması O'nu muhtaç ettirmez, O'ndan başka bağıшта bulunanların hepsi ise

عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ بَيْنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يَخْطُبُ عَلَيَّ الْمُنْبَرِ بِالْكُوفَةِ إِذْ قَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صِفْ لَنَا رَبَّكَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِنَزِدَّادَ لَهُ حُبًّا وَبِهِ مَعْرِفَةً فَعَصَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع وَنَادَى الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَاجْتَمَعَ النَّاسُ حَتَّى غَصَّ الْمَسْجِدُ بِأَهْلِهِ ثُمَّ قَامَ مُتَغَيِّرَ اللَّوْنِ فَقَالَ -

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَفِرُّهُ « لَا يُغَيِّرُهُ الْمَنُوعُ وَلَا يُكْدِيهِ الْإِعْطَاءُ إِذْ كُلُّ مُعْطٍ مُنْتَقِصٌ سِوَاهُ الْمُلَىءِ بِقَوَائِدِ النِّعَمِ وَ عَوَائِدِ الْمَزِيدِ وَ بِجُودِهِ ضَمِنَ عِيَالَهُ الْخَلْقِ فَأَنْهَجَ سَبِيلَ الطَّلَبِ لِلرَّاغِبِينَ إِلَيْهِ فَلَيْسَ بِمَا سُئِلَ أَجُودَ مِنْهُ بِمَا لَمْ يُسْأَلْ وَمَا اخْتَلَفَ عَلَيْهِ دَهْرٌ فَيُخْتَلَفَ مِنْهُ الْحَالُ وَ لَوْ وَهَبَ مَا تَنَفَّسَتْ عَنْهُ مَعَادِنُ الْجِبَالِ وَ ضَحَكَتْ عَنْهُ أَصْدَافُ الْبِحَارِ مِنْ فَلَذِ اللَّجِينِ وَ سَبَائِكَ الْعُقَيَّانِ وَ نَضَائِدِ الْمَرْجَانِ لِبَعْضِ عِبِيدِهِ لَمَّا أَثَّرَ ذَلِكَ فِي وُجُودِهِ وَ لَا أَنْفَدَ سَعَةً مَا عِنْدَهُ وَ لَكَانَ عِنْدَهُ مِنْ دَخَائِرِ الْإِفْضَالِ مَا لَا يَنْفَدُهُ مَطَالِبُ السُّؤَالِ وَ لَا يَخْطُرُ لِكُتْرَتِهِ عَلَيَّ بَالٍ لِأَنَّهُ الْجَوَادُ الَّذِي لَا تَنْقُضُهُ الْمَوَاهِبُ وَ لَا يُنْجِلُهُ الْإِلْحَاحُ الْمُلِحِّينَ وَ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ - الَّذِي عَجَزَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَيَّ قُرْبِهِمْ مِنْ كُرْسِيِّ كَرَامَتِهِ وَ طُولِ وَلِهَيْهِمْ إِلَيْهِ وَ تَعْظِيمِ جَلَالِ عِزِّهِ وَ قُرْبِهِمْ مِنْ غَيْبِ مَلَكُوتِهِ أَنْ يَعْلَمُوا مِنْ أَمْرِهِ إِلَّا مَا أَعْلَمَهُمْ وَ هُمْ مِنْ مَلَكُوتِ الْقُدْسِ بِحَيْثُ هُمْ مِنْ مَعْرِفَتِهِ عَلَيَّ مَا فَطَرَهُمْ عَلَيْهِ أَنْ قَالُوا - سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ.

فَمَا ظَنُّكَ أَيُّهَا السَّائِلُ بِمَنْ هُوَ هَكَذَا سُبْحَانَهُ وَ بِحَمْدِهِ لَمْ يُحْدَثْ فَيُمْكِنَ فِيهِ التَّغْيِيرُ وَ الْإِنْتِقَالُ وَ لَمْ يُتَصَرَّفْ فِي ذَاتِهِ بِكُرُورِ الْأَحْوَالِ وَ لَمْ يَخْتَلَفْ عَلَيْهِ حَقُّبُ اللَّيَالِي وَ الْأَيَّامِ الَّذِي ابْتَدَعَ الْخَلْقَ عَلَيَّ غَيْرِ مِثَالٍ امْتَثَلَهُ وَ لَا مِقْدَارٍ اخْتَذَى عَلَيْهِ مِنْ مَعْبُودٍ كَانَ قَبْلَهُ وَ لَمْ تُحِطْ بِهِ الصِّفَاتُ فَيَكُونُ بِإِذْرَاكِهَا إِيَّاهُ بِالْخُدُودِ مُتَنَاهِيًّا وَ مَا زَالَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ عَنْ صِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ مُتَعَالِيًّا وَ انْحَسَرَتِ الْأَبْصَارُ عَنْ أَنْ تَنَالَهُ فَيَكُونُ بِالْعَيَانِ مَوْصُوفًا وَ بِالذَّاتِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ عِنْدَ خَلْقِهِ مَعْرُوفًا وَ فَاتٍ لِعُلُوهِ عَلَيَّ أَعْلَى الْأَشْيَاءِ مَوَاقِعَ رَجْمِ الْمُتَوَهِّمِينَ وَ ارْتَفَعَ عَنْ أَنْ تَحْوِيَ كُنْهَ عَظَمَتِهِ فَهَاهُنَا رَوِيَّاتُ الْمُتَفَكِّرِينَ فَلَيْسَ لَهُ مِثْلٌ فَيَكُونُ مَا يَخْلُقُ

zarar eder. Nimetlerinin çokluğu, faydaların fazlalığıyla doludur. Cömertliğiyle halkın geçimini garantiye alır. O'na yönelmek isteyenlere talep yolunu açmıştır. O'ndan istenilen şeylere istenilmeyenlere nispetle daha cömerttir. Zaman O'nda değişmez ki hali de değişsin. Eğer madenlerin can aldığı dağlar, denizlerin sedeflerinin tebessüm etmesine sebep olan gümüş parçası, külçe altın ve dizilmiş incileri bazı kullarına bağışlarsa, O'na hiçbir etkisi olmaz ve yanında olan şeylerin bolluğu tükenip bitmez. Yanında bağış hazineleri o kadar var ki isteyenlerin istekleri onları bitirmez ve onun çokluğu zihinlerde yer edinmez. Zira bağışlamasıyla bağışı azalmayan cömerttir ve ısrar edenlerin ısrarı O'nu vermeye zorlayamaz. **“Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı ‘Ol’ demekten ibarettir. Hemen oluverir. (Yasin, 82)”** O öyle bir zattır ki melekler O'nun keramet kürsüsüne yakın olmasına, O'na şiddetli sevgi beslemelerine, izzet ve celâline boyun eğmeleri ve gizli melekûtuna yakınlıklarına rağmen O'nun öğrettiğinden başkasını bilmezler. Onlar Kuds melekûtunun melekleri olmalarına rağmen ve O'ndan olan yazgılarından haberdar olarak şöyle söylediler: **“Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz âlim ve hakîm olan ancak sensin. (Bakara, 32)”**

Ey soru soran! Bu şekilde özellikleri olan hakkındaki kanaatin nedir? Münezzehdir O ve hamd O'nadır. Oluşturulmamıştır ki değişiklik ve intikal mümkün olsun. Hallerin değişmesi zatında değişiklik oluşturmaz. Gece ve gündüzün değişmesi onda ihtilâf yaratmaz. Yaratıkları önceden bir şeyden esinlenmeden ve ondan önce olan yaratıcıdan arta kalan miktar olmadan yoktan türetendir O. Sıfatların O'na ihatası yoktur ki onları derk etmekle O'nun hududu son bulsun. O'nun bir benzeri olmadığı için her zaman mahlûkların sıfatlarından yücedir. Görüşler O'na ulaşmadan ve gözlerle vafedilmek durumunda ansızın yok olurlar. Zâtını sadece kendisinin bilmesi yaratıklarının yanında tanınmıştır. En üstün şeylere üstünlüğünden dolayı varsayımçıların tahminlerinden uzaktır. O'nun azametinin kühnünü mütefekkirlerin aciz düşüncelerinin kapsamından yücedir. O'nun bir benzeri yoktur ki yarattıklarının içinde bir dengi olsun. Marifet ehlinin yanında devamlı olarak bir benzer ve eşinin olmasından münezzeh olmuştur. Allah'ı kendi sınıflarına benzeterek kendi vehimleriyle O'na mahlûkların elbisesini giydirenler yalancıdır. Zanlarının neticesi miktarı kadar O'nu parçalara ayırarak akıllarının

مُشَبَّهًا بِهِ وَ مَا زَالَ عِنْدَ أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ بِهِ عَنِ الْأَشْبَاهِ وَ الْأَضْدَادِ مُنْزَهًا كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ إِذْ شَبَّهُوهُ بِمِثْلِ أَصْنَافِهِمْ وَ حَلَّوْهُ حَلِيَّةَ الْمَخْلُوقِينَ بِأَوْهَامِهِمْ وَ جَزَّوْهُ بِتَقْدِيرِ مُنْتَجِ خَوَاطِرِهِمْ وَ قَدَّرُوهُ عَلَى الْخَلْقِ الْمُخْتَلِفَةِ الْقَوِي بِقَرَائِحِ عُقُولِهِمْ وَ كَيْفَ يَكُونُ مَنْ لَا يُقَدِّرُ قَدْرَهُ مُقَدَّرًا فِي رَوَايَاتِ الْأَوْهَامِ.

وَ قَدْ ضَلَّتْ فِي إِدْرَاكِ كُنْهِهِ هَوَاجِسُ الْأَحْلَامِ لِأَنَّهُ أَجَلُّ مِنْ أَنْ يَحْدَهُ أَلْبَابُ الْبَشَرِ بِالتَّفَكِيرِ أَوْ يُحِيطَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى قُرْبِهِمْ مِنْ مَلَكُوتِ عِزَّتِهِ بِتَقْدِيرِ تَعَالَى عَنْ أَنْ يَكُونَ لَهُ كُفُوٌ فَيَشَبَّهُ بِهِ لِأَنَّهُ اللَّطِيفُ الَّذِي إِذَا أَرَادَتْ الْأَوْهَامُ أَنْ تَفَعَ عَلَيْهِ فِي عَمِيقَاتِ غُيُوبِ مُلْكِهِ وَ حَاوَلَتْ الْفِكْرَ الْمُبْرَأَةَ مِنْ خَطَرِ الْوَسْوَاسِ إِدْرَاكَ عِلْمِ ذَاتِهِ وَ تَوَلَّهَتْ الْقُلُوبُ إِلَيْهِ لِتَحْوِي مِنْهُ مُكَيِّفًا فِي صِفَاتِهِ وَ غَمَضَتْ مَدَاخِلُ الْعُقُولِ مِنْ حَيْثُ لَا تَبْلُغُهُ الصِّفَاتُ لِتَنَالَ عِلْمَ إِلَهِيَّتِهِ رُدِعَتْ خَاسِئَةً وَ هِيَ تَجُوبُ مَهَاوِي سُدْفِ الْغُيُوبِ مُتَخَلِّصَةً إِلَيْهِ سُبْحَانَهُ رَجَعَتْ إِذْ جُبِهَتْ مُعْتَرِفَةً بِأَنَّهُ لَا يُنَالُ بِجَوْبِ الْإِعْتِسَافِ كُنْهُ مَعْرِفَتِهِ وَ لَا يَخْطُرُ بِبَالِ أُولَى الرِّوَايَاتِ خَاطِرَةٌ مِنْ تَقْدِيرِ جَلَالِ عِزَّتِهِ لِبُعْدِهِ مِنْ أَنْ يَكُونَ فِي قُوَى الْمَحْدُودِينَ لِأَنَّهُ خِلَافُ خَلْقِهِ فَلَا شِبْهَ لَهُ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ وَ إِنَّمَا يُشَبَّهُ الشَّيْءُ بِعَدِيلِهِ فَأَمَّا مَا لَا عَدِيلَ لَهُ فَكَيْفَ يُشَبَّهُ بِغَيْرِ مِثَالِهِ -

وَ هُوَ الْبَدِيُّ الَّذِي لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ قَبْلَهُ وَ الْآخِرُ الَّذِي لَيْسَ شَيْءٌ بَعْدَهُ لَا تَنَالُهُ الْأَبْصَارُ مِنْ مَجْدِ جَبَرُوتِهِ إِذْ حَجَبَهَا بِحُجُبٍ لَا تَنْفُذُ فِي ثَخَنِ كَثَافَتِهِ وَ لَا تَخْرِقُ إِلَى ذِي الْعَرْشِ مَتَانَةَ خَصَائِصِ سُرَّتَاتِهِ الَّذِي صَدَرَتْ الْأُمُورُ عَنْ مَشِيئَتِهِ وَ تَصَاغَرَتْ عِزَّةُ الْمُتَجَبَّرِينَ دُونَ جَلَالِ عَظَمَتِهِ وَ خَضَعَتْ لَهُ الرِّقَابُ وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ مِنْ مَخَافَتِهِ وَ ظَهَرَتْ فِي بَدَائِعِ الَّذِي أَحْدَثَهَا آثَارُ حِكْمَتِهِ وَ صَارَ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقَ حُجَّةٍ لَهُ وَ مُنْتَسِبًا إِلَيْهِ.

فَإِنْ كَانَ خَلْقًا صَامِتًا فَحُجَّتُهُ بِالتَّدْبِيرِ نَاطِقَةً فِيهِ فَقَدَّرَ مَا خَلَقَ فَأَحْكَمَ تَقْدِيرَهُ وَ وَضَعَ كُلَّ شَيْءٍ بِلُطْفِ تَدْبِيرِهِ مَوْضِعَهُ وَ وَجَّهَهُ بِجَهَةِ فَلَمْ يَبْلُغْ مِنْهُ شَيْءٌ حُدُودَ مُنْزَلَتِهِ وَ لَمْ يَقْصُرْ دُونَ الْإِنْتِهَاءِ إِلَى مَشِيئَتِهِ وَ لَمْ يَسْتَضِعْ إِذْ أَمَرَهُ بِالْمُضِيِّ إِلَيْهِ إِرَادَتِهِ بِلَا مُعَانَاةٍ لِلْغُيُوبِ مَسَّهُ وَ

kabiliyetine göre O'nu farklı yaratıkların kuvve esasına göre ölçtüler. Ölçüsü ölçülemeyen birinin ölçüsü varsayımlarca nasıl ölçülebilir ki?!

Hâlbuki anlayışlı düşünceler O'nun kühnünü idrak etmekten şaşkına düşüp sapıtmıştır. Çünkü O, beşer aklının tefekkürüyle sınırlandırılmaktan ve O'nun izzet melekûtuna o kadar yakın olmalarına rağmen meleklerin ölçüyle O'nu kuşatmalarından yücedir. O'nun bir dengi olup sonra O'na onunla benzetilmekten yücedir. Çünkü O, latiftir. Her ne zaman vehimler O'nun görülmez mülkünün derinliğine dalmak isterse, düşünceler şeksiz olarak O'nun zatı ilmini idrak etmek için çaba sarf ederse, O'nun sıfatlarının nasıllığını kuşatmak için kalpler O'na doğru kanat çırparsa, kıvrak zekâlıların akılları ilâhî ilme ermek için sıfatların olmadığı başka bir yerden dalarsa yenilmiş olarak geri gönderilirler. O halde ki gaybın karanlığının derinliği O'nun tarafına halis bir şekilde yüzmekteydi. İstenilen yolun dışında O'nun kühnü azametine ulaşılmayacağını itiraf etmiştir. O'nun izzetinin büyüklüğünün ölçüsünü akıl sahiplerinin düşünceleri idrak edemez. Mahlûklarından farklı olduğundan, onlardan hiçbirine benzemediğinden hudutların kudretinden uzaktır. Çünkü her benzer şey dengi olan şeye benzer, O'nun da bir dengi olmadığı için nasıl kendisine eşit olmayan bir şeye benzetilir ki?

O, kendisinden önce bir şeyin olmadığı başlangıç, kendisinden sonra bir şeyin olmayacağı sondur. Görüşler O'nun ceberutunun yüceliğine eremez. Ceberutu perdelerle kapatıldığından görüşler ona nüfuz edemezler. İşlerin O'nun dilemesiyle çıktığı arş'ın sahibine mahsus olan örtülerin sağlamlığını yırtamazlar. Cebbarların izzeti O'nun azametinin büyüklüğü karşısında hakir kalmış, boyunlar O'nun karşısında eğilmiş, yüzler O'nun korkusundan sıkıntıya düşmüştür. Yoktan var ettiği şeylerin hikmet izleri aşikâr olmuş, yarattığı her şey O'na kanıt ve O'na mensup olmuştur.

Eğer yarattığı sessiz ise Allah'ın ona olan hücceti onunla tedbirle konuşmaktır. Dolayısıyla yaratılan şeyler takdir edilmiş sonra takdiri sağlamlaştırılmıştır. Zarif tedbiriyle tüm şeyleri konulması gereken yerlere koydu. Öyle bir yere yönlendirdi ki dolayısıyla hiçbir şey onun hududunun derecesine ve iradesinin intihasına erişemez. Her ne zaman iradesinin doğrultusunda bir şeyin yapılmasını emrederse zorlaştırmadı. Onların zorluğundan dolayı yorgunluk veya O'nun emrine muhalefet etmesinden kaynaklanan bir belirti yoktur. Yaratmaya başladı ve onlara itaatine mecbur etti. Yaratma sırasında hiçbir bekletilme ve gecikme olmamışve engel

لَا مُكَاءَ دَةٍ لِمُخَالَفٍ لَهُ عَلَيَّ أَمْرِهِ فَتَمَّ خَلْقُهُ وَ أَدْعَنَ لِبَطَاعَتِهِ وَ وَافِيَ الْوَقْتَ الَّذِي أَخْرَجَهُ إِلَيْهِ
إِجَابَةً لَمْ يَغْتَرِضْ دُونَهَا رَيْثُ الْمُبْطِئِ وَلَا أَنَاةُ الْمُتَلَكِّي.

فَأَقَامَ مِنَ الْأَشْيَاءِ أَوْدَهَا وَ نَهَى مَعَالِمَ حُدُودِهَا وَ لَأَمْ يَقْدَرْتَهُ بَيْنَ مُتَضَادَّاتِهَا وَ وَصَلَ
أَسْبَابَ قَرَائِنِهَا وَ خَالَفَ بَيْنَ الْوَانِهَا وَ فَرَّقَهَا أَجْنَاساً مُخْتَلِفَاتٍ فِي الْأَقْدَارِ وَ الْغَرَائِزِ وَ الْهَيْئَاتِ
بَدَايَا خَلَائِقٍ أَحْكَمَ صُنْعَهَا وَ فَطَرَهَا عَلَيَّ مَا أَرَادَ إِذِ ابْتَدَعَهَا انْتِظَمَ عِلْمُهُ صُنُوفَ ذَرْنِهَا وَ أَدْرَكَ
تَدْبِيرَهُ حُسْنَ تَقْدِيرِهَا.

أَيُّهَا السَّائِلُ أَعْلَمُ مَنْ شَبَّهَ رَبَّنَا الْجَلِيلَ بِتَبَايُنِ أَعْضَاءِ خَلْقِهِ وَ بَتَلَاخُمِ أَحْقَاقِ مَفَاصِلِهِمْ
الْمُحْتَجِبَةِ بِتَدْبِيرِ حِكْمَتِهِ أَنَّهُ لَمْ يَعْقُدْ غَيْبَ ضَمِيرِهِ عَلَيَّ مَعْرِفَتِهِ وَ لَمْ يُشَاهِدْ قَلْبُهُ الْيَقِينَ بِأَنَّهُ
لَا نِدَّ لَهُ وَ كَانَهُ لَمْ يَسْمَعْ بِتَبَرِّي التَّابِعِينَ مِنَ الْمُتَبُوعِينَ وَ هُمْ يَقُولُونَ:

تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ.

فَمَنْ سَاوَى رَبَّنَا بِشَيْءٍ فَقَدْ عَدَلَ بِهِ وَ الْعَادِلُ بِهِ كَافِرٌ بِمَا نَزَلَتْ بِهِ مُحْكَمَاتُ آيَاتِهِ وَ
نَطَقَتْ بِهِ شَوَاهِدُ حُجَجِ بَيِّنَاتِهِ لِأَنَّهُ اللَّهُ الَّذِي لَمْ يَتَنَاهَ فِي الْعُقُولِ فَيَكُونَ فِي مَهَبٍ فِكْرَهَا
مُكَيِّفًا وَ فِي حَوَاصِلِ رَوِيَّاتِ هَمَمِ النُّفُوسِ مَحْدُودًا مُصَرِّفًا الْمُنْشِئُ أَصْنَافَ الْأَشْيَاءِ بِلا رَوِيَّةٍ
اِحْتِجَاجَ إِلَيْهَا وَ لَا قَرِيحَةَ غَرِيْزَةٍ أَضْمَرَ عَلَيْهَا وَ لَا تَجَرِبَةَ أَفَادَهَا مِنْ مَرِّ حَوَادِثِ الدُّهُورِ وَ لَا
شَرِيكَ أَعَانَهُ عَلَيَّ ابْتِدَاعِ عَجَائِبِ الْأُمُورِ الَّذِي لَمَّا شَبَّهَهُ الْعَادِلُونَ بِالْخَلْقِ الْمُبْعُضِ الْمَحْدُودِ
فِي صِفَاتِهِ ذِي الْأَفْطَارِ وَ التَّوَاحِي الْمُخْتَلِفَةِ فِي طَبَقَاتِهِ وَ كَانَ عَزَّ وَ جَلَّ الْمَوْجُودَ بِنَفْسِهِ لَا
بِأَدَاتِهِ انْتَهَى أَنْ يَكُونَ قَدْرُهُ حَقَّ قَدْرِهِ فَقَالَ تَنْزِيهًا لِنَفْسِهِ عَنْ مُشَارَكَةِ الْأَنْدَادِ وَ ارْتِفَاعًا عَنْ
قِيَاسِ الْمُقَدِّرِينَ لَهُ بِالْحُدُودِ مِنْ كَفَرَةِ الْعِبَادِ -

وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَ الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

مَا ذَلِكَ الْقُرْآنَ عَلَيْهِ مِنْ صِفَتِهِ فَاتَّبِعْهُ لِيُوصَلَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ مَعْرِفَتِهِ وَ أَنْتَ بِهِ وَ اسْتَضِيْ

çıkamamıştır. Her şeyin delâletini belirlemiş ve onların her birinin işaretlerini ortaya koymuştur. Kendi gücüyle onların aralarındaki farklılıkları gidermiş ve onların yakınlığını sağlayacak araçları bir birine bağlamıştır. Onların renkleri arasında farklılıklar meydana getirerek cinslerini ölçü, içgüdü ve şekilde farklı kıldı. Olağanüstü varlıklar yaratarak onları sağlamlaştırdı. İcat ettiğinde dilediği gibi yarattı. İlmi, onların zerrelerinin çeşitliliklerini düzenlemiş, tedbiri güzel bir düzen sağlamıştır.

Ey soruyu soran! Bil ki O öyle bir kudret sahibidir ki vehim ve akıllar O’nun kudretinin derecesini anlamaya çalışsa, vesvese tehlikesinden uzak yüce bilginlerin zekâsı melekût gaybının derinliklerini derk etmek için çabalasa, aşk ve iştiaak dolu kalpler sıfatlarının niteliklerini anlamak için çırpınsa ve akıllar anlatılmaz bir biçimde, oldukça ince yollardan zatının ilmini elde etmek için yürümeye kalksa yine de hepsi eli boş geri döner ve gaybın karanlıklarında kendi kurtuluşları için Allah-u Teâlâ’ya sığınır. *(Hiç kimse zatının künhüne eremez.)* Büyük çaba ve telâşlarına rağmen ümitlerini kesince geri dönerler ve Allah’ı tanımanın künhüne erişilemeyeceğini, beşeri nakıs, akıl ve fikirlerle O’nu idrak edemeyeceklerini ve izzet ve celâlinin bilginlerin kalbinden dahi geçmeyeceğini itiraf ederler: **“Vallahi, biz gerçekten apaçık bir sapkınlık içindeymişiz. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi seviyesinde tutuyorduk.** (Şuara, 97-98)” O’nu yarattıklarından birine denk tutan, onu sana eş tutmuş olur; sana eş kosan indirdiğin muhkem ayetleri ve ona şahadet eden apaçık delilleri inkâr etmiş olur. Şüphesiz akıllara sığmayan, dolayısıyla da düşünce esintileriyle nitelendirilemeyen Allah sensin. Hatırlara gelen düşüncelere sığmazsın, bu yüzden varlığına sınır konamaz, akıllar tasarrufta bulunamaz. Eşyanın bütün türlerini; düşünceye dalmadan, vücudunda gizli tabiattan yardım almadan, zamanların hadiselerinden doğan tecrübeden faydalanmadan ve şaşılacak işlerini yoktan var ederken ona yardım eden bir ortağı da olmadan yarattı. O’nu (varlık) katmanlarının her bir yerinde olan sıfatlarında mahdud yarattıklarına denk tuttukları zaman; yüce Allah kendisiyle var idi bir aracıyla değil. Bu nedenle O’nu hakkıyla takdir etmek mümkün olmadı. Ona akran olarak koşulanlardan kendi nefsinin tenzih ederek ve kullardan O’nu kıyasla tahdit edip küfre düşenlerin sözlerinden yüce tutarak şöyle buyurdu: **“Onlar Allah’ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O’nun tasarrufundadır. Gökler O’nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzektir.** (Zümer;

بُنُورِ هِدَايَتِهِ فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ وَ حِكْمَةٌ أُوتِيَتْهُمَا فَخُذْ مَا أُوتِيَتْ وَ كُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ وَ مَا ذَلِكَ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ مِمَّا لَيْسَ فِي الْقُرْآنِ عَلَيْكَ فَرَضُهُ وَ لَا فِي سُنَّةِ الرَّسُولِ وَ أئِمَّةِ الْهُدَى أَثَرُهُ فَكُلْ عِلْمُهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّ ذَلِكَ مُنْتَهَى حَقِّ اللَّهِ عَلَيْكَ.

وَ اعْلَمْ أَنَّ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ هُمُ الَّذِينَ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ عَنِ الْإِقْتِحَامِ فِي السُّدَدِ الْمَضْرُوبَةِ دُونَ الْغُيُوبِ فَلَزِمُوا الْإِقْرَارَ بِجُمْلَةٍ مَا جَهِلُوا تَفْسِيرَهُ مِنَ الْغَيْبِ الْمَحْجُوبِ - فَقَالُوا آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا فَمَدَحَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ اعْتِرَافَهُمْ بِالْعَجْزِ عَنْ تَنَاقُلِ مَا لَمْ يُحِيطُوا بِهِ عِلْمًا وَ سَمَّى تَرْكَهُمُ التَّعَمُّقَ فِي مَا لَمْ يُكَلِّفُهُمُ الْبَحْثَ عَنْهُ مِنْهُمْ رُسُوخًا فَاقْتَصَرَ عَلَيَّ ذَلِكَ وَ لَا تُقَدِّرْ عَظَمَةَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ عَلَيَّ قَدْرَ عَقْلِكَ فَتَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ.

١٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ فَتْحِ بْنِ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيِّ قَالَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَ أَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ مِنَ التَّوْحِيدِ فَكَتَبَ إِلَيَّ بِخَطِّهِ قَالَ جَعْفَرُ وَ إِنَّ فَتْحًا أَخْرَجَ إِلَيَّ الْكِتَابَ فَقَرَأْتُهُ بِخَطِّ أَبِي الْحَسَنِ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُلْهِمِ عِبَادَةَ الْحَمْدِ وَ فَاطِرِهِمْ عَلَيَّ مَعْرِفَةِ رُبُوبِيَّتِهِ الدَّالِّ عَلَيَّ وَجُودِهِ بِخَلْقِهِ وَ بِخُدُوثِ خَلْقِهِ عَلَيَّ أَرْزَلِهِ وَ بِأَشْبَاهِهِمْ عَلَيَّ أَنْ لَا شِبْهَ لَهُ الْمُسْتَشْهِدِ آيَاتِهِ عَلَيَّ قُدْرَتِهِ الْمُتَمَتِّعِ مِنَ الصِّفَاتِ ذَاتُهُ وَ مِنَ الْأَبْصَارِ رُؤْيَتُهُ وَ مِنَ الْأَوْهَامِ الْإِحَاطَةُ بِهِ لَا أَمَدَ لِكَوْنِهِ وَ لَا غَايَةَ لِبَقَائِهِ لَا يَشْمَلُهُ الْمَشَاعِرُ وَ لَا يَحْجُبُهُ الْحِجَابُ فَالْحِجَابُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ لِامْتِنَاعِهِ مِمَّا يُمَكِّنُ فِي ذَوَاتِهِمْ وَ لِإِمْكَانِ ذَوَاتِهِمْ مِمَّا يَمْتَنِعُ مِنْهُ ذَاتُهُ وَ لِافْتِرَاقِ الصَّانِعِ وَ الْمَصْنُوعِ وَ الرَّبِّ وَ الْمَرْبُوبِ وَ الْحَادِّ وَ الْمَخْدُودِ.

أَحَدٍ لَا يَتَأَوَّلُ عَدَدَ الْخَالِقِ لَا بِمَعْنَى حَرَكَةِ السَّمِيعِ لَا بِأَدَاةِ الْبَصِيرِ لَا بِتَفْرِيقِ آلَةِ الشَّاهِدِ

67)” Kur’an, sana O’nun sıfatlarından neyi anlatıyorsa ona uy, hidayeti gösteren nuru ile ışıklan. Dolayısıyla sana verilen şeyleri al ve şükredenlerden ol; şeytanın bilmeni mükellef kıldığı ama Kitap’ta sana farz kılınmayan, Resûlullah’ın (s.a.a) sünnetinde ve hidayet önderlerinde de eseri olmayan şeylerin ilmini şanı yüce olan Allah Azze ve Celle’ye bırak. Allah’ın, üzerindeki nihaî hakkı budur. Bil ki ilimde derinleşenler; örtülüp gizlenmişleri tefsir etme hususunda bütün bilgisizliklerini ikrar edişleri kendilerini büyük gayb kapılarına girmekten müstağni kıldığı kimselerdir. İlimleriyle kuşatıp kavrayamadıkları şeylerdeki acizliklerini itiraf etmeleri “ **‘Biz O’na inandık, tümü Rabbimizin katındandır’ derler.** (Al-i İmran, 7) “ sebebiyle Allah da onları övmüştür. Allah, onların künhünden bahsetmekle mükellef kılınmadıkları şeylerde derinleşmemelerini, “ilimde derinleşme” olarak isimlendirir. Sen de bununla yetin ve şanı yüce ve münezzeh olan Allah’ın azametini aklınla ölçmeye kalkışma, sonra helâk olanlardan olursun.”

49- (14)... Feth b. Yezid el-Curcani rivayet ediyor:

Ebu’l Hasan er-Rıza’ya (a.s) tevhid ile ilgili bazı sorular içeren bir mektup yazdım. Bana kendi el yazısıyla şu cevabı gönderdi:

“Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adı ile hamdını kullarına ilham eden, onları rububiyetini bilecek bir öz yaratılışla var eden Allah’a hamd olsun. Yarattıklarıyla kendi varlığını göstermiş, yarattıklarını sonradan var etmiş olmakla kendisinin öncesizliğini, yarattıklarını birbirine benzer kılmakla kendi benzersizliğini kanıtlamıştır. Ayetlerini kudretinin tanıkları olarak gözler önüne sermiştir.

Zâtının vasfedilmesi imkânsızdır. Gözlerle görülmesi, vehimlerle ihata edilmesi mümkün değildir. Varoluşunun başlangıcı, kalıcılığının sonu yoktur. Duyular O’nu algılayamaz. Perdeler O’nu örtemez. O’nunla yarattıkları arasındaki perde, onları yaratmış olmasıdır. Çünkü yarattıklarının zatları için mümkün olan, O’nun için imkânsızdır, O’nun için imkânsız olan da onlar için yerindedir. Çünkü Yaratan yaratılandan, sınırlayan sınırlandırılıandan, Rab kulluk sunandan farklıdır, ayırır.

Allah birdir; ama sayısal anlamda değil. Yaratıcıdır, hareket etmek anlamında değil. Aracısız iştir, âletlerin farklı olması söz konusu olmaksızın görür. Hazırdır; ama cismanî dokunuş anlamında değil. Ay-

لَا بِمُاسَّةِ الْبَاطِنِ لَا بِبِرَاحِ مَسَافَةِ الْبَاطِنِ لَا بِاجْتِنَانِ الظَّاهِرِ لَا بِمُحَازِ الَّذِي قَدْ حَسَرَتْ دُونَ
كُنْهِهِ نَوَاقِدُ الْأَبْصَارِ وَاسْتَنَعَ وَجُودُهُ جَوَائِلَ الْأَوْهَامِ.

أَوَّلُ الدِّيَانَةِ مَعْرِفَتُهُ وَكَمَالُ الْمَعْرِفَةِ تَوْحِيدُهُ وَكَمَالُ التَّوْحِيدِ نَفْيُ الصِّفَاتِ عَنْهُ لِشَهَادَةِ
كُلِّ صِفَةٍ أَنَّهَا غَيْرُ الْمَوْصُوفِ وَ شَهَادَةِ الْمَوْصُوفِ أَنَّهُ غَيْرُ الصِّفَةِ وَ شَهَادَتِهِمَا جَمِيعاً عَلَى
أَنْفُسِهِمَا بِالْبَيِّنَةِ الْمُتَمَنِّعِ مِنْهَا الْأَزَلِ.

فَمَنْ وَصَفَ اللَّهَ فَقَدْ حَدَّهَ وَمَنْ حَدَّهَ فَقَدْ عَدَّهَ وَمَنْ عَدَّهَ فَقَدْ أَبْطَلَ أَزَلَهُ.

وَمَنْ قَالَ كَيْفَ فَقَدْ اسْتَوْصَفَهُ وَمَنْ قَالَ عَلَامَ فَقَدْ حَمَلَهُ.

وَمَنْ قَالَ أَيْنَ فَقَدْ أَخْلَى مِنْهُ وَمَنْ قَالَ إِلَامَ فَقَدْ وَقَّتَهُ.

عَالَمٍ إِذْ لَا مَعْلُومَ وَ خَالِقٍ إِذْ لَا مَخْلُوقَ وَ رَبِّ إِذْ لَا مَرْبُوبَ وَ إِلَهٍ إِذْ لَا مَالُوهَ وَ كَذَلِكَ
يُوصَفُ رَبُّنَا وَ هُوَ فَوْقَ مَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ.

١٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ
بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ
قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَمْرٍو النَّصِيبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ع
عَنِ التَّوْحِيدِ فَقَالَ:

وَاحِدٌ صَمَدٌ أَزَلِيٌّ صَمَدِيٌّ - لَا ظِلَّ لَهُ يُمَسِّكُهُ وَ هُوَ يُمَسِّكُ الْأَشْيَاءَ بِأَظْلَتِهَا.

عَارِفٌ بِالْمَجْهُولِ مَعْرُوفٌ عِنْدَ كُلِّ جَاهِلٍ فَرْدَانِيٌّ لَا خَلْقُهُ فِيهِ وَ لَا هُوَ فِي خَلْقِهِ غَيْرُ
مَحْسُوسٍ وَ لَا مَجْسُوسٍ وَ لَا تَذَرِكُهُ الْأَبْصَارُ.

عَلَا فَقَرُبَ وَ دَنَا فَبُعِدَ وَ عُصِيَ فَعَفَرَ وَ أَطِيعَ فَشَكَرَ.

لَا تَحْوِيهِ أَرْضُهُ وَ لَا تَقْلُهُ سَمَاوَاتُهُ وَ إِنَّهُ حَامِلُ الْأَشْيَاءِ بِقُدْرَتِهِ.

دَيُّمُومِيٌّ أَزَلِيٌّ لَا يَنْسِي وَ لَا يَلْهُو وَ لَا يَغْلُطُ وَ لَا يَلْعَبُ وَ لَا لِإِرَادَتِهِ فَضْلٌ وَ فَضْلُهُ جَزَاءٌ
وَ أَمْرُهُ وَاقِعٌ - لَمْ يَلِدْ فَيُورَثَ وَ لَمْ يُولَدْ فَيُشَارَكَ - وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْوًا أَحَدٌ.

rıdır; ama mesafe olması şeklinde değil. Gizlidir; ama bir perdenin arkasında olmak suretiyle değil. Açıktır, ama bir şeyin karşısında olarak değil. Kim zâtının kühü karşısında ince görüşlü olursa gözleri tutsak olmuştur. Varlığı vehimlerin kıvrımlarını ezip geçmiştir.

O'na boyun eğmenin ilk adımı O'nu bilmektir. O'nu eksiksiz bilmenin kemâli O'nu birlemedir. O'nu kusursuz olarak birlemek için O'ndan sıfatları nefyetmek gerekir. Her sıfat mevsuftan (vasıflanan) ayrı olduğuna ve her mevsuf sıfattan ayrı olduğuna tanıklık eder. Bunların her biri kendi nefisleri apaçık delille diğerinin ezeli oluşunun imkânsız olduğuna tanıklık ederler.

Kim Allah'ı vasfederse, O'nu sınırlandırmış, O'nu sınırlandıran O'nu saymış, O'nu sayan ezeliğini geçersiz kılmıştır.

O'nun hakkında: “Nasıldır?” diye soran, O'nu vasfetmenin peşindedir. O'nun için: “Neyin üzerindedir?” diye soran, O'nu hamletmiş olur. O'nun hakkında: “Nerededir?” diye soran, bir yerlerde olmadığını tasavvur etmiştir. “Nereye kadardır?” diye soran, O'nun için zaman karar kılmıştır. Bilinen bir şey yokken, O bilendi. Yaratılan bir şey yokken, O yaratıcıydı. Kulluk sunan kimse yokken, O Rab idi. Tapanlar olmadan O İlâhtı. Rabbimizi böyle vasfederiz ve O, vASFedenlerin tüm nitelemelerinden münezzehtir.⁶⁷

50- (15)... Hammad b. En- Nasibi şöyle rivayet etmiştir:

Cafer b. Muhammed'e (a.s) tevhid hakkında sordum. Şöyle buyurdu:

“Birdir, sameddir, ezelidir. İhtiyaçsızdır, O'nu koruması için himaye edecek yoktur. O eşyaları koruyup himaye eder. Bilinmeyen şeyleri bilir, bütün bilmeyenlerin yanında bilinir. Birdir, ne yarattıkları O'nda, ne de O yarattıklarındadır. Hissedilmez, dokunulmazdır. Görüşler O'nu algılayamaz. Yakınlığında yüce, uzaklığında yakın, itaatsizliğinde bağışlayan, itaatinde mükâfat verendir. Arzı O'nu kuşatamaz, gökleri O'nu taşıyamaz. Çünkü eşyaları kudretiyle hamleden O'dur. Daimi, sonsuzdur. Unutmaz, boş işler yapmaz, hata yapmaz, oyun oynamaz, iradesinin önüne geçilmez. Hükmü tamamlanmış, emri gerçekleşmiştir. Kimseyi doğurmamıştır ki mirasçısı olsun, kimseden doğrulmamıştır ki ortağı olsun, hiçbir şey O'nun dengi değildir.”

١٦- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ الْخَزَّازِ عَنْ رَجَالِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

اللَّهُ غَايَةُ مَنْ غَيَّاهُ وَ الْمَعْيَا غَيْرُ الْغَايَةِ تَوَحَّدَ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ وَصَفَ نَفْسَهُ بِغَيْرِ مَحْدُودِيَّةٍ فَالذَّاكِرُ لِلَّهِ غَيْرُ اللَّهِ وَ اللَّهُ غَيْرُ أَسْمَائِهِ وَ كُلُّ شَيْءٍ وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمٌ شَيْءٍ سِوَاهُ فَهُوَ مَخْلُوقٌ أَلَا تَرَى إِلَيَّ قَوْلَهُ الْعِزَّةَ لِلَّهِ الْعَظَمَةِ لِلَّهِ وَ قَالَ وَ لِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَ قَالَ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَلَا أَسْمَاءَ مُضَافَةً إِلَيْهِ وَ هُوَ التَّوْحِيدُ الْخَالِصُ.

١٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ أَبُو الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ظَهْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَرِيرٍ الْعُبَيْدِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ :

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يُحْسُ وَ لَا يُجَسُّ وَ لَا يُمَسُّ - لَا يُدْرِكُ بِالْحَوَاسِّ الْخَمْسِ وَ لَا يَقَعُ عَلَيْهِ الْوَهْمُ وَ لَا تَصِفُهُ الْأَلْسُنُ فَكُلُّ شَيْءٍ حَسَّتُهُ الْحَوَاسُّ أَوْ جَسَّتُهُ الْجَوَاسُّ أَوْ لَمَسَتْهُ الْأَيْدِي فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَ اللَّهُ هُوَ الْعَلِيُّ حَيْثُ مَا يُبْتَغَى يُوجَدُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَانَ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ كَانَ لَمْ يُوْجَدْ لَوْصِفِهِ كَانَ بَلْ كَانَ أَوَّلًا كَانِنًا لَمْ يَكُونهُ مُكُونٌ جَلَّ تَنَاضُؤُهُ بَلْ كَوْنُ الْأَشْيَاءِ قَبْلَ كَوْنِهَا فَكَانَتْ كَمَا كَوْنُهَا عِلْمٌ مَا كَانَ وَ مَا هُوَ كَائِنٌ كَانَ إِذْ لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ وَ لَمْ يَنْطِقْ فِيهِ نَاطِقٌ فَكَانَ إِذْ لَا كَانَ.

١٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُرْدَةَ قَالَ حَدَّثَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ عَمْرٍو الْفَقِيمِيُّ عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيِّ عَنِ الْفَتْحِ بْنِ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيِّ قَالَ:

51- (16)... Hüseyin b. Said el Hazzar bir grup insandan Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Allah, sonların en sonu, nihayeti olmayan sonlandırandır, rububiyetinde birdir. Kendisini sınırsız olarak nitelendirmiştir. Kim Allah'ı anarsa, O'ndan gayrısını anmıştır. Allah da isimlerinden farklıdır. O'nun dışında şey diye adlandırılan her şey yaratılmıştır. Burada söylendiği gibi ‘İzzet ve azamet Allah’a özgüdür’ ve Allah şöyle buyurmuştur: **‘En güzel isimler (el-esmâü'l-hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. (A'raf, 180)'** Ve yine şöyle buyurmuştur: **‘De ki: “İster Allah diye yakarın, ister Rahman diye yakarın. Hangisiyle yakarırsanız yakarın, en güzel isimler O'nundur. (İsra, 110)'** İsimler O'na eklenir ve O yalın/ halis tevhiddir.”

52- (17)... Abdullah Cerir b. Cerir el- Abdi, Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet eder:

“Hamd hissedilmeyen, dokunulmayan, temas edilmeyen, beş duyu organıyla algılanmayan Allah'a özgüdür. O'nda vehim vuku bulmaz. Diller O'nu vafedemez; duyu organlarının hissettiği her şey veya bilgi elde etmek isteyenlerin tümü veya ellerin dokunduğu her şey yaratılmıştır. Allah yücedir, her ne zaman talep edilirse bulunur. Hamd övgüsü yüce, her şeyden önce olan, vasıfları olmadan olan, oluşturunca olmadan ilk olan Allah'a mahsustur. Eşyayı olmadan önce oluşturup şu anki şekline getirendir. Olan ve olacak şeyleri bilen, hiçbir şey olmadan, hakkında konuşacak kimse olmadan olandır. O, olan olmadan olandır.”

53- (18)... Feth b. Yezid el-Curcanî şöyle rivayet etmiştir:

Mekke'den dönüp Horasan'a gittiğim bir sırada Irak'a doğru giden İmam Ebu'l Hasan (İmam Ali b. Musa aleyhisselâm) ile karşılaştım. Onun şöyle dediğini duydum:

“Kim Allah'tan korkup sakınırsa başkaları da onun heybetinden ürker. Kim Allah'a itaat ederse başkaları da ona itaat eder.” Ben yavaşça ona doğru yaklaştım ve selâm verdim. Selâmımı aldı sonra şöyle buyurdu:

“Ey Feth! Yaratıcıyı razı eden yaratılmışların öfkesine aldırış etmemelidir. Yaratıcıyı öfkeliendiren kimseye de Allah, yaratılmışların

لَقِيْتُهُ عَ عَلَى الطَّرِيقِ عِنْدَ مُنْصَرَفِي مِنْ مَكَّةَ إِلَى حُرَّاسَانَ وَ هُوَ سَائِرٌ إِلَيَّ الْعِرَاقِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ اتَّقَى اللَّهَ يَتَّقَى وَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ يُطَاعُ.

فَتَلَطَّفْتُ فِي الْوُصُولِ إِلَيْهِ فَوَصَلْتُ فَسَلَّمْتُ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ:

يَا فَتَحُ مَنْ أَرْضَى الْخَالِقَ لَمْ يُبَالِ بِسَخَطِ الْمَخْلُوقِ وَ مَنْ أَسَخَطَ الْخَالِقَ فَقَمِنَ أَنْ يُسَلَّطَ عَلَيْهِ سَخَطُ الْمَخْلُوقِ وَ إِنَّ الْخَالِقَ لَا يُوصَفُ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسُهُ وَ أَنَّى يُوصَفُ الَّذِي تَعَجَّزُ الْخَوَاسِ أَنْ تُدْرِكَهُ وَ الْأَوْهَامُ أَنْ تَنَالَهُ وَ الْخَطَرَاتُ أَنْ تُحْدَهُ وَ الْأَبْصَارُ عَنِ الْإِحَاطَةِ بِهِ جَلَّ عَمَّا وَصَفَهُ الْوَاصِفُونَ وَ تَعَالَى عَمَّا يَنْعَتُهُ النَّاعِتُونَ نَأْيٌ فِي قُرْبِهِ وَ قُرْبٌ فِي نَأْيِهِ فَهُوَ فِي بُعْدِهِ قَرِيبٌ وَ فِي قُرْبِهِ بَعِيدٌ كَيْفَ الْكَيْفَ فَلَا يُقَالُ لَهُ كَيْفَ وَ أَيْنَ الْأَيْنَ فَلَا يُقَالُ لَهُ أَيْنَ إِذْ هُوَ مُبْدِعُ الْكَيْفُوفِيَّةِ وَ الْأَيْنُونِيَّةِ يَا فَتَحُ كُلُّ جِسْمٍ مُغْذًى بِغِذَاءٍ إِلَّا الْخَالِقَ الرَّزَاقَ فَإِنَّهُ جَسَمُ الْأَجْسَامِ وَ هُوَ لَيْسَ بِجِسْمٍ وَ لَا صُورَةٍ لَمْ يَتَجَزَّأْ وَ لَمْ يَتَنَاهَ وَ لَمْ يَتَزَايَدْ وَ لَمْ يَتَنَاقَصْ مُبَرَّأً مِنْ ذَاتِ مَا رَكَّبَ فِي ذَاتِ مَنْ جَسَمَهُ - وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ مُنْشِئُ الْأَشْيَاءِ وَ مُجَسِّمُ الْأَجْسَامِ وَ مُصَوِّرُ الصُّورِ - لَوْ كَانَ كَمَا يَقُولُ الْمُشْبِهَةُ لَمْ يُعْرِفِ الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ وَ لَا الرَّازِقُ مِنَ الْمَرْزُوقِ وَ لَا الْمُنْشِئُ مِنَ الْمُنْشَأِ لَكِنَّهُ الْمُنْشِئُ فَرَّقَ بَيْنَ مَنْ جَسَمَهُ وَ صَوْرَهُ وَ شَيْئَهُ وَ بَيْنَهُ إِذْ كَانَ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ.

قُلْتُ فَاللَّهُ وَاحِدٌ وَ الْإِنْسَانُ وَاحِدٌ فَلَيْسَ قَدْ تَشَابَهَتِ الْوَاحِدَانِيَّةُ فَقَالَ أَحَلَّتْ تَبَتُّكَ اللَّهُ إِنَّمَا التَّشْبِيهُ فِي الْمَعَانِي فَأَمَّا فِي الْأَسْمَاءِ فَهِيَ وَاحِدَةٌ وَ هِيَ دَلَالَةٌ عَلَيَّ الْمُسَمَّى وَ ذَلِكَ أَنَّ الْإِنْسَانَ وَ إِن قِيلَ وَاحِدٌ فَإِنَّهُ يُخْبَرُ أَنَّهُ جُثَّةٌ وَاحِدَةٌ وَ لَيْسَ بِاثْنَيْنِ وَ الْإِنْسَانُ نَفْسُهُ لَيْسَ بِوَاحِدٍ لِأَنَّ أَعْضَاءَهُ مُخْتَلِفَةٌ وَ أَلْوَانُهُ مُخْتَلِفَةٌ غَيْرُ وَاحِدَةٍ وَ هُوَ أَجْزَاءٌ مُجَزَّاةٌ لَيْسَ سَوَاءً دَمُهُ غَيْرُ لَحْمِهِ وَ لَحْمُهُ غَيْرُ دَمِهِ وَ عَصَبُهُ غَيْرُ عُرْوَقِهِ وَ شَعْرُهُ غَيْرُ بَشَرِهِ وَ سَوَادُهُ غَيْرُ بَيَاضِهِ وَ كَذَلِكَ سَائِرُ جَمِيعِ الْخَلْقِ فَالْإِنْسَانُ وَاحِدٌ فِي الْإِسْمِ لَا وَاحِدٌ فِي الْمَعْنَى وَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ وَاحِدٌ لَا وَاحِدَ غَيْرُهُ وَ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ وَ لَا تَفَاوُتَ وَ لَا زِيَادَةَ وَ لَا نُقْصَانَ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ الْمَخْلُوقُ الْمَصْنُوعُ الْمُؤَلَّفُ - فَمِنْ أَجْزَاءٍ مُخْتَلِفَةٍ وَ جَوَاهِرَ شَتَّى غَيْرَ أَنَّهُ بِالاجْتِمَاعِ شَيْءٌ وَاحِدٌ.

öfkesini yöneltse yeridir. Yaratıcı, ancak O'nun kendini vafsettiği gibi vafsedilir. Duyuların algılamaktan, vehimlerin kavramaktan, zihinlerin sınırlandırmaktan, görüşlerin ihata etmekten aciz oldukları bir zâtı vafsetmek mümkün müdür? O, vafsedenerin vafsetişlerinden uludur, niteleyenlerin niteleyişlerinden yücedir. Yakınlığından uzaktır, uzaklığından yakındır. O uzaklığında yakın, yakınlığında uzaktır. Nasılı nasıl kılan (*keyfiyete keyfiyet veren*) O'dur. O'nun hakkında "nasıldır?" denemez. "Nerede"ye neredelik (*mekâna mekân olma özelliğini*) veren O'dur; O'nun hakkında 'nerededir' sorusu sorulamaz. Çünkü O, nasıllığı ve neredeliği yaratandır." Ey Feth! Rızık veren Yaratıcı'dan başka tüm cisimler yemekle beslenir; çünkü O cisimlere cisim veren, cisim ve suret olmayandır. Cüz cüz olmaz, sonu gelmez, artmaz, azalmaz, zâtı cisim olan bir şeyle terkip olmaktan münezzehtir. Allah latiftir, her şeyden haberdardır, işitendir, birdir, tektir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamıştır ve doğrulmamıştır. Hiç kimse O'na denk değildir. Eşyayı yaratan, cisimleri cisimleştiren, sureti şekillendirendir. Eğer Müşebbihe ekolü mensuplarının iddia ettikleri gibi olsaydı Yaratanla yaratılan, rızık verenle rızıklanan, meydana getirenle meydana getirilen birbirinden ayırt edilmezdi. Ama O, yaratıp meydana getirendir. Cisim verip şekillendirdiği, ortaya çıkarıp yarattığı, hüviyet verip ortaya çıkardığı şeylerle arasına fark koymuştur. Bundan dolayı hiçbir şey O'na benzemez"

Dedim ki: "Allah birdir, insan da birdir. "Birlik" benzeşmiş olmuyor mu?" Dedi ki: "Muhal bir şeyden söz ettin. Allah seni sabit kılsın. Benzeşme ancak anlamda söz konusudur. İsimlerse birdirler. Bunlar da isimlendirilene delâlet ederler. Şöyle ki: bir insanla ilgili olarak onun bir olduğu söylendiği zaman bedeninin bir tane olduğu, iki tane olmadığı haber verilmiş oluyor. Yoksa insanın kendisi bir değildir. Çünkü organları farklı, renkleri farklıdır ve bir değildir. Bunlar bölünebilen parçalardır. Hepsî eşit değildir. Kanı etinden ayrıdır ve eti kanından ayrıdır. Sinirleri damarlarından ayrıdır. Kılları derisinden ayrıdır. Siyahı beyazından gayrıdır. Aynı durum bütün varlıklar için geçerlidir. Dolayısıyla insan isim temelinde birdir, anlam bazında bir değil. Yüce Allah ise birdir ve O'ndan başka da "bir" yoktur. Allah'ta farklılık, ayrılık, ziyadelik ve noksanlık bulunmaz. İnsan ise yaratılmıştır, yapılmıştır, değişik parçaların, farklı cevherlerin bileşiminden ibarettir. Ancak bütün bunların toplamı esasında bir sayılır."

قُلْتُ فَقَوْلُكَ اللَّطِيفُ فَسِرُّهُ لِي فَإِنِّي أَعْلَمُ أَنَّ لُطْفَهُ خِلَافُ لُطْفٍ غَيْرِهِ لِلْفَضْلِ غَيْرِ أَنِّي أَحِبُّ أَنْ تَشْرَحَ لِي فَقَالَ:

يَا فَتَحْ إِنَّمَا قُلْتُ اللَّطِيفُ لِلْخَلْقِ اللَّطِيفِ وَ لِعِلْمِهِ بِالشَّيْءِ اللَّطِيفِ أَلَا تَرَى إِلَى أَثَرِ صُنْعِهِ فِي النَّبَاتِ اللَّطِيفِ وَ غَيْرِ اللَّطِيفِ وَ فِي الْخَلْقِ اللَّطِيفِ مِنْ أَجْسَامِ الْحَيَوَانِ مِنَ الْجُرْجَسِ وَ الْبُغُوضِ وَ مَا هُوَ أَصْغَرُ مِنْهُمَا مِمَّا لَا يَكَادُ تَسْتَيْبِنُهُ الْعُيُونُ بَلْ لَا يَكَادُ يُسْتَبَانُ لِصِغَرِهِ الذِّكْرُ مِنَ الْأُنْثَى وَ الْمَوْلُودُ مِنَ الْقَدِيمِ فَلَمَّا رَأَيْنَا صِغَرَ ذَلِكَ فِي لُطْفِهِ وَ اهْتِدَاءَهُ لِلْسِّفَادِ وَ الْهَرَبِ مِنَ الْمَوْتِ وَ الْجَمْعَ لِمَا يُصْلِحُهُ بِمَا فِي لُجَجِ الْبَحَارِ وَ مَا فِي لِحَاءِ الْأَشْجَارِ وَ الْمَفَاوِزِ وَ الْفِقَارِ وَ إِفْهَامَ بَعْضِهَا عَنْ بَعْضِ مَنْطِقِهَا وَ مَا تَفْهَمُ بِهِ أَوْلَادُهَا عَنْهَا وَ نَقْلَهَا الْغِذَاءَ إِلَيْهَا ثُمَّ تَأْلِفُ أَلْوَانَهَا حُمْرَةً مَعَ صُفْرَةٍ وَ بَيَاضٍ مَعَ حُمْرَةٍ عَلِمْنَا أَنَّ خَالِقَ هَذَا الْخَلْقِ لَطِيفٌ وَ أَنَّ كُلَّ صَانِعٍ شَيْءٍ فَمِنْ شَيْءٍ صَنَعَ وَ اللَّهُ الْخَالِقُ اللَّطِيفُ الْجَلِيلُ خَلَقَ وَ صَنَعَ لَا مِنْ شَيْءٍ.

قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ غَيْرِ الْخَالِقِ الْجَلِيلِ خَالِقٍ - قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ - فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ فَقَدْ أَخْبَرَ أَنَّ فِي عِبَادِهِ خَالِقِينَ مِنْهُمْ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ خَلَقَ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِ اللَّهِ فَفَتَحَ فِيهِ فَصَارَ طَائِرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَ السَّامِرِيُّ خَلَقَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خَوَارٌ.

قُلْتُ إِنَّ عِيسَى خَلَقَ مِنَ الطِّينِ طَائِرًا - دَلِيلًا عَلَى نُبُوَّتِهِ وَ السَّامِرِيُّ خَلَقَ عِجْلًا جَسَدًا لِنَقْضِ نُبُوَّةِ مُوسَى ع وَ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ كَذَلِكَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْعَجَبُ فَقَالَ وَيْحَكَ يَا فَتَحْ إِنَّ لِلَّهِ إِرَادَتَيْنِ وَ مَشِيتَتَيْنِ إِرَادَةٌ حَتْمٍ وَ إِرَادَةٌ عَزْمٍ يَنْهِي وَ هُوَ يَشَاءُ وَ يَأْمُرُ وَ هُوَ لَا يَشَاءُ أ وَ مَا رَأَيْتَ أَنَّهُ نَهَى آدَمَ وَ زَوْجَتَهُ عَنْ أَنْ يَأْكُلَا مِنَ الشَّجَرَةِ وَ هُوَ شَاءَ ذَلِكَ وَ لَوْ لَمْ يَشَأْ لَمْ يَأْكُلَا وَ لَوْ أَكَلَا لَغَلَبَتْ مَشِيتُهُمَا مَشِيتَةَ اللَّهِ.

وَ أَمَرَ إِبْرَاهِيمَ بِذَبْحِ ابْنِهِ إِسْمَاعِيلَ ع وَ شَاءَ أَنْ لَا يَذْبَحَهُ وَ لَوْ لَمْ يَشَأْ أَنْ لَا يَذْبَحَهُ لَغَلَبَتْ مَشِيتَةُ إِبْرَاهِيمَ مَشِيتَةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ -

Dedim ki: “Sohbetinde geçen lâtifin anlamını da açıkla. Çünkü Allah’ın lâtif oluşunun başkalarının lâtif oluşundan belirgin bir şekilde farklı olduğunu biliyorum; ancak bunu ayrıntılı açıklamam hoşuma gider. ”

İmam buyurdu ki: “Ey Feth! Allah lâtiftir dememin nedeni, O’nun lâtif şeyleri yaratması ve latif olan şeyleri bilmesidir. Allah’ın olağanüstü yaratmasının sanatsal izlerini lâtif olan-olmayan bitkilerin, lâtif varlıkların, hayvanlardan sivrisineklerin ve sineklerin ve neredeyse gözle görülemeyecek kadar küçük olan başka varlıkların şahsında gözlemlemedin mi? Bunların bir kısmı o kadar küçüktür ki erkek mi, dişi mi, önceden doğmuş mu oldukları dahi bilinmez. Bununla beraber cinsel birleşmeleri, ölümden kaçmaları, kendi yararlarına olan şeyleri toplayışları; denizlerin girdaplarında, ağaçların kabuklarında, ovalarda, vadilerde yaşayışları; birbirlerinin dillerini anlamaları, yavrularıyla anlaşmaları, onlara yiyecek taşıyışları; kızıl ve sarı renklerin, beyaz ve kırmızının bir arada oluşları ile latif varlıkların yaratıcısının lâtif olduğunu anlarız. Yine biliyoruz ki, bir şeyi yapan herkes, onu başka bir şeyden yapmıştır; fakat büyük ve küçük bütün şeylerin yaratıcısı olan Allah bir başka şey kullanmadan yaratır.

Dedim ki: “Sana feda olayım! Yüce Yaratıcı’dan başka yaratıcı var mıdır?” Dedi ki: “Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle demiştir: **‘Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir. (Mü’minun, 14)’** ve yine demiştir ki; kulları arasında İsa b. Meryem gibi şahıslar Allah’ın izni ile çamurdan kuş şekli yapar sonra ona üfler, o da Allah’ın izni ile kuşa dönüşüverirdi. Ayrıca Samiri onlar için böğürebilen bir buzağı heykeli yarattı.”

Dedim ki: “İsa’nın (a.s) nübüvvetine delil olsun diye çamurdan kuş yapması, Samiri’nin Musa’nın (a.s) nübüvvetini geçersiz kılmak için böğürebilen bir buzağı yapması ve Allah’ın onların bu şekilde olmasını istemesi şaşılacak bir şey değil mi?” Buyurdu: “Yazıklar olsun sana ey Feth! Allah’ın iki iradesi ve iki meşiet-i vardır: Bir irade kesinlik, bir irade de azmetme anlamını ifade eder. Bir şeyi yasaklarken istemesi ve bir şeyi de emrederken istememesi mümkündür. Görmez misin ki, Âdem ve eşini ağaçtan yemelerini yasaklarken onların yemesini istemiştir. Eğer istemeseydi o ağaçtan yiyemezlerdi; eğer yemiş olsaydılar onların istemeleri Allah’ın istemesine galip gelmiş olacaktı.

Aynı şekilde İbrahim’e oğlu İsmail’i (*aleyhimasselâm*) boğazlamasını emretmiş; fakat boğazlamasını istememiştir. Eğer isteseydi

قُلْتُ فَرَجَتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ غَيْرَ أَنَّكَ قُلْتَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ سَمِيعٌ بِالْأُذُنِ وَبَصِيرٌ بِالْعَيْنِ فَقَالَ إِنَّهُ يَسْمَعُ بِمَا يُبْصِرُ وَ يَرَى بِمَا يَسْمَعُ بَصِيرٌ لَا بِعَيْنٍ مِثْلَ عَيْنِ الْمَخْلُوقِينَ وَ سَمِيعٌ لَا بِمِثْلِ سَمْعِ السَّامِعِينَ لَكِنْ لَمَّا لَمْ يَخَفْ عَلَيْهِ خَافِيَةٌ مِنْ أَثَرِ الذَّرَّةِ السُّودَاءِ عَلَى الصَّخْرَةِ الصَّمَاءِ فِي اللَّيْلَةِ الظُّلُمَاءِ تَحْتَ الثَّرْيِ وَ الْبِحَارِ قُلْنَا بَصِيرٌ لَا بِمِثْلِ عَيْنِ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَمَّا لَمْ يَشْتَبِهْ عَلَيْهِ ضُرُوبُ اللُّغَاتِ وَ لَمْ يَشْغَلْهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ قُلْنَا سَمِيعٌ لَا مِثْلَ سَمْعِ السَّامِعِينَ.

قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ قَدْ بَقِيَتْ مَسْأَلَةٌ قَالَ هَاتِ لِلَّهِ أَبُوكَ قُلْتُ يَعْلَمُ الْقَدِيمُ الشَّيْءَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ أَنْ لَوْ كَانَ كَيْفَ كَانَ يَكُونُ.

قَالَ: وَيَحَكَ إِنَّ مَسَائِلَكَ لَصَعْبَةٌ أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ- لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا وَ قَوْلُهُ وَ لَعَلَّا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ قَالَ يَحْكِي قَوْلَ أَهْلِ النَّارِ- أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ وَ قَالَ وَ لَوْ رُدُّوْا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ؟ فَقَدْ عَلِمَ الشَّيْءَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ أَنْ لَوْ كَانَ كَيْفَ كَانَ يَكُونُ.

فَقُمْتُ لِأَقْبَلَ يَدَهُ وَ رِجْلَهُ فَأَذْنِي رَأْسَهُ فَقَبَّلْتُ وَجْهَهُ وَ رَأْسَهُ وَ خَرَجْتُ وَ بِي مِنَ الشَّرُورِ وَ الْفَرَحِ مَا أَعْجَزُ عَنْ وَصْفِهِ لِمَا تَبَيَّنْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَ الْحَظِّ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه إن الله تبارك و تعالى نهى آدم و زوجته عن أن يأكلا من الشجرة و قد علم أنهما يأكلان منها لكنه عز و جل شاء أن لا يحول بينهما و بين الأكل منها بالجبر و القدرة كما منعهما من الأكل منها بالنهى و الزجر

فهذا معنى مشيئته فيهما و لو شاء عز و جل منعهما من الأكل بالجبر ثم أكلا منها لكانت

مشيئتهما قد غلبت مشيئته كما قال العالم ع تعالى الله عن العجز علوا كبيرا.

İbrahim'in isteği Aziz ve Celil olan Allah'ın isteğinden üstün gelmiş olacaktı.⁷ Dedim ki: "Beni büyük bir sıkıntıdan kurtardın, rahatlattın. Allah da sana huzur versin." Buyurdunuz ki: "Gören ve duyandır. Aca-ba görmek göz, duymak da kulakla mıdır?"

Buyurdu ki: "O gördüğüyle duyan, duyduğuyla da görendir. Gören-dir yaratılanların gördüğü gibi değil, duyandır duyanların duyduğu gibi değil. Öyle ki yer altında olsun denizde olsun çok karanlık bir gecede, sessiz bir kayanın üzerindeki siyah bir karıncanın ayak izi gibi gizli şeyler O'na saklı kalmaz. Bundan dolayı diyoruz ki O görendir, ama yaratılanların gözüyle gördükleri gibi değil. Çeşit çeşit dillerin olması O'nun hata yapmasına sebep olmaz, birinden duyması başkalarından duymasına engel teşkil etmez. Bundan dolayı diyoruz ki O duyandır, ama duyanların duyması gibi değil."

Dedim ki: "Sana feda olayım bir konu kaldı. Buyurdu: "Allah babanı bağışlasın, söyle." Dedim ki: "Kadim", olmayan bir şeyin eğer olsaydı nasıl olacağını bilen midir? Dedi ki: "Vay sana soruların zordur. Allah'ın şöyle dediğini duymadın mı? *"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. (Enbiya, 22)"* Yine: *"Mutlaka biri ötekine üstün gelmeye çalışırdı. (Mü'minin, 91)"* Yine ateş ehlinin sözünü anlatırken şöyle buyurmuştur: *"Bizi çıkar, yaptığımızdan başka salih bir amelde bulunalım. (Fatır, 37)"* Ve şöyle buyurmuştur: *"Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. (Enam, 28)"* Muhakkak ki olmayan bir şeyi, eğer olsaydı nasıl olacağını bilendir. Elini ayağını öpmek için ayağa kalktığımda başını öne eğdi; ben de yüzünü ve başını öptüm. Sonra ben de tarifi imkânsız olan mutluluk ve neşe içinde ayrıldım.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: "Allah Tebareke ve Teâlâ, her ikisinin de yiyeceğini bilmesine rağmen Âdem (a.s) ve eşinin ağacın meyvesinden yemesini yasaklamıştı, ama Aziz ve Celil olan Allah yeme fiilinin kudret ve gücüyle gerçekleşmesini istememiş ve yine baskı ve yasaklamayla ondan yemelerini yasaklamıştı. İşte Allah'ın onlar üzerindeki iradesi budur. Eğer Aziz ve Celil olan Allah, onları cebirle yemekten men etmiş olsaydı sonra onlar da ondan yeselerdi, o zaman İmam Rıza'nın (a.s) söylediği gibi onların meşiyeti zayıflıktan münezzehe olan ulu ve büyük Allah'ın meşiyetine galip gelmiş olurdu."

١٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيُّ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ ع أَنَّهُ قَالَ إِلَهِي تَاهَتْ أَوْهَامُ الْمُتَوَهِّمِينَ وَ قَصُرَ طَرَفُ الطَّارِفِينَ وَ تَلَاشَتْ أَوْصَافُ الْوَاصِفِينَ وَ اَضْمَحَلَّتْ أَقَاوِيلُ الْمُبْطِلِينَ عَنِ الدَّرَكِ لِعَجِيبِ شَأْنِكَ أَوْ الْوُفُوعِ بِالْبُلُوغِ إِلَيَّ عُلُوكَ فَأَنْتَ فِي الْمَكَانِ الَّذِي لَا يَتَنَاهَايَ وَ لَمْ تَقَعْ عَلَيْكَ عُيُونٌ بِإِشَارَةٍ وَ لَا عِبَارَةٍ هِيَهَاتَ ثُمَّ هِيَهَاتَ يَا أَوَّلِيَّ يَا وَحْدَانِيَّ يَا فَرْدَانِيَّ شَمَخْتَ فِي الْعُلُوبِ بَعْدَ الْكِبَرِ وَ ارْتَفَعْتَ مِنْ وَرَاءِ كُلِّ غَوْرَةٍ وَ نِهَآيَةٍ بِجَبْرُوتِ الْفَخْرِ.

٢٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سُمَيْنَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانَ عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ جَابِرِ الْجُعْفِيِّ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ عُلَمَاءِ أَهْلِ الشَّامِ إِلَيَّ أَبِي جَعْفَرٍ فَقَالَ جِئْتُ أَسْأَلُكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ لَمْ أَجِدْ أَحَدًا يُفَسِّرُهَا لِي وَ قَدْ سَأَلْتُ ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ مِنَ النَّاسِ فَقَالَ كُلُّ صِنْفٍ غَيْرٌ مَا قَالَ الْآخَرُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع وَ مَا ذَلِكَ فَقَالَ أَسْأَلُكَ مَا أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ خَلْقِهِ فَإِنْ بَعْضَ مَنْ سَأَلْتَهُ قَالَ الْقُدْرَةُ وَ قَالَ بَعْضُهُمُ الْعِلْمُ وَ قَالَ بَعْضُهُمُ الرُّوحُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَا قَالُوا شَيْئًا أَخْبَرَكَ أَنَّ اللَّهَ عَلَا ذِكْرُهُ كَانَ وَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ وَ كَانَ عَزِيزًا وَ لَا عَزَّ لِأَنَّهُ كَانَ قَبْلَ عِزِّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ - سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ كَانَ خَالِقًا وَ لَا مَخْلُوقَ فَأَوَّلُ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ خَلْقِهِ الشَّيْءُ الَّذِي جَمِيعُ الْأَشْيَاءِ مِنْهُ وَ هُوَ الْمَاءُ فَقَالَ السَّائِلُ فَالْشَّيْءُ خَلَقَهُ مِنْ شَيْءٍ أَوْ مِنْ لَا شَيْءٍ فَقَالَ خَلَقَ الشَّيْءَ لَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ قَبْلَهُ وَ لَوْ خَلَقَ الشَّيْءَ مِنْ شَيْءٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ انْقِطَاعٌ أَبَدًا وَ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ إِذَا وَ مَعَهُ شَيْءٌ وَ لَكِنْ كَانَ اللَّهُ وَ لَا شَيْءَ مَعَهُ فَخَلَقَ الشَّيْءَ الَّذِي جَمِيعُ الْأَشْيَاءِ مِنْهُ وَ هُوَ الْمَاءُ.

٢١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيعٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع يَقُولُ فِي سُجُودِهِ يَا مَنْ عَلَا فَلَا شَيْءَ فَوْقَهُ يَا مَنْ دَنَا فَلَا شَيْءَ دُونَهُ اغْفِرْ لِي وَ لِأَصْحَابِي.

54- (19)... Sehl b. Ziyad, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed'den (*İmam Hâdî aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Îlâhî, vehim kurucuların vehimleri şaşmış, bakanların bakışları kısa kalmış, nitelendirenlerin nitelendirmesi perişan olmuş, sözleri batıl ediciler erişilmez makamını anlamaktan ve yüceliğine ermekten aciz kalmıştır. Acaba sonsuz kudretinin zirvesine ulaşmak mümkün müdür, sen ki sonsuz makamı olan, gözlerin işareti ve ibarelerin yol bulmadığısın? Asla ve asla! Ey İlk! Ey Tek! Ey Bir! İzzet ve kibriya ululuğunda en üstün, iftihar ceberutunda her şeyden yüce olan Allah!

55- (20)... Cabir el-Cu'fî şöyle rivayet eder:

Şam ulemasında biri Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) yanına gelerek İmam'a şöyle dedi: "Size bazı sorularım var. İnsanlardan üç gruba bu soruyu sordum, ancak her biri bir diğerinden farklı cevaplar verdi, dedi." Ebu Cafer (a.s) "Sorun nedir?" dedi. Şamlı adam: "Aziz ve Celil olan Allah'ın yarattığı ilk şey nedir? Soru sorduğum kişilerden bazıları 'kudret', bazıları 'ilim', bazıları da 'ruh'tur dediler." İmam Muhammed Bakır (a.s) : "Sana bir şey (*meselenin hakikatinin ne olduğunu*) söylemediler mi? Ben sana diyorum ki; zikri yüce Allah hiçbir şey yokken vardı. Kudret yokken kudret sahibi idi. Çünkü O, kudretten (*yaratılmadan*) önce vardı. Bu Yaratıcı'nın buradaki sözüdür: **Senin kudret (izzet) sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehdir.** (*Saffat, 180*) Yarattılmış olmadan yaratandı. Bütün şeylerin ondan oluştuğu ilk yarattığı şey 'su'dur." Soru soran adam dedi ki: "O şeyi bir şeyden mi yarattı, yoksa bir şeyden yaratmadı mı?" Buyurdu ki: "Ondan önce olan bir şeyden yaratmadı. Eğer onu bir şeyden yaratmış olsaydı bu durumda onun (*zincirleme gidişin*) sonu gelmezdi ve sonunda onunla Allah kalırdı. Ama Allah, onunla hiçbir şey olmadan vardı, sonra her şeyin ondan olduğu şeyi yarattı ve o şey 'su'dur."

56- (21)... İbrahim b. Abdulhamid, Ebu'l Hasan'ın (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) secde de şöyle dediğini rivayet eder:

"Ey üstünde bir şeyin olmadığı yüce! Ey ondan daha yakınının olmadığı yakın! Beni ve ashabımı bağışla."

٢٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمُهورٍ الْعَمِّيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ فِي الرُّبُوبِيَّةِ الْعُظْمَى وَالْإِلَهِيَّةِ الْكُبْرَى:
لَا يُكُونُ الشَّيْءُ لَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَنْقُلُ الشَّيْءُ مِنْ جَوْهَرِيَّتِهِ إِلَيَّ جَوْهَرٍ آخَرَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَنْقُلُ الشَّيْءُ مِنَ الْوُجُودِ إِلَيَّ الْعَدَمَ إِلَّا اللَّهُ.

٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ الرِّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاعِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص:
قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مَا آمَنَ بِي مَنْ فَسَّرَ بِرَأْيِهِ كَلَامِي وَمَا عَرَفَنِي مَنْ شَبَّهَنِي بِخَلْقِي وَمَا عَلَيَّ دِينِي مَنْ اسْتَعْمَلَ الْقِيَاسَ فِي دِينِي.

٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْنَانِيُّ الرَّازِيُّ الْعَدْلُ بِبَلْخٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَهْرَوَيْهِ الْقَرْوِينِيُّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَيْمَانَ الْفَرَّاءِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاعِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: التَّوْحِيدُ نِصْفُ الدِّينِ وَاسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ.
٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَاعِ يَقُولُ:

مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ بِخَلْقِهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ وَمَنْ وَصَفَهُ بِالْمَكَانِ فَهُوَ كَافِرٌ وَمَنْ نَسَبَ إِلَيْهِ مَا نَهَى عَنْهُ فَهُوَ كَاذِبٌ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ.
٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالْقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْعَدَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّمَّانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَاعِ عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ

57- (22)... Abdullah b. Sinan Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) ulu rububiyet ve büyük ilâhiyat hakkında şöyle dediğini rivayet eder:

“Bir şeyi yokluktan var eden, cevherlikten başka bir cevhere intikal ettiren, varlıktan yokluğa dönüştüren Allah'tan başkası yoktur.”

58- (23)... Reyyan bin Salt, Ebu'l Hasan Ali b. Musa er- Rıza'nın (a.s) babalarından, onlar da Emir'ül Müminin Ali'den (a.s) Peygamber'in (s.a.a) şöyle dediğini rivayet eder:

“Yüce ve ulu Allah şöyle buyurmuştur: “Kim benim kelâmımı kendi reyine göre tefsir ederse bana iman etmemiştir; kim beni mahlûklarıma benzetirse beni tanımamıştır ve kim dinimde kıyasa başvurursa benim dinim üzere değildir.”

59- (24)... Süleyman el- Ferra, Ebu'l Hasan Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) babalarından, onlar da Emir'ül Müminin Ali'den (a.s) Peygamber'in (s.a.a) şöyle dediğini rivayet eder:

“Tevhid dinin yarısıdır, rızkınızı sadaka vererek kendinize doğru indirin.”

60- (25)... Davud b. El- Kasım, Ali b. Musa er- Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder:

“Kim Allah'ı yaratıklarına benzetirse müşriktir, kim mekânla vasıflandırırsa kâfirdir, kim nehy olunduğu şeyi O'na nispet ederse o yalancıdır.” Sonra şu ayeti okudu: **“Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir. (Nahl, 105)”**

61- (26)... Heysem b. Abdullah er- Rummani, Ebu'l Hasan Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) babalarından, onlar da Hüseyin b. Ali'nin Emir'ül Mümin'in Ali'nin (a.s) Kufe camisinde şöyle bir hutbe okuduğunu rivayet eder:

“Hamd Allah'a mahsustur; ne kendisi bir şeyden olmuş, ne de olan şeyleri bir şeyden oluşturmuştur. Eşyaların sonradan yaratılmışlığını kendi önceliğine tanık kılmıştır, şeylere yerleştirdiği acizliği kudretinin

بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ ع قَالَ خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع النَّاسَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ فَقَالَ؟

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ وَلَا مِنْ شَيْءٍ كَوَّنَ مَا قَدْ كَانَ مُسْتَشْهَدٌ بِحُدُوثِ الْأَشْيَاءِ عَلَيَّ أَرْزَلْتَنِي وَبِمَا وَسَمَهَا بِهِ مِنَ الْعَجْزِ عَلَيَّ قُدْرَتِهِ وَبِمَا اضْطَرَّهَا إِلَيْهِ مِنَ الْفَنَاءِ عَلَيَّ دَوَامِهِ لَمْ يَخُلْ مِنْهُ مَكَانٌ فَيُذْرِكُ بِأَيْبَتِهِ وَلَا لَهُ شِبْهُ مِثَالٍ فَيُوصَفُ بِكَيْفِيَّتِهِ وَلَمْ يَغِبْ عَنْ عِلْمِهِ شَيْءٌ فَيُعْلَمَ بِحَيْثِيَّتِهِ مُبَايِنٌ لَجَمِيعٍ مَا أَخْدَتْ فِي الصِّفَاتِ وَ مُمْتَنِعٌ عَنِ الْإِذْرَاكِ بِمَا ابْتَدَعَ مِنْ تَصْرِيفِ الذَّوَاتِ وَ خَارِجٍ بِالْكَبْرِيَاءِ وَ الْعَظَمَةِ مِنْ جَمِيعِ تَصْرِيفِ الْحَالَاتِ مُحَرَّمٌ عَلَيَّ بَوَارِعِ ثَاقِبَاتِ الْفُطْنِ تَحْدِيدُهُ وَ عَلَيَّ عَوَاقِبِ نَاقِبَاتِ الْفِكْرِ تَكْيِيفُهُ وَ عَلَيَّ غَوَائِصِ سَابِحَاتِ الْفِطْرِ تَصْوِيرُهُ لَا تَحْوِيهِ الْأَمَّاكُنُ لِعَظَمَتِهِ وَلَا تَذَرُّعُهُ الْمَقَادِيرُ لَجَلَالِهِ وَلَا تَقْطَعُهُ الْمَقَائِيسُ لِكِبْرِيَائِهِ - مُمْتَنِعٌ عَنِ الْأَوْهَامِ أَنْ تَكْتَنِهَهُ وَ عَنِ الْأَفْهَامِ أَنْ تَسْتَغْرِقَهُ وَ عَنِ الْأَذْهَانِ أَنْ تُثْمِلَهُ قَدْ يَسَّتْ مِنْ اسْتِنْبَاطِ الْإِحَاطَةِ بِهِ طَوَامِحُ الْعُقُولِ وَ نَضَبَتْ عَنِ الْإِشَارَةِ إِلَيْهِ بِالْاِكْتِنَاهِ بِحَارِ الْعُلُومِ وَ رَجَعَتْ بِالصُّغَرِ عَنِ الشُّمُوءِ إِلَيَّ وَصَفِ قُدْرَتِهِ لَطَائِفُ الْخُصُومِ وَاحِدٌ لَا مِنْ عَدَدٍ وَ لَا دَائِمٌ لَا بِأَمَدٍ وَ قَائِمٌ لَا بِعَمَدٍ لَيْسَ بِجَنْسٍ فَتُعَادِلُهُ الْأَجْنَاسُ وَ لَا بِشَيْحٍ فَتُضَارِعُهُ الْأَشْبَاحُ وَ لَا كَالْأَشْيَاءِ فَتَقَعَّ عَلَيْهِ الصِّفَاتُ قَدْ ضَلَّتْ الْعُقُولُ فِي أَمْوَاجِ تَيَّارِ إِذْرَاكِهِ وَ تَحَيَّرَتِ الْأَوْهَامُ عَنْ إِحَاطَةِ ذِكْرِ أَرْزَلْتَنِي وَ حَصَرَتِ الْأَفْهَامُ عَنْ اسْتِشْعَارِ وَصْفِ قُدْرَتِهِ وَ غَرِقَتِ الْأَذْهَانُ فِي لُجَجِ أَفْلَاكِ مَلَكُوتِهِ مُقْتَدِرٌ بِالْأَلَاءِ وَ مُمْتَنِعٌ بِالْكَبْرِيَاءِ وَ مُتَمَلِّكٌ عَلَيَّ الْأَشْيَاءِ فَلَا دَهْرٌ يُخْلِقُهُ وَ لَا وَصْفٌ يُحِيطُ بِهِ قَدْ خَضَعَتْ لَهُ ثَوَابِتُ الصَّعَابِ فِي مَحَلِّ تَخُومِ قَرَارِهَا وَ أَدْعَنْتْ لَهُ رَوَاصِئُ الْأَسْبَابِ فِي مُنْتَهَى شَوَاهِقِ أَفْطَارِهَا مُسْتَشْهَدٌ بِكُلِّيَّةِ الْأَجْنَاسِ عَلَيَّ رُبُوبِيَّتِهِ وَ عَجْزِهَا عَلَيَّ قُدْرَتِهِ وَ بِفُطُورِهَا عَلَيَّ قَدَمَتِهِ وَ بَزْوَالِهَا عَلَيَّ بَقَائِهِ فَلَا لَهَا مَحِيصٌ عَنْ إِذْرَاكِهِ إِلَّاهَا وَ لَا خُرُوجٌ مِنْ إِحَاطَتِهِ بِهَا وَ لَا احْتِجَابٌ عَنْ إِحْصَائِهِ لَهَا وَ لَا امْتِنَاعٌ مِنْ قُدْرَتِهِ عَلَيْهَا - كَفَى بِإِتْقَانِ الصَّنْعِ لَهَا آيَةً وَ بِمَرْكَبِ الطَّبْعِ عَلَيْهَا دَلَالَةً وَ بِحُدُوثِ الْفِطْرِ عَلَيْهَا قَدَمَةً وَ بِإِحْكَامِ

göstergesi yapmıştır, onların fenasını ise kendi bekasına delil kılmıştır. Hiçbir mekân O'nun dışında değildir ki O'nun için neredelik düşünül-sün; O'nun bir benzeri yoktur ki nitelikle vasfedilsin; hiçbir şey O'nun ilminden gizli değil ki bir düşünceyle tanınabilsin. O, tüm özelliklerde bütün yaratıklarından farklıdır. Yaratıklarının zatına yerleştirdiği de-ğişimden dolayı zâtının idrak edilmesi mümkün değildir. Ululuk, azamet ve büyüklüğünden dolayı her türlü değişimin dışındadır. Zeki, mahir ve keskin anlayış sahiplerinin O'nu sınırlamaları haramdır; ince ve derin düşünürlerin O'nu biçimlendirmeleri yasaktır; görüş okyanusunun dal-gıçlarının O'nu tasvir etmeleri de imkânsızdır. Mekânlar, azametinden dolayı O'nu kapsayamazlar; ölümler, celâline göre O'nu ölçemez-ler; mikyaslar, ululuğundan dolayı O'nu ölçüp biçemezler; vehimlerin O'nun künhüne varması, kavrayışların O'nu kavraması, zihinlerin O'na örnek getirmesi imkânsızdır. Yüce akıllar, O'nun vücudunu kuşatarak keşfetmekten ümitsizdirler. Uçsuz bucaksız ilim deryaları, O'nun kün-hünün hakikatine işaret etmede kurudurlar. O'nun kudretini vasfetmeye kalkışan en zarif düşünceli insanlar, aciz ve zelil bir şekilde geriye dön-müşlerdir. O birdir, ama birliği sayısal değildir; daimidir, ama daimîli-ği zamansal değildir; kaimdir, ama kaimliği sütunlarla değildir. O cins değildir ki cinsler, onun eşi olabilsinler. O karartı değildir ki karartılar O'na benzemiş olabilsinler. O, eşyalar gibi değildir ki bu vesileyle vasıf-landırılabilir. Akıllar, O'nu idrak etmenin akım dalgalarında sapmış-lardır. Düşünceler O'nun ezeliliğinin niteliğini kavramakta şaşkıncıdır. İdrakler O'nun kudretinin vasfını anlamakta mahsurdur. Zihinler O'nun melekûtunun engin feleklerinde gark olmuştur. O, bütün nimetlere ka-dirdir; ululuğuyla güçlüdür; her şeyin sahibidir. Ne devran O'nu yıpra-tır, ne zaman O'nu eksiltir ve ne de vasıf O'nu kuşatabilir (belirleyebi-lir). Sabit ve sert varlıklar kökü ve esasında O'nun için boyun eğmiş-tir. Sağlam kale ve dağlar, en yüksek zirveye sahip olmalarına rağmen O'nun için boyun eğmiş durumdadır. Bütün mahlûkatı kendi Rabliğine şahit, onların acizliğini kendi kudretine delil, hadisliğini kendi kıdem-liğine tanık ve zevalini de kendi bekasına gösterge kılmıştır. Varlıklar O'nun emrinden kaçıp kurtulamaz, O'nun kuşatma gücünden dışarı çı-kamaz, O'nun saymasından (*divan nizamından*) kendilerini saklayamaz ve O'nun kendileri üzerindeki kudretinden kaçınamazlar. Hilkat, nizam ve sağlamlığı bir nişane, tabiat terkipleri bir delâlet, âlemdeki yıpranma ve yok olma kadimliğine bir delil ve sanatının sağlamlığı ve hikmeti

الصَّنْعَةِ لَهَا عِبْرَةٌ فَلَا إِلَيْهِ حَدٌّ مَنْسُوبٌ وَلَا لَهُ مَثَلٌ مَضْرُوبٌ وَلَا شَيْءٌ عَنْهُ مَحْجُوبٌ تَعَالَى
عَنْ ضَرْبِ الْأَمْثَالِ وَالصِّفَاتِ الْمَخْلُوقَةِ غُلُوبًا كَبِيرًا

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا بِرُبُوبِيَّتِهِ وَخِلَافًا عَلَيَّ مَنْ أَنْكَرَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ الْمُقَرَّرُ فِي خَيْرِ مُسْتَقَرِّ الْمُتَنَاسَخِ مِنْ أَكَارِمِ الْأَصْلَابِ وَمُطَهَّرَاتِ الْأَرْحَامِ الْمُخْرَجِ
مِنْ أَكْرَمِ الْمَعَادِنِ مُحَدِّدًا وَأَفْضَلَ الْمَنَابِتِ مُنْبِتًا مِنْ أَمْنَعِ ذُرُوعٍ وَأَعَزِّ أَرْوَمَةٍ مِنَ الشَّجَرَةِ
الَّتِي صَاغَ اللَّهُ مِنْهَا أَنْبِيََاءَهُ وَاتْتَجَبَ مِنْهَا أَمْنَاءُ الطَّيِّبَةِ الْغُودِ الْمُعْتَدِلَةِ الْعُمُودِ الْبَاسِقَةِ الْفُرُوعِ
النَّاضِرَةِ الْغُصُونِ الْيَانِعَةِ التَّمَارِ الْكَرِيمَةِ الْحَشَا فِي كَرَمِ غُرِسَتْ وَفِي حَرَمِ أُنْبِتَتْ وَفِيهِ تَشَعَّبَتْ
وَأَثْمَرَتْ وَعَزَّتْ وَامْتَنَعَتْ فَسَمَتْ بِهِ وَشَمَخَتْ حَتَّى أَكْرَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالرُّوحِ الْأَمِينِ وَ
النُّورِ الْمُبِينِ وَالْكِتَابِ الْمُسْتَبِينِ وَسَخَّرَ لَهُ الْبَرَّاقَ وَصَافَحَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَأَرْعَبَ بِهِ الْأَبَالِيسَ
وَهَدَمَ بِهِ الْأَصْنَامَ وَالْأَلْهَةَ الْمُعْبُودَةَ دُونَهُ سُنَّتُهُ الرُّشْدَ وَسِيرَتُهُ الْعَدْلَ وَحُكْمُهُ الْحَقُّ صَدَعَ
بِمَا أَمَرَهُ رَبُّهُ وَبَلَغَ مَا حَمَلَهُ حَتَّى أَفْصَحَ بِالتَّوْحِيدِ دَعْوَتَهُ وَأَظْهَرَ فِي الْخَلْقِ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ حَتَّى خَلَصَتْ لَهُ الْوَحْدَانِيَّةُ وَصَفَتْ لَهُ الرُّبُوبِيَّةُ وَأَظْهَرَ اللَّهُ بِالتَّوْحِيدِ
حُجَّتَهُ وَأَعْلَى بِالْإِسْلَامِ دَرَجَتَهُ وَاخْتَارَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ مَا عِنْدَهُ مِنَ الرُّوحِ وَالْدَّرَجَةِ وَ
الْوَسِيلَةِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَدَدَ مَا صَلَّى عَلَيَّ أَنْبِيَائِهِ الْمُرْسَلِينَ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ.

٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ الْكُلَيْنِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ
الْكُلَيْنِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَعْنٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عَاتِكَةَ عَنِ الْحُسَيْنِ
بْنِ النَّضْرِ الْفَهْرِيِّ عَنْ عَمْرِو الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي
جَعْفَرٍ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فِي خُطْبَةٍ خَطَبَهَا
بَعْدَ مَوْتِ النَّبِيِّ ص بِسَبْعَةِ أَيَّامٍ وَذَلِكَ حِينَ فَرَعَ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ فَقَالَ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعْجَزَ الْأَوْهَامَ أَنْ تَنَالَ إِلَّا وَجُودَهُ وَحَجَبَ الْعُقُولَ عَنْ أَنْ تَتَخَيَّلَ ذَاتَهُ
فِي امْتِنَاعِهَا مِنَ الشَّيْءِ وَالشَّكْلِ بَلْ هُوَ الَّذِي لَمْ يَتَفَاوَتْ فِي ذَاتِهِ وَلَمْ يَنْبَعُضْ بِتَجْزِئَةِ الْعَدَدِ

ise, ibret olarak yeterlidir. O'nun için belirlenmiş bir sınır, örnek verilebilecek bir misil ve O'ndan saklı tutulmuş hiçbir şey yoktur. Allah Teâlâ örnek verilmekten ve mahlûkların sıfatından çok üstün ve yücedir.

O'nun Rabliğine iman ederek inkârcılarına da karşı çıkarak O'ndan başka ilâhın olmadığına şهادet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna, O'nu (*Peygamberimizi*) en hayırlı yerde karar kıldığına, en değerli soy ve en temiz rahîmlerden naklettiğine, en asil kaynaktan (*soydan*), en üstün kökten, en değerli nesilden peygamberlerini yarattığına ve eminlerini de O'ndan seçtiği şecereden halkettiğine şهادet ederim. Öyle bir şecere ki ağacı tertemiz, sütunu dümdüz, gövdesi yüksek, dalları yemyeşil ve parlak, meyveleri olgunlaşmış ve tatlı, içi ise kerametle doludur. O soy ağacı kerametli bir mekâna ekildi, kutsal haremde yeşerdi, orada yayıldı ve meyve verdi, orada aziz ve güçlü oldu, derken büyüdükçe büyüdü. Öyle bir hadde ulaştı ki, Allah onu Ruh'ul Emin ile (*Cebrâil*) şereflendirdi. Açık bir nur ve yazılı bir kitapla iftiharlandırdı. Burak'ı O'nun emrine verdi ve melekler onunla el sıkıştılar. Allah Teâlâ şeytanları O'nun vesilesiyle korkuttu, putları ve sahte ilâhları onun vesilesiyle yok etti. Onun sünneti rüşd, siyeri adalet, hükmü ise haktır. Rabbinin ona emrettiği şeyi açıkça söyledi ve ulaştırmakla görevli olduğu mesajı ilette. Öyle ki, halkı açıkça tevhide davet etti ve “Lâ ilahe illallah, vahdehu lâ şerike leh” (*Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir ve şeriki yoktur*) şiarını halk arasında yaygınlaştırdı. Öyle ki, vahdaniyeti Allah'a halis kıldı ve rububiyeti O'nun için sâf etti. Derken Allah Teâlâ tevhidle O'nun delilini aşikâr etti, İslâm ile O'nun derecesini yüceltti ve Allah Teâlâ kendi katındaki rahmet ve makamı O'nun için seçti. Allah'ın peygamberlerine gönderdiği selâm sayısınca ona ve pak Ehl-i Beyt'ine selam olsun.”

62- (27)... Cabir b. Yezid el-Cu'fî, Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) O babalarından, onlar da Emirü'l Mümin'in Ali'nin (a.s) Hz. Nebi'nin (s.a.a) vefatından yedi gün sonra ve Kur'an'ı toplayıp işinden el çektikten sonra şöyle bir hutbe okuduğunu rivayet eder:

“Zihinleri vücudunun özüne ermekten aciz kılan, akılları örtüp benzerlik ve şekilden zatını tahayyül etmekten alıkoyan Allah'a hamd olsun. O'nun zatında farklılık yoktur. Kemâlinde sayısal olarak kısımlara

فِي كَمَالِهِ فَارَقَ الْأَشْيَاءَ لَا عَلَى اخْتِلَافِ الْأَمَاكِينِ وَ تَمَكَّنَ مِنْهَا لَا عَلَى الْمُمَازَجَةِ وَ عِلْمُهَا لَا بِأَدَاةٍ لَا يَكُونُ الْعِلْمُ إِلَّا بِهَا وَ لَيْسَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَعْلُومِهِ عِلْمٌ غَيْرُهُ إِنْ قِيلَ كَانَ فَعَلِي تَأْوِيلٌ أَرْزَلِيَّةُ الْوُجُودِ وَ إِنْ قِيلَ لَمْ يَزَلْ فَعَلِي تَأْوِيلٌ نَفْيِ الْعَدَمِ فَسُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَنْ قَوْلٍ مَنْ عَبْدَ سِوَاهُ وَ اتَّخَذَ إِلَهَا غَيْرَهُ عُلُوءًا كَبِيرًا.

نَحْمَدُهُ بِالْحَمْدِ الَّذِي ارْتَضَاهُ لِخَلْقِهِ وَ أَوْجَبَ قَبُولَهُ عَلَيِ نَفْسِهِ وَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ شَهَادَتَانِ تَرْفَعَانِ الْقَوْلَ وَ تُضَاعِفَانِ الْعَمَلَ خَفَّ مِيزَانُ تَرْفَعَانِ مِنْهُ وَ ثَقُلَ مِيزَانُ تَوْضَعَانِ فِيهِ وَ بِهِمَا الْفَوْزُ بِالْجَنَّةِ وَ النَّجَاةُ مِنَ النَّارِ وَ الْجَوَازُ عَلَى الصِّرَاطِ وَ بِالشَّهَادَتَيْنِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَ بِالصَّلَاةِ يَنَالُونَ الرَّحْمَةَ - فَكَثُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيِ نَبِيِّكُمْ وَ آلِهِ - إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَيِ النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا.

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا شَرَفَ أَعْلَى مِنَ الْإِسْلَامِ وَ لَا كَرَمَ أَعَزُّ مِنَ التَّقِي وَ لَا مَقِيلَ أَحْرَزُ مِنَ الْوَرَعِ وَ لَا شَفِيعَ أَنْجَحَ مِنَ التَّوْبَةِ وَ لَا كَنْزَ أَنْفَعُ مِنَ الْعِلْمِ وَ لَا عِزٌّ أَرْفَعُ مِنَ الْحِلْمِ وَ لَا حَسَبٌ أَبْلَغُ مِنَ الْأَدَبِ وَ لَا نَسَبٌ أَوْضَعُ مِنَ الْغَضَبِ وَ لَا جَمَالٌ أَرْزَنُ مِنَ الْعَقْلِ وَ لَا سُوءٌ أَسْوَأُ مِنَ الْكَذِبِ وَ لَا حَافِظٌ أَحْفَظُ مِنَ الصَّمْتِ وَ لَا لِبَاسٌ أَجْمَلُ مِنَ الْعَافِيَةِ وَ لَا غَائِبٌ أَقْرَبُ مِنَ الْمَوْتِ.

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ مَنْ مَشَى عَلَيِ وَجْهِ الْأَرْضِ فَإِنَّهُ يَصِيرُ إِلَيَّ بَطْنَهَا وَ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ مُسْرِعَانِ فِي هَدْمِ الْأَعْمَارِ وَ لِكُلِّ ذِي رَمَقٍ قُوَّةٌ وَ لِكُلِّ حَبَّةٍ آكِلٌ وَ أَنْتُمْ قُوَّةُ الْمَوْتِ وَ إِنْ مَنْ عَرَفَ الْآيَامَ لَمْ يَغْفُلْ عَنِ الْإِسْتِعْدَادِ لَنْ يَنْجُو مِنَ الْمَوْتِ غَيًّا بِمَالِهِ وَ لَا فَقِيرٌ لِإِقْلَالِهِ.

أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ خَافَ رَبَّهُ كَفَّ ظُلْمَهُ وَ مَنْ لَمْ يَرَعْ فِي كَلَامِهِ أَظْهَرَ هُجْرَهُ وَ مَنْ لَمْ يَعْرِفِ الْخَيْرَ مِنَ الشَّرِّ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْبُهِمِ مَا أَصْغَرَ الْمُصِيبَةَ مَعَ عَظَمِ الْفَاقَةِ غَدًّا هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ وَ مَا تَنَازَرْتُمْ إِلَّا لِمَا فِيكُمْ مِنَ الْمَعَاصِي وَ الذُّنُوبِ فَمَا أَقْرَبَ الرَّاحَةِ مِنَ التَّعَبِ وَ الْبُؤْسَ مِنَ التَّعَبِ

ayrılmaz. Eşyadan ayrıdır, ama mekânların farklı farklı olmasından dolayı değil. Onlara hâkimiyeti var, ama onlara karıştığından değil. Onları bilir, ama -ilmin elde edilmesinin onlarsız mümkün olmadığı- araçlarla değil. Onunla bildikleri şeyler arasında, O'nun ilminin dışında bir şey yoktur. Eğer O'nun için 'vardı' denilse bu, vücudunun ezeli olmasındandır ve eğer 'her zaman vardı' denilse yokluğun nefyi esasına göredir (olmadığı hiçbir zaman yoktur). Allah, Allah'tan gayrisine ibadet eden ve O'nun dışında kendisine başka ilâh edinen kimsenin sözünden münezze, yüce, ulu ve büyüktür.

Allah'ı yarattıklarının hamdına razı olduğu ve kendi üzerine onu kabul edeceğini farz kıldığı bir şekilde hamdediyoruz. Tek ve şeriki olmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ediyorum. İki şehadet, sözleri yükseltir, amelleri iki katına çıkarır, teraziye konulsa ağırlık yapar, onlarla cennet elde edilir, cehennemden kurtulunur, sırat köprüsünden geçilir. Bu iki şehadetle cennete girilir, salâtla rahmete nail olunur. Dolayısıyla Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine salât edin: **Şüphesiz, Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle ona selâm verin.** (Ahzab, 56)

Ey insanlar! İslâm'dan daha yüce bir şeref, takvadan daha değerli asalet, veradan daha koruyucu bir sığınak, tövbeden daha kazandırıcı bir şefaathçi, ilimden daha faydalı bir hazine, hilimden daha yükseltici bir izzet, edepten daha ulaştırıcı bir hürmet, öfkeden daha aşağılık soy, akıldan daha süslü bir güzellik, yalandan daha kötü bir çirkinlik, suskunluktan daha koruyan bir koruyucu, afiyet ve sağlıktan daha güzel bir elbise ve ölümden daha yakın bir gizlilik yoktur.

Ey insanlar! Yerin üzerinde yürüyen kişi sonunda onun derinliğine doğru yol almakta (ölüme doğru), gece ve gündüz ömürleri yıkmak için hızlı bir şekilde hareket etmektedir. Yaşayan her canlının rızık, her tohumun yiyeceği vardır. Sizler ölümün yiyeceklerisiniz. Kuşkusuz kim bu günleri tanırса hazırlıktan gaflet etmez. Hiçbir zengin, malının vesilesiyle ve hiçbir fakir, yokluğundan dolayı ölümden kurtulamaz.

Ey insanlar! Kim Rabbinden korkarsa zulümden sakınır, kim sözlerine dikkat etmezse abuk sabuk konuşmaları ortaya çıkar, kim hayrı şerden ayırt edemezse o kişi aptallık derecesindedir. Yarının (kıyamet günü) büyük yoksunluğunun yanında, bela ve musibetler ne kadar da

وَمَا شَرُّ بَشَرٍ بَعْدَهُ الْجَنَّةُ وَ مَا خَيْرُ بَخِيرٍ بَعْدَهُ النَّارُ وَ كُلُّ نَعِيمٍ دُونَ الْجَنَّةِ مُحَقَّقٌ وَ كُلُّ بَلَاءٍ دُونَ النَّارِ عَافِيَةٌ.

٢٨- حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْقُرَشِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ التَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ حَضَرْتُ مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ وَ عِنْدَهُ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَاعِ.

فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِكَ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ مَعْصُومُونَ قَالَ بَلَى قَالَ فَسَأَلَهُ عَنْ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَكَانَ فِيهَا سَأَلَهُ أَنْ قَالَ لَهُ فَأَخْبَرَنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَقَالَ الرِّضَاعُ:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ ع وَ قَعَّ إِلَى ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ صَنْفٍ يَعْبُدُ الزُّهْرَةَ وَ صَنْفٍ يَعْبُدُ الْقَمَرَ وَ صَنْفٍ يَعْبُدُ الشَّمْسَ وَ ذَلِكَ حِينَ خَرَجَ مِنَ السَّرْبِ الَّذِي أُخْفِيَ فِيهِ.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَ رَأَى الزُّهْرَةَ قَالَ هَذَا رَبِّي عَلَى الْإِنْكَارِ وَ الْإِسْتِخْبَارِ فَلَمَّا أَفَلَ الْكَوْكَبُ قَالَ - لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ لِأَنَّ الْأَقُولَ مِنْ صِفَاتِ الْمُحَدَّثِ لَا مِنْ صِفَاتِ الْقَدِيمِ -

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَارِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي عَلَى الْإِنْكَارِ وَ الْإِسْتِخْبَارِ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْتَنِي لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لِأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ.

فَلَمَّا أَصْبَحَ وَ رَأَى الشَّمْسَ بَارِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ مِنَ الزُّهْرَةِ وَ الْقَمَرِ عَلَى الْإِنْكَارِ وَ الْإِسْتِخْبَارِ لَا عَلَى الْإِخْبَارِ وَ الْإِقْرَارِ -

فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ لِلْأَصْنَافِ الثَّلَاثَةِ مِنْ عِبَادَةِ الزُّهْرَةِ وَ الْقَمَرِ وَ الشَّمْسِ - يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ حَنِيفًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ.

وَ إِنَّمَا أَرَادَ إِبْرَاهِيمُ بِمَا قَالَ أَنَّ يُبَيِّنَ لَهُمْ بُطْلَانَ دِينِهِمْ وَ يُثَبِّتَ عَنْدهُمْ أَنَّ الْعِبَادَةَ لَا

küçüktür. Heyhat! Heyhat! Onu ancak aranızda olan günahlar ve itaatsizliklerden dolayı inkâr ediyorsunuz. Ne kadar da zahmete nispet rahatlık, nimete nispet şiddetli ağırlık var! Sonunda cennet olan şer, şer; sonunda cehennem olan hayır, hayır değildir. Cennet dışındaki tüm nimetler hakir, cehennem dışındaki tüm belâlar afiyet ve sağlıktır.”

63- (28)... Ali b. Muhammed b. El- Cehm şöyle rivayet eder:

Me'mun'un meclisinde bulunmaktaydım Hz. Ali b. Musa Rıza da (a.s) oradaydı. Me'mun İmam'a (a.s) şöyle bir soru yöneltti:

“Ey Allah Resûlü'nün oğlu! Siz peygamberlerin masum olduklarını söylemiyor musunuz? İmam (*aleyhisselâm*) ‘Evet söylüyorum’ dedi. Sonra Me'mun Kur'an ayetleri hakkında O'na birkaç soru sordu. Sorduğu sorulardan bir tanesi de şu oldu: Bana Aziz ve Celil olan Allah'ın İbrahim (a.s) hakkında söylediği şu sözünün anlamını söyler misiniz? **‘Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. (Enam, 76)’**

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Hz. İbrahim, üç grubun içerisinde yer almıştı: Zühre (Venüs) yıldızına tapanlar, aya tapanlar ve güneşe tapanlar. Bu olay, O'nu sakladıkları yerden çıktığı zaman gerçekleşti. Gece olup karanlık onu sarınca Zühre yıldızını görerek inkâr ve imtihan etmek için ‘Bu benim rabbim midir?’ dedi. Fakat yıldız kaybolunca ‘Ben kaybolup gidenleri sevmem’ dedi. Çünkü kaybolmak, sonradan oluşmuş yaratıkların özelliğidir; ezeli ve ebedi olanın değil. Yine, ayı (*etrafa aydınlık saçarken*) gördüğünde, imtihan etme amacıyla ‘Bu benim rabbim midir?’ dedi, fakat o da kayboluverince şöyle demişti: **‘Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse sapmışlar topluluğundan olurum. (Enam,77)’** Sonra güneşi (*etrafa ışıklar saçarak*) doğar görünce ihbar ve ikrar üzere değil, sadece inkâr ve imtihan vechiyle: **‘Bu benim rabbim midir? Üstelik bu, aydan ve Zühre yıldızından daha büyüktür! (Enam,78)’** dedi. Ama o da kayboluverince yıldız, ay ve güneşe tapan üç gruba dönerek şöyle dedi: **‘Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim; ben, şirk koşanlardan değilim. (Enam, 78-79)’**

İbrahim (a.s) bu sözleriyle, onlara dinlerinin bâtıl olduğunu açıkla-

تَحِقُّ لِمَا كَانَ بِصِفَةِ الزُّهْرَةِ وَالْقَمَرِ وَالشَّمْسِ وَإِنَّمَا تَحِقُّ الْعِبَادَةُ لِخَالِقِهَا وَخَالِقِ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَكَانَ مَا اخْتَجَّ بِهِ عَلَي قَوْمِهِ مِمَّا أَلْهَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَآتَاهُ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ - وَ تِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَي قَوْمِهِ.
فَقَالَ الْمَأْمُونُ لِلَّهِ دُرُّكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ.

والحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة وقد أخرجته بتمامه في كتاب عيون أخبار الرضا.
٢٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ
ظَهْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَرِيرِ الْعُبَيْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ:
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يُحْسُ وَلَا يُجَسُّ وَلَا يُمَسُّ وَلَا يُدْرَكُ بِالْحَوَاسِ الْخَمْسِ وَلَا
يَقَعُ عَلَيْهِ الْوَهْمُ وَلَا تَصِفُهُ الْأَلْسُنُ وَكُلُّ شَيْءٍ حَسَنَتُهُ الْحَوَاسُ أَوْ لَمَسَتْهُ الْأَيْدِي فَهُوَ مَخْلُوقٌ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَانَ إِذْ لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ وَكَوْنَ الْأَشْيَاءِ فَكَانَتْ كَمَا كَوْنُهَا وَ عَلِمَ مَا كَانَ
وَمَا هُوَ كَائِنٌ.

٣٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ
إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ
جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا إِبْرَاهِيمَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ ع وَهُوَ يُكَلِّمُ رَاهِبًا مِنَ النَّصَارِيِّ فَقَالَ لَهُ فِي
بَعْضِ مَا نَظَرَهُ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَجَلٌ وَأَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُحَدَّ بِبَدٍ أَوْ رَجُلٍ أَوْ حَرَكَةٍ أَوْ سُكُونٍ أَوْ
يُوصَفَ بِطُولٍ أَوْ قِصَرٍ أَوْ تَبْلُغُهُ الْأَوْهَامُ أَوْ تُحِيطَ بِهِ صِفَةُ الْعُقُولِ أَنْزَلَ مَوَاعِظَهُ وَ وَعَدَهُ وَ
وَعِيدَهُ أَمْرًا بِلَا شَفَقَةٍ وَلَا لِسَانٍ وَلَكِنْ كَمَا شَاءَ أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَكَانَ خَبْرًا كَمَا أَرَادَ فِي اللَّوْحِ.
٣١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْقَاسِمِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
جَعْفَرِ بْنِ جَامِعِ الْحِمَيْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي
عُمَيْرٍ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ بِخَلْقِهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ وَمَنْ أَنْكَرَ قُدْرَتَهُ فَهُوَ كَافِرٌ.

mak, Zühre, ay ve güneş gibi şeylere ibadet etmenin doğru olmadığını ve ibadetin sadece gökleri ve yeri yaratana has olduğunu ispatlamak istedi. İbrahim’in (a.s) kendi kavmine getirdiği deliller Allah Teâlâ’nın O’na ilham ettiği şeylerdendi. Nitekim Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyuruyor: **‘İşte bu, kavmine karşı İbrahim’e verdiğimiz delillerimizdir. (Enam, 83)’**

Me’mun: ‘Allah sana başarı versin, ey Allah Resûlü’nün evlâdı!’ dedi.”

■ Bu hadis uzun olduğu için ihtiyaç miktarı kadarını burada, hadisin tamamını ise “Uyûnu Ahbari Rıza” kitabında zikrettik.

64- (29)... Abdullah b. Cerir el- Abdi, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Hamd algılanmaz, elle tutulmaz, dokunulmaz, beş duyu organıyla hissedilmez Allah’a özgüdür. Vehimler O’nu algılayamaz, diller O’nu vasfedemez, duyu organlarının algıladığı, ellerin dokunduğu her şey yaratılmıştır, hamd O’ndan başka bir şeyin olmadığına olan, eşyayı oluşturduğu şekilde olan, geçmişte olan ve gelecekte olacak şeyleri bilen Allah’a mahsustur.”

65- (30)... Yakup b. Cafer şöyle rivayet eder:

Ebu İbrahim’i (*Musa b. Cafer aleyhisselâm*) Hristiyan bir rahiple konuşurken duydum. Konuşmalarından bazıları şöyle idi:

“Allah Tebareke ve Teâlâ el, ayak, hareket ve sükûnla sınırlandırılmaktan daha ulu ve daha büyüktür. Uzunluk ve kısalıkla nitelendirilemez, vehimler O’na eremez, akılların sıfatları O’nu kuşatamaz. O öğüt, vaad ve tehdidini indirmiş, dudak ve dil kullanmadan emretmiştir, fakat aynı şekilde Levh’te irade ettiği gibi bir şeye ‘Ol!’ demeyi istediğinde olacağı gibi biliyordu.

66- (31)... Muhammed b. Ebu Umeyr birçok insandan Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet eder:

“Kim Allah’ı yarattıklarına benzetirse müşriktir ve kim O’nun kudretini inkâr ederse kâfirdir.”

٣٢- حَدَّثَنَا أَبِي وَ عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ دُوسٍ الْعَطَّارُ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَلَّمَنِي التَّوْحِيدَ فَقَالَ يَا أَبَا أَحْمَدَ لَا تَتَجَاوَزْ فِي التَّوْحِيدِ مَا ذَكَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ فِي كِتَابِهِ فَتَهْلِكَ وَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَاحِدٌ أَحَدٌ صَمَدٌ- لَمْ يَلِدْ فَيُورَثْ وَ لَمْ يُولَدْ فَيُشَارَكَ وَ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَ لَا وَلَدًا وَ لَا شَرِيكَاً وَ أَنَّهُ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَ الْقَادِرُ الَّذِي لَا يَعْجُزُ وَ الْقَاهِرُ الَّذِي لَا يُغْلَبُ وَ الْحَلِيمُ الَّذِي لَا يَعْجَلُ وَ الدَّائِمُ الَّذِي لَا يَبِيدُ وَ الْبَاقِي الَّذِي لَا يَفْنَى وَ الثَّابِتُ الَّذِي لَا يَزُولُ وَ الْغَنِيُّ الَّذِي لَا يَفْتَقِرُ وَ الْعَزِيزُ الَّذِي لَا يَذِلُّ وَ الْعَالِمُ- الَّذِي لَا يَجْهَلُ وَ الْعَدْلُ الَّذِي لَا يَجُورُ وَ الْجَوَادُّ الَّذِي لَا يَنْخُلُ وَ أَنَّهُ لَا تُقَدِّرُهُ الْعُقُولُ وَ لَا تَقَعُ عَلَيْهِ الْأَوْهَامُ وَ لَا تُحِيطُ بِهِ الْأَقْطَارُ وَ لَا يَحْوِيهِ مَكَانٌ وَ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ- مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَ لَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَ لَا أَذَى مِنْ ذَلِكَ وَ لَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا وَ هُوَ الْأَوَّلُ الَّذِي لَا شَيْءَ قَبْلَهُ- وَ الْآخِرُ الَّذِي لَا شَيْءَ بَعْدَهُ وَ هُوَ الْقَدِيمُ وَ مَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ مُخَدَّثٌ تَعَالَى عَنْ صِفَاتِ الْمَخْلُوقِينَ عُلُوًّا كَبِيرًا.

٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ الْمَذْكُورُ الْمَعْرُوفُ بِأَبِي سَعِيدٍ الْمُعَلِّمِ بَنِيْسَابُورَ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَلَمَةَ اللَّيْفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ هُجَيْنٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَنَانَ الشَّيْبَانِيُّ سَعِيدُ بْنُ سَنَانَ عَنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ قَالَ جَاءَ يَهُودِيٌّ إِلَيَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى كَانَ رَبُّنَا قَالَ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ ع إِنَّمَا يُقَالُ مَتَى كَانَ لِشَيْءٍ لَمْ يَكُنْ فَكَانَ وَ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَ تَعَالَى هُوَ كَائِنٌ بِلَا كَيْفٍ وَ كَائِنٌ بِلَا قَبْلِ قَبْلٍ لَمْ يَزَلْ بِلَا قَبْلِ قَبْلٍ لَمْ يَزَلْ لَيْسَ لَهُ قَبْلٌ هُوَ قَبْلَ الْقَبْلِ بِلَا قَبْلِ وَ بِلَا غَايَةٍ وَ لَا مُنْتَهَى غَايَةٍ وَ لَا غَايَةَ إِلَيْهَا غَايَةٌ انْقَطَعَتِ الْغَايَاتُ عَنْهُ فَهُوَ غَايَةُ كُلِّ غَايَةٍ.

٣٤- أَخْبَرَنِي أَبُو الْعَبَّاسِ الْفَضْلُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْكِنْدِيُّ فِيمَا أَجَاذَهُ لِي بِهِمَا دَانَ سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ يَعْنِي الْعَطَّارَ الْبَغْدَادِيَّ لَفْظًا مِنْ

67- (32)... Muhammed b. Umeyr şöyle rivayet eder:

Efendim Musa b. Cafer'in (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) yanına gittim. O'na ey Allah Resûlü'nün oğlu! Bana tevhidi öğretin, dedim.

Şöyle buyurdu: “Ey Ebu Ahmed! Allah Teâlâ'nın Kitabında zikrettiği tevhid sınırını aşma, yoksa helâk olursun. Bil ki Allah Teâlâ birdir, tektir, ihtiyaçsızdır, çocuğu yoktur ki mirasını alsın, doğmamıştır ki ortağı olsun, kendisine kadın, çocuk ve ortak edinmemiştir. O ölümsüz, diridir. Aciz bırakılmaz, kudretlidir; yenilmez, kahredicidir; acele etmeyen halimdir; ölmez ebedidir; fani değil, bâkidir; sonu gelmez sabittir; fakir olmayan zengindir; zelil olmayan azizdir; bilgisiz olmayan bilgin-dir; zulüm etmez âdildir; cimrilik etmeyen cömerttir; akıllar O'nu ölçe-
mez, vehimler O'nu kavrayamaz, zamanlar O'nu kapsayamaz, mekân-
lar O'nu kuşatamaz. **Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır. (Enam, 103), O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir. (Şura, 11), Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli ko-
nuştığı yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsun-
lar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. (Mücadele, 7)** O, kendisinden önce bir şeyin olmadığı ilk, kendisinden sonra bir şeyin olmayacağı sondur, O öncesiz (*kadim*), O'nun haricin-
dekiler ise sonradan yaratılmış mahlûklardır. Yaratıklarının özellikle-
rinden münezzeh, yüce ve büyüktür.”

68- (33)... Nezzal b. Sabre şöyle rivayet eder:

Bir gün Yahudilerden biri Müminlerin Emiri'nin yanına gelerek şöyle söyledi: “Rabbimiz ne zaman var oldu?”

Dedi ki: “Daha önce olmayan bir şey için ne zaman var oldu denir. Rabbimiz Tebareke ve Teâlâ vardı; meydana gelmeksizsin vardı. Vardı; olmanın nasıllığı yokken vardı. Olmanın keyfiyeti olmaksızın vardı ve her zaman olacak. O var idi, kendisinden önce bişey yok iken, bir önce, başlangıç ve nihayet olmaksızın. O her şeyin sonu olmasına rağmen O'nun sonu yoktur. Sonların kendisinde son bulduğudur ve O bütün sonların sonudur.”

69- (34)... Müslim b. Evs şöyle rivayet eder:

Kufe camisinde Hz. Ali'nin (a.s) meclisinde oturmuştum, ansı-

كِتَابِهِ سَنَةِ خَمْسٍ وَثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَلَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ حَدَّثَنِي صَالِحُ بْنُ سُبَيْعٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ صَعْصَعَةَ بْنِ صُوحَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي الْمُعْتَمِرِ مُسْلِمِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ حَضَرْتُ مَجْلِسَ عَلِيِّ ع فِي جَامِعِ الْكُوفَةِ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مُضْفَرُّ اللَّوْنِ كَأَنَّهُ مِنْ مُتَهَوِّدَةِ الْيَمَنِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صِفْ لَنَا خَالِقَكَ وَانْعَنُ لَنَا كَأَنَّا نَرَاهُ وَنَنْظُرُ إِلَيْهِ فَسَبَّحَ عَلِيُّ ع رَبَّهُ وَعَظَّمَهُ عَزَّ وَجَلَّ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هُوَ أَوَّلُ بِلَا بَدْيٍ مِمَّا وَلَا بَاطِنَ فِيهَا وَلَا يَزَالُ مَهْمًا وَلَا مُمَازِجَ مَعَ مَا وَلَا خِيَالٍ وَهَمًّا لَيْسَ بِسَبِّحٍ فَيُرِي وَلَا بِجِسْمٍ فَيَتَجَرَّأُ وَلَا بِدَى غَايَةٍ فَيَتَنَاهَى وَلَا بِمُحَدَّثٍ فَيُبَيِّنُ وَلَا بِمُسْتَسْتَرٍّ فَيُكْشَفُ وَلَا بِدَى حُجُبٍ فَيُحَوِّي كَأَنَّهُ لَا أَمَاكِنَ تَحْمِلُهُ أَكْنَفُهَا وَلَا حَمَلَةٌ تَرْفَعُهُ بِقُوَّتِهَا وَلَا كَانَ بَعْدَ أَنْ لَمْ يَكُنْ بَلَّ حَارَتِ الْأَوْهَامِ أَنْ تُكَيِّفَ الْمُكَيِّفَ لِلْأَشْيَاءِ وَمَنْ لَمْ يَزَلْ بِلَا مَكَانٍ وَلَا يَزُولُ بِاخْتِلَافِ الْأَزْمَانِ وَلَا يَتَقَلَّبُ شَأْنًا بَعْدَ شَأْنٍ الْعَبِيدُ مِنْ حَدْسِ الْقُلُوبِ الْمُتَعَالَى عَنِ الْأَشْيَاءِ وَالضُّرُوبِ الْوُثْرِ عَلَامُ الْغُيُوبِ فَمَعَانِي الْخَلْقِ عَنْهُ مَنَفِيَّةٌ وَسَرَائِرُهُمْ عَلَيْهِ غَيْرُ خَفِيَّةٍ الْمَعْرُوفُ بِغَيْرِ كَيْفِيَّةٍ لَا يُدْرِكُ بِالْحَوَاسِّ وَلَا يُقَاسُ بِالنَّاسِ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَلَا تُحِيطُ بِهِ الْأَفْكَارُ وَلَا تُقَدِّرُهُ الْعُقُولُ وَلَا تَعُوقُ عَلَيْهِ الْأَوْهَامُ فَكُلُّ مَا قَدَّرَهُ عَقْلٌ أَوْ عَرَفَ لَهُ مِثْلٌ فَهُوَ مَحْدُودٌ وَكَيْفَ يُوصَفُ بِالْأَشْبَاحِ وَيُنَعْتُ بِاللُّسَنِ الْفُصَاحِ مَنْ لَمْ يَحْلُلْ فِي الْأَشْيَاءِ فَيَقَالَ هُوَ فِيهَا كَائِنٌ وَلَمْ يَنَأَ عَنْهَا فَيَقَالَ هُوَ عَنْهَا بَائِنٌ وَلَمْ يَخُلْ مِنْهَا فَيَقَالَ أَيْنَ وَلَمْ يَقْرُبْ مِنْهَا بِالْإِتْرَاقِ وَلَمْ يَتَبَعْدَ عَنْهَا بِالْإِفْتِرَاقِ بَلَّ هُوَ فِي الْأَشْيَاءِ بِلَا كَيْفِيَّةٍ وَهُوَ أَقْرَبُ إِلَيْنَا مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ وَأَبْعَدُ مِنَ الشَّبَهِ مِنْ كُلِّ بَعِيدٍ لَمْ يَخْلُقِ الْأَشْيَاءَ مِنْ أُصُولٍ أَرْلِيَّةٍ وَلَا مِنْ أَوَائِلٍ كَانَتْ قَبْلَهُ بِدَيَّةٍ بَلَّ خَلَقَ مَا خَلَقَ وَاتَّقَنَ خَلْقَهُ وَصَوَّرَ مَا صَوَّرَ فَأَحْسَنَ صُورَتَهُ فَسُبْحَانَ مَنْ تَوَحَّدَ فِي عُلُوِّهِ فَلَيْسَ لِشَيْءٍ مِنْهُ امْتِنَاعٌ وَلَا لَهُ بِطَاعَةِ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ انْتِفَاعٌ إِجَابَتُهُ لِلدَّاعِينَ سَرِيعَةٌ وَالْمَلَائِكَةُ لَهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مُطِيعَةٌ كُلَّمَا مُوسَى تَكْلِيمًا بِلَا جَوَارِحَ وَأَدَوَاتٍ وَلَا شَفَةَ وَلَا لَهَوَاتٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَنِ الصِّفَاتِ فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ إِلَهَ الْخَلْقِ مَحْدُودٌ فَقَدْ جَهِلَ الْخَالِقَ الْمَعْبُودَ.

والخطبة طويلة أخذنا منها موضع الحاجة.

zın sarı tenli bir adam (*sanki Yemen ehlinde idi*) ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Rabbini sanki O’na bakıyor ve O’nu görüyormuşçasına bize vasfet.” İmam Ali (a.s) Rabbini tespih edip O’nu ululadıktan sonra şöyle buyurdu:

“Hamd, bir şeyden başlangıcı olmayan evvel, bir şeyde gizli kalmayan, her zaman olan, bir şeyle karışmamış Allah’a özgüdür. Düşünce değildir ki zihne gelsin, karartı değildir ki görülsün, cisim değildir ki kısımlara ayrılsın, sonlu değildir ki sonlansın, yaratılmamıştır ki görülsün, gizli değildir ki açığa çıksın, örtülü değildir ki ihata edilsin. Etrafını saran hiçbir yer yokken O vardı ve O’nu kudretiyle taşıyan hiçbir taşıyıcı yoktu. Varlığı yokluk sonrası olmadı. Vehimler şeylere keyfiyet vermede şaşkındır. O; mekânsız, devamlı var olan, zamanların değişmesiyle yok olmayandır. İşten sonraki işte değişmez, kalplerin varsayımlarından uzaktır. Eşya ve hâletlerden yücedir. Yalnızdır, gaybı bilendir. Yaratılmışların O’nun hakkındaki düşünceleri reddedilmiş, onların ise O’nun hakkındaki sırları gizli değildir. Niteliksiz bilinendir. Duyu organlarıyla algılanmaz, insanlarla mukayese olunmaz, gözler O’nu göremez, düşünceler O’nu kavrayamaz, akıllar O’nu ölçemez, vehimler O’nu algılayamaz, çünkü aklın ölçtüğü ve benzeriyle tanınan şeyler sınırlıdır. Nasıl olur da benzerliklerle nitelendirilip, fasih dillerle sıfatlandırılabilir? O eşyaya girmemiştir ki (*hulûl etmemiştir ki*) onlarda olduğu söylensin, onlardan ayrılmamıştır ki onlardan ayrıdır denilsin, O’nun olmadığı yer yoktur ki “nerededir?” denilsin. Yapışmakla bir şeye yakın, ayrılmakla da uzak değildir, belki O keyfiyetsiz olarak eşyadadır. O bize şah damarından daha yakın, her uzağın benzerliğinden daha uzaktır. Eşyayı ezeliyet kökünden yaratmamış, onlardan önce olanlardan oluşturmamıştır, belki onları yarattığı gibi yaratmış, yaratışını sağlam kılmış, suret verdiği gibi suret vermiş, şekillerini güzelleştirmiştir. Yücelikte tek olan Allah münezzehtir. Hiçbir şey O’ndan men olmamıştır. Yaratıklarının hiçbirinin itaati O’na fayda sağlamaz, dua edenlerin duasını çabuk kabul edendir, gökyüzü ve yeryüzünde bulunan melekler O’na mutidir. Musa’yla uzuv, âlet, dudak ve dil olmaksızın konuştu. O, sıfatlardan yüce ve münezzehtir. Artık kim mahlûkların ilâhını sınırlı zannederse mabud yaratıcıya cahildir demektir.”

- Hutbe uzun olduğu için ihtiyaç miktarı kadarını naklettik.

٣٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالْقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْجُلُودِيُّ الْبَصْرِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ الْغَلَابِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ بَكَّارٍ الصَّبِيّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْهَذَلِيُّ عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ:

بَيْنَمَا ابْنُ عَبَّاسٍ يُحَدِّثُ النَّاسَ إِذْ قَامَ إِلَيْهِ نَافِعُ بْنُ الْأَزْرَقِ فَقَالَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ تُفْتِي فِي التَّمَلَّةِ وَالْقَمَلَةِ صَفَ لَنَا إِلَهَكَ الَّذِي تَعْبُدُهُ فَأَطْرَقَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِعْظَامًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَانَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَاجِلًا نَاحِيَةً فَقَالَ إِلَى يَا ابْنَ الْأَزْرَقِ فَقَالَ لَسْتُ بِإِيَّاكَ أَسْأَلُ فَقَالَ ابْنُ الْعَبَّاسِ يَا ابْنَ الْأَزْرَقِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ التَّبَوَّةِ وَهُمْ وَرَثَةُ الْعِلْمِ فَأَقْبَلَ نَافِعُ بْنُ الْأَزْرَقِ نَحْوَ الْحُسَيْنِ فَقَالَ لَهُ الْحُسَيْنُ يَا نَافِعُ إِنْ مَنْ وَضَعَ دِينَهُ عَلَى الْقِيَاسِ لَمْ يَزَلِ الدَّهْرُ فِي الْإِرْتِمَاسِ مَاثِلًا عَنِ الْمُنْهَاجِ طَاعِنًا فِي الْإِعْوجَاجِ ضَالًّا عَنِ السَّبِيلِ قَانِلًا غَيْرِ الْجَمِيلِ يَا ابْنَ الْأَزْرَقِ أَصِفْ إِلَهِي بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ وَأَعْرِفْهُ بِمَا عَرَفَ بِهِ نَفْسَهُ لَا يَذْرُكُ بِالْحَوَاسِ وَلَا يُقَاسُ بِالنَّاسِ فَهُوَ قَرِيبٌ غَيْرٌ مُلْتَصِقٍ وَبَعِيدٌ غَيْرٌ مُتَقَصِّ يُوَحِّدُ وَلَا يُبْعَضُ مَعْرُوفٌ بِالْآيَاتِ مَوْصُوفٌ بِالْعَلَامَاتِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ.

٣٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْقَاسِمِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمَيْرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ بِخَلْقِهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا يُشَبِّهُ شَيْئًا وَلَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَكُلُّ مَا وَقَعَ فِي الْوَهْمِ فَهُوَ بِخِلَافِهِ.

قال مصنف هذا الكتاب رحمه الله الدليل علي أن الله سبحانه لا يشبه شيئا من خلقه من جهة من الجهات أنه لا جهة لشيء من أفعاله إلا محدثة ولا جهة محدثة إلا وهي تدل علي حدوث من هي له فلو كان الله جل ثناؤه يشبه شيئا منها لدلت علي حدوثه من حيث دلت علي حدوث من هي له إذ المتماثلان في العقول يقتضيان حكما واحدا من حيث تماثلا منها و

70- (35)... İkrime şöyle rivayet eder:

İbn Abbas insanlara konuşma yaptığı bir sırada ansızın Nafi b. El-Ezrak ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey İbn Abbas! Karınca ve bit hakkında bize bir şeyler anlat ve ibadet ettiğin Allah’ını bize vasfet. İbn Abbas, Aziz ve Celil olan Allah’ın azameti karşısında başını eğerek sustu. Bir kenarda oturmuş olan İmam Hüseyin (a.s) : ‘Ey Ezrak’ın oğlu! Yanıma gel’ dedi. Nafi b. Ezrak: ‘Size bir şey sormadım.’ dedi. İbn Abbas ona yönelerek ‘Ey Ezrak’ın oğlu! Hakikaten O Peygamberin ev halkıdır. Onlardır ilmin varisleri, dedi.’ Bunun üzerine Nafi b. Ezrak, İmam Hüseyin’in (a.s) yanına gitti. İmam Hüseyin (a.s) şöyle buyurdu:

Ey Nafi! Kim dinini kıyas üzere bina ederse devamlı olarak ikilemde kalır, doğru yoldan sapmış eğri yola yönelmiştir; konuşur, ama güzel konuşmaz. Ey Ezrak’ın oğlu! Allah’ını kendisinin vafsettiği gibi vafsediyor, kendisinin kendisini tanıttığı gibi tanıtıyorum. Duyu organlarıyla algılanmaz, insanlarla kıyas edilmezdir. O yakındır, ama yapışık olarak değil; uzaktır, ama ayrı olarak değil; cüz cüz olmayan tektir; işaretlemlerle tanınır, alâmetlerle vafsedilir, Ondan başka ilâh yoktur, büyük ve yücedir.”

71- (36)... Mufaddal b. Ömer Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Kim Allah’ı yaratıklarına benzetirse müşriktir. Şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ bir şeye benzemez ve hiçbir şey de O’na benzemez. Vehimlerin kavradığı her şey O’ndan farklıdır.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Allah’ın yaratıklarının hiçbirine benzemediğinin delili şudur ki, Subhân Allah, mahlûkların sahip oldukları yönlerden hiçbirine benzemektedir. Dolayısıyla sonradan oluşturulmamış fiiller dışında bir şeyin yönü yoktur ve sonradan oluşturulmuş yönler de sadece o şeyin hadis olduğuna delâlet eder. Eğer şanı yüce Allah yaratılmış şeylerden birine benzerse, o benzerlik hadislerin O’na benzerliği yönünden O’nun hadisliğine delâlet eder. Zira akıl açısından birbirine benzeyen iki şeyin birbirlerinin benzeri olmaları gerekir. Diğer taraftan Yüce Allah’ın kadim olduğu ispatlandığından, Allah’ın bir yönden kadim, başka bir yönden hadis olması imkânsızdır. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın kadim olma-

قد قام الدليل علي أن الله عز و جل قديم و محال أن يكون قديما من جهة و حادثا من أخرى و من الدليل علي أن الله تبارك و تعالى قديم أنه لو كان حادثا لوجب أن يكون له محدث لأن الفعل لا يكون إلا بفاعل و لكان القول في محدثه كالقول فيه و في هذا وجود حادث قبل حادث لا إلى أول و هذا محال فصح أنه لا بد من صانع قديم و إذا كان ذلك كذلك فالذي يوجب قدم ذلك الصانع و يدل عليه يوجب قدم صانعنا و يدل عليه.

٣٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الصُّوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو تَرَابٍ عُبيدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى الرَّوْيَانِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِيِّ قَالَ:

دَخَلْتُ عَلَي سَيِّدِي عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَ فَلَمَّا بَصُرَ بِي قَالَ لِي مَرْحَبًا بِكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَنْتَ وَلِيُّنَا حَقًّا قَالَ:

فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَعْرِضَ عَلَيْكَ دِينِي فَإِنْ كَانَ مَرْضِيًّا أَثْبَتُ عَلَيْهِ حَتَّى أَلْقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ هَاتِ يَا أَبَا الْقَاسِمِ.

فَقُلْتُ إِنِّي أَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَاحِدٌ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ خَارِجٌ عَنِ الْحَدِيثِ حَدِّ الْإِبْطَالِ وَ حَدِّ التَّشْبِيهِ وَ إِنَّهُ لَيْسَ بِجِسْمٍ وَ لَا صُورَةٍ وَ لَا عَرَضٍ وَ لَا جَوْهَرٍ بَلْ هُوَ مُجَسِّمُ الْأَجْسَامِ وَ مُصَوِّرُ الصُّوَرِ وَ خَالِقُ الْأَعْرَاضِ وَ الْجَوَاهِرِ وَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَ مَالِكُهُ وَ جَاعِلُهُ وَ مُحَدِّثُهُ وَ إِنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ أَقُولُ إِنَّ الْإِمَامَ وَ الْخَلِيفَةَ وَ وَلِيَّ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ - أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ثُمَّ الْحَسَنُ ثُمَّ الْحُسَيْنُ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ثُمَّ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ أَنْتَ يَا مَوْلَايَ.

فَقَالَ عَ وَ مِنْ بَعْدِي الْحَسَنُ ابْنِي فَكَيْفَ لِلنَّاسِ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ قَالَ فَقُلْتُ وَ كَيْفَ ذَاكَ يَا مَوْلَايَ قَالَ لِأَنَّهُ لَا يُرَى شَخْصُهُ وَ لَا يَحِلُّ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مَلَأْتُ جَوْرًا وَ ظُلْمًا قَالَ

فَقُلْتُ أَقَرَرْتُ وَ أَقُولُ إِنَّ وَلِيَّهُمْ وَلِيُّ اللَّهِ وَ عَدُوَّهُمْ عَدُوُّ اللَّهِ وَ طَاعَتُهُمْ طَاعَةُ اللَّهِ وَ

sının delillerinden biri de şudur: Eğer Allah hadis (*sonradan oluşmuş*) olsaydı, O'nun bir muhdisinin (*oluşturucusunun*) olması gerekirdi. Çünkü fiiller failleri olmadan oluşmazlar. Bu söz O'nun oluşturucusu için de geçerlidir ve bu vücutların oluşturulma olayı sonsuza kadar devam ederdi. Bu da mümkün değildir. Dolayısıyla kadim bir var edicinin varlığına inanmaktan başka bir çare kalmamaktadır. Böyle olunca da O'nun kadimliği, O'nun var ediciliğini gerekli kıldığı gibi, var ediciliği de kadimliliğini gerekli kılar.

72- (37)... Abdulazim b. Abdullah el- Hasani şöyle rivayet eder:

Efendim Ali b. Muhammed'in (*İmam Hâdî aleyhisselâm*) yanına geldim. Beni görür görmez şöyle buyurdu: “Hoş geldin sefa getirdin ey Ebu'l Kasım! Gerçekten sen hakikî yâranlarımızdansın.”

Dedim ki: “Ey Allah Resûlü'nün oğlu! Dinimi size arz etmek istiyorum, eğer hoşnutluk sebebi ise Aziz ve Celil olan Allah ile mülâkat edene kadar ona bağlı kalayım.” Buyurdu ki: “Açıkla ey Ebu'l Kasım!”

Dedim ki: “Ben derim ki Allah Tebareke ve Teâlâ birdir, O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. İki sınırlama olan benzetme ve iptal sınırlamalarının dışındadır. O, cisim ve suret değildir, araz (*ilinek*) ve cevher değildir, belki cisimlere cisim veren, suretlere şekil veren, araz ve cevherleri yaratan, her şeyin Rabbi, maliki, yaratıcı ve oluşturanıdır ve şüphesiz nebilerin sonuncusu Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Kıyamet gününe kadar ondan başka nebi olmayacaktır. Yine derim ki kuşkusuz O'ndan sonra imam, halife ve emir sahibi, Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib, sonra Hasan, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin, sonra Muhammed b. Ali, sonra Cafer b. Muhammed, sonra Musa b. Cafer, sonra Ali b. Musa, sonra Muhammed b. Ali, sonra da sensin ey benim mevlâm!”

Şöyle buyurdu: “Benden sonraki de oğlum Hasan'dır, halkın onun halifesi hakkındaki tutumu nasıl olacak?” Dedim ki: “Nasıl yani ey mevlâm!” Buyurdu ki: “Çünkü O görülmeyecek. Yeryüzünü zulüm ve zorbalıkla dolduğu gibi adaletle dolduracağı güne kadar, adının anılması da helâl değildir.”

Dedim ki: “İkrar ediyor ve diyorum ki onların dostları, Allah'ın dostları; onların düşmanları, Allah'ın düşmanlarıdır. Onlara itaat Al-

مَعْصِيَتُهُمْ مَعْصِيَةُ اللَّهِ وَأَقُولُ إِنَّ الْمِعْرَاجَ حَقٌّ وَالْمُسَاءَلَةَ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ وَإِنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَإِنَّ
النَّارَ حَقٌّ وَالصِّرَاطَ حَقٌّ وَالْمِيزَانَ حَقٌّ - وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ
فِي الْقُبُورِ وَأَقُولُ إِنَّ الْفَرَائِضَ الْوَاجِبَةَ بَعْدَ الْوَلَايَةِ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالصَّوْمَ وَالْحَجَّ وَالْجِهَادَ
وَالْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ.

فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ يَا أَبَا الْقَاسِمِ هَذَا وَاللَّهِ دِينُ اللَّهِ الَّذِي ارْتَضَاهُ لِعِبَادِهِ فَأُثِّبَتْ عَلَيْهِ
تَبَتُّكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ.

lah'a itaat; onlara isyan Allah'a isyandır. Ve yine diyorum ki miraç haktır, kabirde sorgu sual haktır, cennet haktır, ateş (*cehennem*) haktır, sırat haktır, mizan haktır, kendisinde şek edilmeyen kıyamet saati mutlaka gelecektir, şüphesiz Allah kabirdekileri diriltecektir. Ve diyorum ki velâyetten sonra namaz, zekât, oruç, hac, cihat, emr bil maruf ve nehy anil münker farz vecibelerdir.”

Hz. Ali b. Muhammed (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Ebu'l Kasım! Allah'a yemin olsun ki bu Allah'ın kulları için beğendiği dinin ta kendisidir. Onda sabit ol. Allah seni dünya ve ahiret hayatında doğru sözde sabitkadem kılsın. ”

٣. باب معنى الواحد و التوحيد و الموحد

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ
بْنِ عَيْسَى عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الثَّانِيَّ عَ مَا مَعْنَى
الْوَّاحِدِ فَقَالَ:

الْمُجْتَمِعُ عَلَيْهِ بِجَمِيعِ الْأَلْسِنِ بِالْوَحْدَانِيَّةِ

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ الْكَلِينِيُّ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ
الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدٍ
بْنِ الْحَسَنِ جَمِيعاً عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الثَّانِيَّ عَ
مَا مَعْنَى الْوَّاحِدِ قَالَ:

الَّذِي اجْتَمَعَ الْأَلْسِنُ عَلَيْهِ بِالتَّوْحِيدِ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالْقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
سَعِيدِ بْنِ يَحْيَى الزُّبُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْهَيْثَمِ الْبَلْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ الْمُعَاوِي بْنِ
عِمْرَانَ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ شَرِيحٍ عَنْ هَانِيٍّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ:
إِنَّ أَعْرَابِيًّا قَامَ يَوْمَ الْجَمَلِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ
وَاحِدٌ

قَالَ فَحَمَلَ النَّاسُ عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَعْرَابِيُّ أَمَا تَرَى مَا فِيهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ تَقْسِيمِ الْقَلْبِ.
فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع دَعُوهُ فَإِنَّ الَّذِي يُرِيدُهُ الْأَعْرَابِيُّ هُوَ الَّذِي نُرِيدُهُ مِنَ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ:
يَا أَعْرَابِيُّ إِنَّ الْقَوْلَ فِي أَنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ عَلَيَّ أَرْبَعَةٌ أَقْسَامٌ فَوْجَهَانِ مِنْهَا لَا يَجُوزَانِ عَلَيَّ
اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وَجَهَانِ يَنْبُتَانِ فِيهِ فَأَمَّا اللَّذَانِ لَا يَجُوزَانِ عَلَيْهِ فَقَوْلُ الْقَائِلِ وَاحِدٌ يَقْصِدُ
بِهِ بَابَ الْأَعْدَادِ فَهَذَا مَا لَا يَجُوزُ لِأَنَّ مَا لَا ثَانِي لَهُ لَا يَدْخُلُ فِي بَابِ الْأَعْدَادِ أَمَا تَرَى أَنَّهُ
كَفَرَ مَنْ قَالَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَ قَوْلُ الْقَائِلِ هُوَ وَاحِدٌ مِنَ النَّاسِ يُرِيدُ بِهِ النَّوعَ مِنَ الْجِنْسِ فَهَذَا
مَا لَا يَجُوزُ عَلَيْهِ لِأَنَّهُ تَشْبِيهُ وَ جَلَّ رَبُّنَا عَنْ ذَلِكَ وَ تَعَالَى وَ أَمَّا الْوَجَهَانِ اللَّذَانِ يَنْبُتَانِ فِيهِ
فَقَوْلُ الْقَائِلِ هُوَ وَاحِدٌ لَيْسَ لَهُ فِي الْأَشْيَاءِ شِبْهُ كَذَلِكَ رَبُّنَا وَ قَوْلُ الْقَائِلِ إِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَدِيٌّ

3- Vahid, Tevhid ve Muvahhidin Anlamları Babı

73- (1)... Ebu Haşim Caferî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer Sâni'ye (*İmam Muhammed b. Ali aleyhisselâm*) "Allah'ın bir olmasının ne anlama geldiğini sordum."

Buyurdu ki: "Bütün dillerin O'nun vahdaniyetinde birleşmesidir."

74- (2)... Ebu Haşim Caferî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer Sâni'ye (*İmam Muhammed b. Ali aleyhisselâm*) "Allah'ın bir olmasının ne anlama geldiğini sordum."

Buyurdu ki: "Bütün dillerin O'nun vahdaniyetinde toplanmasıdır, Aziz ve Celil olan Allah'ın burada söylediği gibi: **"Andolsun ki onlara, «Gökleri ve yeri kim yarattı?» diye sorsan, mutlaka 'Allah...' derler.** (Lokman, 25 ve Zümer, 38)"

75- (3)... Şarih b. Hani babasından şöyle duyduğunu rivayet eder:

Bedevînin⁸ biri Cemel Savaşı günü Emire'l Müminin'in karşısında durarak şöyle söyledi: "Ey Emire'l Müminin! Sen Allah'ın bir olduğunu mu söylüyorsun?" Bu sırada halk ona hamle ederek: "Ey bedevi! Emire'l Müminin'in fikrinin (*savaştan dolayı*) ne kadar meşgul olduğunu görmüyor musun?" dediler. Bunun üzerine Hz. Ali (a.s) : "Onu bırakın. Gerçekten bu bedevînin istediği şeyi bizler bu kavimden istemekteyiz."

Daha sonra şöyle buyurdu: "Ey göçebe! Allah birdir kelimesi dört kısımdan oluşur. Onlardan ikisi Aziz ve Celil olan Allah için caiz değildir, ikisi ise Allah için sabittir. O'nun için caiz olmayan iki kısım sayı ve rakamı kast ederek "birdir" diyenin sözüdür. Bu şekilde söylemek caiz değildir. Çünkü sayılarda ikincisi olmayan birdir. Acaba 'O, üç taneden biridir.' diyenin kâfir olduğunu görmüyor musun? Ayrıca cinsin türünü kast ederek 'insanlardan biridir' demek de O'nun için caiz değildir. Çünkü bu teşbihtir ve Rabbimiz bundan ulu ve yücedir. Ama O'nun için sabit (*muhakkak*) olan iki kısım ise; eşya içinde bir benzeri olmayan birdir O, diyenin sözüdür. İşte Rabbimiz böyledir. Aynı şekilde Aziz ve Celil olan Allah hakikat ve manada birdir diyenin söz, ancak onunla

الْمَعْنَى يَغْنَى بِهِ أَنَّهُ لَا يَنْقَسِمُ فِي وُجُودٍ وَلَا عَقْلٍ وَلَا وَهْمٍ كَذَلِكَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ

قال مصنف هذا الكتاب سمعت من أثق بدينه و معرفته باللغة و الكلام يقول إن قول القائل واحدا و اثنين و ثلاثة إلى آخره إنما وضع في أصل اللغة للإبانة عن كمية ما يقال عليه لا لأن له مسمي يتسمي به بعينه أو لأن له معنى سوي ما يتعلمه الإنسان بمعرفة الحساب و يدور عليه عقد الأصابع عند ضبط الآحاد و العشرات و المئات و الألوف و كذلك متى أراد مرید أن يخبر غيره عن كمية شيء بعينه سماه باسمه الأخص ثم قرن لفظ الواحد به و علقه عليه يدل به علي كميته لا علي ما عدا ذلك من أوصافه و من أجله يقول القائل درهم واحد و إنما يعنى به أنه درهم فقط و قد يكون الدرهم درهما بالوزن و درهما بالضرب فإذا أراد المخبر أن يخبر عن وزنه قال درهم واحد بالوزن و إذا أراد أن يخبر عن عدده و ضربه قال درهم واحد بالعدد و درهم واحد بالضرب.

و علي هذا الأصل يقول القائل هو رجل واحد و قد يكون الرجل واحدا بمعنى أنه إنسان و ليس بإنسانين و رجل و ليس برجلين و شخص و ليس بشخصين و يكون واحدا في الفضل واحدا في العلم واحدا في السخاء واحدا في الشجاعة فإذا أراد القائل أن يخبر عن كميته قال هو رجل واحد فدل ذلك من قوله علي أنه رجل و ليس هو برجلين و إذا أراد أن يخبر عن فضله قال هذا واحد عصره فدل ذلك علي أنه لا ثاني له في الفضل و إذا أراد أن يدل علي علمه قال إنه واحد في علمه فلو دل قوله واحد بمجرد علي الفضل و العلم كما دل بمجرد علي الكمية لكان كل من أطلق عليه لفظ واحد أراد فاضلا لا ثاني له في فضله و علما لا ثاني له في علمه و جوادا لا ثاني له في جوده فلما لم يكن كذلك صح أنه بمجرد لا يدل إلا علي كمية الشيء دون غيره و إلا لم يكن لما أضيف إليه من قول القائل واحد عصره و دهره معنى و لا كان لتقييده بالعلم و الشجاعة معنى لأنه كان يدل بغير تلك الزيادة و بغير ذلك التقييد علي غاية الفضل و غاية العلم و الشجاعة فلما احتيج معه إلى زيادة لفظ و احتيج إلى التقييد بشيء صح ما قلناه فقد تقرر أن لفظة القائل واحد إذا قيل علي الشيء

kastı vücut, akıl ve hayalde parçalanmaması olmalıdır.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Dinine güvendiğim, Arapça diline vakıf olan birinden duydum, şöyle diyordu: “İnsanlar bir, iki, üç... sayılarını hakkında konuştuıkları şeylerin miktarı belli olsun diye kullanmaktadırlar. Yoksa bu kelimeleri sayı adları olsun diye koymamışlardır. Veya insanların hesapla bildikleri ve elleriyle birler, onlar, yüzler, binler diye saydıkları sayılar olsun diye kullanmaktadırlar. Aynı şekilde eğer birisi bir şeyin ölçüsünü vermek istediğinde, o ölçüye ait has sözcüğün yanı sıra “bir” kelimesini de onunla birlikte kullanarak o şeyin miktarını onun aracılığıyla açıklar. O şeyin ölçüsünün dışında vasfını belirtmek için bunu yapmamaktadır. Bundan dolayı “bir dirhem” denildiğinde yani sadece dirhem bir tane olduğu vurgulanmış olur. Dirhem bazen bir şeyin ağırlığının ölçümünde, bazen sayıda kullanılır. Bir şeyin ağırlığını bildirmek isteyen haberci ‘ağırlık olarak bir dirhem’dir der ve eğer bir şeyin çarpımı veya sayısını bildirmek istiyorsa ‘çarpım olarak bir dirhem’ veya ‘sayı olarak bir dirhem’dir der.

Bu esas üzere ‘o bir kişidir’ denir. Buradaki birden kasıt bazen ‘o bir insandır, iki insan değil’, bazen ‘bir erkektir iki erkek değil’, bazen ‘bir şahıstır iki şahıs değil’, bazen de ‘fazilet ve erdemde, cömertlikte, cesaretle bir kişidir’ anlamındadır. Eğer onun kemmiyetini bildirmek isterse ‘o bir kişidir’ denir. Bu cümlemin delalet ettiğı ise ‘iki erkek değil de sadece bir erkektir’ anlamındadır. Eğer onun faziletini bildirmek isterse ‘o çağımızda birdir (tektir)’ der. Bu cümlemin delalet ettiğı şey fazilet ve erdemde bunun bir ikincisi yoktur anlamındadır. Eğer onun ilmini bildirmek isterse ‘o ilimde tektir’ der. Dolayısıyla ‘bir’ kelimesi sayı ve kemmiyeti bildirdiğı gibi fazilet ve ilmi de bildirmektedir. Her kim için bir kelimesi kullanılmışsa ‘fazilette ikincisi olmayan fazilet sahibi, ilimde ikincisi olmayan ilim sahibi, cömertlikte ikincisi olmayan bir cömertlik abidesi’ anlamındadır. Anlatıldığı gibi kullanılmasaydı eğer, ‘bir’ kelimesi tek başına sadece kemmiyete delalet ederdi, başka şeylere değil. Ayrıca eğer bu söylenenler sahih olmasaydı bir sözcüğü ‘çağımızda, zamanımızda’ sözcükleriyle izafe edilip tamlanmazdı. Sözlerinin kaydı için ‘ilim’ ve ‘cesaret’ sözcüklerinin de kullanılması bir anlamı olmazdı. Çünkü bu, izafe ve tamlama olmaksızın da ilim ve cesarete delâlet etmekteydi. Dolayısıyla onunla birlikte böyle

دل بمجرده علي كميته في اسمه الأخص و يدل بما يقترن به علي فضل المقول عليه و علي كماله و علي توحده بفضله و علمه و جوده و تبين أن الدرهم الواحد قد يكون درهما واحدا بالوزن و درهما واحدا بالعدد و درهما واحدا بالضرب و قد يكون بالوزن درهين و بالضرب درهما واحدا و قد يكون بالدوانيق ستة دوانيق و بالفلوس ستين فلسا و يكون بالأجزاء كثيرا و كذلك يكون العبد عبدا واحدا و لا يكون عبيد بوجه و يكون شخصا واحدا و لا يكون شخصين بوجه و يكون أجزاء كثيرة و أبعاضا كثيرة و كل بعض من أبعاضه يكون جواهر كثيرة متحدة اتحد بعضها ببعض و تركب بعضها مع بعض و لا يكون العبد واحدا و إن كان كل واحد منا في نفسه إنما هو عبد واحد و إنما لم يكن العبد واحدا لأنه ما من عبد إلا و له مثل في الوجود أو في المقدور و إنما صح أن يكون للعبد مثل لأنه لم يتوحد بأوصافه التي من أجلها صار عبدا مملوكا و وجب لذلك أن يكون الله عز و جل متوحدا بأوصافه العلي و أسمائه الحسنی ليكون إلهها واحدا و لا يكون له مثل و يكون واحدا لا شريك له و لا إله غيره فالله تبارك و تعالى واحد لا إله إلا هو و قديم واحد لا قديم إلا هو و موجود واحد ليس بحال و لا محل و لا موجود كذلك إلا هو و شيء واحد لا يجانسه شيء و لا يشاكله شيء و لا يشبهه شيء و لا شيء كذلك إلا هو فهو كذلك موجود غير منقسم في الوجود و لا في الوهم - و شيء لا يشبهه شيء بوجه و إله لا إله غيره بوجه و صار قولنا يا واحد يا أحد في الشريعة اسما خاصا له دون غيره لا يسمي به إلا هو عز و جل كما أن قولنا الله اسم لا يسمي به غيره.

و فصل آخر في ذلك و هو أن الشيء قد يعد مع ما جانسه و شاكله و ماثله يقال هذا رجل و هذان رجلان و ثلاثة رجال و هذا عبد و هذا سواد و هذان عبدان و هذان سوادان و لا يجوز علي هذا الأصل أن يقال هذان إلهان إذ لا إله إلا إله واحد فالله لا يعد علي هذا الوجه و لا يدخل في العدد من هذا الوجه بوجه و قد يعد الشيء مع ما لا يجانسه و لا يشاكله يقال هذا بياض و هذان بياض و سواد و هذا محدث و هذان محدثان و هذان ليسا بمحدثين

bir tamlamaya ve kayda ihtiyaç duyulduğu ortaya çıktığına göre bizim de dediğimiz sahih olmuş olur. Böylelikle ‘bir’ kelimesini her hangi bir şey için kullandıklarında o şeyin ismine has kemmiyeti için kullanıldığı ve ona izafe edip tamladıkları kelimenin ise fazilette, ilimde ve kemâlde o kişi ve şeyin bir ve tek olduğuna delâlet ettiği sabit olmuş olur. Açıklandı ki ‘bir dirhem’ bazen ağırlık açısından bir dirhemdir, bazen sayı açısından bir dirhemdir, bazen çarpma için bir dirhemdir, bazen ağırlık açısından iki dirhem ve çarpma açısından bir dirhem olur. Bazen fulus (*para*) açısından altmış fulus, bazen de birçok eczaya delâlet eder. Aynı şekilde kul, bir kul çehresindedir; iki kul çehresinde değil ve bir şahıstır iki şahıs değil. Birçok eklem ve organa sahiptir. Tüm bu organların her birinin birbiriyle ilintili cevherleri vardır. Bazıları bazılarıyla terkip olmuştur. Gerçi her birimiz bir kuluz, ancak kul bir tane değildir. Zira her kulun bedensel olarak veya takdirinde bir benzeri vardır. Dolayısıyla kulun benzerlerinin olması gerekir. Çünkü onun kul olmasını gerektiren özelliklerde bir ve tek değildir. Bu sebeplerden dolayı Yüce Allah’ın yüce sıfatlarıyla ve güzel isimleriyle bir olduğu sabit olur ve O’nun tek ilâh olduğu, O’nun bir denginin olmadığı, ortağının olmadığı, bir olduğu, O’ndan başka ilâhın olmadığı anlaşılmış olur. Dolayısıyla Allah Tebareke ve Teâlâ kendisinden başka ilâh olmayan bir, kendisinden başka kadimin olmadığı tek kadim, mekân ve mahalli olmayan tek bir varlıktır, bu özelliklerde O’ndan başka bir varlık yoktur. Hiçbir şeyin O’nunla aynı cins ve şekilden olmadığı, bir tek şeydir. Hiçbir şey O’na benzemez ve bu şekilde O’ndan başka hiçbir şey yoktur. İşte O, böyle bir varlıktır. Hiçbir şey hiçbir yönden O’na benzemez ve O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. Şeriatta dediğimiz “Ya Ehadu, ya Vahidu!” O’nun has isimleridir. O’nun dışındakiler için kullanılmaz ve Allah Azze ve Celle dışında hiç kimseye “Allah” ismi konulamayacağı gibi bu isim de konulmaz.

Bu konudaki başka bir açıklama ise şudur: Bir şey bazen hemcinsi, bazen hemşekli, bazen de hembenzeriyle birlikte sayılır ve şöyle denir: Bu erkektir, bu iki erkektir, bu üç erkektir, bu kuldur, bu siyahtır, bu iki kuldur, bu iki siyahtır; ancak bu esasa göre ‘bu iki ilahtır’ denilemez. Çünkü bir tek Allah’tan başka ilah yoktur. Dolayısıyla Allah bu şekilde sayılmaz ve bu sayı sayma yöntemiyle kullanılamaz. Bazen bir şey hemcinsi ve hem şekliyle birlikte sayılmaz ve şöyle denir: Bu beyazdır,

و لا بمخلوقين بل أحدهما قديم و الآخر محدث و أحدهما رب و الآخر مربوب - فعلي هذا الوجه يصح دخوله في العدد و علي هذا النحو قال الله تبارك و تعالى -

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَ لَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا الْآيَةِ.

و كما أن قولنا إنما هو رجل واحد لا يدل علي فضله بمجردة فكذلك قولنا فلان ثاني فلان لا يدل بمجردة إلا علي كونه و إنما يدل علي فضله متى قيل إنه ثانيه في الفضل أو في الكمال أو العلم.

فأما توحيد الله تعالى ذكره فهو توحيد بصفاته العلي و أسمائه الحسنی كان كذلك إلهًا واحدًا لا شريك له و لا شبيه و الموحد هو من أقر به علي ما هو عليه عز و جل من أوصافه العلي و أسمائه الحسنی علي بصيرة منه و معرفة و إيقان و إخلاص و إذا كان ذلك كذلك فمن لم يعرف الله عز و جل متوحدا بأوصافه العلي و أسمائه الحسنی و لم يقر بتوحيده بأوصافه العلي فهو غير موحد و ربما قال جاهل من الناس إن من وحد الله و أقر أنه واحد فهو موحد و إن لم يصفه بصفاته التي توحد بها لأن من وحد الشيء فهو موحد في أصل اللغة فيقال له أنكرنا ذلك لأن من زعم أن ربه إله واحد و شيء واحد ثم أثبت معه موصوفا آخر بصفاته التي توحد بها -

فهو عند جميع الأمة و سائر أهل الملل ثنوي غير موحد و مشرك مشبه غير مسلم و إن زعم أن ربه إله واحد و شيء واحد و موجود واحد و إذا كان كذلك وجب أن يكون الله تبارك و تعالى متوحدا بصفاته التي تفرد بالإلهية من أجلها و توحد بالوحدانية لتوحده بها ليستحيل أن يكون إله آخر و يكون الله واحدا و الإله واحدا لا شريك له و لا شبيه لأنه إن لم يتوحد بها كان له شريك و شبيه كما أن العبد لما لم يتوحد بأوصافه التي من أجلها كان عبدا كان له شبيه و لم يكن العبد واحدا و إن كان كل واحد منا عبدا واحدا و إذا كان كذلك فمن عرفه متوحدا بصفاته و أقر بما عرفه و اعتقد ذلك كان موحدًا و بتوحيد ربه عارفا.

bu beyaz ve siyahtır, bu oluşturulmuş bir şeydir, bu ikisi oluşturulmuş ve yaratılmış şeyler değildir, belki biri kadim ve ötekisi de yaratılmıştır. Onlardan biri rab ve terbiye eden ötekisi terbiye edilendir. Bu esas üzere Allah'ın sayılara dökülmesi doğru olur. Allah Tebareke ve Teâlâ bu anlamdaki saymayı şu şekilde beyan etmiştir: ***“Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir. (Mücadele, 7)”***

Biz ‘o bir erkektir’ dediğimizde sözümüz onun bir erkek olduğuna delâlet eder, faziletine değil. Ve aynı şekilde ‘falanca falancanın ikincisidir’ dediğimizde sözümüz sadece onun varlığına delalet eder. Onun faziletine, kemâline ve ilmine delâlet etmesi için ‘falanca fazilette, kemâlde ve ilimde ikincidir’ dememiz gerekir.

Allah Teâlâ’nın tevhidi konusuna gelince; O, yüce sıfatlarında ve güzel isimlerinde birdir. Aynı şekilde tek bir ilâhtır, O’nun ortağı ve benzeri yoktur. Muvahhid kişi, Allah Azze ve Celle’yi yüce sıfatları ve güzel isimleriyle basiret, marifet, yakın ve ihlâs üzere ikrar eden kişidir. Her kim Yüce Allah’ın yüce sıfatları ve güzel isimlerini birlemese ve O’nun yüce isimlerinin birliğini ikrar etmezse o kişi muvahhid değildir. Cahil ve bilgisiz insanlardan bazıları, kim Allah’ın birliğini ikrar ederse o kişinin muvahhid olduğunu söylerler, her ne kadar O’nu birleyen sıfatlarla onu nitelendirmese de. Zira bir şeyi birleyen biri, sözlük açısından muvahhid ve birleyen anlamındadır. Böyle birine biz bunu kabul etmiyoruz deriz. Çünkü kim Rabbinin bir olduğunu ve tek bir şey olduğunu iddia eder ve sonra O’nunla birlikte Allah’ın kendisini birlediği sıfatlardan her hangi biriyle başka bir mevsufu ispat ederse, işte o kişi tüm İslâm ümmeti ve öteki milletler arasında muvahhid olmayan, iki şeye tapan, müşrik, teşbihçi ve gayri Müslim olarak bilinir. Ve eğer Rabbinin bir ilâh, bir şey, tek ve bir mevcut olduğuna inanıyorsa, böyle bir durumda Allah Tebareke ve Teâlâ’nın ulûhiyetini ve vahdaniyetini onun aracılığıyla birlediği sıfatlarla birlemesiyle O’ndan başka bir ilâhın varlığının imkân dâhilinde olmadığını ortaya koymalıdır. Allah birdir, benzeri ve ortağı olmayan Allah birdir. Zira eğer bu sıfatlarla Allah’ı birlemese O’nun için şerik ve benzerin olması kaçınılmaz olur.

و الأوصاف التي توحيد الله عز و جل بها و توحيد ربوبيته لتفرده بها هي الأوصاف التي يقتضى كل واحد منها أن لا يكون الموصوف به إلا واحدا لا يشاركه فيه غيره و لا يوصف به إلا هو و تلك الأوصاف هي كوصفنا له بأنه موجود واحد لا يصح أن يكون حالا في شيء و لا يجوز أن يحله شيء و لا يجوز عليه العدم و الفناء و الزوال مستحق للوصف بذلك بأنه أول الأولين و آخر الآخرين قادر يفعل ما يشاء و لا يجوز عليه ضعف و لا عجز مستحق للوصف بذلك بأنه أقدر القادرين و أفهر القاهرين عالم لا يخفي عليه شيء و لا يعزب عنه شيء و لا يجوز عليه جهل و لا سهو و لا شك و لا نسيان مستحق للوصف بذلك بأنه أعلم العالمين حى لا يجوز عليه موت و لا نوم و لا ترجع إليه منفعة و لا تناله مضرة مستحق للوصف بذلك بأنه أبقي الباقيين و أكمل الكاملين فاعل لا يشغله شيء عن شيء و لا يعجزه شيء و لا يفوته شيء مستحق للوصف بذلك بأنه إله الأولين و الآخرين و أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ و أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ غنى لا يكون له قلة مستغن لا يكون له حاجة عدل لا يلحقه مذمة و لا يرجع إليه منقصة حكيم لا تقع منه سفاهة رحيم لا يكون له رقة فيكون في رحمته سعة حلیم لا يلحقه مودة و لا يقع منه عجلة مستحق للوصف بذلك بأنه أعدل العادلين و أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ و أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ و ذلك لأن أول الأولين لا يكون إلا واحدا و كذلك أقدر القادرين و أعلم العالمين و أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ و أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ و كلما جاء علي هذا الوزن فصح بذلك ما قلناه و بالله التوفيق و منه العصمة و التسديد

Kul eğer kendisinin kul olmasını sağlayan sıfatlarla kendisini birlemezse, kendisi için bir benzer biri daha olur ve artık o kul tek olmaz. Gerçi bizim her birimiz bir kuluz. Her kim bu şekilde Allah'ı sıfatlarıyla bir sayar ve O'nu bildiği şekilde ikrar eder ve O'na inanırsa muvahhid olur ve Rabbinin tevhidini anlamış olur.

Aziz ve Celil Allah'ın vahid olmasına sebep olan sıfatlar ve onların bir olması hasebiyle ilâhlığının bir olmasını gerektiren sıfatların her biri, mevsufunun da bir olmasını gerektirir. O'nun başka ortağı yoktur ve O'ndan başka hiç kimse onunla vasıflandırılmaz. O sıfatlar bizim tek bir varlık dediğimiz, hiçbir şeye hulûl etmemiş, hiçbir şeyin de O'na hulûl etmediği, yokluk, hiçlik ve zevalin olmadığı bir tek Allah'tır. O, evvellerin evveli (ilklerin ilki), ahirlerin ahiri (sonların sonu), dilediği şeyleri yapmaya kadirdir gibi vasıflarıyla vasıflanmaya müstahaktır. O'nun için zaaf ve acizlik söz konusu olmaz. Dolayısıyla O, kadirlerin en kadiri, kahirlerin en kahiri, hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığı âlim, bir şeyin O'na uzak olmadığı, gibi vasıflarla vasıflandırılmaya müstahaktır. O'nun için cehalet, hata, şek ve unutkanlık söz konusu olmaz. Dolayısıyla Allah âlimlerin en âlimi, uyku ve ölümün mümkün olmadığı hay, menfaat ve zararın O'na bir etkisi yoktur gibi vasıflarla vasıflandırılmaya müstahaktır. O, kalıcıların en kalıcısı, kâmillerin en kâmil, bir şeyi yapması başka şeylerden kendisini alıkoymaz, bir şey O'nu aciz bırakmaz ve bir şey O'ndan kaybolmaz gibi vasıflarla vasıflandırılmaya müstahaktır. İlklerin ve sonların ilahı, en güzel yaratıcı, en hızlı hesap soran, azlığın olmadığı ihtiyaçsız, hacetinin olmadığı kani, kınanıp suçlanmayan adil, eksiklik O'na dönmez, yanlışlığı olmayan hekim, kalp kırıklığı olmadığı için sonsuz rahmet sahibi, öfkenin ilişmediği sabırlı ve aceleciliğin olmadığı gibi vasıflarla vasıflandırılmaya müstahaktır. O, âdillerin en âdili, hüküm verenlerin en iyi hüküm vericisi, en hızlı hesap soranı gibi sıfatlarla vasıflandırılmaya müstahaktır. Çünkü ilklerin ilki bir tek varlıktan başkası olamaz. Kadirlerin en kadiri, âlimlerin en âlimi, hâkimlerin en hakimi ve bu anlamda gelebilecek tüm sıfatların hepsi de aynı şekildedir ve bunlar bir tek varlıktan başkası için tasavvur edilemez. Böylelikle söylediklerimiz sahih olmuş olur. Başarı, ismet ve direnç Allah'tandır.

٤. باب تفسير قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ إِلَى آخِرِهَا

١- حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ الْقَفِيهِ الْقَمِّيُّ ثُمَّ الْإِيْلَاقِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ عَبْدَانُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ يُوسُفَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ أَبِي طَالِبٍ بِمَدِينَةِ خُجَنْدَةَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ شُجَاعٍ الْفَرْغَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ حَمَّادٍ الْعَبْرِيُّ بِمِصْرَ قَالَ حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ الْجَلِيلِ الْبَرْقِيُّ عَنْ أَبِي الْبَخْرِيِّ وَهَبِ بْنِ وَهْبٍ الْقُرَشِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ قَالَ:

قُلْ أَى أَظْهَرَ مَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَنَبَّأْنَاكَ بِهِ بِتَأْلِيفِ الْحُرُوفِ الَّتِي قَرَأْنَاهَا لَكَ لِيَهْتَدِيَ بِهَا مَنْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ وَهُوَ اسْمٌ مَكْنِيٌّ مُشَارٌ إِلَى غَائِبٍ فَالْهَاءُ تَنْبِيْهُ عَلَيَّ مَعْنَى ثَابِتٍ وَالْوَاوُ إِشَارَةٌ إِلَى الْغَائِبِ عَنِ الْحَوَاسِّ كَمَا أَنَّ قَوْلَكَ هَذَا إِشَارَةٌ إِلَى الشَّاهِدِ عِنْدَ الْحَوَاسِّ وَ ذَلِكَ أَنَّ الْكُفَّارَ تَبَّهُوا عَنْ آلِهَتِهِمْ بِحَرْفِ إِشَارَةِ الشَّاهِدِ الْمُدْرِكِ فَقَالُوا هَذِهِ آلِهَتُنَا الْمَحْسُوسَةُ الْمُدْرَكَةُ بِالْأَبْصَارِ فَأَشْرَ أَنْتَ يَا مُحَمَّدٌ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي تَدْعُو إِلَيْهِ حَتَّى نَرَاهُ وَ نُدْرِكُهُ وَ لَا نَأْلَهُ فِيهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَالْهَاءُ تَنْبِيْهُ لِلثَّابِتِ وَالْوَاوُ إِشَارَةٌ إِلَى الْغَائِبِ عَنِ دَرْكِ الْأَبْصَارِ وَ لَمْسِ الْحَوَاسِّ وَ أَنَّهُ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ بَلْ هُوَ مُدْرِكُ الْأَبْصَارِ وَ مُبْدِعُ الْحَوَاسِّ.

٢- حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ:

رَأَيْتُ الْخَضِرَ ع فِي الْمَنَامِ قَبْلَ بَدْرِ بَلِيلَةٍ فَقُلْتُ لَهُ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَنْصُرَ بِهِ عَلَيَّ الْأَعْدَاءِ فَقَالَ قُلْ يَا هُوَ يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ قَصَصْتُهَا عَلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَالَ لِي يَا عَلِيُّ عَلَّمْتَ الْإِسْمَ الْأَعْظَمَ فَكَانَ عَلَيَّ لِسَانِي يَوْمَ بَدْرٍ.

وَ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ يَا هُوَ يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ اغْفِرْ لِي وَ أَنْصُرْنِي عَلَيَّ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

4- “Kul Huwallahu Ahad” Suresinin Tefsiri Babı

76- (1)... Vehab b. Vehab el Kureyşi, İmam Muhammed Bakır'ın (a.s) Allah Tebareke ve Teâlâ'nın “Kul Huwallahu ahad” sözünün manası hakkında şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Kul” (de ki) yani; (ey peygamber!) Sana vahyettiğimiz şeyleri açıkla ve senin için okuduğumuz harflerin kullanılmasıyla hidayet olsunlar diye sözü dinleyen kimseler için sana onları bildirdik.

“huve” (هو) yani; gayba işaret eden kinaye isimdir. “ha” (ها) sabit bir manaya delâlet eder. (هذا) harfinin duyu organlarının yanında hazır olmasına işaret ettiği gibi “vav” (واو) harfi de duyu organlarından gizli olmaya işaret eder. Bundan dolayı kâfirler görülebilen hazır ilâhlarını işaret harfleriyle bildirerek şöyle demişlerdi: “Ey Muhammed! Bunlar bizim gözle görülebilen ilâhlarımızdır. Sen de herkesi ona davet ettiğin, görebileceğimiz, kavrayabileceğimiz ve şaşkın şaşkın kalmayacağımız ilâhına işaret et.” Bunun üzerine Allah Tebareke ve Teâlâ “Kul huwallahu ahad” suresini indirdi. “Ha” (ها) harfi sabiti sabitleştirmek, “Vav” (واو) harfi gözlerin görebileceği duyu organlarının kavrayabileceği hazır olmayana işaretidir. Allah görülmekten yücedir, belki O gözleri görür ve duyu organlarını yaratandır.”

77- (2)... (Şeyh Saduk) Babam babasından, o da babasından Müminlerin Emiri'nden (a.s) şöyle rivayet eder:

“Bedir savaşından önce bir gece Hızır'ı (a.s) rüyamda gördüm. Ona bana öyle bir şey öğret ki onunla düşmanlara karşı üstünlük sağlayayım, dedim. Benden şöyle dememi istedi: Ey Huve! (O), ey O ki ondan başka olmayan O. Sabah olunca olayı Allah Resûlü'ne anlattım. Bana, ey Ali! ‘İsm-i a’zam’ı’ (*en büyük ismi*) öğrenmişsin dedi. Bu zikir Bedir günü dilimden düşmedi.”

“Emirü'l Müminin (a.s) “Kul huwallahu ahad” suresini okudu ve bittikten sonra şöyle dedi: “Ey Huve! Ey O ki ondan başka olmayan O, beni bağışla ve kâfir kavime karşı bana yardım et.”

“Hz. Ali (a.s) Sıffin savaşında düşmanları kovduğu anda da onu okuyordu. Ammar b. Yasir, Ey Emirü'l Müminin! Bu kinaye ve işa-

وَكَانَ عَلِيٌّ ع يَقُولُ ذَلِكَ يَوْمَ صِفِّينَ وَهُوَ يُطَارِدُ فَقَالَ لَهُ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا هَذِهِ الْكِنَايَاتُ قَالَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ وَ عِمَادُ التَّوْحِيدِ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ثُمَّ قَرَأَ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ آخِرَ الْحَشْرِ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الرُّوَالِ قَالَ وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع:

اللَّهُ مَعْنَاهُ الْمَعْبُودُ الَّذِي يَأَلُهُ فِيهِ الْخَلْقُ وَ يُؤَلُّهُ إِلَيْهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْمَسْتُورُ عَنْ دَرْكِ الْأَبْصَارِ الْمَحْجُوبُ عَنِ الْأَوْهَامِ وَ الْخَطَرَاتِ قَالَ الْبَاقِرُ ع اللَّهُ مَعْنَاهُ الْمَعْبُودُ الَّذِي أَلَهُ الْخَلْقُ عَنْ دَرْكِ مَا هَيْئَتِهِ وَ الْإِحَاطَةِ بِكَيْفِيَّتِهِ وَ يَقُولُ الْعَرَبُ أَلَهُ الرَّجُلُ إِذَا تَحِيرَ فِي الشَّيْءِ فَلَمْ يَحِطْ بِهِ عِلْمًا وَ وَلَهُ إِذَا فَرَعَ إِلَى شَيْءٍ مِمَّا يَحْذَرُهُ وَ يَخَافُهُ فَالْإِلَهُ هُوَ الْمَسْتُورُ عَنْ حَوَاسِ الْخَلْقِ -

قَالَ الْبَاقِرُ ع الْأَحَدُ الْفَرْدُ الْمُتَفَرِّدُ وَ الْأَحَدُ وَ الْوَاحِدُ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَ هُوَ الْمُتَفَرِّدُ الَّذِي لَا نَظِيرَ لَهُ وَ التَّوْحِيدُ الْإِقْرَارُ بِالْوَحْدَةِ وَ هُوَ الْإِنْفِرَادُ وَ الْوَاحِدُ الْمُتَبَايِنُ الَّذِي لَا يَنْبُعُ مِنْ شَيْءٍ وَ لَا يَتَّحِدُ بِشَيْءٍ وَ مَنْ ثَمَّ قَالُوا إِنْ بَنَاءَ الْعِدَدُ مِنَ الْوَاحِدِ وَ لَيْسَ الْوَاحِدُ مِنَ الْعِدَدِ لِأَنَّ الْعِدَدَ لَا يَقَعُ عَلَيَّ الْوَاحِدِ بَلْ يَقَعُ عَلَيَّ الْاِثْنَيْنِ فَمَعْنَى قَوْلِهِ اللَّهُ أَحَدٌ الْمَعْبُودُ الَّذِي يَأَلُهُ الْخَلْقُ عَنْ إِدْرَاكِهِ وَ الْإِحَاطَةِ بِكَيْفِيَّتِهِ فَرْدٌ بِأَهْلِيَّتِهِ مُتَعَالٍ عَنْ صِفَاتِ خَلْقِهِ.

٣- قَالَ الْبَاقِرُ ع حَدَّثَنِي أَبِي زَيْنُ الْعَابِدِينَ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ ع أَنَّهُ قَالَ: الصَّمَدُ الَّذِي لَا جَوْفَ لَهُ وَ الصَّمَدُ الَّذِي قَدْ انْتَهَى سُودَدُهُ وَ الصَّمَدُ الَّذِي لَا يَأْكُلُ وَ لَا يَشْرَبُ وَ الصَّمَدُ الَّذِي لَا يَنَامُ وَ الصَّمَدُ الدَّائِمُ الَّذِي لَمْ يَزَلْ وَ لَا يَزَالُ. قَالَ الْبَاقِرُ ع كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَنَفِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ -

الصَّمَدُ الْقَائِمُ بِنَفْسِهِ الْغَنِيُّ عَنْ غَيْرِهِ وَ قَالَ غَيْرُهُ الصَّمَدُ الْمُتَعَالَى عَنِ الْكَوْنِ وَ الْفَسَادِ وَ الصَّمَدُ الَّذِي لَا يُوصَفُ بِالتَّعَايِيرِ.

قَالَ الْبَاقِرُ ع: الصَّمَدُ السَّيِّدُ الْمُطَاعُ الَّذِي لَيْسَ فَوْقَهُ أَمْرٌ وَ نَاهٍ.

retler nedir? diye sordu. Şöyle buyurdu: Ondan başka ilâh olmayan, Allah'ın büyük ismi, Allah'ın tevhidinin direğidir.” Sonra **“Allah kendisinden başka ilâh olmadığına şahittir⁹. (Al-i İmran, 18)”** ayeti ile Haşr suresinin sonunu okudu, sonra inerek zeval vaktinden önce (*öğle namazı öncesi*) dört rekât namaz kıldı.”

“Allah'ın anlamı mâbud demektir. Yani: yaratıklar O'nda şaşkın kalmış, O'na doğru hareket etmişlerdir. Allah gözlerden saklı, vehim ve düşüncelerden gizlidir.” İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurdu: “Allah, mabud demektir. Yani: yaratıklar, O'nun zatında ve keyfiyete kapsayışına şaşkın kalmışlardır.” Arap ise: “Kişi eğer bir şeyi ilmi olarak anlayamayıp şaşırdığı zaman ‘Adam şaşakaldı’ der. Ayrıca eğer bir şeyden ürküp, kaygı duyup korkarsa ‘çılına döndü’ derler. Allah da yaratıkların beş duyu organından saklıdır.”

İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: “Bir, tek ve yalnızdır; bir ve yalnızlık, tek demektir ve O benzeri olmayan tektir. Tevhid, birlik olan tekliği ikrar etmektir. ‘Bir’, bir şeyden kaynaklanmamış ve bir şeyden birleşmemiştir. Bundan dolayı şöyle derler: Sayı bir üzere bina edilmiştir, ama birin kendisi sayıdan değildir, çünkü sayı bir üzerine bina edilmez, belki ikiyle istikrara kavuşur. ‘Allah-u ahad’, yani öyle bir mabuddur ki mahlûk O’nu kavrayamadığından ve keyfiyeti kuşatışını anlayamadığından şaşkına dönmüştür. İlâhlığında tek, yaratıklarının vasıflarından yüce ve münezzektir.”

78- (3)... İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Babam Zeynelâbidin (a.s) babası Hüseyin b. Ali'den (a.s) şöyle nakletmiştir: ‘Samed’, boşluğu olmayan kimse; ‘Samed’, efendilikte son nokta; ‘Samed’, yemeyen ve içmeyen kimse; ‘Samed’, uyumayan kimse; ‘Samed’, her zaman var olan ve olacak olan kimse demektir.”

İmam Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: “Muhammed b. Hanefiyye (*Allah ondan razı olsun*) şöyle derdi: ‘Samed’ başkalarına ihtiyacı olmayan, kendi zatına dayanan demektir.”

“Başkaları ise şöyle der: ‘Samed’ değişiklik ve bozulmaktan yücedir, ‘Samed’ farklılıkla vasıflandırılmaz.”

İmam Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: “‘Samed’, üstüne emir verici ve nehy edici kimse olmayan itaat edilenlerin efendisi demektir.”

قَالَ وَ سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عَنِ الصَّمَدِ فَقَالَ:

الصَّمَدُ الَّذِي لَا شَرِيكَ لَهُ وَلَا يَتُودُهُ حِفْظُ شَيْءٍ وَلَا يَغْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ.

٤- قَالَ وَهُبْ بُنْ وَهُبِ الْقُرْشِيُّ قَالَ زَيْدُ بْنُ عَلِيٍّ زَيْنُ الْعَابِدِينَ ع الصَّمَدُ هُوَ الَّذِي إِذَا أَرَادَ شَيْئًا قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ وَ الصَّمَدُ الَّذِي أَبْدَعَ الْأَشْيَاءَ فَخَلَقَهَا أَضْدَادًا وَ أَشْكَالًا وَ أَزْوَاجًا وَ تَفَرَّدَ بِالْوَحْدَةِ بِلَا ضِدٍّ وَ لَا شَكْلٍ وَ لَا مِثْلٍ وَ لَا نِدٍّ.

٥- قَالَ وَهُبْ بُنْ وَهُبِ الْقُرْشِيُّ وَ حَدَّثَنِي الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ الْبَاقِرِ عَنْ

أَبِيهِ ع

أَنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ كَتَبُوا إِلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ ع يَسْأَلُونَهُ عَنِ الصَّمَدِ فَكَتَبَ إِلَيْهِمْ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

أَمَّا بَعْدُ فَلَا تَحْوَضُوا فِي الْقُرْآنِ وَلَا تُجَادِلُوا فِيهِ وَلَا تَتَكَلَّمُوا فِيهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَقَدْ سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَنَبَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ قَدْ فَسَّرَ الصَّمَدَ فَقَالَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ ثُمَّ فَسَّرَهُ فَقَالَ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ. وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

لَمْ يَلِدْ لَمْ يَخْرُجْ مِنْهُ شَيْءٌ كَثِيفٌ كَالْوَلَدِ وَ سَائِرِ الْأَشْيَاءِ الْكَثِيفَةِ الَّتِي تَخْرُجُ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَا شَيْءٌ لَطِيفٌ كَالنَّفْسِ وَ لَا يَتَشَعَّبُ مِنْهُ الْبَدَوَاتُ كَالسِّنَةِ وَ النَّوْمِ وَ الْخَطَرَةِ وَ الْهَمِّ وَ الْحَزَنِ وَ الْبُهْجَةِ وَ الضَّحِكِ وَ الْبُكَاءِ وَ الْخَوْفِ وَ الرَّجَاءِ وَ الرَّغْبَةِ وَ السَّامَةِ وَ الْجُوعِ وَ الشَّبَعِ تَعَالَى أَنْ يَخْرُجَ مِنْهُ شَيْءٌ وَ أَنْ يَتَوَلَّدَ مِنْهُ شَيْءٌ كَثِيفٌ أَوْ لَطِيفٌ -

وَ لَمْ يُولَدْ لَمْ يَتَوَلَّدَ مِنْ شَيْءٍ وَ لَمْ يَخْرُجْ مِنْ شَيْءٍ كَمَا يَخْرُجُ الْأَشْيَاءُ الْكَثِيفَةُ مِنْ عَنَاصِرِهَا كَالشَّيْءِ مِنَ الشَّيْءِ وَ الدَّابَّةِ مِنَ الدَّابَّةِ وَ النَّبَاتِ مِنَ الْأَرْضِ وَ الْمَاءِ مِنَ الْيَنَابِيعِ وَ الثَّمَارِ مِنَ الْأَشْجَارِ وَ لَا كَمَا يَخْرُجُ الْأَشْيَاءُ اللَّطِيفَةُ مِنْ مَرَائِجِهَا كَالْبَصَرِ مِنَ الْعَيْنِ وَ السَّمْعِ مِنَ الْأُذُنِ وَ الشَّمِّ مِنَ الْأَنْفِ وَ الذَّوْقِ مِنَ الْفَمِ وَ الْكَلَامِ مِنَ اللِّسَانِ وَ الْمَعْرِفَةُ وَ التَّمْيِيزُ مِنَ

İmam Zeynel Abidin'den (a.s) 'Samed' hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu: “‘Samed’, ortağı olmayan demektir. Bir şeyi korumak onu güçsüz kılmaz ve hiçbir şey ondan gizli kalmaz.”

79- (4)... Vehab b. Vehab el Kureyşi, İmam Zeynelâbidin'in (a.s) oğlu Zeyd'den şöyle rivayet eder:

“ ‘Samed’, o kimsedir ki bir şeyin olmasını irade ettiği zaman ona ‘ol!’ der, o da olur. ‘Samed’, eşyayı yoktan var eden, onları karşıt, değişik şekillerde, çiftler halinde yarattı; karşıtı, şekli, benzeri, dengi olmayan teklikte bir olandır.”

80- (5)... İmam Muhammed Bakır (a.s) babası imam Zeynelâbidin'den (a.s) şöyle rivayet eder:

Basra halkı İmam Hüseyin'e (a.s) 'Samed'in ne anlama geldiğini soran bir mektup yazdılar. İmam Hüseyin (a.s) cevabında şunları yazdı:

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile

Düşüncesizce Kur'an'a dalıp onda mücadele etmeyin ve bilginiz olmadan onun hakkında konuşmayın. Dedem Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini duydum: “Kim, Kur'an hakkında bilgisi olmadan konuşursa oturduğu yer ateşle dolacaktır.” Kuşkusuz münezzeh Allah “samed”i açıklamış ve şöyle buyurmuştur: “Allah-u ahad, Allah-u Samed” sonra bu şekilde tefsir etmiştir: “Lem yelid velem yuled, velem yekun lehu kufuven ehad.” “**lem yelid**” yani; O'ndan yaratıklardan çıktığı gibi çocuk ve yoğun ve katı şeyler çıkmaz. Nefis gibi lâtif şeyler de O'ndan çıkmaz. Aynı şekilde uyuklamak, yatmak, hayal, gam, hüzn, sevinç, gülmek, ağlamak, korku, ümit, istek, sıkılmak, açlık, tokluk gibi kısımlara da ayrılmaz. Ondan bir şeyin çıkmasından veya katı ve lâtif şeylerin O'ndan doğmasından yücedir.

“**velem yuled**” yani; “Yoğunlaşmış eşyaların kendi unsurundan, şeyin şeyden, hayvanın hayvandan, bitkinin yeryüzünden, suyun kaynağından, meyvenin ağaçtan çıktığı gibi, bir şeyden doğmamış, bir şeyden çıkmamıştır. Aynı şekilde lâtif eşyanın kendi merkezinden, görmenin gözden, duymanın kulaktan, koklamanın burundan, tatmanın ağızdan, konuşmanın dilden, marifet ve teşhis etmenin kalpten, ateşin taştan çıktığı gibi çıkmaz. Belki O, Samed Allah'tır ki, ne bir şeydendir, ne bir

الْقَلْبِ وَكَالتَّارِ مِنَ الْحَجَرِ لَا بَلْ هُوَ اللَّهُ الصَّمَدُ الَّذِي لَا مِنْ شَيْءٍ وَلَا فِي شَيْءٍ وَلَا عَلَى شَيْءٍ مُبْدِعُ الْأَشْيَاءِ وَخَالِقُهَا وَمُنْشِئُ الْأَشْيَاءِ بِقُدْرَتِهِ يَتَلَاشِي مَا خَلَقَ لِلْفَنَاءِ بِمَشِيَّتِهِ وَيَبْقِي مَا خَلَقَ لِلْبَقَاءِ بِعِلْمِهِ فَذَلِكُمْ اللَّهُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ - عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ - وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

٦- قَالَ وَهَبُ بْنُ وَهَبٍ سَمِعْتُ الصَّادِقَ ع يَقُولُ:

قَدِمَ وَفَدٌ مِنْ أَهْلِ فَلَسْطِينَ عَلَى الْبَاقِرِ ع فَسَأَلُوهُ عَنْ مَسَائِلَ فَأَجَابَهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ عَنِ الصَّمَدِ فَقَالَ تَفْسِيرُهُ فِيهِ الصَّمَدُ خَمْسَةُ أَحْرُفٍ.

فَالْأَلِفُ دَلِيلٌ عَلَى إِيَّتِيهِ وَهُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَذَلِكَ تَنْبِيْهُ وَإِشَارَةٌ إِلَى الْغَائِبِ عَنْ دَرْكِ الْحَوَاسِ وَاللَّامُ دَلِيلٌ عَلَى إِلَهِيَّتِهِ بِأَنَّهُ هُوَ اللَّهُ.

وَالْأَلِفُ وَاللَّامُ مُدْعِمَانِ لَا يَظْهَرَانِ عَلَى اللِّسَانِ وَلَا يَقَعَانِ فِي السَّمْعِ وَيَظْهَرَانِ فِي الْكِتَابَةِ دَلِيلَانِ عَلَى أَنَّ إِلَهِيَّتَهُ بِلُطْفِهِ خَافِيَةٌ لَا تُدْرِكُ بِالْحَوَاسِ وَلَا تَقَعُ فِي لِسَانٍ وَاصِفٍ وَلَا أُذُنٍ سَامِعٍ لِأَنَّ تَفْسِيرَ الْإِلَهِ هُوَ الَّذِي إِلَهُ الْخَلْقِ عَنْ دَرْكِ مَاهِيَّتِهِ وَكَيْفِيَّتِهِ بِحَسِّ أَوْ بَوْهِمْ لَا بَلْ هُوَ مُبْدِعُ الْأَوْهَامِ وَخَالِقُ الْحَوَاسِ.

وَإِنَّمَا يَظْهَرُ ذَلِكَ عِنْدَ الْكِتَابَةِ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَظْهَرَ رُبُوبِيَّتَهُ فِي إِبْدَاعِ الْخَلْقِ وَتَرْكِيبِ أَرْوَاحِهِمُ اللَّطِيفَةِ فِي أَجْسَادِهِمُ الْكَثِيفَةِ فَإِذَا نَظَرَ عَبْدٌ إِلَى نَفْسِهِ لَمْ يَرِ رُوحَهُ كَمَا أَنَّ لَامَ الصَّمَدِ لَا تَنْبَيِّنُ وَلَا تَدْخُلُ فِي حَاسَّةٍ مِنَ الْحَوَاسِ الْخَمْسِ فَإِذَا نَظَرَ إِلَى الْكِتَابَةِ ظَهَرَ لَهُ مَا خَفِيَ وَلُطْفَ فَمَتَّى تَفَكَّرَ الْعَبْدُ فِي مَاهِيَّةِ الْبَارِي وَكَيْفِيَّتِهِ إِلَهُ فِيهِ وَتَحَيَّرَ وَلَمْ تُحِطْ فِكْرَتُهُ بِشَيْءٍ يَتَصَوَّرُ لَهُ لِأَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَالِقُ الصُّورِ فَإِذَا نَظَرَ إِلَى خَلْفِهِ تَبَتَّ لَهُ أَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَالِقُهُمْ وَمُرَكَّبُ أَرْوَاحِهِمْ فِي أَجْسَادِهِمْ.

şeydedir ve ne bir şeyin üzerindedir. Eşyayı yoktan var edip yaratandır. Eşyayı kudretiyle inşa edendir. Kendi meşiyeti ile yokluk için yaratılan şeyler yok olacaktır. Kendi ilmi ile kalıcı olarak yaratılan şeyler kalacaktır. İşte bu Allah Samed'dir "lem yelid velem yuled" doğmamış, doğurmamıştır, gizliyi ve açığı bilendir, büyük ve yücedir, "velem yekun lehu kufuven ehad" yani; hiçbir şey O'nun dengi değildir.

81- (6)... Veheb b. Veheb, İmam Sadık'ın şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder:

"Filistin'den bir heyet İmam Bakır'ın (a.s) yanına gelerek bir takım konular hakkında sorular sordular, İmam da (a.s) cevaplarını verdi, sonra "samed" hakkında sordular. İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurdu: "Onun açıklaması kendisindedir. Samed beş harften oluşur:

(الف=elif) O'nun vücuduna delâlet eder, Aziz ve Celil olan Allah'ın burada buyurduğu gibi: **"Allah, gerçekten kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. (Al-i İmran, 18)"** ve bu duyu organları tarafından algılanmayan varlığa ikaz ve delildir. (لام=lam) O'nun ilahlığına delalet eder; yani O Allah'tır.

(الف و لام = elif ve lam) birlikte; dile gelmez, duyulmaz ve yazıldığı zaman zahir olur, bu da duyu organlarıyla algılanmayan onun ilahlık lutfunde gizlidir. Vasfedici dil ve duyan kulak O'nu algılayamaz, çünkü ilâhın tefsiri yani yaratıklar O'nun mahiyetini ve nasıllığını his ve vehimlerle algılamaktan acizdir, belki O vehimleri var eden ve hisleri yaratandır. Elif ve lâm harflerinin yazıldığı sırada zahir olması, münez-zeh Allah'ın mahlûkatı yaratmasında ve latif ruhları yoğun cisimlerde terkip etmesinde ilahlığını zahir etmesine delildir.

(الصمد) "es samed" kelimesindeki "lam" harfi okunmadığı gibi, kul kendi nefesine baktığı zaman ruhunu göremez, beş duyu organıyla algılanmaz, ancak gizli olan o şey, yazıldığı sırada zahir olur, aynı şekilde kul Yaraticının zatını ve nasıllığını düşündüğü zaman O'nun hakkında şaşkınlığa düşer ve bir şeyi tasavvur etmek için düşündüğünde O'nu kapsayamaz, çünkü Aziz ve Celil olan Allah suretlerin yaratıcısıdır. Kul, O'nun yaratıklarına baktığı zaman onların yaratıcısının ve cisimlerinde ruhlarını terkip edenin Aziz ve Celil olan Allah olduğu ona sabit olur.

وَأَمَّا الصَّادُ فَدَلِيلٌ عَلَى أَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صَادِقٌ وَقَوْلُهُ صِدْقٌ وَكَلَامُهُ صِدْقٌ وَدَعَا عِبَادَهُ
إِلَى اتِّبَاعِ الصِّدْقِ بِالصِّدْقِ وَعَدَ بِالصِّدْقِ دَارَ الصِّدْقِ.

وَأَمَّا الْمِيمُ فَدَلِيلٌ عَلَى مُلْكِهِ وَأَنَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ وَلَا يَزُولُ مُلْكُهُ.
وَأَمَّا الدَّالُّ فَدَلِيلٌ عَلَى دَوَامِ مُلْكِهِ وَأَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ دَائِمٌ تَعَالَى عَنِ الْكَوْنِ وَالزَّوَالِ بَلْ
هُوَ عَزَّ وَجَلَّ يُكَوِّنُ الْكَائِنَاتِ الَّتِي كَانَ يَتَكَوَّنُ بِهَا كُلُّ كَائِنٍ.

ثُمَّ قَالَ عَ لَوْ وَجَدْتُ لِعِلْمِي الَّذِي آتَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَمَلَةً لَنَشَرْتُ التَّوْحِيدَ وَالْإِسْلَامَ
وَالْإِيمَانَ وَالِدِّينَ وَالشَّرَائِعَ مِنَ الصَّمَدِ وَكَيْفَ لِي بِذَلِكَ وَلَمْ يَجِدْ جَدِّي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع
حَمَلَةً لِعِلْمِهِ حَتَّى كَانَ يَنْفُسُ الصَّعْدَاءَ وَيَقُولُ عَلَى الْمُنْبَرِ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي - فَإِنَّ بَيْنَ
الْجَوَانِحِ مِنِّي عِلْماً جَمًّا هَاهُ أَلَا لَا أَجِدُ مَنْ يَحْمِلُهُ أَلَا وَإِنِّي عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ
فَلَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ.
ثُمَّ قَالَ الْبَاقِرُ ع الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيْنَا وَوَفَّقَنَا لِعِبَادَتِهِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ
لَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ وَجَنَّبَنَا عِبَادَةَ الْأَوْثَانِ حَمْدًا سَرْمَدًا وَشُكْرًا وَاصِبًا وَقَوْلُهُ
عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ يَقُولُ لَمْ يَلِدْ عَزَّ وَجَلَّ فَيَكُونُ لَهُ وَلَدٌ يَرِثُهُ وَلَمْ يُولَدْ فَيَكُونُ لَهُ
وَالِدٌ يَشْرِكُهُ فِي رُبُوبِيَّتِهِ وَمُلْكِهِ - وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ فَيَعَاوَنُهُ فِي سُلْطَانِهِ.

٧- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى
بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع وَ سِئِلَ
عَنِ الصَّمَدِ.

فَقَالَ: الصَّمَدُ الَّذِي لَا جَوْفَ لَهُ

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ

(صاد - sad) harfî Aziz ve Celil olan Allah'ın sadık ve doğru olduğu, kelâmının doğru olduğu ve kullarını doğrulukla doğruluğun peşi sıra gitmelerine davet etmiş olmasıdır. Ve aynı doğrulukla, doğru yurdu vaad etmiştir. (ميم -mim) harfî O'nun mülküne delildir. Gerçekten O, malik ve haktır, vardı ve olacak. Malikliği son bulmayacaktır.

(دال -dal) harfî ise mülkünün devamına ve Aziz ve Celil olan Allah'ın daimi olduğuna delildir. O olup sonra yok olmaktan yücedir, belki Aziz ve Celil olan Allah kâinatı oluşturmuş ve onların oluşumuyla tüm varlıklar oluşmuştur.”

Sonra İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Eğer Aziz ve Celil olan Allah'ın bana verdiği ilmin taşıyıcısını bulsam kuşkusuz tevhid, İslâm, iman, din ve şeriat konularını ‘Samed’den yayardım. Nasıl bulabilirim ki? Ceddim Emiru’l Müminin kendi ilmini taşıyacak kimseyi bulamamış ve de minberde otururken derinden bir ah çekerek şöyle demiştir: Beni kaybetmeden önce sorun, çünkü benim gönlümün derinliklerinde büyük miktarda ilim vardır. Ah! Ah! Onları taşıyacak kimseyi bulamıyorum. Bilin ki gerçekten ben Allah tarafından sizler üzerine kesin delilim. Kâfirlerin kabirdekilerden ümitleri olmadığı gibi, ahiret âleminde ümidi olmayan, Allah'ın öfkelenildiği kavmin peşi sıra gitmeyin.”

Sonra İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurdu: “Hamd, bize cömert davranıp, O'na ibadet etme başarısı veren Allah'a özgüdür. Birdir, doğmamış, doğrulmamış, hiçbir şeyin dengi olmayan ‘Samed’dir. Bizi putlara tapmaktan sakındırmıştır. Sonsuz hamd ve süresiz şükürler O'nadır. Aziz ve Celil olan Allah'ın ‘Lem yelid velem yuled’ (doğmamış, doğrulmamıştır) sözü; Aziz ve Celil olan Allah doğmamıştır ki O'nun için çocuk olsun ve O'na mirasçı olsun. Doğrulmamıştır ki O'nun için bir baba olsun ve O'nun ilâhlık ve mülkünde ortağı olsun. O'nun hiçbir dengi yoktur ki sultanlığında O'na yardımcı olsun, demektir.”

82- (7)... Rabi b. Müslim, Ebu'l Hasan'dan “Samed” hakkında sorulduğunda şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder:

“ ‘Samed’, boşluğu olmayan kimse demektir.”

83- (8)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer

صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
 إِنَّ الْيَهُودَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ص فَقَالُوا انْسِبْ لَنَا رَبَّكَ فَلَبِثَ ثَلَاثًا لَا يُجِيبُهُمْ ثُمَّ نَزَلَتْ
 هَذِهِ السُّورَةُ إِلَيَّ آخِرَهَا.
 فَقُلْتُ لَهُ مَا الصَّمَدُ فَقَالَ الَّذِي لَيْسَ بِمُجَوِّفٍ.

٩- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ يُونُسَ
 بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي السَّرِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ.
 قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ شَيْءٍ مِنَ التَّوْحِيدِ فَقَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَتْ أَسْمَاؤُهُ الَّتِي يُدْعَى بِهَا وَتَعَالَى فِي عُلُوِّ كُنْهِهِ وَاحِدٌ تَوَحَّدَ بِالتَّوْحِيدِ فِي
 عُلُوِّ تَوْحِيدِهِ ثُمَّ أَجْرَاهُ عَلَيَّ خَلْقِهِ فَهُوَ وَاحِدٌ صَمَدٌ قُدُّوسٌ يَعْبُدُهُ كُلُّ شَيْءٍ وَ يَصْمَدُ إِلَيْهِ كُلُّ
 شَيْءٍ وَ وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمًا

١٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
 بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ الْوَلِيدِ وَ لَقَبَهُ شَبَابُ الصَّيْرِفِيِّ
 عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا الصَّمَدُ قَالَ السَّيِّدُ الْمَضْمُودُ إِلَيْهِ فِي الْقَلِيلِ وَ الْكَثِيرِ.

١١- حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْمُرَوَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ
 سُلَيْمَانَ بِقَارِسَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّوَاسِيُّ قَالَ
 حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ يَزِيدَ الرِّشَكِ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ:

أَنَّ النَّبِيَّ ص بَعَثَ سَرِيَّةً وَ اسْتَعْمَلَ عَلَيْهَا عَلِيًّا ع فَلَمَّا رَجَعُوا سَأَلَهُمْ فَقَالُوا كُلُّ خَيْرٍ غَيْرِ
 أَنَّهُ قَرَأَ بِنَا فِي كُلِّ صَلَاةٍ بِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ يَا عَلِيُّ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا فَقَالَ لِحُبِّي لِ قُلْ هُوَ
 اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ص مَا أَحْبَبْتَهَا حَتَّى أَحْبَبَكَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ
 قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَلَالٍ عَنْ عِيسَى بْنِ
 عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص؟

Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Yahudiler, Resûlullah’a (s.a.a) bir soru sordular ve dediler ki: “Bize Rabbinin nesebini tanımla / anlat.” Peygamberimiz üç gün bekledi, sonra; “Kul huvellahu ehad / De ki: O Allah birdir...” suresi sonuna kadar indi.

“Samed” ne anlama gelir?” dedim. Şöyle buyurdu: “Boşluğu olmayan kimse.”

84- (9)... Cabir b. Yezid şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer’e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) , tevhid ile ilgili bir mesele hakkında bir soru sordum.

Buyurdu ki: “Allah, yüce isimlere sahiptir ve kullar O’nu bu isimlerle çağırırlar. O’nun teklik hakikati yücedir. O birdir. Yüce birliğinde tektir. Ardından birliğini yarattıkları üzerinde tatbik etti. O birdir, Samed’dir. Kuddûs’tur (eksikliklerden münezzeh, pak). Her şey O’na kulluk eder, her şey O’na muhtaçtır. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.”

85- (10)... Davud b. Kasım el-Caferî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer’e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) dedim ki: “Sana feda olayım ‘Samed’ ne anlama gelir? Buyurdu ki: “Az çok her şeyde başvuru olan efendi demektir.”

86- (11)... İmran b. Husayn, Peygamber’den (s.a.a) şöyle rivayet eder:

“Peygamber (s.a.a) bir seriyye hazırladı ve başına da Hz. Ali’yi (a.s) geçirdi. Geri döndüklerinde savaşın nasıl geçtiğini sorduğunda, Hz.Ali’nin (a.s) bütün (*cemaat*) namazlarında bize “kul huvellahu ehad” suresini okumasının dışında her şey yolunda gitti, dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.a) “Ey Ali! Neden böyle yaptın?” diye sorduğunda. Hz. Ali (a.s) “Kul huvellahu ehad” suresini çok sevdiğimden, dedi.” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Onu sevdiğin sürece Aziz ve Celil olan Allah da seni sever.”

87- (12)... İsa b. Abdullah babasından, o da atalarından Peygamberimizin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَةً مَرَّةٍ حِينَ يَأْخُذُ مَضْجَعُهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذُنُوبَ حَمْسِينَ سَنَةً.

١٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع: أَنَّ النَّبِيَّ ص صَلَّى عَلَيَّ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ لَقَدْ وَافَى مِنَ الْمَلَائِكَةِ لِلصَّلَاةِ عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ وَ فِيهِمْ جَبْرِئِيلُ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ فَقُلْتُ يَا جَبْرِئِيلُ بِمِ اسْتَحَقَّ صَلَاتُكُمْ عَلَيْهِ قَالَ بِقِرَاءَةِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ قَائِمًا وَ قَاعِدًا وَ رَاكِبًا وَ مَاشِيًا وَ ذَاهِبًا وَ جَائِيًا.

١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ:

دَخَلْتُ عَلَيَّ الرِّضَاعَ فَقَالَ لِي قُلْ لِلْعَبَّاسِيِّ يَكْفُفُ عَنِ الْكَلَامِ فِي التَّوْحِيدِ وَ غَيْرِهِ وَ يُكَلِّمُ النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ يَكْفُفُ عَمَّا يُنْكِرُونَ وَ إِذَا سَأَلُوكَ عَنِ التَّوْحِيدِ فَقُلْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ. وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ وَ إِذَا سَأَلُوكَ عَنِ الْكَيْفِيَّةِ فَقُلْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ إِذَا سَأَلُوكَ عَنِ السَّمْعِ فَقُلْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ فَكَلِّمِ النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ.

١٥- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامٍ الْمُكْتَبُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّةً وَاحِدَةً فَكَأَنَّمَا قَرَأَ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ وَ ثَلَاثَ التَّوْرَةِ وَ ثَلَاثَ الْإِنْجِيلِ وَ ثَلَاثَ الزَّبُورِ.

“Kim yatağa girmeden önce ‘Kul Huvellahu ehad’ suresini yüz kere okursa, Aziz ve Celil olan Allah onun elli yıllık günahlarını bağışlar.”

88- (13)... Ebu Ziyad es- Sekuni, İmam Cafer Sadık’tan (a.s) babasının (a.s) şöyle dediğini rivayet eder:

“Peygamber (s.a.a) , Saad b. Muaz’a (*cenaze*) namazı kıldıktan sonra şöyle buyurdu: “Namaza, içlerinde Cebrail’inde bulunduğu yetmiş bin melek de katıldı. Cebrail’e, ‘Ey Cebrail, ona namaz kılmana ne sebep oldu?’ diye sordum. Şöyle dedi: ‘Çünkü o ayakta, oturarak, binekte, yürüyerek, giderken ve gelirken ‘kul huvallahu ehad’ suresini okurdu.”

89- (14)... Muhammed b. Ubeyd şöyle rivayet eder:

İmam Rıza’nın (a.s) yanına gittim bana: “Abbasî’ye (*Abbasîlerin hâkimi Me’mun*) söyle tevhid ve başka konular hakkında halka konuşmaktan vazgeçsin ve halkla marifetleri miktarınca konuşsun. Onların kabul etmedikleri şeylerden el çeksinsin. Eğer tevhid hakkında sorsalar Aziz ve Celil olan Allah’ın söylediği gibi şöyle söyle: **“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur. (İhlâs)”** ‘Nasıllığı’ hakkında sorduklarında da Aziz ve Celil olan Allah’ın söylediği gibi şöyle söyle: **“O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. (Şura, 11)”**. ‘Duyması’ (*nasıllığı*) hakkında sorduklarında da Aziz ve Celil olan Allah’ın söylediği gibi şöyle söyle: **“O, her şeyi işiten ve bilendir. (Şura, 11)”**. Halkla marifetleri ölçüsünde konuş.”

90- (15)... Ebu Basir, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhis-selâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Kim ‘Kul huvellahu ehad’ suresini bir kere okursa; Kur’an, Tevrat, İncil ve Zebur’un üçte birini okumuş gibidir.”

5. باب معنى التوحيد و العدل

١- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ عَزِيزِ السَّمَرْقَنْدِيِّ الْقَفِيهِ بِأَرْضِ بَلْخِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّاهِدِيُّ السَّمَرْقَنْدِيُّ بِإِسْنَادِهِ رَفَعَهُ إِلَيَّ الصَّادِقُ ع أَنَّهُ سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ:

إِنَّ أَسَاسَ الدِّينِ التَّوْحِيدُ وَ الْعَدْلُ وَ عِلْمُهُ كَثِيرٌ وَ لَا بُدَّ لِعَاقِلٍ مِنْهُ فَادْكُرْ مَا يَسْهُلُ الْوُفُوفُ عَلَيْهِ وَ يَتَهَيَّأُ حِفْظُهُ فَقَالَ ع أَمَّا التَّوْحِيدُ فَأَنْ لَا تُجَوِّزَ عَلَيَّ رِبِّكَ مَا جَازَ عَلَيْكَ وَ أَمَّا الْعَدْلُ فَأَنْ لَا تَنْسُبَ إِلَيَّ خَالِقَكَ مَا لَمْ يَكَمْ عَلَيْهِ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ الْمُكْتَبُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ الْأَدْمِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ عَنِ الْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ الرِّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى ع قَالَ:

خَرَجَ أَبُو حَنِيفَةَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ عِنْدِ الصَّادِقِ ع فَاسْتَقْبَلَهُ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع فَقَالَ لَهُ يَا غُلَامُ مِمَّنِ الْمَعْصِيَةُ قَالَ لَا تَخْلُو مِنْ ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ تَكُونَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَيْسَتْ مِنْهُ فَلَا يَنْبَغِي لِلْكَرِيمِ أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ بِمَا لَا يَكْتَسِبُهُ وَ إِمَّا أَنْ تَكُونَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِنَ الْعَبْدِ وَ لَيْسَ كَذَلِكَ فَلَا يَنْبَغِي لِلشَّرِيكِ الْقَوِيِّ أَنْ يَظْلِمَ الشَّرِيكَ الضَّعِيفَ وَ إِمَّا أَنْ تَكُونَ مِنَ الْعَبْدِ وَ هِيَ مِنْهُ فَإِنْ عَاقَبَهُ اللَّهُ فَبِذَنْبِهِ وَ إِنْ عَفَا عَنْهُ فَبِكْرَمِهِ وَ جُودِهِ.

٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَرَابَخْتِ الْجِيرْفُتِيُّ النَّسَابَةُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَلْمَانَ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّائِعُ قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدُ الْغُرْنِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سُفْيَانَ مَوْلَى مُزَيْنَةَ عَنْ حَدَّثَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنِّي لَا أَقْوِي عَلَى الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ فَقَالَ:

لَا تَعْصِ اللَّهَ بِالنَّهَارِ وَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي قَدْ حُرِمْتُ الصَّلَاةَ بِاللَّيْلِ فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع أَنْتَ رَجُلٌ قَدْ قَيَّدَكَ ذُنُوبُكَ.

5- Tevhid ve Adaletin Anlamı Babı

91- (1)... Muhammed b. Muhammed ez-Zahid es-Semerkindî, kendi senediyle merfu olarak İmam Sadık'tan (a.s) **şöyle rivayet eder:**

Bir kişi imam Sadık'a (a.s) **şöyle sordu: “Dinin temeli tevhid ve adalettir, onun ilmi ise çoktur. Her akıllı insan kesinlikle onu bil-melidir. Bize öyle bir şey söyleyin ki onu anlamak kolay, korumak mümkün olsun. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Tevhid; sana (bir insan olarak) caiz olan şey, Rabbine caiz değildir, demektir. Adalet ise; seni sakındırdığı şeyleri Yaradanına nispet vermemendir.”**

92- (2)... Abdulazim b. Abdullah el Hasanî, İmam Ali b. Muhammed'den (a.s) , O babasından, O da babası İmam Rıza'dan (a.s) **şöyle rivayet eder:**

“Bir gün Ebu Hanife, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) yanından dışarı çıktı. Dışarıda İmam Musa Kazım (a.s) ile karşılaştı. ‘Ona ey genç! Günah kimdendir?’ diye sordu. İmam Musa Kazım (a.s) **şöyle buyurdu: ‘Üç şeyin dışında değildir. Ya Aziz ve Celil olan Allah’tandır, ama bu doğru değildir. Çünkü Kerim Allah’ın işlemediği suçtan dolayı kuluna azap etmesi yakışık almaz. Ya Aziz ve Celil olan Allah ile kulu bu işte ortaktır; bu da doğru değildir, çünkü güçlü ortağın zayıf ortağına zulmetmesi yakışmaz. Ya da kulun kendisindendir ki doğru olan da budur. Artık Allah günahından dolayı ona ister azap eder veya cömertliğinden dolayı isterse onu affeder.”**

93- (3)... Bir kişi Selman-ı Farsî'nin (r.a.) yanına gelerek ona: “Ey Ebu Abdullah! Gece namazını kılmaya güç yetiremiyorum.” dedi. Selman-ı Farsî (r.a.) **şöyle buyurdu: “Gündüzleri Allah’a isyan etme. (günah işleme)”**

Bir kişi Emirü'l Müminin'in yanına gelerek: “Ey Müminlerin Emiri! Gerçekten ben gece namazından mahrum kaldım, (ne yapayım?)” dedi. Emirü'l Müminin (a.s) ona **şöyle buyurdu: “Sen günahları tarafından bağlanmış birisin.”**

٦. باب أنه عز و جل ليس بجسم و لا صورة

١- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ وَصَفْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ ع قَوْلَ هِشَامِ الْجَوَالِقِيِّ وَ مَا يَقُولُ فِي الشَّابِّ الْمُوفِقِ وَ وَصَفْتُ لَهُ قَوْلَ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ فَقَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ.

٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ رَفَعَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ الرَّحْجِيِّ قَالَ:

كَتَبْتُ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ ع أَسْأَلُهُ عَمَّا قَالَ هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ فِي الْجِسْمِ وَ هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ فِي الصُّورَةِ فَكَتَبَ ع:

دَعْ عَنْكَ حَيْرَةَ الْخَيْرَانِ وَ اسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ لَيْسَ الْقَوْلُ مَا قَالَ الْهَشَامَانِ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ حَمْرَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ كَتَبْتُ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ ع أَسْأَلُهُ عَنِ الْجِسْمِ وَ الصُّورَةِ فَكَتَبَ ع:

سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ لَا جِسْمٌ وَ لَا صُورَةٌ.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ يَرَوِي عَنْكُمْ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ جِسْمٌ صَمَدِيٌّ نُورِيٌّ مَعْرِفَتُهُ ضُرُورَةٌ يَمُنُّ بِهَا عَلَيَّ مَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ فَقَالَ ع:

سُبْحَانَ مَنْ لَا يَعْلَمُ أَحَدٌ كَيْفَ هُوَ إِلَّا هُوَ - لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ لَا يُحَدُّ وَ لَا يُحَسُّ وَ لَا يُجَسُّ وَ لَا يُمَسُّ وَ لَا تُدْرِكُهُ الْحَوَاسُّ وَ لَا يُحِيطُ بِهِ شَيْءٌ لَا جِسْمٌ وَ لَا صُورَةٌ وَ لَا تَخْطِيطٌ وَ لَا تَحْدِيدٌ.

6- Allah Hakkında Cisim ve Suret Tasavvur Etmenin Yasak Oluşu Babı

94- (1)... Muhammed b. Hukeym şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l Hasan'a (*İmam Musa b. Cafer aleyhisselâm*) Hişam b. Salim el-Cevalikî'nin yakışıklı bir gençle ilgili sözlerini anlattım ve Hişam b. Hakem'in görüşünü naklettim.

Buyurdu ki: "Aziz ve Celil olan Allah, hiçbir şeye benzemez."

95- (2)... Ali b. Muhammed merfu olarak Muhammed b. Farac er-Ruhhacî'den şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l-Hasan'a (*İmam Kazım aleyhisselâm*) Hişam b. Hakem'in: "O (Allah), cisimdir" ve Hişam b. Sâlim'in: "O, surettir" şeklindeki görüşleriyle ilgili bir mektup yazdım.

Bana şu cevabı yazdı: "Şaşkınların şaşkınlığından uzak dur ve şeytandan Allah'a sığın. Hişam'ların dedikleri doğru değildir."¹⁰

96- (3)... Hamza b. Muhammed şöyle rivayet etmiştir:

"Ebu'l-Hasan'a (*İmam Kazım aleyhisselâm*) Allah'ın cisim ve suret olması ile ilgili bir soruyu yazıp gönderdim."

Bana şu cevabı yazdı:

"Benzeri hiçbir şey olmayan Allah yücedir. Ne cisimdir, ne de surettir."

97- (4)... Ali b. Ebu Hamza şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedim ki:

"Hişam b. Hakem'in sizden: 'Allah Celle ve Azze cisimdir, sameddir, nuranîdir, O'nu tanımak zorunludur. Bununla yaratıklarından dileğine cömertlikte bulunur.' şeklinde rivayet ettiğini duydum."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Kendisinden başka hiç kimsenin nasıl olduğunu bilmediği Allah, bu tür yakıştırmalardan münezzehtir. O'nun gibi hiçbir şey yoktur. O, iştendir, bilendir. Sınırlandırılmaz, hissedilemez, dokunulamaz, temas edilmez. Duyular O'nu algılayamaz, hiçbir şey O'nu kapsayamaz. O, cisim değildir, suret değildir, şekli ve sınırı yoktur."¹¹

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ جِئْتُ إِلَى الرِّضَاعِ أَسْأَلُهُ عَنِ التَّوْحِيدِ فَأَمْلَى عَلَيَّ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ الْأَشْيَاءِ إِنْشَاءً وَ مُبْتَدِعِهَا ابْتِدَاءً بِقُدْرَتِهِ وَ حِكْمَتِهِ لَا مِنْ شَيْءٍ فَيَبْطُلَ الْإِخْتِرَاعُ وَ لَا لِعِلَّةٍ فَلَا يَصِحُّ الْإِبْتِدَاعُ خَلَقَ مَا شَاءَ كَيْفَ شَاءَ مُتَّوَحِّدًا بِذَلِكَ لِإِظْهَارِ حِكْمَتِهِ وَ حَقِيقَةِ رُبُوبِيَّتِهِ.

لَا تَضْبِطُهُ الْعُقُولُ وَ لَا تَبْلُغُهُ الْأَوْهَامُ وَ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ لَا يُحِيطُ بِهِ مِقْدَارٌ عَجَزَتْ دُونُهُ الْعِبَارَةُ وَ كَلَّتْ دُونُهُ الْأَبْصَارُ وَ ضَلَّ فِيهِ تَصَارِيفُ الصِّفَاتِ احْتَجَبَ بِغَيْرِ حِجَابٍ مَحْجُوبٍ وَ اسْتَتَرَ بِغَيْرِ سِتْرِ مَسْتُورٍ عَرَفَ بِغَيْرِ رُؤْيَةٍ وَ وُصِفَ بِغَيْرِ صُورَةٍ وَ نُعِتَ بِغَيْرِ جِسْمٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالَى.

٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ وَصَفْتُ لِأَبِي إِبْرَاهِيمَ عَ قَوْلَ هِشَامِ الْجَوَالِيقِيِّ وَ حَكَيْتُ لَهُ قَوْلَ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ إِنَّهُ جِسْمٌ فَقَالَ:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ أَيْ فُحْشٍ أَوْ خَنِيٍّ أَعْظَمُ مِنْ قَوْلٍ مَنْ يَصِفُ خَالِقَ الْأَشْيَاءِ بِجِسْمٍ أَوْ صُورَةٍ أَوْ بَخْلَقَةٍ أَوْ بِتَحْدِيدٍ أَوْ أَعْضَاءٍ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ غُلُوبًا كَبِيرًا.

٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَادٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ يُونُسَ بْنَ ظَبْيَانَ يَقُولُ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ يَقُولُ قَوْلًا عَظِيمًا إِلَّا أَنِّي أَخْتَصِرُ لَكَ مِنْهُ أَحْرَفًا يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ جِسْمٌ لِأَنَّ الْأَشْيَاءَ شَيْئَانِ جِسْمٌ وَ فِعْلُ الْجِسْمِ فَلَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ الصَّانِعُ بِمَعْنَى الْفِعْلِ

98- (5)... Muhammed b. Zeyd şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldim ve O'na tevhidle ilgili bir soru sordum. Bana şu açıklamayı yazdırdı:

“Varlıkları kudretiyle, hikmetiyle yoktan ve örneksiz, olağanüstü-lüğü bozacak şekilde bir modele bakmadan, örneksiz yaratmasıyla bağ-daşmayacak şekilde bir illete dayanmadan yaratan Allah'a hamd olsun. Dilediğini dilediği gibi yaratmıştır. Bütün varlıkları tek başına, hikme-tini ve Rabliğinin hakikatini göstermek için yarattı.

Akıllar O'nu kavrayamaz, tasavvurlar O'na erişemez. Gözler O'nu göremez, ölçüler O'nu kapsayamaz. Kelimeler O'nu ifade etmekte ki-fayetsiz ve gözler O'nu algılamakta yorgun, bitkin düşer. Sıfatlandırma girişimlerinde bulunanlar yoldan sapar. Bir perde olmaksızın gizlen-miştir. Bir örtü olmadan bürünmüştür. Görünmeden bilinir, şekilsiz vas-fedilir, cisimsiz nitelendirilir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Büyüktür, en yücedir.”

99- (6)... Muhammed b. Hukeym şöyle rivayet etmiştir:

Ebu İbrahim'e (*İmam Kazım aleyhisselâm*) Hişam b. Salim el-Ce-valikî'nin sözlerini anlattım ve Hişam b. Hakem'in: “Allah cisimdir” dediğini naklettim.

Buyurdu ki: “Allah, hiçbir şeye benzemez. Varlıkların yaratıcısını cisimle, suretle, yaratılmışlıkla, sınırlılıkla ve organlarla vasfetmekten daha çirkin ve daha iğrenç bir davranış var mıdır? Allah, bu tür asılsız yakıştırmalardan yücedir, münezzehtir, uludur.”

100- (7)... Muhammed b. Ziyad şöyle rivayet etmiştir:

Yunus b. Zabyan'ın şöyle dediğini duydum:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) yanına gittim ve dedim ki:

Hişam b. Hakem büyük lâflar ediyor. Ben bunlardan bazısını sana özetleyeceğim. “Allah'ın cisim olduğu”nu iddia ediyor. Bunu da şu şe-kilde gerekçelendiriyor: “Varlıklar, cisim ve cismin fiili olmak üzere iki kısma ayrılır. Yaratıcının fiil mahiyetinde tasavvur edilmesi caiz de ğil-dir; ama fail anlamında tasavvur edilebilir.”¹²

وَبَجُورُ أَنْ يَكُونَ بِمَعْنَى الْفَاعِلِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:
وَيْلَهُ أَمَا عَلِمَ أَنَّ الْجِسْمَ مَحْدُودٌ مُتَنَاهٍ وَالصُّورَةَ مَحْدُودَةٌ مُتَنَاهِيَةٌ فَإِذَا احْتَمَلَ الْحَدَّ
اِحْتَمَلَ الزِّيَادَةَ وَالنُّقْصَانَ وَإِذَا احْتَمَلَ الزِّيَادَةَ وَالنُّقْصَانَ كَانَ مَخْلُوقًا.
قَالَ قُلْتُ فَمَا أَقُولُ.

قَالَ: لَا جِسْمٌ وَلَا صُورَةٌ وَهُوَ مُجَسِّمُ الْأَجْسَامِ وَمُصَوِّرُ الصُّوَرِ لَمْ يَتَجَزَّأْ وَلَمْ يَتَنَاهَ
وَلَمْ يَتَزَايَدْ وَلَمْ يَتَنَاقِصْ لَوْ كَانَ كَمَا يَقُولُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْخَالِقِ وَالْمَخْلُوقِ فَرْقٌ وَلَا بَيْنَ
الْمُنْشِئِ وَالْمُنْشَأِ لَكِنْ هُوَ الْمُنْشِئُ فَرْقٌ بَيْنَ مَنْ جَسَّمَهُ وَصَوَّرَهُ وَأَنْشَأَهُ إِذْ كَانَ لَا يُشَبِّهُهُ
شَيْءٌ وَلَا يُشَبِّهُهُ هُوَ شَيْئًا.

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحَسَنِ
بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجَمَّانِيِّ.

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع إِنَّ هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ جِسْمٌ - لَيْسَ
كَمِثْلِهِ شَيْءٌ عَالِمٌ سَمِيعٌ بَصِيرٌ قَادِرٌ مُتَكَلِّمٌ نَاطِقٌ وَالْكَلَامُ وَالْقُدْرَةُ وَالْعِلْمُ تَجْرِي مَجْرَى
وَاحِدًا لَيْسَ شَيْءٌ مِنْهَا مَخْلُوقًا فَقَالَ:

قَاتَلَهُ اللَّهُ أَمَا عَلِمَ أَنَّ الْجِسْمَ مَحْدُودٌ وَالْكَلَامَ غَيْرُ الْمُتَكَلِّمِ مَعَاذَ اللَّهِ وَابْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِنْ
هَذَا الْقَوْلِ لَا جِسْمٌ وَلَا صُورَةٌ وَلَا تَحْدِيدٌ وَكُلُّ شَيْءٍ سِوَاهُ مَخْلُوقٌ وَإِنَّمَا تُكُونُ الْأَشْيَاءُ
بِإِرَادَتِهِ وَمَشِيئَتِهِ مِنْ غَيْرِ كَلَامٍ وَلَا تَرَدُّدٍ فِي نَفْسٍ وَلَا نُطْقٍ بِلِسَانٍ.

٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ يَعْقُوبَ
الْكَلِينِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ.

قَالَ كَتَبْتُ إِلَى الرَّجُلِ يَعْنِي أَبَا الْحَسَنِ ع أَنَّ مَنْ قَبَّلَنَا مِنْ مَوَالِيكَ قَدْ اخْتَلَفُوا فِي التَّوْحِيدِ
فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ جِسْمٌ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ صُورَةٌ.

Bunun üzerine Ebu Abdullah (a.s) dedi ki: “Yazıklar olsun ona! Cismin sınırlı, sonlu ve suretin sınırlı ve sonlu olduğunu bilmiyor mu? Allah için sınırlılık ihtimali olduğu zaman artma ve eksilme ihtimali de olur. Artması ve eksilmesi muhtemel olduğu zaman bu, onun yaratılmış olduğu anlamına gelir.”

Dedim ki: “Peki, ne diyeyim?”

Dedi ki: “Allah ne cisimdir, ne surettir. Cisimlerin şekillendiricisi, suretlerin biçimlendiricisidir. Bölünmezdir, sonsuzdur. Artmaz ve eksilmez. Eğer dedikleri gibi olsaydı yaratanla yaratılan, inşa edenle inşa edilen arasında bir fark olmazdı. Fakat Allah varlıkları inşa edip ortaya çıkarandır. Cisim verdiği, suret öngördüğü ve inşa edip ortaya çıkardığı varlıkları birbirinden ayırmıştır. Hiçbir şey O’na benzemediğine göre O da hiçbir şeye benzemez.”

101- (8)... Hasan b. Abdurrahman el-Himmanî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu’l Hasan Musa b. Cafer’e (a.s) dedim ki: “Hişam b. Hakem şöyle iddia ediyor: ‘Allah, hiçbir şeye benzemeyen bir cisimdir, bilendir, işitendir, görendir, kudret sahibidir, konuşandır, söz söyleyendir. Kelâm, kudret ve ilim nitelikleri, aynı mahiyeti arz etmektedirler. Bunlardan hiçbirisi mahlûk değildir.’¹³ “

İmam buyurdu ki: “Allah onun canını alsın! Cismin sınırlı, kelâmın da konuşandan ayrı olduğunu bilmez mi? Böyle bir sözü söylemekten Allah’a sığınırım. Böyle bir iddiadan beri olduğumu ilân ediyorum. Allah ne cisimdir, ne surettir, ne sınırlandırılabilir. O’nun dışında her şey mahlûktur. Varlıklar, kelâmsız, nefes alıp vermesiz ve dil ile konuşmasız O’nun iradesiyle olmuşlardır.”

102- (9)... İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî şöyle rivayet etmiştir:

İmam’a (*Ebu’l Hasan aleyhisselâm*) şunları yazdım:

“Bizden önceki dostların tevhid meselesinde farklı görüşler savunmuşlardır. Bir kısmı Allah cisimdir derken, bir kısmı surettir demişlerdir. Buna ne buyurursunuz?”

فَكَتَبَ عِ بَخْطِهِ: سُبْحَانَ مَنْ لَا يُحَدُّ وَلَا يُوصَفُ - لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
أَوْ قَالَ الْبَصِيرُ.

١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ هِشَامِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ.
قَالَ قَالَ الْعَبَّاسِيُّ قُلْتُ لَهُ يَعْْنَى أَبَا الْحَسَنِ عِ جُعِلَتْ فِدَاكَ أَمَرَنِي بَعْضُ مَوَالِيكَ أَنْ أَسْأَلَكَ
عَنْ مَسْأَلَةٍ قَالَ وَ مَنْ هُوَ قُلْتُ الْحَسَنُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ الْمَسْأَلَةُ قَالَ قُلْتُ فِي
التَّوْحِيدِ قَالَ وَ أَيُّ شَيْءٍ مِنَ التَّوْحِيدِ قَالَ يَسْأَلُكَ عَنِ اللَّهِ جِسْمٌ أَوْ لَا جِسْمٌ قَالَ فَقَالَ لِي:
إِنَّ لِلنَّاسِ فِي التَّوْحِيدِ ثَلَاثَةَ مَذَاهِبَ مَذْهَبُ إِثْبَاتِ بِنْتِشِيهِ وَ مَذْهَبُ التَّقْيِ وَ مَذْهَبُ
إِثْبَاتِ بِلَا تَنْشِيهِ فَمَذْهَبُ الْإِثْبَاتِ بِنْتِشِيهِ لَا يَجُوزُ وَ مَذْهَبُ التَّقْيِ لَا يَجُوزُ وَ الطَّرِيقُ فِي
الْمَذْهَبِ الثَّالِثِ إِثْبَاتِ بِلَا تَنْشِيهِ.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ
قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ حَرِيْشِ الرَّازِيِّ
عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الطَّيِّبِ يَعْْنَى عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ الْجَوَادِ عَ أَنَّهُمَا قَالَا:
مَنْ قَالَ بِالْجِسْمِ فَلَا تُعْطَوْهُ مِنَ الزَّكَاةِ وَلَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ.

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ
عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْقَاسَانِيِّ قَالَ كَتَبْتُ إِلَيْهِ عَ أَنْ مَنْ قَبْلَنَا قَدْ اخْتَلَفُوا فِي
التَّوْحِيدِ قَالَ فَكَتَبَ ع:

سُبْحَانَ مَنْ لَا يُحَدُّ وَلَا يُوصَفُ - لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.

١٣- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْأَدْمِيِّ
عَنْ بَشْرِ بْنِ بَشَّارِ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ كَتَبْتُ إِلَيْ أَبِي الْحَسَنِ عَ بِأَنَّ مَنْ قَبْلَنَا قَدْ اخْتَلَفُوا فِي
التَّوْحِيدِ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ هُوَ جِسْمٌ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ صُورَةٌ فَكَتَبَ ع:

سُبْحَانَ مَنْ لَا يُحَدُّ وَلَا يُوصَفُ وَ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ.

Bana kendi el yazısıyla şu cevabı gönderdi: “Sınırlandırılmayan ve vasfedilemeyen Allah münezzehtir. **‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, bilendir.** (Şura, 11) ‘Görendir de demiş olabilir.

103- (10)... Hişam b. İbrahim Ebu’l Hasan’dan (*İmam Kazım aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Size feda olayım, bazı dostlarınız bir konu hakkında size soru sormamı istediler.” Buyurdu ki : “Kim sormanı istedi?” Hasan b. Sehl dedim. Buyurdu ki “Hangi konu hakkında?” Dedim ki “Tevhid hakkında.” Buyurdu: “ ‘Tevhid’in hangi kısmı hakkında?” “Allah cisim midir, değil midir, diye soruyor” dedim. Şöyle buyurdu: “Tevhid konusunda halkın üç görüşü vardır. Tevhidin, teşbih yoluyla ispatı görüşü; olumsuzlayıcı nefyetme görüşü ve benzetme ve teşbih olmaksızın ispatı görüşü. Benzetme yoluyla tevhidin ispatı görüşü ve olumsuzlayıcı, nefyetme görüşü caiz değildir. Benzetme olmaksızın ispat görüşü olan üçüncü görüş doğru yoldur.”

104- (11)... İmam Hâdî (a.s) ve İmam Cevad (a.s) ‘dan şöyle rivayet edilmiştir: «Kim Allah’ın cisim olduğunu söylerse, ona zekat vermeyin ve arkasında namaz kılmayın»

105- (12)... Muhammed b. Ali el-Kasanî şöyle rivayet etmiştir:

İmam’a (a.s) yazdım ki: “Bizden öncekiler, tevhid meselesinde ihtilâfa düşmüşlerdir.” Bana şu cevabı yazdı: “Sınırlandırılmayan ve vasfedilemeyen Allah yücedir. **‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.** (Şura, 11)’ “

106- (13)... Bısr b. Beşşar en-Nişaburî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu’l Hasan’a (*İmam Kazım aleyhisselâm*) şöyle yazdım: «Bizden öncekiler, tevhid hakkında ihtilâfa düştüler. Kimi: ‘O cisimdir’, kimi de ‘O surettir’ dedi. Bana şu cevabı yazdı: Sınırlandırılmayan ve vasfedilemeyen Allah yücedir. **‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.** (Şura, 11)’ “

١٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ.

قَالَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ ع سَنَةَ خَمْسٍ وَ خَمْسِينَ وَ مَائَتَيْنِ قَدْ اخْتَلَفَ يَا سَيِّدِي أَصْحَابُنَا فِي التَّوْحِيدِ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ هُوَ جِسْمٌ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ هُوَ صُورَةٌ فَإِنْ رَأَيْتَ يَا سَيِّدِي أَنْ تُعَلِّمَنِي مِنْ ذَلِكَ مَا أَقِفُ عَلَيْهِ وَ لَا أَجُوزُهُ فَعَلْتُ مُتَطَوِّلًا عَلَيَّ عَبْدِكَ فَوَقَعَ عِ بَخْطِهِ: سَأَلْتُ عَنِ التَّوْحِيدِ وَ هَذَا عَنْكُمْ مَعْرُوفُ اللَّهِ تَعَالَى وَاحِدٌ أَحَدٌ صَمَدٌ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ. وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ خَالِقٌ وَ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ يَخْلُقُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَا يَشَاءُ مِنَ الْأَجْسَامِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ وَ يُصَوِّرُ مَا يَشَاءُ وَ لَيْسَ بِمُصَوِّرٍ جَلَّ ثَنَاهُ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ وَ تَعَالَى عَنْ أَنْ يَكُونَ لَهُ شَبِيهٌ هُوَ لَا غَيْرُهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.

١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مَعْرُوفٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ حَمَادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ.

قَالَ كَتَبْتُ عَلَيَّ يَدَى عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع بِمَسَائِلَ فِيهَا أَخْبَرَنِي عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَلْ يُوصَفُ بِالصُّورَةِ وَ بِالتَّخْطِيطِ فَإِنْ رَأَيْتَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَنْ تَكْتُبَ إِلَيَّ بِالْمَذْهَبِ الصَّحِيحِ مِنَ التَّوْحِيدِ فَكَتَبَ عَ بِيَدَى عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ:

سَأَلْتُ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ التَّوْحِيدِ وَ مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ مِنْ قَبْلِكَ فَتَعَالَى اللَّهُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ الْمُشَبِّهُونَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِخَلْقِهِ الْمُفْتَرُونَ عَلَيَّ اللَّهُ.

وَ اعْلَمْ رَحِمَكَ اللَّهُ أَنَّ الْمَذْهَبَ الصَّحِيحَ فِي التَّوْحِيدِ مَا نَزَلَ بِهِ الْقُرْآنُ مِنْ صِفَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَانْفِ عَنِ اللَّهِ الْبُطْلَانِ وَ التَّشْبِيهِ فَلَا نَفَى وَ لَا تَشْبِيهِ هُوَ اللَّهُ الثَّابِتُ الْمَوْجُودُ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ وَ لَا تَعُدُّ الْقُرْآنَ فَتَضِلَّ بَعْدَ الْبَيَانِ.

107- (14)... Sehl b. Ziyad der ki:

255 senesinde Ebu Muhammed'e (*İmam Hasan b. Ali aleyhisselâm*) şunları yazıp gönderdim: "Efendim, arkadaşlarımız, tevhid hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazısı 'O, cisimdir' derken; bazısı 'O, surettir.' diyor. Eğer uygun görürseniz efendim, bu hususta üzerinde duracağım ve ötesine geçmeyeceğim bir bilgi öğretirseniz bendenize lütufta bulunmuş olursunuz." Kendi el yazısıyla bana şu cevabı yazdı:

"Bana tevhidle ilgili bir soru soruyorsun. Oysa böyle konulara dalmakla yükümlü değilsiniz. Allah Teâlâ birdir, tektir, ihtiyaçsızdır. Doğurmamış, doğrulmamıştır. Hiç kimse O'na denk değildir. Yaratıcıdır. Yaratılmış değildir. O, Tebareke ve Teâlâ'dır. Cisim veya başka şeylerden dilediğini yaratır, dilediğine şekil verir; ama kendisi suret değildir. O'nun şanı yücedir, isimleri uludur. Benzeri olmaktan yücedir. O, başkası değildir. **'O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir. (Şura, 11)'**"

108- (15)... Abdurrahim el-Kasir şöyle rivayet eder:

Abdumelik b. Ayen eliyle Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) bazı konular hakkında bir mektup gönderdim:

"Bana Aziz ve Celil olan Allah'ın şekil ve suretle vasfedilip vasfedilemeyeceği hakkında bilgi verebilir misiniz? Eğer uygun görürseniz -Allah beni size feda etsin- bana tevhidle ilgili sahih düşüncüyü bildirmenizi istiyorum."

İmam, Abdumelik b. Ayen eliyle bana şu cevabı yazdı: «Allah sana rahmet etsin, tevhid ile ilgili soru sordun ve çevrendelilerin düşüncelerinin sahihliğini öğrenmek istedin. Şunu bil ki; **hiçbir benzeri olmayan, işiten ve gören Yüce Allah¹⁴**; yarattıklarına benzeterек vasfedenden iftircıların nitelemelerinden münezzehtir. Bil ki, Allah sana rahmet etsin, tevhidle ilgili sahih düşünce, doğru mezhep, Kur'ân'da yer alan Aziz ve Celil olan Allah'ın sıfatlarıyla ilgili açıklamalardır. O halde sen de aşırı tenzihçi bir yaklaşımla ilâhî varlığı temelden geçersiz kılan iptal anlayışı ile O'nu yarattıklarına benzeten anlayışı olumsuzlayıcı bir yaklaşım içinde ol. Yüce Allah'ın varlığını temelden iptal eden olumsuzlayıcı anlayış doğrudur; ne de O'nu yarattıklarına benzeten teşbihçi anlayış.¹⁵ Allah sabittir, vardır. Bunun dışında O'nu niteleyenlerin nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Allah'ı vasfederken Kur'ân'ın çizdiği sınırların dışına taşmayın; yoksa size apaçık beyan geldikten sonra sapmış olursunuz."

١٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلٍ بْنِ زِيَادٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَ أَسْأَلُهُ عَنِ الْجِسْمِ وَالصُّورَةِ فَكَتَبَ:

سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَلَا جِسْمٌ وَلَا صُورَةٌ.

١٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلٍ بْنِ زِيَادٍ الْأَدَمِيِّ عَنْ حَمَزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَ أَسْأَلُهُ عَنِ الْجِسْمِ وَالصُّورَةِ فَكَتَبَ:

سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

١٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَحْرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَمَّا يَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ فَقَالَ:

هِيَ صُورَةٌ مُحَدَّثَةٌ مَخْلُوقَةٌ اصْطَفَاهَا اللَّهُ وَاخْتَارَهَا عَلَيَّ سَائِرِ الصُّورِ الْمُخْتَلِفَةِ فَأَصَافَهَا إِلَيَّ نَفْسِهِ كَمَا أَصَافَ الْكَعْبَةَ إِلَيَّ نَفْسِهِ وَالرُّوحَ إِلَيَّ نَفْسِهِ فَقَالَ بَيِّنِي وَقَالَ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي.

١٩- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يَعْقُوبَ السَّرَّاجِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ إِنَّ بَعْضَ أَصْحَابِنَا يَزْعُمُ أَنَّ لِلَّهِ صُورَةً مِثْلَ صُورَةِ الْإِنْسَانِ وَقَالَ آخَرُ إِنَّهُ فِي صُورَةِ أَمْرَدٍ جَعَدٍ قَطَطٍ فَخَرَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ سَاجِدًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ:

- سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَلَا يُحِيطُ بِهِ عِلْمٌ - لَمْ يَلِدْ لِأَنَّ الْوَلَدَ يُشَبِّهُ أَبَاهُ - وَ لَمْ يُولَدْ فَيُشَبِّهِ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ - وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْ خَلْقِهِ كُفُوًا أَحَدٌ تَعَالَى عَنْ صِفَةٍ مِنْ سِوَاهُ عُلُوًّا كَبِيرًا.

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ

109- (16)... Sehl b. Ziyad şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l Hasan'a (a.s) Allah'ın cisim ve suret olması ile ilgili bir soruyu yazıp gönderdim. Bana şu cevabı yazdı: "Benzeri hiçbir şey olmayan Allah yücedir. Ne cisimdir, ne de surettir."

110- (17)... Hamza b. Muhammed şöyle rivayet etmiştir:

"Ebu'l Hasan'a (a.s) Allah'ın cisim ve suret olması ile ilgili bir soruyu yazıp gönderdim. Bana şu cevabı yazdı: 'Benzeri hiçbir şey olmayan Allah yücedir.' "

111- (18)... Muhammed b. Müslim şöyle rivayet etmiştir:

"Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*), Allah'ın, Âdem'i kendi suretinde yarattığına ilişkin olarak aktarılan rivayetin doğru olup olmadığını sordum. Buyurdu ki: 'Âdem'in (a.s) sureti sonradan olma, yaratılmış bir surettir. Allah, değişik suretler içinde onu seçti ve kendisine nispet etti. Tıpkı Kâbe'yi ve ruhu kendisine nispet edip '*evim*¹⁶' demesi ve '*Ona ruhumdan üflediğim zaman... (Hicr, 29)*' demesi gibi.¹⁷"

112- (19)... Yakup es- Serrac şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) bazı arkadaşlarımızın Allah'ın insan sureti gibi sureti olduğunu ve bazı arkadaşlarımızın da sakalı bitmemiş kıvrıkcık kısa saçlı bir genç görünümünde olduğunu sanmakta olduklarını söyledim. İmam Sadık (a.s) secdeye kapandıktan sonra başını kaldırıp şöyle buyurdu: "Benzeri hiçbir şey olmayan Allah münezzehtir. Gözler O'nu göremez; ilim O'nu kuşatamaz; doğmamıştır, çünkü çocuk babasına benzer; doğurmamıştır ki kendisinden öncekine benzesin; O'nun yaratıkları arasında hiçbir dengi yoktur. Kendisinden gayrı olan sıfatlarından münezzeh, ulu ve büyüktür."

113- (20)... Sagr b. Ebu Dulef şöyle rivayet eder:

Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa Rıza'ya (*İmam Hâdî aleyhisselâm*) tevhid ile ilgili bir soru sordum ve dedim ki: "Ben de Hişam b. Hakem'in sözünü diyorum." İmam (a.s) öfkelenerek şöyle

هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ أَبِي دُلْفٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاعِ عَنِ التَّوْحِيدِ وَقُلْتُ لَهُ إِنِّي أَقُولُ بِقَوْلِ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ فَغَضِبَ عَنِّي ثُمَّ قَالَ مَا لَكُمْ وَلِقَوْلِ هِشَامٍ إِنَّهُ لَيْسَ مِنَّا مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جِسْمٌ وَنَحْنُ مِنْهُ بَرَاءٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ يَا ابْنَ أَبِي دُلْفٍ إِنَّ الْجِسْمَ مُحَدَّثٌ وَاللَّهُ مُحَدِّثُهُ وَمُجَسِّمُهُ.

و أنا أذكر الدليل علي حدوث الأجسام في باب الدليل علي حدوث العالم من هذا الكتاب إن شاء الله.

buyurdu: “Size ne Hişam’ın görüşünden, kim Aziz ve Celil olan Allah cisimdir derse o bizden değildir ve bizler dünya ve ahirette ondan beriyiz. Ey Ebu Dulef! Kuşkusuz cisim sonradan yaratılmıştır, Allah onun yaratıcı ve şekil verenidir.”

İnşallah cismin sonradan yaratıldığının delilini âlemin sonradan yaratılması babında açıklayacağız.

٧. باب أنه - تبارك و تعالى - شىء

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَشْعَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ
بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَمَّنْ ذَكَرَهُ قَالَ سَأَلَ أَبُو جَعْفَرٍ أَيْ يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ
وَجَلَّ شَيْءٌ قَالَ:

نَعَمْ يُخْرِجُهُ عَنِ الْحَدِيثِ حَدِّ التَّعْطِيلِ وَ حَدِّ التَّشْبِيهِ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ هِشَامِ
بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع:

أَنَّهُ قَالَ لِلزَّنْدِيقِ حِينَ سَأَلَهُ مَا هُوَ قَالَ هُوَ شَيْءٌ بِخِلَافِ الْأَشْيَاءِ ارْجِعْ بِقَوْلِي شَيْءٌ إِلَيَّ
إِثْبَاتٍ مَعْنِي وَأَنَّهُ شَيْءٌ بِحَقِيقَةِ الشَّيْئِيَّةِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا جِسْمَ وَلَا صُورَةَ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنِ ابْنِ
مُسْكَانَ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ وَ خَلَقَهُ خَلْقًا مِنْهُ وَ كُلُّ مَا وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمُ شَيْءٍ
مَا خَلَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ تَبَارَكَ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

٤- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ
ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ حَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ وَ خَلَقَهُ خَلْقًا مِنْهُ وَ كُلُّ مَا وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمُ شَيْءٍ مَا
خَلَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَ اللَّهُ تَعَالَى خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ رَفَعَهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

7- Allah Tebâreke ve Teâlâ'dan “Şey” Diye Söz Etme Babı

114- (1)... Muhammed b. İsa, şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) “Aziz ve Celil olan Allah'a ‘şeydir’ demek caiz olur mu?” diye soruldu.

Buyurdu ki: “Evet, ama ilâhlığını geçersiz kılıp tatil edecek ve başka varlıklara benzeme sınırı konulmayacak sınırlandırmanın dışında tutmak koşuluyla.”

115- (2) Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'dan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Kendisine, “Allah nedir?” diye soran zındığa İmam şu cevabı verdi:

“Her şeyden farklı bir şeydir. Sen benim bu sözümü, anlamın ispatı şeklinde algıla. O, şeyliğin gerçek anlamıyla bir şeydir; ancak cisim ve suret değildir.”

116- (3)... Zürrare şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: “Allah Tebareke ve Teâlâ, yarattıklarından ayrı ve yarattıkları da O'ndan ayrıdır. Aziz ve Celil olan Allah dışında şey diye nitelendirilen her varlık, her şey, yaratıcı Allah tarafından yaratılmıştır. Benzeri gibi hiçbir şey bulunmayan Allah münezzehtir.”

117- (4)...Hayseme, Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Allah Tebareke ve Teâlâ, yarattıklarından ayrı ve yarattıkları da O'ndan ayrıdır. Aziz ve Celil olan Allah dışında şey diye nitelendirilen her varlık, her şeyin yaratıcısı Yüce Allah tarafından yaratılmıştır.”

118- (5) ...Ebu'l Meğra merfu olarak Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Allah Tebareke ve Teâlâ, yarattıklarından ayrı ve yarattıkları da

قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ وَخَلَقَهُ خَلْقًا مِنْهُ وَكُلُّ مَا وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمُ شَيْءٍ فَهُوَ مَخْلُوقٌ مَا خَلَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الثَّانِي عَنِ التَّوْحِيدِ فَقُلْتُ أَتَوَهُمْ شَيْئًا فَقَالَ:

نَعَمْ غَيْرَ مَعْقُولٍ وَلَا مَحْدُودٍ فَمَا وَقَعَ وَهَمُّكَ عَلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ خِلَافُهُ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَوْهَامُ كَيْفَ تُدْرِكُهُ الْأَوْهَامُ وَهُوَ خِلَافُ مَا يُعْقَلُ وَخِلَافُ مَا يُتَصَوَّرُ فِي الْأَوْهَامِ إِنَّ مَا يُتَوَهُمُ شَيْءٌ غَيْرَ مَعْقُولٍ وَلَا مَحْدُودٍ.

٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ التِّرْمِذِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَأَلَ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي عَنِ الْجَوْزِ أَنْ يُقَالَ لِلَّهِ إِنَّهُ شَيْءٌ فَقَالَ: نَعَمْ يُخْرِجُهُ مِنَ الْحَدِيثِ حَدِّ التَّعْطِيلِ وَحَدِّ التَّشْبِيهِ.

٨- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ بَطَّةٍ قَالَ حَدَّثَنِي عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ:

قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ عَ مَا تَقُولُ إِذَا قِيلَ لَكَ أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَيْءٌ هُوَ أَمْ لَا قَالَ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ أَثْبَتَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَفْسَهُ شَيْئًا حَيْثُ يَقُولُ قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَأَقُولُ إِنَّهُ شَيْءٌ لَا كَالْأَشْيَاءِ إِذْ فِي نَفْيِ الشَّيْئِيَّةِ عَنْهُ إِنْطَالُهُ وَنَفْيُهُ قَالَ لِي صَدَقْتَ وَأَصَبْتَ ثُمَّ قَالَ لِي الرِّضَاعُ لِلنَّاسِ فِي التَّوْحِيدِ ثَلَاثَةُ مَذَاهِبٍ نَفْيٌ وَتَشْبِيهُ وَ إِنْثَابٌ بِغَيْرِ تَشْبِيهِ فَمَذْهَبُ النَّفْيِ لَا يَجُوزُ وَ مَذْهَبُ التَّشْبِيهِ لَا يَجُوزُ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَ السَّبِيلُ فِي الطَّرِيقَةِ الثَّلَاثَةِ إِنْثَابٌ بِلا تَشْبِيهِ.

O’ndan ayırdılar. Allah dışında şey diye adlandırılan her varlık, Aziz ve Celil olan Allah tarafından yaratılmıştır.”

119- (6) ...Abdurrahman b. Ebu Necran şöyle rivayet eder:

Ebu Cafer Sâni’ye (*İmam Muhammed b. Ali aleyhisselâm*) tevhidle ilgili bir soru sordum ve dedim ki: “Allah’ı ‘şey’ olarak tasavvur edebilir miyim?”

Buyurdu ki: “Evet, ama aklen kavranamayan, sınır biçilemeyen bir şey. Senin zihninde beliren bir şey O’ndan ayrıdır. Hiçbir şey O’na benzemez, zihinler O’nu kavrayamaz. Zihinler nasıl O’nu kavrayabilsinler ki? O, aklen algılanan her şeyden ayrıdır, zihinlerde tasavvur edilen her şeyden farklıdır; ancak aklen algılanamayan ve sınır biçilemeyen bir şey olarak tasavvur edilebilir.”

120- (7) ...Hüseyin b. Said şöyle rivayet eder: Ebu Cafer Sani’ye (*İmam Muhammed b. Ali el-Cevâd aleyhisselâm*) soruldu:

“Allah şeydir demek, caiz midir?”

Dedi ki: “Evet, ama O’nu iki sınırlandırmanın dışında tutmak koşuluyla. Biri ilâhlığını geçersiz kılacak sınır, diğeri de başka varlıklara benzeme sınırı.”

121- (8)... İsa b. Ubeyd Ebu’l Hasan’ın (*İmam Rıza aleyhisselâm*) kendisine şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Eğer birisi sana, Aziz ve Celil olan Allah’ın “şey” olup olmadığı hakkında sorarsa ne dersin?”. Cevap verdim: “Aziz ve Celil olan Allah kendisini ‘Şey’ olarak adlandırmış ve şöyle buyurmuştur: **‘De ki: ‘Şahittir bakımından hangi şey daha büyüktür?’ De ki: ‘Allah benimle sizin aranızda şahittir.’** (Enam, 19) O, eşya gibi olmayan ‘şey’dir derim, çünkü O’nun şeylikten nefyedilmesi O’nun butlanı ve nefyi anlamına gelir.” İmam Rıza (a.s) bana şöyle buyurdu: “Doğru söyledin ve doğru anladın.” Sonra şöyle buyurdu: “Halkın tevhid hakkında üç görüşü vardır: olumsuzlayıcı nefy, teşbih ve O’nu bir şeye benzetmeden sabit bilmek. Olumsuzlayıcı nefy ile teşbih görüşü caiz değildir, Çünkü hiçbir şey Allah Tebareke ve Teâlâ’nın benzeri değildir. Doğru olan O’nu bir şeye benzetmeden sabit bilen üçüncü yoldur.”

٨. باب ما جاء في الرؤية

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ التَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ ع: قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ ص عَلَيَّ رَجُلٌ وَهُوَ رَافِعٌ بَصَرَهُ إِلَى السَّمَاءِ يَدْعُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص غُضِّ بَصْرَكَ فَإِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ.

وَقَالَ وَ مَرَّ النَّبِيُّ ص عَلَيَّ رَجُلٌ رَافِعٌ يَدِيهِ إِلَى السَّمَاءِ وَهُوَ يَدْعُو فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَفْضُرْ مِنْ يَدَيْكَ فَإِنَّكَ لَنْ تَنَالَهُ.

٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ قَالَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ ع أَسْأَلُهُ كَيْفَ يَعْبُدُ الْعَبْدُ رَبَّهُ وَهُوَ لَا يَرَاهُ فَوَقَّعَ ع:

يَا أَبَا يُوسُفَ جَلَّ سَيِّدِي وَ مَوْلَايَ وَ الْمُنْعِمُ عَلَيَّ وَ عَلَيَّ آبَائِي أَنْ يُرَى.

قَالَ وَ سَأَلْتُهُ هَلْ رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ص رَبَّهُ فَوَقَّعَ ع:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَرَى رَسُولَهُ بِقَلْبِهِ مِنْ نُورٍ عَظَمَتِهِ مَا أَحَبَّ.

٣- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ قَالَ ذَاكَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فِيمَا يَرُوءُونَ مِنَ الرُّؤْيَا فَقَالَ:

الشَّمْسُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نُورِ الْكَرْسِيِّ وَ الْكَرْسِيُّ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نُورِ الْعَرْشِ وَ الْعَرْشُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نُورِ الْحِجَابِ وَ الْحِجَابُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نُورِ السِّتْرِ فَإِنْ كَانُوا صَادِقِينَ فَلْيَمْلُئُوا أَعْيُنَهُمْ مِنَ الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع قَالَ:

8- (Allah'ı) Görme Hakkında Gelen Hadisler Babı

122- (1)... Es- Sekuni, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), O da babalarından şöyle nakletmekte:

Nebi (s.a.a) bir yerden geçerken bir kişinin gökyüzüne bakarak dua ettiğini gördü. Allah Resûlü ona “Gözlerini kapat, çünkü O’nu asla göremezsin” diye buyurdu.

Yine şöyle nakletmekte: “Nebi (s.a.a) bir yerden geçerken bir kişinin ellerini göğe doğru kaldırıp dua ettiğini gördü. Allah Resûlü (s.a.a) şöyle buyurdu: “Ellerini indir, çünkü asla ona eremezsin.¹⁸”

123- (2)... Yakub b. İshak şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Muhammed’e (*İmam Hasan b. Ali el-Askerî aleyhisselâm*) bir mektup yazarak şu soruyu sordum: “Kul, Rabbini görmeden O’na nasıl ibadet edebilir?”

Mektubuma şu cevabı verdi: “Ey Ebu Yusuf! Bana ve atalarımın nimetler bahşeden Efendim, Mevlâm görülmekten münezzehtir.”

Ona bir de şu soruyu sordum: Resûlullah Rabbini gördü mü?

Bana şu cevabı gönderdi: “Allah Tebareke ve Teâlâ, peygamberinin kalbine azametinin nurundan istediğini göstermiştir.”

124- (3)... Asım b. Humeyd şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) ile Allah'ı görme meselesiyle ilgili olarak aktarılan rivayetleri müzakere ediyorduk.

Buyurdu ki: “Güneş, ‘kürsü’nün nurunun yetmiş cüzünden bir cüzdür. Kürsü, ‘arş’ın nurunun yetmiş cüzünden bir cüzdür. Arş, ‘hicab’ın nurunun yetmiş cüzünden bir cüzdür. Hicab, ‘setr’in nurunun yetmiş cüzünden bir tanesidir. Eğer doğru söylüyorlarsa bulutsuz bir günde (çıplak) gözleriyle güneşe baksınlar!¹⁹”

125- (4)... İbn Ebu Nasr, Ebu’l Hasan er-Rıza’dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ بَلَغَ بِي جَبْرَائِيلُ مَكَانًا لَمْ يَطَّأهُ جَبْرَائِيلُ قَطُّ فَكُشِفَ لِي فَأَرَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ نُورٍ عَظَمَتِهِ مَا أَحَبُّ.

٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِيهِ:

قَالَ حَضَرْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْخَوَارِجِ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا جَعْفَرٍ أَيُّ شَيْءٍ تَعْبُدُ قَالَ اللَّهُ قَالَ رَأَيْتُهُ قَالَ لَمْ تَرَهُ الْعُيُونُ بِمُشَاهَدَةِ الْعَيْنِ وَ لَكِنْ رَأَيْتُهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ لَا يُعْرَفُ بِالْقِيَاسِ وَلَا يُدْرَكُ بِالْحَوَاسِ وَلَا يُشَبَّهُ بِالنَّاسِ مَوْصُوفٌ بِالْأَيَّاتِ مَعْرُوفٌ بِالْعَلَامَاتِ لَا يَجُوزُ فِي حُكْمِهِ ذَلِكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَالَ فَخَرَجَ الرَّجُلُ وَ هُوَ يَقُولُ - اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ.

٦- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْمُؤَصِّلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع:

قَالَ جَاءَ حَبْرٌ إِلَيَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ حِينَ عَبْدَتَهُ فَقَالَ وَيْلَكَ مَا كُنْتُ أَعْبُدُ رَبًّا لَمْ أَرَهُ قَالَ وَ كَيْفَ رَأَيْتَهُ قَالَ وَيْلَكَ لَا تُدْرِكُهُ الْعُيُونُ فِي مُشَاهَدَةِ الْأَبْصَارِ وَ لَكِنْ رَأَيْتُهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ.

٧- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ قَالَ كَتَبْتُ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثَ ع أَسْأَلُهُ عَنِ الرُّؤْيَةِ وَ مَا فِيهِ النَّاسُ فَكَتَبَ ع:

لَا يَجُوزُ الرُّؤْيَةُ مَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الرَّائِي وَ الْمَرْتَبِيِّ هَوَاءٌ يَنْقُضُهُ الْبَصَرُ فَإِذَا انْقَطَعَ الْهَوَاءُ وَ عُدِمَ الصِّيَاءُ بَيْنَ الرَّائِي وَ الْمَرْتَبِيِّ لَمْ تَصِحَّ الرُّؤْيَةُ وَ كَانَ فِي ذَلِكَ الْإِسْتِبَاهُ لِأَنَّ الرَّائِي مَتَى سَاوَى الْمَرْتَبِيِّ فِي السَّبَبِ الْمَوْجِبِ بَيْنَهُمَا فِي الرُّؤْيَةِ وَجَبَ الْإِسْتِبَاهُ وَ كَانَ فِي ذَلِكَ التَّشْبِيهُ لِأَنَّ الْأَسْبَابَ لَا بُدَّ مِنْ اتِّصَالِهَا بِالْمُسَبَّبَاتِ.

Resûlullah (s.a.a) buyurdu ki: “Beni bir gece göğse (*miraca*) götürdükleri zaman Cebrail beni bir yere ulaştırdı ki oraya hiç adım atmamıştı. O anda önümdeki (*perde*) kaldırıldı ve Aziz ve Celil olan Allah, büyüklüğünün nurundan istediğini bana gösterdi.”

126- (5)... Abdullah b. Sinan, babasından şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Ebu Cafer’in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) huzuruna gittim. O sırada Haricîlerden biri içeri girdi ve şöyle dedi: “Ey Ebu Cafer! Neye tapıyorsun?”, “Allah’a” dedi. “Peki, O’nu gördün mü?” diye sordu. “O’nu çıplak gözle görmek mümkün değildir; fakat kalpler O’nu iman hakikatleriyle görür. Mukayeseyle bilinmez, duyularla algılanmaz, insanlara benzemez. Ayetlerle vasfedilir, alâmetlerle bilinir. Hükmederken zulmetmez. İşte Allah bu! O’ndan başka ilâh yoktur.” Adam çıkıp gitti bir yandan da şöyle diyordu: “Allah risâletini, temsil yetkisini kime vereceğini herkesten daha iyi bilir.”

127- (6)... Ebu’l Hasan el-Mevsilî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedi ki: “Yahudi din bilginlerinden biri, Emirü’l Mü’minin’in (*Ali b. Ebu Talib salavatullahi aleyh*) yanına geldi ve dedi ki: “Ey Müminlerin Emiri! Rabbine ibadet ederken O’nu gördün mü?” Dedi ki: “Yazıklar olsun sana! Ben görmediğim Rabbe ibadet etmem.”

“Peki, O’nu nasıl gördün?” diye sordu. Dedi ki: “Yazıklar olsun sana! Çıplak gözler, O’nu algılayıp göremez; ancak kalpler iman gerçekleriyle O’nu görür.”²⁰

128- (7)... Ahmed b. İshak şöyle rivayet etmiştir:

Üçüncü Ebu’l Hasan’a (*İmam Ali b. Muhammed Hâdî aleyhisselâm*) bir mektup yazarak (*Aziz ve Celil olan Allah’ı*) görme meselesi ve bu meseleyle ilgili olarak insanlar arasındaki görüşü sordum. Bana şu cevabı yazdı: “Gören ile görülen arasında görmenin aştığı bir hava boşluğu olmadığı sürece, görme eylemi gerçekleşemez. Gören ile görülen arasında bu boşluk ortadan kalktığı ve ışık olmadığı vakit görme gerçekleşemez. Bu da gören ile görülen arasında bir benzerliğin olduğu anlamına gelir. Çünkü gören, aralarındaki gerektirici sebep açısından görülenle eşit olduğu zaman bu, benzeşmeyi kaçınılmaz kılar. Bu da

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدَةَ.

قَالَ كَتَبْتُ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَأَسَأَلُهُ عَنِ الرُّؤْيَةِ وَمَا تَرْوِيهِ الْعَامَّةُ وَالْخَاصَّةُ وَسَأَلْتُهُ أَنْ يَشْرَحَ لِي ذَلِكَ فَكَتَبَ عِ بِخَطِّهِ:

اتَّفَقَ الْجَمِيعُ لَا تَمَانَعُ بَيْنَهُمْ أَنَّ الْمَعْرِفَةَ مِنْ جِهَةِ الرُّؤْيَةِ ضَرُورَةٌ فَإِذَا جَازَ أَنْ يُرَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالْعَيْنِ وَقَعَتِ الْمَعْرِفَةُ ضَرُورَةٌ ثُمَّ لَمْ تَخُلْ تِلْكَ الْمَعْرِفَةُ مِنْ أَنْ تَكُونَ إِيمَانًا أَوْ لَيْسَتْ بِإِيمَانٍ فَإِنْ كَانَتْ تِلْكَ الْمَعْرِفَةُ مِنْ جِهَةِ الرُّؤْيَةِ إِيمَانًا فَالْمَعْرِفَةُ الَّتِي فِي دَارِ الدُّنْيَا مِنْ جِهَةِ الْاِكْتِسَابِ لَيْسَتْ بِإِيمَانٍ لِأَنَّهَا ضِدُّهُ فَلَا يَكُونُ فِي الدُّنْيَا أَحَدٌ مُؤْمِنًا لِإِنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا اللَّهَ عَزَّ ذِكْرُهُ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ تِلْكَ الْمَعْرِفَةُ الَّتِي مِنْ جِهَةِ الرُّؤْيَةِ إِيمَانًا لَمْ تَخُلْ هَذِهِ الْمَعْرِفَةُ الَّتِي هِيَ مِنْ جِهَةِ الْاِكْتِسَابِ أَنْ تَزُولَ أَوْ لَا تَزُولَ فِي الْمَعَادِ فَهَذَا دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ ذِكْرُهُ لَا يُرَى بِالْعَيْنِ إِذِ الْعَيْنُ تُؤَدِّي إِلَيَّ مَا وَصَفْنَا.

٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى.

قَالَ سَأَلَنِي أَبُو قُرَّةَ الْمُحَدِّثُ أَنْ أَدْخِلُهُ عَلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع فَأَسْتَأْذِنْتُهُ فِي ذَلِكَ فَأَذِنَ لِي فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ وَالْأَحْكَامِ حَتَّى بَلَغَ سُؤَالُهُ التَّوْحِيدَ.

فَقَالَ أَبُو قُرَّةَ إِنَّا رَوَيْنَا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَسَمَ الرُّؤْيَةَ وَالْكَلامَ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَقَسَمَ لِمُوسَى ع الْكَلامَ وَلِمُحَمَّدٍ ص الرُّؤْيَةَ.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع فَمَنْ الْمُبْلَغُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ الثَّقَلَيْنِ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ أَلَيْسَ مُحَمَّدًا ص

teşbihin ta kendisidir. Çünkü sebeplerle müsebbipler arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır.”

129- (8)... Muhammed b. Ubeyde şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l Hasan er-Rıza'ya (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) Allah Azze ve Celle'nin görülmesi meselesi ve bu hususta amme (Sünnîler) ve hassanın (Şîîler) aktardığı rivayetlerle ilgili soru içeren bir mektup yazdım ve bu konuyu bana açmasını istedim. Bana kendi el yazısıyla şöyle yazdı: “Herkes, görme aracılığıyla tanımanın, bilmenin zorunlu olacağı hususunda görüş birliği içindedir ve buna karşı çıkan yoktur. Allah'ın gözle görülmesi caiz olursa zorunlu olarak O'nu tanımak da gerçekleşir. Bu tanıma da ya imandır ya da iman değildir. Eğer görme yoluyla gerçekleşen bu tanıma iman sayılırsa dünya yurdunda kanıtlar aracılığıyla gerçekleşen tanımanın iman sayılmaması gerekir. Çünkü kanıt aracılığıyla tanıma, görme aracılığıyla gerçekleşen tanımanın karşıtıdır. O zaman da dünyada bir tek mümin olmazdı; çünkü hiçbir yüce Allah'ı görmüş değildir. Eğer görme aracılığıyla gerçekleşen görme iman sayılmıyorsa o zaman kanıt yoluyla gerçekleşen tanıma, ahirette ya yok olacak ya olmayacak. Bu da gösteriyor ki Aziz ve Celil olan Allah gözle görülmez; çünkü gözle görme bizim az önce tanımladığımız sonucu doğurur.”

130- (9)... Safvan b. Yahya şöyle rivayet etmiştir:

Muhaddis Ebu Karra, kendisini Ebul-Hasan er-Rıza'nın (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) huzuruna götürmemi istedi. Ben de onun için izin istedim, İmam bana izin verdi. Ebu Karra İmam'ın huzuruna girdi; helâl, haram ve çeşitli hükümlerle ilgili bir takım sorular sordu. Derken sorular tevhidle ilgili olmaya başladı. Ebu Karra dedi ki: “Biz, Allah'ın görünmesini ve konuşmasını, peygamberler arasında taksim ettiğini, konuşmayı Musa'ya ve görünmeyi de Muhammed'e ayırdığını rivayet ediyoruz.”

Ebu'l-Hasan (*Ali b. Musa aleyhisselâm*) dedi ki: “**Gözler O'nu göremez. (Enam, 103)**”, “**Bilgi bakımından O'nu kuşatamazlar. (Taha, 110)**”, “**O'nun gibi hiçbir şey yoktur. (Şura, 11)**” diye Allah adına insanlara ve cinlere duyuran kimdir? Muhammed değil midir?”

Dedi ki: “Evet, O'dur.” İmam, “Nasıl olur da bir insan, bütün in-

قَالَ بَلَى قَالَ فَكَيْفَ يَجِيءُ رَجُلٌ إِلَى الْخَلْقِ جَمِيعاً فَيُخْبِرُهُمْ أَنَّهُ جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ أَنَّهُ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ يَقُولُ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ - وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا رَأَيْتُهُ بِعَيْنِي وَ أَحْطَتْ بِهِ عِلْماً وَ هُوَ عَلَيَّ صُورَةُ الْبَشَرِ أَمَا تَسْتَحْيُونَ مَا قَدَرْتَ الرَّنَادِقَةُ أَنْ تَرْمِيَهُ بِهَذَا أَنْ يَكُونَ يَأْتِي عَنِ اللَّهِ بِشَيْءٍ ثُمَّ يَأْتِي بِخِلَافِهِ مِنْ وَجْهِ آخَرَ.

قَالَ أَبُو قُرَّةَ فَإِنَّهُ يَقُولُ - وَ لَقَدْ رَأَاهُ نَزَلَهُ أُخْرَى.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع إِنَّ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ مَا يَدُلُّ عَلَيَّ مَا رَأَيْ حَيْثُ قَالَ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى يَقُولُ مَا كَذَبَ فُؤَادُ مُحَمَّدٍ ص مَا رَأَتْ عَيْنَاهُ.

ثُمَّ أَخْبَرَ بِمَا رَأَى فَقَالَ - لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى فَآيَاتُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ غَيْرُ اللَّهِ. وَ قَدْ قَالَ وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً فَإِذَا رَأَتْهُ الْأَبْصَارُ فَقَدْ أَحَاطَتْ بِهِ الْعِلْمُ وَ وَقَعَتِ الْمَعْرِفَةُ.

فَقَالَ أَبُو قُرَّةَ فَتُكَذِّبُ بِالرِّوَايَاتِ.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع إِذَا كَانَتِ الرِّوَايَاتُ مُخَالِفَةً لِلْقُرْآنِ كَذَّبَتْ بِهَا وَ مَا أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ أَنَّهُ لَا يُحَاطُ بِهِ عِلْماً وَ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

١٠- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ قَالَ:

إِحَاطَةُ الْوُجْهِ أَلَّا تَرَى إِلَى قَوْلِهِ - قَدْ جَاءَكُمْ بِصَائِرٍ مِنْ رَبِّكُمْ لَيْسَ يَعْْنَى بَصَرَ الْعُيُونِ - فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ لَيْسَ يَعْْنَى مِنَ الْبَصَرِ بَعَيْنِهِ - وَ مَنْ عَمَى فَعَلَيْهَا لَمْ يَعْْنَى عَمَى الْعُيُونِ إِنَّمَا عَنَى إِحَاطَةُ الْوُجْهِ كَمَا يُقَالُ فَلَانٌ بَصِيرٌ بِالشَّعْرِ وَ فَلَانٌ بَصِيرٌ بِالْفَقْهِ وَ فَلَانٌ بَصِيرٌ بِالدَّرَاهِمِ وَ

sanlara gelir ve onlara Allah tarafından gönderildiğini, onları Allah'ın emriyle Allah'a ibadet etmeye davet ettiğini bildirir; '*Gözler O'nu göremez*', '*Bilgi bakımından O'nu kuşatamazlar*', '*O'nun gibi hiçbir şey yoktur*' der, ardından 'Ben, O'nu gözümle gördüm, bilgice algıladım ve O, beşer suretindedir' iddiasında bulunur?" dedi.

İmam devam etti: "Böyle bir iddiayı ileri sürmekten utanmıyor musunuz? Dinsizler bile O'nu bu şekilde itham etmemişlerdi. Allah, katından bir şey getiriyor sonra bu getirdiğinin aksini söylüyor diye suçlamamışlardı!"

Ebu Karra dedi ki: "Ama O, şöyle de diyor: '*Andolsun ki onu, inerken bir kere daha gördü. (Necm, 13)*' "

Ebu'l-Hasan (a.s) dedi ki: "Aynı surede onun neyi gördüğünü gösteren bir ayet vardır: '*Gönlü gördüğünü yalanlamadı. (Necm, 11)*' Muhammed'in (s.a.a) kalbi, onun gözlerinin gördüğünü yalanlamadı. Sonra gözlerinin neyi gördüğünü haber veriyor ve diyor ki: '*Andolsun o, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü. (Necm, 18)*' Allah'ın ayetleri Allah değildir. Çünkü Allah: '*Bilgi bakımından O'nu kuşatamazlar. (Taha, 110)*' buyurmuştur. Gözler O'nu gördüğü zaman bilgice de kuşatılmış, algılanmış, tanımlanmış olur."

Bunun üzerine Ebu Karra dedi ki: "Sen, rivayetleri yalanlıyor musun?"

Ebu'l-Hasan (İmam Rıza aleyhisselâm) dedi ki: "Rivayetler Kur'an ile çeliştiği zaman onları yalanlarım. Müslümanlar şu hususta ittifak etmişlerdir: Allah, bilgice kuşatılmaz, gözler O'nu görmez ve O'nun gibi bir şey yoktur."

131- (10)... Abdullah b. Sinan, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) "*Gözler O'nu göremez*" ayetinin anlamıyla ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir:

"Burada kastedilen zihinlerin, tasavvurların O'nu kuşatamayacağı, kapsayamayacağıdır. '*Doğrusu size Rabbinizden basiretler geldi. 21 (Enam, 104)*' Ayetinde gözle görmenin kastedilmediğini bilmez misiniz? Yine: '*Kim can gözünü açıp görürse faydası kendisine... (Enam, 104)*' buyrulmuştur. Bundan maksat da insanın gözleriyle görmesi değildir.

فُلَانٌ بَصِيرٌ بِالتَّيَابِ اللَّهُ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُرَى بِالْعَيْنِ.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ. قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ هَلْ يُوصَفُ. فَقَالَ أَمَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ.

قُلْتُ بَلَى.

قَالَ أَمَا تَقْرَأُ قَوْلَهُ عَزَّ وَجَلَّ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ. قُلْتُ بَلَى قَالَ فَتَعْرِفُونَ الْأَبْصَارَ.

قُلْتُ بَلَى.

قَالَ وَمَا هِيَ.

قُلْتُ أَبْصَارُ الْعُيُونِ -

فَقَالَ إِنَّ أَوْهَامَ الْقُلُوبِ أَكْثَرُ مِنْ أَبْصَارِ الْعُيُونِ فَهُوَ لَا تُدْرِكُهُ الْأَوْهَامُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَوْهَامَ. ١٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ بْنِ الرِّضَاعِ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ فَقَالَ:

يَا أَبَا هَاشِمٍ أَوْهَامُ الْقُلُوبِ أَدَقُّ مِنْ أَبْصَارِ الْعُيُونِ أَنْتَ قَدْ تُدْرِكُ بَوْهِمَكَ السِّنْدَ وَ الْهِنْدَ وَ الْبُلْدَانَ الَّتِي لَمْ تَدْخُلْهَا وَ لَا تُدْرِكُهَا بِبَصَرِكَ فَأَوْهَامُ الْقُلُوبِ لَا تُدْرِكُهُ فَكَيْفَ أَبْصَارُ الْعُيُونِ.

١٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْخَزَّازِ وَ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَا دَخَلْنَا عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ فَحَكَيْتَا لَهُ مَا رَوَى أَنَّ مُحَمَّدًا ص رَأَى رَبَّهُ فِي هَيْئَةِ الشَّابِّ

Aynı ayetin devamındaki **‘Kim de kör olursa zararı kendinedir’** ifadesi, gözlerin kör olması anlamında değil, zihnin kuşatamaması anlamında kullanılmıştır. Örneğin; falan kişi şiiri görür (*şiirden anlar*), falan fıkıhı görür, falan dirhemleri görür (*paradan anlar*), falan giysileri görür derler. Allah, gözlerle görülmekten yücedir, münezzehdir,”

132- (11)... Ebu Haşim el-Caferî, Ebu’l Hasan er-Rıza’dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam’a: «Aziz ve Celil olan Allah vasfedilir mi?» diye sordum. O da bana: «Kur’ân okumaz mısınız?» dedi. «Okuyorum», dedim. «Peki, **‘Gözler O’nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür.’** ayetini okumadın mı?» diye sordu. “Evet, okudum.”, dedim. “Peki, basiretlerin ne olduğunu biliyor musunuz?”, dedi...”Evet” dedim. “Nedir?”, dedi. “Gözlerin görmesi”, dedim. Buyurdu ki: “Kalplerin tasavvuru gözlerin görmesinden daha çoktur. Buna rağmen kalplerin tasavvur kapasiteleri Allah’ı kavrayamaz; ama O tasavvurları görür.”

133- (12)... Ebu Haşim el-Caferî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer b. Rıza’ya (a.s) dedim ki: **“Gözler O’nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür.”** ayeti ne anlama gelir? Buyurdu ki: “Ey Ebu Haşim! Kalplerin görmesi, gözlerin görmesinden daha duyarlı ve kapsamlıdır. Sen zihinsel algılamana Sind’i, Hindistan’ı ve gidemediğin daha birçok memleketi algılayıp tasavvur edebilirsin; ama onları gözlerinle göremezsin. Buna rağmen kalplerin tasavvur kapasiteleri Allah’ı kavrayamaz, nerede kaldı ki gözler!”

134- (13)... İbrahim b. Muhammed el Hazzar ve Muhammed b. Hüseyin şöyle rivayet etmiştir:

Biz, Ebu’l Hasan Rıza’nın (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) huzuruna girdik ve dedik ki: “Söylentilerde Muhammed’in (s.a.a) Rabbi’ni; her bakımdan mükemmel, olgun, otuz yaşlarında, ayakları yeşillikte bir genç şeklinde gördüğü belirtiliyor.” Buna ne dersin? Ayrıca dedim ki: Hişam b. Salim, Sahibut-Tak²², el-Meysemî diyorlar ki: “Allah, göbeğine kadar boştur, bundan aşağısı doludur.”²³”

Bu sözleri duyar duymaz derhal secdeye kapandı ve dedi ki: “Seni

المُوفِقِ فِي سِنِّ أَبْنَاءِ ثَلَاثِينَ سَنَةً رِجْلَاهُ فِي خُضْرَةٍ وَقُلْتُ إِنَّ هِشَامَ بْنَ سَالِمٍ وَصَاحِبَ الطَّاقِ وَالْمَيْمَنِيِّ يَقُولُونَ - إِنَّهُ أَجْوَفُ إِلَيَّ الشُّرَّةِ وَالْبَاقِي صَمَدٌ فَخَرَّ سَاجِداً ثُمَّ قَالَ:

سُبْحَانَكَ مَا عَرَفُوكَ وَلَا وَحَدُّوكَ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَصَفُوكَ سُبْحَانَكَ لَوْ عَرَفُوكَ لَوَصَفُوكَ بِمَا وَصَفَتْ بِهِ نَفْسُكَ سُبْحَانَكَ كَيْفَ طَاوَعَتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ شَبَّهُوكَ بِغَيْرِكَ إِلَهِي لَا أَصْفَاكَ إِلَّا بِمَا وَصَفَتْ بِهِ نَفْسُكَ وَلَا أَشْبِهُكَ بِخَلْقِكَ أَنْتَ أَهْلٌ لِكُلِّ خَيْرٍ فَلَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. ثُمَّ التَفَتَ إِلَيْنَا فَقَالَ مَا تَوَهَّمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَوَهَّمُوا اللَّهَ غَيْرُهُ.

ثُمَّ قَالَ نَحْنُ آلُ مُحَمَّدٍ التَّمَطُّ الْأَوْسَطُ الَّذِي لَا يُدْرِكُنَا الْعَالِي وَلَا يَسْبِقُنَا النَّالِي يَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص حِينَ نَظَرَ إِلَيَّ عَظَمَةَ رَبِّهِ كَانَ فِي هَيْئَةِ الشَّابِّ الْمُوفِقِ وَ سِنِّ أَبْنَاءِ ثَلَاثِينَ سَنَةً يَا مُحَمَّدُ عَظُمَ رَبِّي وَ جَلَّ أَنْ يَكُونَ فِي صِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ.

قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَنْ كَانَتْ رِجْلَاهُ فِي خُضْرَةٍ.

قَالَ ذَاكَ مُحَمَّدٌ ص كَانَ إِذَا نَظَرَ إِلَيَّ رَبِّي بِقَلْبِهِ جَعَلَهُ فِي نُورٍ مِثْلَ نُورِ الْحُجُبِ حَتَّى يَسْتَبِينَ لَهُ مَا فِي الْحُجُبِ إِنَّ نُورَ اللَّهِ مِنْهُ اخْضَرَ مَا اخْضَرَ وَمِنْهُ احْمَرَّ مَا احْمَرَّ وَمِنْهُ ابْيَضَّ مَا ابْيَضَّ وَمِنْهُ غَيْرُ ذَلِكَ يَا مُحَمَّدُ مَا شَهِدَ بِهِ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ فَنَحْنُ الْقَائِلُونَ بِهِ.

١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ الْكَلِينِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ وَغَيْرِهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَظِيمٌ رَفِيعٌ لَا يَقْدَرُ الْعِبَادُ عَلَيَّ صِفَتِهِ وَلَا يَبْلُغُونَ كُنْهَ عَظَمَتِهِ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَلَا يُوصَفُ بِكَيْفٍ وَلَا أَيْنَ وَلَا حَيْثُ فَكَيْفَ أَصْفُهُ بِكَيْفٍ وَهُوَ الَّذِي كَيْفَ الْكَيْفَ حَتَّى صَارَ كَيْفًا فَعَرَفْتُ الْكَيْفَ بِمَا كَيْفَ لَنَا مِنَ الْكَيْفِ أَمْ كَيْفَ أَصْفُهُ بِأَيْنَ وَهُوَ الَّذِي أَيْنَ الْأَيْنَ حَتَّى صَارَ أَيْنًا فَعَرَفْتُ الْأَيْنَ بِمَا أَيْنَ لَنَا مِنَ الْأَيْنِ أَمْ كَيْفَ أَصْفُهُ بِحَيْثُ وَهُوَ الَّذِي حَيْثُ الْحَيْثُ حَتَّى صَارَ حَيْثًا فَعَرَفْتُ الْحَيْثُ بِمَا حَيْثُ

tenzih ederim. Seni gereği gibi tanımadılar ve hak ettiğin şekilde birlemediler. Bu yüzden seni nitelemeye kalkıştılar. Seni tenzih ederim. Eğer seni bilselerdi, seni kendini vafsettiğin gibi vaffederlerdi. Seni tenzih ederim. Seni başkasına benzetmeye nasıl gönülleri elverdi? Allah'ım seni ancak kendini vafsettiğin sıfatlarla vaffederim. Seni yarattıklarına benzetmem. Sen, her türlü iyiliğe lâyıksın. Beni zalimlerden kılma.” dedi. Ve bize doğru dönerek şunları söyledi: “Zihninizde neyi tasavvur ederseniz Allah'ın ondan başka olduğunu bilin.”²⁴ Ardından şunları ekledi: “Biz Muhammed'in (s.a.a) Ehl-i Bey'ti, orta yoldayız. Aşırılar bize yetişemez ve geride kalanlar da bizi geçemezler. Ey Muhammed! Şüphesiz Resûlullah, Rabbinin azametına baktığı zaman kendisi her bakımdan mükemmel, olgun, otuz yaşlarında bir genç suretindeydi. Ey Muhammed! Benim Rabbin yaratılmışların niteliklerine sahip olmaksızın yücedir.”

Dedim ki: “Sana feda olayım! İki ayağı yeşillikler içinde olan kimdi?” Buyurdu ki: “O, Muhammed (s.a.a) idi. Kalbiyle Rabbine baktığı zaman Rabbi O'nu, hicablar nuruna benzer bir nurun içine koydu ki hicapların gerisinde olan şeyler O'nun için açıklığa kavuşsun. Çünkü Allah'ın nurunun bir kısmı yeşil mi yeşil, bir kısmı kırmızı mı kırmızı, bir kısmı beyaz mı beyazdır. Ey Muhammed! Kitap ve Sünnet neye şahitlik ediyorsa biz de onu söylüyoruz.”

135- (14)... Abdullah b. Sinan Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Allah büyüktür, yücedir. Kullar O'nu vafsetmeye güç yetiremezler, büyüklüğünün derinliğini kavrayamazlar. **“Gözler O'nu göremez. O gözleri görür. O lâiftir, her şeyden haberdardır. (Enam, 103)”** O; nasıl, nerede ve bağlam (yön) ile nitelendirilemez.

O'nu ‘nasıl’ ile nasıl vaffederim? Nasıla nasıllık verip nasıl olmasını sağlayan O'dur? Keyfiyeti, bizim için şekillendirmesi sonucu bildim.

O'nu nasıl ‘nerede’ ile vaffederim ki? O, neredeyi mekân bağlamında var etmiştir? Mekânı bu şekilde belirlemesi sayesinde nerede kavramını bildim.

O'nu nasıl bir ‘bağlam (heys=yön)’ ile ilintili olarak vafdedebilirim ki? Bağlamı (*yönü*) bağlam yapan O'dur. Böylece bağlam (yön)

لَنَا مِنَ الْحَيْثِ فَاللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى دَاخِلٌ فِي كُلِّ مَكَانٍ وَخَارِجٌ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ - وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ.

١٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَ الْفَضْلِ ابْنَيْ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّينَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع جُعِلَتْ فِدَاكَ الْعَشِيَّةُ الَّتِي كَانَتْ تُصِيبُ رَسُولَ اللَّهِ ص إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فَقَالَ:

ذَاكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ أَحَدٌ ذَاكَ إِذَا تَجَلَّى اللَّهُ لَهُ.

قَالَ ثُمَّ قَالَ تِلْكَ التَّبَوُّةُ يَا زُرَّارَةُ وَ أَقْبَلَ بِتَخَشُّعٍ.

١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُرَّازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ:

رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ص رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْنِي بِقَلْبِهِ.

١٧- وَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ مَا حَدَّثَنَا بِهِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع هَلْ رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ص رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ:

نَعَمْ بِقَلْبِهِ رَأَاهُ أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ - مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى أَيْ لَمْ يَرَهُ بِالْبَصَرِ وَ لَكِنْ رَأَاهُ بِالْفُؤَادِ.

١٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَصْفَهَانِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ أَوْ غَيْرِهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى قَالَ:

رَأَى جَبْرِئِيلَ عَلَيَّ سَافِهِ الدُّرَّ مِثْلُ الْقَطْرِ عَلَيَّ الْبَقْلُ لَهُ سِتْمَاتُهُ جَنَاحٌ قَدْ مَلَأَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ.

١٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

olmuştur da bizim için var etmesi sayesinde bağlamı bildim. Allah Tebareke ve Teâlâ, her mekândadır ve her şeyin dışındadır. **“Gözler O’nu göremez; ama O, gözleri görür. (Enam, 103)”** O’ndan başka ilâh yoktur. Yücedir, büyüktür. **“O, lâtifir²⁵, her şeyden haberdardır. (Enam, 103)”**

136- (15)... Ubeyd b. Zurare babasından şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “Size feda olayım, Allah Resûlü’nün (s.a.a) vahiy aldığı sırada geçirdiği baygınlık nedir?” diye sordum.

Buyurdu ki: “Allah’ın O’na tecelli ettiği, O’nunla Allah arasında kimsenin olmadığı andaki hâlettir.” Sonra şöyle buyurdu: “İşte o nübüvvettir. Ey Zurare! Alçak gönüllülükle Allah’a yöneldi.”

137- (16)... Murazim Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet eder:

“Allah Resûlü (s.a.a) Rabbi Azze ve Celle’yi görüyordu.” Yani kalbiyle gördü. (bundan sonraki hadis bunu teyit etmektedir.)

138- (17)... Muhammed b. El- Fuzeyl, Ebul Hasan’a (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) “Acaba Allah Resulü (s.a.a) Rabbi Azze ve Celle’yi gördü mü?” diye sorduğunu ve İmam’ın şu cevabı verdiğini rivayet eder:

“Evet, kalbiyle O’nu gördü. Aziz ve Celil olan Allah’ın şu sözünü duymadın mı? **‘Gönlü gördüğünü yalanlamadı. (Necm, 11)’** Yani gözüyle O’nu görmedi, gönlüyle gördü.”

139- (18)... Hafs b. Gıyas veya başkaları Aziz ve Celil olan Allah’ın ***Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü (Necm, 18)***” ayeti hakkında sorduğunu, İmam’ın (a.s) şu cevabını verdiğini rivayet eder:

“Gök ile yeryüzünün arasını altı yüz kanadıyla doldurmuş Cebrail’i (a.s) yeşillik üzerindeki bir damla gibi ayağının üzerinde inciyle gördü.²⁶”

بْنُ هَارُونَ الصُّوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى الرُّومِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي مَحْمُودٍ قَالَ:

قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَاعِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ يَعْنِي مُشْرِقَةً تَنْتَظِرُ ثَوَابَ رَبِّهَا.

٢٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْقَلِيِّ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَلْ يَرَاهُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

قَالَ نَعَمْ وَ قَدْ رَأَوْهُ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

فَقُلْتُ مَتَى قَالَ حِينَ قَالَ لَهُمْ - أَ لَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى.

ثُمَّ سَكَتَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَيَرُونَهُ فِي الدُّنْيَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَ لَسْتُ تَرَاهُ فِي وَفْنِكَ هَذَا.

قَالَ أَبُو بَصِيرٍ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَحَدْتُ بِهِذَا عَنْكَ فَقَالَ لَا فَإِنَّكَ إِذَا حَدَّثْتَ بِهِ فَأَنْكَرَهُ مُنْكَرٌ جَاهِلٌ بِمَعْنَى مَا تَقُولُهُ ثُمَّ قَدَّرَ أَنَّ ذَلِكَ تَشْبِيهُ كَفَرٍ وَ لَيْسَتْ الرُّؤْيَةُ بِالْقَلْبِ كَالرُّؤْيَةِ بِالْعَيْنِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْمُشَبِّهُونَ وَ الْمُلْحِدُونَ.

٢١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الهمداني رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحٍ الهَرَوِيِّ قَالَ:

قُلْتُ لِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاعِ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا تَقُولُ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي يَرَوِيهِ أَهْلُ الْحَدِيثِ أَنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَزُورُونَ رَبَّهُمْ مِنْ مَنَازِلِهِمْ فِي الْجَنَّةِ.

فَقَالَ ع يَا أَبَا الصَّلْتِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَضَّلَ نَبِيَّهُ مُحَمَّدًا ص عَلَيَّ جَمِيعَ خَلْقِهِ

140- (19)... İbrahim b. Ebu Mahmud şöyle rivayet eder:

Ali b. Musa Rıza'nın (a.s) Aziz ve Celil olan Allah'ın **“Yüzler vardır ki, o gün ısl ısl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır.** (Kıyamet, 22-23)”

141- (20)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'a (İmam Cafer Sadık aleyhis-selâm): “Allah Azze ve Celle hakkında bana bilgi verir misiniz? Acaba Müminler kıyamet günü O'nu görecekler mi?” diye sorduğunu ve İmam'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Evet, kıyamet gününden önce de O'nu gördüler.” Dedim ki: “Ne zaman?” Dedi ki: **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet... (Araf, 172)’** dediklerinde.” Sonra bir müddet sessizce kaldıktan sonra şöyle buyurdu: “Kuşkusuz müminler kıyamet gününden önce Rablerini göreceklerdir. Acaba şu anda Rabkini görmüyor musun?” Dedim ki: “Size kurban olayım sizden bu sözü rivayet edebilir miyim?” Dedi ki: “Hayır, eğer sen bu sözü rivayet edersen, senin dediklerinin anlamını bilmeyen cahil ve inkârcı kişi onu inkâr ederek teşbih eder ve kâfir olur. Kalple görmek gözle görmek gibi değildir. Allah teşbihçi ve inançsızların vasfedişlerinden münezzehtir.”

142- (21)... Abdusselam b. Salih el-Herevî Ali b. Musa Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet eder:

Dedim ki: “Ey Resûlullah'ın oğlu! Hadis ehlinin naklettiği ‘Müminler cennetteki makamlarından Allah'ı ziyaret edecekler.’ hadisi hakkındaki görüşünüz nedir?” İmam şöyle buyurdu: “Ey Ebu Salt! Allah Tebareke ve Teâlâ, elçisi Muhammed'i (s.a.a) peygamberler ve melekleri de dâhil bütün yaratıklarından üstün kılmıştır. O'na yapılan itaati kendine itaat, O'na uymayı kendine uymak bilmiş, dünya ve ahirette O'nu ziyaret etmeyi kendi ziyareti saymıştır. Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmuştur: **‘Kim Peygambere itaat ederse Allah'a itaat etmiştir.** (Nisa, 80)’ ve şöyle buyurmuştur: **‘Şüphesiz ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.** (Feth, 10)’ Ayrıca Resûlü Ekrem de şöyle buyurmuştur: **‘Kim beni sağken veya ölümünden sonra ziyaret ederse Allah'ı ziyaret**

مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمَلَائِكَةِ وَجَعَلَ طَاعَتَهُ طَاعَتَهُ وَمُتَابَعَتَهُ مُتَابَعَتَهُ وَزِيَارَتَهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
زِيَارَتَهُ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ.

وَقَالَ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ.

وَقَالَ النَّبِيُّ ص مَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي فَقَدْ زَارَ اللَّهَ دَرَجَةَ النَّبِيِّ ص فِي
الْجَنَّةِ أَرْفَعُ الدَّرَجَاتِ فَمَنْ زَارَهُ إِلَيَّ دَرَجَتِهِ فِي الْجَنَّةِ مِنْ مَنْزِلِهِ فَقَدْ زَارَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى.
قَالَ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا مَعْنَى الْخَبَرِ الَّذِي رَوَاهُ أَنَّ ثَوَابَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
النَّظَرُ إِلَيَّ وَجْهِ اللَّهِ.

فَقَالَ ع: يَا أَبَا الصَّلْتِ مَنْ وَصَفَ اللَّهَ بِوَجْهِهِ كَالْوُجُوهِ فَقَدْ كَفَرَ وَلَكِنْ وَجْهُ اللَّهِ أَنْبِيَاؤُهُ
وَرُسُلُهُ وَحُجَجُهُ ص هُمْ الَّذِينَ يَتَوَجَّهُ إِلَيَّ اللَّهُ وَإِلَيَّ دِينُهُ وَمَعْرِفَتِهِ وَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانِ. وَبَيَّتِي وَجْهُ رَبِّكَ.

وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ فَالنَّظَرُ إِلَيَّ أَنْبِيَاءُ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَحُجَجِهِ ع
فِي دَرَجَاتِهِمْ ثَوَابٌ عَظِيمٌ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

وَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ ص مَنْ أَبْغَضَ أَهْلَ بَيْتِي وَعِثْرَتِي لَمْ يَرِنِي وَلَمْ أَرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.
وَقَالَ ع إِنَّ فِيكُمْ مَنْ لَا يَرَانِي بَعْدَ أَنْ يُفَارِقَنِي يَا أَبَا الصَّلْتِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا
يُوصَفُ بِمَكَانٍ وَلَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَالْأَوْهَامُ.

فَقَالَ قُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ أَهْمَا الْيَوْمَ مَخْلُوقَتَانِ.
فَقَالَ نَعَمْ وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَدْ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَرَأَى النَّارَ لَمَّا عُرِجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ.
قَالَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ قَوْمًا يَقُولُونَ إِنَّهُمَا الْيَوْمَ مُقَدَّرَتَانِ غَيْرَ مَخْلُوقَتَيْنِ.

فَقَالَ ع مَا أَوْلَيْكَ مِنَّا وَلَا نَحْنُ مِنْهُمْ مَنْ أَنْكَرَ خَلْقَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَقَدْ كَذَّبَ النَّبِيَّ ص وَ
كَذَّبَنَا وَلَا مِنْ وَلَا يَتَنَا عَلَيَّ شَيْءٌ وَيُخَلَّدُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي
يُكَذَّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ. يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آتٍ.

etmiştir.’ Peygamberin (s.a.a) cennetteki derecesi herkesin derecesinden daha üstündür. Kim cennette bulunduğu derecesiyle kendi evinden Peygamberi (s.a.a) ziyaret ederse Allah Tebareke ve Teâlâ’yı ziyaret etmiştir.”

Dedim ki: “Ey Allah Resûlü’nün oğlu! ‘Lâ ilâhe illâllah’ demenin sevabı Allah’ın yüzüne bakmaktır, diye nakledilen rivayet ne anlama geliyor?”

Dedi ki: “Ey Ebu Salt! Kim Allah’ı diğer yüzler gibi yüzle vasederse kâfir olmuştur. Allah’ın yüzü, O’nun enbiyaları, resulleri ve hüccetleridir (a.s) . Onlar o kimselerdir ki onların sayesinde Allah’a, dinine ve O’nu tanımaya yönelinilir. Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor: *‘Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak Rabbinin zâtı bâki kalacak... (Rahman, 26-27)’* Ve yine Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyuruyor: *‘O’nun yüzünden (zatından) başka her şey helak olucudur. (Kasas, 88)’* Müminlerin kıyamet günü dereceleri için Allah’ın enbiyaları, resûlleri ve hüccetlerine bakmaları, büyük bir sevaptır. Nebi (s.a.a) şöyle buyuruyor: ‘Kim benim Ehl-i Beyt ve itretime kin güderse, kıyamet gününde ne o beni görecektir, ne de ben onu.’ Yine buyurmuştur ki: ‘Sizin aranızda bazıları benden ayrıldıktan sonra, bir daha beni göremeyecektir.’ Ey Ebu Salt! Allah Tebareke ve Teâlâ mekânla vasedilmez, gözler ve vehimler O’nu kavrayamaz.”

Dedim ki: “Ey Allah Resûlü’nün oğlu! Bana cennet ve cehennemle ilgili haber veriniz, acaba onlar şu anda yaratılmış mıdır?”

Dedi ki: “Evet, Allah Resûlü göğe çıkarıldığı zaman cennete girdi, cehennemi de gördü.”

Dedim ki: “Bir grup, onların şu anda yaratılmayıp takdir edildiğini söylemekte.”

Dedi ki: “Ne onlar bizdendir, ne de biz onlardanız. Kim cennet ve cehennemin yaratıldığını inkâr ederse, şüphesiz Peygamber’i (s.a.a) ve bizi yalanlamış ve bizim velâyetimizden bir şey elde etmemiştir. Bu kişi ebedi olarak cehennem ateşinde kalacaktır. Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmuştur: **‘İşte bu, suçluların yalanladıkları cehennemdir. Onlar, cehennemle kaynar su arasında dolaşır dururlar. (Rahman, 43-44)’** Nebi (s.a.a) şöyle buyurmuştur: ‘Miraç’a çıkarıldığım zaman, Cebrail elimi tutarak beni cennete dâhil ederek bana oranın hurmasını

وَقَالَ النَّبِيُّ ص لَمَّا عُرِجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ أَخَذَ بِيَدِي جَبْرِئِيلُ فَأَدْخَلَنِي الْجَنَّةَ فَنَاولَنِي مِنْ رُطْبِهَا فَأَكَلْتُهُ فَتَحَوَّلَ ذَلِكَ نُطْفَةً فِي صُلْبِي فَلَمَّا أَهْبَطْتُ إِلَى الْأَرْضِ وَاقَعْتُ خَدِيجَةَ فَحَمَلْتُ بِفَاطِمَةَ عَ فَفَاطِمَةُ حَوْرَاءُ إِنْسِيَّةٌ وَكُلَّمَا اسْتَقْتُ إِلَيَّ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ شَمِمْتُ رَائِحَةَ ابْنَتِي فَاطِمَةَ ع.

٢٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِي الصَّالِحِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ.

قَالَ يَقُولُ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ مِنْ أَنْ أَسْأَلَكَ الرُّؤْيَا وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّكَ لَا تُرَى.

قال محمد بن علي بن الحسين مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه إن موسى ع علم أن الله عز وجل لا يجوز عليه الرؤية وإنما سأل الله عز وجل أن يريه ينظر إليه عن قومه حين ألحوا عليه في ذلك فسأل موسى ربه ذلك من غير أن يستأذنه فقال رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَيَّ الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانُهُ فِي حَالٍ تَزَلْزَلُهُ فَسَوْفَ تَرَانِي وَمَعْنَاهُ أَنْكَ لَا تَرَانِي أَبَدًا لِأَنَّ الْجَبَلَ لَا يَكُونُ سَاكِنًا مَتَحَرِّكَ فِي حَالٍ أَبَدًا.

وهذا مثل قوله عز وجل - وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلْبِغَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَمَعْنَاهُ أَنَّهُمْ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ أَبَدًا كَمَا لَا يَلْبِغُ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ أَبَدًا.

-فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ أَى ظَهَرَ لِلْجَبَلِ بآية من آياته و تلك الآية نور من الأنوار التي خلقها ألقي منها علي ذلك الجبل - جَعَلَهُ دَكًّا وَ خَرَّ مُوسَى صَعِقًا مِنْ هَوْلِ تَزَلْزَلِ ذَلِكَ الْجَبَلِ عَلِي عَظَمَهُ وَ كِبَرَهُ -

فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ أَى رَجَعْتُ إِلَى مَعْرِفَتِي بِكَ عَادِلًا عَمَّا حَمَلَنِي عَلَيْهِ قَوْمِي مِنْ سُؤَالِكِ الرُّؤْيَا وَ لَمْ تَكُنْ هَذِهِ التَّوْبَةُ مِنْ ذَنْبٍ لِأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَا يَذْنُبُونَ ذُنُوبًا صَغِيرًا وَ لَا كَبِيرًا وَ لَمْ يَكُنِ الْاسْتِئْذَانُ قَبْلَ السُّؤَالِ بِوَاجِبٍ عَلَيْهِ لَكِنَّهُ كَانَ أَدْبًا يَسْتَعْمَلُهُ وَ يَأْخُذُ بِهِ نَفْسُهُ

dan verdi, ben de onu yedim. Daha sonra o sulbümde sperme dönüştü. Yeryüzüne döndükten sonra Hatice'yle yakınlaşmamdan sonra Fatıma'ya (*selamullahi aleyha*) hamile kaldı. Böylelikle Fatıma (*selamullahi aleyha*) beşeri bir huridir. Ben her ne zaman cennetin kokusuna özlem duyarsam kızım Fatıma'yı (*selamullahi aleyha*) koklarım.”

143- (22)... Abdullah b. Abbas, Aziz ve Celil olan Allah'ın **“Aylıp kendine gelince dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim. (Araf, 143)”** ayeti hakkında şöyle diyor: “Seni görmeyi talep ettiğimden dolayı seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim, senin görülmeyeceğine inananların ilkiyim.”

▪ **Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:** Şüphesiz Hz. Musa (a.s) Yüce Allah'ın görülmesinin mümkün olmadığını biliyordu. Buna rağmen Aziz ve Celil Allah'tan kendisini ona göstermesini istemesi kavminin ısrarından dolayı idi. Bundan dolayı Hz. Musa (a.s) Rabbinden izin almadan kendisini ona göstermesini istedi ve dedi ki: **“Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!” (Rabbi) dedi ki: “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o hareket halinde yerinde durabilirse sen de beni göreceksin! (Araf, 143)”** ayetinin anlamı, yani sen beni asla göremezsin. Çünkü dağ asla aynı anda hem sakin hem de hareket halinde olamaz. Bu Yüce Allah'ın şu sözü gibidir: **“Deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete giremezler. (Araf, 40)”** Yani, devenin iğnenin deliğinden hiçbir zaman geçemeyeceği gibi onlar da hiçbir zaman cennete giremeyeceklerdir. “Rabbi o dağa tecelli edince” yani Allah ayetlerinden bir ayetle dağa zahir oldu. O ayet ise yarattığı nurlardan bir nurdu. O nurdan o dağa attığında Hz. Musa dağın o azamet ve görkemine rağmen sallanıp parçalanmasını görünce bayılarak yere yığıldı. Kendine gelip ayılınca: **“Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim”** dedi. Yani senin marifetine geri döndüm ve kavmimin beni seni görmeye zorlamalarından tövbe ediyorum. Bu tövbe, günahtan kaynaklanan bir tövbe değildi. Çünkü enbiyalar küçük ve büyük günahlar işlemez ve ayrıca görme iznini almadan önce istekte bulunmaması farz değildi. Ancak istekte bulunmadan önce izin alması edeptendi. Bazıları Hz. Musa'nın izin aldığını ve Allah'ın da izin verdiğini rivayet etmişlerdir. Böylelikle Hz. Musa'nın

متى أراد أن يسأله علي أنه قد روي قوم أنه قد استأذن في ذلك فأذن له ليعلم قومه بذلك أن الرؤية لا تجوز علي الله عز و جل.

و قوله وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ يقول و أنا أول المؤمنين من القوم الذين كانوا معه و سأله أن يسأل ربه أن يريه ينظر إليه بأنك لا تري.

و الأخبار التي رويت في هذا المعنى و أخرجها مشايخنا رضى الله عنهم في مصنفاتهم عندي صحيحة و إنما تركت إيرادها في هذا الباب خشية أن يقرأها جاهل بعانيها فيكذب بها فيكفر بالله عز و جل و هو لا يعلم.

و الأخبار التي ذكرها أحمد بن محمد بن عيسى في نوادره و التي أوردها محمد بن أحمد بن يحيى في جامعهم في معنى الرؤية صحيحة لا يردّها إلا مكذب بالحق أو جاهل به و ألفاظها ألفاظ القرآن و لكل خبر منها معنى ينفي التشبيه و التعطيل و يثبت التوحيد و قد أمرنا الأئمة ص أن لا نكلم الناس إلا علي قدر عقولهم.

و معنى الرؤية الواردة في الأخبار العلم و ذلك أن الدنيا دار شكوك و ارتياب و خطرات فإذا كان يوم القيامة كشف للعباد من آيات الله و أموره في ثوابه و عقابه ما يزول به الشكوك و يعلم حقيقة قدرة الله عز و جل.

وتصديق ذلك في كتاب الله عز و جل - لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ.

فمعنى ما روى في الحديث أنه عز و جل يري أى يعلم علما يقينا كقوله عز و جل - أَلَمْ تَر إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ و قوله أَلَمْ تَر إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ و قوله أَلَمْ تَر إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ و قوله أَلَمْ تَر كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ و أشباه ذلك من رؤية القلب و ليست من رؤية العين و أما قول الله عز و جل فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ فَمَعْنَاهُ لما ظهر عز و جل للجبل بآية من آيات الآخرة التي يكون بها الجبال سرايا و التي ينسف بها الجبال نسفا تدكدك الجبل فصار ترابا لأنه لم يطق حمل تلك

kavmi Allah'ın görülemeyeceğini anlamış olacaktır. **“Ben tövbe edenlerin ilkiyim”** sözünden kasıt; Hz. Musa'yla birlikte olup da Hz. Musa'dan Rablerini kendilerine gösterme isteğinde bulunanların arasından Allah'ın görülemeyeceğini anlayan ilk müminim demektir.

Bu doğrultuda rivayet edilen ve şeyhlerimizin (*rahmetullahi aleyhim*) kitaplarında getirdikleri hadisler bana göre doğrudur. Bazılarının anlamını bilmeden okuyup yalanlayarak bilmeden küfre düşeceklerinden korktuğumdan bu babda bu hadisleri getirmeyi uygun görmedim.

Ahmed b. Muhammed b. İsa, kitabının nadir hadisler kısmında ve Muhammed b. Ahmed b. Yahya'nın Camii'sinde yer alan “ruyet” ile ilgili hadisler sahihtir. Hakkı yalanlayanlardan ve anlamına cahil olanların dışında kimse onları reddetmez. Kelimeleri Kur'an'ın kelimeleridir. Hadislerin her birinde teşbih ve ta'til ekolü nefyedilerek tevhid ispat edilmektedir. Ancak İmamlarımız (*salavatullahi aleyhim*) bize insanlarla onların akılları ölçüsünde konuşmamızı emretmiştir.

Rivayetlerde geçen “ruyet” kelimesi ilim anlamındadır. Çünkü dünya şek, tereddüt ve düşünce yurdudur. Kıyamet günü olduğunda Allah'ın ayetleri, sevap ve azap işleri kulları için belli olacak, tereddütler kalkarak Yüce Allah'ın kudretinin hakikati bilinecektir. Bunun tasdiki Allah Azze ve Celle'in Kitâbındadır. Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Andolsun sen bundan gaflette idin; derhal biz senin perde-ni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir (denir). (Kaf, 22)”** Hadiste ‘Allah Azze ve Celle görülecektir’ denmesinin anlamı, yakînî bir ilimle bilinecek olmasıdır. Aziz ve Celil Allah şöyle buyurmuştur: **“Rabbînin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? (Furkan, 45)”** ve Allah'ın bu buyruğu: **“Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! (Bakara, 258)”** ve şu buyruğu: **“Binlerce kişinin ölüm korkusuyla yurtlarından çıktıklarını görmedin mi? (Bakara, 243)”** ve keza şu buyruğu: **“Rabbîn fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? (Fil, 1)”** Bu ayetler ve benzerlerinde geçen görmekten maksat kalp gözüyle görmektir, normal gözle değil. Yüce Allah'ın bu sözüne gelince ki şöyle buyurmuştur: “Rabbî o dağa tecelli edince” anlamı şudur: Allah Azze ve Celle, dağın onunla seraba döndüğü, dağın un ufak olduğu ve parçalanarak toprağa dönüşmesini sağladığı ayetleriyle o dağa zahir oldu. Çünkü dağlar o ayetlerin ağırlığına tahammül edemediklerinden bu du-

الآية و قد قيل أنه بدا له من نور العرش.

٢٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَصْفَهَانِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ النَّخَعِيِّ الْقَاضِي. قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا قَالَ:

سَاخَ الْجَبَلُ فِي الْبَحْرِ فَهُوَ يَهْوَى حَتَّى السَّاعَةِ.

٢٤- وَ تَصْدِيقُ مَا ذَكَرْتُهُ مَا حَدَّثَنَا بِهِ تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْقُرَشِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ النَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْجَهْمِ. قَالَ حَضَرْتُ مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ وَ عِنْدَهُ الرِّضَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى ع فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِكَ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ مَعْصُومُونَ. قَالَ بَلَى.

فَسَأَلَهُ عَنْ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَكَانَ فِيهَا سَأَلُهُ أَنْ قَالَ لَهُ فَمَا مَعْنَى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ لَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي الْآيَةُ كَيْفَ يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ كَلِيمُ اللَّهِ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ ع لَا يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى ذَكَرُهُ لَا يَجُوزُ عَلَيْهِ الرُّؤْيَةُ حَتَّى يَسْأَلَهُ هَذَا السُّؤَالُ -

فَقَالَ الرِّضَا ع إِنَّ كَلِيمَ اللَّهِ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ ع عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَنْ أَنْ يُرَى بِالْأَبْصَارِ وَ لَكِنَّهُ لَمَّا كَلَّمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَرَّبَهُ نَجِيًّا رَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ كَلَّمَهُ وَ قَرَّبَهُ وَ نَاجَاهُ.

فَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَسْمَعَ كَلَامَهُ كَمَا سَمِعَتْ.

وَ كَانَ الْقَوْمُ سَبْعِمِائَةَ أَلْفٍ رَجُلٍ فَاخْتَارَ مِنْهُمْ سَبْعِينَ أَلْفًا ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ سَبْعَةَ آلَافٍ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ سَبْعِمِائَةَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْهُمْ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِ رَبِّهِ فَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى طُورِ سَيْنَاءَ

ruma düştüler. Denilmiştir ki o dağa İlahî Arş yansımasıdır.

144- (23)... Hafs b. Kıyas en- Nehai el- Gazi şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Aziz ve Celil olan Allah'ın **“Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti. (A'raf, 143)”** ayetinin açıklamasını sordum.

şöyle buyurdu: “Dağ denize battı ve kıyamet gününe kadar hareket halinde olacak.”

145- (24)... Muhammed b. El- Cehm şöyle rivayet ediyor:

Me'mun'un meclisinde idim, yanında Rıza Ali b. Musa da (a.s) bulunmaktaydı. Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) yönelerek şöyle sordu:

“Ey Allah Resûlü'nün oğlu! Siz peygamberlerin (a.s) masum olduklarını söylemiyor musunuz? İmam “Evet” diye buyurdu. Sonra Kur'an ayetlerinden bazıları hakkında sorular sorduktan sonra sorusu şuraya geldi: “Peki, o halde Aziz ve Celil olan Allah'ın şu ayetleri hakkında ne diyorsunuz:

‘Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca ‘Rabbim! Bana (kendini) göster, seni göreyim! dedi. (Rabbi): Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni görecekisin! buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim. (Araf, 143)’ Nasıl mümkün olabilir ki Kelimullah Musa b. İmran (a.s) zikri yüce Allah'ın görülemeyeceğini bilmiyor ve O'ndan böyle bir istekte bulunuyor? “

Dedi ki: “Kuşkusuz Kelimullah Musa b. İmran (a.s) Allah Teâlâ'nın gözle görölmekten yüce olduğunu biliyordu. Fakat Aziz ve Celil olan Allah Musa ile konuşup onu, fısıldaşan kimse kadar kendisine yaklaştırdıktan sonra kavmine dönerek onlara Aziz ve Celil olan Allah'ın kendisiyle konuştuğunu, kendisine yakınlaştırdığını ve münacat ettiğini haber verdi. Dediler ki: ‘Senin duyduğun gibi biz de O'nun sesini duymadıkça sana inanmayacağız.’ Musa'nın kavminin sayısı yedi yüz bin kişi ydi. Onlardan yetmiş bin kişi y seçti, sonra onların arasından yedi bin kişi y seçti, sonra onların arasından yedi yüz kişi y seçti ve son olarak onların arasından da yetmiş kişi y Rabbinin tayin ettiği vakit için

فَأَقَامَهُمْ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ وَ صَعِدَ مُوسَىٰ عِ إِلَى الطُّورِ وَ سَأَلَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ أَنْ يُكَلِّمَهُ وَ يُسَمِعَهُمْ كَلَامَهُ فَكَلَّمَهُ اللَّهُ تَعَالَىٰ ذِكْرُهُ وَ سَمِعُوا كَلَامَهُ مِنْ فَوْقُ وَ أَسْفَلُ وَ يَمِينُ وَ شِمَالُ وَ وَرَاءُ وَ أَمَامُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَخَذَتْهُ فِي الشَّجَرَةِ ثُمَّ جَعَلَهُ مُنْبَعَثًا مِنْهَا حَتَّى سَمِعُوهُ مِنْ جَمِيعِ الْوُجُوهِ.

فَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ بِأَنَّ هَذَا الَّذِي سَمِعْنَاهُ كَلَامُ اللَّهِ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً.
فَلَمَّا قَالُوا هَذَا الْقَوْلَ الْعَظِيمَ وَ اسْتَكْبَرُوا وَ عَتَوْا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمْ صَاعِقَةً فَأَخَذَتْهُمْ بِظُلْمِهِمْ فَمَاتُوا.

فَقَالَ مُوسَىٰ يَا رَبِّ مَا أَقُولُ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِذَا رَجَعْتُ إِلَيْهِمْ وَ قَالُوا إِنَّكَ ذَهَبْتَ بِهِمْ فَقَتَلْتَهُمْ لِأَنَّكَ لَمْ تَكُنْ صَادِقًا فِيمَا ادَّعَيْتَ مِنْ مُنَاجَاةِ اللَّهِ إِلَيْكَ.
فَأَحْيَاهُمُ اللَّهُ وَ بَعَثَهُمْ مَعَهُ - فَقَالُوا إِنَّكَ لَوْ سَأَلْتَ اللَّهَ أَنْ يُرِيكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ لَأَجَابَكَ وَ كُنْتَ تُخْبِرُنَا كَيْفَ هُوَ فَتَعْرِفُهُ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ.
فَقَالَ مُوسَىٰ عِ يَا قَوْمِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُرَى بِالْأَبْصَارِ وَ لَا كَيْفِيَّةَ لَهُ وَ إِنَّمَا يَعْرِفُ بِآيَاتِهِ وَ يُعَلِّمُ بِأَعْلَامِهِ.

فَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَسْأَلَهُ.
فَقَالَ مُوسَىٰ عِ يَا رَبِّ إِنَّكَ قَدْ سَمِعْتَ مَقَالََةَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِصَلَاحِهِمْ.
فَأَوْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِلَيْهِ يَا مُوسَىٰ اسْأَلْنِي مَا سَأَلُوكَ فَلَنْ أُؤَاخِذَكَ بِجَهْلِهِمْ.
فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ مُوسَىٰ عِ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ.
قَالَ لَنْ تَرَانِي وَ لَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ وَ هُوَ يَهْوَى فَسَوْفَ تَرَانِي.
فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ بِآيَةٍ مِنْ آيَاتِهِ - جَعَلَهُ دَكًّا وَ خَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا.
فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ يَقُولُ رَجَعْتُ إِلَيَّ مَعْرِفَتِي بِكَ عَنْ جَهْلِ قَوْمِي - وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُمْ بِأَنَّكَ لَا تُرَى.

فَقَالَ الْمَأْمُونُ لِلَّهِ دُرُّكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ.

seçerek Sîna Dağı'na doğru hareket ettiler. Onları dağın eteğinde bekleterek kendisi yalnız başına dağa çıktı. Allah Tebareke ve Teâlâ'dan kendisiyle konuşmasını ve onlara sesini duyurmasını istedi. Zikri yüce Allah onunla konuştu ve topluluk Allah'ın konuşmasını yukarıdan, aşağıdan, sağdan, soldan, önden ve arkadan duydular. Çünkü Aziz ve Celil olan Allah ağaçtan ses oluşturmuş ve o sesi her taraftan duyacakları şekilde yaymıştı. Ama onlar dediler ki: 'Allah'ı apaçık görmedikçe duyduğumuz sesin Allah'ın sesi olduğuna inanmayacağız.' Tekebbür ve azgınlık halinde böylesine ağır bir lâf ettiklerinde, Aziz ve Celil olan Allah onlara bir yıldırım gönderdi de zulümleri sebebiyle onları yakalayıp öldürdü. Musa (a.s) dedi ki: Ey Rabbim! İsrail Oğulları'nın yanına döndüğümde onlar 'Allah ile münacat etme iddian gerçek dışı olduğundan onları götürüp öldürdün dediklerinde, onlara ne diyeyim?' Allah onları diriltip Musa ile gönderdikten sonra onlar yine dediler ki 'Gerçekten eğer sen Allah'tan O'na bakman için kendisini göstermesini istersen, O senin isteğini kabul eder ve sen de O'nun nasıl olduğunu bize haber verirsin. Biz de Allah'ı gerektiği gibi tanırız.' Musa (a.s) dedi ki: 'Ey kavmim! Allah gözle görülmez, O'nun niteliği yoktur; ancak ayet ve nişaneleri ile tanınır.' Onlar da dediler ki: 'Allah'tan bu isteğimizi istemezsen sana asla inanmayız.' Musa (a.s) : 'Ey Rabbim! İsrailoğulları'nın ne dediklerini duydun. Sen onların yararına olanı daha iyi bilirsin' dediğinde Ulu ve Yüce Allah, Musa'ya (a.s) şöyle vahyetti: 'Ey Musa! Onların istediklerini benden iste, seni onların cehaletinden dolayı sorgulamayacağım.' O vakit Musa (a.s) dedi ki: **Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim, dedi. (Rabbi): Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin, buyurdu. Rabbi o dağa (nişanelerinin biriyle) tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. (Kavmimin bilgisizliğinden tam bir bilgi ve marifetle sana dönüyor ve kavmim içinde senin görülmediğine) İnananların ilkiyim.**²⁷

Me'mun: "Başarın Allah'tandır, yaşa ey Ebu'l-Hasan!"

■ Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç miktarı kadarını naklettik. Hadisin tamamını "Uyûnu Ahbarı Rıza" kitabında verdik. Eğer görmenin anlamı hakkında naklolunan hadisleri burada aktarsaydım onların zikri, açıklaması ve doğruluklarının ispatından dolayı kitap çok kalın

و الحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة و قد أخرجته بتمامه في كتاب عيون أخبار الرضا ع. و لو أوردت الأخبار التي رويت في معنى الرؤية لطال الكتاب بذكرها و شرحها و إثبات صحتها و من وفقه الله تعالى ذكره للرشاد آمن بجميع ما يرد عن الأئمة ع بالأسانيد الصحيحة و سلم لهم و رد الأمر فيما اشتبه عليه إليهم إذ كان قولهم قول الله و أمرهم أمره و هم أقرب الخلق إلى الله عز و جل و أعلمهم به صلوات الله عليهم أجمعين.

olacaktı. Zikri yüce Allah irşâd için kime İmamlardan (a.s) sahih senetlerle gelen rivayetleri elde etme başarısı verirse onların hepsine iman eder ve onlara teslim olur. Şüpheli durumlarda ise konuyu onlara havale eder. Çünkü onların sözü Allah'ın sözü, onların emri O'nun emridir ve onlar yaratıkları içinde Aziz ve Celil olan Allah'a en yakın olanları ve onların en bilgilileridirler. Allah'ın selâmı onların hepsinin üzerine olsun.

٩. باب القدرة

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ الْخَفَّافِ.

قَالَ حَدَّثَنِي عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ الدِّيصَانِيَّ أَتَى هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ فَقَالَ لَهُ أَلَا رَبُّ فَقَالَ بَلَى قَالَ قَادِرٌ قَالَ نَعَمْ قَادِرٌ قَاهِرٌ قَالَ يَقْدِرُ أَنْ يُدْخِلَ الدُّنْيَا كُلَّهَا فِي الْبَيْضَةِ لَا يُكَبِّرُ الْبَيْضَةَ وَلَا يُصَغِّرُ الدُّنْيَا فَقَالَ هِشَامُ النَّظْرَةَ فَقَالَ لَهُ قَدْ أَنْظَرْتُكَ حَوْلًا ثُمَّ خَرَجَ عَنْهُ. فَرَكِبَ هِشَامٌ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَاسْتَأْذَنَ عَلَيْهِ فَأَذِنَ لَهُ.

فَقَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَتَانِي عَبْدُ اللَّهِ الدِّيصَانِيُّ بِمَسْأَلَةٍ لَيْسَ الْمُعْوَلُ فِيهَا إِلَّا عَلَيَّ اللَّهُ وَعَلَيْكَ.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَمَّاذَا سَأَلَكَ. فَقَالَ قَالَ لِي كَيْتٌ وَكَيْتٌ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا هِشَامُ كَمْ حَوَاشِكَ قَالَ خَمْسٌ فَقَالَ أَيُّهَا أَصْغَرُ فَقَالَ النَّاطِرُ فَقَالَ وَكَمْ قَدَرُ النَّاطِرِ قَالَ مِثْلُ الْعَدْسَةِ أَوْ أَقَلُّ مِنْهَا فَقَالَ يَا هِشَامُ فَانْظُرْ أَمَامَكَ وَفَوْقَكَ وَخِزْرَانِي بِمَا تَرَى فَقَالَ أَرَى سَمَاءً وَأَرْضًا وَدُورًا وَقُصُورًا وَتُرَابًا وَجِبَالًا وَأَنْهَارًا فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ الَّذِي قَدَرَ أَنْ يُدْخِلَ الَّذِي تَرَاهُ الْعَدْسَةَ أَوْ أَقَلُّ مِنْهَا قَادِرٌ أَنْ يُدْخِلَ الدُّنْيَا كُلَّهَا الْبَيْضَةَ لَا يُصَغِّرُ الدُّنْيَا وَلَا يُكَبِّرُ الْبَيْضَةَ.

فَانْكَبَّ هِشَامٌ عَلَيْهِ وَقَبَّلَ يَدَيْهِ وَرَأْسَهُ وَرَجُلَيْهِ وَقَالَ حَسْبِيَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ. فَانْصَرَفَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَغَدَا إِلَيْهِ الدِّيصَانِيُّ فَقَالَ يَا هِشَامُ إِنِّي جِئْتُكَ مُسْلِمًا وَلَمْ أَجِئْكَ مُتَقَاضِيًا لِلْجَوَابِ.

فَقَالَ لَهُ هِشَامٌ إِنْ كُنْتُ جِئْتُ مُتَقَاضِيًا فَهَآكَ الْجَوَابُ فَخَرَجَ عَنْهُ الدِّيصَانِيُّ فَأَخْبَرَ أَنَّ هِشَامًا دَخَلَ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَعَلَّمَهُ الْجَوَابَ.

9- Kudret Babı

146- (1)...Muhammed b. İshak bir grup Şia ulemasından şöyle rivayet etmiştir:

Abdullah ed-Deyesanî, Hişam b. Hakem'in yanına gelerek şöyle bir soru sordu: "Senin Rabbin var mıdır?" "Evet, var." dedi. "Peki, Rabbin kadir midir?" diye sordu. "Evet, kadirdir ve karşı konulmaz güce sahiptir." Dedi ki: "Dünyayı küçültmeden ve yumurtayı büyütmeden bütün dünyayı yumurtanın içine sokabilir mi?" Hişam dedi ki: "Bu soruya cevap vermem için bana süre ver." Dedi ki: "Sana bir yıl süre verdim." Sonra oradan ayrılıp gitti.

Hişam bineğine binerek Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aley-hisselâm*) yanına gitti, huzuruna girmek için izin istedi, İmam ona izin verdi.

Hişam dedi ki: Ey Resûlullah'ın oğlu, bana Abdullah ed-Deyesanî öyle bir soru sordu ki, bu soruya cevap vermek için Allah'a ve sana dayanmaktan başka çare yok.

Ebu Abdullah dedi ki: "Ne sordu sana?" Dedi ki: "Bana şöyle şöyle sordu."

Ebu Abdullah (a.s) dedi ki: "Ey Hişam, kaç duyun var?" Dedi ki: "Beş duyum var." Buyurdu ki: "Bunlardan hangisi daha küçüktür?" Dedi ki: "Görme duyusu." Dedi ki: "Peki, görme duyusunun çapı ne kadardır?" Dedi ki: "Bir mercimek kadar veya ondan daha küçüktür." Dedi ki: "Ey Hişam! Ön tarafına ve üst tarafına bak ve ne gördüğünü bana anlat." Dedi ki: "Göğü, yeri, evleri, saraylar, toprak, dağlar ve nehirleri görüyorum." Dedi ki: "Senin gördüğün bunca varlıkları bir mercimeğin veya ondan daha küçük bir şeyin içine girdirmeye güç yetiren Allah, dünyayı küçültmeden ve yumurtayı da büyütmeden bütün bir dünyayı yumurtanın içine sokabilir."

Hişam derhâl İmam'a sarıldı, ellerini, başını ve ayaklarını öpmeye başladı ve şöyle dedi: "Bu kadarı bana yeter ey Resûlullah'ın oğlu!"

Sonra evine döndü. Ertesi sabah, ed-Deyesanî yanına geldi ve şöyle dedi: "Ey Hişam! Sana selâm vermek için geldim, cevap almak için değil." Hişam ona dedi ki: "Eğer cevap almak için geldiysen işte cevabın."

فَمَضَى عَبْدُ اللَّهِ الدِّيصَانِي حَتَّى أَتَى بَابَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَاسْتَأْذَنَ عَلَيْهِ فَأَذِنَ لَهُ فَلَمَّا قَعَدَ قَالَ لَهُ يَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ دُلْنِي عَلَى مَعْبُودِي.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا اسْمُكَ فَخَرَجَ عَنْهُ وَ لَمْ يُخْبِرْهُ بِاسْمِهِ.

فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ كَيْفَ لَمْ تُخْبِرْهُ بِاسْمِكَ قَالَ لَوْ كُنْتُ قُلْتُ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ كَانَ يَقُولُ مَنْ هَذَا الَّذِي أَنْتَ لَهُ عَبْدٌ فَقَالُوا لَهُ عُدْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ يَذُكُّكَ عَلَيَّ مَعْبُودِكَ وَ لَا يَسْأَلُكَ عَنِ اسْمِكَ. فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَا جَعْفَرُ دُلْنِي عَلَى مَعْبُودِي وَ لَا تَسْأَلْنِي عَنِ اسْمِي.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع اجْلِسْ وَ إِذَا غُلَامٌ لَهُ صَغِيرٌ فِي كَفِّهِ يَبِضُّهُ يَلْعَبُ بِهَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع نَاوِلْنِي يَا غُلَامُ الْبِضَّةَ فَنَاوَلَهُ إِيَّاهَا.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا دِيسَانِي هَذَا حِصْنٌ مَكُونُ لَهُ جِلْدٌ غَلِيظٌ وَ تَحْتَ الْجِلْدِ الْغَلِيظِ جِلْدٌ رَقِيقٌ وَ تَحْتَ الْجِلْدِ الرَّقِيقِ ذَهَبَةٌ مَائِعَةٌ وَ فِضَّةٌ ذَائِبَةٌ فَلَا الذَّهَبَةُ الْمَائِعَةُ تَخْتَلِطُ بِالْفِضَّةِ الذَّائِبَةِ وَ لَا الْفِضَّةُ الذَّائِبَةُ تَخْتَلِطُ بِالذَّهَبَةِ الْمَائِعَةِ هِيَ عَلَيَّ حَالِهَا لَمْ يَخْرُجْ مِنْهَا مُصْلِحٌ فَيُخْبِرُ عَنْ إِصْلَاحِهَا وَ لَا دَخَلَ فِيهَا مُفْسِدٌ فَيُخْبِرُ عَنْ فَسَادِهَا لَا يُدْرِي لِلذَّكْرِ خُلُقَتْ أَمْ لِلْأُنْثَى تَقْلُقُ عَنْ مِثْلِ أَلْوَانِ الطَّوَاوِيسِ أ تَرَى لَهَا مُدَبِّرًا.

قَالَ فَاطَرُكَ مَلِيًّا ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنْكَ إِمَامٌ وَ حُجَّةٌ مِنَ اللَّهِ عَلَيَّ خَلْقِهِ وَ أَنَا تَائِبٌ مِمَّا كُنْتُ فِيهِ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا.

قَالَ مَرَّ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَاعُ بِقَبْرِ مَنْ قُبُورِ أَهْلِ بَيْتِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ:

إِلَهِي بَدَتْ قُدْرَتُكَ وَ لَمْ تَبْدُ هَيْئَةً فَجَهْلُوكَ وَ قَدَّرُوكَ وَ التَّقْدِيرُ عَلَيَّ غَيْرِ مَا بِهِ وَصَفُوكَ وَ إِنِّي بَرِيءٌ يَا إِلَهِي مِنَ الَّذِينَ بِالتَّشْبِيهِ طَلَبُوكَ لَيْسَ كَمِثْلِكَ شَيْءٌ.

Ed-Deysanî onun evinden ayrıldı. Sonra Hişam'ın, Ebu Abdullah'ın (a.s) yanına gidip cevabı öğrendiğinden haberdar oldu

Ebu Abdullah'ın kapısına geldi. İçeri girmek için izin istedi, girmesine izin verildi. Oturur oturmaz dedi ki: “Ey Cafer b. Muhammed! Bana mabûdumu göster!” Ebu Abdullah ona dedi ki: “Senin adın nedir?” Adam, ismini söylemeden oradan ayrıldı. Arkadaşları dediler ki: “Niçin adını ona söylemedin?” Dedi ki: “Eğer adımın, Abdullah olduğunu söyleseydim bana şöyle diyecekti: Senin, kulu olduğun zat kimdir?” Arkadaşları dediler ki: “Ona dön ve sana mabûdunu göstermesini ve adını sormamasını iste.” Adam, İmam'ın yanına geri döndü ve dedi ki: “Ey Cafer b. Muhammed! Bana mabûdumu göster, ama benim adımı sorma!” Ebu Abdullah (a.s) ona dedi ki: Otur!” O sırada İmam'ın çocuklarından biri, elindeki bir yumurtayla oynuyordu. Ebu Abdullah (a.s) çocuğa dedi ki: “Ey çocuk, yumurtayı bana ver.”

Çocuk yumurtayı verdi. Ebu Abdullah adama döndü: “Ey Deysanî! Bu gizli bir kaledir. Üzeri kalın bir kabukla örtülmüştür. Bu kalın kabuğun altında da ince bir zar vardır. İnce zarın altında altın renginde akışkan bir tabaka ve gümüş renginde sıvı bir tabaka yer alıyor. Ne altın rengindeki akışkan madde gümüş rengindeki sıvı maddeye karışıyor, ne de gümüş rengindeki madde altın rengindeki akışkan maddeye karışıyor ve bu durumu da değişmeden devam ediyor. İçindekinin bozuk mu salim mi olduğunu kimse haber vermiyor. Kimse içindekinin erkek mi, dişi mi olduğunu bilmiyor. Acaba bunun içinden tavus gibi rengârenk bir kuş nasıl çıkıyor? Bunun müdebbirini görmüyor musun?”

Bu örnek karşısında adam bir süre başını öne eğdi, sonra: “Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek ve ortaksız olduğuna tanıklık ediyorum ve Muhammed'in onun kulu ve resûlü, senin de Allah tarafından görevlendirilen bir imam ve insanlara sunulan “hüccet / kanıt” olduğuna tanıklık ediyorum. Daha önce sahip olduğum düşünceden dolayı tövbe ediyorum” dedi.

147- (2)... Ahmed b. Muhammed b. Halid bazı ravilerimizden şöyle rivayet eder:

İmam Rıza (a.s) bir gün aile kabristanlığından geçerken elini kabirlerden birinin üzerine koyarak şöyle dedi: “Allah'ım! Senin kudretin aşîkâr, onun nasıllığı belirsizdir. Bundan dolayı cahilleşerek seni sınırlı

إِلَهِي وَلَنْ يُدْرِكُوكَ وَظَاهِرُ مَا بِهِمْ مِنْ نِعْمَتِكَ دَلِيلُهُمْ عَلَيْكَ لَوْ عَرَفُوكَ وَفِي خَلْقِكَ يَا
إِلَهِي مُنْذُوحَةٌ أَنْ يَتَنَاوَلُوكَ بَلْ سَوَّوْكَ بِخَلْقِكَ فَمَنْ تَمَّ لَمْ يَعْرِفُوكَ وَاتَّخَذُوا بَعْضَ آيَاتِكَ رَبًّا
فَبِذَلِكَ وَصَّفُوكَ تَعَالَيْتَ رَبِّي عَمَّا بِهِ الْمُسَبِّهُونَ نَعْتُوكَ.

٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ
بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ.

قَالَ جَاءَ قَوْمٌ مِنْ وَرَاءِ النَّهْرِ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ ع فَقَالُوا لَهُ جِئْنَاكَ نَسْأَلُكَ عَنْ ثَلَاثِ مَسَائِلَ
فَإِنْ أَجَبْتَنَا فِيهَا عَلِمْنَا أَنَّكَ عَالِمٌ.

فَقَالَ سَلُوا فَقَالُوا أَخْبِرْنَا عَنِ اللَّهِ أَيْنَ كَانَ وَكَيْفَ كَانَ وَ عَلِيٍّ أَيْ شَيْءٍ كَانَ اعْتِمَادُهُ.
فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَيْفَ الْكَيْفَ فَهُوَ بِلَا كَيْفٍ وَأَيْنَ الْأَيْنَ فَهُوَ بِلَا أَيْنَ وَكَانَ اعْتِمَادُهُ
عَلَيَّ قُدْرَتِهِ فَقَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ عَالِمٌ.

قال مصنف هذا الكتاب يعنى بقوله و كان اعتماده علي قدرته أى علي ذاته لأن القدرة
من صفات ذات الله عز و جل.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ
أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي
هَاشِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَسِّنِ الْمِيثَمِيِّ.

قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي مَنْصُورِ الْمُتَطَيِّبِ فَقَالَ أَخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي قَالَ كُنْتُ أَنَا وَابْنُ
أَبِي الْعَوْجَاءِ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ الْمُقَفَّعِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقَالَ ابْنُ الْمُقَفَّعِ تَرَوْنَ هَذَا الْخَلْقَ وَ
أَوْمًا بِيَدِهِ إِلَيَّ مَوْضِعِ الطَّوَافِ مَا مِنْهُمْ أَحَدٌ أَوْجِبُ لَهُ اسْمَ الْإِنْسَانِيَّةِ إِلَّا ذَلِكَ الشَّيْخَ الْجَالِسَ
يَعْنِي جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ع فَأَمَّا الْبَاقُونَ فَرَعَاعٌ وَ بَهَائِمٌ.

ve olmadığın şekilde vasfetmeye kalkıştılar. Allah'ım! Ben, seni teşbihle çağıranlardan uzağım. Senin gibi hiçbir şey yoktur. Allah'ım! Onlar hiçbir zaman seni idrak edemeyeceklerdir. Eğer seni tanımak isteseler, onlara vermiş olduğun zahiri nimetler onlar için yeterli delillerdir. Ey Rabbim! Yaratıklarının seni tanıyabilmeleri için (*düşünme ve tefekkür etme*) seçenekleri vardı, ancak onlar seni yaratıklarına benzeterek tanıyamadılar. Senin yerine, senin bazı ayet ve nişanelerini kendilerine rab edindiler; böylece seni yanlış vasıflandırdılar. Ey Rabbim! Oysa sen, teşbihçilerin vasıflandırdıkları şeylerden çok daha yücesin.”

148- (3)... Ahmet b. Muhammed b. Ebu Nasr şöyle rivayet eder:

Maveraünnehir'den bir grup, Ebu'l Hasan'ın (*İmam Ali b. Rıza aleyhisselâm*) yanına gelerek şöyle söylediler:

“Bizler üç meseleyi sormak için senin huzuruna geldik. Eğer bu üç meseleye cevap verirsen senin gerçekten âlim olduğunu anlarız.”

İmam Rıza (a.s) : “Sorunuzu sorun” dedi.

Onlar: “Bize Allah'tan bahset; nerededir, ne şekildedir ve neye dayanmaktadır?” diye sordular.

İmam Rıza (a.s) : “Aziz ve Celil olan Allah şekli olmaksızın şekle şekil veren, mekân olmaksızın mekânı mekân yapandır. Dayanağı ise kendi kudretidir” buyurdu.

Onlar da: “Şehadet ediyoruz ki sen, hakikaten âlimsin.” dediler.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

“İmam Rıza'nın (a.s) '*Dayanağı ise kendi kudretidir*' sözünden maksat; kendi zatı üzeredir, çünkü *Kudret* sıfatı Aziz ve Celil olan Allah'ın zatî sıfatlarındandır.”

149- (4)... Ahmed b. Muhsin el-Meysemî şöyle rivayet eder:

Bir gün Ebu Mansur, el-Mutatabbib'in yanındayken bana dedi ki: Bir arkadaşım, bana şöyle anlattı:

Ben, İbn Ebu'l Avca ve Abdullah b. Mukaffa Mescid-i Haram'da idik. Bir ara İbn Mukaffa şöyle dedi: “Şu gördüğünüz kalabalık var ya -eliyle tavaf edenleri göstererek- bunlardan hiçbiri insanlık niteliğini

فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ وَكَيْفَ أُوجِبْتَ هَذَا الْإِسْمَ لِهَذَا الشَّيْخِ دُونَ هَؤُلَاءِ.

قَالَ لِأَبِي رَأَيْتُ عِنْدَهُ مَا لَمْ أَرْ عِنْدَهُمْ.

فَقَالَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ مَا بُدِّ مِنْ اخْتِبَارٍ مَا قُلْتَ فِيهِ مِنْهُ.

فَقَالَ لَهُ ابْنُ الْمُقَفِّعِ لَا تَفْعَلْ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُفْسِدَ عَلَيْكَ مَا فِي يَدِكَ.

فَقَالَ لَيْسَ ذَا رَأْيِكَ وَ لَكِنَّكَ تَخَافُ أَنْ يَضْعُفَ رَأْيُكَ عِنْدِي فِي إِحْلَالِكَ إِيَّاهُ الْمَحَلَّ

الَّذِي وَصَفْتَ.

فَقَالَ ابْنُ الْمُقَفِّعِ أَمَّا إِذَا تَوَهَّمْتَ عَلَى هَذَا فَقُمْ إِلَيْهِ وَ تَحَفَّظْ مَا اسْتَطَعْتَ مِنَ الزَّلَلِ وَ لَا

تَشْرِ عِنَانَكَ إِلَيَّ اسْتِرْسَالٍ يُسْلِمُكَ إِلَيَّ عِقَالٍ وَ سِمُهُ مَا لَكَ أَوْ عَلَيْكَ.

قَالَ فَقَامَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ وَ بَقِيْتُ أَنَا وَ ابْنُ الْمُقَفِّعِ فَرَجَعَ إِلَيْنَا فَقَالَ:

يَا ابْنَ الْمُقَفِّعِ مَا هَذَا بِبَشَرٍ وَ إِن كَانَ فِي الدُّنْيَا رُوحَانِي يَتَجَسَّدُ إِذَا شَاءَ ظَاهِرًا وَ يَتَرَوَّحُ

إِذَا شَاءَ بَاطِنًا فَهُوَ هَذَا.

فَقَالَ لَهُ وَ كَيْفَ ذَاكَ.

فَقَالَ جَلَسْتُ إِلَيْهِ فَلَمَّا لَمْ يَبْقَ عِنْدَهُ غَيْرِي ابْتَدَأَنِي فَقَالَ إِنْ يَكُنِ الْأَمْرُ عَلَيَّ مَا يَقُولُ

هَؤُلَاءِ وَ هُوَ عَلَيَّ مَا يَقُولُونَ يَعْنِي أَهْلَ الطَّوَافِ فَقَدْ سَلِمُوا وَ عَطِبْتُمْ - وَ إِنْ يَكُنِ الْأَمْرُ عَلَيَّ

مَا تَقُولُونَ وَ لَيْسَ كَمَا تَقُولُونَ فَقَدْ اسْتَوَيْتُمْ أَنْتُمْ وَ هُمْ.

فَقُلْتُ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَ أَيْ شَيْءٍ نَقُولُ وَ أَيْ شَيْءٍ يَقُولُونَ مَا قَوْلِي وَ قَوْلُهُمْ إِلَّا وَاحِدًا.

قَالَ فَكَيْفَ يَكُونُ قَوْلُكَ وَ قَوْلُهُمْ وَاحِدًا وَ هُمْ يَقُولُونَ إِنَّ لَهُمْ مَعَادًا وَ ثَوَابًا وَ عِقَابًا وَ

يَدِينُونَ بِأَنَّ لِلْسَّمَاءِ إِلَهًا وَ أَنَّهَا عُمْرَانٌ وَ أَنْتُمْ تَزْعُمُونَ أَنَّ السَّمَاءَ خَرَابٌ لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ.

hak etmiyor. -Ebu Abdullah'ı (Cafer b. Muhammed aleyhisselâm) kastederek- şurada oturan yaşlı adam hariç. Diğerleri beş para etmez leşler ve davar sürüsünden farksızdır.”

İbn Ebu'l Avca ona dedi ki: «Neye dayanarak insanlık niteliğini sadece bu yaşlı adama yakıştırıyorsun ve diğerlerini buna lâıyk görmüyorsun?»

İbn Mukaffa dedi ki: «Çünkü diğerlerinde görmediğim erdemi onda gördüm.»

Bunun üzerine İbn Ebu'l Avca şöyle dedi: “Senin dediğin gibi olup olmadığını öğrenmek için onu sınamak kaçınılmaz oldu.”

İbn Mukaffa: «Yapma! Çünkü senin kafanı karıştırmasından korkarım» dedi.

Dedi ki: “Senin korkun bu değildir, bilâkis o yaşlı adama verdiği değerden dolayı yanımdaki konumunun zayıflamasından korkuyorsun.”

Bunun üzerine İbn Mukaffa şöyle dedi: “Mademki, benim hakkımda böyle bir vehme kapıldın, öyleyse kalk ona git. Fakat elinden geldiğince sürçmemeye çalış. Dizginlerini büsbütün onun eline kaptırma *(bazı görüşlerine eğilim gösterme)*. Yoksa *(benimsediğin bu görüşlerinden hareketle)* senin elini ayağını bağlar *(kaçacak yol bulamazsın)*. Neyin lehine ve neyin aleyhine olduğunu iyi belle.”

İbn Ebu'l Avca kalkıp gitti, ben ve İbn Mukaffa oturduğumuz yerde kaldık. İbn Ebu'l Avca yanıma geldiğinde şöyle dedi: «Ey İbn Mukaffa! Bu adam kesinlikle bir beşer değildir. Eğer ruhanîler bedende bulunuyorlarsa, dilediklerinde görünüyor, dilediklerinde gizleniyorlarsa, işte bu adam onlardan biridir.»

İbn Mukaffa dedi ki: «Bu kanaate nasıl vardın?»

Dedi ki: “Yanına oturdum. Yanında benden başka kimse kalmayınca o, benden önce söze başladı ve şöyle dedi: ‘Eğer bunlar, tavaf eden Müslümanları kastederek, doğruysa onlar kurtuldular, sizler helak oldunuz. Eğer sizin dediğiniz doğruysa o zaman sizle bunlar eşit konumdasınız.’”

Dedim ki: “Allah sana merhamet etsin, biz ne söylüyoruz, onlar ne söylüyorlar? Benimle onların görüşü birdir.”

Dedi ki: “Seninle onların görüşü nasıl bir olabilir ki? Onlar, öldük-

قَالَ فَأَعْتَمْتُهَا مِنْهُ فَقُلْتُ لَهُ مَا مَنَعُهُ إِنْ كَانَ الْأَمْرُ كَمَا تَقُولُ أَنْ يَظْهَرَ لِخَلْفِهِ وَ يَدْعُوهُمْ
إِلَى عِبَادَتِهِ حَتَّى لَا يَخْتَلِفَ مِنْهُمْ اثْنَانِ وَلَمْ احْتَجِبْ عَنْهُمْ وَأَرْسَلَ إِلَيْهِمُ الرُّسُلَ وَلَوْ بَاشَرَهُمْ
بِنَفْسِهِ كَانَ أَقْرَبَ إِلَيَّ الْإِيمَانِ بِهِ.

فَقَالَ لِي وَيْلَكَ وَ كَيْفَ احْتَجَبَ عَنْكَ مَنْ أَرَاكَ قُدْرَتُهُ فِي نَفْسِكَ نُشُوءَكَ وَ لَمْ تُكُنْ وَ
كِبْرَكَ بَعْدَ صِغَرِكَ وَ قُوَّتَكَ بَعْدَ ضَعْفِكَ وَ ضَعْفَكَ بَعْدَ قُوَّتِكَ وَ سُقْمَكَ بَعْدَ صِحَّتِكَ وَ صِحَّتَكَ بَعْدَ
سُقْمِكَ وَ رِضَاكَ بَعْدَ غَضَبِكَ وَ غَضَبَكَ بَعْدَ رِضَاكَ وَ حُزْنَكَ بَعْدَ فَرَحِكَ وَ فَرَحَكَ بَعْدَ حُزْنِكَ
وَ حُبَّكَ بَعْدَ بُغْضِكَ وَ بُغْضَكَ بَعْدَ حُبِّكَ وَ عَزْمَكَ بَعْدَ إِبَائِكَ وَ إِبَاءَكَ بَعْدَ عَزْمِكَ وَ شَهْوَتَكَ
بَعْدَ كِرَاهَتِكَ وَ كِرَاهَتَكَ بَعْدَ شَهْوَتِكَ وَ رَغْبَتَكَ بَعْدَ رَهْبَتِكَ وَ رَهْبَتَكَ بَعْدَ رَغْبَتِكَ وَ رَجَاءَكَ
بَعْدَ يَأْسِكَ وَ يَأْسَكَ بَعْدَ رَجَائِكَ وَ خَاطِرَكَ بِمَا لَمْ يَكُنْ فِي وَهْمِكَ وَ عُزُوبَ مَا أَنْتَ مُعْتَقِدُهُ
عَنْ ذَهْنِكَ.

وَ مَا زَالَ يَدُّ عَلَيَّ قُدْرَتُهُ الَّتِي هِيَ فِي نَفْسِي الَّتِي لَا أَدْفَعُهَا حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُظْهِرُ
فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَهُ.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ
عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي
عَبْدِ اللَّهِ ع.

قَالَ إِنَّ إِبْلِيسَ قَالَ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَ أَ يَقْدِرُ رَبُّكَ عَلَيَّ أَنْ يَدْخِلَ الْأَرْضَ بَيِّضَةً لَا
يُصْغَرُ الْأَرْضُ وَ لَا يُكَبِّرُ الْبَيِّضَةُ.

فَقَالَ عِيسَى ع وَيْلَكَ إِنَّ اللَّهَ لَا يُوصَفُ بِعَجْزٍ وَ مَنْ أَقْدَرُ مِمَّنْ يُلَطِّفُ الْأَرْضَ وَ يُعْظِمُ
الْبَيِّضَةَ.

ten sonra dirileceklerine, dünyadan sonra bir ahiret hayatının olduğuna, sevaba ve azaba inanıyorlar, gökte bir ilâhın olduğuna ve göklerin maimur olduğuna iman ediyorlar. Siz ise göklerin harap olduğunu, orada kimsenin bulunmadığını savunuyorsunuz.”

Ebu Abdullah’ın bu sözlerini fırsat bildim ve dedim ki: “Eğer durum onların söyledikleri gibi ise niçin bu ilâh, yarattığı insanlara görünmüyor, onları kendine ibadet etmeye davet etmiyor? Eğer öyle yapsaydı hiç kimse bu hususta farklı bir görüş savunamazdı. Neden gizlenerek peygamber gönderme gereğini duydu? Eğer doğrudan kendini gösterseydi bu insanların iman etmeleri hususunda daha etkili olmaz mıydı?”

Dedi ki: “Yazıklar olsun sana! Senin varlığında kudretini sana gösteren birinin gizli olduğunu nasıl söyleyebiliyorsun? Hiçbir şeyken var oluşunu, küçüklükten sonra büyüklüğünü, büyüklükten sonra küçülüşünü, zayıflıktan sonra güçlenişini, güçlülükten sonra zayıf oluşunu, sağlıktan sonra hasta oluşunu ve hasta olduktan sonra sağlığına kavuşmanı, öfkenden sonra hoşnut oluşunu, hoşnut oluşundan sonra öfkelenişini, sevincinden sonra üzümlüşünü, üzülmenden sonra sevinmeni, nefretinden sonra sevgini, sevginden sonra nefretini, gecikmenden sonra kararlılığını, kararlılığından sonra gecikmeni, istekliliğinden sonra isteksizliğini, isteksizliğinden sonra istekliliğini, kaçınmandan sonra yönelmeni, yönelmenden sonra kaçınmanı, umutsuzluğundan sonra umudunu, umudundan sonra umutsuzluğunu, zihninde olmayanı hatırlamanı ve zihninde olduğuna inandığın şeyin yok oluşunu görmez misin?”

“Bana sürekli olarak Allah’ın kudretinin nefsimdeki somut belirtilerini sayıyordu ve ben bunların hiçbirini inkâr edemiyordum. Öyle ki Allah’ın benimle onun arasında zahir olacağını sandım.”

150- (5)... Muhammed b. Ebu Umeyr, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Şeytan, İsa b. Meryem’e şöyle sordu: “Acaba Rabbin dünyayı küçültmeden ve yumurtayı büyütmeden bütün dünyayı yumurtanın içine sokabilir mi?”

İsa (a.s) şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana! Allah acizlikle vasıflandırılmaz. Dünyayı yumuşatan ve yumurtayı büyütenden daha kudretli olan kimdir?”

٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ رَبِيعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُوصَفُ قَالَ وَ قَالَ زُرَّارَةُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُوصَفُ وَ كَيْفَ يُوصَفُ وَ قَدْ قَالَ فِي كِتَابِهِ - وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ فَلَا يُوصَفُ بِقُدْرَةٍ إِلَّا كَانَ أَغْظَمَ مِنْ ذَلِكَ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بِشِيرٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ.

قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ قَالَ أَبِي ع إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ ابْنَ الْحَنَفِيَّةِ كَانَ رَجُلًا رَابِطَ الْجَأَشِ وَ أَشَارَ بِيَدِهِ وَ كَانَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَاسْتَقْبَلَهُ الْحَجَّاجُ فَقَالَ قَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَضْرِبَ الَّذِي فِيهِ عَيْنَاكَ قَالَ لَهُ مُحَمَّدٌ كَلَّا إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ اسْمُهُ فِي خَلْقِهِ كُلِّ يَوْمٍ ثَلَاثِمِائَةِ لَحْظَةٍ أَوْ لَمْحَةٍ فَلَعَلَّ إِحْدَاهُنَّ تَكْفُكُ عَنِّي.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الصَّرِيفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا تُقَدَّرُ قُدْرَتُهُ وَ لَا يَقْدَرُ الْعِبَادُ عَلَى صِفَتِهِ وَ لَا يَبْلُغُونَ كُنْهَ عِلْمِهِ وَ لَا مَبْلَغَ عَظَمَتِهِ وَ لَيْسَ شَيْءٌ غَيْرُهُ هُوَ نُورٌ لَيْسَ فِيهِ ظُلْمَةٌ وَ صِدْقٌ لَيْسَ فِيهِ كَذِبٌ وَ عَدْلٌ لَيْسَ فِيهِ جَوْرٌ وَ حَقٌّ لَيْسَ فِيهِ بَاطِلٌ كَذَلِكَ لَمْ يَزَلْ وَ لَا يَزَالُ أَبَدَ الْأَبَدِينَ وَ كَذَلِكَ كَانَ إِذْ لَمْ يَكُنْ أَرْضٌ وَ لَا سَمَاءٌ وَ لَا لَيْلٌ وَ لَا نَهَارٌ وَ لَا شَمْسٌ وَ لَا قَمَرٌ وَ لَا نُجُومٌ وَ لَا سَحَابٌ وَ لَا مَطَرٌ وَ لَا رِيَّاحٌ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَحَبَّ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقًا يُعْظِمُونَ عَظَمَتَهُ وَ يُكَبِّرُونَ كِبَرِيَاءَهُ وَ يُجَلُّونَ جَلَالَهُ فَقَالَ كُونَا ظِلَّيْنِ فَكَانَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى.

قال مصنف هذا الكتاب معنى قوله هو نور أى هو منير و هاد و معنى قوله كونا ظليين

151- (6)... Fudayl b. Yesar şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: “Aziz ve Celil olan Allah vasfedilemez.” Zürare ise Ebu Cafer'den (a.s) şöyle rivayet etmektedir: “Aziz ve Celil olan Allah vasfedilemez, nasıl vasfedilir ki? Kur'ân'da: **'Allah'ı hakkıyla tanıyamadılar.** (*Enam, 91*)' buyrulmuştur. O, hangi kudretle vasfedilirse edilsin mutlaka ondan büyüktür, yücedir.”

152- (7)...Hüseyin b. Ebu Hamza Ebu Abdullah'ın (*İmam Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet eder:

Babam şöyle buyurdu: “Muhammed b. Ali b. Hanefî soğukkanlı, metanetli bir kişi idi, -eliyle Kâbe'yi işaret ederek- Allah'ın evini tavaf ederken Haccac onunla karşılaşarak şöyle dedi: “Başını bedeninden ayırmak için karar aldım.”

Muhammed şöyle dedi: “Asla böyle bir şey yapamazsın! İsmi kutlu olan Allah'ın kulları arasında her gün üç yüz lahza veya bakış vardır, sayet onlardan biri seni benden koparır.”

153- (8)... Mufaddal b. Ömer el-Cu'fî Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Allah Tebareke ve Teâlâ'nın kudretine güç yetirilmez, kullarının O'nun sıfatlarını anlamaya güçleri yetmez, ilminin künhüne, azametinin derecesine eremezler. O'ndan başka bir şey yoktur, karanlığı olmayan bir nurdur, yalanın olmadığı doğrudur, zulmün olmadığı adalettir, batılın olmadığı haktır, böyle idi ve her zaman böyle olacak. Aynı şekilde yer olmadan, gök olmadan, gece olmadan, gündüz olmadan, güneş olmadan, ay olmadan, yıldız olmadan, bulut olmadan, yağmur olmadan, rüzgâr olmadan da böyle idi. Sonra Allah Tebareke ve Teâlâ azametini ululamaları, büyüklüğünü yüceltmeleri, yüceliğini ululamaları için mahlûkları yaratmayı irade etti. Sonra şöyle buyurdu: ‘İki gölge olun.’ Sonra Allah Tebareke ve Teâlâ'nın söylediği gibi oldular. “

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Hazretin “O, nurdur” sözünden maksadı; O, nur veren ve hidayet edicidir anlamındadır. “İki gölge gibi olun” sözünden maksat ise ‘Ruhul Mukaddes’ ve ‘mukarreb melek’tir. Buradaki amaç ise şudur: Allah var-

الروح المقدس و الملك المقرب و المراد به أن الله كان و لا شىء معه فأراد أن يخلق أنبياءه و حججه و شهداءه فخلق قبلهم الروح المقدس و هو الذى يؤيد الله عز و جل به أنبياءه و حججه و شهداءه ص و هو الذى يحرسهم به من كيد الشيطان و وسواسه و يسددهم و يوقفهم و يمددهم بالخواطر الصادقة ثم خلق الروح الأمين الذى نزل علي أنبيائه بالوحي منه عز و جل و قال لهما كونا ظليين ظليلين لأنبيائى و رسلى و حججى و شهدائى فكانا كما قال الله عز و جل ظليين ظليلين لأنبيائه و رسله و حججه و شهدائه يعينهم بهما و ينصرهم علي أيديهما و يحرسهم بهما و علي هذا المعنى قيل للسلطان العادل إنه ظل الله فى أرضه لعباده يأوى إليه المظلوم و يأمن به الخائف الوجل و يأمن به السبل و ينتصف به الضعيف من القوى و هذا هو سلطان الله و حجته التى لا تخلو الأرض منه إلى أن تقوم الساعة.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْمَدَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِثَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع هَلْ يَقْدِرُ رَبُّكَ أَنْ يُدْخِلَ الدُّنْيَا فِي بَيْضَةٍ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُصَغَّرَ الدُّنْيَا أَوْ يَكْبَرُ الْبَيْضَةُ قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُنْسَبُ إِلَيَّ الْعَجْزُ وَ الَّذِي سَأَلْتَنِي لَا يَكُونُ.

١٠- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ أَيْ يَقْدِرُ اللَّهُ أَنْ يُدْخِلَ الْأَرْضَ فِي بَيْضَةٍ وَ لَا يُصَغَّرُ الْأَرْضَ وَ لَا يَكْبَرُ الْبَيْضَةُ فَقَالَ:

وَبَلَّكَ إِنَّ اللَّهَ لَا يُوصَفُ بِالْعَجْزِ وَ مَنْ أَقْدَرُ مِمَّنْ يُلْطَفُ الْأَرْضَ وَ يُعْظَمُ الْبَيْضَةَ.

١١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ الرِّضَاعَ فَقَالَ

dı ve O’nunla birlikte hiçbir şey yoktu. Sonra enbiya, hüccet ve şahitleri yaratmayı diledi ve onlardan önce Ruhul Mukaddes’i yarattı. İşte onunla Allah Azze ve Celle enbiya, hüccet ve şahitlerini (*salavatullahi aleyhim*) destekledi. Onunla, onları şeytanın hile ve vesveselerinden korudu. Onlara kılavuzluk ederek muvaffak kıldı. Sonra Yüce Allah’ın vahyini enbiyalarına ulaştıran Ruhul Emin’i yarattı. Sonra o ikisine ‘İki gölge gibi enbiya, resuller, hüccetler ve ilâhî şahitler için gölge olun’ buyurdu. Sonra o ikisi Yüce Allah’ın istediği gibi iki gölge enbiya, resuller, hüccetler ve şahitler için gölge oldular. Onlara bu ikisiyle yardım ederek destekte bulundu. Adil sultan için de bu anlamda ‘kulları için Allah’ın gölgesi’ denmiştir. Mazlumlar ona sığınır, korkmuş ve ürkmüş kişiler onunla güven bulur, onun sayesinde yollar güven içinde olur, güçsüz ve zayıf onunla güçlüden hakkını alır. İşte bu kıyamet gününe kadar vücudu yeryüzünden eksik olmayacak Allah’ın sultanı ve hüccetidir.

154- (9)... Ömer b. Uzeyne, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Emirül Müminin’e (a.s) şöyle soruldu: “Rabbinin dünyayı küçültmeden ve yumurtayı büyütmeden bütün dünyayı yumurtanın içine sokmaya gücü yeter mi?” İmam şöyle buyurdu: “Allah Tebareke ve Teâlâ’ya acizlik nispeti verilmez, senin bana sorduğun şey olacak şey değildir.”

155- (10)... Aban b. Osman, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Bir kişi Emirül Müminin’in (a.s) yanına gelerek şöyle söyledi: “Allah, dünyayı küçültmeden ve yumurtayı büyütmeden dünyayı yumurtanın içine sokmaya güç yetirebilir mi?” İmam şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana! Allah acizlikle vasıflandırılmaz. Dünyayı yumuşatıp yumurtayı büyütenden daha kudretli olan kimdir?”

156- (11)... Ahmet b. Muhammed Ebu Nasr şöyle rivayet eder:

Bir kişi İmam Rıza’nın (a.s) yanına gelerek şöyle söyledi: “Acaba senin Rabbinin gökleri, yeryüzünü ve ikisinin arasındaki şeyleri yumurtanın içine sokmaya kudreti var mıdır?” İmam şöyle buyurdu: “Evet hatta yumurtadan daha küçük şeylere bile. Hakikaten O, yumurtadan daha

هَلْ يَقْدِرُ رَبُّكَ أَنْ يَجْعَلَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي بَيْضَةٍ قَالَ:

نَعَمْ وَفِي أَصْغَرِ مِنَ الْبَيْضَةِ قَدْ جَعَلَهَا فِي عَيْنِكَ وَهِيَ أَقَلُّ مِنَ الْبَيْضَةِ لِأَنَّكَ إِذَا فَتَحْتَهَا عَايَنْتَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا وَلَوْ شَاءَ لَأَعَمَّاكَ عَنْهَا.

١٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ الْعَلَوِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ التِّرْمِذِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَرْفَةَ.

قَالَ قُلْتُ لِلرِّضَا ع خَلَقَ اللَّهُ الْأَشْيَاءَ بِالْقُدْرَةِ أَمْ بِغَيْرِ الْقُدْرَةِ فَقَالَ:

لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ بِالْقُدْرَةِ لِأَنَّكَ إِذَا قُلْتَ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ بِالْقُدْرَةِ فَكَأَنَّكَ قَدْ جَعَلْتَ الْقُدْرَةَ شَيْئًا غَيْرَهُ وَجَعَلْتَهَا آلَةً لَهُ بِهَا خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَهَذَا شَرْكٌ وَإِذَا قُلْتَ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ بِقُدْرَةٍ فَإِنَّمَا تَصِفُهُ أَنَّهُ جَعَلَهَا بِإِفْتِدَارٍ عَلَيْهَا وَقُدْرَةٍ وَلَكِنْ لَيْسَ هُوَ بِضَعِيفٍ وَلَا عَاجِزٍ وَلَا مُحْتَاجٍ إِلَيْهِ غَيْرِهِ.

قال محمد بن علي مؤلف هذا الكتاب إذا قلنا إن الله لم يزل قادرا فإنما نريد بذلك نفى العجز عنه ولا نريد إثبات شيء معه لأنه عز وجل لم يزل واحدا لا شيء معه وسأبين الفرق بين صفات الذات و صفات الأفعال في بابہ إن شاء الله.

١٣- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا. فَقَالَ:

هُوَ وَاحِدٌ أَحَدِي الذَّاتِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ وَبِذَلِكَ وَصَفَ نَفْسَهُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ بِالْإِشْرَافِ وَالْإِحَاطَةِ وَالْقُدْرَةِ - لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَ

küçük olmasına rağmen dediğin şeyleri senin gözünde karar kılmıştır, çünkü gözünü açtığın zaman gökleri, yeryüzünü ve ikisinin arasındaki şeyleri görüyorsun, eğer isterse onları görmemen için seni kör edebilir.”

157- (12)... Muhammed bin Arefe, İmam Rıza'ya (a.s) “Allah eşyayı kudretiyle mi, yoksa kudreti dışında başka bir şeyle mi yarattı?” diye sorduğunu ve İmam Rıza'nın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Allah'ın eşyayı kudreti ile yarattığını söylemek (çaba ve gayret gösterdiğini söylemek) doğru değildir. Çünkü Allah, eşyayı kudretiyle yarattı, dediğin zaman sanki kudreti Allah'tan ayrı bilip onu eşyanın yaratılışı için Allah'a bir âletmiş gibi tasavvur etmiş olursun ki, bu düşünce tarzı şirktir. Eğer Allah eşyayı kudreti ile yarattı dersen bu sözle Allah'ın eşyayı onların üzerindeki bir güç ve iktidarla yaratmakla vasıflandırmış olursun ki Allah ne zayıf, ne aciz ve ne de başka bir şeye muhtaçtır.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a) bu konu hakkında şöyle demiştir: “Allah her zaman âdildir” dediğimizde O'nda acizliğin olmadığını irade etmiş oluyoruz. Bununla bir şeyin ispatını irade etmiyoruz. Çünkü Allah Azze ve Celle, her daim tekti ve O'nunla birlikte bir şey yoktu. İnşallah en kısa zamanda kendi babında zâtî sıfatlarla fiilî sıfatlar arasındaki farkı açıklayacağız.

158- (13)... İbn Uzeyne, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) **“Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. (Mücadele, 7)”** ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir:

“O birdir. Zât olarak tektir. Yarattıklarından tamamen farklıdır. O kendisini bu şekilde vasfetmiştir: **“O, her şeyi kuşatmıştır. (Fussilet, 54)”** Denetim, ihata ve kudretiyle **“Her şey O'nun kontrolü altındadır. Ne yerde, ne gökte, zerre ağırlığına bir şey Rabbinden gizli kalmaz... (Sebe, 3)”** Göklerde ve yerde bulunan şeylerin O'na gizli kalmaması kuşatma ve bilgi açısından söz konusudur, zât açısından değil. Çünkü mekânlar dört yönle (sağ, sol, arka, ön) sınırlıdır, bunları kapsarlar.

لَا أَضْعُرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبِرُ بِالْإِحَاطَةِ وَالْعِلْمِ لَا بِالذَّاتِ لِأَنَّ الْأَمَّاكِنَ مَحْدُودَةٌ تَحْوِيهَا حُدُودُ أَرْبَعَةٍ فَإِذَا كَانَ بِالذَّاتِ لَزِمَهُ الْحَوَايَةِ.

١٤- حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْفَرَسِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ النَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْجَهْمِ.

قَالَ حَضَرْتُ مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ وَعِنْدَهُ الرِّضَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى ع فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِكَ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ مَعْصُومُونَ.

قَالَ بَلَى فَسَأَلَهُ عَنْ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَكَانَ فِيهَا سَأَلُهُ أَنْ قَالَ لَهُ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْ لَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي.

قَالَ الرِّضَا ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَانَ أَوْحَى إِلَيَّ إِبْرَاهِيمَ ع أَنِّي مُتَّخِذٌ مِنْ عِبَادِي خَلِيلًا إِنْ سَأَلَنِي إِحْيَاءَ الْمَوْتَى أَجَبْتُهُ فَوَقَعَ فِي نَفْسِ إِبْرَاهِيمَ ع أَنَّهُ ذَلِكَ الْخَلِيلُ فَقَالَ:

رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْ لَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي عَلَى الْخَلَّةِ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

فَأَخَذَ إِبْرَاهِيمُ ع نَسْرًا وَبَطًّا وَطَاوُسًا وَدِيكًا فَقَطَّعَهُنَّ قِطْعًا صِغَارًا ثُمَّ جَعَلَ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ النَّبْيَ كَانَتْ حَوْلُهُ وَكَانَتْ عَشْرَةٌ مِنْهُنَّ جُزْءًا وَجَعَلَ مَنَاقِيرَهُنَّ بَيْنَ أَصَابِعِهِ ثُمَّ دَعَاهُنَّ بِأَسْمَائِهِنَّ وَوَضَعَ عِنْدَهُ حَبًّا وَمَاءً فَتَطَايَرَتْ تِلْكَ الْأَجْزَاءُ بَعْضُهَا إِلَيَّ بَعْضٍ حَتَّى اسْتَوَتْ الْأَبْدَانُ وَجَاءَ كُلُّ بَدَنٍ حَتَّى انْضَمَّ إِلَيَّ رَقَبَتِهِ وَرَأْسِهِ فَخَلَّى إِبْرَاهِيمُ ع عَنْ مَنَاقِيرِهِنَّ فَطَرْنَ ثُمَّ وَقَفْنَ فَشَرِبْنَ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ وَالتَّقَطْنَ مِنْ ذَلِكَ الْحَبِّ وَقُلْنَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَحْيَيْنَا أَخْيَاكَ اللَّهُ.

فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ ع بَلِ اللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Eğer göklerde ve yerde olanların Allah’a gizli kalmaması zât açısından olsaydı kapsama durumu gerekli olacaktı.”

159- (14)... Ali b. Muhammed b. El- Cehm şöyle rivayet eder:

Me’mun’un meclisinde bulunmaktaydım. Ali b. Musa Rıza (a.s) da oradaydı. Me’mun, İmam’a (a.s) şöyle sordu:

“Ey Allah Resûlü’nün oğlu! Siz peygamberlerin masum olduklarını söylemiyor musunuz?” İmam (a.s) “Evet söylüyorum.” Sonra Me’mun, Kur’an ayetleri hakkında O’na birkaç soru sordu. Sorduğu sorulardan bir tanesi de şu idi:

İbrahim’in (a.s) söylediği bu sözün anlamı nedir: **“Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilteceğini göster. Allah ona, inanmıyor musun, deyince İbrahim; evet, inanıyorum ancak kalbimin tatmin olmasını istiyorum, demişti. (Bakara, 260)”**

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Allah Tebareke ve Teâlâ İbrahim’e (a.s) şöyle vahyetti: “Ben kullarımdan kendime bir halil (*dost*) seçeceğim; eğer benden ölüleri diriltmemi istese onun bu isteğini kabul edeceğim.” İbrahim’in (a.s) kalbine o halilin kendisi olduğu ilham oldu. Bu yüzden şöyle dedi: **“Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!”** Allah Teâlâ **“İnanmıyor musun?”** deyince şöyle dedi: **“Evet inanıyorum, ama kalbimin tatmin olmasını istiyorum.”** Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Öyleyse dört kuş tut, sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak, sonra da onları çağır, koşarak sana gelirler. Bil ki şüphesiz Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir. (Bakara, 260)”** İbrahim (a.s) birer kartal, ördek, tavus ve horoz bularak onları parçalayıp birbiriyle karıştırdı. Daha sonra karıştırılmış bu etleri etraftaki on dağın üzerine bıraktı. Sonra onların gagalarını da yanına alarak isimleriyle çağırdı. Yanına onlar için su ve yem de almıştı. Ansızın gördü ki kuşların parçaları birbirine doğru uçuşarak bedenleri tamamlanmaya başladı ve her beden gelerek kendi boyun ve başına eklendi. O anda Hz. İbrahim (a.s) onların gagalarını elinden salıverdi, onlar da uçtular. Daha sonra inerek yerde bulunan su ve yemden yiyip şöyle dediler: “Ey Allah’ın peygamberi! Sen bizleri dirilttin, Allah da seni diriltsin. İbrahim de (a.s) : **“O, diriltir, öldürür. O, her şeye gücü yetendir. (Hadid, 2)”** dedi.

قَالَ الْمَأْمُونُ بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ.

والحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة.

١٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْخَزَّازِ عَنْ مُثَنَّى الْحَنَاطِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ أَظُنُّهُ مُحَمَّدَ بْنَ نُعْمَانَ.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ.

قَالَ كَذَلِكَ هُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ.

قُلْتُ بِذَاتِهِ قَالَ وَيَحْكُ إِنَّ الْأَمَّاكِينَ أَقْدَارًا فَإِذَا قُلْتَ فِي مَكَانٍ بِذَاتِهِ لَزِمَكَ أَنْ تَقُولَ فِي أَقْدَارٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ وَلَكِنْ هُوَ بَائِتٌ مِنْ خَلْقِهِ مُحِيطٌ بِمَا خَلَقَ عِلْمًا وَقُدْرَةً وَإِحَاطَةً وَسُلْطَانًا وَمُلْكًا وَلَيْسَ عِلْمُهُ بِمَا فِي الْأَرْضِ بِأَقْلٍ مِمَّا فِي السَّمَاءِ لَا يَبْعُدُ مِنْهُ شَيْءٌ وَالْأَشْيَاءُ لَهُ سَوَاءٌ عِلْمًا وَقُدْرَةً وَسُلْطَانًا وَمُلْكًا وَإِحَاطَةً.

١٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ.

قَالَ أَبُو شَاكِرٍ الدِّيصَانِيُّ إِنَّ فِي الْقُرْآنِ آيَةً هِيَ قُوَّةٌ لَنَا قُلْتُ وَمَا هِيَ فَقَالَ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ فَلَمْ أَذِرْ بِمَا أُجِيبُهُ فَحَجَجْتُ فَخَبَّرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ: هَذَا كَلَامٌ زَنْدِيقِي خَبِيثٌ إِذَا رَجَعْتَ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ مَا اسْمُكَ بِالْكُوفَةِ فَإِنَّهُ يَقُولُ فَلَانٌ فَقُلْ مَا اسْمُكَ بِالْبَصْرَةِ فَإِنَّهُ يَقُولُ فَلَانٌ فَقُلْ كَذَلِكَ اللَّهُ رَبُّنَا فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَفِي الْبَحَارِ إِلَهٌ وَفِي كُلِّ مَكَانٍ إِلَهٌ.

قَالَ فَقَدِمْتُ فَأَتَيْتُ أَبَا شَاكِرٍ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ هَذِهِ نُقِلَتْ مِنَ الْحِجَازِ.

Bunun üzerine Me'mun: "Allah sana bereket versin ey Ebu'l Hasan!" dedi.

- Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç miktarı kadarını naklettik.

160- (15)... Muhammed b. Numan Ebu Cafer'den (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Aziz ve Celil olan Allah'ın "**O, göklerde de Allah'tır, yerde de...**"²⁸ Ayetinin anlamını Ebu Cafer'e (a.s) sordum. Şöyle buyurdu: "Aynı şekilde tüm mekânlarda da." Dedim ki: "Zâtıyla mı?" Dedi ki: "Yazıklar olsun sana mekânlar sınırlıdır, Zâtıyla mekândadır dediğin zaman O'nu sınırlamış olursun. Hâlbuki böyle değildir. O yaratıklarından ayrıdır. Yaratıklarını ilmi, kudreti, kuşatması, hükümranlılığı ve mülküyle kapsamıştır. O'nun ilmi gökteki ilminden daha az değildir. Hiçbir şey O'ndan uzak değildir ve eşyalar O'nun için ilim, kudret, hükümranlılık, mülk ve kapsam olarak eşittir."

161- (16)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Şakir ed-Deyesanî dedi ki: "Kur'ân'da bir ayet var ki, bizim görüşümüzü güçlendirmektedir."

Dedim ki: "Bu, hangi ayettir?"

Dedi ki: "**O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır. (Enam, 3)**" ayetidir.

"Ona nasıl bir cevap vereceğimi bilemedim. Sonra hacca giderek Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) haber verdim.

Buyurdu ki: "Bu, pis bir zındığın söyleyeceği sözlerdir. Bir daha onun yanına gidersen de ki 'Kûfe'de adın nedir?' Falandır, diyecektir. Sonra, 'Basra'da adın nedir?' diye sor. Sana, falandır, diyecektir. Sen de de ki: 'İşte Rabbimiz de böyledir, gökte ilâhtır, yerde ilâhtır, denizlerde ilâhtır, ovalarda ilâhtır, her yerde ilâhtır.'" Yola koyuldum ve Ebu Şakir'in yanına geldim ve İmam'ın dediklerini ona söyledim.

Dedi ki: "Bu cevap Hicaz'dan gelmiştir."

162- (17)... Mukatil b. Süleyman, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet eder:

١٧- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ ع:

لَمَّا صَعِدَ مُوسَى عَإِلَى الطُّورِ فَنَادَى رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ يَا رَبِّ أَرِنِي خَزَائِنَكَ فَقَالَ يَا مُوسَى إِنَّمَا خَزَائِنِي إِذَا أَرَدْتُ شَيْئًا أَنْ أَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

قال مصنف هذا الكتاب من الدليل علي أن الله عز و جل قادر أن العالم لما ثبت أنه صنع الصانع و لم نجد أن يصنع الشيء من ليس بقادر عليه بدلالة أن المقعد لا يقع منه المشى و العاجز لا يتأتى له الفعل صح أن الذى صنعه قادر و لو جاز غير ذلك لجاز منا الطيران مع فقد ما يكون به من الآلة و لصح لنا الإدراك و إن عدمنا الحاسة فلما كان إجازة هذا خروجاً عن المعقول كان الأول مثله.

Musa Tur dağına çıktığı zaman Rabbi Azze ve Celle'ye şöyle soslendi: "Ey Rabbim! Hazinelelerini bana göster." Allah şöyle buyurdu: "Ey Musa! Benim hazinem ne zaman bir şeyin olmasını istediğim zaman ona ol demem ve onun da oluvmesidir."

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Aziz ve Celil Allah'ın *Kadir* olduğunun delillerinden biri de şudur: âlemin Yaratıcısının mevcudiyeti sabit olduğundan, yatalak birinin yol gidemeyeceğini ve aciz birinin bir eylemi gerçekleştiremeyeceğini kavradığımız gibi anlarız ki âlemi yaratan da Kadir'dir. Eğer bunun dışında bir şey mümkün olsa, o zaman uçmak için gerekli araçlarımız olmadan uçmamız, hislerimiz olmadan idrakımızın olması da mümkün olurdu. Bunların olması akıl dairesinin dışında olduğundan ilki de böyle olur.

١٠. باب العلم

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ سَفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ الْقَصَّابُ.

قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ مُنْتَهَى عِلْمِهِ فَقَالَ لَا تَقُلْ ذَلِكَ فَإِنَّهُ لَيْسَ لِعِلْمِهِ مُنْتَهَى.

٢- أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالََا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْكَاهِلِيِّ.

قَالَ كَتَبْتُ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ ع فِي دُعَاءِ الْحَمْدِ لِلَّهِ مُنْتَهَى عِلْمِهِ فَكَتَبَ إِلَيَّ لَا تَقُولَنَّ مُنْتَهَى عِلْمِهِ وَ لَكِنْ قُلْ مُنْتَهَى رِضَاهُ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع: قَالَ الْعِلْمُ هُوَ مِنْ كَمَالِهِ.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الصَّيْرَفِيِّ عَنْ بَكَارِ الْوَاسِطِيِّ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي الْعِلْمِ قَالَ هُوَ كَيْدِكَ مِنْكَ.

قال محمد بن علي مؤلف هذا الكتاب يعني أن العلم ليس هو غيره و أنه من صفات ذاته لأن الله عز و جل ذات علامة سمیعة بصيرة و إنما نريد بوصفنا إياه بالعلم نفی الجهل عنه و لا نقول إن العلم غيره لأننا متى قلنا ذلك ثم قلنا إن الله لم يزل عالماً أثبتنا معه شيئاً قديماً لم يزل تعالى الله عن ذلك علواً كبيراً.

٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِي

10- İlim Babı

163- (1)... Ebu Ali el- Kassab, Ebu Abdullah'tan (*İmam Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

İmam Sadık'ın (a.s) yanındaydım ve birden “Allah’a ilminin nihayetince hamd olsun” dedim. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Bu şekilde söyleme, çünkü O’nun ilminin nihayeti yoktur.”

164- (2)... el-Kahilî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu’l Hasan’a (*İmam Musa b. Cafer aleyhisselâm*) «İlminin sonuna kadar Allah’a hamd olsun» duasının doğru olup olmadığını sormak üzere bir mektup yazdım.

Bana şu cevabı yazdı: “Sakın Allah’ın ilminin sonu deme; çünkü O’nun ilminin sonu yoktur. Ama rızasının sonu de.”²⁹

165- (3)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'tan (*İmam Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“İlim, Allah’ın kemâlindendir.”

166- (4)... Humran b. A’ayan, Ebu Cafer’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmektedir:

“İlim, elinin sana olan nispeti gibidir.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle der: Yani ilim Allah’ın dışında bir şey değildir. İlim Allah’ın zâtî sıfatlarındandır. Çünkü Allah zâtî itibarıyla çok bilgili âlim, işiten, görendir. Allah’ı ilimle vasfetmemiz O’ndan cehalet ve bilgisizliği nefyetmek içindir. İlim O’ndan gayridir demiyoruz. Zira bunu deyip sonra Allah her zaman âlimdi dediğimizde O’nunla birlikte her zaman var olan kadim bir şeyi ispat etmiş oluruz. Allah bu tür nitelemelerden münezzeh, ulu ve büyüktür.

167- (5)... Mensur b. Hazim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmektedir:

İmam Sadık’a (a.s) dedim ki: “Sen, şu anda olan ve kıyamet günü-

عُمَيْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ أَرَأَيْتَ مَا كَانَ وَ مَا هُوَ كَائِنْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَلَيْسَ كَانَ فِي عِلْمِ اللَّهِ قَالَ فَقَالَ بَلَى قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ.

٦- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ وَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ جَمِيعاً عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ:

سَأَلْتُهُ يَعْنِي أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع هَلْ يَكُونُ الْيَوْمُ شَيْءٌ لَمْ يَكُنْ فِي عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لَا بَلْ كَانَ فِي عِلْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُنْشِئَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ.

٧- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَتْ أَسْمَاؤُهُ وَ تَعَالَى فِي عُلُوِّ كُنْهِهِ أَحَدٌ تَوَحَّدَ بِالتَّوْحِيدِ فِي تَوْحِيدِهِ ثُمَّ أَجْرَاهُ عَلَيَّ خَلْقِهِ فَهُوَ أَحَدٌ صَمَدٌ مَلِكٌ قُدُّوسٌ يَعْبُدُهُ كُلُّ شَيْءٍ وَ يَصْمَدُ إِلَيْهِ وَ فَوْقَ الَّذِي عَسَيْنَا أَنْ نَبْلُغَ رَبَّنَا - وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْماً.

٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْهَرَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ بَشَّارٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا ع قَالَ سَأَلْتُهُ أَيْعَلَمُ اللَّهُ الشَّيْءَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ أَنْ لَوْ كَانَ كَيْفَ كَانَ يَكُونُ أَوْ لَا يَعْلَمُ إِلَّا مَا يَكُونُ فَقَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى هُوَ الْعَالِمُ بِالْأَشْيَاءِ قَبْلَ كَوْنِ الْأَشْيَاءِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِجُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ وَ قَالَ لِأَهْلِ النَّارِ - وَ لَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ فَقَدْ عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ لَوْ رَدَّهُمْ لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ لَمَّا قَالُوا - أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَ يَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ فَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عِلْمُهُ سَابِقاً لِلْأَشْيَاءِ قَدِماً قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهَا فَتَبَارَكَ رَبُّنَا تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَ عِلْمُهُ بِهَا سَابِقٌ لَهَا كَمَا شَاءَ كَذَلِكَ لَمْ يَزَلْ رَبُّنَا عَلِيماً سَمِيعاً بَصِيراً.

ne kadar olacak şeylerin Allah'ın ilminde olmadığına mı inanıyorsun?" Dedi ki: "Evet vardı, gökleri ve yeri yaratmadan önce."

168- (6)... Mensur b. Hazim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'a (a.s) "Acaba şu anda Aziz ve Celil olan Allah'ın ilminde olmayan bir şey var mı?" diye sordum. Şöyle buyurdu: "Hayır, bilâkis gökleri ve yeryüzünü inşa etmeden önce onlar ilminde vardı."

169- (7)... Cabir Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

"Allah -isimleri kutlu ve yüce olsun- yüce künhünde birdir, birliğinin birliğinde birdir. Sonra birliğini mahlûklarında icra etti. O birdir, Samed'dir, Melik'tir, Kuddüs'tür. Her şey O'na ibadet eder ve O'na ihtiyaç duyar. Rabbimiz ulaşmamıza ümit etmemizin üstündedir, Rabbimiz her şeyi ilmiyle genişletip yaymıştır."

170- (8)... Hüseyin b. Beşşar, Ebu'l Hasan Ali b. Musa Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet eder:

"Acaba Allah var olmayan bir şeyin var olursa nasıl olacağını biliyor mu? Veya sadece olanları mı biliyor?" diye sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ eşyaya âlimdi, eşya olmadan önce." Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyuruyor: "**Gerçekten biz, sizin yaptıklarınızı yazıyorduk. (Casiye, 29)**" Yine cehennem ehli hakkında buyuruyor ki: "**Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar. (Enam, 28)**" Ayette de görüldüğü gibi, Aziz ve Celil olan Allah, eğer onlar dünya hayatına döndürülseler yine nehyedildikleri şeyleri yapmaya koyulacaklardı, diyor. Allah Teâlâ "**Sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın? Hâlbuki biz seni hamd ile tespih ve noksan sıfatlardan tenzih edip duruyoruz**" sözüne karşılık şu cevabı verdi "**Şüphesiz ben sizin bilmediğinizi biliyorum. (Bakara, 30)**" Aziz ve Celil olan Allah'ın ilmi eşyadan kadim, onları yaratmadan öncedir. Yüce, ulu ve büyük Rabbimiz kutludur. Eşyayı nasıl istemişse öyle yaratmıştır, yaratmadan önce de onlara âlimdi. İşte bizim Rabbimiz devamlı âlim, işiten ve görendir."

٩- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَمَا كَانَ يَعْلَمُ الْمَكَانَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْمَكَانَ أَمْ عَلِمَهُ عِنْدَ مَا خَلَقَهُ وَبَعْدَ مَا خَلَقَهُ.

فَقَالَ تَعَالَى اللَّهُ بَلْ لَمْ يَزَلْ عَالِمًا بِالْمَكَانِ قَبْلَ تَكْوِينِهِ كَعِلْمِهِ بِهِ بَعْدَ مَا كَوْنُهُ وَكَذَلِكَ عَلِمَهُ بِجَمِيعِ الْأَشْيَاءِ كَعِلْمِهِ بِالْمَكَانِ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه من الدليل علي أن الله تبارك و تعالى عالم أن الأفعال المختلفة التقدير المتضادة التدبير المتفاوتة الصنعة لا تقع علي ما ينبغي أن يكون عليه من الحكمة ممن لا يعلمها و لا يستمر علي منهاج منتظم ممن يحهلها أ لا تري أنه لا يصوغ قرطا يحكم صنعته و يضع كلا من دقيقه و جليله موضعه من لا يعرف الصياغة و لا أن ينتظم كتابة يتبع كل حرف منها ما قبله من لا يعلم الكتابة و العالم أطف صنعة و أبدع تقريراً مما وصفناه فوقه من غير عالم بكيفيته قبل وجوده أبعد و أشد استحالة.

١٠- وَ تَصَدِّقُ ذَلِكَ مَا حَدَّثَنَا بِهِ عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ دُوسٍ الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيُّ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ.

قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع يَقُولُ فِي دُعَائِهِ سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الْخَلْقَ بِقُدْرَتِهِ وَ أَتَقَنَّ مَا خَلَقَ بِحِكْمَتِهِ وَ وَضَعَ كُلَّ شَيْءٍ مِنْهُ مَوْضِعَهُ بِعِلْمِهِ سُبْحَانَ مَنْ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَ مَا تُخْفِي الصُّدُورُ وَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.

١١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مَنْصُورِ الصَّقِيلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَلِمَ لَا جَهْلَ فِيهِ حَيَاةً لَا مَوْتَ فِيهِ نُورٌ لَا ظُلْمَةَ فِيهِ.

171- (9)... Abdullah b. Muskan Ebu Abdullah'tan (İmam Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'a (a.s) Allah Tebareke ve Teâlâ ilgili olarak şöyle sordum: “Acaba mekânı yaratmadan önce mekânı biliyor muydu, yoksa onu yarattığı esnada mı, yahut onu yarattıktan sonra mı bildi?”

Şöyle buyurdu: “Allah uludur. Bilakis mekânı yarattıktan sonraki ilmi gibi onu oluşturmada önce de ona her zaman âlimdi. Mekâna olan ilmi gibi bütün eşyaya da ilmi vardır.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: Allah Tebareke ve Teâlâ'nın âlim olduğunun delillerinden biri de fiillerin ölçülerinin farklılığı, birbirine zıt plânlamalara sahip olması ve yapılarındaki farklı olmasıdır. Bunların oluşması için gerekli hikmete sahip olmayan birinden ve düzenli bir şekilde istemlerle hareket etmesini sağlayacak kişinin bilgisiz olması durumunda böyle bir şey tahakkuk bulmayacaktır. Acaba şekle sokulmuş her bir parçası zarafet ve güzellikle münasip bir yerde karar kılınmış bir altın küpenin, işini bilen birisi olmadan yapılmayacağını ve tüm harfleri bir tertip üzere yan yana yazılarak hazırlanmış bir kitabın okuma yazması olmayan biri tarafından oluşturulamayacağını anlamıyor musun? Kaldı ki âlemin yapılması sanatsal açıdan daha zarif ve nitelendirdiğimizden daha güzeldir. Onun nasıllığını oluşmadan önce bilmeyen birinden âlemin oluşması mümkün değildir. Bunun delili bu hadislerdir.

172- (10)... Fazl b. Şazan, İmam Ali b. Musa Rıza'nın (a.s) duasında şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder:

“Allah her şeyden münezzehtir; kudretiyle varlıkları yarattı, yaratıklarını hikmetiyle sağlamlaştırdı, ilmiyle her şeyi kendi yerinde karar kıldı. Allah her şeyden münezzehtir, hain gözleri ve kalplerde saklı olanı bilir. O'nun gibisi yoktur. O, işiten ve görendir.”

173- (11)... Mensur es- Saykal Ebu Abdullah'ın (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle dediğini rivayet eder:

“Kuşkusuz Allah cehaleti olmayan ilim, ölümü olmayan hayat, karanlığı olmayan nurdur.”

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع رُوِينَا أَنَّ اللَّهَ عَلَّمَ لَا جَهْلَ فِيهِ حَيَاةً لَا مَوْتَ فِيهِ نُورٌ لَا ظُلْمَةَ فِيهِ قَالَ كَذَلِكَ هُوَ.

١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عِيسَى بْنِ أَبِي مُضَوَّرٍ عَنْ جَابِرِ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ نُورٌ لَا ظُلْمَةَ فِيهِ وَ عَلَّمَ لَا جَهْلَ فِيهِ وَ حَيَاةً لَا مَوْتَ فِيهِ.

١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ سَنَانٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى عِلْمًا خَاصًّا وَ عِلْمًا عَامًّا فَأَمَّا الْعِلْمُ الْخَاصُّ فَالْعِلْمُ الَّذِي لَمْ يُطْلَعْ عَلَيْهِ مَلَائِكَتُهُ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَنْبِيَآءُهُ الْمُرْسَلِينَ وَ أَمَّا عِلْمُهُ الْعَامُّ فَإِنَّهُ عِلْمُهُ الَّذِي أُطْلِعَ عَلَيْهِ مَلَائِكَتُهُ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَنْبِيَآؤُهُ الْمُرْسَلِينَ وَ قَدْ وَقَعَ إِلَيْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ص.

١٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ زَيْدِ بْنِ الْمُعَدَّلِ التَّمِيمِيِّ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَنَانٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ لَعِلْمًا لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ وَ عِلْمًا يَعْلَمُهُ مَلَائِكَتُهُ الْمُقَرَّبُونَ وَ أَنْبِيَآؤُهُ الْمُرْسَلُونَ وَ نَحْنُ نَعْلَمُهُ.

١٦- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ عَلَّمَ اللَّهُ لَا يُوصَفُ مِنْهُ بِأَيِّنٍ وَ لَا يُوصَفُ الْعِلْمُ مِنَ اللَّهِ بِكَيْفٍ وَ لَا يُفْرَدُ الْعِلْمُ مِنَ اللَّهِ وَ لَا يُبَانُ اللَّهُ مِنْهُ وَ لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ وَ بَيْنَ عِلْمِهِ حَدٌّ.

174- (12)... Yunus b. Abdurrahman Ebu'l Hasan'dan (*İmam Rıza aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

İmam Rıza'ya (a.s) “Bizler halka; Allah'ın cehaleti olmayan ilim, ölümü olmayan hayat ve karanlığı olmayan nur olduğunu rivayet ediyoruz” dedim. Şöyle buyurdu: “Evet Allah böyledir.”

175- (13)... Cabir el- Cufi Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet eder:

“Gerçekten Allah karanlığı olmayan nur, cehaleti olmayan ilim, ölümü olmayan hayattır.”

176- (14)... İmam Cafer b. Muhammed (a.s) , babası İmam Muhammed Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet eder:

“Allah Teâlâ'nın has ve genel olmak üzere iki ilmi vardır. Has ilminden yakın meleklerini ve gönderilmiş peygamberlerini haberdar etmemiştir. Ama genel ilminden yakın meleklerini ve gönderilmiş peygamberlerini haberdar etmiş ve Allah Resûlü kanalıyla bu ilim bize de ulaşmıştır.”

177- (15)... Cabir, Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Şüphesiz Allah'ın kendisinden başka kimsenin bilmediği ilmi vardır ve yine yakın melekleri ve peygamberlerin bildiği ilmi vardır ve bizler onu biliyoruz.”

178- (16)... Abdul ala, Salih Kul Musa b. Cafer'den (a.s) şöyle rivayet eder:

“Allah'ın ilmi neredelikle, nasıllıkla vasfedilmez. İlim Allah'tan ayrılmaz (*çünkü O'nun zâtındandır*), O'ndan ayrılığa düşmez ve Allah ile ilmi arasında sınır yoktur.”

١١. باب صفات الذات و صفات الأفعال

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الطَّبَالِسِيِّ الْخَرَّازِ الْكُوفِيِّ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ.

قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ رَبَّنَا وَ الْعِلْمُ ذَاتُهُ وَ لَا مَعْلُومٌ وَ السَّمْعُ ذَاتُهُ وَ لَا مَسْمُوعٌ وَ الْبَصَرُ ذَاتُهُ وَ لَا مُبْصَرٌ وَ الْقُدْرَةُ ذَاتُهُ وَ لَا مَقْدُورٌ فَلَمَّا أَحْدَثَ الْأَشْيَاءَ وَ كَانَ الْمَعْلُومُ وَقَعَ الْعِلْمُ مِنْهُ عَلَى الْمَعْلُومِ وَ السَّمْعُ عَلَى الْمَسْمُوعِ وَ الْبَصَرُ عَلَى الْمُبْصَرِ وَ الْقُدْرَةُ عَلَى الْمَقْدُورِ.

قَالَ قُلْتُ فَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُتَكَلِّمًا.

قَالَ إِنَّ الْكَلَامَ صِفَةٌ مُحْدَثَةٌ لَيْسَتْ بِأَزَلِيَّةٍ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا مُتَكَلِّمًا.

٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى

عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَقُلْتُ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ يَعْلَمُ.

قَالَ أَنِّي يَكُونُ يَعْلَمُ وَ لَا مَعْلُومٌ.

قَالَ قُلْتُ فَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ يَسْمَعُ.

قَالَ أَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَا مَسْمُوعٌ.

قَالَ قُلْتُ فَلَمْ يَزَلِ يُبْصِرُ.

قَالَ أَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَا مُبْصَرٌ.

قَالَ ثُمَّ قَالَ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَلِيمًا سَمِيعًا بَصِيرًا ذَاتٌ عَلَامَةٌ سَمِيعَةٌ بَصِيرَةٌ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْكُوفِيُّ

عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ.

11- Zati Sıfatlar ve Fiili Sıfatlar Babı³⁰

179- (1)... Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum:

“Allah Celle ve Azze Rabbimizdir ve bilinenler olmadan ilim; O'nun zâtıydı. İşitilenler olmadan işitme; O'nun zâtıydı. Görülenler olmadan görme; O'nun zâtıydı. Güç yetirilenler olmadan kudret; O'nun zâtıydı. Eşya var olunca, bilinenler meydana gelince, Allah'ın bilgisi³¹ bilinenlere taallûk etti, işitmesi işitilenlere, görmesi görülenlere ve kudreti güç yetirilenlere taallûk etti.”

Dedim ki: O halde Aziz ve Celil olan Allah her zaman “mütekellim (*konuşan*) midir?”

Buyurdu ki: “Kelâm sonradan olma bir sıfattır, ezeli değildir. Aziz ve Celil olan Allah vardı ve mütekellim değildi.”³²

180- (2)... Hammad b. İsa şöyle rivayet eder:

“Ebu Abdullah'a (a.s) sordum ve dedim ki: Acaba Allah her zaman biliyor muydu?”

“Buyurdu ki bilinen olmadan biliyordu.” Dedim ki: “Acaba her zaman duyuyor muydu?”

Buyurdu ki: “İşitilen olmadan O duyuyordu.” Dedim ki: “Acaba her zaman görüyor muydu?”

Buyurdu ki “Görülenler olmadan görüyordu.”

181- (3)... Hüseyin b. Halit, Rıza Ali b. Musa'nın (a.s) şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder:

“Allah Tebareke ve Teâlâ her zaman âlim, kadir, canlı, kadim, işiten ve görendir.”

Dedim ki: “Ey Peygamberin oğlu! Bir grup, Aziz ve Celil olan Allah'ın ilimle âlim, kudretle kadir, hayatla canlı, kıdemlikle kadim, işitmekle işiten ve görmekle gören olduğunu söylüyorlar.”

Buyurdu ki: “Kim bunları söyler ve bu söylediklerine de inanırsa gerçekte Allah ile birlikte başka ilâhlar edinmiştir ve böyle bir şahıs

قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع يَقُولُ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلِيماً قَادِراً حَيّاً قَدِيماً سَمِيعاً بَصِيراً فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ قَوْماً يَقُولُونَ إِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَزَلْ عَالِماً بِعِلْمٍ وَ قَادِراً بِقُدْرَةٍ وَ حَيّاً بِحَيَاةٍ وَ قَدِيماً بِقَدَمٍ وَ سَمِيعاً بِسَمْعٍ وَ بَصِيراً بِبَصَرٍ.

فَقَالَ ع مَنْ قَالَ ذَلِكَ وَ دَانَ بِهِ فَقَدْ اتَّخَذَ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَى وَ لَيْسَ مِنْ وَ لَا يَتَنَا عَلَيَّ شَيْءٌ ثُمَّ قَالَ ع لَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلِيماً قَادِراً حَيّاً قَدِيماً سَمِيعاً بَصِيراً لِذَاتِهِ تَعَالَى عَمَّا يَقُولُ الْمُشْرِكُونَ وَ الْمُشْبِهُونَ عُلوّاً كَبِيراً.

٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الهمداني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنِ التَّوْحِيدِ فَقَالَ:

هُوَ عَزَّ وَ جَلَّ مُثَبَّتٌ مَوْجُودٌ لَا مُبْطَلٌ وَ لَا مَعْدُودٌ وَ لَا فِي شَيْءٍ مِنْ صِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَهُ عَزَّ وَ جَلَّ نُعُوتٌ وَ صِفَاتٌ فَالْصِّفَاتُ لَهُ وَ أَسْمَاؤها جَارِيَةٌ عَلَيَّ الْمَخْلُوقِينَ مِثْلُ السَّمِيعِ وَ الْبَصِيرِ وَ الرَّءُوفِ وَ الرَّحِيمِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِكَ وَ النُّعُوتُ نُعُوتُ الذَّاتِ لَا تَلِيْقُ إِلَّا بِاللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ اللَّهُ نُورٌ لَا ظِلَامَ فِيهِ وَ حَيٌّ لَا مَوْتَ لَهُ وَ عَالِمٌ لَا جَهْلَ فِيهِ وَ صَمَدٌ لَا مَدْخَلَ فِيهِ رَبُّنَا نُورِي الذَّاتِ حَيُّ الذَّاتِ عَالِمِ الذَّاتِ صَمَدِي الذَّاتِ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ الْخَزَّازِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَانَ وَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ نُوراً لَا ظِلَامَ فِيهِ وَ صَادِقاً لَا كَذِبَ فِيهِ وَ عَالِماً لَا جَهْلَ فِيهِ وَ حَيّاً لَا مَوْتَ فِيهِ وَ كَذَلِكَ هُوَ الْيَوْمَ وَ كَذَلِكَ لَا يَزَالُ أَبَداً.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ:

hiçbir şeyde bizim velâyetimiz üzerine değildir.” Sonra şöyle buyurdu:

“Aziz ve Celil olan Allah kendi zatı gereği her zaman âlim, kadir, canlı, kadim, işiten ve görendir. Allah, müşriklerin ve teşbih ekolünün söylediklerinden münezze, son derece yüce ve uludur.”

182- (4)... Harun b. Abdulmelik Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) tevhid hakkında sorulduğunda şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Aziz ve Celil olan Allah, sabittir ve vardır, batıl olmayan, sayıyla sayılmayan, yaratılanların sıfatlarının hiçbirine sahip olmayandır. Aziz ve Celil olan Allah için sıfatlar ve vasıflar vardır. O’na ait sıfatlar ve o sıfatların işiten, gören, şefkatli, merhametli gibi benzeri isimleri yarattıklarında da cari olmaktadır ve Zâtına ait vasıfları vardır bunların da Allah Tebareke ve Teâlâ dışında kullanılması uygun değildir. Allah karanlığın olmadığı nur, ölümün olmadığı canlı, cehaletin olmadığı âlim, boşluğun olmadığı ihtiyaçsızdır. Rabbimizin zâtı nur, canlı, âlim ve ihtiyaçsızdır.”

183- (5)... Cabir Ebu Cafer’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

“Allah Tebareke ve Teâlâ ondan başka bir şey olmadan vardı. Karanlığın olmadığı nur, yalanın olmadığı doğru, cehaletin olmadığı âlim, ölümün olmadığı canlıdır. O, bugün de böyledir ve ebediyen de böyle olacaktır.”

184- (6)... Abdu’l- a’ala, Salih Kul Musa b. Cafer’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah -ki O’ndan başka ilâh yoktur- keyfiyetsiz ve mekânı olmaksızın canlı idi, ne bir şeyde ve ne de bir şeyin üzerinde idi. Mekânı olması için mekânı icat etmedi, eşyaları yarattıktan sonra kudret sahibi olmadı, yarattıkları şeyler içinde hiçbir şey O’na benzemez ve onları inşa etmeden önce mülkiyeti üzerine kudretinde bir eksikliği yoktu. Onların gitmesiyle de kudretinde bir eksilme olmayacaktır. Aziz ve Celil olan Allah sonradan oluşan bir hayat olmaksızın canlıydı, bir şeyi inşa etmeden önce mülk sahibi idi, inşa ettikten sonra da mülk sahibidir.

إِنَّ اللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كَانَ حَيًّا بِلاَ كَيْفٍ وَ لَا أَيْنَ وَ لَا كَانَ فِي شَيْءٍ وَ لَا كَانَ عَلَى شَيْءٍ وَ لَا ابْتَدَعَ لِمَكَانِهِ مَكَانًا وَ لَا قَوَى بَعْدَ مَا كَوَّنَ الْأَشْيَاءَ وَ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ يَكُونُ وَ لَا كَانَ خُلُوعًا مِنَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْمَلِكِ قَبْلَ إِنْشَائِهِ وَ لَا يَكُونُ خُلُوعًا مِنَ الْقُدْرَةِ بَعْدَ ذَهَابِهِ كَانَ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَهًا حَيًّا بِلاَ حَيَاةٍ حَادِثَةٍ مَلَكًا قَبْلَ أَنْ يُنْشِئَ شَيْئًا وَ مَلِكًا بَعْدَ إِنْشَائِهِ وَ لَيْسَ لِلَّهِ حَدٌّ وَ لَا يُعْرِفُ بِشَيْءٍ يُشَبِّهُهُ وَ لَا يَهْرُمُ لِلْبَقَاءِ وَ لَا يَصْعَقُ لِدَعْوَةِ شَيْءٍ وَ لِحَوْفِهِ تَصْعَقُ الْأَشْيَاءُ كُلُّهَا وَ كَانَ اللَّهُ حَيًّا بِلاَ حَيَاةٍ حَادِثَةٍ وَ لَا كَوْنٍ مَوْصُوفٍ وَ لَا كَيْفٍ مَحْدُودٍ وَ لَا أَيْنَ مَوْقُوفٍ وَ لَا مَكَانٍ سَاكِنٍ بَلْ حَتَّى لِنَفْسِهِ وَ مَالِكٍ لَمْ يَزَلْ لَهُ الْقُدْرَةُ أَنْشَأَ مَا شَاءَ حِينَ شَاءَ بِمَشِيتِهِ وَ قُدْرَتِهِ كَانَ أَوَّلًا بِلاَ كَيْفٍ وَ يَكُونُ آخِرًا بِلاَ أَيْنَ وَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ - لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِسْمُ اللَّهِ غَيْرُ اللَّهِ وَ كُلُّ شَيْءٍ وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمٌ شَيْءٌ فَهُوَ مَخْلُوقٌ مَا خَلَا اللَّهُ فَأَمَّا مَا عَبَّرَتِ الْأَلْسُنُ عَنْهُ أَوْ عَمِلَتِ الْأَيْدِي فِيهِ فَهُوَ مَخْلُوقٌ.

وَ اللَّهُ غَايَةُ مَنْ غَايَاهُ وَ الْمُعَيَّا غَيْرُ الْغَايَةِ وَ الْغَايَةُ مَوْصُوفَةٌ وَ كُلُّ مَوْصُوفٍ مَصْنُوعٌ وَ صَانِعُ الْأَشْيَاءِ غَيْرُ مَوْصُوفٍ بِحَدِّ مُسَمِّيٍّ لَمْ يَتَكَوَّنْ فَتَعَرَّفَ كَيْنُونَتُهُ بِصُنْعِ غَيْرِهِ وَ لَمْ يَتَنَاهَ إِلَى غَايَةٍ إِلَّا كَانَتْ غَيْرُهُ لَا يَذِلُّ مَنْ فَهِمَ هَذَا الْحُكْمَ أَبَدًا وَ هُوَ التَّوْحِيدُ الْخَالِصُ فَاعْتَقِدُوهُ وَ صَدِّقُوهُ وَ تَفَهَّمُوهُ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يَعْرِفُ اللَّهَ بِحِجَابٍ أَوْ بِصُورَةٍ أَوْ بِمِثَالٍ فَهُوَ مُشْرِكٌ لِأَنَّ الْحِجَابَ وَ الْمِثَالَ وَ الصُّورَةَ غَيْرُهُ وَ إِنَّمَا هُوَ وَاحِدٌ مُوَحَّدٌ فَكَيْفَ يُوحَّدُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ عَرَفَهُ بِغَيْرِهِ إِنَّمَا عَرَفَ اللَّهَ مَنْ عَرَفَهُ بِاللَّهِ فَمَنْ لَمْ يَعْرِفْهُ بِهِ فَلَيْسَ يَعْرِفْهُ إِنَّمَا يَعْرِفُ غَيْرَهُ.

وَ اللَّهُ خَالِقُ الْأَشْيَاءِ لَا مِنْ شَيْءٍ يُسَمَّى بِأَسْمَائِهِ فَهُوَ غَيْرُ أَسْمَائِهِ وَ الْأَسْمَاءُ غَيْرُهُ وَ الْمَوْصُوفُ غَيْرُ الْوَاصِفِ.

Allah'ın bir sınırı yoktur. Bir şeye benzerliğiyle tanınmaz, bâki kalmakla yaşlanmaz, bir şeye çağrılmakla seslenmez, ama O'nun korkusuyla bütün her şey feryat eder. Allah sonradan olan bir hayat olmaksızın, vasıflanmadan, nasıllığı sınırlanmadan, bir yerde durmadan, bir mekânda sükûnet bulmadan canlı idi. Bilâkis O zatıyla canlı, her zaman hükümandır. Kudret ve meşiyetiyle istediği şeyi istediği zaman yarattı. Keyfiyetsiz olarak önceliksiz, mekânsız olarak sonsuzdur. **'O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. (Kasas, 88)', 'Yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir! (A'raf, 54)'**

185- (7)... Abdulalâ, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhis-selâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah'ın ismi O'nun gayrisidir, O değildir. Ad konulan her varlık 'şey'dir. Allah hariç, her şey de yaratılmıştır... Dillerin ifade ettiği ve ellerin işlediği (*yazdığı*) şeyler (*Allah sözcüğü*) mahlûkturlar. Allah sözcüğü O'nu gösteren işaretlerden biridir.

Gayeyi gösteren işaretler işaret edilen gayenin kendisi değildirler. Çünkü işaretler vasfedilirler. Vasfedilen şeyler yapılmıştır. Fakat eşyayı yaratan Zât, müsemma sınırıyla vasfedilmiş değildir. Oluşturulmuş değildir ki, oluşumu başka bir oluşumla bilinsin. İnsanlar O'nu tanıma hususunda hangi sona ulaşırlarsa Allah bundan gayrisidir. Bunun Aziz ve Celil olan Allah olduğunu anlayan kimse ebediyen sürçmez. Allah'ı bir hicapla, bir suretle veya bir örnekle bildiğini iddia eden bir kimse müşriktir; çünkü O'nun hicabı, örneği ve sureti O'nun gayrisidir. Bilâkis Allah birdir, birlenmesi gerektir. O'nu başkasıyla bildiğini iddia eden bir kimse O'nu nasıl birlemiş olur? Allah 'ı ancak Allah ile bilen bilmiştir. O'nu, O'nunla bilmeyen, O'nu bilmemiştir, olsa olsa O'ndan başkasını bilmiştir. Yaratıcı ile yaratılan arasında bir şey yoktur³³. Eşyanın yaratıcısı Allah, bir şeyden olmuş değildir. Allah isimleriyle adlandırılır; ama O, isimlerden gayridir, sıfatın mevsuftan gayri olduğu gibi isimler de O'nun gayrisidir.

Allah'ı, kalbi vehim ve zan yoluyla (*zihnî ve fikrî tasavvurlarla*) tanıyabildiğini zanneden müşriktir. Mahlûklar ancak Allah vasıtasıyla bir şeyi tanırlar. Allah'ı kendisinden başka bir yolla tanımak mümkün değildir. Allah, yarattıklarından ayrı ve yarattıkları da O'ndan ayrıdır. Allah'ın bir şeyin olmasını istemesi, bir şeyi söylemeden istediği gibi-

فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يُؤْمِنُ بِمَا لَا يَعْرِفُ فَهُوَ ضَالٌّ عَنِ الْمَعْرِفَةِ لَا يُدْرِكُ مَخْلُوقَ شَيْئًا إِلَّا بِاللَّهِ
وَلَا تُدْرِكُ مَعْرِفَةُ اللَّهِ إِلَّا بِاللَّهِ وَاللَّهُ خَلَوْ مِنْ خَلْقِهِ وَخَلَقَهُ خِلْوٌ مِنْهُ.

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ شَيْئًا كَانَ كَمَا أَرَادَ بِأَمْرِهِ مِنْ غَيْرِ نُطْقٍ لَا مُلْجَأَ لِعِبَادِهِ مِمَّا قَضَى وَلَا حُجَّةَ
لَهُمْ فِيمَا ارْتَضَى لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى عَمَلٍ وَلَا مُعَالَجَةٍ مِمَّا أَحْدَثَ فِي أَيْدَانِهِمُ الْمَخْلُوقَةَ إِلَّا بِرَبِّهِمْ.
فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يَقْوِي عَلَى عَمَلٍ لَمْ يُرِدْهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ إِرَادَتَهُ تَغْلِبُ إِرَادَةَ
اللَّهِ - تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

قال مصنف هذا الكتاب معنى ذلك أن من زعم أنه يقوي علي عمل لم يرده الله أن يقويه
عليه فقد زعم أن إرادته تغلب إرادة الله - تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي عَمِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي
الْقَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّرِفِيُّ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبَانَ
بْنِ عُثْمَانَ الْأَحْمَرِ.

قَالَ قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَزَلْ سَمِيعًا
بَصِيرًا عَلِيمًا قَادِرًا. قَالَ نَعَمْ.

فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَنْتَحِلُ مَوَالَتَكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَزَلْ
سَمِيعًا بِسَمْعٍ وَبَصِيرًا بِبَصَرٍ وَعَلِيمًا بِعِلْمٍ وَقَادِرًا بِقُدْرَةٍ.

فَغَضِبَ عَنْ ثَمَّ قَالَ مَنْ قَالَ ذَلِكَ وَدَانَ بِهِ فَهُوَ مُشْرِكٌ وَلَيْسَ مِنْ وَلَا يَتَنَا عَلَى شَيْءٍ إِنَّ
اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذَاتُ عَلَامَةٍ سَمِيعَةٌ بَصِيرَةٌ قَادِرَةٌ.

٩- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدٍ
بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع أَنَّهُ قَالَ:
مِنْ صِفَةِ الْقَدِيمِ أَنَّهُ وَاحِدٌ أَحَدٌ صَمَدٌ أَحَدٌ الْمَعْنَى وَلَيْسَ بِمَعَانٍ كَثِيرَةٍ مُخْتَلِفَةٍ.

dir. Bir şeye hükmettiği zaman kulları için sığınak olmaz ve bir şeye hoşnut olduğu zaman onlar için kanıt gerekmez. Sadece Rableri vasıtasıyla bir şeye güç yetirebilir ve de mahlûkların bedenlerinde ortaya çıkan şeylere deva olabilirler. Her kim Aziz ve Celil olan Allah'ın irade etmediği şeyi yapabileceğini zannederse, kendi iradesinin Allah'ın iradesine galip geldiğini zanneder. Âlemlerin Rabbi Allah yücedir.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Burada geçen cümlelerin anlamı şudur: Her kim Allah'ın güç yetirmesini istemediği bir amele güç yetirebileceğini iddia ederse, iradesinin Allah'ın iradesine galip geldiğini sanmış olur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir.

186- (8)... Aban b. Osman el- Ahmer, Cafer Sadık b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet eder:

Allah Tebareke ve Teâlâ ile ilgili olarak bana haber ver. “Acaba Allah her zaman işiten, gören, âlim ve kadir miydi?” diye sordum. “Evet” diye buyurdu.

Sonra şöyle dedim: “Siz Ehl-i Beyt'in dostlarından olduğunu iddia eden biri şöyle diyor: ‘Allah Tebareke ve Teâlâ her zaman işitmekle işiten, görmekle gören, ilimle âlim, kudretle kadirdir.’ “ İmam (a.s) öfkelenindikten sonra şöyle buyurdu: “Kim böyle der ve buna inanırsa müşriktir ve bizim velâyetimiz üzerine değildir. Şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ'nın zâtı âlim, işiten, gören ve kadirdir.”

187- (9)... Muhammed b. Müslim, Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) kadim sıfatı hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Allah birdir, tektir, Samed'dir. Anlam olarak birdir, farklı birçok anlamları yoktur.”

Dedim ki: “Sana kurban olayım. Iraklıların bazısı, yüce Allah'ın görmeyen bir şey aracılığıyla işittiğini ve işitmeyen bir şey aracılığıyla gördüğünü söylüyorlar.”

İmam buyurdu ki: «Yalan söylüyorlar. Böyle söylemekle dinden sapıyorlar ve Allah'ı kullarına benzetiyorlar. Allah işitir, görür. Gördüğü

قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَزْعُمُ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ أَنَّهُ يَسْمَعُ بَغَيْرِ الَّذِي يُبْصِرُ وَ يُبْصِرُ بَغَيْرِ الَّذِي يَسْمَعُ.

قَالَ فَقَالَ كَذَبُوا وَ أَلْحَدُوا وَ شَبَّهُوا تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ إِنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ يَسْمَعُ بِمَا يُبْصِرُ وَ يُبْصِرُ بِمَا يَسْمَعُ.

قَالَ قُلْتُ يَزْعُمُونَ أَنَّهُ بَصِيرٌ عَلَيَّ مَا يَعْقِلُونَهُ.

قَالَ فَقَالَ تَعَالَى اللَّهُ إِنَّمَا يَعْقِلُ مَا كَانَ بِصِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَيْسَ اللَّهُ كَذَلِكَ.

١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ.

قَالَ فِي حَدِيثِ الزِّنْدِيقِ الَّذِي سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ لَهُ أَ تَقُولُ إِنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ. فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع هُوَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ سَمِيعٌ بَغَيْرِ جَارِحَةٍ وَ بَصِيرٌ بَغَيْرِ آلَةٍ بَلْ يَسْمَعُ بِنَفْسِهِ وَ يُبْصِرُ بِنَفْسِهِ وَ لَيْسَ قَوْلِي إِنَّهُ يَسْمَعُ بِنَفْسِهِ أَنَّهُ شَيْءٌ وَ النَّفْسُ شَيْءٌ آخَرٌ وَ لَكِنِّي أَرَدْتُ عِبَارَةً عَنْ نَفْسِي إِذْ كُنْتُ مَسْئُولًا وَ إِفْهَامًا لَكَ إِذْ كُنْتُ سَائِلًا فَأَقُولُ يَسْمَعُ بِكُلِّهِ لَا أَنَّ كُلَّهُ لَهُ بَعْضٌ وَ لَكِنِّي أَرَدْتُ إِفْهَامَكَ وَ التَّعْبِيرُ عَنْ نَفْسِي وَ لَيْسَ مَرْجِعِي فِي ذَلِكَ إِلَّا إِلَيَّ أَنَّهُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْعَالِمُ الْخَبِيرُ بِلَا اخْتِلَافٍ الذَّاتِ وَ لَا اخْتِلَافٍ الْمَعْنَى.

١١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ فَضِيلِ بْنِ سُكَّرَةَ.

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تُعَلِّمَنِي هَلْ كَانَ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ يَعْلَمُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ أَنَّهُ وَحْدَهُ فَقَدْ اخْتَلَفَ مَوْلَايَكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ قَدْ كَانَ يَعْلَمُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنَّهُ وَحْدَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ شَيْئًا مِنْ خَلْقِهِ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّمَا مَعْنَى يَعْلَمُ يَفْعَلُ فَهُوَ الْيَوْمَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا غَيْرُهُ قَبْلَ فِعْلِ الْأَشْيَاءِ وَ قَالُوا إِنْ أَثْبَنَّا أَنَّهُ لَمْ يَزَلْ عَالِمًا بِأَنَّهُ لَا غَيْرُهُ فَقَدْ أَثْبَنَّا مَعَهُ

şeyle işitir, işittiği şeyle görür.»

Dedim ki: “Yüce Allah’ın görmesinin kendilerinin anladıkları tarzda görme olduğuna inanıyorlar.”

Bana dedi ki: “Allah bu tür yakıştırmalardan münezzehtir. Ancak yaratılmışlık sıfatına sahip olan şeyler anlaşılır. Allah ise yaratılmış değildir.”

188- (10)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet etmiştir:

Bir zındık Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) sordu ki: “Sen Allah işitendir, görendir mi diyorsun?”

Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: “Allah işitendir, görendir. İşitme organı olmaksızın işitir ve bir âlet olmaksızın görür. Bilâkis kendisiyle işitir, kendisiyle görür. ‘Allah kendisiyle işitir’ derken O, ayrı bir şey, kendisi de ayrı bir şeydir demek istemiyorum. Fakat ben, soru sorulan kişi olarak kendimi esas alarak ifade ediyorum ve soran kişi olarak senin anlayacağın bir dil kullanıyorum ve diyorum ki; O, bütün olarak işitir; ama bu, O’nun parçası olan bütün olduğu anlamına gelmez. Çünkü bizim için bütün olan, O’nun için parçadır. Fakat ben kendimi esas alan bir ifadeyle senin anlamı amaçladım. Benim bu sözlerimin tümünün arka planı şu anlamdan başka bir şey değildir: ‘Allah, zât ve anlam ihtilâfı olmaksızın işitendir, görendir, bilendir, her şeyden haberdardır.’ «

189- (11)... Fudayl b. Sukkera şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer’e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) dedim ki:

“Sana feda olayım. Eğer uygun görürsen bana şu konu hakkında açıklama yapar mısınız: ‘Zikri yüce Allah varlıkları yaratmadan önce tek olduğunu biliyor muydu?’ Çünkü senin dostların bu hususta farklı görüşleri savunuyorlar.

Bazısı diyor ki: ‘Allah Tebareke ve Teâlâ, yalnız olduğunu varlıklardan herhangi bir şeyi yaratmadan önce biliyordu.’ Bazısı ise şu görüşü savunuyor: ‘Buradaki ‘biliyordu’ yapıyordu anlamındadır. Allah, varlıkları yaratmadan önce kendisinden başka kimsenin olmadığını biliyor.’ Ayrıca diyorlar ki: ‘Eğer Allah’ın her zaman kendisinden başka kimsenin olmadığını bildiğini söylersek O’nunla birlikte ezeli niteliğine sahip bir başkasını da ispatlamış oluruz.’

غَيْرُهُ فِي أَرْزَلِيَّتِهِ فَإِنْ رَأَيْتَ يَا سَيِّدِي أَنْ تُعَلِّمَنِي مَا لَا أَعْدُوهُ إِلَيَّ غَيْرِهِ.

فَكَتَبَ عَ مَا زَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَالِمًا تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ذِكْرُهُ.

١٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ:

كَانَ اللَّهُ وَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ وَ لَمْ يَزَلْ عَالِمًا بِمَا كَوَّنَ فَعِلْمُهُ بِهِ قَبْلَ كَوْنِهِ كَعِلْمِهِ بِهِ بَعْدَ مَا كَوَّنَهُ.

١٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَيَّ أَبِي الْحَسَنِ عَ يَسْأَلُهُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أْ كَانَ يَعْلَمُ الْأَشْيَاءَ قَبْلَ أَنْ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَ كَوَّنَهَا أَوْ لَمْ يَعْلَمْ ذَلِكَ حَتَّى خَلَقَهَا وَ أَرَادَ خَلْقَهَا وَ تَكْوِينَهَا فَعَلِمَ مَا خَلَقَ عِنْدَ مَا خَلَقَ وَ مَا كَوَّنَ عِنْدَ مَا كَوَّنَ.

فَوَقَّعَ بِخَطِّهِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَالِمًا بِالْأَشْيَاءِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْأَشْيَاءَ كَعِلْمِهِ بِالْأَشْيَاءِ بَعْدَ مَا خَلَقَ الْأَشْيَاءَ.

١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ وَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعًا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيْسَى عَنْ أَبِيهِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ. قَالَ دَخَلْتُ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ فَقَالَ لِي أ تَنْتَعُ اللَّهُ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ هَاتِ فَقُلْتُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.

قَالَ هَذِهِ صِفَةٌ يَشْتَرِكُ فِيهَا الْمَخْلُوقُونَ قُلْتُ فَكَيْفَ تَنْتَعُهُ فَقَالَ هُوَ نُورٌ لَا ظُلْمَةَ فِيهِ وَ حَيَاةٌ لَا مَوْتَ فِيهِ وَ عِلْمٌ لَا جَهْلَ فِيهِ وَ حَقٌّ لَا بَاطِلَ فِيهِ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ بِالتَّوْحِيدِ.

١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ

Efendim, eğer uygun görürsen ötesine geçemeyeceğim, başka bir şeye ihtiyaç duymayacağım bilgiyi öğret.

Bana şu cevabı yazdı: ‘Şanı yüce ve kutlu olan Allah, her zaman bilendir.’ “

190- (12)... Muhammed b. Müslim şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer’in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Allah vardı ve O’ndan başka hiçbir şey yoktu. O, olacakları biliyordu. Varlıkların olmasından önce onları bilmesi, olmalarından sonra onları bilmesi gibidir.»

191- (13)... Eyyûb b. Nuh, Ebu’l-Hasan’a (*İmam Musa b. Cafer aleyhisselâm*):

“Allah Azze ve Celle, eşyayı yaratmadan ve meydana getirmeden önce biliyor muydu, yoksa yaratmadan, onları yaratmayı ve meydana getirmeyi irade etmeden önce bilmiyordu da yarattığını yarattığı zaman ve meydana getirdiğini de meydana getirdiği zaman mı bildi?” sorusunu içeren bir mektup yazdığını ve İmam’ın da ona şu cevabı yazdığını rivayet etmiştir:

“Allah, eşyayı yaratmadan önce, tıpkı eşyayı yarattıktan sonra bilmesi gibi her zaman biliyordu.”

192- (14)... Hişam b. Hakem Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet eder:

İmam’ın yanına vardım. Bana «Acaba Allah’ı vasfedebilir misin?» diye sordu. Ben de tabi ki dedim. Dedi ki: «Vasfet.» Ben de “O, duyan ve görendir” dedim. Buyurdu ki: “Bu sıfatlar yaratılanlarda da var.” Dedim ki: «Peki nasıl vasfedeyim?» Şöyle buyurdu: “O, karanlığı olmayan nur, ölümü olmayan diri, cehaleti olmayan bilen, batılın olmadığı hakır.” Yanından ayrıldığımda “tevhid” hakkında insanların en bilgini olmuştum.

193- (15)... Asım b. Humeyd şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedim ki: “Allah her zaman irade sahibi midir?”

بْنُ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. قَالَ قُلْتُ لَهُ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُرِيدًا فَقَالَ:

إِنَّ الْمُرِيدَ لَا يَكُونُ إِلَّا لِمُرَادٍ مَعَهُ بَلْ لَمْ يَزَلْ عَالِمًا قَادِرًا ثُمَّ أَرَادَ.

١٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ

بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ أَعْيَنَ.

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. عَلِمَ اللَّهُ وَ مَشِيتُهُ هُمَا مُخْتَلِفَانِ أَمْ مُتَّفِقَانِ.

فَقَالَ الْعِلْمُ لَيْسَ هُوَ الْمَشِيَّةُ أَلَا تَرَى أَنَّكَ تَقُولُ سَأَفْعَلُ كَذَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ لَا تَقُولُ سَأَفْعَلُ كَذَا إِنْ عَلِمَ اللَّهُ فَقَوْلُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّهُ لَمْ يَشَأْ فَإِذَا شَاءَ كَانَ الَّذِي شَاءَ كَمَا شَاءَ وَ عَلِمَ اللَّهُ سَابِقٌ لِلْمَشِيَّةِ.

١٧- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ

الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى.

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ ع. أَخْبَرَنِي عَنِ الْإِرَادَةِ مِنَ اللَّهِ وَ مِنَ الْمَخْلُوقِ قَالَ فَقَالَ:

الْإِرَادَةُ مِنَ الْمَخْلُوقِ الضَّمِيرُ وَ مَا يَبْدُو لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ مِنَ الْفِعْلِ وَ أَمَّا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِرَادَتُهُ إِحْدَاثُهُ لَا غَيْرَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ لَا يُرَوَّى وَ لَا يَهُمُّ وَ لَا يَتَفَكَّرُ وَ هَذِهِ الصِّفَاتُ مُنْفِيَّةٌ عَنْهُ وَ هِيَ مِنْ صِفَاتِ الْخَلْقِ فَإِرَادَةُ اللَّهِ هِيَ الْفِعْلُ لَا غَيْرَ ذَلِكَ - يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ بِلَا لَفْظٍ وَ لَا نُطْقٍ بِلِسَانٍ وَ لَا هِمَّةٍ وَ لَا تَفَكُّرٍ وَ لَا كَيْفٍ لِذَلِكَ كَمَا أَنَّهُ بِلَا كَيْفٍ.

١٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ

عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. قَالَ:

الْمَشِيَّةُ مُحَدَّثَةٌ.

١٩- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ

بْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. قَالَ خَلَقَ اللَّهُ الْمَشِيَّةَ بِنَفْسِهَا ثُمَّ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ بِالْمَشِيَّةِ.

Buyurdu ki: “İrade edilen şey beraberinde olmadığı sürece bir kimse irade eden olamaz. Bilâkis Allah her zaman bilen ve kudret sahibidir, sonra irade etmiştir.”

194- (16)... Bukeyr b. A'yen şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedim ki: “Allah'ın ilmi ve dilemesi ayrı şeyler midir, aynı şeyler midir?”

Dedi ki: “Bilme, dileme değildir. Allah dilerse şunu yapacağım diyorsun, buna karşılık; Allah bilirse şunu yapacağım demediğini görmüyor musun? Dolayısıyla; Allah dilerse şeklindeki sözün, O'nun henüz dilemediğinin ispatıdır. Fakat dilediği zaman dilediği şey, dilediği gibi olur. Allah'ın bilgisi dilemesinden öncedir.”

195- (17)...Safvan b. Yahya şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l Hasan'a (*İmam Rıza aleyhisselâm*) dedim ki: “Bana Allah'ın irade etmesiyle kulların irade etmesinin anlamını anlat.” Buyurdu ki: “Kulların iradesi, kalpte gerçekleşen dileme ve bundan sonra tezahür eden fiildir. Yüce Allah'ın iradesi ise bir şeyi meydana getirmesidir, başka bir şey değil. Çünkü Allah düşünmez, yeltenmez ve tefekkür etmez. Bu sıfatlar Allah açısından olumsuzlanır. Bunlar kulların sıfatlarıdır. Dolayısıyla Allah'ın iradesi fiildir, bundan başka bir şey değildir. Bir şeye lâfızsız, dil ile konuşmasız, yeltenmesiz ve tefekkürsüz ‘ol’ der, o da olur. Bu oluşun keyfiyeti de olmaz. Nitekim Allah'ın da keyfiyeti yoktur.”

196- (18)... Ömer b. Uzeyne Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Dileme sonradan meydana gelmiştir.”

197- (19)... Ömer b. Uzeyne Ebu Abdullah'dan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah, dilemeyi, dilemenin kendisiyle yarattı. Sonra varlıkları dilemeyle yarattı.”

قال محمد بن على مؤلف هذا الكتاب رضى الله عنه إذا وصفنا الله تبارك و تعالى بصفات الذات فإنما تنفى عنه بكل صفة منها ضدها فمتى قلنا إنه حى نفينا عنه ضد الحياة و هو الموت و متى قلنا إنه عليم نفينا عنه ضد العلم و هو الجهل و متى قلنا إنه سميع نفينا عنه ضد السمع و هو الصمم و متى قلنا بصير نفينا عنه ضد البصر و هو العمى و متى قلنا عزيز نفينا عنه ضد العزة و هو الذلة و متى قلنا حكيم نفينا عنه ضد الحكمة و هو الخطأ و متى قلنا غنى نفينا عنه ضد الغنى و هو الفقر و متى قلنا عدل نفينا عنه الجور و الظلم و متى قلنا حلیم نفينا عنه العجلة و متى قلنا قادر نفينا عنه العجز و لو لم نفعل ذلك أثبتنا معه أشياء لم تزل معه و متى قلنا لم يزل حيا عليما سميعا بصيرا عزيزا حكيما غنيا ملكا حلیم عدلا كريما فلما جعلنا معنى كل صفة من هذه الصفات التى هى صفات ذاته نفى ضدها أثبتنا أن الله لم يزل واحدا لا شىء معه و ليست الإرادة و المشیة و الرضا و الغضب و ما يشبه ذلك من صفات الأفعال بمثابة صفات الذات لأنه لا يجوز أن يقال لم يزل الله مريدا شائيا كما يجوز أن يقال لم يزل الله قادرا عالما.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Her ne zaman Allah Tebareke ve Teâlâ'yı zati sıfatlarıyla vasfetsek, o sıfatların her biriyle onların zıttını O'ndan nefyetmiş oluruz. Dolayısıyla eğer Allah "*hay*"dır dersek, O'ndan hayatın zıddını nefyetmiş oluruz; o da ölümdür. Her ne zaman Allah "*âlim*"dir dersek, O'ndan ilmin zıddını nefyetmiş oluruz; o da cehalet ve bilgisizliktir. Her ne zaman Allah "*semî/işiten*"dır dersek, O'ndan işitmenin zıddını nefyetmiş oluruz; o da sağırlıktır. Her ne zaman Allah "gören"dir dersek, O'ndan görmenin zıddını nefyetmiş oluruz; o da körlüktür. Her ne zaman "*aziz*"dir dersek, O'ndan izzetin zıddını nefyetmiş oluruz; o da zilletir. Her ne zaman "hekim"dir dersek, O'ndan hikmetin zıddını nefyetmiş oluruz; o da hatadır. Her ne zaman "*gani*"dir dersek, O'ndan ganiliğin zıddını nefyetmiş oluruz, o da fakirlik ve ihtiyaçlılıktır. Her ne zaman "*âdil*"dir dersek, O'ndan adaletin zıddını nefyetmiş oluruz, o da zulüm ve haksızlıktır. Her ne zaman "*halim*"dir dersek, O'ndan aceleliği nefyetmiş oluruz. "*Kadir*" dediğimizde O'ndan acizliği nefyetmiş oluruz. Eğer böyle yapmazsak Allah ile birlikte birçok şeyi ezeli yapmış oluruz. O her zaman *hay, âlim, semî, basîr, aziz, hekim, gani, malik, halim, âdil, kerim* idi. Her ne zaman bu zâtî sıfatların zıtlarını nefyetsek Allah'ın her zaman bir olduğunu, O'nunla bir şeyin olmadığını ispatlamış oluruz. Allah'ın fiilî sıfatları olan irade, meşîyyet, rıza, gazap ve benzeri sıfatlar, zâtî sıfatların mesabesinde değildir. Dolayısıyla, Allah her zaman irade eden, dileyendir denilmez. Ama, Allah her zaman kadir ve âlimdir denir.

١٢. باب تفسير قول الله عزوجل: كل شيء هالك الا وجهه

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيعٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ جَلِيسٍ لِأَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ. قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَقُولُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ.

قَالَ فِيهِلْكَ كُلُّ شَيْءٍ وَبَيَّيَ الْوَجْهُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُوصَفَ بِالْوَجْهِ وَ لَكِنْ مَعْنَاهُ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا دِينَهُ وَ الْوَجْهُ الَّذِي يُؤْتِي مِنْهُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْمُكَارِي عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ النَّضْرِيِّ.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ. قَالَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَ طَرِيقَ الْحَقِّ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوْنِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ صَفْوَانَ الْجُمَّالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ قَالَ:

مَنْ أَتَى اللَّهَ بِمَا أَمَرَ بِهِ مِنْ طَاعَةِ مُحَمَّدٍ وَ الْأَئِمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ ص فَهُوَ الْوَجْهُ الَّذِي لَا يَهْلِكُ ثُمَّ قَرَأَ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ.

٤- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع نَحْنُ وَجْهُ اللَّهِ الَّذِي لَا يَهْلِكُ

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَبِيعِ الْوَرَّاقِ عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ.

قَالَ نَحْنُ.

12- “O’nun Vechi Dışında Her Şey Helâk Olacaktır.”³⁴ Ayetinin Açıklaması Babı

198- (1)... Ebu Hamza şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın “**O’nun vechi/yüzü** dışında her şey helâk olacaktır.» ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Her şey helâk olacaktır, sadece O’nun yüzü kalacaktır. Hakikaten Allah Azze ve Celle yüzle vasfedilmekten daha yücedir. Lâkin ayetin anlamı şudur: ‘O’nun dini ve O’nun yönüne doğru gelen yollar dışında her şey helâk olacaktır.’ “

199- (2)... Haris b. Muğire en-Nasrî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “O’nun yüzü dışında her şey helâk olacaktır” ayetinin anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Hak yolunu tutanların dışında her şey helâk olacaktır.”

200- (3)... Safvan el-Cemmal, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “**O’nun yüzü dışında her şey helâk olacaktır.**” ayetiyle ilgili olarak şu açıklamayı rivayet etmiştir:

“Kim Allah’ın, Muhammed (s.a.a) ve ondan sonraki İmamlara (a.s) itaat edilmesiyle ilgili emrini yerine getirirse, işte onun bu davranışı helâk olmayacak yüzdür. Nitekim Allah, şöyle buyurmuştur: **‘Kim Resule itaat ederse, kuşkusuz Allah’a itaat etmiş olur.** (Nisa, 80)’ “

201- (4)... Aynı senetle gelen bir başka rivayette şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın helâk olmayacak Vechi (Yüzü) biziz.”

202- (5)... Salih b. Sehl, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “**O’nun yüzü dışında her şey helâk olacaktır**” ayetiyle ilgili şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık (a.s) «(O’nun Yüzü) Biziz» diye buyurdu.

٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي سَلَامٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: نَحْنُ الْمَثَانِي الَّتِي أَعْطَاهَا اللَّهُ نَبِيَّنَا ص وَنَحْنُ وَجْهُ اللَّهِ تَقَلَّبَ فِي الْأَرْضِ بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ عَرَفْنَا مَنْ عَرَفْنَا وَمَنْ جَهِلْنَا فَأَمَامَهُ الْبَقِيَّةُ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه معنى قوله نحن المثنى أى نحن الذين قرننا النبي ص إلى القرآن و أوصي بالتمسك بالقرآن و بنا فأخبر أمته بأن لا نفترق حتى نرد عليه حوضه.

٧- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ بْنِ عَمِيرَةَ النَّخَعِيِّ عَنْ خَيْثَمَةَ. قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ.

قَالَ دِينُهُ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ص وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع دِينَ اللَّهِ وَ وَجْهَهُ وَ عَيْنُهُ فِي عِبَادِهِ وَ لِسَانُهُ الَّذِي يَنْطِقُ بِهِ وَ يَدُهُ عَلَى خَلْقِهِ وَ نَحْنُ وَجْهُ اللَّهِ الَّذِي يُؤْتِي مِنْهُ لَنْ نَزَالَ فِي عِبَادِهِ مَا دَامَتْ لِلَّهِ فِيهِمْ رَوِيَّةٌ. قُلْتُ وَ مَا الرَوِيَّةُ. قَالَ الْحَاجَةُ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ لِلَّهِ فِيهِمْ حَاجَةٌ رَفَعْنَا إِلَيْهِ وَ صَنَعَ مَا أَحَبَّ.

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرٌ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ صَبَّاحٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَنَا فَأَحْسَنَ خَلْقَنَا وَ صَوَّرَنَا فَأَحْسَنَ صُورَنَا وَ جَعَلَنَا عَيْنَهُ فِي عِبَادِهِ وَ لِسَانَهُ التَّاطِقَ فِي خَلْقِهِ وَ يَدَهُ الْمَبْسُوطَةَ عَلَى عِبَادِهِ بِالرَّأْفَةِ وَ الرَّحْمَةِ وَ وَجْهَهُ الَّذِي يُؤْتِي مِنْهُ وَ بَابَهُ الَّذِي يَدُلُّ عَلَيْهِ وَ خَزَائِنَهُ فِي سَمَائِهِ وَ أَرْضِهِ بَنَّا أَثْمَرَتِ الْأَشْجَارُ وَ أَيْبَعَتِ التَّمَارُ وَ جَرَتِ الْأَنْهَارُ وَ بَنَّا نَزَلَ غَيْثُ السَّمَاءِ وَ نَبَتَ عُشْبُ الْأَرْضِ بِعِبَادَتِنَا عَبْدَ اللَّهِ لَوْ لَا نَحْنُ مَا عَبْدَ اللَّهُ.

203- (6)... Ebu Sellâm, ashabımızın bazısından Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Allah’ın nebimiz Muhammed’e (s.a.a) bahşettiği mesâni (*Kur’an’ın omuzdaşı*) biziz. Aranızda dolaşıp duran Allah’ın Vechi (Yüzü) biziz. Bizi tanıyan tanımıştır. Yakın bizi tanımayanın mukabilindedir. (*yani ölümden sonra bizim makamımızı anlayacaktır*).”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a) bu konu hakkında şöyle demiştir:

İmam Cafer Sadık’ın; “Mesâni biziz” sözünün anlamı şudur: “Bizler (Ehl-i Beyt), Resûlullah’ın Kur’an’a eşit gördüğü, Kur’an’a ve kendilerine sınıksız sarılmayı vasiyet ettiği ve ümmetine kıyamet günü Kevser havuzunda O’na kavuşacakları güne kadar kendilerinden ayrılmamalarını haber verdiği kimseleriz.»

204- (7)... Hayseme şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Allah Azze ve Celle’nin: “*O’nun yüzü dışında her şey helâk olacaktır.*” ayetinin anlamını sordum.

Şöyle buyurdu: “Onun dini demektir. Allah Resulü ve Emirül Mümin’in (a.s) Allah’ın kulları arasında Allah’ın dini, vechi ve gözüdürler. Yaratıklarına konuştukları dili ve onun elidirler (*kudretidirler*). Bizler (*Ehl-i Beyt*), Allah’ın vechiyiz ki oradan gelinmelidir. Allah için kulları arasında ‘görüş’ olduğu sürece bizler de kulları arasında her zaman varolacağız.” Dedim ki: “Görüş nedir?” Şöyle buyurdu: “İhtiyaçtır. Onlar arasında Allah için bir ihtiyaç olmazsa, bizler O’na doğru yukarı çıkarız, sonra Allah her ne isterse o şekilde yapar.”

205- (8)... Mervan b. Sabah şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki:

“Allah Azze ve Celle bizi yarattı, ahlâkımızı ve şeklimizi güzel kıldı. Bizi kullarının arasındaki gözleri, halk arasında konuşan dili, kullarının arasında açılan şefkat ve rahmet eli, kendisine giden yolu kıldı. O’nu gösteren kapıları, göklerinin ve yerinin hazinedarları kıldı. Bizimle meyve verir ağaçlar, meyveler olgunlaşır, nehirler akar. Bizimle göklerden yağmur yağar, kupkuru yer yeşerir. Bizim ibadetimizle Allah’a ibadet edildi. Eğer biz olmasaydık Allah’a ibadet edilmezdi.”

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

إِنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ أَحَدٌ مُتَوَحِّدٌ بِالْوَحْدَانِيَّةِ مُتَفَرِّدٌ بِأَمْرِهِ خَلَقَ خَلْقًا فَقَوَّضَ إِلَيْهِمْ أَمْرَ دِينِهِ فَنَحْنُ هُمْ يَا ابْنَ أَبِي يَعْفُورٍ نَحْنُ حُجَّةُ اللَّهِ فِي عِبَادِهِ وَ شُهَدَاؤُهُ عَلَيَّ خَلْقِهِ وَ أَمْنَاؤُهُ عَلَيَّ وَ حَيِّهِ وَ خَزَائِنُهُ عَلَيَّ عِلْمِهِ وَ وَجْهُهُ الَّذِي يُؤْتِي مِنْهُ وَ عَيْنُهُ فِي بَرِّيَّتِهِ وَ لِسَانُهُ النَّاطِقُ وَ قَلْبُهُ الْوَاعِي وَ بَابُهُ الَّذِي يَدُلُّ عَلَيْهِ وَ نَحْنُ الْعَامِلُونَ بِأَمْرِهِ وَ الدَّاعُونَ إِلَيَّ سَبِيلِهِ بِنَا عَرَفَ اللَّهُ وَ بِنَا عَبْدَ اللَّهِ نَحْنُ الْأَدِلَاءُ عَلَيَّ اللَّهُ وَ لَوْلَانَا مَا عُبدَ اللَّهُ.

١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقُطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ الشُّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ أَسْلَمَ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ عَنِ الْجَرِيرِيِّ عَنْ أَبِي الْوَرْدِ بْنِ ثَمَامَةَ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ:

سَمِعَ النَّبِيُّ ص رَجُلًا يَقُولُ لِرَجُلٍ قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ وَ وَجْهَ مَنْ يُشَبِّهُكَ فَقَالَ ص مَهْ لَا تَقُلْ هَذَا فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَيَّ صُورَتِهِ.

قال مصنف هذا الكتاب رحمه الله تركت المشبهة من هذا الحديث أوله و قالوا إن الله خلق آدم علي صورته فضلوها في معناه و أضلوا.

١١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قُلْتُ لِلرِّضَا ع يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ يَزُوُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَيَّ صُورَتِهِ فَقَالَ:

قَاتِلَهُمُ اللَّهُ لَقَدْ حَذَفُوا أَوَّلَ الْحَدِيثِ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص مَرَّ بِرَجُلَيْنِ يَتَسَابَّانِ فَسَمِعَ أَحَدَهُمَا يَقُولُ لِصَاحِبِهِ قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ وَ وَجْهَ مَنْ يُشَبِّهُكَ فَقَالَ ص يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَقُلْ هَذَا لِأَخِيكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَيَّ صُورَتِهِ.

206- (9)... İbni Ebu Ya'fur şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dedi:

“Hiç kuşkusuz Allah birdir, birliğinde tektir. Emrinde tek ve ortak-sızdır. Allah bir halk yarattı, sonra onlara din işlerini devrederek bıraktı. İşte bu halk biziz. Ey İbni Ebu Ya'fur! Biz Allah'ın kulları üzerindeki hüccetleri, kulları üzerindeki şahitleri, vahyinin eminleri, O'nun ilminin bekçileri, O'na giden yolu, kulları arasındaki gözü, konuşan dili, O'nun şefkatli kalbi, O'na kılavuzluk edecek kapılarıyız. Bizler O'nun emirlerini yerine getirenler, yoluna çağıranız. Bizimle Allah tanındı, bizimle Allah'a ibadet edildi. Bizler Allah yolunun kılavuzlarıyız ve eğer bizler olmasaydık Allah'a ibadet edilmezdi.”

207- (10)... Ebu'l Verd b. Sumame Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Peygamber bir kişinin başka birine şöyle hakaret ettiğini duydu: “Allah, senin ve senin vechine (*yüzüne*) benzeyenlerin yüzünü çirkin etsin.” Peygamber: “Sus! Bu şekilde söyleme. Şüphesiz Allah Âdem'i tıpkı onun yüzü gibi yarattı.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Teşbih ekolüne mensup olanlar hadisin baş kısmını atarak şöyle dediler: “Allah Âdem'i tıpkı kendi sureti gibi yarattı.” Hadisinin anlamında yanlışlığa düştüler ve başkalarını da yanlışlığa düşürerek saptırdılar.

208- (11)... Hüseyin b. Halid şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: “Ey Allah Resûlünün oğlu! İnsanlar diyorlar ki Allah Resûlü şöyle demiştir: ‘Allah Âdem'i tıpkı kendi sureti gibi yarattı.’ Şöyle buyurdu: ‘Allah onların canlarını alsın, hadisin başını silmişler. Allah Resûlü birbirlerine küfreden iki kişinin yanından geçerken birinin, Allah senin ve senin yüzüne benzeyen yüzleri çirkin etsin, dediğini duydu. Bunun üzerine Allah Resûlü: ‘Ey Allah kulu! Kardeşine bu şekilde söyleme, şüphesiz Allah Azze ve Celle Âdem'i tıpkı onun yüzü gibi yaratmıştır’ dedi. “

١٣. باب تفسير قول الله عز و جل يا إِبْلِيسُ ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرٌ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَحْرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ فَقُلْتُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - يا إِبْلِيسُ ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِيَدَيَّ.

فَقَالَ الْيَدُ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ الْقُوَّةُ وَ النِّعْمَةُ قَالَ وَ اذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ وَ قَالَ وَ السَّمَاءُ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ أَيْ بِقُوَّةٍ وَ قَالَ وَ أَيْدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ أَيْ قَوَاهِمُ وَ يُقَالُ لِفُلَانٍ عِنْدِي أَيَادٍ كَثِيرَةٌ أَيْ قَوَاضِلُ وَ إِحْسَانٌ وَ لَهُ عِنْدِي يَدٌ بَيِّضَاءُ أَيْ نِعْمَةٌ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ الْكَلِينِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدَةَ.

قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا عَنِ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِإِبْلِيسَ ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِيَدَيَّ اسْتَكْبَرْتَ.

قَالَ يَعْنِي بِقُدْرَتِي وَ قُوَّتِي.

قال مصنف هذا الكتاب سمعت بعض مشايخ الشيعة بنيسابور يذكر في هذه الآية أن الأئمة ع كانوا يقفون علي قوله - ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ ثم يبتدئون بقوله عز و جل - بِيَدَيَّ اسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ وَ قال هذا مثل قول القائل بسيفى تقاتلنى و برمحي تطاعننى كأنه يقول عز و جل بنعمتى قويت علي الاستكبار و العصيان.

13- “Allah: Ey İblis! İki Elimle Yarattığıma Secde Etmekten Seni Meneden Nedir?”³⁵ Ayetinin Açıklaması Babı

209- (1)... Muhammed b. Müslim, Ebu Cafer’e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) “**Allah: Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?**” ayetini sordum. İmam şöyle buyurdu:

“Yed/el” kelimesi Arap edebiyatında kudret ve nimet manasına gelir. Nitekim: **‘Kulumuz Davud’u, o kuvvet sahibi zatı hatırla.** (*Sad, 17*)’ ; **‘Göğü kendi ellerimizle biz kurduk.** (*Zariyat, 47*)’ (yani kuvvetle); **‘... kendisinden bir ruh ile onları desteklemiştir.** (*Mücadele, 22*)’ (yani onları güçlendirmiştir) .

Ve yine Araplar şöyle söylerler: ‘Yanımda falan şahsın çok eli vardır.’ Yani; nimet ve cömertliği çoktur. Veya şöyle söylerler: ‘Yanımda onun için Beyza eli (nimeti) vardır.’”

210- (2)... Muhammed b. Ubeyde, İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın İblise söylediği şu ayetin “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir? Böbürlendin mi? (*Sad, 75*)” anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Yani kendi kudretim ve gücümle.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Nişabur’da bazı Şia büyüklerinden “Yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?” ayeti hakkında İmamların (*aleyhimu’s selâm*) tevakkuf ettiklerini ve ayetin ikinci kısmı olan “Böbürlendin mi yoksa yücelerden misin?” kısmını okuduklarını söylediklerini duydum. Bu tür konuşma tarzı “Beni kendi kılıcımla mı öldürüyor, kendi mızrağımla mı yaralıyorsun?” diyen kişinin sözü gibidir.

Sanki Allah Azze ve Celle şunu diyor: “Benim nimetimle güçlenip böbürlenerek isyan etmektesin.”

١٤. باب تفسير قول الله عز و جل يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَ

يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ بَكْرِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ قَالَ:

حِجَابٌ مِنْ نُورٍ يُكْشَفُ فَيَقَعُ الْمُؤْمِنُونَ سُجَّدًا وَ تُدْمَجُ أَصْلَابُ الْمُنَافِقِينَ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ السُّجُودَ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ قَالَ:

تَبَارَكَ الْجَبَّارُ ثُمَّ أَشَارَ إِلَي سَاقِهِ فَكَشَفَ عَنْهَا الْإِزَارَ قَالَ وَ يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ قَالَ أَفَحِمَ الْقَوْمُ وَ دَخَلَتْهُمْ الْهَيْبَةُ وَ شَخَصَتِ الْأَبْصَارُ وَ بَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ- خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَ قَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَ هُمْ سَالِمُونَ.

قال محمد بن علي مؤلف هذا الكتاب قوله ع تبارك الجبار و أشار إلى ساقه فكشف عنها الإزار يعني به تبارك الجبار أن يوصف بالساق الذي هذا صفته.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ قَالَ:

كَشَفَ إِزَارَهُ عَنْ سَاقِهِ وَ يَدُهُ الْأُخْرَى عَلَى رَأْسِهِ فَقَالَ سُبْحَانَ رَبِّي الْأَعْلَى.

قال مؤلف هذا الكتاب معنى قوله سبحانه ربى الأعلى تنزيه لله عز و جل أن يكون له ساق.

14- “O Gün İşler Zorlaşır ve Secdeye Davet Edilirler; Fakat Güç Getiremezler.”³⁶ Ayetinin Açıklaması Babı

211- (1)... Hüseyin b. Said, Ebu'l Hasan'ın (*İmam Rıza aleyhisselâm*) “**O gün işler zorlaşır**” ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet eder:

“Nurdan olan bir perde ortaya çıkar, müminler secdeye kapanırlar ve münafıkların omurgalarından sıkıca kavramasıyla artık secde etmeyi başaramazlar.”

212- (2)... Muhammed b. Aliyy'il Halebî, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah'ın “**O gün işler zorlaşır**” ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet eder:

“Cabbar Mübarektir (rahmet ve bereket sahibidir)”, sonra baldırına (incik) işaret ederek şöyle buyurdu: “(Münafıklar) secdeye çağrılırlar, ama secde edecek güçleri olmaz, şaşırıp kalırlar ve korku içlerine girer. Gözleri yerinden çıkıp, yürekleri gırtlığa geldiğinde gözleri horluktan aşağı kaymış bir halde kendilerini zillet bürür. *‘Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı).* (Kalem, 43)”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: İmam Cafer Sadık (a.s) “Cabbar Mübarektir” sözünü dedikten sonra baldırına (incik) işaret edip, izarının kenarını açarak böyle buyurmasının manası “Allah, bu şekilde sıfatları olan baldırla vasfedilmekten münezzehtir” demektir.

213- (3)... Ubeyd b. Zurare Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah'ın “**O gün işler zorlaşır**” ayetinin manasını sorduğunu, İmam'ın şöyle cevap verdiğini rivayet eder:

Baldırından izarını açarak diğer elini de başına koyarak şöyle buyurdu: “Münezzehtir benim Yüce Rabbim.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

İmam'ın (a.s) : “Münezzehtir benim Yüce Rabbim” sözüyle, Allah Azze ve Celle'yi baldırının olmasından tenzih etmektedir.”

١٥. باب تفسير قول الله عز و جل البه نور السماوات و الأرض إلى آخر الآية

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ هَلَالٍ قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَاعَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَقَالَ:

هَادٍ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَ هَادٍ لِأَهْلِ الْأَرْضِ. وَ فِي رِوَايَةِ الْبَرْقِيِّ هَدَى مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ هَدَى مَنْ فِي الْأَرْضِ.

قال مصنف هذا الكتاب إن المشبهة تفسر هذه الآية علي أنه ضياء السماوات و الأرض و لو كان كذلك لما جاز أن توجد الأرض مظلمة في وقت من الأوقات لا بالليل و لا بالنهار لأن الله هو نورها و ضياؤها علي تأويلهم و هو موجود غير معدوم فوجودنا الأرض مظلمة بالليل و وجودنا داخلها أيضا مظلمة بالنهار يدل علي أن تأويل قوله - اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ هو ما قاله الرضاع دون تأويل المشبهة فإنه عز و جل هادٍ لِأَهْلِ السماوات و الأرض المبين لِأَهْلِ السماوات و الأرض أمور دينهم و مصالحهم فلما كان بالله و بهداه يهتدى أهل السماوات و الأرض إلى صلاحهم و أمور دينهم كما يهتدون بالنور الذي خلق الله لهم في السماوات و الأرض إلى صلاح دنياهم قال إنه نور السماوات و الأرض علي هذا المعنى و أجري علي نفسه هذا الاسم توسعا و مجازا لأن العقول دالة علي أن الله عز و جل لا يجوز أن يكون نورا و لا ضياء و لا من جنس الأنوار و الضياء لأنه خالق الأنوار و خالق جميع أجناس الأشياء و قد دل علي ذلك أيضا قوله - مَثَلُ نُورِهِ و إنما أراد به صفة نوره و هذا النور هو غيره لأنه شبهه بالمصباح و ضوئه الذي ذكره و وصفه في هذه الآية و لا يجوز أن يشبه نفسه بالمصباح لأن الله لا شبه له و لا نظير فصح أن نوره الذي شبهه بالمصباح إنما هو دلالتة أهل السماوات و الأرض علي مصالح دينهم و علي توحيد ربهم و حكمته و عدله ثم بين وضوح دلالتة هذه و سماها نورا من حيث يهتدى بها عباده إلى دينهم و صلاحهم فقال مثله كمثل كوة و هي المشكاة فيها المصباح و المصباح هو السراج - في زُجاجة صافية شبيهة بالكوكب الدرّ في صفائه و الكوكب الدرّ

15-“Allah Göklerin ve Yerin Nûrudur.”³⁷ Ayetinin Açıklaması Babı

214- (1)... Abbas b. Hilâl şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) , Yüce Allah'ın “*Allah göklerin ve yerin nurudur...*” ayetinin anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Göklerdeki varlıklara yol gösterir, yerdeki varlıklara yol gösterir.”

El Berkî kanalıyla gelen rivayette ise İmam şöyle buyurmuştur: “Gökteki varlıklara yol gösterdi, yerdeki varlıklara yol gösterdi.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Teşbihçiler (*Allah'ı başka şeylere benzetenler*) bu ayeti şu şekilde tefsir etmişlerdir: “Allah göklerin ve yerin ışığıdır.” Eğer böyle olursa ne gece, ne de gündüz olmak üzere hiçbir vakit yeryüzünün karanlık olmaması gerekir. Çünkü onların tevillerine göre Allah, gök ve yerlerin nuru ve ışığıdır. Ve O, yokluğu olmayan mevcuttur. Dolayısıyla, gecele-yin yeryüzünü karanlık olması Allah'ın “*Allah göklerin ve yerin nurudur...*” ayetinin teşbihçilerin değil de İmam Rıza'nın (a.s) sözünün doğruluğuna delâlet ettiğini göstermektedir. Allah Azze ve Celle göklerdeki varlıklara yol gösterir, yerdeki varlıklara yol gösterir. Gökteki ve yerdeki varlıklara din işleri ve yararlı şeyleri açıklar. Gökteki ve yerdeki varlıkların Allah'ın vasıtasıyla ve O'nun yol göstermesiyle doğru yolu ve din işlerini buldukları gibi Allah, mahlûkların dünyevî işlerinde doğru yolu bulmaları için nuruyla onlara yol gösterir. “*Allah göklerin ve yerin nurudur...*” ayetinin anlamı budur. Allah genel ve mecazî olarak bu ismi kendisi için kullanmıştır. Çünkü akıllar, Allah Azze ve nur ve ışık cinsinden olamayacağına delâlet etmektedir. Çünkü Allah nurların yaratıcısı, tüm şeylerin cinsini yaratandır. Buna bu ayetin devamı delâlet etmektedir: “*O'nun nurunun temsili...*” Allah bu açıklamayla sıfatının nurunu irade etmiştir. Bu nur, O'nun gayrisidir. Çünkü bu ayetin devamında nuru kandile benzetmektedir. Allah'ın bir benzeri ve dengi olmadığına göre doğrusu şudur: Kandile benzettiği nuru, gökteki ve yerdeki varlıklar için dinlerinin doğruluğuna, Rablerinin birliğine, hikmetine ve adaletine yol göstericiliğine delâlet eder. Sonra onun delâletini açıklayarak kullarını dinlerine ve doğrulara hidayet ettiği için bu adla adlandırmış ve şöyle

هو الكوكب المشبه بالدر في لونه و هذا المصباح الذى فى هذه الزجاجاة الصافية يتوقد من زيت زيتونة مباركة و أراد به زيتون الشام لأنه يقال إنه بورك فيه لأهله و عنى عز و جل بقوله لا شَرْقِيَّةٍ وَ لا غَرْبِيَّةٍ أن هذه الزيتونة ليست بشرقية فلا تسقط الشمس عليها فى وقت الغروب و لا غربية فلا تسقط الشمس عليها فى وقت الطلوع بل هى فى أعلي شجرها و الشمس تسقط عليها فى طول نهارها فهو أجود لها و أضوا لزيتها ثم أكد وصفه لصفاء زيتها فقال - يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِئُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسُسْهُ نَارٌ لما فيها من الصفاء فيبين أن دلالات الله التى بها دل عبادته فى السماوات و الأرض علي مصالحهم و علي أمور دينهم هى فى الوضوح و البيان بمنزلة هذا المصباح الذى فى هذه الزجاجاة الصافية و يتوقد بها الزيت الصافى الذى وصفه فيجتمع فيه ضوء النار مع ضوء الزجاجاة و ضوء الزيت و هو معنى قوله نُورٌ عَلِيٌّ نُورٌ و عنى بقوله عز و جل يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ يعنى من عبادته و هم المكلفون ليعرفوا بذلك و يهتدوا به و يستدلوا به علي توحيد ربهم و سائر أمور دينهم و قد دل الله عز و جل بهذه الآية و بما ذكره من وضوح دلالاته و آياته التى دل بها عبادته علي دينهم أن أحدا منهم لم يؤت فيما صار إليه من الجهل و من تضييع الدين لشبهة و لبس دخلا عليه فى ذلك من قبل الله عز و جل إذ كان الله عز و جل قد بين لهم دلالاته و آياته علي سبيل ما وصف و إنهم إنما أتوا فى ذلك من قبل أنفسهم بتركهم النظر فى دلالات الله و استدلال بها علي الله عز و جل و علي صلاحهم فى دينهم و بين أنه بكل شىء من مصالح عبادته و من غير ذلك عليهم.

٢- وَ قَدْ رَوَى عَنِ الصَّادِقِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ فَقَالَ:

هُوَ مَثَلُ ضَرْبِهِ اللَّهُ لَنَا - فَالْتَبَيْتُ صَ وَ الْأَتَمْتُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ مِنْ دَلَالَاتِ اللَّهِ وَ آيَاتِهِ الَّتِي يُهْتَدَى بِهَا إِلَى التَّوْحِيدِ وَ مَصَالِحِ الدِّينِ وَ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

٣- وَ تَصَدِّقُ ذَلِكَ مَا حَدَّثَنَا بِهِ إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَارُونَ الْهَيْبِيُّ بِمَدِينَةِ السَّلَامِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي الثَّلَجِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي ثَوْبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ غَالِبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ

buyurmuştur: **“O’nun nûrunun temsili, içinde lâmba bulunan bir kandil gibidir. O lâmba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. (Nur, 35)”** Zeytinden maksat, Şam’dır. Çünkü bu zeytinin Şam ehline bereket verdiği söylenmiştir. Allah’ın “doğuya da, batıya da” sözünden maksat; bu zeytin doğuda değildir, dolayısıyla sadece güneş battığında ışık almaz; batıda da değildir, dolayısıyla sadece güneş doğduğunda güneş almaz, demektir. Bilâkis gün boyu güneşin vurduğu ağacın yukarısındadır. En üstün ve en şeffaf zeytinyağındandır. Sonra onun yağının şeffaflığına vurgu yaparak şöyle buyurmuştur: **“Onun yağı, kendisine ateş değme-se dahi, neredeyse ışık verir”** (parlaklığından dolayı). Sonra, gökteki ve yerdeki kullarına doğru yolu, din işlerine kendi yol göstericiliği ile yol göstermesini açıklamıştır. Yine ayetin devamında geçen **“Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir.”** ayetinden maksat kullarıdır. Onlar bu vesileyle tanımak, hidayet olmakla, Rablerini tevhid üzerine istidlâlle bilmekle ve öteki din işlerinden mükelleftirler.

215- (2)... İmam Cafer Sadık’tan (a.s) rivayet olunmuştur:

İmam Sadık’a (a.s) Yüce Allah’ın **“Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûrunun temsili, içinde lâmba bulunan bir kandil gibidir”** ayetinin anlamı soruldu şöyle buyurdu:

“Bu Allah’ın bizim için söylediği bir meseldir. Nebi (s.a.a) ve İmam-lar (a.s) Allah’ın kılavuzları ve nişaneleridirler. Onlar vasıtasıyla tevhid, dinin maslahatları, İslâm şeriatı, farzlar ve sünnetlere hidayet olunur. Yüce ve Azim Allah’ın vasıtasının haricinde hiçbir güç yoktur.”

216- (3)... Fudayla b. Yasar şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah’a (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) “Allah göklerin ve yerin nuru mudur?” diye sordum. Buyurdu ki: “Evet Allah Azze ve Celle böyledir.” “Nurunun temsili edir?” diye sordum. Dedi ki: “Muhammed”. “Kandil nedir?” diye sordum. Dedi ki: “Muhammed’in sinesi”. “İçinde lâmba bulunan’ ne demektir?” diye sordum. Dedi ki: “Onda nur vardır, yani nübüvvet” .” ‘O lâmba kristal bir fanus içindedir’ ne demektir?” diye sordum. Dedi ki: “Allah Resûlü’nün ilmi, Ali’nin kalbine yol buldu.” “O fanusta sanki (-ke ennehâ- müennes (di-

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ الذُّهَلِيِّ عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَ اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ قُلْتُ مَثَلُ نُورِهِ قَالَ مُحَمَّدٌ ص. قُلْتُ كَمِشْكَاةٍ قَالَ صَدْرُ مُحَمَّدٍ ص.

قَالَ قُلْتُ فِيهَا مِصْبَاحٌ قَالَ فِيهِ نُورُ الْعِلْمِ يَعْنِي التُّبُوَّةَ. قُلْتُ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ قَالَ عِلْمُ رَسُولِ اللَّهِ ص صَدَرَ إِلَيَّ قَلْبٍ عَلَيَّ ع.

قُلْتُ كَانَتْهَا قَالَ لِأَيِّ شَيْءٍ تَقْرَأُ كَانَتْهَا. فَقُلْتُ فَكَيْفَ جُعِلَتْ فِدَاكَ قَالَ كَانَتْهُ كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ. قُلْتُ يُوَقَّدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ قَالَ ذَلِكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع لَا يَهُودِيٌّ وَلَا نَصْرَانِيٌّ.

قُلْتُ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسُسْهُ نَارٌ قَالَ يَكَادُ الْعِلْمُ يَخْرُجُ مِنْ فَمِ الْعَالَمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْطَقَ بِهِ قُلْتُ نُورٌ عَلِيٍّ نُورُ قَالَ الْإِمَامُ فِي إِثْرِ الْإِمَامِ ع.

٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَارُونَ الْهَيْثِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي التَّلْجِ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ الزُّهْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَبِيحٍ قَالَ حَدَّثَنَا ظَرِيفُ بْنُ نَاصِحٍ عَنْ عِيسَى بْنِ رَاشِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ قَالَ: الْمِشْكَاةُ نُورُ الْعِلْمِ فِي صَدْرِ النَّبِيِّ ص - الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ صَدْرُ عَلِيٍّ ع صَارَ عِلْمُ النَّبِيِّ ص إِلَيَّ صَدَرَ عَلِيٌّ ع الزُّجَاجَةُ كَانَتْهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوَقَّدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ قَالَ نُورٌ - لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ قَالَ لَا يَهُودِيَّةٍ وَلَا نَصْرَانِيَّةٍ - يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسُسْهُ نَارٌ.

قَالَ يَكَادُ الْعَالَمُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ ع يَتَكَلَّمُ بِالْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يَسْأَلَ - نُورٌ عَلِيٍّ نُورٌ يَعْنِي إِمَامًا مُؤَيَّدًا بِنُورِ الْعِلْمِ وَالْحِكْمَةِ فِي إِثْرِ إِمَامٍ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ ع وَذَلِكَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَيَّ أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ. فَهَؤُلَاءِ الْأَوْصِيَاءُ الَّذِينَ جَعَلَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خُلَفَاءَ فِي أَرْضِهِ وَحُجَجَهُ عَلَيَّ خَلْقِهِ لَا تَخْلُو الْأَرْضُ فِي كُلِّ عَصْرِ مِنْ وَاحِدٍ مِنْهُمْ ع يَدُلُّ عَلَيَّ صِحَّةَ ذَلِكَ قَوْلُ أَبِي طَالِبٍ فِي رَسُولِ اللَّهِ ص:

أَنْتَ الْأَمِينُ مُحَمَّدٌ قَرَمٌ أَغْرَ مَسُودٌ / لِمَسُودِينَ أَطَايِبُ كَرَمُوا وَطَابَ الْمَوْلَدُ

أَنْتَ السَّعِيدُ مِنَ السُّعُودِ تَكُنْفَتُكَ الْأَسْعَدُ / مِنْ لَدُنْ آدَمَ لَمْ يَزَلْ فِينَا وَصَى مَرِشِدُ

şil) zamir kipinde)” dedim. Dedi ki: “Neden müennes kipinde (hâ olarak) okuyorsun?” “Size kurban olayım, peki nasıl okuyayım?” dedim. Dedi ki: “O fanusta sanki inciye benzeyen yıldız gibidir” (eril-müzekker zamir kipinde /ke ennehu olarak okudu). “Doğuya da, batıya da ait olmayan bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur.” “(Ağaçtan maksat) nedir?” diye sordum. Dedi ki: “O, Emirul Müminin Ali’dir, ne Yahudi’dir, ne de Hristiyan.” “’O’nun yağı, kendisine ateş değmese dahi, neredeyse ışık verir’ ne demektir?” diye sordum. Dedi ki: “Muhammed ailesinin âliminin ağzından sorulmadan önce dahi ilim akmaktadır”. “’Nur üstüne nurdur’dan maksat nedir?” diye sordum. Buyurdu ki: “Bir imamın önceki imamdandır hemen sonra gelmesidir. (yani On İki İmam peş peşe gelir.)”

217- (4)... İsa b. Raşid, Muhammed b. Ali’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Muhammed Bakır (a.s) Yüce Allah’ın “İçinde lâmba bulunan bir kandil gibidir» ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurdu:

Kandil, Nebi’nin (s.a.a) göğsündeki ilim nurudur. “**O lâmba kristal bir fanus içindedir**” ayetindeki kristal fanus Ali’nin göğsüdür ki Nebi’nin ilmi Ali’nin göğsüne intikal etmiştir. “**O fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir.**” derken yıldız, nurdur. “**Doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen**”; dedi ki: Yahudi’ye ve Hristiyan’a nispet edilmeyendir. “**Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir.**” Dedi ki: Neredeyse Hz. Muhammed’in ailesinin âlimi soru sorulmadan bilgiyle konuşacak. “**(Bu,) nûr üstüne nûrdur.**” Yani: ilim ve hikmet nuruyla onaylanmış İmanın, Hz. Muhammed ailesinin İmamının peşi sıra Âdem’den bugüne kadar devam etmesidir.

İşte bunlar vasilerdir ki Allah Azze ve Celle onları yeryüzünde halifeleri ve yaratılanlara hüccet ve delilleri karar kılmıştır. Yeryüzü onlardan hiçbir zaman boş kalmaz. Bunun doğruluğuna delil Ali b. Ebu Talib’in (a.s) Hz. Muhammed (s.a.a) hakkındaki sözleridir...”

“Ey Muhammed! Sensin emin ve sağlam olan

Temiz insanların ve pak nesillerin efendisisin

Sen saidsin ve saidler hep senin etrafına toplanmıştır

Adem’den beri her zaman yol gösteren bir vasi olmuştur

فلقد عرفتك صادقاً بالقول لا تتفند / ما زلت تنطق بالصواب و أنت طفل أمرد.
يقول ما زلت تتكلم بالعلم قبل أن يوحى إليك و أنت طفل كما قال إبراهيم ع و هو صغير
لقومه - إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ و كما تكلم عيسى ع في المهد فقال - إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِي الْكِتَابَ
وَ جَعَلَنِي نَبِيًّا. وَ جَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ الْآيَةُ. و لأبي طالب في رسول الله ص مثل ذلك في
قصيدته اللامية حين يقول -

و ما مثله في الناس سيد معشر
إذا قايسوه عند وقت التحاصل
فأيده رب العباد بنوره
و أظهر ديناً حقه غير زائل.
و يقول فيها -

و أبيض يستسقي الغمام بوجهه
بيع اليتامي عصمة للأرامل
تطيف به الملاك من آل هاشم
فهم عنده في نعمة و فواضل
و ميزان صدق لا يخيس شعيرة
و ميزان عدل وزنه غير عائل.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ الْجَبَلِيِّ عَنِ الْخَطَّابِ بْنِ عُمَرَ وَ مُصْعَبِ بْنِ عَبْدِ
اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنِ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ
وَ الْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فَاَلْمِشْكَاةُ صَدُرَ نَبِيِّ اللَّهِ ص فِيهِ الْمِصْبَاحُ وَ الْمِصْبَاحُ هُوَ الْعِلْمُ
فِي الرُّجَاةِ وَ الرُّجَاةُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع وَ عِلْمُ النَّبِيِّ ص عِنْدَهُ.

*Biz seni doğru sözlü tanıdık,her zaman öyleydin
Her zaman doğru sözlüydün hatta çocukken bile.”*

İmam sözünün devamında şöyle buyuruyor: “Size vahiy olmadan önce her zaman ilimle sohbet ediyordunuz. Daha çocukluğunda **‘Ey kavmim! Ben sizin (Allah’a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.** (Enam, 78)’ diyen Hz. İbrahim (a.s) ve aynı şekilde **‘O (İsa) şöyle dedi: ‘Ben, Allah’ın kuluyum. O, bana Kitab’ı verdi ve beni peygamber yaptı, Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.** (Meryem, 30 – 31)’ ‘ diye beşikte konuşan Hz. İsa (a.s) gibisiniz.”

Ebu Talip (a.s) Resûlullah (s.a.a) hakkında bunun bir benzerini ‘Lamiye Kasidesi’nde söylemiştir:

*“İnsanlar içerisinde onun gibi yaşayan yoktur
Herkes toplanıp,mukayse edildi mi en üstün odur
Kulların Rabbi,onu nuruyla onaylamıştır
Yok olmayacak dini, onunla zahir kılmuştur.”*

Yine lamiye kasidesinde şöyle devam ediyor:

*“Açık yüzlüdür o ki bulutlar onun için yağar
Yetimlerin sığınağı olur,,dul kadınlara bakar
Ben-i Haşim’den darda kalanlar ona sığınırılar
Onun vasıtasıyla nimet ve ihsanlardan yararlanırlar
O adalet mizanıdır ki bir arpa miktarı hata yapmaz
Tartan dürüsttür ki tarttığında yanlışlık korkusu bulunmaz.”*

218- (5)... Cabir b. Yezid, Ebu Cafer’den (İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm) şöyle rivayet edilmiştir:

İmam Ebu Cafer (a.s) Yüce Allah’ın **“Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûrunun temsili, içinde lâmba bulunan bir kandil gibidir”** ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurdu:

“Kandil, içinde lâmba olan Allah’ın peygamberinin (s.a.a) sinesidir. Lâmba fanus içerisindeki ilimdir. Fanus, Müminlerin Emiri ve O’nun nezdindeki Nebi’nin (s.a.a) ilmidir.”

١٦. باب تفسير قول الله عز و جل نَسُوا إِلَهًا فَنَسِيَهُمْ

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَصَامٍ الْكَلْبِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفُ بَعْلَانٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو حَامِدٍ عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْقَاسِمِ الرَّقَّامِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَخِيهِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُسْلِمٍ. قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَنْسِي وَ لَا يَنْسُو وَ إِنَّمَا يَنْسِي وَ يَنْسُو الْمَخْلُوقُ الْمُحَدَّثُ أَلَا تَسْمَعُهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا وَ إِنَّمَا يُجَازِي مَنْ نَسِيَهُ وَ نَسِيَ لِقَاءَ يَوْمِهِ بِأَنْ يُنْسِيَهُمْ أَنْفُسَهُمْ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا أَى تَرَكُّهُمْ كَمَا تَرَكُوا الْإِسْتِعْدَادَ لِلِقَاءِ يَوْمِهِمْ هَذَا.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه قوله نتركهم أى لا نجعل لهم ثواب من كان يرجو لقاء يومه لأن الترك لا يجوز علي الله عز و جل و أما قول الله عز و جل - وَ تَرَكُّهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ أى لم يعاجلهم بالعقوبة و أمهلهم ليتوبوا.

16- “Allah’ı Unuttular Allah da Onları Unuttu.”³⁸ Ayetinin Açıklaması Babı

219- (1)... Abdulaziz b. Müslim, Ali b. Musa er- Rıza’dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın “*Allah’ı unuttular ve Allah da onları unuttu*” ayetinin manasını sordum. Şöyle buyurdu:

“Allah Tebareke ve Teâlâ ne unuttur, ne de gaflet eder. Şüphesiz unutmak ve gaflet, sonradan oluşturulmuş yaratılmışlara mahsustur. Yüce Allah’ın ‘*Rabbin unutkan değildir. (Meryem, 64)*’ ayetini duymadın mı? Yukarıdaki ayetin manası şudur: Allah Teâlâ, kendisini ve kıyameti unutanları, kendi kendilerini unutmakla cezalandırmaktadır. Nitekim Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: ‘*O kimseler gibi olmayın ki, Allah’ı unutmuşlar. (Allah da) onlara kendilerini unutturmuştur. İşte bunlar, fâsıkların ta kendileridirler. (Haşr, 19)*’ Yine şöyle buyurmuştur: ‘*Onlar bugüne (kıyamet gününe) kavuşmayı nasıl unuttuysalar biz de onları bugün öyle unutacağız. (Âraf, 51)*’ Yani onları terk edeceğiz (kendi başlarına bırakacağız). Onlar, böyle bir güne hazırlanmayı terk ettikleri gibi biz de onları terk ettik.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

“Onları terk edeceğiz” ibaresinden maksat; onlara, kıyametin gerçekleşeceğine inananların sevabını vermeyeceğiz demektir. Çünkü terk etme, (*birakma*) gibi fiiller Allah Azze ve Celle için söz konusu edilemez. “*Allah onları karanlıklara terk eder, öyle ki bir şeyi göremezler (Bakara, 17)*” ayetinden kasıt, Allah onları azaplandırmakta acele etmez ve tövbe etmeleri için onlara mühlet verir, demektir.

١٧. باب تفسير قوله عز و جل وَ الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ الْكَلْبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفُ بَعْلَانِ الْكَلْبِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيَّ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ فَقَالَ:

ذَلِكَ تَعْيِيرُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لِمَنْ شَبَّهَهُ بِخَلْقِهِ أَلَا تَرَى أَنَّهُ قَالَ وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَ مَعْنَاهُ إِذْ قَالُوا إِنَّ - الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ نَزَّ عَزَّ وَ جَلَّ نَفْسُهُ عَنِ الْقَبْضَةِ وَ الْيَمِينِ فَقَالَ - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْهَيْثَمِ الْعَجَلِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْعَبْدِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مَهْرَانَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ:

يَعْنِي مَلِكُهُ لَا يَمْلِكُهَا مَعَهُ أَحَدٌ وَ الْقَبْضُ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي مَوْضِعٍ آخَرَ الْمَنْعُ وَ الْبَسْطُ مِنْهُ الْإِعْطَاءُ وَ التَّوَسُّيعُ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ اللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْصُطُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ يَعْنِي يُعْطَى وَ يُوسَّعُ وَ يَمْنَعُ وَ يُضَيِّقُ وَ الْقَبْضُ مِنْهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي وَجْهِ آخَرَ الْأَخْذُ وَ الْأَخْذُ فِي وَجْهِ الْقَبُولِ مِنْهُ كَمَا قَالَ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ أَيْ يَقْبَلُهَا مِنْ أَهْلِهَا وَ يُنِيبُ عَلَيْهَا.

فُلْتُ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ.

قَالَ الْيَمِينُ الْيَدُ وَ الْبَدُ الْقُدْرَةُ وَ الْقُوَّةُ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِقُدْرَتِهِ وَ

قُوَّتِهِ - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

17- “Kıyamet Günü Bütün Yeryüzü O’nun Tasarrufundadır. Gökler O’nun Kudret Eliyle Dürülmüş Olacaktır.”³⁹ Ayetinin Açıklaması Babı

220- (1)... Muhammed b. İsa b. Ubeyd, Ebu’l Hasan Ali b. Muhammed el-Askerî’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu’l Hasan Askerî’ye (a.s) Yüce Allah’ın **“Kıyamet günü bütün yeryüzü O’nun tasarrufundadır. Gökler O’nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır”** ayetinin ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Burada, Allah Azze ve Celle’yi kuluna benzeten birinin kınaması yer almaktadır. Allah’ın **“Allah’ı gereği gibi hakkıyla tanımadılar (Enam, 91)”** ayetini duymadın mı? Bunun anlamı şudur: “Kıyamet günü bütün yeryüzü O’nun tasarrufundadır. Gökler O’nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır.” **“Allah’ı gereği gibi hakkıyla tanımadılar. Çünkü Allah hiçbir beşere bir şey indirmedir, dediler. (Enam, 91)”** Allah Azze ve Celle ise kendisinin tasarruf ve kudret sahibi olduğunu bildirmiştir: **“Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir. (Nahl, 1)”**

221- (2)... Süleyman b. Mihran, Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (a.s) Yüce Allah’ın “Kıyamet günü bütün yeryüzü O’nun tasarrufundadır (kabzasındadır)” ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Yani O, maliktir ve ondan başka hiç kimsenin orada tasarrufu yoktur. Tasarruf, başka yerde de Tebareke ve Teâlâ tarafından men etmek ve açmak anlamındadır. Açmanın kullanıldığı yerlerden biri vermek ve genişletmektir. Allah Azze ve Celle’nin: **“Allah, daraltır ve genişletir ve siz O’na döndürüleceksiniz. (Bakara, 245)”** sözünde olduğu gibi. Yani verir, genişletir; men eder ve daraltır. Tasarruf ayrıca Allah Azze ve Celle tarafından alınmak anlamındadır. Almak bir anlamda kabul etmek demektir. **“Sadakaları alır (kabul eder) (Tövbe, 104)”** sözünde olduğu gibi. Yani sadakaları ehlinden kabul eder ve ona sevap verir.”

Dedim ki: Allah Azze ve Celle’nin: **“Gökler O’nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır”** sözünün anlamı nedir? Buyurdu ki: “(Yemin) el demektir, el de kudret ve güç demektir. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Gökler dürülmüş olacaktır”**, yani kudreti ve gücüyle.” **“Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir. (Nahl, 1)”**

١٨. باب تفسير قول الله عز و جل كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ

يَوْمَئِذٍ لَمَّخُجُوبُونَ

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ الْمُعَاذِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ.
قَالَ سَأَلْتُ الرَّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّخُجُوبُونَ.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُوصَفُ بِمَكَانٍ يَحُلُّ فِيهِ فَيُحْجَبَ عَنْهُ فِيهِ عِبَادُهُ وَ لَكِنَّهُ يَعْنِي إِنَّهُمْ عَنْ ثَوَابِ رَبِّهِمْ لَمَّخُجُوبُونَ.

**18- “Hayır! Onlar Şüphesiz O Gün
Rablerinden Perdelenerek Yoksun
Tutulmuşlardır.”⁴⁰ Ayetinin Açıklaması Babı**

222- (1)... Ali b. Faddal babasının Ali b. Musa Rıza’dan (a.s) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın **“Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden perdelenerek yoksun tutulmuşlardır (O’nu göremeyeceklerdir)”** ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Allah Tebareke ve Teâlâ, içinde olduğu bir mekânla vasıflandırılmaz ki kendi kulları O’ndan gizli kalmış olsun, bilâkis ayetin anlamı şudur ki; onlar Rablerinin sevabından mahrum kalacaklardır.”

١٩. باب تفسير قوله عز و جل و جاء ربك و الملك صفا صفا

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ الْمُعَاذِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ.
قَالَ سَأَلْتُ الرَّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ جَاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُوصَفُ بِالْمَجِيءِ وَ الدَّهَابِ تَعَالَى عَنِ الْإِنْتِقَالِ إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ وَ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَ الْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا.

19-“Rabbin (İn Emri) Geldiği ve Melekler Saf Saf Dizildiği Zaman (Her Şey Ortaya Çıkacaktır.)”⁴¹ Ayetinin Açıklaması Babı

223- (1)... Ali b. Faddal babasının Ali b. Musa Rıza’dan (a.s) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın **“Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman”** ayetinin anlamını sordum.

Şöyle buyurdu: ‘Allah Azze ve Celle gitme ve gelme eylemiyle vasıflandırılmaz. Allah bir yerden bir yere gitmekten yücedir. Kuşkusuz ayetin anlamı: **“Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman...”** şeklindedir.»

٢٠. باب تفسير قوله عز وجل هل ينظرون إلا أن يأتيهم الله في ظلل من الغمام والملائكة

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ الْمُعَاذِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرَّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى ع.

قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةِ.

قَالَ يَقُولُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ بِالْمَلَائِكَةِ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَهَكَذَا نَزَلَتْ.

20- “Onlar, İlle De Buluttan Gölgeler İçinde Allah’ın ve Meleklerinin Gelmesini mi Beklerler?”⁴² Ayetinin Açıklaması Babı

224- (1)... Ali b. Faddal babasının Ali b. Musa Rıza’dan (a.s) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın “**Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah’ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler?**” ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Ayet; ‘Allah’ın, melekleri buluttan gölgeler içinde getirmesini mi bekliyorlar?’ demektir.”

٢١. باب تفسير قوله عز و جل سَخِرَ إِلَهُ مِنْهُمْ و قوله عز و جل إِلَهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ و قوله عز و جل وَ مَكَرُوا وَ مَكَرَ إِلَهُ وَ إِلَهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ و قوله عز و جل يُخَادِعُونَ إِلَهُ وَ هُوَ خَادِعُهُمْ

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ الْمُعَاذِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى ع.

قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَ عَنْ قَوْلِهِ وَ مَكَرُوا وَ مَكَرَ اللَّهُ وَ عَنْ قَوْلِهِ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَ هُوَ خَادِعُهُمْ. فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَسْخَرُ وَ لَا يَسْتَهْزِئُ وَ لَا يَمَكُرُ وَ لَا يُخَادِعُ وَ لَكِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يُجَازِيهِمْ جَزَاءَ السُّخْرِيَّةِ وَ جَزَاءَ الْإِسْتِهْزَاءِ وَ جَزَاءَ الْمَكْرِ وَ الْخَدِيعَةِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلوًّا كَبِيرًا.

21- “Allah Da Onlarla Alay Etti.”⁴³, “Gerçekte, Allah Onlarla İstihza (Alay) Eder.”⁴⁴, “Tuzak Kurdular; Allah Da Onların Tuzaklarını Bozdu. Allah, Tuzak Kuranların Hayırlısıdır.”⁴⁵, “Allah’a Oyun Etmeye Kalkışıyorlar; Hâlbuki Allah Onların Oyunlarını Başlarına Çevirir.”⁴⁶
Ayetlerinin Açıklaması Babı

225- (1)... Ali b. Faddal babasının Ali b. Musa Rıza’dan (a.s) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın *“İşte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir”*, *“Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder”*, *“Tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır”* ve *“Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir”* ayetlerinin açıklamalarını sordum.

Şöyle buyurdu: «Allah Tebareke ve Teâlâ ne maskaraya çevirir, ne alay eder, ne tuzak kurar, ne de oyuna getirerek kandırır. Bilâkis Allah Azze ve Celle onların maskaralıklarının, alaya almalarının, tuzağa düşürmelerinin ve oyuna getirmek istemelerinin cezası olarak onları bu şekilde kendi tuzaklarıyla cezalandırmaktadır. *‘Allah, onların (zalimlerin) söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur. (İsra, 43)’*»

٢٢. باب معنى جَنْبِ اللَّهِ عز و جل

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ الْكُوفِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.
قَالَ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ أَنَا عِلْمُ اللَّهِ وَأَنَا قَلْبُ اللَّهِ الْوَاعِي وَلِسَانُ اللَّهِ التَّاطِقُ وَعَيْنُ اللَّهِ وَجَنْبُ اللَّهِ وَأَنَا يَدُ اللَّهِ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه معنى قوله ع و أنا قلب الله الواعى أى أنا القلب الذى جعله الله وعاء لعلمه و قلبه إلى طاعته و هو قلب مخلوق لله عز و جل كما هو عبد الله عز و جل و يقال قلب الله كما يقال عبد الله و بيت الله و جنة الله و نار الله و أما قوله عين الله فإنه يعنى به الحافظ لدين الله و قد قال الله عز و جل تَجَرَّيْ بِأَعْيُنِنَا أَى بحفظنا و كذلك قوله عز و جل - لَتُضَنَّعَ عَلَيَّ عَيْنِي معناه علي حفظي.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.

قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فِي خُطْبَتِهِ أَنَا الْهَادِي وَأَنَا الْمُهْتَدِي وَأَنَا أَبُو الْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَزَوْجُ الْأَرَامِلِ وَأَنَا مُلْجَأُ كُلِّ ضَعِيفٍ وَمَأْمَنُ كُلِّ خَائِفٍ وَأَنَا قَائِدُ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى الْجَنَّةِ وَأَنَا حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينِ وَأَنَا عُرْوَةُ اللَّهِ الْوُثْقَى وَكَلِمَةُ التَّقْوَى وَأَنَا عَيْنُ اللَّهِ وَلِسَانُهُ الصَّادِقُ وَيَدُهُ وَأَنَا جَنْبُ اللَّهِ الَّذِي يَقُولُ أَنْ تَقُولَ نَفْسُ يَا حَسْرَتِي عَلَيَّ مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَأَنَا يَدُ اللَّهِ الْمَبْسُوطَةُ عَلَيَّ عِبَادِهِ بِالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَأَنَا بَابُ حِطَّةٍ.

مَنْ عَرَفَنِي وَ عَرَفَ حَقِّي فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ لَا تَبَى وَصِيَّ نَبِيِّهِ فِي أَرْضِهِ وَ حُجَّتُهُ عَلَيَّ خَلْقِهِ لَا يُنْكِرُ هَذَا إِلَّا رَادُّ عَلَيَّ اللَّهُ وَ رَسُولِهِ.

22- “Cenbullah (Yüce Allah’ın Yanı-Yakini-İtaati)” Babı

226- (1)... Abdurrahman b. Kesir, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: «Ben Allah’ın ilmi, hassas ve uyanık kalbi, konuşan dili, gözü, itaati ve eliyim.»

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

İmam’ın (a.s) : “hassas ve uyanık kalbi” sözünün anlamı, “Ben Allah’ın kendine ilim kabı kıldığı kalbiyim. Bu kalp O’nun kulluğuna yöneltilmiş ve Allah Azze ve Celle için yaratılmış bir kalptir” demektir. Aynı şekilde Allah Azze ve Celle’ye kuldur da. Abdullah (*Allah’ın kulu*), Beytullah (*Allah’ın evi*), Cennetullah (*Allah’ın cenneti*), Narullah (*Allah’ın ateşi*) dendiği gibi Kalbullah (Allah’ın kalbi) da denir. Allah’ın gözünden maksat ise “Allah’ın dininin koruyucusu” demektir. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Gözlerimizin önünde akıp gidiyordu. (Kamer, 14)”** (yani korumamız altında). Aynı şekilde başka bir ayet-i kerimede **“Gözümün önünde yetiştirilmen için... (Tâhâ, 39)”** (yani korumam altında) denir.

227- (2)... Ebu Basir, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri Ali (a.s) hutbesinde şöyle buyurmuştur: “Ben hidayet edici, hidayet olmuş biriyim. Ben yetimler ve öksüzlerin babası, dul kadınların zevciyim. Ben, tüm zayıfların sığınağı ve tüm korkanların güven yeriyim. Ben, müminlerin cennete doğru götüren önderiyim. Ben Allah’ın sağlam ipi, kopmayan sapasağlam kulpu ve takvanın sözüyüm. Ben Allah’ın gözü, doğru konuşan lisanı ve eliyim. Ben Allah’ın burada sözettiği **“Allah’a (cenbullaha) yakınlık (itaat) konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! (Zümer, 56)”** Cenbullah’ım. Ben, Allah’ın rahmet ve mağfiretle kullarının üzerine açılmış eliyim. Ben tövbe kapısıyım. Kim beni ve hakkımı tanırsa, ancak Rab-bini tanır, çünkü hiç şüphesiz ben Nebi’nin (s.a.a) yeryüzündeki vasisi ve Allah’ın yaratıklarına hüccet ve deliliyim. Bu hakikati, Allah ve Resulünü inkâr edenden başkası reddetmez.”

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه الجنب الطاعة في لغة العرب يقال هذا صغير في جنب الله أى في طاعة الله عز و جل فمعنى قول أمير المؤمنين ع أنا جنب الله أى أنا الذى ولايتى طاعة الله قال الله عز و جل أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ
أى فى طاعة الله عز و جل.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir: “Cenb” Arap edebiyatında itaat anlamındadır. “Bu Allah’ın cenbinde küçüktür” denildiğinde Allah’ın itaatinde denmek istenmiştir. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: ***“Allah’a (cenbullaha) yakınlık (itaat) konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun!”*** (yani Yüce Allah’ın itaatinde)

٢٣. باب معنى الحجرة

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ الْهَمْدَانِيِّ.

قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَنَفِيَّةِ يَقُولُ حَدَّثَنِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص يَوْمَ الْقِيَامَةِ آخِذٌ بِحُجْرَةِ اللَّهِ وَ نَحْنُ آخِذُونَ بِحُجْرَةِ نَبِيِّنَا وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِحُجْرَتِنَا. قُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَا الْحُجْرَةُ.

قَالَ اللَّهُ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُوصَفَ بِالْحُجْرَةِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ وَ لَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص آخِذٌ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ نَحْنُ آلُ مُحَمَّدٍ آخِذُونَ بِأَمْرِ نَبِيِّنَا وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِأَمْرِنَا.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع. قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص يَوْمَ الْقِيَامَةِ آخِذٌ بِحُجْرَةِ اللَّهِ وَ نَحْنُ آخِذُونَ بِحُجْرَةِ نَبِيِّنَا وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِحُجْرَتِنَا ثُمَّ قَالَ وَ الْحُجْرَةُ الثُّورُ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَائِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ يُوسُفَ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي الْيَقْطَانِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. قَالَ يَجِيءُ رَسُولُ اللَّهِ ص يَوْمَ الْقِيَامَةِ آخِذًا بِحُجْرَةِ رَبِّهِ وَ نَحْنُ آخِذُونَ بِحُجْرَةِ نَبِيِّنَا وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِحُجْرَتِنَا فَنَحْنُ وَ شِيعَتُنَا حِزْبُ اللَّهِ وَ حِزْبُ اللَّهِ هُمُ الْعَالِبُونَ وَ اللَّهُ مَا نَزَعُهُمْ أَنَّهَا حُجْرَةُ الْإِزَارِ وَ لَكِنَّهَا أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ يَجِيءُ رَسُولُ اللَّهِ ص آخِذًا بِدِينِ اللَّهِ وَ نَجِيءُ نَحْنُ آخِذِينَ بِدِينِ نَبِيِّنَا وَ تَجِيءُ شِيعَتُنَا آخِذِينَ بِدِينِنَا.

٤- وَ قَدْ رَوَى عَنِ الصَّادِقِ ع أَنَّهُ قَالَ:

الصَّلَاةُ حُجْرَةُ اللَّهِ وَ ذَلِكَ أَنَّهَا تَحْجُزُ الْمُصَلِّيَّ عَنِ الْمَعَاصِي مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهِي عَنِ الْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ.

23- El- Hucze'nin (İp, Engel) Anlami Babı

228- (1)... Muhammed b. Beşir el- Hemdanî, Muhammed b. Hane-fıyye'den şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

Emirül Müminin (a.s) şöyle buyurdu: “Kuşkusuz kıyamet günü Re-sûlullah (s.a.a) Allah'ın ipine sarılacak, biz (*Ehl-i Beyt*) Peygamberimi-zin ipine sarılacağız, Şialarımız da bizim ipimize sarılacak.”

Dedim ki: “Ey Müminlerin Emiri! İp (hucze) nedir?” şöyle buyur-du: “Allah, hucze ve onun dışındaki şeylerle nitelendirilmekten daha bü-yüktür, ancak Resûlullah Allah'ın emrine, biz Muhammed ailesi, Pey-gamberimizin emrine ve Şialarımız da bizim emrimize tutunacaklardır.”

229- (2)... Hasan b. Ali el-Hazzaz, Ebu'l Hasan er- Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Kuşkusuz kıyamet günü Resûlullah (s.a.a) Allah'ın ipine sarıla-cak, biz (Ehl-i Beyt) Peygamberimizin ipine sarılacağız, Şialarımız da bizim ipimize sarılacak.” Sonra şöyle buyurdu: “İp (*hucze*) nurdur.”

230- (3)... Ammar b. Ebu el- Yekzan, Ebu Abdullah'tan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Kıyamet günü Allah'ın Resûlü (s.a.a) , Rabbinin ipine tutunarak, biz Peygamberimizin ipine tutunarak ve Şialarımız da bizim ipimize tu-tunarak gelecektir. Biz ve Şialarımız Hizbullahız (*Allah'ın hizbîyiz*) ve Allah'ın hizbi galip olanlardır. Allah'a and olsun ki onun pantolon huc-zesi olduğunu düşünmüyoruz. Allah ondan daha büyüktür. Resûlullah Allah'ın dinine tutunarak, biz Nebimizin dinine tutunarak ve Şialarımız da bizim dinimize tutunarak gelecekler.”

231- (4)... İmam Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

“Namaz, Allah'ın ipidir. Namaz, namaz kılan kişiyi namazda oldu-ğu sürece günahlardan korur. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır: **“Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. (Ankebut, 45)”**

٢٤. باب معنى العين و الاذن و اللسان

١- أبى رَحِمَهُ اللهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ.
 قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ ع يَقُولُ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ خَلْقًا مِنْ رَحْمَتِهِ خَلَقَهُمْ مِنْ نُورِهِ وَ رَحْمَتِهِ مِنْ رَحْمَتِهِ لِرَحْمَتِهِ فَهُمْ عَيْنُ اللهِ النَّاطِرَةُ وَ أُذُنُهُ السَّامِعَةُ وَ لِسَانُهُ النَّاطِقُ فِي خَلْقِهِ بِإِذْنِهِ وَ أَمْنَاهُ عَلَيَّ مَا أَنْزَلَ مِنْ عُذْرٍ أَوْ نُذْرٍ أَوْ حُجَّةٍ فِيهِمْ يَمْحُو السَّيِّئَاتِ وَ بِهِمْ يَدْفَعُ الضَّيْمَ وَ بِهِمْ يُنْزِلُ الرَّحْمَةَ وَ بِهِمْ يُحْيِي مَيِّتًا وَ بِهِمْ يُمِيتُ حَيًّا وَ بِهِمْ يَبْتَلِي خَلْقَهُ وَ بِهِمْ يَقْضِي فِي خَلْقِهِ قَضِيَّتَهُ.
 قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَنْ هَؤُلَاءِ قَالَ الْأَوْصِيَاءُ.

24- Göz, Kulak ve Dilin Anlamı Babı

232- (1)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'dan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Kuşkusuz Yüce Allah'ın rahmetiyle yarattığı mahlûkatı vardır. Onları rahmetinin nuru ve rahmetiyle rahmeti için yaratmıştır. İşte onlar, Allah'ın gören gözleri, duyan kulakları, izniyle kulları arasında konuşan dili, indirilen şeylerin üzerine özür, uyarı ve hüccet olmaları için eminidirler. Onlarla kötülükleri giderir, onlarla haksızlık ve adaletsizlikleri def eder, onlarla rahmetini indirir, onlarla ölüleri diriltir, onlarla dirileri öldürür, onlarla varlıkları imtihan eder, onlarla emirlerini varlıklar arasında icra eder.” Dedim ki: “Sana kurban olayım, kimdir onlar?” Buyurdu ki: “Vasilerdir.”

٢٥. باب معنى قوله عز وجل وَ قَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ

أَيْدِيهِمْ وَ لَعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ نَعْمَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَمَّنْ سَمِعَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ قَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ:

لَمْ يَعْنُوا أَنَّهُ هَكَذَا وَ لَكِنَّهُمْ قَالُوا قَدْ فَرَّغَ مِنَ الْأَمْرِ فَلَا يَزِيدُ وَ لَا يَنْقُصُ فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ تَكْذِيبًا لِقَوْلِهِمْ - غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَ لَعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ أَلَمْ تَسْمَعْ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ - يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْمَشْرِقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع. قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ.

فَقُلْتُ لَهُ يَدَانِ هَكَذَا وَ أَشْرْتُ بِيَدِي إِلَى يَدِهِ فَقَالَ لَا لَوْ كَانَ هَكَذَا لَكَانَ مَخْلُوقًا.

**25- “Yahudiler, Allah’ın Eli Bağlıdır, Dediler.
Hay Dedikleri Yüzünden Elleri Bağlanası
ve Lânet Olasılar! Bilâkis, Allah’ın Elleri
Açıktır”⁴⁷ Ayetinin Açıklaması Babı**

233- (1)... İshak b. Ammar, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) duyan birinden şöyle nakletmiştir:

Ebu Abdullah (a.s) Yüce Allah’ın “Yahudiler, Allah’ın eli bağlıdır, dediler” ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurdu:

“Onların bu cümleden kastı gerçekten o değildi. Bilâkis onlar Allah’ın işlerden elini çektiğine (tamamladığını), bir şeyi azaltıp çoğaltmadığına inanmaktaydılar. Dolayısıyla Allah Celle Celâluhu onları tekzip etmek için şöyle buyurdu: **‘Dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah’ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. (Maide, 64) ’**Yüce Allah’ın **‘Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır (Ra’d, 39) ’** ayetini duymadın mı?”

234- (2)... Abdullah b. Kays, Ebu’l Hasan er- Rıza’dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Bilâkis, Allah’ın elleri açıktır.” “Bunun üzerine elimle onun ellerini göstererek kendisine, ‘Allah’ın böyle iki eli mi var?’ dedim. İmam, ‘Eğer öyle olsaydı mahlûk (yaratılmış) olurdu’ karşılığını verdi.”

٢٦. باب معنى رضاء - عزوجل - و سخطه

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الْيَقُطِينِيِّ عَنِ الْمَشْرِقِيِّ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الرَّبِيعِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ.

قَالَ كُنْتُ فِي مَجْلِسِ أَبِي جَعْفَرٍ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - وَ مَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى مَا ذَلِكَ الْغَضَبُ.

فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ هُوَ الْعِقَابُ يَا عَمْرُو إِنَّهُ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ زَالَ مِنْ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ فَقَدْ وَصَفَهُ صِفَةً مَخْلُوقٍ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَسْتَفِزُّهُ شَيْءٌ وَ لَا يُعَيِّرُهُ.

٢- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا آسَفُونَا انتقمنا قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَأْسَفُ كَأَسَفِنَا وَ لَكِنَّهُ خَلَقَ أَوْلِيَاءَ لِنَفْسِهِ يَأْسِفُونَ وَ يَرْضُونَ وَ هُمْ مَخْلُوقُونَ مُدَبَّرُونَ فَجَعَلَ رِضَاهُمْ لِنَفْسِهِ رِضًى وَ سَخَطُهُمْ لِنَفْسِهِ سَخَطًا وَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ جَعَلَهُمُ الدُّعَاةَ إِلَيْهِ وَ الْأَدِلَّةَ عَلَيْهِ فَلِذَلِكَ صَارُوا كَذَلِكَ وَ لَيْسَ أَنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَى اللَّهِ كَمَا يَصِلُ إِلَى خَلْقِهِ وَ لَكِنْ هَذَا مَعْنَى مَا قَالَ مِنْ ذَلِكَ.

وَ قَدْ قَالَ أَيْضًا مَنْ أَهَانَ لِي وَلِيًّا فَقَدْ بَارَزَنِي بِالْمُحَارَبَةِ وَ دَعَانِي إِلَيْهَا.

وَ قَالَ أَيْضًا مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ قَالَ أَيْضًا إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ.

وَ كُلُّ هَذَا وَ شَبْهُهُ عَلَيَّ مَا ذَكَرْتُ لَكَ وَ هَكَذَا الرِّضَا وَ الْغَضَبُ وَ غَيْرُهُمَا مِنَ الْأَشْيَاءِ مِمَّا يُشَاكِلُ ذَلِكَ.

وَ لَوْ كَانَ يَصِلُ إِلَى الْمُكَوَّنِ الْأَسْفَ وَ الضَّجَرِ وَ هُوَ الَّذِي أَحَدَثَهُمَا وَ أَنْشَأَهُمَا لَجَازَ لِقَائِلِ أَنْ يَقُولَ إِنَّ الْمُكَوَّنَ يَبِيدُ يَوْمًا مَا لِأَنَّهُ إِذَا دَخَلَهُ الضَّجَرُ وَ الْغَضَبُ دَخَلَهُ التَّغْيِيرُ وَ إِذَا دَخَلَهُ التَّغْيِيرُ لَمْ يُمْنَ عَلَيْهِ الْإِبَادَةُ وَ لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَمْ يُعْرِفِ الْمُكَوَّنُ مِنَ الْمُكَوَّنِ وَ لَا

26- Yüce Allah'ın Rıza ve Gazabı Babı

235- (1)... Hamza b. el-Rabî ashabımızın bazısından şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) meclisinde bulunurken Amr b. Ubeyde içeri girdi ve İmam'a şöyle dedi: "Sana kurban olayım! Allah Tebareke ve Teâlâ: **'Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir.** (*Tâhâ, 81*)' buyurmuştur. Bu ayette sözü edilen gazap nedir?"

Ebu Cafer (a.s) buyurdu ki: "Bundan maksat cezadır, ey Amr! Bir kimse, Allah Azze ve Celle'nin bir halden başka bir hale geçtiğini iddia ederse O'nu kulların nitelikleriyle vasfetmiş olur. Hiçbir şey Allah'u Teâlâ'yı acze düşüremez ki O'nu değiştirsin."

236- (2)... Aynı senetle Ahmed b. Ebu Abdullah babasının merfu olarak Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah'ın **"Böylece bizi gazaba getirince onlardan intikam aldık...** (*Zuhruf, 55*) " ayetiyle ilgili olarak şu açıklamayı rivayet etmiştir:

"Allah Tebareke ve Teâlâ bizim öfkelenmemiz gibi öfkelenmez. Fakat O, kendisi için öfkelenen ve hoşnut olan veliler yaratır. Onlar yaratılmışlar ve yaratılıştan yönetici edilmişlerdir. Allah onların hoşnutluğunu kendi hoşnutluğu ve öfkelerini kendi öfkesi olarak öngörmüştür. Onları kendisine davet eden davetçiler ve yol göstericiler kılmıştır. Zaten bu şekilde yaratılmış olmalarının amacı budur. Bu görev için yaratılmışlardır. Yoksa ayette, kulların öfkelenmesi gibi Allah'ın da öfkelendiği şeklinde bir anlam kastedilmiş değildir.

Belki bir rivayette de işaret edildiği gibi başka bir anlam kastedilmiştir: "Kim benim bir velimi aşağılarsa ve onu küçük düşürürse, bana meydan okumuş ve beni savaşmaya davet etmiş olur."

Nitekim Allah Celle ve Azze şöyle buyurmuştur: **"Resûle itaat eden Allah 'a itaat etmiş olur.** (*Nisa, 80*)", **"Sana biat edenler, kuşkusuz Allah 'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.** (*Fetih, 10*)" Bu ve benzeri ayetlerin tümü sana anlattığım anlamı ifade etmektedirler. Aynı durum, hoşnutluk ve öfke duymak gibi varlıklar için geçerli olan bütün davranışlar için de söz konusudur. Eğer Allah öfkelenir ve tasala-

الْقَادِرُ مِنَ الْمَقْدُورِ وَلَا الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ هَذَا الْقَوْلِ غُلُوبًا كَبِيرًا هُوَ الْخَالِقُ لِلْأَشْيَاءِ لَا لِحَاجَةٍ فَإِذَا كَانَ لَا لِحَاجَةٍ اسْتَحَالَ الْحَدُّ وَالْكَثْفُ فِيهِ فَافْهَمْ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو الْقُفَيْمِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ رِضَى وَسَخَطٌ فَقَالَ:

نَعَمْ وَلَيْسَ ذَلِكَ عَلَيَّ مَا يُوْجَدُ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ وَذَلِكَ أَنَّ الرِّضَا وَالْغَضَبَ دَخَالَ يَدْخُلُ عَلَيْهِ فَيَنْقُلُهُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ مُعْتَمِلٌ مُرَكَّبٌ لِلْأَشْيَاءِ فِيهِ مَدْخَلٌ وَخَالِقُنَا لَا مَدْخَلَ لِلْأَشْيَاءِ فِيهِ وَاحِدٌ أَحَدِي الذَّاتِ وَأَحَدِي الْمَعْنَى فَرِضَاهُ ثَوَابُهُ وَسَخَطُهُ عِقَابُهُ مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ يَتَدَاخَلُهُ فَيَهَيِّجُهُ وَيَنْقُلُهُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ فَإِنَّ ذَلِكَ صِفَةُ الْمَخْلُوقِينَ الْعَاجِزِينَ الْمُحْتَاجِينَ وَهُوَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ الَّذِي لَا حَاجَةَ بِهِ إِلَى شَيْءٍ مِمَّا خَلَقَ وَخَلَقَهُ جَمِيعًا مُحْتَاجُونَ إِلَيْهِ إِنَّمَا خَلَقَ الْأَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ وَلَا سَبَبٍ اخْتِرَاعًا وَابْتِدَاعًا.

٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الشُّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ.

قَالَ سَأَلْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ع فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ هَلْ لَهُ رِضَى وَسَخَطٌ.

فَقَالَ نَعَمْ وَلَيْسَ ذَلِكَ عَلَيَّ مَا يُوْجَدُ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ وَلَكِنَّ غَضَبَ اللَّهِ عِقَابُهُ وَرِضَاهُ ثَوَابُهُ.

nırsa -ki öfke ve tasayı icat eden, onları meydana getiren O'dur- o zaman birinin çıkıp "O gün gelir yok olur" demesini de normal karşılamak gerekir. Çünkü Allah öfkelenip tasalanıyorsa değişime de uğruyordur. Değişime uğradıysa bir gün yok olmayacağından emin olunamaz. Eğer bu şekilde olursa oluşturan ile oluşan, güç yetiren ile güç yetirilen, yaratan ile yaratılan birbirinden ayırt edilemez. Allah bu tür sözlerden yücedir, uludur. O, varlıkları yaratmıştır; ama onlara muhtaç olduğundan değil. Yaratmayı bir ihtiyaçtan dolayı gerçekleştirmedigine göre O'nun için sınır ve keyfiyet tasavvur edilemez. Allah'ın izniyle gerçeği anlayınız."

237- (3)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) birtakım sorular soran adamla ilgili hadisin kapsamında şöyle rivayet eder:

Adamın İmam'a sorduğu sorulardan biri de şuydu: "Allah Tebareke ve Teâlâ'nın hoşnutluğu ve öfkelenmesi var mıdır?"

Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: "Evet ama bunlar kulların sahip oldukları hoşnutluk ve öfke gibi değildir. Çünkü hoşnutluk insanda meydana geldiğinde onu bir durumdan başka bir duruma sokar. Yaratılmış varlıklar boş, işlenmiş, yapılmış ve birleşimdir. Bu yüzden her şey ona girecek bir yol bulabilir. Buna karşılık eşya, Yaratıcımızın içine giremez. O, birdir, zâtı ve sıfatı birdir. Hoşnutluğu sevap, öfkesi ise azaptır. Hiçbir şey O'nun içine girip de O'nu heyecanlandırmaz, dolayısıyla halden hale sokmaz. Bunlar çaresiz, muhtaç kulların özellikleridir. Allah Tebareke ve Teâlâ yarattıkları içinden hiçbir şeye ihtiyaç duymayan güçlü ve galiptir. Yarattıklarının tamamı O'na muhtaçtır. Hiç şüphesiz sebep ve ihtiyaç duymadan her şeyi icat ederek yoktan var ederek yarattı."

238- (4)... Muhammed b. Umaret, babasından şöyle rivayet etmiştir:

Cafer b. Muhammed'e (a.s) sordum ki: "Ey Resûlullah'ın oğlu! Yüce Allah'ın hoşnutluğu ve öfkelenmesi var mıdır?"

İmam Cafer Sadık (a.s) buyurdu: "Evet ama bunlar kulların sahip oldukları hoşnutluk ve öfke gibi değildir. Allah'ın öfkesi azabı, hoşnutluğu ise sevabıdır."

٢٧. باب معنى قوله عز وجل وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

١- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي قَالَ:

رُوحُ اخْتَارَهُ اللَّهُ وَ اصْطَفَاهُ وَ خَلَقَهُ وَ أَضَافَهُ إِلَيَّ نَفْسِهِ وَ فَضَّلَهُ عَلَيَّ جَمِيعِ الْأَرْوَاحِ فَأَمَرَ فَنَفَخَ مِنْهُ فِي آدَمَ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ الْحَلْبِيِّ وَ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَحَدٌ صَمَدٌ لَيْسَ لَهُ جَوْفٌ وَ إِنَّمَا الرُّوحُ خَلَقَ مِنْ خَلْقِهِ نَصْرٌ وَ تَأْيِيدٌ وَ قُوَّةٌ يَجْعَلُهُ اللَّهُ فِي قُلُوبِ الرُّسُلِ وَ الْمُؤْمِنِينَ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عُزُورَةَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ الطَّائِبِيِّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي كَيْفَ هَذَا النَّفْخُ فَقَالَ:

إِنَّ الرُّوحَ مُتَحَرِّكٌ كَالرَّيْحِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَ رُوحًا لِأَنَّهُ اشْتَقَّ اسْمُهُ مِنَ الرِّيحِ وَ إِنَّمَا أَخْرَجَهُ عَلَيَّ لَفْظِ الرُّوحِ لِأَنَّ الرُّوحَ مُجَانِسٌ لِلرَّيْحِ وَ إِنَّمَا أَضَافَهُ إِلَيَّ نَفْسِهِ لِأَنَّهُ اصْطَفَاهُ عَلَيَّ سَائِرِ الْأَرْوَاحِ كَمَا اصْطَفَيْتَنِي مِنَ النَّبِيِّينَ فَقَالَ بَيْتِي وَ قَالَ لِرَسُولٍ مِنَ الرُّسُلِ خَلِيلِي وَ أَشْبَاهِ ذَلِكَ وَ كُلُّ ذَلِكَ مَخْلُوقٌ مَصْنُوعٌ مُحَدَّثٌ مَرْبُوبٌ مُدَبَّرٌ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْأَصَمِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنِ الرُّوحِ الَّتِي فِي آدَمَ ع وَ الَّتِي فِي عِيسَى ع مَا هُمَا قَالَ:

27- “Ona Kendi Ruhumdan Üflediğim Zaman...”⁴⁸ Ayetinin Anlamı Babı

239- (1)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın “**Ona ruhumdan üflediğim zaman...** (*Hicr, 29*)” ayetinin ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Allah ruhu seçerek, yarattı ve onu kendisine atfederek tüm ruhlardan üstün kıldı. Sonra da o ruhtan Âdem’e üflenmesini emretti.”

240- (2)... Zürrare, Ebu Abdullah’tan (*İmama Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ birdir, Samed’dir (*Her şey O’na muhtaçtır*), O’nun boşluğu yoktur. Kuşkusuz ruh, yaratıklardan bir yaratık, yardımcı, teyid ve güçtür. Allah onu elçilerinin ve müminlerin kalplerine koymuştur.”

241- (3)... Muhammed b. Müslim şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın “**Ona ruhumdan üflediğim zaman...** (*Hicr, 29*)” ayetini sordum ve dedim ki: “Bu üfleme nasıl olmuştur?”

Buyurdu ki: “Ruh, rüzgâr gibi hareket eder. Ruh denilmesi de bu yüzdendir; rüzgâr anlamına gelen “rîh” kökünden türemiştir. Bu sözcük rîh lâfzından çıkarılmıştır; çünkü ruhlarla rüzgâr (rîh) türdeşirler. Allah’ın ruhu kendine izafe etmesi de onu diğer ruhlar arasından seçmiş olmasından dolayıdır. Nitekim Allah, evlerden birine (Kâbe), ‘**Benim evim...** (*Bakara, 125*)’, resûllerden birine (İbrahim) ‘**Benim dostum...** (*Nisa, 125*)’ demiştir. Bütün bunlar yaratılmışlardır, yapılmışlardır, sonradan olmadırlar, Allah’ın Rububiyeti altındadırlar ve O’nun tarafından yönetilmektedirler.”

242- (4)... Ebu Cafer el- Esem, Ebu Cafer’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Ebu Cafer’e Âdem’de olan ruh ve İsa’yla birlikte olan şey hakkında sordum ve dedim ki onlar nedir?”

رُوحَانِ مَخْلُوقَانِ اخْتَارَهُمَا وَ اضْطَفَاهُمَا رُوحُ آدَمَ ع وَ رُوحُ عِيسَى ع.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَسْبَاطٍ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي قَالَ مِنْ قُدْرَتِي.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ السِّنَانِيُّ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامٍ الْمُكْتَبُ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنَا عُبَيْسُ بْنُ هِشَامٍ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ خَلْقًا وَ خَلَقَ رُوحًا ثُمَّ أَمَرَ مَلَكًا فَنَفَخَ فِيهِ فَلَيْسَتْ بِالَّتِي نَقَصْتُ مِنْ قُدْرَةِ اللَّهِ شَيْئًا هِيَ مِنْ قُدْرَتِهِ.

Buyurdu ki : “Onlar yaratılmış iki ruhtur. Onları Âdem ve İsa’nın ruhları olarak seçti.”

243- (5)... Ebu Basir, Ebu Cafer’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer (a.s) , Yüce Allah’ın “**Ona ruhumdan üflediğim zaman...** (*Hicr, 29*) “ ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurdu: “Kudretimden ”

244- (6)...Abdulkerim b. Amr, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sâdık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (a.s) , Yüce Allah’ın “**Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman...** (*Hicr, 29*) ” ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurdu: “Kuşkusuz Allah Azze ve Celle varlıkları ve ruhu yarattı, sonra ona üflemesi için meleğe emretti. Bu üflemeyle Allah’ın kudretinden bir şey azalmadı, o ruh Allah’ın kudretindendi.”

٢٨. باب نفى المكان والزمان والسكون والحركة و النزول والصعود

والانتقال عن الله عزوجل

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ.

قَالَ سَأَلَ نَافِعُ بْنُ الْأَزْرَقِ أَبَا جَعْفَرٍ فَقَالَ أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ مَتَى كَانَ فَقَالَ لَهُ: وَيْلَكَ أَخْبِرْنِي أَنْتَ مَتَى لَمْ يَكُنْ حَتَّى أَخْبِرَكَ مَتَى كَانَ سُبْحَانَ مَنْ لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ فَرَدًّا صَمَدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ. قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ أَبِي جَعْفَرٍ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا جَعْفَرٍ أَخْبِرْنِي عَنْ رَبِّكَ مَتَى كَانَ. فَقَالَ وَيْلَكَ إِنَّمَا يُقَالُ لَشَيْءٍ لَمْ يَكُنْ فَكَانَ مَتَى كَانَ إِنَّ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَانَ لَمْ يَزَلْ حَيًّا بَلَا كَيْفٍ وَلَا يَكُنْ لَهُ كَانَ وَلَا كَانَ لِكُونِهِ كَيْفٌ وَلَا كَانَ لَهُ أَيْنَ.

وَلَا كَانَ فِي شَيْءٍ وَلَا كَانَ عَلَى شَيْءٍ وَلَا ابْتَدَعَ لِكُونِهِ مَكَانًا وَلَا قَوَى بَعْدَ مَا كَوَّنَ شَيْئًا وَلَا كَانَ ضَعِيفًا قَبْلَ أَنْ يَكُونَ شَيْئًا وَلَا كَانَ مُسْتَوْحِشًا قَبْلَ أَنْ يَبْتَدَعَ شَيْئًا وَلَا يُشَبِّهُهُ شَيْئًا مُكُونًا وَلَا كَانَ خُلُوعًا مِنَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْمُلْكِ قَبْلَ إِنْشَائِهِ وَلَا يَكُونُ مِنْهُ خُلُوعًا بَعْدَ ذَهَابِهِ. لَمْ يَزَلْ حَيًّا بَلَا حَيَاةٍ وَمَلِكًا قَادِرًا قَبْلَ أَنْ يُنْشَأَ شَيْئًا وَمَلِكًا جَبَّارًا بَعْدَ إِنْشَائِهِ لِلْكَوْنِ فَلَيْسَ لِكُونِهِ كَيْفٌ وَلَا لَهُ أَيْنَ وَلَا لَهُ حَدٌّ وَلَا يُعْرَفُ بِشَيْءٍ يُشَبِّهُهُ وَلَا يَهْرُمُ لِطُولِ الْبَقَاءِ وَلَا يَصْعَقُ لِشَيْءٍ وَلَا يُخَوِّفُهُ شَيْءٌ تَصْعَقُ الْأَشْيَاءُ كُلُّهَا مِنْ خِيفَتِهِ كَانَ حَيًّا بَلَا حَيَاةٍ عَارِيَةً وَلَا كَوْنٍ مَوْصُوفٍ وَلَا كَيْفٍ مَحْدُودٍ وَلَا أَثَرٍ مَقْفُودٍ وَلَا مَكَانٍ جَاوَرَ شَيْئًا بَلْ حَتَّى يُعْرَفَ وَمَلِكٌ لَمْ يَزَلْ لَهُ الْقُدْرَةُ وَالْمُلْكُ أَنْشَأَ مَا شَاءَ كَيْفَ شَاءَ بِمَشِيَّتِهِ لَا يُحَدُّ وَلَا يُبْعَضُ وَلَا يَفْنَى

28- Yüce Allah'ın Mekân, Zaman, Sükûn, Hareket, İniş, Çikiş ve İntikalinin Nefyi Babı

245- (1)... Ebu Hamza Sumali şöyle rivayet etmiştir:

Nafi b. Ezrak, Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) sordu ki: "Bana Allah'ın ne zaman var olduğunu anlat?"

Buyurdu ki: "Yazıklar olsun sana! Ne zaman yoktu ki, sana ne zaman olduğunu anlatayım? Daima olan ve asla yok olmayan bir, hiçbir şeye muhtaç olmayan (*samed*), eş ve çocuk edinmeyen Allah, münezzehtir."

246- (2)... Ebu Basir şöyle rivayet eder:

Bir adam Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) yanına geldi ve dedi ki:

"Bana Rabbinin ne zamandan beri var olduğunu söyle?"

İmam buyurdu ki: "Yazıklar olsun sana! Ancak bir zamanlar var olmayan şey hakkında ne zaman oldu denir. Benim Yüce Rabbim, her zaman vardı ve her zaman nasılsız (*keyfîyetsiz*) diridir. Allah hakkında "...oldu" denmez. Oluşu için de "oldu ve nasıl oldu" nitelemesi olmaz. O'nun için "nerede" (*mekân*) yoktur.

Bir şeyin içinde değildir ve bir şeyin üzerinde de değildir. Özel mekânı için bir yer meydana getirmemiştir. Varlıkların oluşmasından sonra güçlenmemiştir ve hiçbir şey olmadan önce de zayıf değildi. Bir şey meydana getirmemişken de korkmuyordu. Zihinde tasavvur edilen hiçbir şeye benzemez. Varlıkların yaratılmasından önce egemenlikten uzakta değildi ve varlıkların ortadan kalkmasından sonra da egemenlikten uzaklaşmaz. Hayat olmaksızın hep diridir. Bir şey meydana getirmeden önce de güçlü hükümdardı. Evreni var ettikten sonra da karşı durulmaz güç sahibi hükümdardır.

Varoluşu için "nasıllık" söz konusu değildir. Nerede oluş O'nun için yoktur, sınırı söz konusu değildir. Kendisine benzeyen bir şeyle tanınmaz. Uzun süre kalmaktan dolayı yaşlanmaz. Hiçbir şeyden korkmaz. Aksine bütün varlıklar O'nun korkusundan titrerler. Sonradan olma bir hayatı olmaksızın diriydi. Vasfedilir bir oluşu, sınırlandırılabilir "bir nasıl" oluşu ve kavranabilir "bir nerede" oluşu veya bir şeye komşu olabilir "bir mekânı" yoktur. Bilâkis O, diridir, tanınandır, hükümrandır,

كَانَ أَوَّلًا بِلَا كَيْفٍ وَ يَكُونُ آخِرًا بِلَا أَيْنٍ وَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ - لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ
تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

وَيْلَكَ أَيُّهَا السَّائِلُ إِنَّ رَبِّي لَا تَغْشَاهُ الْأَوْهَامُ وَ لَا تَنْزِلُ بِهِ الشُّبُهَاتُ وَ لَا يُجَارُ مِنْ شَيْءٍ
وَ لَا يُجَاوِرُهُ شَيْءٌ وَ لَا تَنْزِلُ بِهِ الْأَحْدَاثُ وَ لَا يُسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ يَفْعَلُهُ وَ لَا يَقَعُ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَ
لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَ لَا نَوْمٌ - لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ وَ مَا بَيْنَهُمَا وَ مَا تَحْتَ الثَّرَى.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ
السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبِي
الْحَسَنِ الْمُؤَصِّلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.

قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَخْبَارِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى كَانَ رَبُّكَ.
فَقَالَ لَهُ تَكَلِّتُكَ أَتُكِّمُ وَ مَتَى لَمْ يَكُنْ حَتَّى يُقَالَ مَتَى كَانَ رَبِّي قَبْلَ الْقَبْلِ بِلَا قَبْلٍ وَ
يَكُونُ بَعْدَ الْبَعْدِ بِلَا بَعْدٍ وَ لَا غَايَةَ وَ لَا مُنْتَهَى لِغَايَتِهِ انْقِطَعَتِ الْغَايَاتُ عَنْهُ فَهُوَ مُنْتَهَى كُلِّ غَايَةٍ.
فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَنَبِيُّ أَنْتَ فَقَالَ وَيْلَكَ إِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِ مُحَمَّدٍ ص.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه يعنى بذلك عبد طاعته لا غير ذلك.

٤- وَ رَوَى أَنَّهُ سُئِلَ عَ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ سَمَاءً وَ أَرْضاً فَقَالَ ع:

أَيْنَ سُؤَالَ عَنْ مَكَانٍ وَ كَانَ اللَّهُ وَ لَا مَكَانَ.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ الصَّلْتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ
عَلِيِّ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ عَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ.

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع لِأَيِّ عِلَّةٍ عَرَجَ اللَّهُ بِنَبِيِّهِ ص إِلَى السَّمَاءِ وَ
مِنْهَا إِلَيَّ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى وَ مِنْهَا إِلَيَّ حُجُبُ الثُّورِ وَ خَاطَبَهُ وَ نَاجَاهُ هُنَاكَ وَ اللَّهُ لَا يُوصَفُ
بِمَكَانٍ.

daima güç ve egemenlik sahibidir. Dilediğini, dilediği zaman dileyişiyle yarattı. Sınırlandırılmaz, parçalanamaz, yok edilemez. Keyfiyetsiz evvel ve mekânsız sondur. **“O’nun yüzü hariç, her şey helak olacaktır. (Kasas, 88)”**, **“Yaratma ve emir yetkisi O’nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah münezzehdir. (Araf, 54)”**

Yazıklar olsun sana, ey soru soran adam! Benim Rabbimi, zihinler kapsayamaz. Şüpheler O’nu, rububiyet makamından indiremez. Şaşırmaz, hiçbir şey O’na yaklaşamaz, komşu olamaz, olaylar O’na musallat olamazlar, hiçbir şeyden dolayı sorumlu tutulamaz, hiçbir şeyden dolayı pişmanlık duymaz. **“Uyumaz... (Bakara, 255)”**, **“Göklerde, yerde, iki-sinin arasında ve yerin altında bulunan her şey O’nundur.” (Tâhâ, 6)”**

247- (3)... Ebu’l Hasan el-Mevsilî, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Yahudi bilginlerden biri Emirü’l Müminin’in (*İmam Ali aleyhisselâm*) yanına geldi ve dedi ki: “Ey Müminlerin Emiri! Rabbin ne zaman var oldu?”

Dedi ki: “Anan sensiz kalasıca! Ne zaman olmadı ki, ne zaman var oldu diye sorulsun? Benim Rabbim, önceden önce, öncesiz vardı, sonradan sonra, sonrasız vardır. Sonluğunun sonu, sınırı yoktur. Sonlar O’nda son bulur. O, her şeyin sonudur.”

Yahudi dedi ki: Ey Müminlerin Emiri! Yoksa sen nebi misin?

Dedi ki: “Yazıklar olsun sana! Ben, ancak Muhammed’in (s.a.a) kullarından bir kulum.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Yani velimdir, bağlılarından biriyim, başka manaya gelmez.

248- (4)... Rivayet edilir ki, Emirül Müminin’e “Gökleri ve yeri yaratmadan önce Rabbimiz neredeydi?” diye sorulmuş, Hz. Ali (a.s) , bu soruya şu cevabı vermiştir:

“‘Nerede?’ mekânla ilgili bir sorudur. Mekân yokken Allah vardı.”

249- (5)... Yunus b. Abdurrahman, Ebu’l Hasan Musa b. Cafer’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

فَقَالَ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُوصَفُ بِمَكَانٍ وَلَا يَجْرَى عَلَيْهِ زَمَانٌ وَ لَكِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَرَادَ أَنْ يُشْرِفَ بِهِ مَلَائِكَتَهُ وَ سُكَّانَ سَمَاوَاتِهِ وَ يُكْرِمَهُمْ بِمُشَاهَدَتِهِ وَ يُرِيَهُ مِنْ عَجَائِبِ عَظَمَتِهِ مَا يُخْبِرُ بِهِ بَعْدَ هُبُوطِهِ وَ لَيْسَ ذَلِكَ عَلَيَّ مَا يَقُولُ الْمُشَبِّهُونَ - سُبْحَانَ اللَّهِ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ لِلْيَهُودِ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا مِنْ أَجْدَلِ النَّاسِ وَ أَعْلَمِهِمْ أَذْهَبُوا بِنَا إِلَيْهِ لَعَلِّي أَسْأَلُهُ عَنْ مَسْأَلَةٍ أَخْطُئُ فِيهَا فَأَتَاهُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ قَالَ سَلْ عَمَّا شِئْتَ قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى كَانَ رَبُّنَا قَالَ يَا يَهُودِيَّ إِنَّمَا يُقَالُ مَتَى كَانَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ فَكَانَ هُوَ كَائِنْ بِلَا كَيْنُونَةٍ كَائِنْ كَانَ بِلَا كَيْفٍ يَا يَهُودِيَّ كَيْفَ يَكُونُ لَهُ قَبْلٌ وَ هُوَ قَبْلَ الْقَبْلِ بِلَا غَايَةٍ وَ لَا مُنْتَهَى غَايَةٍ وَ لَا غَايَةٍ إِلَيْهَا غَايَةٌ انْقَطَعَتِ الْغَايَاتُ عَنْهُ فَهُوَ غَايَةٌ كُلِّ غَايَةٍ.

فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّ دِينَكَ الْحَقُّ وَ أَنَّ مَا خَالَفَهُ بَاطِلٌ.

٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الصُّوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَبُو تَرَابِ الرُّوْيَانِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ.

قَالَ قُلْتُ لِلرِّضَا ع يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا تَقُولُ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي يَرَوِيهِ النَّاسُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَنْزِلُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَيَّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا.

فَقَالَ ع لَعَنَ اللَّهُ الْمُحَرِّفِينَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ اللَّهُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص كَذَلِكَ إِنَّمَا

İmam Ebul Hasan’a (a.s) dedim ki: “Hangi sebepten Allah Peygamberini (s.a.a) göğe çıkardı, oradan Sidretül Munteha’ya, oradan da Nur hicabına götürerek O’nu muhatap alıp, orada O’nunla konuştu. Hâlbuki Allah mekânla vasıflandırılmaz.”

Şöyle buyurdu: “Allah Tebareke ve Teâlâ, mekânla vasıflandırılmaz, O’nda zaman işlemez, lakin Allah Azze ve Celle diledi ki O’nunla meleklerini ve göklerde yaşayanları şereflendirsın. Oradakilerin O’nu müşahede etmesiyle onlara ikramda bulunmuş olsun ve indikten sonra azametinin olağanüstülüklerini haber versin. Teşbihçilerin dedikleri gibi değildir. **‘Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir, yücedir.** (Kasas, 68)”

250- (6)... Muhammed b. Sema’e, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Yahudilerin din bilginlerinin başı (*Resul Calut*) Yahudilere dedi ki: “Müslümanlar, Ali’nin en keskin mücadeleci ve kesin inançları en iyi bilen, en âlim kimse olduğunu iddia ediyorlar. Bizi ona götürün, bir kaç soru sorayım da hatasını ortaya çıkarayım.” Ali’nin yanına geldiler. Bilginlerinin başı dedi ki: “Ey Mü’minlerin Emiri! Sana bir hususta soru sormak istiyorum.”

İmam dedi ki: «İstediğini sor.»

Bunun üzerine (Calut) şöyle dedi: “Ey Mü’minlerin Emiri! Rab-bimiz ne zaman var oldu?” İmam dedi ki: “Ey Yahudi! Daha önce var olmayan bir kimse için ne zaman var oldu denir. Allah, ise oluşsuz vardır. Keyfiyetsiz vardı, vardır. Evet, ey Yahudi! Evet, ey Yahudi! O’nun öncesi olur mu? O; sonsuz, sınırsız önceden öncedir. Sonu olmayan sondur. Sonlar O’nun yanında son bulur. Ve O, her şeyin sonudur.”

Yahudi dedi ki: “Ben şahitlik ederim ki, senin dinin haktır ve senin dinine aykırı olan görüşler batıldır.”

251- (7)... İbrahim b. Ebu Mahmud İmam Rıza’dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) dedim ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! Halkın Resullullah’tan naklettikleri: ‘Allah Tebareke ve Teâlâ her gece dünya semasına iner’ hadisi hakkındaki görüşünüz nedir?” Şöyle buyurdu:

قَالَ ص إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُنْزِلُ مَلَكًا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ فِي الثُّلُثِ الْآخِرِ وَلَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ فَيَأْمُرُهُ فَيُنَادِي هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأُعْطِيهِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَاتُوبَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ يَا طَالِبَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ يَا طَالِبَ الشَّرِّ أَفْصِرْ فَلَا يَزَالُ يُنَادِي بِهَذَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ عَادَ إِلَى مَحَلِّهِ مِنْ مَلَكُوتِ السَّمَاءِ حَدَّثَنِي بِذَلِكَ أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِصَامٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ التَّمِيمِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ ع. قَالَ سَأَلْتُ أَبِي سَيِّدَ الْعَابِدِينَ ع فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَتِ أَخْبِرْنِي عَنْ جَدِّنا رَسُولِ اللَّهِ ص لَمَّا عُرِجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ أَمَرَهُ رَبُّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِخَمْسِينَ صَلَاةً كَيْفَ لَمْ يَسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ عَنْ أُمَّتِهِ حَتَّى قَالَ لَهُ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ ع ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. فَقَالَ ع يَا بَنِيَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص كَانَ لَا يَقْتَرِحُ عَلَيَّ رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا يُرَاجِعُهُ فِي شَيْءٍ يَأْمُرُهُ بِهِ فَلَمَّا سَأَلَهُ مُوسَى ع ذَلِكَ وَ صَارَ شَفِيعًا لِأُمَّتِهِ إِلَيْهِ لَمْ يَجْزْ لَهُ رَدُّ شَفَاعَةِ أَخِيهِ مُوسَى ع فَارْجَعَ إِلَيَّ رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ فَسَأَلَهُ التَّخْفِيفَ إِلَيَّ أَنْ رَدَّهَا إِلَيَّ خَمْسَ صَلَوَاتٍ. قَالَ فَقُلْتُ يَا أَبَتِ فَلِمَ لَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَمْ يَسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ بَعْدَ خَمْسِ صَلَوَاتٍ.

فَقَالَ يَا بَنِيَّ أَرَادَ ص أَنْ يُحْصَلَ لِأُمَّتِهِ التَّخْفِيفَ مَعَ أَجْرِ خَمْسِينَ صَلَاةً لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا أَلَا تَرَى أَنَّهُ ص لَمَّا هَبَطَ إِلَى الْأَرْضِ نَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ ع فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ إِنَّهَا خَمْسُ بِخَمْسِينَ - مَا يُبَدِّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَ مَا أَنَا بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ قَالَ.

“Allah, sözü çarpıtıp, yerinde kullanmayıp tahrif edenlere lânet etsin. Allah’a and olsun ki Allah Resûlü böyle bir şey söylememiştir. Peygamber’in (s.a.a) buyurduğu şudur: *‘Allah Tebareke ve Teâlâ her gecenin son üçte birlik kısmında ve Cuma gecesinin evvelinde bir meleği dünya semasına gönderir. O melek, Allah’ın emriyle şöyle nida eder: ‘Acaba dileği olan yok mu, dileğini yerine getireyim? Acaba tövbe eden yok mu, tövbesini kabul edeyim? Acaba mağfired dileyen yok mu, onu bağışlayayım? Ey hayrı talep eden! Öne gel. Ey kötülük peşinde olan! Vazgeç. Bu melek fecir saatine kadar bu şekilde seslenmeye devam eder. Fecir zamanı geldiğinde bu melek, melekût semasındaki yerine geri döner.’* Bu hadisi babam, ceddinden, O da Peygamber efendimizden (s.a.a) bu şekilde nakletmiştir.”

252- (8)... Zeyd b. Ali (a.s) babası İmam Zeynelâbidin Seccad’dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Abidlerin seyyidi babama (a.s) sordum ve dedim ki: “Ey babacığım! Ceddin Resûlullah’tan (s.a.a) bana haber ver. Resûlullah, göğe çıkarıldığında Rabbi O’na elli vakitlik namazı emrettiği zaman neden onu ümmeti için indirmede; öyle ki Musa b. İmran (a.s) O’na: ‘Rabbine geri dön ve O’ndan bunu indirmesini talep et, çünkü ümmetin bu kadar namazı kaldıramaz?’ dedi.”

Buyurdu ki: “Ey oğlum! Gerçekten Resûlullah (s.a.a) , Rabbi Azze ve Celle’ye öneride bulunmaz ve emrettiği şey hakkında O’na müracaat etmezdi. Musa (a.s) O’nun ümmetine aracı olarak bunu Resûlullah’tan istediğinden kardeşi Musa’nın aracılığını reddetmesi uygun olmazdı. Dolayısıyla Rabbi Azze ve Celle’ye dönerek namazın sayısını azaltmasını istedi ve elli vakitlik namazı beş vakit namaza dönüştürdü.”

Dedim ki: “Ey babacığım! Resûlullah, neden namazın sayısını beşe indirdikten sonra, yeniden Rabbi Azze ve Celle’ye dönüp, namazı daha da azaltmasını istemedi?”

Buyurdu ki: “Ey oğlum! Resûlullah (s.a.a) ümmeti için namazın azaltılmasını elli rekâtlık namazın sevabıyla beraber istiyordu, çünkü Allah Azze ve Celle **‘Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır (Enam, 160)’** buyurmuştur. Resûlullah (s.a.a) , yeryüzüne indiği zaman Ceb-rail kendisine gelerek şöyle dedi: “Ey Muhammed! Rabbin sana selâm söylüyor ve diyor ki şüphesiz o beş namazın sevabı elli namaz mukabi-

قَالَ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَتِ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ لَا يُوصَفُ بِمَكَانٍ قَالَ
فَقَالَ بَلَى تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ قَالَ

فَقُلْتُ فَمَا مَعْنَى قَوْلِ مُوسَى ع لِرَسُولِ اللَّهِ ص اذْجِعْ إِلَيَّ رَبِّكَ قَالَ

فَقَالَ مَعْنَاهُ مَعْنَى قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ ع إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ وَمَعْنَى قَوْلِ مُوسَى ع وَ
عَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى وَمَعْنَى قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - فَاقْرَأُوا إِلَى اللَّهِ يَعْنِي حُجُّوا إِلَيَّ بَيْتَ اللَّهِ
يَا بُنَيَّ إِنَّ الْكَعْبَةَ بَيْتُ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ بَيْتَ اللَّهِ فَقَدْ قَصَدَ إِلَيَّ اللَّهُ وَالْمَسَاجِدُ بُيُوتُ اللَّهِ فَمَنْ
سَعَى إِلَيْهَا فَقَدْ سَعَى إِلَيَّ اللَّهُ وَقَصَدَ إِلَيْهِ وَالْمُصَلَّى مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ فَهُوَ وَاقِفٌ بَيْنَ يَدَيِ
اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَأَهْلُ مَوْقِفِ عَرَفَاتٍ وَقُوفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
بِقَاعاً فِي سَمَاوَاتِهِ فَمَنْ عُرِجَ بِهِ إِلَيْهَا فَقَدْ عُرِجَ بِهِ إِلَيْهِ أَلَا تَسْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ - تَعْرُجُ
الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ - إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى
الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُورَمَةَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ
صَالِحِ بْنِ حَمْرَةَ عَنْ أَبَانَ عَنْ أَسَدٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.

قَالَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ فِي شَيْءٍ أَوْ مِنْ شَيْءٍ أَوْ عَلَيَّ شَيْءٍ فَقَدْ أَشْرَكَ لَوْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ عَلَيَّ شَيْءٍ لَكَانَ مَحْمُولاً وَلَوْ كَانَ فِي شَيْءٍ لَكَانَ مَحْضُوراً وَلَوْ كَانَ مِنْ شَيْءٍ لَكَانَ
مُحْدَثاً.

١٠- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ
حَمَّادِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.

قَالَ كَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي شَيْءٍ أَوْ مِنْ شَيْءٍ أَوْ عَلَيَّ شَيْءٍ.

lindedir. **‘Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici değilim** (Kaf, 29) ’sözünü duymadın mı?”

Dedim ki: “Ey babacığım! Zikri yüce Allah mekânla vafedilir mi ki?”

Buyurdu ki: “Hayır, Allah bundan münezzehtir.”

Dedim ki: “Öyleyse Hz. Musa’nın (a.s) Resûlullah’a (s.a.a) ‘Rabbine dön’ sözünün anlamı nedir?”

Buyurdu ki: “Onun anlamı İbrahim’in buradaki **‘Şüphesiz ben, Rabbime gidiciyim; O, beni hidayete erdirecektir.** (Saffat, 99) ’ sözünün anlamı ve Musa’nın **‘Rabbim! Sen hoşnut olasın diye, acele ederek sana geldim.** (Taha, 84) ’ sözünün anlamı, Yüce Allah’ın **‘O halde Allah’a koşun.** (Zariyat, 50) ’ sözünün anlamının aynıdır. Yani Allah’ın evini kast edin, ey oğlum! Şüphesiz Kâbe, Allah’ın evidir; dolayısıyla kim Allah’ın evini kast (haccederse) ederse şüphesiz Allah’a kast etmiştir. Camiler Allah’ın evleridir; kim ona doğru giderse, şüphesiz Allah’a gitmiş ve O’nu kast etmiştir. Namaz kılan namazdan ayrılmadığı süre içinde Allah Celle Celâluhu’nun önünde durmuştur. Arafat’ta vukuf için duranlar Yüce Allah’ın önünde durmuşlardır. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın göklerde (özel) yerleri vardır. Dolayısıyla her kimi göklerdeki o yerlere çıkarılırsa şüphesiz Allah’a çıkarmış olurlar. Yüce Allah’ın **‘Melekler ve Rûh oraya, yükselip çıkar...** (Mearic, 4) ’ ve yine **‘O’na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah’a amel-i sâlih ulaştırır.** (Fâtır, 10) ’ sözlerini duymadın mı?”

253- (9)...Mufaddal b. Ömer şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allah’ın bir şeyin içinde veya bir şeyden ya da bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden kimse küfre düşmüştür. Eğer Allah Azze ve Celle bir şeyin üzerinde olursa, taşınabilir bir şey olur; eğer bir şeyin içinde olursa, bir alanla sınırlanmış olur ve eğer bir şeyden olursa, sonradan olma bir varlık konumuna düşmüş olur.”

254- (10)... Hammad Amr şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allah’ın bir şeyin içinde veya bir şeyden ya da bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden kimse yalancıdır.”

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه الدليل علي أن الله عز و جل لا فى مكان أن الأماكن كلها حادثة و قد قام الدليل علي أن الله عز و جل قديم سابق للأماكن و ليس يجوز أن يحتاج الغنى القديم إلى ما كان غنيا عنه و لا أن يتغير عما لم يزل موجودا عليه فصح اليوم أنه لا فى مكان كما أنه لم يزل كذلك.

١١- وَ تَصَدِّقُ ذَلِكَ مَا حَدَّثَنَا بِهِ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَفْصِ الْمَرْوَزِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ.

قَالَ قُلْتُ لَجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ هَلْ يَجُوزُ أَنْ نَقُولَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي مَكَانٍ. فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ إِنَّهُ لَوْ كَانَ فِي مَكَانٍ لَكَانَ مُحَدَّثًا لِأَنَّ الْكَائِنَ فِي مَكَانٍ مُحْتَاجٌ إِلَى الْمَكَانِ وَ الْإِحْتِيَاجُ مِنْ صِفَاتِ الْمُحَدَّثِ لَا مِنْ صِفَاتِ الْقَدِيمِ.

١٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ جَعْفَرِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَانَ لَمْ يَزَلْ بِلَا زَمَانٍ وَ لَا مَكَانٍ وَ هُوَ الْآنَ كَمَا كَانَ لَا يَخْلُو مِنْهُ مَكَانٌ وَ لَا يَشْغُلُهُ بِهِ مَكَانٌ وَ لَا يَحُلُّ فِي مَكَانٍ - مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَ لَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَ لَا أَذَى مِنْ ذَلِكَ وَ لَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَتَيْنَ مَا كَانُوا.

لَيْسَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ حِجَابٌ غَيْرُ خَلْقِهِ اخْتَجَبَ بِغَيْرِ حِجَابٍ مَحْجُوبٍ وَ اسْتَرَّ بِغَيْرِ سِتْرِ مَسْتُورٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ.

١٣- حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيُّ السَّمَرْقَنْدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْعُودٍ الْعَبَّاسِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِشْكِيَبَ قَالَ أَخْبَرَنِي هَارُونُ بْنُ عُقْبَةَ الْخُزَاعِيُّ عَنْ أَسَدِ بْنِ سَعِيدٍ التَّخَعِيّ قَالَ أَخْبَرَنِي

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demiştir:

Yüce Allah'ın herhangi bir mekânda olmadığıнын delili şudur: tüm mekânlar sonradan yaratılmıştır. Hâlbuki Allah Azze ve Celle mekân-lardan kadim (öncesiz) ve öncekidir. İhtiyaçsız kadim olanın ihtiyacı olmadığı şeye muhtaç olması mümkün değildir. Her zaman olan şeyin değişmediği gibi. Doğrusu önceden olmadığı gibi şimdi de bir mekânda değildir. Bu sözün tasdiki ise bir sonraki hadistir.

255- (11)... Süleyman b. Mihran Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) dedim ki: "Yüce Allah'ın bir şeyin içinde olduğunu söylemek caiz midir?" Buyurdu ki: "Allah, bundan yüce ve münezzehtir. Eğer bir yerde olursa sonradan oluşturulmuş olur. Dolayısıyla her hangi bir mekânda olan o mekâna ihtiyaç duymuştur. İhtiyaçsa sonradan yaratılmış varlıkların özelliklerindendir, kadimin (öncesiz) sıfatı değildir."

256- (12)... Yakup b. Cafer el- Caferî, Ebu İbrahim Musa b. Cafer'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

"Şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ, her zaman şu anda olduğu gibi zaman ve mekân olmadan vardı. O'nun olmadığı hiçbir yer yoktur. Mekân onunla meşgul olmaz, O'nda yer edinmez. **'Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. (Mücadele, 7)**' Onunla yaratıkları arasında yaratıklarından ayrı bir hicap yoktur. O'nu örtecek hicap olmadan gizli, O'nu saklayacak bir şey olmadan saklıdır. O'ndan başka ilâh yoktur, O büyük ve yücedir."

257- (13)... Cabir b. Yezid el- Cufi, şöyle rivayet etmiştir:

Muhammed b. Ali el- Bakır (a.s) bana dedi ki: "Ey Cabir! Şam ehlinin Allah Azze Celle'ye iftirası ne kadar da büyüktür. Onlar, Allah Tebareke ve Teâlâ'nın göğe çıktığında *Beytül Makdis*'teki kayaya ayağını koyduğunu ve Allah'ın kullarından bir kulun ayağını bir taşın üzerine koyduğu sırada, Allah Tebareke ve Teâlâ'nın bize o yeri namaz

عَمُرُو بْنُ شِمْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ قَالَ:

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَاقِرُ ع يَا جَابِرُ مَا أَعْظَمَ فِرْيَةَ أَهْلِ الشَّامِ عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ
يَزْعُمُونَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَيْثُ صَعِدَ إِلَيَّ السَّمَاءِ وَضَعَ قَدَمَهُ عَلَيَّ صَخْرَةً يَبِيتُ الْمَقْدِسُ
وَ لَقَدْ وَضَعَ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ قَدَمَهُ عَلَيَّ حَجْرَةً فَأَمَرَنَا اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْ نَتَّخِذَهُ مُصَلًّى.
يَا جَابِرُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا نَظِيرَ لَهُ وَ لَا شَبِيهَ تَعَالَى عَنْ صِفَةِ الْوَاصِفِينَ وَ جَلَّ عَنْ
أَوْهَامِ الْمُتَوَهِّمِينَ وَ احْتَجَبَ عَنْ أَعْيُنِ النَّاطِرِينَ لَا يُزُولُ مَعَ الزَّائِلِينَ وَ لَا يَأْفُلُ مَعَ الْآفِلِينَ -
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

١٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ
هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ.

قَالَ رَأْيِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع وَ هُوَ غُلَامٌ يُصَلِّي وَ النَّاسُ
يَمُرُّونَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ إِنَّ النَّاسَ يَمُرُّونَ بِكَ وَ هُمْ فِي الطَّوَافِ.
فَقَالَ الَّذِي أَصَلَّى لَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ هَؤُلَاءِ.

١٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقُطَّانُ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرَانَ الدَّقَّاقُ
رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنِي
مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ جَعْفَرِ
بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع.

قَالَ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص صَدِيقَانِ يَهُودِيَّانِ قَدْ آمَنَّا بِمُوسَى رَسُولِ اللَّهِ وَ أَتَيَا مُحَمَّدًا
رَسُولَ اللَّهِ ص وَ سَمِعَا مِنْهُ وَ قَدْ كَانَا قَرَاءَ التَّوْرَةِ وَ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى ع وَ عَلِمَا عِلْمَ
الْكُتُبِ الْأُولَى.

فَلَمَّا قَبِضَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى رَسُولَهُ ص أَقْبَلَا يَسْأَلَانِ عَنْ صَاحِبِ الْأَمْرِ بَعْدَهُ وَ قَالَا
إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ نَبِيٌّ قَطُّ إِلَّا وَ لَهُ خَلِيفَةٌ يَقُومُ بِالْأَمْرِ فِي أُمَّتِهِ مِنْ بَعْدِهِ قَرِيبُ الْقَرَابَةِ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِ

kılma yeri edinmemizi emrettiğini iddia etmektedirler. Ey Cabir! Allah Tebareke ve Teâlâ'nın ne benzeri ve ne de dengi vardır. Niteleyenlerin nitelemesinden münezzehtir. Zannedenlerin zanlarından yüce, gören gözlerden saklıdır. Yok olucularla birlikte yok olmaz, batanlarla birlikte batmaz. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, bilendir.”

258- (14)... Muhammed b. Ebu Umeyr şöyle rivayet etmiştir:

Sufyan-i Sevrî, Ebul Hasan Musa b. Cafer'i (a.s) gençliğinde hal-kın O'nun önünden geçer halde namaz kıldığını gördü. Bundan dolayı O'na şöyle dedi: “İnsanlar, sen namaz kıldığın sırada önünden geçerek tavaf ediyorlar!” İmam şöyle buyurdu: “Öyle birine namaz kılıyorum ki O bana insanlardan daha yakındır.”

259- (15)... Abdurrahman b. El- Esved, Cafer b. Muhammed'den (a.s) , O da değerli babası İmam Muhammed Bakır'dan (a.s) şöyle ri-vayet etmiştir:

“Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın Resûlü Musa'ya (a.s) iman eden iki Yahudi dostu vardı. Hz. Muhammed'in (s.a.a) yanına gelir O'ndan (*dini dersler*) alırlardı. Onlar Tevrat'ı, Hz. İbrahim'in suhufunu okur ve geçmiş kitapları bilirlerdi. Allah Tebareke ve Teâlâ, Resûlü'nün canını alınca O'ndan sonraki emir sahibini öğrenmek için oraya doğru hareket ederek, dediler ki: ‘Hiç şüphesiz peygamberler ölmeden önce kesinlikle kendisinden sonra ümmeti arasında ailesinden ona en yakın olan, çok önemli, şanı yüce biri emirle onun yerine halife olarak geçer.’ Onlar-dan biri ötekine: “Acaba sen, peygamberden sonra emir sahibinin kim olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Ötekisi: “Tevrat'tan öğrendiğim sıfatlarından başka bir şey bilmiyorum. O sıfatlar ise şunlardır: Saçının ön tarafı dökülmüş, buğday tenli ve Allah Resûlü'ne insanlar içinde en yakın olan kişi.”

Medine'ye girdiklerinde halifenin kim olduğunu sordular. Onları Ebu Bekir'e yönlendirdiler. Ebu Bekir'i gördüklerinde: “Bu bizim dos-tumuz değildir” dediler. Sonra Ebu Bekir'e “Resûlullah'la nispetiniz nedir?” diye sordular. Ebu Bekir: “Ben O'nun kabilesindenim, kızım Ayşe de Resûlullah'ın eşidir.” Onlar “Peki bunların dışında ne akrabalı-ğınız var?” diye sordular. Dedi ki: “Başka bir akrabalığım yok.” Onlar:

بَيْتِهِ عَظِيمُ الْخَطَرِ جَلِيلُ الشَّانِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ هَلْ تَعْرِفُ صَاحِبَ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِ هَذَا النَّبِيِّ قَالَ الْآخَرُ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا بِالْصِّفَةِ الَّتِي أَجَدَهَا فِي التَّوْرَةِ وَهُوَ الْأَضْلَعُ الْمُصَفَّرُ فَإِنَّهُ كَانَ أَقْرَبَ الْقَوْمِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ.

فَلَمَّا دَخَلَا الْمَدِينَةَ وَ سَأَلَا عَنِ الْخَلِيفَةِ أُرْشِدًا إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا نَظَرَا إِلَيْهِ قَالَا لَيْسَ هَذَا صَاحِبَنَا ثُمَّ قَالَا لَهُ مَا قَرَأْتُكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ص.

قَالَ إِنِّي رَجُلٌ مِنْ عَشِيرَتِهِ وَهُوَ زَوْجُ ابْنَتِي عَائِشَةَ قَالَا هَلْ غَيْرُ هَذَا قَالَ لَا قَالَا لَيْسَتْ هَذِهِ بِقَرَابَةٍ.

قَالَا فَأَخْبَرْنَا أَيْنَ رَبُّكَ قَالَ فَوْقَ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ قَالَا هَلْ غَيْرُ هَذَا قَالَ لَا قَالَا دُلُّنَا عَلَي مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ فَإِنَّكَ أَنْتَ لَسْتَ بِالرَّجُلِ الَّذِي نَجِدُ صِفَتَهُ فِي التَّوْرَةِ أَنَّهُ وَصَّى هَذَا النَّبِيَّ وَ خَلِيفَتُهُ قَالَ فَتَغَيَّطَ مِنْ قَوْلِهِمَا وَ هَمَّ بِهِمَا ثُمَّ أَرَشَدَهُمَا إِلَى عُمَرَ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ عَرَفَ مِنْ عُمَرَ أَنَّهُمَا إِنْ اسْتَقْبَلَاهُ بِشَيْءٍ بَطَشَ بِهِمَا.

فَلَمَّا أَتَيَاهُ قَالَا مَا قَرَأْتُكَ مِنْ هَذَا النَّبِيِّ قَالَ أَنَا مِنْ عَشِيرَتِهِ وَهُوَ زَوْجُ ابْنَتِي حَفْصَةَ قَالَا هَلْ غَيْرُ هَذَا قَالَ لَا قَالَا لَيْسَتْ هَذِهِ بِقَرَابَةٍ وَ لَيْسَتْ هَذِهِ الصِّفَةُ الَّتِي نَجِدُهَا فِي التَّوْرَةِ - ثُمَّ قَالَا لَهُ فَأَيْنَ رَبُّكَ قَالَ فَوْقَ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ قَالَا هَلْ غَيْرُ هَذَا قَالَ لَا قَالَا دُلُّنَا عَلَي مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ فَأَرَشَدَهُمَا إِلَى عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

فَلَمَّا جَاءَهُ فَنَظَرَا إِلَيْهِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ إِنَّهُ الرَّجُلُ الَّذِي نَجِدُ صِفَتَهُ فِي التَّوْرَةِ أَنَّهُ وَصَّى هَذَا النَّبِيَّ وَ خَلِيفَتُهُ وَ زَوْجُ ابْنَتِهِ وَ أَبُو السَّبْطَيْنِ وَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ مِنْ بَعْدِهِ ثُمَّ قَالَا لِعَلِّي عَ أَيُّهَا الرَّجُلُ مَا قَرَأْتُكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ هُوَ أَخِي وَ أَنَا وَارِثُهُ وَ وَصِيُّهُ وَ أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِهِ وَ أَنَا زَوْجُ ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ قَالَا لَهُ هَذِهِ الْقَرَابَةُ الْفَاحِشَةُ وَ الْمَنْزِلَةُ الْقَرِيبَةُ وَ هَذِهِ الصِّفَةُ الَّتِي نَجِدُهَا فِي التَّوْرَةِ .

ثُمَّ قَالَا لَهُ فَأَيْنَ رَبُّكَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لَهُمَا عَلِيٌّ ع إِنْ شِئْتُمَا أَتْبَاؤُكُمَا بِالَّذِي كَانَ عَلَي عَهْدِ نَبِيِّكُمَا مُوسَى ع وَ إِنْ شِئْتُمَا أَتْبَاؤُكُمَا بِالَّذِي كَانَ عَلَي عَهْدِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ص.

“Bunlar akrabalık sayılmaz. Öyleyse bize Rabbinden haber ver, Rabbin nerededir?” diye sordular. Dedi ki: “Yedi göğün üstündedir.” Dediler ki: “Acaba bunun dışında bir yer de yok mu?” Dedi ki: “Hayır.” Dediler ki: “Bizi senden daha bilgili birisine yönlendir, gerçekten sen bizim Tevrat’ta okuduğumuz bu peygamberin vasisi ve halifesi olabilecek özellikleri taşıyorsun.” Bu sözler üzerine Ebu Bekir sinirlenerek onlara çıkıştı. Sonra onları Ömer’e yönlendirdi. Çünkü Ebu Bekir, onların Ömer’le karşılaştıklarında onlara karşı çok sert davranarak güç kullanacağını biliyordu. Onlar Ömer’in yanına gelerek ona: “Senin bu Nebi’yle akrabalığın nedir?” diye sordular. Ömer şöyle cevap verdi: “O’nun kabilesindenim ve ayrıca kızım Hafsa’nın kocasıdır.” Onlar dediler ki: “Bunun dışında bir akrabalığın var mı?” Ömer dedi ki: “Hayır.” Onlar dediler ki: “Bu akrabalık sayılmaz ve bu sıfat bizim Tevrat’ta okuduğumuz özellikleri taşıyor.” Sonra Ömer’e dediler ki: “Senin Rabbin nerededir?” Dedi ki: “Yedi göğün üstünde.” Dediler ki: “Onun dışında bir yerde değil mi?” Dedi ki: “Hayır.” Bunun üzerine onlar: “Bizi senden daha bilgili birisine yönlendir” dediler. Ömer, onları Hz. Ali’nin (a.s) yanına yönlendirdi.

Hız. Ali’nin (a.s) yanına gelip, ona baktıktan sonra, biri ötekine “gerçekten bu bizim Tevrat’ta okuduğumuz Peygamber’in vasisi, halifesi, kızının kocası, iki torununun babası ve Resûlullah’tan sonra hakkı ikame edecek olan kişidir.” Sonra Hz. Ali’ye (a.s) “Ey efendi! Senin Resûlullah’la akrabalık bağın nedir?” diye sordular. Hz. Ali (a.s) “O benim kardeşimdir ve ben onun varisi, vasisi, ona ilk iman eden, onun kızı Fatıma’nın kocasıym.” Dediler ki: “Bu övünülecek bir akrabalık bağı, yakınlık makamı ve Tevrat’ta okuduğumuz özelliklerdendir.”

Sonra Hz. Ali’ye (a.s) dediler ki: “Rabbin Azze ve Celle nerededir?” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Eğer isterseniz Peygamberiniz Hz. Musa’nın ahdi zamanında olandan size haber vereyim ve eğer isterseniz bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed’in ahdi döneminde olandan size haber vereyim?» Dediler ki: «Bizim peygamberimiz Hz. Musa’nın (a.s) ahdi zamanında olandan haber ver.» Bunun üzerine Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Birisi doğudan, birisi batıdan, birisi gökten ve biri de yeryüzünden olmak üzere dört melek geldi. Doğudan gelen melek, batıdan gelen meleğe ‘Nereden geliyorsun?’ diye sordu. Batıdan gelen melek ‘Rabbimin katından geliyorum’ dedi. Bunun üzerine batıdan ge-

قَالَ أَنْبِئْنَا بِالَّذِي كَانَ عَلَيَّ عَهْدِ نَبِيِّنَا مُوسَى ع قَالَ عَلَيَّ ع أَقْبَلَ أَرْبَعَةُ أَمْلَاكٍ مَلَكٌ مِنَ الْمَشْرِقِ وَ مَلَكٌ مِنَ الْمَغْرِبِ وَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ وَ مَلَكٌ مِنَ الْأَرْضِ فَقَالَ صَاحِبُ الْمَشْرِقِ لِصَاحِبِ الْمَغْرِبِ مَنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ قَالَ أَقْبَلْتُ مِنَ عِنْدِ رَبِّي وَ قَالَ صَاحِبُ الْمَغْرِبِ لِصَاحِبِ الْمَشْرِقِ مَنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ قَالَ أَقْبَلْتُ مِنَ عِنْدِ رَبِّي وَ قَالَ النَّازِلُ مِنَ السَّمَاءِ لِلخَارِجِ مِنَ الْأَرْضِ مَنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ قَالَ أَقْبَلْتُ مِنَ عِنْدِ رَبِّي وَ قَالَ الْخَارِجُ مِنَ الْأَرْضِ لِلنَّازِلِ مِنَ السَّمَاءِ مَنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ قَالَ أَقْبَلْتُ مِنَ عِنْدِ رَبِّي فَهَذَا مَا كَانَ عَلَيَّ عَهْدِ نَبِيِّكُمَا مُوسَى ع.

وَ أَمَّا مَا كَانَ عَلَيَّ عَهْدِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ص فَذَلِكَ قَوْلُهُ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ - مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَ لَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَ لَا أَذْنَى مِنْ ذَلِكَ وَ لَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا الْآيَةُ.

قَالَ الْيَهُودِيَّانِ فَمَا مَنَعَ صَاحِبَيْكَ أَنْ يَكُونَا جَعَلَاكَ فِي مَوْضِعِكَ الَّذِي أَنْتَ أَهْلُهُ فَوَ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَةَ عَلَيَّ مُوسَى إِنَّكَ لَأَنْتَ الْخَلِيفَةُ حَقًّا نَجِدُ صِفَتَكَ فِي كُتُبِنَا وَ نَقْرُؤُهُ فِي كَنَائِسِنَا وَ إِنَّكَ لَأَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ وَ أَوْلَى بِهِ مِمَّنْ قَدْ غَلَبَكَ عَلَيْهِ.

فَقَالَ عَلِيٌّ ع قَدَمَا وَ آخَرًا وَ حِسَابُهُمَا عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يُوقِفَانِ وَ يُسْأَلَانِ.

١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِزْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيِّ أَبُو الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّسَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الصُّغْدِيُّ بِمَرَوْ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ الْحَكَمِ الْعَسْكَرِيُّ وَ أَخُوهُ مُعَاذُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْحَنْظَلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَاصِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَانِيِّ عَنْ زَادَانَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ يَذْكُرُ فِيهِ قُدُومَ الْجَائِلِقِ الْمَدِينَةِ - مَعَ مِائَةٍ مِنَ النَّصَارِيِّ بَعْدَ وَفَاةِ النَّبِيِّ ص وَ سُؤَالَهُ أَبَا بَكْرٍ عَنْ مَسَائِلَ لَمْ يُجِبْهُ عَنْهَا ثُمَّ أُرْشِدَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَأَجَابَهُ.

فَكَانَ فِيهَا سَأَلُهُ أَنْ قَالَ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنْ وَجْهِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَدَعَا عَلِيٌّ ع بِنَارٍ وَ حَطَبٍ فَأَضْرَمَهُ فَلَمَّا اشْتَعَلَتْ قَالَ عَلِيٌّ ع أَيْنَ وَجْهُ هَذِهِ النَّارِ قَالَ النَّصْرَانِيُّ هِيَ وَجْهُ مِنْ

len melek, doğudan gelen meleğe ‘Nereden geliyorsun?’ diye sordu. Doğudan gelen melek ‘Rabbimin katından geliyorum’ dedi. Gökyüzünden inen melek yeryüzünden çıkan meleğe ‘Nereden geliyorsun?’ diye sordu. Yeryüzünden çıkan melek, ‘Rabbimin katından geliyorum’ dedi. Bununun üzerine yeryüzünden çıkan melek, gökyüzünden inen meleğe ‘Nereden geliyorsun?’ diye sordu. Gökyüzünden inen melek, ‘Rabbimin katından geliyorum’ dedi. Bu sizin peygamberiniz Hz. Musa’nın ahdi zamanında olmalıdır. Ama bizim peygamberimiz Hz. Muhammed’in (s.a.a) ahdi zamanında olan, Allah’ın muhkem kitabındaki şu sözüdür: **‘Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. (Mücadele, 7)’**”

Yahudi olan o iki kişi dedi ki: “Ne sebep oldu ki o iki arkadaşın (Ebu Bekir ve Ömer) seni layık olduğun o makama çıkmama mani oldular?” Tevrat’ı Musa’ya nazil edene and olsun ki gerçekten sen hak olan halifesin. Senin özelliklerini Kitabımızda görmüş ve mabetlerimizde okumuştuk. Kuşkusuz sen bu işe daha lâayık ve sana galebe çalanlardan daha müstahaksın.” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Onlar kendilerini öne atarak beni geri ittiler. Onların hesapları Allah Azze ve Celle’yedir. Onlar durdurulacak ve sorgulanacaklardır.»

260- (16)... Selman-ı Farisî’ye dayandırılan uzun bir hadise göre Resûlullah’ın (s.a.a) vefatından sonra Hristiyanların lideri “Caselik” yüz kişiyle birlikte Medine’ye gelerek Ebu Bekir’e bazı konular hakkında sorular sordu. Onlara cevap veremediğinden hepsini Emirül Müminin’e (a.s) yönlendirdi. Onlar, sorularını sorarak cevaplarını aldılar.

Caselik’in sorduğu sorulardan biri de şuydu: “Bana Rabbin Tebareke ve Teâlâ’nın yüzünden haber ver.” Emirül Müminin Ali (a.s) ateş ve odun istedi, odunları tutuşturdu. Odunlar iyice alevlenince Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Bu ateşin yüzü nerededir?” Nasranîlerden biri dedi ki: “Tüm tarafı onun yüzüdür.” Hz. Ali (a.s) dedi ki: “Bu düzenlenmiş ve yapılmış ateşin bile yüzü belli değilken, bu ateşin yaratanına teşbih edilmez. **‘Ve doğu da, batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. (Bakara, 115)’** Rabbimize hiçbir şey gizli kalmaz.”

جَمِيعِ خُدُودِهَا قَالَ عَلِيُّ ع هَذِهِ النَّارُ مُدَبَّرَةٌ مَصْنُوعَةٌ لَا يُعْرَفُ وَجْهُهَا وَخَالِقُهَا لَا يُشَبِّهُهَا - وَ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تَوَلَّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ لَا يَخْفَى عَلَيَّ رَبَّنَا خَافِيَةً.

و الحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة.

١٧- حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْنَانِيُّ الرَّازِيُّ الْعَدْلُ بِيْلَخٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَهْرَوَيْهِ الْقَرْوِينِيُّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَيْمَانَ الْفَرَّاءِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ لَمَّا نَاجَى رَبَّهُ قَالَ يَا رَبِّ أْبَعِدْ أَنْتَ مِنِّي فَأُنَادِيكَ أَمْ قَرِيبٌ فَأُنَاجِيكَ فَأَوْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِلَيْهِ أَنَا جَالِسٌ مَنْ ذَكَرَنِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ إِنِّي أَكُونُ فِي حَالٍ أُجَلِّكَ أَنْ أَذْكُرَكَ فِيهَا فَقَالَ يَا مُوسَى اذْكُرْنِي عَلَيَّ كُلِّ حَالٍ.

١٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع.

قَالَ ذَكَرَ عَنْهُ قَوْمٌ يَزْعُمُونَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَنْزِلُ إِلَيَّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَنْزِلُ وَلَا يَحْتَاجُ إِلَيَّ أَنْ يَنْزِلَ إِنَّمَا مَنْظَرُهُ فِي الْقُرْبِ وَ الْبُعْدِ سَوَاءٌ لَمْ يَبْعُدْ مِنْهُ قَرِيبٌ وَ لَمْ يَقْرُبْ مِنْهُ بَعِيدٌ وَ لَمْ يَحْتَجْ بَلْ يُحْتَاجُ إِلَيْهِ وَ هُوَ ذُو الطُّولِ - لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

أَمَّا قَوْلُ الْوَاصِفِينَ إِنَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَنْزِلُ فَإِنَّمَا يَقُولُ ذَلِكَ مَنْ يَنْسِبُهُ إِلَيَّ نَقْصٍ أَوْ زِيَادَةٍ وَ كُلُّ مُتَحَرِّكِ مُحْتَاجٍ إِلَيَّ مَنْ يُحَرِّكُهُ أَوْ يَتَحَرَّكُ بِهِ فَظَنَّ بِاللَّهِ الظَّنُّونَ فَهَلَكَ.

فَاخْذَرُوا فِي صِفَاتِهِ مَنْ أَنْ تَقْفُوا لَهُ عَلَيَّ حَدِّ تَحْدُودِهِ بِنَقْصٍ أَوْ زِيَادَةٍ أَوْ تَحَرُّكٍ أَوْ زَوَالٍ أَوْ نُهُوضٍ أَوْ قُعُودٍ فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ عَنْ صِفَةِ الْوَاصِفِينَ وَ نَعْتَ النَّاعِتِينَ وَ تَوَهُمِ الْمُتَوَهُمِينَ - وَ تَوَكَّلْ عَلَيَّ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ. الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ وَ تَقْلُبُكَ فِي السَّاجِدِينَ.

- Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç miktarını naklettik.

261- (17)... Süleyman el- Ferra, Ali b. Musa er- Rıza'dan (a.s) , O da atalarından Hz. Ali'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: «Hz. Musa (a.s) Rabbiyle münacat ettiğinde şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Acaba bana uzak mısın, sana sesleneyim, yoksa yakın mısın, seninle sessizce münacat edeyim?' Allah Celle Celâluhu Hz. Musa'ya şöyle vahyetti: 'Kim, beni anarsa ben onunlayım.' Hz. Musa şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Gerçekten ben şu anda seni anacak iyi bir halde değilim.' Allah şöyle buyurdu: 'Ey Musa! Beni tüm hallerde zikret.' “

262- (18)... Yakub b. Cafer el-Caferî, Ebu İbrahim'den (*Musa b. Cafer aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Birtakım insanlar, İmam'ın huzurunda Allah'ın dünya semâsına indiğini iddia ettiler.

Bunun üzerine İmam buyurdu ki: “Allah inmez ve inmeye ihtiyaç duymaz. Varlıklara bakışı açısından yakınlık ve uzaklık fark etmez. Yakın O'ndan uzaklaşmaz, uzak da O'na yakın olmaz. Hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Tersine, her şey O'na muhtaçtır. O, bahşedicidir. Ondan başka ilâh yoktur, üstün iradelidir, hikmet sahibidir.

Allah Tebareke ve Teâlâ'yı, inen biri olarak vasfedenlere gelince bu nitelendirmeyi, ancak O'nu eksiklik ve artma olgularıyla ilintilendirenler yaparlar. Her hareket eden varlık, kendisini hareket ettiren birine veya hareket etmesini sağlayan bir şeye muhtaçtır. Allah hakkında mesnetsiz zanlarda bulunanlar helâk olurlar. Allah'ı vasfederken, O'nu eksiklik veya fazlalık nitelikleriyle sınırlandıracak şekilde veya hareket eden ya da hareket ettirilen biri olarak vasfetmekten sakının.

Allah için zeval veya iniş tasavvur etmeyin. Bir yerden kalkma veya oturma eylemlerini düşünmeyin. Allah, kendisini bu şekilde vasfedenlerin vafından, nitelendirenlerin niteliğinden ve vehmedenlerin vehminden münezzehtir, yücedir. Seni kıyam ederken ve secde edenlerle birlikte hareket ederken gören, üstün iradeli ve merhamet sahibi Allah'a tevekkül et.”

١٩- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ ع أَنَّهُ قَالَ:

لَا أَقُولُ إِنَّهُ قَائِمٌ فَأَزِيلُهُ عَنْ مَكَانِهِ وَلَا أَحُدُّهُ بِمَكَانٍ يَكُونُ فِيهِ وَلَا أَحُدُّهُ أَنْ يَتَحَرَّكَ فِي شَيْءٍ مِنَ الْأَرْكَانِ وَالْجَوَارِحِ وَلَا أَحُدُّهُ بِلَفْظٍ شَقٍ فَمٍ وَلَكِنْ كَمَا قَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى - كُنْ فَيَكُونُ بِمَشِئَتِهِ مِنْ غَيْرِ تَرَدُّدٍ فِي نَفْسٍ فَرَدُّ صَدِّ لَمْ يَحْتَاجْ إِلَيَّ شَرِيكَ يَكُونُ لَهُ فِي مُلْكِهِ وَلَا يَفْتَحُ لَهُ أَبْوَابَ عِلْمِهِ.

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ السِّنَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيُّ الْكُوفِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا يُوصَفُ بِزَمَانٍ وَلَا مَكَانٍ وَلَا حَرَكَةٍ وَلَا انْتِقَالٍ وَلَا سُكُونٍ بَلْ هُوَ خَالِقُ الزَّمَانِ وَالْمَكَانِ وَالْحَرَكَةِ وَالسُّكُونِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُونَ غُلُوءًا كَبِيرًا.

٢١- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْعَزَائِمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ رُمَيْحٍ النَّسَوِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ إِسْحَاقَ قَالَ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَسَنِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ خَلْفٍ الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْحَسَنِ الْمُرَادِيُّ عَنْ عَبْدِ الْقُدُّوسِ وَهُوَ ابْنُ حَبِيبٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبْعِيِّ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع:

أَنَّهُ دَخَلَ السُّوقَ فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مُوَلَّيْهِ ظَهْرُهُ يَقُولُ لَا وَالَّذِي اخْتَجَبَ بِالسَّبْعِ فَضَرَبَ عَلَيَّ ظَهْرَهُ ثُمَّ قَالَ مَنْ الَّذِي اخْتَجَبَ بِالسَّبْعِ قَالَ اللَّهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ أَخْطَأْتُ ثِكَلْتِكَ أُمَّكَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ حِجَابٌ لِأَنَّهُ مَعَهُمْ أَيْنَمَا كَانُوا قَالَ مَا كَفَّارُهُ مَا قُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ حَيْثُ كُنْتَ قَالَ أَطْعِمِ الْمَسَاكِينَ قَالَ لَا إِنَّمَا حَلَفْتُ بِغَيْرِ رَبِّكَ.

٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ

263- (19)... Yakup b. Cafer, Ebu İbrahim'den (*İmam Musa b. Cafer aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah kâimdir, dediğim zaman O'nun yerinden ayrıldığını söylemiş olmuyorum. O'nu içinde bulunduğu bir mekânla sınırlandırmayı kastetmiyorum. Organ ve âletlerin hareket etmesi şeklinde sınırlandırıcı bir anlamı ifade etmiş olmuyorum. Dudaklarımı açmak suretiyle de bir sınırlandırmaya gitmiyorum; fakat Allah Tebareke ve Teâlâ'nın şu sözündeki anlamı kastediyorum:

‘Bir şeye ‘Ol’ der, o da hemen oluverir. (*Yasin, 82*)’ Allah iradesiyle bu emri verir; nefes alıp vermeksizin, tek başına ve hiçbir şeye muhtaç olmadan. O, mülkünü kendisine hatırlatacak, ilminin kapılarını açacak bir ortağa ihtiyaç duymaz.”

264- (20)... Ebu Basir, Ebu Abdullah es- Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ zamanla, mekânla, bir yerden bir yere hareketle, sükûnla nitelendirilmez; bilâkis zamanın, mekânın, hareketin, sükûnun yaratıcısıdır. Hakkında söylenenlerden münezzeh-tir, yücedir, büyüktür.”

265- (21)... El- Haris el- E'ver, Ali b. Ebu Talib'ten (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Hiz. Ali (a.s) pazara girdiğinde sırtı Hiz. Ali'ye dönük olan bir adam şöyle diyordu: “Yedi şeyden gizli olana yemin ederim ki hayır.” Hiz. Ali bu adamın omuzuna vurarak şöyle dedi: “Kim yedi şeyden gizlidir?” Adam dedi ki: “Allah, ey Müminlerin Emiri!” Hiz. Ali (a.s) dedi ki: “Hata ettin, Allah canını alsın. Allah Azze ve Celle ile yaratıkları arasında bir hicap yoktur; çünkü Allah, her nerede olurlarsa olsunlar onlardır.” Adam dedi ki: “Dediğim şeyin kefareti nedir? Ey Müminlerin Emiri!” Hiz. Ali şöyle buyurdu: “Nerede olursan ol Allah'ın seninle olduğunu bilmendir.” Adam dedi ki: “Öksüzlere yemek vereyim mi?” Hiz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Hayır, çünkü sen Rabbinin dışındakine yemin ettin.»

266- (22)... Cafer b. Muhammed (a.s) babasından, o da ceddinden

الرُّمَيْحِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ إِسْحَاقَ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنُ هَارُونَ الْوَاسِطِيُّ
قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْمَكِّيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُنِيفٌ مَوْلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي
سَيِّدِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ:

كَانَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع يُصَلِّي فَمَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ رَجُلٌ فَتَهَاهُ بَعْضُ جُلَسَائِهِ
فَلَمَّا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ لَهُ لِمَ نَهَيْتَ الرَّجُلَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ حَظَرَ فِيمَا بَيْنَكَ وَ
بَيْنَ الْمِحْرَابِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَحْظَرَ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ أَحَدٌ.

şöyle rivayet etmiştir:

Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s) namaz kıldığı sırada önünden biri geçti. Bunu gören etraftakiler o adama engel olarak onu nehyettiler. Hz. Hasan (a.s) namazını bitirdikten sonra şöyle buyurdu: “Neden o adama engel oldunuz?” Dediler ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! Bu adam sizinle mihrap arasında engel olmuştu.” İmam Hasan (a.s) şöyle buyurdu: «Yazıklar olsun sana! Allah Azze ve Celle bana kimsenin aramıza giremeyeceği kadar yakındır!»

٢٩. باب أسماء الله تعالى و الفرق بين معانيها و بين معاني

أسماء المخلوقين

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيٌّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُخْتَارِ الهمداني عَنِ الْفَتْحِ بْنِ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيِّ عَنِ أَبِي الْحَسَنِ ع. قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ مُنْشِئُ الْأَشْيَاءِ وَ مُجَسِّمُ الْأَجْسَامِ وَ مُصَوِّرُ الصُّورِ لَوْ كَانَ كَمَا يَقُولُونَ لَمْ يُعْرِفِ الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ وَلَا الْمُنْشِئُ مِنَ الْمُنْشِئِ لَكِنَّهُ الْمُنْشِئُ فَرَقَ بَيْنَ مَنْ جَسَمَهُ وَ صَوَّرَهُ وَ أَنْشَأَهُ وَ بَيْنَهُ إِذْ كَانَ لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَلَا يُشَبِّهُهُ هُوَ شَيْئًا.

قُلْتُ أَجَلُ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ لَكِنَّكَ قُلْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ وَ قُلْتَ لَا يُشَبِّهُهُ هُوَ شَيْئًا وَ اللَّهُ وَاحِدٌ وَ الْإِنْسَانُ وَاحِدٌ لَيْسَ قَدْ تَشَابَهَتِ الْوَحْدَانِيَّةُ.

قَالَ يَا فَتْحُ أَحَلَّتْ تَبَتُّكَ اللَّهُ إِنَّمَا التَّشْبِيهُ فِي الْمَعَانِي فَأَمَّا فِي الْأَسْمَاءِ فَهِيَ وَاحِدَةٌ وَ هِيَ دَلَالَةٌ عَلَى الْمُسَمَّى وَ ذَلِكَ أَنَّ الْإِنْسَانَ وَ إِن قِيلَ وَاحِدٌ فَإِنَّمَا يُخْبَرُ أَنَّهُ جُثَّةٌ وَاحِدَةٌ وَ لَيْسَ بِاثْنَيْنِ فَالْإِنْسَانُ نَفْسُهُ لَيْسَ بِوَاحِدٍ لِأَنَّ أَعْضَاءَهُ مُخْتَلِفَةٌ وَ أَلْوَانُهُ مُخْتَلِفَةٌ غَيْرُ وَاحِدَةٍ وَ هُوَ أَجْزَاءٌ مُجَرَّاةٌ لَيْسَتْ بِسَوَاءٍ دَمُهُ غَيْرُ لَحْمِهِ وَ لَحْمُهُ غَيْرُ دَمِهِ وَ عَصَبُهُ غَيْرُ عُرْوِقِهِ وَ شَعْرُهُ غَيْرُ بَشَرِهِ وَ سَوَادُهُ غَيْرُ بَيَاضِهِ وَ كَذَلِكَ سَائِرُ الْخَلْقِ فَالْإِنْسَانُ وَاحِدٌ فِي الْإِسْمِ لَا وَاحِدٌ فِي الْمَعْنَى وَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ هُوَ وَاحِدٌ فِي الْمَعْنَى لَا وَاحِدٌ غَيْرُهُ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ وَ لَا تَفَاوُتَ وَ لَا زِيَادَةَ وَ لَا نُقْصَانَ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ الْمَخْلُوقُ الْمَصْنُوعُ الْمُؤَلَّفُ مِنْ أَجْزَاءٍ مُخْتَلِفَةٍ وَ جَوَاهِرَ شَتَّى غَيْرُ أَنَّهُ بِالاجْتِمَاعِ شَيْءٌ وَاحِدٌ.

قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَرَجَّتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ - فَقَوْلُكَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ فَفَسَّرَهُ لِي كَمَا فَسَّرْتَ الْوَاحِدَ فَإِنِّي أَعْلَمُ أَنَّ لُطْفَهُ عَلَيَّ خِلَافَ لُطْفِ خَلْقِهِ لِلْفَضْلِ غَيْرُ أَنِّي أَحِبُّ أَنْ تَشْرَحَ ذَلِكَ لِي.

29- Yüce Allah'ın İsimleri, Aralarındaki Anlam Farklılıkları ve Yaratılmışlar Arasındaki Farkları Babı

267- (1)... Feth b. Yezid el-Curcanî şöyle rivayet etmiştir:

Ebul Hasan'ın (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Allah lâtiftir, her şeyden haberdardır, işitendir, birdir, tek-tir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamıştır ve doğrulmamıştır. Hiç kimse O'na denk değildir. Eğer (*Müşebbihe ekolüne mensup olanların*) iddia ettikleri gibi olsaydı yaratanla yaratılan, meydana getirenle meydana getirilen birbirinden ayırt edilmezdi. Ama O, yaratıp meydana getirendir. Cisim verip şekillendirdiği ve ortaya çıkarıp yarattığı şeyle arasına fark koymuştur. Bu yüzden hiçbir şey O'na benzemez ve O, hiçbir şeye benzemez.”

Dedim ki: “Tamam! Sana kurban olayım; fakat sen: ‘O tektir, hiçbir şeye muhtaç değildir.’ dedin, ardından: ‘O’na hiçbir şey benzemez.’ dedin. Allah birdir, insan da birdir. “Birlik” benzeşmiş olmuyor mu? Buyurdu ki: “Ey Feth! Muhal bir şeyden söz ettin. Allah seni doğru yol üzere sabit kılsın. Benzeşme ancak anlamda söz konusu olabilir. İsimlerse birdirler. Bunlar isimlendirilene delâlet ederler. Şöyle ki: Bir insanla ilgili olarak onun bir olduğu söylendiği zaman cüssesinin bir tane olduğu, iki tane olmadığı haber verilmiş oluyor. Yoksa insanın kendisi bir değildir. Çünkü organları farklı, renkleri farklıdır ve bir değildirler. Bunlar bölünebilen parçalardır. Hepsi eşit değildir. Kanı etinden ayırır ve eti kanından ayırır. Sinirleri damarlarından ayırır. Kılırları derisinden ayırır. Siyahı beyazının aynısı değildir. Aynı durum bütün varlıklar için geçerlidir. Dolayısıyla insan isim temelinde birdir, anlam bazında değil. Ulu Allah ise birdir ve O’ndan başka da ‘bir’ yoktur. Allah’ta farklılık, ayrılık, ziyadelik ve noksanlık bulunmaz. İnsan ise yaratılmıştır, yapılmıştır, değişik parçaların, farklı cevherlerin birleşiminden ibarettir. Ancak bütün bunların toplamı esasında bir sayılır.”

Dedim ki: “Sana kurban olayım. Beni büyük bir sıkıntıdan kurtardın, rahatlattın. Allah sana huzur bahşetsin. Bir de diyorsun ki: ‘Allah lâtiftir, her şeyden haberdardır.’ Allah’ın birliğinin anlamını açıkladığın gibi bunun anlamını da açıkla. Çünkü Allah’ın lâtif oluşunu, kulların lâtif oluşundan belirgin bir şekilde farklı olduğunu biliyorum; ancak bunu bana ayrıntılı açıklamamı istiyorum.”

فَقَالَ يَا فَتْحُ إِنَّمَا قُلْنَا اللَّطِيفُ لِلْخَلْقِ اللَّطِيفِ وَ لِعِلْمِهِ بِالشَّيْءِ اللَّطِيفِ أَوْ لَا تَرَى وَفَقَّكَ
 اللَّهُ وَ تَبَتَّكَ إِلَيَّ أَثَرُ صُنْعِهِ فِي الثَّبَاتِ اللَّطِيفِ وَ غَيْرِ اللَّطِيفِ وَ فِي الْخَلْقِ اللَّطِيفِ مِنَ الْحَيَوَانِ
 الصَّغَارِ مِنَ الْبُعُوضِ وَ الْجِرْجِسِ وَ مَا هُوَ أَصْغَرُ مِنْهُمَا مِمَّا لَا يَكَادُ تَسْتَبِينُهُ الْعُيُونُ بَلْ لَا يَكَادُ
 يُسْتَبَانُ لِصِغَرِهِ الذِّكْرُ مِنَ الْأُنْثَى وَ الْحَدِثُ الْمَوْلُودُ مِنَ الْقَدِيمِ فَلَمَّا رَأَيْنَا صِغَرَ ذَلِكَ فِي لُطْفِهِ وَ
 اهْتِدَاءِهِ لِلْسَفَادِ وَ الْهَرَبِ مِنَ الْمَوْتِ وَ الْجَمْعِ لِمَا يُصْلِحُهُ مِمَّا فِي لُجَجِ الْبَحَارِ وَ مَا فِي لِحَاءِ
 الْأَشْجَارِ وَ الْمَفَاوِزِ وَ الْقِفَارِ وَ فَهَمَ بَعْضُهَا عَنْ بَعْضِ مَنْطِقِهَا وَ مَا يَفْهَمُ بِهِ أَوْلَادُهَا عَنْهَا وَ نَقَلَهَا
 الْغِذَاءَ إِلَيْهَا ثُمَّ تَأَلَّفَ أَلْوَانُهَا حُمْرَةً مَعَ صُفْرَةٍ وَ بَيَاضٍ مَعَ حُمْرَةٍ وَ مَا لَا تَكَادُ عُيُونُنَا تَسْتَبِينُهُ
 بِتَمَامِ خَلْقِهَا وَ لَا تَرَاهُ عُيُونُنَا وَ لَا تَلْمِسُهُ أَيْدِينَا عَلِمْنَا أَنَّ خَالِقَ هَذَا الْخَلْقِ لَطِيفٌ لَطْفٌ فِي
 خَلْقِ مَا سَمَّيْنَاهُ بِلَا عِلَاجٍ وَ لَا أَدَاةٍ وَ لَا آلَةٍ وَ أَنَّ صَانِعَ كُلِّ شَيْءٍ فَمِنْ شَيْءٍ صَنَعَ وَ اللَّهُ
 الْخَالِقُ اللَّطِيفُ الْجَلِيلُ خَلَقَ وَ صَنَعَ لَا مِنْ شَيْءٍ.

٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
 يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ
 أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع أَنَّهُ قَالَ:

اعْلَمْ عِلْمَكَ اللَّهُ الْخَيْرَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قَدِيمٌ وَ الْقَدَمُ صِفَةٌ دَلَّتِ الْعَاقِلَ عَلَيَّ أَنَّهُ لَا
 شَيْءَ قَبْلَهُ وَ لَا شَيْءَ مَعَهُ فِي دَيْمُومِيَّتِهِ فَقَدْ بَانَ لَنَا بِإِقْرَارِ الْعَامَّةِ مَعَ مُعْجَزَةِ الصِّفَةِ أَنَّهُ لَا شَيْءَ
 قَبْلَ اللَّهِ وَ لَا شَيْءَ مَعَ اللَّهِ فِي بَقَائِهِ وَ بَطَلَ قَوْلُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ كَانَ قَبْلَهُ أَوْ كَانَ مَعَهُ شَيْءٌ وَ
 ذَلِكَ أَنَّهُ لَوْ كَانَ مَعَهُ شَيْءٌ فِي بَقَائِهِ لَمْ يَجْزِ أَنْ يَكُونَ خَالِقًا لَهُ لِأَنَّهُ لَمْ يَزَلْ مَعَهُ فَكَيْفَ يَكُونُ
 خَالِقًا لِمَنْ لَمْ يَزَلْ مَعَهُ وَ لَوْ كَانَ قَبْلَهُ شَيْءٌ كَانَ الْأَوَّلُ ذَلِكَ الشَّيْءَ لَا هَذَا وَ كَانَ الْأَوَّلُ أَوَّلِي
 بَأَنْ يَكُونَ خَالِقًا لِلْأَوَّلِ الثَّانِي.

ثُمَّ وَصَفَ نَفْسَهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِأَسْمَاءٍ دَعَا الْخَلْقَ إِذْ خَلَقَهُمْ وَ تَعَبَّدَهُمْ وَ ابْتَلَاهُمْ إِلَيَّ
 أَنْ يَدْعُوهُ بِهَا.

İmam buyurdu ki: «Ey Feth! Allah lâtifdir dememizin nedeni, O'nun lâtif şeyleri yaratması ve lâtif olan şeyleri bilmesidir. Allah seni başarılı kılsın ve ayaklarını doğru yol üzere sabit kılsın; yoksa Allah'ın olağanüstü yaratmasının sanatsal izlerini lâtif olan, olmayan bitkilerin, lâtif varlıkların, küçük canlıların, sineklerin ve sivrisineklerin ve neredeyse gözle görülemeyecek kadar küçük olan başka varlıkların şahsında gözlemlemedin mi? Bunların bir kısmı o kadar küçüktür ki erkek mi, dişi mi, yeni mi önceden mi doğmuş oldukları dahi bilinmez. Bunların latif küçüklüklerini, bununla beraber cinsel birleşmenin, ölümden kaçmanın, kendi yararlarına olan şeyleri toplayışlarını, denizlerin girdaplarında, ağaçların kabuklarında, ovalarda, vadilerde yaşayışlarını, birbirlerinin dillerini anlamalarını, yavruları ile anlaşmalarını, onlara yiyecek taşıyıışlarını; kızıl ve sarı renklerin, beyaz ve kırmızının bir arada oluşunu, küçücük bedenlerini neredeyse gözlerimizle göremeyişimizi, ellerimizle dokunamayışımızı gözlemlediğimiz zaman bu latif varlıkların yaratıcısının da latif olduğunu anlarız. O, zikrettiğimiz bu varlıkları lûtfuyla yorulmadan ve herhangi bir âlet kullanmadan yaratmıştır. Yine biliyoruz ki, bir şeyi yapan herkes, onu bir şeyden yapar; fakat büyük ve küçük bütün şeylerin yaratıcısı olan Allah yaratır; ama bir başka şeyden değil. “

268- (2)... Hüseyin b. Halid, Ebul-Hasan er-Rıza'dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Bil ki -Allah sana hayrı öğretsin- Allah Tebareke ve Teâlâ kadimdir, kadimlik O'nun sıfatıdır. Akıllı bir kimse, bunun O'ndan önce bir şeyin olmadığına, daimîlikte O'nunla beraber bir şeyin bulunmadığına delâlet ettiğini bilir. Akıl sahiplerinin genelinin itirafıyla bu sıfatın mucizesi bizim için açıklığa kavuşmuştur ki, Allah'tan önce bir şey yoktur, kalıcılığında O'nunla beraber bir şey yoktur. Dolayısıyla Allah'tan önce ve O'nunla beraber kalıcılık niteliğine sahip bir şeyin olduğunu savunanların görüşleri geçersizdir. Eğer Allah ile beraber kalıcılık niteliğine sahip bir başka şey olsaydı Allah'ın o şeyin yaratıcısı olması caiz olmazdı; çünkü o şey her zaman O'nunla beraber olurdu. Allah, her zaman kendisiyle beraber olan bir şeyin nasıl yaratıcısı olabilir ki? Eğer Allah'tan önce bir şey olsaydı ilk var olan, o şey olurdu, Allah değil. İlk olanın diğerinin yaratıcısı olması daha uygundur.

Sonra Allah Tebareke ve Teâlâ, kendisini bir takım isimlerle nite-

فَسَمَّى نَفْسَهُ سَمِيعاً بَصِيراً قَادِراً قَائِماً ظَاهِراً بَاطِناً لَطِيفاً خَبِيراً قَوِيّاً عَزِيزاً حَكِيماً
عَلِيماً وَ مَا أَشْبَهَ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ.

فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ مِنْ أَسْمَائِهِ الْغَالُونَ الْمُكَذِّبُونَ وَ قَدْ سَمِعُونَا نُحَدِّثُ عَنْ اللَّهِ أَنَّهُ لَا شَيْءَ
مِثْلُهُ وَ لَا شَيْءَ مِنَ الْخَلْقِ فِي حَالِهِ قَالُوا أَخْبِرُونَا إِذْ زَعَمْتُمْ أَنَّهُ لَا مِثْلَ لِلَّهِ وَ لَا شَيْءَ لَهُ كَيْفَ
شَارَكْتُمُوهُ فِي أَسْمَائِهِ الْحُسْنَى فَتَسَمَّيْتُمْ بِجَمِيعِهَا - فَإِنَّ فِي ذَلِكَ دَلِيلًا عَلَيَّ أَنَّكُمْ مِثْلُهُ فِي
حَالَاتِهِ كُلِّهَا أَوْ فِي بَعْضِهَا دُونَ بَعْضٍ إِذْ جَمَعْتُمْ الْأَسْمَاءَ الطَّيِّبَةَ.

قِيلَ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَلَزَمَ الْعِبَادَ أَسْمَاءً مِنْ أَسْمَائِهِ عَلَيَّ اخْتِلَافِ الْمَعَانِي وَ
ذَلِكَ كَمَا يَجْمَعُ الْإِسْمُ الْوَاحِدُ مَعْنَيْنِ مُخْتَلِفَيْنِ.

وَ الدَّلِيلُ عَلَيَّ ذَلِكَ قَوْلُ النَّاسِ الْجَائِزِ عَنْهُمْ الشَّائِعِ وَ هُوَ الَّذِي خَاطَبَ اللَّهُ بِهِ الْخَلْقَ
وَ كَلَّمَهُمْ بِمَا يَعْقِلُونَ لِيَكُونَ عَلَيْهِمْ حُجَّةٌ فِي تَضْيِيعِ مَا ضَيَّعُوا.

وَ قَدْ يُقَالُ لِلرَّجُلِ كَلْبٌ وَ حِمَارٌ وَ ثَوْرٌ وَ سُكْرَةٌ وَ عُلْقَمَةٌ وَ أَسَدٌ وَ كُلُّ ذَلِكَ عَلَيَّ خِلَافِهِ
وَ حَالَاتِهِ لَمْ تَقَعْ الْأَسَامِي عَلَيَّ مَعَانِيهَا الَّتِي كَانَتْ بُنِيَتْ عَلَيْهَا لِأَنَّ الْإِنْسَانَ لَيْسَ بِأَسَدٍ وَ لَا
كَلْبٍ فَافْهَمُ ذَلِكَ رَحِمَكَ اللَّهُ.

وَ إِنَّمَا نُسَمَّى اللَّهُ بِالْعَالِمِ بِغَيْرِ عِلْمٍ حَادِثٍ عِلْمَ بِهِ الْأَشْيَاءَ وَ اسْتَعَانَ بِهِ عَلَيَّ حِفْظَ مَا
يَسْتَقْبِلُ مِنْ أَمْرِهِ وَ الرِّوَايَةِ فِيمَا يَخْلُقُ مِنْ خَلْقِهِ وَ بَعَيْنِهِ مَا مَضَى مِمَّا أَفْنَى مِنْ خَلْقِهِ مِمَّا لَوْ
لَمْ يَحْضُرْهُ ذَلِكَ الْعِلْمُ وَ يَعْنِيهِ كَانَ جَاهِلاً ضَعِيفاً.

كَمَا أَنَا رَأَيْنَا عُلَمَاءَ الْخَلْقِ إِنَّمَا سُمُّوا بِالْعِلْمِ لِعِلْمٍ حَادِثٍ إِذْ كَانُوا قَبْلَهُ جَهْلَةً وَ رَبُّمَا
فَارَقَهُمُ الْعِلْمُ بِالْأَشْيَاءِ فَصَارُوا إِلَى الْجَهْلِ.

lendirmiştir. Varlıkları yaratınca, onları kulları haline getirince ve onları sınavlardan geçirince bu isimlerle kendisini çağırımlarını istedi. Kendini; Semi (*işiten*), Basir (*gören*), Kadir, Kâim, Nâtık (*söyleyen*), Zahir, Bâtın, Latîf, Habîr (*haberdar*), Kavi (*güçlü*), Aziz (*üstün*). Hâkim (*hikmet sahibi*), Âlim ve benzeri isimlerle isimlendirdi. Kötü niyetli yalanlayıcılar bu isimleri inceleyince ayrıca bizim de (*hiçbir şey Allah'a benzemez ve yarattıklarından hiçbir şey Onun durumunda olmaz*) dediğimizi duyunca dediler ki: 'Söyleyin bakalım, Allah'a hiçbir şeyin benzemediğini, hiçbir şeyin O'nun gibi olmadığını iddia ettiğinize göre nasıl oluyor da güzel isimleri almada O'na ortak oluyorsunuz ve bu isimlerin tümünü kendiniz için de kullanıyorsunuz? Çünkü bu isimleri almanız, sizin de bu güzel isimlerin tümünü üzerinizde toplamanız halinde, bu durumların tümünde veya bir kısmında O'nun gibi ve O'nun benzeri olursunuz.'

Onlara şu karşılık verildi: 'Allah Tebareke ve Teâlâ, kullarına bir ismin iki farklı anlama gelmesi gibi farklı anlamlara gelen isimlerini bilmelerini gerekli kıldı.' Bunun kanıtı insanların sözleri, aralarında yaygın olan kullanımlarıdır. Yüce Allah da kullarına insanların aralarında kullandıkları kelimelerle hitap eder. Onların anladıkları şeyleri söyler ki, bir şeyi zayı ettiklerinde bu, onların aleyhine bir kanıt olsun. Nitekim insanlar arasında her hangi bir adama köpek, eşek, öküz, şeker, acı ve aslan gibi isimler verilir. Bütün bunlar adamın değişik hallerine dayalı olarak yapılan nitelemelerdir ve gerçek anlamları esas alınarak konulmamışlardır. Çünkü insan, aslan ve köpek değildir. Bunu anla! Allah sana merhamet etsin.

Allah da bilen olarak isimlendirilir; ancak bu, eşyanın bilinmesine yardımcı olan sonradan olma bilgi değildir. Kulların niteliği olan sonradan olma bilgi ile karşılaşılan ilâhî emirlerin korunması, yarattığı varlıkların üzerinde tefekkür edilmesi, gelip geçmiş toplumların bozguncu özelliklerinin bilinmesi gerçekleştirilir. Eğer böyle bir bilgiye sahip olunmazsa veya bir an için bu bilgi kaybolursa, kişi cahil ve zayıf olur. İşte yüce Allah'ın bilgisi bu tür bir bilgi değildir. Nitekim kullar arasında sonradan olma bilgiye sahip olma anlamında âlim olarak isimlendirilen kimseler, bu bilgiye sahip olmadıkları zamanlarda cahildiler. Eğer varlıkları bilme nitelikleri ortadan kalkarsa tekrar cahil olurlar. Allah bilen olarak isimlendirilmiştir; çünkü O'nun her hangi bir şeyi bil-

وَ إِنَّمَا سَمِيَ اللَّهُ عَالِمًا لِأَنَّهُ لَا يَجْهَلُ شَيْئًا فَقَدْ جَمَعَ الْخَالِقَ وَ الْمَخْلُوقَ اسْمُ الْعِلْمِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى عَلَى مَا رَأَيْتَ.

وَ سُمِيَ رَبُّنَا سَمِيعًا لَا بِجُزْءٍ فِيهِ يَسْمَعُ بِهِ الصَّوْتُ وَ لَا يُبْصِرُ بِهِ كَمَا أَنَّ جُزْءَنَا الَّذِي نَسْمَعُ بِهِ لَا تَقْوَى عَلَى النَّظَرِ بِهِ.

وَ لَكِنَّهُ أَخْبَرَ أَنَّهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ لَيْسَ عَلَى حَدِّ مَا سَمِينَا نَحْنُ فَقَدْ جَمَعَنَا الْإِسْمُ بِالْسَمِيعِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى.

وَ هَكَذَا الْبَصَرُ لَا بِجُزْءٍ بِهِ أَبْصَرَ كَمَا أَنَّا نُبْصِرُ بِجُزْءٍ مِنَّا لَا نَنْتَفِعُ بِهِ فِي غَيْرِهِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ لَا يَجْهَلُ شَخْصًا مَنْظُورًا إِلَيْهِ فَقَدْ جَمَعَنَا الْإِسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى.

وَ هُوَ قَائِمٌ لَيْسَ عَلَى مَعْنَى انْتِصَابٍ وَ قِيَامٍ عَلَى سَاقٍ فِي كَبَدٍ كَمَا قَامَتِ الْأَشْيَاءُ وَ لَكِنْ أَخْبَرَ أَنَّهُ قَائِمٌ يُخْبِرُ أَنَّهُ حَافِظٌ.

كَقَوْلِكَ الرَّجُلُ الْقَائِمُ بِأَمْرِنَا فُلَانٌ وَ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ الْقَائِمُ أَيْضًا فِي كَلَامِ النَّاسِ الْبَاقِي وَ الْقَائِمُ أَيْضًا يُخْبِرُ عَنِ الْكِفَايَةِ.

كَقَوْلِكَ لِلرَّجُلِ قُمْ بِأَمْرِ فُلَانٍ أَيْ اكْفِهِ وَ الْقَائِمُ مِنَّا قَائِمٌ عَلَى سَاقٍ فَقَدْ جَمَعَنَا الْإِسْمُ وَ لَمْ يَجْمَعْنَا الْمَعْنَى -

وَ أَمَّا اللَّطِيفُ فَلَيْسَ عَلَى قِلَّةٍ وَ قِصَافَةٍ وَ صِغَرٍ وَ لَكِنْ ذَلِكَ عَلَى التَّفَادٍ فِي الْأَشْيَاءِ وَ الْإِمْتِنَاعِ مِنْ أَنْ يُدْرَكَ.

كَقَوْلِكَ لَطَفَ عَنِّي هَذَا الْأَمْرُ وَ لَطَفَ فُلَانٌ فِي مَذْهَبِهِ وَ قَوْلِهِ يُخْبِرُكَ أَنَّهُ عَمَضَ فَبَهَرَ الْعَقْلُ وَ فَاتَ الطَّلَبُ وَ عَادَ مُتَعَمِّقًا مُتَلَطِّفًا لَا يُدْرِكُهُ الْوَهْمُ.

memesi söz konusu değildir. Böylece yaratan ve yaratılan âlim isminde birleşmişlerdir; ancak, gördüğünüz gibi, kastedilen anlam farklıdır.

Rabbimiz, işiten olarak da isimlendirilir; ama sesleri işitmesine veya görmesine yardımcı olan bir kulak deliğine sahip olduğu ve bununla göremediği anlamına gelmez. Fakat biz kullar sahip olduğumuz kulak deliğiyle sesleri işitebiliriz; ama onun aracılığıyla varlıkları göremeyiz. Allah bize, hiçbir sesin kendisinden gizli kalmadığını haber vermiştir; ama bizim kendimizi bu bağlamda isimlendirdiğimiz anlamda değil. İşitme ismi ile de bir noktada buluştuk; ancak bu isim bizim açımızdan farklı, Rabbimiz açısından farklı bir anlam ifade etmektedir. Aynı şekilde Allah'ın görmesi de göz deliği yardımıyla gerçekleşen bir olgu değildir. Fakat bizler, göz delikleri aracılığıyla görürüz ve bu organdan başka maksatlar için yararlanamayız. Buna karşılık Allah görür ve görülen hiçbir şey O'nun bilgisinin kapsamının dışına çıkamaz. Bu bağlamda isim noktasında birleştik; ama anlam hususunda farklılaştık.

‘Allah kâimdir’; ama dikilmek ve bacakların üzerinde dik durmak anlamında değil. Bu varlıklar açısından geçerli olan bir dik duruş, kâim oluş şeklidir. Allah, koruyup gözeten anlamında ‘kâim’dir. Bir adamın, falan kişi bizim işlerimizi yürütüp gözetmekten sorumludur, demesi anlamında. Allah, her nefsin kazanıp edindiğinin üzerinde koruyucu, gözeticidir. Ayrıca insanların konuşmalarındaki ‘kâim’ sözcüğü bâki, kalıcı anlamına da gelir. Ayrıca bu sözcük yeterlilik, liderlik anlamını da ifade eder. Bir adama, falan oğullarının liderliğini yap, onları yönet, demen gibi. Biz insanlar açısından ‘kâim’, ayaklarının üzerinde dikilmiş demektir. Dolayısıyla ismen ortak bir noktada buluşmakla beraber anlam esasında (temelinde) buluşmadık. Allah'ın latif oluşu azlık, incelik ve küçüklük anlamına gelmez. Tam tersine varlıkların içine nüfuz edicilik ve kavranmasının, algılanmasının imkânsızlığını ifade eder. Bir adama “bu iş bana latif geldi” ya da “falan adam düşünce tarzı ve sözü itibariyle lâtifdir” dediğin zaman bu sana şunu anlatıyor ki akıl bu işte şaşkın halde- dir, maksadını kavrayamayacak durumdadır ve iş zihinsel olarak tasavvur edilemeyecek kadar derin ve incedir. Allah Tebareke ve Teâlâ'nın latifliği de öyle. O, bir sınırla sınırlandırılmaktan, bir nitelikle mahdud hale getirilmekten münezzehtir. Biz insanların latifliği ise küçüklük, incelik ve azlık anlamını ifade eder. İsmimiz aynı olmakla beraber bu ismin işaret ettiği anlam, bizim açımızdan ayrı, Allah açısından ayrıdır

فَهَكَذَا لُطْفَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْ أَنْ يُدْرِكَ بِحَدٍّ أَوْ يُحَدَّ بِوَصْفٍ وَ اللَّطَافَةُ مِنَّا الصَّغْرُ
وَالْقِلَّةُ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى -

وَأَمَّا الْخَيْرُ فَالَّذِي لَا يَغْرُبُ عَنْهُ شَيْءٌ وَلَا يَفُوتُهُ شَيْءٌ لَيْسَ لِلتَّجَرِبَةِ وَلَا لِلِإِعْتِبَارِ
بِالْأَشْيَاءِ فَيُفِيدُهُ التَّجَرِبَةُ وَالِإِعْتِبَارُ عِلْمًا لَوْ لَاهُمَا مَا عُلِمَ لِأَنَّ مَنْ كَانَ كَذَلِكَ كَانَ جَاهِلًا.

وَاللَّهُ لَمْ يَزَلْ خَيْرًا بِمَا يَخْلُقُ وَالْخَيْرُ مِنَ النَّاسِ الْمُسْتَخِيرُ عَنْ جَهْلِ الْمُتَعَلِّمِ وَقَدْ
جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى.

وَأَمَّا الظَّاهِرُ فَلَيْسَ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ عَلَا الْأَشْيَاءَ بِرُكُوبٍ فَوْقَهَا وَقُعُودٍ عَلَيْهَا وَ تَسَنُّمٍ لِنُزَاهَا
وَلَكِنْ ذَلِكَ لِقَهْرِهِ وَلِغَلَبَتِهِ الْأَشْيَاءَ وَلِقُدْرَتِهِ عَلَيْهَا.

كَقَوْلِ الرَّجُلِ ظَهَرْتُ عَلَيَّ أَعْدَائِي وَأَظْهَرَنِي اللَّهُ عَلَيَّ خَصْمِي يُخْبِرُ عَنِ الْفُلْجِ وَالْغَلَبَةِ
فَهَكَذَا ظُهُورُ اللَّهِ عَلَيَّ الْأَعْدَاءِ.

وَوَجْهٌ آخَرُ أَنَّهُ الظَّاهِرُ لِمَنْ أَرَادَهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ وَأَنَّهُ مُدَبِّرٌ لِكُلِّ مَا بَرَأَ.

فَأَيُّ ظَاهِرٍ أَظْهَرَ وَأَوْضَحَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَإِنَّكَ لَا تَعْدُمُ صُنْعَهُ حَيْثُمَا تَوَجَّهْتَ وَفِيكَ مِنْ
آثَارِهِ مَا يُغْنِيكَ وَالظَّاهِرُ مِنَّا الْبَارِزُ بِنَفْسِهِ وَالْمَعْلُومُ بِحَدِّهِ - فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ لَمْ يَجْمَعْنا
الْمَعْنَى.

وَأَمَّا الْبَاطِنُ فَلَيْسَ عَلَيَّ مَعْنَى الْإِسْتِظْطَانِ لِلْأَشْيَاءِ بِأَنْ يُغَوَّرَ فِيهَا وَلَكِنْ ذَلِكَ مِنْهُ عَلَيَّ
اسْتِظْطَانِهِ لِلْأَشْيَاءِ عِلْمًا وَ حِفْظًا وَ تَذْيِيرًا.

كَقَوْلِ الْقَائِلِ أَبْطَنْتُهُ يَعْنِي خَبَرْتُهُ وَ عَلِمْتُ مَكْتُومَ سِرِّهِ وَ الْبَاطِنُ مِنَّا بِمَعْنَى الْغَائِرِ فِي
الشَّيْءِ الْمُسْتَتَرِّ بِهِ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى.

Her şeyden haberdar olmak / Habir; hiçbir şeyin gizli kalmaması, hiçbir şeyin gözden kaçmaması demektir. Ama Allah'ın her şeyden haberdar olması deneyim ve varlıklardan ibret çıkarmak sonucu oluşan bir nitelik değildir. Çünkü deneyim ve ibret alma sonucu oluşan ilim, bu iki olgunun bulunmadığı durumlarda ortadan kalkar. Deneyim ve ibret alma sonucu bilen kimse, bundan önce cahil kimsedir. Allah ise her zaman yarattıklarından haberdardır. İnsanlardan haberdar olanlar ise bilgi edinerek cehaletten kurtulmak suretiyle bu niteliğe kavuşurlar. Bu hususta da isim aynı olmakla beraber anlam bizimle Allah açısından farklılık arz etmektedir.

Allah'ın zahir oluşu ise bütün varlıkların üzerinde onların üstüne binmiş, üstlerinde oturmuş, tepelerine kurulmuş anlamına gelmez. Bilâkis varlıkları kahredici gücüyle kontrol etmesi, onlara galip olması, onlar üzerinde karşı konulmaz bir güce sahip olması anlamına gelir. Söz gelimi bir adam: “Düşmanlarım üzerinde zahir oldum ve Allah beni, hasmımın üzerinde zahir kıldı” dediği zaman zafere eriştiğinden, onları yenilgiye uğrattığından söz ediyordur. Allah'ın varlıklar üzerinde zahir olması da bu anlama gelir. Bu niteliğin bir diğer anlamı da şudur: Allah kendisini arayan kimse açısından zahirdir. Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz. O, yarattığı her şeyin yöneticisi, yönlendiricisidir. Dolayısıyla her zahir olan şey, Allah Tebareke ve Teâlâ açısından daha zahir ve daha açıktır. Çünkü ne tarafa yönelirsen yönel, orada mevcut bulunan Allah'ın sanatını yok sayamazsın. Baktığın her yerde O'nun sanatını görürsün. Bizzat senin varlığında da O'nun sanatının izleri yeterince vardır. Biz insanlardan zahir olan ise kendisi olarak belirgin ve sınırları itibariyle bilinen kimseye denir. Burada da isim olarak birleşmemize karşın anlam açısından farklılaştığımız görülmektedir.

Allah'ın ‘bâtın’ olması; varlıkların içinde olmak, onların içinde batmak anlamına gelmez. Bilâkis, bilgi, koruma ve planının varlıkların derinliklerine, gizliliklerine nüfuz etmesi anlamına gelir. ‘Ebtantuhu’ denildiği zaman, ondan haberdar oldum, gizli sırlarını bildim, denilmiş olur. Fakat biz insanlardan bâtın olan bir şeyde kaybolan, örtünen kimse demektir. Görüldüğü gibi isim aynı olmakla beraber bizim açımızdan farklı, Allah açısından farklı bir anlam ifade etmektedir.

Allah'ın ‘kahredici’ olması da zahmet, yorgunluk, çözüm arama, kibarlık ve tuzak kurma şeklinde zorlayıp baskı altına alma anlamına

وَأَمَّا الْقَاهِرُ فَإِنَّهُ لَيْسَ عَلَيَّ مَعْنَى عِلَاجٍ وَ نَصَبٍ وَ احْتِيَالٍ وَ مُدَارَاةٍ وَ مَكْرِ كَمَا يَقْهَرُ
الْعِبَادُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَالْمَقْهُورُ مِنْهُمْ يَعُودُ قَاهِرًا وَ الْقَاهِرُ يَعُودُ مَقْهُورًا.

وَ لَكِنْ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيَّ أَنَّ جَمِيعَ مَا خَلَقَ مُلْتَبِسٌ بِهِ الدَّلُّ لِفَاعِلِهِ وَ قِلَّةُ
الِامْتِنَاعِ لِمَا أَرَادَ بِهِ لَمْ يَخْرُجْ مِنْهُ طَرَفَةٌ غَيْرَ أَنَّهُ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ وَ الْقَاهِرُ مِنَّا عَلَيَّ
مَا ذَكَرْتُهُ وَ وَصَفْتُ فَقَدْ جَمَعْنَا الْإِسْمَ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى.

وَ هَكَذَا جَمِيعُ الْأَسْمَاءِ وَ إِنْ كُنَّا لَمْ نُسَمِّهَا كُلَّهَا فَقَدْ يُكْتَفَى لِلِاعْتِبَارِ بِمَا أَلْقَيْنَا إِلَيْكَ وَ
اللَّهُ عَوْنُنَا وَ عَوْنُكَ فِي إِشَادِنَا وَ تَوْفِيقِنَا.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
يَعْقُوبَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَّادٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ
بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ اسْمًا بِالْحُرُوفِ وَ هُوَ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْحُرُوفِ غَيْرِ مَنْعُوتٍ وَ
بِالْفَلْظِ غَيْرِ مُنْطَقٍ وَ بِالشَّخْصِ غَيْرِ مُجَسَّدٍ وَ بِالتَّشْبِيهِ غَيْرِ مَوْصُوفٍ - وَ بِاللَّوْنِ غَيْرِ مَصْبُوعٍ.
مَنْفَى عَنْهُ الْأَقْطَارُ مُبْعَدٌ عَنْهُ الْخُدُودُ مَحْجُوبٌ عَنْهُ حِسٌّ كُلُّ مَتَوَهِّمٍ مُسْتَرْتَرٍ غَيْرِ مَسْتَوِرٍ
فَجَعَلَهُ كَلِمَةً تَامَّةً عَلَيَّ أَرْبَعَةَ أَجْزَاءٍ مَعًا لَيْسَ مِنْهَا وَاحِدٌ قَبْلَ الْآخِرِ فَأُظْهِرَ مِنْهَا ثَلَاثَةُ أَسْمَاءٍ
لِفَاقَةِ الْخَلْقِ إِلَيْهَا وَ حَجَبَ وَاحِدًا مِنْهَا وَ هُوَ الْإِسْمُ الْمَكْنُونُ الْمَخْزُونُ بِهِذِهِ الْأَسْمَاءِ الثَّلَاثَةِ
الَّتِي أُظْهِرَتْ.

فَالظَّاهِرُ هُوَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ سَخَّرَ سُبْحَانَهُ لِكُلِّ اسْمٍ مِنْ هَذِهِ أَرْبَعَةَ أَرْكَانٍ فَذَلِكَ
اِثْنَا عَشَرَ رُكْنًا.

ثُمَّ خَلَقَ لِكُلِّ رُكْنٍ مِنْهَا ثَلَاثِينَ اسْمًا فَعَلَّا مَنْسُوبًا إِلَيْهَا فَهُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ... الْمَلِكُ
الْقُدُّوسُ ... الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ ... - الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَ لَا نَوْمٌ - ... الْعَلِيمُ

gelmez. Bu tür yöntemlerle kullar, birbirlerini baskı altına alırlar. Bazen baskı altına alınan kimse daha sonra baskı uygulayan kimse haline gelir ve baskı uygulayan kimse de baskıya uğrayan olur. Fakat bu nitelik Allah açısından; yarattığı bütün varlıkların O'nun karşısında zillet giysisine bürünmeleri, boyun eğmeleri anlamını ifade eder. Öyle ki Allah onlarla ilgili bir şey istediği zaman buna karşı çıkacak gücü bulamazlar kendilerinde. Bir göz açıp kapama anı kadar kısa bir süre için dahi O'nun iradesinin dışına çıkmazlar. **‘O, bir şeye ‘Ol’ der, o da hemen olur.’** (Yasin, 82) ‘Biz insanlar açısından kahredici niteliği ise yukarıda anlattığım ve tanımladığım şekildedir. Bir kez daha isim bir olmakla beraber ismin bizim ve Allah açısından ifade ettiği anlam farklılaştı. Bu durum, tümünü üzerimizde taşımamız mümkün olmamakla beraber diğer bütün isimler için de geçerlidir. Sana sunduğumuz bu bilgiler yeterlidir. Allah sana yardım etsin, yol göstericilik ve başarılı kılma hususunda bize yardımcı olsun.”

269- (3)... İbrahim b. Ömer, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Tebareke ve Teâlâ, ‘bir ismi’ seslendirilmez harflerden, konuşulmaz lâfızlardan, bedenleşmez şahıstan (*vücut kalıbı ile somutlaştırılmaz*), vasedilmez benzetmeden, boyasız renkten, boyut ve kenarlar O’ndan olumsuzlanmış (*nefyedilmiş*), sınırlar O’ndan uzaklaştırılmış, bütün tasavvur edebilenlerin duyumsamaları O’ndan perdelenmiş ve örtüsüz gizlenmiş olarak yarattı.

Onu dört eşit parçaya dayalı tam bir kelime haline getirdi ki bu parçaların hiçbirisi diğerinden önce değildir. Sonra yaratılmışların muhtaç oldukları üç ismi ortaya çıkardı, birini ise perdeledi; bu, gizlenmiş, saklanmış isimdir.

Zahir olan da Allah Tebareke ve Teâlâ’dır. Bunlar açık isimlerdir.

Allah bu isimlerin her birine dört rüknü musahhar kılmıştır. Bunlar da toplam olarak on iki rükün ederler. Sonra bu rükünlerin her biri için otuz isim yarattı. Ki bunlar fiilen rükünlere nispet edilirler. Bu isimler şunlardır:

Rahman, Rahîm, Melik (*mülkün sahibi*), Kuddûs (*kutsal*), Hâlık (*yaratıcı*), Bârî (*yoktan var eden*), Musavvir (*şekil veren*), Hayy (*diri*),

الْحَبِيرُ ... السَّمِيعُ الْبَصِيرُ - ... الْحَكِيمُ ... الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ - ... الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ الْمُقْتَدِرُ الْقَادِرُ - السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُ الْبَارِئُ الْمُنْشِئُ الْبَدِيعُ الرَّفِيعُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّزَّاقُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْبَاعِثُ الْوَارِثُ.

فَهَذِهِ الْأَسْمَاءُ وَ مَا كَانَ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْحُسْنَى حَتَّى تُتِمَّ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ سِتِّينَ اسْمًا فَهِيَ نِسْبَةٌ لِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ الثَّلَاثَةِ وَ هَذِهِ الْأَسْمَاءُ الثَّلَاثَةُ أَرْكَانٌ وَ حُجُبٌ لِلْإِسْمِ الْوَاحِدِ الْمَكُونِ الْمُحْزُونِ بِهِذِهِ الْأَسْمَاءِ الثَّلَاثَةِ.

وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَ مُوسَى بْنِ عَمْرٍو وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ. قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا عَ هَلْ كَانَ اللَّهُ عَارِفًا بِنَفْسِهِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ - قَالَ نَعَمْ.

قُلْتُ يَرَاهَا وَ يَسْمَعُهَا قَالَ:

مَا كَانَ اللَّهُ مُحْتَاجًا إِلَيَّ ذَلِكَ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يَسْأَلُهَا وَ لَا يَطْلُبُ مِنْهَا هُوَ نَفْسُهُ وَ نَفْسُهُ هُوَ قُدْرَتُهُ نَافِذَةٌ وَ لَيْسَ يَحْتَاجُ أَنْ يُسَمَّى نَفْسُهُ وَ لَكِنْ اخْتَارَ لِنَفْسِهِ أَسْمَاءً لِغَيْرِهِ يَدْعُوهُ بِهَا لِأَنَّهُ إِذَا لَمْ يَدْعُ بِاسْمِهِ لَمْ يُعْرِفْ فَأَوَّلُ مَا اخْتَارَ لِنَفْسِهِ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ لِأَنَّهُ أَعْلَى الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا. فَمَعْنَاهُ اللَّهُ وَ اسْمُهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ هُوَ أَوَّلُ أَسْمَائِهِ لِأَنَّهُ عَلَيَّ عَ لَا كُلَّ شَيْءٍ.

٥- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْإِسْمِ مَا هُوَ قَالَ:

صِفَةٌ لِمَوْصُوفٍ.

٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

Kayyûm (*egemen olup idare eden*), Uyuklama ve Uyku Tutmaz, Âlim, Habîr (*her şeyden haberdar olan*), Semî' (*işiten*), Basîr (*gören*), Hâkîm (*hüküm ve hikmet sahibi*), Azîz (*üstün*), Cebbar (*dilediğini yapan*), Mütekebbir (*ululanan*), Aliy (*yüce*), Azîm (*büyük*), Muktedir, Kadîr, Selâm (*esenlik veren*), Mü'min (*güvenlik veren*), Müheymin (*gözetip koruyan*), Münşî (*inşa eden*), Bedî' (*örneksiz yaratan*), Refî' (*yüksek yüce*), Celîl (*ulu*), Kerîm, Razîk (*rızık veren*), Muhyî (*hayat veren*), Mumîl (*öldüren*), Bâis (*yeniden diriltten*), Vâris (*vâris olan*)...

Bu ve sayıları üç yüz altmışı bulan Allah'ın güzel isimleri, yukarıda işaret ettiğimiz üç isme dayanırlar. Bu üç isim rükündürler. Gizli ve saklı tek isimse bu üç isimle perdelenmiştir. Şu ayette buna işaret edilmiştir: **De ki: İster Allah'ı çağırın, ister Rahman'ı çağırın; hangisini çağırırsanız en güzel isimler O'nundur.** (İsrâ, 110)⁴⁹

270- (4)... İbn Sinan şöyle rivayet etmiştir:

Ebul Hasan er-Rıza'ya (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) sordum: “Allah varlıkları yaratmadan önce kendisini biliyor muydu?” Dedi ki: “Evet.”

Dedim ki: “Kendisini görüyor, (*kendi sesini*) işitiyor muydu?»

Dedi ki: “Buna ihtiyacı yoktu; çünkü O'na bir sorusu ve O'ndan bir isteği yoktu. O, kendisiydi, kendisi de O idi. Kudreti yürürlükteydi. Kendini adlandırmaya ihtiyaç duymuyordu; ancak O, başkalarının kendisini çağırmaları için kendine isimler koymayı öngördü. Eğer O, ismiyle çağırılmasaydı bilinmezdi. Kendisi için ilk seçtiği isimler: el-Aliy (*yüce*), el-Azîm (*büyük*) isimleri oldu. Çünkü O, bütün varlıklardan daha yücedir. Bunun anlamı şudur: O, Allah'tır, adı da el-Aliy ve el-Azim'dir. Bu, O'nun ilk ismidir. Her şeyden üstün ve yüce.”

271- (5)... Aynı senetle Muhammed b. Sinan şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a (a.s) , «İsim nedir?» diye sordum.

Buyurdu ki: “Vasfedilenin sıfatıdır.”

272- (6)... Abdul-A'lâ, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

اسْمُ اللَّهِ غَيْرُ اللَّهِ وَكُلُّ شَيْءٍ وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمُ شَيْءٍ فَهُوَ مَخْلُوقٌ مَا خَلَا اللَّهُ فَأَمَّا مَا عَبَّرَتْهُ الْأَلْسُنُ أَوْ مَا عَمِلَتْهُ الْأَيْدِي فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَاللَّهُ غَايَةٌ مِنْ غَايَاهُ وَالْمُعَيَّا غَيْرُ الْغَايَةِ وَالْغَايَةُ مَوْصُوفَةٌ وَكُلُّ مَوْصُوفٍ مَصْنُوعٌ وَصَانِعُ الْأَشْيَاءِ غَيْرُ مَوْصُوفٍ بِحَدِّ مُسَمِّيٍّ لَمْ يَتَكَوَّنْ فَتَعْرِفْ كَيْنُونَتَهُ بِصُنْعِ غَيْرِهِ وَلَمْ يَتَنَاهَ إِلَيَّ غَايَةٍ إِلَّا كَانَتْ غَيْرُهُ لَا يَذِلُّ مَنْ فَهِمَ هَذَا الْحُكْمَ أَبَدًا.

وَهُوَ التَّوْحِيدُ الْخَالِصُ فَارْعَوْهُ وَصَدِّقُوهُ وَتَفَهَّمُوهُ بِإِذْنِ اللَّهِ.

مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يَعْرِفُ اللَّهَ بِحِجَابٍ أَوْ بِصُورَةٍ أَوْ بِمِثَالٍ فَهُوَ مُشْرِكٌ لِأَنَّ الْحِجَابَ وَالْمِثَالَ وَالصُّورَةَ غَيْرُهُ.

وَإِنَّمَا هُوَ وَاحِدٌ مُوَحَّدٌ فَكَيْفَ يُوَحَّدُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ عَرَفَهُ بِغَيْرِهِ وَإِنَّمَا عَرَفَ اللَّهُ مَنْ عَرَفَهُ بِاللَّهِ وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْهُ بِهِ فَلَيْسَ يَعْرِفْهُ إِنَّمَا يَعْرِفُ غَيْرَهُ لَيْسَ بَيْنَ الْخَالِقِ وَالْمَخْلُوقِ شَيْءٌ. فَاللَّهُ خَالِقُ الْأَشْيَاءِ لَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ وَاللَّهُ يُسَمِّي بِأَسْمَائِهِ وَهُوَ غَيْرُ أَسْمَائِهِ وَالْأَسْمَاءُ غَيْرُهُ.

٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ.

قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي ع فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ أَخْبِرْنِي عَنِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ أَسْمَاءٌ وَصِفَاتٌ فِي كِتَابِهِ فَاسْمَاؤُهُ وَصِفَاتُهُ هِيَ هُوَ.

فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع إِنَّ لِهَذَا الْكَلَامِ وَجْهَيْنِ إِنْ كُنْتَ تَقُولُ هِيَ هُوَ أَيْ إِنَّهُ ذُو عَدَدٍ وَكَثْرَةٍ فَتَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

وَإِنْ كُنْتَ تَقُولُ لَمْ تَزَلْ هَذِهِ الصِّفَاتُ وَالْأَسْمَاءُ فَإِنَّ لَمْ تَزَلْ يَحْتَمِلُ مَعْنَيْنِ فَإِنْ قُلْتَ

“Allah’ın ismi O’nun gayrisidir, O değildir. Ad konulan her varlık ‘şey’dir. Allah hariç, her şey de yaratılmıştır... Dillerin ifade ettiği ve ellerin işlediği (yazdığı) şeyler (*Allah sözcüğü*) mahlûktur. Allah sözcüğü O’nu gösteren işaretlerden biridir.

Gayeyi gösteren işaretler işaret edilen gayenin kendisi değildirler. Çünkü işaretler vasfedilirler. Vasfedilen şeyler yapılmışlardır. Fakat eş-yayı yaratan zât, müsemma sınıрыla vasfedilmiş değildir. Oluşturulmuş değildir ki, oluşumu başka bir oluşumla bilinsin. İnsanlar O’nu tanıma hususunda hangi sona ulaşırlarsa Allah bundan gayrisidir. Bu hükmü anlayan kimse ebediyen sürçmez. Bu, yalın tevhiddir.

Allah’ın izniyle O’nu arayın, O’nu tasdik edin, O’nu doğru anlayın. Allah’ı bir hicapla, bir suretle veya bir örnekle bildiğini iddia eden bir kimse müşriktir; çünkü O’nun hicabı, örneği ve sureti O’nun gayrisidir. Bilâkis Allah birdir, birlenmesi gerekendir. O’nu başkasıyla bildiğini iddia eden bir kimse O’nu nasıl birlemiş olur? Allah ‘ı ancak Allah ile bilen bilmıştır. O’nu, O’nunla bilmeyen, O’nu bilmemiştir, olsa olsa O’ndan başkasını bilmıştır. Yaratıcı ile yaratılan arasında bir şey yoktur.⁵⁰ Eşyanın yaratıcısı Allah, bir şeyden olmuş değildir. Allah isimleriyle adlandırılır; ama O, isimlerden gayridir, isimler de O’nun gayrisidir.»

273- (7)... Ebu Haşim el-Caferî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer-i Sâni’nin (*İmam Muhammed b. Ali el-Cevâd aley-hisselâm*) yanındaydım. Bir adam O’na dedi ki: “Allah Tebareke ve Teâlâ’nın Kitabında O’nun bazı isim ve sıfatlarından bahsediliyor. Bu isim ve sıfatlar Allah’ın kendisi midir?”

Ebu Cafer (a.s) buyurdu ki: “Bu sözlerin iki boyutu vardır. Eğer ‘bunlar O mudur?’ derken O’nun sayısal anlamda çokluk olup olmadığını soruyorsan yüce Allah bundan münezzehtir. Şayet, bu isim ve sıfatların her zaman var olduklarını kastediyorsan ‘her zaman olmak’ın iki anlamı vardır. Şayet bunların Allah katında bilgisi dâhilinde olduklarını, Allah ‘ın bu isim ve niteliklere müstahak olduğunu kastediyorsan bu söylediğin doğrudur.

Şayet, bu isim ve sıfatların tasvirlerinin, hecelenişlerinin ve harflerinin her zaman var olduklarını kastediyorsan Allah ile beraber başka-

لَمْ تَزَلْ عِنْدَهُ فِي عِلْمِهِ وَهُوَ مُسْتَحِقُّهَا فَنَعَمْ وَإِنْ كُنْتَ تَقُولُ لَمْ يَزَلْ تَصَوِّرُهَا وَهَجَاؤُهَا وَ تَقْطِيعُ حُرُوفِهَا فَمَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ مَعَهُ شَيْءٌ غَيْرُهُ بَلْ كَانَ اللَّهُ وَ لَا خَلْقَ ثُمَّ خَلَقَهَا وَسِيلَةً بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ يَتَضَرَّعُونَ بِهَا إِلَيْهِ وَ يَعْبُدُونَهُ وَ هِيَ ذِكْرُهُ وَ كَانَ اللَّهُ وَ لَا ذِكْرَ وَ الْمَذْكُورُ بِالذِّكْرِ هُوَ اللَّهُ الْقَدِيمُ الَّذِي لَمْ يَزَلْ وَ الْأَسْمَاءُ وَ الصِّفَاتُ مَخْلُوقَاتُ الْمَعَانِي وَ الْمَعْنَى بِهَا هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا يَلِيقُ بِهِ الْإِخْتِلَافُ وَ الْإِئْتِلَافُ وَ إِنَّمَا يَخْتَلِفُ وَ يَأْتِلِفُ الْمُتَجَرِّئُ.

فَلَا يُقَالُ اللَّهُ مُؤْتَلِفٌ وَ لَا اللَّهُ كَثِيرٌ وَ لَا قَلِيلٌ وَ لَكِنَّهُ الْقَدِيمُ فِي ذَاتِهِ لِأَنَّ مَا سِوَى الْوَاحِدِ مُتَجَرِّئٌ وَ اللَّهُ وَاحِدٌ لَا مُتَجَرِّئٌ وَ لَا مُتَوَهَّمٌ بِالْقَلَّةِ وَ الْكَثَرَةِ وَ كُلُّ مُتَجَرِّئٍ وَ مُتَوَهَّمٍ بِالْقَلَّةِ وَ الْكَثَرَةِ فَهُوَ مَخْلُوقٌ دَالٌّ عَلَى خَالِقِهِ لَهُ.

فَقَوْلُكَ إِنَّ اللَّهَ قَدِيرٌ خَبَرْتَ أَنَّهُ لَا يُعْجِزُهُ شَيْءٌ فَنفَيْتَ بِالْكَلِمَةِ الْعَجْزَ وَ جَعَلْتَ الْعَجْزَ سِوَاهُ.

وَ كَذَلِكَ قَوْلُكَ عَالِمٌ إِنَّمَا نفَيْتَ بِالْكَلِمَةِ الْجَهْلَ وَ جَعَلْتَ الْجَهْلَ سِوَاهُ فَإِذَا أَفْنَى اللَّهُ الْأَشْيَاءَ أَفْنَى الصُّورَ وَ الْهَجَاءَ وَ لَا يَنْقَطِعُ وَ لَا يَزَالُ مَنْ لَمْ يَزَلْ عَالِمًا - قَالَ الرَّجُلُ كَيْفَ سَمِىَ رَبُّنَا سَمِيعًا قَالَ لِأَنَّهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مَا يُدْرِكُ بِالْأَسْمَاعِ وَ لَمْ نَصِفْهُ بِالسَّمْعِ الْمُعْقُولِ فِي الرَّأْسِ وَ كَذَلِكَ سَمَّيْنَاهُ بَصِيرًا لِأَنَّهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مَا يُدْرِكُ بِالْأَبْصَارِ مِنْ لَوْنٍ وَ شَخْصٍ وَ غَيْرِ ذَلِكَ وَ لَمْ نَصِفْهُ بِنَظَرٍ لِحَظِ الْعَيْنِ وَ كَذَلِكَ سَمَّيْنَاهُ لَطِيفًا لِعِلْمِهِ بِالشَّيْءِ اللَّطِيفِ مِثْلَ الْبُعُوضَةِ وَ أَحَقَرُ مِنْ ذَلِكَ وَ مَوْضِعِ الشَّقِّ مِنْهَا وَ الْعَقْلِ وَ الشَّهْوَةِ وَ السَّفَادِ وَ الْحَدَبِ عَلَى نَسْلِهَا وَ إِفْهَامِ بَعْضِهَا عَنْ بَعْضٍ وَ ثَقَلِهَا الطَّعَامَ وَ الشَّرَابَ إِلَى أَوْلَادِهَا فِي الْجِبَالِ وَ الْمَفَاوِزِ وَ الْأَوْدِيَةِ وَ الْفِقَارِ فَعَلِمْنَا أَنَّ خَالِقَهَا لَطِيفٌ بِلَا كَيْفٍ وَ إِنَّمَا الْكَيْفِيَّةُ لِلْمَخْلُوقِ الْمَكْيِفِ.

وَ كَذَلِكَ سَمِىَ رَبُّنَا قَوِيًّا لَا بِقُوَّةِ الْبَطْشِ الْمَعْرُوفِ مِنَ الْمَخْلُوقِ وَ لَوْ كَانَ قُوَّتُهُ قُوَّةَ الْبَطْشِ الْمَعْرُوفِ مِنَ الْخَلْقِ لَوَقَعَ التَّشْبِيهُ وَ لَاحْتَمَلَ الزِّيَادَةَ وَ مَا احْتَمَلَ الزِّيَادَةَ احْتَمَلَ

sının var olduğunu tasavvur etmekten Allah’a sığınırız. Bilâkis Allah vardı, yaratılmışlar yoktu.

Sonra bu isim ve sıfatları kendisiyle yarattığı varlıklar arasında birer aracı olmaları için yarattı ki, yaratılmışlar bunlar aracılığıyla O’na yakarıp dua etsinler, O’na kulluk sunsunlar. Buna Allah’ı zikretme diyebiliriz. Allah vardı ve zikretme yoktu. Zikir ile anılan, her zaman var olan kadîm Allah’tır.

İsim ve sıfatlar ise mahlûkturlar. Bunların anlamları ve maksatları ise farklılaşma ve kaynaşma şanına yakışmayan yüce Allah’tır. Ancak bölünen bir madde farklılaşır ve birleşip kaynaşır. «Allah birleşimdir. Allah azdır veya çoktur» denemez. O, zatıyla kadîmdir. Çünkü «bir»in dışındaki her şey bölünür. Allah ise birdir, bölünmez, azlık ve çoklukla tasavvur edilmez. Bölünen veya azlık ve çoklukla nitelenen her şey mahlûktur ve yaratıcısına delâlet eder.

“Allah her şeye güç yetirir” dediğin zaman O’nu hiçbir şeyin aciz bırakmayacağını anlatmış oluyorsun. Böylece kullandığın ifadeyle acizliği O’ndan olumsuzlamış, acizliği O’nun gayrisi kılmış olursun.

Aynı şekilde ‘Allah âlimdir’ dediğin zaman da, telâffuz ettiğin sözle cehaleti O’ndan olumsuzlamış ve cehaleti O’nun gayrisi kılmış olursun. Allah her şeyi yok ettiği zaman sureti, heceleri ve teker teker harfleri de yok eder. İlmi her zaman var olan Allah hep vardır.”

Bunun üzerine adam şöyle dedi: “Öyleyse Rabbimizi nasıl işiten olarak isimlendiriyoruz?”

Buyurdu ki: “Çünkü kulaklarla algılanan şeyler O’na saklı kalmaz. Biz O’nu, başta bulunan kulak şeklinde anlaşılan bir organla nitelendirmiyoruz. Aynı şekilde O’nu gören olarak da nitelendiriyoruz; çünkü gözlerle görülen renk, cisim gibi şeyler O’na saklı kalmaz. Fakat O’nu görme organı gözle nitelendirmeyiz. Aynı şekilde sivrisinek ve ondan daha küçük şeyleri, onların gelişip serpilme yerlerini, şuurlarını, cinsel arzularını, yavrularına karşı şefkatli oluşlarını, bazısının bazısıyla birleşmesini, dağlarda, çöllerde, vadilerde, ıssız yerlerdeki yavrularına yiyecek ve içecek götürüşlerini bilen latîf ilminden dolayı O’nu ‘latîf’ olarak da isimlendiririz. Bundan dolayı sivrisineğin ve ondan daha küçük başka varlıkların Yaratıcısının keyfiyetsiz olarak latîf olduğunu biliriz. Keyfiyet; şekillendirilen, biçim verilen mahlûklar için geçerli

النُّقْصَانَ وَمَا كَانَ نَاقِصًا كَانَ غَيْرَ قَدِيمٍ وَمَا كَانَ غَيْرَ قَدِيمٍ كَانَ عَاجِزًا قَرُبْنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى
لَا شِبْهَ لَهُ وَلَا ضِدَّ وَلَا نِدَّ وَلَا كَيْفَ وَلَا نِهَآيَةَ وَلَا أَقْطَارَ.

مُحَرَّمٌ عَلَى الْقُلُوبِ أَنْ تُثَمِّلَهُ وَ عَلَى الْأَوْهَامِ أَنْ تَحُدَّهُ وَ عَلَى الضَّمَائِرِ أَنْ تُكَيِّفَهُ جَلَّ
عَنْ أَدَاةِ خَلْقِهِ وَ سِمَاتِ بَرِيَّتِهِ وَ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ عُلوًّا كَبِيرًا.

٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ
حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْعَبْدِيِّ
عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مَهْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ
الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى تِسْعَةً وَ تِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مَنْ
أَخْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ.

وَ هِيَ اللَّهُ الْإِلَهَ الْوَاحِدَ الْأَحَدَ الصَّمَدَ الْأَوَّلَ الْآخِرَ السَّمِيعَ الْبَصِيرَ الْقَدِيرَ الْقَاهِرَ الْعَلِيُّ
الْأَعْلَى الْبَاقِيَ الْبَدِيعَ الْبَارِئَ الْأَكْرَمَ الظَّاهِرَ الْبَاطِنَ الْحَيَّ الْحَكِيمَ الْعَلِيمَ الْحَلِيمَ الْحَفِيزَ الْحَقُّ
الْحَسِيبُ الْحَمِيدُ الْحَقِيُّ الرَّبُّ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الذَّارِئُ الرَّزَّاقُ الرَّقِيبُ الرَّءُوفُ الرَّائِي - السَّلَامُ
الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ السَّيِّدُ الشُّبُوحُ الشَّهِيدُ الصَّادِقُ الصَّانِعُ الطَّاهِرُ الْعَدْلُ
الْعَفْوُ الْغُفُورُ الْغَنِيُّ الْغِيَاثُ الْفَاطِرُ الْفَرْدُ الْفَتَّاحُ الْفَالِقُ الْقَدِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ الْقَوِيُّ الْقَرِيبُ الْقَيُّومُ
الْقَابِضُ الْبَاسِطُ قَاضِي الْحَاجَاتِ الْمَجِيدُ الْمُؤَلِّي الْمَنَّانُ الْمُحِيطُ الْمُبِينُ الْمُقِيتُ الْمُصَوِّرُ الْكَرِيمُ
الْكَبِيرُ الْكَافِي كَاشِفُ الضُّرِّ الْوَثَرُ الْتَوْرُ الْوَهَّابُ النَّاصِرُ الْوَاسِعُ الْوَدُودُ الْهَادِي الْوَفِيُّ الْوَكِيلُ
الْوَارِثُ الْبَرُّ الْبَاعِثُ التَّوَّابُ الْجَلِيلُ الْجَوَادُ الْخَبِيرُ الْخَالِقُ خَيْرُ النَّاصِرِينَ الدَّيَّانُ الشَّكُورُ
الْعَظِيمُ اللَّطِيفُ الشَّافِي.

bir durumdur. Sonra Rabbimizi ‘kuvvetli’ olarak isimlendiririz; ama yaratılmış varlıklarda gözlemlediğimiz türden şiddetle vurup kapma anlamında bir kuvvet değil. Eğer Allah’ın kuvveti, kulların sahip olduğu anlamda şiddetle vurup kapma niteliğine sahip bir kuvvet olsaydı o zaman kuvvetler arasında benzerlik meydana gelirdi ve kuvvette artma ihtimali baş gösterirdi. Bir şeyde artma ihtimali varsa eksilme ihtimali de vardır. Eksik olan ise kadîm olmaz. Bir şey kadîm değilse acizdir. Dolayısıyla bizim Rabbimiz Tebareke ve Teâlâ’nın benzeri, karşıtı, eşi, keyfiyeti, sonu yoktur ve gözlerle görülmez. Gönüllerin O’nu bir şeye benzetmeleri, zihinlerin O’na sınır biçimleri, vicdanların O’nu oluşum gibi tasavvur etmeleri haramdır. O, yarattıklarının âletlerine, var ettiklerinin özelliklerine sahip olmaktan yücedir, uludur, büyüktür.”

274- (8)... Süleyman b. Mihran, İmam Sadık Cafer b. Muhammed’den (a.s), O da babaları aracılığı ile İmam Ali’den (a.s) şöyle nakletmiştir:

“Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: “Allah Tebareke ve Teâlâ’nın doksan dokuz, yani yüzden bir eksik ismi vardır. Kim onları sayarsa, cennete girer.”⁵¹

“Bu isimler şunlardır: Allah, el-İlâh, el-Vâhid, el-Ehad, es-Samed (*kimseye ihtiyacı olmayıp, herkesin ona ihtiyacı olan*), el-Evvel, el-Âhir, es-Semî’ (*işiten*), el-Basîr (*gören*), el-Kadîr, el-Kahir, el-Aliyy, el-A’lâ, el-Bâki, el-Bedî’, el-Bâri’, el-Ekrem, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Hayy (*diri*), el-Hakîm (*hüküm ve hikmet sahibi*), el-Alîm, el-Halîm, el-Hâfız, el-Hakk, el-Hasîb, el-Hamîd, el-Hafîyy, er-Rabb, er-Rahmân, er-Rahîm, ez-Zâri’, er-Râzık, er-Rakîb, er-Rauf, er-Râî, es-Selâm, el-Mü’mîn, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, es-Seyyid, es-Subbûh, eş-Şehîd, es-Sâdık, es-Sânî’, ez-Zâhir, el-Adl, el-Afuvv, el-Ğafûr, el-Ğaniyy, el-Ğiyâs, el-Fâtır, el-Ferd, el-Fettâh, el-Fâlık, el-Kadîm, el-Kuddûs, el-Kaviyy, el-Karîb, el-Kayyûm, el-Kabiz, el-Bâsıt, Kazi’l-Hâcât, el-Mecîd, el-Mev-lâ, el-Mennân, el-Mühît, el-Mübîn, el-Müğîs, el-Musavvir, el-Kerîm, el-Kebîr, el-Kâfi, Kâşif’uz-Zurr, el-Vitr, en-Nûr, el-Vehhâb, en-Nâsır, el-Vâsi’, el-Vedûd, el-Hâdî, el-Vefiyy, el-Vekîl, el-Vâris, el-Berr, el-Bâis, et-Tevvâb, el-Celîl, el-Cevâd, el-Habîr, el-Hâlık, Hayr’un-Nâsırîn, ed-Deyyân, eş-Şekûr, el-Azîm, el-Latîf, eş-Şâfi’.”

٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ اسْمًا مَنْ دَعَا اللَّهَ بِهَا اسْتَجَابَ لَهُ وَ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ

قال محمد بن علي بن الحسين مؤلف هذا الكتاب معنى قول النبي ص إن الله تبارك و تعالى تسعة و تسعين اسما من أحصاها دخل الجنة إحصاؤها هو الإحاطة بها و الوقوف علي معانيها و ليس معنى الإحصاء عددها و بالله التوفيق.

الله، الاله

الله و الاله هو المستحق للعبادة، و لا يحق العبادة الا له، و تقول: لم يزل الها بمعنى أنه يحق له العبادة، و لهذا لما ضل المشركون فقدروا أن العبادة تجب للأصنام سموها آلهة و أصله الالاهة و هي العبادة، و يقال: أصله الأله، يقال: أله الرجل يأله، اليه، أي فزع اليه من أمر نزل به، و أله أي أجاره، و مثاله من الكلام الامام فاجتمعت همزتان في كلمة كثر استعمالهم لها و استتقلوها فحذفوا الأصلية، لأنهم و جدوا فيما بقي دلالة عليها، فاجتمعت لآمان أولاهما ساكنة فأدغموها في الاخرى، فصارت لآما مثقلة في قولك: الله.

الواحد، الأحد

الأحد معناه أنه واحد في ذاته ليس بذى أبعاد و لا أجزاء و لا أعضاء، و لا يجوز عليه الأعداد و الاختلاف، لأن اختلاف الأشياء من آيات و حدانيته مما ذل به علي نفسه، و يقال: لم يزل الله واحدا، و معنى ثان أنه واحد لا نظير له فلا يشاركه في معنى الوجدانية غيره، لأن كل من كان له نظراء و أشباه لم يكن واحدا في الحقيقة، و يقال: فلان واحد الناس

275- (9)... Ebu Salt Abdusselâm b. Salih el- Harevi, Ali b. Musa er-Rıza'dan (a.s) , O da babaları aracılığı ile İmam Ali'den (a.s) şöyle nakletmiştir:

“Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: Yüce Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim Allah'a bu isimlerle dua ederse, duası kabul olur. Kim o isimleri sayarsa, cennete girer.”⁵²

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle demiştir:

Allah Resûlü'nün “Allah Tebareke ve Teâlâ'nın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa, cennete girer” sözünün anlamı şudur: “Sayması onu kavraması, anlamlarına vakıf olması demektir. Saymanın anlamı onları birer birer saymak demek değildir. Başarı Allah'tandır.”

▪ **Bu bölümde kitabın büyük yazarı Şeyh Saduk (r.a.) Allah'ın tüm isimlerini ele alarak incelemiştir:**

Allah, İlâh

Allah ve ilâh, ibadete müstahaktır ve sadece O ibadete lâyıktır. “O, her zaman ilâhtı” sözünün anlamı O'nun ibadet edilmeye hakkı olduğudur. Müşrikler sapkınlığa düştüklerinde, putlara ibadet etmelerinin gerekli olduğunu sanmışlar ve onları “ilâhlar” olarak adlandırmışlardır. Onun aslı “el- ilâh”tır ve ibadet anlamındadır. Onun “elehe” kökünden türediğini ve “Elihe'r reculu ye'lehu ileyi” (*başına gelen işten dolayı ona sığındı*) şeklinde söylenmektedir; “elehehu” yani onu barındırdı. Bunun örneği “el- İmame” kelimesindeki gibidir. Kelimede iki hemze olup birçok kullanım alanı vardır. Kelimeye iki hemze ağır geldiğinden kelimenin kökündeki hemzeyi hazfettiler. Çünkü diğer hemze onun için yeterli delâleti sağlamaktaydı. Sonra kelimenin başında geriye iki sakin “lâm” kaldı. Dolayısıyla öteki “lâm”la idgam ettiler. Sonra “Allah” sözündeki şeddeli halini alarak “Allah” oldu.

El- Vâhid, El- İlâh

“El- Ehad”ın anlamı zatında birdir. Parça, cüz ve organları yoktur. Sayı ve çeşitlilik onun için mümkün değildir. Çünkü şeylerin çeşitliliği O'nun vahdaniyetinin nişanesidir. Onların aracılığıyla kendisine kılavuzluk eder. Bunun için “Allah her zaman birdi” denir. İkinci anlamı ise O, birdir ve benzeri yoktur. Vahdaniyetinde ortağı yoktur. Çünkü her

أي لا نظير له فيما يوصف به، والله واحد لا من عدد، لأنه عز وجل لا يعد في الأجناس، و لكنه واحد ليس له نظير.

و قال بعض الحكماء في الواحد و الأحد: انما قيل: الواحد لأنه متوحد و الأول لا ثاني معه، ثم ابتدع الخلق كلهم محتاجا بعضهم الى بعض، والواحد من العدد في الحساب ليس قبله شيء، بل هو كل عدد، و الواحد كيف ما أدرته أو جزأته لم يزد عليه شيء و لم ينقص منه شيء، تقول: واحد في واحد واحد، فلم يزد عليه شيء و لم يتغير اللفظ عن الواحد، فدل علي أنه لا شيء قبله، و اذا دل علي أنه لا شيء قبله دل علي أنه محدث الشيء و اذا كان هو محدث الشيء دل أنه مفنى الشيء، و اذا كان هو مفنى الشيء دل أنه لا شيء بعده، فاذا لم يكن قبله شيء و لا بعده شيء فهو المتوحد بالأزل، فلذلك قيل: واحد، أحد.

و في الأحد خصوصية ليست في الواحد، تقول ليس في الدار، واحد، يجوز أن واحدا من الدواب أو الطير أو الوحش أو الانس لا يكون في الدار، و كان الواحد بعض الناس و غير الناس، و اذا قلت: ليس في الدار أحد فهو مخصوص بالادميين دون سائرهم، و الأحد ممتنع من الدخول في الضرب و العدد و القسمة و في شيء من الحساب، و هو متفرد بالأحادية، والواحد منقاد للعدد و القسمة و غيرهما داخل في الحساب، تقول: واحد واثنان و ثلاثة فهذا العدد، و الواحد علة العدد و هو خارج من العدد و ليس بعدد، و تقول: واحد في اثنين أو ثلاثة فما فوقها فهذا الضرب، و تقول: واحد بين اثنين أو ثلاثة لكل واحد من الاثنين نصف و من الثلاثة ثلث فهذه القسمة، و الأحد ممتنع في هذه كلها لا يقال: أحد و اثنان، و لا أحد في أحد، و لا واحد في أحد، و لا يقال: أحد بين اثنين، و الأحد و الواحد و غيرهما من هذه الألفاظ كلها مشتقة من الوحدة.

kimin bir benzeri olursa bu onun gerçekte bir olmadığına delâlet eder. Bunun için “Bu adam insanlar içinde bir tanedir” denir. Yani kendisinde olan özelliklerden dolayı bir benzeri yoktur. Allah birdir, ama sayıyla değil. Çünkü Allah Azze ve Celle cinslerle sayılmaz. Bilâkis benzeri olmayan tektir.

Bir grup hekim “vahid” (*bir*) ve “ehad” (*tek*) hakkında şöyle demişlerdir: “Deniyor ki “bir”, tek ve ilk olduğundan onun için ikinci yoktur. Sonra Allah tüm yaratıkları birbirlerine muhtaç olarak yarattı. “Bir” hesapta kendisinden önce bir şey olmayan ve azalmayandır. Bilâkis o tüm sayılardan öncedir. “Bir”i her nasıl çevirirsen veya bölüp parçalara ayırırsan onda bir şey artmaz ve ondan bir şey eksilmez. Denir ki; bir kere bir, birdir. Ona bir şey izafe olmadı ve bir kelimesi değişmedi. Dolayısıyla bunun kendisi “bir”den önce bir şeyin olmadığına delâlet etmektedir. Ondan önce bir şeyin olmadığına delâlet ettiğinde de bir şeylerin icat edicisi olduğu anlamına da gelmektedir ve başka şeylerin yaratıcısı olduğuna delâlet ettiğinde de onların yok edicisi olduğu anlaşılır. Her ne zaman bir şeyleri ortadan kaldırıyorrsa ondan sonra bir şeyin olmayacağına delâlet eder. Ondan önce ve sonra bir şeyin olmaması O’nun ezeli ve sonsuz olduğuna delâlet etmektedir. Bundan dolayı O’na “bir” ve “tek” denir.

“Ehad”da (*tek*) “Bir”de olmayan özellikler vardır. Örneğin “Evde bir (*varlık*) bile yok” denildiğinde evde dört ayaklı hayvan, kuş, vahşî hayvan ve insanın bile olmadığı anlaşılır. “Bir” insan ve insan dışı varlıklar için kullanılır, ama eğer “Evde bir tek (kişi) bile yok” denirse o zaman bu diğer varlıklar için kullanılmaz ve sadece insana mahsus olur. “(Ehadiyet) Tek” kelimesi çarpma, saymak, çıkarma ve hesaplamalarda kullanılmaz bu sadece “tek”te geçerlidir. Ama “vahid” (*bir*) kelimesi sayıda, kesirli sayılarda ve bunun dışındaki hesaplamalarda kullanılır. Bir, iki, üç... dersin. “Bir” sayıların sebebidir, sayı dışıdır ve ayrıca sayı değildir. İki kere bir veya üç kere bir veya bunların üstünü diyebilirsin. Veya ikide bir, üçte bir dersin yani ikinin yarısının biri veya üçün üçte biri anlamındadır işte bu kesirli sayılardır. Ama “Ehad” (*tek*) kelimesinde bunların hiçbirisi söz konusu değildir. Örneğin: “Tek, iki, üç veya tekte bir veya birde tek diyemezsin. Aynı şekilde ikide tek denilmez. “Ehad ve vahid” (*Bir ve tek*) ve bu kelimelerden türeyen diğer kelimeler “vahide” kelimesinden türemiştir.

الصمد

الصمد معناه السيد و من ذهب الى هذا المعنى جاز له أن يقول لم يزل صمدا، و يقال للسيد المطاع في قومه الذي لا يقضون أمرا دونه، صمد، و قد قال الشاعر:

علوته بحسام ثم قلت له
خذها حذيف فأنت السيد الصمد.

و للصمد معنى ثان و هو أنه المصمود اليه في الحوائج، يقال: صمدت صمدا هذا الأمر أي قصدت قصده، و من ذهب الى هذا المعنى لم يجوز له أن يقول: لم يزل صمدا، لأنه قد و صفه عزوجل بصفة من صفات فعله، و هو مصيب أيضا، الصمد الذي ليس بجسم و لا جوف له. و قد أخرجت في معنى الصمد في تفسير قل هو الله أحد في هذا الكتاب معاني أخرى لم احب اعادتها في هذا الباب.

الأول و الآخر

الأول و الآخر معناهما أنه الأول بغير ابتداء و الآخر بغير انتهاء.

السميع

السميع معناه أنه اذا وجد المسموع كان له سامعا، و معنى ثان أنه سميع الدعاء، أي مجيب الدعاء، و أما السامع فانه يتعدي الى مسموع و يوجب و جوده، و لا يجوز فيه بهذا المعنى لم يزل، و الباري عز اسمه سميع لذاته.

البصير

البصير معناه اذا كانت المبصرات كان لها مبصرا، و لذلك جاز أن يقال: لم يزل بصيرا، لم يجوز أن يقال: لم يزل مبصرا لأنه يتعدي الى مبصر و يوجب و جوده، و البصارة في اللغة مصدر البصير و بصر بصارة و الله عزوجل بصير لذاته، و ليس و صفنا له تبارك و تعالى

Es- Samed

“Es-Samed”ın anlamı efendi demektir. Her kim “samed”i bu anlamda bilirse “Allah her zaman efendi idi” diyebilir. Kendi topluluğu arasında itaat edilen ve onun emri olmadan bir iş yapılmayan kişiye de efendi denir. Şairin burada dediği gibi:

Kılıcı yukarı kaldırdım ve ona dedim ki

Onu galip ilân et ki sen efendisin

“Samed”ın başka bir anlamı daha vardır. O da şudur: her türlü isteklerde kendisine başvuru. Örneğin şöyle denir: “samedtu samede haze’l emri”, yani bu konuyu kast ettim. Ve her kim “samed”i bu anlamda bilirse; “O, her zaman ‘samed’ti’”; diyemez. Gerçi dediği doğrudur, ancak böyle biri Allah Azze ve Celle’yi fiilî sıfatlarından biriyle nitelendirmiş olur.

“Samed” kelimesini cismî olmayan şeylerde kullandıkları gibi boşluğu bulunmayan anlamında da kullanmışlardır. Bu kitapta “*Kul huvellahu ehed...*” in anlamı babında “samed” için başka bir anlam da nakletmiştim. Onu burada tekrarlamayı uygun bulmuyorum.

*** Evvel, Ahir***

Evvel, Allah başlangıcı olmayan ilktir; Ahir ise sonu olmayan demektir.

Es- Semî

“Semî”nin anlamı yani eğer duyulacak şeyler varsa duyan demektir. İkinci anlamı ise duaları duyardır, yani duaları kabul edendir. “Es-Samî”nin anlamı ise duyulacak şeylere ihtiyacı olan ve duyulacak şeylerin zorunluluğu anlamındadır. Allah hususunda bu anlam ezeli değildir ve kullanılmaz. Adları izzetli olan Allah zaten duyardır.

El- Basîr

“Basîr”ın anlamı yani eğer görülecek şeyler varsa gören demektir. Dolayısıyla Allah için şöyle denilebilir: “O her zaman görendir.” Ama “O, her zaman mubsir, bakandır” denilmez. Çünkü mubsir’in (bakan) bakılacak şeylere ihtiyacı vardır ve bu durum birilerinin olmasını ge-

بأنه سميع بصير و صفا بأنه عالم، بل معناه ما قدمناه من كونه مدركا و هذه الصفة كل حي لا آفته به.

القدير، القاهر

القدير و القاهر معناهما أن الأشياء لا تطبق الامتناع منه و مما يريد الانفاذ فيها، و قد قيل: ان القادر من يصح منه الفعل اذا لم يكن في حكم الممنوع، و القهر الغلبة، و القدرة مصدر قولك: قدر قدرة أي ملك، فهو قدير قادر مقتدر، و قدرته علي ما لم يوجد و القتداره علي ايجاده هو قهره و ملكه له.

و قد قال عز ذكره: (مالك يوم الدين) و يوم الدين لم يوجد بعد.
و يقال: انه عزوجل قاهر لم يزل، و معناه أن الأشياء لا تطبق الامتناع منه و مما يريد انفاذه فيها، و لم يزل مقتدرا عليها و لم تكن موجودة كما يقال: مالك يوم الدين، و يوم الدين لم يوجد بعد.

العلي الأعلى

العلي معناه القاهر فالله العلي ذو العلي و العلاء و تعالى أي ذو القدرة و القهر و الاقتدار، يقال: علا الملك علوا، و يقال لكل شيء قد علا: علا يعلو علوا و علي يعلي علا و المعلاة مكتسب الشرف و هي من المعالي، و علو كل شيء أعلاه - برفع العين و خفضها - و فلان من عليية الناس و هو اسم، و معنى الارتفاع والصعود و الهبوط عن الله تبارك و تعالى منفي. و معنى ثان أنه علا تعالى عن الأشباه و الأنداد و عما خاضت فيه و ساوس الجهال و ترامت اليه فكر الضلال، فهو علي متعال عما يقول الظالمون علوا كبيرا.

أما الأعلي فمعناه العلي و القاهر، و قوله عزوجل في تحريض المؤمنين علي القتال:

﴿و لا تهنوا و لا تحزنوا و أنتم الأعلون ان كنتم مؤمنين﴾

و قوله عزوجل ﴿ان فرعون علا في الأرض﴾ أي غلبهم و استولى عليهم.

rekli kılmaktadır. “Besaret” lügatte “Basîr”ın masdarıdır. “Basara-be-sareten” denildiğinde yani Allah Azze ve Celle zaten görendir anlaşılır. Bizim Allah Tebareke ve Teâlâ’yı duyan, gören olarak nitelendirmemiz O’nun bunlara âlim olduğu anlamında değildir, bilâkis dediğimiz gibi O’nun idrak edici olduğu anlamındadır ve bu sıfat yaşayan tüm salim varlıklar için geçerlidir.

El- Kadir, El- Kâhir

“Kadir ve Kâhir” hiçbir şeyin ona engel olmaya gücünün yetmeyeceği ve onlardan istediği şeyleri yaptırabileceği anlamındadır. Onun için “Kadir”; yapılabilir hükmünde olan her fiilin O’nun tarafından yapılması demektir. “Kâhir”, galebe çalmak anlamındadır. Kudret ise masdardır. “Kedere kudreten” dediğinde malik oldu denmiş olur. Allah kadir, muktedirdir. Allah’ın icat olmamış şeylere kudreti, icatlarına olan iktidarı, O’nun onlara karşı kahir ve malikiyetidir. Şanı yüce Allah şöyle buyurmuştur; “*maliki yevmiddin*” yani kıyamet gününün sahibi. Ancak kıyamet günü fiilen olmuş değildir. Ayrıca şöyle denir: “Allah Azze ve Celle her zaman kahir idi.” Yani hiçbir şeyin O’na engel olmaya gücünün yetmeyeceği ve onlara istediği şeyleri yaptırabileceği anlamındadır. Varlıklar olmasa bile her zaman onlara muktediri. Şurada söylendiği gibi “*maliki yevmiddin*” kıyamet gününün sahibidir. Kıyamet günü gelmemesine rağmen O kıyamet gününün sahibidir.

Aliyyu’l A’la

“Alî” kâhir demektir. Dolayısıyla Allah, Alî ve iktidar sahibidir. Alâ ve Teâlâ yani kudret, kahir ve iktidar sahibi demektir. “Kral has kudrete sahip oldu” denilmekte ve ayrıca “Her şeye kudreti var” denildiğinde şu kastedilmektedir; “Alâ ye’lu uluvven ve aliyyun ye’la elâen” ve her kim şerafet sahibi olursa ona “meali” kökünden olan “m’eletun” denir. Her şeyin üst kısmında olan şeye “ilv ve uluv” denir. Örneğin “Falan toplumun üst tabakasındandır” denir. Alî isimdir. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın yükseklik, yukarı ve aşağı inişi söz konusu olmaz. Alî’nin ikinci anlamı ise Allah’ın bir benzeri ve denginin olmaması ve cahillerin kurup durduğu vesveselerinin ve sapkınların düşüncelerinin O’na ulaşmasından yüceliğidir. Dolayısıyla O, zalimlerin dediklerinden yüce, ulu ve büyüktür. “A’la”nın anlamı âli ve kâhirdir. Bunun teyidi

و قال الشاعر في هذا المعنى:

فلما علونا و استويننا عليهم

تركناهم صرعي لنسر و كاسر.

و معنى ثان أنه متعال عن الأشباه و الأنداد أي متنزّه كما قال:

و تعالى عما يشركون.

الباقى

الباقى معناه الكائن بغير حدث و لا فناء، و البقاء ضد الفناء، بقى الشيء بقاء، و يقال:

ما بقيت منهم باقية و لا وقتهم من الله واقية.

والدائم فى صفاته هو الباقي أيضا الذي لا يبيد و لا يفنى.

البديع

البديع معناه مبدع البدائع و محدث الأشياء علي غير مثال و احتذاء، و هو فاعيل بمعنى

مفعل.

كقوله عز وجل: عذاب أليم و المعنى مؤلم و يقول العرب: ضرب و جيع و المعنى، موجد.

و قال الشاعر في هذا المعنى:

أ من ريحانة الداعى السميع

يؤرقنى و أصحابى هجوع

فالمعنى الداعى المسمع، و البدع الشيء الذي يكون أولا فى كل أمر، و منه قوله عز وجل:

﴿ قل ما كنت بدعا من الرسل ﴾ أي لست بأول مرسل.

و البدعة اسم ما ابتدع من الدين و غيره.

و قد قال الشاعر فى هذا المعنى:

و كفأك لم تخلقا للندي

Yüce Allah'ın -Hz. Musa'ya (a.s) - buradaki şu sözüdür: **“Korkma, hiç şüphe yok ki sen, daha üstünsün. (Taha, 68)”**; yani kâhirsin. Ve Yüce Allah'ın müminleri savaşa teşvik etmek için buyurduğu bu sözü: **“Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz. (Al-i İmran, 139)”** ve yine Yüce Allah'ın şu sözünde olduğu gibi **“Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde büyüklük tasladı. (Kasas, 4)”**; yani onlara galip geldi ve musallat oldu. Aynı şekilde şair de şöyle demiştir:

Onlara üstün gelip musallat olduktan sonra

Onları leş yiyenlere ve kartallara terk ettik

İkinci anlamı ise; Allah benzeri ve dengi olmaktan yücedir. Yani münezzehtir. Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir. (Yunus, 18)”**

EI- Bâki

“Bâki” yani sonradan oluşturulmayan ve sonu olmayacak olan demektir. Beka yokluğun zıttıdır. “O şey iyi kaldı” denir ve aynı şekilde “ondan geriye bir şey kalmadı” ve “hiçbir koruyucu onları Allah'ın (azabından) koruyamadı” denir. Sıfatındaki devamlılık ise yok olmaz ve fani olmaz baki anlamındadır.

***EI- Bedi'**

“Bedi”nin anlamı yeni şeyleri, benzeri olmadan ve örnek almadan yaratan, icad eden demektir. “Bedi” kelimesi “feil” vezninde gelirse yapan anlamındadır. Yüce Allah'ın buradaki sözündeki gibi; “azabun elim”; yani acı azap. Araplar şöyle derler; “darbu'n veciu'n”; yani acı verici darp. Şair de aynı anlamda şöyle demiştir:

Acaba haber taşıyan güzel kokunla

Beni paramparça mı ediyosun,

Hâlbuki dostlarım uykudadır

“Bid'u'ş şey” yani tüm şeylerde ilk olan demektir. Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“De ki: Ben peygamberlerin (içinden bir türedi) ilki değilim. (Ahkâf, 9)”**; yani ilk peygamber değilim. “Bidat” din ve din dışında icad edilen şeydir. Şair de aynı anlamda şöyle demiştir:

و لم يك بخلهما بدعة
فكف عن الخير مقبوضة
كما حط عن مائة سبعة
و أخرى ثلاثة آلافها
و تسع مائتها لها شرعة.
و يقال: لقد جئت بأمر بديع أي مبتدع عجيب.

البارئ

البارئ معناه أنه باريء البرايا، أي خالق الخلائق، برأهم يبرأهم أي خلقهم يخلقهم، و البرية الخليفة، و أكثر العرب علي ترك همزها، و هي فعيلة بمعنى مفعولة.
و قال بعضهم: بل هي مأخوذة من برئت العود، و منهم من يزعم أنه من البري و هو التراب أي خلقهم من التراب، و قالوا: لذلك لا يهمز.

الأكرم

الأكرم معناه الكريم، و قد يجيء أفعال في معنى الفعيل، مثل قوله عز وجل:
﴿و هو أهون عليه﴾ أي هين عليه.
و مثل قوله عز وجل: ﴿لا يصلاحها الا الأشقي﴾
و قوله: ﴿و سيجنبها الأتقي﴾ يعني بالأشقي و الأتقي الشقي و التقي.
و قد قال الشاعر في هذا المعنى:
إن الذي سمك السماء بنى لنا / بيتا دعائمه أعز و أطول.

الظاهر

الظاهر معناه أنه الظاهر بآياته التي أظهرها من شواهد قدرته و آثار حكمته و بينات
حجته التي عجز الخلق جميعا عن ابداع أصغرها و انشاء أيسرها و أحقرها عندهم كما قال
الله عز وجل:

*Ellerin bağışlamak için yaratılmamıştır
 O ikisinin cimrilikleri yeni bir şey değildir
 Hayırdan sonra elini çekti
 Yüz yerine yediye kanât ettiği gibi
 Öteki el, onun üç bin dokuz yüzünü geçer
 Denir ki: Bedi' bir şey getirdin; yani şaşırtıcı bir şey yaptın.*

El- Bâri'

“Bâri” yaratılanların yaratıcı demektir. ““Bereehum yebreuhum”; yani onları yarattı ve yaratıyor. Arapların çoğu ondaki hemzeyi kullanmazlar. Beriyye “feliyye” vezniyle “mefule” ve yapılmış anlamındadır.

Bazıları bu kelimenin “bereytu'l ude”; yani “ağacı budadım”dan türediğini söylemişlerdir. Bazıları da bu kelimenin “toprak” anlamındaki “beri”den türediğini iddia etmiştir. Yani “onları topraktan yarattım.” Bundan dolayı hemzesiz okunduğunu iddia etmişlerdir.

El- Ekrem

“Ekrem” kerim anlamındadır; yani asil ve seçkin demektir. Bazen “efe'l” vezniyle “feil” manasında gelir. Yüce Allah’ın buradaki sözü gibi: *“Bu O’na göre pek kolaydır. (Rum, 27)”*; yani kolay ve basittir. Ayrıca Yüce Allah’ın buradaki sözü: *“La yaslaha ille’ eşka. (Ona, ancak en bedbaht olandan başkası yollanmaz. (Leyl, 15)”* ve yine şu sözü: *“Ve seyucennebuhel’etka. (Sakınan ise, ondan uzak tutulacaktır. Leyl, 17)”* Buralarda geçen “eşka” ve “etka” kelimeleri “şeki” ve “teki” anlamındadır. Şair de burada aynı anlamı kast etmiştir:

*Bizim için gökleri inşa eden
 Sütunları değerli ve yüksek evler yapmıştır*

Ez- Zâhir

“Zâhir”; yani Allah’ın kudretine şahit olmaları, hikmetinin sonucunu ispatlamak ve yaratıklarının tümünün en küçük bir şeyi yaratmaktan, en basit ve en hakir bir şeyi inşa etmekten aciz olduklarını beyan etmek için ayetlerini apaçık aşikâr etti. Yüce Allah’ın burada dediği gibi: *“Siz, Allah’ın dışında tapmakta olduğunuz -hepsi bunun için bir araya*

﴿ان الذين تدعون من دون الله لم يخلقوا ذبابا و لو اجتمعوا له ﴾

فليس شيء من خلقه الا و هو شاهد له علي وحدانيته من جميع جهاته، و أعرض تبارك و تعالى عن وصف ذاته فهو ظاهر بآياته و شواهد قدرته، محتجب بذاته.

و معنى ثان أنه ظاهر غالب قادر علي ما يشاء، و منه قوله عزوجل:

﴿فأصبحوا ظاهرين ﴾ أي غالبين لهم.

الباطن

الباطن معناه أنه قد بطن عن الأوهام، فهو باطن بلا احاطة، لا يحيط به محيط لأنه قدم الفكر فخبث عنه و سبق المعلوم فلم يحيط به وفات الأوهام فلم تكتنهه، و حارت عنه الأبصار فلم تدركه، فهو باطن، و محتجب كل محتجب، بطن بالذات، و ظهر و علا بالآيات، فهو الباطن بلا حجاب و الظاهر بلا اقتراب.

و معنى ثان أنه باطن كل شيء أي خير بصير بما يسرون و ما يعلنون و بكل ما ذراً؛ و برأ؛ و بطانة الرجل و ليجته من القوم الذين يداخلهم و يداخلونه في دخيلة أمره، و المعنى أنه عالم بسرائرهم، لا أنه عزوجل يبطن في شيء يواريه.

الحي

الحي معناه أنه الفعال المدبر، و هو لنفسه لا يجوز عليه الموت و الفناء، و ليس يحتاج الى حياة بها يحيي.

الحكيم

الحكيم معناه أنه عالم، و الحكمة في اللغة العلم، و منه قوله عزوجل:

﴿يؤتي الحكمة من يشاء ﴾

و معنى ثان أنه محكم و أفعاله محكمة متقنة من الفساد، و قد حكمته و أحكمته لغتان،

gelseler dahi- gerçekten bir sinek bile yaratamazlar. (Hac, 73)” Dolayısıyla Allah’ın birliğine tüm yönlerinden şahit olmayan hiçbir yaratık yoktur. Allah Tebareke ve Teâlâ kendi zatını nitelendirmekten yüz çevirdi, çünkü O ayetleriyle, kudretinin şahitleriyle apaçık ve bellidir. Ama Zâtı gizlidir. “Zâhır”ın ikinci anlamı ise her istediği şeye galip ve kadir olmasıdır. Yüce Allah’ın buradaki sözü bu anlamda kullanılmıştır: **“Böylece üstün geldiler. (Saff, 14)”** yani onlara galip geldiler.

EI- Bâtin

“Bâtin”; yani Allah vehimlerden gizlidir. Dolayısıyla O, ihata olunmayan gizlidir. Kuşatanlar O’nu kuşatamazlar. Çünkü O, düşüncelerden öncedir. Bilinenlerden önce olduğu için O’nu kuşatamazlar. Vehimlerden önce olduğu için O’nun künhüne eremezler. Gözler O’ndan aşağı indiği için O’na erişemezler. Dolayısıyla O, tüm gizlilerin gizlisi, tüm saklıların saklısıdır. Zatıyla gizli, ayetleriyle açık ve üstündür. Bundan dolayı O, örtüsüz gizli; yakınsız aşikârdır.

İkinci anlamı ise tüm şeyleri bilmesidir. Yani gizleyenlerden, açık edenlerden, tüm yayılanlardan ve yaratılanlardan haberdar ve onları görendir. Kişinin içinin derinliklerine ve kavminin ona ve onun kavminin işlerine karışmasına vakıftır; şöyle ki Allah onların sırlarına âlimdir, bu, Yüce Allah’ın kendisini bir şeyde saklayarak gizli olduğu anlamında değildir.

EI- Hay

“Hay” yani Allah faal ve müdebbirdir. Kendi zatında diridir. Ölüm ve yokluk O’nda söz konusu değildir. Onun aracılığıyla yaşaması için her hangi bir hayata ihtiyacı yoktur.

EI- Hekim

Hekim’in anlamı Allah’ın âlim olmasıdır. “Hikmet” lügatte ilim demektir. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“Allah hikmeti dilediğine verir. (Bakara, 269)”**

İkinci anlamı ise Allah sağlamdır ve işleri sağlam ve fesattan uzaktır. **“hekemtuhi ve ehkemtuhi”** kelimeleri yani “onu sağlam yaptım” ve

و حكمة اللجام سميت بذلك لأنها تمنعه من الجري الشديد و هي ما أحاطت بحنكه.

العليم

العليم معناه أنه عليم بنفسه، عالم بالسرائر، مطلع علي الضمائر، لا يخفي عليه خافية، و لا يعزب عنه مثقال ذرة، علم الأشياء قبل حدوثها، و بعد ما أحدثها، سرها و علانياتها، ظاهرها و باطنها.

و في علم عزوجل بالأشياء علي خلاف علم الخلق دليل علي أنه تبارك و تعالى بخلافهم في جميع معانيهم و الله عالم لذاته.

و العالم من يصح منه الفعل المحكم المتقن، فلا يقال: انه يعم الأشياء بعلم كما لا يثبت معه قديم غيره، بل يقال: انه ذات عالمة، و هكذا يقال في جميع صفات ذاته.

الحليم

الحليم معناه أنه حليم عمن عصاه لا يعجل عليهم بعقوبته.

الحفيظ

الحفيظ الحافظ، و هو فعيل بمعنى الفاعل، و معناه أنه يحفظ الأشياء و يصرف عنها البلاء، و لا يوصف بالحفظ علي معنى العلم لأننا نوصف بحفظ القرآن و العلوم علي المجاز، و المراد بذلك أنا اذا علمناه يذهب عنا كما اذا حفظنا الشيء لم يذهب عنا.

الحق

الحق معناه المحق، و يوصف به توسعا لأنه مصدر و هو كقولهم غياث المستغيثين.

و معنى ثان يراد به أن عبادة الله هي الحق و عبادة غيره هي الباطل.

و يؤيد ذلك قوله عزوجل:

﴿ذلك بأن الله هو الحق و أن ما يدعون من دونه هو الباطل﴾ أي يبطل و يذهب و

لا يملك لأحد ثوابا و لا عقابا.

gem vurmaya da bundan dolayı “*hekemtuhu*” demişlerdir ki (*hayvan*) hızlı gitmekten alıkonulsun.

El- Âlim

«Âlim» yani Allah zatıyla âlimdir. Sırları bilen, kalpleri algılayan-
dır. Hiçbir gizli O’na gizli kalmaz ve zerre miktarı bir şey bile O’ndan
saklı olmaz. Eşyayı oluşmasından önce bilir; oluşmasından sonra, giz-
lisini, açığını, zahirini ve batınını bilir. Yüce Allah’ın eşyaya olan ilmi-
nin yaratılanların ilminden farklı olması Allah Tebareke ve Teâlâ’nın
tüm anlamlarda onlardan farklı olduğunu gösterir. Allah kendi zâtına ve
sağlam iş yapanlara âlimdir. Bundan dolayı O’nun için eşyayı ilmiyle
bilir denilmez, aynı şekilde O’nunla birlikte başkasının kadimliği ispat
edilmez. Bilâkis şöyle denir: Kuşkusuz O, bizzat âlimdir. Öteki tüm zâtî
sıfatları için de aynı şekilde söylenir.

El- Halim

“Halim” yani O’na itaat etmeyene karşı sabırlı ve azap etmekte
acele etmeyen demektir.

El – Hafiz

“Hafiz” koruyan demektir. “feil” vezninde fail ve yapan manasın-
dadır. Anlamı ise her şeyi koruyan ve belâlardan uzak tutandır. Allah,
ilim anlamında hıfzla nitelendirilmez. Çünkü bizler de eğer Kur’an’ın
veya ilimlerin hafızı olarak nitelendiriliyorsa bu mecazî anlamdadır.
Bizim hafızlığımız, bir şeyi sakladığımızda bizden uzaklaşmaması ve
her ne zaman onları öğrenirsek bizden gitmemeleri anlamındadır

El- Hak

“Hakk”ın anlamı gerçeği gösteren, dile getiren demektir. Masdar
olduğundan anlamında genişleme söz konusudur. “Ğiyasu’l musteğ-
sin” (*yardım isteyenlerin sığınağı*) kelimesinde olduğu gibi. İkinci an-
lamı ise; Allah’a ibadet hak, O’ndan başkasına ibadet batıldır. Bunun
teyidi Yüce Allah’ın buradaki şu sözüdür: **“Bu böyledir. Çünkü Allah,
hakkın ta kendisidir. O’nun dışındaki taptıkları ise bâtılın ta kendisidir.**
(*Hac, 62*”; yani batıl olur ve yok olur gider. Hiç kimse için ne bir sevap
ve ne de bir azap verir.

الحسيب

الحسيب معناه أنه المحصي لكل شيء، العالم به، لا يخفي عليه شيء.
و معنى ثان أنه المحاسب لعباده يحاسبهم بأعمالهم و يجازيهم عليها، و هو فعيل علي
معنى مفاعل مثل جليس و مجالس.
و معنى ثالث: أنه الكافي، و الله حسبي و حسبك أي كافينا، و أحسبني هذا الشيء أي
كفاني، و أحسبته أي أعطيته حتى قال: حسبي، و منه قوله عزوجل:
﴿جزاء من ربك عطاء حساباً﴾ أي كافياً.

الحميد

الحميد معناه المحمود، و هو فعيل في معنى المفعول، و الحمد تقيض الذم، و يقال: حمدت
فلانا اذا رضيت فعله و نشرته في الناس.

الحفي

الحفي معناه العالم، و منه قوله عزوجل:
﴿يسألونك كأنك حفي عنها﴾ أي يسألونك عن الساعة كأنك عالم بوقت مجيئها.
و معنى ثان أنه اللطيف، و الحفاية مصدر؛ الحفي: اللطيف المحتفي بك ببرك و بلطفك.

الرب

الرب معناه المالك، و كل من ملك شيئاً فهو ربه، و منه قوله عزوجل:
﴿ارجع الى ربك﴾ أي الى سيدك و مليكك.
و قال قائل يوم حنين: لأن يربني رجل من قريش أحب الى من أن يربني رجل من
هوازن. يريد يملكني و يصير لي ربا و مالكا، و لا يقال لمخلوق: الرب بالالف و اللام لأن
الألف و اللام دالتان علي العموم، و انما يقال للمخلوق: رب كذا فيعرف بالاضافة لأنه لا

El- Hasib

“Hasib” tüm şeyleri sayan, onları bilen, O’ndan hiçbir şeyin gizli kalmaması demektir. İkinci anlamı ise Allah, kullarının hesabını yapandır, onların amellerini hesaplayacak ve onlara mükâfat verecektir. Hasib, “feil” vezninden ama “mufail” manasındadır. “Celis”, “mucalis”te olduğu gibi. Kelimenin üçüncü anlamı ise Allah kâfi ve yeterlidir demektir. Allah sana ve bana yetendir. Yani bize yeterlidir ve bu şey benim için kâfidir. “Ehsebtuhu”; yani ona o kadar çok bağışta bulundum ki en sonunda bu bana yeterlidir, dedi. Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi: **“Bunlar Rabbinin yeterli bir bağışı, mükâfatıdır. (Nebe, 36)”**; yani yeterlidir.

El- Hamid

“Hamid” övülmeye / methedilmeye değer demektir. “Feil” vezninden ama “meful” anlamındadır. Hamd, suçlama ve kınamanın zıddıdır. Eğer bir kişinin davranışından razı olur ve halk arasında bunu yaymak istersen şöyle denir: “Hemidte fulanen” (*Falancayı övdün.*)

El – Hafi

“Hafi”nin anlamı âlim demektir. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“Sanki senin ondan haberin varmış gibi sana soruyorlar. (Araf, 187)”**; yani sanki vaktinden haberin varmış gibi senden kıyamet vaktini soruyorlar. Kelimenin ikinci anlamı ise Allah lâtiftir demektir. “El- hifayetu” masdardır. “El- Hafi” yani senden haberdar lâtiftir; iyiliklerini ve lütuflarını bilir, demektir.

Er – Rab

“Rab” malik ve sahip demektir. Her kim bir şeyin sahibi olursa onun rabbidir. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“Rabbine dön...(Yusuf, 50)”**; yani efendi ve sahibine dön. Huneyn savaşında bir adamın şu sözünde olduğu gibi: “Kureyş’ten bir kişinin benim rabbim olması ‘Hevazin’ kabilesinden birinin rabbim olmasından benim için çok daha sevimlidir.” Yani benim malik ve sahibim olması. Yaratılanlar için elif ve lâmlı olarak “er-Rab” denilmez. Çünkü elif ve lâm genele delâlet eder, bilâkis yaratılanlar için falancanın rabbi denir ve tamlar.

يملك غيره فينسب الى ما يملكه.

و الربانيون نسبوا الى التأله و العبادة للرب في معنى الربوبية له.

والربيون الذين صبروا مع الأنبياء (عليهما السلام).

الرحمن

الرحمن معناه الواسع الرحمة عباده يعمهم بالرزق و الانعام عليهم، و يقال: هو اسم من أسماء الله تبارك و تعالى في الكتب لا سمي له فيه و يقال للرجل: رحيم القلب و لا يقال: الرحمن لأن الرحمن يقدر علي كشف البلوي و لا يقدر الرحيم من خلقه علي ذلك، و قد جوز قوم أن يقال للرجل: رحمن وأرادوا به الغاية في الرحمة، و هذا خطأ، و الرحمن هو لجميع العالم و الرحيم بالمؤمنين خاصة.

الرحيم

الرحيم معناه أنه رحيم بالمؤمنين يخصهم برحمته في عاقبة أمرهم كما قال الله عزوجل:

﴿و كان بالمؤمنين رحيماً﴾

والرحمن و الرحيم اسمان مشتقان من الرحمة علي وزن ندمان و نديم، و معنى الحرمة

النعمة، و الرحم المنعم كما قال الله عزوجل لرسول (صلي الله عليه و آله و سلم):

﴿و ما أرسلناك الا رحمة للعالمين﴾ يعني نعمة عليهم

و يقال للقرآن: هدي و رحمة، و للغيث رحمة يعني نعمة، و ليس معنى الرحمة الرقة لأن

الرقة عن الله عزوجل منفية، و انما سمي رقيق القلب من الناس رحيماً لكثرة ما توجد الرحمة

منه، و يقال: ما أقرب رحم فلان اذا كان ذا مرحمة و بر، و المرحمة الرحمة، و يقال: رحمته

مرحمة و رحمة.

الذاري

الذاريء معناه الخالق يقال: ذراً الله الخلق و برأهم أي خلقهم و قد قيل: ان الذرية منه

mayla bilinir. Çünkü onun dışında ona malik olan kimse yoktur. Dolayısıyla malik olduğu şeye nispet verilir. “Rabbaniyyun” Allah’a “te’lluh” ve ibadet edenler, yani Allah’ın yetiştirdikleri kişilerdir. Bunlar enbiya ile birlikte sabredenlerdir.

Er- Rahman

“Rahman”ın anlamı rızık ve nimeti de içine alacak şekilde rahmeti kullarını kuşatmış, demektir. Bu isim kitaplarda Allah Tebareke ve Teâlâ’nın isimlerinden bir isimdir ve bu anlamda onun için başka bir ad yoktur, denmiştir. İnsanlar için “rahimu’l kalp” denir, ama “rahman” denmez. Çünkü “rahman” belâ ve zorlukları gidermeye gücü yeten demektir, ama kulları arasında buna güç yetiren yoktur. Bazıları, insanlara “rahman” denilmesine cevaz vermiştir. Bununla rahmet ve şefkatte zirveyi kast etmişlerdir. Ama bu yanlış bir görüştür. “Rahman” tüm âlemler içindir, “rahîm” ise sadece müminlere hastır.

Er- Rahîm

“Rahîm”; yani Allah müminlere çok şefkatlidir. Allah, kulların yaptıkları işlerin sonunda rahmetini onlara has kılar. Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi: **“Allah, müminlere karşı çok merhametlidir. (Ahzab, 43)”** “Rahman” ve “rahîm” kelimeleri “nedman” ve “nedim” vezninden “rahmet” kelimesinden türeyen iki isimdir. “Rahmet”in anlamı nimet, “rahîm”in anlamı nimet verendir. Yüce Allah’ın Resûlû’ne burada buyurduğu gibi: **“(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik. (Enbiya, 107)”**; yani onlara nimet olarak gönderdik. Kur’an için şöyle denir: “Hidayet ve rahmet”, yağmura da nimet anlamında rahmet denir. Rahmetin anlamı yumuşaklık değildir, çünkü yumuşaklık Allah Azze ve Celle için nefyedilmiştir. Bundan dolayı kendisinde çok nimetler görülen yumuşak kalplilere “rahim” denir. Bağış ve nimet veren kişiye şöyle denir: “Falan kişi ne kadar da rahmete yakındır.” Merhamet kelimesi de rahmet anlamındadır. Bu anlamda şöyle denmektedir: Rahimtuhu merhameten ve rahmeten; yani ona nimet verdim.

Ez- Zârî

“Zârî” yaratan anlamındadır. “Zere’e Allahul halke ve bereehum”; yani onları yarattı. “Zürriyet” isminin bu kelimedenden türediği söylen-

اشتق اسمها كأنهم ذهبوا الى أنها خلق الله عزوجل خلقها من الرجل، و أكثر العرب علي ترك همزها و انما تركوا الهمزة في هذا المذهب لكثرة ترددها في أفواههم كما تركوا همزة البرية و همزة بري و أشباه ذلك، و منهم من يزعم أنها من ذروت أو ذريت معا يريد أنه قد كثرهم و بنهم في الأرض بنا، كما قال الله تعالى:

﴿و بث منهما رجالا كثيرا و نساء ﴾.

الرازق

الرازق معناه أنه عزوجل يرزق عباده برهم و فاجرهم رزقا بفتح الراء رواية من العرب، و لو أرادوا المصدر لقالوا: رزقا، بكسر الراء و يقال: ارتزق الجند رزقة واحدة أي أخذوه مرة واحدة.

الرقيب

الرقيب معناه المحافظ و هو فعيل بمعنى فاعل، و رقيب القوم حارسهم.

الرؤوف

الرؤوف معناه الرحيم، و الرأفة الرحمة.

الرأي

الرأي معناه العالم، و الرؤية العلم، و معنى ثان: أنه المبصر و معنى الرؤية الابصار، و يجوز في معنى العلم لم يزل رائيا، و لا يجوز ذلك في معنى الابصار.

السلام

السلام معناه المسلم، و هو توسع الآن السلام مصدر، والمراد به أن السلامة تنال من قبله، و السلام و السلامة مثل الرضاع و الرضاعة و اللذاذ و اللذابة.

و معنى ثان أنه يوصف بهذه الصفة لسلامته مما يلحق الخلق من العيب والنقص و الزوال

miştir. Sanki onlar bu sözleriyle, Yüce Allah'ın kişinin zürriyetini o kişiden yarattığına inanmaktadırlar. Arapların çoğu “el- beriye”, “beri” ve daha birçok kelimeye bulunan hemzeyi kullanımı çok olduğundan dolayı terk etmişlerdir. Burada da hemze atılmıştır. Bazıları kelimenin “zerevtu” veya “zereytu”dan alındığını iddia etmiştir; yani Allah, onları çoğalttı ve yeryüzünde yaydı. Yüce Allah'ın burada buyurduğu gibi: *“İkisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen yayan...” (Nisa, 1)”*

Er- Razik

“Razik” yani Allah Azze ve Celle, iyi ve kötü kullarına rızık verir. “Rezek” kelimesi de Arap dilindeki nakillerin birinde rızık anlamındadır. Eğer rezeke kelimesinden kasıtları masdarsa rızık derler. “Ordunya bir defa rızık verildi”; yani bir defa rızıklarını almışlardır.

Er- Rakib

“Rakib”; yani koruyucu. “Fail” anlamında “feil” veznindendir. Eğer birine “rekibu'l kavm” denirse maksatları o topluluğun koruyucusudur.

Er- Rauf

“Rauf”un anlamı rahîmdir. “Re’fet”ten maksatsa rahmettir.

Er- Râî

“Râî”nin anlamı âlim demektir. “Ru’yet”; yani ilimdir. “Râî”nin ikinci anlamı ise Allah görendir demektir. Ru’yet ise bakmak anlamındadır. İlim anlamındaki râî kelimesi için şöyle denebilir: “Allah her zaman râîdir (âlimdir.)” Ama gören anlamındaki râî için böyle şey söylenmez.

Es – Selâm

“Selâm”ın müslim demektir. Kelimenin anlamında bir çeşit genişlik vardır. Çünkü selâm masdardır. Yani selâmet onun tarafındandır. “Selâm ve selâmet”, “rıza” ve “rıza’e” veya “lezaiz” ve “lezaize” gibidir. Selâmın ikinci anlamı kullarda olan kusur, eksiklik, yokluk, bir yerden bir yere gidip gelmek, fena ve ölüm gibi sıfatlardan Allah'ın münezzeh olmasıdır. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: *“Rableri*

و الانتقال و الفناء و الموت، و قوله عزوجل: ﴿لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ فالسلام هو الله عزوجل و داره الجنة، و يجوز أن يكون سماها سلاما لأن الصائر اليها يسلم فيها من كل ما يكون في الدنيا من مرض و وصب و موت و هرم و أشباه ذلك، فهي دار السلامة من الافات و العاهات.

و قوله عزوجل ﴿فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ يقول: فسلامة لك منهم أي يخبرك عنهم سلامة.

و السلامة في اللغة الصواب و السداد أيضا، و منه قوله عزوجل: ﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ أي سدادا و صوابا. و يقال: سمي الصواب من القول سلاما لأنه يسلم من العيب و الاثم.

المؤمن

المؤمن معناه المصدق، و الايمان التصديق في اللغة يدلّك علي ذلك قوله عزوجل حكاية عن اخوة يوسف (عليه السلام):

﴿وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾

فالعبد مؤمن مصدق بتوحيد الله و بآياته، و الله مؤمن مصدق لما وعدّه و محققه. و معنى ثان: أنه محقق حقيق و حدانيته بآياته عند خلقه و عرفهم حقيقته لما أبدي من علاماته و أبان من بيناته و عجائب تدبيره و لطائف تقديره.

و معنى ثالث أنه آمنهم من الظلم و الجور، قال الصادق: سمي البارئ عزوجل مؤمنا لأنه يؤمن من عذابه من أطاعه، و سمي العبد مؤمنا لأنه يؤمن علي الله عزوجل فيجيز الله أمانه و قال (عليه السلام): المؤمن من آمن جاره بوائقه، و قال (عليه السلام): المؤمن الذي يأتمنه المسلمون علي أموالهم و أنفسهم.

katında onlara esenlik (selâm) yurdu vardır. (Enam, 127)” Dolayısıyla “selâm” Allah Azze ve Celle’dir, yurdu ise cennetidir. Cenneti, “selâm (esenlik)” olarak adlandırmak uygundur. Çünkü dünyadaki hastalık, ölüm, yaşlılık gibi şeylerden orada güven içinde olunur. Dolayısıyla orası afet ve hastalıklardan uzak esenlik yurdu. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Artık, ‘Ashab-ı Yemin’den selâm sana. (Vakıa, 91)**” Onlardan senin için selâm, yani sana onlardan esenlik haberi gelir. “Selâmet” sözlükte doğruluk ve sağlamlık anlamındadır aynı zamanda. Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi: **“Cahiller onlara lâf attıkları zaman, ‘selâm!’ der (geçer)ler. (Furkan, 63)**”; yani doğru ve açık bir söz söylerler. Bundan dolayı kusur ve günahattan salim olduğundan doğru söze “selâm” derler.

El- Mümin

“Mümin” tasdik eden demektir. Sözlükte iman, tasdik anlamındadır. Yüce Allah’ın Kur’an’da buyurduğu Hz. Yusuf’un (a.s) kardeşlerinin sözü de buna delâlet etmektedir: **“ ‘Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın’ dediler. (Yusuf, 17)**” Bundan dolayı kul, “mümin” ve Allah’ın birliğini ve ayetlerini tasdik edendir. Allah, vaat edip yerine getirdiği şeylere “mümin” ve kabul edendir. İkinci anlamı ise Allah, kulları arasında ayetleriyle kendi vahdaniyetini ispat etmiş ve kendi alâmetleriyle aşikâr edip, açıklamaları, mucizevî tedbirleri ve takdirinin incelikleriyle kendi hakikatini onlara tanıtmıştır, demektir. Üçüncü anlamı da şudur: Allah, onları zulüm ve sitemden güvende kılmıştır. Bu konuda İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah Azze ve Celle ‘mümin’ olarak adlandırılmıştır, çünkü O’na itaat edeni azabından güvende kılar. Kul da ‘mümin’ olarak adlandırılmıştır, çünkü şüphesiz kul, Allah Azze ve Celle’den güven talep eder ve Allah da onun isteğini kabul eder.”

Ve yine imam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: «Mümin, komşusu onun zararından güvende olan kimsedir.»

Ve yine İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: «Mümin, Müslümanların can ve mallarının onun elinden güvende olduğu kimsedir.»

المهمين

المهمين معناه الشاهد، و هو كقوله عزوجل: (و مهمينا عليه) أي شاهدا عليه.
و معنى ثان أنه اسم مبنى من الأمين اسم من أسماء الله عزوجل، ثم بنى كما بنى المبيطر
من البيطر و البيطار، و كأن الأصل فيه مؤيين فقلبت الهمزة هاء كما قلبت همزة أرقى و
أيهاث فقلبت: هرقت و هيهات.
و أمين اسم من أسماء الله عزوجل، و من طول الألف أراد يا أمين فأخرجه مخرج قولهم:
أزيد. علي معنى يا زيد.

و يقال: المهيمن اسم من أسماء الله عزوجل في الكتب السابقة.

العزیز

العزیز معناه أنه لا يعجزه شيء و لا يمتنع عليه شيء أرادته، فهو قاهر للأشياء، غالب
غير مغلوب.

و قد يقال في المثل: من عزيز أي من غلب سلب.

و قوله عزوجل حكاية عن الخصمين: ﴿و عزتي في الخطاب﴾ أي غلبني في مجاوبة
الكلام.

و معنى ثان: أنه الملك و يقال للملك: عزيز كما قال اخوة يوسف ليوسف (عليه السلام):
(يا أيها العزيز) و المراد به يا أيها الملك.

الجبار

الجبار معناه القاهر الذي لا ينال، و له التجبر و الجبروت أي التعظم والعظمة، و يقال
للنخلة التي لا تنال: جبارة.

و الجبر أن تجبر انسانا علي ما يكرهه قهرا تقول: جبرته علي أمر كذا و كذا.
و قال الصادق (عليه السلام): لا جبر و لا تقويض بل أمر بين أمرين عنى بذلك: أن الله

El- Muheymin

“Muheymin”in şahit demektir. Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi: “...onları doğrulayıcı ve onlar üzerine şahit olarak... (Maide, 48)” ; yani onlara şahit olarak. İkinci olarak ise mebni bir isim ve “el-Emin” kelimesinin kökündendir. “El- Emin” Yüce Allah’ın isimlerinden bir isimdir. Sonra “mubeytir” kelimesinin “beyter” ve “beytar” kelimelelerinden oluşturulduğu gibi “muheymin” kelimesi de ondan oluşturuldu. Sanki kelimenin aslı “mueymin” idi ki sonra hemze “ha”ya dönüştürülerek “muheymin” oldu. “Ereket” ve “eyhate” kelimelerindeki hemzelerin “ha”ya dönüşerek “hereket” ve “heyhate” kelimelerine dönüşmesi gibi. Emin, Yüce Allah’ın isimlerindendir. Her kim kelimedeki “elif” (e) harfini çekerek telâffuz ederse gerçekte “ey Emin” demek istemiştir. Buradaki söz gibi: “ezeyd” yani “ey Zeyd.” Ayrıca “muheymin”in Yüce Allah’ın geçmiş kitaplardaki isimlerinden olduğu söylenir.

El- Aziz

“Aziz”; yani hiçbir şey Allah’ı aciz bırakmaz ve hiçbir şey O’nun iradesine engel olamaz. O, her şeye galip ve önünde durulmaz üstündür. Bir Arap atasözünde şöyle denmiştir: “Men ezze, bezze” yani her kim üstün gelirse yağmalar. Yüce Allah’ın davalı iki tarafın kavlini naklettiği şu sözünde olduğu gibi: “*Tartışmada bana üstün (azze) geldi... (Sad, 23)*” ; yani karşılıklı tartışma sırasında bana galip geldi. İkinci anlama göreyse Allah meliktir ve melike aziz derler. Hz. Yusuf’un (a.s) kardeşlerinin Yusuf’a (a.s) dedikleri şu sözde olduğu gibi: “*Ey aziz!... (Yusuf, 88)*” Bu sözden maksatları “Ey melik” idi.

El- Cebbar

“Cebbar” erişilmez galip demektir. “Tecebbur” ve “ceberut”, yani büyüklük ve azamet ona mahsustur. Ulaşılmaz hurma ağaçlarına “cebbaretun” denir. “Cebr” birisini hoşlanmadığı bir şeye zorlamaktır. Bu durumda şöyle dersin: “Onu bu işe zorladım.”

İmam Cafer Sadık (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Ne cebir ne de tefviz (*tam serbestlik*) vardır. Doğrusu, bu ikisinin arasındaki bir çizgidir.” Bununla İmam (a.s) şunu kastetmiştir: «Allah Tebareke ve Teâlâ, kullarını günah işlemeye zorlamamış ve dinin işlerini de onlara

تبارك و تعالى لم يجبر علي المعاصي و لم يفوض اليهم أمر الدين حتى يقولون فيه بارائهم و مقائسهم فانه عزوجل قد حد و وظف و شرع و فرض و سن و أكمل لهم الدين، فلا تفويض مع التحديد و التوظيف و الشرع و الفرض و السنة و اكمال الدين.

المتكبر

المتكبر مأخوذ من الكبرياء، و هو اسم للتكبر و التعظم.

السيد

السيد معناه الملك، و يقال لملك القوم و عظيمهم: سيدهم، و قد سادهم يسودهم.
و قيل لقيس بن عاصم: بم سدت قومك؟ قال: ببذل الندي، و كف الأذي، و نصر المولى.
و قال النبي (صلي الله عليه و آله و سلم): علي سيد العرب، فقالت عائشة: يا رسول الله أأنت سيد العرب؟ فقال: أنا سيد ولد آدم، و علي سيد العرب، فقالت: يا رسول الله و ما السيد؟ قال: من افترض طاعته كما افترض طاعتي.
و قد أخرجت هذا الحديث مسندا في كتاب معاني الأخبار.
فعلي هذا الحديث السيد هو الملك الواجب الطاعة.

السيوح

هو اسم مبنى علي فعول، و ليس في كلام العرب فعول الا سيوح و قدوس.
و معناهما واحد، و سبحان الله تنزيها له عن كل مالا ينبغي أن يوصف به، و نصبه لأنه في موضع فعل علي معنى تسبيحا لله يريد سبحت تسبيحا لله.
و يجوز أن يكون نصبا علي الظرف، و معناه نسبح لله و سبحوا لله.

bırakmamıştır ki kullar onda kendi görüş ve ölçülerine göre hareket etsinler. Dolayısıyla Allah Azze ve Celle hudutları belirlemiş, görev takimi yapmış, yasalar koymuş, farzları ve müstahapları tayin ederek onlara dinini kâmil kılmıştır. Din kâmil olmuşsa artık tefvize yer yoktur.

El – Mütekebbir

“Mütekebbir” Kibriya’dan alınmıştır. Tekebbür ve azamet anlamında bir isimdir.

Es- Seyyid

“Seyyid”in anlamı sultan ve hükümdardır. Her topluluğun hükümdar ve büyüğüne o topluluğun seyyidi derler. Onlara hükümdarlık etmiş ve etmektedir. Kays b. Asım’a şöyle soruldu: “Hangi vesileyle kavmine hükümdarlık ettin?” Kays dedi ki: “Mal bağışlamakla, kötülük etmemekle ve dostlara yardımla.”

Bu konu hakkında Hz. Nebi (s.a.a) şöyle buyurmuştur: «Ali, Arapların seyyididir.” Ayşe dedi ki: “Ey Resûlullah! Acaba Arapların seyyidi sen değil misin?” Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: «Ben Âdemoğullarının seyyidiyim, Ali de Arapların seyyididir.” Sonra Ayşe dedi ki: “Ey Resûlullah! Seyyid ne demektir?” Resûlullah şöyle buyurdu: “Bana itaatin farz olduğu gibi, itaati farz olan demektir.”

Bu hadisi “Meaniul Ahbar” kitabında senetleriyle birlikte zikrettim. Dolayısıyla bu hadise göre “seyyid”in anlamı itaati farz olan hükümdar demektir.

Es- Subbuh

“Subbuh” kelimesi “fu’ul” vezninden ve mebni bir kelimedir. Arap dilinde anlamları aynı olan “Subbuh” ve “Kuddus” dışında bu vezinde başka bir kelime yoktur. “Subhanallah” Allah’ı uygun olmayan her türlü nitelemelerden münezzehtir bilmektir. “Subhan” kelimesi “tesbihen lillahi” anlamında fiil yerinde kullanıldığından “fethe”li olarak okunmaktadır. Bu kelimeden maksat ise Allah’ı tesbih etmektir. Kelimenin fetheli okunmasının sebebi zarf oluşundan da olabilir. O zaman da anlamı şöyle olur: “Allah’ı tesbih ediyoruz ve Allah’ı tesbih ediyorlar.”

الشهيد

الشهيد معناه الشاهد بكل مكان صانعا و مدبرا علي أن المكان مكان لصنعه و تدبيره،
لا علي أن المكان مكان له، لأنه عزوجل كان و لا مكان.

الصادق

الصادق معناه أنه صادق في وعده، و لا يبخس ثواب من يفى بعهده.

الصانع

الصانع معناه أنه صانع كل مصنوع أي خالق كل مخلوق، و مبدع جميع البدائع، و كل ذلك دال علي أنه لا يشبهه شيء من خلقه، لأننا لم نجد فيما شاهدنا فعلا يشبه فاعله، لأنهم أجسام و أفعالهم غير أجسام و الله تعالى عن أن يشبه أفعاله، و أفعاله لحم و عظم و شعر و دم و عصب و عروق و أعضاء و جوارح و أجزاء و نور و ظلمة و أرض و سماء و حجر و شجر و غير ذلك من صنوف الخلق و كل ذلك فعله و صنعه عزوجل.

و جميع ذلك دليل علي وحدانيته شاهد علي انفراده و علي أنه بخلاف خلقه و أنه لا

شريك له.

و قال بعض الحكماء في هذا المعنى و هو يصف النرجس:

عيون في جفون في فنون / بدت فأجاد صنعتها المليك

بأبصار التغنج طامحات / كأن حذاقها ذهب سبيك

علي غصن الزمرد مخبرات / بأن الله ليس له شريك.

الظاهر

الظاهر معناه أنه متنزه عن الأشباه و الأنداد و الأضداد و الأمثال و الحدود و الزوال و الانتقال و معاني الخلق من الطول و العرض و الأقطار و الثقل و الخفة، و الرقة و الغلظة، و الدخول و الخروج، و الملازمة و المباينة، و الرائحة و الطعم، و اللون و المجسة، و الخشونة و

Eş- Şehid

“Şehid”; yani tüm mekânlara yaratan ve idare eden olarak şahid olmak demektir. Şöyle ki mekânın olması, yaratmasıyla ve tedbiriyledir; yoksa Allah’ın yeri olmasından dolayı değil. Çünkü Allah Azze ve Celle mekân olmadan var olandır.

Es- Sadik

“Sadık”; yani Allah vadesinde sadıktır ve ahbine vefa eden kişinin mükâfatı konusunda cimrilik etmez.

Es- Sâni

“Sâni” tüm yapılmış şeyleri yapan demektir. Yani yaratılan tüm varlıkların yaratıcı, tüm yoktan var edilen şeylerin var edicisidir. İşte tüm bunların hepsi yarattığı varlıkların hiçbirinin O’na benzemediğine delâlet eder. Çünkü biz, her ne müşahade edersek onun benzeri bir iş görmemekteyiz. Çünkü yapanlar cisimdirler ve onların işleri cisim dışı işlerdir. Allah, yaptığı işlere benzemekten münezzehtir. Et, kemik, kıl, kan, sinir, damar, organ, uzuv, ecza, ışık, karanlık, yer, gök, taş, ağaç ve bunun dışındaki şeylerin tümü Allah’ın yarattığı yaratma işlerindendir. Tüm bunların hepsi Yüce Allah’ın işlerindendir. Tüm bunların hepsi Allah’ın birliğine delâlet etmekte ve O’nun tekliğine, yaratıklarından farklı olduğuna ve ortağının olmadığına şahitlik etmektedir. Bu anlamda bazı bilge kişiler nergis gülünün vafında bu tür açıklamalarda bulunmuşlardır.

Et- Tahir

“Tahir”; yani Allah benzerinin, denginin, zıddının, örneğinin, sınırının bulunmasından; zevalden, bir yere gidip gelmekten, yaratılanlara has olan uzunluk, en, bölge, ağırlık, hafiflik, incelik, kalınlık, giriş, çıkış, yapışıklık, ayrılık, koku, yemek, renk, mücessemlik, kabalık, yumuşaklık, sıcaklık, soğukluk, hareket etmek, durmak, birleşmek, ayrılmak, bir yerde bulunup diğer bir yerde bulunmamak gibi özelliklerden münezzehtir. Çünkü tüm bunların hepsi sonradan oluşturulmuş varlıklardır. Tüm yönleriyle aciz ve zayıftırlar. Bunun kendisi onları bir oluşturanın olduğuna ve bir yapanın yaptığına delâlet eder. O kâdir, güçlü

اللين، و الحرارة و البرودة، و الحركة و السكون، و الاجتماع و الافتراق، و التمكن في مكان دون مكان، لأن جميع ذلك محدث مخلوق و عاجز ضعيف من جميع الجهات، دليل علي محدث أحدثه و صانع صنعه، قدر قوي طاهر من معانيها لا يشبه شيئاً منها، لأنها دلت من جميع جهاتها علي صانع صنعها و محدث أحدثها و أوجبت علي جميع ما غاب عنها من أشباهها و أمثالها أن يكون دالة علي صانع صنعها، تعالى الله عن ذلك علواً كبيراً.

العدل

العدل معناه الحكم بالعدل و الحق، و سمي به توسعاً لأنه مصدر و المراد به العادل، و العدل من الناس المرضي قوله و فعله و حكمه.

العفو

العفو اسم مشتق من العفو علي وزن فعول، و العفو: المحو، يقال: عفا الشيء اذا امتحي و ذهب و درس، و عفوته أنا اذا محوته، و منه قوله عز وجل (عفا الله عنك لم أذنت لهم) أي محاً الله عنك اذنك لهم.

الغفور

الغفور اسم مشتق من المغفرة، و هو الغافر الغفار، و أصله في اللغة التغطية و الستر، تقول: غفرت الشيء اذا غطيته، و يقال: هذا أغفر من هذا أي أستر، و غفر الصوف و الخز ما علا فوق الثوب منهما كالزئبر، سمي لأنه ستر الثوب، و يقال لجنة الرأس: مغفر لأنها تستر الرأس، و الغفور: الساتر لعبده برحمته.

الغنى

الغنى معناه أنه الغنى بنفسه عن غيره و عن الاستعانة بالالات و الأدوات و غيرها، و الأشياء كلها سوي الله عز وجل متشابهة في الضعف و الحاجة لا يقوم بعضها الا ببعض و لا يستغنى بعضها عن بعض.

ve manalardan münezzehtir. Onlardan hiçbir şey O'na benzemez. Çünkü onların kendileri tüm yönleriyle sonradan bir oluşturan tarafından ve bir yaratan tarafından yaratıldıklarına delâlet eder. Gözlerden gizli olan bu benzer ve denk şeylerin bir yapıcılarının olduğuna delâlet etmelerini zorunlu kıldı. Allah onların tümünden yüce, münezzehten ve uludur.

El- Adl

“Adl” hak ve adalet üzere hüküm vermek demektir. Anlamının kapsamlı olmasından masdar olan ismiyle adlandırılmıştır. Kastedilen âdil olmaktadır. Âdil insan sözü, eylemi ve hükmünden razı olunan insandır.

El- Afv

“Afv”, “feul” vezninden olup, af kelimesinden türemiştir. “Afv” silmek anlamındadır. Bir şey silinir, yok olur ve ortadan kaybolursa “efa eş’şey” denir. Ne zaman bir şeyi silersem “efavtuhu ene” derim. Yüce Allah’ın buradaki şu sözü de bu anlamdadır: **“Allah seni affetsin. Onlara niçin izin verdin? (Tövbe, 43)”**. Yani senin onlara izin vermeni Allah senden sildi.

El- Gafur

“Gafur” mağfiret kelimesinden türemiş bir isimdir. Allah “gafur ve gaffar”dır. Kelimenin sözlükteki aslı, gizlilik ve kapalılık anlamındadır. Bir şeyi gizlediğin zaman “gafertu eş- şey’e” dersin. Yine “haza egferu min haza” dendiğinde, “bu daha kapsayıcıdır” anlamı kastedilmiş olur. Elbise üzerinden yün ve kürk gibi bir şey giyildiğinde “gefru es- sufi ve’l harri” denir. Elbiseyi örttüğünden ona “gafre”, başı örttüğünden dolayı baş koruyucusuna da “miğfer” denir. “Gafur” rahmetiyle kullarını kapsayan, kuşatan demektir.

El- Gani

“Gani”, O zatıyla başkalarına ihtiyaç duymayan; âlet, araç ve diğer şeylerden yardım almaktan münezzehtir. Allah Azze ve Celle dışındaki tüm şeyler zayıflık ve ihtiyaçta eşittirler. Birbirlerine dayanmadan ayakta duramaz ve birbirlerine ihtiyaç duymadan yaşayamazlar.

الغياث

الغياث معناه المغيث سمي به توسعا لأنه مصدر.

الفاطر

الفاطر معناه الخالق، فطر الخلق أي خلقهم و ابتدأ صنعة الأشياء و ابتدعها فهو فاطرها أي خالقها و مبدعها.

الفرد

الفرد معناه أنه المتفرد بالربوبية و الأمر دون خلقه، و معنى ثان: أنه موجود وحده لا موجود معه.

الفتاح

الفتاح معناه أنه الحاكم و منه قوله عزوجل:

﴿و أنت خير الفاتحين﴾

و قوله عزوجل: ﴿و هو الفتح العليم﴾.

الفالق

الفالق اسم مشتق من الفلق، و معناه في أصل اللغة الشق، يقال: سمعت هذا من فلق فيه، و فلقفت الفستقة فانفلقت.

و خلق الله تبارك و تعالى، كل شيء فانفلق عن جميع ما خلق، فلق الأرحام فانفلقت عن الحيوان، و فلق الحب و النوي فانفلقا عن النبات، و فلق الأرض فانفلقت عن كل ما اخرج منها، و هو كقوله عزوجل:

﴿و الأرض ذات الصدع﴾ صدعها فانصدعت.

و فلق الظلام فانفلق عن الاصباح، و فلق السماء فانفلقت عن القطر، و فلق البحر لموسي (عليه السلام) فانفلق فكان كل فرق منه كالطود العظيم.

EI- Gıyas

“Gıyas”ın anlamı “mugîstir” (*yani sığınılacak ve yardım eden*). Masdar olduğundan ve anlamındaki kapsayıcılığından dolayı bu adla adlandırılmıştır.

EI- Fâtir

“Fatır” yaratıcı demektir. “Fetere’l halke”; yani onları yaratarak, bir şeyleri oluşturma ve icat etmeye başladı demektir. Dolayısıyla O, “fâtır”dır. Yani onların yaratıcısı ve meydana getiricisidir.

EI- Ferd

“Ferd” yani Allah, ilâhlık ve işlerinde tektir, demektir. İkinci anlamı ise Allah kendisiyle birlikte başka bir varlığın olmadığı yegâne varlıktır.

EI- Fettah

“Fettah”ın anlamı hâkim, hükmeden demektir. Yüce Allah’ın buradaki sözü de bu anlamdadır: “*Ve ente hayrul fatihîn. (Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.) (A’raf, 89)*”. Ve yine Yüce Allah’ın bu sözü de aynı anlamda kullanılmıştır: “*Huvel fettahul alîm. (O, hükmeden ve bilendir.) (Sebe, 26)*”

EI- Fâlik

“Falık” kelimesi felk kelimesinden türemiştir. Sözlükteki kök anlamı ise “yarmak, ayırmak” anlamındadır. “Semi’tu haza min feklı fihî”; yani ben bu sözü iki dudağından işittim. Veya “fıstığın kabuğunu açtım, o da açıldı” denir. Allah Tebareke ve Teâlâ tüm şeyleri yarattı, sonra yarattığı şeylerin tümü birbirinden ayrıldı. Rahmi açtı, hayvan dünyaya ayağını bastı. Tohumu ve çekirdeği yardı, bitkiler ondan dışarı çıktı. Yer açıldı ve yerden çıkması gereken her şey dışarı çıktı. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: “*Yarılıp, çatlayan yere and olsun ki. (Tâ-rık, 12)*”. Onu yardı, o da yarıldı. Karanlığı yardı ondan aydınlık çıktı. Göğü yardı, yağmur yağmaya başladı. Denizi Hz. Musa (a.s) için yardı, o da yarıldı. Sonra onun her tarafı yüksek bir dağ gibi yükseldi.

القديم

القديم معناه أنه المتقدم للأشياء كلها، و كل متقدم لشيء يسمى قديماً اذا بولغ في الوصف،
و لكنه سبحانه قديم لنفسه بلا أول و لا نهاية، و سائر الأشياء لها أول و نهاية، و لم يكن لها
هذا الاسم في بدئها، فهي قديمة من وجه و محدثة من وجه.
و قد قيل: ان القديم معناه أنه الموجود لم يزل، و اذا قيل لغيره عزوجل: انه قديم كان
علي المجاز لأن غيره محدث ليس بقديم.

الملك

الملك هو مالك الملك قد ملك كل شيء، و الملكوت ملك الله عزوجل زيدت فيه التاء
كما زيدت في رهبوت و رحموت، تقول العرب: رهبوت خير من رحموت أي لأن ترهب
خير من أن ترحم.

القدوس

القدوس معناه الطاهر، و التقديس التطهير و التنزيه، و قوله عزوجل حكاية عن الملائكة:
﴿و نحن نسبح بحمده و نقدر لك﴾ أي ننسبك الى الطهارة، و نسبحك و نقدر لك
بمعنى واحد.

و حظيرة القدس موضع الطهارة من الأدناس التي تكون في الدنيا و الأوصاب و
الأوجاع و أشباه ذلك، و قد قيل: ان القدوس من أسماء الله عزوجل في الكتب.

القوى

القوي معناه معروف و هو القوي بلا معاناة و لا استعانة.

القريب

القريب معناه المجيب، و يؤيد ذلك قوله عزوجل (فاني قريب أجيب دعوة الداع اذا

EI- Kadim

“Kadim”ın anlamı tüm şeylerden önce olan demektir. Bir şeye öncü olanların vasfında mübalâğa edildiğinde onu “kadim” diye adlandırırlar. Allah, başlangıcı ve sonu olmayan ve zâtî itibarıyla “kadim”dir, ama diğer şeylerin başlangıç ve sonları vardır. Onlar için başlangıçta bu isim yoktu, dolayısıyla sonradan oluşturulduklarından sadece bir açıdan kadimdirler. “Kadim”ın anlamı ezelîdir de denilmiştir. Yüce Allah’ın dışındaki varlıklara “kadim” denirse mecazî anlamda söylenmiştir. Çünkü O’nun dışındaki şeyler sonradan oluşturulmuşlardır ve o anlamda kadim değildirler.

EI- Melik

“Melik” mülklerin sahibi, tüm şeylerin maliki demektir. “Melekût” Yüce Allah’ın mülküdür. Kelimenin sonundaki “te” harfî, “rehebut” ve “rehemut” kelimelerindeki “te” gibi ona izafe olmuştur. Araplar “rehebut rehemuttan daha hayırlıdır” derler. Yani, korkutmak şefkat göstermekten daha hayırlıdır.

EI- Kuddus

“Kuddus”un anlamı temiz, “takdis”ın anlamı ise temizlemek ve münezzeh kılmaktır. Yüce Allah’ın meleklerin sözünü burada naklettiği gibi: *“Bizler hamdinle seni tesbih (nusebbihu) ve seni takdis (nukaddisu) edip duruyoruz. (Bakara, 30)”*; yani biz seni temizlikle vasfetmekteyiz. Burada tesbih ve takdis bir anlamdadır. “Hatiretu’l-Kuds”; yani alçaklıklar, hastalıklar, dünyevî dert ve benzeri şeylerden temiz demektir. “Kuddus”ün Yüce Allah’ın önceki kitaplardaki isimlerinden olduğu söylenir.

EI- Kavî

“Kavi”nin anlamı açıktır. Allah yardım ve destek olmadan güçlüdür.

Karîb

“Karîb” icabet eden ve cevap veren demektir. Yüce Allah’ın şu ayeti bu anlamı teyit etmektedir: *“Ben icabet edenim. Bana dua ettiğî*

دعان) و معنى ثان، أنه عالم بوساوس القلوب لاحجاب بينه وبينها و لا مسافة.

و يؤيد هذا المعنى قوله عزوجل:

﴿و لقد خلقنا الانسان و نعلم ما توسوس به نفسه و نحن أقرب اليه من حبل الوريد﴾

فهو قريب بغير مماسة بائن من خلقه بغير طريق و لا مسافة، بل هو علي المفارقة لهم

في المخالطة، و المخالفة لهم في المشابهة.

و كذلك التقرب اليه ليس من جهة الطرق والمساءف، انما هو من جهة الطاعة و حسن

العبادة.

فالله تبارك و تعالى قريب دان دنوه من غير سفلى، لأنه ليس باقتطاع المسائف يدنو، و

لا باجتياز الهواء يعلو، كيف و قد كان قبل السفلى و العلو و قبل أن يوصف بالعلو و الدنو.

القيوم

القيوم و القيام هما فيعول و فيعال من قمت بالشيء اذا وليته بنفسك و توليت حفظه و

الصلاحه و تقديره، و نظيره قولهم: ما فيها من ديور و لا ديار.

القابض

القابض اسم مشتق من القبض، و للقبض معان، منها: الملك يقال: فلان فى قبضى و هذه

الضيعة فى قبضى، و منه قوله عزوجل: ﴿و الأرض جميعا قبضته يوم القيامة﴾

و هذا كقول الله عزوجل: ﴿و له الملك يوم ينفخ فى الصور﴾

و قوله عزوجل: ﴿و الأمر يومئذ لله﴾

و قوله عزوجل: ﴿مالك يوم الدين﴾

و منها: افناء الشيء، و من ذلك قولهم للميت: قبضه الله اليه،

و منه قوله عزوجل: ﴿ثم جعلنا الشمس عليه دليلا ثم قبضناه الينا قبضا يسيرا﴾

zaman dua edenin duasına cevap veririm. (Bakara, 186)”. Kelimenin ikinci anlamı ise; Allah gönüllerden geçen vesveseleri bilir, Allah’la onlar arasında ne hicap ne de fasıla vardır. Yüce Allah’ın şu ayeti bu anlamı teyit etmektedir: “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız. (Kaf, 16)” Dolayısıyla O, teması olmadan yakın, yol ve mesafe olmadan yaratıklarından uzak olandır. Bilâkis O, ayrılık ve ilişiklik olmadan onlarla birlikte, onlara benzerlikte ise onların aksinedir. Aynı şekilde O’na yakınlık, yol ve mesafeleri kat etmekle olmaz, bilâkis O’na yakınlık itaat ve güzel ibadetle olur. Allah Tebareke ve Teâlâ yakındır, yakınlığı aşağı olmakla değil. Çünkü mesafeleri kat etmeden yakın, havayı aşmadan yukarıdır. Nasıl olsun ki; çünkü O, aşağı ve yukarı var edilmeden, aşağı yukarı nitelendirmeleri olmadan önce vardı.

El- Kayyum

“Kayyum” ve “kıyam” kelimeleri “feyul” ve “feyal” vezninden olup “kumtu bişşey”in kökündendir. Kişinin kendisi bir şeyi kendi uhdesine alır; onun korunmasını, ıslahını ve idaresini üstlenirse bu söz söylenir. Bu kelimenin bir benzerini Araplar şöyle derler: “Orada deyyar ve deyyur yoktu.” Yani orada hiçbir varlık yoktu.

El- Kâbiz

“Kâbiz” kelimesi “kabz” kelimesinden türemiştir ve birkaç anlamı vardır. Anlamından biri “mülk”tür. Bu anlamda şöyle denir: “Falan şahıs benim kabzımdadır, yani benim kontrol ve mülkümdedir.” Ayrıca “Bu mal benim mülküm ve kontrolümdedir.” Yüce Allah’ın şu ayeti de aynı anlamdadır: “*Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O’nun elinde, tasarrufundadır. (Zümer, 67)*” Ve bu Yüce Allah’ın buradaki sözü gibidir: “*Sûr’a üflendiği gün de mülk (hükümlerlik) O’nundur. (Enam, 73)*” Ve yine Yüce Allah’ın “*O gün emir yalnızca Allah’ındır. (İnfitar, 19)*” ve “*Din gününün sahibi. (Fatiha, 4)*” ayetlerindeki gibi.

Kelimenin başka bir anlamı ise bir şeyi yok etmek, ortadan kaldırmaktır. Halkın ölümleri için söylediği şu sözde olduğu gibi: “Allah onu kendisine aldı.” Yüce Allah’ın buradaki şu sözü de aynı anlamda kullanılmıştır: “*Sonra biz güneşi, ona delil kıldık. Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık). (Furkan, 45-46)*”. Çünkü güne-

فالشمس لا تقبض بالبراجم، والله تبارك و تعالى قابضها و مطلقها.

و من هذا قوله عزوجل: ﴿و الله يقبض و يبسط و اليه ترجعون﴾ فهو باسط علي عباده فضله، و قابض ما يشاء من عائدته و أياديه، و القبض قبض البراجم أيضا و هو عن الله تعالى ذكره منفي.

و لو كان القبض و البسط الذي ذكره الله عزوجل من قبل البراجم لما جاز أن يكون في وقت واحد قابضا و باسطا لاستحالة ذلك، و الله تعالى ذكره في كل ساعة يقبض الأنفس و يبسط الرزق و يفعل ما يريد.

الباسط

الباسط معناه المنعم المفضل، قد بسط علي عباده فضله و احسانه، و أسبغ عليهم نعمه.

قاضي الحاجات

القاضي اسم مشتق من القضاء، و معنى القضاء من الله عزوجل علي ثلاثة أوجه: فوجه منها هو الحكم و الالزام، يقال: قضي القاضي علي فلان بكذا أي حكم عليه به و ألزمه اياه، و منه قوله عزوجل: ﴿و قضي ربك ألا تعبدوا الا اياه﴾

و وجه منها هو الخبر، و منه قوله عزوجل: ﴿و قضينا الى بنى اسرائيل في الكتاب﴾ أي أخبرناهم بذلك علي لسان النبي (صلي الله عليه و آله و سلم).

و وجه منها هو الاتمام، و منه قوله عزوجل: ﴿فقضاهن سبع سموات في يومين﴾ و منه قوله الناس: قضي فلان حاجتي، يريد أنه أتم حاجتي علي ما سألته.

المجيد

المجيد معناه الكريم العزيز، و منه قوله عزوجل:

﴿بل هو قرآن مجيد﴾ أي كريم عزيز.

şin parmaklarla önü kesilmez. Kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ çeken ve bırakandır. Yüce Allah'ın buradaki sözü de aynı anlamdadır: **“Allah, daraltır ve genişletir ve siz O’na döndürüleceksiniz. (Bakara, 245)”**. Allah kullarına fazlını açıp genişleten ve verdiklerini alıp daraltandır.

“Kabz”ın bir diğer anlamı ellerle tutup kavramaktır. Bu tür tutup kavramak, zikri yüce Allah için söz konusu değildir. Eğer Yüce Allah'ın buyurduğu daraltma ve genişletme, ellerle tutma ve kavrama anlamında olsaydı, bir anda daraltma ve genişletme mümkün olmazdı. Çünkü böyle bir iş imkânsızdır. Hâlbuki zikri yüce Allah tüm zamanlarda canları alan, rızıkları genişleten ve istediğini yapandır.

EI- Bâsit

“Bâsit” nimet ve fazilet veren demektir. Allah kullarına fazlını ve ihسانını genişleten ve nimetlerini onlara bahşedendir.

Kaziyu'l Hacat

“Kazî”, “kaza” kelimesinden türemiş ve Allah Azze ve Celle tarafından üç anlamda kullanılmıştır. Bir anlamı hüküm vermek ve zorunlu tutmaktır. “Kadı, falan kişi için böyle hüküm verdi” denildiğinde “ona hüküm vererek onu bu işe zorunlu tuttu” anlamı kastedilir. Yüce Allah'ın şu ayeti de aynı anlamdadır: **“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi kesin bir şekilde hükmetti. (İsra, 23)”**. Başka bir anlamı ise “haber vermek”tir. Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi: **“Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına bildirdik... (İsra, 4)”**; yani bu işi Peygamber (s.a.a) 'in diliyle onlara haber verdik. Üçüncü anlamı ise “tamamlamak” anlamındadır. Yüce Allah'ın şu ayetinde olduğu gibi: **“Böylece onları, iki günde (iki evrede) yedi göğsü tamamladı. (Fussilet, 12)”** İnsanların şu sözü de aynı manaya gelir: «Falan şahıs ondan istediğim şeyi yerine getirerek hacetimi giderdi.»

EI- Mecîd

“Mecîd” kerim (şerefli) ve aziz (üstün) demektir. Yüce Allah'ın şu ayetinde olduğu gibi: **“Hayır; o (Kitap), ‘mecid’ olan bir Kur'an'dır. (Buruc, 21)”**; yani şerefli ve üstündür. “Mecd” kelimesinin sözlükteki anlamı şerefe nail olmaktır. “Meccede recul” ve “emcede” aynı mad-

و المجد فى اللغة نيل الشرف، و مجد الرجل و أجد لغتان و أجمده كرم فعاله.
و معنى ثان: أنه مجيد موجد، مجده خلق أى عظموه.

المولى

المولى معناه الناصر ينصر المؤمنين و يتولى نصرهم علي عدوهم و يتولى ثوابهم و كرامتهم، و ولى الطفل هو الذي يتولى اصلاح شأنه، و الله ولى المؤمنين و هو مولاهم و ناصرهم.

و المولى فى وجه آخر هو الأولى، و منه قول النبى (صلى الله عليه و آله و سلم): من كنت مولاه فعلى مولاه.

و ذلك على اثر كلام قد تقدمه و هو أن قال: ألت أولى بكم منكم بأنفسكم، قالوا: بلى يا رسول الله، قال: من كنت مولاه أى من كنت أولى به منه بنفسه فعلى مولاه أى أولى به منه بنفسه.

المنان

المنان معناه المعطي المنعم، و منه قوله عز وجل:

﴿فامنن أو أمسك بغير حساب﴾

و قوله عز وجل: ﴿ولا تمنن تستكثر﴾.

المحيط

المحيط معناه أنه محيط بالأشياء عالم بها كلها، و كل من أخذ شيئاً كله أو بلغ علمه أقصاه فقد أحاط به، و هذا على التوسع لأن الاحاطة فى الحقيقة احاطة الجسم الكبير بالجسم الصغير من جوانبه كاحاطة البيت بما فيه و احاطة السور بالمدن، و لهذا المعنى سمي الحائط حائطاً.

dede iki kelimedir. “Emcedehu” yani işlerini şerefli kıldı. “Mecîd”in ikinci anlamı ise övülmüş, yüceltilmiş demektir. “Meccedehu halkuhu” yani yaratıkları onu överek ululadı.

EI- Mevlâ

“Mevlâ” müminlere yardım eden demektir. Düşmanlarına karşı onların yardımlarını üstlenerek onlara mükâfat ve keramet vermeyi uhdesine almıştır. Çocuğun velisi onun işlerini düzeltmeyi üzerine alandır. Allah müminlerin velisi, onların Mevlâ ve yardımcısıdır. Mevlâ’nın başka bir anlamı ise “evlâ”dır. Resulü Ekrem’in (s.a.a) buradaki şu sözünde olduğu gibi: “Men kuntu mevlahu fe aliyyun mevlahu”; yani “ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.” Resûlullah bunu şu sözünün peşi sıra söylemiştir: “Elestu evlâ bikum minkum bienfusikim” (ben size sizin kendinizden daha evlâ ve yakın değil miyim?) “Evet, ey Resûlullah!” diye cevap verdiler. İşte o anda Allah Resûlü şöyle buyurdu: “Men kuntu mevlahu (*ben kimin Mevlâ’sı isem*)” yani ben her kime kendisinden daha evlâ isem “fe Aliyyun mevlahu (*Ali’de onun Mevlâ’sıdır*)”; yani Ali de ona kendisinden daha evlâdır.

EI- Mennân

“Mennân” nimet bağışlayan demektir. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: “*İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme. (Sad, 39)*” Ve yine Yüce Allah’ın şu ayeti de aynı anlamdadır: “*Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. (Müddesir, 6)*”

EI- Muhî

“Muhî” tüm şeyleri kuşatan ve tüm şeyleri bilen demektir. Her kim tüm şeylerin tamamını elde eder veya ilmi son haddine varırsa “gerçekte onu kuşattı” denmektedir. Bu da mananın kapsamının genişliğine delâlet eder. Çünkü hakikatte “ihâta”, büyük bir cismin küçük bir cismi tüm yönlerden kuşatması demektir. Evin, evin içindekileri kuşatıp ihâta etmesi veya şehir duvarlarının şehri ihâtası gibi. Duvara da içindekileri kuşattığından hâit (kuşatıcı) derler.

Kelimenin ikinci anlamı ise muhtemelen zarf olduğundan mensup

و معنى ثانٍ يحتمل أن يكون نصبا علي الطرف، معناه مستوليا مقتدرا، كقوله عز وجل:

﴿و ظنوا أنهم أحيط بهم﴾

فسماء احاطة لهم لأن القوم اذا أحاطوا بعدوهم لم يقدر العدو علي التخليص منهم.

المبين

المبين معناه الظاهر البين حكمته، المظهر لها بما أبان من بيناته و آثار قدرته، و يقال: بان

الشيء و أبان و استبان بمعنى واحد.

المقيت

المقيت معناه المحافظ الرقيب، و يقال: بل هو القدير.

المصور

المصور هو اسم مشتق من التصوير، يصور الصور في الأرحام كيف يشاء، فهو مصور

كل صورة، و خالق كل مصور في رحم و مدرك ببصر و ممثل في نفس.

و ليس الله تبارك و تعالى بالصور و الجوارح يوصف، و لا بالحدود و الأبعاد يعرف،

و لا في سعة الهواء بالأوهام يطلب، و لكن بالآيات يعرف، و بالعلامات و الدلالات يحقق،

و بها يوقن، و بالقدرة و العظمة و الجلال و الكبرياء يوصف، لأنه ليس له في خلقه شبيه و

لا في بريته عدل.

الكريم

الكريم معناه العزيز، يقال: فلان أكرم علي من فلان أي أعز منه.

و منه قوله عز وجل: (انه لقرآن كريم) و كذلك قوله عز وجل: (ذق انك أنت العزيز الكريم).

و معنى ثانٍ: أنه الجواد المفضل، يقال: رجل كريم أي جواد، و قوم كرام أي أجواد، و

كريم و كرم مثل أديم و آدم.

okunan sorumlu ve muktedir manasıdır. Yüce Allah'ın şu ayetindeki gibi: **“Çepeçevre kuşatıldıklarını sandılar... (Yunus, 22)”**. Bir topluluk, düşmanlarını kuşattığında düşman onların elinden kurtulmaya güç yetiremez. Dolayısıyla onları kuşatma durumuna “muhîr” denir.

El - Mubîn

“Mubîn” hikmeti açık ve aşikâr demektir. Açıklamaları ve kudretinin izlerinden hikmetini aşikâr etmiştir. “Bane”, “ebane” ve “istebane”nin aynı anlamda olduğu söylenmiştir.

El- Mukîr

“Mukîr” yani koruyan, gözetken demektir. “Kadir” anlamında olduğu söylenmiştir.

El- Musavvir

“Musavvir”, tasvirden türeyen bir isimdir. Suretlere rahîmlerde istediği gibi şekil verendir. O, tüm suretlerin şekil vericisidir. Allah Tebareke ve Teâlâ suret ve azalarla nitelendirilmez. Hudutlarla ve kısım kısım olmakla tanınmaz. Havanın boşluğunda vehimlerle aranmaz. Sadece ayetleriyle tanınır. Alâmet ve delâletlerle sabit olur. Onlarla yakine erilir. Kudreti, azameti, celâli ve büyüklüğüyle nitelendirilir. Çünkü mahlûkları arasında O'nun bir benzeri yoktur ve dengi bulunmamaktadır.

El- Kerîm

“Kerîm”in anlamı aziz demektir. “Falan şahıs bana falan şahıstan daha kerîmdir” denildiğinde bu ondan daha azizdir anlamındadır. Yüce Allah'ın şu ayeti de bu manadadır: **“O, elbette kerîm olan, değerli bir Kur'an'dır. (Vakıa, 77)”** ve yine Yüce Allah'ın buradaki şu sözü: **“(Azabı) Tat; çünkü sen, (kendince) üstün ve onurluydun (aziz ve kerîmdin). (Duhan, 49)”**. Kelimenin ikinci anlamı ise cömert ve bağışlayıcıdır. “Reculun kerîmun”, “cömert adam” demektir. “Kavmun kiramun” da eli açık bağışlayıcı topluluk anlamındadır. “Kerîm” ve “kerem”, “edim” ve “edem” gibidir.

الكبير

الكبير السيد، يقال لسيد القوم: كبيرهم، و الكبرياء اسم التكبر و التعظم.

الكافي

الكافي اسم مشتق من الكفاية، و كل من توكل عليه كفاه و لا يلجئه الى غيره.

كاشف الضر

الكاشف معناه المفرج يجيب المضطر اذا دعاه و يكشف سوءه، و الكشف في اللغة رفعك

شيئاً عما يواريه و يغطيه.

الوتر

الوتر الفرد، و كل شيء كان فردا قيل: وتر.

النور

النور معناه المنير، و منه قوله عزوجل:

﴿الله نور السماوات و الأرض﴾ أي منير لهم و أمرهم و هاديهم.

هم يهتدون به في مصالحهم كما يهتدون في النور و الصياء و هذا توسع اذ النور الضياء

و الله عزوجل متعال عن ذلك علوا كبيرا، لأن الأنوار محدثة، و محدثها قديم لا يشبهه شيء،

و علي سبيل التوسع قيل: ان القرآن نور لأن الناس يهتدون به في دينهم كما يهتدون بالضياء

في مسالكهم.

و لهذا المعنى كان النبي (صلي الله عليه و آله و سلم) منيرا.

الوهاب

الوهاب معروف و هو من الهبة يهب لعباده ما يشاء و يمن عليهم بما يشاء، و منه قوله

عزوجل: يهب لمن يشاء انا و يهب لمن يشاء الذكور.

El- Kebîr

“Kebir” efendi demektir. Kavmin efendisi ve büyüğüne kebir derler. Kibriya, tekebbür ve büyüklük anlamında bir isimdir.

El – Kâfi

“Kâfi” kifayet kelimesinden türemiş bir isimdir. Her kim Allah’a dayanır ve tevekkül ederse ona yeter ve onu başkasına havale etmez.

Kâşif Ez- Zur

“Kâşif” yani açan demektir. Sıkıntı ve zorda kalmış biri O’nu ne zaman çağırırsa ona cevap verir. Kötülüğü bertaraf edendir. “Keşf” sözlükte birini kaplayıp kuşatmak, bir şeyden kurtarmak demektir.

El- Vetr

“Vetr” bir ve tek anlamındadır. Bir ve tek olan tüm şeylere “vetr” derler.

En- Nur

“Nur”un anlamı nur veren demektir. Yüce Allah’ın bu sözünde olduğu gibi: *“Allah göklerin ve yerin nurudur... (Nur, 35)”* ; yani onlara nur veren, emir verip hidayet edendir. İnsanlar maslahatları doğrultusunda Allah tarafından hidayet olurlar, tıpkı ışıkla yollarını buldukları gibi. Bu anlam mecazîdir; çünkü nur, ışıktır ve Allah Azze ve Celle bunlardan yüce, ulu ve münezzehtir. Çünkü nurlar sonradan yaratılan varlıklardır, yaratanları da kadim ve öncesizdir. Hiçbir şey O’na benzemez. Yine mecazî olarak Kur’an’a nur denmiştir. Çünkü insanlar “nur (ışık)” aracılığıyla yollarını buldukları gibi Kur’an aracılığıyla da dinlerinde hidayet olurlar. “Hz. Peygamber (s.a.a) nur verendir” dendiği zaman bu anlam kast edilmiştir.

El- Vehhab

“Vehhab”ın anlamı meşhurdur. “Hibe” kelimesinden türemiştir. Kullarına istediği şeyleri veren ve dilediği şeyleri bahşeden demektir. Yüce Allah’ın buradaki şu sözü de aynı anlamdadır: *“Dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. (Şura, 49)”*

الناصر

الناصر و النصير بمعنى واحد، و النصرة حسن المعونة.

الواسع

الواسع الغنى، و السعة الغنى، يقال: فلان يعطي من سعة أي من غنى، و الوسع جدة الرجل و قدرة ذات يده، و يقال: أنفق علي قدر و سلك.

الودود

الودود فعول بمعنى مفعول كما يقال: هبوب بمعنى مهيب، يراد به أنه مودود و محبوب. و يقال: بل فعول بمعنى فاعل كقولك: غفور بمعنى غافر أي سود عباده الصالحين و يحبهم. و الود و الوداد مصدر المودة، و فلان و دك و ديدك أي حبك و حبيبك.

الهادي

الهادي معناه أنه عزوجل يهديهم للحق، و الهدى من الله عزوجل علي ثلاثة أوجه: فوجه هو الدلالة قد دلهم جميعا علي الدين.

و الثاني هو الايمان و الايمان هدي من الله عزوجل كما أنه نعمة من الله عزوجل.

و الثالث هو النجاة و قد بين الله عزوجل أنه سيهدي المؤمنين بعد وفاتهم فقال:

﴿و الذين قتلوا في سبيل الله فلن يضل أعمالهم سيهديهم و يصلح بهم﴾

و لا يكون الهدى بعد الموت و القتل الا الثواب و النجاة.

و كذلك قوله عزوجل:

﴿ان الذين آمنوا و عملوا الصالحات يهديهم ربهم بايمانهم﴾ و هو ضد الضلال الذي

هو عقوبة الكافر.

و قال الله عزوجل:

En- Nâsir

“Nasır” ve nesîr yardım eden anlamdadır. “Nusret”in manası iyi yardım edendir.

EI- Vâsi

“Vâsi” ve “siâ” zengin ve ihtiyaçsız demektir. “Falan şahıs kendi gücünden verir” dediğinde ihtiyaçsızlığından vermektedir anlamı kastedilmektedir. “Vus’a”, kişinin varlığı ve gücü vardır demektir ve şöyle denir: “Gücün kadar bağıшта bulun.”

EI- Vedûd

Vedud kelimesi “feul” vezninden olup “meful” anlamındadır. Aynı şekilde “muhib”in “mahbub” şeklinde söylendiği gibi. Bu kelimeden maksat sevilen ve mahbub demektir. “Feul” vezninden “fail” anlamında olduğu da söylenmiştir, gafurun gafir anlamına geldiği gibi. O salih kullarını sever ve onlara muhabbet eder. “Vedud” ve “vidad”, “meveddet” kelimesinin masdarlarıdır. “Falan senin vuddun ve vedikin” dediğinde yani senin dost ve mahbubundur demek istenmiştir.

EI- Hâdî

“Hâdî”; yani Allah Azze ve Celle onları hakka hidayet eder. Yüce Allah’ın hidayeti üç türdür. Birincisi kılavuzluktur. Yani Allah dinine kılavuzluk etmektedir. İkincisi imandır. İman Allah Azze ve Celle’den olan hidayettir. Aynı şekilde Allah Azze ve Celle’den nimet olduğu gibi. Üçüncüsü kurtuluştur. Allah Azze ve Celle müminleri ölümlelerinden sonra kurtaracağını (hidayet edeceğini) beyan etmiştir. Bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz. Onları hidayete erdirecek ve durumlarını düzeltip ıslah edecektir. (Muhammed, 4, 5)”*. Öldükten ve öldürüldükten sonra hidayet sadece mükâfat ve kurtuluş anlamındadır. Yüce Allah’ın buradaki şu sözü de aynı manadadır: *“İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları hidayete erdirir... (Yunus, 9)”*. Bu kelime kâfirlerin azabı olan sapkınlığın karıştıdır. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: *“Allah, zalimleri saptırır. (İbrahim, 27)”*; yani onları helâk eder ve azap eder. Yüce Allah’ın şu ayetinde olduğu

﴿و يضل الله الظالمين﴾ أي يهلكهم و يعاقبهم.

و هو كقوله عز وجل: (أضل أعماهم) أي أهلك أعماهم و أحبطها بكفرهم.

الوفى

الوفى معناه أنه يفي بعهدهم و يوفى بعهد، يقال: رجل و فى و موف و قد و فیت بعهدك

و أو فیت لغتان.

الوكيل

الوكيل معناه المتولى أي القائم بحفظنا، و هذا هو معنى الوكيل علي المال منا.

و معنى ثان أنه المعتمد و الملجأ، و التوكل الاعتماد عليه و الالتجاء اليه.

الوارث

الوارث معناه أن كل من ملكه الله شيئاً يموت و يبقى ما كان فى ملكه و لا يملكه الا الله

تبارك و تعالى.

البر

البر معناه الصادق، يقال: صدق فلان و بر، و يقال: برت يمين فلان اذا صدقت، و أبرها

الله أي أمضاها علي الصدق.

الباعث

الباعث معناه أنه يبعث من فى القبور و يحييهم و ينشرهم للجزاء و البقاء.

التواب

التواب معناه أنه يقبل التوبة و يعفو عن الحوبة اذا تاب منها العبد.

يقال: تاب العبد الى الله عز وجل فهو تائب اليه و تاب الله عليه أي قبل توبته فهو تواب

gibi: “*Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır. (Muhammed, 1)*” Yani Allah onların amellerini boşa çıkararak, inkârlarından dolayı onları iptal etmiştir.

El- Vefî

“Vefî”; yani Allah anlaşıma ve ahdine vefalıdır ve anlaşıma ve ahdi-ne vefa edilir. “Vefalı adama vefa olundu” denir. “Seninle olan ahdi-ne vefa etti” ile “vefa olundun” iki ayrı ibaredir.

El- Vekîl

“Vekîl” sorumlu, mesul demektir. Bizim korunmamız için uğraş veren anlamına gelir. “Vekil” bu anlamıyla kendi aramızda kullandığımız “mala vekil olmak” manasına gelir. İkinci anlamı ise dayanılan ve sığınak demektir. Tevekkül yani O’na itimat etmek ve O’na sığınmak demektir.

El- Vâris

“Vâris”; yani Allah, her kimi bir şeye malik kılmışsa o ölür, ama Allah’ın mülkünde olan şeyler kalır. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın dışın-da onun maliki yoktur.

El- Ber

“Ber” sadık demektir. Falan kişi doğru konuştu ve iyi bir iş yaptı; falan kişinin yemini doğru çıktı, denir. “Eberreallah”; yani Allah onu doğrulukla kabul etti.

El- Bâis

“Bais” yani Allah kabirde olan herkesi diriltecektir, onlara hayat verecek ve *(ölümünden sonraki dünyada)* baki kalmaları ve ceza ve mükâfatları için onları toplayacaktır.

Et- Tevvâb

“Tevvâb”; yani Allah tövbeleri kabul eder. Kulu günden gün vazgeçip tövbe ettiğinde onu bağışlar. “Kul, Allah Azze ve Celle’ye tövbe etti”

عليه، و التوب التوبة، و يقال: اتأب فلان من كذا - مهموزا - اذا استحي منه، و يقال: ما طعامك بطعام توبة أي لا يحتشم منه و لا يستحي.

الجليل

الجليل معناه السيد، يقال لسيد القوم: جليلهم و عظيمهم، و جل جلال الله فهو الجليل ذو الجلال و الاكرام، و يقال جل فلان في عيني أي عظم و أجلته أي عظمته.

الجواد

الجواد معناه المحسن المنعم الكثير الانعام و الاحسان، يقال: جاد السخي من الناس يجود جودا. و رجل جواد، و قوم أجواد و جود اي أسخياء، و لا يقال لله عزوجل: سخي لأن أصل السخاوة راجع الى اللين، يقال: أرض سخاوية و قرطاس سخاوي اذا كان ليّنا. و سمي السخي سخيا للينه عند الحوائج اليه.

الخبير

الخبير معناه العالم، و الخبر و الخبير في اللغة واحد، و الخبر علمك بالشيء، يقال: لى به خبر أي علم.

الخالق

الخالق معناه الخلاق، خلق الخلائق خلقا و خليفة؛ و الخليفة: الخلق، و الجمع الخلائق؛ و الخلق في اللغة تقدير ك الشيء، يقال في المثل: انى اذا خلقت فريت لا كمن يخلق و لا يفري، و في قول أئمتنا (عليهما السلام): ان أفعال العباد مخلوقة خلق تقدير لا خلق تكوين؛ و خلق عيسى (عليه السلام) من الطين كهية الطير هو خلق تقدير أيضا، و مكون الطير و خالقه في الحقيقة هو الله عزوجل.

dendiğinde bu Allah’a döndü, demektir. “Allah ona tövbe etti”; yani onun tövbesini kabul etti. Dolayısıyla Allah ona karşı tevabtır. “Tevb”, “tövbe” anlamındadır. Bir kişi bir şeyden utandığında “falan şahıs yaptığı falan şeyden tövbe etti” denir. “Yemeğin tövbe yemeği değil”; yani ondan utanmaz ve kimse ondan uzak duramaz, anlamındadır.

El- Celîl

“Celîl” efendi demektir. Kavmin efendisine onların efendisi ve büyüğü denir. Allah Celle Celaluhu celalet sahibi ve büyüktür demektir. “Falan kişi gözümde celîldir”; yani gözümde büyüktür. “Ecleltuhu”; yani onu büyük saydım.

El- Cevad

“Cevad” iyilik eden, nimet veren ve fazlasıyla bolluk ve ihsanda bulunan demektir. “Cömert kişi çok nimet verir” denir. Cevad (*cömert*) adam ve cevad topluluktan maksat cömert ve bağışlayan kişi demektir. Allah Azze ve Celle için cömert denmez, çünkü cömert yumuşaklıktan kaynaklanmaktadır. Eğer toprak ve kâğıt yumuşak olursa cömert toprak, cömert kâğıt denir. Kendisine ihtiyaç duyulduğunda yumuşak olduğundan dolayı bu kişilere cömert denir.

El- Habîr

“Habîr” âlim demektir. “Hubr” ve “habîr” aynı anlamdadır. Hubr’dan maksat bir şeyi bilmek demektir. Eğer “ben bu şeye hubrum” denilirse bu “o şeyi biliyorum” demektir.

El- Hâlik

“Hâlik” ve “hellak”; yani mahlûkatı yaratan ve yaratıcı demektir. “Halike” ve “halk” aynı anlamdadır. Çoğulu ise “helaik”tir. “Hâlk” sözlükte bir şeyi ölçmek anlamındadır. Arap atasözünde şöyle denir: “Ben bir şeyi ölçtüğümde onu keserim, bir şeyi ölçtüğümde onu kesmeyen birisi gibi değil.” İmamlarımızın (a.s) buradaki sözünde olduğu gibi: “Kulların fiilleri takdir (*düzenleme*) ölçüsüne göre yaratılmıştır, tekvin (*oluşturma ve icat etme*) ölçüsüne göre değil. Hz. İsa’nın (a.s) topraktan kuş şeklinde bir şeyi yaratması da takdir (*düzenleme*) ölçüsüne göre idi, yoksa gerçekte kuşu oluşturup yaratan Allah Azze ve Celle idi.”

خير الناصرين

خير الناصرين و خير الراحمين معناه أن فاعل الخير اذا كثر ذلك منه سمي خيرا توسعا.

الديان

الديان هو الذي يدين العباد و يجزيهم بأعمالهم، و الدين الجزاء، و لا يجمع لأنه مصدر، يقال: دان يدين دينا، و يقال في المثل: كما تدين تدان أي كما تجزي تجزي، قال الشاعر:

كما يدين الفتى يوما يدان به

من يزرع الثوم لا يقلعه ريحانا.

الشكور

الشكور و الشاكر معناهما أنه يشكر للعبد عمله، و هذا توسع لأن الشكر في اللغة عرفان الاحسان، و هو المحسن الى عباده المنعم عليهم، لكنه سبحانه لما كان مجازيا للمطيعين علي طاعاتهم جعل مجازاته شكرا لهم علي المجاز كما سميت مكافأة المنعم شكرا.

العظيم

العظيم معناه السيد، و سيد القوم عظيمهم و جليلهم. و معنى ثان: أنه يوصف بالعظمة لغلبته علي الأشياء و قدرته عليها و لذلك كان الواصف بذلك معظما.

و معنى ثالث: أنه عظيم لأن ما سواه كله له ذليل خاضع فهو عظيم السلطان، عظيم الشأن، و معنى رابع: أنه المجيد يقال: عظم فلان في المجد عظمة، والعظمة مصدر: الأمر العظيم، و العظمة من التجبر، و ليس معنى العظيم ضخم طويل عريض ثقيل لأن هذه المعاني معاني الخلق و آيات الصنع و الحدث و هي عن الله تبارك و تعالى منفية، و قد روي في الخبر أنه سمي العظيم لأنه خالق الخلق العظيم و رب العرش العظيم و خالقه.

Hayru'n Nasirin

“Hayru'n nasirin” ve “hayru'r rahimin”in anlamı hayrın sahibinin bu işi çokça yapmasıdır. Bu durumda mecazî olarak ona “hayır” denir.

Deyyân

“Deyyân” kullarına nimette bulunan ve amellerinin karşılığında onlara mükâfat veren demektir. Din, mükâfat demektir ve masdar olduğundan çoğul kipinde kullanılmaz. (*dane, yedinu ve diynen*) denir. Atasözünde şöyle denir: “Mükâfat verdiği gibi mükâfata erersin.” Şair şöyle demiştir:

*Civanmert, mükâfat verdiği gibi bir gün mükâfata erecektir
Soğan eken reyhan biçmez ki.*

Şekûr

“Şekûr” ve “şakir” kelimeleri “O kulların amellerini şükür konusu karar kılar” anlamındadır. Bu anlam mecazîdir. Çünkü şükür kelimesi sözlükte ihsanı tanımak anlamındadır. Allah kullarına ihsanda bulunan ve onlara nimet verendir. Ama Allah kendisine itaat edenlere itaatlerinden ötürü mükâfat verdiğiinden, mükafat vermesini de mecazî olarak şükür olarak adlandırmıştır. Nimet verenlerin mükâfatına şükür dendiği gibi (*iyilikte bulunan birine iyiliğinden ötürü teşekkür dendiği gibi*).

El- Azîm

“Azim”in anlamı efendi demektir. Bir topluluğun efendisine o topluluğun azimi, büyüğü denir. İkinci anlamında ise Allah, tüm şeylere galebe çaldığından azametle nitelendirilir. Dolayısıyla O’nu bu şekilde niteleyene de muazzim, yani ululayan denir. Üçüncü anlamı ise şudur: Allah azimdir, çünkü O’nun dışındaki her şey zelil ve aşağıdır, ama O hükümranlığında büyük ve şanında yücedir. Dördüncü anlamı, Allah mecid’dir (*şerefli, üstün*). “Falanca mecinde azametlidir” denir. Azamet büyük iş anlamında masdardır. Azamet “tecebbür”den (*büyüklik*) kaynaklanmaktadır. “Azim”in anlamı iri, uzun, geniş ve ağır demek değildir. Bu anlamların tümü mahlûkların özelliklerinden olup, yapılmış ve sonradan icat edilmiş şeylerin nişanesidir. Dolayısıyla bunların tümü Allah Tebareke ve Teâlâ’nın şanından uzaktır. Hadiste şöyle yer almıştır: “Allah, büyük ve azim mahlûkları yarattığından, büyük arşın rabbi ve yaratıcısı olduğundan azim diye adlandırılmıştır.”

اللطيف

اللطيف معناه أنه لطف بعباده فهو لطيف بهم، بار بهم، منعم عليهم و اللطف البر و التكرمة، يقال: فلان لطيف بالناس بار بهم يبرهم و يلطفهم الطافا.
و معنى ثان أنه لطيف في تدبيره و فعله يقال: فلان لطيف العمل.
و قد روي في الخبر أن معنى اللطيف هو أنه الخالق للخلق اللطيف كما أنه سمي العظيم لأنه الخالق للخلق العظيم.

الشافى

الشافى معناه معروف و هو من الشفاء كما قال الله عزوجل حكاية عن ابراهيم (عليه السلام): ﴿و اذا مرضت فهو يشفين﴾.
فجملة هذه الأسماء الحسنى تسعة و تسعون اسما.

التبارك

و أما تبارك فهو من البركة و هو عزوجل ذو بركة و هو فاعل البركة و خالقها و جاعلها في خلقه، و تبارك و تعالى عن الولد و صاحبة و الشريك و عما يقول الظالمون علوا كبيرا.
و قد قيل: ان معنى قوله الله عزوجل: ﴿تبارك الذي نزل الفرقان علي عبده ليكون للعالمين نذيرا﴾ انما عنى به أن الله الذي يدوم بقاءه و تبقي نعمه و يصير ذكره بركة علي عباده و استدامة لنعم الله عندهم هو الذي نزل الفرقان علي عبده ليكون للعالمين نذيرا.
و الفرقان هو القرآن و انما سماه فرقانا لأن الله عزوجل فرق به بين الحق و الباطل.
و عبده الذي أنزل عليه ذلك هو محمد (صلي الله عليه و آله و سلم) و سماه عبدا لثلا يتخذ ربا معبودا، و هذا رد علي من يغلو فيه.

و بين عزوجل أنه نزل عليه ذلك لينذر به العالمين و ليخوفهم به من معاصي الله و أليم عقاله.

El- Latîf

“Latîf”in anlamı Allah kullarına lâtif ve şefkatlidir demektir. Kullarına lütuf ve iyilikte bulunarak onlara nimet verendir. Lütuf, iyilik ve şeref demektir. “Falanca şahıs insanlara lâtiftir, onlara iyilikte bulunur” denir. İkinci anlamı ise şöyledir: “O tedbir ve fiillerinde lâtiftir.” “Falanca şahıs işinde lâtiftir (*zariftir*)” denir. Hadiste “lâtîf”in anlamı şöyle geçer: “O’na, büyük varlıkların yaratıcısı olduğundan azim denildiği gibi lâtif varlıkların yaratıcı olduğundan da lâtif denilir.”

Eş- Şâfi

“Şâfi”nin anlamı meşhurdur. “Şifa” kelimesinden alınmıştır, şifa vermek anlamındadır. Allah Azze ve Celle, Hz. İbrahim’in (a.s) olayını anlatırken şöyle buyurmuştur: **“Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur. (Şuara, 80)”**

Tüm bu güzel isimlerin tamamı doksan dokuz tanedir.

Tebareke

“Tebareke”nin anlamına gelince “bereket” kelimesinden alınmıştır. Allah Azze ve Celle bereket sahibidir. O, bereketin faili, yaratıcısı ve kullarına bereket verendir. Allah çocuk, eş edinmekten ve kendisine ortaklar karar kılmaktan münezzehdir. Zalimlerin nitelemelerinden uludur, büyüktür. Yüce Allah’ın **“Âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan’ı indiren (Allah) ne yücedir. (Furkan, 1)”** ayeti için şöyle demişlerdir: Allah payidarlığında devamlı, nimetleri kalıcı, zikri kullarına bereket ve nimetlerinin onlara devamlılığına vesiledir. “O, âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan’ı indirendir.” Furkan’dan maksat Kur’an’dır. Allah Azze ve Celle O’nunla hak ve batılı ayırdığından O’na “Furkan” demiştir. O’nu indirdiği kulu ise Hz. Muhammed (s.a.a) ’dir. Kulların O’nu rab ve ilâh edinmemeleri için “kul” olarak adlandırılmıştır. Aynı şekilde O’nun hakkında aşırıya gidenlerin reddedilmesi içindir. Allah Azze ve Celle, onu âlemleri uyarması, Allah’ın günah ve azabından onları korkutması için Hz. Muhammed’e (s.a.a) indirmiştir. Âlemlerden maksat insanlardır. “Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen...” Hristiyanların O’nu birlik ve *“tevhid”*den çıkarmak için yalan üzere O’na çocuk edinme nispetini verdikleri gibi.

و العالمون: الناس الذي له ملك السموات و الأرض.

و لم يتخذ ولدا كما قالت النصاري اذ أضافوا اليه الولد كذبا عليه و خروجا من توحيده
و لم يكن له شريك في الملك و خلق كل شيء فقدره تقديرا يعنى: أنه خلق الأشياء كلها
علي مقدار يعرفه و أنه لم يخلق شيئا من ذلك علي سبيل سهو و لا غفلة و لا علي تنحيب
و لا علي مجازفة، بل علي المقدار الذي يعلم أنه صواب من تدبيره و أنه استصلاح لعباده
في أمر دينهم و أنه عدل منه علي خلقه لأنه لو لم يخلق ذلك علي مقدار يعرفه علي سبيل ما
و صفناه لوجد في ذلك التفاوت و الظلم و الخروج عن الحكمة و صواب التدبير الى العبث
و الظلم و الفساد كما يوجد مثل ذلك في فعل خلقه الذين ينحبون في أفعالهم و يفعلون من
ذلك ما لا يعرفون مقداره، و لم يعن بذلك أنه خلق لذلك تقديرا يعرف به مقدار ما يفعله ثم
فعل أفعاله بعد ذلك، لأن ذلك انما يوجد من فعل من لا يعلم مقدار ما يفعله الا بهذا التقدير
و هذا التدبير، و الله سبحانه لم يزل عالما بكل شيء، و انما عنى بقوله: فقدره تقديرا أي فعل
ذلك علي مقدار يعرفه - علي ما بيناه - و علي أن يقدر أفعاله لعباده بأن يعرفهم مقدارها
و وقت كونها و مكانها الذي يحدث فيه ليعرفوا ذلك، و هذا التقدير من الله عزوجل كتاب و
خبر كتبه الله لملائكته و أخبرهم به ليعرفوه، فلما كان كلامه لم يوجد الا علي مقدار يعرفه
لئلا يخرج عن حد الصدق الى الكذب و عن حد الصواب الى الخطأ، و عن حد البيان الى
التلبيس، كان ذلك دلالة علي أن الله قد قدره علي ما هو به و أحكمه و أحدثه فلهذا صار
محكما لا خلل فيه و لا تفاوت و لا فساد.

١٠- حَدَّثَنَا غَيْرٌ وَاحِدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي

جَعْفَرُ بْنُ يَحْيَى الْخَزَاعِيُّ عَنْ أَبِيهِ.

قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ عَلَيَّ بَعْضِ مَوَالِيهِ يُعَوِّدُهُ فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ آهٍ

فَقُلْتُ لَهُ يَا أَخِي اذْكُرْ رَبَّكَ وَ اسْتَغِثْ بِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

إِنَّ آهَ اسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ قَالَ آهَ فَقَدْ اسْتَغَاثَ بِاللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى.

“Mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin edendir.” Yani eşyanın tamamını bildiği bir ölçü üzerine yarattı. Hiç şüphesiz Allah hiçbir şeyi yanlışlıkla, bilmeyerek ya da rastgele yaratmamıştır, bilâkis tedbirinde doğru olduğunu bilerek kullarının ıslahı için dini üzere ve kullarının adaleti ölçüsüne göre yaratmıştır. Yoksa bizim nitelediğimiz gibi onları bildiği bir ölçü üzerine yaratmamış olsaydı, kuşkusuz yaratılıştaki fark, zulüm, hikmet ölçülerinden çıkma, doğru tedbirin boşa çıkması, zulüm ve fesad doğardı. Kulların herhangi bir şeyi yapmak için uğraşarak, ölçüsünü bilmeden yaptığı şeylerde olduğu gibi olurdu. Bundan maksat, Allah’ın onlar için bir ölçü yaratıp o ölçülerin vasıtasıyla yapacağı şeyleri bilmesi ve ondan sonra eylemlerini yapması değildir. Çünkü böylesi durumlar ölçü ve miktarı kullanarak yapmaktan başka çaresi olmayan kişilerde görülür. Ama Allah, her zaman tüm şeyleri bilendir. “Yarattığı şeyleri bir ölçüye göre takdir edendir” den maksat ise açıkladığımız gibi onları bildiği miktar ölçüsünde yapar demektir. Eylem ve fiillerini kulları için mukadder etti. Böylelikle işlerin ölçüsünü, yapılma vaktini ve eylemlerin gerçekleştiği yeri onlara tanıtsın ki onlar böylelikle tanımış olsunlar. İşte bu takdir Allah Azze ve Celle tarafından yazılmış, meleklerinin tanınması için yazıp, bildirdiği haberdur. Allah’ın sözü; doğruluk haddinden çıkıp yalana ulaşılmaması, dürüstlük sınırından çıkıp hataya düşülmemesi, beyan haddinden çıkıp aldatma haddine ulaşılmaması için bildirdiği ölçü ve miktarın dışında bulunmaz. Bunun kendisi Allah’ın onu olduğu gibi takdir ederek, sağlamlaştırması ve icadd etmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı sağlam olmuştur ve onda noksanlık, fark ve fesad bulunmamaktadır.

276- (10)... Cafer b. Yahya el- Huzai, babasından şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’la (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) birlikte bazı Şîlâhînin hasta ziyaretine gittik. Baktım ki hasta olan adam çok ah çekiyor. Dedim ki: “Ey kardeş! Rabbini an ve O’ndan yardım dile.” Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurdu: «‘Ah’ Yüce Allah’ın isimlerinden bir isimdir. Her kim ‘ah’ derse kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ’dan yardım istemiştir.»

١١- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَصْبَهَانِيُّ الْأَسْوَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعْدَوَيْهِ الْبَزْدَعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيُّ بِدِمَشْقَ وَأَنَا أَسْمَعُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ مُوسَى بْنُ عَامِرٍ الْمُرِّيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ:

إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا إِنَّهُ وَتَرَّ يُحِبُّ الْوَتَرَ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ فَبَلَّغْنَا أَنْ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ قَالَ إِنْ أَوْهَلَا يَفْتَحُ بَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ - لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ - وَهُوَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - ... لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ... لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى - ... اللَّهُ الْوَاحِدُ ... الصَّمَدُ ... الْأَوَّلُ ... الْآخِرُ ... الظَّاهِرُ ... الْبَاطِنُ ... - الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ ... الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِيمُنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ... - الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ - ... اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ... السَّمِيعُ الْبَصِيرُ - ... الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ الْبَارِئُ الْمُتَعَالَى الْجَلِيلُ الْجَمِيلُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... الْقَادِرُ ... الْقَاهِرُ - ... الْحَكِيمُ الْقَرِيبُ الْمَجِيبُ الْغَنِيُّ ... الْوَهَّابُ - ... الْوَدُودُ الشَّكُورُ الْمَاجِدُ الْأَحَدُ - الْوَلِيُّ الرَّشِيدُ الْغَفُورُ ... الْكَرِيمُ الْحَلِيمُ - التَّوَّابُ الرَّبُّ الْمَجِيدُ ... الْحَمِيدُ الْوَفِيُّ الشَّهِيدُ الْمُتَمِّينُ الْبَرَّاهَانُ الرَّءُوفُ الْمُبْدِئُ الْمَعِيدُ الْبَاعِثُ الْوَارِثُ الْقَوِيُّ الشَّدِيدُ الضَّارُّ النَّافِعُ الْوَافِي الْحَافِظُ الرَّافِعُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْمَعْزُ الْمَذِلُّ الرَّازِقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ الْقَائِمُ الْوَكِيلُ الْعَادِلُ الْجَامِعُ الْمُعْطَى الْمَجْتَبَى الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْكَافِي الْهَادِي الْأَبَدُ الصَّادِقُ النُّورُ الْقَدِيمُ الْحَقُّ الْفَرْدُ الْوَتَرُ الْوَاسِعُ الْمُحْصَى الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدَّمُ الْمُؤَخَّرُ الْمُنتَقِمُ الْبَدِيعُ

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَّابٍ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ بِالتَّوَهُّمِ فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ عَبَدَ الْإِسْمَ وَلَمْ يَعْبُدِ الْمَعْنَى فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ عَبَدَ الْإِسْمَ وَالْمَعْنَى فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ عَبَدَ الْمَعْنَى بِإِيقَاعِ الْأَسْمَاءِ عَلَيْهِ بِصِفَاتِهِ الَّتِي وَصَفَ بِهَا نَفْسَهُ فَقَدْ عَبَدَ عَلَيْهِ قَلْبُهُ وَنَطَقَ بِهِ لِسَانُهُ فِي سَرَائِرِهِ وَغَلَانِيَتِهِ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع وَفِي حَدِيثٍ آخَرَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَصَامٍ الْكَلْبِيُّ وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ

277- (11)... Ebu Hureyre, Peygamber efendimizden (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Tebareke ve Teâlâ’nın doksan dokuz, yani yüzden bir eksik ismi vardır. O tektir, tek olanı sever. Kim bunları sayarsa (*kavrarsa*), cennete girer.”

Bize ilim ehli olan birçok kişiden ulaşmıştır ki: “O isimlerin ilki ‘Lâ ilâhe illâllahu Vahdehû Lâ Şerike Leh’tir; Lehu’l-Mülk (Mülk O’nundur), Hamd O’nadır, Hayır O’nun elindedir, O Her Şeye Kâdirdir, Lâ ilâhe illâllah, En Güzel İsimler O’nundur (Lehu’l-Esmâü’l-Hüsna), Allah Vâhid, Samed, Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın, Hâlik, Bari’l-Musavvir, Melik, Kuddus, Selâm, Mümîn, Muheymin, Aziz, Cebbar, Mutekebbir, Rahman, Rahîm, Lâtîf, Habir, Semi, Besir, Alî, Azim, Mûteâl, Celîl, Cemil, Hay, Kayyum, Kadir, Kahir, Hekim, Karîb, Mucîb, Ganî, Vehhab, Vedud, Şekur, Macid, Ehad, Veli, Reşid, Gafur, Kerim, Helim, Tevvab, Rab, Mecid, Hemid, Vefî, Şehid, Mubin, Burhan, Rauf, Mubdi, Muid, Bais, Varis, Kavî, Şedid, Zâr, Nâfi, Vâfi, Hafız, Rafî, Kâbız, Basit, Muiz, Muzil, Razik, Zu’l Kuvveti’l Metin, Kaim, Vekil, Adil, Camî, Mu’tî, Muctebî, Muhyî, Mumit, Kâfî, Hâdî, Ebed, Sadık, Nur, Kadim, Hak, Ferd, Vetr, Vâsi, Muhsi, Muktedir, Mukaddim, Muahhir, Muntekim ve Bedî.

278- (12)... İbn Riab ve ayrıca birçok kişi Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Kim zihninde tasavvur ederek, kesin bir bilgiye dayanmaksızın, salt vehimle Allah’a ibadet ederse küfre düşmüş olur. Kim anlamı bir yana bırakarak isme ibadet ederse küfre düşmüş olur. Kim isme ve anlama ibadet ederse şirk koşmuş olur.

Ad konulan anlama O’nun kendisini vafsettiği nitelikleriyle ibadet eden, kalbini bu inançla dolduran, gizli ve açık olarak bu inancı dile getiren bir kimse Emirül Müminin’in (*İmam Ali b. Ebu Tâlib aleyhisselâm*) gerçek arkadaşlarından biridir.”

Bir başka rivayette: “Gerçek mü’minler işte onlardır” şeklinde bir ifade yer almıştır.

279- (13)... Nadr b. Suveyd, Hişam b. Hakem’in Ebu Abdullah’a

الدَّقَاقُ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاشْتِقَاقِهَا فَقَالَ:

اللَّهُ مُشْتَقٌّ مِنْ إِلَهٍ وَ إِلَهٌ يَفْتَضِي مَالُوهَاً وَ الْإِسْمُ غَيْرُ الْمُسَمَّى فَمَنْ عَبْدَ الْإِسْمِ دُونَ الْمَعْنَى فَقَدْ كَفَرَ وَ لَمْ يَعْبُدْ شَيْئاً وَ مَنْ عَبْدَ الْإِسْمِ وَ الْمَعْنَى فَقَدْ أَشْرَكَ وَ عَبْدَ الْإِثْنَيْنِ وَ مَنْ عَبْدَ الْمَعْنَى دُونَ الْإِسْمِ فَذَاكَ التَّوْحِيدُ أَ فَهَمْتَ يَا هِشَامُ.

قَالَ قُلْتُ زِدْنِي قَالَ:

لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ تِسْعَةٌ وَ تِسْعُونَ اسماً فَلَوْ كَانَ الْإِسْمُ هُوَ الْمُسَمَّى لَكَانَ كُلُّ اسْمٍ مِنْهَا هُوَ إِلَهاً وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَعْنَى يُدَلُّ عَلَيْهِ بِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ وَ كُلُّهَا غَيْرُهُ يَا هِشَامُ الْخَبْرُ اسْمٌ لِلْمَأْكُولِ وَ الْمَاءِ اسْمٌ لِلْمَشْرُوبِ وَ الثَّوْبِ اسْمٌ لِلْمَلْبُوسِ وَ النَّارُ اسْمٌ لِلْمُحْرَقِ أَ فَهَمْتَ يَا هِشَامُ فَهَمّاً تَدْفَعُ بِهِ وَ تَتَأَفَّرُ أَعْدَاءَنَا وَ الْمُلْحِدِينَ فِي اللَّهِ وَ الْمُشْرِكِينَ مَعَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ غَيْرُهُ.

قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ:

نَفَعَكَ اللَّهُ بِهِ وَ يَبْتَكَ يَا هِشَامُ.

قَالَ هِشَامُ فَوَ اللَّهُ مَا قَهَرَنِي أَحَدٌ فِي التَّوْحِيدِ حِينَئِذٍ حَتَّى قُمْتُ مَقَامِي هَذَا

١٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَسْوَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعْدَوَيْهِ الْبَرْذَعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُسَيَّبِ الْبَيْهَقِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي جَدِّي قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ دَاوُدَ بْنِ قَيْسِ الصَّنَعَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَفْلَحُ بْنُ كَثِيرٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ ص:

أَنَّ جَبْرَيْلَ نَزَلَ عَلَيْهِ بِهَذَا الدُّعَاءِ مِنَ السَّمَاءِ وَ نَزَلَ عَلَيْهِ ضَاحِكاً مُسْتَبْشِراً فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ قَالَ وَ عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا جَبْرَيْلُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ إِلَيْكَ بِهَدْيَةٍ فَقَالَ وَ مَا تِلْكَ

(İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) Yüce Allah'ın isimleri ve bu isimlerin türeyişleri ile ilgili bir soru sorduğunu ve İmam'ın da ona şu cevabı verdiğini rivayet etmiştir:

“Ey Hişam! Allah sözcüğü ilâh sözcüğünden türemiştir. İlâh sözcüğü ise, ilâh edinilen birinin varlığını gerektirmektedir.

İsim, isimlendirilenin gayrisidir. Anlamdan ayrı olarak isme ibadet eden kimse küfre girmiş ve hiçbir şeye tapmamıştır. İsme ve anlama ibadet eden kimse şirk koşmuş ve iki ilâha tapmış olur. İsimden ayrı olarak sadece ‘anlama’ ibadet eden kimse salt tevhidi benimsemiştir. Anladın mı ey Hişam?”

Dedim ki: “Daha fazla açıklama yap.”

Buyurdu ki: “Allah Azze ve Celle’nin doksan dokuz ismi vardır. Eğer isim, isimlendirilen olsaydı o zaman bu isimlerin her biri ilâh olurdu. Fakat Allah Azze ve Celle anlamdır, bu isimlerle O’na işaret edilir ve tümü de O’nun gayrisidir. Ey Hişam! Ekmek, yenen bir maddenin adıdır; su da içilen bir maddenin. Giysi, giyilen bir maddenin adıdır; ateş, yakıcı bir maddenin. Ey Hişam! Şüpheleri defedecek, Allah Azze ve Celle’den başka ilâhlar edinen düşmanlarımızla tartışacak kadar anladın mı?”

“Evet” diye cevap verdim.

Buyurdu: “Allah seni bundan yararlandırınsın, ayaklarını sabit kılsın ey Hişam!”

Hişam der ki: “Allah’a yemin ederim ki, İmam’ın yanından ayrıldığım o günden sonra hiç kimse tevhid konusunda beni alt edemedi.”

280- (14)... Amr b. Şuayb, babaları vasıtasıyla Peygamber Efendimiz’den (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Cebraîl, neşeli ve güler yüzlü bir şekilde bu duayı gökten Resûlullah’a (s.a.a) indirerek şöyle dedi: “Selâm senin üzerine olsun, ey Muhammed!” Resûlullah: “Sana da selâm olsun ey Cebraîl!” dedi. Cebraîl (a.s) : “Allah sana bir hediye gönderdi” dedi. Resûlullah buyurdu ki: “Hediye nedir ey Cebraîl?” Dedi ki: “Arşın hazinelerinden olan ve Allah’ın seni onunla şereflendirdiği sözlerdir.” Buyurdu ki: “O sözler nelerdir ey Cebraîl?” Dedi ki:

الْهَدْيَةُ يَا جَبْرِئِيلُ فَقَالَ كَلِمَاتٌ مِنْ كُنُوزِ الْعَرْشِ أَكْرَمَكَ اللَّهُ بِهَا قَالَ وَمَا هُنَّ يَا جَبْرِئِيلُ قَالَ قُلْ:
يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَ سَتَرَ الْقَبِيحَ يَا مَنْ لَمْ يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ وَلَمْ يَهْتِكِ السِّتْرَ يَا عَظِيمَ
الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ - يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى وَ يَا
مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى يَا مُقِيلَ الْعَثَرَاتِ يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ يَا مُبْتَدِئًا بِالنِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا
يَا رَبَّنَا وَ يَا سَيِّدَنَا وَ يَا مَوْلَانَا وَ يَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ أَنْ لَا تُشَوِّهَ خَلْقِي بِالنَّارِ.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَا جَبْرِئِيلُ فَمَا ثَوَابُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ.

قَالَ هِيَئَاتِ هِيَئَاتِ انْقَطَعَ الْعِلْمُ لَوْ اجْتَمَعَ مَلَائِكُهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَ سَبْعَ أَرْضِينَ عَلَيَّ أَنْ
يَصْفُوا ثَوَابَ ذَلِكَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا وَصَفُوا مِنْ أَلْفِ جُزْءٍ جُزْءاً وَاحِداً.
فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَ سَتَرَ الْقَبِيحَ سَتَرَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ فِي الدُّنْيَا وَ جَمَلَهُ
فِي الْآخِرَةِ وَ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَلْفَ سِتْرٍ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا مَنْ لَمْ يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ وَ لَمْ يَهْتِكِ السِّتْرَ لَمْ يُحَاسِبْهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَمْ
يَهْتِكِ سِتْرَهُ يَوْمَ يَهْتِكُ السُّتُورُ.

وَ إِذَا قَالَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ وَ لَوْ كَانَتْ خَطِيئَتُهُ مِثْلَ زَيْدِ الْبَحْرِ.
وَ إِذَا قَالَ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى السَّرِقَةِ وَ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ أَهَاوِيلِ الدُّنْيَا
وَ غَيْرَ ذَلِكَ مِنَ الْكِبَائِرِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ فَتَحَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الرَّحْمَةِ فَهُوَ يَخُوضُ
فِي رَحْمَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا.

وَ إِذَا قَالَ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ بَسَطَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَيْهِ بِالرَّحْمَةِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى وَ يَا مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى أَعْطَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ
الْأَجْرِ ثَوَابَ كُلِّ مُصَابٍ وَ كُلِّ سَالِمٍ وَ كُلِّ مَرِيضٍ وَ كُلِّ ضَرِيرٍ وَ كُلِّ مُسْكِينٍ وَ كُلِّ فَقِيرٍ
إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

“Ey güzellikleri açığa çıkaran, ey kötü ve çirkinlikleri örten, ey (suçluyu) suçu sebebiyle (hemen) cezalandırmayan, ey hürmet perdesini yırtmayan, ey affı büyük olan, ey güzel bağışlayan, ey mağfireti geniş olan, ey rahmetle ellerini (kullarına) açan, ey her sessiz yalvarışın sahibi (onu işiten, teveccüh eden), ey bütün şikâyetlerin ulaşacağı son nokta, ey tökezleyip ayağı kayanları bağışlayan, ey affında cömert olan, ey çokça bahşeden, ey müstahak olmadan nimetlerini başlatan, ey Rabbimiz, ey efendimiz, ey Mevlâmız, ey isteklerimin sonu, ey Allah’ım! Senden cehennem ateşiyle yaratılışımı çirkinleştirmemeni istiyorum!”

Resûlullah (s.a.a) buyurdu ki: “Bu sözlerin sevabı nedir ey Cebra-il?” Dedi ki: “Heyhat, heyhat ilim parçalandı. Eğer yedi gök ve yerin melekleri bir araya gelse ve onun kıyamet günü olan sevabını vafsetmeye kalksa onun binde birini bile sayamazlar. Kul ‘Ey güzellikleri açığa çıkaran, ey kötülükleri örten’ dediği zaman, Allah onu rahmetiyle dünyada kuşatır, ahirette güzelleştirir ve onda olan bin tane (kötülüğü) dünya ve ahirette örter. Kul ‘Ey (suçluyu) suçu sebebiyle (hemen) cezalandırmayan, ey hürmet perdesini yırtmayan’ dediği zaman, Allah onu kıyamet günü hesaba çekmez, perdelerin açılıp yırtıldığı gün onun perdesini açıp yırtmaz. Kul ‘Ey affı büyük olan!’ dediğinde, kulun hataları denizköpüğü kadar dahi olsa Allah onun günahlarını bağışlar. Kul ‘Ey güzel bağışlayan!’ dediğinde, Allah o kulun hırsızlığından, içki içmesinden, dünya giriftarlıklarından ve öteki büyük günahlarından bile geçer. Kul ‘Ey mağfireti geniş olan!’ dediğinde, Allah Azze ve Celle onun için yetmiş rahmet kapısı açar, öyle ki dünyadan göçene kadar Allah’ın rahmetinde yüzer. Kul, ‘Ey rahmetle ellerini (kullarına) açan!’ dediğinde, Allah rahmet ellerini ona açar. Kul, ‘Ey her sessiz yalvarışın sahibi (onu işiten, teveccüh eden), ey bütün şikâyetlerin ulaşacağı son nokta!’ dediğinde, Allah Azze ve Celle tüm musibete uğramışların, tüm salimlerin, tüm hastaların, tüm yatalakların, tüm öksüzlerin ve tüm fakirlerin sevabını kıyamet gününe kadar ona verir. Kul, ‘Ey affında cömert olan!’ dediğinde, Allah enbiyanın kerametini ona verir. Kul, ‘Ey çokça bahşeden!’ dediğinde, Allah kıyamet günü onun ve tüm varlıkların arzu ve isteklerini yerine getirir. Kul, ‘Ey müstahak olmadan nimetlerini başlatan!’ dediğinde, Allah kendisine nimetlerinden dolayı şükredenlerin sayısı kadar sevap verir. Kul, ‘Ey Rabbimiz, ey efendimiz, ey mevlâmız!’ dediğinde, Allah Tebareke ve Teâlâ ‘Meleklerim tanıklık

وَ إِذَا قَالَ يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ أَكْرَمَهُ اللَّهُ كَرَامَةَ الْأَنْبِيَاءِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ أَعْطَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُمْنِيَّتَهُ وَ أُمْنِيَّةَ الْخَلَائِقِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا مُبْتَدِنًا بِاللَّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ بَعْدَ مَنْ شَكَرَ نِعْمَاءَهُ.

وَ إِذَا قَالَ يَا رَبَّنَا وَ يَا سَيِّدَنَا وَ يَا مَوْلَانَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اشْهَدُوا مَلَائِكَتِي أَنِّي

غَفَرْتُ لَهُ وَ أَعْطَيْتُهُ مِنَ الْأَجْرِ بَعْدَ مَنْ خَلَقْتُهُ فِي الْجَنَّةِ وَ النَّارِ وَ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ الْأَرْضِينَ

السَّبْعِ وَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ النَّجُومِ وَ قَطَرِ الْأَمْطَارِ وَ أَنْوَاعِ الْخَلْقِ وَ الْجِبَالِ وَ الْحَصَى وَ الثَّرَى

وَ غَيْرِ ذَلِكَ وَ الْعَرْشِ وَ الْكَرْسِيِّ.

وَ إِذَا قَالَ يَا مَوْلَانَا مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ مِنَ الْإِيمَانِ.

وَ إِذَا قَالَ يَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَعْطَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَغْبَتَهُ وَ مِثْلَ رَغْبَةِ الْخَلَائِقِ.

وَ إِذَا قَالَ أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ أَنْ لَا تُشَوِّهَ خَلْقِي بِالنَّارِ قَالَ الْجَبَّارُ جَلَّ جَلَالُهُ اسْتَعْتَنِي عَبْدِي

مِنَ النَّارِ اشْهَدُوا مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ أَعْتَقْتُهُ مِنَ النَّارِ وَ أَعْتَقْتُ أَبَوَيْهِ وَ إِخْوَتَهُ وَ أَخَوَاتِهِ وَ أَهْلَهُ

وَ وَلَدَهُ وَ جِيرَانَهُ وَ شَفَعْتُهُ فِي أَلْفِ رَجُلٍ مِمَّنْ وَجِبَ لَهُمُ النَّارُ وَ آجَزْتُهُ مِنَ النَّارِ فَعَلِمَهُنَّ يَا

مُحَمَّدُ الْمُتَّقِينَ وَ لَا تَعْلَمُهُنَّ الْمُنَافِقِينَ فَإِنَّهَا دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ لِقَائِلِيهِنَّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ هُوَ دُعَاءُ

أَهْلِ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ حَوْلَهُ إِذَا كَانُوا يَطُوفُونَ بِهِ

قال مصنف هذا الكتاب الدليل علي أن الله تعالى عز و جل عالم حي قادر لنفسه لا بعلم

و قدرة و حياة هو غيره أنه لو كان عالما بعلم لم يخل علمه من أحد أمرين إما أن يكون قديما

أو حادثا فإن كان حادثا فهو جل ثناؤه قبل حدوث العلم غير عالم و هذا من صفات النقص

و كل منقوص محدث بما قدمنا و إن كان قديما وجب أن يكون غير الله عز و جل قديما و هذا

كفر بالإجماع فكذلك القول في القادر و قدرته و الحى و حياته و الدليل علي أنه تعالى لم يزل

قادرا عالما حيا أنه قد ثبت أنه عالم قادر حي لنفسه و صح بالدليل أنه عز و جل قديم و إذا

كان كذلك كان عالما لم يزل إذ نفسه التي لها علم لم تزل و هذا يدل علي أنه قادر حي لم يزل.

edin ki gerçekten ben onu bağışladım ve ona cennette, cehennemde, yedi gök ve yedi yerde yarattığım, güneş, ay, yıldızlar, yağmurlar, çeşitli mahlûklar, dağlar, çakıl taşları, toprak, bunun dışındakiler, arş ve kürsü sayısı kadar ona sevap ve mükâfat verdim’ der. Kul, ‘Ey mevlâmız!’ dediğinde, Allah onun kalbini imanla doldurur. Kul, ‘Ey isteklerimin sonu’ dediğinde, Allah kıyamet günü onun ve tüm mahlûkatın istek ve râğbeti kadar ona bağışta bulunur. Kul, ‘Ey Allah’ım! Senden cehennem ateşiyle yaratılışımı çirkinleştirmemeni istiyorum ‘ dediğinde, Şanı Yüce Cabbar Allah ‘Kulumu ateşten çıkarın, meleklerim tanıklık edin ki gerçekten ben onu, anne babasını, kardeşlerini, bacılarını, ailesini, çocuklarını ve komşularını ateşten çıkarıyorum ve ateşin onlara farz kılındığı bin kişinin onun şefaatiyle kurtulmasını kabul ediyor ve onu ateşten kurtarıyorum’ der. Ey Muhammed! Bunları muttakilere öğret, münafıklara değil. Çünkü bu dua eğer Allah isterse söyleyenlerin duasının kabul olduğu bir duadır. Bu dua, “Beytu’l Ma’mur” sakinlerinin (dördüncü gökteki meleklerin evi) tavaf anında etrafında döndükleri sırada okudukları duadır.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle diyor:

Allah Teâlâ’nın Aziz, Celil, Âlim, Hay ve kendi zatıyla kadir olduğunun ve kendisinden gayri olan ilim, kudret ve hayat vesilesiyle olmadığına delili şudur: Eğer Allah’ın ilmi, ilim vesilesiyle olsaydı Allah’ın ilmi bu iki hâlet dışında olmazdı: “O ilim ya kadimdir ya da hadis (*sonradan oluşmuş*). Eğer hadis olsa, bu, övgüsü yüce Allah ilim meydana gelmeden önce âlim değildir, demektir. Bu da eksik bir özelliktir ve önceden de dediğimiz gibi tüm eksik özellik ve sıfatlar hadistir. Ve eğer kadim olsa bu, Aziz ve Celil Allah dışında başka bir kadimin daha olmasını gerektirir. Bunun kendisi ittifakla küfürdür. Kâdir ve kudreti, Hay ve hayatı konusunda da durum aynı şekildedir. Allah Teâlâ’nın tüm zamanlarda kadir, âlim ve hay olduğunun delili ise şudur:

Sabit oldu ki, Allah bizzat âlim, kadir ve haydır ve delille ispat edilmiştir ki O kadimdir. Böyle ise Allah’ın her zaman âlim olduğu da ortaya çıkmış olur, zira O eğer âlim idiyse ezelden âlimdi. Bu aynı şekilde O’nun ezelden beri kâdir ve hay olduğuna delildir.

٣٠. باب القرآن ما هو؟

١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا عَلَيْهِ بِنِ مُوسَى ع يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْقُرْآنِ أَمْ خَالِقٌ أَوْ مَخْلُوقٌ فَقَالَ لَيْسَ بِخَالِقٍ وَ لَا مَخْلُوقٍ وَ لَكِنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

٢- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ قَالَ قُلْتُ لِلرِّضَا ع مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ كَلَامُ اللَّهِ لَا تَتَجَاوَزُوهُ وَ لَا تَطْلُبُوا الْهُدَى فِي غَيْرِهِ فَتَضِلُّوا

٣- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ الْمُؤَدِّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ

سَأَلْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ع فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ: هُوَ كَلَامُ اللَّهِ وَ قَوْلُ اللَّهِ وَ كِتَابُ اللَّهِ وَ وَحْيُ اللَّهِ وَ تَنْزِيلُهُ وَ هُوَ الْكِتَابُ الْغَزِيرُ الَّذِي لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنُ عُبَيْدٍ الْيَقْطِينِيُّ قَالَ:

كَتَبَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا ع إِلَيَّ بَعْضَ شَيْعَتِهِ بِبَغْدَادَ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَصَمَنَا اللَّهُ وَ إِلَيْكَ مِنَ الْفِتْنَةِ فَإِنْ يَفْعَلْ فَقَدْ أَعْظَمَ بِهَا نِعْمَةً وَ إِنْ لَا يَفْعَلْ فَهِيَ الْهَلَكَةُ نَحْنُ نَرَى أَنَّ الْجِدَالَ فِي الْقُرْآنِ بِدْعَةٌ اشْتَرَكَ فِيهَا السَّائِلُ وَ الْمُجِيبُ فَيَتَعَاطَى السَّائِلُ مَا لَيْسَ

30- Kur'an Nedir? Babı

281- (1)... Hüseyin b. Halid, Ali b. Musa er- Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Dedim ki: "Ey Allah Resulünün oğlu! Bana Kur'an hakkında bilgi ver. Acaba Kur'an yaratan mıdır, yoksa yaratılan mı?"

Buyurdu ki: "Ne yaratandır, ne de yaratılan. Sadece Allah Azze ve Celle'nin sözüdür. "

282- (2)... Reyyan bin Salt, İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Kur'an hakkında ne buyurursunuz?"

Buyurdular ki: "Kur'an Allah'ın kelâmıdır. Ne O'nun önüne geçin, ne de O'ndan başkasından hidayet dileyin. Aksi takdirde sapkınlığa düşersiniz. "

283- (3)... Muhammed b. Salim, babasından şöyle nakletmiştir:

Cafer b. Muhammed'e (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle bir soru sordum: "Kur'an hakkında ne buyurursunuz?"

Buyurdu ki: "Allah'ın kelâmı, O'nun sözü, O'nun vahyi, O'nun indirdiği bir kitaptır. ***'Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemiz. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir. (Fussilet, 42)'. "***

284- (4)... Muhammed b. İsa b. Ubeyd el- Yaktin, şöyle rivayet etmiştir:

Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa er- Rıza (*İmam Hâdî aleyhisselâm*) Bağdat'ta bazı Şîîlerine şöyle bir mektup yazdı: "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile. Allah bizi ve seni fitneden korusun. Eğer böyle yaparsa hakikaten büyük bir nimette bulunmuştur ve eğer böyle yapmazsa helakettir. Biz, Kur'an hakkında bahs ve cidalin bidat olduğuna inanıyoruz. Onun hakkında soru soran da, cevap veren de bu bidatte ortaktır. Soru soran kişi kendisini ilgilendirmeyen şeyin peşinde koşmakta, cevap veren de kendisine gerekli olmayan yükümlülüğün altına girmekte. Allah Azze ve Celle'dan başka yaratıcı yoktur. O'nun dı-

لَهُ وَ يَتَكَلَّفُ الْمُجِيبُ مَا لَيْسَ عَلَيْهِ وَ لَيْسَ الْخَالِقُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ وَ الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ لَا تَجْعَلْ لَهُ اسْمًا مِنْ عِنْدِكَ فَتَكُونَ مِنَ الضَّالِّينَ جَعَلَنَا اللَّهُ وَ إِبْرَاهِيمَ مِنَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَ هُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ

٥- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامٍ الْمُؤَدِّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِيُّ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ فَقَدْ اخْتَلَفَ فِيهِ مَنْ قَبْلَنَا فَقَالَ قَوْمٌ إِنَّهُ مَخْلُوقٌ وَ قَالَ قَوْمٌ إِنَّهُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ.

فَقَالَ عَ أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ فِي ذَلِكَ مَا يَقُولُونَ وَ لَكِنِّي أَقُولُ إِنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ

٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجَعْفَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ عَنْ سَعْدِ الْخَفَّافِ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ.

قَالَ لَمَّا وَقَفَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَ عَلَيِ الْخَوَارِجِ وَ وَعَظَهُمْ وَ ذَكَرَهُمْ وَ حَذَرَهُمُ الْقِتَالَ قَالَ لَهُمْ:

مَا تَتَّقُمُونَ مِنِّي إِلَّا إِنِّي أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ فَقَالُوا أَنْتَ كَذَلِكَ وَ لَكِنَّكَ حَكَمْتَ فِي دِينِ اللَّهِ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ فَقَالَ عَ وَ اللَّهُ مَا حَكَمْتُ مَخْلُوقًا وَ إِنَّمَا حَكَمْتُ الْقُرْآنَ وَ لَوْ لَا أَنِّي غَلَبْتُ عَلَيَّ أَمْرِي وَ خُولِفْتُ فِي رَأْيِي لَمَّا رَضِيتُ أَنْ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا بَيْنِي وَ بَيْنَ أَهْلِ حَرْبِ اللَّهِ حَتَّى أَعْلَى كَلِمَةِ اللَّهِ وَ أَنْصُرَ دِينَ اللَّهِ - وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ وَ الْجَاهِلُونَ

قال مصنف هذا الكتاب قد جاء في الكتاب أن القرآن كلام الله و وحى الله و قول الله و

كتاب الله و لم يجئ فيه أنه مخلوق.

şındakiler yaratılmıştır. Kur'an Allah'ın kelâmıdır. Kendince ona isim koyma ki sapkınlardan olursun. Allah bizi ve seni gizlide Rablerinden korkanlardan ve kıyamet gününe iştıyak duyanlardan karar kılsın.”

285- (5)...Süleyman b. Cafer el- Caferî, Ebu'l Hasan Musa b. Cafer'den (*İmam Kazım aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Ey Allah Resulünün oğlu! Kur'an hakkındaki görüşünüz nedir? Bu konu hakkında aramızda ihtilâf var. Bazıları O'nun yaratılmış olduğunu, bazıları da yaratılmış olmadığını ileri sürmektedir.”

Buyurdu ki: “Ben onların Kur'an hakkında söylediklerini demiyorum, sadece şunu diyorum ki Kur'an Allah'ın kelâmı ve sözüdür.”

286- (6)... Esabağ b Nubate, Müminlerin Emiri Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib (a.s) haricîlerin önünde durarak, onlara nasihat etti ve tezekkür vererek savaştan kaçınmalarını isteyerek onlara şöyle buyurdu: “Benden ne diye hıncınızı çıkarmaya çalışıyorsunuz? Acaba ben Allah'a ve Resulüne ilk iman eden kişi değil miyim?” Dediler ki: “Evet öyledir. Ama sen Allah'ın dininde Ebu Musa Eşeri'yi hakem karar kıldın.” Buyurdu ki: “Allah'a and olsun ki ben mahlûklardan kimseyi hakem karar kılmadım, sadece Kur'an'ı hakem karar kıldım. Eğer kendi işimde yenilgiye düşmeyip, görüşüme muhalefet edilmiş olmasaydı, benimle savaş ateşini körükleyen savaş ehli kişiler arasındaki savaşa razı olmazdım, sadece kâfir ve cahillerin hoşuna gitmese bile Allah'ın kelâmını yüceltmek ve O'nun dinine yardım etmek için bu işe girerdim.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) şöyle buyurmakta:

Kur'an'da, Kur'an'ın Allah'ın kelâmı, Allah'ın vahyi, Allah'ın sözü ve Allah'ın Kitabı olduğu vahyolunmuştur. O'nda kendisinin mahlûk olduğuna dair bir açıklama gelmemiştir. Biz de onun için Kur'an'ın mahlûk olduğu sözünden imtina ediyoruz. Zira “mahlûk” kelimesi sözlükte bazen tekzip anlamında kullanılmıştır. İnsanlar “mahlûkun sözüdür” yani yalan bir sözdür, derler. Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle buyurmuştur: “(*İnnema ta'budune min dunillahi evsanen ve tahlukune ifka*) Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, bir takım yalanlar uy-

و إنما امتنعنا من إطلاق المخلوق عليه لأن المخلوق في اللغة قد يكون مكذوباً و يقال كلام مخلوق أى مكذوب قال الله تبارك و تعالى:

﴿ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَ تَخْلُقُونَ إِفْكًا ﴾ أى كذباً.

و قال تعالى حكاية عن منكرى التوحيد: ﴿ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْأَخْرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ﴾ أى افتعال و كذب.

فمن زعم أن القرآن مخلوق بمعنى أنه مكذوب فقد كفر و من قال إنه غير مخلوق بمعنى أنه غير مكذوب فقد صدق و قال الحق و الصواب و من زعم أنه غير مخلوق بمعنى أنه غير محدث و غير منزل و غير محفوظ فقد أخطأ و قال غير الحق و الصواب.

و قد أجمع أهل الإسلام علي أن القرآن كلام الله عز و جل علي الحقيقة دون المجاز و أن من قال غير ذلك فقد قال مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَ زُورًا و وجدنا القرآن مفصلاً و موصلاً و بعضه غير بعض و بعضه قبل بعض كالناسخ الذى يتأخر عن المنسوخ. فلو لم يكن ما هذه صفته حادثاً بطلت الدلالة علي حدوث المحدثات و تعذر إثبات محدثها بتناهيها و تفرقها و اجتماعها.

و شىء آخر و هو أن العقول قد شهدت و الأمة قد اجتمعت علي أن الله عز و جل صادق في إخباره و قد علم أن الكذب هو أن يخبر بكون ما لم يكن و قد أخبر الله عز و جل عن فرعون و قوله - أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى و عن نوح أنه نادى ابنه و هو فى مَعَزْلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَ لَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ فَإِنْ كَانَ هَذَا الْقَوْلُ وَ هَذَا الْخَبَرُ قَدِيمًا فَهُوَ قَبْلَ فِرْعَوْنَ وَ قَبْلَ قَوْلِهِ مَا أَخْبَرَ عَنْهُ وَ هَذَا هُوَ الْكَذِبُ وَ إِنْ لَمْ يَوْجَدْ إِلَّا بَعْدَ أَنْ قَالَ فِرْعَوْنَ ذَلِكَ فَهُوَ حَادِثٌ لِأَنَّهُ كَانَ بَعْدَ أَنْ لَمْ يَكُنْ. وَ أَمْرٌ آخَرُ وَ هُوَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ - وَ لَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَ قَوْلُهُ مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا وَ مَا لَهُ مِثْلٌ أَوْ جَازٍ أَنْ يَعْدَمَ بَعْدَ وَجُودِهِ فَحَادِثٌ لَا مُحَالَةٌ

duruyorsunuz. (*Ankebut, 17*)”; yani yalan uyduruyorsunuz. Yine Allah Teâlâ tevhidi yalanlayanların durumunu anlatırken şöyle buyurmaktadır: “**(Mâ semî’nâ bi hâzâ fîl milletil âhireh, in hâzâ illâhtîlâk) Biz bunu (babalarımızın bağlı olduğu) öteki dinde işitmedik. Bu ancak bir uydurmadır.** (*Sad, 7*)”; yani yalan ve uydurmadır.

Her kim Kur’an’ın tekzip anlamında mahlûk olduğunu iddia ederse kâfir olur. Ve kim yalan olmayan anlamında mahlûk olmadığını söylerse doğruyu ve hakkı söylemiştir. Kim Kur’an’ın hadis olmadığı, nazil olmadığı ve korunmadığı anlamında O’nun mahlûk olmadığını iddia ederse kesinlikle hataya düşmüş ve haksız ve doğru olmayan bir söz söylemiş olur. Tüm Müslümanlar, Kur’an’ın Aziz ve Celil Allah’ın mecaz olmayan hakikat sözü olduğunda ittifak etmişlerdir. Her kim bunun dışında bir şey derse batıl ve küfür bir söz söylemiş olur. Biz Kur’an’ı tafsilatlı ama birbirine bağlı, bazı kısımları bazı kısımlarından farklı olduğunu, nasih ayetlerin mensuh ayetlerden sonra geldiği gibi birkısmının da birkısmından önce geldiğini biliyoruz. Böyle özellikleri olan bir şey eğer hadis olmazsa sonradan oluşturulmuş şeylerin hadis şeyler olduklarının delaleti batıl olur, onların hadis oluşlarının sonlulukları, parçaları ayrılmalrı vs. yoluyla ispatı mümkün olmazdı.

Ayrı bir konu ise; akılların şahadeti ve ümmetin ittifakı ile Aziz ve Celil Allah’ın sözünde sadık olmasıdır. Hakikaten bilinmektedir ki “yalan” varlığı olmayan bir şeyden haber vermektir. Allah Azze ve Celle, Firavun hakkında şöyle buyurmuştur: “**Sizin en yüce Rabbiniz benim.** (*Naziat, 24*)” Hz. Nuh (a.s) hakkında şöyle buyurmuştur: “**Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi.** (*Hud, 42*)” Eğer bu söz ve haber, kadim (her zaman var) olsaydı, bu söz Firavun’dan önce ve Firavun’un haber verdiği şeyden önce olması gerekirdi ve bu da doğru değildir. Ve eğer Firavun’un sözünden sonra var olduysa bu da hadis olduğuna delalet eder. Çünkü yoktu, sonradan var edildi.

Başka bir konu ise şudur; Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: “**Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız...** (*İsra, 86*)” ve şöyle buyurmuştur: “**Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.** (*Bakara, 106*)” Bir benzeri olan veya vücuda geldikten sonra yokluğu mümkün olan şeyin hadis olması kaçınılmazdır.

٧- وَ تَصَدِّقُ ذَلِكَ مَا أَخْرَجَهُ شَيْخُنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي جَامِعِهِ وَ حَدَّثَنَا بِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ.
قَالَ كَتَبْتُ عَلَى يَدَيَّ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ إِلَيَّ أَبِي عَبْدَ اللَّهِ ع جُعِلْتُ فِدَاكَ اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي أَشْيَاءَ.

قَدْ كَتَبْتُ بِهَا إِلَيْكَ فَإِنْ رَأَيْتَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَنْ تَشْرَحَ لِي جَمِيعَ مَا كَتَبْتُ بِهِ إِلَيْكَ اخْتَلَفَ النَّاسُ جُعِلْتُ فِدَاكَ بِالْعِرَاقِ فِي الْمَعْرِفَةِ وَ الْجُحُودِ فَأَخْبِرْنِي جُعِلْتُ فِدَاكَ أَ هُمَا مَخْلُوقَانِ.

وَ اخْتَلَفُوا فِي الْقُرْآنِ فَرَعَمَ قَوْمٌ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ وَ قَالَ آخَرُونَ كَلَامُ اللَّهِ مَخْلُوقٌ.

وَ عَنِ الْإِسْطِطَاعَةِ أَ قَبْلَ الْفِعْلِ أَوْ مَعَ الْفِعْلِ فَإِنَّ أَصْحَابَنَا قَدْ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَ رَوَوْا فِيهِ.
وَ عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى هَلْ يُوصَفُ بِالصُّورَةِ أَوْ بِالتَّخْطِيطِ.
فَإِنْ رَأَيْتَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَنْ تَكْتُبَ إِلَيَّ بِالْمَذْهَبِ الصَّحِيحِ مِنَ التَّوْحِيدِ وَ عَنِ الْحَرَكَاتِ أَ هِيَ مَخْلُوقَةٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ وَ عَنِ الْإِيمَانِ مَا هُوَ.
فَكَتَبَ عَ عَلَيَّ يَدَيَّ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ:

سَأَلْتُ عَنِ الْمَعْرِفَةِ مَا هِيَ فَأَعْلَمَ رَحِمَكَ اللَّهُ أَنَّ الْمَعْرِفَةَ مِنْ صُنْعِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْقَلْبِ مَخْلُوقَةٌ وَ الْجُحُودُ صُنْعُ اللَّهِ فِي الْقَلْبِ مَخْلُوقٌ وَ لَيْسَ لِلْعِبَادِ فِيهِمَا مِنْ صُنْعٍ وَ لَهُمَا فِيهِمَا الْإِخْتِيَارُ مِنَ الْإِكْتِسَابِ فَبَشَهَوْتَهُمُ الْإِيمَانَ اخْتَارُوا الْمَعْرِفَةَ فَكَانُوا بِذَلِكَ مُؤْمِنِينَ عَارِفِينَ وَ بِشَهَوْتَهُمُ الْكُفْرَ اخْتَارُوا الْجُحُودَ فَكَانُوا بِذَلِكَ كَافِرِينَ جَا حِدِينَ ضَلَالًا وَ ذَلِكَ بِتَوْفِيقِ اللَّهِ لَهُمْ وَ خِذْلَانٍ مَنْ خَذَلَهُ اللَّهُ فَبِالْإِخْتِيَارِ وَ الْإِكْتِسَابِ عَاقَبَهُمُ اللَّهُ وَ أَنَابَهُمْ -

وَ سَأَلْتُ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ الْقُرْآنِ وَ اخْتِلَافِ النَّاسِ قَبْلَكُمْ فَإِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ مُحَدَّثٌ

287- (7)... Abdurrahim el-Kasir şöyle rivayet etmiştir:

Abdumelik b. A'yen eliyle Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle bir mektup yazdım: «Size kurban olayım. İnsanlar bazı şeyler hakkında ihtilâf etmektedir. Bundan dolayı size bunları yazıyorum. Eğer uygun görürseniz yazdıklarımın tamamını açıklamamızı istiyorum. Irak'ta bir grup insan ortaya çıkmış ve marifet ve inkâr hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Size feda olayım bana söyler misin, bu ikisi yaratılmış mıdır? Kur'an hakkında da ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazıları Kur'an'ın Allah'ın kelâmı, ama yaratılmamış olduğunu, bazıları da Allah'ın kelâmı olduğunu, ama yaratılmış olduğunu iddia etmektedirler. Aynı şekilde yapabilirlik fiilden önce mi, yoksa fiille birlikte mi oluşur? Bunun hakkında da açıklama yapın, çünkü bu hususta da ashabımız ihtilâfa düşmüştür. Allah Tebareke ve Teâlâ hakkında da bana açıklama yapın. Allah şekil ve suretle vasfedilebilir mi? Eğer uygun görürseniz -Allah beni sana feda etsin- bana tevhid ve hareketle ilgili sahih düşünciyi bildirmenizi istiyorum. Acaba hareket mahlûk mudur, yoksa mahlûk değil midir? Ve aynı şekilde imanın ne olduğu hakkında da bana doğru görüşü bildirmenizi istiyorum.»

İmam bana Abdumelik b. A'yen eliyle şu cevabı yazdı: «Marifetin ne olduğu hakkında sordun. Öyleyse bil ki – Allah sana rahmet etsin- kuşkusuz marifet Yüce Allah'ın mahlûkların kalbinde yarattığıdır. Aynı şekilde inkâr da Allah'ın mahlûkların kalbinde yarattığıdır. Kulların onları yaratmada bir payları yoktur. Kulların onları (*marifet ve inkârı*) isteyip seçme hakları vardır. Dolayısıyla onların imanı istemeleri marifeti seçtikleri anlamına gelir ve netice olarak onunla mümin ve arif olurlar. Küfrü istemeleri de inkârı seçtikleri anlamına gelir ve neticede kâfir, inkârcı ve sapkın olurlar. İşte bu Allah'tan onlar için bir başarı ve Allah'ın yardımcısız bıraktığı kişilerin zilletidir. Dolayısıyla kulların kendi seçimleri ve kazançlarıyla Allah onları cezalandırır veya mükâfat verir.

Allah sana rahmet etsin. Kur'an ve insanların O'nun hakkındaki ihtilâfları hakkında sormuştun. Kur'an sonradan meydana getirilmiş, içinde yalanı olmayan Allah'ın sözüdür. Allah'la birlikte ezeli değildir, Allah'ın zikri yücedir. Allah bu atıftan yücedir, büyüktür, münezzehtir. Allah Azze ve Celle, Allah'tan başka bilinen ve bilinmeyen hiçbir şey olmadan vardı. Allah Azze ve Celle konuşan, dileyen, hareket eden ve yapan olmadan vardı. Rabbimiz Aziz ve Celil'dir. Tüm bu sıfatların

غَيْرِ مَخْلُوقٍ وَ غَيْرِ أَرْلَى مَعَ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ عُلُوءًا كَبِيرًا كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ
وَ لَا شَيْءَ غَيْرِ اللَّهِ مَعْرُوفٌ وَ لَا مَجْهُولٌ كَانَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا مُتَكَلِّمٌ وَ لَا مُرِيدٌ وَ لَا مُتَحَرِّكٌ
وَ لَا فَاعِلٌ جَلَّ وَ عَزَّ رَبُّنَا فَجَمِيعُ هَذِهِ الصِّفَاتِ مُحَدَّثَةٌ عِنْدَ حُدُوثِ الْفِعْلِ مِنْهُ جَلَّ وَ عَزَّ رَبُّنَا
وَ الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرِ مَخْلُوقٍ فِيهِ خَبَرٌ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَ خَبَرٌ مَا يَكُونُ بَعْدَكُمْ أَنْزَلَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ص.

وَ سَأَلْتُ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ الْإِسْطِطَاعَةِ لِلْفِعْلِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْعَبْدَ وَ جَعَلَ لَهُ
الْأَلَّةَ وَ الصِّحَّةَ وَ هِيَ الْقُوَّةُ الَّتِي يَكُونُ الْعَبْدُ بِهَا مُتَحَرِّكًا مُسْتَطِيعًا لِلْفِعْلِ وَ لَا مُتَحَرِّكًا إِلَّا
وَ هُوَ يُرِيدُ الْفِعْلَ وَ هِيَ صِفَةٌ مُضَافَةٌ إِلَى الشَّهْوَةِ الَّتِي هِيَ خَلْقُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مُرَكَّبَةٌ فِي
الْإِنْسَانِ فَإِذَا تَحَرَّكَتِ الشَّهْوَةُ فِي الْإِنْسَانِ اشْتَهَى الشَّيْءَ فَأَرَادَهُ فَمِنْ ثَمَّ قِيلَ لِلْإِنْسَانِ مُرِيدٌ
فَإِذَا أَرَادَ الْفِعْلَ وَ فَعَلَ كَانَ مَعَ الْإِسْطِطَاعَةِ وَ الْحَرَكَةِ فَمِنْ ثَمَّ قِيلَ لِلْعَبْدِ مُسْتَطِيعٌ مُتَحَرِّكٌ فَإِذَا
كَانَ الْإِنْسَانُ سَاكِنًا غَيْرَ مُرِيدٍ لِلْفِعْلِ وَ كَانَ مَعَهُ الْأَلَّةُ وَ هِيَ الْقُوَّةُ وَ الصِّحَّةُ اللَّتَانِ بِهِمَا تَكُونُ
حَرَكَاتُ الْإِنْسَانِ وَ فِعْلُهُ كَانَ سُكُونُهُ لِعَلَّةِ سُكُونِ الشَّهْوَةِ فَقِيلَ سَاكِنٌ فُوصِفَ بِالسُّكُونِ فَإِذَا
اشْتَهَى الْإِنْسَانُ وَ تَحَرَّكَتِ شَهْوَتُهُ الَّتِي رُكِبَتْ فِيهِ اشْتَهَى الْفِعْلَ وَ تَحَرَّكَتِ بِالْقُوَّةِ الْمُرَكَّبَةِ فِيهِ
وَ اسْتَعْمَلَ الْأَلَّةَ الَّتِي بِهَا يَفْعَلُ الْفِعْلَ فَيَكُونُ الْفِعْلُ مِنْهُ عِنْدَ مَا تَحَرَّكَ وَ اكْتَسَبَهُ فَقِيلَ فَاعِلٌ وَ
مُتَحَرِّكٌ وَ مُكْتَسَبٌ وَ مُسْتَطِيعٌ أَوْ لَا تَرَى أَنَّ جَمِيعَ ذَلِكَ صِفَاتٌ يُوصَفُ بِهَا الْإِنْسَانُ.

وَ سَأَلْتُ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ التَّوْحِيدِ وَ مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ مِنْ قَبْلِكَ فَتَعَالَى اللَّهُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ
شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ الْمُشَبِّهُونَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى
بِخَلْقِهِ الْمُفْتَرُونَ عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

فَاعْلَمْ رَحِمَكَ اللَّهُ أَنَّ الْمَذْهَبَ الصَّحِيحَ فِي التَّوْحِيدِ مَا نَزَلَ بِهِ الْقُرْآنُ مِنْ صِفَاتِ اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ فَانْفِ عَنِ اللَّهِ الْبُطْلَانَ وَ التَّشْبِيهِ فَلَا نَفْيَ وَ لَا تَشْبِيهِ وَ هُوَ اللَّهُ الثَّابِتُ الْمَوْجُودُ
تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ وَ لَا تَعُدُّ الْقُرْآنَ فَتَضِلَّ بَعْدَ الْبَيَانِ.

hepsi sonradan oluşturulmuş ve oluşturulma işi O'nun işlerindendir. Rabbimiz üstün ve büyüktür. Kur'an, içinde yalan olmayan Allah'ın kelâmıdır. Onda sizden önceki ve sonrakilerin haberleri vardır. Allah katından Allah'ın elçisi Muhammed'e (s.a.a) indirilmiştir.

Allah sana rahmet etsin. Yapabilirlik fiili hakkında sormuştun. Allah Azze ve Celle, kulu yarattı ve onun için âlet ve sıhhat karar kıldı. Yapabilirlik, güç anlamındadır. Kulun güç vasıtasıyla hareket ederek fiilleri yapabilmesidir. Bir işi dilemeyene kadar hiçbir hareket söz konusu olmaz. Dilemek, insanda terkip olmuş, Yüce Allah'ın yarattığı isteğe ek olan bir özelliktir. Dolayısıyla her ne zaman insandaki istek harekete geçer ve bir şeyi isterse onu dilemiş olur. İşte bundan dolayı insana irade eden (*dileyen*) denmiştir. Her ne zaman bir şeyi yapmayı irade eder ve yaparsa bunu yapabilirlik kuvvesi ve hareketle yapmış olur. Bundan dolayı kula (*mustati*) yapabilen ve (*mutaharrik*) hareket eden denmiştir. Her ne zaman insanın hareket etmesini sağlayan güç ve sıhhat olan âlet, insanda olduğu halde bir işi yapmayı irade etmez ve sakın kalırsa, insanın fiil ve eylemi isteğin sakinliğinden dolayı sükûn olur. Bundan dolayı ona sakın derler ve sükûnla nitelendirilir. Dolayısıyla insan kendisinde karışmış olan isteğinin hareket etmesiyle bir fiili ister ve ondaki karışım gücüyle o istek hareket ederse ve fiilleri gerçekleştirdiği âleti kullanırsa hareket ettiği sırada fiil ondan sadır olmuş olur ve onu kesbederek elde etmiş olur. Bundan dolayı ona fail, *mutaharrik* (hareket eden), *muktesib* (elde eden), *mustati* (yapabilen) denir. Acaba bunların tümünün insanların vasfedildiği sıfatlar olduğunu görmüyor musun?

Allah sana rahmet etsin, tevhidle ilgili bir soru sordun ve çevrendekilerin düşüncelerini (sahihliğini) öğrenmek istedin.

Şunu bil ki, **“Benzeri hiçbir şey olmayan, işiten ve gören yüce Allah... (Şura, 11)”** Allah Tebareke ve Teâlâ, O'nu yarattıklarına benzeterek vasfeden iftiracıların nitelemelerinden münezzektir. Bil ki, Allah sana rahmet etsin, tevhidle ilgili sahih düşünce, doğru yol, Kur'an'da yer alan ve Yüce Allah'ın sıfatlarıyla ilgili açıklamalardır. O halde sen de aşırı tenzihçi bir yaklaşımla Allah'ın varlığını temelden geçersiz kılan iptal anlayışı ile O'nu yarattıklarına benzeten anlayışı olumsuzlayıcı bir yaklaşım içinde ol. Ne Allah'ın varlığını temelden iptal eden olumsuzlayıcı anlayış doğrudur, ne de O'nu yarattıklarına benzeten teşbihçi anlayış.

Allah sabittir, vardır. Bunun dışında O'nu niteleyenlerin niteleme-

وَسَأَلْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ الْإِيمَانِ فَالْإِيمَانُ هُوَ إِفْرَازُ بِاللِّسَانِ وَ عَقْدُ بِالْقَلْبِ وَ عَمَلٌ
 بِالْأَرْكَانِ فَالْإِيمَانُ بَعْضُهُ مِنْ بَعْضٍ وَ قَدْ يَكُونُ الْعَبْدُ مُسْلِمًا قَبْلَ أَنْ يَكُونَ مُؤْمِنًا وَ لَا يَكُونُ
 مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُونَ مُسْلِمًا فَالْإِسْلَامُ قَبْلَ الْإِيمَانِ وَ هُوَ يُشَارِكُ الْإِيمَانَ فَإِذَا أَتَى الْعَبْدُ بِكَبِيرَةٍ
 مِنْ كِبَائِرِ الْمَعَاصِي أَوْ صَغِيرَةٍ مِنْ صَغَائِرِ الْمَعَاصِي الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهَا كَانَ خَارِجًا
 مِنَ الْإِيمَانِ وَ سَاقِطًا عَنْهُ اسْمُ الْإِيمَانِ وَ ثَابِتًا عَلَيْهِ اسْمُ الْإِسْلَامِ فَإِنْ تَابَ وَ اسْتَغْفَرَ عَادَ إِلَى
 الْإِيمَانِ وَ لَمْ يُخْرِجْهُ إِلَى الْكُفْرِ وَ الْجُحُودِ وَ الْإِسْتِحْلَالِ وَ إِذَا قَالَ لِلْحَلَالِ هَذَا حَرَامٌ وَ لِلْحَرَامِ
 هَذَا حَلَالٌ وَ دَانَ بِذَلِكَ فَعِنْدَهَا يَكُونُ خَارِجًا مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِسْلَامِ إِلَى الْكُفْرِ وَ كَانَ بِمَنْزِلَةِ
 رَجُلٍ دَخَلَ الْحَرَمَ ثُمَّ دَخَلَ الْكَعْبَةَ فَأَحْدَثَ فِي الْكَعْبَةِ حَدَثًا فَأُخْرِجَ عَنِ الْكَعْبَةِ وَ عَنِ الْحَرَمِ
 فَضُرِبَتْ عُقُوبَةُ وَ صَارَ إِلَى النَّارِ

قال مصنف هذا الكتاب كأن المراد من هذا الحديث ما كان فيه من ذكر القرآن و معنى
 ما فيه أنه غير مخلوق أى غير مكذوب و لا يعنى به أنه غير محدث لأنه قال محدث غير
 مخلوق و غير أزلى مع الله تعالى ذكره

lerinden münezzehtir, yücedir. Allah'ı vasfederken Kur'an'ın çizdiği sınırların dışına taşmayın; yoksa size apaçık beyan (*açıklama*) geldikten sonra sapmış olursunuz.⁵³

Allah sana rahmet etsin. İman hakkında sormuştun. İman dille ikrar, kalple bağlılık, azalarla amel etmektir. Dolayısıyla imanın bazı kısımları bazı kısımlarındandır. Bazen kul mümin olmadan önce Müslüman olabilir, ama Müslüman olmadan mümin olamaz. İslâm, imandan önce ve onunla ortaktır. Ne zaman kul, Yüce Allah'ın yasakladığı büyük günahlardan bir günahı veya küçük günahlardan bir günahı işlerse, imandan dışarı çıkmış olur ve iman ismi ondan düşmüş olur. O zaman onun için İslâm ismi sabit olur. Her ne zaman tövbe ve istiğfar ederse imanı geri gelir. Bu onu küfür ve inkâra ulaştırmaz. Her ne zaman helâl bir şeye haram, haram bir şeye helâl der ve dediği şeye inanırsa o zaman iman ve İslâm'dan çıkmış ve kâfir olmuştur. Bu aynen bir adamın Harem'e giderek oradan da Kâbe'ye girip orada pis ve necis bir iş yapmasına, yaptıklarından dolayı boynunun vurulmasına ve cehenneme gitmesine benzer.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmaktadır: Bu hadisin burada naklinin nedeni rivayette Kur'an konusunun zikredilmiş olmasıdır. Hadiste geçen “yaratılmamış”tan maksat “sonradan oluşturulmamış” anlamında değildir, içinde yalan yoktur anlamındadır. Çünkü İmam “Gayru ezeliyin me'allah Teâlâ zikruhu” demiştir. (O'nunla birlikte başka ezeli yoktur.)

٣١. باب معنى بِسْمِ إِلَهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّلَقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ.
قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع عَنْ بِسْمِ اللَّهِ.

قَالَ مَعْنَى قَوْلِ الْقَائِلِ بِسْمِ اللَّهِ أَيْ أَسْمُ عَلِيٍّ نَفْسِي سَمَةٌ مِنْ سِمَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ هِيَ الْعِبَادَةُ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ مَا السِّمَةُ فَقَالَ الْعَلَامَةُ

٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.
فَقَالَ الْبَاءُ بِهَاءِ اللَّهِ وَ السِّينُ سَنَاءُ اللَّهِ وَ الْمِيمُ مَجْدُ اللَّهِ وَ رَوَى بَعْضُهُمْ مُلْكُ اللَّهِ وَ اللَّهُ إِلَهٌ كُلِّ شَيْءٍ الرَّحْمَنُ بِجَمِيعِ خَلْقِهِ وَ الرَّحِيمُ بِالْمُؤْمِنِينَ خَاصَّةً

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

فَقَالَ: الْبَاءُ بِهَاءِ اللَّهِ وَ السِّينُ سَنَاءُ اللَّهِ وَ الْمِيمُ مُلْكُ اللَّهِ.
قَالَ قُلْتُ اللَّهُ.

قَالَ: الْأَلِفُ آلاءُ اللَّهِ عَلَيَّ خَلْقِهِ مِنَ النَّعِيمِ بَوْلَايَتِنَا وَ اللَّامُ إِزَامُ اللَّهِ خَلْقَهُ وَ لَايَتِنَا.
قُلْتُ فَالْهَاءُ قَالَ هُوَانُ لِمَنْ خَالَفَ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ ص.
قَالَ قُلْتُ الرَّحْمَنُ.

قَالَ بِجَمِيعِ الْعَالَمِ قُلْتُ الرَّحِيمُ قَالَ بِالْمُؤْمِنِينَ خَاصَّةً

31- “Bismillâhirrahmanirrahim”in Açıklaması Babı

288- (1)... Ali b. Hasan b. Ali b. Faddal babasından şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) “*Bismillah*”ın anlamını sordum. Buyurdular ki: «Kişinin ‘*Bismillah*’ demesinin anlamı şudur: Ben kendimi ‘kulluk’ olan Yüce Allah’ın alâmetlerinden bir alâmetle alametlendiriyorum.” Dedim ki: “İsim (*simet*) nedir?” Buyurdu ki: “Alâmet.”

289- (2)... Abdullah b. Sinan şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) “*Bismillâhirrahmanirrahim*”in tefsirini sordum.

Buyurdu ki: “‘Ba’ harfi bahaullah (*Allah’ın parlaklığını*), ‘sin’ harfi senâullah (*yüksekliğini*) ve ‘mim’ harfi mecdullah (*ululuğunu*) sembolize eder.”

Bazıları da şöyle rivayet etmişlerdir: “Mim” harfi, Allah’ın mülkünü sembolize eder. Allah, her şeyin ilâhıdır. “Rahman”, bütün kullarına merhamet eder. “Rahîm”, özel olarak müminlere merhamet eder.

290- (3)...Safvan b. Yahya, kendisine rivayet eden birçok kişiden Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (a.s) “*Bismillâhirrahmanirrahim*”in anlamı soruldu. Şöyle buyurdu: “Ba” harfi bahaullah (*Allah’ın parlaklığını*), “sin” harfi senâullah (*üstünlüğünü*) ve “mim” harfi Allah’ın mülkünü sembolize eder.” Dedim ki: “Allah nasıl?” Buyurdu ki: “Allah’taki ‘elif’ harfi (*a sesi*) Allah’ın mahlûklarına nimetlerinden olan “velâyetimizi” vermesi, ‘lâm’ (lâ) harfi mahlûklarını “velâyetimize” zorunlu tutması anlamındadır.” Dedim ki: “Allah’taki ‘ha’ harfi ne anlama gelmektedir?” Buyurdu ki: “Muhammed (s.a.a) ve Ehl-i Beyt’ine muhalefet edenlerin düşük ve alçaklığına delâlet etmektedir.” Dedim ki: “Rahman” ne anlama gelmektedir.” Buyurdu ki: “Tüm âlemlere rahmettir.” Dedim ki: “Rahîm” ne anlama gelir?” Buyurdu ki: “Özel olarak mü’minlere rahmet eder.”

٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع.

قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ مَعْنَى اللَّهِ قَالَ اسْتَوَلَى عَلَيَّ مَا دَقَّ وَ جَلَّ

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْجُرْجَانِيُّ الْمُفَسِّرُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو يَعْقُوبَ يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ وَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ سَيَّارٍ وَ كَانَا مِنَ الشَّيْبَةِ الْإِمَامِيَّةِ عَنْ أَبِيهِمَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ:

اللَّهُ هُوَ الَّذِي يَتَأَلَّهُ إِلَيْهِ عِنْدَ الْحَوَائِجِ وَ الشَّدَائِدِ كُلُّ مَخْلُوقٍ عِنْدَ الرَّجَاءِ مِنْ كُلِّ مَنْ هُوَ دُونَهُ وَ تَقَطُّعِ الْأَسْبَابِ مِنْ جَمِيعِ مَا سِوَاهُ يَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ أَيْ أَسْتَعِينُ عَلَيَّ أُمُورِي كُلِّهَا بِاللَّهِ الَّذِي لَا تَحِقُّ الْعِبَادَةُ إِلَّا لَهُ الْمَغِيثُ إِذَا اسْتُغِيثَ وَ الْمُجِيبُ إِذَا دُعِيَ.

وَ هُوَ مَا قَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ ع يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ ذَلَّنِي عَلَيَّ اللَّهُ مَا هُوَ فَقَدْ أَكْثَرَ عَلَيَّ الْمُجَادِلُونَ وَ حَيَّرُونِي فَقَالَ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَلْ رَكِبْتَ سَفِينَةً قَطُّ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ كُسِرَ بِكَ حَيْثُ لَا سَفِينَةٌ تُنَجِّيكَ وَ لَا سَبَاحَةٌ تُنْعِيكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تَعَلَّقَ قَلْبُكَ هُنَالِكَ أَنَّ شَيْئاً مِنَ الْأَشْيَاءِ قَادِرٌ عَلَيَّ أَنْ يُخَلِّصَكَ مِنْ وَرَطَّتِكَ فَقَالَ نَعَمْ قَالَ الصَّادِقُ ع فَذَلِكَ الشَّيْءُ هُوَ اللَّهُ الْقَادِرُ عَلَيَّ الْإِنْجَاءِ حَيْثُ لَا مُنْجَى وَ عَلَيَّ الْإِغَاثَةِ حَيْثُ لَا مُغِيثَ.

ثُمَّ قَالَ الصَّادِقُ ع وَ لَرُبَّمَا تَرَكَ بَعْضُ شِيعَتِنَا فِي افْتِتَاحِ أَمْرِهِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - فَيَمْتَحِنُهُ اللَّهُ بِمَكْرُوهِه لِئِنَّهُ عَلَيَّ شُكْرِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ الشَّنَاءِ عَلَيْهِ وَ يَمَحَقُ عَنْهُ وَصْمَةَ تَقْصِيرِهِ عِنْدَ تَرْكِه قَوْلَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ -

قَالَ وَ قَامَ رَجُلٌ إِلَيَّ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع فَقَالَ أَخْبِرْنِي عَنْ مَعْنَى بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَخِيهِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع أَنَّ رَجُلًا قَامَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - مَا مَعْنَاهُ فَقَالَ :

291- (4)...Hasan b. Raşid, Ebu'l Hasan Musa b. Cafer'den (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a (a.s) "Allah"ın anlamını sordum." Şöyle buyurdu: "Büyük ve küçük şeylere galip demektir."

292- (5)... Ebu Yakup Yusuf b. Muhammed b. Ziyad ve Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. Seyyar -her ikisi de İmâmîyye Şîîlerindendi-babalarından İmam Hasan Askerî'nin (a.s) , Yüce Allah'ın "*Bismillahirrahmanirrahim*" sözünün açıklaması hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Allah, ihtiyaçlar ve zorluklar anında, her yarattığın O'ndan başka herkesten ümidini kestiği ve O'ndan başka her sebebin (*bağın*) koptuğu bir anda her yaratılmışın kendisine yöneldiği kimsedir. Sen, "*Bismillah*" diyorsun. Yani tüm işlerimde sadece ibadete lâayık olan Allah'tan yardım dilerim. Yardım istendiğinde yardıma koşar ve çağrıldığında icabet eder.

Bu adamın birinin İmam Sadık'a (a.s) dediği şu sözdür: "Ey Allah Resulünün oğlu! Bana Allah'ın varlığını göster ve ne olduğunu öğret ki cidal ehli olan kişilerin bana karşı saldırıları artmış, beni şaşkınlığa düşürmüşlerdir." İmam Sadık (a.s) ona şöyle buyurdu: "Ey Allah'ın kulu! Hiç gemiye bindin mi?" Adam, "Evet" deyince şöyle dedi: "Geminin parçalandığı, seni kurtaracak bir geminin ve yüzmeye gücünün olmadığı bir durumla karşılaştın mı?" Adam "Evet" deyince de şöyle buyurdu: "O an herhangi bir şeyin seni bu tehlikeden kurtarmaya kadir olduğu kalbinden geçti mi?" Adam "Evet" deyince de İmam Sadık (a.s) şöyle dedi: "İşte O, hiç kurtarıcının olmadığı durumda kurtarmaya ve hiçbir yardımcının olmadığı bir anda yardıma bulunamaya kadir olan Allah'tır." Sonra İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: "Bazı Şîîlerimiz işlerinin başlangıcında "*Bismillahirrahmanirrahim*"i demeyi terk ettiklerinden Allah, bu kullarını kendisine şükür ve sena etmeleri ve "*Bismillahirrahmanirrahim*"i demeyi terk ettikleri sıradaki taksirlerinden geçmesi için onları hoş olmayan şeylere müptelâ eder."

İmam Cafer Sadık (a.s) dedi ki:

"Bir kişi Ali b. Hüseyin'in (a.s) yanına gelerek bana '*Bismillahirrahmanirrahim*' in ne anlama geldiğini söyle" dedi. Ali b. Hüseyin (a.s)

إِنَّ قَوْلَكَ اللَّهُ أَكْبَرُ اسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ الْإِسْمُ الَّذِي لَا يَنْبَغِي أَنْ يُسَمَّى بِهِ غَيْرُ اللَّهِ وَ لَمْ يَتَّسَمَ بِهِ مَخْلُوقٌ.

فَقَالَ الرَّجُلُ فَمَا تَفْسِيرُ قَوْلِهِ «اللَّهُ» قَالَ:

هُوَ الَّذِي يَتَأَلَّهُ إِلَيْهِ عِنْدَ الْحَوَائِجِ وَ الشَّدَائِدِ كُلُّ مَخْلُوقٍ عِنْدَ انْقِطَاعِ الرَّجَاءِ مِنْ جَمِيعِ مَنْ هُوَ دُونُهُ وَ تَقَطُّعِ الْأَسْبَابِ مِنْ كُلِّ مَنْ سِوَاهُ وَ ذَلِكَ أَنَّ كُلَّ مُتَرَتِّسٍ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا وَ مُتَعَظِّمٍ فِيهَا وَ إِنَّ عَظَمَ غِنَاؤُهُ وَ طُغْيَانُهُ وَ كَثُرَتْ حَوَائِجُ مَنْ دُونَهُ إِلَيْهِ فَإِنَّهُمْ سَيَحْتَاجُونَ حَوَائِجَ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا هَذَا الْمُتَعَظِّمُ وَ كَذَلِكَ هَذَا الْمُتَعَظِّمُ يَحْتَاجُ حَوَائِجَ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا فَيَنْقَطِعُ إِلَيِ اللَّهِ عِنْدَ ضَرُورَتِهِ وَ فَاقَتِهِ حَتَّى إِذَا كَفَى هَمُّهُ عَادَ إِلَيَّ شَرِكِهِ.

أَمَا تَسْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرِ اللَّهُ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَ تَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴾

فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِعِبَادِهِ أَيُّهَا الْفُقَرَاءُ إِلَيَّ رَحِمَتِي إِنِّي قَدْ أَرْسَلْتُكُمْ الْحَاجَةَ إِلَيَّ فِي كُلِّ حَالٍ وَ ذَلَّةِ الْعُبُودِيَّةِ فِي كُلِّ وَقْتٍ فَإِلَيَّ فَافْرَعُوا فِي كُلِّ أَمْرٍ تَأْخُذُونَ فِيهِ وَ تَرْجُونَ تَمَامَهُ وَ بُلُوعَ غَايَتِهِ.

فَإِنِّي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أُعْطِيَكُمْ لَمْ يَقْدِرْ غَيْرِي عَلَيَّ مَنَعُكُمْ وَ إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَمْنَعُكُمْ لَمْ يَقْدِرْ غَيْرِي عَلَيَّ إِعْطَانُكُمْ فَأَنَا أَحَقُّ مَنْ سُئِلَ وَ أَوْلَى مَنْ تُضَرَّعُ إِلَيْهِ.

فَقُولُوا عِنْدَ افْتِتَاحِ كُلِّ أَمْرٍ صَغِيرٍ أَوْ عَظِيمٍ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - أَيْ اسْتَغِيثُ عَلَيَّ هَذَا الْأَمْرَ بِاللَّهِ الَّذِي لَا يَحِقُّ الْعِبَادَةُ لِغَيْرِهِ الْمُغِيثِ إِذَا اسْتَغِيثَ الْمُجِيبُ إِذَا دُعِيَ الرَّحْمَنُ الَّذِي يَرْحَمُ بِبَسْطِ الرِّزْقِ عَلَيْنَا الرَّحِيمِ بَنَّا فِي أَدْيَانِنَا وَ دُنْيَانَا وَ آخِرَتِنَا خَفَّفَ عَلَيْنَا الدِّينَ وَ جَعَلَهُ سَهْلًا خَفِيفًا وَ هُوَ يَرْحَمُنَا بِتَمَيُّزِنَا مِنْ أَعْدَائِهِ.

ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص:

şöyle buyurdu: «Babam kardeşi Hasan’dan, O babası Müminlerin Emiri Hz. Ali’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir: «Bir kişi ‘Ey Müminlerin Emiri! Bana ‘Bismillarrahmanirrahim’in ne anlama geldiğini söyle.’ dedi. İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Sözünde geçen ‘Allah’ kelimesi Yüce Allah’ın isimleri içindeki en büyük ismidir. O ismin Allah’tan başkasına konulması uygun değildir ve hiçbir varlığın bu isimle anılması yakışık almaz.» Adam dedi ki: «Allah’ın anlamı nedir?» İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Allah; her yarattığın ihtiyaçlar ve zorluklar anında, herkesten ümidini kestiği ve O’ndan başka tüm sebepler zincirinin koptuğu bir anda yöneldiği kimsedir. Zira her insanın, bu dünyada ne kadar makam ve servet sahibi de olsa ve diğer insanlar kendisine ne kadar muhtaç da bulunsa kendisinin gideremeyeceği bir takım ihtiyaçları ortaya çıkar. Böylece ihtiyaç ve zaruret anında Allah’a yönelir. Ama ihtiyaçları giderilince yeniden şirk yoluna koyulur. Yüce Allah’ın bu sözünü duymadın mı? **‘De ki: ‘Düşündünüz mü hiç; eğer size Allah’ın azabı gelirse ya da saat (kıyamet) gelip çatarsa, Allah’tan başkasını mı çağıracaksınız? Eğer doğru sözlüler iseniz (çağırın bakalım.)’ Hayır, yalnızca O’nu çağırırsınız, dilerse kendisini çağırdığınız şeyi açar (giderir) ve şirk koşturma olduklarınızı unutursunuz. (Enam, 40, 41)’** Allah Azze ve Celle kullarına şöyle buyurur: Ey benim rahmetime ihtiyacı olanlar! Şüphesiz ben sizleri tüm hallerde bana ihtiyaç duyacak şekilde ve tüm vakitlerde kulluk zilletini tatmaya zorunlu kıldım. Dolayısıyla yerine getirmek istediğiniz tüm işlerde, tamamlanmasını ve sonuna ulaşacağını ümit ettiğiniz her şeyde bana gelin. Eğer ben size bir şeyi vermediği dilersem benden başka hiç kimse sizin ona ulaşmanıza engel olmaya güç yetiremez ve eğer size ulaşmasına engel olmayı dilersem benden başka hiç kimse onu size vermeye güç yetiremez. Dolayısıyla ben istenmeye daha lâyıgım ve boyun eğilip yalvarılmaya daha uygunum. Bundan dolayı tüm küçük ve büyük şeylerin başlangıcında *‘Bismillarrahmanirrahim’* deyin, yani ‘bu işimde kendisinden başka ibadete lâıyk olmayan, yardım istenildiğinde yardım eden, dua edildiğinde duasını kabul eden Allah’tan yardım diliyorum.’ ‘Rahman’ bizlere rızığımızı açarak merhamet eden; ‘Rahîm’ din, dünya ve ahiretimizde bizimle olan demektir. Dini bize hafifletti, kolaylaştırdı ve yumuşattı. Bizi düşmanlarından ayırarak bize merhamet etti.”

Sonra şöyle buyurdu: “Allah Resûlü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

مَنْ حَزَنَهُ أَمْرٌ تَعَاطَاهُ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - وَهُوَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ يُقْبَلُ بِقَلْبِهِ إِلَيْهِ
لَمْ يَنْفَكْ مِنْ إِحْدَى اثْنَتَيْنِ إِمَّا بُلُوغَ حَاجَتِهِ فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا يُعَدُّ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ يُدْخَرُ لَدَيْهِ - وَ
مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلْمُؤْمِنِينَ

‘Her kimi bir iş hüznölendirse Allah’a ihlâslı bir şekilde ve O’na kalbiyle yönelerek *‘Bismillarrahmanirrahim’* desin. Bu durumda onda iki şeyden biri hâsıl olur; ya dünyada hacetine kavuşur veya Rabbi katında sayılarak O’nun yanında azık olur ve Allah’ın katında olan şeyler hayırdır ve müminler için kalıcıdır.’”⁵⁴

٣٢. باب تفسير حروف المعجم

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرَانَ النَّقَاشُ رَحِمَهُ اللَّهُ بِالْكُوفَةِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ
الْهُمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ
مُوسَى الرِّضَاعِ قَالَ:

إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِيُعْرِفَ بِهِ خَلْقَهُ الْكِتَابَةَ حُرُوفِ الْمُعْجَمِ وَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا
ضَرَبَ عَلَى رَأْسِهِ بَعْضًا فَرَعَمَ أَنَّهُ لَا يُفْصِحُ بِنَعْصِ الْكَلَامِ فَالْحُكْمُ فِيهِ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهِ حُرُوفُ
الْمُعْجَمِ ثُمَّ يُعْطَى الدِّيَّةَ بِقَدْرِ مَا لَمْ يُفْصَحْ مِنْهَا وَلَقَدْ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَمِيرِ
الْمُؤْمِنِينَ ع فِي اب ت ث أَنَّهُ قَالَ:

الْأَلِفُ آلاءُ اللَّهِ وَ النَّاءُ بَهْجَةُ اللَّهِ وَ الْبَاءُ وَ الْبَاقِي وَ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ النَّاءُ تَمَامُ
الْأَمْرِ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ ص وَ النَّاءُ ثَوَابُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيَّ أَعْمَالِهِمُ الصَّالِحَةِ ج ح خ فَالْجِيمُ
جَمَالُ اللَّهِ وَ جَلَالُ اللَّهِ وَ الْحَاءُ حِلْمُ اللَّهِ حَتَّى حَقَّ حَلِيمٌ عَنِ الْمُذْنِبِينَ وَ الْخَاءُ خُمُولُ ذِكْرِ
أَهْلِ الْمَعَاصِي عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ذ ذ فَالذَّالُ دِينُ اللَّهِ الَّذِي ارْتَضَاهُ لِعِبَادِهِ وَ الذَّالُ مِنْ ذِي
الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ ر ز فَالزَّاءُ مِنَ الرَّءُوفِ الرَّحِيمِ وَ الزَّائِلُ زَلَزِلُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ س ش فَالسَّيْنُ
سَنَاءُ اللَّهِ وَ سَرْمَدِيَّتُهُ وَ الشَّيْنُ شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ وَ أَرَادَ مَا أَرَادَ- وَ مَا تَشَاوُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ ص ض فَالضَّادُ مِنْ صَادِقِ الْوَعْدِ فِي حَمْلِ النَّاسِ عَلَيَّ الصِّرَاطِ وَ حَبْسِ الظَّالِمِينَ عِنْدَ
الْمِرْصَادِ وَ الضَّادُ ضَلَّ مَنْ خَالَفَ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ ط ظ فَالطَّاءُ طُوبَى لِلْمُؤْمِنِينَ وَ حُسْنُ
مَآبٍ وَ الطَّاءُ ظَنُّ الْمُؤْمِنِينَ بِاللَّهِ خَيْرًا وَ ظَنُّ الْكَافِرِينَ بِهِ سُوءًا ع غ فَالْعَيْنُ مِنَ الْعَالَمِ وَ الْعَيْنُ
مِنَ الْغَنِيِّ الَّذِي لَا يَجُوزُ عَلَيْهِ الْحَاجَةُ عَلَيَّ الْإِطْلَاقِ فِ ق فَالْقَاءُ فَالِقُ الْحَبِّ وَ النَّوِي وَ فَوْجٌ
مِنْ أَفْوَاجِ النَّارِ وَ الْقَافُ قُرْآنٌ عَلَيَّ اللَّهِ جَمْعُهُ وَ قُرْآنُهُ- ك ل فَالْكَافُ مِنَ الْكَافِي وَ اللَّامُ لَعْنُ
الْكَافِرِينَ فِي افْتِرَائِهِمْ عَلَيَّ اللَّهِ الْكَذِبَ م ن فَالْمِيمُ مُلْكُ اللَّهِ يَوْمَ الدِّينِ يَوْمَ لَا مَالِكَ غَيْرُهُ
وَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ثُمَّ تَنْطِقُ أَرْوَاحُ أَنْبِيَائِهِ وَ رُسُلِهِ وَ حُجَجِهِ فَيَقُولُونَ

32- Mu'cem Harflerinin Anlamı Babı

293- (1)... Ali b. Hasan b. Ali b. Faddal, babasından Ebu'l Hasan Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Allah Azze ve Celle'nin, insanların yazıyla tanışabilmesi için yarattığı ilk şey mucem harfleridir (Arap elifbâsı). Eğer birinin başına bir darbe vurulur ve bu darbe neticesinde bazı kelimeleri fasih bir şekilde söyleyemezse bu durumda hüküm şöyle olur: Alfabenin harfleri bir bir o şahsa sunulur ve telâffuz edemediği harf sayısınca ona diyet ödenir. Babam babasından, o da dedesinden Hz. Ali'nin (a.s) Elifbâ harfleri hakkında şöyle buyurduğunu naklediyor:

“*Elif (ا)*” Allah’ın nimetleri, “*Be (ب)*” Allah’ın sevinci, “*Te (ت)*” Âl-i Muhammed’in Kâim’inin (*İmam-ı Zaman*) işinin kemale ermesi, “*Se (ث)*” iyi işlerinden dolayı müminlerin alacağı sevaptır. “*Cim (ج)*” Allah’ın cemâl ve celâli, “*Hâ (ح)*” Allah’ın günahkârlar hakkındaki hilmî, “*Hî (خ)*” günahkârların Allah katında ad ve sanının batması, “*Dal (د)*” Allah’ın Rauf ve Rahîmliğini, “*Zel (ذ)*” kıyametteki zelzeleleri, “*Sin (س)*” ise ilâhî nuru simgeler. “*Şin (ش)*” Allah istediğini istedi ve irade ettiğini de irade etti; Allah istemedikçe siz isteyemezsiniz, demektir. “*Sâd (ص)*” insanların sırata sevk edilmesi ve zalimlerin mîrsatta (*gözetleme yerinde*) hapsedilmesi hakkındaki vaadin gerçek olmasıdır. “*Dâd (ض)*” Muhammed ve Âl-i Muhammed’e muhalif olan herkesin dalâlet içinde olduğunu simgeler. “*Tî (ط)*” müminler için hayırlı ve güzel bir akıbetin olduğunu, “*Zî (ظ)*” da müminlerin Allah’a hüsnü zanları, kâfirlerin ise su-i zanları olduğunu simgeler. “*Ayn (ع)*” ilmi, “*Gayn (غ)*” hacetin ıtlak olmayacağı ihtiyaçsızlığı, “*Fe (ف)*” ateş şulelerinden bir şuleyi ve “*Kâf (ق)*” toplanması ve okunması Allah’a ait olan Kur’an-ı Kerim’i simgeler. “*Kef (ك)*” kifayeti, “*Lâm (ل)*” kâfirlerin Allah Teâlâ’ya nispet verdikleri yalan ve boş sözleri simgeler. “*Mim (م)*” Allah’tan başka hiç kimsenin malik olmadığı günde Allah’ın maliklik ve melikliğini simgeler. Allah Teâlâ o gün: “**Bugün hükümrانlık kime aittir. (Mümin, 16)**” buyuracak. Daha sonra Allah’ın peygamberi, elçileri ve hüccetleri “**Bir ve Kahhar olan Allah’a aittir. (Mümin, 16)**” diyecekler. Daha sonra Allah Teâlâ “**Bugün herkes kazandığı ile cezalanacaktır, bugün zulüm yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir. (Mümin, 17)**” buyuracaktır. “*Nûn (ن)*” Allah Teâlâ’nın müminlere ve-

لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ فَيَقُولُ جَلَّ جَلَالُهُ - الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ وَ التَّوَنُ نَوَالُ اللَّهِ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ نَكَالُهُ لِلْكَافِرِينَ وَ هَ فَالْوَاوُ وَيْلٌ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ عَظِيمٍ وَ الْهَاءُ هَانَ عَلَيَّ اللَّهُ مَنْ عَصَاهُ لَا فَلَامُ أَلِفٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ هِيَ كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَهَا مُخْلِصًا إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ خَلْقِهِ بِاسِطَةً بِالرِّزْقِ - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

ثُمَّ قَالَ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْزَلَ هَذَا الْقُرْآنَ بِهَذِهِ الْحُرُوفِ الَّتِي يَتَدَاوُلُهَا جَمِيعُ الْعَرَبِ ثُمَّ قَالَ - قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَيَّ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ الْحَاكِمُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُقْرِئُ الْجُرْجَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْمُوصِلِيُّ بِبَغْدَادَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَاصِمٍ الطَّرِيفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو زَيْدٍ عَيَّاشُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكَحَالُ مَوْلَى زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي يَزِيدُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

جَاءَ يَهُودِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ص وَ عِنْدَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع فَقَالَ لَهُ مَا الْفَائِدَةُ فِي حُرُوفِ الْهَجَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِعَلِّي ع أَجِبُهُ وَ قَالَ اللَّهُمَّ وَفِّقْهُ وَ سَدِّدْهُ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع:

مَا مِنْ حَرْفٍ إِلَّا وَ هُوَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

ثُمَّ قَالَ أَمَّا الْأَلِفُ فَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَمَّا الْبَاءُ فَالْبَاقِي بَعْدَ فَنَاءِ خَلْقِهِ وَ أَمَّا التَّاءُ فَالتَّوَابُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَ أَمَّا النُّونُ فَالتَّائِبُ الْكَائِنُ - يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا الْآيَةَ وَ أَمَّا الْجِيمُ فَجَلَّ تَنَازُهُ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ وَ أَمَّا الْحَاءُ

receği bağış ve kâfirleri duçar edeceği azaptır. “*Vav (و)*”; yani Allah’a isyan edenin vay haline!, “*He (ه)*” Allah’ın emrine uymayanın onun karşısındaki zelilliğidir. “*Lâmelif, Lâ (ل)*”, “Lâ ilâhe illallah”ın simgesidir ki, ona İhlâs Kelimesi denilmektedir. Her kul onu ihlâs ile zikrederse cennet ona farz olur. “*Ya (ع)*” Allah’ın elinin yaratıkları üzerinde açık olduğunu ve onlara rızık verdiğini simgeler. Allah Teâlâ, müşriklerin onu vasfettikleri şeylerden münezze ve yücedir. Daha sonra İmam (a.s) buyurdular ki:

Allah Tebâreke Teâlâ Kur’an’ı bu harflerle (Arap alfabesine göre) nazil etti ve daha sonra şöyle buyurdu: **“De ki: ‘Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur’an’ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.’ (İsra, 88)”**

294- (2)...Ebu Yezid b. Hasan, Musa b. Cafer’den (a.s) , O da atalarından, onlar da Hüseyin b. Ali’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri Ali, Peygamberin yanında olduğu sırada bir Yahudi gelerek: “Elifbâ harflerinin ne faydası var?” diye bir soru sordu. Allah Resulü (s.a.a) Hz. Ali’ye dönerek “cevabını ver” dedi ve şu sözleri ekledi: “Allah’ım! Onu muvaffak et ve sağlam kıl.” Sonra Ali (a.s) şöyle buyurdu:

“Yüce Allah’ın ismi olmayan hiçbir harf yoktur. Sonra şöyle devam etti:

“*Elif (ا)*”, Hay ve kayyum olan Allah’tan başka ilâh olmayan Allah’tır. “*Be (ب)*” yaratıkların yokluğundan sonra bâki kalmaktır. “*Te (ت)*” kullarının tövbesini kabul eden “tevvab”tır. “*Se (ث)*” sabit varlıktır: **“Allah, iman edenleri, dünya hayatında ve ahirette sapsağlam sözle sebat içinde kılar. Zalimleri de şaşırtıp saptırır; Allah dilediğini yapar. (İbrahim, 27)”** “*Cim (ج)*” sena ve övgüsü yüce, isimleri mukaddes olandır. “*Hâ (ح)*” hak, diri ve halimdir. “*Hî (خ)*” kulların yaptıklarından haberdardır. “*Dal (د)*” kıyamet günü mükâfat verendir (deyyandır).

“*Zel (ذ)*” azamet ve ikram sahibidir (*zul celâli vel ikram*). “*Ra (ر)*” kullarına şefkatlidir (rauf). “*Ze (ز)*” ibadet edenlerin ziynet ve süsüdür. “*Sin (س)*” gören ve işitendir (semi ve basir). “*Şin (ش)*” mümin kullarının şükürlerinin karşılığını verendir. “*Sâd (ص)*” vaat ve tehdidinde sadıktır. “*Dâd (ض)*” fayda ve zarar verendir. “*Tî (ط)*” temiz ve temizle-

فَحَقُّ حَتَّى حَلِيمٍ وَأَمَّا الْخَاءُ فَخَيْرٌ بِمَا يَعْمَلُ الْعِبَادُ وَأَمَّا الدَّالُّ فَدَيَّانُ يَوْمَ الدِّينِ وَأَمَّا الذَّالُّ
فَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَمَّا الرَّاءُ فَرَأُوفٌ بِعِبَادِهِ وَأَمَّا الزَّايُ فَزَيْنُ الْمَعْبُودِينَ وَأَمَّا السِّينُ
فَالسَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَأَمَّا الشِّينُ فَالشَّاكِرُ لِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ وَأَمَّا الصَّادُ فَصَادِقٌ فِي وَعْدِهِ وَعِيدِهِ
وَأَمَّا الضَّادُ فَالضَّارُّ النَّافِعُ وَأَمَّا الطَّاءُ فَالطَّاهِرُ الْمُطَهِّرُ وَأَمَّا الظَّاءُ فَالظَّاهِرُ الْمُظْهِرُ لِآيَاتِهِ
وَأَمَّا الْعَيْنُ فَعَالِمٌ بِعِبَادِهِ وَأَمَّا الْغَيْنُ فَغِيَاثُ الْمُسْتَغِيثِينَ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِهِ وَأَمَّا الْفَاءُ فَفَالِقُ
الْحَبِّ وَالتَّوَي وَأَمَّا الْقَافُ فَقَادِرٌ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ وَأَمَّا الْكَافُ فَالْكَافِي الَّذِي لَمْ يَكُنْ لَهُ
كُفُوءٌ أَحَدٌ وَلَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَأَمَّا اللَّامُ فَلَطِيفٌ بِعِبَادِهِ وَأَمَّا الْمِيمُ فَمَالِكُ الْمُلْكِ وَأَمَّا
النُّونُ فَنُورُ السَّمَاوَاتِ مِنْ نُورِ عَرْشِهِ وَأَمَّا الْوَاوُ فَوَاحِدٌ أَحَدٌ صَمَدٌ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَأَمَّا
الْهَاءُ فَهَادٍ لِخَلْقِهِ وَأَمَّا اللَّامُ أَلِفٌ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَمَّا الْيَاءُ فَيَدُ اللَّهِ بِاسِطَةٌ
عَلَى خَلْقِهِ.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص هَذَا هُوَ الْقَوْلُ الَّذِي رَضِيَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَفْسِهِ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِهِ
فَاسْلَمَ الْيَهُودِيُّ

yendir. “*Zî (ظ)*” zahir ve nişanelerini aşikâr ve zahir edendir. “*Ayn (ع)*” kullarına âlimdir. “*Gayn (غ)*” yardım dileyen tüm yaratıklarının yardımına koşandır. “*Fe (ف)*” tohum ve çekirdeği yarandır. “*Kâf (ك)*” tüm yaratıklarına kadirdir. “*Kef (ك)*” O kâfi ve yeterlidir. Hiçbir şey O’nun dengi değildir. O, doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. “*Lâm (ل)*” kullarına lâtiftir. “*Mim (م)*” mülkün maliki ve sahibidir. “*Nûn (ن)*” ilâhî arşın nuruyla göklerin nurudur. “*Vav (و)*” birdir, tektir, sameddir, doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. “*He (ه)*”, yaratıklarının hidayetçisidir. “*Lâmelîf, Lâ (لا)*” tek ve ortağı olmayan Allah’tan başka ilâh yoktur. “*Ya (ي)*” Allah’ın eli yaratıklarına açıktır.”

Sonra Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: “İşte bu Yüce Allah’ın tüm yaratıklarına kendisi için razı olduğu sözdür.”

Bu açıklamalardan sonra soruyu soran Yahudi Müslüman oldu.

٣٣. باب تفسير حروف الجمل

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ
الْهَمْدَانِيُّ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ
مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَيَّاشٍ الْقَطَّانُ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ زِيَادِ بْنِ
الْمُنْذِرِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ ع قَالَ:

لَمَّا وُلِدَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ع كَانَ ابْنُ يَوْمٍ كَأَنَّهُ ابْنُ شَهْرَيْنِ فَلَمَّا كَانَ ابْنُ سَبْعَةِ أَشْهُرٍ
أَخَذَتْ وَالِدَتُهُ بِيَدِهِ وَجَاءَتْ بِهِ إِلَى الْكِتَابِ وَأَقْعَدَتْهُ بَيْنَ يَدَيِ الْمُؤَدِّبِ فَقَالَ لَهُ الْمُؤَدِّبُ قُلْ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ عِيسَى ع بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ لَهُ الْمُؤَدِّبُ قُلْ أَبْجَدْ
فَرَفَعَ عِيسَى ع رَأْسَهُ فَقَالَ هَلْ تَدْرِي مَا أَبْجَدْ فَعَلَاهُ بِالذِّرَّةِ لِيَضْرِبَهُ فَقَالَ يَا مُؤَدِّبُ لَا تَضْرِبْنِي
إِنْ كُنْتَ تَدْرِي وَ إِلَّا فَاسْأَلْنِي حَتَّى أَفْسِرَ لَكَ قَالَ فَسَرَّهُ لِي فَقَالَ عِيسَى ع:

الْأَلْفُ آلاءُ اللَّهِ وَ الْبَاءُ بَهْجَةُ اللَّهِ وَ الْجِيمُ جَمَالُ اللَّهِ وَ الدَّالُّ دِينُ اللَّهِ هُوَزُ الْهَاءُ هَوْلُ
جَهَنَّمَ وَ الْوَاوُ وَيْلٌ لِأَهْلِ النَّارِ وَ الزَّيُّ زَفِيرُ جَهَنَّمَ حُطِي حُطَّتِ الْخَطَايَا عَنْ الْمُسْتَغْفِرِينَ كَلَمَنُ
كَلَامُ اللَّهِ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ سَقَفُصْ صَاعٌ بِصَاعٍ وَ الْجَزَاءُ بِالْجَزَاءِ قَرَشْتُ قَرَشَهُمْ فَحَشَرَهُمْ
فَقَالَ الْمُؤَدِّبُ أَيُّهَا الْمَرْأَةُ خُذِي بِيَدِ ابْنِكَ فَقَدْ عُلِمَ وَ لَا حَاجَةَ لَهُ فِي الْمُؤَدِّبِ

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ وَ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ
بْنِ فَضَالٍ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ عَنِ الْأَصْبَغِ
بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع سَأَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَسُولَ اللَّهِ ص عَنْ تَفْسِيرِ أَبْجَدْ فَقَالَ رَسُولُ
اللَّهِ ص:

تَعَلَّمُوا تَفْسِيرَ أَبْجَدْ فَإِنَّ فِيهِ الْأَعَاجِيبَ كُلَّهَا وَيْلٌ لِعَالَمٍ جَهْلَ تَفْسِيرَهُ فَقِيلَ يَا رَسُولَ

33- Cummel Harflerinin Açıklaması Babı

295- (1)... Ebu'l Carud Ziyad b. Munzir, Ebu Cafer Muhammed b. Ali el- Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İsa (a.s) dünyaya geldiğinde bir günlükken iki aylık gibi görünüyordu. Yedi aylık olduğunda annesi onun elinden tutarak mektebe götürerek (*nübüvvetini ispat etmek için gitmiştir, ders okuyup öğrenmek için değil.*) mektebin hocasının karşısında oturttu. Hoca, Hz. İsa'ya (a.s) “*Bismillahirrahmanirrahim*’ de” dedi. İsa (a.s) “*Bismillahirrahmanirrahim*” dedi. Hoca tekrar “*Ebced*’i söyle”, dedi. İsa (a.s) başını kaldırarak hocaya “Acaba ‘*ebced*’in ne anlama geldiğini biliyor musun?” diye sordu. Hoca (sinirlenerek) kırbacını kaldırıp onu vurmaya kalktı. Hz. İsa (a.s) : “Ey hoca! Bana vurma. Ne anlama geldiğini biliyorsan ne güzel, yok eğer bilmiyorsan bana sor sana açıklamasını yapayım.” Hoca “Bana açıkla” dedi.

Hz. İsa şöyle buyurdu: “*‘Elif’* Allah’ın nimetleri, “*be*” bahaullah (*Allah’ın parlaklığı ve görkemi*), “*cim*” Allah’ın cemâli, “*dal*” Allah’ın dini, “*huvvez (ha)*” cehennem korkusu, “*vav*” cehennem ehline veyl (*yazıklar*) olsun, “*zay*” cehennemnin iç geçirip inlemesi, “*hutti*” istiğfar edenlerin hatalarının silinmesi, “*kelemen*” Allah’ın kelimeleridir, O’nun kelimelerini (*kanunlarını*) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur, “*se’fes*” yani bir ‘*sa*’nın (3 kilogram) karşılığı bir ‘*sa*’, mükâfatın karşılığı mükâfattır, “*kareşet*” yani Allah onları bir araya getirerek haşretti.”

Hoca Hz. Meryem’e dönerek: “Ey kadın! Çocuğunun elini tut götür, gerçekten o âlimdir ve hiçbir üstada ihtiyacı yoktur” dedi.

296- (2)... Esbağ b. Nubute, Müminlerin Emiri Hz. Ali’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Osman ibn Affan, Allah Resûlü’nden (s.a.a) “*ebced*” harflerinin anlamını sordu. Allah Resûlü (s.a.a) şöyle buyurdu: “*‘Ebced*’in açıklamasını öğrenin, hiç şüphesiz onun tamamı olağanüstülüklerle doludur. ‘*Ebced*’in açıklamasını bilmeyen âlime yazıklar olsun.” Denildi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! ‘*ebced*’in açıklaması nedir?” Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: “*‘Elif’* Allah’ın nimetleri ve O’nun isimlerinin harflerinden olan bir harftir. ‘*Ba*’ Allah’ın parlaklığı ve görkemi, ‘*Cim*’ Allah’ın

اللَّهُ مَا تَفْسِيرُ أَبْجَد فَقَالَ صَ أَمَّا الْأَلِفُ فَآلَاءُ اللَّهِ حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ أَسْمَائِهِ وَ أَمَّا الْبَاءُ فَنَهْجَةُ اللَّهِ وَ أَمَّا الْجِيمُ فَجَنَّةُ اللَّهِ وَ جَلَالُ اللَّهِ وَ جَمَالُهُ وَ أَمَّا الدَّالُ فَدِينُ اللَّهِ وَ أَمَّا هَوَزُ فَالْهَاءُ هَاءُ الْهَوَايَةِ فَوَيْلٌ لِمَنْ هَوَى فِي النَّارِ وَ أَمَّا الْوَاوُ فَوَيْلٌ لِأَهْلِ النَّارِ وَ أَمَّا الزَّايُ فَزَاوِيَةٌ فِي النَّارِ فَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّا فِي الزَّوَايَةِ يَعْنِي زَوَايَا جَهَنَّمَ وَ أَمَّا حُطَى فَالْحَاءُ حُطُوطُ الْخَطَايَا عَنِ الْمُسْتَغْفِرِينَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ مَا نَزَلَ بِهِ جَبْرَائِيلُ مَعَ الْمَلَائِكَةِ إِلَيَّ مَطْلَعِ الْفَجْرِ وَ أَمَّا الطَّاءُ فَ طُوبَى لَهُمْ وَ حُسْنُ مَآبٍ وَ هِيَ شَجَرَةٌ غَرَسَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ نَفَخَ فِيهَا مِنْ رُوحِهِ وَ إِنَّ أَغْصَانَهَا لَتُرِّي مِنْ وَرَاءِ سُورِ الْجَنَّةِ تَنْبُتُ بِالْحُلِيِّ وَ الْحُلَى مُتَدَلِّيَةٌ عَلَيَّ أَفْوَاهِهِمْ وَ أَمَّا الْيَاءُ فَيَدُ اللَّهِ فَوْقَ خَلْقِهِ - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ وَ أَمَّا كَلَمَنْ فَالْكَافُ كَلَامُ اللَّهِ لَا مَبْدَلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ - وَ لَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحِدًا وَ أَمَّا اللَّامُ فَلِإِمَامِ أَهْلِ الْجَنَّةِ بَيْنَهُمْ فِي الزِّيَارَةِ وَ التَّحِيَّةِ وَ السَّلَامِ وَ تَلَاوُحِ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ أَمَّا الْمِيمُ فَمُلْكُ اللَّهِ الَّذِي لَا يَزُولُ وَ دَوَامُ اللَّهِ الَّذِي لَا يَفْنَى وَ أَمَّا النُّونُ فَ ن وَ الْقَلَمُ وَ مَا يَسْطُرُونَ فَالْقَلَمُ قَلَمٌ مِنْ نُورٍ وَ كِتَابٌ مِنْ نُورٍ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ - يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ - وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا وَ أَمَّا سَعْفُصُ فَالصَّادُ صَاعٌ بِصَاعٍ وَ فَصٌّ بِفَصٍّ يَعْنِي الْجَزَاءَ بِالْجَزَاءِ وَ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ وَ أَمَّا قَرَشَتْ يَعْنِي قَرَشَهُمُ اللَّهُ فَحَشَرَهُمْ وَ نَشَرَهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ

cenneti, celâli ve cemâlidir. ‘Dal’ Allah’ın dinidir. ‘Hevviz’in ha’sı, yani haviyedir (*cehennem ateşi*). Ateşe atılanlara yazıklar olsun. ‘Vav’, yani ateş ehline yazıklar olsun. ‘Zay’ (*cehennem*) ateşinin köşeleridir ki bunlardan Allah’a sığınırız. ‘Hutti’nin ha’sı Kadir Gecesinde istiğfar edenlerin hatalarının dökülmesi ve Cebrail’in melekler eşliğinde güneş doğana kadar inmesidir. ‘Ta’, ne mutlu onlara, varılacak yerin güzel olanı (onlarındır), yani Yüce Allah’ın diktiği ve ruhundan üflediği Tûbâ ağacı. Onun dalları cennet duvarlarının arkasında görülür ve meyveleri tatlılık ve güzellikleriyle ağızlarına yakındır. ‘Ya’; Allah’ın eli kullarının üzerindedir. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâni yücedir. ‘Kelemen kaf’; Allah’ın kelimeleridir, O’nun kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. O’ndan başka sığınılacak bir sığınak bulunmaz. ‘Lâm’ cennet ehlinin birbirlerini ziyaret ederek selâm ve tehiyyatta bulunmaları ve cehennem ehlinin bir birlerini suçlamalarıdır. ‘Mim’ Allah’ın sonu olmayan mülkü, yok olmayan devamlılığıdır. ‘Nun’ “**Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun. (Kalem, 1)**”; kalem yani Levh-i Mahfuzda nurdan bir kalem ve kitabın mukarrebler (*Allah’a yakın olanlar*) tarafından müşahede edilmesidir. Allah şahid olarak yeter. “*Se’fes*” yani bir ‘sa’nın (3 kilogram) karşılığı bir ‘sa’dır ve ‘fes’ fesin karşılığıdır, yani mükâfatın karşılığı mükâfattır, mükâfat verip mükâfata verilmek gibi. Kuşkusuz Allah kullarına zulmetmez. “*Kareşet*”, yani Allah onları bir araya getirerek haşretti ve kıyamet gününe kadar onları yaydı. “**Aralarında hakkaniyetle hüküm verilir. Onlara asla zulmedilmez. (Zümer, 69)**”

٣٤. باب تفسير حروف الأذان و الإقامة

١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَرْوَزِيُّ الْحَاكِمُ الْمُقْرِئُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُقْرِئُ الْجُرْجَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْمُوصِلِيُّ بَيْغَدَادَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَاصِمٍ الطَّرِيفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو زَيْدٍ عِيَّاشُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكَحَّالُ مَوْلَى زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي يَزِيدُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

كُنَّا جُلُوسًا فِي الْمَسْجِدِ إِذَا صَعِدَ الْمُؤَذِّنُ الْمَنَارَةَ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَبَكَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع وَ بَكَينَا بِبُكَائِهِ فَلَمَّا فَرَغَ الْمُؤَذِّنُ قَالَ أَ تَدْرُونَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ قُلْنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ وَصِيُّهُ أَغْلَمَ فَقَالَ :

لَوْ تَعْلَمُونَ مَا يَقُولُ لَصَحَحْتُمْ قَلِيلًا وَ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا فَلَقَوْلِهِ اللَّهُ أَكْبَرُ مَعَانٍ كَثِيرَةٌ مِنْهَا أَنَّ قَوْلَ الْمُؤَذِّنِ اللَّهُ أَكْبَرُ يَقَعُ عَلَى قَدَمِهِ وَ أَرْزَلَّتِهِ وَ أَبْدَيْتِهِ وَ عِلْمِهِ وَ قُوَّتِهِ وَ قُدْرَتِهِ وَ حِلْمِهِ وَ كَرَمِهِ وَ جُودِهِ وَ عَطَائِهِ وَ كِبَرِيَّائِهِ فَإِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ الَّذِي لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ وَ بِمَشِيتِهِ كَانَ الْخَلْقُ وَ مِنْهُ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ لِلْخَلْقِ وَ إِلَيْهِ يَرْجِعُ الْخَلْقُ وَ هُوَ الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ لَمْ يَزَلْ وَ الْآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ لَا يَزَالُ وَ الظَّاهِرُ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ لَا يُدْرَكُ وَ الْبَاطِنُ دُونَ كُلِّ شَيْءٍ لَا يُحَدُّ فَهُوَ الْبَاقِي وَ كُلُّ شَيْءٍ دُونَهُ فَإِنَّ وَ الْمَعْنَى الثَّانِي اللَّهُ أَكْبَرُ أَيِ الْعَالَمِ الْخَيْرِ عِلْمَ مَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ وَ الثَّالِثُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَيِ الْقَادِرِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ يَقْدِرُ عَلَى مَا يَشَاءُ الْقُوَى لِقُدْرَتِهِ الْمُقْتَدِرُ عَلَى خَلْقِهِ الْقُوَى لِذَاتِهِ قُدْرَتُهُ قَائِمَةٌ عَلَى الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا- إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ وَ الرَّابِعُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَعْنَى حِلْمِهِ وَ كَرَمِهِ يَحْلُمُ كَأَنَّهُ لَا يَعْلَمُ وَ يَصْفَحُ كَأَنَّهُ لَا يَرَى وَ يَسْتُرُ كَأَنَّهُ لَا يُعْصِي لَا يُعْجَلُ بِالْعُقُوبَةِ كَرَمًا وَ صَفْحًا وَ حِلْمًا وَ الْوَجْهُ الْآخِرُ فِي مَعْنَى اللَّهُ أَكْبَرُ أَيِ الْجَوَادِ جَزِيلُ الْعَطَاءِ كَرِيمُ الْفِعَالِ

34- Ezan ve İkame Harflerinin Açıklaması Babı

297- (1)... Ebu Yezid b. Hasan, Musa b. Cafer'den (a.s) , O'da atalarından İmam Hüseyin'in (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Camide oturduğumuz bir sırada müezzin minareye çıkarak, “Allahu Ekber, Allahu Ekber” diye ezan okumaya başladı. Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib (a.s) ağladı ve biz de O'nun ağlamasıyla ağlamaya başladık. Müezzin ezanı bitirince Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Müezzinin ne dediğini biliyor musunuz?” Biz, “Allah, Resûlü ve vasisi daha iyi bilir.” dedik.

Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Eğer ne dediğini bilseydiniz az güler, çok ağlardınız. *Allahu Ekber*’ cümlesinin birçok anlamı vardır. *Allahu Ekber*’ cümlesinin bir anlamı; Allah’ın kadim, (her şeyden önce), ezeli ve ebedî olduğunu; ilim, kuvvet, kudret, hilim, kerem, cömertlik, bağış ve kibriya sahibi olduğunu beyan etmektedir. Müezzin *Allahu Ekber*’ dediğinde gerçekte şöyle söylemektedir: “Yaratmak da emretmek de O’na mahsustur. O’nun dilemesiyle yaratılma işi vardır, her şeyin yaratılması O’nunladır ve varlıkların tümü O’na dönecektir. O, her zaman tüm şeylerden önceki ilk ve tüm şeylerden sonraki sonudur. O, tüm şeylerin üstünde idrak edilemez aşikâr, tüm şeylerin yanında sınırsız gizlidir. O, kalıcı ve O’nun dışındaki tüm şeyler yok olucudur.” *Allahu Ekber*’in ikinci anlamı; Allah âlim ve haberdardır. Olan şeyleri ve olacak şeyleri olmadan önce bilendir. *Allahu Ekber*’in üçüncü anlamı; tüm şeylere kadir, istediği şeylere güç yetirendir. Gücü kendi kudretindedir. Kullarına muktedir, zatı itibarîyle güçlüdür, kudreti tüm şeylere kaimdir. Bir şeye hükmettiği zaman sadece onun için ‘ol!’ der o da olur. *Allahu Ekber*’in dördüncü anlamı; hilim (*sabır*) ve cömertliktir. Bilmiyor gibi hilim, görmüyor gibi bağış sahibi, isyan edilmemiş gibi örtendir. Cömertliği, bağış ve hilmi olduğundan cezalandırmada acele etmez. *Allahu Ekber*’in başka bir anlamı; cömert, çok bağışlayan ve iyi yapandır. *Allahu Ekber*’in başka bir anlamı: O’nun nasıllığının nefyedilmesidir. Sanki şöyle demek ister: “Allah’ın vasfolunduğu sıfatlar ölçüsü kadar vasfedenlerin idraklerinden ve Allah’ı azamet ve büyüklüğü ölçüsü kadar değil de kendi ölçüleri miktarınca vasfetmelerinden daha yücedir. Allah O’nun ulu ve büyük sıfatlarını vasfedenlerin idra-

وَالْوَجْهَ الْآخَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ فِيهِ نَفَى كَيْفِيَّتِهِ كَأَنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ أَجَلٌ مِنْ أَنْ يُدْرِكَ الْوَاصِفُونَ قَدْرَ صِفَتِهِ الَّتِي هُوَ مُوصُوفٌ بِهَا وَإِنَّمَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ عَلَيَّ قَدْرِهِمْ لَا عَلَيَّ قَدْرَ عَظَمَتِهِ وَجَلَالِهِ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ أَنْ يُدْرِكَ الْوَاصِفُونَ صِفَتَهُ عُلُوًّا كَبِيرًا وَالْوَجْهَ الْآخَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ كَأَنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ أَعْلَى وَأَجَلٌ وَهُوَ الْغَنِيُّ عَنْ عِبَادِهِ لَا حَاجَةَ بِهِ إِلَيَّ أَعْمَالِ خَلْقِهِ - وَأَمَّا قَوْلُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِعْلَامٌ بِأَنَّ الشَّهَادَةَ لَا تَجُوزُ إِلَّا بِمَعْرِفَةٍ مِنَ الْقَلْبِ كَأَنَّهُ يَقُولُ اغْلَمْ أَنَّهُ لَا مَعْبُودَ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَأَنَّ كُلَّ مَعْبُودٍ بَاطِلٌ سِوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَقْرُبُ بِلِسَانِي بِمَا فِي قَلْبِي مِنَ الْعِلْمِ بِأَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّهُ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ وَلَا مَنَاجِيَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ وَفِتْنَةٍ كُلِّ ذِي فِتْنَةٍ إِلَّا بِاللَّهِ وَفِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَعْنَاهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا هَادِيَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا دَلِيلَ لِي إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ اللَّهُ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ سُكَّانَ السَّمَاوَاتِ وَسُكَّانَ الْأَرْضِينَ وَمَا فِيهِنَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ وَمَا فِيهِنَّ مِنَ الْجِبَالِ وَالْأَشْجَارِ وَالْدَّوَابِّ وَالْوُحُوشِ وَكُلِّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا خَالِقَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا رَازِقَ وَلَا مَعْبُودَ وَلَا ضَارَّ وَلَا نَافِعَ وَلَا قَابِضَ وَلَا بَاسِطَ وَلَا مُعْطِيَ وَلَا مَانِعَ وَلَا دَافِعَ وَلَا نَاصِحَ وَلَا كَافِيَ وَلَا شَافِيَ وَلَا مُقَدِّمَ وَلَا مُؤَخَّرَ إِلَّا اللَّهُ - لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ وَبِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ - تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ - وَأَمَّا قَوْلُهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ يَقُولُ أَشْهَدُ اللَّهُ أَنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَنَبِيُّهُ وَصَفِيُّهُ وَنَجِيُّهُ أَرْسَلَهُ إِلَيَّ كَافَّةَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَأَشْهَدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ أَنِّي أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا صَ سَيِّدُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَفِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ يَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا حَاجَةَ لِأَحَدٍ إِلَيَّ أَحَدٍ إِلَّا إِلَيَّ اللَّهُ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ مُفْتَقِرَةً إِلَيْهِ سُبْحَانَهُ وَأَنَّهُ الْغَنِيُّ عَنْ عِبَادِهِ وَالْخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ وَأَنَّهُ أَرْسَلَ مُحَمَّدًا إِلَيَّ النَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا - وَدَاعِيًا إِلَيَّ اللَّهُ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا فَمَنْ أَنْكَرَهُ وَجَحَدَهُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا لَا يَنْفُكُ عَنْهَا أَبَدًا.

kinden yücedir. ‘*Allahu Ekber*’ın başka bir anlamı; sanki müezzın şöyle demek ister: “Allah yüce ve uludur. O, kullarına ihtiyaç duymayan ve onların amellerine ihtiyacı olmayandır.” “*Eşhedu en lâ ilâhe illallah*”ın anlamı bu sözün duyurulmasıdır ki şehadet kalpten gelen marifetin dışında elde edilmez. Sanki müezzın şöyle demek ister: “İyi bilin ki Allah Azze ve Celle’den başka ilâh yoktur ve Allah Azze ve Celle dışındaki tüm ilâhlar batıldır. Kalbimde yer alan ‘Allah’tan başka ilâh yoktur’ bilgisini dilimle ikrar ediyorum. Şehadet ediyorum ki Allah’tan (*gazabından*) O’na sığınmaktan başka bir sığınak yoktur. Tüm kötülük sahiplerinin kötülüğü, tüm fitne sahiplerinin fitnelerinden kurtulmak sadece Allah’la mümkündür.” “*Eşhedu en lâ ilâhe illallah*”ı ikinci defa dediğinde; şehadet ediyorum ki Allah’tan başka hidayet edici yoktur ve benim için Allah’tan başka kılavuz yoktur, ben Allah’ı şahit tutuyorum ki Allah’tan başka ilâh yoktur, der. Göklerde yaşayan, yerlerde yaşayan ve ikisinin arasında bulunan melekler ve insanların tamamı, oralarda olan dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve vahşî hayvanlar ve tüm yaş ve kuruları şahit tutuyorum ki gerçekten ben, Allah’tan başka yaratıcı, rızık veren, ilâh, zarar veren, fayda veren, daraltan, genişleten, veren, engel olan, defeden, öğüt veren, yeterli, şifa veren, önce, sonra olan bir şeyin olmadığına tanıklık ediyorum. Yaratmak ve emretmek O’na mahsustur ve hayrın tümü O’nun elindedir. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir. “*Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah*” dediğinde yani Allah’ı şahit tutuyorum ki gerçekten ben şehadet ediyorum Allah’tan başka ilâh yoktur ve şahadet ediyorum ki Muhammed O’nun kulu, elçisi, nebisi, seçilmiş, seçkinidir. O’nu tüm insanların tamamının hidayeti ve hak dini için, müşrikler istemeseler de, dinini bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak ile gönderdi. Göklerde ve yerde olan nebiler, mürseller, melekler, insanların tamamını şahit tutuyorum ki Muhammed önceki ve sonrakilerin efendisidir. “*Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah*”ı ikinci defa dediğinde; kimsenin kimseye tek ve kahhar olan Allah’tan başka ihtiyacı yoktur, herkes münezzeh olan Allah’a muhtaçtır. O, ise kullarından ve tüm yaratıklarından ihtiyaçsız ganidir. Allah, Muhammed’i insanlara müjdeleyici, uyarıcı ve Allah’ın izniyle bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak gönderdi. Dolayısıyla kim O’nu inkâr eder, kabul etmez ve O’na iman etmezse Allah Azze ve Celle onu ayrılmayacağı, her zaman kalacağı ebedî cehennem ateşine atar.

وَأَمَّا قَوْلُهُ حَتَّىٰ عَلَيَّ الصَّلَاةِ أَيْ هَلُمُّوا إِلَيَّ خَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَدَعْوَةِ رَبِّكُمْ - وَ سَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ إِطْفَاءِ نَارِكُمْ الَّتِي أُوقِدْتُمُوهَا عَلَيَّ طُهُّورِكُمْ وَ فَكَالِكِ رِقَابِكُمْ الَّتِي رَهَنْتُمُوهَا بِذُنُوبِكُمْ لِيَكْفِرَ اللَّهُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ يُبَدِّلَ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ فَإِنَّهُ مَلِكٌ كَرِيمٌ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ وَ قَدْ أَذِنَ لَنَا مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ بِالْدُخُولِ فِي خِدْمَتِهِ وَ التَّقَدُّمِ إِلَيَّ بَيْنَ يَدَيْهِ.

وَ فِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ حَتَّىٰ عَلَيَّ الصَّلَاةِ أَيْ قُومُوا إِلَيَّ مُنَاجَاةِ رَبِّكُمْ وَ عَرْضِ حَاجَاتِكُمْ عَلَيَّ رَبِّكُمْ وَ تَوَسَّلُوا إِلَيْهِ بِكَلَامِهِ وَ تَشَفَّعُوا بِهِ وَ أَكْثَرُوا الذِّكْرَ وَ الْفُتُوتَ وَ الرُّكُوعَ وَ السُّجُودَ وَ الْخُضُوعَ وَ الْخُشُوعَ وَ ارْفَعُوا إِلَيْهِ حَوَائِجَكُمْ فَقَدْ أَذِنَ لَنَا فِي ذَلِكَ.

وَأَمَّا قَوْلُهُ حَتَّىٰ عَلَيَّ الْفَلَاحِ فَإِنَّهُ يَقُولُ أَقْبِلُوا إِلَيَّ بَقَاءً لَا فَنَاءً مَعَهُ وَ نَجَاةً لَا هَلَكَ مَعَهَا وَ تَعَالَوْا إِلَيَّ حَيَاةً لَا مَوْتَ مَعَهَا وَ إِلَيَّ نَعِيمٍ لَا نَفَادَ لَهُ وَ إِلَيَّ مُلْكٌ لَا زَوَالَ عَنْهُ وَ إِلَيَّ سُرُورٍ لَا حُزْنَ مَعَهُ وَ إِلَيَّ أُنْسٍ لَا وَحْشَةَ مَعَهُ وَ إِلَيَّ نُورٍ لَا ظُلْمَةَ مَعَهُ وَ إِلَيَّ سَعَةٍ لَا ضَيْقَ مَعَهَا وَ إِلَيَّ نَهْجَةٍ لَا انْقِطَاعَ لَهَا وَ إِلَيَّ غِنًى لَا فَاقَةَ مَعَهُ وَ إِلَيَّ صِحَّةٍ لَا سُقَمَ مَعَهَا وَ إِلَيَّ عِزٍّ لَا ذُلَّ مَعَهُ وَ إِلَيَّ قُوَّةٍ لَا ضَعْفَ مَعَهَا وَ إِلَيَّ كَرَامَةٍ يَا لَهَا مِنْ كَرَامَةٍ وَ عَجَلُوا إِلَيَّ سُرُورِ الدُّنْيَا وَ الْفُتُوبَىٰ وَ نَجَاةِ الْآخِرَةِ وَ الْأُولَىٰ.

وَ فِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ حَتَّىٰ عَلَيَّ الْفَلَاحِ فَإِنَّهُ يَقُولُ سَابِقُوا إِلَيَّ مَا دَعَوْتُكُمْ إِلَيْهِ وَ إِلَيَّ جَزِيلِ الْكَرَامَةِ وَ عَظِيمِ الْمُنَّةِ وَ سَنِيِّ التَّعَمَّةِ وَ الْفُوزِ الْعَظِيمِ وَ نَعِيمِ الْأَبَدِ فِي جَوَارِ مُحَمَّدٍ ص فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُقْتَدِرٍ.

وَأَمَّا قَوْلُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ أَعْلَىٰ وَ أَجَلُّ مِنْ أَنْ يَعْلَمَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِهِ مَا عِنْدَهُ مِنَ الْكَرَامَةِ لِعَبْدٍ أَجَابَهُ وَ أَطَاعَهُ وَ أَطَاعَ وُلَاةَ أَمْرِهِ وَ عَرَفَهُ وَ عَبْدَهُ وَ اشْتَغَلَ بِهِ وَ بَذَكَرَهُ وَ أَحَبَّهُ وَ أُنْسَ بِهِ وَ اطمَنَّ إِلَيْهِ وَ وَثِقَ بِهِ وَ خَافَهُ وَ رَجَاهُ وَ اشْتَقَىٰ إِلَيْهِ وَ وَافَقَهُ فِي حُكْمِهِ وَ قَضَائِهِ وَ رَضَىٰ بِهِ وَ فِي الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَعْلَىٰ وَ أَجَلُّ مِنْ أَنْ يَعْلَمَ أَحَدٌ

“*Hayya ale’s- salât*” (namaza koş) sözüne gelince; hadi, en hayırlı amelinize, Rabbinizin davetine gidin, Rabbinizden olan mağfirete, peşiniz sıra yaktığınız ateşi söndürmeğe, günahlarınızın rehin aldığı boyunlarınızı açmağa doğru koşun! Böylece Allah sizin kötülüklerinizi örtsün, günahlarınızı bağışlasın ve kötülüklerinizi iyiliğe çevirsin. Çünkü O, cömert hükümdar, büyük lütuf sahibidir. Biz Müslümanlara O’na hizmet etme ve beraberinde olma izni vermiştir. “*Hayya ale’s- salât*”ı ikinci defa söylediğinde; Rabbinizin münacatına, O’na hacetlerinizi arz etmeye kalkın. O’nun sözleriyle O’na tevessül edin, sözleriyle şefaât dileyin. Zikri, kunutu, secdeyi, huzu ve huşuyu çoğaltın. Hacetlerinizi O’ndan istemeye kalkın. Gerçekten; çünkü O, bize bu iş için izin vermiştir (demek istiyor).

“*Hayya ale’l-felâh*” (kurtuluşa doğru koşun) dediğinde müezzin şöyle demek ister: “Onunla yokluğa değil bekaya yönelin; helakete değil, kurtuluşa yönelin. Ölümün olmadığı hayata doğru, tükenmeyen nimete doğru, bitmeyecek mülke doğru, hüznü olmayan neşeye doğru, soğukluğu olmayan cana yakınlığa doğru, karanlığı olmayan ışığa doğru, darlığı olmayan genişliğe doğru, sonu gelmeyecek sevince doğru, yoksunluğu olmayan zenginliğe doğru, hastalığı olmayan sıhhate doğru, zilleti olmayan izzete doğru, zaafı olmayan güce doğru, gerçekten asalet olan asaletе doğru gelin! Dünya ve ahiret mutluluğuna, ahiret ve dünya kurtuluşuna doğru acele edin! “*Hayya alel felâh*”ı ikinci defa dediğinde müezzin, şöyle demek ister: “Sizi çağırdığım şeylere doğru, kerametın bolluğuna doğru, büyük ihsana, yüce nimetlere, büyük kurtuluşa, muktedir hükümdarın yanındaki sıdk (*doğruluk*) konağında Muhammed’in (s.a.a) civarında ebedî nimete kavuşmak için yarışırca-sına koşun!”

“*Allahu Ekber*” sözüne gelince müezzin şöyle demek ister: “Allah, yaratıklarından birinin kendi katındaki kerametini bilmesinden yüce ve uludur. O’na icabet etmek için O’na ve emrindeki yöneticilere itaat etmeli, O’nu tanımalı, O’na ibadet etmeli, O’nunla ve zikriyle meşgul olmalı, O’nu sevip ünsiyet kurmalı, O’na güvenip itimat etmeli, O’ndan korkup ümit ederek iştiyak duymalı, hüküm ve kazasına uyararak ona razı olmalıdır.” “*Allahu Ekber*”ı ikinci defa dediğinde müezzin şöyle demek ister: “Allah bir kimsenin, Allah’ın dostlarına olan cömertliğini ve düşmanlarına olan azabının sınırını; Allah’a ve Resulüne icabet eden

مَبْلَغُ كَرَامَتِهِ لِأَوْلِيَائِهِ وَ عُقُوبَتِهِ لِأَعْدَائِهِ وَ مَبْلَغُ عَفْوِهِ وَ غُفْرَانِهِ وَ نِعْمَتِهِ لِمَنْ أَجَابَهُ وَ أَجَابَ رُسُولَهُ وَ مَبْلَغُ عَذَابِهِ وَ نَكَالِهِ وَ هَوَانِهِ لِمَنْ أَنْكَرَهُ وَ جَحَدَهُ.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَعْنَاهُ لِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ عَلَيْهِمْ بِالرُّسُلِ وَ الرِّسَالَةِ وَ الْبَيَانِ وَ الدَّعْوَةِ وَ هُوَ أَجَلٌ مَنْ أَنْ يَكُونَ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ عَلَيْهِ حُجَّةٌ فَمَنْ أَجَابَهُ فَلَهُ الثَّوَرُ وَ الْكَرَامَةُ وَ مَنْ أَنْكَرَهُ فَإِنَّ اللَّهَ غَنَى عَنِ الْعَالَمِينَ - وَ هُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ.

وَ مَعْنَى قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ فِي الْإِقَامَةِ أَيْ حَانَ وَقْتُ الزِّيَارَةِ وَ الْمُنَاجَاةِ وَ قَضَاءِ الْحَوَائِجِ وَ دَرْكِ الْمُنَى وَ الْوُصُولِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِلَيَّ كَرَامَتِهِ وَ غُفْرَانِهِ وَ عَفْوِهِ وَ رِضْوَانِهِ

قال مصنف هذا الكتاب إنما ترك الراوى لهذا الحديث ذكر حى علي خير العمل للتقية
 ٢- وَ قَدْ رَوَى فِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ الصَّادِقَ ع سُئِلَ عَنْ مَعْنَى حَى عَلِيٍّ خَيْرِ الْعَمَلِ فَقَالَ:
 خَيْرُ الْعَمَلِ الْوَلَايَةُ.

وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ: خَيْرُ الْعَمَلِ بِرُّ فَاطِمَةَ وَ وُلْدِهَا ع.

kimse için affının, bağışlamasının ve nimetinin sınırını; Allah'ı inkâr edip yalanlayan kimse için azabının, cezasının ve aşağılamasının sınırını bilmesinden daha büyük, yüce ve uludur.”

“*La ilâhe illâllah*” sözünün anlamına gelince, yani Allah kulları karşısında Peygamberler, risalet, beyan (*Kur'an*) ve (*hakka*) davet sahibi olduğundan en üstün delil O'nundur ve Allah onlardan birinin O'nun üzerine delili olmasından daha yücedir. Her kim O'nu kabul ederse onun için nur ve keramet vardır ve her kim O'nu inkâr ederse hiç şüphesiz Allah âlemlerden ihtiyaçsızdır. O, hesap görenlerin en hızlısıdır.

İkamede okunan “*Kad kameti salât*”ın anlamı, ziyaret ve münacat, hacetlerin yerine getirilmesi, arzuların idraki, Allah Azze ve Celle'ye, kerametine, bağışlamasına, affına ve rızalığına ulaşmanın vakti girdi, demektir.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) hadis hakkında şöyle buyurmuştur:

Hadisi nakleden ravi takiyeden dolayı “hayya âlâ hayril amel”i zikretmemiştir.

298- (2)... Başka bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir:

İmam Sadık'a (a.s) “*hayya alâ hayril amel*” (*en hayırlı amele koşun*) cümlesinin anlamı soruldu. İmam Sadık şöyle buyurdu: “En hayırlı amel, velâyettir.” Başka bir rivayette ise “En hayırlı amel, Fatıma ve evlâtlarına iyiliktir” denmiştir.

٣٥. باب تفسير الهدى و الضلالة و التوفيق و الخذلان من الله تعالى

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ وَ مُحَمَّدٌ بْنُ أَحْمَدَ السِّنَانِيُّ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْبُصْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ.

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَ مَنْ يَضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُضِلُّ الظَّالِمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنْ دَارِ كَرَامَتِهِ وَ يَهْدِي أَهْلَ الْإِيمَانِ وَ الْعَمَلِ الصَّالِحِ إِلَى جَنَّتِهِ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ يُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَ يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ قَالَ فَقُلْتُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَ إِنْ يَخْذَلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ فَقَالَ إِذَا فَعَلَ الْعَبْدُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مِنْ الطَّاعَةِ كَانَ فِعْلُهُ وَفَقًا لِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ سَمِيَ الْعَبْدُ بِهِ مُوَفَّقًا وَ إِذَا أَرَادَ الْعَبْدُ أَنْ يَدْخُلَ فِي شَيْءٍ مِنْ مَعَاصِي اللَّهِ فَحَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بَيْنَهُ وَ بَيْنَ تِلْكَ الْمَعْصِيَةِ فَتَرَكَهَا كَانَ تَرْكُهُ لَهَا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَ مَتَى خَلَّى بَيْنَهُ وَ بَيْنَ تِلْكَ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ يَحُلْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهَا حَتَّى يَرْتَكِبَهَا فَقَدْ خَذَلَهُ وَ لَمْ يَنْصُرْهُ وَ لَمْ يُوَفِّقْهُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْفَرَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا عَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنَّ جَبْرَيْلَ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا بِالتَّوْفِيقِ.

35- Hidayet, Sapkınlık, Başarı ve Zillet Allahu Teâlâ'dandır Babı

299- (1)... Abdullah b. Fadl el- Haşimi, Ebu Abdullah Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a Yüce Allah'ın : **“Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın. (Kehf, 17)”** sözünün ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Allah Tebareke ve Teâlâ, zalimleri kıyamet günü keramet ve bağış yurdundan şaşırtacak, iman ehli ve salih amel işleyenlere ise cennetine doğru kılavuzluk edecektir. Yüce Allah'ın burada buyurduğu gibi: **“Zalimleri de Allah saptırır. Allah dilediğini yapar. (İbrahim, 27)”**. Allah Azze ve Celle şöyle buyurur: **“İman edenler ve salih amel-lerde bulunanlar da, Rableri onları imanları dolayısıyla altından ırmaklar akan, nimetlerle donatılmış cennetlere yöneltip iletir (hidayet eder). (Yunus, 9)”**.

Dedim ki : “Yüce Allah'ın bu sözü; **“Benim başarıım ancak Allah iledir. (Hud, 88)”**; ve şu sözü: **“Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenilgiye uğratacak yoktur ve eğer sizi ‘yapayalnız ve yardımsız’ bırakacak olursa, ondan sonra size yardım edecek kimdir? (Al-i İmran, 160)”** ne anlama gelir?” Şöyle buyurdu: “Kul, Yüce Allah'ın emrettiği şeye itaat edip yerine getirdiğinde, onun eylemi Yüce Allah'ın emriyle bağdaşmış olur. Bu durumda kul, muvaffak ve başarılı olur. Her ne zaman kul Allah'ın yasakladığı günahlarından birini işlerse, Allah Tebareke ve Teâlâ o kuluyla o günah arasında bir engel olur. Sonra kul o günahı terk ederse onun terk etmesi zikri yüce Allah'ın başarı ve muvafakatiyle olmuş olur. Eğer onunla günah arasını boş bırakır ve onunla günah arasında engel olmazsa, kul o günahı işler. Bu şekilde Allah onu yardımcısız bırakmış, ona yardım etmemiş ve başarı vermemiş olur.”

300- (2)... Muhammed b. Müslim ve Muhammed b. Mervan, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Resûlü (s.a.a) , Cebraîl'in Allah Azze ve Celle tarafından geldiğini Allah'ın bahşettiği başarı ve muvaffakiyetle bilmiştir.”

٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الشُّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْبُصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ مَعْنَى لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَالَ:

مَعْنَاهُ لَا حَوْلَ لَنَا عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ وَلَا قُوَّةَ لَنَا عَلَيَّ طَاعَةِ اللَّهِ إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِوَسٍ الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِنَيْسَابُورَ سَنَةَ اثْنَتَيْنِ وَخَمْسِينَ وَثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَ بِنَيْسَابُورَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ قَالَ:

مَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ بِإِيمَانِهِ فِي الدُّنْيَا إِلَى جَنَّتِهِ وَدَارِ كَرَامَتِهِ فِي الْآخِرَةِ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلتَّسْلِيمِ لِلَّهِ وَالثِّقَةِ بِهِ وَالسُّكُونِ إِلَيْ مَا وَعَدَهُ مِنْ ثَوَابِهِ حَتَّى يَطْمَئِنَّ إِلَيْهِ - وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ عَنْ جَنَّتِهِ وَدَارِ كَرَامَتِهِ فِي الْآخِرَةِ لِكُفْرِهِ بِهِ وَعِصْيَانِهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا - يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا حَتَّى يَشُكَّ فِي كُفْرِهِ وَيَضْطَرِبَ مِنْ اعْتِقَادِهِ قَلْبُهُ حَتَّى يَصِيرَ كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ.

301- (3)... Cabir b. Yezid el- Cu'fî, Ebu Cafer Muhammed b. Ali el- Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) “*lâ havle vela kuvvete illâ billah*”ın ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Allah’ın bize yardımı olmadan günahı terk etmeye kudretimiz yoktur ve Yüce Allah’ın başarı ve muvaffakiyeti olmadan O’na itaat edecek gücümüz yoktur.”

302- (4)... Hamdan b. Süleyman Nişaburî, Ebu’l Hasan Ali b. Musa el- Rıza’dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) Allah Azze ve Celle’nin: “***Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun gönlünü İslâm’a açar. (Enam, 125)***” ayetinin ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Allah, dünyada imanı olan birisini, ahirette cennet ve keramet evine sokmak isterse Allah’a teslim olmak, O’na güvenmek ve O’nun vaad ettiği sevaplara itimat etmek için onun gönlünü açar; böylece gönül rahatlığına kavuşur. Allah Teâlâ her kimi de dünyadaki (O’na karşı) küfür ve isyanından dolayı ahirette cennetinden ve keramet evinden mahrum kılmak isterse onun göğsünü daraltır; öyle ki küfründe şekke kapılır ve itikadından dolayı kalbi ıstıraba maruz kalır. Âdeta göğsü çıkacakmış gibi olur. İşte böylece Allah, ricsi (*pislik ve çirkinliği*) iman etmeyenlerin üzerine kılar.”

٣٦. باب الرد على الثنوية و الزنادقة

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ الْعَلَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ الْقَمِيّ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَمْرٍو الْفَقِيمِيُّ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ فِي حَدِيثِ الزِّنْدِيقِ الَّذِي أَتَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَكَانَ مِنْ قَوْلِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع لَهُ:

لَا يَخْلُو قَوْلُكَ إِنَّهُمَا اثْنَانِ مِنْ أَنْ يَكُونَا قَدِيمَيْنِ قَوِيَّيْنِ أَوْ يَكُونَا ضَعِيفَيْنِ أَوْ يَكُونَا أَحَدُهُمَا قَوِيًّا وَ الْآخَرُ ضَعِيفًا.

فَإِنْ كَانَا قَوِيَّيْنِ فَلِمَ لَا يَدْفَعُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ وَ يَتَفَرَّدُ بِالتَّدْبِيرِ.

وَ إِنْ زَعَمْتَ أَنَّ أَحَدَهُمَا قَوِيٌّ وَ الْآخَرُ ضَعِيفٌ ثَبَتَ أَنَّ وَاحِدًا كَمَا نَقُولُ لِلْعَجَزِ الظَّاهِرِ فِي الثَّانِي.

وَ إِنْ قُلْتَ إِنَّهُمَا اثْنَانِ لَمْ يَخْلُ مِنْ أَنْ يَكُونَا مُتَّفَقَيْنِ مِنْ كُلِّ جِهَةٍ أَوْ مُتَفَرِّقَيْنِ مِنْ كُلِّ جِهَةٍ. فَلَمَّا رَأَيْنَا الْخَلْقَ مُنْتَظِمًا وَ الْفَلَكَ جَارِيًا وَ اخْتِلَافَ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ دَلَّ صِحَّةَ الْأَمْرِ وَ التَّدْبِيرِ وَ اتِّتِلَافُ الْأَمْرِ عَلَيَّ أَنَّ الْمُدَبِّرَ وَاحِدًا.

ثُمَّ يَلْزَمُكَ إِنْ ادَّعَيْتَ اثْنَيْنِ فَلَا بُدَّ مِنْ فُرْجَةٍ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَكُونَا اثْنَيْنِ فَصَارَتِ الْفُرْجَةُ ثَالِثًا بَيْنَهُمَا قَدِيمًا مَعَهُمَا فَيَلْزَمُكَ ثَلَاثَةٌ.

فَإِنْ ادَّعَيْتَ ثَلَاثَةً لَزِمَكَ مَا قُلْنَا فِي الْاِثْنَيْنِ حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُمْ فُرْجَتَانِ فَيَكُونُ خَمْسًا ثُمَّ يَتَنَاهَي فِي الْعَدَدِ إِلَيَّ مَا لَا نِهَآيَةَ فِي الْكَثَرَةِ.

قَالَ هِشَامُ فَكَانَ مِنْ سُؤَالِ الزِّنْدِيقِ أَنْ قَالَ فَمَا الدَّلِيلُ عَلَيْهِ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

وَجُودُ الْأَفَاعِيلِ الَّتِي دَلَّتْ عَلَيَّ أَنَّ صَانِعًا صَنَعَهَا أَلَا تَرَى أَنَّكَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَيَّ بِنَاءٍ مُشِيدٍ مَبْنًى عَلِمْتَ أَنَّ لَهُ بَانِيًا وَ إِنْ كُنْتَ لَمْ تَرَ الْبَانِيَّ وَ لَمْ تُشَاهِدْهُ .

36- İki İlahâ İnanmanın Yasaklanması ve Zındıklık Babı

303- (1)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) yanına gelen zındıklıkla ilgili hadisin kapsamında İmam'ın şöyle dediğini rivayet eder:

“Senin sözlerinden onların iki tane olduklarını düşündüğüne ilişkin bir anlam seziliyor. Sanıyorsun ki, onlar ya güçlü ve kadimdirler yahut zayıftırlar ya da biri güçlü biri de zayıftır.

Şayet güçlü iseler niçin biri diğerini bertaraf etmiyor ve tek başına egemenliğini kurmuyor? Şayet birinin güçlü diğerinin de zayıf olduğunu ileri sürüyorsan bu, O'nun bizim de söylediğimiz gibi ‘bir’ olduğunu kanıtlar. Çünkü ikincisinin acizliği açıktır. Eğer desen ki; onlar ikidirler. O zaman bunların her açıdan ittifak etmeleri veya her açıdan ayrılmaları zorunlu olur. Buna karşılık biz varlıkların belli bir düzen içinde olduklarını, gök cisimlerinin belli bir yörüngede akıp gittiklerini ve bütün varlıklara bir tek planlamanın egemen olduğunu, gözlemlediğimiz geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı, belli bir sistem dâhilinde gerçekleşen fenomenler olduklarını gördüğümüz için bunu emrin ve planlamanın sahihliğinin kanıtı olarak algıladık. Emir ve planlamanın uyumunu anladık. Buradan hareketle planlayıcının, idarecinin bir tek olduğunu kavradık. Kaldı ki, onların iki tane olduklarını iddia etmen durumunda aralarında bir açıklığın bulunduğunu da söylemen gerekir. Yoksa iki tane olamazlar. Bu durumda aralarındaki açıklık da onlarla birlikte kadim bir üçüncü olarak belirginleşir ve zorunlu olarak ilâhların sayısının üç olduğunu kabul etmek durumunda kalırsın. Üç tane olduklarını iddia ettiğin zaman da tıpkı iki iken söylediğin gibi aralarında bir açıklık olduğunu söylemen gerekir, böylece kadîm ilâhların sayısı senin açından beşe çıkar. Sonra bu sayı sonsuza kadar uzayıp gider.”

Zındık bu noktada ancak şu soruyu sorabildi: “Yaptığın açıklamalardan O'nun bir tek ilâh olduğu anlaşılıyor. O halde O'nun varlığının kanıtı nedir?”

Ebu Abdullah dedi ki: “Fiillerin varlığı, kendilerini gerçekleştiren failin varlığına delâlet eder. Sağlam ve muhkem bina edilmiş bir yapıya baktığın zaman yapanı görmemiş, bizzat tanık olmamış olsan bile bunu bir ustanın yaptığını bilmez misin?”

قَالَ فَمَا هُوَ قَالَ:

هُوَ شَيْءٌ بِخِلَافِ الْأَشْيَاءِ أَرْجِعْ بِقَوْلِي شَيْءٌ إِلَيَّ إِبْتِثَاتٍ مَعْنَى وَأَنَّهُ شَيْءٌ بِحَقِيقَةِ الشَّيْئِيَّةِ
غَيْرَ أَنَّهُ لَا جِسْمَ وَلَا صُورَةَ وَلَا يُحَسُّ وَلَا يُحَسُّ وَلَا يُدْرِكُ بِالْحَوَاسِّ الْخَمْسِ لَا تُدْرِكُهُ
الْأَوْهَامُ وَلَا تَنْقُضُهُ الدُّهُورُ وَلَا يُغَيِّرُهُ الزَّمَانُ.

قَالَ السَّائِلُ فَتَقُولُ إِنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ قَالَ:

هُوَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ سَمِيعٌ بِغَيْرِ جَارِحَةٍ وَبَصِيرٌ بِغَيْرِ آلَةٍ بَلْ يَسْمَعُ بِنَفْسِهِ وَيُبْصِرُ بِنَفْسِهِ
لَيْسَ قَوْلِي إِنَّهُ يَسْمَعُ بِنَفْسِهِ وَيُبْصِرُ بِنَفْسِهِ أَنَّهُ شَيْءٌ وَالنَّفْسُ شَيْءٌ آخَرُ وَلَكِنْ أَرَدْتُ عِبَارَةً
عَنْ نَفْسِي إِذْ كُنْتُ مَسْئُولًا وَإِفْهَامًا لَكَ إِذْ كُنْتُ سَائِلًا وَأَقُولُ يَسْمَعُ بِكُلِّهِ لَا أَنَّ الْكُلَّ مِنْهُ
لَهُ بَعْضٌ وَلِكِنِّي أَرَدْتُ إِفْهَامًا لَكَ وَالتَّعْبِيرَ عَنْ نَفْسِي وَلَيْسَ مَرْجِعِي فِي ذَلِكَ إِلَّا إِلَيَّ أَنَّهُ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْعَالِمُ الْخَبِيرُ بِلَا اخْتِلَافٍ الذَّاتِ وَلَا اخْتِلَافٍ الْمَعْنَى.

قَالَ السَّائِلُ فَمَا هُوَ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

هُوَ الرَّبُّ وَهُوَ الْمَعْبُودُ وَهُوَ اللَّهُ وَلَيْسَ قَوْلِي اللَّهُ إِبْتِثَاتَ هَذِهِ الْحُرُوفِ أَلِفٍ لَامٍ هَاءٍ
وَلَكِنِّي أَرْجِعُ إِلَيَّ مَعْنَى هُوَ شَيْءٌ خَالِقُ الْأَشْيَاءِ وَصَانِعُهَا وَقَعَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ الْحُرُوفُ وَهُوَ
الْمَعْنَى الَّذِي يُسَمَّى بِهِ اللَّهُ وَالرَّحْمَنُ وَالرَّحِيمُ وَالْعَزِيزُ وَأَشْبَاهُ ذَلِكَ مِنْ أَسْمَائِهِ وَهُوَ
الْمَعْبُودُ جَلًّا وَعَظًّا.

قَالَ السَّائِلُ فَإِنَّا لَمْ نَجِدْ مَوْهُومًا إِلَّا مَخْلُوفًا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَمَا تَقُولُ لَكَانَ التَّوْحِيدُ عَنَّا مُرْتَفَعًا لِأَنَّا لَمْ نُكَلِّفْ أَنْ نَعْتَقِدَ غَيْرَ مَوْهُومٍ - وَ
لَكِنَّا نَقُولُ كُلُّ مَوْهُومٍ بِالْحَوَاسِّ مُدْرِكٌ.

فَمَا تَجِدُهُ الْحَوَاسُّ وَتُمَثِّلُهُ فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَلَا بُدَّ مِنْ إِبْتِثَاتِ صَانِعِ الْأَشْيَاءِ خَارِجٍ مِنَ
الْجِهَتَيْنِ الْمَذْمُومَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا النَّفْيُ إِذْ كَانَ النَّفْيُ هُوَ الْإِبْطَالُ وَالْعَدَمُ وَالْجِهَةُ الثَّانِيَةُ التَّشْبِيهُ
إِذْ كَانَ التَّشْبِيهُ مِنْ صِفَةِ الْمَخْلُوقِ الظَّاهِرِ التَّرَكِيبِ وَالتَّأْلِيفِ.

Soru soran adam “Peki, nedir O?” diye sordu.

Buyurdu ki: “Her şeyden farklı bir şeydir. Sen benim bu sözümü, anlamın ispatı şeklinde algıla. O, ‘şey’liğin gerçek anlamıyla ‘şey’dir; ancak cisim ve suret değildir. Gözle görülmez, elle tutulmaz, beş duyu organıyla algılanmaz. Zihinler O’nu kavrayamaz, zamanın geçmesiyle yıpranıp eksilmez, akıp giden zamanlar O’nu değiştirmez.”

Soruyu soran adam dedi ki: “Ama siz, Allah’ın iştien ve gören olduğunu söylüyorsunuz?”

Buyurdu ki: “Evet O, iştendir, görendir. Bir organ olmaksızın iştir, bir alete başvurmadan görür. Daha doğrusu kendisiyle iştir, kendisiyle görür. O, iştendir, kendisiyle iştir ve O, görendir, kendisiyle görür dediğim zaman bu ‘O, bir şeydir, kendisi de ayrı bir şeydir’ anlamına gelmez. Bilâkis, sorulan kişi ben olduğum için kendimle ilgili bir tabir kullanmak istedim ve soran da sen olduğuna göre senin anlayacağın bir dil kullandım. Ve diyorum ki; gerçekte O, bütün zatıyla iştendir; ama bu, Onun parçası olan bir bütün olduğu anlamına gelmez. Sadece içimdeki anlamı kendimle ilintili ifadelerle sana anlatmak istedim. Söylediklerimin varmak istediği nokta şudur ki; O, iştendir, görendir, zat ve anlam ayrılığı söz konusu olmaksızın bilendir, her şeyden haberdardır.”

Soru soran “Peki, O nedir?” diye sordu.

Ebu Abdullah dedi ki: “O, Rab’dir. O, mâbuddur. O, Allah’tır. Allah derken maksadım ‘elif, lâm ve ha’ harflerini, aynı şekilde ‘ra ve ba’ harflerini ispatlamak değildir. Bilakis, sen bu harflerin ötesindeki anlamı tasavvur et. Eşyanın yaratıcısı ve meydana getiricisi ‘şey’ anlamını, söz konusu harflerin niteliğini düşün. İşte bu; Allah, Rahman, Rahîm, Azîz ve benzeri isimlerle isimlendirilen anlamdır. Mâbud O’dur.”

Soru soran adam dedi ki: “Biz ancak yaratılan şeyleri tasavvur edebiliyoruz.”

Ebu Abdullah (Cafer Sadık aleyhisselâm) dedi ki: “Eğer öyle olsaydı Allah’ı birleme yükümlülüğü üzerimizden kalkardı; çünkü biz ancak tasavvur ettiklerimizin dışındaki şeylerle yükümlü değiliz. Aksine biz diyoruz ki; duyularla tasavvur edilen, onlar aracılığıyla algılanan, duyular tarafından sınırlandırılmış ve onlarda somutlaşmış her şey yaratılmıştır. Çünkü Yaratıcının varlığının olumsuzlanması iptal ve yokluk demektir. Yaratıcının tenzih edilmesi gereken ikinci husus ise

فَلَمْ يَكُنْ بُدٌّ مِنْ إِبْتِثَاتِ الصَّانِعِ لَوْجُودِ الْمَصْنُوعِينَ وَ الْاضْطِرَّارُ مِنْهُمْ إِلَيْهِ أَثَبَّتَ أَنََّّهُمْ
مَصْنُوعُونَ وَ أَنَّ صَانِعَهُمْ غَيْرُهُمْ وَ لَيْسَ مِثْلُهُمْ إِذْ كَانَ مِثْلُهُمْ شَبِيهاً بِهِمْ فِي ظَاهِرِ التَّرْكِيبِ وَ
التَّأْلِيفِ وَ فِيمَا يَجْرِي عَلَيْهِمْ مِنْ حُدُوثِهِمْ بَعْدَ أَنْ لَمْ يَكُونُوا وَ تَقَلُّبِهِمْ مِنْ صَعْرِ إِلَى كِبَرٍ وَ سَوَادٍ
إِلَى بَيَاضٍ وَ قُوَّةٍ إِلَى ضَعْفٍ وَ أَحْوَالٍ مَوْجُودَةٍ لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى تَفْسِيرِهَا لِثَبَاتِهَا وَ وُجُودِهَا.

قَالَ السَّائِلُ فَقَدْ حَدَدْتَهُ إِذْ أَثَبَّتَ وَجُودَهُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

لَمْ أَحُدَّهُ وَ لَكِنْ أَثَبَّتُهُ إِذْ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْإِبْتِثَاتِ وَ التَّقْيِ مَنْزِلَةً.

قَالَ السَّائِلُ فَلَهُ إِبْتِثَةٌ وَ مَائِثَةٌ قَالَ:

نَعَمْ لَا يُثَبَّتُ الشَّيْءُ إِلَّا بِإِبْتِثَةٍ وَ مَائِثَةٍ.

قَالَ السَّائِلُ فَلَهُ كَيْفِيَّةٌ قَالَ:

لَا لِأَنَّ الْكَيْفِيَّةَ جِهَةٌ الصِّفَةِ وَ الْإِحَاطَةُ وَ لَكِنْ لَا بُدٌّ مِنَ الْخُرُوجِ مِنْ جِهَةِ التَّعْطِيلِ وَ
التَّشْبِيهِ لِأَنَّ مَنْ نَفَاهُ أَنْكَرَهُ وَ رَفَعَ رُبُوبِيَّتَهُ وَ أَبْطَلَهُ.

وَ مَنْ شَبَّهَهُ بِغَيْرِهِ فَقَدْ أَثَبَّتَهُ بِصِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ الْمَصْنُوعِينَ الَّذِينَ لَا يَسْتَحِقُّونَ الرُّبُوبِيَّةَ وَ
لَكِنْ لَا بُدٌّ مِنْ إِبْتِثَاتِ ذَاتٍ بِلا كَيْفِيَّةٍ لَا يَسْتَحِقُّهَا غَيْرُهُ وَ لَا يُشَارِكُ فِيهَا وَ لَا يُحَاطُ بِهَا وَ لَا
يَعْلَمُهَا غَيْرُهُ.

قَالَ السَّائِلُ فَيُعَانِي الْأَشْيَاءُ بِنَفْسِهِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

هُوَ أَجَلٌ مِنْ أَنْ يُعَانِيَ الْأَشْيَاءَ بِمُبَاشَرَةٍ وَ مُعَالَجَةٍ لِأَنَّ ذَلِكَ صِفَةُ الْمَخْلُوقِ الَّذِي لَا
يَجِيءُ الْأَشْيَاءُ لَهُ إِلَّا بِالْمُبَاشَرَةِ وَ الْمُعَالَجَةِ.

وَ هُوَ تَعَالَى نَافِذُ الْإِرَادَةِ وَ الْمَشِيَّةِ فَعَالَ لِمَا يَشَاءُ.

قَالَ السَّائِلُ فَلَهُ رِضْيٌ وَ سَخَطٌ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

benzerliktir; çünkü benzerlik bileşim ve terkip ürünü olduğu açık olan yaratılmış varlıkların niteliğidir. Şu halde meydana getirilmişlerin var oluşlarını var eden birinin varlığını kanıtlamak kaçınılmazdır. Meydana getirilmiş varlıkların var edilmişlikleri, onlar açısından zorunlu bir niteliktir. Onların var edicileri de onlardan ayrıdır ve onlar gibi değildir; çünkü onlar gibi olan, açık bir şekilde bileşim ve terkip ürünü olmak bakımından onlara benzer. Onlar gibi yokluktan varlığa geçmiş, küçüklükten büyüklüğe, siyahlıktan beyazlığa ve güçlülükten zayıflığa doğru bir süreç izlemiştir. Bunun dışında burada ayrıca açıklama ve varlıklarını kanıtlama gereğini duymadığımız daha başka özellikleri saymak mümkündür.”

Soru soran adam dedi ki: “Sen Yaratıcının varlığını kanıtlarken O’nu sınırlandırmış oldun!”

Ebu Abdullah buyurdu ki: “O’nu sınırlandırmadım, bilâkis O’nu ispat ettim. Çünkü ‘olumlama/ispat’ ve ‘olumsuzlama/nefîy’ arasında bir menzil bulunmamaktadır.”

Soruyu soran adam dedi ki: “Peki, Allah’ın benliği ve mahiyeti var mıdır?”

Buyurdu ki: “Evet, bir şey benliksiz ve mahiyetsiz kanıtlanamaz ki.”

Soruyu soran dedi ki: “Şu halde keyfiyeti de mi vardır?”

Buyurdu ki: “Hayır; çünkü keyfiyet nitelik ve kuşatıcılık yönüdür. Ancak varlığını inkâr ve eşyaya benzerlik yönünün dışına çıkması kaçınılmazdır. Çünkü O’nu olumsuzlayan, O’nu inkâr etmiş, rabliğini reddetmiş ve iptal etmiş olur. O’nu başkasına benzeten de O’nu rablik niteliğini hak etmeyen, yaratılmışlara, var edilmişlere özgü niteliklerle olumlamaş olur. Fakat Allah’ı, başkasının hak etmediği, O’na ortak olmadığı, kuşatamadığı ve O’ndan başkasının da bilemediği bir keyfiyetle olumlamak kaçınılmazdır.”

Soru soran dedi ki: “Varlıkların zahmetini bizzat kendisi mi taşır?”

Ebu Abdullah buyurdu ki: “O, doğrudan varlıkların ağırlığını taşımaktan yücedir. Bu, yaratılmışlara özgü bir niteliktir. Yaratılmış varlıkların eşyayla teması; ancak yüklenmek, ağırlığını bizzat hissetmek şeklindedir. Allah ise aşkın güce sahiptir. İradesi ve dilemesi her zaman yürürlükte ve geçerlidir. Dilediğini yapar.”

Soru soran adam dedi ki: “O’nun için, hoşnutluk ve kızgınlık var mı?”

نَعَمْ وَ لَيْسَ ذَلِكَ عَلَيَّ مَا يُوجَدُ فِي الْمَخْلُوقِينَ وَ ذَلِكَ أَنَّ الرِّضَا وَ السَّخَطَ دِخَالُ يَدْخُلُ عَلَيْهِ فَيَنْقُلُهُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ وَ ذَلِكَ صِفَةُ الْمَخْلُوقِينَ الْعَاجِزِينَ الْمُحْتَاجِينَ وَ هُوَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ لَا حَاجَةَ بِهِ إِلَيَّ شَيْءٍ مِمَّا خَلَقَ وَ خَلَقَهُ جَمِيعاً مُحْتَاجُونَ إِلَيْهِ وَ إِنَّمَا خَلَقَ الْأَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ وَ لَا سَبَبٍ اخْتِرَاعاً وَ ابْتِدَاعاً.

قَالَ السَّائِلُ فَقَوْلُهُ الرَّحْمَنُ عَلَيَّ الْعَرْشِ اسْتَوَى - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

بِذَلِكَ وَصَفَ نَفْسَهُ وَ كَذَلِكَ هُوَ مُسْتَوٍ عَلَيَّ الْعَرْشِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ الْعَرْشُ حَامِلاً لَهُ وَ لَا أَنْ يَكُونَ الْعَرْشُ حَاوِياً لَهُ وَ لَا أَنَّ الْعَرْشَ مُحْتَازٌ لَهُ وَ لَكِنَّا نَقُولُ هُوَ حَامِلُ الْعَرْشِ وَ مُمَسِّكُ الْعَرْشِ وَ نَقُولُ مِنْ ذَلِكَ مَا قَالَ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ فَتَبَيَّنَا مِنَ الْعَرْشِ وَ الْكُرْسِيِّ مَا تَبَيَّنَهُ وَ نَفَيْنَا أَنْ يَكُونَ الْعَرْشُ وَ الْكُرْسِيُّ حَاوِياً لَهُ أَوْ يَكُونَ عِزٌّ وَ جَلٌّ مُحْتَاجاً إِلَيَّ مَكَانٍ أَوْ إِلَيَّ شَيْءٍ مِمَّا خَلَقَ بَلْ خَلَقَهُ مُحْتَاجُونَ إِلَيْهِ.

قَالَ السَّائِلُ فَمَا الْفَرْقُ بَيْنَ أَنْ تَرْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَ بَيْنَ أَنْ تَخْفِضُوهَا نَحْوَ الْأَرْضِ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

ذَلِكَ فِي عِلْمِهِ وَ إِحَاطَتِهِ وَ قُدْرَتِهِ سَوَاءٌ وَ لَكِنَّهُ عِزٌّ وَ جَلٌّ أَمْرٌ أَوْلِيَاءُهُ وَ عِبَادَهُ يَرْفَعُ أَيْدِيَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ نَحْوَ الْعَرْشِ لِأَنَّهُ جَعَلَهُ مَعْدِنَ الرِّزْقِ فَتَبَيَّنَا مَا تَبَيَّنَهُ الْقُرْآنُ وَ الْأَخْبَارُ عَنِ الرَّسُولِ ص حِينَ قَالَ ارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ إِلَى اللَّهِ عِزٌّ وَ جَلٌّ وَ هَذَا يُجْمَعُ عَلَيْهِ فِرْقُ الْأُمَّةِ كُلِّهَا - قَالَ السَّائِلُ فَمِنْ أَيْنَ أَثْبَتَ أَنْبِيَاءُ وَ رُسُلًا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

إِنَّا لَمَّا أَتَيْنَا أَنْ لَنَا خَالِقاً صَانِعاً مُتَعَالِياً عَنَّا وَ عَنْ جَمِيعِ مَا خَلَقَ وَ كَانَ ذَلِكَ الصَّانِعُ حَكِماً لَمْ يَجْزُ أَنْ يُشَاهِدَهُ خَلْقُهُ وَ لَا يُلَامِسُهُمْ وَ لَا يُلَامِسُوهُ وَ لَا يُبَاشِرُهُمْ وَ لَا يُبَاشِرُوهُ وَ لَا يُحَاجُّهُمْ وَ لَا يُحَاجُّوهُ.

فَتَبَيَّنَ أَنَّ لَهُ سُفْرَاءَ فِي خَلْقِهِ وَ عِبَادَهُ يَدُلُّونَهُمْ عَلَى مَصَالِحِهِمْ وَ مَنَافِعِهِمْ وَ مَا بِهِ بَقَاؤُهُمْ

Ebu Abdullah buyurdu ki: “Evet, ama mahlûklarda olduğu şekilde değil. Rıza ve kızgınlık dışarıdan dâhil olan bir şeydir ki kişiye girer ve onu halden hale sokar. İşte bu aciz, muhtaç mahlûkların özelliklerindedir. Hâlbuki Allah Teâlâ yüce, aziz ve rahimdir. Yaratılan şeylere ihtiyaç duymaz. Tüm yaratıkları O’na muhtaçtır. Tüm şeyleri hacetsiz ve sebepsiz olarak bir alet kullanmadan tasarlamış ve modelsiz yaratmıştır.”

Soru soran dedi ki: “Allah’ın bu sözü **‘Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir.** (Tâ-hâ, 5)’ ne anlama gelmektedir?”

Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: “Kendisini bu şekilde vasfetmiştir. Bu şekilde de Arş’a istiva etmiştir. Arş O’nu yüklenmeden, O’nu kapsamadan, O’nun karşısında durmadan mahlûklarından ayrıdır. Ancak diyoruz ki O, Arş’ı taşıyan ve onu koruyandır. Allah’ın bu ayetinin **“O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır.** (Bakara, 255)” bu anlamda kullanıldığını söylüyoruz. O’nun ‘Arş’ ve ‘Kürsi’den sabit ettiği şeyleri biz de sabit ediyoruz. ‘Arş’ ve ‘Kürsi’nin O’nu içine aldığını veya Yüce Allah’ın bir mekâna ihtiyaç duyduğunu veya yarattığı şeylerden bir şeye muhtaç olduğunu nefy ediyor, bilakis yaratıklarının O’na muhtaç olduğunu ispat ediyoruz.”

Soru soran dedi ki: “Ellerinizi göğе kaldırmanızla yere doğru salmanız arasında ne fark vardır?”

Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: “Bu O’nun ilmi, ihatası ve kudreti açısından birdir, ancak Allah Azze ve Celle evliya ve kullarına ellerini göğе ve arşa doğru kaldırmasını emretmiştir. Çünkü göğü rızkın made-ni olarak karar kılmıştır. Dolayısıyla Kur’an’ın ispat ettiği ve Resul’den gelen haberleri biz kabul ediyoruz. Hz. Resul bu konuda şöyle buyurmuştur: **‘Ellerinizi Aziz ve Celil Allah’a doğru kaldırın.**’ Bu konu tüm ümmetin üstünde ittifak ettikleri bir konudur.”

Soru soran adam dedi ki: “Nebi ve resullerin gönderilişini nasıl ispatlarsınız?”

İmam şu cevabı verdi: «Biz, bir yaratıcımız, yoktan var edicimiz, bizden ve tüm varlıklardan yüce bir ilâhımız olduğunu, bu yoktan var edici ilâhın hikmet sahibi olduğunu, bu yüzden kullarının O’nu görmelerinin, O’na dokunmalarının, O’nun ve kullarının doğrudan temas kurmalarının, yüz yüze tartışmalarının uygun düşmeyeceğine kesin kanaat getirdiğimiz zaman kulları arasında O’nun elçilerinin de bulunduğunu

وَفِي تَرْكِهِ فَنَأَوْهُمْ فَتَبَتِ الْأُمُورُ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْحَكِيمِ الْعَلِيمِ فِي خَلْقِهِ.
وَتَبَتَ عِنْدَ ذَلِكَ أَنَّ لَهُ مُعَبِّرِينَ وَ هُمْ الْأَنْبِيَاءُ وَ صَفَوْتُهُ مِنْ خَلْقِهِ حُكَمَاءَ مُؤَدِّبِينَ
بِالْحِكْمَةِ مَبْعُوثِينَ بِهَا غَيْرَ مُشَارِكِينَ لِلنَّاسِ فِي أَحْوَالِهِمْ عَلَيَّ مُشَارِكَتِهِمْ لَهُمْ فِي الْخَلْقِ وَ
التَّرْكِيبِ مُؤَيَّدِينَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْحَكِيمِ الْعَلِيمِ بِالْحِكْمَةِ وَ الدَّلَائِلِ وَ الْبَرَاهِينِ وَ الشَّوَاهِدِ مِنْ
إِحْيَاءِ الْمَوْتِيِّ وَ إِبْرَاءِ الْأَكْمَةِ وَ الْأَبْرَصِ.
فَلَا تَخْلُوا أَرْضَ اللَّهِ مِنْ حُجَّةٍ يَكُونُ مَعَهُ عِلْمٌ يَدُلُّ عَلَيَّ صِدْقِ مَقَالِ الرَّسُولِ وَ وُجُوبِ
عَدَالَتِهِ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ
الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ.
قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ أَنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ.
قَالَ اتَّصَالَ التَّدْبِيرِ وَ تَمَامُ الصَّنْعِ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا.
٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ قَالَ
حَدَّثَنِي أَبُو سُمَيْنَةَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّرِفِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْخُرَاسَانِيِّ خَادِمِ الرِّضَاعِ.
قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ مِنَ الزَّنَادِقَةِ عَلَيَّ الرِّضَاعَ وَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ.

فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ ع أَيُّهَا الرَّجُلُ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ الْقَوْلُ قَوْلَكُمْ وَ لَيْسَ هُوَ كَمَا تَقُولُونَ
أَلَسْنَا وَ إِيَّاكُمْ شَرَعًا سَوَاءً وَ لَا يَضُرُّنَا مَا صَلَّيْنَا وَ صُمْنَا وَ زَكَّيْنَا وَ أَقْرَرْنَا فَسَكَتَ.
فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع وَ إِنْ يَكُنِ الْقَوْلُ قَوْلَنَا وَ هُوَ كَمَا نَقُولُ أَلَسْتُمْ قَدْ هَلَكْتُمْ وَ نَجَوْنَا.
فَقَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ فَأَوْجَدَنِي كَيْفَ هُوَ وَ أَتَيْنَ هُوَ.

قَالَ وَ يَلَيْكَ إِنَّ الَّذِي ذَهَبَتْ إِلَيْهِ غَلَطَ هُوَ أَتَيْنَ الْأَيْنَ وَ كَانَ وَ لَا أَتَيْنَ وَ هُوَ كَيْفَ الْكَيْفَ وَ

kanıtlamış, kabul etmiş oluruz. Bu elçiler, kullara çıkarlarına ve yararlarına olan şeyleri, varlıklarını korumalarına elverişli bir hayat sürdürmenin yollarını gösterirler. Bu yolu terk etmeleri durumunda yok oluş tehdidi ile yüz yüze geleceklerini öğütlerler. Bu da, hüküm ve hikmet sahibi, her şeyi bilen yüce Yaratıcı adına kulları arasında emir ve yasak koyma yetkisine sahip kimselerin varlığını kaçınılmaz kılar. Bu demektir ki, O'nun adına konuşan kimseler vardır. Bunlar da peygamberlerdir, Allah'ın seçkin kullarıdır. Hikmetle eğitilmiş, onunla görevlendirilmiş hikmetli zatlardır. Durumları diğer insanların durumuna benzemez. Ama yaratılış ve terkip olarak onlarla aynı özelliklere sahiptirler. Her yaptığı yerinde olan ve her şeyi bilen yüce yaratıcının hikmetli, kanıtlı, belge ve tanıklı desteğine sahiptirler. Ölülerini diriltme, anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirme gibi mucizelerle desteklenirler. Yeryüzü, Resulün sözünün doğruluğuna ve adil oluşunun zorunluluğuna delâlet eden bir ilme sahip hüccetten hiçbir zaman yoksun olmaz.

304- (2)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) "Allah'ın bir olduğuna dair delil nedir?" diye sorduğunu ve İmam'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"Yüce Allah'ın ***"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. (Enbiya, 22)"*** ayetindeki gibi tedbirlerin peş peşe olması ve yaratılışın kemâli."

305- (3)... Muhammed b. Abdullah el-Horasanî şöyle rivayet ediyor:

Bir gün bir zındık (*ateist*), Ebu'l Hasan'ın (a.s) yanına geldi. O sırada İmam'ın yanında bir grup insan bulunuyordu. Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki:

"Ey Adam! Sence gerçek, sizin ileri sürdüğünüz gibiyse -ki öyle değildir- bizle siz, şer'an eşit olmaz mıyız? Böyle bir durumda kıldığımız namazın, tuttuğumuz orucun, verdiğimiz zekâtın ve getirdiğimiz imanın bize bir zararı olmaz değil mi?"

Adam sustu. Ebu'l Hasan (a.s) devam etti: "Şayet gerçek bizim söylediğimiz gibiyse -ki öyledir- siz helak olursunuz, biz de kurtuluruz."

Adam şunları söyledi: "Allah sana rahmet etsin. Bana Allah'ın nasıl ve nerede olduğunu anlat."

İmam dedi ki: "Yazıklar olsun sana! Gittiğin yol yanlıştır. Nereyi,

كَانَ وَلَا كَيْفَ وَلَا يُعْرَفُ بِكَيْفُوْفِيَّةٍ وَلَا بِأَيْنُوْفِيَّةٍ وَلَا يُدْرِكُ بِحَاسَّةٍ وَلَا يُقَاسُ بِشَيْءٍ قَالَ
الرَّجُلُ فَإِذَا إِنَّهُ لَا شَيْءَ إِذْ لَمْ يُدْرِكْ بِحَاسَّةٍ مِنَ الْحَوَاسِّ -

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ وَيْلَكَ لَمَّا عَجَزْتَ حَوَاسُّكَ عَنْ إِدْرَاكِهِ أَنْكَرْتَ رَبُّوبِيَّتَهُ وَنَحْنُ إِذَا
عَجَزْتَ حَوَاسِّنَا عَنْ إِدْرَاكِهِ أَيْقَنَّا أَنَّهُ رَبُّنَا خِلَافَ الْأَشْيَاءِ.

قَالَ الرَّجُلُ فَأَخْبِرْنِي مَتَى كَانَ.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ أَخْبِرْنِي مَتَى لَمْ يَكُنْ فَأَخْبِرَكَ مَتَى كَانَ.

قَالَ الرَّجُلُ فَمَا الدَّلِيلُ عَلَيْهِ.

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ إِنِّي لَمَّا نَظَرْتُ إِلَى جَسَدِي فَلَمْ يُمَكِّنِي فِيهِ زِيَادَةٌ وَلَا نُقْصَانٌ فِي
الْعَرَضِ وَالطُّوْلِ وَدَفَعَ الْمَكَارِهِ عَنْهُ وَجَرَّ الْمُنْفَعَةَ إِلَيْهِ عَلِمْتُ أَنَّ لِهَذَا الْبُنْيَانِ بَانِيًا.

فَأَقْرَرْتُ بِهِ مَعَ مَا أَرَى مِنْ دَوْرَانِ الْفَلَكَ بِقُدْرَتِهِ وَإِنْشَاءِ السَّحَابِ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَ
مَجْرِي الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالتُّجُومِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْآيَاتِ الْعَجِيبَاتِ الْمُتَقَنَّاتِ عَلِمْتُ أَنَّ لِهَذَا
مُقَدِّرًا وَمُنْشِئًا.

قَالَ الرَّجُلُ فَلِمَ احْتَجَبَ.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ إِنَّ الْإِحْتِجَابَ عَنِ الْخَلْقِ لِكَثْرَةِ ذُنُوبِهِمْ فَأَمَّا هُوَ فَلَا يَخْفِي عَلَيْهِ
خَافِيَةٌ فِي آنَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ.

قَالَ فَلِمَ لَا تُدْرِكُهُ حَاسَّةُ الْبَصَرِ قَالَ:

لِلْفَرْقِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ الَّذِينَ تُدْرِكُهُمْ حَاسَّةُ الْأَبْصَارِ مِنْهُمْ وَ مِنْ غَيْرِهِمْ ثُمَّ هُوَ أَجَلُ
مَنْ أَنْ يُدْرِكَهُ بَصَرٌ أَوْ يُحِيطَ بِهِ وَهُمْ أَوْ يَضِطُّهُ عَقْلٌ.

neresiz, nere yapan (*mekânı mekânsız mekân yapan*) O'dur ve nasıl nasılsız nasıl yapan O'dur. O nasıllıkla, neredelikle bilinmez, duyularla kavranmaz ve hiçbir şeyle mukayese edilmez.”

Adam dedi ki: “Hiçbir duyuyla kavranmadığına göre O, hiçbir şey değil midir?”

Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki: “Yazıklar olsun sana! Duyularının kavramaktan aciz oldukları bir zatın Rabliğini inkâr mı ediyorsun? Buna karşılık bizim duyularımız O'nu kavramaktan aciz kaldıklarında, kesin olarak O'nun Rabbimiz olduğunu ve herhangi bir varlığa benzemediğini anladık.”

Adam dedi ki: “O halde bana O'nun ne zamandan beri var olduğunu haber ver.”

Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki: “Sen bana O'nun ne zamana kadar var olmadığını haber ver, ben sana ne zamandan beri var olduğunu söyleyeyim.”

Adam dedi ki: “O'nun varlığına ilişkin kanıtınız nedir?”

Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki: “Bedenime baktığım zaman, enine ve boyuna bir eklemeye veya eksiltmeye bulunamadığımı, ona yönelen zararları bertaraf edemediğimi ve yararlı şeyleri bedenime çekemediğimi gözlemledim. O zaman anladım ki, bu yapının bir ustası vardır ve bu ustanın varlığını kabul ettim. Bunun yanında bütün gök cisimlerinin O'nun kudretiyle yörüngelerinde döndüklerini, bulutların oluşumunu, rüzgârların sevk ve idare edilmesini, güneşin, ayın ve yıldızların yörüngelerinde akıp gidişini ve bundan başka daha nice ilginç, düzenli oluşum ve yapılar gözlemledim. Bütün bunlar akıllara durgunluk veren apaçık kanıtlardır. Düşündüm ki bunların bir plânlayıcısı, meydana getiricisi olmalıdır.”

Adam dedi ki: “Öyleyse niçin gizlidir?”

Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki: “Allah'ın kullarına nispetle hicaplar arkasında olmasının nedeni onların aşırı günahlarından ötürüdür, ama gece ve gündüzde saklı olan hiçbir şey, Allah Teâlâ'dan gizli değildir.”

Adam dedi ki: “O halde gözler neden O'nu algılayamıyor?”

İmam (a.s) dedi ki: “Çünkü O'nunla gözle görülen varlıklar arasında fark olmalıdır. Buna ilâveten, Allah'ın şânı; gözle görülmekten, fikir ve aklın O'nu idrak etmesinden çok daha yücedir.”

قَالَ فَحَدِّثْ لِي قَالَ:

لَا حَدَّ لَهُ.

قَالَ وَلِمَ قَالَ:

لِأَنَّ كُلَّ مَحْدُودٍ مُتَنَاهٍ إِلَيَّ حَدٌّ وَإِذَا احْتَمَلَ التَّحْدِيدَ احْتَمَلَ الزِّيَادَةَ وَإِذَا احْتَمَلَ الزِّيَادَةَ احْتَمَلَ النُّقْصَانَ فَهُوَ غَيْرُ مَحْدُودٍ وَلَا مُتَزَايِدٍ وَلَا مُتَنَاقِصٍ وَلَا مُتَجَزِّئٍ وَلَا مُتَوَهِّمٍ.

قَالَ الرَّجُلُ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِكُمْ إِنَّهُ لَطِيفٌ سَمِيعٌ بَصِيرٌ عَلِيمٌ حَكِيمٌ أَمْ يَكُونُ السَّمِيعُ إِلَّا بِالْأُذُنِ وَالبَصِيرُ إِلَّا بِالْعَيْنِ وَالبَّصِيرُ إِلَّا بِعَمَلِ الْيَدَيْنِ وَالحَكِيمُ إِلَّا بِالصَّنْعَةِ - فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع:

إِنَّ اللَّطِيفَ مِنَّا عَلَيَّ حَدِّ اتِّخَاذِ الصَّنْعَةِ أَوْ مَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ مِنَّا يَتَّخِذُ شَيْئاً يُلَطِّفُ فِي اتِّخَاذِهِ فَيُقَالُ مَا أَطْفَ فُلَاناً فَكَيْفَ لَا يُقَالُ لِلْخَالِقِ الْجَلِيلِ لَطِيفٌ إِذْ خَلَقَ خَلْقاً لَطِيفاً وَجَلِيلاً وَرَكَّبَ فِي الْحَيَوَانِ أَرْوَاحاً وَخَلَقَ كُلَّ جِنْسٍ مُتَبَايِناً عَنْ جِنْسِهِ فِي الصُّورَةِ لَا يُشَبِّهُ بَعْضُهُ بَعْضاً فَكُلُّ لَهُ لُطْفٌ مِنَ الْخَالِقِ اللَّطِيفِ الْخَبِيرِ فِي تَرْكِيبِ صُورَتِهِ ثُمَّ نَظَرْنَا إِلَى الْأَشْجَارِ وَحَمَلِهَا أَطَابِيهَا الْمَأْكُولَةَ مِنْهَا وَغَيْرِ الْمَأْكُولَةِ فَقُلْنَا عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّ خَالِقَنَا لَطِيفٌ لَا كَلُفٍ خَلَقَهُ فِي صَنْعَتِهِمْ.

وَقُلْنَا إِنَّهُ سَمِيعٌ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ أَصْوَاتُ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ الْعَرْشِ إِلَى الثَّرَى مِنَ الذَّرَّةِ إِلَى أَكْبَرَ مِنْهَا فِي بَرِّهَا وَبَحْرِهَا وَلَا تَشْتَبِهُ عَلَيْهِ لُغَاتُهَا فَقُلْنَا عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّهُ سَمِيعٌ لَا بِأُذُنٍ.

وَقُلْنَا إِنَّهُ بَصِيرٌ لَا بِبَصَرٍ لِأَنَّهُ يَرَى أَثَرَ الذَّرَّةِ السَّحْمَاءِ فِي اللَّيْلَةِ الظُّلُمَاءِ عَلَى الصَّخْرَةِ السُّودَاءِ وَيرَى ذَيْبَ التَّمَلِّ فِي اللَّيْلَةِ الدَّجِيَّةِ وَيرَى مَضَارَهَا وَمَنَافِعَهَا وَأَثَرَ سِفَادِهَا وَفَرَاحَهَا وَنَسْلَهَا فَقُلْنَا عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّهُ بَصِيرٌ لَا كَبَصَرٍ خَلَقَهُ.

قَالَ فَمَا بَرَحَ حَتَّى أَسْلَمَ.

و فِيهِ كَلَامٌ غَيْرُ هَذَا

Adam dedi ki: “O’nun sınırını benim için açıkla.”

İmam (a.s) dedi ki: “O’nun sınırı yoktur.”

Adam dedi ki: “Niçin?”

İmam (a.s) dedi ki: “Çünkü sınırlanan her şeyin bir nihayeti vardır. Eğer O’nu sınırlamak mümkün olursa, çoğalıp eksilmesi de mümkün olur. Öyleyse Allah Teâlâ sınırsızdır, çoğalıp eksilmez, kısımlara ayrılmaz ve akıl ile tasavvur edilmez.”

Adam dedi ki: “Siz, Allah’ın Lâtif, Semî (*işiten*), Hekim, Basir (*gören*) ve Âlim olduğunu söylüyorsunuz. Bunlar ne manaya geliyor? Aca-ba birisi gözü olmadan gören, kulağı olmadan duyan, eli olmadan lâtif (*zarif ve dakik*) veya sanat ehli olmadan hekim olabilir mi?”

İmam (a.s) dedi ki: “İnsanlar arasında lâtiflik sıfatı, bir kimse bir şeyi yapmak istediğinde söz konusu edilir. Hiç görmedin mi ki biri bir işi yapmak istediğinde eğer çok dikkatle yaparsa filân şahıs işini ne kadar da dikkat ve zerafetle yapıyor, derler. Durum böyle iken, irili ufaklı bunca varlık yaratan, hayvanlarda ruhlar icad eden ve bütün cinsleri birbiriyle karışmayacak şekilde yaratan Allah, nasıl olur da lâtif olmaz? Bütün varlıklar zahîrî terkipleri (*yapıları*) itibarıyla lâtif ve habir (*her şeyden haberdar*) olan Allah Teâlâ’nın lütuflarından bir lütuftur. Daha sonra biz ağaçlara ve yenilen yenilmeyen meyvelerine dikkatle bakarak ‘Bizim Rabbimiz lâtiftir, ama lâtifliği kullarıninki gibi değildir’ dedik. Daha sonra; ‘O, duyandır. Yerle gök arasındaki kara ve denizdeki en küçük karıncasından tut, en büyük hayvanlarına kadar yaratıklarının sesleri O’na gizli değildir ve onların hiçbirinin dilini bir diğeriyle karıştırmaz’ dedik. Bu durumda: ‘O, kulaksız işiten ve gözsüz görendir.’ Çünkü O, siyah bir taşın üzerindeki küçücük tohum tanesinin eserini zifiri karanlık bir gecede görür. Yine, karıncanın gece karanlığındaki hareketini, onun zarar ve faydalarını, eşiyle cinsel ilişkisinin eserini ve (*bu ilişkiden sonra meydana gelen*) yavrularının neslini görür. Sonuçta; ‘O, görendir, ama mahlûkların görmesi gibi değil’ dedik.”

Ravi şöyle devam ediyor: O kişiyle karşılıklı soru ve cevaplar Müslüman oluncaya dek devam etti. Bu hadiste anlatılanların dışında başka bazı konular da bulunmaktaydı.

٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ حَمْرَةُ بْنُ الْقَاسِمِ الْعَلَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سُلَيْمَانَ دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ يُونُسَ.

قَالَ كَانَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ مِنْ تَلَامِيذَةِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ فَانْحَرَفَ عَنِ التَّوْحِيدِ فَقِيلَ لَهُ تَرَكْتَ مَذْهَبَ صَاحِبِكَ وَدَخَلْتَ فِيمَا لَا أَصْلَ لَهُ وَلَا حَقِيقَةَ.

فَقَالَ إِنَّ صَاحِبِي كَانَ مُخْلِطًا كَانَ يَقُولُ طَوْرًا بِالْقَدَرِ وَ طَوْرًا بِالْجَبْرِ وَ مَا أَعْلَمُهُ اعْتَقَدَ مَذْهَبًا دَامَ عَلَيْهِ فَقَدِمَ مَكَّةَ تَمَرُّدًا وَ إِنْكَارًا عَلَيَّ مَنْ يَحُجُّ وَ كَانَ يَكْرَهُ الْعُلَمَاءَ مُسَاءَلَتَهُ إِيَّاهُمْ وَ مُجَالَسَتَهُ لَهُمْ لِحُبِّ لِسَانِهِ وَ فَسَادِ ضَمِيرِهِ فَأَتَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ لِيَسْأَلَهُ فَجَلَسَ إِلَيْهِ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ نَظَرِيئِهِ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّ الْمَجَالِسَ بِالْأَمَانَاتِ وَ لَا بُدَّ لِمَنْ كَانَ بِهِ سُعَالٌ أَنْ يَسْأَلَ أَفْتَاذُنُ لِي فِي الْكَلَامِ.

فَقَالَ عَ تَكَلَّمْ بِمَا شِئْتَ.

فَقَالَ إِلَيَّ كَمْ تَدُوسُونَ هَذَا الْبَيْدَرَ وَ تَلُودُونَ بِهَذَا الْحَجَرِ وَ تَعْبُدُونَ هَذَا الْبَيْتَ الْمَرْفُوعَ بِالطُّوبِ وَ الْمَدَرِ وَ تَهْرُولُونَ حَوْلَهُ هَرَوْلَةَ الْبَعِيرِ إِذَا نَفَرَ إِنَّ مَنْ فَكَّرَ فِي هَذَا وَ قَدَّرَ عِلْمَ أَنَّ هَذَا فِعْلٌ أَسَّسُهُ غَيْرُ حَكِيمٍ وَ لَا ذِي نَظَرٍ فَقُلْ فَإِنَّكَ رَأْسُ هَذَا الْأَمْرِ وَ سَنَامُهُ وَ أَبُوكَ أَشُهُ وَ نِظَامُهُ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ إِنَّ مَنْ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَ أَعْمَى قَلْبُهُ اسْتَوْخَمَ الْحَقَّ فَلَمْ يَسْتَغْذِبْهُ وَ صَارَ الشَّيْطَانُ وَلِيَّهُ يُوْرِدُهُ مَنَاهِلَ الْهَلَكَةِ ثُمَّ لَا يُصْدِرُهُ وَ هَذَا بَيْتٌ اسْتَعْبَدَ اللَّهُ بِهِ خَلْقَهُ لِيُخْتَبِرَ طَاعَتَهُمْ فِي إِيْتَابِهِ فَحَتَّهُمْ عَلَيَّ تَعْظِيمِهِ وَ زِيَارَتِهِ وَ جَعَلَهُ مَحَلًّا أَنْبِيَائِهِ وَ قِبْلَةً لِلْمُصَلِّينَ لَهُ فَهُوَ شُعْبَةٌ مِنْ رِضْوَانِهِ وَ طَرِيقٌ يُؤَدِّي إِلَيَّ غُفْرَانِهِ مَنْصُوبٌ عَلَيَّ اسْتِوَاءِ الْكَمَالِ وَ مُجْتَمَعِ الْعُظْمَةِ وَ الْجَلَالِ خَلَقَهُ اللَّهُ قَبْلَ دَحْوِ الْأَرْضِ بِالْفَلَقِ عَامٍ وَ أَحَقُّ مَنْ أُطِيعَ فِيمَا أَمَرَ وَ انْتَهَى عَمَّا نَهَى عَنْهُ وَ زَجَرَ اللَّهُ الْمُنْشَى لِلْأَرْوَاحِ وَ الصُّورِ.

فَقَالَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ ذَكَرْتَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَأَخْلَتْ عَلَيَّ غَائِبٌ -

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ وَبِئْسَ كَيْفَ يَكُونُ غَائِبًا مَنْ هُوَ مَعَ خَلْقِهِ شَاهِدٌ وَ إِلَيْهِمْ أَقْرَبُ مِنْ

306- (4)... İsa b. Yunus şöyle rivayet etmiştir:

“İbn-i Ebi'l Evca, Hasan Basrî'nin tevhid inancından sapmış öğrencilerinden biriydi. Ona, dostunun mezhebini bırakmış aslı hakikati olmayan yola sapmışsın denildi. Dedi ki: 'Dostum karıştıran biridir; bazen kaderi (ihtiyarı, özgürlüğü) savunur, bazen de görüşünü değiştirerek cebri savunur. Ben, bağlı kalacağım bir mezhep ve görüş bilmiyorum.' Hacca gelen insanların amellerini inkâr için isyan içinde Mekte'ye geldi. Kötü dilliliği ve fesadı yüzünden ulema onun sorularından ve kendileriyle oturmasından hoşlanmıyordu.

“İbn-i Ebi'l Evca, kendi düşüncesine mensup bir grupla birlikte İmam Sadık'ın (a.s) yanına geldi ve şöyle dedi: Ey Ebu Abdullah! Şüphesiz meclisler emanettir. (sırları söylenmemelidir.) Öksürüğü olan öksürmelidir. (Söylemek istediği bir şey bulunan bunu söylemelidir.) Konuşmama izin verir misin?”

İmam Sadık (a.s) “İstediğini konuş” diye buyurdu.

İbn-i Ebi'l Evca şöyle dedi: “Daha ne zamana kadar bu harmanı dövecek, bu taş sığınacak, bu harç ve kiremittten yükseltilmiş eve tapacak ve ürkmüş deve gibi etrafında koşturup duracaksınız? Her kim bu işi düşünür ve bir değerlendirmesini yapacak olursa bunu hikmet sahibi olmayan düşüncesiz birinin ortaya koyduğunu anlayacaktır. Şüphesiz sen bu işin başı ve zirvesisin. Baban da bu işi tesis eden ve düzenleyen kimsedir. O halde bana cevap ver.”

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Şüphesiz Allah her kimi saptırırsa ve kalp gözünü kör ederse hakkı tatsız bulur ve hakkın tatlı lezzetini asla alamaz. Şeytan dostu olur, onu helaket kaynağına götürür ve artık asla geri döndürmez. Bu ev Allah'ın kullarını orada hazır bulunmakla itaatlerini denemek için o ev vasıtası ile ibadete yönlendirdiği bir evdir. Bu nedenle onları onu ululamaya ve ziyaret etmeye teşvik etmiş; Peygamberlerin yeri ve namaz kılanların kiblesi karar kılmıştır. Bu ev Allah'ın rızasından bir dal ve mağfiretine uzanan bir yoldur. Kemâl üzere dikilmiş ve azamet merkezi haline gelmiştir.”

İbn Ebu'l-Avca Ebu Abdullah'a dedi ki: «Sen Allah'ı andın ve işi gaip olana havale ettin!»

İmam buyurdu ki: «Yazıklar olsun sana! Yarattıklarının yanında hazır olup onlara şahid olan, onlara şah damarından daha yakın olup sözlerini işiten, gören ve gizli sırlarını bilen biri gaip olur mu?»

حَبْلِ الْوَرِيدِ يَسْمَعُ كَلَامَهُمْ وَ يَرَى أَشْخَاصَهُمْ وَ يَعْلَمُ أَسْرَارَهُمْ.

فَقَالَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ فَهُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ أَلَيْسَ إِذَا كَانَ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَ إِذَا كَانَ فِي الْأَرْضِ كَيْفَ يَكُونُ فِي السَّمَاءِ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّمَا وَصَفْتَ الْمَخْلُوقَ الَّذِي إِذَا انْتَقَلَ عَنْ مَكَانٍ وَ اشْتَغَلَ بِهِ مَكَانٌ وَ خَلَا مِنْهُ مَكَانٌ فَلَا يَذَرِي فِي الْمَكَانِ الَّذِي صَارَ إِلَيْهِ مَا حَدَثَ فِي الْمَكَانِ الَّذِي كَانَ فِيهِ فَأَمَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الشَّانِ الْمَلِكُ الدَّيَّانُ فَلَا يَخْلُو مِنْهُ مَكَانٌ وَ لَا يَشْتَغِلُ بِهِ مَكَانٌ وَ لَا يَكُونُ إِلَّا مَكَانٍ أَقْرَبَ مِنْهُ إِلَيَّ مَكَانٍ وَ الَّذِي بَعَثَهُ بِالْآيَاتِ الْمُحْكَمَةِ وَ الْبَرَاهِينِ الْوَاضِحَةِ وَ أَيَّدَهُ بِنَصْرِهِ وَ اخْتَارَهُ لِتَبْلِيغِ رِسَالَتِهِ صَدَقْنَا قَوْلَهُ بِأَنَّ رَبَّهُ بَعَثَهُ وَ كَلَّمَهُ.

فَقَامَ عَنْهُ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ وَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ مَنْ أَلْقَانِي فِي بَحْرِ هَذَا.

وَ فِي رَوَايَةِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ مَنْ أَلْقَانِي فِي بَحْرِ هَذَا سَأَلْتُكُمْ أَنْ تَلْتَمِسُوا لِي خُمْرَةً فَأَلْقَيْتُمُونِي عَلَى جُمْرَةٍ قَالُوا مَا كُنْتَ فِي مَجْلِسِهِ إِلَّا حَقِيرًا قَالَ إِنَّهُ ابْنُ مَنْ حَلَقَ رُءُوسَ مَنْ تَرَوْنَ.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ مَطَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْأَحْدَبُ الْجُنْدُبِيُّ بِنِسَابِهِ قَالَ:

وَجَدْتُ فِي كِتَابِ أَبِي بَخْطَةَ حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ السَّعْدَانِيِّ أَنَّ رَجُلًا أَتَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ع.

فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي قَدْ شَكَّكَتُ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنَزَّلِ.

قَالَ لَهُ ع تَكَلَّتْكَ أُمُّكَ وَ كَيْفَ شَكَّكَتَ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنَزَّلِ.

قَالَ لِأَنِّي وَجَدْتُ الْكِتَابَ يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضًا فَكَيْفَ لَا أَشْكُ فِيهِ.

فَقَالَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع إِنَّ كِتَابَ اللَّهِ لَيُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا وَ لَا يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضًا

İbn Ebu'l-Avca dedi ki: «O, her yerde midir? Bu durumda gökte olduğu zaman nasıl yerde olacaktır? Yerde ise nasıl gökte oluyor?»

Ebu Abdullah buyurdu ki: “Sen, bu sözlerinle bir yerden ayrıldığı zaman bir yeri kaplayan, bir yeri de boşaltan yaratılmışları tasvir ediyorsun. Vardığı yerde iken daha önce olduğu yerde olup bitenlerden haberi olmaz. Ama şanı yüce ve bütün varlıklara egemen olup onlara boyun eğdiren Allah, herhangi bir yeri boşaltmaz ve herhangi bir yeri de doldurmaz. Bir başka yere göre herhangi bir yere daha yakın olmaz. Sağlam ayetlerle, açık delillerle gönderip yardımıyla desteklediği, risaletinin tebliği için seçtiği kişinin sözünü doğruluyoruz ki gerçekten O’nu Rabbi gönderdi ve O’nunla konuştu.”

İbn Ebu'l-Avca, yerinden kalkarak kendi taraftarlarına «Kim beni bu denize attı?» dedi.

Muhammed b. Hasan b. Ahmet b. Velid’in (r.a.) rivayetine göre İbn Ebu'l Avca “Kim beni bu denize attı? Ben sizden eğlenmek için bir oyuncak istedim siz beni kor ateşin içine attınız.” dedi. Dediler ki: “Sen her zaman O’nun meclisinde hor ve hakir idin.” İbn Ebu'l Avca dedi ki: “Bu, şu gördüğünüz başları traş edenin oğludur.” (*Hac amelleri sırasında taksir ve saçların kazınması ameliğini kastediyor.*)

307- (5)... Ebu Ma'mer Se'dani şöyle şöyle rivayet etmiştir:

Bir şahıs Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib'in (a.s) huzuruna vardı ve şöyle arz etti: “Ey Müminlerin Emiri! Allah'ın semavî Kitabı hakkında şek içindeyim.”

İmam (a.s) ona şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana! Söyle bakayım, Allah'ın Kitabında şek ettiğin şey nedir?”

Dedi ki: “Nasıl şek etmeyeyim? Kitabın bazı yerleri bazı yerlerini çürütmektedir!”

Hız. Ali b. Ebu Talib (a.s) şöyle buyurdu: «Hiç şüphesiz Kitabın bazı yerleri bazı yerlerini tasdik eder, birbirlerini tekzip etmez. Lâkin sen, onu anlayacak kadar akıl rızkına sahip değilsin. Söyle bakayım Yüce Allah'ın Kitabının nerelerinde şek ettin?»

Dedi ki: “Allah şöyle diyor: **“Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları gibi biz de bugün onları unuturuz. (A'raf, 51)”** ve aynı şekilde şöyle söylemekte: **“Onlar Allah'ı unuttular. Allah da on-**

وَلَكِنَّكَ لَمْ تُرْزَقْ عَقْلاً تَنْتَفِعْ بِهِ فَهَاتِ مَا شَكَكَتَ فِيهِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

قَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنِّي وَجَدْتُ اللَّهَ يَقُولُ - فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَقَالَ أَيْضاً نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ وَقَالَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُ يَنْسِي وَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُ لَا يَنْسِي فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ.

قَالَ هَاتِ مَا شَكَكَتَ فِيهِ أَيْضاً.

قَالَ وَاجِدُ اللَّهَ يَقُولُ - يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا

وَقَالَ وَاسْتَنْطِقُوا فَقَالُوا - وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ وَقَالَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا.

وَقَالَ إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاضِعُ أَهْلُ النَّارِ وَقَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعْدِ.

وَقَالَ نَحْنُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَتَكَلَّمُونَ وَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا وَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّ الْخَلْقَ لَا يَنْطِقُونَ وَيَقُولُ عَنْ مَقَالَتِهِمْ وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ وَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَخْتَصِمُونَ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَكَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيَحْكُ مَا شَكَكَتَ فِيهِ.

قَالَ وَاجِدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ - وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاضِرَةٌ.

وَيَقُولُ لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ.

وَيَقُولُ وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى.

وَيَقُولُ وَمِنْذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ

ları unuttu! (Tövbe, 67)” ve yine şöyle diyor: **“Senin Rabbin unutkan değildir. (Meryem, 64)”** Bir yerde unuttuğunu haber veriyor, başka bir yerde unutmadığını haber veriyor. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri!

İmam (a.s) buyurdu ki: “Başka nerelerde şek ettiysen onları da söyle.”

Dedi ki: Allah şöyle diyor: **“Ruh ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahmân'ın izin verdiklerinden başkaları konuşmazlar; konuşan da doğruyu söyler. (Nebe, 38)”** Konuşun diyor onlar da şöyle diyorlar: **“Rabbimiz Allah'a yemin olsun ki, biz ortak koşanlar değildik. (Enam, 23)”** ve şöyle diyor: **“Sonra kıyamet günü (gelip çatığında ise) birbirinizi tanıamazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. (Ankebüt, 25)”** ve yine şöyle diyor: **“İşte bu, cehennem ehlinin tartışması, şüphesiz bir gerçektir. (Sad, 64)”** ve şöyle diyor: **“Benim huzurumda çekişip durmayın. Ben size daha önce ‘kesin bir uyarı’ göndermiştim. (Kaf, 28)”** ve keza şöyle diyor: **“Onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder. (Yasin, 65)”** Bir yerde onların konuşacağını haberini veriyor, başka bir yerde Rahman'ın izin verdiklerinin dışında kimsenin konuşmayacağını haberini veriyor. İzin verdiklerinin de doğru konuşacağını söylüyor. Bir yerde mahlûkların konuşmayacağını haberini veriyor, ama onların şu sözünü **“Rabbimiz Allah'a yemin olsun ki, biz, ortak koşanlar değildik”** de naklediyor. Bir yerde de onların kendi aralarında tartıştıkları söyleniyor. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Azze ve Celle şöyle diyor: **“Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır. Rablerine bakıp durur. (Kıyamet, 22-23)”** ve şöyle diyor: **“Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır. (Enam, 103)”** ve şöyle diyor: **“Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. (Necm, 13-14)”** ve şöyle diyor: **“O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez. O, insanların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kavrayamaz. (Tâhâ, 109-110)”** Gözler O'nu görürse ilmin de O'nu kap-

أَيْدِيهِمْ وَ مَا خَلْفَهُمْ وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا وَ مَنْ أَدْرَكَهُ الْأَبْصَارُ فَقَدْ أَحَاطَ بِهِ الْعِلْمُ [عِلْمًا
فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ أَيْضًا وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ - وَ مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا أَوْ مِنْ
وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِي بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ.

وَ قَالَ وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا وَ قَالَ وَ نَادَاهُمَا رَبُّهُمَا.

وَ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَ بَنَاتِكَ.

وَ قَالَ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا
أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ جَلَّ تَنَاقُؤُهُ يَقُولُ - هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا وَ قَدْ يُسَمَّى الْإِنْسَانُ سَمِيْعًا بَصِيرًا
وَ مَلِكًا وَ رَبًّا فَمَرَّةً يُخْبِرُ بِأَنَّ لَهُ أَسَامِيَ كَثِيرَةً مُشْتَرَكَةً وَ مَرَّةً يَقُولُ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا فَأَنِّي
ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ جَدْتُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ - وَ مَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ
وَ لَا فِي السَّمَاءِ.

وَ يَقُولُ وَ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَا يُرَكِّبُهُمْ.

وَ يَقُولُ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ كَيْفَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ مَنْ يُحْجَبُ عَنْهُمْ وَ أَنِّي
ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ أَيْضًا وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ - أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا

sadığı anlamına gelir. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olsun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle diyor: **“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. (Şura, 51)”** ve şöyle diyor: **“Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu. (Nisa, 164)”** ve şöyle demiştir: **“Rableri onlara seslendi... (A’raf, 22)”** ve şöyle diyor: **“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına söyle... (Ahzab, 59)”** ve şöyle diyor: **“Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. (Maide, 67)”** Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Medhi yüce olan Allah şöyle diyor: **“Hiç, O’nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun? (Meryem, 65)”** Bir taraftan insanı işiten, gören, sahip, terbiye eden olarak adlandırmakta, öte taraftan O’nun müşterek olan birçok adının olduğunu söylüyor. Diğer taraftan da **“Hiç, O’nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun?”** diyor. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: “Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle diyor: **“Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. (Yunus, 61)”** ve şöyle diyor: **“Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. (Al-i İmran, 77)”** ve şöyle diyor: **“Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O’nu görmekten) mahrum kalmışlardır. (Mutaffîfin, 15)”** O’nu görmekten mahrum olanlar nasıl O’na bakabilirler? Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim!”

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olsun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Azze ve Celle şöyle diyor: **“Gökte olanın, sizi yere**

هِيَ تَمُورُ.

وَقَالَ الرَّحْمَنُ عَلَيَّ الْعَرْشُ اسْتَوِيَ.

وَقَالَ: وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرُّكُمْ وَجَهْرُكُمْ.

وَقَالَ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ.

وَقَالَ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ.

وَقَالَ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ فَآتَنِي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَكَيْفَ لَا أَشْكُ

فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ أَيْضاً وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَاجِدُ اللَّهَ جَلَّ تَنَآوُهُ يَقُولُ - وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا.

وَقَالَ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادِي كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ.

وَقَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ.

وَقَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ

يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا.

فَمَرَّةً يَقُولُ يَوْمَ يَأْتِيَ رَبُّكَ وَ مَرَّةً يَقُولُ يَوْمَ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ - فَآتَنِي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ

الْمُؤْمِنِينَ وَكَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَاجِدُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ - بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ وَ ذَكَرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ:

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ.

وَقَالَ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ.

وَقَالَ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ.

وَقَالَ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا.

geçirmeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. (Mülk, 16)” ve şöyle diyor: “Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir. (Tâhâ, 5)” ve şöyle diyor: “O, göklerde ve yerde tek Allah’tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. (Enam, 3)” ve şöyle diyor: “Zâhirdir, bâtındır. (Hadid, 3)” ve şöyle diyor: “Her nerede olsanız, O sizinle beraberdir. (Hadid, 4)” ve şöyle diyor: “Biz ona şah damarından daha yakınız. (Kaf, 16)” Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Övgüsü yüce olan Allah şöyle diyor: “**Rabbin(in buyruğu) geldiği ve melekler saf saf durduğu zaman... (Fecr, 22)**” ve şöyle diyor: “**Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi (bugün de) teker teker, yapayalnız ve yalın (bir tarzda) bize geldiniz. (Enam, 94)**” ve şöyle diyor: “**Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah’ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler? (Bakara, 210)**” ve şöyle diyor: “**Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. (Enam, 158)**” Bir yerde Rabbinin gelmesini diyor, başka bir yerde Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini diyor. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?!

Hız. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Celle Celaluhu şöyle diyor: “**Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler. (Secde, 10)**” Müminler hakkında ise şöyle buyurmuştur: “**Onlar Rableriyle görüşeceklerine inanır ve şüphesiz O’na geri döneceklerini bilirler. (Bakara, 46)**” ve şöyle buyurmuştur: “**Onunla görüştükleri gün sözleri selâmdır. Ahzap, 44)**” ve şöyle demiştir: “**Her kim Rabbiyle görüşmeyi ümit ederse Allah’ın vadi gelecektir. (Ankebut, 5)**” ve şöyle buyurmuştur: “**Her kim Rabbiyle görüşmeye ümit ederse salih amelde bulunmalıdır. (Kehf, 110)**” Allah bu ayetlerin birinde O’nunla görüşeceklerini söylüyor, bir diğerinde gözlerin kendisini görmeyeceğini ve O’nun gözleri kuşattığını söylüyor, bir diğerinde de “**O’nu ilim olarak ihata edemezler. (Tâhâ, 110)**” diyor.

فَمَرَّةٌ يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَلْقَوْنَهُ وَ مَرَّةً أَنَّهُ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ مَرَّةً يَقُولُ وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ - وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا.

وَ قَالَ يَوْمَئِذٍ يُؤْفِكُهُمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ.

وَ قَالَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا.

فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَظُنُّونَ وَ مَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَعْلَمُونَ وَ الظَّنُّ شَكٌّ فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ مَا شَكَّكَ فِيهِ.

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ - وَ نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا .

وَ قَالَ فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا.

وَ قَالَ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ.

وَ قَالَ وَ الْوِزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ - فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَ مَنْ خَفَّتْ

مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ. فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ.

قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ -

قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ - قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ

تَرْجِعُونَ.

وَ قَالَ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا.

وَ قَالَ تَوَفَّيْتُهُ رُسُلَنَا وَ هُمْ لَا يُفَرِّطُونَ.

وَ قَالَ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ.

Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hiz. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle buyuruyor: **“Suçlular (o gün) ateşi görünce, onun içine düşeceklerini iyice anlayacaklar. (Kehf, 53)”** ve şöyle diyor: **“O gün, Allah hak ettikleri cezayı eksiksiz verecektir ve onlar da Allah’ın hiç şüphesiz hak olduğunu bileceklerdir. (Nur, 25)”** ve şöyle buyuruyor: **“Siz Allah hakkında (birtakım) zanlarda bulunuyordunuz. (Ahzap, 10)”** Bir yerde onların zanlarda bulunduğunun haberini veriyor, başka bir yerde onların bildiklerini söylüyor. Zan, şektir. Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hiz. Ali (a.s) buyurdu ki: “Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.” Dedi ki: Allah Teâlâ şöyle diyor: **“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Enbiya, 47)”** ve şöyle diyor: **“Biz onlar için kıyamet gününde hiçbir terazi kurmayacağız. (Kehf, 105)”** ve şöyle buyuruyor: **“İşte onlar, cennete girecekler, orada onlara hesapsız rızık verilecektir. (Mü’min, 40)”** ve şöyle diyor: **“O gün tartı haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, ayetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır. (A’raf, 8-9)”** Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim?

Hiz. Ali (a.s) buyurdu ki: “Yazıklar olun sana. Başka hangi ayetlerde şek ediyorsun? Onları da söyle.”

Dedi ki: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: **“De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz. (Secde, 11)”** ve şöyle diyor: **“Allah, ölüm anında canları alır. (Zümer, 42)”** ve şöyle diyor: **“Onlar vazifede kusur etmezler. (Enam, 61)”** ve şöyle buyuruyor: **“Ki melekler, güzellikle canlarını aldıklarında... (Nahl, 32)”** ve şöyle diyor: **“Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler... (Nahl, 28)”** Bu nasıl mümkün olabilir? Ey Müminlerin Emiri! Bu duyduğun şeyler hakkında nasıl şek etmeyeyim? Eğer bana merhamet etmesen ve senin elinle açılacağına ümit ettiğim bu gönlümü açmasan hakikaten ben helâk olu-

وَقَالَ الَّذِينَ تَتَوَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ.

فَأَنِّي ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَكَيْفَ لَا أَشْكُ فِيمَا تَسْمَعُ وَقَدْ هَلَكْتُ إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي وَتَشْرَحْ لِي صَدْرِي فِيمَا عَسَى أَنْ يَجْرِيَ ذَلِكَ عَلَيَّ يَدِيكَ فَإِنْ كَانَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَقًّا وَالْكِتَابُ حَقًّا وَالرُّسُلُ حَقًّا فَقَدْ هَلَكْتُ وَخَسِرْتُ وَإِنْ تَكُنِ الرُّسُلُ بَاطِلًا فَمَا عَلَيَّ بَأْسٌ وَقَدْ نَجَوْتُ.

فَقَالَ عَلِيُّ ع قُدُّوسُ رَبَّنَا قُدُّوسُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى غُلُوبًا كَبِيرًا نَشْهَدُ أَنَّهُ هُوَ الدَّائِمُ الَّذِي لَا يَزُولُ وَلَا تَشْكُ فِيهِ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَأَنَّ الْكِتَابَ حَقٌّ وَالرُّسُلَ حَقٌّ وَأَنَّ الثَّوَابَ وَالْعِقَابَ حَقٌّ فَإِنْ رُزِقْتَ زِيَادَةَ إِيمَانٍ أَوْ حُرْمَتَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ بِيَدِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ رَزَقَكَ وَإِنْ شَاءَ حَرَمَكَ ذَلِكَ وَلَكِنْ سَأَعْلَمُكَ مَا شَكَّكَ فِيهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنْ أَرَادَ اللَّهُ بِكَ خَيْرًا أَعْلَمَكَ بِعِلْمِهِ وَتَبَتَّكَ وَإِنْ يَكُنْ شَرًّا ضَلَلْتَ وَهَلَكْتَ.

أَمَّا قَوْلُهُ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّمَا يَعْنِي نَسُوا اللَّهَ فِي دَارِ الدُّنْيَا لَمْ يَعْمَلُوا بِطَاعَتِهِ فَنَسِيَهُمْ فِي الْآخِرَةِ أَيْ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ فِي ثَوَابِهِ شَيْئًا فَصَارُوا مَنْسِيَيْنَ مِنَ الْخَيْرِ وَكَذَلِكَ تَفْسِيرُ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا يَعْنِي بِالنِّسْيَانِ أَنَّهُ لَمْ يُنَبِّهِمْ كَمَا يُنَبِّى أَوْلِيَائِهِ الَّذِينَ كَانُوا فِي دَارِ الدُّنْيَا مُطِيعِينَ ذَاكِرِينَ حِينَ آمَنُوا بِهِ وَبِرُسُلِهِ وَخَافُوهُ بِالْغَيْبِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا فَإِنَّ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى غُلُوبًا كَبِيرًا لَيْسَ بِالَّذِي يَنْسِي وَلَا يَعْفُلُ بَلْ هُوَ الْخَفِيفُ الْعَلِيمُ وَقَدْ يَقُولُ الْعَرَبُ فِي بَابِ النِّسْيَانِ قَدْ نَسِينَا فُلَانًا فَلَا يَذْكُرُنَا أَيْ إِنَّهُ لَا يَأْمُرُ لَنَا بِخَيْرٍ وَلَا يَذْكُرُنَا بِهِ فَهَلْ فَهِمْتَ مَا ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

قَالَ نَعَمْ فَرَجَّتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ وَحَلَّتْ عَنِّي عُقْدَةٌ فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَابًا وَ قَوْلُهُ وَ اللَّهُ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ وَ قَوْلُهُ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَ قَوْلُهُ إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاضُمُ أَهْلِ النَّارِ وَ قَوْلُهُ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ

rum. Eğer Rab Tebareke ve Teâlâ hak, Kitabı hak ve peygamberleri hak ise kesinlikle ben helâk ve ziyankârlardan olmuşum demektir, yok eğer peygamberler batıl iseler benim için bir sakınca yoktur ve kurtulmuş olurum.

Bunun üzerine İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu: Çok kutsaldır benim Rabbim. Çok kutsaldır, Tebarek ve Teâlâdır. Yücedir, büyüktür. Şehadet ediyorum ki O, sonu gelmeyecek daimdir ve bunda şekkimiz yoktur. O'na hiçbir şey benzemez. O, işiten ve görendir. Kuşkusuz Kitabı hak'tır. Peygamberler haktır. Mükâfat ve azap haktır. Eğer imandan ziyadesiyle rızıklanırsan veya mahrum olmazsan ki bunlar Allah'ın elindedir. Dilerse rızıklandırır, dilemezse ondan seni mahrum bırakır. Ama ben şek ettiğin şeyleri sana öğreteceğim. Allah'tan başka hiçbir güç yoktur. Eğer Allah sana hayır vermeyi dilerse sana ilminden öğretecek ve sabit kılacaktır. Ve eğer şer ve kötülüğünü dilerse şasırp helâk olursun.

Allah'ın **“Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu!”** sözünden maksat, yani onlar dünya yurdunda Allah'ı unuttular ve ona itaat etmediler ve sonuçta Allah da onları ahirette unuttur, yani onlara herhangi bir şeyden dolayı mükâfat vermez ve hayırdan yana unutulmuş olurlar. Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları gibi biz de bugün onları unutturuz.”** Yani Allah, unutmaları yüzünden dünya yurdunda kendisine itaat edip zikreden dostlarına verdiği sevabı onlara vermez. Allah dostları ise Allah'a, Resûlüne iman etmiş ve gaybtan (ölümden sonraki hayattan) korkmuşlardı. Allah'ın **“Senin Rabbin unutkan değildir.”** sözünden maksat, yani Rabbimiz Tebareke ve Teâlâ'dır, uludur, büyüktür, unutmaz, gaflet etmez, bilâkis koruyan ve bilendir. Araplar unutkanlık hakkında şöyle derler: “Falan şahıs bizi unuttu ve artık bizi anmıyor”; yani falan şahıs bizim için hayırlı bir iş yapıp, hayırla anmıyor. Yüce Allah'ın zikrettiği bu şeyi anladın mı?

Dedi ki: “Evet beni rahatlatın, Allah da seni rahatlatсын. Benim bu sorunumu çözdün. Allah mükâfatını arttırsın.”

Sonra İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu: Allah'ın **“Ruh ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahmân'ın izin verdiklerinden başkaları konuşmazlar; konuşan da doğruyu söyler.”** ve şu sözünün **“Rabbimiz Allah'a yemin olsun ki, biz, ortak koşanlar değildik.”** ve şu sözünün **“Sonra kıyamet günü (gelip çatığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve**

قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعْدِ وَقَوْلُهُ - الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ فَإِنَّ ذَلِكَ فِي مَوَاطِنَ غَيْرِ وَاحِدٍ.

مِنْ مَوَاطِنَ ذَلِكَ الْيَوْمَ الَّذِي كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ يَجْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخَلَائِقَ يَوْمَئِذٍ فِي مَوَاطِنَ يَتَفَرَّقُونَ وَ يُكَلِّمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَ يَسْتَغْفِرُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَانَ مِنْهُمْ الطَّاعَةُ فِي دَارِ الدُّنْيَا لِلرُّؤَسَاءِ وَ الْأَتْبَاعِ وَ يَلْعَنُ أَهْلُ الْمَعَاصِي الَّذِينَ بَدَتْ مِنْهُمْ الْبُغْضَاءُ وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الظُّلْمِ وَ الْعُدْوَانِ فِي دَارِ الدُّنْيَا الْمُسْتَكْبِرِينَ وَ الْمُسْتَضْعَفِينَ يَكْفُرُ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَ الْكُفْرُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ الْبَرَاءَةُ يَقُولُ بَيْرًا بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ. وَ نَظِيرُهَا فِي سُورَةِ إِبْرَاهِيمَ قَوْلُ الشَّيْطَانِ - إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ وَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ كَفَرْنَا بِكُمْ يَعْزِي تَبَرُّأَنَا مِنْكُمْ.

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ يَبْكُونَ فِيهِ فَلَوْ أَنَّ تِلْكَ الْأَصْوَاتَ بَدَتْ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لَأَذْهَلَتْ جَمِيعَ الْخَلْقِ عَنْ مَعَاشِهِمْ وَ لَتَصَدَّعَتْ قُلُوبُهُمْ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ فَلَا يَزَالُونَ يَبْكُونَ الدَّم.

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ فَيُسْتَنْطَقُونَ فِيهِ فَيَقُولُونَ وَ اللَّهُ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ فَيَخْتِمُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَ يَسْتَنْطِقُ الْأَيْدَى وَ الْأَرْجُلَ وَ الْجُلُودَ فَتَشْهَدُ بِكُلِّ مَعْصِيَةٍ كَانَتْ مِنْهُمْ ثُمَّ يَرْفَعُ عَنِ السِّنِّتِ الْخَتَمَ فَيَقُولُونَ لِجُلُودِهِمْ - لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ.

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ فَيُسْتَنْطَقُونَ فَيَفِرُّ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ - يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَ أُمِّهِ وَ أَبِيهِ. وَ صَاحِبَتِهِ وَ بَنِيهِ فَيُسْتَنْطَقُونَ فَلَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَدَانَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَابًا فَيَقُومُ الرُّسُلُ ص فَيَشْهَدُونَ فِي هَذَا الْمَوْطِنِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ - فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَ جِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا.

birbirinize lânet okuyacaksınız.” ve şu sözünün “İşte bu, cehennem ehlinin tartışması, şüphesiz bir gerçektir.” ve şu sözünün “Benim huzurumda çekişip durmayın. Ben size daha önce ‘kesin bir uyarı’ göndermiştim.” ve şu sözünün “Onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder.” anlamı şudur: Bunlar o günün (kıyamet günü) miktarı elli bin yıl olan birbirinden farklı yerlerine işaretler. Allah Azze ve Celle o gün (kıyamet günü) onları birbirinden farklı olan yerlerde bir araya getirir. Onlar kendi aralarında konuşurlar. Bazıları bazılarından bağış ve af talep etmektedirler. Bunlar dünya yurdunda (hak) olan reislerine (Peygamber, İmamlar ve onların hak takipçilerine) itaat edip onlara tabi olan kişilerdir. Dünya yurdunda zulüm ve düşmanlıkta birbirlerine yardım eden günahkârlar kin kusaarak birbirlerine olan nefretlerini dile getirmekteler. Mustazaflar ve müstekebir zorbalılar birbirlerine küfür isnat ederek birbirlerine lânet ederler. Bu ayetteki (Ankebut, 25) “küfür”den maksat tanımamazlıktan gelmek, kabul etmemek anlamındadır. Yani gerçekte şu kastedilmektedir: “Birbirlerini reddettiler ve dışladılar.” Bunun bir benzeri İbrahim Suresinde şeytanın şu sözünde şöyle yer almıştır: **“Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah’a ortak koşmanızı (reddetmiştim) kabul etmemiştim. (İbrahim, 22)”** Halilurrahman İbrahim’in şu sözü: **“Sizi tanımıyor, inkâr ediyoruz. (Mumtehine, 4)”** ; yani sizden uzağız. Sonra başka bir yerde bir araya gelerek ağlarlar. Eğer onların bu ağlama sesleri dünya ehline ulaşırsa tüm yaratıklar dünya yaşantısından el çekerler ve Allah’ın dilediği dışındakilerin tamamının kalpleri titrer. Onlar sürekli kan ağlarlar. Sonra başka bir yerde toplanırlar ve orada konuşmaları istenir ve şöyle derler: **“Rabbimiz Allah’a yemin olsun ki, biz, ortak koşanlar değildik.”** Sonra Allah Tebareke ve Teâlâ onların ağızlarına mühür vurur ve elleri, ayakları ve derileri konuşmaya başlar. Sonra onların işledikleri günahlara şahitlik ederler. Sonra onların dillerindeki mührü kaldırır ve derilerine: **“ ‘Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?’ derler. Onlar da ‘Her şeyi konuşturan Allah, bizi de konuşturdu.’ derler (Fussilet, 21)”** Sonra başka bir yerde toplanırlar ve sorgulanmaya başlanırlar. O sırada onların bazıları bazılarından kaçarlardı. Bu da Yüce Allah’ın şu sözünde yer almıştır: **“İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır. (Abese, 34-36)”** onlar konuşmaya davet edilecekler, **“Rahmân’ın izin verdiklerinden başkaları konuşamazlar; konuşan da doğruyu söyler.”** Peygamberler (aleyhimu’s selâm) kalkarlar ve bu yer-

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ يَكُونُ فِيهِ مَقَامُ مُحَمَّدٍ ص وَ هُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ فَيُثْنِي عَلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِمَا لَمْ يُثْنِ عَلَيْهِ أَحَدٌ قَبْلَهُ ثُمَّ يُثْنِي عَلَى الْمَلَائِكَةِ كُلِّهِمْ فَلَا يَبْقَى مَلَكٌ إِلَّا أَثْنَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ ص ثُمَّ يُثْنِي عَلَى الرُّسُلِ بِمَا لَمْ يُثْنِ عَلَيْهِمْ أَحَدٌ قَبْلَهُ ثُمَّ يُثْنِي عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ يَبْدَأُ بِالصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ ثُمَّ بِالصَّالِحِينَ فَيَحْمَدُهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ - عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً فَطُوبَى لِمَنْ كَانَ لَهُ فِي ذَلِكَ الْمَقَامِ حَظٌّ وَ وَيْلٌ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي ذَلِكَ الْمَقَامِ حَظٌّ وَ لَا نَصِيبٌ.

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ وَ يُدَالُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَ هَذَا كُلُّهُ قَبْلَ الْحِسَابِ فَإِذَا أُخِذَ فِي الْحِسَابِ شُغِلَ كُلُّ إِنْسَانٍ بِمَا لَدَيْهِ - نَسْأَلُ اللَّهَ بَرَكَهَ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

قَالَ فَرَجَتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ حَلَلَتْ عَنِّي عُقْدَةٌ فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ. فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ وَ قَوْلُهُ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَ قَوْلُهُ وَ مِمَّا لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ رَضِيَ لَهُ قَوْلًا. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ مَا خَلْفَهُمْ وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً:

فَأَمَّا قَوْلُهُ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ. إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ فَإِنَّ ذَلِكَ فِي مَوْضِعٍ يَنْتَهَى فِيهِ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَعْدَ مَا يَفْرُغُ مِنَ الْحِسَابِ إِلَى نَهْرٍ يُسَمَّى الْحَيَوَانَ فَيَغْتَسِلُونَ فِيهِ وَ يَشْرَبُونَ مِنْهُ فَتَنْضَرُ وَجُوهُهُمْ إِشْرَاقاً فَيَذْهَبُ عَنْهُمْ كُلُّ قَذَى وَ وَعْثٍ.

ثُمَّ يُؤْمَرُونَ بِدُخُولِ الْجَنَّةِ فَمِنْ هَذَا الْمَقَامِ يَنْظُرُونَ إِلَى رَبِّهِمْ كَيْفَ يُبَيِّهُهُمْ وَ مِنْهُ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ تَسْلِيمِ الْمَلَائِكَةِ عَلَيْهِمْ - سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ.

فَعِنْدَ ذَلِكَ أَيقِنُوا بِدُخُولِ الْجَنَّةِ وَ النَّظَرِ إِلَى مَا وَعَدَهُمُ رَبُّهُمْ - فَذَلِكَ قَوْلُهُ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ وَ إِنَّمَا يَعْنِي بِالنَّظَرِ إِلَيْهِ النَّظَرُ إِلَيَّ ثَوَابِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى.

deki duruma şahitlik ederler. Bu da Allah'ın bu sözüdür: ***“Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâlleri nice olacak! (Nisa, 41)”*** Sonra başka bir yerde toplanırlar. Orası “Makam-u Mahmud” denilen “Muhammed”in makamıdır. Hz. Muhammed (s.a.a) Allah Tebareke ve Teâlâ'ya ondan önce hiç kimsenin etmediği biçimde hamd ü sena edecek, sonra hiçbir meleğin kalmayacağı şekilde tüm meleklerle sena edecek. Sonra O'ndan önce hiç kimsenin etmediği bir şekilde tüm peygamberleri övecek. Sonra “sıddıklar”, “şehidler” ve “salihler”den başlayarak tüm mümin erkek ve kadınları övüp selâmlayacak. Sonra gök ve yer ehli O'na hamdedecektir. Bu da Allah'ın şu sözüdür: ***“(Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur. (İsra, 79)”*** O makamdan payı olana ne mutlu ve o makamdan pay ve nasibi olmayana yazıklar olsun. Sonra başka bir yerde toplanırlar ve birbirlerinden yararlanırlar. Bunların tümü hesaptan önce olacaktır. Hesaba götürüldüklerinde tüm insanlar kendi dertlerine düşerler. Allah'tan o günün bereketini istiyoruz.

Soruyu soran adam: “Allah seni rahatlığa çıkarsın, ey Müminlerin Emiri! Benim sorunumu hallettin. Allah mükâfatını arttırsın!”

Hz. Ali (a.s) şöyle devam etti: Yüce Allah'ın şu sözünün: ***“Yüzler vardır ki, o gün ısl ısl parıldayacaktır. Rablerine bakıp durur.”*** ve şu sözü ***“Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”*** ve şu sözü ***“Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü.”*** ve şu sözü ***“O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez. O, insanların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.”*** ve şu sözünden ***“Yüzler vardır ki, o gün ısl ısl parıldayacaktır. Rablerine bakıp durur”*** maksadı Yüce Allah'ın dostlarının hesaptan ayrıldıklarındaki yerdir. Onlar hesaptan ayrıldıklarında “heyevan” denilen bir nehirde gusül (yıkanırlar) alırlar ve o sudan içerler. Sonra yüzleri ısl ısl parıldar. Sonra onlardaki tüm çirkinlikler ve sıkıntılar gider. Sonra onlara cennete girmeleri emredilir. İşte bu makamdan Rablerine onlara nasıl mükâfatlar verdiğine bakarlar. Sonra o makamdan cennete girerler. İşte bu Yüce Allah'ın bu ayette söylediği meleklerin onlara selâm vermeleridir: ***“Size selâm olsun! Ter-temiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin. (Zümer, 73)”*** İşte bu sırada cennete girmeyi ve Rablerinin onlara vaad ettiği şeylere

وَأَمَّا قَوْلُهُ - لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ فَهُوَ كَمَا قَالَ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ يَعْنِي لَا تُحِيطُ بِهِ الْأَوْهَامُ - وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ يَعْنِي يُحِيطُ بِهَا وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَ ذَلِكَ مَدْحٌ اِمْتَدَحَ بِهِ رَبُّنَا نَفْسَهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ عُلُوًّا كَبِيرًا.

وَقَدْ سَأَلَ مُوسَى عَ وَ جَرَى عَلَيَّ لِسَانِهِ مِنْ حَمْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ:
رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ.

فَكَانَتْ مَسْأَلَتُهُ تِلْكَ أَمْرًا عَظِيمًا وَ سَأَلَ أَمْرًا جَسِيمًا فَعُوقِبَ فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - لَنْ تَرَانِي فِي الدُّنْيَا حَتَّى تَمُوتَ فَتَرَانِي فِي الْآخِرَةِ وَ لَكِنْ إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَرَانِي فِي الدُّنْيَا - فَاَنْظُرْ إِلَيَّ الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانُهُ فَسَوْفَ تَرَانِي.

فَأَبْدَى اللَّهُ سُبْحَانَهُ بَعْضَ آيَاتِهِ وَ تَجَلَّى رَبُّنَا لِلْجَبَلِ فَتَقَطَّعَ الْجَبَلُ فَصَارَ رَمِيمًا.
وَ خَرَّ مُوسَى صَعِقًا يَعْنِي مَيِّتًا فَكَانَ عُقُوبَتُهُ الْمَوْتُ ثُمَّ أَحْيَاهُ اللَّهُ وَ بَعَثَهُ وَ تَابَ عَلَيْهِ.
فَقَالَ سُبْحَانَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ يَعْنِي أَوَّلُ مُؤْمِنٍ آمَنَ بِكَ مِنْهُمْ أَنَّهُ لَنْ يَرَاكَ.
وَأَمَّا قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَأَاهُ نَزَلَهُ أُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى يَعْنِي مُحَمَّدًا ص كَانَ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى حَيْثُ لَا يَتَجَاوَزُهَا خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ.

وَقَوْلُهُ فِي آخِرِ الْآيَةِ - مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ مَا طَغَى. لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى رَأَى جِبْرِيلَ عَ فِي صُورَتِهِ مَرَّتَيْنِ هَذِهِ الْمَرَّةَ وَ مَرَّةً أُخْرَى وَ ذَلِكَ أَنَّ خَلْقَ جِبْرِيلَ عَظِيمٌ فَهُوَ مِنَ الرُّوحَانِيِّينَ الَّذِينَ لَا يُدْرِكُ خَلْقُهُمْ وَ صِفَتُهُمْ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.

وَأَمَّا قَوْلُهُ وَمِمِّدٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ رَضِيَ لَهُ قَوْلًا. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ مَا خَلْفَهُمْ وَ لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا لَا يُحِيطُ الْخَلَائِقُ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِلْمًا إِذْ هُوَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى جَعَلَ عَلَيَّ أَبْصَارِ الْقُلُوبِ الْغَطَاءَ.

فَلَا فَهَمَ يَنَالُهُ بِالْكَيفِ وَ لَا قَلْبٌ يُثَبِّتُهُ بِالْحُدُودِ - فَلَا يَصِفُهُ إِلَّا كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ.

bakmaya yakın ederler. Bu da Allah'ın şu sözüdür: **“Rablerine bakıp durur.”** O'na bakmaktan maksat Allah Tebareke ve Teâlâ'nın sevaplarına bakmaktır. Allah'ın şu sözünün anlamı ise şudur **“Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür.”**; **“Gözler O'nu göremez”** yani vehimler O'nu kuşatamaz, **“Hâlbuki O, gözleri görür.”** yani Allah onları kuşatır. **“O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”** Bu Rabbimiz Tebareke ve Teâlâ'nın kendisini methettiği sıradaki övgüsüdür. O, ulu ve büyüktür. Musa (a.s) Allah'tan şöyle bir istekte bulundu -Yüce Allah'ın hamdıyla bu söz O'nun ağzından cari oldu- **“Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim! (A'raf, 143)”** bu istek çok ağır bir istektir ve çok büyük bir istekte bulunmuştu da cezaya çarptırıldı. Allah Tebareke ve Teâlâ ona: **“Beni ölmedikçe dünyada göremezsin. Ben ancak ahirette görebilirsin. Ama eğer dünyada görmek istiyorsan şu dağa bak eğer yerinde durursa sen de beni görürsün”** dedi. Subhan Allah bazı nişanelerini aşikâr edince dağa tecelli etti ve dağ parçalandı ve yumuşak toprak haline dönüştü. **“Musa bayılarak yere düştü”**; yani öldü. Onun cezası ölümdü. Sonra Allah O'nu tekrar diriltti ve peygamberliğe seçti ve tövbesini kabul etti. Sonra Musa (a.s) şöyle dedi: **“Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.”** Yani onların içinden senin görülemeyeceğine ilk iman eden benim. Allah'ın **“Andolsun onu Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü”** sözünün anlamı ise şudur: Yani Muhammed (s.a.a) Allah'ın hiçbir mahlûkunun uğramadığı Sidretü'l-Müntehâ'daydı. Allah'ın ayetinin sonundaki şu sözü: **“Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü. (Necm, 17-18)”**; yani Cebrail'i (a.s) kendi çehresinde iki defa gördü; biri şimdi diğeri önceden. Ve kuşkusuz Cebrail'in yaratılışı azimdir ve O ruhanîlerdendir. Âlemlerin Rabbi Allah dışında hiç kimse ruhanîlerin yaratılışını ve özelliklerini idrak edemez.

Allah'ın **“O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez. O, insanların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz. (Tâhâ, 109-110)”** ayetinin anlamı; varlıklar Allah Azze ve Celle'yi bilgiyle kavrayıp kuşatamazlar. Çünkü O, Tebareke ve Teâlâ'dır. Kalp gözlerinin üzerine bir örtü çekmiştir. Dolayısıyla hiçbir idrak onun nasıllığına ulaşamaz ve O'nu sınırlarla sabit edecek hiçbir kalp yoktur. Ancak kendisinin nitele-

- لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ - الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ - الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ فَلَيْسَ مِنَ الْأَشْيَاءِ شَيْءٌ مِثْلُهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى -
فَقَالَ فَرَجْتُ عَنْكَ فَتَرَجَّ اللَّهُ عَنْكَ وَحَلَلْتُ عَنْكَ عُقْدَةً فَأَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - وَ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ وَ قَوْلُهُ وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا وَ قَوْلُهُ وَ نَادَاهُمَا رَبُّهُمَا وَ قَوْلُهُ يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ:

فَأَمَّا قَوْلُهُ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ فَإِنَّهُ مَا يَنْبَغِي لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا وَ لَيْسَ بِكَائِنٍ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى غُلُوبًا كَبِيرًا قَدْ كَانَ الرَّسُولُ يُوحِي إِلَيْهِ مِنْ رُسُلِ السَّمَاءِ فَيُبَلِّغُ رُسُلَ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ وَ قَدْ كَانَ الْكَلَامُ بَيْنَ رُسُلِ الْأَرْضِ وَ بَيْنَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُرْسِلَ بِالْكَلَامِ مَعَ رُسُلِ أَهْلِ السَّمَاءِ.

وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَا جَبْرَائِيلُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ فَقَالَ جَبْرَائِيلُ إِنَّ رَبِّي لَا يَرَى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص فَمِنْ أَيْنَ تَأْخُذُ الْوَحْيَ فَقَالَ آخُذُهُ مِنْ إِسْرَافِيلَ فَقَالَ وَ مِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ إِسْرَافِيلُ قَالَ يَأْخُذُهُ مِنْ مَلَكٍ فَوْقَهُ مِنَ الرُّوحَانِيِّينَ قَالَ فَمِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ ذَلِكَ الْمَلَكُ قَالَ يُقَدِّفُ فِي قَلْبِهِ قَدْفًا فَهَذَا وَحْيٌ وَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ مِنْهُ مَا كَلَّمَ اللَّهُ بِهِ الرُّسُلَ وَ مِنْهُ مَا قَدَفَهُ فِي قُلُوبِهِمْ وَ مِنْهُ رُؤْيَا يُرِيهَا الرُّسُلَ وَ مِنْهُ وَحْيٌ وَ تَنْزِيلٌ يُثْلِي وَ يُقْرَأُ.

فَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ فَانْتَبِهْ بِمَا وَصَفْتُ لَكَ مِنْ كَلَامِ اللَّهِ فَإِنَّ مَعْنَى كَلَامِ اللَّهِ لَيْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ فَإِنَّ مِنْهُ مَا يُبَلِّغُ بِهِ رُسُلَ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ -

diği gibi nitelenebilir. O'nun bir benzeri yoktur. O, işiten ve görendir. Evveldir (*ilktir*), ahirdir (*sondur*), halik, yaratıcı, musavvir (*şekil veren*) dir. Eşyayı yarattı ve eşyada Allah Tebareke ve Teâlâ'ya benzeyen bir şey yoktur.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin. Allah mükâfatını arttırsın, ey Müminlerin Emiri!” dedi.

Hız. Ali (a.s) sonra şöyle buyurdu: Allah'ın “**Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder.**” sözü ve şu sözü “**Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu.**” ve şu sözü: “**Rableri onlara seslendi...**” ve şu sözü “**Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. (A'raf, 19)**” ve şu sözü “**Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder.**” şu manadadır: Allah'ın vahiy dışında beşerle konuşması yakışık almaz. Perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. Bu şekilde buyurmuştur, yüce ve münezzeh olan Allah. O, Ulu ve büyüktür. Resule, bazen göklerin elçileri tarafından vahyedilir ve gökteki elçiler, yerdeki elçilere ulaştırırlardı. Bazen yeryüzü elçilerinin Allah'la arasındaki sözü gökyüzünün elçileri tarafından gerçekleşmiyordu. Allah Resûlü (s.a.a) : “*Ey Cebrail! Rabbini gördün mü?*” diye sordu. Cebrail (a.s) “*Rabbim görülmez.*” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.a) “*Öyleyse vahiy nereden alıyorsun?*” diye sordu. Cebrail: “*İsrafil'den alıyorum*” dedi. Resûlullah: “*İsrafil onu nereden alıyor.*” dedi. Cebrail: “*Onu ruhanîlerden olan onun üstündeki bir melekten alır.*” dedi. Resûlullah (s.a.a) : “*Onu o melek nereden alır?*” dedi. Cebrail: “*Onun kalbine bir çeşit atışla atılır.*” İşte bu vahiydir, Yüce Allah'ın sözüdür. Allah'ın sözü bir tarzda değildir. Bazen elçileriyle konuşur, bazen onların kalplerine atar, bazen peygamberler onu rüyalarında görür, bazen onlara gönderilen ve okunan vahiy ve tenzildir. İşte bu Allah'ın kelâmından sana vafsettiğim kelâmıdır ki bunlarla iktifa et. Bu sebeplerden dolayı Allah'ın sözü bir tarz ve biçimde değildir. Onlardan bazılarını gökyüzünün elçileri yeryüzünün elçilerine ulaştırır. «

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin. Allah mükâfatını arttırsın, ey Müminlerin Emiri!” dedi.

قَالَ فَرَجَتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ.
فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا فَإِنَّ تَأْوِيلَهُ هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا اسْمُهُ اللَّهُ غَيْرَ اللَّهِ
تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَإِيَّاكَ أَنْ تُفَسِّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِكَ حَتَّى تَفْقَهُهُ عَنِ الْعُلَمَاءِ.

فَإِنَّهُ رَبُّ تَنْزِيلٍ يُشَبِّهُ كَلَامَ الْبَشَرِ وَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ وَ تَأْوِيلُهُ لَا يُشَبِّهُ كَلَامَ الْبَشَرِ كَمَا لَيْسَ
شَيْءٌ مِنْ خَلْقِهِ يُشَبِّهُهُ كَذَلِكَ لَا يُشَبِّهُ فِعْلُهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى شَيْئًا مِنْ أَفْعَالِ الْبَشَرِ وَ لَا يُشَبِّهُ
شَيْءٌ مِنْ كَلَامِهِ كَلَامَ الْبَشَرِ.

فَكَلَامُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى صِفَتُهُ وَ كَلَامُ الْبَشَرِ أَفْعَالُهُمْ فَلَا تُشَبِّهُ كَلَامَ اللَّهِ بِكَلَامِ الْبَشَرِ
فَتَهْلِكَ وَ تَضِلَّ.

قَالَ فَرَجَتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ.
فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - وَ مَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ
كَذَلِكَ رَبُّنَا لَا يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ وَ كَيْفَ يَكُونُ مَنْ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ لَا يَعْلَمُ مَا خَلَقَ - وَ هُوَ
الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْبِرُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُمْ بِخَيْرٍ وَ قَدْ تَقُولُ الْعَرَبُ وَ اللَّهُ
مَا يَنْظُرُ إِلَيْنَا فَلَا نَ وَ إِنَّمَا يَعْنُونَ بِذَلِكَ أَنَّهُ لَا يُصِيبُنَا مِنْهُ بِخَيْرٍ. فَذَلِكَ التَّنَظُّرُ هَاهُنَا مِنَ اللَّهِ
تَعَالَى إِلَى خَلْقِهِ فَتَنَظَّرُهُ إِلَيْهِمْ رَحْمَةً مِنْهُ لَهُمْ.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ - كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ فَإِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّهُمْ عَنْ
ثَوَابِ رَبِّهِمْ مَحْجُوبُونَ.

قَالَ فَرَجَتْ عَنِّي فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ.
فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ وَ
قَوْلُهُ وَ هُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَ فِي الْأَرْضِ وَ قَوْلُهُ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى وَ قَوْلُهُ وَ
هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَ قَوْلُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ فَكَذَلِكَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى

İmam Ali (a.s) sözlerine şöyle devam etti: **“Hiç, O’nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun?”** ayetinin tevili şu şekildedir: Acaba Allah Tebareke ve Teâlâ’dan başka ismi “Allah” olan birini tanıyor musun? Kur’an’ı ulemadan açıklamasını öğrenmeden kendi rey ve görüşüne göre açıklamaktan sakın. Şüphesiz vahiy beşerin sözüne benzer, ama Allah’ın kelâmıdır. Yaratıklarından hiçbirinin Allah’a benzemediği, Allah’ın fiil ve eylemlerinin beşerin fiil ve eylemlerine benzemediği, O’nun sözünün beşerin sözlerine benzemediği gibi, O’nun tevili de beşerin sözüne benzemez. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın sözü O’nun sıfatıdır, ama beşerin sözü onların fiilleridir. Dolayısıyla Allah’ın sözünü beşerin sözlerine benzetme, helâk olursun ve delâlete düşersin.”

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin. Allah mükâfatını arttırsın, ey Müminlerin Emiri!” dedi.

Hız. Ali (a.s) şöyle devam etti: Allah’ın bu sözü, **“Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz.”** böyledir, Rabbimizden hiçbir şey gizli kalmaz. Eşyayı yarattığı ve ne yarattığını bilmediği halde nasıl yaratıcı ve her şeyden haberdar olabilir? Allah **“Kıyamet günü Allah onlara bakmayacak”** sözüyle onlara hayır ulaşmayacağını haberini vermektedir. İşte buradaki bakış Allah Teâlâ’nın kullarına olan bakışıdır. Dolayısıyla Allah’ın onlara olan bakışı Allah’tan onlara olan rahmetidir. Allah’ın **“Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O’nu görmekten) mahrum kalmışlardır.”** ayetinin anlamı ise onlar kıyamet günü Rablerinin mükâfatlarından mahrum kalacaklardır, demektir.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin. Allah mükâfatını arttırsın, ey Müminlerin Emiri!” dedi.

Hız. Ali (a.s) şöyle devam etti: Allah’ın bu sözü: **“Gökte olanın, sizi yere geçirmeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır”,** ve bu sözü **“O, göklerde ve yerde tek Allah’tır”**, ve bu sözü **“Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir”** ve bu sözü **“Her nerede olsanız, O sizinle beraberdir”** ve bu sözünün **“Biz ona şah damarından daha yakınız”** anlamı; şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ, münezze ve mukaddestir. Mahlûklarda cari olan şeylerin O’nda cari olmasından münezzehtir. O lâtif ve haberdardır. Kullarına inen sıkıntıların O’na inmesinden daha yüce ve

سُبُّوحاً قُدُّوساً تَعَالَى أَنْ يَجْرِيَ مِنْهُ مَا يَجْرِي مِنَ الْمَخْلُوقِينَ - وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَ أَجَلٌ
وَأَكْبَرُ أَنْ يَنْزِلَ بِهِ شَيْءٌ مِمَّا يَنْزِلُ بِخَلْقِهِ وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى عِلْمُهُ شَاهِدٌ لِكُلِّ نَجْوَى
وَهُوَ الْوَكِيلُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَ الْمُبْسِرُ لِكُلِّ شَيْءٍ وَ الْمُدَبِّرُ لِلْأَشْيَاءِ كُلِّهَا تَعَالَى اللَّهُ عَنْ أَنْ
يَكُونَ عَلَى عَرْشِهِ عُلُوًّا كَبِيرًا.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - وَ جَاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادِي كَمَا
خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ قَوْلُهُ - هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَ الْمَلَائِكَةُ وَ
قَوْلُهُ - هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ فَإِنَّ ذَلِكَ
حَقٌّ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَيْسَ لَهُ جِئْتُهُ كَجِئْتِهِ الْخَلْقِ وَ قَدْ أَعْلَمْتُكَ أَنَّ رَبَّ شَيْءٍ مِنْ كِتَابِ
اللَّهِ تَأْوِيلُهُ عَلَى غَيْرِ تَنْزِيلِهِ وَ لَا يُشْبِهُه كَلَامُ الْبَشَرِ وَ سَأَتُنَبِّئُكَ بِطَرَفٍ مِنْهُ فَتَكْتَفِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ.
مِنْ ذَلِكَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ عِ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ فَذَاهَبَهُ إِلَيَّ رَبِّهِ تَوَجُّهُهُ إِلَيْهِ عِبَادَةً
وَ اجْتِهَاداً وَ قُرْبُهُ إِلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ أَلَا تَرَى أَنْ تَأْوِيلُهُ غَيْرُ تَنْزِيلِهِ وَ قَالَ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ
فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ يَعْنِي السِّلَاحَ وَ غَيْرَ ذَلِكَ.

وَ قَوْلُهُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ يُخْبِرُ مُحَمَّداً ص عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ
الَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ فَقَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ حَيْثُ لَمْ يَسْتَجِيبُوا
لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ -

أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَعْنِي بِذَلِكَ الْعَذَابَ يَأْتِيَهُمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا كَمَا
عَذَّبَ الْقُرُونِ الْأُولَى فَهَذَا خَبَرٌ يُخْبِرُ بِهِ النَّبِيُّ ص عَنْهُمْ.

ثُمَّ قَالَ يَوْمَ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ
فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا يَعْنِي مِنْ قَبْلِ أَنْ يَجِيءَ هَذِهِ الْآيَةُ وَ هَذِهِ الْآيَةُ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا.

وَ إِنَّمَا يَكْتَفِي أَوَّلُ الْأَلْبَابِ وَ الْحِجَابِ وَ أَوَّلُ التُّهْيِ أَنْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ إِذَا انْكَشَفَ الْغِطَاءُ رَأَوْا
مَا يُوعَدُونَ.

daha büyüktür. O'nun ilmi arşa istiva etmiştir. Tüm fısıltılara şahid, tüm şeylere vekildir. Tüm şeylere kolayca erişen, tüm eşyanın tamamına tedbiri olandır. Allah arşta olmaktan münezzehtir, uludur, büyüktür.

Hız. Ali (a.s) şöyle devam etti: Allah'ın **“Rabbin(in buyruğu) geldiği ve melekler saf saf durduğu zaman”** ve yine **“Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi (bugün de) ‘teker teker, yapayalnız ve yalın (bir tarzda)’ bize geldiniz.”** ve yine **“Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler.”** ayetlerinin anlamı şudur: hakikaten bunların tamamı Yüce Allah'ın buyurduğu gibi haktır. O'nun gelmesi yaratıkların gelmesi gibi değildir. Ben sana Allah'ın Kitabının tenzili ile tevilinin farklı şeyler olduğunu öğrettim. O, beşerin sözüne benzemez ve bunun dışında sana yetecek kadar olan şeyleri öğreteceğim inşallah. İbrahim'in şu sözü de aynı anlamdadır: **“Şüphesiz ben, Rabbime gidiciyim; O, beni hidayete erdirecektir. (Saffat, 99)”** Sonra Rabbine gitti. Onun Rabbine gidişi ibadet, çaba ve Allah Azze ve Cel'e'ye yakınlaşmasıydı. Görmüyor musun? Kur'an'ın tevili ile tenzili ayrı şeylerdir. Allah'ın şu ayeti **“Kendisine çetin bir sertlik ve insanlar için (çeşitli) yararlar bulunan demiri de indirdik. (Hadid, 25)”** yani silâh ve onun dışındaki şeyler için. Allah'ın **“Onlar, ancak meleklerin gelmesini mi beklerler”**; yani Hz. Muhammed'e müşrik ve münafıkların Allah'ı ve Resulünü kabul etmediklerinin haberini vermekte ve şöyle demektedir: **“Onlar, ancak meleklerin gelmesini mi beklerler.”** Çünkü onlar Allah'ı ve Resulünü kabul etmemişlerdi. **“...veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar.”** Yani ilk asırlarda azaba uğradıkları gibi dünya yurdunda onlara gelecek azaptır. İşte bunlar Allah'ın peygamberine onlar hakkında verdiği haberlerdir. Sonra şöyle buyuruyor: **“Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz.”** Yani bunlar gelmeden önceki alâmetlerdir. Bu alâmetler ise güneşin batıdan doğmasıdır. Akıl sahibi, zeki ve bilgi sahibi kişilerin perdelerin kaldırılacağı günde vaad edilen şeyleri görüp bilmeleri onlara yeterlidir. Başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Böylece Allah(in azabı) da, onlara hesaba katmadıkları bir yönden geldi. (Haşır, 2);** yani onlara azabını gönderdi. Aynı şekilde Yüce Allah'ın buradaki temelleri söküp alması gibi: **“Allah(in azab emri) onların kurdukları yapıların temellerine gelerek söküp aldı. (Nahl, 26)”** Evlerinin

وَقَالَ فِي آيَةِ أُخْرَى - فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا يَعْنِي أُرْسِلَ عَلَيْهِمْ عَذَابًا.
وَكَذَلِكَ إِثْبَانُهُ بُنْيَانُهُمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَابْتِئَانُهُ بُنْيَانَهُمْ
مِنَ الْقَوَاعِدِ إِرْسَالُ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ. وَكَذَلِكَ مَا وَصَفَ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ تَبَارَكَ اسْمُهُ وَتَعَالَى
عُلُوًّا كَبِيرًا أَنَّهُ يَجْرِي أُمُورُهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ كَمَا يَجْرِي
أُمُورُهُ فِي الدُّنْيَا لَا يَغِيبُ وَلَا يَأْفُلُ مَعَ الْآفِلِينَ.

فَاكْتَفَى بِمَا وَصَفْتُ لَكُمْ مِنْ ذَلِكَ مِمَّا جَالَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا
إِلَهُ وَاحِدٌ فِي صَدْرِكَ مِمَّا وَصَفَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ وَلَا تَجْعَلْ كَلَامَهُ كَكَلَامِ الْبَشَرِ هُوَ
أَعْظَمُ وَأَجَلُّ وَأَكْرَمُ وَأَعَزُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْ أَنْ يَصِفَهُ الْوَاصِفُونَ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسُهُ فِي
قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ -

قَالَ فَرَجَّتْ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَرَجَّ اللَّهُ عَنْكَ وَحَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ وَ ذَكَرَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ
مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَ قَوْلُهُ لِعِيبِهِمْ - إِلَى يَوْمٍ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَ قَوْلُهُ فَمَنْ كَانَ
يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا فَأَمَّا قَوْلُهُ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ يَعْنِي الْبُعْثَ فَسَمَّاهُ
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِقَاءَهُ وَ كَذَلِكَ ذَكَرَ الْمُؤْمِنِينَ - الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ يَعْنِي يُوقِنُونَ
أَنَّهُمْ يُبْعَثُونَ وَ يُحْشَرُونَ وَ يُحَاسِبُونَ وَ يُجْزَوْنَ بِالثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ فَالظَّنُّ هَاهُنَا الْيَقِينُ خَاصَّةً
وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ - فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَ قَوْلُهُ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ يَعْنِي مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِأَنَّهُ مَبْعُوثٌ فَإِنَّ وَعْدَ اللَّهِ لَآتٍ مِنَ الثَّوَابِ وَ
الْعِقَابِ فَالِلِّقَاءِ هَاهُنَا لَيْسَ بِالرُّؤْيَا وَ اللَّقَاءُ هُوَ الْبُعْثُ فَفَهْمُ جَمِيعٍ مَا فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنْ لِقَائِهِ
فَإِنَّهُ يَعْنِي بِذَلِكَ الْبُعْثَ وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ - تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ يَعْنِي أَنَّهُ لَا يَزُولُ الْإِيمَانُ عَنْ
قُلُوبِهِمْ يَوْمَ يُبْعَثُونَ.

قَالَ فَرَجَّتْ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَرَجَّ اللَّهُ عَنْكَ فَقَدْ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً.

temellerine gelmesi, onlara azabını göndermesi demektir. İsmi kutlu olan Allah, ahiret işlerini de aynı şekilde vasfetmektedir. O yücedir, büyüktür. Allah, miktarı elli bin yıl olan o gün de işlerini bu dünyada uyguladığı gibi uygular, ne kaybolur ne de batanlarla birlikte batır. Yüce Allah'ın Kitabında vafsettiği şeylerden kalbine koyduğu miktar kadar sana vafsettim, bunlarla yetin ve O'nun sözünü beşerin sözü gibi algılama. O kendisini burada tanımladığı gibidir: **“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O iştendir, görendir. (Şura, 11)”** O, bunun dışında tanımlayanların vafından daha büyük, daha yüce, daha cömert, daha üstündür.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, ey Müminlerin Emiri! Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin.” dedi.

Hız. Ali (a.s) sözlerine şöyle devam etti: Allah'ın **“Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler”** ayeti ile müminleri zikrettiği **“Onlar Rableriyle görüşeceklerine inanır ve şüphesiz O'na geri dönerler”** ayeti, başkaları hakkındaki **“Allah'a verdikleri sözünde durmadıkları için O'nunla görüştükleri güne kadar...(Tevbe, 77)”** ayeti ve **“Her kim Rabbiyle görüşmeye ümit ederse salih amelde bulunmalıdır”**, **“Onlar Rableriyle görüşmeyi inkâr ederler”** ayetine gelince: maksat Aziz ve Celil olan Allah'ın kendisiyle görüşmek olarak adlandırdığı kıyamettir. Müminler hakkındaki **“Onlar Rableriyle görüşeceklerine inanır ve şüphesiz O'na geri dönerler”** ayetinden maksat ise onların dirilmeye, haşrolmaya ve hesaba çekileceklerine sevak ve mükâfat göreceklerine yakın ettikleri anlamındadır. O halde ayette geçen zan yakın anlamındadır. Dolayısıyla **“Her kim Rabbiyle görüşmeye ümit ederse salih amelde bulunmalıdır”** ayeti ile **“Her kim Rabbiyle görüşmeyi ümit ederse Allah'ın vadi gelecektir”** ayetinden kastedilen dirilişe iman eden kimsedir. Zira Allah'ın mükâfat ve ceza hakkındaki vaadi gerçekleşecektir. Burada ki görüşmek ise görmek anlamında değil diriliş anlamındadır. O halde Allah'la görüşme hakkındaki ayetleri anla ki bunların hepsi diriliş manasındadır. Hakeza **“O'nunla görüştükleri gün sözleri selâmdır”** ayetinden maksat, dirildikleri gün kalplerinden imanın asla çıkmayacağıdır.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, ey Müminlerin Emiri! Allah da seni rahatlığa çıkarsın, benim sorunumu hallettin.” dedi.

Hız. Ali (a.s) sözlerine şöyle devam etti: Allah'ın **“Suçlular (o gün) ateşi görünce, onun içine düşeceklerini iyice anlayacaklar.”** Yani onlar, onun içine gireceklerine yakın edeceklerdir. Allah'ın **“Çünkü ben, he-**

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا يَعْزَى أَتَقْنُوا أَنَّهُمْ دَاخِلُوهَا وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلاقٍ حِسَابِيهِ يَقُولُ إِنِّي أَتَقَنْتُ أَنِّي أَبْعَثُ فَأَحَاسِبُ وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ - يَوْمَئِذٍ يُوفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ -

وَ أَمَّا قَوْلُهُ لِلْمُنافِقِينَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا فَهَذَا الظَّنُّ ظَنُّ شَكٍّ وَ لَيْسَ ظَنُّ يَقِينٍ وَ الظَّنُّ ظَنَانٌ ظَنُّ شَكٍّ وَ ظَنُّ يَقِينٍ فَمَا كَانَ مِنْ أَمْرِ مُعَادٍ مِنَ الظَّنِّ فَهُوَ ظَنُّ يَقِينٍ وَ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَهُوَ ظَنُّ شَكٍّ فَافْهَمْ مَا فَسَّرْتُ لَكَ.

قَالَ فَرَجَّتْ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَرَجَّ اللَّهُ عَنْكَ.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - وَ نَضَعَ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا فَهُوَ مِيزَانُ الْعَدْلِ يُؤْخَذُ بِهِ الْخَلَائِقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَدِينُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْخَلْقَ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ بِالْمَوَازِينِ.

وَ فِي غَيْرِ هَذَا الْحَدِيثِ الْمَوَازِينُ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَوْصِيَاءُ ع.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا فَإِنَّ ذَلِكَ خَاصَّةٌ.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَقَدْ حَقَّتْ كَرَامَتِي أَوْ قَالَ مَوَدَّتِي لِمَنْ يُرَاقِبُنِي وَ يَتَحَابُّ بِجَلَالِي إِنَّ وُجُوهُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ نُورٍ عَلِيٍّ مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ خَضِرٌ قِيلَ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قَوْمٌ لَيْسُوا بِأَنْبِيَاءَ وَ لَا شُهَدَاءَ وَ لَكِنَّهُمْ تَحَابُّوا بِجَلَالِ اللَّهِ وَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ ... بِغَيْرِ حِسَابٍ نَسَّأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَجْعَلَنَا مِنْهُمْ بِرَحْمَتِهِ -

وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ وَ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَإِنَّمَا يَعْنِي الْحِسَابَ تُوزَنُ الْحَسَنَاتُ وَ السَّيِّئَاتُ وَ الْحَسَنَاتُ ثِقُلُ الْمِيزَانِ وَ السَّيِّئَاتُ خِفَةُ الْمِيزَانِ.

sabıma kavuşacağımı biliyordum. (Hakka, 20)” ayeti de aynı anlamdadır, yani ben dirilip hesaba çekileceğime yakın ediyordum. Hakeza **“O gün, Allah hak ettikleri cezayı eksiksiz verecektir ve onlar da Allah’ın hiç şüphesiz hak olduğunu bileceklerdir”** anlamı da aynıdır. Münafıklar için söylediği bu ayette **“Siz Allah hakkında (birtakım) zanlarda bulunuyordunuz”** geçen zan ise şek anlamındadır; yakın anlamında değil. (*Az önce-kilerin hepsi yakın anlamında kullanılmıştı.*) İki tür zan vardır; şek anlamına gelen zan ve yakın anlamına gelen zan. Zan eğer “mead” ve “ahiret işleri” için kullanılırsa yakın anlamına gelir, yok eğer “dünya işleri” için kullanılırsa şek manasındadır. Senin için açıkladığım şeyleri anla.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, ey Müminlerin Emiri! Allah da seni rahatlığa çıkarсын, benim sorunumu hallettin.” dedi.

Hız. Ali (a.s) sözlerine şöyle devam etti: Allah Tebareke ve Teâlâ’nın **“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez.”** ayetindeki teraziler, kıyamet günü kurulacak ve mahlûklar onunla muhakeme olunacaklardır. Allah Tebareke ve Teâlâ bu terazi vesilesiyle insanların bazılarını bazılarından ayıracaktır.

Bu hadisin dışındaki hadislerde teraziler, enbiya ve vasiler anlamında kullanılmıştır. (*Yazarın kendi açıklaması*)

Allah Azze ve Celle’nin: **“Biz onlar için kıyamet gününde hiçbir terazi kurmayacağız.”** sözü özel bir durumdur. Allah’ın **“İşte onlar, cennete girecekler, orada onlara hesapsız rızık verilecektir”** ayetinin anlamı hakkında Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: Beni -veya sevgimi - dikkate alan, celâl ve büyüklüğüme ilgi duyan kimseye cömertliğim haktır. Şüphesiz onların yüzleri, kıyamet günü nurdan minberlerin üzerinde nurdan ve elbisele-ri de yeşil renktendir.” Denildi ki: “Ey Allah’ın Resulü bunlar kimlerdir?” Buyurdu ki: “Gerçi bunlar enbiya ve şehidlerden olan bir topluluk değildir, ama Allah’ın celâli hatırına birbirlerini severler ve hesapsız olarak cennete girerler. Allah Azze ve Celle’den kendi rahmetiyle bizleri de onlardan kılmasını istiyoruz.”

Allah’ın **“Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse”** ve **“Kimin de tartıları hafif gelirse”** ayetlerinin anlamı ise hesap demektir. İyilikler ve kötülükler tartılır; iyilikler terazinin ağır tarafını, kötülükler hafif tarafını sembolize eder.

فَقَالَ ع وَ أَمَّا قَوْلُهُ - قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ
وَقَوْلُهُ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَ قَوْلُهُ تَوَفَّيْتُهُ رُسُلَنَا وَ هُمْ لَا يُفْرِطُونَ وَ قَوْلُهُ الَّذِينَ
تَتَوَفَّاَهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ وَ قَوْلُهُ تَتَوَفَّاَهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ:

فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ كَيْفَ يَشَاءُ وَ يُوَكِّلُ مِنْ خَلْقِهِ مَنْ يَشَاءُ بِمَا يَشَاءُ.
أَمَّا مَلَكُ الْمَوْتِ فَإِنَّ اللَّهَ يُوَكِّلُهُ بِخَاصَّةٍ مَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ وَ يُوَكِّلُ رُسُلَهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
خَاصَّةً بِمَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ وَ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ سَمَّاَهُمُ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرُهُ وَكَلَّمَهُمْ بِخَاصَّةٍ مَنْ يَشَاءُ
مِنْ خَلْقِهِ.

إِنَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ كَيْفَ يَشَاءُ وَ لَيْسَ كُلُّ الْعِلْمِ يَسْتَطِيعُ صَاحِبُ الْعِلْمِ أَنْ
يُفَسِّرَهُ لِكُلِّ النَّاسِ لِأَنَّ مِنْهُمْ الْقَوَىٰ وَ الضَّعِيفَ وَ لِأَنَّ مِنْهُ مَا يُطَاقُ حَمْلُهُ وَ مِنْهُ مَا لَا يُطَاقُ
حَمْلُهُ إِلَّا مَنْ يُسَهِّلُ اللَّهُ لَهُ حَمْلَهُ وَ أَعَانَهُ عَلَيْهِ مِنْ خَاصَّةٍ أَوْلِيَائِهِ.

وَ إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ وَ أَنَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ عَلَىٰ يَدَيِّ مَنْ
يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ مِنْ مَلَائِكَتِهِ وَ غَيْرِهِمْ.

قَالَ فَرَجْتُ عَنِ اللَّهِ عَنْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ نَفَعَ اللَّهُ الْمُسْلِمِينَ بِكَ.

فَقَالَ عَلِيُّ ع لِلرَّجُلِ إِنْ كُنْتَ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَكَ بِمَا قَدْ تَبَيَّنَتْ لَكَ فَأَنْتَ وَ الَّذِي فَلَقَ
الْحَبَّةَ وَ بَرَأَ النَّسَمَةَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ حَقًّا.

فَقَالَ الرَّجُلُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ بِأَنِّي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ حَقًّا.

قَالَ ع لَا يَعْلَمُ ذَلِكَ إِلَّا مَنْ أَعْلَمَهُ اللَّهُ عَلَىٰ لِسَانِ نَبِيِّهِ ص وَ شَهِدَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص
بِالْحَقَّةِ أَوْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِيَعْلَمَ مَا فِي الْكُتُبِ الَّتِي أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَىٰ رُسُلِهِ وَ أَنْبِيَائِهِ.

قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ يُطِيقُ ذَلِكَ.

Hız. Ali (a.s) sözlerine şöyle devam etti: Allah'ın bu sözü **“De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz”**, hakeza bu sözü **“Allah, ölüm anında canları alır”** ve bu sözü **“Elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler”** ve bu sözü **“Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler”** ve bu sözü **“Ki melekler, güzellikle canlarını aldıklarında ‘Selâm size’ derler”** şu anlama gelmektedir: Allah Tebareke ve Teâlâ işleri nasıl isterse öyle idare eder. Yarattıklarından kimi isterse onu yapmak istediği şeyle görevlendirir. Meleku'l-Mevt'e (ölüm meleğine) gelince Allah, yaratıklarından her kimi isterse ona has olarak onu görevlendirir. Meleklerinden olan elçilerini yaratıklarından her kimi isterse ona has olarak görevlendirir. Zikri üstün olan Allah'ın adlarını andığı melekleri ise yaratıklarından her kimi isterse ona has olarak görevlendirir. O, yüce ve münezzehtir, işleri nasıl isterse öyle idare eder. İlim sahibi kişiler tüm ilimleri insanlara açıklamaya güç yetiremezler. Çünkü onların arasında zayıf ve güçlü olanlar vardır ve bazı ilimler tahammül edilerek yüklenilebilir ve bazı ilimler tahammül edilerek yüklenilmez. Ancak Allah'ın yüklenilmesini kolaylaştırdığı ilimleri, kendisine yardımda bulunduğu has evliyalı taşıyabilir. Senin için Allah'ın diriltene ve öldüren olduğunu, melekleri ve onların dışındaki yaratıklarından istediklerinin elleriyle canları aldığını bilmen sana yeterlidir.

Soruyu soran adam: “Beni rahatlığa çıkardın, Allah da seni rahatlığa çıkarsın, ey Müminlerin Emiri! Allah seninle Müslümanları yararlandırın.” dedi.

Hız. Ali (a.s) soruyu soran adama şöyle buyurdu: “Eğer sana açıkladığım şeyler konusunda Allah göğsünü açarsa, tohumu yaran ve insanı yaratan Allah'a yemin ederim ki hakikî müminlerden olursun.”

Adam dedi ki: “Ey Müminlerin Emiri! Nasıl bilebilirim hakikî müminlerden olduğumu?”

Buyurdu ki: “Allah'ın, nebisinin diliyle bildirdiği, Resûlullah'ın onun için cennete şehadet ettiği veya Yüce Allah'ın resul ve nebilerine gönderdiği kitapları bilmesi için göğsünü açtığı kimselerin dışında kimse bilmez.”

Dedi ki: “Ey Müminlerin Emiri! Buna gücü yeten var mı?”

قَالَ مَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ وَوَفَّقَهُ لَهُ فَعَلَيْكَ بِالْعَمَلِ لِلَّهِ فِي سِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِكَ فَلَا شَيْءَ يَعْدِلُ الْعَمَلَ.

قال مصنف هذا الكتاب الدليل علي أن الصانع واحد لا أكثر من ذلك أنهما لو كانا اثنين لم يخل الأمر فيهما من أن يكون كل واحد منهما قادرا علي منع صاحبه مما يريد أو غير قادر فإن كان كذلك فقد جاز عليهما المنع و من جاز عليه ذلك فمحدث كما أن المصنوع محدث و إن لم يكونا قادرين لزمهما العجز و النقص و هما من دلالات الحدث فصح أن القديم واحد. و دليل آخر و هو أن كل واحد منهما لا يخلو من أن يكون قادرا علي أن يكتم الآخر شيئا فإن كان كذلك فالذى جاز الكتمان عليه حادث و إن لم يكن قادرا فهو عاجز و العاجز حادث لما بيناه و هذا الكلام يحتج به في إبطال قديمين صفة كل واحد منهما صفة القديم الذى أثبتناه فأما ما ذهب إليه مانى و ابن ديسان من خرافتهما في الامتزاج و دانت به المجوس من حماقاتها في أهرمن ففساد بما يفسد به قدم الأجسام و لدخولهما في تلك الجملة اقتضت علي هذا الكلام فيهما و لم أفرد كلا منهما بما يسأل عنه منه.

٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِوَسِ النَّيْسَابُورِيُّ الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَنِيْسَابُورَ سَنَةَ اثْنَتَيْنِ وَ خَمْسِينَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ شَاذَانَ يَقُولُ:

سَأَلَ رَجُلٌ مِنَ الثَّنَوِيَّةِ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَاعَ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ لَهُ إِنِّي أَقُولُ إِنَّ صَانِعَ الْعَالَمِ اثْنَانِ فَمَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ فَقَالَ:

قَوْلُكَ إِنَّهُ اثْنَانِ دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ لِأَنَّكَ لَمْ تَدَّعِ الثَّانِي إِلَّا بَعْدَ إِثْبَاتِكَ الْوَاحِدِ فَالْوَاحِدُ مُجْمَعٌ عَلَيْهِ وَ أَكْثَرُ مِنْ وَاحِدٍ مُخْتَلَفٌ فِيهِ.

Buyurdu ki: “Allah’ın göğsünü açtığı ve bunun için başarı ve muvaffakiyet verdiği kişi. Bundan dolayı Allah için gizli ve açık işlerinin tümünde amel etmek zorundasın. Hiçbir şey amelin ölçüsü ve karşılığı olamaz.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmakta:

Yapıcı ve yaratıcının bir olduğu ve fazla olmadığının delili şudur: Eğer onlar iki tane olsa durum bu şekilde olur; ya onlardan biri ötekini irade ettiğine mani olmaya güç yetirebilendir veya yetiremeyendir. Eğer güç yetirebilirlerse birbirlerine engel olabilirler. Onlardan birinin işine engel olunabilinirse yapılmışların hadis oldukları gibi onun da hadis olduğu ortaya çıkmış olur. Eğer her ikisi de güç yetiremezse bu da onlarda acziyet ve eksikliğin olmasını gerektirir ve hadis olduklarına delâlet eder. Böylelikle kadim’in bir olduğu ortaya çıkar.

Başka bir delil ise onlardan her biri, eğer bir şeyi ötekinden saklama gücüne sahipse o zaman kendisinden gizlenilenin hadis olduğu ortaya çıkar. Eğer bu güce sahip değilse onun aciz olduğu ortaya çıkar ve aciz önceden de açıkladığımız gibi hadistir. Bu istidlâli kadim varlığın özelliklerini taşıyan iki kadimin iptalini ispatlamak için getirdik. Ama “Mani” ve “İbn Deysan” boş bir inançla karışma inanmış, Mecusîler de aptallıklarından dolayı “Ehrişen”e inanmıştır. Cismin kadim olmasını çürüten delille bunların hepsi batıldır. Ve ayrıca bu ikisinin konusu açıklandığından bununla yetiniyor ve onların her biriyle ilgili olan soruları doğrudan ayrı bir konuyla açıklamıyoruz.

308- (6)... Fadl b. Şazan şöyle rivayet etmiştir:

Seneviyye mezhebinden (*Allah’ın iki ilâh olduğuna inanan*) birisi Ebu’l Hasan Ali b. Musa er-Rıza’ya (a.s) şöyle bir soru sorudu: “Ben şöyle diyorum: Âlemi vücuda getiren iki ilâhtır. O’nun bir ilâh olduğu hususundaki delil nedir? ”

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: “Senin O’nun iki ilâh olduğunu söylemen O’nun bir ilâh olduğunun delilidir. Zira senin ikinci ilâh olduğunu iddia etmen bir ilâhın varlığını sabit kılmandan sonradır. O halde bir ilâhın varlığı hususunda ittifak vardır. Birden fazlası hususunda ihtilâf edilmiştir.”

٣٧. باب الرد على الذين قالوا إنَّ اللهَ ثالثُ ثلاثةٍ وَ ما مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ:

عَنْ جَانِثِيقٍ مِنْ جَثَالِقَةِ النَّصَارِيِّ يُقَالُ لَهُ بُرَيْهَةُ قَدْ مَكَثَ جَانِثِيقَ النَّصْرَانِيَّةِ سَبْعِينَ سَنَةً وَ كَانَ يَطْلُبُ الْإِسْلَامَ وَ يَطْلُبُ مَنْ يَحْتِجُّ عَلَيْهِ مِمَّنْ يَقْرَأُ كُتُبَهُ وَ يَعْرِفُ الْمَسِيحَ بِصِفَاتِهِ وَ دَلَائِلِهِ وَ آيَاتِهِ قَالَ وَ عُرِفَ بِذَلِكَ حَتَّى اسْتَهْرَ فِي النَّصَارِيِّ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْيَهُودِ وَ الْمَجُوسِ حَتَّى افْتَحَرَتْ بِهِ النَّصَارِيُّ وَ قَالَتْ لَوْ لَمْ يَكُنْ فِي دِينِ النَّصْرَانِيَّةِ إِلَّا بُرَيْهَةُ لَأَجْزَأَنَا وَ كَانَ طَالِباً لِلْحَقِّ وَ الْإِسْلَامِ مَعَ ذَلِكَ وَ كَانَتْ مَعَهُ امْرَأَةٌ تَخْدُمُهُ طَالَ مَكُتُهَا مَعَهُ وَ كَانَ يُسْرِ إِلَيْهَا ضَعْفَ النَّصْرَانِيَّةِ وَ ضَعْفَ حُجَّتِهَا قَالَ فَعُرِفَتْ ذَلِكَ مِنْهُ فَضَرَبَ بُرَيْهَةُ الْأَمْرَ ظَهراً لِبَطْنٍ وَ أَقْبَلَ يَسْأَلُ فِرْقَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُخْتَلِفِينَ فِي الْإِسْلَامِ مَنْ أَعْلَمَكُمْ وَ أَقْبَلَ يَسْأَلُ عَنْ أُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَ عَنْ ضُلَحَائِهِمْ وَ عُلَمَائِهِمْ وَ أَهْلِ الْحِجْبِيِّ مِنْهُمْ وَ كَانَ يَسْتَقْرِئُ فِرْقَةً فِرْقَةً لَا يَجِدُ عِنْدَ الْقَوْمِ شَيْئاً وَ قَالَ لَوْ كَانَتْ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً عَلَيَّ الْحَقِّ لَكَانَ عِنْدَكُمْ بَعْضُ الْحَقِّ فَوُصِفَتْ لَهُ الشَّيْبَعَةُ وَ وُصِفَ لَهُ هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ -

فَقَالَ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لِي هِشَامُ بَيْنَمَا أَنَا عَلَيَّ دُكَانِي عَلَيَّ بَابِ الْكَرْخِ جَالِسٌ وَ عِنْدِي قَوْمٌ يَقْرَءُونَ عَلَى الْقُرْآنِ فَإِذَا أَنَا بِقَوِّجِ النَّصَارِيِّ مَعَهُ مَا بَيْنَ الْقِسْسَيْنِ إِلَيَّ غَيْرِهِمْ نَحْوُ مِنْ مِائَةِ رَجُلٍ عَلَيْهِمُ السَّوَادُ وَ الْبِرَانِسُ وَ الْجَانِثِيقُ الْأَكْبَرُ فِيهِمْ بُرَيْهَةُ حَتَّى نَزَلُوا حَوْلَ دُكَانِي وَ جُعِلَ لِبُرَيْهَةَ كُرْسِيٌّ يَجْلِسُ عَلَيْهِ فَقَامَتِ الْأَسَاقِفَةُ وَ الرَّهَابِنَةُ عَلَيَّ عَصِيهِمْ وَ عَلَيَّ رُءُوسِهِمْ بَرَانِسُهُمْ.

فَقَالَ بُرَيْهَةُ مَا بَقِيَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَحَدٌ مِمَّنْ يُذَكِّرُ بِالْعِلْمِ بِالْكَلامِ إِلَّا وَ قَدْ نَاطَرْتُهُ فِي النَّصْرَانِيَّةِ فَمَا عِنْدَهُمْ شَيْءٌ وَ قَدْ جِئْتُ أَنَاظِرُكَ فِي الْإِسْلَامِ.

قَالَ فَضَحِكَ هِشَامٌ. فَقَالَ يَا بُرَيْهَةُ إِنْ كُنْتُ تُرِيدُ مِنِّي آيَاتِ كَايَاتِ الْمَسِيحِ فَلَيْسَ أَنَا

37- “Allah Üçün Üçüncüsüdür” Diyenlere Cevap ve “Allah’tan Başka İlâh Yoktur” Babı

309- (1)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet etmiştir:

Hristiyanlara yetmiş yıllık liderlik yapmış Bureyhe adında bir kişi İslâm dinini araştırıyordu. Münazara ettiği kişiler arasından İslâmî kitapları okumuş ve Hz. İsa’yı iyi tanıyanlardan İslâm’ın özelliklerini, delillerini ve alâmetlerini sorardı. Bu şekilde tanınırdı; öyle ki Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler ve Mecusîler arasında meşhur olmuştu. Hristiyanlar onunla övünür ve eğer Hristiyan dinine mensup bunun dışında hiç kimse olmazsa bile Bureyhe bize yeter diyorlardı. Bununla birlikte hak ve İslâm’ı talep eden biriydi. Ona hizmet eden hizmetçi bir kadın vardı. Bu kadın uzun bir süre buna hizmet etmiş Hristiyanlığın ve onun delillerinin zayıflığına dair ona açıklamalarda bulunurdu. Bunları ondan öğrenmişti. Bureyhe, olayların derinlemesine inerek farklı ve değişik İslâm fırkalarından onların en bilgilisinin kim olduğunu öğrenmeye karar verdi. Müslümanların imamlarından, salihlerinden, ulema- larından ve onların akıl sahiplerinden kişilere sorular sormaya başladı. Fırka ve mezhepleri tek tek inceledi ama onların arasında aradığını bulamadı ve şöyle demeye başladı: “Eğer aranızdan hak üzere olan bir imam olsaydı mutlaka hakkın bir köşesinden de olsa yanınızda olurdu.” Sonra ona Şia mezhebini tanıttılar ve Hişam b. Hakem’i vafsettiler.

Yunus b. Abdurrahman, Hişam b. Hakem’in kendisine şöyle anlattığını rivayet etmiştir: “Bir gün ‘Kerh’ mahallesindeki dükkânımın yanında oturmuştum, yanımda da Kur’an öğrettiğim bir topluluk vardı. Birden siyah cübbeleriyle, başlarında sarıklarla içlerinde rahiplerin de olduğu yaklaşık yüz kişilik kalabalık bir Hristiyan topluluğu yanıma geldi. Başlarında başrahip olan Bureyhe vardı. Bureyhe’ye üstünde oturması için bir sandalye verdiler, kendileri de dükkânımın yanına oturdular. İçlerindeki rahip ve papazlar da başlarında sarıklarla asaları- na dayanmışlardı. Sonra Bureyhe şöyle dedi: Müslümanlardan kelâm ilmine vakıf olup da kendisiyle Hristiyanlık hakkında münazara etme- diğim kimse kalmadı. *(Anladım ki)* onların yanında bir şey yoktur. Bun- dan dolayı seninle İslâm hakkında münazara etmeye geldim.”

Hişam gülerek dedi ki: “Ey Bureyhe! Eğer benden Mesih’in alâ- metleri gibi alâmetler istiyorsan, ben ne Mesih’im, ne onun bir benzeri-

بِالْمَسِيحِ وَلَا مِثْلِهِ وَلَا أَذَانِيهِ ذَاكَ رُوحٌ طَيِّبَةٌ خَمِيصَةٌ مُرْتَفِعَةٌ آيَاتُهُ ظَاهِرَةٌ وَعَلَامَاتُهُ قَائِمَةٌ.

قَالَ بُرَيْهَةُ فَأَعْجَبَنِي الْكَلَامُ وَالْوَصْفُ.

قَالَ هِشَامُ إِنَّ أَرَدْتَ الْحِجَاجَ فَهَاهُنَا.

قَالَ بُرَيْهَةُ نَعَمْ فَإِنِّي أَسْأَلُكَ مَا نِسْبَةُ نَبِيِّكُمْ هَذَا مِنَ الْمَسِيحِ نِسْبَةُ الْأَبْدَانِ.

قَالَ هِشَامُ ابْنُ عَمِّ جَدِّهِ لِأُمِّهِ لِأَنَّهُ مِنْ وَلَدِ إِسْحَاقَ وَ مُحَمَّدٌ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ وَ كَيْفَ تَنْسُبُهُ إِلَى أَبِيهِ.

قَالَ هِشَامُ إِنَّ أَرَدْتَ نَسْبَهُ عِنْدَكُمْ أَخْبَرْتُكَ وَ إِنِ أَرَدْتَ نَسْبَهُ عِنْدَنَا أَخْبَرْتُكَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ أُرِيدُ نَسْبَهُ عِنْدَنَا وَ ظَنَنْتُ أَنَّهُ إِذَا نَسْبَهُ نَسَبْتَنَا أَغْلِبُهُ قُلْتُ فَانْسُبُهُ بِالنِّسْبَةِ الَّتِي

نَنْسُبُهُ بِهَا -

قَالَ هِشَامُ نَعَمْ تَقُولُونَ إِنَّهُ قَدِيمٌ مِنْ قَدِيمٍ فَأَيُّهُمَا الْأَبُ وَ أَيُّهُمَا الْإِبْنُ.

قَالَ بُرَيْهَةُ الَّذِي نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ الْإِبْنُ.

قَالَ هِشَامُ الَّذِي نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ الْأَبُ.

قَالَ بُرَيْهَةُ الْإِبْنُ رَسُولُ الْأَبِ.

قَالَ هِشَامُ إِنَّ الْأَبَ أَحْكَمُ مِنَ الْإِبْنِ لِأَنَّ الْخَلْقَ خَلَقَ الْأَبَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ إِنَّ الْخَلْقَ خَلَقَ الْأَبَ وَ خَلَقَ الْإِبْنِ.

قَالَ هِشَامُ مَا مَنَعُهُمَا أَنْ يَنْزِلَا جَمِيعًا كَمَا خُلِقَا إِذَا اشْتَرَكَا.

قَالَ بُرَيْهَةُ كَيْفَ يَشْتَرِكَانِ وَ هُمَا شَيْءٌ وَاحِدٌ إِنَّمَا يَفْتَرِقَانِ بِالْإِسْمِ.

قَالَ هِشَامُ إِنَّمَا يَجْتَمِعَانِ بِالْإِسْمِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ جُهْلَ هَذَا الْكَلَامِ.

قَالَ هِشَامُ عَرِفَ هَذَا الْكَلَامِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ إِنَّ الْإِبْنَ مُتَّصِلٌ بِالْأَبِ.

yim ne de O'na yakın biriyim. O'nun ruhu pak, münezzeh ve yüceydi. O'nun mucizeleri açık ve nişaneleri ayaktadır.”

Bureyhe: “Söz ve açıklamaların beni şaşırttı.” dedi.

Hişam dedi ki: “Yok eğer benimle münazara etmek istiyorsan yeri burasıdır.”

Bureyhe evet dedi ve sonra şöyle bir soru sordu: “Ben senden şunu öğrenmek istiyorum, sizin peygamberinizin İsa Mesih’le bedensel nispeti nedir?”

Hişam dedi ki: “Anne tarafından ceddinin amcaoğludur. Çünkü O İshak’ın oğlu, Muhammed de İsmail’in oğludur.”

Bureyhe dedi ki: “Onu nasıl babasına nispet veriyorsun?”

Hişam dedi ki: “Eğer onun sizin yanınızdaki nesebini istiyorsan o nesebi anlatayım, yok eğer bizim yanımızda olan nesebini soruyorsan onu anlatayım.”

Bureyhe dedi ki: “Bizim yanınızdaki nesebini anlat.” (Kendi kendime eğer bizim yanınızdaki nesebini anlatırsa ona galip geleceğimi düşündüm ve dedim ki bizim ona nispet verdiğimiz nesebi anlat.)

Hişam dedi ki: “Tamam. Sizler diyorsunuz ki O, kadimlerden kadimdir. Bu ikisinden hangisi baba hangisi oğuldur?”

Bureyhe dedi ki: “Yeryüzüne inen oğul olandı.”

Hişam dedi ki: “Yeryüzüne inen baba olandı.”

Bureyhe dedi ki: “Babanın gönderdiği oğuldur.”

Hişam dedi ki: “Baba oğuldan daha sağlamdır, çünkü tüm mahlûklar babanın yaratıklarıdır.”

Bureyhe dedi ki: “Yaratıkları baba ve oğul yaratmıştır.”

Hişam dedi ki: “Onlara ne mani oldu da birlikte yarattıkları gibi birlikte yeryüzüne inmediler?”

Bureyhe dedi ki: “Nasıl birlikte olabilirler ki (mana olarak) bir şeydirler, isim olarak birbirlerinden ayrılırlar.”

Hişam dedi ki: “Onlar isimde birdirler.”

Bureyhe dedi ki: “Bu söz doğru değil, cehalettir.”

Hişam dedi ki: “Hayır bu söz doğrudur.”

Bureyhe dedi ki: “Oğul, babaya birleşik ve mutassıldır.”

قَالَ هِشَامُ إِنَّ الْإِبْنَ مُنْفَصِلٌ مِنَ الْأَبِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ هَذَا خِلَافُ مَا يَعْقِلُهُ النَّاسُ.

قَالَ هِشَامُ إِنْ كَانَ مَا يَعْقِلُهُ النَّاسُ شَاهِدًا لَنَا وَ عَلَيْنَا فَقَدْ غَلَبْتُكَ لِأَنَّ الْأَبَ كَانَ وَ لَمْ
يَكُنِ الْإِبْنَ فَتَقُولُ هَكَذَا يَا بُرَيْهَةُ.

قَالَ مَا أَقُولُ هَكَذَا.

قَالَ فَلِمَ اسْتَشْهَدْتَ قَوْمًا لَا تَقْبَلُ شَهَادَتَهُمْ لِنَفْسِكَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ إِنَّ الْأَبَ اسْمٌ وَ الْإِبْنَ اسْمٌ يَقْدِرُ بِهِ الْقَدِيمُ.

قَالَ هِشَامُ الْإِسْمَانِ قَدِيمَانِ كَقَدَمِ الْأَبِ وَ الْإِبَنِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ لَا وَ لَكِنَّ الْأَسْمَاءَ مُحَدَّثَةٌ.

قَالَ فَقَدْ جَعَلْتَ الْأَبَ ابْنًا وَ الْإِبْنَ أَبًا إِنْ كَانَ الْإِبْنَ أَحَدَتْ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ دُونَ الْأَبِ فَهُوَ
الْأَبُ وَ إِنْ كَانَ الْأَبُ أَحَدَتْ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ دُونَ الْإِبَنِ فَهُوَ الْأَبُ وَ الْإِبْنَ أَبٌ وَ لَيْسَ هَاهُنَا ابْنٌ.

قَالَ بُرَيْهَةُ إِنَّ الْإِبْنَ اسْمٌ لِلرُّوحِ حِينَ نَزَلَتْ إِلَى الْأَرْضِ -

قَالَ هِشَامُ فَحِينَ لَمْ تَنْزِلْ إِلَى الْأَرْضِ فَاسْمُهَا مَا هُوَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ فَاسْمُهَا ابْنٌ نَزَلَتْ أَوْ لَمْ تَنْزِلْ -

قَالَ هِشَامُ فَقَبْلَ التُّزُولِ هَذِهِ الرُّوحُ كُلُّهَا وَاحِدَةٌ وَ اسْمُهَا اثْنَانِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ هِيَ كُلُّهَا وَاحِدَةٌ رُوحٌ وَاحِدَةٌ.

قَالَ قَدْ رَضِيتَ أَنْ تَجْعَلَ بَعْضَهَا ابْنًا وَ بَعْضَهَا أَبًا.

قَالَ بُرَيْهَةُ لَا لِأَنَّ اسْمَ الْأَبِ وَ اسْمَ الْإِبَنِ وَاحِدٌ.

قَالَ هِشَامُ فَالْإِبْنُ أَبُو الْأَبِ وَ الْأَبُ أَبُو الْإِبَنِ وَ الْإِبْنُ وَاحِدٌ.

قَالَتْ الْأَسَافِقَةُ بِلِسَانِهَا لِلْبُرَيْهَةِ مَا مَرَّ بِكَ مِثْلُ ذَا قَطُّ تَقُومُ.

فَتَحَيَّرَ بُرَيْهَةُ وَ ذَهَبَ لِيَقُومَ فَتَعَلَّقَ بِهِ هِشَامُ قَالَ مَا يَمْنَعُكَ مِنَ الْإِسْلَامِ أَ فِي قَلْبِكَ حَزَازَةٌ

Hişam dedi ki: “Oğul, babadan ayrıdır.”

Bureyhe dedi ki: “Bu, insanların düşüncelerinin aksinedir.”

Hişam dedi ki: “İnsanların düşündükleri şeyler benim sözlerimin şahidi senin sözlerinin aleyhine olur ve böylelikle sana üstün gelmiş olurum. Çünkü baba olduğunda oğul yoktu. Böyle demiyor musunuz? Ey Bureyhe!”

Bureyhe dedi ki: “Böyle demiyorum.”

Hişam dedi ki: “Öyleyse neden bir topluluğu şahit olarak getirip kendin için onların şahadetini kabul etmiyorsun?”

Bureyhe dedi ki: “Baba bir isimdir ve oğul bir isimdir. Bununla kadir takdir eder.”

Hişam dedi ki: “Bu iki isim baba ve oğul gibi kadim midirler?”

Bureyhe dedi ki: “Hayır, isimler sonradan oluşturulmuşlardır.”

Hişam dedi ki: “Sen, babayı oğul yerine, oğlu da baba yerine koydun. Eğer bu isimleri baba değil de oğul icad etmiş olsa o baba olur. Yok, eğer bu isimleri oğul değil de baba icad etmiş olsa o baba olur. Oğul baba olur ve geride artık burada oğul kalmaz.”

Bureyhe dedi ki: “Oğul, yeryüzüne indiğinde kendisine konulan bir ruhun adıdır.”

Hişam dedi ki: “Yeryüzüne inmeden önceki adı neydi?”

Bureyhe dedi ki: “O ruhun adı oğuldur. Yeryüzüne insin inmesin.”

Hişam dedi ki: “Bu ruh, yeryüzüne inmeden önce tamamı bir, ama ismi iki tane miydi?”

Bureyhe dedi ki: “O ruhun tamamı birdi, tek bir ruhtu.”

Hişam dedi ki: “Onun bir kısmının baba bir kısmının da oğul olduğunu kabul mü ediyorsun?”

Bureyhe dedi ki: “Hayır, babanın ismi ve oğlun ismi birdir.”

Hişam dedi ki: “Oğul, babanın babası ve baba, babanın oğludur ve oğul tektir.”

Rahipler kendi dilleriyle Bureyhe’ye şöyle dediler: “Şimdiye kadarki münazaralarının içinde böyle birine denk gelmemiştin.”

Bureyhe şaşkınlık içinde yerinden kalkmak istediğinde Hişam onu tutarak “Neden Müslüman olmuyorsun?” Eğer için de bir çekişmen varsa

فَقُلْهَا وَ إِلَّا سَأَلْتُكَ عَنِ النَّصْرَانِيَّةِ مَسْأَلَةً وَاحِدَةً تَبَيَّتْ عَلَيْهَا لَيْلُكَ هَذَا فَتُصْبِحُ وَ لَيْسَ لَكَ هِمَّةٌ غَيْرِي.

قَالَتْ الْأَسَافِقَةُ لَا تُرِدْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ لَعَلَّهَا تُشَكِّكَكَ.

قَالَ بُرَيْهَةُ قُلْهَا يَا أَبَا الْحَكَمِ.

قَالَ هِشَامُ أَمْ فَرَأَيْتَكَ الْإِبْنُ يَعْلَمُ مَا عِنْدَ الْأَبِ. قَالَ نَعَمْ.

قَالَ أَمْ فَرَأَيْتَكَ الْأَبُ يَعْلَمُ كُلَّ مَا عِنْدَ الْإِبْنِ. قَالَ نَعَمْ.

قَالَ أَمْ فَرَأَيْتَكَ تُخْبِرُ عَنِ الْإِبْنِ أَمْ يَقْدِرُ عَلَيَّ حَمَلِ كُلِّ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ الْأَبُ. قَالَ نَعَمْ.

قَالَ أَمْ فَرَأَيْتَكَ تُخْبِرُ عَنِ الْأَبِ أَمْ يَقْدِرُ عَلَيَّ كُلِّ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ الْإِبْنُ. قَالَ نَعَمْ.

قَالَ هِشَامُ فَكَيْفَ يَكُونُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا ابْنٌ صَاحِبِهِ وَ هُمَا مُتَسَاوِيَانِ وَ كَيْفَ يَظْلِمُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ.

قَالَ بُرَيْهَةُ لَيْسَ مِنْهُمَا ظُلْمٌ.

قَالَ هِشَامُ مِنَ الْحَقِّ بَيْنَهُمَا أَنْ يَكُونَ الْإِبْنُ أَبَ الْأَبِ وَ الْأَبُ ابْنَ الْإِبْنِ بَتَّ عَلَيْهَا يَا بُرَيْهَةُ.

وَافْتَرَقَ النَّصَارِيُّ وَ هُمْ يَتَمَنَّوْنَ أَنْ لَا يَكُونُوا رَأَوْا هِشَامًا وَ لَا أَصْحَابَهُ.

قَالَ فَارْجِعْ بُرَيْهَةُ مُغْتَمًّا مُهْتَمًّا حَتَّى صَارَ إِلَى مَنْزِلِهِ فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ الَّتِي تَخْدُمُهُ مَا لِي أَرَاكَ مُهْتَمًّا مُغْتَمًّا فَحَكِي لَهَا الْكَلَامَ الَّذِي كَانَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ هِشَامٍ - فَقَالَتْ لِبُرَيْهَةَ وَيَحَكَ أَمْ تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ عَلَيَّ حَقٌّ أَوْ عَلَيَّ بَاطِلٌ فَقَالَ بُرَيْهَةُ بَلْ عَلَيَّ الْحَقُّ فَقَالَتْ لَهُ أَيْنَمَا وَجَدْتَ الْحَقَّ فَمِلْ إِلَيْهِ وَ إِيَّاكَ وَ اللَّجَاجَةَ فَإِنَّ اللَّجَاجَةَ شَكٌّ وَ الشُّكُّ شَوْمٌ وَ أَهْلُهُ فِي النَّارِ قَالَ فَصَوَّبَ قَوْلَهَا وَ عَزَمَ عَلَيَّ الْغَدُوِّ عَلَيَّ هِشَامٍ.

قَالَ فَعَدَا عَلَيْهِ وَ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ يَا هِشَامُ أَلَا لَكَ مَنْ تَصُدُّ عَنْ رَأْيِهِ وَ

تَرْجِعُ إِلَيَّ قَوْلِهِ وَ تَدِينُ بِطَاعَتِهِ قَالَ هِشَامُ نَعَمْ يَا بُرَيْهَةُ.

onu söyle, eğer yok diyorsan sana Hıristiyanlık hakkında geceni gündüz edeceğin bir soru soracağım. Onda sadece benim fikrimde olacaksın.”

Rahipler “Bu soruya cevap verme ki şekke düşmeylesin” dediler.

Bureyhe dedi ki: “Söyle ey Ebu’l Hakem!”

Hişam dedi ki: “Sana göre oğul, babanın yanında olandan haberdar mıydı?” Bureyhe dedi ki: “Evet.”

Hişam dedi ki: “Sana göre baba, oğlun yanında olan tüm şeylerden haberdar mıydı?” Bureyhe dedi ki: “Evet.”

Hişam dedi ki: “Oğlun, babanın yüklendiği tüm şeyleri yüklenebileceğini mi demek istiyorsun?” Bureyhe dedi ki: “Evet.”

Hişam dedi ki: “Babanın, oğlun yüklendiği tüm şeyleri yüklenebileceğini mi demek istiyorsun?” Bureyhe dedi ki: “Evet.”

Hişam dedi ki: “Nasıl o iki oğuldan biri eşit oldukları halde kendisiyle birlikte olabilir ve nasıl onlardan her biri ötekine zulüm edebilir?”

Bureyhe dedi ki: “Onlar arasında zulüm yoktu.”

Hişam dedi ki: “Onların arasında oğlun, babasının babası olması; babanın da oğlun oğlu olması hak mıdır? Bunun üzerine iyi düşün ey Bureyhe!”

Hristiyanlar, keşke Hişam ve arkadaşlarını hiç görmeseydik, temennisini ettikleri bir halde oradan ayrıldılar.

Bureyhe hüznü ve düşünceli bir şekilde oradan evine doğru döndü. Ona hizmet eden kadın hizmetçi, seni hüznü ve düşünceli görüyorum, dedi. Bureyhe kendisi ile Hişam b. Hakem arasında geçenleri anlattı. Kadın, Bureyhe’ye “Vay sana. Hakkın yanında mı, yoksa batılın yanında mı olmak istiyorsun?” diye sordu. Bureyhe dedi ki: “Tabi ki hakkın yanında.” Kadın dedi ki: “Her nerede hakkı görürsen ona temayül et. İnatçılıktan sakın. Kuşkusuz inatçılık şektir. Şek de uğursuzluk ve bedbahtlıktır. Şek ehli olanlar cehennem ateşindedirler.” Bureyhe, kadının sözlerine hak vererek ertesi gün Hişam’ın yanına gitmeye karar verdi.

Sabah olur olmaz yanına kimse olmadığı bir halde Hişam’ın yanına giderek şöyle dedi: “Ey Hişam! Senin sözüne yöneldiğin, kendine referans olarak aldığın ve itaat ettiğin birisi var mı?” Hişam dedi ki: “Evet ey Bureyhe!”

Bureyhe dedi ki: “Onun ne özellikleri var?” Hişam dedi ki: “Nesep

قَالَ وَ مَا صِفَتُهُ قَالَ هِشَامٌ فِي نَسَبِهِ أَوْ فِي دِينِهِ.

قَالَ فِيهِمَا جَمِيعاً صِفَةَ نَسَبِهِ وَ صِفَةَ دِينِهِ.

قَالَ هِشَامٌ أَمَّا النَّسَبُ خَيْرُ الْأَنْسَابِ رَأْسُ الْعَرَبِ وَ صَفْوَةُ قُرَيْشٍ وَ فَاضِلُ بَنِي هَاشِمٍ كُلُّ مَنْ نَازَعَهُ فِي نَسَبِهِ وَجَدَهُ أَفْضَلَ مِنْهُ لِأَنَّ قُرَيْشاً أَفْضَلُ الْعَرَبِ وَ بَنَى هَاشِمٌ أَفْضَلُ قُرَيْشٍ وَ أَفْضَلُ بَنِي هَاشِمٍ خَاصُّهُمْ وَ دَيْتُهُمْ وَ سَيِّدُهُمْ وَ كَذَلِكَ وَلَدُ السَّيِّدِ أَفْضَلُ مِنْ وَلَدِ غَيْرِهِ وَ هَذَا مِنْ وَلَدِ السَّيِّدِ قَالَ فَصَفَ دِينَهُ.

قَالَ هِشَامٌ شَرَائِعُهُ أَوْ صِفَةُ بَدَنِهِ وَ طَهَارَتِهِ قَالَ صِفَةُ بَدَنِهِ وَ طَهَارَتِهِ.

قَالَ هِشَامٌ مَعْصُومٌ فَلَا يَعْصِي وَ سَخِيٌّ فَلَا يَبْخُلُ شَجَاعٌ فَلَا يَجْبُنُ وَ مَا اسْتُودِعَ مِنَ الْعِلْمِ فَلَا يَجْهَلُ حَافِظٌ لِلدِّينِ قَائِمٌ بِمَا فُرِضَ عَلَيْهِ مِنْ عِتْرَةِ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَامِعٌ عِلْمِ الْأَنْبِيَاءِ يَحْلُمُ عِنْدَ الْغَضَبِ وَ يُنْصِفُ عِنْدَ الظُّلْمِ وَ يُعِينُ عِنْدَ الرِّضَا وَ يُنْصِفُ مِنَ الْوَلِيِّ وَ الْعَدُوِّ وَ لَا يَسْأَلُ شَطَطاً فِي عَدُوِّهِ وَ لَا يَمْنَعُ إِفَادَةَ وَلِيِّهِ يَعْمَلُ بِالْكِتَابِ وَ يُحَدِّثُ بِالْأَعْجُوبَاتِ مِنْ أَهْلِ الطَّهَارَاتِ يَحْكِي قَوْلَ الْأَيِّمَةِ الْأَصْفِيَاءِ لَمْ تُنْقَضْ لَهُ حُجَّةٌ وَ لَمْ يَجْهَلْ مَسْأَلَةً يُفْتَى فِي كُلِّ سَنَةٍ وَ يَجْلُو كُلَّ مُدْلِهَمَةٍ.

قَالَ بُرْهَةُ وَصَفَتِ الْمَسِيحَ فِي صِفَاتِهِ وَ أَثْبَتَهُ بِحُجَجِهِ وَ آيَاتِهِ إِلَّا أَنَّ الشَّخْصَ بَائِنٌ عَنْ شَخْصِهِ وَ الْوَصْفَ قَائِمٌ بِوَصْفِهِ فَإِنْ يَصْدُقِ الْوَصْفُ تَوْمِنٌ بِالشَّخْصِ.

قَالَ هِشَامٌ إِنْ تَوْمِنَ تَرَشَّدَ وَ إِنْ تَتَّبَعَ الْحَقَّ لَا تُؤْتَبَرُ.

ثُمَّ قَالَ هِشَامٌ يَا بُرْهَةُ مَا مِنْ حُجَّةٍ أَقَامَهَا اللَّهُ عَلَيَّ أَوَّلَ خَلْقِهِ إِلَّا أَقَامَهَا عَلَيَّ وَسَطِ خَلْقِهِ وَ آخِرِ خَلْقِهِ فَلَا تَبْطُلُ الْحُجَجُ وَ لَا تَذْهَبُ الْمِلَلُ وَ لَا تَذْهَبُ السُّنَنُ.

قَالَ بُرْهَةُ مَا أَشْبَهَ هَذَا بِالْحَقِّ وَ أَقْرَبَهُ مِنَ الصِّدْقِ وَ هَذِهِ صِفَةُ الْحُكَمَاءِ يُقِيمُونَ مِنَ الْحُجَّةِ مَا يُنْفُونَ بِهِ الشُّبْهَةَ.

olarak mı, yoksa din olarak mı?”

Bureyhe dedi ki: “İkisi beraber, nesebinin ve dininin özellikleri birlikte.”

Hişam dedi ki: “Nesebi en üstün neseplerdendir. Arapların reisi, Kureyş’in seçilmiş ve Haşimoğullarının en üstünüdür. Her kim onunla nesep yarışına girse, onun nesebinin daha üstün olduğunu görür. Çünkü Arapların en üstünü Kureyş ve Kureyş’in en üstünleri Haşimoğullarıdır. Haşimoğullarının en üstünü ise onların hası, mütedeyyini ve efendisidir. Hakeza efendinin evladı, efendi olmayanlardan daha üstündür. Bu efendinin evladıdır.” Bureyhe dedi ki: “Onun dinini anlat.”

Hişam dedi ki: “Onun dinini mi, bedensel özelliklerini mi, yoksa pak ve masumluğunu mu?” Bureyhe dedi ki: “Onun bedensel özelliklerini ve paklığını”

Hişam dedi ki: “Günah işlemez, masumdur. Cimrilik etmeyen cömerttir. Korkusu olmayan cesurdur. Ona verilen ilimde bilgisizlik etmez. Dinin hafızı ve koruyucusudur. Kendisine farz olan şeyleri yerine getirir. Enbiyanın ailesinden ve enbiyanın ilimlerine sahiptir. Öfke sırasında sabırlı ve halim, zulüm karşısında insafıdır. Her şeye rıza ölçüsüyle bakar. Dost ve düşmana karşı adaleti icra eder. Düşmana karşı sınırları zorlamaz. Dostunun yararlanmasına engel olmaz. Kitapla amel eder ve O’nun olağanüstü noktalarını beyan eder. Paklardandır. Seçilmiş İmamların sözlerini nakleder. O’nun aleyhine delil kurulamaz, herhangi bir konuyu bilmemesi söz konusu değildir. Tüm yöntemler hakkında görüş belirtir, karanlıkları açarak göz önüne koyar.

Bureyhe dedi ki: “Bunlarla sanki Mesih’i vasfederek O’nun hüccet ve nişanelerini sabit ettin. Kişiler ayrıdır, ama vasıflar birdir. Eğer saydığın bu özellikler o şahısta olursa ona iman edeceğim.”

Hişam dedi ki: “Eğer O’na iman edersen hak yolda olursun ve eğer hakka tabi olursan pişman olmazsın.”

Sonra Hişam dedi ki: “Ey Bureyhe! Allah’ın ilk yarattığına ikame ettiği hücceti, ortada ve sonda yarattığına da ikame eder. Dolayısıyla hüccetler batıl olmaz, milletler ortadan kalkmaz, sünnetler yok olmaz.”

Bureyhe dedi ki: “Bu söz ne kadar da hakka benzemekte ve doğruluğa yakındır. Bu bilge kişilerin özellikleridir, delil ve hüccetleri getirerek şüpheleri ortadan kaldırırlar.” Hişam “evet” dedi.

قَالَ هِشَامُ نَعَمْ فَأَرْتَحَلَا حَتَّى أَتَيَا الْمَدِينَةَ وَالْمَرْأَةُ مَعَهُمَا وَهُمَا يُرِيدَانِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع
فَلَقِيَا مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ ع فَحَكِي لَهُ هِشَامُ الْحِكَايَةَ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع يَا بُرَيْهَةَ
كَيْفَ عِلْمُكَ بِكِتَابِكَ.

قَالَ أَنَا بِهِ عَالِمٌ.

قَالَ كَيْفَ ثَقَّنْتَ بِنَأْوِيلِهِ.

قَالَ مَا أَوْثَقَنِي بِعِلْمِي فِيهِ.

قَالَ فَأَبْتَدَأَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع بِقِرَاءَةِ الْإِنْجِيلِ.

قَالَ بُرَيْهَةُ وَالْمَسِيحُ لَقَدْ كَانَ يَقْرَأُ هَكَذَا وَمَا قَرَأَ هَذِهِ الْقِرَاءَةَ إِلَّا الْمَسِيحُ.

ثُمَّ قَالَ بُرَيْهَةُ إِيَّاكَ كُنْتُ أَطْلُبُ مُنْذُ خَمْسِينَ سَنَةً أَوْ مِثْلَكَ.

قَالَ فَاَمَنْ وَحَسَنَ إِيمَانُهُ وَآمَنَتِ الْمَرْأَةُ وَحَسَنَ إِيمَانُهَا قَالَ فَدَخَلَ هِشَامُ وَبُرَيْهَةُ وَ
الْمَرْأَةُ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَحَكِي هِشَامُ الْحِكَايَةَ وَالْكَلَامَ الَّذِي جَرَى بَيْنَ مُوسَى ع وَ
بُرَيْهَةَ -

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع ذُرِّيَّةُ بَعْضِهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

فَقَالَ بُرَيْهَةُ جُعِلَتْ فِدَاكَ أَنِّي لَكُمْ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ وَكُتُبُ الْأَنْبِيَاءِ.

قَالَ هِيَ عِنْدَنَا وَرَأَيْتُهُ مِنْ عِنْدِهِمْ تَقْرُؤُهَا كَمَا قَرَأُوهَا وَتَقُولُهَا كَمَا قَالُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَا
يَجْعَلُ حُجَّةً فِي أَرْضِهِ يُسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ فَيَقُولُ لَا أَذْرَى.

فَلَزِمَ بُرَيْهَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع حَتَّى مَاتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع ثُمَّ لَزِمَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ ع حَتَّى
مَاتَ فِي زَمَانِهِ فَعَسَلَهُ بِيَدِهِ وَكَفَّنَهُ بِيَدِهِ وَلَحَدَهُ بِيَدِهِ وَقَالَ هَذَا حَوَارِيُّ مِنَ حَوَارِيِّ الْمَسِيحِ
يَعْرِفُ حَقَّ اللَّهِ عَلَيْهِ.

قَالَ فَتَمَنَّنِي أَكْثَرُ أَصْحَابِهِ أَنْ يَكُونُوا مِثْلَهُ.

Sonra her ikisi de Medine'ye gitmek için hazırlık yapıp oraya vardılar. O hizmetçi kadın da onlarla birlikteydi. Amaçları Ebu Abdullah İmam Cafer Sadık'ı (a.s) görmektir. Yolda Musa b. Cafer'le (a.s) karşılaştılar. Hişam, olayı İmam Musa Kazım'a (a.s) anlattı. Sözü bitince İmam Musa b. Cafer (a.s) "Ey Bureyhe! Kitabınla ilgili bilgin nasıldır?"

Bureyhe dedi ki: "Ben Kitabımı biliyorum."

Sonra şöyle dedi: "Onun tevilini bildiğine ne kadar güveniyorsun?"

Dedi ki: "Kitabımla ilgili tevillerime güveniyorum."

Bunun üzerine Musa b. Cafer (a.s) İncil'den bölümler okumaya başladı.

Bureyhe dedi ki: "Mesih bu şekilde okurdu. O'nun dışında hiç kimse böyle okuyamazdı."

Sonra Bureyhe dedi ki: "Elli seneden beri seni veya senin gibi birini arıyordum."

Bureyhe iman etti ve güzel bir mümin olarak oradan ayrıldı. Onun yanındaki kadın da iman etti ve o da güzel bir mümin olarak oradan ayrıldı. Daha sonra Hişam, Bureyhe ve kadın, Ebu Abdullah'ın (a.s) yanına geldiler. Hişam, Musa (a.s) ile Bureyhe arasında geçen konuşmayı anlattı.

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedi ki: "**Birbirinden gelme bir nesil. Allah işiten ve bilendir.** (Âl-i İmran, 34)"

Bureyhe dedi ki: "Size feda olayım. Tevrat'ı, İncil'i ve diğer peygamberlere indirilen Kitapları nereden biliyorsunuz?"

Dedi ki: "Bu Kitaplar, onlardan bize miras kalmıştır. Onların okudukları gibi okuruz ve onların söyledikleri gibi söyleriz. Allah, kendisine sorulan bir soruya 'bilmiyorum' diye cevap veren birini arzında hüccet yapmaz."

Bureyhe o günden sonra ölene kadar Ebu Abdullah'ın yanından ayrılmadı. Sonra ölene kadar da, İmam Musa b. Cafer'in yanından ayrılmadı. Öldüğünde İmam Musa (a.s) ona kendi elleriyle gusül verdi, kafenledi ve kabre koydu ve şöyle buyurdu: "Bu Allah'ın hakkını kendi üstünde bilen, Mesih'in havarîlerinden bir havarîdir."

Ravi diyor ki: "Hz. Musa Kazım'ın (a.s) ashabının çoğu onun gibi olmayı temenni etmişti."

٣٨. باب ذكر عظمة الله جل جلاله

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ وَغَيْرُهُ عَنْ خَلْفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ زَيْدٍ الْهَاشِمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
جَاءَتْ زَيْنَبُ الْعَطَّارَةُ الْحوْلَاءُ إِلَى نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ص وَبَنَاتِهِ وَكَانَتْ تَبِيعُ مِنْهُنَّ الْعِطْرَ
فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ص وَهِيَ عِنْدَهُنَّ فَقَالَ لَهَا إِذَا أَتَيْتَنَا طَابَتْ بَيُوتُنَا فَقَالَتْ بَيُوتُكَ بِرِيحِكَ
أَطْيَبُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا بَعْتَ فَأُخْسِنِي وَلَا تَعْشِي فَإِنَّهُ أَتَقِي وَابْقِي لِلْمَالِ فَقَالَتْ مَا
جِئْتُ بِشَيْءٍ مِنْ بَيْعِي وَإِنَّمَا جِئْتُكَ أَسْأَلُكَ عَنْ عَظْمَةِ اللَّهِ فَقَالَ جَلَّ جَلَالُ اللَّهِ سَأَحْدِثُكَ
عَنْ بَعْضِ ذَلِكَ.

قَالَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذِهِ الْأَرْضَ بَمَنْ فِيهَا وَمَنْ عَلَيْهَا عِنْدَ اللَّهِ تَحْتَهَا كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَ
هَاتَانِ وَمَنْ فِيهِمَا وَمَنْ عَلَيْهِمَا عِنْدَ اللَّهِ تَحْتَهَا كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَالثَّالِثَةُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى
السَّابِعَةِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ وَالسَّبْعُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَ
مَنْ عَلَيْهِنَّ عَلَى ظَهْرِ الدِّيكِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَالدِّيكُ لَهُ جَنَاحَانِ جَنَاحٌ بِالْمَشْرِقِ وَجَنَاحٌ
بِالْمَغْرِبِ وَرِجْلَاهُ فِي التُّخُومِ وَالسَّبْعُ وَالدِّيكُ بَمَنْ فِيهِ وَمَنْ عَلَيْهِ عَلَى الصَّخْرَةِ كَحَلَقَةٍ فِي
فَلَاةٍ قِيٍّ وَالسَّبْعُ وَالدِّيكُ وَالصَّخْرَةُ بَمَنْ فِيهَا وَمَنْ عَلَيْهَا عَلَى ظَهْرِ الْحُوتِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ
قِيٍّ وَالسَّبْعُ وَالدِّيكُ وَالصَّخْرَةُ وَالحُوتُ عِنْدَ الْبَحْرِ الْمُظْلِمِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَالسَّبْعُ وَ
الدِّيكُ وَالصَّخْرَةُ وَالحُوتُ وَالبَحْرُ الْمُظْلِمُ عِنْدَ الْهَوَاءِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَالسَّبْعُ وَالدِّيكُ
وَالصَّخْرَةُ وَالحُوتُ وَالبَحْرُ الْمُظْلِمُ وَالهَوَاءُ عِنْدَ الثَّرَى كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ.

ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى.
ثُمَّ انْقَطَعَ الْخَبَرُ.

وَ السَّبْعُ وَالدِّيكُ وَالصَّخْرَةُ وَالحُوتُ وَالبَحْرُ الْمُظْلِمُ وَالهَوَاءُ وَالثَّرَى بَمَنْ فِيهِ وَمَنْ
عَلَيْهِ عِنْدَ السَّمَاءِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قِيٍّ وَهَذَا وَالسَّمَاءُ الدُّنْيَا وَمَنْ فِيهَا وَمَنْ عَلَيْهَا عِنْدَ اللَّهِ

38- Yüce Allah'ın Azameti Babı⁵⁵

310- (1)... Hüseyin b. Zeyd el-Haşimi, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Kokucu Zeynep Hevla, Peygamberin eşleri ve kızlarının yanına gelerek onlara koku sattı. Resûlullah (s.a.a) içeri girince o da onlarla birlikteydi. Resûlullah (s.a.a) ona buyurdu ki: “Her ne zaman evimize gelince evimiz güzel kokularla doluyor.” Kadın dedi ki: “Eviniz senin kokunla daha güzel kokuludur. Ey Resûlullah!” Allah Resulü şöyle buyurdu: “Her ne zaman bir şey satarsan iyi sat ve karşı tarafı aldatma. Çünkü bu iş takvaya daha uygun ve malın kalıcılığına sebep olur.” Kadın dedi ki: “Şimdilik satmak için bir şey getirmedim. Geldim ki size Allah'ın azameti hakkında bir şeyler sorayım.” Allah Resulü şöyle buyurdu: “Allah'ın azameti yücedir, Celle Celâluhu'dur. Sana onun bazı- larını anlatacağım.”

Sonra şöyle buyurdu: “Şüphesiz bu yeryüzünde ve üstünde olanlar onun altındakilere oranla açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Bu ikisi de onlarda ve üstlerinde olanlar onun altındakilerine oranla açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Üçüncüsü de yedincisi de son bulacak şekilde aynı bu şekildedir.” Sonra bu ayeti okudu: “**Yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı. (Talâk, 12)**” Bu yedi yerin içinde ve üstünde olanlar açık bir arazinin halkası gibi bir horozun üstündedirler. Horozun bir kanadı batıda diğer kanadı doğuda olmak üzere iki kanadı vardır. Ayakları da sınırlardadır. Yedi yer ve horoz içinde ve üstündekiler açık bir arazinin halkası gibi bir kayanın üstündedirler. Yedi yer, horoz ve kaya içinde ve üstündekiler açık bir arazinin halkası gibi büyük bir balığın üstündedirler. Yedi yer, horoz, kaya, balık ve karanlık deniz havanın yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Yedi yer, horoz, kaya, balık, karanlık deniz ve hava toprağın yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir.” Sonra şu ayeti okudu: “**Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanların tümü O'nundur. (Tâhâ, 6)**” Sonra haber kesildi.

Yedi yer, horoz, kaya, balık, karanlık deniz, hava ve toprak içinde ve üstünde olanlar göğün yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Dünya göğü ve içinde ve üstünde olanlar onun üstündekilerine oranla açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Bu iki gök üçüncü gö-

فَوَفَّاهَا كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ وَ هَذَا وَ هَاتَانِ السَّمَاءَانِ عِنْدَ الثَّالِثَةِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ وَ هَذِهِ الثَّالِثَةُ وَ مَنْ فِيهِنَّ وَ مَنْ عَلَيْهِنَّ عِنْدَ الرَّابِعَةِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ حَتَّى انْتَهَى إِلَى السَّابِعَةِ وَ هَذِهِ السَّبْعُ وَ مَنْ فِيهِنَّ وَ مَنْ عَلَيْهِنَّ عِنْدَ الْبَحْرِ الْمَكْفُوفِ عَنْ أَهْلِ الْأَرْضِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ وَ السَّبْعُ وَ الْبَحْرُ الْمَكْفُوفُ عِنْدَ جِبَالِ الْبَرْدِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ.

ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - وَ يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ وَ هَذِهِ السَّبْعُ وَ الْبَحْرُ الْمَكْفُوفُ وَ جِبَالُ الْبَرْدِ عِنْدَ حُجُبِ الثُّورِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ وَ هِيَ سَبْعُونَ أَلْفَ حِجَابٍ يَذْهَبُ نُورُهَا بِالْأَبْصَارِ وَ هَذِهِ السَّبْعُ وَ الْبَحْرُ الْمَكْفُوفُ وَ جِبَالُ الْبَرْدِ وَ الْحُجُبُ عِنْدَ الْهَوَاءِ الَّذِي تَحَارُ فِيهِ الْقُلُوبُ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ وَ السَّبْعُ وَ الْبَحْرُ الْمَكْفُوفُ وَ جِبَالُ الْبَرْدِ وَ الْحُجُبُ وَ الْهَوَاءُ فِي الْكُرْسِيِّ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ لَا يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ.

وَ هَذِهِ السَّبْعُ وَ الْبَحْرُ الْمَكْفُوفُ وَ جِبَالُ الْبَرْدِ وَ الْحُجُبُ وَ الْهَوَاءُ وَ الْكُرْسِيُّ عِنْدَ الْعَرْشِ كَحَلَقَةٍ فِي فَلَاةٍ قَيِّ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى مَا تَحْمِلُهُ الْأَمْلاكُ إِلَّا يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ.

قَالَ يَا جَابِرُ تَأْوِيلُ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَفْتَى هَذَا الْخَلْقَ وَ هَذَا الْعَالَمَ وَ سَكَنَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَ أَهْلُ النَّارِ النَّارَ جَدَّدَ اللَّهُ عَالَمًا غَيْرَ هَذَا الْعَالَمِ وَ جَدَّدَ خَلْقًا مِنْ غَيْرِ فُحُولِهِ وَ لَا إِنَاتٍ يَعْبُدُونَهُ وَ يُوحَدُونَهُ وَ خَلَقَ لَهُمْ أَرْضًا غَيْرَ هَذِهِ الْأَرْضِ تَحْمِلُهُمْ وَ سَمَاءً غَيْرَ هَذِهِ السَّمَاءِ تُظِلُّهُمْ لَعَلَّكَ تَرَى أَنَّ اللَّهَ إِنَّمَا خَلَقَ هَذَا الْعَالَمَ الْوَاحِدَ وَ تَرَى أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ بَشَرًا

ğün yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Bu üçüncü gök onun içinde ve üstünde olanlara dördüncünün yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Bu yedi göğe kadar bu şekilde devam eder. Bu yedi gök, onun içindekiler ve üstündekiler yeryüzü ehlinin gözlelerinden saklı olan denizin yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Yedi gök ve gizli olan deniz, soğuk dağın yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir.” Sonra şu ayeti okudu: **“Gökten, oradaki dağlardan dolu indirir. (Nur, 43)”** Bu yedi gök, gizlenen deniz, soğuk dağlar “nur hicaplarının” yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. O, yetmiş bin hicaptır. Nurları gözleri alır. Bu yedi gök, gizlenen deniz, soğuk dağlar ve nurdan olan hicaplar kalplerin kendisinden hayrete düştüğü hava yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Bu yedi gök, gizlenen deniz, soğuk dağlar, nurdan olan hicaplar ve hava “kürsü”de açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir.” Sonra bu ayeti okudu: **“O’nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. Onların korunması O’na güç gelmez. O, pek yücedir (Aliyy) ve pek büyüktür (Azim). (Bakara, 255)”** Bu yedi gök, gizlenen deniz, soğuk dağlar, nurdan olan hicaplar, hava ve kürsü “arş”ın yanında açık ve boş bir arazinin bir halkası gibidir. Sonra bu ayeti okudu: **“Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir. (Tâhâ, 5)”** Melekler onu ancak **“Lâ ilâhe illâllâh ve lâ havle vale kuvvete illâ billâh”** diyerek taşırlar.

311- (2)... Cabir b. Yezid, Ebu Cafer’den (İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer’e (a.s) Allah Azze ve Celle’nin: **“İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler. (Kaf, 15)”** ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: “Ey Cabir! Bu ayetin tevili şudur: Allah Azze ve Celle bu yaratılışı ve bu âlemi yok ettiğinde, cennetlikler cennetteki, cehennemlikler cehennemdeki yerlerinde sükûnet ettiğinde; Allah bu âlemden ayrı olarak yeni bir âlem yarattı, erkek ve dişi olmayan yeni bir yaratık meydana getirdi ki onlar Allah’a ibadet ederler ve O’nu teklikle anarlar. Onlara onları yüklenmesi için bu yerden ayrı olarak yeni bir yer ve onlara gölgelik yapması için bu gökten ayrı olarak bir gök yarattı. Belki de sen Allah’ın sadece bu âlemi mi yarattığına ve sizden başka bir beşerin yaratılmadığına inanıyorsun?” Evet, Allah’a yemin ederim ki Allah bir milyon âlem ve

غَيْرُكُمْ بَلَىٰ وَ اللَّهُ لَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ أَلْفَ أَلْفِ عَالَمٍ وَ أَلْفَ أَلْفِ آدَمٍ أَنْتَ فِي آخِرِ تِلْكَ الْعَوَالِمِ وَ أُولَئِكَ الْأَدَمِيَّينَ.

۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ تَمِيمِ بْنِ بُهْلُولٍ عَنْ نَضْرِ بْنِ مُزَاهِمٍ الْمَنْقَرِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِي مَخْنَفٍ لُوطِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ قَالَ:

سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع عَنْ قُدْرَةِ اللَّهِ تَعَالَى جَلَّتْ عَظَمَتُهُ فَقَامَ خَطِيباً فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَلَائِكَةً لَوْ أَنَّ مَلَكاً مِنْهُمْ هَبَطَ إِلَى الْأَرْضِ مَا وَسِعَتْهُ لِعَظَمِ خَلْقِهِ وَ كَثْرَةِ أَجْنَحَتِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ لَوْ كَلِفَتِ الْجِنَّ وَ الْإِنْسُ أَنْ يَصِفُوهُ مَا وَصَفُوهُ لِإِعْدِ مَا بَيْنَ مَفَاصِلِهِ وَ حُسْنِ تَرْكِيبِ صُورَتِهِ وَ كَيْفَ يُوصَفُ مِنْ مَلَائِكَتِهِ مَنْ سَبْعُمِائَةٍ عَامٍ مَا بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ وَ شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَسُدُّ الْأَفُقَ بِجَنَاحٍ مِنْ أَجْنَحَتِهِ دُونَ عَظَمِ بَدَنِهِ وَ مِنْهُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ إِلَى حُجْزَتِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ قَدَّمَهُ عَلَيَّ غَيْرِ قَرَارٍ فِي جَوِّ الْهَوَاءِ الْأَسْفَلِ وَ الْأَرْضُونَ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ لَوْ أُلْقِيَ فِي نَقْرَةٍ إِنَّهَا مِجْمُوعُ الْمِيَاهِ لَوَسِعَتْهَا وَ مِنْهُمْ مَنْ لَوْ أَلْقَيْتِ الشُّفُنُ فِي دُمُوعِ عَيْنَيْهِ لَجَرَتْ دَهْرُ الدَّاهِرِينَ - فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ.

وَ سُئِلَ عَنِ الْحُجُبِ فَقَالَ أَوَّلُ الْحُجُبِ سَبْعَةٌ غِلْظُ كُلِّ حِجَابٍ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ بَيْنَ كُلِّ حِجَابَيْنِ مِنْهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ وَ الْحِجَابُ الثَّلَاثُ سَبْعُونَ حِجَاباً بَيْنَ كُلِّ حِجَابَيْنِ مِنْهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ وَ طُولُهُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ حَجَبَةُ كُلِّ حِجَابٍ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ قُوَّةُ كُلِّ مَلَكٍ مِنْهُمْ قُوَّةُ الثَّقَلَيْنِ مِنْهَا ظُلْمَةٌ وَ مِنْهَا نُورٌ وَ مِنْهَا نَارٌ وَ مِنْهَا دُخَانٌ وَ مِنْهَا سَحَابٌ وَ مِنْهَا بَرَقٌ وَ مِنْهَا مَطَرٌ وَ مِنْهَا رَعْدٌ وَ مِنْهَا ضَوْءٌ وَ مِنْهَا رَمْلٌ وَ مِنْهَا جَبَلٌ وَ مِنْهَا عَجَاجٌ وَ مِنْهَا مَاءٌ وَ مِنْهَا أَنْهَارٌ وَ هِيَ حُجُبٌ مُخْتَلِفَةٌ غِلْظُ كُلِّ حِجَابٍ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ أَلْفَ عَامٍ ثُمَّ سُرَادِقَاتُ الْجَلَالِ وَ هِيَ سَبْعُونَ سُرَادِقاً فِي كُلِّ سُرَادِقٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ بَيْنَ كُلِّ سُرَادِقٍ وَ سُرَادِقٍ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ ثُمَّ سُرَادِقُ الْعِزِّ ثُمَّ سُرَادِقُ الْكِبَرِيَاءِ ثُمَّ سُرَادِقُ الْعَظَمَةِ ثُمَّ سُرَادِقُ الْقُدْسِ ثُمَّ سُرَادِقُ الْجَبَرُوتِ ثُمَّ سُرَادِقُ الْفَخْرِ - ثُمَّ الثُّورُ الْأَبْيَضُ ثُمَّ سُرَادِقُ

bir milyon Âdem yarattı. Sen o dünyaların ve Âdem'lerin sonuncusundansın.”

312- (3)... Zeyd b. Veheb, Emirel Müminin'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Emirel Müminin Ali b. Ebu Talib'e (a.s) , azameti yüce olan Allah Teâlâ'nın kudreti soruldu. Allah'a hamdü sena ettikten sonra şunları söyledi: “Allah Tebareke ve Teâlâ'nın melekleri vardır. Eğer o meleklerden biri yeryüzüne inerse vücudunun büyüklüğü ve kanatlarının çokluğundan dolayı tüm arzı kaplar. Eğer cinler ve insanlar onlardan bazılarını vasfetmek için görevlendirilseler, mafsallarının birbirinden uzaklığından ve suretlerinin terkiplerinin güzelliğinden onları vafedemezler. Nasıl O'nun meleklerinden bir meleği vafedebilirler ki sadece omzundan kulak memesinin arası yedi yüz yıllık yoldur! Onlardan bazılarının sadece bir kanadı ufku kapatır, bedenlerinin büyük olmasından değil. Onlardan bazıları o şekildedir ki gökler eteklerindedir. Onlardan bazılarının ayakları aşağı hava atmosferinde karar bulmamıştır ve yerler onun dizlerine kadardır. Eğer onlardan bazıları parmak uçlarını tüm denizlere salsa denizler onun genişliğini kaldıramaz. Onlardan bazılarının gözyaşları ile gemiler hareket etseler ilelebet hareket ederlerdi. **“Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir. (Müminin, 14)”**

Hiz. Ali'den (a.s) hicaplar da soruldu. Şöyle buyurdu: “İlk hicaplar yedi tanedir. Her bir hicabın kalınlığı beş yüz yıllık bir yolun uzaklığı kadardır ve her bir hicabın birbirine olan uzaklığı beş yüz yıllık bir yol miktarı kadardır. Üçüncü hicap yetmiş hicaptır ve her birinin birbirine olan uzaklığı beş yüz yıllık bir yol mesafesi kadardır. Hicapların uzunluğu da beş yüz yıllık bir uzaklık mesafesindedir. Her hicabı yetmiş bin melek korur. O meleklerin her birinin gücü iki âlem kadardır. O hicaplardan bazıları karanlık, bazıları nur, bazıları ateş, bazıları duman, bazıları bulut, bazıları şimşek, bazıları yağmur, bazıları gök gürültüsü, bazıları ışıık, bazıları kum, bazıları dağ, bazıları toz, bazıları su ve bazıları da nehirden olan değişik hicaplardır. Her bir hicabın kalınlığı yetmiş bin yıl yol mesafesindedir. Tenteleri⁵⁶ (büyük çadır) celâlden ve yetmiş tanedir. Tüm tentelerde yetmiş bin melek vardır. Bir tente ile diğer tente arasında beş yüz yıllık bir yol vardır. Sonra izzet tentesi, sonra Kibriya tentesi, sonra azamet tentesi, sonra kuds tentesi, sonra ceberût

الْوَحْدَانِيَّةَ وَهُوَ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ أَلْفَ عَامٍ فِي سَبْعِينَ أَلْفَ عَامٍ ثُمَّ الْحِجَابُ الْأَعْلَى وَ انْقِضَى كَلَامُهُ عَ وَ سَكَتَ.

فَقَالَ لَهُ عُمَرُ لَا بَقِيَتْ لِيَوْمٍ لَا أَرَاكَ فِيهِ يَا أَبَا الْحَسَنِ.

٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَسْوَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعْدَوَيْهِ الْبُرْدَعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا عَدِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْبَاقِي أَبُو عُمَيْرٍ بِأَذَنِهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْبَرَاءِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُنْعِمِ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ وَهْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ص:

أَنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى دِيكًا رِجْلَاهُ فِي تُخُومِ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى وَ رَأْسُهُ عِنْدَ الْعَرْشِ ثَانِي عُنُقِهِ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ مَلَكٌ مِنْ مَلَائِكَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ رِجْلَاهُ فِي تُخُومِ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى مَضِي مُصْعِدًا فِيهَا مَدَّ الْأَرْضِينَ حَتَّى خَرَجَ مِنْهَا إِلَى أَفْقِ السَّمَاءِ ثُمَّ مَضَى فِيهَا مُصْعِدًا حَتَّى انْتَهَى قَرْنُهُ إِلَى الْعَرْشِ وَ هُوَ يَقُولُ سُبْحَانَكَ رَبِّي وَ إِنَّ لَدَيْكَ الدِّيكِ جَنَاحَيْنِ إِذَا نَشَرَهُمَا جَاوَزَا الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ اللَّيْلِ نَشَرَ جَنَاحَيْهِ وَ خَفَقَ بِهِمَا وَ صَرَخَ بِالتَّسْبِيحِ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ سُبْحَانَ الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ الْقُدُّوسِ - لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ سَبَّحَتْ دِيكُهُ الْأَرْضَ كُلَّهَا وَ خَفَقَتْ بِأَجْنِحَتَيْهَا وَ أَخَذَتْ فِي الصَّرَاحِ فَإِذَا سَكَنَ ذَلِكَ الدِّيكُ فِي السَّمَاءِ سَكَتَتِ الدِّيكَةُ فِي الْأَرْضِ فَإِذَا كَانَ فِي بَعْضِ السَّحَرِ نَشَرَ جَنَاحَيْهِ فَجَاوَزَا الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ وَ خَفَقَ بِهِمَا وَ صَرَخَ بِالتَّسْبِيحِ - سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْقَهَّارِ سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الْعَرْشِ الْمَجِيدِ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الرَّفِيعِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ سَبَّحَتْ دِيكُهُ الْأَرْضَ فَإِذَا هَاجَ هَاجَتِ الدِّيكَةُ فِي الْأَرْضِ تُجَاوِبُهُ بِالتَّسْبِيحِ وَ التَّفْدِيسِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَدَيْكَ الدِّيكِ رِيشٌ أَبْيَضٌ كَأَشَدِّ بَيَاضٍ مَا رَأَيْتُهُ قَطُّ وَ لَهُ زَعَبٌ أَخْضَرُ تَحْتَ رِيشِهِ الْأَبْيَضِ كَأَشَدِّ خُضْرَةٍ مَا رَأَيْتَهَا قَطُّ فَمَا زِلْتُ مُسْتَأَفًّا إِلَيَّ أَنْ أَنْظُرَ إِلَيَّ رِيشِ ذَلِكَ الدِّيكِ.

٥- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ:

tentesi, sonra üstünlük perdesi, sonra beyaz nur, sonra vahdaniyet tentesi ki yolu yetmiş bin yılda yetmiş bin yıl kadardır. Sonra yüce hicap...” Hz. Ali’nin (a.s) sözü böylece sona erdi ve sustu.

Ömer Hz. Ali’ye (a.s) ‘Sensiz dünyada bir gün bile kalmak istemem ey Ebu’l Hasan!’ dedi.”

313- (4)... İbn Abbas, Hz. Resûlullah’tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ’nın, ayakları aşağı yedi göğün sınırında olan bir horozu vardır. Başı arşın yanında, boynunun bir tarafı da arşın altındadır. Yüce Allah’ın melekler içinden yarattığı bir meleği vardır. Ayakları aşağı yedi göğün sınırında olan bu melek yukarı doğru hareket ederek yerlerin hudutlarını geçerek göğün ufkuna çıktı. Sonra yukarı doğru hareket ederek, boynuzu arşa ulaştı. Oradan şöyle diyor: “Sen münezzehsin ey benim Rabbim!” Bu horozun iki kanadı vardır. Eğer onları açarsa doğu ve batıyı aşar. Her gecenin sonlarına doğru iki kanadını yayarak çırpıp ve çığlık atarak Allah’ı tesbih eder ve şöyle der: “Mülkün sahibi Allah eksiklikten münezzehdir. Hayy ve Kayyûm olan Allah’tan başka ilâh yoktur.” Bu melek her ne zaman böyle yapsa, yeryüzünün tüm horozları tesbih ederek, kanatlarını birbirlerine çırpıp banlarlar. Her ne zaman gökteki bu horoz sakın kalırsa, yeryüzündeki horozlar da susar. Bu horoz sabaha yakın kanatlarını yayarak doğu ve batıyı kaplar. Kanatlarını çırpıp, feryat ederek tesbih ederek şöyle der: “Büyük Allah münezzehdir, üstün ve Kahhar Allah münezzehdir, değerli arşın sahibi Allah övgüye lâyıktır, yüksek arşın Rabbi Allah yücedir! Bu horoz ne zaman böyle yapsa yeryüzünün horozları da Allah’ı tesbih eder ve ne zaman hareket ederse bu horozlar da hareket ederek Allah Azze ve Celle’yi tesbih ve takdisle ona cevap verirler. Bu horozun gördüğün her şeyden daha beyaz bir tüyü vardır. Beyaz tüyünün altında şimdiye kadar gördüğün her şeyden daha yeşil olan bir kürkü vardır. Ben hep o horozun tüylerine bakmaya iştiağ duymuşumdur.”

314- (5)... Aynı senetle Nebî (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Allah Tebareke ve Teâlâ’nın meleklerin içinden ateşinin buzunu eritmediği, buzunun da ateşini söndürmediği bedeninin üstü ateşten, alt

إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ نِصْفُ جَسَدِهِ الْأَعْلَى نَارٌ وَنِصْفُهُ الْأَسْفَلُ ثَلْجٌ فَلَا النَّارُ تُذِيبُ الثَّلْجَ وَلَا الثَّلْجُ يُطْفِئُ النَّارَ وَهُوَ قَائِمٌ يُنَادِي بِصَوْتٍ لَهُ رَفِيعٍ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي كَفَّ حَرَّ هَذِهِ النَّارِ فَلَا تُذِيبُ هَذَا الثَّلْجَ وَكَفَّ بَرْدَ هَذَا الثَّلْجِ فَلَا يُطْفِئُ حَرَّ هَذِهِ النَّارِ اللَّهُمَّ يَا مُؤَلِّفًا بَيْنَ الثَّلْجِ وَ النَّارِ أَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِ عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَي طَاعَتِكَ.

٦- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ:

إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَلَائِكَةً لَيْسَ شَيْءٌ مِنْ أَطْبَاقِ أَجْسَادِهِمْ إِلَّا وَهُوَ يُسَبِّحُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَ يُحَمِّدُهُ مِنْ نَاحِيَةٍ بِأَصْوَاتٍ مُخْتَلِفَةٍ لَا يَرْفَعُونَ رُءُوسَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَلَا يَخْفِضُونَهَا إِلَى أَقْدَامِهِمْ مِنَ الْبُكَاءِ وَ الْخَشْيَةِ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْبَلْخِيُّ عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ حَبَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي ذَرٍّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ:

كُنْتُ آخِذًا بِيَدِ النَّبِيِّ ص وَ نَحْنُ نَتَمَاشِي جَمِيعًا فَمَا زِلْنَا نَنْظُرُ إِلَى الشَّمْسِ حَتَّى غَابَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَأَيْنَ تَغِيْبُ قَالَ فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تُرْفَعُ مِنْ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ حَتَّى تُرْفَعَ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ الْعُلْيَا حَتَّى تَكُونَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَخِرُّ سَاجِدَةً فَتَسْجُدُ مَعَهَا الْمَلَائِكَةُ الْمُوَكَّلُونَ بِهَا ثُمَّ تَقُولُ يَا رَبِّ مِنْ أَيْنَ تَأْمُرُنِي أَنْ أَطْلُعَ مِنْ مَغْرِبِي أَمْ مِنْ مَطْلِعِي فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى - وَ الشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ يَعْنِي بِذَلِكَ صُنْعَ الرَّبِّ الْعَزِيزِ فِي مُلْكِهِ الْعَلِيمِ بِخَلْقِهِ.

قَالَ فَيَأْتِيهَا جَبْرَائِيلُ بِحُلَّةٍ ضَوْءٍ مِنْ نُورِ الْعَرْشِ عَلَي مَقَادِيرِ سَاعَاتِ النَّهَارِ فِي طُولِهِ فِي الصَّيْفِ أَوْ قِصَرِهِ فِي الشِّتَاءِ أَوْ مَا بَيْنَ ذَلِكَ فِي الْخَرِيفِ وَ الرَّبِيعِ قَالَ فَتَلْبَسُ تِلْكَ الْحُلَّةَ كَمَا يَلْبَسُ أَحَدُكُمْ ثِيَابَهُ ثُمَّ تَطْلُقُ بِهَا فِي جَوِّ السَّمَاءِ حَتَّى تَطْلُعَ مِنْ مَطْلِعِهَا قَالَ النَّبِيُّ ص فَكَأَنِّي

kısmı da buzdan olan bir meleği vardır. O melek ayakta durarak yüksek sesle şöyle nida eder: “Ateşin hararetini durdurarak bu buzu eritmeyen, buzun soğukluğunu durdurarak bu ateşin hararetini söndürmeyen Allah münezzehtir. Allah’ım! Ey buzla ateşin arasında ünsiyet kuran! Mümin kullarının kalplerinin arasında da itaatinin üzerine ülfet kur.”

315- (6)... Aynı senetle Nebî (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Allah Tebareke ve Teâlâ’nın, vücudunun tüm katmanlarından Allah Azze ve Celle’yi tesbih edip, bir nahiyeden farklı seslerle O’na hamd eden melekleri vardır. Ağlamaktan ve Yüce Allah’ın korkusundan başlarını gökyüzüne doğru kaldırmaz ve ayaklarına doğru eğmezler.

316- (7)... Ebu Zer Gaffari (*rahmetullah aleyh*), şöyle rivayet etmiştir:

“Peygamberin (s.a.a) elini tutmuş onunla dolaşıyorduk. Güneşe baktığımda batıyordu. Dedim ki: Ey Resûlullah! Güneş nereye batıyor?” Buyurdu ki: “Gökten, diğer bir göğe yükselir böylece yedinci göğün yukarısına ulaşır. Oradan da arşın altına ulaşır ve secdeye kapanır ve tüm ‘müvekkil’ melekler de onunla birlikte secde ederler. Sonra şöyle der: ‘Ey Rabbim! Nereden emir verirsiniz batıdan mı, yoksa doğudan mı doğayım?’ İşte bu Allah Teâlâ’nın şu sözüdür: **Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, Azîz ve Âlim olan Allah’ın takdiri-dir.** (Yasin, 38) Yani aziz mabudun mülkünde yaptığı işler bu şekildedir. Mahlûklarını hakkıyla bilendir.”

Resûlulullah şöyle devam etti: “Cebrail arşın nurundan ışıklı bir elbise ile yaz günlerinin uzunluğu kadar yahut kış günlerinin kısalığı kadar yahut ikisinin arası olan sonbahar ve bahar da ona gelir.” Sonra şöyle buyurdu: “Güneş, sizlerden birinin elbise giydiği gibi o elbiseyi giyer. Sonra doğacağı yerden doğmak üzere gökte kaybolur.” Sonra şöyle buyurdu: “Onun üç gece miktarı kadar tutulduğunu ve ona ışığın giydirilmediğini ve sonra batıdan doğma emri verildiğini görür gibiyim. İşte bu Yüce Allah’ın bu ayetine işaret etmektedir: **Güneş katlanıp düğüldüğünde, yıldızlar (kararır) döküldüğünde...** (Tekvir, 1 ve 2) Ayın da gök ufkundaki doğuşu, hareketi, batması ve yedinci göğe doğru yükselmesi güneşinki gibidir. Arş’ın altında secde eder. Sonra Cebrail

بِهَا قَدْ حُبِسَتْ مِقْدَارَ ثَلَاثِ لَيَالٍ ثُمَّ لَا تُكْسَى ضَوْءاً وَ تُؤْمَرُ أَنْ تَطْلُعَ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ. وَ إِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ وَ الْقَمَرُ كَذَلِكَ مِنْ مَطْلَعِهِ وَ مَجْرَاهُ فِي أَفْقِ السَّمَاءِ وَ مَغْرِبِهِ وَ ارْتِفَاعِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ وَ يَسْجُدُ تَحْتَ الْعَرْشِ ثُمَّ يَأْتِيهِ جَبْرَائِيلُ بِالْحِلَّةِ مِنْ نُورِ الْكُرْسِيِّ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَ الْقَمَرُ نُورًا.

قَالَ أَبُو ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ ثُمَّ اعْتَزَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ص فَصَلَّيْنَا الْمَغْرِبَ.

٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنْ زِيَادِ الْقُنْدِيِّ عَنْ دُرُسْتٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَلَكًا بَعْدَ مَا بَيْنَ شَحْمَةٍ أَذْنِهِ إِلَى عُقْفِهِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ خَفَقَانَ الطَّيْرِ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع هَلْ فِي السَّمَاءِ بَحَارٌ قَالَ نَعَمْ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ لِبَحَارًا عُمُقُ أَحَدِهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ فِيهَا مَلَائِكَةٌ قِيَامٌ مِنْذُ خَلَقَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمَاءُ إِلَى رُكْبِهِمْ لَيْسَ فِيهِمْ مَلَكٌ إِلَّا وَ لَهُ أَلْفٌ وَ أَرْبَعُمِائَةٍ جَنَاحٍ فِي كُلِّ جَنَاحٍ أَرْبَعَةٌ وَجُوهٌ فِي كُلِّ وَجْهِ أَرْبَعَةٌ أَلْسِنٌ لَيْسَ فِيهَا جَنَاحٌ وَ لَا وَجْهٌ وَ لَا لِسَانٌ وَ لَا فَمٌ إِلَّا وَ هُوَ يُسَبِّحُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِتَسْبِيحٍ لَا يُشَبِّهُ نَوْعَ مَنْهُ صَاحِبُهُ.

١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِثْمِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الشَّعِيرِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ جَاءَ ابْنُ الْكَوَّاءِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ اللَّهُ إِنَّ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَايَةً

Kürsü'nün nurundan ışıklı bir elbiseyle ona gelir. Bu da Yüce Allah'ın bu sözüdür: “**Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan. (Yunus, 5)**”

Ebu Zer (r.a.) şöyle diyor: Sonra Resûlullah'tan ayrılarak akşam namazımızı kıldık.

317- (8)... Duruste birinden, o da Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Tebareke ve Teâlâ'nın, kulağının yumuşak yerinden boynuna kadarki uzaklığının yolu beş yüz yıllık kuş uçuşu kadar olan bir meleği vardır.

318- (9)... Cemil b. Durrac, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (a.s.) : “Acaba göklerde deniz var mıdır?” diye sordum.

Buyurdu ki: “Evet. Babam babasından O da ceddinden (a.s) Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Yedi gökte her birinin derinliğinin beş yüz yıllık yolu olan denizler vardır. O denizlerde Yüce Allah'ın yarattığı günden beri ayakta olan melekler vardır. Suları onların dizlerine kadardır. Onların arasında bin dört yüz kanadı olmayan, her kanadının dört yönün olmadığı ve tüm yönlerinin dört dili olmadığı hiçbir melek yoktur. Onda hiçbir kanat, hiçbir yön, hiçbir dil ve hiçbir ağız yoktur ki Allah Azze ve Celle'yi birbirinin tesbih çeşidine benzemeyen tesbihlerle tesbih etmiş olmasın.”

319- (10)... Esbağ b. Nubate, şöyle rivayet etmiştir:

İbn Kavva, Müminlerin Emirinin yanına gelerek şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Allah'a andolsun ki Yüce Allah'ın Kitabında bir ayet var, kalbimi bozdu ve dinimde beni şekke soktu.”

Müminlerin Emiri (a.s) ona şöyle buyurdu: “Anan sensiz kalasıca ve yok olasıca! Bu ayet hangi ayettir?”

Dedi ki: “Allah Teâlâ'nın şu ayeti: “**Diği diği kuşların her biri kendi duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir. (Nur, 41)**”

Müminlerin Emiri (a.s) şöyle buyurdu: “Ey İbn Kavva! Allah Te-

قَدْ أَفْسَدْتُ عَلَى قَلْبِي وَشَكَّكْتَنِي فِي دِينِي فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ ع ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ وَعَدِمْتُكَ وَ مَا تِلْكَ الْآيَةُ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى وَ الطُّيُورُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَ تَسْبِيحَهُ فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يَا ابْنَ الْكَوَاءِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ الْمَلَائِكَةَ فِي صُورٍ شَتَّى إِلَّا أَنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَلَكًا فِي صُورَةِ دِيكٍ أَبْيَحَ أَشْهَبَ بَرَائِنُهُ فِي الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى وَ عُرْفُهُ مُنْتَنِي تَحْتَ الْعَرْشِ لَهُ جَنَاحَانِ جَنَاحٌ فِي الْمَشْرِقِ وَ جَنَاحٌ فِي الْمَغْرِبِ وَاحِدٌ مِنْ نَارٍ وَ آخَرُ مِنْ ثُلْجٍ فَإِذَا حَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاةِ قَامَ عَلِيٌّ بَرَائِنُهُ ثُمَّ رَفَعَ عُقْفَهُ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ ثُمَّ صَفَقَ بِجَنَاحَيْهِ كَمَا تَصْفِقُ الدُّيُوكُ فِي مَنَازِلِكُمْ فَلَا الَّذِي مِنَ النَّارِ يُذِيبُ الثَّلْجَ وَ لَا الَّذِي مِنَ الثَّلْجِ يُطْفِئُ النَّارَ فَيَنَادِي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا سَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَ أَنَّ وَصِيَّهُ سَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَ أَنَّ اللَّهَ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحِ قَالَ فَتَخَفِقُ الدِّيَكَةُ بِأَجْنَحَيْهَا فِي مَنَازِلِكُمْ فَتَجِيبُهُ عَنْ قَوْلِهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى - وَ الطُّيُورُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَ تَسْبِيحَهُ مِنَ الدِّيَكَةِ فِي الْأَرْضِ.

١١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَلَائِكَةً أَنْصَافُهُمْ مِنْ بَرٍّ وَ أَنْصَافُهُمْ مِنْ نَارٍ يَقُولُونَ يَا مُؤَلِّفَا بَيْنَ الْبَرِّ وَ النَّارِ ثَبَّتْ قُلُوبَنَا عَلَي طَاعَتِكَ.

و سأخرج الأخبار التي رويتها في ذكر عظمة الله تبارك و تعالى في كتاب العظمة إن

شاء الله.

bareke ve Teâlâ melekleri değişik şekillerde yarattı. Allah Tebareke ve Teâlâ'nın, boğuk sesli gri rengine de pençeleri yerin yedinci katında olan horoz şeklinde bir meleği vardır. İkili olan ibiği arşın altındadır. Biri batıda diğeri doğuda olan iki kanadı vardır. Bunlardan biri ateşten ötekisi buzdandır. Namaz vakti geldiğinde pençelerinin üzerinde durur. Sonra boynunu arşın altından kaldırarak kanatlarını evlerinizdeki horozlarınızın çırpıtığı gibi çırpır. Ateşten olanı buzdan olanı eritmez, buzdan olanı da ateşten olanı söndürmez. Sonra şöyle nida eder: Bir ve ortağı olmayan Allah'tan başka ilâhın olmadığına tanıklık ediyorum. Muhammed'in nebilerin efendisi olduğuna vasisinin de vasilerin efendisi olduğuna tanıklık ediyorum. Allah subbuh ve kuddustur (*eksiklikten münezze*). Meleklerin ve ruhun Rabbidir.” İmam Ali (a.s) şöyle devam etti: “Evlerinizde olan horozlarınız kanatlarını hareketlendirerek ona cevap verirler. Bu Allah'ın bu sözüdür: **‘Dizi dizi kuşların her biri kendi duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir.’** Yani yeryüzünde olan horozlar.”

320- (11)... Amr b. Mervan, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Tebareke ve Teâlâ'nın yarısı soğuktan öteki yarısı ateşten olan melekleri vardır. Onlar şöyle derler: “Ey soğukla ateşin arasında ünsiyet kuran! İtaatin üstüne kalplerimizi sabit kıl.”

▪ Allah Tebareke ve Teâlâ'nın azameti hakkında rivayet ettiğim hadisleri en kısa zamanda “Azamet” kitabında nakledeceğim. İnşallah.

٣٩. باب لطف الله تبارك و تعالى

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَنَاحٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا أَصْغَرَ مِنَ الْبُعْضِ وَ الْجَرَجِسِ أَصْغَرَ مِنَ الْبُعْضِ وَ الَّذِي تُسَمُّونَهُ الْوَلَعِ أَصْغَرَ مِنَ الْجَرَجِسِ وَ مَا فِي الْفِيلِ شَيْءٌ إِلَّا وَ فِيهِ مِثْلُهُ وَ فَضَّلَ عَلَي الْفِيلِ بِالْجَنَاحَيْنِ.

39- Yüce Allah'ın Lütü Babı

321- (1)... Said b. Cenah, bazı ashabımızdan Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Allah, sivrisinekten daha küçük bir şey yaratmamıştır. Cırcır böceği sivrisinekten daha küçüktür. Adına “veleğ” denilen yaratık cırcır böceğinden daha küçüktür. Filde olan tüm şeylerin bir benzeri bunda vardır. Kaldı ki bunun filden fazla olarak iki kanadı vardır.

٤٠. باب أدنى ما يجزىء من معرفة التوحيد

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ مُخْتَارِ الْهَمْدَانِيِّ عَنِ الْفَتْحِ بْنِ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ أَدْنَى الْمَعْرِفَةِ فَقَالَ:

الإِقْرَارُ بِأَنَّهُ لَا إِلَهَ غَيْرُهُ وَلَا شِبْهَ لَهُ وَلَا نَظِيرَ وَ أَنَّهُ قَدِيمٌ مُتَبَتِّ مَوْجُودٌ غَيْرُ فَقِيدٍ وَ أَنَّهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ رَفَعَهُ قَالَ سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع عَنِ التَّوْحِيدِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عَلِيمٌ أَنَّهُ يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَقْوَامٌ مُتَعَمِّقُونَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ وَ الْآيَاتُ مِنْ سُورَةِ الْحَدِيدِ إِلَيَّ قَوْلِهِ - وَ هُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ فَمَنْ رَامَ مَا وَرَاءَ هُنَالِكَ هَلَكَ.

٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ الْمُهْتَدَى قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا عَنِ التَّوْحِيدِ فَقَالَ كُلُّ مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ آمَنَ بِهَا فَقَدْ عَرَفَ التَّوْحِيدَ قُلْتُ كَيْفَ يَقْرُؤُهَا قَالَ كَمَا يَقْرَأُ النَّاسُ وَ زَادَ فِيهِ كَذَلِكَ اللَّهُ رَبِّي كَذَلِكَ اللَّهُ رَبِّي كَذَلِكَ اللَّهُ رَبِّي.

٤- أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الطَّاحِجِيِّ عَنْ طَاهِرِ بْنِ حَاتِمِ بْنِ مَاهَوِيهِ قَالَ كَتَبْتُ إِلَى الطَّيِّبِ يَغْنَى أبا الْحَسَنِ مُوسَى ع مَا الَّذِي لَا تُجْزَى مَعْرِفَةُ الْخَالِقِ بِدُونِهِ فَكَتَبَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ لَمْ يَزَلْ سَمِيعاً وَ عَلِيماً وَ بَصِيراً وَ هُوَ الْفَعَالُ لِمَا يُرِيدُ

40- Tevhidin Marifetinin Caiz Olan En Alt Seviyesi Babı

322- (1)... Feth b. Yezid el Curcani, Ebu'l-Hasan'dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

İmam'a marifetin en alt mertebesini sordum. Buyurdu ki:

“Allah'tan başka ilâh olmadığına, benzerinin ve denginin bulunmadığına, O'nun “kadîm/öncesiz”, sabit ve var olduğuna, yitik olmadığına, O'na benzeyen hiçbir şeyin bulunmadığına inanmaktır.”

323- (2)... Asım b. Humeyd'den şöyle rivayet edilmiştir:

Ali b. Hüseyin'e (*İmam Zeynel-Abidin aleyhisselâm*) tevhidle ilgili bir soru soruldu.

Buyurdu ki: Allah Azze ve Celle, ahir zamanda meseleleri derinden inceleyen, kılı kırk yaran toplulukların ortaya çıkacağını biliyordu. Bu yüzden **“Kul huvellahu Ahad/ De ki O Allah birdir. (İhlâs, 1)”** suresini ve Hadid suresinin başından **“O, gönüllerdekini bilir. (Hadîd, 6)”** ayetine kadar olan kısmını indirdi. Bu ayetlerde yapılan açıklamalarla tatmin olmayıp ötesini kurcalayanlar ise helâk olurlar.

324- (3)... Abdülaziz b. Mühtedî şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) tevhidle ilgili bir soru sordum. Buyurdu ki: **“‘Kul huvellahu ahad...’** suresini okuyan ve içeriğine iman eden herkes tevhidi bilmiştir.”

Dedim ki: Bu sure nasıl okunmalıdır?

Buyurdu ki: “İnsanların okudukları gibi.” Sonra şunu ekledi: “Kezâlikellahu Rabbi / Rabbim olan Allah böyledir.⁵⁷...”

325- (4)... Tahir b. Hatim b. Mahaveyhi şöyle rivayet etmiştir:

Tayyip Kişiye, yani Ebu'l Hasan Musa er-Rıza'ya (a.s) şöyle bir mektup yazdım: Allah'ı tanıma hususunda daha azı caiz olmayan derece hangisidir? Bana şu cevabı yazdı:

“O'nun gibi bir şey yoktur, Allah daima işitendir, bilendir, görendir. O, dilediğini yapandır.”

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَا جِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْقُرَشِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْلَى الْكُوفِيِّ عَنْ جُوَيْرٍ عَنِ الضَّحَّاكِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي مِنْ غَرَائِبِ الْعِلْمِ.

قَالَ مَا صَنَعْتَ فِي رَأْسِ الْعِلْمِ حَتَّى تَسْأَلَ عَنْ غَرَائِبِهِ.

قَالَ الرَّجُلُ مَا رَأَسُ الْعِلْمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ.

قَالَ مَعْرِفَةُ اللَّهِ حَقٌّ مَعْرِفَتِهِ.

قَالَ الْأَغْرَابِيُّ وَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ حَقٌّ مَعْرِفَتِهِ.

قَالَ تَعْرِفُهُ بِمَا مِثْلٍ وَلَا شَيْءٍ وَلَا نِدٍّ وَأَنَّهُ وَاحِدٌ أَحَدٌ ظَاهِرٌ بَاطِنٌ أَوَّلٌ آخِرٌ لَا كُفُوَ لَهُ

وَلَا نَظِيرَ فَذَلِكَ حَقٌّ مَعْرِفَتِهِ.

326- (5)... İbn Abbas, Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Bedevî Araplardan biri Resûlullah'ın (s.a.a) yanına gelerek şöyle dedi: "Ey Resûlullah! Bana ilmin olağanüstülüklerini öğret."

Resûlullah buyurdu ki: "İlmin başını ne yaptın ki onun olağanüstülüklerinden soruyorsun?"

Adam dedi ki: "İlmin başı nedir ey Resûlullah!"

Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Allah'ı hakkıyla tanımaktır."

Bedevî adam dedi ki: "Allah'ı hakkıyla tanımak nedir?"

Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "O'nun benzeri, misli, dengi olmadığı ve hakikaten O'nun bir, tek, zahir, batın, evvel ve ahir olduğunu bilmektir. O'nun bir dengi ve benzeri yoktur. İşte bu hakkıyla tanımaktır."

٤١. باب أنه - عزوجل - لا يعرف إلا به

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّي نَاطَرْتُ قَوْمًا فَقُلْتُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ أَجَلٌ وَ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ يُعْرِفَ بِخَلْقِهِ بَلِ الْعِبَادُ يُعْرِفُونَ بِاللَّهِ.
فَقَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُثْبَةَ بْنِ قَيْسٍ بْنِ سِمْعَانَ بْنِ أَبِي رُبَيْحَةَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ص رَفَعَهُ قَالَ:
سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ.
فَقَالَ بِمَا عَرَفَنِي نَفْسُهُ. قِيلَ وَ كَيْفَ عَرَفَكَ نَفْسُهُ.

فَقَالَ لَا تُشَبِّهُهُ صُورَةً وَ لَا يُحَسُّ بِالْحَوَاسِّ وَ لَا يُقَاسُ بِالنَّاسِ قَرِيبٌ فِي بُعْدِهِ بَعِيدٌ فِي قُرْبِهِ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا يُقَالُ شَيْءٌ فَوْقَهُ أَمَامَ كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا يُقَالُ لَهُ أَمَامٌ دَاخِلٌ فِي الْأَشْيَاءِ لَا كَشَيْءٍ فِي شَيْءٍ دَاخِلٍ وَ خَارِجٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ لَا كَشَيْءٍ مِنْ شَيْءٍ خَارِجٍ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ هَكَذَا وَ لَا هَكَذَا غَيْرُهُ وَ لِكُلِّ شَيْءٍ مُبْتَدَأٌ.

٣- حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ السَّكَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع اغْرِفُوا اللَّهَ بِاللَّهِ وَ الرَّسُولَ بِالرَّسَالَةِ وَ أُولَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ الْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ.

٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ

41- Allah, Ancak Kendisiyle Bilinir Babı

327- (1)... Mansur b. Hazım şöyle rivayet eder:

Ebu Abdullah'a (*Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedim ki: "Bir toplulukla münazara ettim ve onlara 'Allah, kulları aracılığıyla tanınmaktan yücedir, üstündür, uludur. Bilâkis kullar, Allah aracılığıyla tanınırlar, bilinirler.' dedim."

Buyurdu ki: "Allah sana rahmet etsin."

328- (2)... Ali b. Ukbe b. Kays b. Sem'an b. Ebu Rebiyha -Resûlullah'ın azatlı kölesi- şöyle rivayet etmiştir:

Emirül-Müminin'e (*Ali aleyhisselâm*) soruldu: "Rabbini ne ile tanıdın?"

Buyurdu ki: "Kendini bana tanıttığı ile."

Denildi ki: Kendini sana nasıl tanıttı?

Dedi ki: "Hiçbir şey O'na benzemez, duyularla algılanmaz, insanlarla mukayese edilmez. Uzaklığında yakın, yakınlığında uzaktır. Her şeyin üstündedir. Bir şey O'nun üstündedir denemez. Her şeyin önündedir; ama O'nun önü vardır denemez. Varlıkların içindedir; ama bir şeyin bir şeye girmesi gibi değil. Varlıkların dışındadır; ama bir şeyin bir şeyden çıkması gibi değil. Bu niteliklere sahip olan Allah'ı tenzih ederim. O'ndan başkası da bu niteliklere sahip değildir. O, her şeyin başlangıcıdır."

329- (3)... Fadl b. es-Seken, Ebu Abdullah'tan (*Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet eder:

Emirül Müminin (*İmam Ali b. Ebu Tâlib aleyhisselâm*) buyurdu ki: "Allah'ı Allah ile, Resûlü risalet ile, Ulu'l-emr'i marufu emretmesi, âdil olması ve iyilikte bulunması ile tanıyın, bilin."

330- (4)... Selman-ı Farisî'ye dayandırılan uzun bir hadise göre Resûlullah'ın (s.a.a) vefatından sonra Hristiyanların lideri "Caselik" yüz kişiyle birlikte Medine'ye gelerek Ebu Bekir'e bazı konular hakkında sorular sordu. Onlara cevap veremediğinden hepsini Emirül Mü-

مُحَمَّدٌ أَبُو سَعِيدٍ النَّسَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الصُّغَدِيُّ بِمَرَوْ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ الْحَكَمِ الْعُسْكِرِيُّ وَ أَخُوهُ مُعَاذُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْحَنْظَلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَاصِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَانِيِّ عَنْ زَادَانَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ:

يَذْكُرُ فِيهِ قُدُومَ الْجَائِلِيْقِ الْمَدِينَةَ مَعَ مَائَةٍ مِنَ النَّصَارِيِّ وَ مَا سَأَلَ عَنْهُ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ أَرْشَدَ إِلَيَّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَ فَسَأَلُهُ عَنْ مَسَائِلَ فَأَجَابَهُ عَنْهَا وَ كَانَ فِيهَا سَأَلُهُ أَنْ قَالَ لَهُ أَخْبِرْنِي عَرَفْتَ اللَّهَ بِمُحَمَّدٍ أَمْ عَرَفْتَ مُحَمَّدًا بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَ:

مَا عَرَفْتُ اللَّهَ بِمُحَمَّدٍ ص وَ لَكِنْ عَرَفْتُ مُحَمَّدًا بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حِينَ خَلَقَهُ وَ أَحَدَتْ فِيهِ الْحُدُودَ مِنْ طُولٍ وَ عَرْضٍ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ مُدَبَّرٌ مَصْنُوعٌ بِاسْتِدْلَالٍ وَ إِلْهَامٍ مِنْهُ وَ إِزَادَةٍ كَمَا أَلْهَمَ الْمَلَائِكَةَ طَاعَتَهُ وَ عَرَفْتُهُمْ نَفْسَهُ بِلَا شَبِّهِ وَ لَا كَيْفٍ.

والحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة و قد أخرجه بتمامه في آخر أجزاء كتاب

النبوة.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ يَعْقُوبَ يَقُولُ مَعْنَى قَوْلِهِ اعْرِفُوا اللَّهَ بِاللَّهِ يَعْنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْأَشْخَاصَ وَ الْأَلْوَانَ وَ الْجَوَاهِرَ فَلَا عَيْنَانَ الْأَبْدَانِ وَ الْجَوَاهِرُ الْأَرْوَاحُ وَ هُوَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُشَبِّهُ جِسْمًا وَ لَا رُوحًا وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ فِي خَلْقِ الرُّوحِ الْحَسَّاسِ الدَّرَاكِ أَثَرٌ وَ لَا سَبَبٌ هُوَ الْمُتَفَرِّدُ بِخَلْقِ الْأَرْوَاحِ وَ الْأَجْسَامِ فَمَنْ نَفَى عَنْهُ الشَّيْهَيْنِ شَبَّهَ الْأَبْدَانِ وَ شَبَّهَ الْأَرْوَاحَ فَقَدْ عَرَفَ اللَّهَ بِاللَّهِ وَ مَنْ شَبَّهَهُ بِالرُّوحِ أَوْ الْبَدَنِ أَوْ الثُّورِ فَلَمْ يَعْرِفِ اللَّهَ بِاللَّهِ.

٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ

هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيِّ الْبَاقِرِ

minin’e (a.s) yönlendirdi. Sorularını sorarak cevaplarını aldılar. Case-lik’in sorduğu sorulardan biri de şuydu:

“Allah’ı Muhammed’le mi, yoksa Muhammed’i Allah Azze ve Celle’yle mi tanıdın?” Ali b. Ebu Talib (a.s) şöyle buyurdu:

“Allah’ı Muhammed’le (s.a.a) tanımadım, bilâkis Muhammed’i yaratıp onda uzunluk ve genişliği meydana getirdiğinde Allah Azze ve Celle’yle tanıdım. Sonra Allah’ın bana vermiş olduğu delil, ilham ve iradesiyle; Allah’ın meleklerine kendisine itaat etmelerini ilham ettiği ve bir şeye benzemediğini ve keyfiyetsiz olduğunu onlara öğrettiği gibi Muhammed’in (s.a.a) plânlanarak yaratılmış olduğunu anladım.”

▪ **Hadis uzun olduğundan ihtiyaç kadarını burada zikrettik. Hadisin tamamını “Nübüvvet” kitabının sonunda aktardık.**

331- (5)... Muhammed b. İmran ed- Dekkak, Muhammed b. Yakup b. İshak el Kuleynî’nin⁵⁸ şöyle dediğini rivayet eder:

“Allah’ı Allah ile tanıyın...” sözünün anlamı şudur: Allah Azze ve Celle şahısları, renkleri, cevherleri, ayanları yarattı. Ayan dediğimiz; bedenler, cevherler de ruhlardır.

Yüce Allah ne cisme, ne de ruha benzer. Hiç kimsenin, algılayan ve kavrayan ruhun yaratılmasında emir verme ve nedensellik oluşturma gibi bir yetkisi ve niteliği yoktur. Allah, ruhları ve cisimleri tek başına yaratmıştır.

Allah’tan iki benzeme olumsuzlandığı zaman yani bedenlere ve ruhlara benzemediği vurgulandığı zaman Allah, Allah ile bilinmiş, tanınmış olur. Ruha, bedene veya nura benzetildiği zaman ise Allah, Allah ile bilinmemiş olur.

332- (6)... Ziyad b. Munzir, Ebu Cafer Muhammed b. Ali el- Bakır’dan (a.s) , O da atalarından şöyle rivayet etmiştir:

Adamın biri Müminlerin Emiri’nin (a.s) karşısında ayağa kalkarak şöyle dedi:

“Ey Müminlerin Emiri! Allah’ı ne ile tanıdın?”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Azimlerin bozulması ve himmetlerin kırılması ile tanıdım. Himmet ettiğimde benimle himmetim arasına en-

عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع أَنَّهُ قَالَ:

إِنَّ رَجُلًا قَامَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَاذَا عَرَفْتَ رَبَّكَ.

قَالَ بِفُسْخِ الْعَزْمِ وَنَقْضِ الْهَمِّ لَمَّا هَمَمْتُ فَحِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَ هَمِّي وَعَزَمْتُ فَخَالَفَ الْقَضَاءُ عَزْمِي عَلِمْتُ أَنَّ الْمُدَبِّرَ غَيْرِي.

قَالَ فَبِمَاذَا شَكَرْتَ نِعْمَاءَهُ. قَالَ نَظَرْتُ إِلَى بَلَاءٍ قَدْ صَرَفَهُ عَنِّي وَأَبْلَى بِهِ غَيْرِي فَعَلِمْتُ أَنَّهُ قَدْ أَنْعَمَ عَلَيَّ فَشَكَرْتُهُ.

قَالَ فَلِمَاذَا أَحْبَبْتَ لِقَاءَهُ. قَالَ لَمَّا رَأَيْتُهُ قَدْ اخْتَارَ لِي دِينَ مَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَأَنْبِيَائِهِ عَلِمْتُ أَنَّ الَّذِي أَكْرَمَنِي بِهَذَا لَيْسَ يَنْسَانِي فَأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ.

٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَرْوَزِيُّ الْمُقْرِي قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمُقْرِي قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْمُوصِلِيُّ بِبَغْدَادَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَاصِمٍ الطَّرِيفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكَحَّالِ مَوْلَى زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ قَوْمٌ لِلصَّادِقِ ع نَدْعُو فَلَا يُسْتَجَابُ لَنَا قَالَ لِأَنْتُمْ تَدْعُونَ مَنْ لَا تَعْرِفُونَهُ.

٨- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فَقِيلَ لَهُ بِمَا عَرَفْتَ رَبَّكَ قَالَ بِفُسْخِ الْعَزْمِ وَنَقْضِ الْهَمِّ عَزَمْتُ فَفُسِخَ عَزْمِي وَهَمَمْتُ فَفُضَّضَ هَمِّي.

٩- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامٍ الْمُؤَدِّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْخَزَّازُ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ قَالَ حَضَرْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الثُّعْمَانَ الْأَحْوَلَ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ قَالَ بِتَوْفِيقِهِ وَإِرْشَادِهِ وَتَعْرِيفِهِ وَهِدَايَتِهِ قَالَ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ فَلَقِيتُ هِشَامَ

gel girdi. Azmettiğimde ise ilâhî kaza muhalefet gösterdi. Böylece gerçek müdebbirin benden başkası olduğunu bildim.”

Adam dedi ki: “Hangi delille O’nun nimetlerine şükrediyorsun?”

Şöyle buyurdu: “Belâyı benden uzaklaştırdığını ve başkasını ona müptelâ ettiğini gördüğümde bana nimet verdiğini anladım ve O’na şükrettim.”

Adam dedi ki: “Neden O’na kavuşmaktan hoşlanıyorsun?”

Buyurdu ki: “Benim için meleklerin, resullerin, enbiyaların dinini seçtiğini gördüğümde bildim ki bunlarla bana ikramda bulunarak beni unutmamış. Dolayısıyla O’na kavuşmayı seviyorum.”

333- (7)... Zeyd b. Ali babasından Musa b. Cafer’in (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Bir topluluk İmam Cafer Sadık’a (a.s) şöyle dediler: “Bizler dua ediyoruz, ancak dualarımız kabul olmuyor.”

Buyurdu ki: “Çünkü sizler tanımadığınız birine dua ediyorsunuz.”

334- (8)... Hişam b. Salim şöyle rivayet etmiştir:

İmam Sadık’a (a.s) , “Rabbini neyle tanıdın?” diye sorulunca şöyle buyurdu: “Azimlerin bozulması ve himmetlerin kırılması ile tanıdım. Azmettim azmim bozuldu ve himmet ettim himmetim kırıldı.”

335- (9)... Hişam b. Salim, şöyle anlatıyor:

Muhammed b. Numan el-Ahvel’in huzurundaydım. Bir adam kalkarak ona şöyle dedi: “Rabbini ne ile tanıdın?” Dedi ki: “O’nun yardımı, irşadı, tanıtması ve hidayeti ile tanıdım.”

Sonra onun yanından ayrıldım. Yolda Hişam b. Hakem’le karşılaştım. Ona dedim ki: “Eğer birisi bana Rabbini ne ile tanıdın diye sorarsa ona ne diyeyim?”

Dedi ki: “Eğer birisi sana ‘Rabbini ne ile tanıdın’ diye sorsa şöyle de: Allah Celle Celâluhu’yu kendimle tanıdım. Çünkü kendim, bana her şeyden daha yakındır. Nefsimin parçalarının bir araya toplandığını ve eczalarının oluşturulduğunu, aşikâr ter kibini, sağlam yapısını, değişik şekil ve tasvirlerle yapıldığını gördüm. Eksiklikten sonra artış, artıştan

بَنَ الْحَكَمِ فَقُلْتُ لَهُ مَا أَقُولُ لِمَنْ يَسْأَلُنِي فَيَقُولُ لِي بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ فَقَالَ إِنْ سَأَلَ سَائِلٌ فَقَالَ بِمَ عَرَفْتَ رَبَّكَ قُلْتُ عَرَفْتُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ بِنَفْسِي لِأَنَّهَا أَقْرَبُ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ وَ ذَلِكَ أَنِّي أَجِدُهَا أَبْعَاضاً مُجْتَمِعَةً وَ أَجْزَاءً مُؤْتَلِفَةً ظَاهِرَةً التَّرْكِيبِ مُتَبَيِّنَةً الصَّنْعَةِ مُبَيَّنَةً عَلَيَّ ضُرُوبَ مِنَ التَّخْطِيطِ وَ التَّصْوِيرِ زَائِدَةً مِنْ بَعْدِ نُقْصَانٍ وَ نَاقِصَةً مِنْ بَعْدِ زِيَادَةٍ قَدْ أَنْشِئَ لَهَا حَوَاسٍ مُخْتَلِفَةً وَ جَوَارِحَ مُتَبَايِنَةً مِنْ بَصَرٍ وَ سَمْعٍ وَ شَائٍ وَ ذَائِقٍ وَ لَامِسٍ مُجْبُولَةً عَلَيَّ الضَّعْفِ وَ النَّقْصِ وَ الْمَهَانَةِ لَا تُدْرِكُ وَاحِدَةً مِنْهَا مُدْرِكُ صَاحِبَتِهَا وَ لَا تَقْوِي عَلَيَّ ذَلِكَ عَاجِزَةٌ عِنْدَ اجْتِلَابِ الْمَنَافِعِ إِلَيْهَا وَ دَفْعِ الْمَضَارِّ عَنْهَا وَ اسْتِحَالِ فِي الْعُقُولِ وَجُودَ تَأْلِيلٍ لَا مُؤَلَّفَ لَهُ وَ ثَبَاتِ صُورَةٍ لَا مُصَوِّرَ لَهَا فَعَلِمْتُ أَنَّ لَهَا خَالِقاً خَلَقَهَا وَ مُصَوِّراً صَوَّرَهَا مُحَالِفاً لَهَا عَلَيَّ جَمِيعِ جِهَاتِهَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فِي أَنْفُسِكُمْ أَ فَلَا تُبْصِرُونَ.

١٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَبُو الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْمَأْمُونِ الْقَرَشِيُّ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ قَالَ لِي أَبُو شَاكِرٍ الدَّيْصَانِيُّ إِنَّ لِي مَسْأَلَةً تَسْتَأْذِنُ لِي عَلَيَّ صَاحِبِكَ فَإِنِّي قَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا جَمَاعَةً مِنَ الْعُلَمَاءِ فَمَا أَجَابُونِي بِجَوَابٍ مُشْبِعٍ فَقُلْتُ هَلْ لَكَ أَنْ تُخْبِرَنِي بِهَا فَلَعَلَّ عِنْدِي جَوَاباً تَرْضِيهِ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ أَلْقِيَ بِهَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَاسْتَأْذَنْتُ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ لَهُ أَ تَأْذُنُ لِي فِي السُّؤَالِ فَقَالَ لَهُ سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ فَقَالَ لَهُ مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ أَنَّ لَكَ صَانِعاً فَقَالَ وَجَدْتُ نَفْسِي لَا تَخْلُو مِنْ إِحْدَى جِهَتَيْنِ إِذَا أَنَا أَكُونُ صَنَعْتُهَا أَنَا أَوْ صَنَعَهَا غَيْرِي فَإِنْ كُنْتُ صَنَعْتُهَا أَنَا فَلَا أَخْلُو مِنْ أَحَدٍ مَعْنَيْنِ إِذَا أَنَا أَكُونُ صَنَعْتُهَا وَ كَانَتْ مَوْجُودَةً أَوْ صَنَعْتُهَا وَ كَانَتْ مَعْدُومَةً فَإِنْ كُنْتُ صَنَعْتُهَا وَ كَانَتْ مَوْجُودَةً فَقَدْ اسْتَعْنَتْ بِوُجُودِهَا عَنْ صَنَعَتِهَا وَ إِنْ كَانَتْ مَعْدُومَةً فَإِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّ الْمَعْدُومَ لَا يُحْدِثُ شَيْئاً فَقَدْ ثَبَتَ الْمَعْنَى الثَّلَاثُ أَنَّ لِي صَانِعاً وَ هُوَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَقَامَ وَ مَا أَحَارَ جَوَاباً.

قال مصنف هذا الكتاب القول الصواب في هذا الباب هو أن يقال عرفنا الله بالله لأننا

sonra eksiklik vardır onda. Onun için çeşitli duyu organları ve görmek, duymak, koklamak, tatmat, dokunmak duygusu inşa etmiştir. Bunlar zayıflık, eksiklik ve aşağılık ölçüsüne göre plânlanmıştır. Bunların hiçbirisi diğerinin idrak ettiğini idrak edemez ve ona güç yetiremez. Faydaları kendisine çekmekte ve gelebilecek zararları defetmekte acizdir. Vücudun bir var eden olmadan oluşması ve şekil veren olmadan bir şeklin oluşması akıl açısından imkânsızdır. Bunlardan onları yaratan bir yaratıcının ve şekil veren bir şekil vericinin var olduğunu, ama onlardan tüm yönlerden farklı olduğunu anladım. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: ***Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz? (Zariyat, 21)***”

336- (10)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet eder:

Ebu Şakir ed- Deysani dedi ki: “Dostundan benim için izin alabilir misin? Bir sorum var. Gerçekten onu birçok ulemaya sordum, ama beni kani edecek bir cevap alamadım.” Dedim ki: “Onu bana söyleyebilir misin? Belki bende seni ikna edecek cevap vardır.” Dedi ki: “Onu Ebu Abdullah’a söylemek hoşuma gider.”

İmam Cafer Sadık’tan (a.s) onun için izin aldım. Geldi ve O’na dedi ki: “Size soru sormama izin verir misiniz?” Buyurdu ki: “Her ne istersen sor.” Dedi ki: “Senin yaratıldığına dair ne delil vardır?” Buyurdu ki: “Kendimi iki hal üzere buldum; ya ben kendimi yarattım ya da başka birisi beni yaratmıştır. Eğer ben kendimi yarattıysam şu iki halden biridir; ya *(önceden de)* vardım veya kendimi var ettim. Eğer önceden var idiysem ve kendimi vücuda getirdiysem, kendimi vücuda getirmeme bir ihtiyaç yoktur. Eğer yok idiysem, senin de bildiğin gibi yok olan bir şey, bir şey vücuda getiremez. O halde üçüncü bir şık geçerlidir. O da şu ki benim bir yaratıcım vardır ve o da âlemlerin Rabbi olan Allah’tır.”

Cevap karşısında hayrete düşen Ebu Şakir kalkıp gitti.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyuruyor: Bu babdaki doğru görüş “Allah’ı Allah’la tanıdık” görüşüdür. Zira eğer biz O’nu aklımızla da tanımış olsak o da Yüce Allah’ın bize bir bağışdır. Eğer Allah Azze ve Celle’yi; enbiyası, resûlleri ve hüccetleri aracılığıyla tanımış olsak, onları bize gönderen ve hüccet karar kılan yine kendisidir. Eğer Allah Azze ve Celle’yi kendi aracılığımızla tanı-

إن عرفناه بعقولنا فهو عز و جل واهبها و إن عرفناه عز و جل بأنبيائه و رسله و حججه ع فهو عز و جل باعثهم و مرسلهم و متخذهم حججا و إن عرفناه بأنفسنا فهو عز و جل محدثها فيه عرفناه.

وَ قَدْ قَالَ الصَّادِقُ ع لَوْ لَا اللَّهُ مَا عُرِفْنَا وَ لَوْ لَا نَحْنُ مَا عُرِفَ اللَّهُ وَ معناه لو لا الحجج ما عرف الله حق معرفته و لو لا الله ما عرف الحجج و قد سمعت بعض أهل الكلام يقول لو أن رجلا ولد في فلاة من الأرض و لم ير أحدا يهديه و يرشده حتى كبر و عقل و نظر إلى السماء و الأرض لدله ذلك علي أن لهما صانعا و محدثا فقلت إن هذا شيء لم يكن و هو إخبار بما لم يكن أن لو كان كيف كان يكون و لو كان ذلك لكان لا يكون ذلك الرجل إلا حجة الله تعالى ذكره علي نفسه كما في الأنبياء ع منهم من بعث إلى نفسه و منهم من بعث إلى أهله و ولده و منهم من بعث إلى أهل محلته و منهم من بعث إلى أهل بلده و منهم من بعث إلى الناس كافة و أما استدلال إبراهيم الخليل ع بنظره إلى الزهرة ثم إلى القمر ثم إلى الشمس و قوله فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ فإنه ع كان نبيا ملهما مبعوثا مرسلا و كان جميع قوله بإلهام الله عز و جل إياه و ذلك قوله عز و جل - وَ تِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَي قَوْمِهِ و ليس كل أحد كإبراهيم ع و لو استغنى في معرفة التوحيد بالنظر عن تعليم الله عز و جل و تعريفه لما أنزل الله عز و جل ما أنزل من قوله فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و من قوله قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ إلى آخرها و من قوله بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَنِّي يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَ لَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً إلى قوله وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ و آخر الحشر و غيرها من آيات التوحيد.

mış isek onu oluşturan Allah Azze ve Celle'dir ve dolayısıyla O'nun aracılığıyla O'nu tanımış oluruz.

Hız. İmam Sadık (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Eğer Allah olmasaydı biz tanınmazdık ve eğer biz olmasaydık Allah tanınmazdı." Bu sözün anlamı şudur: Eğer Allah'ın hüccetleri (*İmamlar*) olmasaydı Allah bilgi üzere hakkıyla tanınmazdı ve eğer Allah olmasaydı hüccetler tanınmazdı. Kelâm ilmi mensuplarından birinin şöyle dediğini duydum: "Eğer bir kişi bir çölde dünyaya gelir ve onu doğru yola iletip irşad eden kimseyi görmeden öylece büyürse ve aklederek gök ve yere bakarsa bu durum onu gök ve yerin yapıcı ve oluşturuğu olduğuna hıdayet eder." Ona dedim ki: "Böyle bir şey olmadı ve olmayan bir şey için eğer olsaydı nasıl olurdu demenin bir anlamı yoktur. Eğer böyle bir şey olsaydı o kişi kendisi için Allah'ın hücceti dışında bir şey olmazdı. Bazı enbiyanın kendileri için, bazılarının kendi aile ve çocukları için, bazıların mahalleleri için, bazılarının kendi şehirleri için, bazılarının da tüm insanlık için gönderilmeleri gibi olurdu. Hız. İbrahim'in (a.s) önce Zühre (yıldızına), sonra aya ve daha sonra da güneşe bakarak onların battığını gördüğünde: **"Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. (Enam, 78)"** demesinin sebebi O'nun peygamber ve ilham olunan oluşudur. Onun tüm sözleri Yüce Allah'ın O'na olan ilhamıyla gerçekleşmiştir. Yüce Allah'ın **"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir (Enam, 83)"** sözünün anlamı budur. Herkes İbrahim (a.s) gibi değildir. Eğer tevhid düşünce vesilesiyle Allah'ın talimi ve tanıtmasına ihtiyaç duyulmadan bilinseydi, Allah Azze ve Celle nazil ettiğı şeyleri nazil etmezdi; bu ayetinde olduğu gibi: **"Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. (Muhammed, 19)"** Ve Allah'ın bu sözü: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samedir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur (İhlâs Suresi)"** ve yine Allah'ın bu sözü: **"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğı olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur. İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur). Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır (Enam, 101-103)"** ve yine "Haşr Suresinin" sonu ve "tevhid" hakkındaki öteki ayetlerin hepsi buna delalet etmektedir.

٤٢. باب اثبات حدوث العالم

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ يَقُولُ دَخَلَ أَبُو شَاكِرٍ الدِّيصَانِيُّ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ أَحَدُ النُّجُومِ الزَّوَاهِرِ وَكَانَ أَبَاؤُكَ بُدُورًا بَوَاهِرًا وَأُمَّهُاتُكَ عَقِيلَاتٌ عِبَاهِرٌ وَ عُنُصْرُكَ مِنْ أَكْرَمِ الْعَنَاصِرِ وَإِذَا ذُكِرَ الْعُلَمَاءُ فَبِكَ تَتَنَبَّى الْخَنَاصِرُ فَخَبَّرَنِي أَيُّهَا الْبُحْرُ الْخَضَمُ الزَّاحِرُ مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ حُدُوثِ الْعَالَمِ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع نَسْتَدِلُّ عَلَيْهِ بِأَقْرَبِ الْأَشْيَاءِ. قَالَ وَ مَا هُوَ. قَالَ فدَعَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع بَبِيضَةً فَوَضَعَهَا عَلَيَّ رَاحَتِهِ فَقَالَ هَذَا حِصْنٌ مَلُومٌ دَاخِلُهُ غَرْقِيٌّ رَقِيقٌ لَطِيفٌ بِهِ فِضَّةٌ سَائِلَةٌ وَ ذَهَبَةٌ مَائِعَةٌ ثُمَّ تَنَفَّلَ عَنْ مِثْلِ الطَّائِسِ أَدْخَلَهَا شَيْءٌ.

فَقَالَ لَا. قَالَ فَهَذَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ حُدُوثِ الْعَالَمِ.

قَالَ أَخْبَرْتُ فَأَوْجَزْتَ وَ قُلْتَ فَأَحْسَنْتَ وَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا لَا نَقْبَلُ إِلَّا مَا أَذْرَكْنَاهُ بِأَبْصَارِنَا أَوْ سَمِعْنَاهُ بِأَذَانِنَا أَوْ شَمِمْنَاهُ بِمَنَاخِرِنَا أَوْ ذُقْنَاهُ بِأَفْوَاهِنَا أَوْ لَمَسْنَاهُ بِأَكْفُنَا أَوْ تَصَوَّرَ فِي الْقُلُوبِ بَيَانًا أَوْ اسْتَنْبَطَهُ الرُّوِيَاتُ إِيقَانًا.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ذَكَرْتَ الْخَوَاسِ الْخَمْسَ وَ هِيَ لَا تَنْفَعُ شَيْئًا بَغَيْرِ دَلِيلٍ كَمَا لَا يُفْطَعُ الظُّلْمَةُ بِغَيْرِ مُضْبَاحٍ.

٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو الْفُقَيْمِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ أَنَّ ابْنَ أَبِي الْعَوْجَاءِ دَخَلَ عَلَيَّ الصَّادِقِ ع فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ أَبِي الْعَوْجَاءِ أَ مَضْنُوعٌ أَنْتَ أَمْ غَيْرُ مَضْنُوعٍ فَقَالَ لَا لَسْتُ بِمَضْنُوعٍ فَقَالَ لَهُ الصَّادِقُ ع فَلَوْ كُنْتَ مَضْنُوعًا كَيْفَ كُنْتَ تَكُونُ فَلَمْ يُجِرِ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ جَوَابًا وَ قَامَ وَ خَرَجَ.

42- Âlemin Sonradan Var Edilmişliği ve Var Edicisinin Isbatı Babı

337- (1)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Şakir ed- Deysani, Ebu Abdullah'ın (a.s) yanına gelerek şöyle dedi: “Hiç şüphesiz sen parlayan yıldızlardan bir yıldız, babalarınız ıstık saçan dolunay, anneleriniz seçkin akıllardan, unsurunuz en üstün unsurlardandır. Ne zaman ulema anılsa size göre ikinci sırada yer alırlar. Ey engin ve coşkun deniz! Bana âlemin sonradan yaratıldığına dair delilin ne olduğunu söyle.”

Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurdu: “Onun için en yakın şeyden sana delil getiriyorum.” Dedi ki: “Nedir o?”

Ebu Abdullah (a.s) bir yumurta isteyerek onun önüne koydu ve şöyle buyurdu: “Bu sağlam bir kaledir. İçi dolu, ince ve zariftir, onda altın renginde akışkan ve gümüş renginde sıvı bir madde vardır. Sonra Tavus kuşu gibi bir kuş ondan çıkacak. Ona bir şey mi dâhil oldu?” Dedi ki: “Hayır.”

Buyurdu ki: “İşte bu âlemin sonradan var edildiğine bir delildir.”

Dedi ki: “Kısa, ama öz haber verdin; konuştun, ama güzel konuştun. Benim gözlerimizle görüp kavrayacağımız veya kulaklarımızla duyacağımız veya burnumuzla koklayacağımız veya dilimizle tadacağımız veya ellerimizle dokunacağımız veya kalplerde yer edinmesi veya zihnimizle onları yakini olarak müşahede edeceğimin dışındaki şeyleri kabul etmeyeceğimi bildin.”

Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurdu: “Beş duyu organını andın. Karanlığın, ıstık dışında ortadan kalkmaması gibi, bunların da delilsiz bir yararı yoktur.”

338- (2)... Hişam b. Hakem, şöyle rivayet etmiştir:

İbn Ebul Avca, İmam Sadık'ın (a.s) yanına geldi. İmam Sadık ona şöyle buyurdu: “Ey İbn Ebu'l- Avca! Acaba sen yaratılmış mısın, yoksa yaratılmamış mısın?” Dedi ki: “Hayır yaratılmış değilim.” İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Eğer yaratılmış olsaydın, nasıl olurdun?” İbn Ebul Avca, bir cevap bulamadan kalkıp gitti.

٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَه قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا ع:

أَنَّهُ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ حَدِيثِ الْعَالِمِ.
قَالَ أَنْتَ لَمْ تَكُنْ ثُمَّ كُنْتَ وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّكَ لَمْ تُكُونَ نَفْسَكَ وَلَا كَوْنَكَ مَنْ هُوَ مِثْلُكَ.
٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ:

قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ مُصْوَورٍ قَالَ لِي هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ كَانَ زَنْدِيقٌ بِمِصْرَ يَبْلُغُهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع عَلَّمَ فَخَرَجَ إِلَى الْمَدِينَةِ لِيَنَاطِرَهُ فَلَمْ يُصَادِفْهُ بِهَا فَقِيلَ لَهُ هُوَ بِمَكَّةَ فَخَرَجَ الزَّنْدِيقُ إِلَى مَكَّةَ وَنَحْنُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَارَبَنَا الزَّنْدِيقُ وَنَحْنُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الطَّوَافِ فَضَرَبَ كَتِفَهُ كَتِفَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعَفَرُ ع مَا اسْمُكَ. قَالَ اسْمِي عَبْدُ الْمَلِكِ.
قَالَ فَمَا كُنْيَتُكَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ.
قَالَ فَمَنِ الْمَلِكُ الَّذِي أَنْتَ لَهُ عَبْدٌ أَمْ مِنْ مُلُوكِ السَّمَاءِ أَمْ مِنْ مُلُوكِ الْأَرْضِ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ ابْنِكَ أَعْبُدُ إِلَهَ السَّمَاءِ أَمْ عَبْدُ إِلَهِ الْأَرْضِ.

فَسَكَتَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قُلْ مَا شِئْتَ تُخْصِمُ قَالَ هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ قُلْتُ لِلزَّنْدِيقِ أَمْ مَا تَرُدُّ عَلَيْهِ فَنَبِّحَ قَوْلِي فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِذَا فَرَعْتَ مِنَ الطَّوَافِ فَأْتِنَا.
فَلَمَّا فَرَغَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَتَاهُ الزَّنْدِيقُ فَقَعَدَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ نَحْنُ مُجْتَمِعُونَ عِنْدَهُ فَقَالَ لِلزَّنْدِيقِ أَعْلَمُ أَنَّ لِلْأَرْضِ تَحْتًا وَ فَوْقًا قَالَ نَعَمْ.

قَالَ فَدَخَلْتَ تَحْتَهَا قَالَ لَا قَالَ فَمَا يُدْرِيكَ بِمَا تَحْتَهَا قَالَ لَا أَدْرِي إِلَّا أَنِّي أَظُنُّ أَنَّ

339- (3)... Hüseyin b. Halid, Ebul Hasan Ali b. Musa er-Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Bir adam gelerek şöyle dedi: “Ey Resûlullah'ın oğlu! Âlemin sonradan olduğuna dair delil nedir?” İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Sen yok-tun, sonradan oluş-tun, sen de biliyorsun ki kendi kendine oluşmadın ve senin gibi birisi de seni oluşturmadı.”

340- (4)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet etmiştir:

“Mısır'da bir zındık (*ateist*) vardı. Bu adam, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) bazı sözlerini duymuştu. Onunla tartışmak için Medine'ye geldi; fakat orada İmam'ı göremedi. Ona İmam Mekke'ye gitti, dediler. O da İmam'ın peşinden Mekke'ye geldi. Biz Ebu Abdullah ile beraberdik. Adam bizimle karşılaştı. Biz de Ebu Abdullah ile birlikte Kâbe'yi tavaf ediyorduk. Adamın adı Abdulmelik, künyesi de Ebu Abdullah'tı. Adam, omzunu Ebu Abdullah'ın omzuna dokundurdu.

Ebu Abdullah (a.s) ona: “Adın nedir?” diye sordu.

Adam: “Adım, Abdulmelik'tir / Hükümdarın kulu” dedi.

İmam: “Peki, senin künyen nedir?” diye sordu.

Adam: “Ebu Abdullah / Allah'ın kulunun babasıdır” dedi.

İmam: “Senin kulu olduğun bu hükümdar kimdir? Yeryüzündeki bir hükümdar mı yoksa gökteki bir hükümdar mı? Söyle bakayım, senin oğlun, gökteki ilâhın mı kuludur yoksa yerdeki bir ilâhın mı? İstedliğini söyle, anında cevabını alırsın, bütün görüşlerin çürütülür.”

Zındık adama dedim ki: “Niçin cevap vermiyorsun?” Adam dedi ki: “Onun huzurunda izni olmadan konuşmak çirkin kaçır.” Ebu Abdullah dedi ki: “Tavafi tamamladığımız zaman yanımıza gel.”

İmam Ebu Abdullah (a.s) tavafi bitirince ateist yanına geldi. Ebu Abdullah'ın karşısına oturdu. Hepimiz onun yanında toplanmış bulunuyorduk.

Ebu Abdullah ateiste sordu: “Sen, yerin altına ve üstünün olduğunu biliyor musun?” Adam: “Evet” dedi.

İmam «Peki, yerin altına girdin mi?» diye sordu. Adam: «Hayır» dedi. İmam «Öyleyse yerin altında ne olduğunu nereden biliyorsun?»

لَيْسَ تَحْتَهَا شَيْءٌ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فَالْظُّنُّ عَجْزٌ مَا لَمْ تَسْتَيْقِنْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فَصَعِدَتِ السَّمَاءُ قَالَ لَا.
قَالَ فَتَدْرِي مَا فِيهَا قَالَ لَا.

قَالَ فَاتَّيَتِ الْمَشْرِقَ وَالْمَغْرِبَ فَنَظَرَتْ مَا خَلْفَهُمَا قَالَ لَا.

قَالَ فَعَجَبًا لَكَ لَمْ تَبْلُغِ الْمَشْرِقَ وَ لَمْ تَبْلُغِ الْمَغْرِبَ وَ لَمْ تَنْزِلْ تَحْتَ الْأَرْضِ وَ لَمْ تَصْعِدِ
السَّمَاءَ وَ لَمْ تُخْبِرْ هُنَاكَ فَتَعْرِفَ مَا خَلْفَهُنَّ وَ أَنْتَ جَاوِدٌ مَا فِيهِنَّ وَ هَلْ يَجْحَدُ الْعَاقِلُ مَا
لَا يَعْرِفُ.

فَقَالَ الزَّنْدِيقُ مَا كَلَّمَنِي بِهَذَا أَحَدٌ غَيْرُكَ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فَأَنْتَ فِي شَكٍّ مِنْ ذَلِكَ فَلَعَلَّ هُوَ أَوْ لَعَلَّ لَيْسَ هُوَ قَالَ الزَّنْدِيقُ وَ
لَعَلَّ ذَلِكَ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَيُّهَا الرَّجُلُ لَيْسَ لِمَنْ لَا يَعْلَمُ حُجَّةٌ عَلَيَّ مَنْ يَعْلَمُ فَلَا حُجَّةَ لِلْجَاهِلِ
عَلَيَّ الْعَالِمِ يَا أَخَا أَهْلِ مِصْرَ تَفْهَمُ عَنِّي فَإِنَّا لَا نَشْكُ فِي اللَّهِ أَبَدًا أَمَا تَرَى الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَ
الَّيْلَ وَ النَّهَارَ يَلْجَانِ وَ لَا يَسْتَبِيهَانِ يَذْهَبَانِ وَ يَرْجِعَانِ قَدْ اضْطَرَّا لَيْسَ لَهُمَا مَكَانٌ إِلَّا مَكَانُهُمَا
فَإِنْ كَانَا يَقْدِرَانِ عَلَيَّ أَنْ يَذْهَبَا فَلَا يَرْجِعَانِ فَلِمَ يَرْجِعَانِ وَ إِنْ لَمْ يَكُونَا مُضْطَرَّيْنِ فَلِمَ لَا
يَصِيرُ اللَّيْلُ نَهَارًا وَ النَّهَارُ لَيْلًا اضْطَرَّا. وَ اللَّهُ يَا أَخَا أَهْلِ مِصْرَ إِلَيَّ دَوَامُهُمَا وَ الَّذِي اضْطَرَّهُمَا
أَحْكَمُ مِنْهُمَا وَ أَكْبَرُ مِنْهُمَا.

قَالَ الزَّنْدِيقُ صَدَقْتَ.

ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا أَخَا أَهْلِ مِصْرَ الَّذِي تَذْهَبُونَ إِلَيْهِ وَ تَظُنُّونَهُ بِالْوَهْمِ فَإِنْ كَانَ
الدَّهْرُ يَذْهَبُ بِهِمْ لِمَ لَا يَرُدُّهُمْ وَ إِنْ كَانَ يَرُدُّهُمْ لِمَ لَا يَذْهَبُ بِهِمُ الْقَوْمُ مُضْطَرُّونَ.

يَا أَخَا أَهْلِ مِصْرَ السَّمَاءُ مَرْفُوعَةٌ وَ الْأَرْضُ مَوْضُوعَةٌ لِمَ لَا تَسْقُطُ السَّمَاءُ عَلَيَّ الْأَرْضِ
وَ لِمَ لَا تَنْحَدِرُ الْأَرْضُ فَوْقَ طَاقَتِهَا فَلَا يَتِمَّاسَكَانِ وَ لَا يَتِمَّاسُكَ مِنْ عَلَيَّهِمَا.

diye sordu. Adam: «Bilmiyorum; ama yerin altında bir şey olmadığını zannediyorum» dedi.

Ebu Abdullah (a.s) : “Zan, kesin bilgi sahibi olunamayan bir meselede çaresizliğin göstergesidir” dedi. Sonra şunu söyledi: “Peki, göğе çıktın mı?” Adam: “Hayır” dedi.

İmam «Orada ne olduğunu biliyor musun?» diye sordu. Adam: «Hayır» dedi.

Bunun üzerine İmam şöyle buyurdu: “Sana hayret ediyorum! Doğuya gitmemişsin, batıya ulaşmamışsin, yere inmemişsin, göğе çıkmamışsin, göğün sınırlarını aşmamışsin, ötesinde neler olduğunu bilmiyorsun! Bununla beraber buradakileri (*Evrene egemen olan düzeni, Yaratıcının varlığına delâlet eden olağanüstü plânı*) inkâr ediyorsun! Akıllı bir insan bilmediği bir şeyi inkâr eder mi?” Ateist adam dedi ki: “Senden başka kimse benimle bu şekilde konuşmamıştı.”

Ebu Abdullah (a.s) dedi ki: “Bununla beraber sen, bu hususta şüphe içindesin. Böyle olabilir de, olmayabilir de, diye kuşku duyuyorsun!” Adam: “Olabilir” dedi.

Ebu Abdullah dedi ki: “Ey kişi! Bilmeyenin, bilen birine karşı ile ri sürebileceği bir kanıtı olmaz. Cahilin kanıtı olamaz. Ey Mısırlıların kardeşi! Beni iyi dinle ve sözlerimi iyice anla. Çünkü biz hiçbir zaman Allah hakkında şüphey e düşmeyiz. Güneş’i ve Ay’ı, ufuklardan belirip dünyayı kaplayan geceyi ve gündüzü görmez misin ki hiç yanılmazlar, dönüşümlü olarak yer değiştirirler? Bir iradeye uymakla yükümlüdürler ve içinde bulundukları yörüngeden başka bir yerleri yoktur. Eğer gitmeye güçleri yetseydi niçin dönsünlerdi ki? Eğer bir iradenin direktiflerine uymakla yükümlü olmasalardı, niçin gece gündüze, gündüz de geceye dönüşmesini ki? Mecburdurlar. Allah’a yemin ederim ki, sürekli olarak bulundukları yörüngede hareket etmeye onları mecbur kılan da, onlardan daha fazla hikmet sahibidir, onlardan daha büyüktür.” Ateist adam dedi ki: “Doğru söylüyorsun!

Ardından Ebu Abdullah (a.s) sözlerini şöyle sürdürdü: “Ey Mısırlıların kardeşi! Sizin savunduğunuz ve ‘dehr/zaman’ olduğunu sandığınız şey, insanları götürüyorsa, niçin onları bir daha geri getirmiyor? Şayet getiriyorsa, niçin geri götürmüyor? Ey Mısırlıların kardeşi, herkes bir irade karşısında çaresizdir. Gök yükseltilmiş, yer serilmiştir. Niçin

فَقَالَ الرَّنْدِيقُ أَمْسِكُهُمَا وَاللَّهُ رِثْمُهُمَا وَسَيِّدُهُمَا فَاَمَّنَ الرَّنْدِيقُ عَلَيَّ يَدَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع.
فَقَالَ لَهُ حُمْرَانُ بْنُ أَعْيَنٍ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ أَمَنْتَ الرَّنَادِقَةَ عَلَيَّ يَدَيْكَ فَقَدْ آمَنْتَ الْكُفَّارُ
عَلَيَّ يَدَيَّ أَبِيكَ.

فَقَالَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي آمَنَ عَلَيَّ يَدَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع اجْعَلْنِي مِنْ تَلَامِيذِكَ.
فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع لِهَشَامِ بْنِ الْحَكَمِ خُذْهُ إِلَيْكَ فَعَلَّمَهُ فَعَلَّمَهُ هِشَامٌ فَكَانَ مُعَلِّمَ أَهْلِ
مِصْرَ وَ أَهْلِ شَامَ وَ حَسَنَتْ طَهَارَتُهُ حَتَّى رَضِيَ بِهَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع.

٥- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ
بْنُ إِدْرِيسَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ
الْحُسَيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَعْقُوبَ الْهَاشِمِيِّ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ:

دَخَلَ ابْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ أَلَيْسَ تَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ.
فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع بَلَى.
فَقَالَ أَنَا أَخْلُقُ.

فَقَالَ لَهُ كَيْفَ تَخْلُقُ.

فَقَالَ أَحَدُثْ فِي الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَلْبِثْ عَنْهُ فَيَصِيرُ دَوَابٌّ فَأَكُونُ أَنَا الَّذِي خَلَقْتُهَا.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَلَيْسَ خَالِقُ الشَّيْءِ يَعْرِفُ كَمْ خَلَقَهُ.

قَالَ بَلَى.

قَالَ فَتَعْرِفُ الذَّكَرَ مِنْهَا مِنَ الْأُنْثَى وَ تَعْرِفُ كَمْ عُمُرُهَا فَسَكَتَ.

٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

يَعْقُوبَ الْكَلِينِيُّ بِإِسْنَادِهِ رَفَعَ الْحَدِيثَ:

أَنَّ ابْنَ أَبِي الْعَوْجَاءِ حِينَ كَلَّمَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَادَ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي فَجَلَسَ وَ هُوَ
سَاكِتٌ لَا يَنْطِقُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع كَأَنَّكَ جِئْتَ تُعِيدُ بَعْضَ مَا كُنَّا فِيهِ فَقَالَ أَرَدْتُ ذَاكَ يَا

gök, yerin üzerine düşmez? Yer, neden katmanları üzerine yuvarlanmaz, yerle gök niçin birbirine çarpmaz ve yerin üzerindeki neden birbirine girmezler?” Zındık dedi ki: “Onları Rableri ve efendileri olan Allah tutuyor.”

Böylece zındık adam, Ebu Abdullah’ın aracılığıyla iman etti.

Humran, İmam’a dedi ki: “Sana kurban olayım, zındıklar senin aracılığınla iman ettikleri gibi kâfirler de, senin baban aracılığıyla iman etmişlerdi.”

Ebu Abdullah’ın aracılığıyla iman eden kişi dedi ki: “Beni öğrencin yapar mısın?”

Ebu Abdullah dedi ki: “Ey Hişam b. Hakem! Bunu yanına al ve onu eğit.” Şamlıların ve Mısırlıların öğretmeni⁵⁹ olan Hişam, ona İslâm’ı öğretti. Adam tertemiz bir inanca sahip oldu. İmam Sadık (a.s) ondan memnundu.

341- (5)... Mervan b. Müslim, şöyle diyor:

İbn Ebul Avca, Ebu Abdullah’ın (a.s) yanına gelerek şöyle dedi: “Acaba Allah’ın tüm şeylerin yaratıcısı olduğunu düşünmüyor musun?” Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: “Evet” Dedi ki: “Ben de yaratıyorum.”

İmam (a.s) dedi ki: “Nasıl yaratıyorsun?” Dedi ki: “Bir yere dışkıyı yapıyorum. Sonra bir müddet bekledikten sonra canlılara dönüşüveriyorlar. Dolayısıyla ben onların yaratıcısı oluyorum.”

Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurdu: «Acaba yaratıcı ne kadar yaratıgını bilmez mi?» Dedi ki: «Evet.»

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: «Öyleyse onların erkek mi dişi mi olduklarını ve ne kadar ömür süreceklerini de biliyorsun demektir?» Bu sorudan sonra İbn Ebul Avca öylece kalakaldı.

342- (6)... Muhammed b. Yakup el-Kuleynî’nin isnadıyla.

İbn Ebul Avca, ikinci gün Ebu Abdullah’ın meclisine geri döndü. Bir yere oturdu, konuşmadan öylece sessiz bekledi. Ebu Abdullah ona dedi ki: «Bana öyle geliyor ki, önceki tartışmamızı sürdürmek için geldin!» Dedi ki: “Bunu istedim, Ey Resûlullah’ın oğlu!”

ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا أَعْجَبَ هَذَا تُنْكِرُ اللَّهَ وَ تَشْهَدُ أَنِّي ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ.
فَقَالَ الْعَادَةُ تَحْمِلُنِي عَلَيَّ ذَلِكَ.

فَقَالَ لَهُ الْعَالِمُ ع فَمَا يَمْنَعُكَ مِنَ الْكَلَامِ.

قَالَ إِجْلَالًا لَكَ وَ مَهَابَةً مَا يُنْطَلِقُ لِسَانِي بَيْنَ يَدَيْكَ فَإِنِّي شَاهَدْتُ الْعُلَمَاءَ وَ نَاطَرْتُ
الْمُتَكَلِّمِينَ فَمَا تَدَاخَلَنِي هَيْبَةٌ قَطُّ مِثْلَ مَا تَدَاخَلَنِي مِنْ هَيْبَتِكَ.

قَالَ يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَكِنْ أَفْتَحُ عَلَيْكَ بِسُؤَالٍ وَ أَقْبَلَ عَلَيْهِ.

فَقَالَ لَهُ أَمْضُوعُ أَنْتَ أَمْ غَيْرُ مَضُوعٍ.

فَقَالَ عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ أَبِي الْعَوْجَاءِ أَنَا غَيْرُ مَضُوعٍ.

فَقَالَ لَهُ الْعَالِمُ ع فَصِفْ لِي لَوْ كُنْتَ مَضُوعًا كَيْفَ كُنْتَ تَكُونُ.

فَبَقِيَ عَبْدُ الْكَرِيمِ مَلِيًّا لَا يُحِيرُ جَوَابًا وَ وَلَعَ بِخَشَبَةٍ كَانَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ هُوَ يَقُولُ طَوِيلُ
عَرِيضٌ عَمِيقٌ قَصِيرٌ مُتَحَرِّكٌ سَاكِنٌ كُلُّ ذَلِكَ صِفَةُ خَلْقِهِ.

فَقَالَ لَهُ الْعَالِمُ ع فَإِنْ كُنْتَ لَمْ تَعْلَمْ صِفَةَ الصَّنْعَةِ غَيْرَهَا فَاجْعَلْ نَفْسَكَ مَضُوعًا لِمَا تَجِدُ
فِي نَفْسِكَ - مِمَّا يَحْدُثُ مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ.

فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الْكَرِيمِ سَأَلْتَنِي عَنْ مَسْأَلَةٍ لَمْ يَسْأَلْنِي أَحَدٌ عَنْهَا قَبْلَكَ وَ لَا يَسْأَلْنِي أَحَدٌ
بَعْدَكَ عَنْ مِثْلِهَا.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع هَبْكَ عَلِمْتَ أَنَّكَ لَمْ تُسْأَلْ فِيمَا مَضَى فَمَا عِلْمُكَ أَنَّكَ لَا تُسْأَلُ
فِيمَا بَعْدُ عَلَيَّ أَنَّكَ يَا عَبْدَ الْكَرِيمِ نَقَضْتَ قَوْلَكَ لِأَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ الْأَشْيَاءَ مِنَ الْأَوَّلِ سَوَاءٌ فَكَيْفَ
قَدَّمْتَ وَ أَخَّرْتَ.

ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَ الْكَرِيمِ أَزِيدُكَ وَضُوحاً أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ مَعَكَ كَيْسٌ فِيهِ جَوَاهِرُ فَقَالَ لَكَ

Ebu Abdullah (a.s) dedi ki: “Şaşırtıcı bir davranış! Allah’ı inkâr ediyorsun; ama benim Allah’ın elçisinin çocuğu olduğumu kabul ediyorsun.” Dedi ki: “Ağız alışkanlığıyla böyle söyledim, inandığımdan değil.”

Bunun üzerine Âlim (a.s) ona: “Seni konuşmaktan alıkoyan nedir?” diye sordu.

Dedi ki: “Senin görkem ve heybet karşısında dilim dönmüyor. Ben bu güne kadar nice âlim gördüm, nice kelâmcıyla tartıştım, bunların hiçbirinin heybetinden seninki kadar etkilenmedim.”

Dedi ki: “Böyle olur. Fakat ben sana bir soru sorayım, sen buna karşılık ver.” Ardından şöyle dedi: “Sen, yapılmış (*yaratılmış*) mısın yoksa yapılmamış (*yaratılmamış*) mısın?»

Abdulkerim b. Ebul Avca dedi ki: “Bilâkis ben, biri tarafından yaratılmışım.”

Âlim (a.s) dedi ki: «Öyleyse söyle bakayım, eğer biri tarafından yaratılmış olsaydın, nasıl olurdun?»

Abdulkerim uzun süre cevap veremeden öylece kalakaldı. Sonra önünde duran bir çöple oyalanarak bir yandan da şunları söylemeye çalıştı:

“Yaratılmış varlıklar uzun, geniş, derin, kısa, hareketli ve hareket-siz olurlar. Bütün bunlar bir şeyin yaratıldığını gösteren niteliklerdir.”

Âlim (a.s) ona şöyle dedi: «Eğer yaratılmışlığın nitelikleri olarak bunlardan başka bir şeyi bilmiyorsan, kendini de yaratılmış kabul etmen gerekir; çünkü kendinde de bu nitelikleri bulabilirsin.»

Abdulkerim, İmam’a şöyle dedi: “Bana öyle bir soru sordun ki, senden önce hiç kimse böyle bir soru sormamıştı ve senden sonra da kimse benzeri bir soru soracak değildir.”

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dedi: «Varsayalım ki bundan önce sana böyle bir soru sorulmadığını bildin. Peki, bundan sonra böyle bir sorunun sana sorulmayacağını nereden biliyorsun? Üstelik ey Abdulkerim, bu sözlerinle sen kendinle çelişiyorsun. Çünkü sen varlıkların ezelden beri eşit konumda olduklarını ileri sürüyorsun. Peki, o zaman nasıl oluyor da bazı şeylere öncelik, bazılarına da sonralık niteliğini yakıştırıyorsun?»

İmam ardından şunları söyledi: «Ey Abdulkerim, sana biraz daha

قَائِلٌ هَلْ فِي الْكِيسِ دِينَارٌ فَفَتَيْتَ كَوْنَ الدِّينَارِ فِي الْكِيسِ فَقَالَ لَكَ قَائِلٌ صِفْ لِيَ الدِّينَارَ وَ
كُنْتُ غَيْرَ عَالِمٍ بِصِفَتِهِ هَلْ كَانَ لَكَ أَنْ تَنْفِي كَوْنَ الدِّينَارِ فِي الْكِيسِ وَأَنْتَ لَا تَعْلَمُ.

قَالَ لَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ فَالْعَالَمُ أَكْبَرُ وَأَطْوَلُ وَأَعْرَضُ مِنَ الْكِيسِ فَلَعَلَّ فِي الْعَالَمِ
صُنْعَةً لَا تَعْلَمُ صِفَةَ الصَّنْعَةِ مِنْ غَيْرِ الصَّنْعَةِ.

فَانْقَطَعَ عَبْدُ الْكَرِيمِ وَأَجَابَ إِلَى الْإِسْلَامِ بَعْضُ أَصْحَابِهِ وَبَقِيَ مَعَهُ بَعْضُ قَعَادَ فِي الْيَوْمِ
الثَّالِثِ.

فَقَالَ أَقْلِبِ السُّؤَالَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع سَلْ عَمَّا شِئْتَ.

فَقَالَ مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ حَدَثِ الْأَجْسَامِ.

فَقَالَ إِنِّي مَا وَجَدْتُ شَيْئاً صَغِيراً وَلَا كَبِيراً إِلَّا إِذَا ضَمُّ إِلَيْهِ مِثْلُهُ صَارَ أَكْبَرَ وَفِي ذَلِكَ
زَوَالٌ وَانْتِقَالٌ عَنِ الْحَالَةِ الْأُولَى وَلَوْ كَانَ قَدِماً مَا زَالَ وَلَا حَالٌ لِأَنَّ الَّذِي يَزُولُ وَيَحُولُ
يَجُوزُ أَنْ يُوجَدَ وَيَبْطُلَ فَيَكُونُ بِوُجُودِهِ بَعْدَ عَدَمِهِ دُخُولٌ فِي الْحَدَثِ وَفِي كَوْنِهِ فِي الْأُولَى
دُخُولُهُ فِي الْعَدَمِ وَلَنْ يَجْتَمِعَ صِفَةُ الْأَزَلِ وَالْعَدَمِ فِي شَيْءٍ وَاحِدٍ.

فَقَالَ عَبْدُ الْكَرِيمِ هَبْكَ عَلِمْتُ فِي جَرَى الْحَالَتَيْنِ وَالزَّمَانَيْنِ عَلَيَّ مَا ذَكَرْتَ وَاسْتَدَلَلْتُ
عَلَيَّ حَدُوثِهَا فَلَوْ بَقِيَتِ الْأَشْيَاءُ عَلَيَّ صِغَرِهَا مِنْ أَيْنَ كَانَ لَكَ أَنْ تَسْتَدِلَّ عَلَيَّ حَدُوثِهَا.

فَقَالَ الْعَالِمُ ع إِنَّمَا تَتَكَلَّمُ عَلَيَّ هَذَا الْعَالَمِ الْمَوْضُوعِ فَلَوْ رَفَعْنَاهُ وَوَضَعْنَا عَالِماً آخَرَ كَانَ
لَا شَيْءٌ أَدَلَّ عَلَيَّ الْحَدَثِ مِنْ رَفَعْنَاهُ إِلَّاهُ وَوَضَعْنَاهُ غَيْرَهُ.

وَلَكِنْ أَجِيبُكَ مِنْ حَيْثُ قَدَّرْتَ أَنَّكَ تُلْزِمُنَا وَنَقُولُ إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَوْ دَامَتْ عَلَيَّ صِغَرِهَا
لَكَانَ فِي الْوَهْمِ أَنَّهُ مَتَى مَا ضُمَّ شَيْءٌ مِنْهُ إِلَى مِثْلِهِ كَانَ أَكْبَرَ.

وَ فِي جَوَازِ التَّغْيِيرِ عَلَيْهِ خُرُوجُهُ مِنَ الْقَدَمِ كَمَا بَانَ فِي تَغْيِيرِهِ دُخُولُهُ فِي الْحَدَثِ.

لَيْسَ لَكَ وَرَاءَهُ شَيْءٌ يَا عَبْدَ الْكَرِيمِ.

açıklamada bulunayım. Diyelim ki, senin bir kesen var ve bu kesenin içi mücevher doludur. Bir adam sana ‘Kesende dinar var mı?’ diye sorarsa ve sen de kesede dinar olmadığını belirtsen, sonra bu adam sana ‘Öyleyse bana dinarları vasfet’ dese, üstelik senin de dinarların sıfatları hakkında bir bilgin olmaz ise, bilmediğin halde kesede dinar olmadığını ifade edebilir misin?” Adam: “Hayır” dedi.

Bunun üzerine Ebu Abdullah şöyle buyurdu: “Evren de keseden daha uzun ve daha geniştir. Evrende öyle bir varlık olabilir ki, sen bunun hakkında bilgi sahibi olmayabilirsin. Çünkü sen, bir varlığı görmeden onu vasfedemiyorsun.”

Abdülkerim öylece kalakaldı. Bu konuşma ve tartışma sonunda onun bazı arkadaşları İslâm’ı kabul ettiler, diğer bazı arkadaşları da onunla birlikte eski anlayışlarını sürdürdüler. Üçüncü gün tekrar geldi ve dedi ki: “Bir soru sormak istiyorum.” Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) dedi ki: “İstediyini sorabilirsin.” Adam: “Cisimlerin sonradan var olduklarının kanıtı nedir?” diye sordu.

İmam buyurdu ki: “Çevremde gördüğüm küçük veya büyük bir şeye, kendi cinsinden başka bir şey katıldığı zaman mutlaka eskisinden daha büyük olur. Bu olay bir zeval ve ilk durumdan farklılaşmadır. Eğer cisim öncesiz (*kadim*) olsaydı zeval bulmaz, durumsal olarak değişime uğramazdı. Çünkü zeval bulan ve durumsal değişikliğe uğrayan bir şeyin var olması ve varoluşunun iptali de caizdir. Yok oluşundan sonra var olmasıyla sonradan olma (hadis) varlıklar sınıfına girer. Aynı şekilde var oluşundan önce de yoklar sınıfına dâhil olur. Öncesizlik ve yokluk, sonradan olma ve kadimlik nitelikleri, aynı varlıkta bir araya gelemezler.”

Bunun üzerine Abdülkerim dedi ki: “Varsayalım ki, küçüklük ve büyüklük durumlarının iki farklı zamanda değişime uğramaları, senin söylediğin gibi onların sonradan olma varlıklar olduklarının kanıtıdır. Peki, varlıklar her durumda küçüklük niteliklerini korurlarsa, bunların sonradan olma varlıklar olduklarını nasıl kanıtlayacaksın?”

Âlim (a.s) buyurdu ki: “Şu anda var olan objektif âlemle ilgili olarak konuşuyoruz. Eğer bu objektif âlemi ortadan kaldırsak ve onun yerine başka bir evren yerleştirek bu, ortadan kaldırdığımız ve yerine başka evreni yerleştirdiğimiz âlemin sonradan olma bir varlık olduğundan öte bir şeye delâlet etmez; ancak ben sana bizi kanıtlarınla susturmayı plânladığın yöntemi esas alarak cevap vereceğim. Biz diyoruz

فَانْقَطَعَ وَ خُزِيَ.

فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَامِ الْقَابِلِ التَّقَى مَعَهُ فِي الْحَرَمِ. فَقَالَ لَهُ بَعْضُ شَيْعَتِهِ إِنَّ ابْنَ أَبِي الْعَوَّجَاءِ
قَدْ أَسْلَمَ.

فَقَالَ الْعَالِمُ ع هُوَ أَعْمَى مِنْ ذَلِكَ لَا يُسْلِمُ.

فَلَمَّا بَصُرَ بِالْعَالِمِ ع قَالَ سَيِّدِي وَمَوْلَايَ.

فَقَالَ لَهُ الْعَالِمُ ع مَا جَاءَ بِكَ إِلَيَّ هَذَا الْمَوْضِعِ.

فَقَالَ عَادَةُ الْجَسَدِ وَ سُنَّةُ الْبَلَدِ وَ لُبْصِرَ مَا النَّاسُ فِيهِ مِنَ الْجُنُونِ وَ الْحَلْقِ وَ رَمِي
الْحِجَارَةِ.

فَقَالَ الْعَالِمُ ع أَنْتَ بَعْدُ عَلَيَّ عُتُوكَ وَ ضَلَالِكَ يَا عَبْدَ الْكَرِيمِ. فَذَهَبَ يَتَكَلَّمُ.

فَقَالَ لَهُ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَ نَفَضَ رِدَاءَهُ مِنْ يَدِهِ وَ قَالَ: إِنْ يَكُنِ الْأَمْرُ كَمَا تَقُولُ وَ
لَيْسَ كَمَا تَقُولُ نَجُونَا وَ نَجُوتَ وَ إِنْ يَكُنِ الْأَمْرُ كَمَا تَقُولُ وَ هُوَ كَمَا نَقُولُ نَجُونَا وَ هَلَكْتَ.

فَأَقْبَلَ عَبْدُ الْكَرِيمِ عَلَيَّ مِنْ مَعَهُ فَقَالَ وَجَدْتُ فِي قَلْبِي حَزَاةً فَرُدُّونِي فَرُدُّوهُ وَ مَاتَ
لَا رَحِمَهُ اللَّهُ.

قال مصنف هذا الكتاب رحمه الله من الدليل علي حدث الأجسام أنا وجدنا أنفسنا و
سائر الأجسام لا تنفك مما يحدث من الزيادة و النقصان و تجري عليها من الصنعة و التدبير و
يعتورها من الصور و الهيئات. و قد علمنا ضرورة أنا لم نصنعها و لا من هو من جنسنا و في
مثل حالنا صنعها و ليس يجوز في عقل و لا يتصور في وهم أن يكون ما لم ينفك من الحوادث
و لم يسبقها قديما و لا أن توجد هذه الأشياء علي ما نشاهدها عليه من التدبير و نعاينه فيها
من اختلاف التقدير لا من صانع أو تحدث لا بمدير. و لو جاز أن يكون العالم بما فيه من إتيان
الصنعة و تعلق بعضه ببعض و حاجة بعضه إلى بعض لا بصانع صنعه و يحدث لا بوجود
أوجده لكان ما هو دونه من الأحكام و الإتيان أحق بالجواز و أولى بالتصور و الإمكان. و

ki: Varlıklar eğer küçüklük nitelikleri üzere devam ederlerse, zihinlerde sürekli şöyle bir düşünce yer alır: Bir varlık ne zaman kendisi gibi bir varlığa katılırsa daha büyük olur. Hacminde değişikliğin meydana gelmesini zihinsel olarak caiz gördüğümüz anda da onu öncesizlik kategorisinden çıkarmış oluruz ve değişime uğraması da sonradan olma varlıklar sınıfına girmesi demektir. Senin için bundan başka çıkış yolu yoktur, ey Abdulkerim.”

Adam bu cevap karşısında tartışmayı kesti, utanç içinde başını öne eğdi.

Bir sonraki sene onunla Kâbe’de bir kez daha karşılaştılar. İmam’ın Şia’sından bazıları dediler ki: “İbn Ebul Avca Müslüman olmuş.”

Âlim (a.s) buyurdu ki: “O, kördür, Müslüman olamaz.”

Adam İmam’ı görünce: “Efendim, dostum!” dedi.

Âlim (a.s) : “Buraya niçin geldin?” dedi.

Adam dedi ki: “Vücudun alışkanlığından ve memleketin geleneklerinden dolayı geldim. Bir de insanların deliliğini, tıraş oluşlarını ve taş atışlarını görmek istedik.”

Âlim dedi ki: «Sen, hâlâ eski inadin ve sapkınlığın üzeresin ey Abdülkerim!»

Abdülkerim söylenerek oradan ayrıldı.

Âlim (a.s) buyurdu ki: “Hacda kavga, mücadele olmaz.”

Sonra hırkasını eliyle silkeledi ve dedi ki: “Eğer senin dediğin gibiyse -ki senin dediğin gibi değildir- biz de sen de kurtulduk. Ama eğer bizim dediğimiz gibiyse -ki bizim dediğimiz gibidir- biz kurtulduk, sen helâk oldun.”

Bunun üzerine Abdulkerim yanındakilere dönerek: “Kalbimde bir ağrı hissediyorum beni geri götürün.” Adamları onu oradan uzaklaştırdılar. Allah rahmet etmesin.

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyuruyor:

Cisimlerin hadis olduğuna dair delillerden biri de şudur: Biz kendi nefislerimizi ve öteki cisimlerin eksiklik ve ziyadede ayrı olmadığını görmekteyiz. Oluşturulma ve planlama onlarda geçerlidir. Şekil ve biçimlere bürünebilirler. Bizler zorunlu olarak biliyoruz ki onları biz yapmadık ve bizim cinsimizden ve benzerimizden olan biri de onları

كان يجوز علي هذا الوضع وجود كتابة لا كاتب لها و دار مبنية لا باني لها و صورة محكمة لا مصور لها و لا يمكن في القياس أن تأتلف سفينة علي أحكم نظم و تجتمع علي أتقن صنع لا بصانع صنعها أو جامع جمعها فلما كان ركوب هذا و إجازته خروجاً عن النهاية و العقول كان الأول مثله بل غير ما ذكرناه في العالم و ما فيه من ذكر أفلأكه و اختلاف أوقاته و شمس و قمره و طلوعهما و غروبهما و مجيء برده و قبظه في أوقاتها و اختلاف ثماره و تنوع أشجاره و مجيء ما يحتاج إليه منها في إبانه و وقته أشد مكابرة و أوضح معاندة و هذا واضح و الحمد لله. و سألت بعض أهل التوحيد و المعرفة عن الدليل علي حدث الأجسام فقال الدليل علي حدث الأجسام أنها لا تخلو في وجودها من كون وجودها مضمن بوجوده و الكون هو المحاذاة في مكان دون مكان و متى وجد الجسم في محاذاة دون محاذاة مع جواز وجوده في محاذاة أخرى علم أنه لم يكن في تلك المحاذاة المخصوصة إلا لمعنى و ذلك المعنى محدث فالجسم إذا محدث إذ لا ينفك من المحدث و لا يتقدمه. و من الدليل علي أن الله تبارك و تعالى ليس بجسم أنه لا جسم إلا و له شبه إما موجود أو موهوم و ما له شبه من جهة من الجهات فمحدث بما دل علي حدوث الأجسام فلما كان الله عز و جل قديماً ثبت أنه ليس بجسم و شيء آخر و هو أن قول القائل جسم سمة في حقيقة اللغة لما كان طويلاً عريضاً ذا أجزاء و أبعاد محتملاً للزيادة فإن كان القائل يقول إن الله عز و جل جسم يحقق هذا القول و يوفيه معناه لزمه أن يثبت سببانه بجميع هذه الحقائق و الصفات و لزمه أن يكون حادثاً بما به يثبت حدوث الأجسام أو تكون الأجسام قديمة و إن لم يرجع منه إلا إلى التسمية فقط كان واضعاً للاسم في غير موضعه و كان كمن سمي الله عز و جل إنساناً و لحماً و دماً ثم لم يثبت معناها و جعل خلافه إياناً علي الاسم دون المعنى و أسماء الله تبارك و تعالى لا تؤخذ إلا عنه أو عن رسول الله ص أو عن الأئمة الهداة ع.

٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدٍ

yapmamıştır. Hadiselerden ayrı olmayan ve kadim olmayan planlanmamış olarak müşahade ettiğimiz şeylerin bulunmadığına ve ölçülerde farklılıklar gördüğümüz şeylerin yapıcısı olmazsa veya planlayıcısı olmadan oluşması akıl açısından mümkün değildir. Bu durumda yazarı olmayan kitap, yapıcısı olmayan bina, şekil veren olmadan sağlam bir şekil, planlayıcısı olmadan en güzel planlamayla sapasağlam yapılmış bir geminin yapıcısının olmaması mümkün olurdu. Tevhid ve marifet ehli olan birinden cisimlerin hadis olmalarının delilini sordum şöyle buyurdu: “Cisimlerin hadis olduğunun delili; vücutlarının olması, vücutlarına delalet etmektedir. Bir yerin yerine bir başka yerde olmak ve cismin bir yerde olması ve başka bir yerde olabileceği halde olmamasından anlaşılıyor ki o cisim o yere ait değildir. Ancak bir anlamda olur o da onun hadis olması anlamındadır. Dolayısıyla cisim hadistir. Zira meydana getiricisinden ayrılmaz ve ondan öne geçmez. “

Allah Tebareke ve Teâlâ’nın cisim olmadığını delillerinden biri de şudur: “Benzeri olmayan hiçbir cisim yoktur. Bu cisim ya vücut bulmuş veya tasavvurda vardır. Her ne yönden olursa olsun benzeri olan bir şey hadistir ve hadis olan şeyler de cisimdir. Aziz ve Celil Allah, ‘Kadim’ olduğundan O’nun cisim olmadığı ispatlanmış olur. Başka bir açıklama ise şudur: “Cisim sözlükte uzunluk, en, ecza, kısım ve çoğalma imkânına sahip anlamındadır. ‘Allah Azze ve Celle cisimdir’ görüşüne sahip olan birisi bu özellik ve sıfatları Allah için de sabit etmek zorundadır. Sonuçta Allah’ın da hadis olmasını bu şekilde gerekli kılar. Çünkü hadis olmak cisim olmayı gerektirir. Ya da cisimlerin de kadim (*ezeli*) olması gerekir. Yok, eğer buradaki sadece bir isim koymak ise o zaman ismi münasip olmayan bir yerde karar kılmış olur. Bu durum birinin Allah Azze ve Celle’yi insan, et, kan gibi isimlerle adlandırarak anlamını ispat edememesine benzemektedir. Allah ile insan arasındaki farkı anlam dışında sadece isimde kullanmış olur. Ancak Allah Tebareke ve Teâlâ’nın isimleri kendisi, Resûlullah ve Hidayet İmamlarının dışında bir yerden alınmaz.”

343- (7)... Cafer b. Muhammed b. Umaret, babasından, o Cafer b. Muhammed’den, (a.s) O da atalarından şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri (a.s) şöyle söyledi: «Cismin altı hâleti vardır. Onlar şunlardır: Sıhhat, hastalık, ölüm, hayat, uyku, uyanmak. Ruh da

بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِنَّ لِلْجِسْمِ سِتَّةَ أَحْوَالٍ الصِّحَّةَ وَالْمَرَضَ وَالْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ وَالنَّوْمَ وَالْيَقَظَةَ وَكَذَلِكَ الرُّوحُ فَحَيَاتُهَا عِلْمُهَا وَمَوْتُهَا جَهْلُهَا وَمَرَضُهَا شَكُّهَا وَصِحَّتُهَا يَقِينُهَا وَنَوْمُهَا غَفْلَتُهَا وَيَقَظَتُهَا حِفْظُهَا.

و من الدليل علي أن الأجسام محدثة أن الأجسام لا تخلو من أن تكون مجتمعة أو مفترقة و متحركة أو ساكنة و الاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون محدثة فعلمنا أن الجسم محدث لحدوث ما لا ينفك منه و لا يتقدمه.

فإن قال قائل و لم قلت إن الاجتماع و الافتراق معنيان و كذلك الحركة و السكون حتى زعمتم أن الجسم لا يخلو منهما.

قيل له الدليل علي ذلك أنا نجد الجسم يجتمع بعد أن كان مفترقا و قد كان يجوز أن يبقی مفترقا فلو لم يكن قد حدث معنى كان لا يكون بأن يصير مجتمعا أولى من أن يبقی مفترقا علي ما كان عليه لأنه لم يحدث نفسه في هذا الوقت فيكون بحدوث نفسه ما صار مجتمعا و لا بطلت في هذا الوقت فيكون لبطلانها و لا يجوز أن يكون لبطلان معنى ما صار مجتمعا.

أ لا تري أنه لو كان إنما يصير مجتمعا لبطلان معنى و مفترقا لبطلان معنى لوجب أن يصير مجتمعا و مفترقا في حالة واحدة لبطلان المعنيين جميعا و أن يكون كل شيء خلا من أن يكون فيه معنى مجتمعا مفترقا حتى كان يجب أن يكون الأعراض مجتمعة متفرقة لأنها قد خلت من المعاني و قد تبين بطلان ذلك.

و في بطلان ذلك دليل علي أنه إنما كان مجتمعا لحدوث معنى و متفرقا لحدوث معنى و كذلك القول في الحركة و السكون و سائر الأعراض.

فإن قال قائل فإذا قلت إن المجتمع إنما يصير مجتمعا لوجود الاجتماع و مفترقا لوجود

aynı şekildedir. Onun ilmi hayatı, cehaleti ölümü, şekki hastalığı, yakini sıhhati, gafleti uyuması, hıfzı uyanıklığıdır.»

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmakta:

Cismin hadis (*sonradan var olan*) oluşunun delillerinden biri de şudur: Cisimler, birlikte veya ayrıktır; hareketli veya sakin. Birliktelik, ayrıklık, hareketlilik ve sakinlik hallerinin tamamı hadis olan varlıkların özelliklerindendir. Bütün bunlar, cisme önceliği olmayan, zatî özellikler olduklarından, bu özelliklerinden dolayı cismin hadis olduğuna hükmediyoruz.

Eğer denilse ki; birliktelik ve ayrıklık, aynı şekilde hareket ve sükûn, iki farklı manadan ibarettir; ancak sizin zannınıza göre bu aykırı anlamlar, cismin ayrılmaz zatî özelliklerindendir.

Cevaben deriz ki: “Sözümüzün delili şudur: Biz, cisimlerin ayrık haldeyken ve ayrık kalmalarının da hiçbir sakıncası yokken, *içtimala*-rına şahit olmaktayız. Eğer ‘hadis’ manası cisimde tahakkuk etmemiş olsaydı, ayrık halden *içtima* hâletine dönüşüm olmaz, olsa da bir anlam ifade etmezdi, hatta ayrık halde baki kalmaları yeğ olurdu. Zira bu durumda kendisini var etmemiş ki, kendisini yarattıktan sonra *içtima* haline dönüşsün. Ayrıca cisimlerin *içtima* hâleti, butlan anlamına gelmediğinden, ayrık durumdan birlikteliğe doğru dönüşümü boş ve anlamsız bir durum olarak değerlendirmek de doğru değildir.»

Görmüyor musun ki; cisimlerde ayrıklık ve içtimaî durumlar, hadis manasının batıl olduğuna delâlet etseydi, o zaman cisimlerin, bir anda ve aynı zaman zarfında, hem ayrık ve hem de toplu halde olmaları gerekirdi ki, bu da her iki mananın birden batıl olduğuna delâlet ederdi. Aynı zamanda her bir şeyin ayrıklık ve birliktelik vasıflarından tamamen arı olduğuna hükmetmeyi gerektirirdi. Hatta arazların dahi -cevherleri olan cisimler gibi- ayrıklık ve birliktelik hükümlerine tabi olduklarını kabul etmek gerekirdi. Hâlbuki arazlarda bu ve benzeri manalara yer yoktur. Dolayısıyla bu iddianın batıl olduğu açıktır. Zira cisimlerdeki ayrıklık ve birliktelik, aynı şekilde hareket ve sükûn, yeni bir anlamı ifade etmek içindir. Bu durum, bütün arazlar için geçerlidir.

Eğer denilse ki; sizin iddianıza göre cisimler, *içtima* ortamında birlikteliğe ve *iftirak* ortamda ayrıklığa mütemayildirler. O zaman siz inancınız gereğince, -üçüncü ihtimali yani- hem *içtima* ve hem *iftirak*

الافتراق - فما أنكرتم من أن يصير مجتمعا مفترقا لوجودهما فيه كما ألزمتكم ذلك من يقول إن المجتمع إنما يصير مجتمعا لانتفاء الافتراق و مفترقا لانتفاء الاجتماع.

قيل له إن الاجتماع و الافتراق هما ضدان و الأضداد تتضاد في الوجود فليس يجوز وجودهما في حال لتضادهما و ليس هذا حكمهما في النفي لأنه لا ينكر انتفاء الأضداد في حالة واحدة كما ينكر وجودها.

فلهذا ما قلنا إن الجسم لو كان مجتمعا لانتفاء الافتراق و مفترقا لانتفاء الاجتماع لوجب أن يصير مجتمعا مفترقا لانتفائهما أ لا تري أنه قد ينتفى عن الأحمر السواد و البياض مع تضادهما و أنه لا يجوز وجودهما و اجتماعهما في حال واحدة.

فثبت أن انتفاء الأضداد لا ينكر في حال واحدة كما ينكر وجودها و أيضا فإن القائل بهذا القول قد أثبت الاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون و أوجب أن لا يجوز خلوه الجسم منها لأنه إذا خلا منها يجب أن يكون مجتمعا مفترقا و متحركا ساكنا إذ كان لخلوه منها ما يوصف بهذا الحكم و إذا كان ذلك كذلك و كان الجسم لم يخل من هذه الحوادث يجب أن يكون محدثا.

و يدل علي ذلك أيضا أن الإنسان قد يؤمر بالاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون و يفعل ذلك و يحمده به و يشكر عليه و يذم عليه إذا كان قبيحا.

و قد علمنا أنه لا يجوز أن يؤمر بالجسم و لا أن ينهي عنه و لا أن يمدح من أجله و لا يذم له فواجب أن يكون الذي أمر به و نهى عنه و استحق من أجله المدح و الذم غير الذي لا يجوز أن يؤمر به و لا أن ينهي عنه و لا أن يستحق به المدح و الذم. فوجب بذلك إثبات الأعراض.

فإن قال فلم قلتم إن الجسم لا يخلو من الاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون و لم

için müsait bir ortamda birliktelik halinde bulunan cisimlerin, ayrıklığa dönüşüm imkânını inkâr etmiyorsanız demektir. Aynı şekilde; eğer birisi *içtimanın*, *iftirak* ortamının olmayışından ve *iftirakın* da *içtima* ortamının olmayışından kaynaklandığını iddia edecek olursa, buna karşılık cevabımız şudur: *İçtima* ve *iftirak*, iki zıttırlar ve zıtlar varlıkta zuhur eder. Bu durumda birbirine zıt iki varlığın aynı anda, aynı ortamda var olmaları imkânsızdır.⁶⁰ Ancak bu hüküm menfi durumda geçerli değildir. Zira iki zıt şey bir anda bir yerde *içtima* etmezler, ama her ikisi de aynı ortamda bulunmayabilirler. -Zira zıtlar arasında inhisar olmadığından her zaman üçüncü ihtimal söz konusu olabilmektedir.-

Buna binaen diyoruz ki; eğer cisimlerdeki *içtima*, *iftirak* ortamının yokluğundan ve *iftirakları* da *içtima* ortamının yokluğundan kaynaklanmış olsaydı, *iftirak* ve *içtima* için müsait ortamın olmadığı bir yerde, cisimlerin aynı zamanda *içtima* ve *iftirakının* tasavvur edilebilir olması gerekirdi. Hâlbuki görüldüğü gibi kırmızının olduğu yerde beyaz ve siyaha yer yoktur. Zira bütün renkler birbirine zıttırlar. Dolayısıyla bunlardan iki veya daha fazlasının bir anda aynı ortamda *içtimaları* mümkün olmamaktadır.

Sonuç olarak ispat olundu ki; iki zıddın bir anda aynı ortamda olmamaları, üçüncü ihtimalin varlığı nedeniyle sorun çıkarmamaktadır. Ama bu durum iki zıddın bir ortamda aynı zamanda varlığı için söz konusu değildir. Aynı şekilde, bu sözü kabul eden kimse, cisimlerde *içtima*, *iftirak*, *hareket* ve *sükûnu* ispat etmiş olduğu gibi, cisimlerin bu durumların dışında olamayacağını da tasdik etmiş oluyor. Zira eğer cisim, bu durumlardan herhangi biriyle muttasıf olmayacak olursa, o zaman cisimlerin aynı zamanda hem hareketli ve hem sakin, hem *içtima* ve hem de *iftirak* halinde olabilmelerinin mümkün olduğunu var saymak gerekirdi. Çünkü bu sıfatlarla muttasıf olmaması, onları birlikte bulundurabileceğinin delili olduğundan böyle bir hükme mahkûm olmaktadır. Yani bir şey aksiyle muttasıf olursa, aksiyle hükmedilir. Dolayısıyla, cisim bu zikredilen durumlardan ayırık kalamayacağına göre, hadis olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Bir başka delil; insanın kendisi bazen *içtima*, *iftirak*, hareket ve sükûn ile emrolunur ve onları yapar, bu yaptıklarından ötürü de övülür, teşekküre layık görülür; kötü bir iş yaptığında ise azarlanır. Bilindiği üzere, cisimlere emir ve nehiy olmayacağından, sonuçta onları içinde

أنكرتم أن يكون قد خلا فيما لم يزل من ذلك فلا يدل ذلك علي حدوثه.

قيل له لو جاز أن يكون قد خلا فيما مضي من الاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون لجاز أن يخلو منها الآن و نحن نشاهده فلما لم يحز أن يوجد أجسام غير مجتمعة و لا مفترقة علمنا أنها لم تخل فيما مضي.

فإن قال و لم أنكرتم أن يكون قد خلا من ذلك فيما مضي و إن كان لا يجوز أن يخلو الآن منه.

قيل له إن الأزمنة و الأمكنة لا تؤثران في هذا الباب ألا تري لو كان قائل قال كنت أخلو من ذلك عام أول أو منذ عشرين سنة و إن ذلك سيمكنني بعد هذا الوقت أو يمكنني بالشام دون العراق أو بالعراق دون الحجاز لكان عند أهل العقل مخبلا جاهلا و المصدق له جاهل.

فعلمنا أن الأزمنة و الأمكنة لا تؤثران في ذلك و إذا لم يكن لها حكم و لا تأثير في هذا الباب فواجب أن يكون حكم الجسم فيما مضي و فيما يستقبل حكمه الآن.

و إذا كان لا يجوز أن يخلو الجسم من هذا الوقت من الاجتماع و الافتراق و الحركة و السكون علمنا أنه لم يخل من ذلك قط و أنه لو خلا من ذلك فيما مضي كان لا ينكر أن يبقى علي ما كان عليه إلى هذا الوقت فكان لو أخبرنا مخبر عن بعض البلدان الغائبة أن فيها أجساما غير مجتمعة و لا مفترقة و لا متحركة و لا ساكنة أن نشك في ذلك و لا نأمن أن يكون صادقا و في بطلان ذلك دليل علي بطلان هذا القول.

و أيضا فإن من أثبت الأجسام غير مجتمعة و لا مفترقة فقد أثبتها غير متقاربة بعضها عن بعض و لا متباعدة بعضها عن بعض و هذه صفة لا تعقل لأن الجسمين لا بد من أن يكون بينهما مسافة و بعد أو لا يكون بينهما مسافة و لا بعد و لا سبيل إلى ثالث فلو كان بينهما

bulundukları durumdan dolayı, övmek ve azarlamak da anlamsızdır. Öyleyse emir ve nehye maruz kalan ve yaptıklarından dolayı övgü ve azarlanmayı hak eden bir varlık ile, emir ve nehiyden anlamaz, yaptıklarından ötürü de övgü ve azarlanmayı hak etmeyen bir varlığı aynı kefeye koymak doğru olamaz. Bu durum, arazların varlık delilidir.

Eğer denilse ki;”Neden cismin *içtima*, *iftirak*, hareket ve sükûn hallerinden mutlaka birinde olduğunu ve bu durumlardan tamamen uzak kalamayacağını iddia ediyorsunuz? Hâlbuki siz, cismin bu durumlar dışında baki kalabileceğini inkâr etmiyorsunuz. Öyle ise sizin bu saydığınız durumlar, cismin hadis olduğuna delil getirilemezler.”

Biz de deriz ki “Eğer cisim, geçmişte bu saydığımız *içtima*, *iftirak*, hareket ve sükûn özelliklerinden tamamen arı olabilseydi, bunun şimdiki zamanda da mümkün olması ve bizim onu müşahede edebilir durumda olmamız gerekirdi. Ne var ki, cisimlerin bu *içtima* ve *iftirak* hallerinden biriyle vasıflanmak zorunda olduğunu gözlediğimizden, onların yukarıda saydığımız vasıflardan tamamen uzak kalamayacağına hükmedilir.

Eğer denilse ki “Şimdiki zamanda cismin bu özelliklerden tamamen uzak olamaması, bunun geçmişte de böyle olduğuna delalet etmez. Niçin şimdiki haline bakarak, geçmişte de bu vasıflardan uzak olamayacağını iddia ediyorsunuz?”

Biz de deriz ki “Zaman ve mekânın bu konuyla ilgili herhangi bir tesiri söz konusu olamaz. Bu anlamda eğer birisi dese ki ‘Ben bir yıl veya yirmi yıl öncesinde bu vasıflardan uzaktım ama bu vasıfların benim için oluşma imkânı vardır veya şu özellikler Şam’da iken benim için mümkündü, ancak Irak’ta veya Hicaz’da imkânsız hale geldi’, akıl sahipleri onun cahil olduğuna hükmederler. Böyle bir şeyi cisim için kabul etmek de cahilliktir.

Anlaşıldığı üzere, zaman ve mekânın konumuzla ilgili tesiri söz konusu değildir. Öyle ise cismin şimdiki halde ne ise, geçmişte ve gelecekte de aynı hükme tabi olacağına hükmedilir. Eğer şimdiki zamanda bir cisim, adı geçen vasıflardan tamamen arı kalamıyorsa, anlıyoruz ki gelecekte de bunlardan arı olmayacaktır ve geçmişte arı olsaydı, günümüze değin böyle geleceği inkâr edilemez bir gerçek olurdu. Birisinin kayıp bir beldeden haber verdiğini farz edelim. Oradaki cisimlerin *içtima*, *iftirak*, hareket ve sükûndan tamamen uzak olduğunu iddia edecek

مسافة و بعد لكانا مفترقين و لو كان لا مسافة بينهما و لا بعد لوجب أن يكونا مجتمعين - لأن هذا هو حد الاجتماع و الافتراق و إذا كان ذلك كذلك فمن أثبت الأجسام غير مجتمعة و لا مفترقة فقد أثبتها علي صفة لا تعقل و من خرج بقوله عن المعقول كان مبطلا.

فإن قال قائل و لم قلت إن الأعراض محدثة و لم أنكرتم أن تكون قديمة مع الجسم لم تنزل.

قيل له لأننا وجدنا المجتمع إذا فرق بطل منه الاجتماع و حدث له الافتراق و كذلك المفترق إذا جمع بطل منه الافتراق و حدث له الاجتماع و القديم هو قديم لنفسه و لا يجوز عليه الحدوث و البطلان فثبت أن الاجتماع و الافتراق محدثان و كذلك القول في سائر الأعراض.

أ لا تري أنها تبطل بأضدادها ثم تحدث بعد ذلك و ما جاز عليه الحدوث و البطلان لا يكون إلا محدثا.

و أيضا فإن الموجود القديم الذى لم يزل لا يحتاج في وجوده إلى موجد فيعلم أن الوجود أولى به من العدم لأنه لو لم يكن الوجود أولى به من العدم لم يوجد إلا بموجد و إذا كان ذلك كذلك علمنا أن القديم لا يجوز عليه البطلان إذا كان الوجود أولى به من العدم و إن ما جاز عليه أن يبطل لا يكون قديما.

فإن قال و لم قلت إن ما لم يتقدم المحدث يجب أن يكون محدثا.

قيل له لأن المحدث هو ما كان بعد أن لم يكن و القديم هو الموجود لم يزل و الموجود لم يزل يجب أن يكون متقدما لما قد كان بعد أن لم يكن و ما لم يتقدم المحدث فحظه في الوجود حظ المحدث لأنه ليس له من التقدم إلا ما للمحدث و إذا كان ذلك كذلك و كان المحدث بما له من الحظ في الوجود و التقدم لا يكون قديما بل يكون محدثا فذلك ما شاركه في علته و

olsaydı onun sözlerine şüpheyile yaklaşır ve doğru kabul etmezdik. Zira cisim hakkında vardığımız hüküm, o şahsın bir yalancı olduğunun en güzel şahididir. Aynı şekilde; eğer bir kimse, cisimlerin *içtima* ve *iftirak* halinin olmadığını ve onlardan bazılarının bazılarıyla olan yakınlıkları ve uzaklıklarının olmadığını ispata çalışması akla ters düşmektedir. Zira iki cisim arasında ya fasıla vardır ya da yoktur; üçüncü ihtimal söz konusu değildir. Yani eğer iki cisim arasında fasıla olsa, ayrık olduklarının delilidir; eğer fasıla olmasa, *içtima* hâletinin varlığını gösterir. *İçtima* ve *iftirak*'ın tarifi de bundan ibarettir. Buna binaen, eğer bir kimse cisimlerin varlığını *iftirak* ve *içtima* vasıfları dışında bir ifadeyle tarif etme çabasına düşerse, akıl dışı bir yol tercih etmiş demektir. Bu tipler, batıl sözler peşine düşmüşlerdir.

Eğer bir kimse dese ki; “Siz arazların cisimlerle birlikte olduklarını kabul ettiğiniz halde, nasıl onların kadim olduklarını inkâr ile hadis olduklarına hükmedebiliyorsunuz?”

Cevaben deriz ki; “Biz, *içtima* halindeki cisimlerin, ayrık düştükten sonra, içtimaî hallerinin bozulduğunu ve *iftirak* halinin hadis olduğunu, aynı şekilde ayrık halde cisimlerin de *içtima* haline dönüştüklerinde, *iftirak* halinin bozulduğunu ve *içtima* halinin oluştuğunu müşahede etmekteyiz. Kadim, haddi zatında kadimdir ve hudus ve yokluk onun için söz konusu olamaz. Gerçek şu ki, *içtima* ve *iftirak* halleri, hudusa delalet ederler. Dolayısıyla söz diğer ârazlar konusunda da aynıdır. Zira onların zıtlarıyla çakiştiklerinde yok olduklarını ve sonradan -müsait ortamda- yeniden var olduklarını müşahede etmekteyiz. Yeniden oluşumun ve yok oluşun kendinde hâsıl olduğu bir varlık, ancak hadis olabilir. Aynı şekilde ezeli varlık, var olmak için yaratıcıya ihtiyaç duymaz. Öyle ise o, yok olmaktan ziyade var olmaya lâyıktır. Zira eğer varlığı tercih sebebi değilse, o zaman varlığını icat edici bir mucide borçlu olacaktır.⁶¹ Sonuç olarak diyoruz ki; ezeli varlık için yokluk söz konusu olamaz; zira yokluğa mahkûm olan, ezeli olamaz.”

Eğer denilse ki “Siz neden yaratılmışlara önceliği olmayan birinin, ezeli birine (kadim) ihtiyacı vardır diye bir iddiada bulunuyorsunuz ki?”

Cevaben deriz ki “Hadis (sonradan var olan) varlıklar, yokken var olan şeylerdir. Ama kadim, ezeli varlıktır, öncesi yoktur ve hadis varlıkların hepsinden öncedir. Eğer bir varlık, hadis varlıklara karşın ezeli olmazsa, varlıktan nasibi, hadis varlıkların nasibi miktarındadır. Zira

ساواه فى الوجود و لم يتقدمه فواجب أن يكون محدثا.

فإن قال أ و ليس الجسم لا يخلو من الأعراض و لا يجب أن يكون عرضا فما أنكرتم أن لا يخلو من الحوادث و لا يجب أن يكون محدثا قيل له إن وصفنا العرض بأنه عرض ليس هو من صفات التقدم و التأخر إنما هو إخبار عن أجناسها و الجسم إذا لم يتقدمها فليس يجب أن يصير من جنسها فلهذا لا يجب أن يكون الجسم و إن لم يتقدم الأعراض عرضا إذا لم يشاركها فيما له كانت الأعراض أعراضا و وصفنا القديم بأنه قديم هو إخبار عن تقدمه و وجوده لا إلى أول و وصفنا المحدث بأنه محدث هو إخبار عن كونه إلى غاية و نهاية و ابتداء و أول و إذا كان ذلك كذلك فما لم يتقدمه من الأجسام فواجب أن يكون موجودا إلى غاية و نهاية لأنه لا يجوز أن يكون الموجود لا إلى أول لم يتقدم الموجود إلى أول و ابتداء و إذا كان ذلك فقد شارك المحدث فيما كان له محدثا و هو وجوده إلى غاية فلذلك و جب أن يكون محدثا لوجوده إلى غاية و نهاية و كذلك الجواب فى سائر ما تسأل فى هذا الباب من هذه المسألة.

فإن قال قائل فإذا ثبت أن الجسم محدث فما الدليل على أن له محدثا قيل له لأننا وجدنا الحوادث كلها متعلقة بالمحدث فإن قال و لم قلتم إن المحدثات إنما كانت متعلقة بالمحدث من حيث كانت محدثة قيل لأنها لو لم تكن محدثة لم تحتج إلى محدث أ لا ترى أنها لو كانت موجودة غير محدثة أو كانت معدومة لم يجوز أن تكون متعلقة بالمحدث و إذا كان ذلك كذلك فقد ثبت أن تعلقها بالمحدث إنما هو من حيث كانت محدثة فوجب أن يكون حكم كل محدث حكمها فى أنه يجب أن يكون له محدث.

و هذه أدلة أهل التوحيد الموافقة للكتاب و الآثار الصحيحة عن النبى ص و الأئمة ع.

diğer varlıklara nispetle herhangi bir artı özellikleri yok, bir sebepler zincirinde öncelikli olmak onu seçkin kılmaz, dolayısıyla sonraki halkalarda yer alan varlıklarla aynı hükme tabi olmak durumundadır. Çünkü hadis olmak, bir illetin malulu olmak ve varlığında mümkün olduğu konusunda diğer varlıklarla ortak olmaktır. Zincirdeki diğer varlıklara nispetle ayrıcalığı olmadığından, o da hadistir.”

Eğer biri dese ki; “Ârazlar cisimlerden ayrılmazlar, bir yandan da ârazın varlığı vacip değildir. Öyle ise cismin yenilenmesini ve hadis olduğunu nasıl inkâr edebiliyorsunuz?”

Cevaben deriz ki; “Bir varlığı âraz diye vasıflandırdığımızda, onu kadim ve hadis varlıkların bir sıfatı olarak ele almıyoruz. Bu vasıflandırma, yalnızca onların cinslerinden haber vermek amacıyla zikredilmektedir. Cisim de eğer ârazilara önceliği yoksa onların cinsi olmak durumunda değildir. Dolayısıyla cisimler, her ne kadar ârazilara önceliği olmasa da âraz sayılmazlar. Zira ârazilara benzerlikleri yoktur. Kadim’i, kadim olarak tarif etmemizin nedeni, onun varlığından ve önceliğinden haber vermek içindir. Hadis’i de hadis diye adlandırmamızın nedeni, onun belli bir başlangıcı ve sonunun olduğunu belirtmek içindir. Buna binaen, sonradan var olan (*hadis*) varlığın, ezeli (*kadim*) olandan önce var olması düşünülemez. Aksi takdirde, yaratılanın, Yaratana aynı rütbeye sahip olması gerekir ki bu imkânsızdır. Bu durumda, Kadim’in hadis ile aynı özelliklere sahip olması, yani başlangıç ve sonunun olması gerekir; zira hadis, sonlu varlıktır. Bu konuyla ilgili diğer soruların cevabı da bu kabildendir.”

Eğer biri dese ki “Cismin hadis olduğunun delili nedir?”

Cevaben deriz ki; “Biz, bütün yaratılmışların, bir yaratıcıya bağımlı olduklarını müşahade etmekteyiz. Eğer biri dese ki; yaratılmış olmasaydılar, yaratıcıya bağımlılıkları söz konusu olmazdı. Görmüyor musun ki, eğer bir şey yaratılmamış veya yaratıldıktan sonra yokluğa mahkûm olursa yaratıcıya ihtiyacı olmayacaktır. Ama eğer bağımlılık varsa, yaratılmış olduğunu gösterir. Sonuç olarak, her yaratılmış varlığın bir yaratıcıya muhtaç olduğu, inkârı mümkün olmayan genel bir kanundur.

Bütün bunlar, Kur’an ayetlerinden, Peygamber (s.a.a) ve Masum İmamlardan (a.s) nakledilen sahih rivayetler ve kelimcilerin getirdikleri delillerden derlenmiştir.

٤٣. باب حديث ذعلب

١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ عَنْ سَعْدِ الْكِنَانِيِّ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ:

لَمَّا جَلَسَ عَلِيُّ ع فِي الْخِلَافَةِ وَبَايَعَهُ النَّاسُ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ مُتَعَمِّمًا بِعِمَامَةِ رَسُولِ اللَّهِ ص لَا بِسَاءَ بُرْدَةٍ رَسُولِ اللَّهِ ص مُتَنَعِّلًا نَعْلَ رَسُولِ اللَّهِ ص مُتَقَلِّدًا سَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ ص فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَجَلَسَ ع عَلَيْهِ مُتَمَكِّنًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَوَضَعَهَا أَسْفَلَ بَطْنِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مَعْشَرَ النَّاسِ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي هَذَا سَفْطُ الْعِلْمِ هَذَا لَعَابُ رَسُولِ اللَّهِ ص هَذَا مَا رَقَنِي رَسُولُ اللَّهِ ص رَقًّا رَقًّا سَلُونِي فَإِنَّ عِنْدِي عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ - أَمَا وَاللَّهِ لَوْ تُنِيتُ لِي الْوِسَادَةُ فَجَلَسْتُ عَلَيْهَا لَأَفْتَيْتُ أَهْلَ التَّوْرَةِ بِتَوْرَاتِهِمْ حَتَّى تَنْطِقَ التَّوْرَةُ فَتَقُولَ صَدَقَ عَلِيُّ مَا كَذَبَ لَقَدْ أَفْتَاكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيَّ وَأَفْتَيْتُ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ بِإِنْجِيلِهِمْ حَتَّى يَنْطِقَ الْإِنْجِيلُ فَيَقُولَ صَدَقَ عَلِيُّ مَا كَذَبَ لَقَدْ أَفْتَاكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيَّ وَأَفْتَيْتُ أَهْلَ الْقُرْآنِ بِقُرْآنِهِمْ حَتَّى يَنْطِقَ الْقُرْآنُ فَيَقُولَ صَدَقَ عَلِيُّ مَا كَذَبَ لَقَدْ أَفْتَاكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيَّ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْقُرْآنَ لَيْلًا وَنَهَارًا.

فَهَلْ فِيكُمْ أَحَدٌ يَعْلَمُ مَا نَزَلَ فِيهِ وَ لَوْ لَا آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ لَأَخْبَرْتُكُمْ بِمَا كَانَ وَ بِمَا يَكُونُ وَ مَا هُوَ كَائِنْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ هِيَ هَذِهِ الْآيَةُ - يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

ثُمَّ قَالَ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي فَوَاللَّهِ الَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَ بَرَأَ النَّسَمَةَ لَوْ سَأَلْتُمُونِي عَنْ آيَةٍ آيَةٍ فِي لَيْلٍ أُنْزِلَتْ أَوْ فِي نَهَارٍ أُنْزِلَتْ مَكِّيَّهَا وَ مَدَنِيَّهَا سَفَرِيَّهَا وَ حَضَرِيَّهَا نَاسِخُهَا وَ مَنْسُوخُهَا مُحْكَمُهَا وَ مُتَشَابِهُهَا وَ تَأْوِيلُهَا وَ تَنْزِيلُهَا لَأَخْبَرْتُكُمْ.

فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ ذِعْلَبٌ وَ كَانَ ذَرَبَ اللِّسَانِ بَلِيغًا فِي الْخُطْبِ شُجَاعَ الْقَلْبِ فَقَالَ

43- Zi'lib Hadisi Babı

344- (1)... Esbağ b. Nubate, Şöyle rivayet etmiştir:

Hız. Ali (a.s) hilâfete gelip, halk O'na biat edince başında Resûlullah'ın (s.a.a) sarığı, üstünde O'nun elbisesi, ayağında O'nun ayakkabısı ve Resûlullah'ın kılıcını kuşanmış bir şekilde camiye gelerek minbere çıkıp oturdu. Sonra parmağındaki yüzükleri birbirine geçirerek karnının altına koydu. Ve sonra şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Beni yitirmeden önce bana sorun. Bu ilim sepetidir, bu Resûlullah'ın ağız suyudur, bu Resullullah'ın az az beslediği şeydir. Bana sorun, gerçekten bende ilklerin ve sonların ilmi vardır. Vallahi eğer benim için üstünde oturacağım bir taht kurulsa, Tevrat ehli Yahudiler için Tevrat'larından onlara fetva verseydim, Tevrat dile gelir ve şöyle derdi: ‘Ali doğru söyledi, yalan söylemedi. Gerçekten Allah'ın bana indirdiği şeyden size fetva verdi.’ Ve İncil ehli Hristiyanlar için İncil'lerinden onlara fetva verseydim, İncil dile gelir ve şöyle derdi: ‘Ali doğru söyledi, yalan söylemedi. Gerçekten Allah'ın bana indirdiği şeyden size fetva verdi.’ Ve Kur'an ehli Müslümanlar için Kur'an'dan onlara fetva verseydim Kur'an dile gelir ve şöyle derdi: ‘Ali doğru söyledi, yalan söylemedi. Gerçekten Allah'ın bana indirdiği şeyden size fetva verdi.’

Sizler gece gündüz Kur'an okuyorsunuz, acaba sizlerden hanginiz Kur'an'da neyin nazil olduğunu biliyor? Eğer Kur'an'da bu ayet olmasaydı size geçmişte olan şeyler, şu anda olan şeyler ve kıyamet gününe kadar olacak şeylerin haberini verirdim. O ayet şudur: **“Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır. (R'ad, 39)”** Sonra tekrar şöyle buyurdu:

“Beni yitirmeden önce bana sorun. Tohumu yarıp insanı yaratan Allah'a and olsun ki eğer bana Kur'an'ın ayetlerini tek tek sorsanız onların gece mi, gündüz mü nazil olduğunu, Mekki mi yoksa Medeni mi olduklarını, seferde mi yoksa vatanda mı indiklerini, nasih mi, yoksa mensuh mu, muhkem mi, yoksa müteşabih mi olduklarını, tevil ve tenzili size haber veririm.”

‘Zi'lib' isminde keskin dilli, hitabesi güçlü, yüreği cesaretli bir adam ayağa kalkarak, “Ebu Talib'in oğlu çok zor bir basamağa çıkmış. Ona soracağım soruyla onu bugün sizin yanınızda rezil edeceğim” dedi.

لَقَدْ ارْتَقَى ابْنُ أَبِي طَالِبٍ مِرْقَاةً صَعْبَةً لَأَخْجَلَتْهُ الْيَوْمَ لَكُمْ فِي مَسْأَلَتِي إِيَّاهُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ.

قَالَ وَيْلَكَ يَا ذَعْلَبُ لَمْ أَكُنْ بِالَّذِي أُعْبَدُ رَبًّا لَمْ أَرَهُ.

قَالَ فَكَيْفَ رَأَيْتَهُ صِفْهُ لَنَا.

قَالَ وَيْلَكَ لَمْ تَرَهُ الْعُيُونُ بِمُشَاهَدَةِ الْأَبْصَارِ وَلَكِنْ رَأَتْهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ وَيْلَكَ يَا ذَعْلَبُ إِنَّ رَبِّي لَا يُوصَفُ بِالْبُعْدِ وَلَا بِالْحَرَكَةِ وَلَا بِالسُّكُونِ وَلَا بِالْقِيَامِ قِيَامِ انْتِصَابٍ وَلَا بِجَيِّئَةٍ وَلَا بِذَهَابٍ - لَطِيفُ اللَّطَافَةِ لَا يُوصَفُ بِاللُّطْفِ عَظِيمِ الْعَظَمَةِ لَا يُوصَفُ بِالْعِظَمِ كَبِيرِ الْكِبَرِيَاءِ لَا يُوصَفُ بِالْكِبَرِ جَلِيلِ الْجَلَالَةِ لَا يُوصَفُ بِالْغِلَظِ رَعُوفِ الرَّحْمَةِ لَا يُوصَفُ بِالرِّقَّةِ مُؤْمِنٍ لَا بِعِبَادَةٍ مُدْرِكٍ لَا بِمَجَسَّةٍ قَائِلٍ لَا بِاللَّفْظِ هُوَ فِي الْأَشْيَاءِ عَلَيَّ غَيْرِ مُمَارَجَةٍ خَارِجٍ مِنْهَا عَلَيَّ غَيْرِ مُبَايَنَةٍ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ فَلَا يُقَالُ شَيْءٌ فَوْقَهُ وَآمَامَ كُلِّ شَيْءٍ فَلَا يُقَالُ لَهُ آمَامٌ دَاخِلٌ فِي الْأَشْيَاءِ لَا كَشَيْءٍ فِي شَيْءٍ دَاخِلٍ وَخَارِجٍ مِنْهَا لَا كَشَيْءٍ مِنْ شَيْءٍ خَارِجٍ.

فَحَرَّ ذَعْلَبٌ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ تَاللَّهِ مَا سَمِعْتُ بِمِثْلِ هَذَا الْجَوَابِ وَاللَّهِ لَا عُذَّتْ إِلَيَّ

مِثْلَهَا.

ثُمَّ قَالَ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي.

فَقَامَ إِلَيْهِ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ يُؤْخَذُ مِنَ الْمَجُوسِ الْجَزِيَّةُ وَلَمْ

يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ كِتَابٌ وَلَمْ يُبْعَثْ إِلَيْهِمْ نَبِيٌّ.

قَالَ بَلَيَّ يَا أَشْعَثُ قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ كِتَابًا وَبَعَثَ إِلَيْهِمْ رَسُولًا حَتَّى كَانَ لَهُمْ مَلِكٌ

سَكَرَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَدَعَا بِابْنَتِهِ إِلَيَّ فَرَأَاهُ فَارْتَكَبَهَا - فَلَمَّا أَصْبَحَ تَسَامَعَ بِهِ قَوْمُهُ فَاجْتَمَعُوا إِلَيَّ

بَابِهِ فَقَالُوا أَيُّهَا الْمَلِكُ دَنَسْتَ عَلَيْنَا دِينَنَا وَأَهْلَكْتَهُ فَاخْرُجْ نُطَهِّرَكَ وَنُقِمَّ عَلَيْكَ الْحَدَّ فَقَالَ

لَهُمْ اجْتَمِعُوا وَاسْمَعُوا كَلَامِي فَإِنْ يَكُنْ لِي مَخْرَجٌ مِمَّا ارْتَكَبْتُ وَإِلَّا فَسَأُنْكُمْ فَاجْتَمَعُوا فَقَالَ

Sonra, “Ey Müminlerin Emiri! Hiç Rabbini gördün mü?” diye sordu.

Hız. Ali (a.s) dedi ki: “Ey Zî’lib, yazıklar olsun sana. Ben görmediğim bir Rabbe ibadet eder miyim?” Dedi ki: “O’nu nasıl gördün? Bize açıkla.”

Emirul Müminin şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana Zî’lib, gözler O’nu doğrudan gözleriyle göremezler. Fakat kalpler iman hakikatleriyle O’nu görürler. Yazıklar olsun sana ey Zî’lib! Benim Rabbim uzaklıkla, hareketle, sükûnla, kıyamla (ayakta durmakla), gidip gelmekle vasfedilmez. Lâtifdir ama letafetle vasfedilemez. Ulular ulusudur ama azametle vasfedilemez. Büyükler büyüğüdür ama büyüklükle vasfedilmez. Celâlet sahibi uludur ama irilikle vasfedilmez. Merhametliler merhametlisidir ama yumuşaklıkla vasfedilmez. Mümindir, ibadetle değil; idrak edendir, dokunup yoklamakla değil; konuşandır, lâfızlarla değil; O, eşyadır, ama onlara karışmak anlamında değil; eşyanın dışındadır, ama onlarla ayrıştığı anlamında değil. Tüm şeylerin üstündedir, O’nun üstünde bir şey var denilmez. Tüm şeylerin önündedir, O’nun önünde bir şey var denilmez. Eşyanın içindedir, ama bir şeyin içinde olduğu gibi değil; eşyanın dışındadır, ama bir şeyin dışında olduğu gibi değil.”

Bu sırada Zî’lib kendinden geçmiş bir halde başını yere eğerek şöyle söyledi: “Vallahi şimdiye kadar böyle bir cevap duymadım ve Allah’a yemin ederim ki artık bir daha soru sormayacağım.” İmam sonra tekrar şöyle dedi: “Beni yitirmeden önce bana sorun.”

Eş’as b. Kays yerinden kalkarak dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Mecusîlerden nasıl cizye alacağız? Ne onlara Kitap inmiş, ne de peygamber gönderilmiştir.”

Buyurdu ki: “Hayır, ey Eş’as! Allah onlara Kitap indirmiş ve onlara peygamber göndermiştir. Öyle ki onlara bir kral hükümdarlık edene kadar devam etti. Bir gece bu kral sarhoş olduğu bir vaziyette kızını yatağına çağırır ve onunla ilişkiye girer. Sabah olduğunda halk bu olaydan haberdar olur ve kapısının önünde toplanırlar. Ve şöyle derler: ‘Ey kral! Dinimizi kirlettin ve onu helâk ettin. Dışarı çık da seni temizleyelim ve sana had (şer’i ceza) uygulayalım.’ Kral onlara şöyle der: ‘Toplanın ve sözüme kulak verin. Eğer işlediğim suçtan bir çıkış yolum varsa ne güzel, yok eğer bir açıklamam yoksa o zaman bir araya gelerek beni yargılamak sizin hakkınızdır.’ Daha sonra onlara şöyle der: ‘Acaba Allah’ın babamız Âdem ve annemiz Havva’dan daha değerli bir varlık

لَهُمْ هَلْ عَلِمْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنْ أَبِيْنَا آدَمَ وَ أُمْنَا حَوَاءَ قَالُوا صَدَقْتَ أَيُّهَا الْمَلِكُ قَالَ أَ فَلَيْسَ قَدْ زَوَّجَ بَيْنَهُ مِنْ بَنَاتِهِ وَ بَنَاتِهِ مِنْ بَنِيهِ قَالُوا صَدَقْتَ هَذَا هُوَ الدِّينُ فَتَعَاقِدُوا عَلَيَّ ذَلِكَ فَمَحَا اللَّهُ مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنَ الْعِلْمِ وَ رَفَعَ عَنْهُمْ الْكِتَابَ فَهُمْ الْكَفَرَةُ يَدْخُلُونَ النَّارَ بِلَا حِسَابٍ وَ الْمُنَافِقُونَ أَشَدُّ حَالًا مِنْهُمْ.

قَالَ الْأَشْعَثُ وَ اللَّهُ مَا سَمِعْتُ بِمِثْلِ هَذَا الْجَوَابِ وَ اللَّهُ لَا عُذْتُ إِلَيَّ مِثْلَهَا أَبَدًا.
ثُمَّ قَالَ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي.

فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَسْجِدِ مُتَوَكِّئًا عَلَيَّ عَصَاهُ فَلَمْ يَزَلْ يَتَخَطَّى النَّاسَ حَتَّى دَنَا مِنْهُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ذَلَّنِي عَلَيَّ عَمَلٍ أَنَا إِذَا عَمِلْتُهُ نَجَانِي اللَّهُ مِنَ النَّارِ.

قَالَ لَهُ اسْمَعْ يَا هَذَا ثُمَّ أَفْهَمَ ثُمَّ اسْتَيْقَنَ قَامَتِ الدُّنْيَا بِثَلَاثَةِ بَعَالِمٍ نَاطِقٍ مُسْتَعْمِلٍ لِعِلْمِهِ وَ بَغِيٍّ لَا يَبْخُلُ بِمَالِهِ عَلَيَّ أَهْلَ دِينِ اللَّهِ وَ بِفَقِيرٍ صَابِرٍ إِذَا كَتَمَ الْعَالِمُ عِلْمَهُ وَ بِخِلٍ الْغِنَى وَ لَمْ يَصْبِرِ الْفَقِيرُ فَعِنْدَهَا الْوَيْلُ وَ الثُّبُورُ وَ عِنْدَهَا يَعْرِفُ الْعَارِفُونَ بِاللَّهِ أَنَّ الدَّارَ قَدْ رَجَعَتْ إِلَيَّ بِذُنُوبِهَا أَيْ الْكُفْرِ بَعْدَ الْإِيمَانِ أَيُّهَا السَّائِلُ فَلَا تَغْتَرَّنَ بِكَثْرَةِ الْمَسَاجِدِ وَ جَمَاعَةِ أَقْوَامٍ أَجْسَادُهُمْ مُجْتَمِعَةٌ وَ قُلُوبُهُمْ شَتَّى أَيُّهَا السَّائِلُ إِنَّمَا النَّاسُ ثَلَاثَةٌ زَاهِدٌ وَ رَاغِبٌ وَ صَابِرٌ - فَأَمَّا الزَّاهِدُ فَلَا يَفْرَحُ بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا أَتَاهُ وَ لَا يَحْزَنُ عَلَيَّ شَيْءٍ مِنْهَا فَاتَهُ وَ أَمَّا الصَّابِرُ فَيَتَمَنَّى بِقَلْبِهِ فَإِنْ أَدْرَكَ مِنْهَا شَيْئًا صَرَفَ عَنْهَا نَفْسَهُ لِمَا يَعْلَمُ مِنْ سُوءِ عَاقِبَتِهَا وَ أَمَّا الرََّاغِبُ فَلَا يُبَالِي مِنْ حِلٍّ أَصَابَهَا أَمْ مِنْ حَرَامٍ.

قَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا عَلَامَةُ الْمُؤْمِنِ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ قَالَ يَنْظُرُ إِلَيَّ مَا أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ حَقٍّ فَيَتَوَلَّاهُ وَ يَنْظُرُ إِلَيَّ مَا خَالَفَهُ فَيَتَبَرَّأُ مِنْهُ وَ إِنْ كَانَ حَمِيمًا قَرِيبًا.

قَالَ صَدَقْتَ وَ اللَّهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ غَابَ الرَّجُلُ فَلَمْ نَرَهُ فَطَلَبَهُ النَّاسُ فَلَمْ يَجِدُوهُ فَتَبَسَّمَ عَلَيَّ عَ عَلَيَّ الْمُنْبِرِ ثُمَّ قَالَ مَا لَكُمْ هَذَا أَخِي الْخَضِرُ ع.

yaratmadığını biliyor musunuz?’ Derler ki: ‘Evet, seni tasdik ediyoruz öyledir.’ Kral der ki: “Acaba Âdem, oğullarıyla kızlarını ve kızlarıyla da oğullarını evlendirmede mi?” Derler ki: ‘Evet, doğru söyledin din böyledir.’ Sonra halk bu işe (*yani aile içi ilişkiye*) muvafakat eder. Dolayısıyla Allah onların sinelerinde olan ilmi silerek, Kitabı onlardan aldı. İşte onlar kâfirlerdir ve hesapsız olarak cehenneme gireceklerdir. Münafıkların halleri ise onlardan daha şiddetlidir.”

Bu açıklamadan sonra Eş’as şöyle dedi: “Vallahi bunun gibi bir cevap duymadım. Ve vallahi artık böyle soruların peşinde olmayacağım.” İmam sonra tekrar şöyle dedi: “Beni yitirmeden önce bana sorun.”

O sırada mescidin uzak bir yerinde bastonuna dayanmış bir adam kalkarak halkın arasından geçerek Hz. Ali’nin yanına geldi ve şöyle dedi: “Ey Emirül Müminin! Bana öyle bir amel göster ki ne zaman onu yapsam Allah beni ateşten korumuş olsun.” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Kulak ver ey adam! Sonra anla ve yakın et. Dünya üç şey üzere ayaktadır: İlmiyle amel eden konuşan âlim; malıyla Allah’ın dini üzere olanlara cimrilik etmeyen zengin ve sabreden fakir. Dolayısıyla âlim ilmini gizler, zengin cimrilik eder fakir de sabır göstermezse işte o zaman çaresizlik ve yokluk baş gösterir. O zaman Allah’ı bilen arifler dünyanın başlangıcına döndüğünü görürler, yani imandan sonra küfre döndüğünü. Ey soruyu soran! Camilerin çokluğu, bedenlerinin bir arada ama kalplerinin dağınık olduğu topluluklar seni aldatmasın. Ey soruyu soran! İnsanlar üç türdür: (*Dünyaya itina-etmeyen*) zahid, sabırlı ve (dünya peşinde koşan) rağbetli. Zahid, kendisine dünyada ulaşan şeylerden dolayı şırmarmayan ve dünyada elinden çıkan şeylerden dolayı üzülmeyen kişidir. Sabırlı kişi ise kalbiyle dünyayı temenni eder, ama eğer dünyadan bir şey elde ederse onun akıbetini bildiğinden el çeker. Rağbetli kişi ise, helâl veya haram kendisi için fark etmeyen kişidir.”

Adam dedi ki: “Ey Emirül Müminin! Bu zamanda müminin alamet-i nedir?” Buyurdu ki: “Allah’ın kendisine farz ettiği şeylere bakıp onlarla amel etmeli ve Allah’ın haram kıldığı şeylere bakıp onlardan uzaklaşmalı ve yapmamalıdır. O şey samimi dostu olsa bile.”

Adam dedi ki: “Vallahi doğru söyledin, ey Müminlerin Emiri!” Sonra adam birden gözlerden kayboldu, onu göremedik. İnsanlar aramalarına rağmen onu bulamadılar. O sırada Ali (a.s) minberde tebesüm ederek “Kimi arıyorsunuz? O benim kardeşim Hızır’dı” dedi.

ثُمَّ قَالَ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَقْدُونِي فَلَمْ يَقُمْ إِلَيْهِ أَحَدٌ فَحَمِدَ اللَّهُ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَيَّ
 نَبِيِّهِ ص ثُمَّ قَالَ لِلْحَسَنِ ع يَا حَسَنُ قُمْ فَاصْعِدِ الْمِنْبَرَ فَتَكَلِّمْ بِكَلَامٍ لَا تَجْهَلُكَ قُرَيْشٌ مِنْ
 بَعْدِي فَيَقُولُونَ إِنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ لَا يُحْسِنُ شَيْئًا قَالَ الْحَسَنُ ع يَا أَبَتِ كَيْفَ أَصْعَدُ وَ أَتَكَلِّمُ
 وَ أَنْتَ فِي النَّاسِ تَسْمَعُ وَ تَرَى.

قَالَ لَهُ بِأَبِي وَ أُمِّي أَوَارِي نَفْسِي عَنْكَ وَ أَسْمَعُ وَ أَرَى وَ أَنْتَ لَا تَرَانِي.

فَصَعِدَ الْحَسَنُ ع الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهُ بِمَحَامِدٍ بَلِيغَةٍ شَرِيفَةٍ وَ صَلَّى عَلَيَّ النَّبِيِّ ص صَلَاةً
 مُوجِزَةً ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيٌّ بِأُيُهَا وَ
 هَلْ تُدْخِلُ الْمَدِينَةَ إِلَّا مِنْ بَابِهَا.

ثُمَّ نَزَلَ فَوَثَبَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ ع فَحَمَلَهُ وَ ضَمَّهُ إِلَيَّ صَدْرِهِ ثُمَّ قَالَ لِلْحُسَيْنِ ع يَا بَنِي قُمْ
 فَاصْعِدِ الْمِنْبَرَ وَ تَكَلِّمْ بِكَلَامٍ لَا تَجْهَلُكَ قُرَيْشٌ مِنْ بَعْدِي فَيَقُولُونَ إِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ لَا
 يُبْصِرُ شَيْئًا وَ لَيْكُنْ كَلَامُكَ تَبَعًا لِكَلَامِ أَخِيكَ.

فَصَعِدَ الْحُسَيْنُ ع الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهُ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَيَّ نَبِيِّهِ ص صَلَاةً مُوجِزَةً ثُمَّ
 قَالَ مَعَاشِرَ النَّاسِ سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللَّهِ ص وَ هُوَ يَقُولُ إِنَّ عَلِيًّا هُوَ مَدِينَةُ هُدًى فَمَنْ
 دَخَلَهَا نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ.

فَوَثَبَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ فَضَمَّهُ إِلَيَّ صَدْرِهِ وَ قَبَّلَهُ ثُمَّ قَالَ:

مَعَاشِرَ النَّاسِ اشْهَدُوا أَنَّهُمَا فَرَخَا رَسُولُ اللَّهِ ص وَ وَدِيعَتُهُ النَّبِيُّ اسْتَوْدَعْنِيهَا وَ أَنَا
 اسْتَوْدِعُكُمْوهَا مَعَاشِرَ النَّاسِ وَ رَسُولُ اللَّهِ ص سَأَلْتُكُمْ عَنْهُمَا.

٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
 بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ
 الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذَاهِرٍ قَالَ حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ يَحْيَى الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي قُتَيْبُ

Sonra tekrar şöyle buyurdu: “Beni yitirmeden önce bana sorun.” Ama bu defa kimse ayağa kalkmadı. Allah’a hamd ü senalar ettikten ve nebiye salâvat gönderdikten sonra Hz. Hasan’a (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Hasan! Kalk ve minbere çık ve konuş. Sonra Kureyş seni benim ardımdan görmezlikten gelmesin ve gerçekten Hasan b. Ali bir şey bilmiyor demesin.” Hz. Hasan (a.s) şöyle buyurdu: “Ey babacığım! Sen halkın arasında olup beni duyup gördüğün halde nasıl çıkıp konuşabilirim?”

İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu: «Babam ve anam sana feda olsun! Kendimi senden gizleyeceğim öyle ki seni duyup göreceğim ama sen beni görmeyeceksin.»

Sonra İmam Hasan (a.s) minbere çıktı. Allah’a sonsuz övgü ve hamddan sonra kısa ve öz olarak Peygamber’e selâm gönderdikten sonra şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Ceddîm Resûlullah’ın şöyle dediğini duydum: ‘Ben ilmin şehriyim, Ali’de onun kapısıdır.’ Acaba kapısı dışında şehre girilebilir mi?” Sonra minberden indi.

Hız. Ali (a.s) merakla O’na yaklaşarak tutup göğsüne dayadı. Sonra Hız. Hüseyin’e (a.s) “Ey oğulcuğum! Kalk ve minbere çık ve konuş. Sonra Kureyş ardımdan seni görmezlikten gelmesin ve gerçekten Hüseyin b. Ali bir şey bilmiyor, demesin. Ancak sözlerin kardeşinin sözleriyle aynı yönde olsun.”

Hız. İmam Hüseyin (a.s) minbere çıktı. Allah’a hamd ü senalar edip, Resûlullah’a kısa ve öz bir şekilde salât ve selâm ettikten sonra şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Ceddîm Resûlullah’ın şöyle dediğini duydum: Ali, hidayet şehridir. Dolayısıyla kim O’na gelirse kurtulur, kim de O’na muhalefet ederse helâk olur.”

Sonra minberden indi. Hız. Ali (a.s) merakla O’na yaklaşarak tutup göğsüne dayayıp öptü. Sonra şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Bu ikisinin Resûlullah’ın azizleri ve bana bırakılmış emanetleri olduğuna şahadet edin. Ben de onları sizlere emanet ediyorum. Ey insanlar! Resûlullah onları sizden soracak.”

345- (2)... Muhammed b. Ebu Abdullah merfu olarak Ebu Abdullah’den (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Emirül Müminin (*İmam Ali aleyhisselâm*) Kûfe’de minberde halka hitab ettiği bir sırada Zi’lib adı verilen usta bir konuşmacı ve yürekli bir

بْنِ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

بَيْنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يَخْطُبُ عَلَيَّ مِنْبَرِ الْكُوفَةِ إِذْ قَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ ذِغْلِبُ ذَرِبِ
اللِّسَانَ بَلِّغْ فِي الْخُطَابِ شُجَاعَ الْقَلْبِ.

فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ.

فَقَالَ وَيْلَكَ يَا ذِغْلِبُ مَا كُنْتُ أَعْبُدُ رَبًّا لَمْ أَرَهُ.

قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ رَأَيْتَهُ.

قَالَ وَيْلَكَ يَا ذِغْلِبُ لَمْ تَرَهُ الْعُيُونُ بِمُشَاهَدَةِ الْأَبْصَارِ وَلَكِنْ رَأَتْهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ
وَيْلَكَ يَا ذِغْلِبُ إِنَّ رَبِّي لَطِيفُ اللَّطَافَةِ فَلَا يُوصَفُ بِاللُّطْفِ عَظِيمِ الْعَظَمَةِ لَا يُوصَفُ بِالْعَظَمِ
كَبِيرِ الْكِبَرِيَاءِ لَا يُوصَفُ بِالْكِبَرِ جَلِيلِ الْجَلَالَةِ لَا يُوصَفُ بِالْغِلَظِ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ فَلَا يُقَالُ شَيْءٌ
قَبْلَهُ وَبَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ فَلَا يُقَالُ شَيْءٌ بَعْدَهُ شَأْنِي الْأَشْيَاءِ لَا بِهِمَّةٍ ذَرَاكَ لَا بِخَدِيعَةٍ هُوَ فِي
الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا غَيْرُ مُتَمَازِجٍ بِهَا وَلَا بَائِنٍ عَنْهَا ظَاهِرٌ لَا بِنَاوِيلِ الْمُبَاشَرَةِ مُتَجَلٍّ لَا بِاسْتِهْلَالِ
رُؤْيِيَةٍ بَائِنٍ وَلَا بِمَسَافَةِ قَرِيبٍ لَا بِمُدَانَةِ لَطِيفٍ لَا بِتَجَسُّمٍ مَوْجُودٍ لَا بَعْدَ عَدَمٍ فَاعِلٍ لَا بِاضْطِرَارٍ
مُقَدَّرٍ لَا بِحَرَكَةٍ مُرِيدٍ لَا بِهَمَامَةٍ سَمِيعٍ لَا بِآلَةٍ بَصِيرٍ لَا بِأَدَاةٍ لَا تَحْوِيهِ الْأَمَاكِنُ وَلَا تَصْحَبُهُ
الْأَوْقَاتُ وَلَا تَحْدُهُ الصِّفَاتُ وَلَا تَأْخُذُهُ السِّنَاتُ سَبَقَ الْأَوْقَاتُ كَوْنُهُ وَالْعَدَمُ وَجُودُهُ وَ
الْإِبْتِدَاءُ أَرْزَلُهُ بِتَشْعِيرِهِ الْمَسَاعِرَ عُرِفَ أَنْ لَا مَشْعَرَ لَهُ وَبِتَجْهِيرِهِ الْجَوَاهِرَ عُرِفَ أَنْ لَا جَوْهَرَ لَهُ
وَبِمُضَادَّتِهِ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ عُرِفَ أَنْ لَا ضِدَّ لَهُ وَبِمُقَارَنْتِهِ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ عُرِفَ أَنْ لَا قَرِينَ لَهُ ضَادٌّ
التَّوَرُّ بِالظُّلْمَةِ وَالْجَسُو بِالْبَلِّ وَالصَّرْدَ بِالْحَرُورِ مُؤَلَّفَ بَيْنَ مُتَعَادِيَاتِهَا مُفَرَّقَ بَيْنَ مُتَدَانِيَاتِهَا
دَالَّةً بِتَفْرِيقِهَا عَلَيَّ مُفَرَّقَهَا - وَبِتَأْلِيفِهَا عَلَيَّ مُؤَلِّفَهَا وَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ - وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ
خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

فَفَرَّقَ بِهَا بَيْنَ قَبْلِ وَبَعْدٍ لِيُعْلَمَ أَنْ لَا قَبْلَ لَهُ وَلَا بَعْدَ شَاهِدَةٍ بِغَيْرِائِهَا عَلَيَّ أَنْ لَا غَرِيزَةَ

adam ayağa kalktı ve dedi ki: «Ey Emirül Müminin! Rabbini gördün mü?»

Dedi ki: “Ey Zi’lib, yazıklar olsun sana. Ben görmediğim bir Rabbe kulluk eder miyim?”

Dedi ki: “Ey Emirül Müminin, O’nu nasıl gördün?”

Dedi ki: “Yazıklar olsun sana Zi’lib, gözler O’nu doğrudan gözlemlemekle göremezler. Fakat kalpler iman hakikatleriyle O’nu görürler. Vay sana ey Zi’lib! Rabbim latif mi latiftir, ama incelikle nitelenmez. Yüce mi yücedir, ama kocamanlıkla nitelenmez. Büyük mü büyüktür, ama irilikle nitelenmez. Ulu mu uludur, ama kabalıkla nitelenmez. Her şeyden öncedir, ‘O’ndan önce bir şey vardı’ denmez. Her şeyden sonradır, ‘O’nun bir sonrası var’ denmez. Şeyleri (varlıkları) var etmeyi diledi, herhangi bir çaba göstermeksizin. İdrak edendir, herhangi bir araca ihtiyaç duymaksızın. Varlıkların içindedir, onlara karışmış değildir, onlardan ayrı da değildir. Apaçık ortadadır, dokunulmaz. Aşikârdır, gözle görülmez. Ayrıdır, mesafe söz konusu değildir. Yakındır, yaklaşıklık söz konusu değildir. Latiftir, cisimleşme söz konusu değildir. Vardır, yokluktan sonra değildir. Yapandır, çabalama olmadan. Ölçüp biçendir, hareket etmeden. İrade edendir, himmet etmeden. Duyandır, aletle değil. Görendir, araçla değil. Mekânlar O’nu içermez. Zamanlar O’na eşlik etmez. Sıfatlar O’nu sınırlandırmaz. O’nu uyuklama tutmaz. Varoluşu zamanlardan, varlığı yokluktan, ezeliliği başlangıçtan öncedir. Hisleri, sezgileri yaratmasıyla hissi, sezgisi olmadığı bilinmiştir. Cevheri cevher etmesiyle cevheri olmadığı anlaşılmıştır. Karşıt şeyleri yaratmasıyla karşıtı olmadığı bilinmiştir. Birbirine denk şeyleri var etmesiyle dengi olmadığı bilinmiştir. Karanlığı aydınlığın, yaşı kurunun, yumuşağı sertin, sıcaklığı soğukun zıddı yaptı. Uyumsuzları kaynaştırdı,⁶² uyumluları ayırttırdı.⁶³ Onları birbirinden ayırmasıyla onları ayırana, onları birbiriyle kaynaştırmasıyla onları kaynaştırana delâlet etmiştir. Bir ayette Allah Azze ve Celle şöyle buyrulmuştur: **“İbret alırsınız diye her şeyi çift yarattık.”** (Zâriyat, 49)

Böylece Allah önce ile sonrayı birbirinden ayırdı ki, kendisinin öncesi ve sonrası olmadığı bilinmiş olsun. Varlıklara içgüdüler koyması, bunları koyanın içgüdüğü olmadığına tanıktır. Onlar için bir süre belirlemesi, bu süreleri belirleyen süresi olmadığını haber verir. Varlıkların bir kısmını bir kısmından perdelemiştir ki, O’nunla yaratıkları arasında

لِمُعْرِزِهَا مُخْبِرَةً بِتَوْقِيَّتِهَا أَنْ لَا وَقَتْ لِمُوقَّتِهَا حَجَبَ بَعْضِهَا عَنْ بَعْضٍ لِيُعْلَمَ أَنَّ لَا حِجَابَ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ خَلْقِهِ غَيْرِ خَلْقِهِ كَانَ رَبًّا إِذْ لَا مَرْبُوبَ وَإِلَهًا إِذْ لَا مَأْلُوهَ وَعَالِمًا إِذْ لَا مَعْلُومَ وَسَمِيعًا
إِذْ لَا مَسْمُوعَ ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ -

وَلَمْ يَزَلْ سَيِّدِي بِالْحَمْدِ مَعْرُوفًا / وَلَمْ يَزَلْ سَيِّدِي بِالْجُودِ مَوْصُوفًا
وَكُنْتُ إِذْ لَيْسَ نُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ / وَلَا ظَلَامٌ عَلَيَّ الْآفَاقِ مَعْكُوفًا
وَرَبُّنَا بِخِلَافِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ / وَكُلِّ مَا كَانَ فِي الْأَوْهَامِ مَوْصُوفًا...
قَالَ فَخَرَّ دُعْلَبٌ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ وَقَالَ مَا سَمِعْتُ بِهَذَا الْكَلَامِ وَلَا أَعُودُ إِلَيَّ شَيْءٍ
مِنْ ذَلِكَ.

قال مصنف هذا الكتاب في هذا الخبر ألفاظ قد ذكرها الرضاع في خطبته وهذا تصديق
قولنا في الأئمة ع إن علم كل واحد منهم مأخوذ عن أبيه حتى يتصل ذلك بالنبي ص.

yaratıklarından başka bir perde olmadığı bilinmiş olsun. Hiçbir merbub (yönetilen, eğitilen) yokken, O Rab (yöneten, eğiten) idi. Hiçbir tapan yokken o mabuttu. Hiçbir bilinen yokken, O bilendi. Hiçbir işitilen yokken, O işitendi.⁶⁴ Hz. Ali (a.s) sonra şu şiiri okumaya başladı:

Mevlâm sürekli övgüyle tanınagelmıştır.

Efendim hep cömertlikle nitelenmiştir.

Aydınlatan hiçbir ışık yokken O vardı.

Ufukları saran bir karanlık yokken de O vardı.

Böylece Rabbimiz bütün yaratılmışlardan farklıdır

Hayallerde tasavvur edilen her şeyden başkadır...

Bu sırada Zi'lib kendinden geçmiş bir halde başını yere eğdi. Sonra kendine geldi ve şöyle söyledi: “Vallahi şimdiye kadar böyle bir cevap duymadım ve Allah’a yemin ederim ki artık bir daha soru sormayacağım.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmaktadır: Bu hadisteki bazı cümlelerin aynısı İmam Rıza’nın (a.s) bazı hutbelerinde de yer almıştır. Bunun kendisi Masum İmamların sözlerinin birbirlerinin sözlerini tasdik ettiği anlamına gelmektedir ki İmamlar şöyle buyurmuştur: “İmamların her birinin ilmi babasından alınmadır ve bu şekilde Allah Resûlüne kadar gider.”

٤٤. باب حديث سبخت اليهودي

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عِيسَى وَابْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَلِيٍّ الْيَعْقُوبِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ص يَهُودِيٌّ يُقَالُ لَهُ سُبَّخْتُ فَقَالَ لَهُ يَا مُحَمَّدُ جِئْتُ أَسْأَلُكَ عَنْ رَبِّكَ فَإِنْ أَجَبْتَنِي عَمَّا أَسْأَلُكَ عَنْهُ اتَّبَعْتُكَ وَإِلَّا رَجَعْتُ. فَقَالَ لَهُ سَلْ عَمَّا شِئْتَ فَقَالَ أَيْنَ رَبُّكَ.

فَقَالَ هُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ وَ لَيْسَ هُوَ فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَكَانِ بِمَحْدُودٍ. قَالَ فَكَيْفَ هُوَ.

فَقَالَ وَ كَيْفَ أَصِفُ رَبِّي بِالْكَيْفِ وَ الْكَيْفُ مَخْلُوقُ اللَّهِ وَ اللَّهُ لَا يُوصَفُ بِخَلْقِهِ. قَالَ فَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّكَ نَبِيٌّ قَالَ فَمَا بَقِيَ حَوْلَهُ حَجَرٌ وَ لَا مَدْرٌ وَ لَا غَيْرُ ذَلِكَ إِلَّا تَكَلَّمَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ يَا شَيْخُ إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ.

فَقَالَ سُبَّخْتُ تَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ أَتَيْنَ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ.

٢- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ رُمَيْحٍ النَّسَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْعُقَيْلِيُّ بِقَهْطَانٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَلْخِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَزْهَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع فِي بَعْضِ خُطْبِهِ مِنَ الَّذِي حَضَرَ سُبَّخْتُ الْفَارِسِيُّ وَ هُوَ يُكَلِّمُ رَسُولَ اللَّهِ ص فَقَالَ الْقَوْمُ مَا حَضَرَهُ مِنَّا أَحَدٌ فَقَالَ عَلِيُّ ع لَكِنِّي كُنْتُ

44- Yahudi Subbeht'in Hadisi Babı

346- (1)... Abdul Âla Mevlâ Al-i Sam, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Subbeht adında bir Yahudi, Rasûlullah'ın (s.a.a) yanına geldi ve dedi ki: “Ya Rasûlullah! Sana Rabbin hakkında bazı sorular sormak için geldim. Eğer bu sorulara cevap verirsen sana tabi olurum; cevap vermezsen döner giderim.”

Buyurdu ki: “İstediğini sor.” Dedi ki: “Rabbin nerededir?”

Buyurdu ki: “Her yerdedir; ama sınırlı bir yerde değildir.” Dedi ki: “O, nasıldır?”

Buyurdu ki: “Nasıl Rabbimi nasıl ile nitelendirebilirim ki? Nasılı Allah yaratmıştır? Allah, yarattığı şeylerle nitelendirilemez.”

Dedi ki: “Senin, Allah'ın peygamberi olduğun nasıl anlaşılır?”

Adam bunu söyleyince orada bulunan taşlar ve başka şeyler dile gelip açık ve anlaşılır bir Arapçayla: “Ey Subbbeht! O, Allah'ın Resûlüdür.” dediler.

Bunun üzerine Subbeht şöyle dedi: “Allah'a yemin ederim ki bu günkü gibi açık bir şey görmemişim.” Sonra şöyle dedi: “Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin, Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik ederim.”

347- (2)... Abdullah b. Cafer el-Ezheri, babasından o da İmam Cafer b. Muhammed'den (a.s) O da atalarından İmam Hüseyin'in (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s) birgün hutbelerinin birinde orada olanlara: “İranlı Subbeht ile Resûlullah'ın (s.a.a) arasında geçen konuşma sırasında kimler oradaydı?” diye sordu. Oradakiler bir ağızdan; hiçbirimiz orada yoktuk; dediler. Bunun üzerine Ali (a.s) “Ama ben oradaydım dedi. Resûlullah'la birlikte olduğum birgün Fars bölgesinin hâkimlerinden, sert mizaçlı Subbeht adında bir Yahudi geldi ve Resûlullah'a dedi ki: ‘Ey Muhammed! Neye davet ediyorsun?’”

Buyurdu ki: “Ortağı olmayan yegâne Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuna davet ediyorum.” Subbeht dedi ki: “Allah nerededir ey Muhammed?”

مَعَهُ عَ وَ قَدْ جَاءَهُ سُبْحَتُ وَ كَانَ رَجُلًا مِّنْ مُّلُوكِ فَارِسَ وَ كَانَ ذَرْبًا فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِلَيَّ مَا تَدْعُو.

قَالَ أَدْعُو إِلَيَّ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.
فَقَالَ سُبْحَتُ وَ أَتَيْنَ اللَّهُ يَا مُحَمَّدُ.

قَالَ هُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ مَوْجُودٌ بِآيَاتِهِ.
قَالَ فَكَيْفَ هُوَ.

فَقَالَ لَا كَيْفَ لَهُ وَ لَا أَتَيْنَ لِأَنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ كَيْفَ الْكَيْفَ وَ أَتَيْنَ الْأَتَيْنَ.
قَالَ فَمِنْ أَتَيْنَ جَاءَ.

قَالَ لَا يُقَالُ لَهُ جَاءَ وَ إِنَّمَا يُقَالُ جَاءَ لِلزَّائِلِ مِنْ مَكَانٍ إِلَى مَكَانٍ وَ رَبُّنَا لَا يُوصَفُ بِمَكَانٍ
وَ لَا بِزَوَالٍ بَلْ لَمْ يَزَلْ بِلَا مَكَانٍ وَ لَا يَزَالُ.

فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّكَ لَتَصِفُ رَبًّا عَظِيمًا بِلَا كَيْفٍ فَكَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ أَنَّهُ أَرْسَلَكَ.
فَلَمْ يَبْقَ بِحَضْرَتِنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ حَجَرٌ وَ لَا مَدَرٌ وَ لَا جَبَلٌ وَ لَا شَجَرٌ وَ لَا حَيَوَانٌ إِلَّا قَالَ
مَكَانَهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.

وَ قُلْتُ أَنَا أَيْضًا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.
فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ مِنْ هَذَا.

فَقَالَ هَذَا خَيْرٌ أَهْلِي وَ أَقْرَبُ الْخَلْقِ مِنِّي لَحْمُهُ مِنْ لَحْمِي وَ دَمُهُ مِنْ دَمِي وَ رُوحُهُ مِنْ
رُوحِي وَ هُوَ الْوَزِيرُ مِنِّي فِي حَيَاتِي وَ الْخَلِيفَةُ بَعْدَ وَفَاتِي كَمَا كَانَ هَارُونُ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ
لَا نَبِيَّ بَعْدِي فَاسْمَعْ لَهُ وَ أَطِعْ فَإِنَّهُ عَلَيَّ الْحَقُّ ثُمَّ سَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ.

Buyurdu ki: “O belirtileriyle tüm mekânlardadır.” Dedi ki: “O nasıldır?”

Buyurdu ki: “O’nun için nasıllık ve mekân söz konusu değildir. Çünkü Allah Azze ve Celle nasıla nasıllık, mekâna mekân olma özelliği vermiştir.” Dedi ki: “Nereden gelmiştir?”

Buyurdu ki: “Onun için geldi denmez, çünkü geldi kelimesi bir mekândan bir mekâna giden için kullanılır. Rabbimiz mekânla ve yoklukla nitelendirilmez, bilâkis mekân ve yokluk söz konusu olmadan her zaman vardı ve var olacak.” Dedi ki: “Ey Muhammed! Nasıllığı olmayan çok büyük bir Rabbi tanımladın. Öyleyse O’nun seni gönderdiğini nereden bileyim?”

Bunu söyleyince o gün etrafımızda olan dağ, taş, tepe, ağaç, hayvan hiçbir şey kalmadı hep birden yerlerinden şöyle dediler: “*Allah’tan başka ilâh yoktur, Muhammed’in O’nun kulu ve resûlü olduğuna şehadet ederiz.*”

(Hz. Ali aleyhisselâm şöyle devam ediyor) Dedim ki: “Ben de aynı şekilde diyorum ki *Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in, Allah’ın kulu ve resûlü olduğuna şahitlik ederim.*” Adam dedi ki: “Ey Muhammed! Bu da kimdir?”

Peygamber buyurdu ki: “Bu benim en sevgili akrabam, yaratılmışlar içinde bana en yakın olan, eti etimden, kanı kanımdan, ruhu ruhumdan olan kişidir. Yaşadığım sürece benim vezirim, benden sonra halifemdir, Harun’un Musa’ya olduğu gibi. Ancak benden sonra nebi yoktur. O’na kulak ver ve tabi ol. Kuşkusuz O hak üzeredir. Sonra Resullullah o Yahudi’ye Abdullah ismini verdi.”

٤٥. باب معنى سبحان الله

١ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ السَّجَزِيُّ بَنِيَسَابُورَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمْرَةَ الشَّعْرَانِيُّ الْعَمَّارِيُّ مِنْ وَلَدِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الْبَاقِيِّ الْأَذَنِيُّ بِأَذَنِهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْمَعَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي الْعَبَّازِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَجَّارٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَفْسِيرُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ فِي هَذَا الْحَائِطِ رَجُلًا كَانَ إِذَا سُئِلَ أَتَبًّا وَإِذَا سَكَتَ ابْتَدَأَ فَدَخَلَ الرَّجُلُ فَإِذَا هُوَ عَلَى بَنِي أَبِي طَالِبٍ ع فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا تَفْسِيرُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ هُوَ تَعْظِيمُ جَلَالِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَتَنْزِيهِهُ عَمَّا قَالَ فِيهِ كُلُّ مُشْرِكٍ فَإِذَا قَالَهَا الْعَبْدُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ.

٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ سُبْحَانَ اللَّهِ فَقَالَ ع أَنْفَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَصْبَاطٍ عَنْ سُلَيْمَانَ مَوْلَى طَرِبَالٍ عَنْ هِشَامِ الْجَوَالِقِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - سُبْحَانَ اللَّهِ مَا يَعْنِي بِهِ قَالَ تَنْزِيهِهُ.

45- “Subhanallah”ın Anlamı Babı

348- (1)... Yezid b. El- Esem şöyle rivayet etmiştir:

Bir adam Ömer İbni Hattab’a “Ey Müminlerin Emiri! *Subhanallah*’ın anlamı nedir?” diye sordu. Ömer dedi ki: “Burada öyle bir kişi var ki ne zaman soru sorulursa cevap verir, ne zaman susulursa kendisi konuşmaya başlar. ”

O adam oraya gitti ve Ali b. Ebu Talib’in (a.s) orada olduğunu gördü. Sonra şöyle dedi: “Ey Ebu’l Hasan! *Subhanallah* ifadesi ne anlama gelmektedir?”

İmam şöyle buyurdu: “Aziz ve Celil Allah’ın ululuğunu yüceltmek ve tüm müşriklerin Allah hakkında söylediklerinden Allah’ı tenzih etmektir. Kul ne zaman ‘*Subhanallah*’ dese, tüm melekler ona selâm ve salât ederler.”

349- (2)... Hişam b. Hakem şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), ‘*Subhanallah*’ ifadesinin anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Allah Azze ve Celle her türlü kusur ve ayıptan münezzehtir.”

350- (3)... Hişam el-Cevalikî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Allah Azze ve Celle’nin ‘*Subhanallah*’ sözünün ne anlama geldiğini sordum.

Buyurdu ki: “Allah’ı noksanlıklardan tenzih etmektir.”

٦٤. باب معنى الله اكبر

- ١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْأَدَمِيِّ عَنْ ابْنِ مُحَبُّوبٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
- قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ فَقَالَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع حَدَّثْتُهُ فَقَالَ الرَّجُلُ كَيْفَ أَقُولُ فَقَالَ قُلِ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ أَنْ يُوصَفُ.
- ٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَرْوَكِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ جُمَيْعِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَيُّ شَيْءٍ اللَّهُ أَكْبَرُ.

فَقُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ.

فَقَالَ وَكَانَ تَمَّ شَيْءٌ فَيَكُونُ أَكْبَرَ مِنْهُ.

فَقُلْتُ فَمَا هُوَ.

قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ أَنْ يُوصَفَ.

46- “Allahu Ekber”in Anlamı Babı

351- (1)... İbn Mahbub, kendisine anlatan birinden, o da Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Bir adam İmam’ın yanında: “*Allahu Ekber*, Allah daha büyüktür” dedi.

İmam: «Allah kimden, hangi şeyden daha büyüktür?» diye sordu.

Adam: «Allah her şeyden daha büyüktür» diye cevapladı.

Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: “Allah’a sınır biçmiş oldun.” Adam: “Peki, nasıl söylemeliyim?” diye sordu.

Buyurdu ki: “Allah vasfedilmekten de daha büyüktür.”

352- (2)... Cumey b. Amr şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) bana dedi ki: “*Allahu Ekber* ne demektir?”

Dedim ki: “Allah her şeyden büyüktür.”

Dedi ki: “Yani orada bir şey var ve Allah ondan daha büyük, öyle mi?”

Dedim ki: “O halde doğrusu nedir?”

Buyurdu ki: “Allah vasfedilmekten daha büyüktür.”

٤٧. باب معنى الأول و الآخر

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنِ الْمَيْمُونِ الْبَاهِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ فَقَالَ ع: الْأَوَّلُ لَا عَنْ أَوَّلٍ كَانَ قَبْلَهُ وَ لَا عَنْ بَدْءٍ سَبَقَهُ وَ الْآخِرُ لَا عَنْ نَهَايَةٍ كَمَا يُعْقَلُ مِنْ صِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَكِنْ قَدِيمٌ أَوَّلٌ آخِرٌ لَمْ يَزَلْ وَ لَا يَزَالُ بِلَا بَدْءٍ وَ لَا نَهَايَةٍ لَا يَقَعُ عَلَيْهِ الْحُدُوثُ وَ لَا يُحَوَّلُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ خَالِقٌ كُلِّ شَيْءٍ.

٢- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ فَضِيلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ وَ قُلْتُ أَمَّا الْأَوَّلُ فَقَدْ عَرَفْنَاهُ وَ أَمَّا الْآخِرُ فَبَيِّنْ لَنَا تَفْسِيرَهُ فَقَالَ:

إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ إِلَّا يَبِيدُ أَوْ يَتَغَيَّرُ أَوْ يَدْخُلُهُ الْغَيْرُ وَ الزَّوَالُ أَوْ يَنْتَقِلُ مِنْ لَوْنٍ إِلَى لَوْنٍ وَ مِنْ هَيْئَةٍ إِلَى هَيْئَةٍ وَ مِنْ صِفَةٍ إِلَى صِفَةٍ وَ مِنْ زِيَادَةٍ إِلَى نُقْصَانٍ وَ مِنْ نُقْصَانٍ إِلَى زِيَادَةٍ إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِينَ فَإِنَّهُ لَمْ يَزَلْ وَ لَا يَزَالُ وَاحِدًا هُوَ الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَ هُوَ الْآخِرُ عَلَى مَا لَمْ يَزَلْ لَا تَخْتَلِفُ عَلَيْهِ الصِّفَاتُ وَ الْأَسْمَاءُ مَا يَخْتَلِفُ عَلَيْهِ غَيْرُهُ مِثْلُ الْإِنْسَانِ الَّذِي يَكُونُ تُرَابًا مَرَّةً وَ مَرَّةً لَحْمًا وَ مَرَّةً دَمًا وَ مَرَّةً رُفَاتًا وَ رَمِيمًا وَ كَالْتَمَرِ الَّذِي يَكُونُ مَرَّةً بَلَحًا وَ مَرَّةً بُسْرًا وَ مَرَّةً رُطْبًا وَ مَرَّةً ثَمَرًا فَيَتَبَدَّلُ عَلَيْهِ الْأَسْمَاءُ وَ الصِّفَاتُ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِخِلَافِ ذَلِكَ.

47- “O, Evvel’dir (İlktir) ve Ahir’dir (Sondur)”ın Anlamı Babı

353- (1)... Meymun el-Bani şöyle rivayet etmiştir:

Yüce Allah’ın **“O ilktir, O sondur. (Hadid, 3)”** ayetiyle ilgili bir soruya Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şu cevabı verdiğini duydum:

“Evveldir, ama kendinden öncesi olan bir evvel değil. Öncesi olan bir başlangıç değildir ya da mahlûkların sıfatı gibi nihayeti olan son değildir. Bilâkis Allah kadimdir, ilktir, sondur. Her zaman vardır, yok olmaz, başlangıcı ve sonu yoktur. O’nda sonradan olma olgusu yaşanmaz, bir halden bir hale geçmez. Her şeyin yaratıcısıdır.”⁶⁵

354- (2)... İbn Ebu Ya’fur şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın **“O ilktir, O, sondur. (Hadid, 3)”** ayetinin anlamını sordum. Dedim ki; Allah’ın ‘ilk (evvel)’ olmasını öğrendik, bize Allah’ın ‘son(âhir)’ olmasının ne anlama geldiğini açıkla.”

Buyurdu ki: “Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın dışında hiçbir şey yoktur ki bozulmasın, değişmesin veya değişikliğe uğrayıp yok olmasın, ya da renkten renge, biçimden biçime, nitelikten niteliğe girmesin, çokluktan azlığa, azlıktan çokluğa geçmesin. Allah her zaman “bir” olarak vardır ve hep aynı durumda kalacaktır. O her şeyden önce var olan “ilk”tir ve her şeyden sonra var olmaya devam edecek “son”dur. Başkalarında olduğu gibi O’nun nitelikleri ve isimleri değişmez. Söz gelimi insan, bir keresinde toprak olur, bir keresinde et ve kan olur, bir keresinde çürüyüp un ufak olmuş kemik olur. Örneğin; el-busr (*hurma koruğu*), bir keresinde el-belh (*henüz olmamış alacalı hurma*) olur. Bir keresinde el-busr (*taze hurma*) olur, bir keresinde er-rutab (*olgun taze hurma*) olur, bir keresinde et-temr (*hurma*) olur. Her defasında ismi ve niteliği değişir; ama Allah Celle ve Azze açısından bunun tam tersi geçerlidir.”

٤٨. باب معنى قول الله عز و جل الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْأَدَمِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَارِدٍ:

أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى فَقَالَ : اسْتَوَى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَلَيْسَ شَيْءٌ هُوَ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى فَقَالَ: اسْتَوَى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ لَمْ يَبْعُدْ مِنْهُ بَعِيدٌ وَلَمْ يَقْرُبْ مِنْهُ قَرِيبٌ اسْتَوَى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ.

٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو سَعِيدٍ النَّسَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الصُّغَدِيُّ بِمَرْوٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ الْحَكَمِ الْعَسْكَرِيُّ وَ أَخُوهُ مُعَاذُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْحَنْظَلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَاصِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَانِيِّ عَنْ زَادَانَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ:

فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ يَذْكُرُ فِيهِ قُدُومَ الْجَائِلِيقِ الْمَدِينَةَ مَعَ مَائَةِ مِنَ النَّصَارَى بَعْدَ قَبْضِ رَسُولِ اللَّهِ ص وَ سُؤَالِهِ أَبَا بَكْرٍ عَنْ مَسَائِلَ لَمْ يُجِبْهُ عَنْهَا ثُمَّ أُرْشِدَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَأَجَابَهُ وَ كَانَ فِيهَا سَأَلُهُ أَنْ قَالَ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنِ الرَّبِّ أَيْنَ هُوَ وَ أَيْنَ كَانَ. فَقَالَ عَلِيُّ ع لَا يُوصَفُ الرَّبُّ جَلَّ جَلَالُهُ بِمَكَانٍ هُوَ كَمَا كَانَ وَ كَانَ كَمَا هُوَ لَمْ يَكُنْ فِي مَكَانٍ وَ لَمْ يَزَلْ مِنْ مَكَانٍ إِلَى مَكَانٍ وَ لَا أَحَاطَ بِهِ مَكَانٌ بَلْ كَانَ لَمْ يَزَلْ بِلاَ حَدٍّ وَ لَا كَيْفٍ.

48- “Rahman Arşa İstiva Etti” Ayetinin Anlamı Babı

355- (1)... Muhammed b. Marid şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın “**Rahman, arş’a istiva etmiştir.**”⁶⁶ (*Taha, 5*)” ayetinin anlamı soruldu.

Buyurdu ki: “Her şeye karşı eşit konumdadır. Bir şey başka bir şeye göre O’na daha yakın değildir.”

356- (2)... Abdurrahman b. Haccac şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), “**Rahman, arş’a istiva etmiştir.**” ayetini sordum.

Buyurdu ki: “Her şeyde eşit konumdadır. Bir şey başka bir şeye göre O’na daha yakın değildir. Uzak bir şey O’na uzak olmaz ve yakın bir şey O’na yakın olmaz. Her şey O’na göre eşit konumdadır.”

357- (3)... Selman-ı Farisî’ye dayandırılan uzun bir hadise göre Resûlullah’ın (s.a.a) vefatından sonra Hristiyanların lideri Caselik, yüz kişiyle birlikte Medine’ye gelerek Ebu Bekir’e bazı konular hakkında sorular sordu. Onlara cevap veremediğinden hepsini Emirül Müminin’e (a.s) yönlendirdi. Onlar, sorularını sorarak cevaplarını aldılar. Caselik’in sorduğu sorulardan biri de şuydu: “Bana Rabbinden haber ver; O nerededir ve nerede idi?”

Emirül Müminin Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Celâl sahibi olan Allah mekânla vafedilmez. O olduğu gibidir ve olduğu gibi kalacaktır. Bir mekânda değildi ve bir yerden başka bir yere hareket etmedi. Mekân onu kapsamaz, bilâkis her zaman sınırsız ve keyfiyetsizdi.”

Dedi ki: “Doğru söyledin. Şimdi de bana Rabbinden bahset. Acaba O dünyada mıdır, yoksa ahirette mi?”

Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Rabbimiz dünyadan önce daima vardı ve her zaman da var olacak. O, dünyayı yönetip, ahireti bilendir. Dünya ve ahiretin O’nu kapsadığı doğru değildir. O, dünya ve ahirette olan şeyleri bilir.”

Dedi ki: “Doğru söyledin. Allah sana rahmet etsin.” Sonra şöyle

قَالَ صَدَقْتَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الرَّبِّ أَ فِي الدُّنْيَا هُوَ أَوْ فِي الْآخِرَةِ.
 قَالَ عَلِيُّ ع لَمْ يَزَلْ رَبُّنَا قَبْلَ الدُّنْيَا وَ لَا يَزَالُ أَبَدًا هُوَ مُدَبِّرُ الدُّنْيَا وَ عَالِمٌ بِالْآخِرَةِ فَأَمَّا
 أَنْ يُحِيطَ بِهِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةُ فَلَا وَ لَكِنْ يَعْلَمُ مَا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ.
 قَالَ صَدَقْتَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ أَخْبِرْنِي عَنْ رَبِّكَ أَ يَحْمِلُ أَوْ يُحْمَلُ.
 فَقَالَ عَلِيُّ ع إِنَّ رَبَّنَا جَلَّ جَلَالُهُ يَحْمِلُ وَ لَا يُحْمَلُ.
 قَالَ النَّصْرَانِيُّ فَكَيْفَ ذَاكَ وَ نَحْنُ نَجِدُ فِي الْإِنْجِيلِ وَ يَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةً.
 فَقَالَ عَلِيُّ ع إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَحْمِلُ الْعَرْشَ وَ لَيْسَ الْعَرْشُ كَمَا تَظُنُّ كَهَيْئَةِ السَّرِيرِ وَ لَكِنَّهُ
 شَيْءٌ مَحْدُودٌ مَخْلُوقٌ مُدَبَّرٌ وَ رَبُّكَ عَزَّ وَ جَلَّ مَالِكُهُ لَا أَنَّهُ عَلَيْهِ كَكُونِ الشَّيْءِ عَلَيَّ الشَّيْءِ
 وَ أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ بِحَمْلِهِ فَهُمْ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ بِمَا أَقْدَرَهُمْ عَلَيْهِ. قَالَ النَّصْرَانِيُّ صَدَقْتَ رَحِمَكَ
 اللَّهُ.

والحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة و قد أخرجته بتمامه في آخر كتاب النبوة.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى
 الْعَطَّارُ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى الْخَشَّابِ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ رَفَعَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ
 اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الرَّحْمَنُ عَلَيَّ الْعَرْشِ اسْتَوَى.
 فَقَالَ اسْتَوَى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ
 الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي
 بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
 مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ شَيْءٍ أَوْ فِي شَيْءٍ أَوْ عَلَيَّ شَيْءٍ فَقَدْ كَفَرَ قُلْتُ فَسِرْ لِي
 قَالَ أَغْنَى بِالْحَوَايَةِ مِنَ الشَّيْءِ لَهُ أَوْ بِإِمْسَاكِ لَهُ أَوْ مِنْ شَيْءٍ سَبَقَهُ.

sordu: “Bana Rabbinden haber ver. Acaba O mu bir şeyi yükler, yoksa bir şey mi O’na yükletilir?” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Kuşkusuz Rabbimiz Celle Celaluhu yükler, ama yüklenmez.”

Nasranî dedi ki: “Bu nasıl olur? Biz İncil’de şöyle okumaktayız: “Rabbinin arşını o gün (*kıyamet günü*) sekiz (melek) başlarının üstünde taşırlar.”

Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Arşı melekler taşır. Arş, senin sandığın gibi, taht benzeri bir şey değildir. O sınırlanmış, yaratılmış, plânlanmış bir şeydir. Senin Rabbin Azze ve Celle onun malikidir. Bir şeyin üzerindeki bir şey gibi onun üzerinde değildir. Meleklerle onu taşımasını emretti. Onlara verdiği kudretle arş’ı taşırlar.”

Nasranî dedi ki: “Doğru söyledin, Allah sana rahmet etsin.”

▪ Hadis uzun olduğundan burada ihtiyaç kadarını zikrettik. Hadisin tamamını “Nübüvvet” kitabının sonunda naklettik.

358- (4)... Hasan b. Musa el-Haşşab, hadis rivayet ettiği bazı şahıslardan, onlar da Ebu Abdullah’dan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam’a Allah Azze ve Celle’nin: “**Rahman, arşa istiva etmiştir.** (*Taha, 5*)” ayetiyle ilgili bir soru soruldu. Buyurdu ki: “Her şeye karşı eşit konumdadır. Bir şey başka bir şeye göre O’na daha yakın değildir.”

359- (5)... Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Yüce Allah’ın bir şeyden veya bir şeyin içinde ya da bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden kimse küfre girmiştir.” Dedim ki: “Bunu bana açıkla.”

Buyurdu ki: “Bir şeyin O’nu kapsamasını veya bir şeyin O’nu korumasını ya da bir şeyin O’nu geçmesini kastediyorum.”

360- (6)... Diğer bir rivayette İmam’ın (a.s) şöyle buyurduğu belirtiliyor:

“Allah’ın bir şeyden olduğunu iddia eden kimse, O’nu sonradan olma bir varlık konumuna indirmiş olur. Allah’ın bir şeyin içinde olduğunu ileri süren kimse, O’nu bir alanla sınırlandırmış olur. O’nun

٦- وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى قَالَ:

مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ مِنْ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَهُ مُحَدَّثًا وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَهُ مُحْضُورًا
وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ عَلَيَّ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَهُ مَحْمُولًا.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ
أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُقَاتِلُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ:

سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنِ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الرَّحْمَنُ عَلَيَّ الْعَرْشِ اسْتَوَى.
فَقَالَ اسْتَوَى مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ.

٨- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:
كَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ شَيْءٍ أَوْ فِي شَيْءٍ أَوْ عَلَيَّ شَيْءٍ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ
أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ
ع قَالَ:

مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ شَيْءٍ أَوْ فِي شَيْءٍ أَوْ عَلَيَّ شَيْءٍ فَقَدْ أَشْرَكَ.
ثُمَّ قَالَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ مِنْ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَهُ مُحَدَّثًا وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي شَيْءٍ فَقَدْ زَعَمَ
أَنَّهُ مُحْضُورٌ وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ عَلَيَّ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَهُ مَحْمُولًا.

قال مصنف هذا الكتاب إن المشبهة تتعلق بقوله عز و جل - إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا
و لا حجة لها في ذلك لأنه عز و جل عنى بقوله - ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ أى ثم نقل

العرش إلى فوق السماوات و هو مستول عليه و مالك له.

bir şeyin üzerinde olduğunu söyleyen bir kimse, O’nu taşınır bir şey durumuna düşürmüş olur.”

361- (7)... Mukatil b. Süleyman şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Allah Azze ve Celle’nin “**Rahman, arşa istiva etmiştir.** (Taha, 5)” ayetinin ne anlama geldiğini sordum, şöyle buyurdu: “Her şeye eşit konumdadır. Bir şey başka bir şeye göre O’na daha yakın değildir.”

362- (8)... Aynı senetle Hammad şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Yüce Allah’ın bir şeyden veya bir şeyin içinde ya da bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden kimse yalan söylemiştir.”

363- (9)... Mufaddal b. Ömer, şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Yüce Allah’ın bir şeyden veya bir şeyin içinde ya da bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden kimse şirk koştur.” Sonra şöyle buyurdu: “Allah’ın bir şeyden olduğunu iddia eden kimse, O’nu sonradan olma bir varlık konumuna indirmiş olur. Allah’ın bir şeyin içinde olduğunu ileri süren kimse, O’nu bir alanla sınırlandırmış olur. O’nun bir şeyin üzerinde olduğunu söyleyen bir kimse, O’nu taşınır bir şey durumuna düşürmüş olur.”

Kitabın Yazarı Şeyh Saduk (r.a) konu hakkında şöyle demektedir:

Teşbih ekolüne mensup olanlar Yüce Allah’ın “**Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde (evrede) yaratan, sonra Arş’a istiva eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten...** (A’raf, 54)” ayetini kendilerine delil olarak getirmektedirler. Ancak bu ayette teşbih ekolüne delalet eden bir kanıt bulunmamaktadır. Aziz ve Celil Allah’ın “**Sonra Arş’a istiva eden...**” sözünden maksadı; Allah, sonra Arş’ı göklerin üstüne taşıdı anlamındadır. Allah ona istiva etmiş ve onun malikidir. Yüce Allah’ın ayetindeki “**sonra**”dan maksadı; ‘Allah Arş’ı bulunduğu mekâna taşıdı’ anlamıdır. O’nun taşıması istiva anlamındadır. “**İstiva**” kelimesini istila anlamında almak doğru değildir.

و قوله عز و جل ثُمَّ إِنَّمَا هُوَ لِرَفْعِ الْعَرْشِ إِلَىٰ مَكَانِهِ الَّذِي هُوَ فِيهِ وَ نَقْلِهِ لِلْأَسْتَوَاءِ فَلَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مَعْنَىٰ قَوْلِهِ اسْتَوَىٰ اسْتَوَىٰ لِأَنَّهُ اسْتَيْلَأَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ عَلَيَّ الْمَلِكِ وَ عَلَيَّ الْأَشْيَاءِ لَيْسَ هُوَ بِأَمْرٍ حَادِثٍ بَلْ لَمْ يَزَلْ مَالِكًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَ مُسْتَوِيًّا عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ وَ إِنَّمَا ذَكَرَ عَزَّ وَ جَلَّ الْإِسْتَوَاءَ بَعْدَ قَوْلِهِ ثُمَّ وَ هُوَ يَعْنِي الرِّفْعَ مَجَازًا.

وَ هُوَ كَقَوْلِهِ وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَ الصَّابِرِينَ فَذَكَرَ نَعْلَمَ مَعَ قَوْلِهِ حَتَّىٰ وَ هُوَ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْنِي حَتَّىٰ يُجَاهِدِ الْمُجَاهِدُونَ وَ نَحْنُ نَعْلَمُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ حَتَّىٰ لَا يَقَعُ إِلَّا عَلَيَّ فَعَلَّ حَادِثٍ وَ عَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْأَشْيَاءِ لَا يَكُونُ حَادِثًا وَ كَذَلِكَ ذَكَرَ قَوْلَهُ عَزَّ وَ جَلَّ - اسْتَوَىٰ عَلَيَّ الْعَرْشِ بَعْدَ قَوْلِهِ ثُمَّ وَ هُوَ يَعْنِي بِذَلِكَ ثُمَّ رَفَعَ الْعَرْشَ لِاسْتَيْلَائِهِ عَلَيْهِ وَ لَمْ يَعْزِ بِذَلِكَ الْجُلُوسَ وَ اعْتِدَالَ الْبَدَنِ لِأَنَّ اللَّهَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ جَسْمًا وَ لَا ذَا بَدَنٍ تَعَالَى اللَّهُ عَنِ ذَلِكَ عَلَوًا كَبِيرًا

Çünkü Allah Tebareke ve Teâlâ'nın mülk ve eşyaya istilası sonradan elde edilen hadis bir olay değildir. Bilakis daim olarak tüm şeylere malik ve musallattı. Aziz ve Celil Allah “*istiva*” kelimesini “*sonra*” kelimesinden sonra getirmesinin anlamı; O'nun Arş'ı mecazî olarak üste taşımasıdır. Aziz ve Celil Allah'ın “***Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye kadar sizi deneyeceğiz.*** (Muhammed, 31)” ayetinde de aynı şekildedir. “*Nâ'leme (belirleyinceye)*” kelimesini “*hatta (kadar)*” kelimesiyle birlikte zikretmesinin anlamı şudur: Yani mücahitler cihad etsinler ve biz bunu biliyoruz. Çünkü ‘*hatta*’ kelimesi Arap dilinde sonradan oluşturulan fiiller dışında kullanılmaz. Yüce Allah'ın eşyaya olan ilmi de sonradan oluşmuş hadis bir fiil değildir. Yüce Allah'ın “***Arş'a istiva etti***” ayetinin “*sonra*” kelimesinden sonra gelmesinin anlamı, Allah istiva etmesi için Arş'ı yükseltti demektir. Buradaki kastı oraya oturması, yerleşip kurulması değildir. Allah için cisim olduğu ve herhangi bir bedene sahip olduğu düşüncesi caiz değildir. Allah bu tür yakıştırmalardan münezzeh, yüce ve büyüktür.

٤٩. باب معنى قوله عز و جل وَ كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا جُذْعَانُ بْنُ نَصْرِ أَبُو نَصْرِ الْكِنْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ الْأَدْمِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِئِيِّ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ.

فَقَالَ لِي مَا يَقُولُونَ فِي ذَلِكَ.

فُلْتُ يَقُولُونَ إِنَّ الْعَرْشَ كَانَ عَلَى الْمَاءِ وَالرَّبُّ فَوْقَهُ.

فَقَالَ كَذَبُوا مَنْ زَعَمَ هَذَا فَقَدْ صَيَّرَ اللَّهُ مَحْمُولًا وَ وَصَفَهُ بِصِفَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَ لَزِمَهُ أَنَّ الشَّيْءَ الَّذِي يَحْمِلُهُ أَقْوَى مِنْهُ.

فُلْتُ بَيِّنْ لِي جُعِلَتْ فِدَاكَ.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ حَمَلَ عِلْمَهُ وَ دِينَهُ الْمَاءَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ أَرْضٌ أَوْ سَمَاءٌ أَوْ جَنٌّ أَوْ إِنْسٌ أَوْ شَيْءٌ أَوْ قَمَرٌ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ نَزَّهَهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُمْ مَنْ رَبُّكُمْ فَكَانَ أَوَّلُ مَنْ نَطَقَ رَسُولَ اللَّهِ ص وَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع وَ الْأَئِمَّةَ ص فَقَالُوا أَنْتَ رَبُّنَا فَحَمَلَهُمُ الْعِلْمَ وَ الدِّينَ.

ثُمَّ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ هَؤُلَاءِ حَمَلَةُ عِلْمِي وَ دِينِي وَ أَمَنَائِي فِي خَلْقِي وَ هُمْ الْمَسْئُولُونَ.

ثُمَّ قِيلَ لِبَنِي آدَمَ أَقْرُوا لِلَّهِ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ لِهَؤُلَاءِ النَّفَرِ بِالطَّاعَةِ فَقَالُوا نَعَمْ رَبَّنَا أَقْرَرْنَا.

فَقَالَ لِلْمَلَائِكَةِ اشْهَدُوا فَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ شَهِدْنَا عَلَيَّ أَنْ لَا يَقُولُوا إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ أَوْ يَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَ كُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَ فَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ.

يَا دَاوُدُ وَ لَا يَتُّنَا مُؤَكَّدَةً عَلَيْهِمْ فِي الْمِيثَاقِ.

49- “Allah’ın Arşı Suyun Üzerindeydi” Ayetinin Anlamı Babı

364- (1)... Dâvud er-Rakki şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah’ın “*Allah’ın arşı⁶⁷ suyun üzerindeydi (Hûd, 7)*” ayetinin anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Bu konuda ne diyorlar?”

Dedim ki: “Diyorlar ki ‘Allah’ın arşı suyun üzerinde, Allah da arşın üzerindeydi.’”

Dedi ki: “Yalan söylüyorlar. Böyle bir iddiayı ortaya atan kimse, Allah’ı taşıyan bir varlık konumuna getirmiş, O’nu yaratılmışlar gibi vasfetmiş ve O’nu taşıyan şeyin O’ndan güçlü olduğunu öngörmüş olur.”

Dedim ki: “Sana kurban olayım, o zaman bu ayeti bana açıkla.”

Buyurdu ki: “Yer, gök, cinler, insanlar, güneş veya ay var olmadan önce Allah Azze ve Celle, dinini ve ilmini suya yükledi. Varlıkları yaratmayı dileyince onları önüne serpiştirdi ve onlara şöyle dedi: ‘*Rabbiniz kim?*’ İlk önce Resûlullah (s.a.a) , Emirül Müminin Ali b. Ebu Talib (a.s) ve İmamlar (*aleyhimu’s selâm*) konuştular ve ‘*Sen bizim Rabbimizsin.*’ dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, ilmi ve dini onlara yükledi, sonra meleklerle şöyle dedi: ‘*Bunlar benim dinimin ve ilmimin taşıyıcılarıdır. Onlar yaratılmışlar içinde benim güvenilir kullarımdır, onlar sorumludurlar.*’

Sonra Âdemoğullarına denildi ki: ‘*Allah’ın Rabliğini, şu zatların itaat edilmelerinin zorunluluğunu kabul edin.*’ Dediler ki: ‘Evet Rabbimiz, kabul ediyoruz.’

Sonra meleklerle şöyle dedi: ‘Siz de şahit olun. Melekler yarın şu şekilde ‘*Bizim bundan haberimiz yoktu. (A’raf, 172)*’ veya şöyle demeleri için ‘*Daha önce atalarımız, şirk koşmuştu. Biz onlardan sonra gelen bir zürriyetiz. Şimdi bizi batıl ehlinin yaptıklarından dolayı helâk mi edeceksin? (Araf, 173)*’ ‘şahit olduk’ dediler.”

İmam, Dâvud er-Rakki’ye yine şöyle dedi: “Ey Dâvud! Biz Ehl-i Beyt’in velâyeti, mîsak âleminde insanlara vurgulanarak onaylatılmıştır.”

٢- حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْقُرَشِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ سَأَلَ الْمَأْمُونُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَاعَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا فَقَالَ:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَلَقَ الْعَرْشَ وَالْمَاءَ وَالْمَلَائِكَةَ قَبْلَ خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَتِ الْمَلَائِكَةُ تَسْتَدِلُّ بِأَنْفُسِهَا بِالْعَرْشِ وَالْمَاءِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ جَعَلَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ لِيُظْهَرَ بِذَلِكَ قُدْرَتَهُ لِلْمَلَائِكَةِ فَيَعْلَمُوا أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ثُمَّ رَفَعَ الْعَرْشَ بِقُدْرَتِهِ وَنَقَلَهُ فَجَعَلَهُ فَوْقَ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَخَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَهُوَ مُسْتَوِلٌ عَلَى عَرْشِهِ وَكَانَ قَادِرًا عَلَى أَنْ يَخْلُقَهَا فِي طَرْفَةِ عَيْنٍ وَلَكِنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَهَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ لِيُظْهَرَ لِلْمَلَائِكَةِ مَا يَخْلُقُهُ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ شَيْءٍ وَتَسْتَدِلُّ بِحُدُوثِ مَا يَحْدُثُ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ وَلَمْ يَخْلُقِ اللَّهُ الْعَرْشَ لِحَاجَةٍ بِهِ إِلَيْهِ لِأَنَّهُ غَنَى عَنِ الْعَرْشِ وَعَنِ جَمِيعِ مَا خَلَقَ لَا يَوْصَفُ بِالْكُونِ عَلَى الْعَرْشِ لِأَنَّهُ لَيْسَ بِجِسْمٍ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ صِفَةِ خَلْقِهِ عُلُوًّا كَبِيرًا. وَأَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ - لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا فَإِنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقَهُ لِيَبْلُوكُمْ بِتَكْلِيفِ طَاعَتِهِ وَعِبَادَتِهِ لَا عَلَى سَبِيلِ الْإِمْتِحَانِ وَالتَّجَرِبَةِ لِأَنَّهُ لَمْ يَزَلْ عَلِيمًا بِكُلِّ شَيْءٍ. فَقَالَ الْمَأْمُونُ فَرَجَتْ عَنِّي يَا أَبَا الْحَسَنِ فَرَجَ اللَّهُ عَنْكَ.

365- (2)... Ebu Salt Abdüsselâm b. Salih el- Herevî şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Me'mun, Ebu'l Hasan Ali b. Musa er- Rıza'ya (a.s) Yüce Allah'ın **“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde (evrede) yaratandır. (Hud, 7)”** ayetinin anlamını sordu.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Şüphesiz Allah Tebarek ve Teâlâ gökleri ve yeri yaratmadan önce Arş'ı, suyu ve melekleri yarattı. Melekler kendilerini, Arş'ı ve suyu, Aziz ve Celil olan Allah'ın varlığına delil bildiler. Ardından meleklerle kudretini göstermek ve böylece O'nun her şeye gücünün yettiğini bilmelerini sağlamak için Arş'ı suyun üzerinde karar kıldı. Daha sonra kudretiyle Arş'ı kaldırdı, naklederek yedi göğün üzerine koydu. Arş'a hâkim bir halde, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Elbette Allah'ın bu işi bir göz kırpma anı kadarki zamanda yapacak kadar da kudreti vardı. Ama Allah Azze ve Celle, gökten ve yerden birbiri ardınca yarattığı şeyleri meleklerle göstermek ve yavaş yavaş ortaya çıkan şeylerin çıkışını kendisine bir delil kılmak için onları altı günde yarattı. Allah arşı, ona ihtiyaç duyduğundan yaratmadı. Çünkü O, Arş'tan ve tüm yaratıklarından müstağnidir. Allah Arş'ın üzerinde olmakla nitelendirilemez; çünkü O, cisim değildir. Allah, yaratıklarının sıfatlarıyla nitelendirilmekten yücedir, uludur, büyüktür.

Yüce Allah'ın **“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için...”** ayetinin anlamına gelince; Allah Azze ve Celle, onları kendine ibadet ve itaatiyle yükümlü kılarak imtihan etmek için yarattı; kuru bir sınav olsun ve tecrübe elde etsinler diye değil. Çünkü O, daima tüm şeyleri bilmektedir.”

Me'mun şöyle dedi: “Ey Ebu'l Hasan! Beni rahatlattın, Allah da seni rahatlatсын.”

٥٠. باب العرش و صفاته

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْعَرْشِ وَالْكُرْسِيِّ فَقَالَ:

إِنَّ لِلْعَرْشِ صِفَاتٍ كَثِيرَةً مُخْتَلِفَةً لَهُ فِي كُلِّ سَبَبٍ وَضِعَ فِي الْقُرْآنِ صِفَةٌ عَلَيَّ حِدَةٍ فَقَوْلُهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ يَقُولُ الْمَلِكُ الْعَظِيمُ وَقَوْلُهُ الرَّحْمَنُ عَلَيَّ الْعَرْشِ اسْتَوَى يَقُولُ عَلَيَّ الْمَلِكُ اِحْتَوَى وَ هَذَا مُلْكُ الْكِفُوفِيَّةِ فِي الْأَشْيَاءِ ثُمَّ الْعَرْشُ فِي الْوَصْلِ مُتَّفَرِّدٌ مِنَ الْكُرْسِيِّ لِأَنَّهُمَا بَابَانِ مِنْ أَكْبَرِ أَبْوَابِ الْغُيُوبِ وَ هُمَا جَمِيعَا غَيْبَانِ وَ هُمَا فِي الْغَيْبِ مَقْرُونَانِ لِأَنَّ الْكُرْسِيَّ هُوَ الْبَابُ الظَّاهِرُ مِنَ الْغَيْبِ الَّذِي مِنْهُ مَطْلَعُ الْبَدَعِ وَ مِنْهُ الْأَشْيَاءُ كُلُّهَا وَ الْعَرْشُ هُوَ الْبَابُ الْبَاطِنُ الَّذِي يُوجَدُ فِيهِ عِلْمُ الْكَيْفِ وَ الْكَوْنِ وَ الْقَدَرِ وَ الْحَدِّ وَ الْأَيْنِ وَ الْمَشِيَّةِ وَ صِفَةُ الْإِرَادَةِ وَ عِلْمُ الْأَلْفَاظِ وَ الْحَرَكَاتِ وَ التَّرَكِّ وَ عِلْمُ الْعَوْدِ وَ الْبَدْءِ فَهُمَا فِي الْعِلْمِ بَابَانِ مَقْرُونَانِ لِأَنَّ مُلْكَ الْعَرْشِ سَوِي مُلْكِ الْكُرْسِيِّ وَ عِلْمُهُ أَغْيَبُ مِنْ عِلْمِ الْكُرْسِيِّ فَمِنْ ذَلِكَ قَالَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَيْ صِفَتُهُ أَعْظَمُ مِنْ صِفَةِ الْكُرْسِيِّ وَ هُمَا فِي ذَلِكَ مَقْرُونَانِ.

قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَلِمَ صَارَ فِي الْفَضْلِ جَارَ الْكُرْسِيِّ.

قَالَ إِنَّهُ صَارَ جَارَهُ لِأَنَّ عِلْمَ الْكِفُوفِيَّةِ فِيهِ وَ فِيهِ الظَّاهِرُ مِنَ أَبْوَابِ الْبَدَاءِ وَ أَيْبِيَّتِهَا وَ حَدِّ رَتْقِهَا وَ فَتْقِهَا - فَهَذَانِ جَارَانِ أَحَدُهُمَا حَمَلَ صَاحِبُهُ فِي الصَّرْفِ وَ بِمَثَلِ صَرَفِ الْعُلَمَاءِ وَ يَسْتَدِلُّوْنَ بِسُيُوفِهِمْ عَلَى صِدْقِ دَعْوَاهُمَا لِأَنَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ. فَمِنْ اخْتِلَافِ صِفَاتِ الْعَرْشِ أَنَّهُ قَالَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ هُوَ وَصَفُ عَرْشِ الْوَحْدَانِيَّةِ لِأَنَّ قَوْمًا أَشْرَكُوا كَمَا قُلْتُ لَكَ قَالَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى رَبِّ الْعَرْشِ رَبِّ الْوَحْدَانِيَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ قَوْمًا وَصَفُوهُ بِبَيْدَيْنِ فَقَالُوا يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ وَ قَوْمًا وَصَفُوهُ بِالرَّجُلَيْنِ

50- Arş ve Sıfatları Babı

366- (1)... Hannan b. Sedir şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık’a (a.s) arşın ve kürsünün ne anlama geldiğini sordum. Bana şu cevabı verdi: Arşın çok ve çeşitli sıfatları vardır. Kur’ân-ı Kerim’de, her sebeple ilgili olarak farklı bir sıfatı kastedilmiştir. Söz gelimi: *‘Büyük arşın Rabbi’* ifadesi ile *‘Büyük mülkün Rabbi’* anlamı, **“Rahman arşa istiva etti”** ifadesi ile de **“mülkü ihtiva etti”** anlamı kastedilmiştir. Bu, eşyaya nitelik verme bilgisidir. Arş ve kürsünün birlikte yer aldıkları ifadelerde, her biriyle ayrı anlamlar kastedilmiştir. Çünkü bunlar, gaybın en büyük kapılarındandır. İkisi birlikte gayptır. Gaybın kapsamında yanaşıktırlar. Çünkü kürsü, gaybın dış kapısıdır. Görülmemiş varlıklar oradan doğar ve tüm varlıklar buradan başlar. Arş ise, gaybın iç kapısıdır. Nitelik bilgisi, oluş, miktar, sınır, istek, iradenin niteliği, lâfızları, hareketleri, yapıp etmeleri ve etmemeleri bilme, ilk kez var etme ve yeniden yaratma bunda bulunur. Dolayısıyla kürsü ve arş ilim içinde yanaşıktır. Çünkü arş’ın mülkü, kürsü’nün mülkünden ayrıdır. Yine arş’ın ilmi kürsü’nün ilminden daha gizli, daha gaybîdir. Bu yüzden Yüce Allah *“büyük arşın Rabbi”* demiştir. Yani, bunlar bu hususta birbirlerine yakın ve yanaşık olmalarıyla birlikte arş’ın sıfatı, kürsü’nün sıfatından daha büyüktür.

Bu sırada İmam Cafer Sadık’a (a.s) şöyle dedim: “Sana feda olayım. Neden arş üstünlükte kürsü’ye komşu olmuştur ki?”

Bana şu cevabı verdi: “Arş, kürsü’ye komşu olmuştur. Çünkü nitelikler bilgisi arş’tadır. Yine bir etkenin ötesine galip gelip eserini yok etme kapıları ve nihayet kapılarından her şey ve yine bitleştirme ve ayırma sınırları kürsüde belirginleşir. Bu iki komşudan biri ötekisini kendi mekânına taşır. Yüce Allah bu örnekle bilgi sahiplerini yönlendirir ki, bu ikisinin iddialarını kanıtlamış olsunlar. Kuşku yok ki Allah, dilediği kimseyi rahmetinin kapsamına alır. O, güçlüdür, üstün iradelidir.

Arşın çeşitli niteliklerinin biri hakkında, Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Arş’ın Rabbi, onların yakıştırdıklarından münezzehtir... (Enbiya, 22)”** ve bu vahdaniyetin arşının vasfıdır, çünkü sana söylediğim gibi bir topluluk Allah’a ortak koşmaktaydı. Allah Tebareke ve Teâlâ’nın buradaki ifadesi: **“Arş’ın Rabbi...”** “onların nitelemelerinden vahdaniyetin rabbidir” anlamındadır. Bir topluluk Allah’ı iki

فَقَالُوا وَضَعَ رِجْلُهُ عَلَى صَخْرَةٍ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَمِنْهَا ارْتَفَى إِلَى السَّمَاءِ وَ قَوْمًا وَصَفُوهُ بِالْأَنَامِلِ
فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا ص قَالَ إِنِّي وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ عَلَى قَلْبِي فَلِمَثَلِ هَذِهِ الصِّفَاتِ قَالَ رَبِّ
عَمَّا بِهِ مَثَلُوهُ-

وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى الَّذِي لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ وَلَا يُوصَفُ وَلَا يُتَوَهَّمُ فَذَلِكَ الْمَثَلُ الْأَعْلَى
وَوَصَفَ الَّذِينَ لَمْ يُؤْتُوا مِنَ اللَّهِ فَوَائِدَ الْعِلْمِ فَوَصَفُوا رَبَّهُمْ بِأَدْنَى الْأَمْثَالِ وَ شَبَّهُوهُ بِالْمُتَشَابِهِ
مِنْهُمْ فِيمَا جَهِلُوا بِهِ فَلِذَلِكَ قَالَ وَ مَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا فَلَيْسَ لَهُ شِبْهُ وَ لَا مِثْلٌ وَ لَا
عَدْلٌ وَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى الَّتِي لَا يُسَمِّي بِهَا غَيْرُهُ وَ هِيَ الَّتِي وَصَفَهَا فِي الْكِتَابِ فَقَالَ -
فَادْعُوهُ بِهَا وَ ذَرُّوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ جَهْلًا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَالَّذِي يُلْحِدُ فِي أَسْمَائِهِ بِغَيْرِ
عِلْمٍ يُشْرِكُ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ وَ يَكْفُرُ بِهِ وَ هُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ يُحْسِنُ فَلِذَلِكَ قَالَ - وَ مَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ
بِاللَّهِ إِلَّا وَ هُمْ مُشْرِكُونَ فَهُمْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيَضَعُونَهَا غَيْرَ مَوَاضِعِهَا.
يَا حَنَانُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَمَرَ أَنْ يَتَّخِذَ قَوْمٌ أَوْلِيَاءَ فَهُمْ الَّذِينَ أَعْطَاهُمُ اللَّهُ الْفَضْلَ
وَ خَصَّهُمْ بِمَا لَمْ يَخْصْ بِهِ غَيْرَهُمْ فَأَرْسَلَ مُحَمَّدًا ص فَكَانَ الدَّلِيلَ عَلَى اللَّهِ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ حَتَّى مَضَى دَلِيلًا هَادِيًا فَقَامَ مِنْ بَعْدِهِ وَصِيُّهُ ع دَلِيلًا هَادِيًا عَلَى مَا كَانَ هُوَ دَلَّ عَلَيْهِ مِنْ
أَمْرِ رَبِّهِ مِنْ ظَاهِرِ عِلْمِهِ ثُمَّ الْأَيْمَةُ الرَّاشِدُونَ ع.

eli olduğu şeklinde nitelemiştir. Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Allah’ın iki eli bağlıdır’ dediler.”** Başka bir topluluk da Allah’ı iki ayağı olmakla nitelemiş ve şöyle demişlerdir: “Allah, ayağını Beytü’l Makdis’teki (*mukaddes*) kayaya koyarak oradan göğe çıktı.” Başka bir topluluk da Allah’ı parmağı olmakla nitelemiş ve şöyle demiştir: “Şüphesiz Muhammed (s.a.a) dedi ki: “Ben Allah’ın parmak ucunun serinliğini kalbimde hissettim.” Bunun gibi nitelemelerden dolayı Allah, şöyle buyurmuştur: **“Arş’in Rabbi, onların yakıştırdıkları...”**

En yüce sıfatlar hiçbir şeye benzemeyen Allah’ındır. Nitelenmez, kurgulanmaz. Dolayısıyla yüce sıfatlara sahiptir. Allah’ın kendilerine ilim bahşetmediği kişilerin nitelemeleri ki Rablerini en düşük sıfatlarla nitelemekte ve cahilliklerinden dolayı Allah’ı kendilerine benzetmektedirler. Bunlardan dolayı Allah şöyle buyurmuştur: **“Size ancak az bir bilgi verilmiştir. (İsra, 85)”** Dolayısıyla O’nun bir benzeri, meseli ve dengi yoktur. O’ndan başkasının isimlendirilmediği güzel isimler O’nundur. O güzel isimleri Kitabında nitelemiş ve şöyle buyurmuştur: **“O halde O’na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola (inkâra) gidenleri bırakın. (A’raf, 180)”**. Onlar cahillikten ve bilgisizlikten böyle yapmaktadırlar. Dolayısıyla kim O’nun isimleri konusunda bilgisizce ilhada düşerse şirk koşmuştur; bilmeden Allah’ı inkâr etmiş olur. Hâlbuki o iyi iş yaptığını sanır. Bundan dolayı şöyle buyurmuştur: **“Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah’a iman ederler. (Yusuf, 106)”**. Onlar bilgisizce O’nun isimleri konusunda ilhada düşerler ve O’nu kendi yeri olmayan yere koyarlar.

Ey Hannan! Allah Tebareke ve Teâlâ, bir grubun dost edinilmesini emretti. Bunlar, Allah’ın fazilet verdiği kimselerdir. Onlara başkalarına vermediği özellikler verdi. Hz. Muhammed’i (s.a.a) gönderdi ve Yüce Allah’ın izniyle Allah’ın delil ve yol göstericisi oldu ve hidayet edici olarak dünyadan göçtü. Ardından, O’nun halifesi Allah’ın emrinin delâleti esası ve ilminin gereği üzerine hidayet edici olarak geldi ve sonra da Raşid İmamlar (a.s) O’nun peşi sıra geldiler.

٥١. باب ان العرش خلق أرباعاً

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْعَرْشَ أَرْبَاعاً لَمْ يَخْلُقْ قَبْلَهُ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَشْيَاءَ الْهَوَاءَ وَالْقَلَمَ وَالتُّورَ ثُمَّ خَلَقَهُ مِنْ أَنْوَارٍ مُخْتَلِفَةٍ فَمِنْ ذَلِكَ التُّورِ نُورٌ أَخْضَرُ اخْضَرَّتْ مِنْهُ الْخُضْرَةُ وَ نُورٌ أَصْفَرُ اصْفَرَّتْ مِنْهُ الصُّفْرَةُ وَ نُورٌ أَحْمَرُ احْمَرَّتْ مِنْهُ الْحُمْرَةُ وَ نُورٌ أَبْيَضُ وَ هُوَ نُورُ الْأَنْوَارِ وَ مِنْهُ ضَوْءُ النَّهَارِ ثُمَّ جَعَلَهُ سَبْعِينَ أَلْفَ طَبَقٍ غَلِظَ كُلُّ طَبَقٍ كَأَوَّلِ الْعَرْشِ إِلَى أَسْفَلِ السَّافِلِينَ لَيْسَ مِنْ ذَلِكَ طَبَقٌ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِ رَبِّهِ وَ يُقَدِّسُهُ بِأَصْوَاتٍ مُخْتَلِفَةٍ وَ أَلْسِنَةٍ غَيْرِ مُشْتَبِهَةٍ وَ لَوْ أَذِنَ لِللِّسَانِ مِنْهَا فَاسْمَعَ شَيْئاً مِمَّا تَحْتَهُ لَهَدَمَ الْجِبَالَ وَ الْمَدَائِنَ وَ الْحُصُونِ وَ لَخَسَفَ الْبَحَارَ وَ لَأَهْلَكَ مَا دُونَهُ لَهُ ثَمَانِيَةُ أَرْكَانٍ عَلَى كُلِّ رُكْنٍ مِنْهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ مَا لَا يُحْصَى عَدَدُهُمْ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ وَ لَوْ حَسَّ شَيْءٌ مِمَّا فَوْقَهُ مَا قَامَ لِذَلِكَ طَرَفَةٌ عَيْنٍ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْإِحْسَاسِ الْجَبْرُوتِ وَ الْكِبْرِيَاءِ وَ الْعِظَمَةِ وَ الْقُدُسِ وَ الرَّحْمَةِ ثُمَّ الْعِلْمُ وَ لَيْسَ وَرَاءَ هَذَا مَقَالٌ.

51- Dördüncü Yaratılan Arş İdi Babı

367- (1)... Ebu Tufeyl Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*), O da babası İmam Seccad'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle, arşı dördüncü olarak yarattı. Ondan önce üç şey dışında bir şey yaratmadı. O şeyler; hava, kalem ve nurdur (*ıfık*). Sonra arşı çeşitli nurlarla yarattı. O nurlardan biri, yeşil renklerinin rengini aldığı yeşil nurdur. O nurlardan biri sarı renklerinin rengini aldığı sarı nurdur. O nurlardan biri kırmızı renklerinin rengini aldığı kırmızı nurdur. O nurlardan biri, nurların nuru ve günün ışığı ondan olan beyaz nurdur. Sonra onu yetmiş bin kat karar kıldı. Her katının kalınlığı birinci arştan en aşağıların aşağısına kadardır. O katlarda Rablerini hamd ile tesbih ederler ve çeşitli seslerle ve benzeri olmayan dillerle O’nu takdis ederler. Eğer onlardan birinin diline onların altlarında olanlara duyurması için izin verilirse kesinlikle dağlar, kentler, kaleler parçalanır ve denizler kurur ve O’nun dışındakiler helâk olurdu. Arşın sekiz sütunu vardır ve her sütunda Yüce Allah’ın dışında kimsenin sayısını bilemeyeceği kadar melek vardır. Onlar gece ve gündüz Allah’ı tenzih ederler ve O’na iftira atmazlar. Ve eğer o katlardan aşağıda olanı, yukarıda olandan bir şey anlarsa onunla o hissi, ceberut, kibriya, azamet, kutsiyet, rahmet sonra ilimden geriye göz açıp kapanıncaya kadar hiçbir şey kalmaz. Bunun dışında bir söz yoktur.”

٥٢. باب معنى قول الله عز وجل وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ:
سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَالَ عَلَّمُهُ.

٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فَقَالَ:
السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي الْكُرْسِيِّ وَالْعَرْشُ هُوَ الْعِلْمُ الَّذِي لَا يَقْدِرُ أَحَدٌ قَدْرَهُ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ رِبْعِيِّ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ:
سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ. فَقَالَ يَا فَضِيلُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَكُلُّ شَيْءٍ فِي الْكُرْسِيِّ.

٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ:
سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَسِعَنَ الْكُرْسِيُّ أَمْ الْكُرْسِيُّ وَسِعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ.

فَقَالَ بَلِ الْكُرْسِيُّ وَسِعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالْعَرْشُ وَكُلُّ شَيْءٍ فِي الْكُرْسِيِّ.
٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ:

52- “Kürsüsü Gökleri de Yeryüzünü de Kaplayıp Kucaklamıştır” Ayetinin Açıklaması Babı

368- (1)... Hafs b. Gıyas şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah’ın “...**Kürsüsü gökleri de yeryüzünü de kaplayıp kucaklamıştır**... (Bakara, 255)” sözünün anlamını sordum.

Buyurdu ki: “O’nun ilmidir.”

369- (2)... Abdullah b. Sinan şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah’ın “...**Kürsüsü gökleri de yeryüzünü de kaplayıp kucaklamıştır**... (Bakara, 255)” sözünün anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Gökler, yer ve bu ikisinin arasındakiler kürsünün içinde yer alır. Arş hiç kimsenin ölçüsünü bilmediği ilimdir.”

370- (3)... Fudayl b. Yaser şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah’ın “...**Kürsüsü gökleri de kaplayıp kucaklamıştır, yeryüzünü de**... (Bakara, 255)” sözünün anlamını sordum.

Buyurdu ki: “Ey Fudayl! Gökler, yer ve her şey kürsünün içinde yer alır.”

371- (4)... Zurare b. A’yen şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah’ın “...**Kürsüsü gökleri de kaplayıp kucaklamıştır, yeryüzünü de**... (Bakara, 255)” ifadesiyle ilgili olarak şu soruyu sordum:

“Göklerle yer mi kürsüyü içine alır; yoksa kürsü mü gökleri ve yeri içine alır?” Buyurdu ki: “Bilâkis, kürsü gökleri, yeri ve arşı içine alır. Kürsü her şeyi kapsar.”

372- (5)... Zurare b. A’yen şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَسِعَنَ الْكُرْسِيُّ أَمْ الْكُرْسِيُّ وَسِعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ.
فَقَالَ إِنَّ كُلَّ شَيْءٍ فِي الْكُرْسِيِّ.

“Kürsüsü gökleri de kaplayıp kucaklamıştır, yeryüzünü de... (Bakara, 255)” ifadesiyle ilgili olarak şu soruyu yönelttim: “Gökler ve yer mi kürsüyü kapsıyor, kürsü mü gökleri ve yeri içine alıyor?”

Buyurdu ki: “Hiç kuşkusuz her şey kürsünün içindedir.”

٥٣. باب فطرة الله - عزوجل - الخلق على التوحيد

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - فِطَرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا قَالَ التَّوْحِيدُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قُلْتُ فِطَرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا قَالَ التَّوْحِيدُ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - فِطَرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا مَا تِلْكَ الْفِطْرَةُ.

قَالَ هِيَ الْإِسْلَامُ فَطَرَهُمُ اللَّهُ حِينَ أَخَذَ مِيثَاقَهُمْ عَلَى التَّوْحِيدِ فَقَالَ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ وَفِيهِ الْمُؤْمِنُ وَالْكَافِرُ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ وَيَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ فِطَرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا قَالَ:

فَطَرَهُمْ عَلَى التَّوْحِيدِ.

٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِطَرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا قَالَ: فَطَرَهُمْ عَلَى التَّوْحِيدِ.

٦- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ

53- Yüce Allah Varlıkları Tevhid İnancı Üzerine Yaratmıştır Babı

373- (1)... A'la b. Fudayl şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fitratına) ki, insanları ona göre yaratmıştır (Rûm, 30)"** ayetinin ne anlama geldiğini sordum.

Buyurdu ki: "Tevhid."

374- (2)... Hişam b. Salim şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fitratına) ki, insanları ona göre yaratmıştır"** ayeti hakkında şöyle buyurdu: "Tevhid."

375- (3)... Abdullah b. Sinan öyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) , Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fitratına) ki, insanları ona göre yaratmıştır"** ayetindeki fitratın ne olduğunu sordum. Bana şu karşılığı verdi: "Bu fitrat İslâm'dır. Allah insanlardan söz aldığı anda onları tevhid inancı üzerine yarattı. Mümin, kâfir ayırımı yapmadan onlara, **'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Araf, 172)**'⁶⁸ diye sordu."

376- (4)... Zurare şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fitratına) ki insanları ona göre yaratmıştır"** ayeti hakkında şöyle buyurdu: "Onları tevhid inancı üzerine yarattı."

377- (5)... Muhammed el- Halebî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fitratına) ki insanları ona göre yaratmıştır"** ayeti hakkında şöyle buyurdu: "Onları tevhid inancı üzerine yarattı."

378- (6)... Zurare şöyle rivayet etmiştir:

عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاطٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - فَطَرَتِ اللَّهُ النَّاسَ عَلَيْهَا.

قَالَ فَطَرَهُمْ جَمِيعاً عَلَى التَّوْحِيدِ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ

الصَّفَّارُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ الْوَاسِطِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ مَوْلَى

أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَطَرَتِ اللَّهُ النَّاسَ عَلَيْهَا.

قَالَ التَّوْحِيدُ وَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ.

٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ

اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع أَصْلَحَكَ اللَّهُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ - فَطَرَتِ اللَّهُ النَّاسَ عَلَيْهَا.

النَّاسَ عَلَيْهَا.

قَالَ فَطَرَهُمْ عَلَى التَّوْحِيدِ عِنْدَ الْمِيثَاقِ عَلَى مَعْرِفَتِهِ أَنَّهُ رَبُّهُمْ.

قُلْتُ وَ خَاطَبُوهُ قَالَ فَطَاطَأَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَمْ يَعْلَمُوا مَنْ رَبُّهُمْ وَ لَا مَنْ رَازِقُهُمْ.

٩- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ

الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ وَ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ جَمِيعاً عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ

زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَ عَنِ الْحَنِيفِيَّةِ.

فَقَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ الَّتِي فَطَرَ اللَّهُ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ وَ قَالَ فَطَرَهُمُ اللَّهُ عَلَى

الْمَعْرِفَةِ.

قَالَ زُرَّارَةُ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ

الْأَيَّةَ.

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fıtratına) ki insanları ona göre yaratmıştır"** ayetinin anlamını sordum, şöyle buyurdu: "Onların tümünü tevhid inancı üzerine yarattı."

379- (7)... Mevlâ Ebu Cafer şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm), Yüce Allah'ın **"Allah'ın yaratışına (fıtratına) ki insanları ona göre yaratmıştır"** ayeti hakkında şöyle buyurdu: "Tevhid, Muhammedur Resûlullah ve Aliyyun Emirü'l-Müminin."

380- (8)... Zurare Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer'e (a.s) dedim ki: Allah işlerini düzeltsin! Yüce Allah'ın Kur'an'da **"Allah'ın yaratışına (fıtratına) ki insanları ona göre yaratmıştır"** diye buyurmuş olduğu bu ayetin anlamı nedir?

Şöyle buyurdu: «Kendisinin onların Rabbi olduğuna dair, onlardan bunun bilgisini aldığı misak (*ahid*) zamanı, onları tevhid inancı üzerine yarattı." Dedim ki: "Onları muhatap mı aldı?" İmam başını sallayarak şöyle buyurdu: "Eğer böyle olmasaydı, rablerinin ve rızık verenlerinin kim olduğunu bilmezlerdi."

381- (9)... Zurare şöyle rivayet etmiştir:

İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) , Yüce Allah'ın **"Allah'a ortak koşmaksızın onun hanıfleri olun (Hac, 31)"** ayetindeki 'hanıfliğin' anlamını sordum. Bana şöyle buyurdu: "*Haniflik*, Allah'ın insanların yaratışına esas olan fıtratının sonucudur. Allah'ın yaratışı değişmez." Sonra şöyle buyurdu: "Allah insanları O'nu bilecek nitelikte yarattı."

Arkasından İmam'a, **"Hani Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden soylarını almış ve 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' diyerek kendilerine şahit tutmuştu da onlar da, 'Evet, şahidiz.' demişlerdi (Araf, 172)"** ayetinin anlamını sordum. Bana, "Allah, Âdem'in kıyamet gününe kadar gelecek olan zürriyetini Âdem'in belinden çıkardı. Onlar zerreler gibi çıktılar. Allah onlara kendini tanıttı ve gösterdi. Böyle olmasaydı hiç kimse Rabhini bilmeyecekti" cevabını verdi.

قَالَ أَخْرَجَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ ذُرِّيَّتَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَخَرَجُوا كَالذَّرِّ فَعَرَفَهُمْ وَأَرَاهُمْ صُنْعَهُ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَمْ يَعْرِفْ أَحَدٌ رَبَّهُ.

وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَيِ الْفِطْرَةِ يَعْنِي عَلَيِ الْمَعْرِفَةِ بِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَالِقُهُ فَذَلِكَ قَوْلُهُ - وَلَئِنْ سَأَلْتُهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ.

١٠- حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ السَّرَّاجِ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ إِبْرَاهِيمَ السَّرَنْدِيبِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هَارُونَ الرَّشِيدِ بِحَلَبٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ آدَمَ بْنِ أَبِي إِبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمرَ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تَضْرِبُوا أَطْفَالَكُمْ عَلَيِ بُكَائِهِمْ فَإِنَّ بُكَاءَهُمْ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ الصَّلَاةُ عَلَيِ النَّبِيِّ وَ آلِهِ وَأَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ الدُّعَاءُ لَوَالِدَيْهِ.

İmam sözlerine şöyle devam etti: «Peygamberimiz, ‘Her doğan çocuk, fıtrat üzere doğar.’ buyuruyor. Yani Yüce Yüce Allah’ın yaratıcısı olduğu bilinci ile doğar. Şu ayette buyrulduğu gibi: **‘Eğer onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan sana kesinlikle Allah’ın yarattığını söylerler. (Lokmân, 25)’**”

382- (10)... İbn Ömer, Resûlullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Çocuklarınızı ağladıkları için dövmeyiniz. Şüphesiz onların ilk dört aydaki ağlamaları ‘Allah’tan başka ilâh olmadığına’ şهادet etmek, ikinci dört aydaki ağlamaları ‘Peygamber ve Ehl-i Beyt’ine salât ve selâm’ ve son dört aydaki ağlamaları ‘ebeveynleri için dua’dır.’”

٥٤. باب البداء

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ثَعْلَبَةَ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَحَدِهِمَا يَعْنِي أَبَا جَعْفَرٍ وَأَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا عَبْدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِشَيْءٍ مِثْلَ الْبَدَاءِ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا عَظَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِمِثْلِ الْبَدَاءِ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيًّا حَتَّى يَأْخُذَ عَلَيْهِ ثَلَاثَ خِصَالٍ الْإِقْرَارَ بِالْعُبُودِيَّةِ وَخَلَعَ الْأَنْدَادِ وَأَنَّ اللَّهَ يُقَدِّمُ مَا يَشَاءُ وَيُؤَخِّرُ مَا يَشَاءُ.

٤- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَحَفْصِ بْنِ الْبُخْتَرِيِّ وَغَيْرِهِمَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي هَذِهِ الْآيَةِ يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ قَالَ فَقَالَ:

وَهَلْ يَمْحُو اللَّهُ إِلَّا مَا كَانَ وَهَلْ يُثَبِّتُ إِلَّا مَا لَمْ يَكُنْ.

٥- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُرَازِمِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَا تَنَبَّأَ نَبِيٌّ قَطُّ حَتَّى يُفَرَّ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِخَمْسٍ بِالْبَدَاءِ وَ الْمَشِيَّةِ وَ السُّجُودِ وَ الْعُبُودِيَّةِ وَ الطَّاعَةِ.

٦- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الرَّيَّانِ

بْنِ الصَّلْتِ قَالَ:

54- Beda Babı⁶⁹

383- (1)... Zurare b. A'yen, İmam Bakır ve İmam Sadık'ın (a.s) birinden şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle'ye yönelik ibadet içinde *beda* gibisi yoktur.”

384- (2)... Hişam b. Sâlim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah'ın *beda* gibi ululandığı başka bir amel yoktur.”

385- (3)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle hiçbir peygamber göndermemiştir ki ondan şu üç hasleti üzerinde taşıması hususunda söz almış olmasın: Allah'a kul olduğunu ikrar etmek, Allah'ın ortak ve benzerinin olmadığını ilân etmek ve Allah'ın dilediğini öne aldığını ve dilediğini ertelediğini (*beda'yı*) bilmek.”

386- (4)... Hişam b. Sâlim ve Hafs b. el-Buhterî ve başkaları, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “**Allah dilediğini siler, dilediğini yerinde bırakır** (Râ'd, 39)” ayetiyle ilgili olarak şu açıklamayı rivayet etmiştir:

“Sabit olandan başkası mı silinir ve olmayandan başkası mı sabitleştirilir?”

387- (5)... Merazim b. Hukeym şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Hiçbir nebi Allah Azze ve Celle ile ilgili olarak beş hasleti ikrar etmeden nebi olarak görevlendirilmemiştir: *Beda*, dileme (meşiyet), secde, kulluk ve itaat.”

388- (6)... Reyyan b. es-Salt şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'nın (*Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum:

سَمِعْتُ الرِّضَاعَ يَقُولُ مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا قَطُّ إِلَّا بِتَحْرِيمِ الْخَمْرِ وَ أَنَّ يُقَرَّ لَهُ بِالْبَدَاءِ.

٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

يَعْقُوبَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مَالِكِ الْجُهَنِيِّ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْقَوْلِ بِالْبَدَاءِ مِنَ الْأَجْرِ مَا فَتَرُوا عَنِ الْكَلَامِ فِيهِ.

٨- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ يُونُسَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع هَلْ يَكُونُ الْيَوْمَ شَيْءٌ لَمْ يَكُنْ فِي عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى بِالْأَمْسِ.
قَالَ لَا مَنْ قَالَ هَذَا فَأَخْزَاهُ اللَّهُ.

قُلْتُ أَرَأَيْتَ مَا كَانَ وَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَيْسَ فِي عِلْمِ اللَّهِ.
قَالَ بَلَى قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ.

٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

يَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ:

سُئِلَ الْعَالِمُ ع كَيْفَ عِلْمُ اللَّهِ.

قَالَ: عِلْمٌ وَ شَاءٌ وَ أَرَادَ وَ قَدَّرَ وَ قَضَى وَ أَبْدَى فَأَمْضَى مَا قَضَى وَ قَضَى مَا قَدَّرَ وَ قَدَّرَ مَا أَرَادَ فَعِلْمُهُ كَانَتْ الْمَشِيئَةُ وَ بِمَشِيئَتِهِ كَانَتْ الْإِرَادَةُ وَ بِإِرَادَتِهِ كَانَ التَّقْدِيرُ وَ بِتَقْدِيرِهِ كَانَ الْقَضَاءُ وَ بِقَضَائِهِ كَانَ الْإِمْضَاءُ فَالْعِلْمُ مُتَقَدِّمُ الْمَشِيئَةِ وَ الْمَشِيئَةُ ثَانِيَةٌ وَ الْإِرَادَةُ ثَالِثَةٌ وَ التَّقْدِيرُ وَاقِعٌ عَلَيَّ الْقَضَاءِ بِالْإِمْضَاءِ فَلِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْبَدَاءُ فِيمَا عِلْمٌ مَتَى شَاءَ وَ فِيمَا أَرَادَ لِتَقْدِيرِ الْأَشْيَاءِ فَإِذَا وَقَعَ الْقَضَاءُ بِالْإِمْضَاءِ فَلَا بَدَاءَ فَالْعِلْمُ بِالْمَعْلُومِ قَبْلَ كَوْنِهِ وَ الْمَشِيئَةُ فِي الْمُنْشَأِ قَبْلَ عَيْنِهِ وَ الْإِرَادَةُ فِي الْمُرَادِ قَبْلَ قِيَامِهِ وَ التَّقْدِيرُ لِهَذِهِ الْمَعْلُومَاتِ قَبْلَ تَفْصِيلِهَا وَ تَوْصِيلِهَا عَيْنًا

«Allah hiçbir nebi göndermemiştir ki, ondan içkinin haram olduğunu ve *beda*'nın varlığını onaylamasını istemesin.»

389- (7)... Malik el-Cuhenî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Eğer insanlar, '*beda*' hakkında konuşmanın ecrini bilselerdi onunla ilgili konuşmaktan bir an bile geri kalmazlardı.»

390- (8)... Mansur b. Hazim şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle bir soru yönelttim: «Bugün olup da dün Allah Teâlâ'nın bilgisinin kapsamında olmayan bir şey var mıdır?»

Buyurdu ki: “Hayır, kim böyle bir şeyi söylerse Allah onu rezil eder.” Dedim ki: “Bugüne kadar olan ve bundan sonra kıyamete kadar da olacak olan her şey Allah'ın ilmi dâhilinde değil midir?”

Buyurdu ki: “Evet, varlıkları yaratmadan önce her şeyi biliyordu.”

391- (9)... Mualla b. Muhammed şöyle rivayet etmiştir:

Âlim'den (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “Allah'ın ilmi nasıldır?” diye soruldu.

Buyurdu ki: “Allah bilir, diler, irade eder, takdir eder, hükmeder ve onaylar, hükmettiğini onaylar, takdir ettiğini hükmeder, irade ettiğini takdir eder. Dolayısıyla ilminden dileme kaynaklanır. Dilemesiyle irade meydana gelir. İradesiyle takdir meydana gelir. Takdiriyle hükmetme gerçekleşir ve hükmetmesiyle onaylama olur. İlim dilemeden öncedir. Dileme ikinci sıradadır. Üçüncü sırada irade yer alır. Takdir ise onaylanmış hükme dayanır. O halde Allah Tebareke ve Teâlâ, bildikleri açısından dilediği zaman tavır değiştirebilir (*beda gerçekleşir*). Varlıkların takdir edilmesi aşamasında irade değişikliğine gidebilir. Ama hüküm verilip onaylandıktan sonra tavır değişikliği imkânsızdır. Dolayısıyla bilinen hakkındaki bilgi, bilinenin olmasından öncedir. Dilenen şey hakkındaki dileyiş, dilenen şeyin obje olarak belirginleşmesinden öncedir. İrade edilen şeyle ilgili irade, irade edilenin kaim olmasından öncedir. Bu gibi bilinenlerle ilgili takdir, onların ayrıntılı olarak gerçek-

وَقِيَامًا وَ الْقَضَاءُ بِالْإِمْضَاءِ هُوَ الْمُبْرَمُ مِنَ الْمَفْعُولَاتِ ذَوَاتِ الْأَجْسَامِ الْمُدْرَكَاتِ بِالْحَوَاسِّ مِنْ ذِي لَوْنٍ وَ رِيحٍ وَ وَزْنٍ وَ كَيْلٍ وَ مَا دَبَّ وَ دَرَجَ مِنْ إِنْسٍ وَ جِنٍّ وَ طَيْرٍ وَ سَبَاعٍ وَ غَيْرِ ذَلِكَ - مِمَّا يُدْرِكُ بِالْحَوَاسِّ.

فَلِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِيهِ الْبَدَاءُ مِمَّا لَا عَيْنَ لَهُ فَإِذَا وَقَعَ الْعَيْنُ الْمَفْهُومُ الْمُدْرِكُ فَلَا بَدَاءَ. وَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَ بِالْعِلْمِ عِلْمَ الْأَشْيَاءِ قَبْلَ كَوْنِهَا وَ بِالْمَشِيَّةِ عَرَفَ صِفَاتِهَا وَ حُدُودَهَا وَ أَنْشَأَهَا قَبْلَ إِظْهَارِهَا وَ بِالْإِرَادَةِ مَيَّزَ أَنْفُسَهَا فِي أَلْوَانِهَا وَ صِفَاتِهَا وَ حُدُودَهَا وَ بِالتَّقْدِيرِ قَدَّرَ أَوْقَاتَهَا وَ عَرَفَ أَوَّلَهَا وَ آخِرَهَا وَ بِالْقَضَاءِ أَبَانَ لِلنَّاسِ أَمَاكِنَهَا وَ دَلَّاهُمْ عَلَيْهَا وَ بِالْإِمْضَاءِ شَرَحَ عِلَلَهَا وَ أَبَانَ أَمْرَهَا وَ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ.

قال محمد بن على مؤلف هذا الكتاب أعانه الله علي طاعته ليس البداء كما يظنه جهال الناس بأنه بداء ندامة تعالى الله عن ذلك و لكن يجب علينا أن نقر لله عز و جل بأن له البداء معناه أن له أن يبدأ بشيء من خلقه فيخلقه قبل شيء ثم يعدم ذلك الشيء و يبدأ بخلق غيره أو يأمر بأمر ثم ينهي عن مثله أو ينهي عن شيء ثم يأمر بمثل ما نهي عنه.

و ذلك مثل نسخ الشرائع و تحويل القبلة و عدة المتوفى عنها زوجها و لا يأمر الله عباده بأمر في وقت ما إلا و هو يعلم أن الصلاح لهم في ذلك الوقت في أن يأمرهم بذلك و يعلم أن في وقت آخر الصلاح لهم في أن ينهائهم عن مثل ما أمرهم به فإذا كان ذلك الوقت أمرهم بما يصلحهم.

فمن أقر لله عز و جل بأن له أن يفعل ما يشاء و يعدم ما يشاء و يخلق مكانه ما يشاء و يقدم ما يشاء و يؤخر ما يشاء و يأمر بما يشاء كيف شاء فقد أقر بالبداء.

و ما عظم الله عز و جل بشيء أفضل من الإقرار بأن له الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ وَ التَّقْدِيمُ وَ التَّأخير و إثبات ما لم يكن و محو ما قد كان.

و البداء هو رد علي اليهود لأنهم قالوا إن الله قد فرغ من الأمر فقلنا إن الله كل يوم في

leştirilmelerinden ve objelikle ve zamansallıkla ilintilendirilmelerinden öncedir. Onaylanmış hüküm ise kesin olarak yapılmışlığı ifade eder. Cisim sahibi, duyularla algılayan, rengi, kokusu, ağırlığı ve ölçüsü bulunan, kımıldayan, yürüyen, insan, cin, kuş, vahşi hayvanlar ve bunların dışında duyularla algılanan başka varlıklar gibi.

O halde Allah Tebareke ve Teâlâ'nın tavır değiştirmesi bir şeyin obje ve olgu olarak belirginleşmemesi aşamasında söz konusu olabilir, obje veya olgu gerçekleşikten, bir kavram olarak algılandıktan sonra tavır değişikliği (*beda*) olmaz.

Allah dilediğini yapar. O, ilmiyle varlıkları olmalarından önce bilir. Dilemesiyle varlıkların niteliklerini, sınırlarını bilir ve onları ortaya çıkarmadan önce inşa eder. İradesiyle varlıkların kendilerini renkleri, sıfatları ve sınırlarıyla ayırt eder. Takdiriyle vakitlerini plânlar, başını sonunu belirler. Hüküm vermesiyle insanlar açısından varlıkların yerlerinin belirginleşmesini sağlar, varlıkları onlara gösterir. Onaylama ile sebeplerini açıklar, emrini açıklığa kavuşturur.

İşte bu, üstün iradeli ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.»

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) -Allah ona kendi itaatinde yardım etsin- konu hakkında şöyle buyurmuştur:

Beda, cahil ve bilgisizlerin iddia ettikleri gibi Allah'ın pişmanlığı anlamında değildir. Allah bu tür yakıştırmalardan münezzehtir. Bize farzdır ki *beda*'nın olduğunu ikrar edelim. *Beda* “mahlûkların her birini yaratmak için girişimde bulunur sonra onu bir başka şeyden önce yaratır. Sonra o şeyi yok eder ve ondan başka varlıklar yaratır veya bir işin yapılması için emirde bulunur, sonra onun bir benzerini yasaklar ve sonra yasakladığı o şeyin bir benzerinin yapılması emrini verir” demektir. Bu aynen, bazı dinî hükümlerin neshedilmesi, kıblenin değiştirilmesi, kocası ölen kadının idde beklemesi gibidir. Allah, hangi işin hangi zamanda kulları için maslahat olduğunu bildiğinden o işi o maslahat zamanlarında yapmaları için kullarına emirde bulunur. Aynı şekilde hangi işin hangi zamanda kullarının menfaatleriyle örtüşmediğini bildiğinden de o işi yasaklar. O vakit geldiği zamanda da onların maslahat ve menfaatine olan şeyi onlara emreder. Dolayısıyla her kim Aziz ve Celil Allah'ın dilediği şeyleri yaptığını, dilediği şeyleri yok ettiğini, bir şeyin yerine başka bir şeyi yarattığını, istediğini öne alıp istediğini sona bıraktığını, her nasıl dilerse emrettiğinin ikrarında bulunur

شأن يُحْيَى وَيُمِيتُ و يَرْزُقُ و يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ.

و البداء ليس من ندامة و إنما هو ظهور أمر يقول العرب بدا لى شخص فى طريقى أى ظهر.

قال الله عز و جل - وَ بَدَأَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ أى ظهر لهم و متى ظهر لله تعالى ذكره من عبد صلة لرحمه زاد فى عمره و متى ظهر له منه قطيعة لرحمه نقص من عمره و متى ظهر له من عبد إتيان الزنا نقص من رزقه و عمره و متى ظهر له منه التعفف عن الزنا زاد فى رزقه و عمره.

١٠- وَ مِنْ ذَلِكَ قَوْلُ الصَّادِقِ ع:

مَا بَدَأَ لِلَّهِ بَدَاءٌ كَمَا بَدَأَ لَهُ فِي إِسْمَاعِيلَ ابْنِي يَقُولُ مَا ظَهَرَ لِلَّهِ أَمْرٌ كَمَا ظَهَرَ لَهُ فِي إِسْمَاعِيلَ ابْنِي إِذِ اخْتَرَمَهُ قَبْلَى لِيُعْلَمَ بِذَلِكَ أَنَّهُ لَيْسَ بِإِمَامٍ بَعْدِي.

١١- وَ قَدْ رَوَى لِي مِنْ طَرِيقِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي ذَلِكَ شَيْءٌ غَرِيبٌ وَ هُوَ أَنَّهُ رَوَى أَنَّ الصَّادِقَ ع قَالَ:

مَا بَدَأَ لِلَّهِ بَدَاءٌ كَمَا بَدَأَ لَهُ فِي إِسْمَاعِيلَ أَبِي إِذَا أَمَرَ أَبَاهُ إِبْرَاهِيمَ بِذَبْحِهِ ثُمَّ فَدَاهُ بِذَبْحِ عَظِيمٍ.

و فى الحديث علي الوجهين جميعا عندى نظر إلا أنى أوردته لمعنى لفظ البداء و الله الموفق للصواب.

ve kabul ederse gerçekte ‘beda’ yı ikrar etmiş ve kabul etmiştir. İkrardan daha faziletli olan şey; yaratmanın, emretmenin, öne almanın, er-telemenin, olmayan şeyin ispatının, olan şeylerin yok edilmesinin yalnızca Allah Azze ve Celle’ye mahsus olduğunu bilmektir. Allah Teâlâ bundan daha faziletli bir şekilde ululandırılıp, yüceltilmemiştir. *Beda*, Yahudilerin görüşlerinin reddi içindir. Çünkü onlar Allah’ın artık işten elini çektiğini söylediler. Biz de dedik ki “Allah her gün yeni bir iştedir, yaşatır ve öldürür, dilediğine verir, dilediğini yapar.” *Beda*, pişmanlık değildir, bir işin zuhur bulup belli olmasıdır. Araplar şöyle der: “Yolda bir kişi bana beda oldu.” Yani bana zahir oldu, göründü anlamında. Aziz ve Celil Allah şöyle buyurmaktadır: **“Hâlbuki (o gün) onlar için, Allah tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler (beda) ortaya çıkmıştır (Zümer, 47)”**; yani onlar için belli oldu, ortaya çıktı. Her ne zaman kulu sıla-i rahim yapsa Allah o kişinin ömrünü uzatır, kulunun sıla-i rahimi kestiğini görürse onun ömrünü azaltır. Kul zina yaptığında Allah onun rızkını ve ömrünü azaltır. Aksi durumda da rızkını ve ömrünü uzatır.

392- (10)... Yine bu anlamda imam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah için oğlum İsmail için gerçekleşen *beda* gibi bir *beda* gerçekleşmemiştir.” Şöyle buyurmaktadır: “Oğlum İsmail konusunda Allah’a zahir olduğu gibi hiçbir şey zahir olmadı, çünkü onun benden önce canını alarak, bununla onun benden sonra imam olmadığını belirtmek istedi.”

393- (11)... Bana (*kitabın yazarı Şeyh Saduk’a*) Ebu’l Hüseyin Esedî (r.a.) *beda* hakkında çok ilginç bir şey nakletti. O, İmam Sadık’tan bu konu hakkında şöyle rivayet etti: “Allah için babam İsmail için gerçekleşen *beda* gibi bir *beda* gerçekleşmemiştir, çünkü ilk önce babası İbrahim’e onu kurban etmesini emretti, sonra büyük bir kurbanı ona fide olarak verdi.”

■ Benim, son iki hadis hakkında (senet ve delâlet olarak) tenkitlerim var. Bu iki hadisi içinde “*beda*” kelimesi geçtiği için naklettim. Allah doğru yol için başarı verir. (*Kitabın yazarı*)

٥٥. باب المشيئة و الارادة

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِينَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْمَشِيئَةُ مُحَدَّثَةٌ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ:

قِيلَ لِعَلِيِّ ع إِنَّ رَجُلًا يَتَكَلَّمُ فِي الْمَشِيئَةِ.
فَقَالَ ادْعُهُ لِي قَالَ فَدَعَيْ لَهُ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ خَلَقَكَ اللَّهُ لِمَا شَاءَ أَوْ لِمَا شِئْتَ.
قَالَ لِمَا شَاءَ قَالَ فَيُضْرِكُ إِذَا شَاءَ أَوْ إِذَا شِئْتَ.
قَالَ إِذَا شَاءَ قَالَ فَيَشْفِيكَ إِذَا شَاءَ أَوْ إِذَا شِئْتَ.
قَالَ إِذَا شَاءَ قَالَ فَيُدْخِلُكَ حَيْثُ شَاءَ أَوْ حَيْثُ شِئْتَ.
قَالَ حَيْثُ شَاءَ.

قَالَ فَقَالَ عَلِيُّ ع لَهُ لَوْ قُلْتَ غَيْرَ هَذَا لَضَرَبْتُ الَّذِي فِيهِ عَيْنَاكَ.
٣- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ:

دَخَلَ عَلِيٌّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَوْ أَبِي جَعْفَرٍ ع رَجُلٌ مِنْ أَتْبَاعِ بَنِي أُمَيَّةٍ فَخِفْنَا عَلَيْهِ فَقُلْنَا لَهُ لَوْ تَوَارَيْتَ وَ قُلْنَا لَيْسَ هُوَ هَاهُنَا قَالَ بَلِ انْذُبُوا لَهُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ لِسَانِ كُلِّ قَائِلٍ وَ يَدِ كُلِّ بَاسِطٍ فَهَذَا الْقَائِلُ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَقُولَ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَ هَذَا الْبَاسِطُ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَبْسُطَ يَدَهُ إِلَّا بِمَا شَاءَ اللَّهُ فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْيَاءَ وَ آمَنَ بِهَا وَ ذَهَبَ.

55- Meşîyyet ve İrade Babı

394- (1)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Dileme (meşîyyet) sonradan var olmuştur.”

395- (2)... Abdullah b. Meymun el- Kaddeh Cafer b. Muhammed'den (a.s) , O da babasından (a.s) şöyle nakletmiştir:

Hz. Ali'ye (a.s) denildi ki: “Bir kişi meşîyyet (*dileme*) hakkında konuşuyor.” İmam buyurdu ki: “Onu benim yanıma gönderin.”

O şâhsı İmam'ın yanına getirdiler. İmam Ali (a.s) ona şöyle buyurdu: “Ey Allah'ın kulu! Allah seni kendisi istediği için mi, yoksa senin istemenden dolayı mı yarattı?” Adam dedi ki: “Kendisi istediği için.”

İmam buyurdu ki: «Kendisi istediğinde mi, yoksa sen istediğinde mi seni hasta etmektedir.» Adam dedi ki: «Kendisi istediğinde»

Buyurdu ki: “O istediğinde mi, yoksa sen istediğinde mi iyileşiyor, şifa buluyorsun?” Adam dedi ki: “O istediğinde”

İmam buyurdu ki: «O, her nereye götürse mi gidiyorsun, yoksa sen istediğin yere mi gidiyorsun?» Adam dedi ki: «O istediği yere»

İmam şöyle buyurdu: «Eğer bunun dışında bir şeyler deseydin, gözlerini oyardım.»

396- (3)... Aynı senetle şöyle rivayet edilmiştir:

Ümeyyeoğullarının taraftarlarından biri Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) veya Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) yanına geldi. Biz, İmamın canından endişe ettiğimizden, İmam'a dedik ki: “Saklanırsan iyi olur, biz burada olmadığınızı söyleriz.” İmam buyurdu ki: “Hayır, bilâkis ona izin verin gelsin. Kuşkusuz Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: ‘Allah Azze ve Celle, her konuşan dilin ve her uzanan elin yanındadır.’ Bu söyleyen kişi Allah'ın istemediği şeye güç yetirip söyleyemez ve bu uzanan el, Allah istemedikçe elini uzatamaz.» Sonra o şahıs İmam'ın yanına geldi. Bazı konular hakkında sorular sorduktan sonra İmam'a iman getirerek yanından ayrıldı.»

٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةَ عَنْ سَعْدِ الْخَفَّافِ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ دَاوُدَ ع يَا دَاوُدُ تُرِيدُ وَ أُرِيدُ وَ لَا يَكُونُ إِلَّا مَا أُرِيدُ فَإِنْ أَسَلَمْتَ لِمَا أُرِيدُ أَعْطَيْتُكَ مَا تُرِيدُ وَ إِنْ لَمْ تُسَلِّمْ لِمَا أُرِيدُ أَتَعْبُتُكَ فِيمَا تُرِيدُ ثُمَّ لَا يَكُونُ إِلَّا مَا أُرِيدُ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ:

قَالَ الرِّضَاعُ الْمَشِيشِيُّ وَ الْإِرَادَةُ مِنْ صِفَاتِ الْأَفْعَالِ فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَزَلْ مُرِيداً شَائِئاً فَلَيْسَ بِمُوحِّدٍ.

٦- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرِ الْبَرْزَنْطِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ قَالَ:

قُلْتُ لَهُ إِنَّ أَصْحَابَنَا بَعْضُهُمْ يَقُولُونَ بِالْجَبْرِ وَ بَعْضُهُمْ بِالْإِسْطَاعَةِ.

فَقَالَ لِي أَكْتُبُ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ بِمَشِيَّتِي كُنْتَ أَنْتَ الَّذِي تَشَاءُ لِنَفْسِكَ مَا تَشَاءُ وَ بِقُوَّتِي أَدَيْتَ إِلَيَّ فَرَائِضِي وَ بِنِعْمَتِي قَوَيْتَ عَلَيَّ مَعْصِيَّتِي جَعَلْتُكَ سَمِيعاً بَصِيراً قَوِيّاً- مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَ مَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَ ذَلِكَ أَنَا أَوْلَى بِحَسَنَاتِكَ مِنْكَ وَ أَنْتَ أَوْلَى بِسَيِّئَاتِكَ مِنِّي وَ ذَلِكَ أَنِّي لَا أَسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَ هُمْ يُسْأَلُونَ قَدْ نَظَّمْتُ لَكَ كُلَّ شَيْءٍ تُرِيدُ.

٧- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ الْعُرْزَمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

397- (4)... Esbağ b. Nubate Müminlerin Emiri Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Azze ve Celle, Davud'a (a.s) vahyederek şöyle buyurdu: *“Ey Davud! Sen de irade ediyorsun, ben de; ama benim irade ettiğim olur. Öyleyse benim irade ettiğim şeye teslim olursan kendi irade ettiğin şeyi de sana veririm. Eğer benim irade ettiğim şeylere teslim olmazsan, irade ettiğin şeyleri sana zorlaştırırım. Sonra sadece benim irade ettiğim şey olur.”*

398- (5)... Süleyman b. Cafer el-Caferî, İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Meşîyyet ve irade Allah'ın fiillerinin sıfatlarından. Bundan dolayı her kim Allah Teâlâ'nın her zaman irade eden ve dileyen olduğunu iddia ederse o kişi muvahhid değildir.” *(Çünkü Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığı bir zaman vardı. Tüm varlıklar sonradan yaratıldı. Bundan dolayı bunun dışında bir şey söylersek yaratılan varlıkların da her zaman olduklarını varsaymış oluruz.)*

399- (6)... Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr şöyle rivayet etmiştir:

Ebul Hasan er-Rıza'ya (İmam Ali b. Musa aleyhisselâm) dedim ki: “Bizim ashabımızın bazıları cebir görüşünü savunurken bazıları insanın mutlak yapabilirliğini savunuyor.”

Buyurdu ki: “Yaz, Allah Tebareke ve Teâlâ buyuruyor ki: *‘Ey Âdemoğlu! Benim dilememle kendin için isteyebileceğin şeyleri isteyebildin. Benim gücümle farzlarımı eda ettin. Benim nimetimle bana karşı günah işleyecek gücü kendinde bulabildin. Seni işiten, gören ve güç yetiren kıldım. ‘Sana ilişen bir iyilik Allah’tandır. Sana ilişen bir kötülük de senin kendindendir (Nisa, 79).’ Bu yüzden işlediğin iyilikler senden çok bana aittir. Yaptığın kötülöklere de bendense sen yakınsın. Dolayısıyla ben yaptıklarından sorumlu tutulmam; ama onlar yapıp ettiklerinden sorumlu tutulurlar. İstedığın her şeyi senin için belli bir düzen dâhilinde gerçekleştirdim.’* “

400- (7)... Arzemi, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

كَانَ لِعَلِيِّ ع غُلَامٌ اسْمُهُ قَنْبَرٌ وَكَانَ يُحِبُّ عَلِيًّا ع حُبًّا شَدِيدًا فَإِذَا خَرَجَ عَلِيُّ ع خَرَجَ
عَلَيْ أَثَرِهِ بِالسَّيْفِ فَرَأَاهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقَالَ يَا قَنْبَرُ مَا لَكَ قَالَ جِئْتُ لِأَمْشِيَ خَلْفَكَ فَإِنَّ النَّاسَ كَمَا
تَرَاهُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَخَفْتُ عَلَيْكَ.

قَالَ وَيَحَكَ أَمِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ تَخْرُسُنِي أَمْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ قَالَ لَا بَلْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ.
قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْأَرْضِ لَا يَسْتَطِيعُونَ لِي شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ السَّمَاءِ فَارْجِعْ
فَرَجَعَ.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ
أَبِي سَعِيدٍ الْقَمَاطِ قَالَ:

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع خَلَقَ اللَّهُ الْمَشِيَّةَ قَبْلَ الْأَشْيَاءِ ثُمَّ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ بِالْمَشِيَّةِ.

٩- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ
عَنْ دُرُسْتِ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ شَاءَ وَارَادَ وَلَمْ يُحِبَّ وَلَمْ يَرْضَ شَاءَ أَنْ لَا يَكُونَ شَيْءٌ
إِلَّا بِعِلْمِهِ وَارَادَ مِثْلَ ذَلِكَ وَلَمْ يُحِبَّ أَنْ يُقَالَ لَهُ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَلَمْ يَرْضَ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ.

١٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَصْبَهَانِيُّ الْأَسْوَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا
مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَعْدَوِيهِ الْبَزْدَعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مَنْصُورٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
الْعَنَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَشْرَسَ قَالَ حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ الْحَكَمِ وَابْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرِ السُّورِيَانِيُّ
قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ هَارُونَ بْنُ عَنَتَرَةَ قَالَ حَدَّثَنَا غِيَاثُ بْنُ الْمُجِيبِ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ:

سَبَقَ الْعِلْمُ وَجَفَّ الْقَلَمُ وَتَمَّ الْقَضَاءُ بِتَحْقِيقِ الْكِتَابِ وَتَصْدِيقِ الرِّسَالَةِ وَالسَّعَادَةِ مِنَ

İmam Ali'nin (a.s) Kanber adında bir kölesi vardı. O, Hz. Ali'ye (a.s) şiddetli sevgi beslerdi. Ali (a.s) her defasında dışarı çıkınca Kanber de elinde kılıçla O'nun arkasından giderdi. Bir gece Kanber'i görünce ona "Ey Kanber ne istiyorsun?" diye sordu. Dedi ki: "Ben arkanız sıra hareket etmek için geldim. İnsanlar gördüğün gibidir ey Müminlerin Emiri! Canın hususunda endişe ediyorum."

İmam şöyle buyurdu: "Yazıklar olsun sana! Beni gök ehlinde mi koruyorsun, yoksa yer ehlinde mi?" Dedi ki: "Hayır, yer ehlinde."

İmam şöyle buyurdu: «Aziz ve Celil olan gökten dilemedikçe yer ehli bana bir zarar veremez. O halde geri dön.» Kanber de bunun üzerine geri döndü.

401- (8)... Ebu Said el- Kammat, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah, dilemeyi (meşiyeti) her şeyden önce yarattı. Sonra varlıkları dilemeyle yarattı."

402- (9)... Fudayl b. Yesar şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duydum: «Allah'ın bir şeyi istemesi, irade etmesi, buna karşılık sevme-mesi, razı olmaması mümkündür. Şöyle ki bir şeyin ancak kendi ilmiyle olmasını diledi, aynı şekilde irade etti.

Ancak **"O, için üçüncüsüdür. (Maide, 73) "**⁷⁰ denmesini sevmedi. **"Kulları için küfre razı olmaz. (Zümer, 7) "**

403- (10)... Abdullah b. Ömer, Allah Resûlünden (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

"İlim öne geçti ve kalem yazdı (*her insanın takdiri Allah katında bellidir*) ve kaza (*hüküm*) Kitab'ın tahakkukuyla, risaletin tasdikiyle, mutluluk ve bedbahtlığın Allah Azze ve Celle'den oluşuyla tamamlandı." Abdullah b. Ömer dedi ki: "Resûlullah (s.a.a) bu hadisi Allah Azze ve Celle'den nakletmiş ve Allah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

'Ey Âdemoğlu! Benim dilememle kendin için isteyebileceğin şey-

اللَّهُ وَالشَّقَاوَةَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص كَانَ يَزُودُ حَدِيثَهُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ بِمَشِيَّتِي كُنْتَ أَنْتَ الَّذِي تَشَاءُ لِنَفْسِكَ مَا تَشَاءُ وَبِإِرَادَتِي كُنْتَ أَنْتَ الَّذِي تُرِيدُ لِنَفْسِكَ مَا تُرِيدُ وَبِفَضْلِ نِعْمَتِي عَلَيْكَ قَوِيَتْ عَلَيَّ مَعْصِيَتِي وَبِعِصْمَتِي وَعَفْوِي وَعَافِيَتِي أَدَّيْتُ إِلَيَّ فَرَائِضِي فَأَنَا أَوْلَى بِإِحْسَانِكَ مِنْكَ وَأَنْتَ أَوْلَى بِذَنْبِكَ مِنِّي فَالْخَيْرُ مِنِّي إِلَيْكَ بِمَا أَوْلَيْتُ بَدَاءً وَالشَّرُّ مِنِّي إِلَيْكَ بِمَا جَنَيْتَ جَزَاءً وَبِسُوءِ ظَنِّكَ بِي قَنَطَتْ مِنْ رَحْمَتِي فَلِيَ الْحَمْدُ وَالْحُجَّةُ عَلَيْكَ بِالْبَيَانِ وَلِيَ السَّبِيلُ عَلَيْكَ بِالْعِضْيَانِ وَلَكَ الْجَزَاءُ وَالْحُسْنَى عِنْدِي بِالْإِحْسَانِ لَمْ أَدْعُ تَحْذِيرَكَ وَلَمْ آخُذْكَ عِنْدَ عِزَّتِكَ وَلَمْ أَكْلِفْكَ فَوْقَ طَاقَتِكَ وَلَمْ أَحْمِلْكَ مِنَ الْأَمَانَةِ إِلَّا مَا قَدَرْتَ عَلَيْهِ رَضِيتُ مِنْكَ لِنَفْسِي مَا رَضِيتَ بِهِ لِنَفْسِكَ مِنِّي قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ لَنْ أَعَذَّبَكَ إِلَّا بِمَا عَمِلْتَ.

١١- حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْقُرَشِيُّ رَه قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ:

سَأَلَ الْمَأْمُونُ يَوْمًا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَاعَ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا مَعْنَى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا فَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ. وَ مَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ.

فَقَالَ الرِّضَاعُ حَدَّثَنِي أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع أَنَّ الْمُسْلِمِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ أَكْرَهْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قَدَرْتَ عَلَيْهِ مِنَ النَّاسِ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ لَكُنَّا عَدُوًّا وَقَوِينَا عَلَيَّ عَدُوًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا كُنْتُ لِأَلْقِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِيَدَعَةٍ لَمْ يُحْدِثْ إِلَيَّ فِيهَا شَيْئًا - وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَا مُحَمَّدُ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا عَلَيَّ سَبِيلِ الْإِلْجَاءِ وَالْإِضْطِرَارِ فِي الدُّنْيَا

leri isteyebildin. Benim irademle kendin için irade edebileceğin şeyleri irade edebildin. Benim lütuf nimetimle bana karşı günah işleyecek gücü kendinde buldun. Korumam, affım ve afiyetimle farzlarımı eda edebildin. Dolayısıyla işlediğin iyilikler senden çok bana aittir. Yaptığın günahlarda sana aittir. Benim iyiliğimden dolayı hayrım ilk önce sana ulaşır ve işlediğin cinayetlere karşılık cezan olsun diye şerrim sana ulaşır. Bana olan kötü sanından dolayı benim rahmetimden ümitsiz oldun. Dolayısıyla özel hamd bana aittir. Benim sana olan delil ve hüccetim beyanladır (senden her ne istedimse beyan ettim, eğer beyan etmediğim bir şey varsa onu yapabilirsin) ve işlediğin günahlardan dolayı benim için yol vardır (eğer seni cezalandırırsam yaptığın kötü işlerden dolayıdır.) Senin için ceza ve mükâfat ihsanla benim katımdadır. Seni günahından dolayı terk etmedim ve tekebbüründen dolayı seni cezalandırmadım. Gücünün üstündeki şeylerle seni mükellef kılmadım. Kudretin ölçüsünde üzerine emanetleri (farzlar ve haramları terk etmek) yükledim. Ben senden, sen benden razı olduğun kadar razı oldum.”

Abdulfelik b. Harun (bu hadisin açıklamasında) dedi ki: “Sana sadece amel ettiğin miktar kadar azap edeceğim.”

404- (11)... Ebu Salt Abdüsselâm b. Salih-i Herevî şöyle rivayet etmiştir:

Me'mun İmam'a (a.s) “Ey Resûlullah'ın oğlu! Yüce Allah'ın **‘Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? Allah'ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez.** (Yûnus, 99–100)’ ayeti ne anlama geliyor?”

İmam (a.s) cevaben şöyle buyurdular:

“Babam Mûsa b. Cafer, babası Cafer b. Muhammed'den, o da babası Muhammed b. Ali'den, o da babası Ali b. Hüseyin'den, o da babası Hüseyin b. Ali'den ve o da babası Ali b. Ebu Talip'ten şöyle nakletmiştir:

‘Müslümanlar, Peygamber'e (s.a.a) ‘Ey Allah'ın Resûlü! Eğer üzerinde kudret sahibi olduğun kişileri Müslüman olmaya mecbur etseydin şimdi sayımız daha çok olurdu ve düşman karşısında da daha kuvvetli olurduk.’ dediler. Allah Resûlü şöyle buyurdu: ‘Ben, Yüce Allah'ın bana emretmediği bir şeyi yapmış olarak Allah'ın huzuruna çıkmak istemiyorum. Ayrıca ben, zorla bir işi yaptıranlardan değilim.’

كَمَا يُؤْمِنُونَ عِنْدَ الْمُعَايِنَةِ وَ رُؤْيَةِ النَّاسِ فِي الْآخِرَةِ وَ لَوْ فَعَلْتَ ذَلِكَ بِهِمْ لَمْ يَسْتَحِقُّوا مِنِّي ثَوَابًا وَ لَا مَدْحًا لَكِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْمِنُوا مُخْتَارِينَ غَيْرَ مُضْطَرِّينَ لِيَسْتَحِقُّوا مِنِّي الرُّلْفِي وَ الْكَرَامَةَ وَ دَوَامَ الْخُلُودِ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ - أَ فَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ -

وَ مَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَيْسَ ذَلِكَ عَلَيَّ سَبِيلٍ تَحْرِيمِ الْإِيمَانِ عَلَيْهَا وَ لَكِنْ عَلَيَّ مَعْنَى أَنَّهَا مَا كَانَتْ لِتُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَ إِذْنُهُ أَمْرُهُ لَهَا بِالْإِيمَانِ مَا كَانَتْ مُكَلَّفَةً مُتَعَبَّدَةً وَ إِنْجَاؤُهُ إِبَّاهَا إِلَيَّ الْإِيمَانِ عِنْدَ زَوَالِ التَّكْلِيفِ وَ التَّعَبُّدِ عَنْهَا.

فَقَالَ الْمَأْمُونُ فَرَجَّتْ عَنِّي يَا أَبَا الْحَسَنِ فَرَجَّ اللَّهُ عَنْكَ.

١٢- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ دُرُسْتٍ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ شَاءَ اللَّهُ أَنْ أَكُونَ مُسْتَطِيعاً لِمَا لَمْ يَشَأْ أَنْ أَكُونَ فَاعِلُهُ. قَالَ وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ شَاءَ وَ أَرَادَ وَ لَمْ يُحِبَّ وَ لَمْ يَرْضَ شَاءَ أَنْ لَا يَكُونَ فِي مُلْكِهِ شَيْءٌ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَ أَرَادَ مِثْلَ ذَلِكَ وَ لَمْ يُحِبَّ أَنْ يُقَالَ لَهُ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَ لَمْ يَرْضَ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ.

١٣- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ الشَّعِيرِيِّ عَنْ ثَوْرٍ بْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعْدَانَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص سَبَقَ الْعِلْمُ وَ جَفَّ الْقَلَمُ وَ مَضَى الْقَدَرُ بِتَحْقِيقِ الْكِتَابِ - وَ تَصَدِيقِ الرُّسُلِ وَ بِالسَّعَادَةِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِمَنْ آمَنَ وَ اتَّقَى وَ بِالشَّقَاءِ لِمَنْ كَذَّبَ وَ كَفَرَ وَ بَوَلَايَةِ اللَّهِ الْمُؤْمِنِينَ وَ بَرَاءَتِهِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.

O esnada Allah Tebareke ve Teâlâ şu ayeti nazil etti: **(Ey Muhammed!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi.** Ayet şu manayı içermektedir: Dünyada zorla ve mecbur kaldıklarında aynı şekilde ahirette de zorluklarla karşılaşp, müşahede ettiklerinde iman ederler. Eğer ben kullarıma iman etmeleri için böyle yapsaydım, onlar benim tarafımdan sevap ve övgüyü hak etmezlerdi. Ama ben, kullarımın zorla değil; kendi istekleriyle bana iman etmelerini istiyorum ki, böylece benim ikramımı, bana yakınlığı ve daimi cennette ebedi kalmayı hak etsinler. Acaba sen, insanları iman etmeye mecbur etmek mi istiyorsun?”

“Yüce Allah’ın ‘Allah’ın izni olmadan hiç kimse iman edemez’ sözüne gelince bu ayet, insanların iman etmelerini haram kılması manasında değildir. Ayet, Allah’ın izni olmadan kimsenin iman edemeyeceğini beyan ediyor. Allah’ın izniyse, insanları teklif evi olan bu dünyada iman ve teslimiyete davet etmesinden ibarettir. İnsanlar iman etmeye, teklif onlardan kaldırıldıktan sonra mecbur edileceklerdir. *(yani, insanlar öldükten sonra)*”

Me’mun dedi ki: “Ey Ebul Hasan! Beni rahatlattın, Allah da seni rahatlatсын.”

405- (12)... Fudayl b. Yesar, Ebu Abdullah’tan *(İmam Cafer Sadık aleyhisselâm)* şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Allah, yapmamamı istediği şeylerde benim yapabilir olmamı istedi.”

Fudayl b. Yesar yine Ebu Abdullah’tan şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Allah’ın bir şeyi istemesi, irade etmesi, buna karşılık sevmemesi, razı olmaması mümkündür. Şöyle ki; mülkünde bir şeyin ancak kendi ilmiyle olmasını diledi, aynı şekilde irade etti. Ama: **‘O, için için üçüncüsüdür.** *(Maide, 73)*’denmesini sevmedi. **Kulları için küfre razı olmaz.** *(Zümer, 7)*”

406- (13)... Muaz b. Cebel Allah Resûlü’nden (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

“İlim öne geçti, kalem yazdı *(her insanın takdiri Allah katında bellidir)*, kader Kitabın tahakkukuyla, resullerin tasdikiyle, Yüce Allah’ın iman edip takvalı olanlar için öngördüğü hoş bahtlıkla; tekzip edip,

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص عَنِ اللَّهِ أَرَوِي حَدِيثِي إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ بِمَشِيَّتِي كُنْتَ أَنْتَ الَّذِي تَشَاءُ لِنَفْسِكَ مَا تَشَاءُ وَ بِإِرَادَتِي كُنْتَ أَنْتَ الَّذِي تُرِيدُ لِنَفْسِكَ مَا تُرِيدُ وَ بِفَضْلِ نِعْمَتِي عَلَيْكَ قَوَّيْتُ عَلَى مَعْصِيَتِي وَ بَعْضَمَتِي وَ عَوْنِي وَ عَافِيَتِي أَذَيْتَ إِلَيَّ فَرَائِضِي فَأَنَا أَوْلَى بِحَسَنَاتِكَ مِنْكَ وَ أَنْتَ أَوْلَى بِسَيِّئَاتِكَ مِنِّي فَالْخَيْرُ مِنِّي إِلَيْكَ بِمَا أَوْلَيْتُ بَدَاءً وَ الشَّرُّ مِنِّي إِلَيْكَ بِمَا جَنَيْتَ جَزَاءً وَ بِإِحْسَانِي إِلَيْكَ قَوَّيْتُ عَلَى طَاعَتِي وَ بِسُوءِ ظَنِّكَ بِي قَنَطْتَ مِنْ رَحْمَتِي فَلِيَ الْحَمْدُ وَ الْحُجَّةُ عَلَيْكَ بِالْبَيَانِ وَ لِيَ السَّبِيلُ عَلَيْكَ بِالْعِصْيَانِ وَ لَكَ جَزَاءُ الْخَيْرِ عِنْدِي بِالْإِحْسَانِ لَمْ أَدْعُ تَحْذِيرَكَ وَ لَمْ أَخْذُكَ عِنْدَ عِزَّتِكَ وَ لَمْ أَكْلِفْكَ فَوْقَ طَاقَتِكَ وَ لَمْ أُحْمِلْكَ مِنَ الْأَمَانَةِ إِلَّا مَا أَقْرَزْتُ بِهِ عَلَيَّ نَفْسِكَ رَضِيتُ لِنَفْسِي مِنْكَ مَا رَضِيتَ لِنَفْسِكَ مِنِّي.

inkâr edenlerin bedbahtlığıyla, Allah'ın müminler üzerine olan velâyeti ve müşriklerden uzaklaşmasıyla mukadder oldu.” Sonra Resûlullah (s.a.a) bu hadisi Allah Azze ve Celle'den naklettiğini buyurarak Allah Tebareke ve Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu nakletti: “*Ey Âdemoğlu! Benim dilememle kendin için isteyebileceğin şeyleri isteyebildin. Benim irademle kendin için irade edebileceğin şeyleri irade edebildin. Benim lütuf nimetimle bana karşı günah işleyecek gücü kendinde buldun. Korumam, yardımım ve afiyetimle farzlarımı eda edebildin. Dolayısıyla işlediğin iyilikler senden çok bana aittir. Yaptığın kötülükler de sana aittir. Benim iyiliğimden dolayı hayrım ilk önce sana ulaşır ve işlediğin cinayetlere karşılık cezan olsun diye şerrim sana ulaşır. Bana itaat etmen için ihsanımla kendinde güç buldun. Bana olan kötü sanından dolayı benim rahmetimden ümitsiz oldun. Dolayısıyla özel hamd bana aittir. Benim sana olan delil ve hüccetim beyanladır (senden her ne istedimse beyan ettim, eğer beyan etmediğim bir şey varsa onu yapabilirsin) ve işlediğin günahlardan dolayı benim için yol vardır (eğer seni cezalandırırsam yaptığın kötü işlerden dolayıdır.) Senin için katımda ihsan (ve adaletle) hayırlı mükâfat vardır. Seni günahından dolayı terk etmedim ve tekebbüründen dolayı seni cezalandırmadım. Gücünün üstündeki şeylere seni mükellef kılmadım. İkrar ettiğin miktar ölçüsünde üzerine emanetleri (farzları yapıp, haramları terk etmeyi) yükledim. Ben senden sen benden razı olduğun kadar razı oldum.»*

٦٥. باب الاستطاعة

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو شُعَيْبٍ صَالِحُ بْنُ خَالِدٍ الْمُحَامِلِيُّ عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ الْجَمَالِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الْإِسْطِطَاعَةِ.

فَقَالَ لَيْسَتْ الْإِسْطِطَاعَةُ مِنْ كَلَامِي وَلَا كَلَامِ آبَائِي.

قال مصنف هذا الكتاب يعنى بذلك أنه ليس من كلامي و لا كلام آبائي أن نقول لله عز و جل إنه مستطيع كما قال الذين كانوا علي عهد عيسى ع هل يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ.

٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ بَنِيْسَابُورَ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ مَنُصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْفَهَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْقُرَيْظِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ الصِّيصِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع قَالَ: لَا يَكُونُ الْعَبْدُ فَاعِلًا وَلَا مُتَحَرِّكًا إِلَّا وَالْإِسْطِطَاعَةُ مَعَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنَّمَا وَقَعَ التَّكْلِيفُ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بَعْدَ الْإِسْطِطَاعَةِ وَلَا يَكُونُ مُكَلَّفًا لِلْفِعْلِ إِلَّا مُسْتَطِيعًا.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ حَدَّثَنِي حَمْرَةُ بْنُ حُمْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْإِسْطِطَاعَةِ فَلَمْ يُجِبْنِي فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ دَخْلَةً أُخْرَى فَقُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنَّهُ قَدْ وَقَعَ فِي قَلْبِي مِنْهَا شَيْءٌ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا شَيْءٌ أَسْمَعُهُ مِنْكَ. قَالَ فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّكَ مَا كَانَ فِي قَلْبِكَ.

قُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ فَإِنِّي أَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمْ يُكَلِّفِ الْعِبَادَ إِلَّا مَا يَسْتَطِيعُونَ

56- İstitâat (Kudreti Yeter Olmak) Babı

407- (1)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a *istitâat* (*Allah'ın kudreti*) hakkında sordum. Şöyle buyurdu:

“Benim ve babalarımın sözlerinde *istitâat* hakkında bir şey yoktur.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) hadisin açıklaması hakkında şöyle buyurmuştur: İmam'ın (a.s) buradaki kastı, yani benim ve babalarımın açıklamalarında Hz. İsa'nın (a.s) zamanında yaşamış kişilerin dedikleri şu söz gibi “*Rabbin bize gökten bir sofrayı indirmeye güç yetirebilir mi? (Maide, 112)*” ‘Allah güç yetirebilir’ anlamında herhangi bir söz yoktur, demektir.

408- (2)... Ebu Muhammed el-Missisi, Ebu Abdullah Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Hiçbir kul Allah Azze ve Celle'den kaynaklanan *istitâat* ve yapabilirlik olmadan bir şey yapamaz ve hareket edemez. Kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ, kulunu yapabilecek kudreti olduktan sonra mükellef kılar ve kul, kudreti olmadan fiille mükellef değildir.”

409- (3)... Ubeyd b. Zurare şöyle rivayet etmiştir:

Bana Hamza b. Humran anlattı: Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) *istitâat* (*yapabilirliği*) sordum. Bana herhangi bir cevap vermedi. Başka bir sefer yanına girdim ve dedim ki: “Allah işlerini düzeltsin. Benim kalbimde bu konuyla ilgili bir kuşku var. Senden bir açıklama duymadıkça onu içimden çıkaramıyorum.”

Buyurdu ki: “Kalbinde kaldığı sürece bu kuşkunun sana bir zararı olmaz.”

Dedim ki: “Allah işlerini düzeltsin. Ben şöyle diyorum: Allah Tebareke ve Teâlâ, kullara yapamayacakları şeyi yüklememiştir, onlara ancak güç yetirebildiklerini yüklemiştir. Onlar bundan bir şey yapabiliyorlarsa bunu ancak Allah'ın iradesi, meşiyeti (*dilemesi*), hükmü ve takdiri ile yapabiliyorlar.»

وَاللَّهِ مَا يُطِيقُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يَصْنَعُونَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ إِلَّا بِإِرَادَةِ اللَّهِ وَ مَشِيئَتِهِ وَ قَضَائِهِ وَ قَدَرِهِ.
قَالَ هَذَا دِينُ اللَّهِ الَّذِي أَنَا عَلَيْهِ وَ آبَائِي أَوْ كَمَا قَالَ.

قال مصنف هذا الكتاب مشية الله و إرادته في الطاعات الأمر بها و الرضا- و في المعاصي النهي عنها و المنع منها بالزجر و التحذير.

٤- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الصَّبْرِ عَنْ صَبَّاحِ الْحِذَاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ:

سَأَلَهُ زُرَّارَةُ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ أَفَرَأَيْتَ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْنَا فِي كِتَابِهِ وَ مَا نَهَانَا عَنْهُ جَعَلْنَا مُسْتَطِيعِينَ لِمَا افْتَرَضَ عَلَيْنَا مُسْتَطِيعِينَ لِتَرْكِ مَا نَهَانَا عَنْهُ فَقَالَ نَعَمْ.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ لَنَا كَلَامًا نَتَكَلَّمُ بِهِ.

قَالَ هَاتِهِ قُلْتُ نَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَ وَ نَهَى وَ كَتَبَ الْأَجَالَ وَ الْأَثَارَ لِكُلِّ نَفْسٍ بِمَا قَدَّرَ لَهَا وَ أَرَادَ وَ جَعَلَ فِيهِمْ مِنَ الْإِسْطِطَاعَةِ لِبَطَاعَتِهِ مَا يَعْمَلُونَ بِهِ مَا أَمَرَهُمْ بِهِ وَ مَا نَهَاَهُمْ عَنْهُ فَإِذَا تَرَكُوا ذَلِكَ إِلَيَّ غَيْرِهِ كَانُوا مَحْجُوجِينَ بِمَا صَيَّرَ فِيهِمْ مِنَ الْإِسْطِطَاعَةِ وَ الْقُوَّةِ لِبَطَاعَتِهِ.
فَقَالَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ إِذَا لَمْ تَعُدَّهُ إِلَيَّ غَيْرِهِ.

٦- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ جَمِيعًا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا أَمَرَ الْعِبَادُ إِلَّا بِدُونِ سَعَتِهِمْ فَكُلُّ شَيْءٍ أَمَرَ النَّاسَ بِأَخْذِهِ فَهُمْ مُتَسَعُونَ لَهُ وَ مَا لَا يَتَسَعُونَ لَهُ فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُمْ وَ لَكِنَّ النَّاسَ لَا خَيْرَ فِيهِمْ.

Buyurdu ki: “Benim ve atalarımın üzerinde olduğu Allah’ın dini, tam da böyledir.” (veya buna benzer bir söz söyledi.)

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmuştur:

Allah’ın itaatlerdeki meşîyyet ve iradesi onları emretmesi ve rızalığı, günahlarda ise onları nehyetmesi ve tehditle menetmesidir.

410- (4)... Sabah el- Hizzai şöyle rivayet etmiştir:

Zurare, Ebu Cafer’e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle bir soru sordu. Bende o esnada oradaydım:

“Acaba Allah’ın Kitabında bize farz kıldıkları ve yasakladığı şeylerde; bize farzları yerine getirebilecek kudret ve yasakladığı şeyleri terk edebilecek güç verdiğine inanıyor musun?” İmam “Evet” diye buyurdu.

411- (5)... Hamza b. Humran, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir: «Kendi aramızda yaygın olarak konuştuğumuz bir söz var.»

Buyurdu ki: “Nedir o?”

Dedim ki: “Allah Azze ve Celle yapılması gereken şeyleri emretti, yapılmaması gereken şeyleri yasakladı, herkesin ecel ve yapacakları şeylerin izlerini belirleyerek mukadder kıldı ve irade etti. İnsanlara kendine itaat edebilmeleri için emrettiği şeylerin yapılması ve nehyettiği şeylerin yapılmaması için kudret ve güç verdi. Bundan dolayı eğer bunun dışındaki şeylere (*haramları yapıp, farzları terk etmeye*) yönelir ve (*farzları yerine getirmeyip, haramları*) terk ederlerse, kendi itaati için onların içlerine yerleştirdiği güç ve kudreti, onlar aleyhine bir delil ve hüccet olarak kullanacaktır.”

Buyurdu ki: “İşte bu haktır, onun dışındakilere gitmediğiniz sürece.”

412- (6)... Muhammed b. Ali el- Halebî, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Kullara, ancak güç yetirebilecekleri emrolunmuştur. Bundan dolayı insana emrolunan her şeyde onu yerine getirebilecek güce sahiptirler, yapamayacakları şeyler ise onlardan kaldırılmıştır, ama insanlarda hayır yoktur. (*yani yapamayacakları şeylerin peşine düşüp çaba sarf etmeleri insana bir hayır kazandırmaz.*)”

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَصْبَاطٍ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَاعَ عَنِ الْإِسْطِطَاعَةِ فَقَالَ يَسْتَطِيعُ الْعَبْدُ بَعْدَ أَرْبَعِ خِصَالٍ أَنْ يَكُونَ مُخَلِّي السَّرْبِ صَحِيحَ الْجِسْمِ سَلِيمَ الْجَوَارِحِ لَهُ سَبَبٌ وَارِدٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَسِّرْهَا لِي.

قَالَ أَنْ يَكُونَ الْعَبْدُ مُخَلِّي السَّرْبِ صَحِيحَ الْجِسْمِ سَلِيمَ الْجَوَارِحِ يُرِيدُ أَنْ يَزْنِيَ فَلَا يَجِدُ امْرَأَةً ثُمَّ يَجِدُهَا فَإِمَّا أَنْ يُعْصَمَ فَيَمْتَنِعَ كَمَا امْتَنَعَ يُوسُفُ أَوْ يُخَلِّي بَيْنَهُ وَبَيْنَ إِرَادَتِهِ فَيَزْنِيَ فَيُسَمِّي زَانِيًا وَلَمْ يُطْعِ اللَّهُ بِإِكْرَاهٍ وَلَمْ يُعْصَ بِغَلَبَةٍ.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْجَابِرِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ فَعَلِمَ مَا هُمْ صَائِرُونَ إِلَيْهِ وَأَمْرُهُمْ وَنَهَاهُمْ فَمَا أَمْرُهُمْ بِهِ مِنْ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَ لَهُمُ السَّبِيلَ إِلَى الْأَخْذِ بِهِ وَمَا نَهَاهُمْ عَنْهُ فَقَدْ جَعَلَ لَهُمُ السَّبِيلَ إِلَى تَرْكِهِ وَلَا يَكُونُوا آخِذِينَ وَلَا تَارِكِينَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَعْنِي بِعِلْمِهِ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حَمْرَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّيَّارِ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَ قَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى الشُّجُودِ وَ هُمْ سَالِمُونَ.

قَالَ مُسْتَطِيعُونَ يَسْتَطِيعُونَ الْأَخْذَ بِمَا أُمِرُوا بِهِ وَ التَّرْكَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَ بِذَلِكَ ائْتَلَوْا. ثُمَّ قَالَ لَيْسَ شَيْءٌ مِمَّا أُمِرُوا بِهِ وَ نُهُوا عَنْهُ إِلَّا وَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ ائْتِلَاءٌ وَ قَضَاءٌ.

413- (7)... Ali b. Esbat şöyle rivayet etmiştir:

Ebul Hasan er-Rıza'ya (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) yapabilirlik hakkında bir soru sordum.

Buyurdu ki: “İnsan şu dört özelliğe sahip olduktan sonra yapabilirlik vasfına sahip olur: Yolunda engel yoksa, bedeni sağlamsa, organları normal ise, Allah Azze ve Celle tarafından bir sebep oluşmuşsa.”

Dedim ki: “Kurban olayım. Bunları benim için biraz açıkla.”

Dedi ki: “Bir kulun yolunda (*herhangi bir iş yapmak için*) engel yoksa, bedeni sağlam ve organları normal ise (*örneğin herhangi bir ibadeti yerine getirmek veya günah işlemek için bedeninin sağlam ve normal olması gerekmektedir*) bu insan zina etmek istemesine rağmen kadın bulamayıp sonra bulursa, ya Yusuf'un (a.s) yaptığı gibi nefsinin tutup bundan kaçınacak veya iradesinin önünden çekilecek ve zina edecektir. O zaman da zani olarak isimlendirilecektir. Ne Allah'a zorla itaat etmiş, ne de O'na üstünlük sağlayarak günah işlemiştir.”

414- (8)... İsmail b. El- Cabir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle varlıkları yarattıktan sonra onların nereye yöneleceklerini bildiğinden onlara emirler vererek yasaklar koydu. Emrettiği şeyleri yerine getirebilmeleri için onlara bir yol karar kıldı. Yasakladığı şeyleri terk edebilmeleri için de onlara bir yol sundu. Onlar, Yüce Allah'ın izni olmadan bir yol tutamaz ve bir şeyi terk edemezler. İzinden maksat Allah'ın ilmidir.”

415- (9)... Hamza b. Muhammed et- Tayyar, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) Yüce Allah'ın “*Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı). (Kalem,43)*” ayetinin ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Kudretleri vardı. Emrolundukları şeyleri yapabilir ve yasaklandıkları şeyleri terk edebilirlerdi. Bundan dolayı imtihan edildiler.” Sonra şöyle buyurdu: “Emrolunan ve yasaklanan hiçbir şey yoktur ki ancak Yüce Allah'ın onda bir deneme ve kazası (*hükmi*) olmamış olsun.”

١٠- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ جَمِيعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ:
سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا.

قَالَ يَكُونُ لَهُ مَا يَحُجُّ بِهِ قُلْتُ فَمَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ فَاسْتَحْيَا قَالَ هُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ.
١١- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ:
سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ الْحَجُّ وَ لَوْ عَلَى حِمَارٍ أَجْدَعَ مَقْطُوعِ الذَّنْبِ فَأَبَى فَهُوَ مِمَّنْ يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ.

١٢- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَنَاحٍ عَنْ عَوْفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَزْدِيِّ عَنْ عَمِّهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْإِسْطَاعَةِ فَقَالَ وَ قَدْ فَعَلُوا فَقُلْتُ نَعَمْ زَعَمُوا أَنَّهَا لَا تَكُونُ إِلَّا عِنْدَ الْفِعْلِ وَ إِرَادَةِ فِي حَالِ الْفِعْلِ لَا قَبْلَهُ فَقَالَ أَشْرَكَ الْقَوْمُ.

١٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
سَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا يَكُونُ الْعَبْدُ فَاعِلاً إِلَّا وَ هُوَ مُسْتَطِيعٌ وَ قَدْ يَكُونُ مُسْتَطِيعاً غَيْرَ فَاعِلٍ وَ لَا يَكُونُ فَاعِلاً أَبَداً حَتَّى يَكُونَ مَعَهُ الْإِسْطَاعَةُ.

١٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا مَا يَعْنِي بِذَلِكَ قَالَ:
مَنْ كَانَ صَحِيحاً فِي بَدَنِهِ مُخْلِياً سِرُّهُ لَهُ زَادٌ وَ رَاحِلَةٌ.

416- (10)... Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a Yüce Allah'ın "***Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır (Âli İmran, 97)***" ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: "Yani, haccın yerine getirilmesi için vesile olan şeyler." Dedim ki: "Eğer hac ona hediye olunur ve bu da hayâ ederse de mi ona hac farz olur?" (*Örneğin bir adam birisine hacca gitmesi için para verir ve hediye ederse*) Buyurdu ki: "O da güç yetirenlere, yani haccı yerine getirmelidir."

417- (11)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

"Eğer birisine, hatta eğer burnu ve kuyruğu kesik merkeple bile olsa hac sunulur (*hacca gidiş dönüş para ve imkânı verilirse*) ve bu kişi itina etmez ise bu şahıs hacca güç yetirebilen kişilerdendir."

418- (12)... Afv b. Abdullah kendi amcasından şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) *istitâat* hakkında sordum. Şöyle buyurdu: "Yaptılar mı ki?" Dedim ki: "Evet onlar eylemi yerine getirdiklerinde ve fiili yapma iradesi halindeyken *istitâat*'ın oluştuğuna inanmaktadırlar, ondan önce değil." Buyurdu ki: "Onlar şirk koşmuşlardır." (*Çünkü onlar, Allah'ın eylem sırasında kudretinin olduğuna inanmakta, ondan önce kudretinin olmadığına inanmaktadırlar.*)

419- (13)... Ebu Umeyr, ashabımızdan Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini duyduklarını rivayet etmiştir:

"Kul, güç ve kudreti olmadan hiçbir fiili yerine getiremez. Bazen yapacak kudreti vardır, ama onu yapmaz ve *istitâatı* olmadan hiçbir şeyi asla yapamaz.»

420- (14)... Hişam b. Hakem, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a Yüce Allah'ın "***Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.***" ayetinin anlamını sordum. Şöyle buyurdu: "Beden ve organları sâlim ve normal ise, yolunda engel yoksa, binek ve erzakı varsa (bu kişi hacca gitmek için güç ve kudret sahibidir.)"

١٥- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدٌ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَجَّالِ الْأَسَدِيِّ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي هَذِهِ الْآيَةِ - لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَ سَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَ لَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ وَ قَدْ كَانَ فِي الْعِلْمِ أَنَّهُ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَ سَفَرًا قَاصِدًا لَفَعَلُوا.

١٦- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدٌ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ قَالَ:

أَكْذَبُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي قَوْلِهِمْ - لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ وَ قَدْ كَانُوا مُسْتَطِيعِينَ لِلْخُرُوجِ.

١٧- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدٌ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْحَذَاءِ عَنِ الْمُعَلِّيِّ بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مَا يَعْنِي بِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ قَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى الشُّجُودِ وَ هُمْ سَالِمُونَ قَالَ وَ هُمْ مُسْتَطِيعُونَ.

١٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ وَ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

لَا يَكُونُ الْعَبْدُ فَاعِلًا وَ لَا مُتَحَرِّكًا إِلَّا وَ الْإِسْطَاعَةُ مَعَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنَّمَا وَقَعَ التَّكْلِيفُ مِنَ اللَّهِ بَعْدَ الْإِسْطَاعَةِ فَلَا يَكُونُ مُكَلَّفًا لِلْفِعْلِ إِلَّا مُسْتَطِيعًا.

421- (15)... Abdula'la b. A'yan, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (a.s) şu ayetin anlamını sordum: **“Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı onlar mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, ‘Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık.’ diye kendilerini helâk edercesine Allah’a yemin edecekler. Hâlbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor. (Tevbe, 42)”** Şöyle buyurdu: «Onların gücü vardı ve eğer yakın bir fayda ve kolay bir yolculuk olsaydı gerçekten onu yapacakları belliydi.»

422- (16)... Ahmed b. Muhammed el- Berki’i, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Yüce Allah’ın şu ayetinin: **“Gerçi onlar, ‘Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık’ diye kendilerini helâk edercesine Allah’a yemin edecekler. Hâlbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor”** ne anlama geldiğini sordum. Şöyle buyurdu: “Allah Azze ve Celle **‘Eğer gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık.’** sözüyle onları tekzip etti. Çünkü onların çıkmaya gücü yetmekteydi.»

423- (17)... Mualla b. Huneys, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (a.s) Yüce Allah’ın **“Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı). (Kalem, 43)”** ayeti hakkında sordum şöyle buyurdu: “Onların güç ve kudreti vardı.”

424- (18)... Ebu Nasır, ashaptan Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hiçbir kul Allah Azze ve Celle’den kaynaklanan *istitâat* ve yapabilirlik olmadan bir şey yapamaz ve hareket edemez. Kuşkusuz Allah, kulunu yapabilecek kudret ve gücü olduktan sonra mükellef kılar ve kul, kudreti olmadan fiil ve eylemlere mükellef değildir.”

١٩- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا كَلَّفَ اللَّهُ الْعِبَادَ كُلَّفَةً فِعْلٍ وَلَا نَهَاؤُهُمْ عَنْ شَيْءٍ حَتَّى جَعَلَ لَهُمُ الْإِسْطَاعَةَ ثُمَّ أَمَرَهُمْ وَنَهَاؤَهُمْ فَلَا يَكُونُ الْعَبْدُ آخِذًا وَلَا تَارِكًا إِلَّا بِإِسْطَاعَةٍ مُتَقَدِّمَةٍ قَبْلَ الْأَمْرِ وَالتَّهْيِ وَ قَبْلَ الْأَخْذِ وَ التَّرْكِ وَ قَبْلَ الْقَبْضِ وَ الْبَسْطِ.

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ لَا يَكُونُ مِنَ الْعَبْدِ قَبْضٌ وَلَا بَسْطٌ إِلَّا بِإِسْطَاعَةٍ مُتَقَدِّمَةٍ لِلْقَبْضِ وَ الْبَسْطِ.

٢١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِي شُعَيْبٍ الْمَحَامِلِيِّ وَ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

سَمِعْتُهُ يَقُولُ وَ عِنْدَهُ قَوْمٌ يَتَنَاطَرُونَ فِي الْأَفَاعِيلِ وَ الْحَرَكَاتِ فَقَالَ الْإِسْطَاعَةُ قَبْلَ الْفِعْلِ لَمْ يَأْمُرِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِقَبْضٍ وَلَا بَسْطٍ إِلَّا وَ الْعَبْدُ لِذَلِكَ مُسْتَطِيعٌ.

٢٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مَرْوَكِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ عَمْرِو رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَمَّنْ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ لَهُ إِنَّ لِي أَهْلَ بَيْتٍ قَدَرِيَّةٌ يَقُولُونَ نَسْتَطِيعُ أَنْ نَعْمَلَ كَذَا وَ كَذَا وَ نَسْتَطِيعُ أَنْ لَا نَعْمَلَ قَالَ:

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قُلْ لَهُ هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ لَا تَذْكُرَ مَا تَكْرَهُ وَ أَنْ لَا تَنْسِيَ مَا تُحِبُّ فَإِنْ قَالَ لَا فَقَدْ تَرَكَ قَوْلَهُ وَ إِنْ قَالَ نَعَمْ فَلَا تُكَلِّمُهُ أَبَدًا فَقَدْ ادَّعَى الرُّبُوبِيَّةَ.

٢٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْخَيْرِ صَالِحٌ

425- (19)... Hişam b. Sâlim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah, kullarına güç ve kudret vermeden, onları bir şeyin yapılması veya terk edilmesine mükellef kılmaz. Sonra onlara emreder ve nehyeder. Kul, hiçbir şeyi yapmaz ve terk etmez, ancak emirden, nehyeden önce; yapmaktan, terk etmekten önce; kavramaktan ve açmaktan önce mukaddime olarak güç ve kudret verilir.”

426- (20)... Süleyman b. Halid, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Hiçbir kul için kavrama ve açmak söz konusu olmaz, ancak güç ve kudret kavrama ve açmak için (kabz ve bast) mukaddime olarak ona verilir.” (*kavramak ve açmaktan yapmamak ve yapmamak anlamındadır.*)

427- (21)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın yanında fiiller ve hareketler hakkında birbirleriyle münazara eden bir grup vardı. İmam şöyle buyurdu: “Fiilden önce kudret vardır. Allah Azze ve Celle, ancak kulun güç yetireceği kavrama ve açmayı (kabz ve bast) (*yapmak ve bir şeyi yapmamak*) emreder.”

428- (22)... Ashabımızdan olan Amr, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Birisi İmam'a şöyle bir soru sordu: “Kaderiye mezhebinden olan bir ailem var. Onlar diyorlar ki şöyle ve şöyle yapmaya ve yapmamaya güç yetirebiliriz.” Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurdu: “Ona de ki acaba hoşlanmadığın şeylerden bahsetmeyebilir misin ve sevdiğin şeyleri unutabilir misin? Eğer ‘yok’ derse önceki düşüncesinden vazgeçmiştir. Yok, eğer ‘evet’ derse asla bir daha onunla konuşma, çünkü muhakkak o ilâhlık iddiasında bulunmuştur.” (*Çünkü insanın böyle bir kudreti yoktur ki hoşlanmadığı şeylerden bahsetmesin ve sevdiği şeyleri unutsun.*)

429- (23)... Ali b. Yaktin, Ebu İbrahim'den (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

بْنُ أَبِي حَمَّادٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو خَالِدٍ السَّجِسْتَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَفْطِينٍ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ ع قَالَ:
 مَرَّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع بِجَمَاعَةٍ بِالْكُوفَةِ وَهُمْ يَخْتَصِمُونَ فِي الْقَدْرِ فَقَالَ لِمُتَكَلِّمِهِمْ أ بِاللَّهِ
 تَسْتَطِيعُ أَمْ مَعَ اللَّهِ أَمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ تَسْتَطِيعُ فَلَمْ يَدْرِ مَا يَرُدُّ عَلَيْهِ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِنَّكَ
 إِنْ زَعَمْتَ أَنَّكَ بِاللَّهِ تَسْتَطِيعُ فَلَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ وَإِنْ زَعَمْتَ أَنَّكَ مَعَ اللَّهِ تَسْتَطِيعُ فَقَدْ
 زَعَمْتَ أَنَّكَ شَرِيكٌ مَعَهُ فِي مَلِكِهِ وَإِنْ زَعَمْتَ أَنَّكَ مِنْ دُونِ اللَّهِ تَسْتَطِيعُ فَقَدْ ادَّعَيْتَ الرُّبُوبِيَّةَ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَا بَلَّ بِاللَّهِ أَشْتَطِيعُ فَقَالَ ع أَمَا إِنَّكَ لَوْ قُلْتَ
 غَيْرَ هَذَا لَضَرَبْتُ عَنْقَكَ.

٢٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ
 عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي تِسْعَةُ الْخَطَا وَ التَّسْيَانُ وَ مَا أَكْرَهُوا عَلَيْهِ وَ مَا لَا
 يُطِيقُونَ وَ مَا لَا يَعْلَمُونَ وَ مَا اضْطُرُّوا إِلَيْهِ وَ الْحَسَدُ وَ الطَّيْرَةُ وَ التَّفَكُّرُ فِي الْوَسْوَسةِ فِي الْخَلْقِ
 مَا لَمْ يَنْطِقْ بِشَقَّةٍ.

٢٥- حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ تَمِيمٍ الْقُرَشِيُّ رَه بِفَرَّغَانَةَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَحْمَدَ
 بْنِ عَلِيٍّ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحٍ الْهَرَوِيِّ قَالَ:
 سَأَلَ الْمَأْمُونُ الرِّضَاعَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ
 ذِكْرِي وَ كَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا.

فَقَالَ ع إِنَّ غِطَاءَ الْعَيْنِ لَا يَمْنَعُ مِنَ الذِّكْرِ وَ الذِّكْرُ لَا يَرِي بِالْعُيُونِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ
 شَبَّهَ الْكَافِرِينَ بِوَلَايَةِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع بِالْعُمَيَّانِ لِأَنَّهُمْ كَانُوا يَسْتَنْقِلُونَ قَوْلَ النَّبِيِّ ص فِيهِ
 وَ لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا.

فَقَالَ الْمَأْمُونُ فَرَّجْتَ عَنِّي فَرَجَ اللَّهِ عَنْكَ.

Emirul Müminin (a.s) Kufe’de *kader* hakkında konuşan bir topluluğa uğradı. Sonra onların mütekellimlerine şöyle bir soru sordu: “Acaba Allah ile mi (yardımıyla) (billâh), Allah’la birlikte mi (meallâh), yoksa Allah olmadan mı (min dûnillâh) güç ve kudretin vardır?” Ne diyeceğini bilemeyen adam öylece kala kaldı. Emirul Müminin (a.s) şöyle buyurdu: «Eğer sen, Allah’ın ile güç yetirebildiğini iddia edersen sana bir şey yoktur. *(yani bu doğrudur; çünkü kendi kudretini Allah’tan bilmektesin.)* Eğer Allah’la birlikte güç yetirebildiğini iddia edersen, Allah’ın mülkünde O’nunla ortak ve şerik olduğunu iddia etmiş olursun. Eğer Allah olmadan güç yetirebildiğini iddia edersen; Allah Azze ve Celle dışında ilâhlık iddiasında bulunmuş olursun.» Adam dedi ki: «Ey Müminlerin Emiri! Hayır, ben Allah ile güç yetirebilmekteyim.» İmam şöyle buyurdu: «Eğer bunun dışında bir şey deseydin boynunu vururdum.»

430- (24)... Hariz b. Abdullah, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sa-dık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Resûlü şöyle buyurdu: “Ümmetimden dokuz şey kaldırılmıştır (*Eğer onları yaparlarsa günah işlemiş olmazlar*): *Hata (yanlışlıkla yapılan iş)*, unutkanlık (*unutkanlıkla bir şeyi yapmışsa*), zorla yaptırılan şeyler (*mecbur bırakılmış*), yapmaya kudreti olmayan şey, bilmediği şey (*haram ve helâl olduğunu bilmediği şey*), zorunlu olarak yaptığı şey, haset, uğursuzluk duygusu ve mahlukât hakkında vesveseye kapılmak - bunlar dile getirilmemek şartıyla böyledir-. *(yani eğer dile getirilirse caiz değildir)*

431- (25)... Abdusselâm b. Salih el- Harevi şöyle rivayet etmiştir:

Me’mun, İmam Rıza’ya (a.s) Yüce Allah’ın “***Ki onların, beni zikretmede gözleri bir perde içindeydi, dinlemeye de katlanamazlardı.*** (*Kehf, 101*)” ayetinin anlamını sordu.

İmam (a.s) : “Gözün perdelenmesi, anmanın (kalbi yönelişlerin) önünü alamaz ve hatırlamak da gözle olmaz. Ancak Allah Azze ve Celle, Ali b. Ebu Talip’in velâyetini kabul etmeyenleri körlere benzetmektedir. Çünkü Peygamber’in (s.a.a) sözleri onlara ağır gelmekteydi ve bu sözleri dinlemeye tahammülleri yoktu.”

Bunun üzerine Me’mun dedi ki: “Beni aydınlattın, Allah da seni rahatlığa kavuştursun.”

٥٧. باب الابتلاء و الاختبار

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَرَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا مِنْ قَبْضٍ وَلَا بَسْطٍ إِلَّا وَ لِلَّهِ فِيهِ الْمُنُّ وَ الْإِبْتِلَاءُ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا مِنْ قَبْضٍ وَلَا بَسْطٍ إِلَّا وَ لِلَّهِ فِيهِ مَشِيَّةٌ وَ قَضَاءٌ وَ إِبْتِلَاءٌ.

٣- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

لَيْسَ شَيْءٌ فِيهِ قَبْضٌ أَوْ بَسْطٌ مِمَّا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَوْ نَهَى عَنْهُ إِلَّا وَ فِيهِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

إِبْتِلَاءٌ وَ قَضَاءٌ.

57- Deneme ve Sınama Babı

432- (1)... Hişam b. Sâlim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Hiçbir darlık ve genişlik yoktur ki Allah'ın minneti ve sınaması içinde bulunmasın.”

433- (2) ... Hamza b. Muhammed et-Tayyar, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Hiçbir darlık ve genişlik yoktur ki Allah'ın dilemesi (*meşiyet*), hükmü (kaza) ve sınaması içinde bulunmasın.”

434- (3)... Hamza b. Muhammed et-Tayyar, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle'nin emri veya yasaklaması sonucu gerçekleşen hiçbir darlık veya genişlik yoktur ki onda Allah'ın sınaması ve hükmü etkili olmasın.”

٥٨. باب السعادة و الشقاوة

١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ رَفَعَهُ عَنْ شُعَيْبِ الْعَرْقُوفِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ:

كُنْتُ بَيْنَ يَدَيِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع جَالِسًا وَقَدْ سَأَلَهُ سَائِلٌ فَقَالَ جُعِلَتْ فِدَاكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مِنْ أَيْنَ لِحَقِ الشَّقَاءِ أَهْلُ الْمَعْصِيَةِ حَتَّى حَكَمَ لَهُمْ فِي عِلْمِهِ بِالْعَذَابِ عَلَيَّ عَمَلِهِمْ.

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَيُّهَا السَّائِلُ عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَلَّا يَقُومَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِهِ بِحَقِّهِ فَلَمَّا عَلِمَ بِذَلِكَ وَهَبَ لِأَهْلِ مَحَبَّتِهِ الْقُوَّةَ عَلَيَّ مَعْرِفَتِهِ وَوَضَعَ عَنْهُمْ ثِقَلَ الْعَمَلِ بِحَقِيقَتِهِ مَا هُمْ أَهْلُهُ وَوَهَبَ لِأَهْلِ الْمَعْصِيَةِ الْقُوَّةَ عَلَيَّ مَعْصِيَتِهِمْ لِسَبْقِ عِلْمِهِ فِيهِمْ - وَلَمْ يَمْنَعْهُمْ إِطَاقَةَ الْقَبُولِ مِنْهُ لِأَنَّ عِلْمَهُ أَوْلَى بِحَقِيقَةِ التَّصَدِيقِ فَوَافَقُوا مَا سَبَقَ لَهُمْ فِي عِلْمِهِ وَإِنْ قَدَرُوا أَنْ يَأْتُوا خِلَالًا حَالًا تُنَجِّيَهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ وَهُوَ مَعْنَى شَاءَ مَا شَاءَ وَهُوَ سِرٌّ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَصْبَاطٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا قَالَ بِأَعْمَالِهِمْ شَقُوا.

٣- حَدَّثَنَا الشَّرِيفُ أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيُّ عَنْ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ ع عَنْ مَعْنَى قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ص الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَ السَّعِيدُ مَنْ سَعَدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ.

فَقَالَ: الشَّقِيُّ مَنْ عَلِمَ اللَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَنَّهُ سَيَعْمَلُ أَعْمَالَ الْأَشْقِيَاءِ وَ السَّعِيدُ مَنْ عَلِمَ اللَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَنَّهُ سَيَعْمَلُ أَعْمَالَ السُّعَدَاءِ.

58- Saadet ve Şekavet Babı

435- (1)... Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) karşısında otuyordum. Birisi O'na bir soru sordu ve dedi ki: “Sana kurban olayım ey Resûlullah'ın oğlu! Günahkârlara bedbahtlık ne şekilde bulaştı ki, Allah ilminin kapsamında amellerinden dolayı onlara azap etmeyi hükmetti?”

Ebu Abdullah dedi ki: “Ey soruyu soran kişi! Allah Azze ve Celle bildi ki hiç kimse, Allah'ın hükmünü hakkıyla yerine getirmeye güç yetiremez. Bu şekilde bildiğinden sevgisine nail olanlara kendisini tanıma gücünü bahşetti. Onların üzerlerine yapmakla yükümlü olduklarının gerçek anlamıyla yerine getirme ağırlığını indirdi. Günahkârlara da günah işleme gücünü verdi. Çünkü daha önce onların bu özelliklere sahip olduklarını biliyordu. Onların kendisini kabul etmelerini engelledi. Çünkü Allah'ın ilmi, tasdikin gerçek mahiyetine daha yakındır. Böylece onlar, Allah'ın ilminin kapsamında daha önce kendileri için belirlenen davranışları gerçekleştirme imkânını buldular. Kendilerini günden kurtaracak bir tavır ortaya koymaya güç yetiremediler. Allah'ın dilediğini dilemesinin anlamı ve sırrı budur.”

436- (2)... Ali b. Ebu Hamza, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık (a.s) , Yüce Allah'ın **“Rabbimiz! Bizlere bedbahtlığımız galebe çalmıştır, derler. (Mu'minûn, 106)”** ayetinin anlamını soranlara şöyle buyurmuştur: “Onlar amelleri sebebiyle bedbaht olmuşlardır.”

437- (3)... Muhammed b. Ebu Umeyr, Ebu'l Hasan Musa b. Cafer'den (*İmam Kazım aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a Peygamber'in (s.a.a) “Mutlu insan annesinin karnında mutludur ve bedbaht insan ise annesinin karnında bedbahttır” hadisinin anlamını sordum; şöyle buyurdu: “Allah, bedbaht olan insanı annesinin karnında olduğu andan itibaren bilir. Allah onun gelecekte bedbaht insanların işlerini yapacağını bilir. Allah, mutlu olan kimsenin de annesinin karnında mutlu insanların amellerini yapacağını bilir.”

قُلْتُ لَهُ فَمَا مَعْنَى قَوْلِهِ ص اَعْمَلُوا فَكُلُّ مُبَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ.

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْجَنِّ وَالْإِنْسَ لِيُعْبُدُوهُ وَ لَمْ يَخْلُقْهُمْ لِيَعْبُدُوهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ مَا خَلَقْتُ الْجَنِّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ فَيَسَّرَ كُلًّا لِمَا خُلِقَ لَهُ فَالْوَيْلُ لِمَنْ اسْتَحَبَّ الْعَمَى عَلَى الْهُدَى.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْحَلَبِيِّ عَنْ مُعَلَّى أَبِي عُثْمَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَنْظَلَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ:

يُسَلِّكُ بِالسَّعِيدِ طَرِيقَ الْأَشْقِيَاءِ حَتَّى يَقُولَ النَّاسُ مَا أَشْبَهَهُ بِهِمْ بَلْ هُوَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَتَذَرُكُهُ السَّعَادَةُ وَ قَدْ يُسَلِّكُ بِالشَّقِيّ طَرِيقَ السُّعَدَاءِ حَتَّى يَقُولَ النَّاسُ مَا أَشْبَهَهُ بِهِمْ بَلْ هُوَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَتَذَرُكُهُ الشَّقَاءُ إِنَّ مَنْ عَلِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى سَعِيداً وَ إِنْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا فَوَاقُ نَاقَةٍ خَتَمَ لَهُ بِالسَّعَادَةِ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَارِزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ السَّعَادَةَ وَ الشَّقَاوَةَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ فَمَنْ عَلِمَهُ اللَّهُ سَعِيداً لَمْ يُبْغِضْهُ أَبَداً وَ إِنْ عَمِلَ شَرّاً أَبْغَضَ عَمَلَهُ وَ لَمْ يُبْغِضْهُ وَ إِنْ كَانَ عَلِمَهُ شَقِيّاً لَمْ يُحِبَّهُ أَبَداً وَ إِنْ عَمِلَ صَالِحاً أَحَبَّ عَمَلَهُ وَ أَبْغَضَهُ لِمَا يَصِيرُ إِلَيْهِ فَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ شَيْئاً لَمْ يُبْغِضْهُ أَبَداً وَ إِذَا أَبْغَضَ شَيْئاً لَمْ يُحِبَّهُ أَبَداً.

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ وَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعاً قَالَا حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ.

Dedim ki: “O halde Allah Resûlü’nün (s.a.a) , ‘Amel ediniz ki her biriniz yaratıldığınız şeyleri elde edeceksiniz.’ sözünün anlamı nedir?”

İmam şöyle buyurdu: “Aziz ve Celil olan Allah, cin ve insanları kendisine ibadet etsinler diye yarattı, günah işlesinler diye değil. Nitekim Aziz ve Celil olan Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **‘Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.** (Zariyat, 56)’ O halde herkesi yaratıldığı şey üzerine hazırlamıştır. O halde körlüğü ve sapkınlığı hidayete tercih eden kimseye yazıklar olsun.”

438- (4)... Ali b. Hanzala, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Bazen bahtiyar bir insan bedbahtların yolundan yürütülür. Öyle ki insanlar; bu adam ne kadar çok bedbahtlara benziyor veya bu da onlardandır; derler. Sonra mutluluk gelip adamı bulur. Bazen de bedbaht bir insan, mutluların yolundan yürütülür. Öyle ki insanlar; bu adam, ne çok bahtiyarlara benziyor veya o da onlardandır; derler. Derken bedbahtlık gelip o adamı bulur. Allah Teâlâ bir kimse hakkında bahtiyarlık öngörmüşse dünyadaki vakti dışı devenin iki sağımlı arasındaki zaman kadar dahi kalsa Allah onun hayatını mutlulukla sonlandırır.”

439- (5)... Mansur b. Hazım, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle varlıkları yaratmadan önce saadeti ve şekaveti (*mutluluk ve mutsuzluğu*) yaratmıştır. Allah kimi mutlu bilmişse ebediyen ona buğz etmemiştir. Eğer bu insan kötü bir amel işlese amelini buğz eder; ama ona buğz etmez.

Kişiyi eğer mutsuz bilmişse onu hiçbir zaman sevmez. Bu insan sâlih bir amel işlese amelini sever; ama onu, varacağı sonuçtan dolayı sevmez. Allah bir şeyi severse ebediyen ona buğz etmez ve bir şeyden de buğz etti mi ebediyen onu sevmez.”

440- (6)... Hişam b. Sâlim, Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın **“Bilin ki, şüphesiz Allah kişi ile onun kalbi arasına girer (Enfal, 24)”** ayetinin anlamı hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ يَحُولُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ الْبَاطِلَ حَقٌّ وَقَدْ قِيلَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَحُولُ
بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ بِالْمَوْتِ وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَنْقُلُ الْعَبْدَ مِنَ الشَّقَاءِ
إِلَى السَّعَادَةِ وَلَا يَنْقُلُهُ مِنَ السَّعَادَةِ إِلَى الشَّقَاءِ

“Onunla, batılı hak bilmesinin arasına girer.”

Ayrıca Allah Tebareke ve Teâlâ’nın, şöyle buyurduğu da söylenmiştir: “Allah kişi ile onun kalbinin arasına ölüm aracılığıyla fasıla koymuştur. Ebu Abdullah (a.s) şöyle buyurmuştur: Şüphesiz, Allah Tebareke ve Teâlâ, kulu bedbahtlıktan mutluluğa nakleder, mutluluktan bedbahtlığa nakletmez.”

٩٥. باب نفى الجبر و التفويض

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ فَعَلِمَ مَا هُمْ صَائِرُونَ إِلَيْهِ وَ أَمَرَهُمْ وَ نَهَاَهُمْ فَمَا أَمَرَهُمْ بِهِ مِنْ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَ لَهُمُ السَّبِيلَ إِلَيَّ الْأَخْذَ بِهِ وَ مَا نَهَاَهُمْ عَنْهُ مِنْ شَيْءٍ فَقَدْ جَعَلَ لَهُمُ السَّبِيلَ إِلَيَّ تَرْكِهِ وَ لَا يَكُونُوا آخِذِينَ وَ لَا تَارِكِينَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ.

٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ قُرْطُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَأْمُرُ بِالسُّوءِ وَ الْفَحْشَاءِ فَقَدْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْخَيْرَ وَ الشَّرَّ بغيرِ مَشِيئَةِ اللَّهِ فَقَدْ أَخْرَجَ اللَّهَ مِنْ سُلْطَانِهِ. وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْمَعَاصِيَ بغيرِ قُوَّةِ اللَّهِ فَقَدْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ مَنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ يَعْنِي بِالْخَيْرِ وَ الشَّرِّ الصَّحَّةَ وَ الْمَرَضَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ - وَ نَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَ الْخَيْرِ فِتْنَةً.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَا:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرْحَمُ بِخَلْقِهِ مَنْ أَنْ يُجْبَرَ خَلْقُهُ عَلَى الذُّنُوبِ ثُمَّ يُعَذِّبُهُمْ عَلَيْهَا وَ اللَّهُ أَعَزُّ مِنْ أَنْ يُرِيدَ أَمْرًا فَلَا يَكُونُ.

قَالَ فَسُئِلَ عَ هَلْ بَيْنَ الْجَبْرِ وَ الْقَدَرِ مَنْزِلَةٌ ثَالِثَةٌ.

قَالَا نَعَمْ أَوْسَعُ مِمَّا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ.

59- Cebr ve Tefvizin Yasaklılığı Babı

441- (1)... İbrahim b. Ömer el-Yemanî, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Hiç kuşkusuz Allah Azze ve Celle, varlıkları yarattı ve onların hangi akıbete varacaklarını bildi. Sonra onlara bir takım emirler ve yasaklar yöneltti. Onlara emrettiklerini yerine getirebilmeleri için bir yol ve yasakladıklarını yapmamaları için de bir yol var etti. Dolayısıyla bir yolu tutmaları veya terk etmeleri mutlaka Allah'ın izniyle olur.”

442- (2)... Hafs b. Kürdîn, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Resûlullah (*sallallahu aleyhi ve âlihi*) buyurdu ki: “Allah Tebareke ve Teâlâ'nın kötülüğü ve çirkin hayâsızlığı emrettiğini iddia eden kimse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olur.⁷¹ Hayr ve şerr'in Allah'ın dilemesi dışında gerçekleştiğini söyleyen kimse, Allah'ın egemenliğini yok saymış olur.”⁷²

Günahların Allah'ın verdiği gücün etkisi olmadan işlendiğini ileri süren kimse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olur.⁷³ Kim de Allah'a karşı yalan uydurursa Allah, onu cehenneme sokar. Yüce Allah'ın burada buyurduğu gibi: **‘Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. (Enbiya, 35)'** Hayır ve şerden maksat sağlık ve hastalıktır.”

443- (3)... Yunus b. Abdurrahman, birden fazla kişiden, onlar da Ebu Cafer (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) ve Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmişlerdir:

“Allah Azze ve Celle, kullarını günah işlemeye zorlayıp sonra da onları işledikleri bu günahtan dolayı azaba çarptırmayacak kadar kullarına karşı merhametlidir. Allah bir şeyi emrettiği halde o şeyin olmamasından münezzehtir, yücedir.”

Her iki İmam'a soruldu: “Cebir ile kader arasında bir üçüncü şık var mıdır?”

Buyurdular ki: “Evet, göklerle yer arası kadar geniştir.”

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَتِيلٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُكَلِّفَ النَّاسَ مَا لَا يُطِيقُونَهُ وَ اللَّهُ أَعَزُّ مِنْ أَنْ يَكُونَ فِي سُلْطَانِهِ مَا لَا يُرِيدُ.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ بَطَّةَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَحْبُوبٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيْسَى الْجُهَنِيِّ عَنْ حَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

إِنَّ النَّاسَ فِي الْقَدَرِ عَلَيَّ ثَلَاثَةٌ أَوْجُهُ رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَجَبَرَ النَّاسَ عَلَيَّ الْمَعَاصِيَ فَهَذَا قَدْ ظَلَمَ اللَّهُ فِي حُكْمِهِ فَهُوَ كَافِرٌ وَ رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّ الْأَمْرَ مُفَوَّضٌ إِلَيْهِمْ فَهَذَا قَدْ أَوْهَنَ اللَّهُ فِي سُلْطَانِهِ فَهُوَ كَافِرٌ وَ رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ كَلَّفَ الْعِبَادَ مَا يُطِيقُونَ وَ لَمْ يُكَلِّفْهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ وَ إِذَا أَحْسَنَ حِمْدَ اللَّهِ وَ إِذَا أَسَاءَ اسْتَغْفَرَ اللَّهُ فَهَذَا مُسْلِمٌ بِالْع.

٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيْسَى عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَجَلَانَ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَوَّضَ اللَّهُ الْأَمْرَ إِلَيَّ الْعِبَادِ فَقَالَ اللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُفَوَّضَ إِلَيْهِمْ قُلْتُ فَأَجَبَرَ اللَّهُ الْعِبَادَ عَلَيَّ أَفْعَالِهِمْ فَقَالَ اللَّهُ أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُجْبَرَ عَبْدًا عَلَيَّ فِعْلٍ ثُمَّ يُعَذِّبُهُ عَلَيْهِ.

٧- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ قَالَ:

ذَكَرَ عِنْدَهُ الْجَبْرُ وَ التَّفْوِيزُ فَقَالَ أَلَا أُعْطِيكُمْ فِي هَذَا أَصْلًا لَا تَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَ لَا تُخَاصِمُونَ عَلَيْهِ أَحَدًا إِلَّا كَسَرْتُمُوهُ قُلْنَا إِنْ رَأَيْتَ ذَلِكَ.

444- (4)... Hişam b. Sâlim Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Tebareke ve Teâlâ, insanlara güç yetiremeyecekleri şeyleri yüklemekten yücedir. Allah, saltanatında istemediği şeylerin olmasından yücedir.”⁷⁴

445- (5)... Hariz b. Abdullah, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İnsanlar “kader” konusunda üç düşünceye sahiptirler: “Yüce Allah'ın insanları günah işlemeye mecbur ettiğini iddia eden kişi. Bu kişi hakikaten verdiği hükümle Allah'a zulmetmiş ve kâfir olmuştur. İşlerin insanların ihtiyarına bırakıldığını iddia eden kişi. Bu kişi hakikaten Allah'a hükümrانlığında hakaret etmiş ve kâfir olmuştur. Allah'ın kullarına güç yetirebilecekleri şeyleri yüklediğine ve güç yetiremeyecekleri şeyleri yüklediğine ve her ne zaman iyi iş yapsa Allah'a hamd eden ve her ne zaman bir kötülük yapsa Allah'tan bağışlanma dileyen kişi. Bu düşüncede olan kişi kâmil Müslüman'dır.

446- (6)... Muhammed b. Aclan, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) , “Allah her şeyi kullarına mı bırakmıştır?” diye sordum. İmam şöyle buyurdu: “Allah her şeyi kullarına bırakmayacak kadar yücedir, kerimdir.” “Peki, Allah kullarını işledikleri fiillere zorluyor mu?” dedim. Buyurdu ki: “Allah kulunu bir şey yapmaya zorlayıp, sonra da ona azap etmeyecek kadar âdildir.”

447- (7)... Süleyman b. Cafer el- Caferî, Ebu'l Hasan Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'nın (a.s) yanında cebir (*zorlama*) ve serbestlikten bahsedilince İmam şöyle buyurdu: “Size, ona bağlı kaldığınız sürece ayrılığa düşmeyeceğiniz ve kimsenin sizinle baş edemeyeceği bir ilkeyi bildireyim mi?” Biz “Eğer uygun görürseniz!” buyurun dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Allah Azze ve Celle'ye zorla itaat edilmez, baskı sonucu günaha düşülmez. Mülkü içinde kullarını ihmal etmez. Kullarını sahip kıldığı

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يُطْعَ بِإِكْرَاهٍ وَ لَمْ يُعَصَّ بِغَلَبَةٍ وَ لَمْ يُهْمَلِ الْعِبَادَ فِي مُلْكِهِ هُوَ الْمَالِكُ لِمَا مَلَكَهُمْ وَ الْقَادِرُ عَلَيَّ مَا أَقْدَرَهُمْ عَلَيْهِ فَإِنْ ائْتَمَرَ الْعِبَادُ بِطَاعَتِهِ لَمْ يَكُنِ اللَّهُ عَنْهَا صَادًّا وَ لَا مِنْهَا مَانِعًا وَ إِنْ ائْتَمَرُوا بِمَعْصِيَتِهِ فَشَاءَ أَنْ يَحُولَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ ذَلِكَ فَعَلَ وَ إِنْ لَمْ يَحُلْ وَ فَعَلُوهُ فَلَيْسَ هُوَ الَّذِي أَدْخَلَهُمْ فِيهِ ثُمَّ قَالَ عَمَّنْ يَضِطُّ حُدُودَ هَذَا الْكَلَامِ فَقَدْ خَصَمَ مَنْ خَالَفَهُ.

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ خُنَيْسِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَزَّازِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

لَا جَبْرَ وَ لَا تَفْوِضَ وَ لَكِنْ أَمْرٌ بَيْنَ أَمْرَيْنِ.

قَالَ قُلْتُ وَ مَا أَمْرٌ بَيْنَ أَمْرَيْنِ.

قَالَ مِثْلُ ذَلِكَ مِثْلُ رَجُلٍ رَأَيْتُهُ عَلَيَّ مَعْصِيَةٍ فَنَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهُ فَتَرَكْتُهُ فَفَعَلَ تِلْكَ الْمَعْصِيَةَ فَلَيْسَ حَيْثُ لَمْ يَقْبَلْ مِنْكَ فَتَرَكْتُهُ أَنْتَ الَّذِي أَمَرْتَهُ بِالْمَعْصِيَةِ.

٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْمُؤَدَّبِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع يَقُولُ مَنْ قَالَ بِالْجَبْرِ فَلَا تُعْطَوْهُ مِنَ الزَّكَاةِ وَ لَا تَقْبَلُوا لَهُ شَهَادَةً إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَ لَا يُحْمِلُهَا فَوْقَ طَاقَتِهَا - وَ لَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.

١٠- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ

عَامِرٍ عَنْ مُعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبُصْرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ:

قَالَ سَأَلْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ اللَّهُ فَوْضَ الْأَمْرِ إِلَيَّ الْعِبَادَ.

قَالَ اللَّهُ أَعَزُّ مِنْ ذَلِكَ.

şeylerin de sahibi O'dur. Onlara verdiği güçler üzerindeki etkin güç O'nundur. Eğer kullar Allah'a itaat etmeye karar verirlerse, Allah onların önüne geçmez, onları engellemez ve eğer kullar isyan etme kararsındaysa -Allah, dilerse onlara engel olur, dilerse engel olmaz- isyan ederler. Dolayısıyla, onları günaha sokan Yüce Allah değildir." İmam devamla şöyle demiştir: "Kim bu açıklamayı hakkıyla kavarsa, karşı çıkanları alt eder."

448- (8)... Mufaddal b. Ömer, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

"Ne cebir ne de tefviz (*tam serbestlik*). Doğrusu, bu ikisinin arasındadır."⁷⁵

Dedim ki: "Bu ikisinin arasındaki emr nedir?"

Buyurdu ki: "Bunun örneği şöyledir: Bir adamın günah işlediğini görsen, onu bu günahattan alıkoymaya çalışsan ama o senin nehyetmene aldirmayıp bu günaha son vermezse ve sen de onu bıraksan, o bu günahı işlemeye devam etse, senin uyarını dinlemediği için onu terk etsen, bu senin ona günah işlemeyi emrettiğin anlamına gelmez."

449- (9)... Abdusselâm b. Salih el-Herevî Ebu'l Hasan'ın (*İmam Rıza aleyhisselâm*) şöyle dediğini duyduğunu rivayet etmiştir:

"Kim cebre inanırsa, ona zekâtтан bir şey vermeyin, şehadetini de kabul etmeyin. '**Allah Tebareke Teâlâ, her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. (Bakara, 286)**' Ona gücünün üstünde bir yük yüklemeyiz. '**Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. (Enam, 164)**' "

450- (10)... Hasan b. Ali el-Veşşai, Ebu'l-Hasan er-Rıza'dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam'a şöyle bir soru yönelttim: «Allah, işi bütünüyle kullara bırakıp onları tamamen serbest mi bırakmıştır?»

Buyurdu ki: "Allah bundan yüce ve münezzehtir."

Dedim ki: "Peki, insanları günah işlemeye zorlamış mıdır?"

Dedi ki: "Allah bu haksızlığı yapmayacak kadar âdil ve hikmet sahibidir."

قُلْتُ فَأَجْبِرُهُمْ عَلَى الْمَعَاصِي.

قَالَ اللَّهُ أَغْدُلُ وَأَحْكُمُ مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا أَوْلَى بِحَسَنَاتِكَ مِنْكَ وَأَنْتَ أَوْلَى بِسَيِّئَاتِكَ مِنِّي عَمِلْتَ الْمَعَاصِيَ بِقُوَّتِي الَّتِي جَعَلْتُهَا فِيكَ.

١١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو

عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ اللَّوْلُؤِيِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ مِهْزَمٍ قَالَ:

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ أَخْبَرَنِي عَمَّا اخْتَلَفَ فِيهِ مَنْ خَلَفْتَ مِنْ مَوَالِينَا.

قَالَ قُلْتُ فِي الْجَبْرِ وَالتَّفْوِيزِ.

قَالَ فَسَلْنِي قُلْتُ أَجْبِرُ اللَّهُ الْعِبَادَ عَلَى الْمَعَاصِي.

قَالَ اللَّهُ أَفْهَرُ لَهُمْ مِنْ ذَلِكَ.

قَالَ قُلْتُ فَفَوِّضَ إِلَيْهِمْ.

قَالَ اللَّهُ أَقْدَرُ عَلَيْهِمْ مِنْ ذَلِكَ.

قَالَ قُلْتُ فَأَيُّ شَيْءٍ هَذَا أَصْلَحَكَ اللَّهُ.

قَالَ فَقَلَبَ يَدَهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

ثُمَّ قَالَ لَوْ أَجَبْتُكَ فِيهِ لَكَفَرْتُ.

١٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْفَامِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ حَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا ع قَالَ:

قُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ يَنْسُبُونَنَا إِلَى الْقَوْلِ بِالتَّشْبِيهِ وَ الْجَبْرِ لِمَا رَوَى مِنْ

الْأَخْبَارِ فِي ذَلِكَ عَنْ آبَائِكَ الْأَيْمَةِ ع.

فَقَالَ يَا ابْنَ خَالِدٍ أَخْبَرَنِي عَنِ الْأَخْبَارِ الَّتِي رُوِيَتْ عَنْ آبَائِي الْأَيْمَةِ ع فِي التَّشْبِيهِ وَ

الْجَبْرِ أَكْثَرُ أَمْ الْأَخْبَارُ الَّتِي رُوِيَتْ عَنِ النَّبِيِّ ص فِي ذَلِكَ.

Sonra şöyle buyurdu: “Allah Azze ve Celle diyor ki: Ey Âdemoğlu! Ben, senin yaptığın iyiliklere senden daha müstahakım. Sen, işlediğin günahlara benden daha lâıyaksın. Sana bahsettiğim kuvvetle bana karşı çıkarak günah işledin.”

451- (11)... Mihzem, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık (a.s) bana şöyle buyurdu: “Geride bıraktığın taraftarlarımızın üzerinde görüş ayrılığına düştükleri hususları bana haber ver.”

Dedim ki: “Cebir ve tefviz meselesi hakkında farklı görüşleri savunuyorlar.” Buyurdu ki: “Bana neyi soracaksan sor!” Dedim ki: “Allah kulları günah işlemeye zorlar mı?” Buyurdu ki: “Allah onlar üzerinde, bundan daha kahredicidir.” Dedim ki: “Onları bütünüyle serbest mi bırakmıştır?” Buyurdu ki: “Allah onlar üzerinde bundan daha güçlüdür.” Dedim ki: “Allah hayrını versin, peki bunlardan hangisi doğrudur?” Bunun üzerine elini iki veya üç kere çevirdi, sonra şöyle dedi: “Eğer bu konuda sana cevap verecek olursam, küfre girersin.”

452- (12)... Hüseyin b. Halid, Ebu’l-Hasan er-Rıza’dan (*İmam Ali b. Musa aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza’ya (a.s) dedim ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! Babalarınız İmamlardan (a.s) cebir ve teşbih hakkında nakledilen rivayetlerden dolayı bize cebir ve teşbihe inandığımız nisbeti veriliyor.”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Ey İbn Halid! Söyle bakâlim teşbih ve cebirle ilgili rivayetler Peygamber’den (s.a.a) mi daha çok nakledilmiş, yoksa benim babalarımın mı?»

Dedim ki: “Elbette Peygamber’den (s.a.a) nakledilen rivayetler daha fazladır.”

Buyurdu ki: “Öyleyse Peygamber’in (s.a.a) de cebir ve teşbihe inandığını söylemeleri gerekiyor.”

Dedim ki: “Onlar bu hadislerin hiçbirinin Peygamber (s.a.a) tarafından söylenmediğine ve bunların Peygamber’e atılmış iftiralar olduğuna inanıyorlar.”

فَقُلْتُ بَلْ مَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ص فِي ذَلِكَ أَكْثَرُ.

قَالَ فَلْيَقُولُوا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص كَانَ يَقُولُ بِالتَّشْبِيهِ وَالْجَبْرِ إِذَا قُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص لَمْ يَقُلْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئاً وَإِنَّمَا رُوِيَ عَلَيْهِ قَالَ فَلْيَقُولُوا فِي آبَائِي ع إِنَّهُمْ لَمْ يَقُولُوا مِنْ ذَلِكَ شَيْئاً وَإِنَّمَا رُوِيَ عَلَيْهِمْ.

ثُمَّ قَالَ ع مَنْ قَالَ بِالتَّشْبِيهِ وَالْجَبْرِ فَهُوَ كَافِرٌ مُشْرِكٌ وَنَحْنُ مِنْهُ بَرَاءٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ يَا ابْنَ خَالِدٍ إِنَّمَا وَضَعَ الْأَخْبَارَ عَنَّا فِي التَّشْبِيهِ وَالْجَبْرِ الْغُلَاةُ الَّذِينَ صَغَرُوا عِظَمَةَ اللَّهِ فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنَا وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَحَبَّنَا وَمَنْ وَالَاهُمْ فَقَدْ عَادَانَا وَمَنْ عَادَاهُمْ فَقَدْ وَالَانَا وَمَنْ وَصَلَهُمْ فَقَدْ قَطَعَنَا وَمَنْ قَطَعَهُمْ فَقَدْ وَصَلَنَا وَمَنْ جَفَاهُمْ فَقَدْ بَرَّانَا وَمَنْ بَرَّاهُمْ فَقَدْ جَفَانَا وَمَنْ أَكْرَمَهُمْ فَقَدْ أَهَانَنَا وَمَنْ أَهَانَهُمْ فَقَدْ أَكْرَمَنَا وَمَنْ قَبِلَهُمْ فَقَدْ رَدَّانَا وَمَنْ رَدَّاهُمْ فَقَدْ قَبَلَانَا وَمَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهِمْ فَقَدْ أَسَاءَ إِلَيْنَا وَمَنْ أَسَاءَ إِلَيْهِمْ فَقَدْ أَحْسَنَ إِلَيْنَا وَمَنْ صَدَّقَهُمْ فَقَدْ كَذَّبْنَا وَمَنْ كَذَّبَهُمْ فَقَدْ صَدَّقْنَا وَمَنْ أَعْطَاهُمْ فَقَدْ حَرَمْنَا وَمَنْ حَرَمَهُمْ فَقَدْ أَعْطَانَا يَا ابْنَ خَالِدٍ مَنْ كَانَ مِنْ شِيعَتِنَا فَلَا يَتَّخِذَنَّ مِنْهُمْ وَلِيّاً وَلَا نَصِيراً.

Buyurdu ki: “Öyleyse benim babalarım hakkında da; ‘Onlar bu hadisleri söylememişler, bu hadisler onlara atılmış iftiralardır’ demeleri gerekiyor.”

Daha sonra şöyle buyurdu: “Kim cebir ve teşbihe inanırsa kâfir ve müşriktir ve biz dünya ve ahirette ondan uzağız. Ey İbn Halid! Cebir ve teşbihle ilgili hadisleri, Allah’ın azametini küçük ve hakir gören ‘gulat’ sınıfı, bizim adımızı kullanarak uydurmuştur. Kim onları (*gulatı*) severse bize buğzetmiştir, kim de onlara buğzederse bizi sevmiştir; kim onlarla dost olursa bize düşmanlık etmiş, kim de onlara düşman olursa bizimle dost olmuştur; kim onlarla ilişkiye geçerse bizimle ilişkisini kesmiş, kim de onlarla ilişkisini keserse bizimle ilişki kurmuştur; kim onlara eziyet edip, sıkıntı çıkarırsa bize iyilik etmiş, kim de onlara iyilik ederse bize eziyet edip, sıkıntı çıkarmıştır; kim onlara ikramda bulunursa bize ihanet etmiştir, kim de onlara ihanet ederse bize ikram etmiştir; kim onları kabul ederse bizi reddetmiş, kim de onları reddederse bizi kabul etmiştir; kim onlara ihsan ederse bize kötülük etmiş, kim de onlara kötülükte bulunursa bize ihsanda bulunmuştur; kim onları tasdik ederse bizi tekzip etmiş, kim de onları tekzip ederse bizi tasdik etmiştir; kim onlara bir şey bahşederse bizi mahrum etmiş, kim de onları mahrum ederse gerçekte bize bahşetmiştir. Ey İbn Halid! Kim bizim Şiamızdan olanların onlardan hiç kimseyi kendisine dost ve yardımcı edinmemelidir.”

٦٠. باب القضاء و القدر و الفتنة و الارزاق و الاسعار و الاجال

١- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ الْقَضَاءَ وَ الْقَدَرَ خَلْقَانِ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ وَ اللَّهُ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ دُرُسْتٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا تَقُولُ فِي الْقَضَاءِ وَ الْقَدَرِ.

قَالَ أَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِذَا جَمَعَ الْعِبَادَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَأَلَهُمْ عَمَّا عَاهَدَ إِلَيْهِمْ وَ لَمْ يَسْأَلَهُمْ عَمَّا قَضَى عَلَيْهِمْ.

٣- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَنْتَرَةَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:

جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ.

قَالَ ع بَحْرٌ عَمِيقٌ فَلَا تَلْجُهُ. قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ.

قَالَ ع طَرِيقٌ مُظْلِمٌ فَلَا تَسْلُكُهُ. قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ.

قَالَ ع سِرٌّ لِلَّهِ فَلَا تَكْلَفُهُ. قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ.

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع أَمَّا إِذَا أُبَيِّنْتَ فَإِنِّي سَأَلْتُكَ أَخْبِرْنِي أَ كَانَتْ رَحْمَةُ اللَّهِ لِلْعِبَادِ قَبْلَ أَعْمَالِ الْعِبَادِ أَمْ كَانَتْ أَعْمَالُ الْعِبَادِ قَبْلَ رَحْمَةِ اللَّهِ. قَالَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ بَلْ كَانَتْ رَحْمَةُ اللَّهِ لِلْعِبَادِ قَبْلَ أَعْمَالِ الْعِبَادِ. فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع قُومُوا فَسَلِّمُوا عَلَيَّ أَخِيكُمْ فَقَدْ أَسْلَمَ وَ قَدْ كَانَ كَافِرًا. قَالَ وَ انْطَلَقَ الرَّجُلُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أ بِالْمُسَبِّحَةِ الْأُولَى تَقُومُ وَ تَقْعُدُ وَ تَقْبِضُ وَ تَبْسُطُ.

60- Kaza, Kader⁷⁶, İmtihan, Rızık, Kıyamet ve Ölüm Babı⁷⁷

453- (1)... Abdullah b. Süleyman Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet eder: “*Kaza ve kader* Allah'ın yaratıklarından iki yaratıktır. Allah yarattığı şey hususunda istediğini artırır.”

454- (2)... Uzeyne, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (a.s) dedim ki: “Size feda olayım, *kaza ve kader* hakkında ne diyorsunuz?” buyurdu ki: “Diyorum ki, şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ kıyamet günü kullarını bir araya topladığında onlarla olan ahit ve sözleşmesini isteyecek, onlardan hüküm verdiği şeyleri istemeyecek.”⁷⁸

455- (3)... Anteret eş- Şeybani atalarından şöyle rivayet etmiştir:

Bir kişi Emirul Müminin Ali'nin (a.s) yanına gelerek dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Bana *kader*'den haber ver.” Buyurdu ki: “Derin bir deryadır ona girme.” Yeniden dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Bana *kader*'den haber ver.” Buyurdu ki: “Karanlık bir yoldur, o yolda yürüme.” Tekrar dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Bana *kader*'den haber ver.” Buyurdu ki: “Allah'ın sırrıdır, kendini zorluğa sokma.” Tekrar dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Bana *kader*'den haber ver.” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Bu sorudan vazgeçmediğine göre o zaman ben soracağım sen cevap ver. Acaba Allah'ın kullarına olan rahmeti onların amellerinden önce mi, yoksa kulların amelleri Allah'ın rahmetinden önce midir?” Adam dedi ki: “Allah'ın rahmeti kullarının amellerinden daha öncedir.” Emirul Müminin (a.s) orada olanlara seslenerek buyurdu ki: “Kalkın ve kardeşinize selâm verin, gerçekten bu kişi kâfirdi İslâm oldu.” O kişi biraz ilerledikten sonra yeniden oraya dönerek dedi ki: “Ey Emirul Müminin! Acaba ilk dileme ve istekle mi ayakta duruyor, oturuyor, kavırıyor ve açıyoruz?” Emirul Müminin şöyle buyurdu: “Kuşkusuz sen (*ilâhî*) dileme sonrası varsın. Ama ben sana üç soru soracağım ve bu konuda Allah senin için kaçacak bir yol bırakmamıştır. Bana söyler mi-

فَقَالَ لَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع وَإِنَّكَ لَبَعْدُ فِي الْمَشِيَّةِ أَمَا إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَجْعَلُ اللَّهُ لَكَ فِي شَيْءٍ مِنْهَا مَخْرَجًا أَخْبِرْنِي أَخْلَقَ اللَّهُ الْعِبَادَ كَمَا شَاءَ أَوْ كَمَا شَاءُوا.

فَقَالَ كَمَا شَاءَ قَالَ ع فَخَلَقَ اللَّهُ الْعِبَادَ لِمَا شَاءَ أَوْ لِمَا شَاءُوا فَقَالَ لِمَا شَاءَ قَالَ ع يَأْتُونَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا شَاءَ أَوْ كَمَا شَاءُوا. قَالَ يَأْتُونَهُ كَمَا شَاءَ قَالَ ع قُمْ فَلَيْسَ إِلَيْكَ مِنَ الْمَشِيَّةِ شَيْءٌ.

٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ عَنِ الرَّهْزِيِّ قَالَ:

قَالَ رَجُلٌ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَبْقَدِرُ يُصِيبُ النَّاسَ مَا أَصَابَهُمْ أَمْ بِعَمَلٍ فَقَالَ ع إِنَّ الْقَدْرَ وَالْعَمَلَ بِمَنْزِلَةِ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ فَالرُّوحُ بِغَيْرِ جَسَدٍ لَا تَحْسُ وَالْجَسَدُ بِغَيْرِ رُوحٍ صُورَةٌ لَا حَرَكَ بِهَا فَإِذَا اجْتَمَعَا قَوِيَا وَصَلَحَا كَذَلِكَ الْعَمَلُ وَالْقَدْرُ فَلَوْ لَمْ يَكُنِ الْقَدْرُ وَاقِعًا عَلَيَّ الْعَمَلِ لَمْ يُعْرِفِ الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ وَكَانَ الْقَدْرُ شَيْئًا لَا يُحْسُ وَلَوْ لَمْ يَكُنِ الْعَمَلُ بِمُوَافَقَةٍ مِنَ الْقَدْرِ لَمْ يَمُضْ وَلَمْ يَتِمَّ وَلَكِنَّهُمَا بِاجْتِمَاعِهِمَا قَوِيَا وَلِلَّهِ فِيهِ الْعَوْنُ لِعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ ثُمَّ قَالَ ع أَلَا إِنَّ مِنْ أَجْوَرِ النَّاسِ مَنْ رَأَى جَوْرَهُ عَدْلًا وَعَدْلَ الْمُهْتَدِي جَوْرًا أَلَا إِنَّ لِلْعَبْدِ أَرْبَعَةَ عَيْنِينَ يُبْصِرُ بِهِمَا أَمْرَ آخِرَتِهِ وَعَيْنَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا أَمْرَ دُنْيَاهُ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِعَبْدٍ خَيْرًا فَتَحَّ لَهُ الْعَيْنَيْنِ اللَّتَيْنِ فِي قَلْبِهِ فَأَبْصَرَ بِهِمَا الْعَيْبَ وَإِذَا أَرَادَ غَيْرَ ذَلِكَ تَرَكَ الْقَلْبَ بِمَا فِيهِ ثُمَّ التَفَّتْ إِلَيَّ السَّائِلُ عَنِ الْقَدْرِ فَقَالَ هَذَا مِنْهُ هَذَا مِنْهُ.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زِيَادٍ قَالَ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ وَكَانَ مَعَ عَلِيٍّ ع يَوْمَ صَفَيْنَ وَفِيمَا بَعْدَ ذَلِكَ قَالَ:

بَيْنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع يُعَيِّى الْكِتَابَ يَوْمَ صَفَيْنَ وَ مُعَاوِيَةُ مُسْتَقْبِلُهُ عَلَيَّ فَرَسٍ لَهُ يَتَأَكَّلُ تَحْتَهُ تَأْكُلًا وَعَلِيٌّ ع عَلَيَّ فَرَسٍ رَسُولِ اللَّهِ ص الْمُرْتَجِزِ وَ بِيَدِهِ حَرْبُهُ رَسُولِ اللَّهِ ص وَ هُوَ مُتَقَلِّدٌ سَيْفَهُ ذُو الْفَقَارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ احْتَرَسَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَغْتَالَكَ هَذَا الْمَلْعُونُ فَقَالَ ع لئن قُلْتُ ذَاكَ إِنَّهُ غَيْرُ مَأْمُونٍ عَلَيَّ دِينِهِ وَ إِنَّهُ لَأَشَقِي الْقَاسِطِينَ

sin? Allah kullarını kendi istediği gibi mi, yoksa onların istediği gibi yaratmıştır? Adam dedi ki: “Kendi istediği gibi.” Hz. Ali buyurdu ki: “Allah kullarını kendisi istediği için mi, yoksa kulları istediği için mi yaratmıştır?” Adam dedi ki: “Kendisi istediği için.” Hz. Ali (a.s) buyurdu ki: “Kıyamet günü kendi istediği gibi mi, yoksa kulların istediği gibi mi onları getirir?” Adam dedi ki: “Kendi istediği gibi.” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Kalk, (*ilâhî*) dilemeden senin için bir şey yoktur.”

456- (4)... Zuhri şöyle rivayet etmiştir:

Bir kişi Ali b. Hüseyin’e (*İmam Zeynelâbidin aleyhisselâm*), “Allah beni size feda etsin: insanlara ulaşan şeyler, kaderden midir, yoksa amelden mi?” diye sordu. İmam şöyle buyurdu: “Takdir ve amel, can ve beden mesabesinde. Can, bedensiz hiçbir şey hissetmez, beden de cansız, hareketsiz bir heykel gibidir. Ama bu ikisi bir araya gelince, güçlü ve etkili olurlar. Amel ve takdir de işte böyledir. Eğer takdir amele vaki olmazsa, Yaratıcı, yaratıktan ayırt edilip tanınmaz ve takdir hissedilmez bir şey olur. Eğer amel takdir ile uyum içinde olmazsa, asla vuku bulmaz ve sonuçlanmaz. Ama bu ikisi bir araya gelir ve birleşirse, güç elde eder. Bu arada Allah, salih kullarına yardım eder. Sonra buyurdu ki: “Dikkat edin! İnsanların en zâlimi kendi zulmünü adalet, hidayet bulmuş olanının adaletini ise zulüm olarak gören kimsedir. Dikkat edin! Kul için dört göz vardır; iki gözüyle ahiret işlerini, iki gözüyle de dünya işlerini görür. Her ne zaman Allah Azze ve Celle kulu için hayır dilerse, onun kalbindeki iki gözünü açar, o iki gözle ayıpları (*gaybı*) görür. Eğer bunu dilemezse, kalbini onda olan şeylerle birlikte kendi haline bırakır.” Sonra İmam (a.s) soru sorana dönerek şöyle buyurdu: “Bu ondandır, bu ondandır. (*yani kaderdendir.*)

457- (5)... Ebu Hayyan et- Teymi şöyle rivayet etmiştir:

Sıffin savaşında Hz. Ali b. Ebi Talib (a.s) kendi birliklerinin saflarını düzenliyordu. Muaviye tam karşısında atına binmiş duruyordu. Hz. Ali (a.s) Resûlullah’ın (s.a.a) atına binmiş recez okuyordu. Resûlullah’ın (s.a.a) topuzu elinde ve kılıcı Zülfikar ise boynuna asılıydı. Ashabından biri şöyle dedi: “Dikkat et ey Müminlerin Emiri! Bu mel’unun ansızın saldırmışından korkuyorum.” İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Onun dinine

وَأَلْعَنُ الْخَارِجِينَ عَلَى الْأَيْمَةِ الْمُهْتَدِينَ وَ لَكِنْ كَفَى بِالْأَجْلِ حَارِسًا لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ إِلَّا وَمَعَهُ مَلَائِكَةٌ حَفَظَةٌ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَنْ يَتَرَدَّى فِي بُئْرٍ أَوْ يَقَعَ عَلَيْهِ حَائِطٌ أَوْ يُصِيبَهُ سُوءٌ فَإِذَا حَانَ أَجَلُهُ خَلُّوا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَا يُصِيبُهُ وَ كَذَلِكَ أَنَا إِذَا حَانَ أَجَلِي انْتَبَعْتُ أَشْقَاهَا فَخَضَبَ هَذِهِ مِنْ هَذَا وَ أَشَارَ إِلَيَّ لِخِيَّتِهِ وَ رَأْسِهِ عَهْدًا مَعْهُودًا وَ وَعْدًا غَيْرَ مَكْذُوبٍ.

و الحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة وقد أخرجته بتمامه في كتاب الدلائل والمعجزات.

٦- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِينَةَ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ كَمَا أَنَّ بَادِيَ النَّعَمِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَدْ نَحَلَكُمُوهُ فَكَذَلِكَ الشَّرُّ مِنْ أَنْفُسِكُمْ وَ إِنْ جَرَى بِهِ قَدْرُهُ.

٧- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ يُونُسَ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَرَزَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بِإِسْنَادِهِ رَفَعَهُ إِلَيَّ مَنْ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ قَدَّرَ اللَّهُ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ.

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ مَقْبَرَةَ الْقُرْظِينِي قَالَا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ أَبِي مَسْرُوقٍ النَّهْدِيُّ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع عَدَلَ مِنْ عِنْدِ حَائِطٍ مَائِلٍ إِلَيَّ حَائِطٍ آخَرَ فَقِيلَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَ تَفِرُّ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ فَقَالَ أَفِرُّ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ إِلَيَّ قَدَّرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٩- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَلِيِّ الْبَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْمُتَنَبِّئِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مَهْرَوَيْهِ الْقُرْظِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الْغَازِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي

bağlı olmadığı doğrudur. O, zalimlerin en kötüsü ve hidayet imamlarına saldıran asilerin en lânetlisidir. Ama koruyucu olarak ecel yeter! Her insanın, kuyuya düşmemesi, bir şeylerin başına düşmemesi veya bir kötülüğün ona ulaşmaması için kendini koruyan iki meleği vardır. Her ne zaman eceli (*ölüm anı*) gelirse, onunla ona ulaşacak şey (musibet) arasında boşluk bırakır. Ben de böyleyim. Ne zaman ecelim gelirse (*İslâm ümmetinin içindeki*) kötülerin en kötüsü (*olan İbn Mülcem*) -sakalını ve başını işaret etmektedir- buradan buraya kadar kana boyayacaktır ve bu gerçekleşmiş bir ahit ve yalanı olmayan bir vadedir.

▪ **Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç miktarını naklettik. Hadisin tamamını “Ed- Delailu ve’l Mu’cizat” kitabında aktardık.**

458- (6)... Zurare, Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhis-selâm) şöyle rivayet etmiştir:

“Kendinize atfettiğiniz nimetlerin başlangıcı Allah Azze ve Celle’den olduğu gibi, aynı şekilde ilâhî kader onda cari olsa da şer de (kötülükler de) sizin kendinizdendir.”

459- (7)... Abdurrahman merfu olarak Resûlullah’ın (s.a.a) asha-bından birinden Resûlullah’tan (s.a.a) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Allah, gökleri ve yeryüzünü yaratmadan elli bin yıl önce ölçü ve miktarları yaratmıştır.”

460- (8)... Esbağ b. Nubate şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri (a.s) eğilmiş bir duvarın altından kalkıp başka bir duvarın altına geçti. Dediler ki: “Ey Müminlerin Emiri! Allah’ın kazasından mı kaçırıyorsun?” İmam şöyle buyurdu: “Allah’ın kazasından Aziz ve Celil olan Allah’ın kaderine kaçıyorum.”

461- (9)... Ebu Ahmed el-Gâzi, İmam Rıza’nın (a.s) ataları vasıtasıyla Hz. Ali’den (a.s) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Ameller üç kısımdır; farz ameller, faziletler (*müstahap ameller*) ve günahlar. Farzlar Yüce Allah’ın emri, rızası, kazâsı, takdiri, isteği ve ilmiyledir. Faziletler (*müstahaplar*) Allah’ın emriyle değildir; O’nun

جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبِي عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ع يَقُولُ الْأَعْمَالُ عَلَيَّ ثَلَاثَةٌ أَحْوَالِ فَرَائِضٍ وَ فُضَائِلُ وَ مَعَاصِي وَ أَمَّا الْفَرَائِضُ فَبَأْمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ بَرَضِي اللَّهِ وَ قَضَاءِ اللَّهِ وَ تَقْدِيرِهِ وَ مَشِيَّتِهِ وَ عِلْمِهِ وَ أَمَّا الْفُضَائِلُ فَلَيْسَتْ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ لَكِنْ بِرَضِي اللَّهِ وَ بِقَضَاءِ اللَّهِ وَ بِقَدَرِ اللَّهِ وَ بِمَشِيَّتِهِ وَ بِعِلْمِهِ وَ أَمَّا الْمَعَاصِي فَلَيْسَتْ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ لَكِنْ بِقَضَاءِ اللَّهِ وَ بِقَدَرِ اللَّهِ وَ بِمَشِيَّتِهِ وَ بِعِلْمِهِ ثُمَّ يُعَاقِبُ عَلَيْهَا

قال مصنف هذا الكتاب قضاء الله عز و جل في المعاصي حكمه فيها و مشيته في المعاصي نهيها عنها و قدره فيها علمه بمقاديرها و مبالغها

١٠- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع الدُّنْيَا كُلُّهَا جَهْلٌ إِلَّا مَوَاضِعَ الْعِلْمِ وَ الْعِلْمُ كُلُّهُ حُجَّةٌ إِلَّا مَا عُمِلَ بِهِ وَ الْعَمَلُ كُلُّهُ رِيَاءٌ إِلَّا مَا كَانَ مُخْلِصًا وَ الْإِخْلَاصُ عَلَيَّ خَطَرٌ حَتَّى يَنْظُرَ الْعَبْدُ بِمَا يُخْتَمُ لَهُ.

١١- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ الْمُؤَدَّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَ لَمْ يُؤْمِنْ بِقَدَرِي فَلْيَلْتَمِسْ إِلَهًا غَيْرِي وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص فِي كُلِّ قَضَاءٍ لِلَّهِ خَيْرَةٌ لِلْمُؤْمِنِ.

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُدَّافٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

rızası, kazâsı, takdiri, isteği ve ilmiyledir. Günahlar da Allah'ın emriyle değildir. Ancak O'nun kazâsı, kaderi, dilemesi ve ilmiyledir. Allah, daha sonra bu ameli yapanları cezalandıracaktır.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmakta:

Yüce Allah'ın günahlardaki kazası onlar için koyduğu hükmüdür. Allah'ın günahlardaki dilemesi, onların yapılmamasıdır. Allah'ın günahlardaki kaderi ise Allah'ın onların ölçü ve miktarlarına olan ilmidir.

462- (10)... Aynı senetle şöyle rivayet edilmiştir:

Müminlerin Emiri Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: “Dünya ilmin olduğu yer dışında tümüyle cehalettir. İlim amel edileni hariç tümüyle (*âlimin aleyhine*) bir hüccettir. Amel ihlâs üzere yapılanı dışında tümüyle riyadır. İhlâs ise kulun işinin akıbetini göz önünde tutması dışında tehlikedir.”

463- (11)... Hüseyin bin Halid, İmam Rıza'nın (a.s) atalarından, onlar da (a.s) Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (a.s) Resûlullah'dan (s.a.a) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Allah Celle Celaluhu şöyle buyurmuştur: *‘Kim benim kazâma razı olmaz, kaderime de iman etmezse kendisine başka bir ilâh bulsun.’* Sonra Resûlullah şöyle buyurdu: “Allah'ın her kazâsında müminler için bir hayır vardır.”

464- (12)... Muhammed b. Uzafır, babasından o da Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Resûlü (s.a.a) seferlerinin birinde bir kabileyle karşılaştı. Kafiledekiler Resûlullah'a dönerek: “Selâm sana olsun ey Resûlullah!” dediler. Allah Resulü onlara dönerek: “Siz kimsiniz?” Dediler ki: “Biz müminleriz.” Allah Resûlü (s.a.a) buyurdu ki: “İmanınızın hakikati nedir?” Dediler ki: “Allah'ın kazasına (*hükümlerine*) razı, emirlerine teslim, (*işlerimizi*) Allah'a bırakmışız.”

Allah Resûlü şöyle buyurdu: “Sizler hikmet sahibi âlimlersiniz ki neredeyse peygamberlerin hikmetine ulaşacaksınız. Gerçekten eğer doğrulardansanız o zaman sükûnet etmeyeceğiniz binaları yapmayınız

بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ص ذَاتَ يَوْمٍ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ إِذْ لَقِيَهُ رَكْبٌ فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ مَا أَنْتُمْ فَقَالُوا مُؤْمِنُونَ فَقَالَ مَا حَقِيقَةُ إِيْمَانِكُمْ قَالُوا الرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ وَالتَّسْلِيمِ لِأَمْرِ اللَّهِ وَالتَّفْوِيزِ إِلَى اللَّهِ إِنْ هِيَ أَنْتَهُ وَالْأَفْهَوُ يَأْتِيهَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص عُلَمَاءُ حُكَمَاءُ كَادُوا أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْحِكْمَةِ أَنْبِيَاءَ فَإِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَلَا تَبْنُوا مَا لَا تَسْكُنُونَ وَلَا تَجْمَعُوا مَا لَا تَأْكُلُونَ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ.

١٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةَ عَنْ سَعْدِ الْخَفَّافِ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع لِرَجُلٍ إِنْ كُنْتَ لَا تُطِيعُ خَالِكَ فَلَا تَأْكُلْ رِزْقَهُ وَإِنْ كُنْتَ وَالَيْتَ عَدُوَّهُ فَاخْرُجْ عَنْ مَلِكِهِ وَإِنْ كُنْتَ غَيْرَ قَانِعٍ بِقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ فَاطْلُبْ رَبًّا سِوَاهُ.

١٤- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِمُوسَى ع يَا مُوسَى احْفَظْ وَصِيَّتِي لَكَ بِأَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ أَوْ لَهْنٌ مَا دُمْتَ لَا تَرَى ذُنُوبَكَ تُغْفَرُ فَلَا تَشْغَلْ بِعُيُوبِ غَيْرِكَ وَ الثَّانِيَةُ مَا دُمْتَ لَا تَرَى كُنُوزِي قَدْ نَفَدَتْ فَلَا تَعْتَمَّ بِسَبَبِ رِزْقِكَ وَ الثَّالِثَةُ مَا دُمْتَ لَا تَرَى زَوَالَ مُلْكِي فَلَا تَرْجُ أَحَدًا غَيْرِي وَ الرَّابِعَةُ مَا دُمْتَ لَا تَرَى الشَّيْطَانَ مَيِّتًا فَلَا تَأْمَنُ مَكْرَهُ.

١٥- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ الْإِهْتِمَامَ بِالْدُّنْيَا غَيْرُ زَائِدٍ فِي الْمَوْظُوفِ وَ فِيهِ تَضْيِيعُ الزَّادِ وَ الْإِقْبَالُ عَلَى الْآخِرَةِ غَيْرُ نَاقِصٍ مِنَ الْمَقْدُورِ وَ فِيهِ إِحْرَازُ الْمَعَادِ وَ أَنْشَدَ:

لَوْ كَانَ فِي صَخْرَةٍ فِي الْبَحْرِ رَاسِيَةٌ / صَمَاءَ مَلْمُومَةٍ مَلْسٍ نَوَاحِيهَا

رِزْقٌ لِنَفْسٍ يَرَاهَا اللَّهُ لَا تَفْلَقَتْ / عَنْهُ فَأَدَّتْ إِلَيْهِ كُلَّ مَا فِيهَا

(dünyayı abat etme düşüncesinde olmayın), yemeyeceğiniz şeyleri toplamayınız (dünya mallarını terk ederek onlara gönül bağlamayın) ve Allah'tan korkup, takvalı olun ki O'na döneceksiniz. “

465- (13)... Esbağ b. Nubate Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Müminleri Emiri Hz. Ali (a.s) birisine şöyle buyurdu: “Eğer Yaratanına itaat etmiyorsan, O'nun rızkını yeme. Eğer O'nun düşmanını seviyorsan O'nun mülkünden (*her yer O'nundur*) dışarı çık ve eğer O'nun kaza ve kaderine kani değilsen, kendine O'ndan başka bir ilâh bul.»

466- (14)... Aynı senetle Esbağ b. Nubate Müminlerin Emiri Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Tebareke ve Teâlâ, Hz. Musa'ya (a.s) şöyle buyurmuştur: ‘Ey Musa! Sana olan dört tavsiyemi dikkate al. Onlardan ilki; kendi günahlarının bağışlandığını görmeden, başkalarının ayıplarıyla uğraşma. İkincisi; hazinelerimin sonunun geldiğini görmeden, rızkıdan dolayı tasalanma. Üçüncüsü; mülkümün bittiğini görmeden, benden başkasına ümit bağlama. Dördüncüsü ise; şeytanın ölüsünü görmeden, onun hilelerinden güvende olma.’ «

467- (15)... Aynı senetle Esbağ b. Nubate Müminlerin Emiri Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“(Allah'a hamd ve senadan, Peygamber ve pak ailesine selâm ve salâtтан sonra) Şöyle buyurdu: Kuşkusuz dünyaya ihtimam göstermek, tayin edilmiş şeylerin dışında bir fazlalık getirmez ve onda çaba sarf etmek erzak ve zahirenin zayi olmasına sebep olur. Ahirete imkân ve kapasitesi ölçücüsünde yönelmek eksiklik değildir (*ahiret için her ne kadar uğraşırsan bir taraftan fazla değildir; diğer taraftan ortadan kaybolmaz ve insanın amel defterine yazılır*) ve ona yönelmek ahireti elde etmeye sebep olur.” Sonra Hz. Ali (a.s) şu şiiri okudu:

“Eğer denizde sabit, zor, etrafı saf olan daire şeklindeki bir kaya parçasının içinde Allah tarafından birisi için bir rızık tayin edilmişse kesinlikle o kaya parçalanır ve içinde olan şeyler (rızık olan) o kişiye ulaşır. Ve eğer onun rızıkı yedi katlı zeminde toplanmışsa; Allah, levh-i mahfuzda onun için kararlaştırmış olduğu rızkın ona ulaşmasını kolaylaştırır. Bu

أَوْ كَانَ بَيْنَ طَبَاقِ السَّبْعِ مَجْمُوعُهُ / لَسَهَّلَ اللَّهُ فِي الْمَرْقِي مَرَاتِبَهَا
حَتَّى يُوَافِيَ الَّذِي فِي اللُّوحِ خُطٌّ لَهُ / إِنَّ هِيَ أَتَتْهُ وَإِلَّا فَهُوَ يَأْتِيَهَا

قال مصنف هذا الكتاب كل ما مكننا الله عز و جل من الانتفاع به و لم يجعل لأحد منعنا منه فقد رزقناه و جعله رزقا لنا و كل ما لم يمكننا الله عز و جل من الانتفاع به و جعل لغيرنا منعنا منه فلم يرزقناه و لا جعله رزقا لنا.

١٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ:

سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا الْحَسَنِ ع وَ هُوَ فِي الطَّوَافِ فَقَالَ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْجَوَادِ.
فَقَالَ لَهُ إِنَّ لِكَلَامِكَ وَجْهَيْنِ فَإِنْ كُنْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْمَخْلُوقِ فَإِنَّ الْجَوَادَ الَّذِي يُؤَدِّي مَا
افْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ وَ الْبَخِيلَ مَنْ بَخَلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ كُنْتَ تَعْنِي الْخَالِقَ
فَهُوَ الْجَوَادُ إِنْ أُعْطِيَ وَ هُوَ الْجَوَادُ إِنْ مَنَعَ لِأَنَّهُ إِنْ أُعْطِيَ عَبْدًا أَعْطَاهُ مَا لَيْسَ لَهُ وَ إِنْ مَنَعَ مَنَعَ
مَا لَيْسَ لَهُ.

١٧- حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ
الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ حَدَّثَنِي جَدِّي يَحْيَى بْنُ الْحَسَنِ قَالَ
حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي حَفْصٍ الْأَعْشِيِّ
عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع:

قَالَ: خَرَجْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى هَذَا الْحَائِطِ فَاتَّكَيْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَبْيَضَانِ
يَنْظُرُ فِي وَجْهِ ثُمَّ قَالَ لِي يَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ مَا لِي أَرَاكَ كَثِيبًا حَزِينًا أَعَلَيْ الدُّنْيَا حَزْنُكَ
فَرَزَقُ اللَّهُ حَاضِرُ اللَّبَرِّ وَ الْفَاجِرِ.

فَقُلْتُ مَا عَلَيَّ هَذَا أَحْزَنُ وَ إِنَّهُ لَكَمَا تَقُولُ.

قَالَ أَعَلَيْي الْآخِرَةُ حَزْنُكَ فَهُوَ وَعْدٌ صَادِقٌ يَحْكُمُ فِيهِ مَلِكٌ قَاهِرٌ.

şartla ki o kişi rızıkına doğru ilerlemeli veya rızık ona gelmelidir.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmuştur:

“Allah Azze ve Celle, yararlanmamız için bize verdiği tüm şeylere, başkalarına ona engel olma hakkı vermemiştir. Onu bizim rızığımız karar kılmıştır. Ve Yüce Allah’ın yararlanmamıza imkân vermediği her şeyde de bizim dışımızdakileri ona mani olması için karar kılmıştır. Onu bizim rızığımız karar kılmamış ve ondan yararlanma imkânı vermemiştir.”

468- (16)... Ahmed b. Süleyman şöyle rivayet etmiştir:

Tavaf esnasında adamın biri Ebul Hasan’a (*İmam Rıza aleyhis-selâm*) “Cömert kimdir?” diye sordu. İmam Rıza (a.s) cevaben şöyle buyurdu: “Senin sorun iki yönden ele alınabilir: Eğer kastın insanlarsa; cömert, Allah’ın farz kıldığı şeyleri eda eden kimsedir; cimri ise Allah’ın ona farz kıldığı şeylerde cimrilik yapan kimsedir. Eğer kastın Allah Azze ve Celle ise; bil ki O ister bir şeyler versin, ister vermesin cömerttir. Çünkü eğer O kuluna bir şey verirse kulun sahip olmadığı bir şeyi ona vermiştir, yok eğer vermezse de kulun hakkı olmadığı bir şeyi vermemiştir.

469- (17)... Ebu Hamza, Ali b. Hüseyin İmam Seccad’ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Evden dışarı çıktım ve (*bir duvara işaret ederek*) şuradaki duvara dayandım, birden iki parça beyaz bir elbise giyen birisinin bana baktığını gördüm. Bu kişi bana dönerek şöyle dedi: “Ey Ali b. Hüseyin! Neden seni hüznü ve sıkıntılı görüyorum? Eğer hüznün dünyadan dolayı ise (*buna değmez, çünkü*) Allah iyi ve kötülerin rızıklarını hazırlamıştır.” Dedim ki: “Hüznüm bundan dolayı değildir, rızık senin dediğin gibidir.” Dedi ki: “Öyleyse üzüntünün sebebi ahiretten mi? (*eğer ahiretten dolayı ise bunun için de hüznlenme, çünkü*) Ahiret malik ve kahir Allah’ın hüküm vereceği doğru bir vadedir.” Dedim ki: “Hüznüm bundan dolayı da değildir, o da senin dediğin gibidir.” Dedi ki “Öyleyse neden hüznölüsün? “ Dedim ki: “Ben, İbn Zübeyr’in (birçok insanın günahsız yere ölmesine sebep olacak) fitnesinden korkuyorum.” Dediklerime gülerek şöyle dedi: “Ey Ali b. Hüseyin! Acaba şu ana kadar

قُلْتُ مَا عَلَيَّ هَذَا أَحْزَنُ وَإِنَّهُ لَكَمَا تَقُولُ.

قَالَ فَعَلَيَّ مَا حُزْنُكَ فَقُلْتُ أَنَا أَتَخَوَّفُ مِنْ فِتْنَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ. فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ هَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا خَافَ اللَّهَ تَعَالَى فَلَمْ يُنْجِهِ.
قُلْتُ لَا قَالَ يَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ هَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا سَأَلَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمْ يُعْطِهِ قُلْتُ لَا.
قَالَ عَ ثُمَّ نَظَرْتُ فَإِذَا لَيْسَ قُدَّامِي أَحَدٌ.

١٨- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ قَالَ:

إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ قَالَ يَا رَبِّ رَضِيتُ بِمَا فَضَيْتُ تُمِيتُ الْكَبِيرَ وَتُبْقِي الصَّغِيرَ فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَا مُوسَى أَمَا تَرْضَانِي لَهُمْ رَازِقًا وَكَفِيلًا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ فَنِعْمَ الْوَكِيلُ أَنْتَ وَنِعْمَ الْكَفِيلُ.

١٩- حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَ وَ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ الْمُعَاذِيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدِ الْهَمْدَانِيُّ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْجَرِيرِيُّ قِرَاءَةً قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ جُمَيْعٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:

دَخَلَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَ عَلَيَّ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ لَهُ مَا حَمَلَ أَبَاكَ عَلَيَّ أَنْ قَتَلَ أَهْلَ الْبَصْرَةِ ثُمَّ دَارَ عَشِيًّا فِي طُرُقِهِمْ فِي ثَوْبَيْنِ فَقَالَ عَ حَمَلَهُ عَلَيَّ ذَلِكَ عِلْمُهُ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَ أَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ قَالَ صَدَقْتَ قَالَ وَ قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَ لَمَّا أَرَادَ قِتَالَ الْخَوَارِجِ لَوْ اخْتَرَزْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ عَ:

أَيَّ يَوْمَيَّ مِنَ الْمَوْتِ أَفِرُّ / أَيْ يَوْمٌ لَمْ يُقْدَرْ أَمْ يَوْمٌ قُدِرَ

يَوْمٌ مَا قُدِرَ لَا أَحْشَى الرَّدِّي / وَإِذَا قُدِرَ لَمْ يُغْنِ الْحَذَرُ.

٢٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَصْبَهَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ

Allah Teâlâ'dan korkup da kurtulmayan birini gördün mü?" Dedim ki: "Hayır." Dedi ki: "Ey Hüseyin'in oğlu Ali! Acaba şu ana kadar Allah Azze ve Celle'den bir şey isteyip de Allah'ın ona vermediğini gördün mü?" Dedim ki: "Hayır" Sonra İmam Seccad (a.s) şöyle buyurdu: «O anda baktığımda önümde kimsenin olmadığını gördüm.»

470- (18)... Cabir b. Yezid el- Cu'fi Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Musa b. İmran (a.s) şöyle dedi: «Ey Rabbim! Senin kazana (*hükümlerine*) razıyım; yaşlıları öldürür, çocukları yaşatırsın." Allah Azze ve Celle şöyle buyurdu: "Ey Musa! Onlara rızık verdiğim ve kefil olduğumdan dolayı benden razı değil misin?" Musa (a.s) şöyle dedi: «Evet, ey Rabbim! Sen en üstün vekil ve kefilsin.»

471- (19)... Amr b. Cumey, Cafer b. Muhammed'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*), O'da atalarından (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Hüseyin (a.s) Muaviye'yle karşılaştı. Muaviye, İmam Hüseyin'e dedi ki: "Ne sebep oldu ki baban Basra ehlini öldürerek geceleyin iki parça elbiseyle oranın sokaklarında gezdi?" İmam Hüseyin (a.s) şöyle buyurdu: "Onun ilminin her neye ulaşırsa hata etmeyeceği ve hata edecek şeylerin ona ulaşmayacağını bilmesi onu bu işe sevk etti." Muaviye dedi ki: "Doğru söyledin." Daha sonra şunları söyledi: "Emirul Müminin Havariç'le (Hariciler ile) savaş kararı aldığında ona Ey Müminlerin Emiri! Keşke bu işten sakınsaydın" dediler. Müminlerin Emiri şöyle buyurdu:

"Hangi gün ölümünden kaçayım? Mukadder olmayan gün mü, yoksa mukadder olan gün mü? Mukadder olmayan gün, hiçbir alçaktan korkmam; mukadder olmuşsa da kaçmanın bir faydası yoktur."

472- (20)... Ebul Bahtari, Cafer b. Muhammed'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*), O da atalarından (a.s) Hz. Ali'nin (a.s) Peygamber'den (s.a.a) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

"Ey Ali! Kuşkusuz yakın; yani hiç kimseyi Allah'ın öfkesiyle razı etmemen, Allah'ın sana verdiği şeylerden dolayı kimseye övgüde bu-

بْنِ سَعْدَوَيْهِ الْبَزْدَعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مَنْصُورٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَنْكَبِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَشْرَسَ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرِ قَالَ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ وَهْبٍ بْنُ هِشَامٍ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنِ النَّبِيِّ ص أَنَّهُ قَالَ: يَا عَلِيُّ إِنَّ الْيَقِينَ أَنْ لَا تُرْضَى أَحَدًا عَلَيَّ سَخَطَ اللَّهِ وَلَا تَحْمَدَنَّ أَحَدًا عَلَيَّ مَا آتَاكَ اللَّهُ وَلَا تَذُمَّنَّ أَحَدًا عَلَيَّ مَا لَمْ يُؤْتِكَ اللَّهُ فَإِنَّ الرِّزْقَ لَا يَجْرُهُ حِرْصٌ حَرِيصٍ وَلَا يَصْرِفُهُ كَرُهُ كَارِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِحِكْمَتِهِ وَفَضْلِهِ جَعَلَ الرُّوحَ وَالْفَرْحَ فِي الْيَقِينِ وَالرِّضَا وَجَعَلَ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ فِي الشَّكِّ وَالسَّخَطِ إِنَّهُ لَا فَقْرَ أَشَدَّ مِنَ الْجَهْلِ وَلَا مَالَ أَعْوَدَ مِنَ الْعَقْلِ وَلَا وَحْدَةَ أَوْحَشَ مِنَ الْعُجْبِ وَلَا مَظَاهِرَةَ أَوْثَقَ مِنَ الْمُسَاوَرَةِ وَلَا عَقْلَ كَالْتَدْبِيرِ وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ عَنِ الْمَحَارِمِ وَلَا حَسَبَ كُحْسَنِ الْخُلُقِ وَلَا عِبَادَةَ كَالْتَفَكُّرِ وَآفَةُ الْحَدِيثِ الْكَذِبُ وَآفَةُ الْعِلْمِ التَّسْيَانُ وَآفَةُ الْعِبَادَةِ الْفُتْرَةُ وَآفَةُ الظَّرْفِ الصَّلَفُ وَآفَةُ الشَّجَاعَةِ الْبَغْيُ وَآفَةُ السَّمَاحَةِ الْمَنُّ وَآفَةُ الْجَمَالِ الْخِيَلَاءُ وَآفَةُ الْحَسَبِ الْفَخْرُ.

٢١- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الصُّهْبَانِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الْأَزْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبَانُ الْأَحْمَرُ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع: أَنَّهُ جَاءَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَى أَنْتَ وَأُمِّي عِظْنِي مَوْعِظَةً.

فَقَالَ عَ إِنَّ كَانَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ تَكْفَّلَ بِالرِّزْقِ فَاهْتِمَامُكَ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الرِّزْقُ مَقْسُومًا فَالْحِرْصُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الْحِسَابُ حَقًّا فَالْجَمْعُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الْخَلْفُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَقًّا فَالْبُخْلُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَتِ الْعُقُوبَةُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ النَّارَ فَالْمَعْصِيَةُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الْمَوْتُ حَقًّا فَالْفَرْحُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الْعَرَضُ عَلَيَّ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَقًّا فَالْمَكْرُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الشَّيْطَانُ عَدُوًّا فَالْعِفْلَةُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ الْمَمَرُّ عَلَيَّ الصِّرَاطِ حَقًّا فَالْعُجْبُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ بَقْضَاءٍ وَ قَدَرٍ فَالْحُزْنُ لِمَا دَا وَ إِنْ كَانَتِ الدُّنْيَا فَانِيَةً فَالطَّمَأْنِينَةُ إِلَيْهَا لِمَا دَا.

٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو مَنْصُورٍ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ بَكْرِ الْخُورِيُّ بَنِيْسَابُورَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ هَارُونَ الْخُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ الْفَقِيهِ الْخُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْجُوَيْبَارِيُّ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ

lunmaman, Allah'ın sana vermediği şeylerden dolayı başkalarını eleştirmemendir. Kuşkusuz hiçbir harisin hırsı rızkı sürüklemey, arttırmaz (*herkesin rızkı bellidir ve hırsla çoğalmaz*) ve hiçbir hoşnutsuzun hoşnutsuzluğu onu uzaklaştırmaz. Gerçekten Allah Azze ve Celle hikmet ve lütfüyle huzur ve mutluluğu yakın ve rızada; tasa ve hüznü ise şek ve öfkede karar kılmıştır. Şüphesiz cehaletten daha şiddetli bir fakirlik, akıldan daha kârlı bir mal, kendini beğenmişlikten daha korkunç bir yalnızlık, istişareden daha sağlam bir destek, tedbir gibi akıl, haramlardan korunmak kadar sakınma, güzel ahlâktan daha asalet, tefekkür gibi ibadet yoktur. Konuşmanın afeti yalan, ilmin afeti unutkanlık, ibadetin afeti tembellik, becerikliliğin afeti boş konuşma ve övünme, yiğitliğin afeti haksızlık ve zulüm, cömertliğin afeti minnet koymak, güzelliğin afeti kibir ve gurur, asaletin afeti ise iftihar edip kibirlenmektir.”

473- (21)... Aban el- Ahmer Sadık el- Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Bir kişi İmam Cafer'in (a.s) yanına gelerek ona: “Annem ve babam sana feda olsun! Bana nasihat et.” dedi. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

“Eğer Allah Tebareke ve Teâlâ rızkına kefil olmuşsa, öyleyse bu çaban niye? Eğer rızık (*kullar arasında*) taksim edilmişse, öyleyse bu hırsın niye? Eğer hesap haksa, öyleyse mal toplamak niye? Eğer hak ve hukukun Allah Azze ve Celle tarafından sorulması haksa, öyleyse cimrilik niye? Eğer Yüce Allah'ın azabı ateşse, öyleyse günah işlemek niye? Eğer ölüm haksa, bu neşe niye? Eğer Yüce Allah'ın huzuruna gelmek haksa, öyleyse bu hilekârlık niye? Eğer şeytan düşmansa, bu gaflet niye? Eğer sırat köprüsünden geçmek haksa, kendini beğenmişlik niye? Eğer tüm şeyler kaza ve kader esasına göreyse, hüznü ve keder niye? Ve eğer dünya faniyse, onda sükûnet niye?”

474- (22)... Ahmed b. Abdullah Cuybârî, İmam Rıza'dan (a.s) , O da atalarından (a.s) Hz. Ali'nin (a.s) Peygamber'den (s.a.a) şöyle naklettiğini rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle Âdem'i (a.s) yaratmadan iki bin yıl önce mukadderatı takdir etmiş ve gerekli olan tedbirleri de almıştır.”

عَلَيْ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدَّرَ الْمَقَادِيرَ وَ دَبَّرَ التَّدَابِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِالْفَنَى عَامٍ.

٢٣- حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْنَانِيُّ الرَّازِيُّ الْعَدْلُ بِيْلَخٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَهْرَوَيْهِ الْقَزْوِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ:

إِنَّ يَهُودِيًّا سَأَلَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ع فَقَالَ أَخْبِرْنِي عَمَّا لَيْسَ لِلَّهِ وَ عَمَّا لَيْسَ عِنْدَ اللَّهِ وَ عَمَّا لَا يَعْلَمُهُ اللَّهُ.

فَقَالَ ع أَمَّا مَا لَا يَعْلَمُهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَذَلِكَ قَوْلُكُمْ يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ إِنَّ غُزِيرًا ابْنُ اللَّهِ وَ اللَّهُ لَا يَعْلَمُ لَهُ وَلَدًا. وَ أَمَّا قَوْلُكَ مَا لَيْسَ لِلَّهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ وَ قَوْلُكَ مَا لَيْسَ عِنْدَ اللَّهِ فَلَيْسَ عِنْدَ اللَّهِ ظُلْمٌ لِلْعِبَادِ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ أَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.

٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ اللَّيْثِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ قِرَاءَةً عَنِ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ عَوَانَةَ بْنِ الْحَكَمِ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ السَّاعِدِيِّ وَ أَبِي بَكْرٍ الْخُرَّاسَانِيِّ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ حَصِيرَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُنْدَبٍ عَنْ أَبِيهِ وَ غَيْرِهِ:

أَنَّ النَّاسَ أَتَوْا الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ بَعْدَ وَفَاةِ عَلِيٍّ ع لِئِبْيَايَعُوهُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَيَّ مَا قَضَى مِنْ أَمْرٍ وَ خَصَّ مِنْ فَضْلٍ وَ عَمَّ مِنْ أَمْرٍ وَ جَلَّلَ مِنْ عَافِيَةٍ حَمْدًا يُتِمُّ بِهِ عَلَيْنَا نِعْمَهُ وَ نَسْتَوْجِبُ بِهِ رِضْوَانَهُ إِنَّ الدُّنْيَا دَارُ بَلَاءٍ وَ فِتْنَةٍ وَ كُلُّ مَا فِيهَا إِلَيَّ زَوَالٍ وَ قَدْ تَبَّأْنَا اللَّهَ عَنْهَا كَيْمَا نَعْتَبِرَ فَقَدَّمَ إِلَيْنَا بِالْوَعِيدِ كَيْ لَا يَكُونَ لَنَا حُجَّةٌ بَعْدَ الْإِنْذَارِ فَارْهَدُوا فِيمَا يَفْتَنِي وَ ارْغَبُوا فِيمَا يَبْقَى وَ خَافُوا اللَّهَ فِي السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَةِ إِنَّ عَلَيْنَا ع فِي الْمَحْيَا وَ الْمَمَاتِ وَ الْمُبْعَثِ عَاشَ بِقَدَرٍ وَ مَاتَ بِأَجَلٍ وَ إِنِّي أَبَايَعُكُمْ عَلَيَّ أَنْ تُسَالِمُوا مَنْ سَالَمْتُ وَ تَحَارِبُوا مَنْ حَارَبْتُ فَبَايَعُوهُ عَلَيَّ ذَلِكَ.

475- (23)... Ali b. Mihreveyh Kazvinî İmam Rıza'dan (a.s) , O da atalarından (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Yahudi'nin biri, Müminlerin Emiri Ali'nin (a.s) yanına gelerek: "Allah'ın olmayan, Allah'ın katında olmayan ve Allah'ın bilmediği şeyler nelerdir? Bunları bana haber verir misin?" dedi.

Hz. Ali (a.s) cevaben şöyle buyurdular: "Yüce Allah'ın bilmediği şey, siz Yahudilerin 'Üzeyr Allah'ın oğludur' demenizdir ki Allah, kendine ait bir çocuğunun olduğunu bilmiyor. Onun olmayan şeye gelince; o, şeriktir, çünkü Allah'ın şerik ve ortağı yoktur. Allah'ın yanında olmayan şey ise zulümdür. Allah Teâlâ hiçbir zaman kullarına zulmetmez."

Yahudi bu cevapları duyunca şöyle dedi: "Tanıklık ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine tanıklık ederim ki Muhammed (s.a.a) O'nun Resûlü'dür."

476- (24)... Abdurrahman b. Cundeb, babasından ve başkalarından şöyle rivayet etmiştir:

Ali b. Ebu Talip (a.s) şehid olduktan sonra, halk biat etmek için Hz. Hasan'ın (a.s) yanına geldi. İmam Hasan (a.s) onlara şöyle buyurdu: "Hükmettiği işlerden, mahsus kıldığı faziletlerden, umum için karar kıldığı emirlerden ve yüce kıldığı afiyetinden dolayı hamd Allah'a mahsustur. O'na şükranlarımı sunuyorum ki o şükranla bize nimetlerini tamamladı ve O'nun bizden razı olmasına sebep oldu. Şüphesiz dünya belâ (*imtihan*) ve fitne yurdudur. Onda olan her şey yok olacaktır. Gerçekten Allah, ders almamız için bize ondan haber vermiş ve öncelikli olarak bize tehdidi ön planda tutmuş ki uyarı ve ikazdan sonra bizim için bir hüccet ve delil kalmasın. Öyleyse yok olup fani olacak şeylerden el çekin, zahid olun ve onda kalıcı olan şeylere rağbet edin. Gizlide ve açıkta Allah'tan korkun. Hakikaten Ali (a.s) hayatında, ölümünde ve dirilişinde kadere göre yaşadı ve ona öngörülen ecelle öldü. Kuşkusuz, ben her ne zaman birileriyle sulh etsem sulh etmeniz ve savaşırsam savaşmanız şartıyla biati kabul ediyorum. Daha sonra herkes bu şartla O'na (a.s) biat etti."

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmakta:

İnsanın ölüm eceli, onun öldüğü an ve yaşamasının eceli de onun

قال محمد بن علي بن الحسين مصنف هذا الكتاب أجل موت الإنسان هو وقت موته و أجل حياته هو وقت حياته و ذلك معنى قول الله عز و جل - فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ و إن مات الإنسان حتف أنفه علي فراشه أو قتل فإن أجل موته هو وقت موته و قد يجوز أن يكون المقتول لو لم يقتل لمات من ساعته و قد يجوز أن يكون لو لم يقتل لبقى و علم ذلك مغيب عنا -

و قد قال الله عز و جل - قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ و قال عز و جل قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ و لو قتل جماعة في وقت لجاز أن يقال إن جميعهم ماتوا بآجالهم و إنهم لو لم يقتلوا لماتوا من ساعتهم كما كان يجوز أن يقع الوباء في جميعهم فيميتهم في ساعة واحدة و كان لا يجوز أن يقال إنهم ماتوا بغير آجالهم و في الجملة إن أجل الإنسان هو الوقت الذي علم الله عز و جل أنه يموت فيه أو يقتل و قول الحسن ع في أبيه ع إنه عاش بقدر و مات بأجل تصديق لما قلناه في هذا الباب و الله الموفق للصواب بمنه.

٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ السَّجَزِيُّ بَيْسَابُورَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو نَصْرِ مَنصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْبَهَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الْحَرَّانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع أَلَا نَحْرُسُكَ قَالَ حَرَسُ كُلِّ امْرِئٍ أَجَلَهُ.

٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا مَنصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ كُنَّا مَعَ سَعِيدِ بْنِ قَيْسٍ بِصَفَيْنَ لَيْلًا وَ الصَّفَّانُ يَنْظُرُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ حَتَّى جَاءَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فَتَرَلْنَا عَلِيَّ فَنَائِهِ فَقَالَ لَهُ سَعِيدُ بْنُ قَيْسٍ أَفِي هَذِهِ السَّاعَةِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمَا خِفْتَ شَيْئًا قَالَ وَ أَيْ شَيْءٍ أَخَافُ

yaşadığı andır. İşte bu Yüce Allah'ın buradaki sözünün anlamıdır: **“Onların ecelleri gelince, ne bir saat ertelenebilirler ne de öne alınabilirler. (A'raf, 34)”** İnsan doğal bir şekilde yatağında eceliyle de ölse veya öldürülse de o kişinin eceli öldüğü andır. Öldürülen şahsın eğer öldürülmeseydi normal yolla ölmesi veya öldürülen şahsın yaşayarak kalması mümkündür. Bunun ilmi bize gizlidir. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“De ki: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. (Al-i İmran, 154)”** ve ayrıca Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“(Resûlüm!) De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz! (Ahzab, 16)”** Eğer bir anda bir topluluğun tamamı öldürülürse, bunların hepsi kendi ecelleriyle öldü denilmesi doğrudur. Eğer bunlar öldürülmeseydi yine de aynı anda öleceklerdi. Aynı şekilde onların hepsine aynı anda veba hastalığı bulaşabilir ve hepsini aynı anda öldürebilirdi. Bunlar ecelleriyle ölmediler demek doğru değildir. Özet olarak insanın eceli Yüce Allah'ın kişinin normal eceliyle mi yoksa öldürüleceğini mi bildiği bir vakitteki ölümüdür. İmam Hasan'ın “Kadere göre yaşadı ve ona öngörülen ecelle öldü” sözü de bu babda dediğimiz şeyleri tasdik etmektedir. Allah kendi bağışı ile doğru yola başarı ihsan edendir.

477- (25)... Yahya b. Ebu Kesir şöyle rivayet etmiştir:

İmam Ali'ye (a.s) , “Seni koruyalım mı?” diye sorulunca şöyle buyurmuştur: “Her insanın eceli onu korur.”

478- (26)... Said b. Veheb şöyle rivayet etmiştir:

Bir gece Said b. Kays ile Sıfın'de idik. İki ordu birbirini gözetiyordu. O arada Hz. Ali (a.s) geldi. Biz de hemen huzuruna vardık. Said b. Kays kendisine, “Ey Müminlerin Emiri! Bu saatte mi geldin? Bir şeyden korkmadın mı?” diye sorunca Hz. Ali şöyle buyurdu: “Neden korkayım? Şüphesiz herkes için iki melek tayin edilmiştir. Bu melekler onu kuyuya düşmekten, bir hayvanın kendisine zarar vermesinden veya bir dağın tepesinden düşmekten korurlar. Ta ki kaderi gelir çatar. Kaderi (eceli) gelince de onu eceliyle baş başa bırakırlar.”

إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ مَعَهُ مَلَكَانِ مُوَكَّلَانِ بِهِ أَنْ يَقَعَ فِي بُئْرٍ أَوْ تَضُرَّ بِهِ دَابَّةٌ أَوْ يَتَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْقَدَرُ فَإِذَا أَتَى الْقَدَرُ خَلَّوْا بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ.

٢٧- حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ تَمِيمِ السَّرْحَسِيِّ بِسَرْحَسٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو لَبِيدٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّامِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدِ الْجَوْهَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ حُلُولِهِ وَ مُرِّهِ.

٢٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الطَّائِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ الْأَدْمِيُّ الرَّازِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ الْكُوفِيِّ قَالَ سَمِعْتُ سَيِّدِي عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي أَبِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ الرِّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ ع وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو الْحَافِظُ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْقَاسِمِ إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرٍ الْعُلَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَرَشِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ ع وَ اللَّفْظُ لِعَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ عَلَيَّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فَقَالَ أَخْبِرْنَا عَنْ خُرُوجِنَا إِلَى أَهْلِ الشَّامِ أَمْ بِقَضَاءٍ مِنَ اللَّهِ وَ قَدَرٍ فَقَالَ لَهُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع أَجَلٌ يَا شَيْخُ فَوَ اللَّهُ مَا عَلَوْتُمْ تَلَعَةً وَ لَا هَبِطْتُمْ بَطْنَ وَادٍ إِلَّا بِقَضَاءٍ مِنَ اللَّهِ وَ قَدَرٍ فَقَالَ الشَّيْخُ عِنْدَ اللَّهِ أَحْتَسِبُ عَنَائِي يَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ مَهْلًا يَا شَيْخُ لَعَلَّكَ تَظُنُّ قَضَاءَ حَتْمًا وَ قَدَرًا لَا زِمًا لَوْ كَانَ كَذَلِكَ لَبُطِلَ الثَّوَابُ وَ الْعِقَابُ وَ الْأَمْرُ وَ النَّهْيُ وَ الرَّجْرُ وَ لَسَقَطَ مَعْنَى الْوَعِيدِ وَ الْوَعْدِ وَ لَمْ يَكُنْ عَلَيَّ مُسِيءٌ لَا لَيْمَةً وَ لَا لِمُحْسِنٍ مَحْمَدَةٌ وَ لَكَانَ الْمُحْسِنُ أَوْلَى بِاللَّيْمَةِ مِنَ الْمُذْنِبِ وَ الْمُذْنِبُ أَوْلَى بِالْإِحْسَانِ مِنَ الْمُحْسِنِ تِلْكَ مَقَالَةُ عَبْدِةِ الْأَوْتَانِ وَ خَصْمَاءِ الرَّحْمَنِ وَ قَدَرِيَّةِ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَ مَجُوسِهَا يَا شَيْخُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ كَلَّفَ تَخْيِيرًا وَ نَهْيَ تَحْذِيرًا وَ أَعْطَى عَلَيَّ الْقَلِيلَ كَثِيرًا وَ لَمْ يُعْصِ مَغْلُوبًا وَ لَمْ يُطْعِ مُكْرَهًا وَ لَمْ يَخْلُقِ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا

479- (27)... Amr b. Şueyb babasından oda atalarından Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Kaderin hayrına, şerrine, tatlılığına ve acılığına inanmadıkça sizlerden hiçbiriniz iman etmiş olmazsınız.”

480- (28)... Muhammed b. İmran ed- Dekkak şöyle rivayet etmiştir:

Bir ara Irak halkından bir adam Emirul Müminin'in (*Ali b. Ebu Tâlib aleyhisselâm*) yanına gelerek şöyle dedi: “Ey Emirul Müminin! Bize haber ver. Bizim Şamlılarla savaşmak üzere gidişimiz Allah'ın kaza ve kaderi sonucu muydu?”

Emirul Müminin dedi ki: “Evet, ey yaşlı adam. Allah'a and olsun ki aştığınız hiçbir tümsek ve indiğiniz hiçbir vadi yoktur ki, bunu Allah'ın kaza ve kaderiyle gerçekleştirmiş olmayasınız.” Bunun üzerine yaşlı adam şöyle dedi: “Ey Emirul Müminin! Öyleyse ben Allah katından zahmetlerimin karşılığını mı alacağım?”

Emirul Müminin (*Ali b. Ebu Tâlib aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Ya-vaş ol ey yaşlı adam! Sen her halde bunun kesinleşmiş bir kaza, bir hüküm, kaçınılmaz bir kader olduğunu sanıyorsun.⁷⁹ Eğer böyle olsaydı sevabın, cezanın, emir ve yasağın, menetmenin bir anlamı olmazdı. Vadin ve azab tehdidinin anlamı kalmazdı. Kötünün yerilmesi, iyilik yapanın övülmesi söz konusu olmaz; hatta iyilik yapan günah işleyenden daha fazla kınanmaya layık olurdu. Günah işleyen de iyilik yapandan daha fazla iyiliğe layık olurdu. Bunlar putlara kulluk sunanların, Rahman Allah'ın düşmanlarının, bu ümmetin kadercilerinin ve Mecusîlerinin sözleridir.

Ey yaşlı adam! Allah Azze ve Celle, insanlara seçme hakkı sunarak onlara yükümlülük vermiştir. Korkutarak yasaklamıştır. İşlenen az bir iyiliğe büyük bir sevap vermiştir. O'na karşı çıkanlar bu işe zorlanmak üzere alt edildikleri için böyle bir günahı işlemiş değildirler. O'na itaat edenler, bu eyleme mecbur bırakıldıkları için O'na itaat etmiş değildirler. Gökleri, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları boşuna yaratmamıştır. Bu kâfirlerin zannıdır. Ateşte kâfirlerin vay haline.”

Bu sözlerden sonra yaşlı adam ayağa kalkarak şu beyitleri okudu:

“Sen imamsın ki, sana itaat ettiğimiz için / Kurtuluş günü Rahman'dan bağışlanma umuyoruz.

بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ قَالَ فَهَؤُلاءِ الشَّيْخُ وَهُوَ يَقُولُ -

أَنْتَ الْإِمَامُ الَّذِي نَرْجُو بَطَاطِيهِ / يَوْمَ التَّجَاةِ مِنَ الرَّحْمَنِ غُفْرَانًا
أَوْضَحْتَ مِنْ دِينِنَا مَا كَانَ مُلْتَبِسًا / جَزَاكَ رَبُّكَ عَنَّا فِيهِ إِحْسَانًا
فَلَيْسَ مَعْدِرَةً فِي فِعْلٍ فَاحِشَةٍ / قَدْ كُنْتُ رَاكِبَهَا فِسْقًا وَ عِصْيَانًا
لَا وَلَا وَلَا قَائِلًا نَاهِيَهُ أَوْقَعَهُ / فِيهَا عَبْدْتُ إِذَا يَا قَوْمِ شَيْطَانًا
وَلَا أَحَبَّ وَلَا شَاءَ الْفُسُوقَ وَلَا / قَتَلَ الْوَلِيَّ لَهُ ظُلْمًا وَ عُذْوَانًا
أَنْنِي يُحِبُّ وَ قَدْ صَحَّتْ عَزِيمَتُهُ / ذُو الْعَرْشِ أَعْلَنَ ذَاكَ اللَّهُ إِعْلَانًا.

قال مصنف هذا الكتاب لم يذكر محمد بن عمر الحافظ في آخر هذا الحديث إلا بيتين

من هذا الشعر من أوله.

وَ حَدَّثَنَا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيُّ الْغَزَائِمِيُّ
قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ رُمَيْحِ النَّسَوِيِّ بِجُرْجَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ
إِسْحَاقَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِغَدَادَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عِيسَى الْمُرُوزِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ
عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَلَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَجِيحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ
عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع وَ حَدَّثَنَا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَيْضًا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ
بْنُ عَلِيٍّ الشُّكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ بَكَّارٍ الضَّبِّيُّ
قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْهَذَلِيُّ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

لَمَّا انْصَرَفَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع مِنْ صَفَيْنَ قَامَ إِلَيْهِ شَيْخٌ مِمَّنْ شَهِدَ مَعَهُ الْوَاقِعَةَ فَقَالَ يَا أَمِيرَ
الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنَا عَنْ مَسِيرِنَا هَذَا أَ بِقَضَاءٍ مِنَ اللَّهِ وَ قَدَرٍ وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ مِثْلَهُ سَوَاءً إِلَّا أَنَّهُ زَادَ
فِيهِ فَقَالَ الشَّيْخُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا الْقَضَاءُ وَ الْقَدَرُ اللَّذَانِ سَافَقَانَا وَ مَا هَبَطْنَا وَادِيًا وَ لَا عَلَوْنَا
تَلَعَةً إِلَّا بَيْنَهُمَا فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع الْأَمْرُ مِنَ اللَّهِ وَ الْحُكْمُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - وَ قَضَى رَبُّكَ
أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا أَى أَمَرَ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا.

٢٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ

Dinimizde kapalı olan her meselemizi açıkladın / Bizden taraf iyiliğine iyilikle karşılık versin Rabbin

Kötü eyleme karşılık hiçbir mâzeret yoktur / Eğer fâsıklık ve isyankârlığımdan dolayı onu yapmış isem.

Asla, asla! Kötülükten nehyedene (Allah’a), demem bırak da onu yapayım / Ey kavmim, eğer böyle olursa şeytana tapmış olurum.

Kötülüğü sevmem, onu istemem de / Allah’ın velisine zulüm ve düşmanlığa rıza göstermem

Nasıl bu işi sevebilirim ki arşın sahibi olanın kararı / doğru olandır ve Allah onu açık bir şekilde duyurmuştur.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmuştur:

Muhammed b. Ömer, bu hadisin sonunda şiirin sadece ilk iki beytini nakletmiştir. İbn Abbas buradaki olayı şöyle anlatmıştır:

“Emirul Mü’minin (Hz. Ali b. Ebu Tâlib aleyhisselâm) Sıffin’dan döndükten sonra onunla savaşa katılmış yaşlı bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi: Ey Emirul Müminin, bize haber ver. «Bizim bu gidişimiz Allah’ın kaza ve kaderi sonucu muydu?» İbn Abbas hadisi yukarıdaki gibi nakletmiştir ancak yukarıda geçmeyen bu cümlelere yer verilmiştir: «Yaşlı adam dedi ki: ‘Ey Emirul Müminin! Kaza ve kadar nedir? Bizi hareket ettirip, indiğimiz vadileri ve aştığımız tüm tümsekler bunlardan mı kaynaklanmaktadır?’ Müminlerin Emiri şöyle buyurdu: ‘Emir ve hüküm Allah’tandır.’ Sonra şu ayeti tilâvet etti: **“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanız da iyi davranmanızı kesin bir şekilde hükmetti.** (İsra, 23)” ; yani emretti.

481- (29)... Ali b. Sâlim Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’a (a.s) : “Acaba ‘ruka’ (her hangi bir zararın defedilmesi için boyuna asılan kemik veya taş parçası) kaderden bir şeyi defeder mi?” diye bir soru sordum. İmam şöyle buyurdu: “Onun kendisi kaderdendir.” Sonra şöyle buyurdu: “Kaderiyeler, bu ümmetin Mecusîleridir. Onlar Allah’ı adaletiyle vasıflandırmak isterlerken hükümdarlığından çıkaran kimselerdir. Bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur: **O**

النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّقْيِ أ تَدْفَعُ مِنَ الْقَدْرِ شَيْئاً فَقَالَ هِيَ مِنَ الْقَدْرِ وَ قَالَ ع إِنَّ الْقَدْرِيَّةَ مَجْهُوسٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ وَ هُمْ الَّذِينَ أَرَادُوا أَنْ يَصِفُوا اللَّهَ بِعَدْلِهِ فَأَخْرَجُوهُ مِنْ سُلْطَانِهِ وَ فِيهِمْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ - يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ. إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ.

٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْفَارِسِيِّ الْعَرَائِمِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ رُمَيْحِ النَّسَوِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ بِالْبَصْرَةِ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُعَلَّى بْنِ أَسَدِ الْعَمِيِّ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْغَلَابِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى بْنِ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَسَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ فَقَالَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ لِأَهْلِ النَّارِ بِقَدْرِ أَعْمَالِهِمْ.

٣١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْكُوفِيُّ عَنْ أَبِيهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ أَنَّهُ سُئِلَ الصَّادِقُ ع عَنِ الصَّلَاةِ خَلْفَ مَنْ يُكَذِّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ فَلْيُعِدْ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّاهَا خَلْفَهُ.

٣٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فِي الْقَدْرِ أَلَا إِنَّ الْقَدْرَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ وَ سِتْرٌ مِنْ سِتْرِ اللَّهِ وَ حِزْزٌ مِنْ حِزْرِ اللَّهِ مَرْفُوعٌ فِي حِجَابِ اللَّهِ مَطْوِيُّ عَنْ خَلْقِ اللَّهِ مَحْتُومٌ بِخَاتَمِ اللَّهِ سَابِقٌ فِي عِلْمِ اللَّهِ وَضَعَ اللَّهُ الْعِبَادَ عَنْ عِلْمِهِ وَ رَفَعَهُ فَوْقَ شَهَادَاتِهِمْ وَ مَبْلَغُ عُقُولِهِمْ لِأَنَّهُمْ لَا يَنَالُونَهُ بِحَقِيقَةِ الرَّبَّانِيَّةِ وَ لَا بِقُدْرَةِ الصَّمَدَانِيَّةِ وَ لَا بِعِظَمَةِ النُّورَانِيَّةِ وَ لَا بِعِزَّةِ الْوَحْدَانِيَّةِ لِأَنَّهُ بَحْرٌ زَاخِرٌ خَالِصٌ لِلَّهِ تَعَالَى عُمُقُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ عَرْضُهُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ أَسْوَدُ كَاللَّيْلِ الدَّامِسِ كَثِيرُ الْحَيَاتِ وَ الْحَيَاتَانِ يَعْلُو

gün yüzüstü ateşe sürüklendiklerinde ‘Cehennemini elemi tadın!’ denir. Hiç şüphesiz biz, her şeyi kadere (bir ölçüye) göre yarattık. (Kamer, 48 ve 49. Ayetler)”

482- (30)...Abdullah b. Hasan babalarından şöyle rivayet etmiştir:

Hasan b. Ali b. Ebu Talib’e (a.s) Yüce Allah’ın bu ayeti: **“Hiç şüphesiz biz, her şeyi kadere (bir ölçüye) göre yarattık. (Kamer, 49)”** sorulunca şöyle buyurdu: “Yani Allah Azze ve Celle şöyle diyor: Hiç şüphesiz biz, her şeyi cehennem ehlinin amelleri ölçüsüne göre yarattık.”

483- (31)... İsmail b. Müslim Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Hız. Sadık’a (a.s) Yüce Allah’ın kaderini yalanlayanın arkasında namaz kılmanın hükmü sorulduğunda imam şöyle buyurdu: “Onun arkasında kılının tüm namazlar iade edilmelidir.”

484- (32)... Esbağ b. Nubate şöyle rivayet etmiştir:

Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) *“kader”* hakkında şöyle buyurmuştur: *“Kader”* Allah’ın sırlarından bir sır, Allah’ın örtülerinden bir örtü, Allah’ın ulaşılmaz sığınaklarından bir sığınaktır. Allah’ın hicabında yukarı çıkarılmış, Allah’ın kullarından kaldırılmıştır. Allah’ın mühürüyle damgalanmış, Allah’ın ilminde öne geçmiştir. Allah ona olan ilmi kullarından almış, onu görüşlerinin üzerinde, akıllarının eremeyeceği yere kaldırmıştır. Çünkü onlar, rabbanî hakikate, sonsuz kudrete, nuranî azamete ve ilâhî kaderin vahdaniyet izzetine erişemezler; zira *“kader”* Allah Teâlâ’ya mahsus coşkun ve halis bir deryadır. Derinliği göklerle yer kadar, genişliği doğuyla batı kadardır. Zifiri gece karanlığı gibi karanlık, yılan ve balinalarla dolu, bir yukarı bir aşağı inerler. Onun derinliğinde aydınlatıcı bir güneş vardır. Bir ve Tek olan Allah’tan başkasının ondan haberdar olması reva değildir. Her kim ondan haberdar olmaya çalışsa Yüce Allah’ın hükmüne muhalefet etmiş ve hükümdarlığında O’nunla mücadeleye girişmiştir ve onun hicap ve sırrını ortaya döken **“Allah’ın gazabına uğramış olur. Onun varacağı yer de cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası! (Enfal, 16)”**

مَرَّةً وَ يَسْأَلُ أُخْرَى فِي قَعْرِهِ شَمْسٌ تُضِيُّ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَطَّلَعَ إِلَيْهَا إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْفَرْدُ فَمَنْ تَطَّلَعَ إِلَيْهَا فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي حُكْمِهِ وَ نَازَعَهُ فِي سُلْطَانِهِ وَ كَشَفَ عَنْ سِتْرِهِ وَ سِرِّهِ وَ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ مَاوَاهُ جَهَنَّمَ وَ بَشَسَ الْمَصِيرَ

قال مصنف هذا الكتاب نقول إن الله تبارك و تعالى قد قضى جميع أعمال العباد و قدرها و جميع ما يكون في العالم من خير و شر و القضاء قد يكون بمعنى الإعلام كما قال الله عز و جل - وَ قَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ يَرِيدُ أَعْلَمْنَاهُمْ وَ كما قال الله عز و جل - وَ قَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ يَرِيدُ أَخْبَرْنَاهُ وَ أَعْلَمْنَاهُ فَلَا يَنْكُرُ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عز و جل يقضى أعمال العباد و سائر ما يكون من خير و شر علي هذا المعنى لأن الله عز و جل عالم بها أجمع و يصح أن يعلمها عباده و يخبرهم عنها و قد يكون القدر أيضا في معنى الكتاب و الإخبار كما قال الله عز و جل - إِلَّا أَمْرًا تَهُ قَدَرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ يعني كتبنا و أخبرنا.

و قال العجاج و اعلم بأن ذا الجلال قد قدر في الصحف الأولى التي كان سطر و قدر معناه كتب.

و قد يكون القضاء بمعنى الحكم و الإلزام قال الله عز و جل - وَ قَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا يَرِيدُ حُكْمَ بِذَلِكَ وَ أَلْزَمَهُ خَلْقَهُ فَقَدْ يَجُوزُ أَنْ يَقَالَ إِنْ اللَّهُ عز و جل قد قضى من أعمال العباد علي هذا المعنى ما قد أَلْزَمَهُ عِبَادَهُ وَ حُكْمَ بِهِ عَلَيْهِمْ وَ هِيَ الْفَرَائِضُ دُونَ غَيْرِهَا وَ قد يجوز أيضا أَنْ يَقْدِرَ اللَّهُ أَعْمَالَ الْعِبَادِ بِأَنْ يَبَيِّنَ مَقَادِيرَهَا وَ أَحْوَالَهَا مِنْ حَسَنٍ وَ قَبِيحٍ وَ فَرَضٍ وَ نَافِلَةٍ وَ غَيْرِ ذَلِكَ وَ يَفْعَلُ مِنَ الْأَدَلَّةِ عَلَي ذَلِكَ مَا يَعْرِفُ بِهِ هَذِهِ الْأَحْوَالُ لِهَذِهِ الْأَفْعَالِ فَيَكُونُ عز و جل مقدرًا لها فِي الْحَقِيقَةِ وَ لَيْسَ يَقْدِرُهَا لِيَعْرِفَ مَقْدَارَهَا - وَ لَكِنْ لِيَبَيِّنَ لغيرِهِ مَنْ لَا يَعْرِفُ ذَلِكَ حَالِ مَا قَدَرَهُ بِتَقْدِيرِهِ إِيَّاهُ وَ هَذَا أَظْهَرَ مِنْ أَنْ يَخْفِيَ وَ أَبَيَّنَ مِنْ أَنْ يَحْتَاجَ إِلَى الْاسْتِشْهَادِ عَلَيْهِ أَلَا تَرَى أَنَا قَدْ نَرَجِعُ إِلَى أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ بِالصَّنَاعَاتِ فِي

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle buyurmuştur:

Hiç şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ, kulların tüm amellerine hükmederek, onları mukadder etmiştir ve aynı şekilde dünyada olan tüm şeylerin hayır ve şerrini de. “*Kaza*” bazen Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi **“Biz, Kitap’ta İsrail oğullarına hükmettik... (İsra, 4)”** duyuru ve ilân anlamında kullanılmıştır. Yani onunla duyurduk anlamı irade edilmiştir. Aynı şekilde Allah Azze ve Celle: **“Ona şu durumu kesin olarak hükmettik: ‘Sabaha çıkarken onların sonu kesilmiş olacak.’ (Hicr, 66)”**; yani ona haber verdik ve bildirdik. Yüce Allah’ın kulların amellerine ve bu anlamda hayır ve şer olan tüm şeylere (*kaza*) hükmetmiştir. Çünkü Allah Azze ve Celle onların tamamına âlimdir ve kullarını bilgilendirerek onları haberdar etmesi doğrudur. Bazen “*kader*”, kitap ve haber anlamında kullanılmıştır. Allah Azze Celle’nin burada buyurduğu gibi: **“Fakat karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik. (Hicr, 60)”**; yani yazdık ve haber verdik.

“Accac” şiirinde şöyle demektedir: “Bil ki ‘zil Celâl’ gönderdiği ilk kitaplarında yazmış ve takdir etmişti ki ‘*kader*’ kitap anlamındadır.”

“*Kaza*” bazen hüküm ve mecbur etmek anlamındadır. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. (İsra, 23)”**. Yani; ‘hükmetti ve kullarını bu işe mecbur etti’. Ve bu şekilde söylemek mümkündür: “Allah Azze ve Celle kullarının ibadetlerine hükmetti bu manada ki onları bu işe mecbur ederek bu işlerin yapılmasını onlara emretti. Bunlar farzlardır başka bir şey değil. Aynı şekilde kulların amellerini mukadder ederek onların iyi tarafını, kötü tarafını, farzlığını, müstehaplığını ve bunun dışındakilerin ölçülerini ve durumlarını bildirmesi uygundur. Bu işlerin değişik durumlarının tanınması için kullanılan deliller ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı hakikatte Allah Azze ve Celle onlara ölçü koyandır. Bu, onların ölçülerini bildiği anlamında değildir. Bilâkis kendi dışındakilerine bilmedikleri şeylerin durumlarını ve Allah onların takdiriyle mukadder etmiştir sözünü aydınlatmış olsun ve bunların gizli kalması aydınlanmış ve şahit getirme ihtiyacı duyulmuş olsun. Acaba yapılan şeylerin ölçülerini öğrenmek için bilgi sahiplerine müracaat ettiğimizi görmüyor musunuz? Bilgi sahiplerinin o şeylerin ölçülerini bizim için takdir etmeleri ve onlara olan bilgileri menedilmemiştir. Yüce Allah’ın onlara kulları için hükmetme-

تقديرها لنا فلا يمنعهم علمهم بمقاديرها من أن يقدروها لنا ليبينوا لنا مقاديرها و إنما أنكرنا أن يكون الله عز و جل حكم بها علي عباده و منعهم من الانصراف عنها أو أن يكون فعلها و كونها فأما أن يكون الله عز و جل خلقها خلق تقدير فلا ننكره. و سمعت بعض أهل العلم يقول إن القضاء علي عشرة أوجه.

فأول وجه منها العلم و هو قول الله عز و جل - إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضَاهَا
يعنى علمها.

و الثاني الإعلام و هو قوله عز و جل - وَ قَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ وَ قَوْلَهُ
عز و جل - وَ قَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَى أعلماه.

و الثالث الحكم و هو قوله عز و جل - وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ أَى يحكم بالحق.

و الرابع القول و هو قوله عز و جل - وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ أَى يقول الحق.

و الخامس الحتم و هو قوله عز و جل - فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ يَعْنِي حتمنا فهو القضاء
الحتم.

و السادس الأمر و هو قوله عز و جل - وَ قَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ يَعْنِي أمر ربك.

و السابع الخلق و هو قوله عز و جل - فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ - يعنى خلقهن.

و الثامن الفعل و هو قوله عز و جل - فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ أَى افعل ما أنت فاعل.

و التاسع الإتمام و هو قوله عز و جل - فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَىٰ الْأَجَلَ وَ قَوْلَهُ عز و جل
حكاية عن موسى أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَ اللَّهُ عَلَيَّ مَا نَقُولُ وَ كَيْلُ أَى أتممت.

و العاشر الفراغ من الشيء و هو قوله عز و جل - قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ يعنى

فرغ لكما منه.

si ve onları bu işlerden sakındırması veya Allah'ın onları yapmasını ve oluşturmalarını biz inkâr ediyoruz. Ama Yüce Allah'ın onları ölçüleri üzerine yarattığı konusunu inkâr etmiyoruz. Bazı âlimlerden “kaza”nın on kısım olduğunu söylediklerini duydum. Onlar şunlardır:

1) **İlim anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi: *“Ancak Yakup içindeki isteği açığa vurmuş oldu. (Yusuf, 68)”*; yani bildi.

2) **Duyuru ve ilân anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi: *“Biz, Kitap'ta İsrailoğulların hükmettik... (İsra, 4)”* ve Yüce Allah'ın buradaki sözü: *“Ona şu durumu kesin olarak hükmettik. (Hicr, 66)”*, yani ona duyurduk, ilân ettik.

3) **Hüküm anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Allah hak ile hükmeder. (Mü'min, 20)”*. Yani; hak ile hükmedir.

4) **Söz anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Allah hak ile hükmeder. (Mü'min, 20)”*. Yani; hakkı söyler.

5) **Kesinlik ve katiyet anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Ona ölümü hükmettiğimiz zaman...(Sebe, 14)”*. Yani; ölümlü kesin kıldık. Bu da kesin kazadır. (ecel)

6) **Emir anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi hükmetti...(İsra, 23)”*. Yani; Rabbin emretti.

7) **Yaratmak anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı. (Fussilet, 12)”*. Yani; onları yarattı.

8) **Fiil ve eylem anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Öyle ise yapacağını yap! (Taha, 72)”*. Yani; yapmak istediğin her neyse yap.

9) **Bir şeyi sonlandırmak anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Musa, süreyi tamamlayınca... (Kasas, 29)”* ve aynı şekilde Yüce Allah'ın Musa'nın (a.s) sözünü naklettiği şu ayette olduğu gibi *“İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir. (Kasas, 28)”*. Yani; tamamlarsam.

10) **Bir şeyden feragat etmek anlamında:** Yüce Allah'ın buradaki sözünde olduğu gibi *“Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir. (Yusuf, 41)”*. Yani; o ikisinden sizin için feragat etti.

و قول القائل قد قضيت لك حاجتك يعنى فرغت لك منها.

فيجوز أن يقال إن الأشياء كلها بقضاء الله و قدره تبارك و تعالى بمعنى أن الله عز و جل قد علمها و علم مقاديرها و له عز و جل في جميعها حكم من خير أو شر فما كان من خير فقد قضاه بمعنى أنه أمر به و حتمه و جعله حقا و علم مبلغه و مقداره و ما كان من شر فلم يأمر به و لم يرضه و لكنه عز و جل قد قضاه و قدره بمعنى أنه علمه بمقداره و مبلغه و حكم فيه بحكمه.

و الفتنة علي عشرة أوجه فوجه:

منها الضلال.

و الثانى الاختبار و هو قول الله عز و جل: ﴿ وَفْتَنَّاكَ فُتُونًا ﴾ يعنى اختبارناك اختبارا. و قوله عز و جل ﴿ أَلَمْ أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴾ أى لا يختبرون.

و الثالث الحجة و هو قوله عز و جل - ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فَتْنُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ.

و الرابع الشرك و هو قوله عز و جل - وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ.

و الخامس الكفر و هو قوله عز و جل - أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا يعنى فى الكفر.

و السادس الإحراق بالنار و هو قوله عز و جل - إِنَّ الدِّينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ الْآيَةُ يعنى أحرقوا.

و السابع العذاب و هو قوله عز و جل - يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ يعنى يعذبون و قوله عز و جل ذُوقُوا فَتَنَتَّكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ يعنى عذابكم و قوله عز و جل - وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ يعنى عذابه - فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا.

Aynı şekilde şu söz gibi “Senin ihtiyaçlarını yerine getirdim.”. Yani seni ihtiyaç duyduğun şeyden rahatlattım. Dolayısıyla şu şekilde demek mümkündür: “Tüm şeyler Allah Tebareke ve Teâlâ’nın *kaza ve kader*’iyledir. Bu anlamda ki Allah Azze ve Celle onları ve onların ölçülerini biliyor ve hepsi hakkında hayır veya şer anlamında hüküm vermektedir. Bundan dolayı hayır olan şeylere hükmetmiştir. Yani onu emretmiş ve kesin kılmıştır. Onu hak karar kılarak, miktar ve ölçüsünü bilmektedir. Şer olan şeyleri yasaklamış ve onlardan razı olmamıştır, ancak Allah Azze ve Celle ona hükmetmiş ve takdir etmiştir. Yani onun miktarını ve ölçüsünü bilerek hüküm vermiştir.

Fitne kelimesi de on anlamda kullanılmıştır:

1) Sapkınlık ve yoldan çıkma anlamında

2) **İmtihan ve deneme anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi: “*Seni iyiden iyiye defalarca denemeden geçirdik. (Taha, 40)*”. Yani seni denedik. Ve yine Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece ‘İman ettik’ demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar? (Ankebut, 2)*” Yani; imtihan edilmeden.

3) **Hüccet ve delil anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*Sonra (onların) ‘Rabbimiz olan Allah’a and olsun ki, biz müşriklerden değildik’ demelerinden başka bir mazeretleri (delilleri) kalmadı. (Enam, 23)*”

4) **Şirk anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*Fitne, (şirk) adam öldürmekden beterdir. (Bakara, 191)*”

5) **Küfür ve inkâr anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*Beni fitneye düşürme. (Tevbe, 49)*”. Yani beni küfre düşürme.

6) **Ateşe atmak anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*Şüphesiz, mümin erkeklerle mümin kadınlara fitne (işkence) uygulayanlar... (Buruc, 10)*” Yani ateşe atanlar.

7) **Azap anlamında:** Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*O gün onlar ateşe sokulacaklardır. (Zariyat, 13)*”. Yani azap olunacaklardır. Aynı şekilde Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi “*Fitnenizi tadın! Acele gelmesini beklediğiniz şey budur işte! (denir.) (Zariyat, 14)*”, yani azabınızı. Ve aynı şekilde Yüce Allah’ın buradaki sözünde

و الثامن القتل و هو قوله عز و جل - إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا يَعْنِي إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَقْتُلُوكُمْ وَ قَوْلُهُ عز و جل - فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَ مَلَائِهِمْ أَنْ يَقْتُلَهُمْ يَعْنِي أَنْ يَقْتُلَهُمْ.

و التاسع الصد و هو قوله عز و جل - وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُوكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ يَعْنِي لِيَصُدُّوكَ.

و العاشر شدة المحنة و هو قوله عز و جل - رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَ قَوْلُهُ عز و جل - رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ أَى محنة فيفتنوا بذلك.

و يقولوا فى أنفسهم لم يقتلهم إلا دينهم الباطل و ديننا الحق فيكون ذلك داعيا لهم إلى النار علي ما هم عليه من الكفر و الظلم.

قد زاد على بن إبراهيم بن هاشم علي هذه الوجوه العشرة وجها آخر فقال

من وجوه الفتنة ما هو المحبة و هو قوله عز و جل:

﴿ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ﴾ أَى محبة.

و الذى عندى فى ذلك أن وجوه الفتنة عشرة و أن الفتنة فى هذا الموضع أيضا المحنة بالنون لا المحبة بالباء.

و تصديق ذلك - قَوْلُ النَّبِيِّ ص الْوَلَدُ مَجْهَلَةٌ مِحْنَةٌ مَبْخَلَةٌ.

و قد أخرج هذا الحديث مسندا فى كتاب مقتل الحسين بن على

٣٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ:

مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ص بِالْمُحْتَكَرِينَ فَأَمَرَ بِحُكْرَتِهِمْ أَنْ يُخْرَجَ إِلَيَّ بِطُونِ الْأَسْوَاقِ وَ حَيْثُ تَنْظُرُ الْأَبْصَارُ إِلَيْهَا فَقِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ قَوَّمتَ عَلَيْهِمْ فَعَضَبَ عَ حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي

olduğu gibi **“Allah bir kimseyi fitneye (azaba) düşürmek isterse, sen Allah’a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. (Maide, 41)”**

8) Öldürmek anlamında: Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz. (Nisa, 101)”**. Yani kâfirlerin sizi öldürmelerinden endişe ederseniz. Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Mûsâ’ya iman etmedi. (Yunus, 83)”**. Yani Firavun ve ileri gelenlerin onları öldürmesi korkusundan.

9) Engel olmak anlamında: Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi. (İsra, 73)”**. Yani engel olup yaptırmayacaklardı.

10) Şiddetli zorluk anlamında: Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Rabbimiz, bizi inkâr edenler için fitne (deneme konusu) kılma. (Mumtehine, 5)”** ve yine Yüce Allah’ın buradaki sözünde olduğu gibi **“Ey Rabbimiz! Bizi o zâlimler topluluğu için deneme konusu kılma! (Yunus, 85)”**; yani zorluğa atma ki bundan dolayı imtihana tabi tutulmasınlar.

Onlar kendi yanlarında şöyle derler: Onları batıl dinleri öldürdü. Hâlbuki bizim dinimiz haktır. Bu konu onları zulüm ve sitem sahibi olduklarından ateşe sürüklemektedir.

Ali b. İbrahim b. Haşim burada zikrettiğimiz on anlamın dışında on anlam daha zikretmiştir. Fitnenin anlamlarından biri muhabbetir. Yüce Allah’ın burada buyurduğu gibi **“Mallarınız ve çocuklarınız ancak bir fitnedir. (Enfal, 28)”**; yani ancak muhabbet ve sevgidir. Bize göre fitnenin anlamı açıkladığımız şekildedir ve buradaki fitneden maksat deneme ve sıkıntı anlamındadır, muhabbet değil. Bunun delili Allah Resûlü’nün bu sözüdür: “Çocuk bilgisizlik, zorluk ve cimriliğe sebep olur.” Ben bu hadisi senediyle birlikte **“Hüseyn b. Ali’nin (a.s) Makteli”** kitabında naklettim.

485- (33)... Gıyas b. İbrahim, Cafer b. Muhammed’den (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), O da atalarında (*aleyhimu’s selâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Bir gün Resûlullah (s.a.a) tekellilere uğrayarak onların stokladıkları malların hepsinin getirilerek pazarda halkın görmesi için sergilen-

وَجْهَهُ وَ قَالَ:

أَنَا أَقَوْمٌ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا السَّعْرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَرْفَعُهُ إِذَا شَاءَ وَ يَخْفِضُهُ إِذَا شَاءَ.
وَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ أَسْعَرْتَ لَنَا سِعْرًا فَإِنَّ الْأَسْعَارَ تَزِيدُ وَ تَنْقُصُ.
فَقَالَ ع مَا كُنْتُ لِأُلْقِي اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِبِدْعَةٍ لَمْ يُحْدِثْ لِي فِيهَا شَيْئًا فَدَعُوا عِبَادَ اللَّهِ
يَأْكُلُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

٣٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ
بِْنِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَكَّلَ بِالسَّعْرِ مَلَكًا يُدَبِّرُهُ بِأَمْرِهِ وَ قَالَ أَبُو حَمْزَةَ
الثَّمَالِيُّ ذَكَرَ عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع غَلَاءَ السَّعْرِ فَقَالَ وَ مَا عَلَيَّ مِنْ غَلَائِهِ إِنْ غَلَا فَهُوَ عَلَيْهِ
وَ إِنْ رَخِصَ فَهُوَ عَلَيْهِ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه الغلاء هو الزيادة فى أسعار الأشياء حتى يباع
الشيء بأكثر مما كان يباع فى ذلك الموضع و الرخص هو النقصان فى ذلك فما كان من الرخص
و الغلاء عن سعة الأشياء و قلتها فإن ذلك من الله عز و جل و يجب الرضا بذلك و التسليم
له و ما كان من الغلاء و الرخص بما يؤخذ الناس به لغير قلة الأشياء و كثرتها من غير رضى
منهم به أو كان من جهة شراء واحد من الناس جميع طعام بلد فيغلو الطعام لذلك فذلك من
المسعر و المتعدى بشري طعام المصر كله - كَمَا فَعَلَهُ حَكِيمُ بْنُ حِرَامٍ كَانَ إِذَا دَخَلَ الطَّعَامُ
الْمَدِينَةَ اشْتَرَاهُ كُلَّهُ فَمَرَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ص فَقَالَ يَا حَكِيمُ بْنُ حِرَامٍ إِيَّاكَ أَنْ تَحْتَكِرَ.

٣٥- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ
صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ سَلَمَةَ الْحَنَاطِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع:

مَتَى كَانَ فِى الْمَصْرِ طَعَامٌ غَيْرُ مَا يَشْتَرِيهِ الْوَاحِدُ مِنَ النَّاسِ فَجَائِزٌ لَهُ أَنْ يَلْتَمِسَ بِسَلْعَتِهِ

me emrini verdi. Resûlullah’a denildi ki: “Eğer bu malların fiyatlarını belirleseydiniz iyi olurdu.” Bu sözü duyan Resûlullah (s.a.a) öfkелendi, hatta yüzünden öfkesi belli oluyordu. Buyurdu ki: “Ben mi bu stoklanmış mallara fiyat belirleyeyim? Fiyatları belirlemek Yüce Allah’ın elindedir; isterse onu yukarı çıkarır isterse aşağı indirir.” Allah Resulüne denildi ki: “Eğer bizim için fiyatları belirleseydiniz iyi olurdu, çünkü fiyatlar bir aşağı bir yukarı çıkmakta.” Buyurdu ki: “Bana hakkında bir şey söylenmeyen bir bidat (*yeniliği*) yaparak Allah Azze ve Celle’ye mülakat etmekten hoşlanmam. Allah’ın kullarını kendi hallerine bırakın birbirlerinden istifade etsinler.”

486- (34)... Ebu Hamza Sumali, Ali b. Hüseyin’den (*İmam Zeynelâbidin aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Gerçekten Allah Tebareke ve Teâlâ fiyatları belirleyip düzene sokması için bir melek görevlendirmiştir.” İmamın yanında fiyatların yüksekliğinden bahsedilince İmam şöyle buyurdu: “Pahalılığın benle ne alâkası var? Fiyatların yükselmesi de inmesi de ondan kaynaklanmaktadır.”

Kitabın musannifi şöyle diyor: Eşyanın satıldığı fiyatın üzerinde bir fiyatta satılmasından kaynaklanan fiyat artışıdır. Ucuzlama ise bu bağlamda meydana gelen fiyat düşüşüdür. Bu fiyat artış ve düşüşünün nedeni eşyanın bolluğu veya azlığıdır. Buna sebep olan da Yüce Allah’ın takdiridir ki buna rıza gösterip teslim olmak gerekir. İnsanlar da halkın rızasını almadan eşyanın azalmasına veya artmasına neden olabilmekte ve sadece bir kişi tarafından tüm şehrin erzak ihtiyacı satın alınabilmektedir. Bu sebepler de fiyat artışına neden olabilmektedir. Böylece tek bir kişi tüm şehrin erzak ihtiyacını satın alıp fiyat artışına neden olarak ihlal işlemektedir. Hakim b. Hizam’ın Medine’ye gelen tüm erzakı böyle bir stoklama girişiminde bulunması buna bir örnektir. Hz. Peygamber (s.a.a) onun yanından geçtiğinde, “Ey Hakim! Sakın stoklama yapma” diye buyurmuştur.

487- (35)... Seleme el- Hannat, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Her ne zaman şehirde insanlardan biri tarafından alınacak yiyece-

الْفَضْلَ لِأَنَّهُ إِذَا كَانَ فِي الْمِصْرِ طَعَامٌ غَيْرُهُ يَسْعُ النَّاسَ لَمْ يَغُلُ الطَّعَامُ لِأَجْلِهِ وَ إِنَّمَا يَغْلُو إِذَا اشْتَرَى الْوَاحِدُ مِنَ النَّاسِ جَمِيعَ مَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ.

٣٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْحُكْرَةِ فَقَالَ إِنَّمَا الْحُكْرَةُ أَنْ تَشْتَرِيَ طَعَاماً -

وَ لَيْسَ فِي الْمِصْرِ غَيْرُهُ فَتَحْتَكِرُهُ فَإِنْ كَانَ فِي الْمِصْرِ طَعَامٌ أَوْ مَتَاعٌ غَيْرُهُ فَلَا بَأْسَ أَنْ تَلْتَمِسَ لِسِلْعَتِكَ الْفَضْلَ وَ لَوْ كَانَ الْغَلَاءُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَا اسْتَحَقَّ الْمُشْتَرِي لْجَمِيعِ طَعَامِ الْمَدِينَةِ الذَّمَّ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَذِمُّ الْعَبْدَ عَلَيَّ مَا يَفْعَلُهُ - وَ لِذَلِكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَ الْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ وَ لَوْ كَانَ مِنْهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَوْجِبَ الرِّضَا بِهِ وَ التَّسْلِيمُ لَهُ كَمَا يَجِبُ إِذَا كَانَ عَنْ قِلَّةِ الْأَشْيَاءِ أَوْ قِلَّةِ الرِّيعِ لِأَنَّهُ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا كَانَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْ مِنَ النَّاسِ فَهُوَ سَابِقٌ فِي عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى ذَكَرَهُ مِثْلَ خَلْقِ الْخَلْقِ وَ هُوَ بِقَضَائِهِ وَ قَدَرِهِ عَلَيَّ مَا بَيْنَتْهُ مِنْ مَعْنَى الْقَضَاءِ وَ الْقَدَرِ.

ğın dışında başka yiyecekler de varsa satıcı onu daha pahalıya satabilir. Çünkü eğer pazarda o yiyecekten başka yiyecekler de varsa ve halk bolluk içindeyse bu pahalı satıştan dolayı o yiyecek pahalı değildir. Hiç şüphesiz eğer şehre gelen yiyeceklerin tamamını bir kişi alırsa o zaman pahalılık olur.”

488- (36)... Ali el- Halebî, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a stokçuluk hakkında soruldu. İmam şöyle buyurdu:

Kuşkusuz, stokçuluk bir kişinin şehirde ondan başka kimsede kalmayacak şekilde tüm yiyecekleri satın alarak stoklamasıdır. Eğer şehirde ondan başka yiyecek veya mal varsa onu pahalıya satmada bir sakınca yoktur. Eğer bu konudaki pahalılık Allah Azze ve Celle'den kaynaklanıyorsa pazardaki yiyeceklerin fiyatlarından dolayı müşterinin suçlamaya hakkı yoktur, çünkü Allah Azze ve Celle kullarını yaptıkları işlerden dolayı suçlamaz. Bu sebepten dolayı Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Hareket edip uğraşanlar rızıklanır, stokçuluk yapanlar lânetlenir.” Eğer pahalılık Allah Azze ve Celle'den kaynaklanıyorsa ona rızalık gösterip teslim olmak farzdır. Aynı şekilde eşya ve kazancın azlığında da böyle olmak gerekir. Çünkü o, Allah Azze ve Celle'dendir. Allah Azze ve Celle'den olan şeyler veya insanlardan olan şeyler Allah Teâlâ'nın ilminde geçmiştir. Bu da *kaza ve kader* konusunda açıkladığım üzere kullarını *kaza ve kaderi* esasına göre yaratması gibidir.

٦١. باب الاطفال و عدل الله - عزوجل - فيهم

١- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ يَحْيَى بْنِ ضُرَيْسٍ الْبَجَلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَارَةَ الشُّكْرِيُّ الشَّرِينِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَاصِمٍ بَقَرَوِيْن قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَارُونَ الْكَرْخِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ سَلَامٍ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي يَزِيدُ بْنُ سَلَامٍ عَنْ أَبِيهِ سَلَامٍ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص فَقُلْتُ أَخْبِرْنِي أَيْعَذِبُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَلْقًا بِلَا حُجَّةٍ.

فَقَالَ مَعَاذَ اللَّهِ قُلْتُ فَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ فِي الْجَنَّةِ أَمْ فِي النَّارِ.

فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أُولَى بِهِمْ إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَجَمَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخَلَائِقَ لِفَصْلِ الْقَضَاءِ يَأْتِي بِأَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ فَيَقُولُ لَهُمْ عِبْدِي وَإِمَائِي مَنْ رَبُّكُمْ وَمَا دِينُكُمْ وَمَا أَعْمَالُكُمْ قَالَ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْتَ خَلَقْتَنَا وَلَمْ نَخْلُقْ شَيْئًا وَأَنْتَ أَمَتْنَا وَلَمْ نُمِتْ شَيْئًا وَلَمْ تَجْعَلْ لَنَا أَلْسِنَةً نَنْطِقُ بِهَا وَلَا أَسْمَاعًا نَسْمَعُ بِهَا وَلَا كِتَابًا نَقْرُؤُهُ وَلَا رَسُولًا تَفْتَتِعُهُ وَلَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا قَالَ فَيَقُولُ لَهُمْ عَزَّ وَجَلَّ عِبْدِي وَإِمَائِي إِنْ أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ أَفْعَلُوهُ [تَفْعَلُونَهُ فَيَقُولُونَ السَّمْعَ وَالطَّاعَةَ لَكَ يَا رَبَّنَا قَالَ فَيَأْمُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَارًا يُقَالُ لَهَا الْفَلَقُ أَشَدُّ شَيْءٍ فِي جَهَنَّمَ عَذَابًا فَتَخْرُجُ مِنْ مَكَانِهَا سَوْدَاءَ مُظْلِمَةٍ بِالسَّلَاسِلِ وَالْأَغْلَالِ فَيَأْمُرُهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَنْفُخَ فِي وُجُوهِ الْخَلَائِقِ نَفْخَةً فَتَنْفُخُ فَمِنْ شِدَّةِ نَفْخَتِهَا تَنْقَطِعُ السَّمَاءُ وَتَنْطَلِسُ الْجُجُومُ وَتَجْمُدُ الْبَحَارُ وَتَزُولُ الْجِبَالُ وَتُظْلِمُ الْأَبْصَارُ وَتَضَعُ الْحَوَامِلُ حَمْلَهَا وَيَشِيبُ الْوِلْدَانُ مِنْ هَوْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْمُرُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَطْفَالَ الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُلْقُوا أَنْفُسَهُمْ فِي تِلْكَ النَّارِ فَمَنْ سَبَقَ لَهُ فِي عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَكُونَ سَعِيدًا أَلْقَى نَفْسَهُ فِيهَا فَكَانَتْ عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلَامًا كَمَا كَانَتْ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ ع وَ مَنْ سَبَقَ لَهُ فِي عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

61- Çocuklar ve Yüce Allah'ın Onlar Hakkındaki Adaleti

489- (1)...Resûlullah'ın kölesi Abdullah b. Selâm, Resûlullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Allah Resûlüne (s.a.a) dedim ki: “Bana diyebilir misin? Acaba Allah Azze ve Celle delilsiz ve hüccetsiz olarak kuluna azap eder mi?” Allah Resûlü şöyle buyurdu: “Allah’a sığınırım.” Dedim ki: “Müşriklerin çocukları cennette mi, yoksa cehennemde midir?” Buyurdu ki: “Allah Tebareke ve Teâlâ onlardan daha evlâdır. Kıyamet günü olduğunda tüm insanları hesap vermeleri için bir araya topladığında müşriklerin çocuklarını da getirecek ve onlara şöyle diyecektir: ‘Ey benim erkek ve kız kullarım! Rabbiniz kimdir? Dininiz nedir? Ve ne ameller yaptınız?’ Onlar da cevabında şöyle diyecektir: ‘Rabbimiz! Sen bizi yarattın, biz bir şeyi yaratmadık, sen bizi öldürdün, biz bir şeyi öldürmedik, bize konuşabileceğimiz bir dil vermedin, bize duyabileceğimiz kulaklar vermedin, bize okuyabilmemiz için kitap vermedin. Tabi olacağımız elçiler göndermedin. Senin öğrettiğin şeyler dışında bir bilgimiz yoktur.’ Daha sonra Allah Azze ve Celle şöyle buyuracak: ‘Benim erkek ve kız kullarım! Eğer size bir emir versem yerine getirir misiniz?’ Onlar: ‘Ey rabbimiz! Ne emir buyursan yerine getiririz.’ derler. Bunun üzerine Allah Azze ve Celle, adına *‘felek’* denilen cehennemdeki en şiddetli azaplardan olan ateşe emreder. Sonra bu ateş (*felek*) cehennemdeki siyah ve karanlık yerinden zincir ve prangalarıyla birlikte dışarı çıkar. Allah Azze ve Celle ona kullarının yüzlerine üflemesini emreder, o da üfler. Bu şiddetli üflemenin sonucunda gökler parçalanır, yıldızlar söner, denizler kurur, dağlar yıkılır, gözler (*kararır ve*) görmez, hamile kadınlar çocuklarını düşürür, çocuklar kıyamet gününün korkusundan yaşlanır. Sonra Allah Tebareke ve Teâlâ müşriklerin çocuklarına kendilerini bu ateşe atmalarını emreder. Önceden her kime Yüce Allah'ın mutlu olacakları ilmi ulaşmışsa kendisini oraya atar. Ateş onun için İbrahim’e (a.s) olduğu gibi serin ve esenlik olur. Ve önceden her kime Yüce Allah'ın mutsuz ve bedbaht olacakları ilmi ulaşmışsa imtina eder ve kendisini ateşe atmaz. Allah Tebareke ve Teâlâ, ateşe Allah'ın emrini terk ettiği ve ateşe girmekten imtina ettiği için onu kendi içine çekmesini emreder. O da babaları gibi onların peşi sıra cehennemde olur. Ve bu

أَنْ يَكُونَ شَقِيئًا اُمْتَنَعَ فَلَمْ يُلْقِ نَفْسُهُ فِي النَّارِ فَيَأْمُرُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى النَّارَ فَتَلْتَقِطُهُ لِتَرْكِه أَمْرُ
اللَّهِ وَ اِمْتِنَاعِهِ مِنَ الدُّخُولِ فِيهَا فَيَكُونُ تَبَعًا لِآبَائِهِ فِي جَهَنَّمَ.

وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَ سَعِيدٌ. فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَ
شَهيقٌ. خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ.
وَ أَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ
عَطَاءً غَيْرَ مَجْدُودٍ.

٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنِ جَعْفَرٍ الهمدانيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ
هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحٍ الهَرَوِيِّ عَنِ الرِّضَاعِ قَالَ:
قُلْتُ لَهُ لَأَيِّ عِلَّةٍ أَغْرَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الدُّنْيَا كُلَّهَا فِي زَمَنِ نُوحٍ ع وَ فِيهِمُ الْأَطْفَالُ وَ
مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.

فَقَالَ مَا كَانَ فِيهِمُ الْأَطْفَالُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْقَمَ أَصْلَابَ قَوْمِ نُوحٍ وَ أَرْحَامَ نِسَائِهِمْ
أَرْبَعِينَ عَامًا فَانْقَطَعَ نَسْلُهُمْ فَغَرِقُوا وَ لَا طِفْلَ فِيهِمْ وَ مَا كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِيُهْلِكَ بَعْدَآيِهِ مَنْ
لَا ذَنْبَ لَهُ وَ أَمَّا الْبَاقُونَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ ع فَأَغْرِقُوا لِتَكْذِيبِهِمْ لِنَبِيِّ اللَّهِ نُوحٍ ع وَ سَائِرِهِمْ أَغْرِقُوا
بِرِضَاهُمْ بِتَكْذِيبِ الْمُكْذِبِينَ وَ مَنْ غَابَ عَنْ أَمْرِ فَرَضِي بِهِ كَانَ كَمَنْ شَهِدَهُ وَ أَنَا هُ

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ
الصَّفَّارُ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ
عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ:

إِنَّ أَوْلَادَ الْمُسْلِمِينَ هُمْ مَوْسُومُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ شَافِعٌ وَ مُشَقَّعٌ فَإِذَا بَلَغُوا انْتَنَى
عَشْرَةَ سَنَةٍ كُتِبَتْ لَهُمُ الْحَسَنَاتُ وَ إِذَا بَلَغُوا الْحُلُمَ كُتِبَتْ عَلَيْهِمُ السَّيِّئَاتُ.

٤- حَدَّثَنَا أَبِي وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
بْنُ يَحْيَى الطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ

Yüce Allah'ın burada buyurduğu sözüdür: ***“Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu. Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki. Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır. Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur. (Hud, 105 – 108)”***

490- (2)... Abdusselâm b. Salih el- Herevi, İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: “Ey Resûlullah'ın oğlu! Acaba Allah Azze ve Celle, Hz. Nuh (a.s) zamanında dünyanın tamamını neden sularla kapladı? Oysa onların içerisinde çocuk ve günahsız olanlar da vardı.” İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

“Onların içerisinde çocuk yoktu. Çünkü Allah Azze ve Celle, kırk yıl boyunca Nuh kavminin erkeklerinin sulbünü keserek kadınlarının rahîmlerini kısır etti ve böylece nesilleri kesildi. Daha sonra içlerinde çocuk olmadığı bir halde suda boğularak helâk oldular. Allah Azze ve Celle suçsuz olanı, suçlunun suçundan dolayı helâk etmez. Nuh'un (a.s) kavminden geri kalan diğer kimselere gelince; onların bir kısmı Allah'ın elçisi Nuh'u (a.s) yalanladıklarından, diğer bir kısmı ise onların yaptıklarına razı olduklarından dolayı boğularak helâk oldular. Bir işi yapmadığı halde o işin yapılmasına rıza gösteren kimse, o işi yapmış gibidir.”

491- (3)... Talha b. Zeyd, Cafer b. Muhammed'den (a.s) , O da babası İmam Muhammed Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Gerçekten Müslüman çocukları, Yüce Allah'ın katında şefa'at ediciler ve şefa'at edilenler olarak adlandırılmaktadırlar. On iki yaşına bastıklarında iyilikleri yazılmaya, ergenlik çağına vardıklarında da kötülükleri (günahları) yazılmaya başlanır.”

492- (4)... Zurare Ebu Cafer'den (İmam Muhammed Bakır aleyhis-selâm) şöyle rivayet etmiştir:

“Kıyamet günü olduğunda Allah yedi grup için delil getirecektir: Çocuğa, iki peygamber arasında ölen kişiye (yani kendisinden önceki

الْأَشْعَرِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ
ع قَالَ:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ احْتَجَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَي سَبْعَةِ عَلَيِ الطِّفْلِ وَ الَّذِي مَاتَ بَيْنَ النَّبِيِّينَ
وَ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ الَّذِي أَدْرَكَ النَّبِيَّ وَ هُوَ لَا يَعْقِلُ - وَ الْأَبْلَهُ وَ الْمَجْنُونِ الَّذِي لَا يَعْقِلُ وَ الْأَصَمَّ
وَ الْأَبْكَمَ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ يَحْتَجُّ عَلَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ فَيَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِمْ رَسُولًا
فَيُؤَجِّجُ لَهُمْ نَارًا وَ يَقُولُ إِنَّ رَبَّكُمْ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّبِعُوا فِيهَا فَمَنْ وَثَبَ فِيهَا كَانَتْ عَلَيْهِ بَرْدًا وَ
سَلَامًا وَ مَنْ عَصَى سَبَقَ إِلَى النَّارِ.

٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ
الْصَّفَّارُ عَنْ فَضْلِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ الْبَجَلِيِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ
زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ:

رَأَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ صَلَّيْ عَلَيِ ابْنِ لِبْجَعْفَرٍ صَغِيرٍ فَكَتَبَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ:
يَا زُرَّارَةُ إِنَّ هَذَا وَ شَبَّهُهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْهِ وَ لَوْ لَا أَنْ يَقُولَ النَّاسُ إِنَّ بَنِي هَاشِمٍ لَا يُصَلُّونَ
عَلَيِ الصَّغَارِ مَا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ.

قَالَ زُرَّارَةُ فَقُلْتُ فَهَلْ سئل عَنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ص.
قَالَ نَعَمْ قَدْ سئل عَنْهُمْ فَقَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ.
ثُمَّ قَالَ يَا زُرَّارَةُ أَ تَدْرِي مَا قَوْلُهُ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ.
قَالَ فَقُلْتُ لَا وَ اللَّهُ.

فَقَالَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِمْ الْمَشِيئَةُ إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ احْتَجَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيِ
سَبْعَةِ عَلَيِ الطِّفْلِ وَ عَلَيِ الَّذِي مَاتَ بَيْنَ النَّبِيِّ وَ النَّبِيِّ وَ عَلَيِ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ الَّذِي يُدْرِكُ
النَّبِيَّ وَ هُوَ لَا يَعْقِلُ وَ الْأَبْلَهُ وَ الْمَجْنُونِ الَّذِي لَا يَعْقِلُ وَ الْأَصَمَّ وَ الْأَبْكَمَ فَكُلُّ هَؤُلَاءِ يَحْتَجُّ
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ رَسُولًا وَ يُخْرِجُ إِلَيْهِمْ نَارًا فَيَقُولُ لَهُمْ إِنَّ

ve sonraki peygamberi göremeden dünyadan göçen kişiye), akıllı olmadığı halde peygamberi idrak eden yaşlı kişiye, ahmağa, akılsız deliye, sağıra ve dilsiz. Onlardan her biri Allah Azze ve Celle'ye karşı mazeret getireceklerdir.” İmam sonra şöyle buyurdu: “Allah Azze ve Celle onlara kendilerini tutuşturulmuş ateşe sunmaları için elçi gönderecek ve şöyle diyecektir: ‘Kuşkusuz Rabbiniz size kendinizi ateşe atmanızı emrediyor. Her kim kendisini oraya atarsa orası onun için serin ve esenlik olur ve her kim isyan edip emre itaat etmezse (ateşe atlamazsa) cehenneme götürülür.’ “

493- (5)... Zurare b. A'yan Ebu Cafer'den (İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Muhammed Bakır'ı (a.s) oğlu İmam Cafer'in (a.s) küçük çocuğuna (cenaze) namazı kılıp tekbir getirdiğini gördüm. Sonra bana dönerek şöyle buyurdu: “Ey Zurare! Buna ve bunun gibi küçük çocuklara (cenaze) namazı kılınmaz, eğer insanlar Haşimoğulları küçük çocuklara namaz kılmıyorlar diyecek olmasaydı ona namaz kılmazdım.”

Sonra ben dedim ki: “Acaba Resûlullah'a (s.a.a) çocuklar hakkında sorulmuş mu?»

Dedi ki: “Evet, Ona sorulmuş O da şöyle buyurmuştur: ‘Allah, çocukların ne yapacaklarını daha iyi bilir.’ “

Sonra bana şöyle buyurdu: “Ey Zurare! Allah'ın ‘Allah, çocukların ne yapacaklarını daha iyi bilir.’ sözünün ne anlama geldiğini biliyor musun?»

Dedim ki: “Vallahi bilmiyorum.”

Şöyle buyurdu: «Allah'ın onlar için istek ve dileği var. Gerçekten kıyamet günü olduğunda Allah yedi grup için delil getirecektir: Çocuğa, iki peygamber arasında ölen kişiye, akıllı olmadığı halde peygamberi idrak eden yaşlı kişiye, ahmağa, akılsız deliye, sağıra ve dilsiz. Onlardan her biri Allah Azze ve Celle'ye karşı mazeret getireceklerdir. Allah Azze ve Celle onlara tutuşturulmuş ateş sunması için elçi gönderecek ve şöyle diyecektir: Kuşkusuz Rabbiniz size kendinizi ateşe atmanızı emrediyor. Her kim kendisini oraya atarsa orası onun için serin ve esenlik olur ve her kim isyan edip emre itaat etmezse (ateşe atlamazsa) cehenneme götürülür.”

رَبُّكُمْ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ النَّارِ فَمَنْ وَتَبَ فِيهَا كَانَتْ عَلَيْهِ بَرْدًا وَ سَلَامًا وَ مَنْ عَصَاهُ سَبَقَ إِلَى النَّارِ.

٦- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ أَبِي مَسْرُوقٍ النَّهْدِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاطٍ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَفَلَ إِبْرَاهِيمَ ع وَ سَارَةَ أَطْفَالَ الْمُؤْمِنِينَ - يُعَذِّبُهُمْ مِنْ شَجَرَةٍ فِي الْجَنَّةِ لَهَا أَخْلَافٌ كَأَخْلَافِ الْبَقَرِ فِي قُصُورٍ مِنْ دُرٍّ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أُلْبِسُوا وَ طُيَّبُوا وَ أُهْدُوا إِلَيَّ آبَائِهِمْ فَهُمْ مَعَ آبَائِهِمْ مُلُوكٌ فِي الْجَنَّةِ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عَمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْخَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ قَالَ قُصِرَتِ الْأَنْبَاءُ عَنْ عَمَلِ الْأَبَاءِ فَالْحَقَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْأَنْبَاءَ بِالْأَبَاءِ لِيُقَرَّرَ بِذَلِكَ أَعْيُنُهُمْ.

٨- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي زَكَرِيَّا عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ:

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِذَا مَاتَ طِفْلٌ مِنْ أَطْفَالِ الْمُؤْمِنِينَ نَادَى مُنَادٍ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَلَا إِنَّ فُلَانًا بَنَ فُلَانٍ قَدْ مَاتَ فَإِنْ كَانَ قَدْ مَاتَ وَالِدَاهُ أَوْ أَحَدُهُمَا أَوْ بَعْضُ أَهْلِ بَيْتِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ دُفِعَ إِلَيْهِ يَغْدُوهُ وَ إِلَّا دُفِعَ إِلَيَّ فَاطِمَةَ ص تَغْدُوهُ حَتَّى يَقْدَمَ أَبَوَاهُ أَوْ أَحَدُهُمَا أَوْ بَعْضُ أَهْلِ بَيْتِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَدْفَعُهُ إِلَيْهِ.

٩- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيِّ مِنْ وُلْدِ نَوْفَلِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَمَرِيِّ عَنْ

494- (6)... Halebî, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Gerçekten Allah Tebareke ve Teâlâ, müminlerin çocuklarının sorumluluğunu İbrahim (a.s) ve Sara'ya (selânullahi aleyhâ) vermiştir. Onları cennette inek memeleri gibi memeleri olan bir ağaçla, inciden olan bir sarayda beslerler. Kıyamet günü geldiğinde onlara elbise giydirilir ve güzel kokular sürülerek babalarına hediye edilirler. Onlar babalarıyla birlikte cennette meliktirler.”

495- (7)... Ebu Bekir el- Hazremî, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) kendisine Yüce Allah'ın “**İman eden ve soylarından gelenlerde, imanda kendilerine tâbi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. (Tûr, 21)**” ayeti hakkında sorulduğunda şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Çocuklar babalarının işlerinden geri kaldılar (*babalarından önce dünyadan göçtüler*). Allah Azze ve Celle çocukları babalarına katarak bir araya getirir, böylece bununla gözleri aydınlanır, içleri ferahlar.”

496- (8)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Mümin çocuklarından biri öldüğünde gök ve yer melekûtunda bir münadi şöyle nida eder: ‘Bilin ki bu falanın oğludur. Eğer anne babası ölür veya onlardan biri veya ailesinden mümin olanlardan bazıları ölürse çocuğu besleyip yedirmesi için ona verilir. Eğer onlardan hiç kimse ölmezse çocuğu besleyip yedirmesi için Hz. Fatıma'ya (*Allah'ın selâmı onun, babasının, kocasının ve çocuklarının üzerine olsun*) verilir. Çocuk, ebeveynleri veya onlardan biri veya ailesinden mümin olan biri ölünce ona verilir.”

497- (9)... Abdullah el- Umri babasından o da atalarından Hz. Ali'nin (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Hz. Ali'ye (a.s) çocuğa bulaşan hastalık hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu: «(*Çocuğun hastalığı*) anne ve babası için kefarettir.”

498- (10)... Mevlâ Al-i Sam, Ebu Abdullah'ın (*İmam Cafer Sadık*

أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ ع فِي الْمَرَضِ يُصِيبُ الصَّبِيَّ قَالَ كَفَّارَةٌ لِوَالِدَيْهِ.

١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ عَبْدِ
الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص تَزَوَّجُوا الْأَبْكَارَ فَإِنَّهُنَّ أَطْيَبُ شَيْءٍ أَفْوَاهًا وَ أَدْرُ شَيْءٍ أَخْلَافًا وَ أَفْتَحُ
شَيْءٍ أَرْحَامًا مَا عَلِمْتُمْ أَتَى أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى بِالسَّقَطِ يَظَلُّ مُحَبَّنًا عَلَيَّ
بَابِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَقُولُ لَا حَتَّى يَدْخُلَ أَبَوَايَ قَبْلِي فَيَقُولُ اللَّهُ
عَزَّ وَ جَلَّ لِمَلِكٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ ابْتِنِي بِأَبَوَيْهِ فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ فَيَقُولُ هَذَا بِفَضْلِ رَحْمَتِي لَكَ.

١١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى

قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَثْمَانَ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
سَأَلْتُهُ عَنْ أَطْفَالِ الْأَنْبِيَاءِ ع.

فَقَالَ لَيْسُوا كَأَطْفَالِ سَائِرِ النَّاسِ.

قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ بَقِيَ كَانَ صِدِّيقًا.

قَالَ لَوْ بَقِيَ كَانَ عَلِيٍّ مِنْهَاجٍ أَبِيهِ ص.

١٢- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَثْمَانَ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ

اللَّهِ ع يَقُولُ:

كَانَ عَلِيٌّ قَبْرُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ ص عِدْقُ يُظَلُّهُ عَنِ الشَّمْسِ فَلَمَّا يَبَسَ الْعِدْقُ ذَهَبَ

أَثَرُ الْقَبْرِ فَلَمْ يُعْلَمْ مَكَانُهُ.

وَ قَالَ ع مَاتَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ ص وَ كَانَ لَهُ ثَمَانِيَّةُ عَشَرَ شَهْرًا فَاتَمَّ اللَّهُ عَزَّ وَ

جَلَّ رِضَاعُهُ فِي الْجَنَّةِ.

قال مصنف هذا الكتاب في الأطفال و أحوالهم إن الوجه في معرفة العدل و الجور و

aleyhisselâm) Hz. Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Bakirelerle evlenin, çünkü ağızları daha hoş, memeleri daha sütlü, rahîmleri daha açıktır; acaba bilmiyor musun? Ben kıyamet günü sizinle diğer ümmetlere karşı (*çokluğunuzla*) övüneceğim, hatta cennetin kapısında gölgede çömelerek bekleyecek olan düşük yapılmış çocuktan bile. Allah Azze ve Celle ona cennete gir diyecek, o da hayır, anne ve babam benden önce girmeden olmaz diyecek. Bunun üzerine Allah Azze ve Celle meleklerin arasında bulunan meleklerden birine bunun anne ve babasını buraya getirin, diyecek. Onlar geldikten sonra onlara (*anne ve babasına*) cennete girin diye emredecek ve daha sonra şöyle buyuracak ki, bu benim sana olan rahmet ve lütfumdandır.”

499- (11)... Cemil b. Derrac, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) peygamberlerin çocukları hakkında sordum bana şöyle buyurdu:

“Onlar öteki insanların çocukları gibi değildirler.” Dedim ki: “Resûlullah'ın (s.a.a) ölen çocuğu İbrahim eğer yaşasaydı sıddıklardan mı olurdu?» Buyurdu ki: «Eğer yaşasaydı babasının yolu üzere hareket ederdi.»

500- (12)... Âmir b. Abdullah, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Resûlullah'ın (s.a.a) oğlu İbrahim'in (a.s) kabrinin üzerinde gölge yapması için bir ağaç (salkım) vardı. Ağaç kuruduğunda kabrin izi de kayboldu, kabrin yeri de.” Sonra İmam şöyle buyurdu: “Resûlullah'ın (s.a.a) oğlu öldüğünde on sekiz aylıktı. Allah Azze ve Celle onun süt emme dönemini (*ki iki yıldır*) cennette tamamladı.”

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) çocuklar ve onların durumu hakkında şöyle buyurmakta:

Adalet ve zulmü tanımanın ve ikisi arasındaki yolu belirlemenin yöntem ve metodu bir şeye temayül etmek veya o şeyden nefret etmek değildir. Onun iyi veya kötü olduğuna akıl karar verir. Dolayısıyla bazı fiil ve eylemlerin illetini bilmediğimizden o şeyin kötülüğüne yakın etmemiz ve adalet ölçüsünden dışarı çıkarak o şeyin zahiri görüntüsüne göre amel etmemiz caiz değildir. Bilakis doğru olan hikmeti bize gizli olan çeşitli eylem ve fiillerden birinin hakikatini öğrenmek istiyorsak,

الطريق إلى تمييزهما ليس هو ميل الطباع إلى الشيء و نفورها عنه و إنه استحسان العقل له و استقباحه إياه فليس يجوز لذلك أن تقطع بقبح فعل من الأفعال لجهلنا بعلمه و لا أن نعمل في إخراجها عن حد العدل علي ظاهر صورته.

بل الوجه إذا أردنا أن نعرف حقيقة نوع من أنواع الفعل قد خفي علينا وجه الحكمة فيه أن نرجع إلى الدليل الذى يدل علي حكمة فاعله و نفرغ إلى البرهان الذى يعرفنا حال محدثه فإذا أوجبنا له في الجملة أنه لا يفعل إلا الحكمة و الصواب و ما فيه الصنع و الرشاد لزمنا أن نعم بهذه القضية أفعاله كلها جهلنا عللها أم عرفناها إذ ليس في العقول قصرها علي نوع من الفعل دون نوع و لا خصوصها في جنس دون جنس ألا تري أننا لو رأينا أبا قد ثبتت بالدلائل عندنا حكمته و صح بالبرهان لدينا عدله يقطع جارحة من جوارح ولده أو يكوى عضوا من أعضائه و لم نعرف السبب في ذلك و لا العلة التى لها يفعل ما يفعله به لم يجوز لجهلنا بوجه المصلحة فيه أن ننقض ما قد أثبتته البرهان الصادق في الجملة من حسن نظره له و لإرادته الخير به.

فكذلك أفعال الله العالم بالعواقب و الابتداء تبارك و تعالى لما أوجب الدليل في الجملة أنها لا تكون إلا حكمة و لا تقع إلا صوابا لم يجوز لجهلنا بعلم كل منها علي التفصيل أن نتقف فيما عرفناه من جملة أحكامها لا سيما و قد عرفنا عجز أنفسنا عن معرفة علل الأشياء و قصورها عن الإحاطة بمعانى الجزئيات هذا إذا أردنا أن نعرف الجملة التى لا يسع جهلها من أحكام أفعاله عز و جل فأما إذا أردنا أن نستقصى معانيها و نبحت عن عللها فلن نعدم في العقول بحمد الله ما يعرفنا من وجه الحكمة في تفصيلاتها ما يصدق الدلالة علي جملتها و الدليل علي أن أفعال الله تبارك و تعالى حكمة بعدها من التناقض و سلامتها من التفاوت و تعلق بعضها ببعض و حاجة الشيء إلى مثله و ائتلافه بشكله و اتصال كل نوع بشبهه حتى لو توهمت علي خلاف ما هي عليه من دوران أفلاكها و حركة شمسها و قمرها و مسير كواكبها

failinin delalet ettiği hikmete ve oluşturunca durumunu bize tanıtan burhana başvurmamız gerekmektedir. Dolayısıyla icmali olarak Allah'ın işleri hikmet, doğruluk, sağlamlık ve hidayet dışında yapmadığını anladığımız vakit bize, O'nun illetini bilsek de bilmesek de tüm fiil ve eylemlerini bu şekilde yaptığını genellememiz vacip olur. Çünkü bu (*Allah'ın işlerinde sağlam ve hidayet edici olduğu*) konunun, akıl açısından has bir fiile ve tek bir cinse ihtisası yoktur. Eğer delil üzere hikmeti bizim için sabit olmuş, burhan ve karinelerle adaleti doğrulanmış bir (*doktor*) babanın oğlunun organlarından birini kesmesi veya organlarından birini dağlamasını görür de bunları hangi amaçla yaptığını anlayamadığımız ve yaptığı işin illetini bilmediğimizden, bizim maslahat ve hikmetine cahil olduğumuz bu konuda onu kınamamız doğru değildir. Çünkü icmali olarak doğru ve sadık bir burhanla babanın oğluna iyi niyet beslediği ve ona olan sevgi ve şefkati sabittir. İşlerin başlangıç ve sonunu bilen Allah Tebareke ve Teâlâ'nın işleri de bu şekildedir.

Allah'ın işleri hikmet ve doğruluk üzere yaptığı icmali olarak delille ispat olduğundan, işlerin illetlerinin tafsilatına bilgisizliğimizden dolayı icmali olarak bildiğimiz hükümleri öğrenmek için tevakkuf etmemiz caiz değildir. Özellikle eşyaların illetlerini bilmekten ve cüzi ve küçük şeylerin anlamlarına hâkim olmaktan aciz olduğumuzu biliyoruz. Bu o zaman oluyor ki Yüce Allah'ın fiillerinin hükümlerine bilgisiz olmadığımız zamanda gerçekleşiyor, ancak onların anlamlarını tam olarak öğrenmek ve onların illetlerini incelememiz için -Allah'a şükürler olsun ki- akli açıdan tafsilatıyla bize hikmetini öğrettiği fiillerin tasdikinde de bize mani olmamıştır. Allah Tebareke ve Teâlâ'nın işleri hikmet üzere yaptığının delili tenakuzunun olmaması, ihtilaftan salim olması, birbirlerine bağlı olması, bir şeyin kendi benzerine olan ihtiyaç ve kendi şekline benzerine olan uyum ve insicamı ve her bir çeşidin kendi benzeriyle olan ittisalidir. Aziz ve Celil Allah'ın önceden de zikrettiğimiz gibi işleri adil olduğundan O'nun işleri hikmet üzeredir denilmesi doğru olur.

Allah Azze ve Celle'nin zulmetmemesinin delili şudur: Allah Tebareke ve Teâlâ'nın kadim, ihtiyaçsız, bilgisizliğin olmadığı âlim olduğu ispatlanmıştır. Zulüm ise zulmün kötülüğüne cehalet veya ihtiyacın karşılanması için zulme ihtiyaç duyulması ve ondan yararlanmanın dışında gerçekleşmez. Oradaki Allah Tebareke ve Teâlâ kadim ve ihtiyaçsızdır

لاتنقضت و فسدت فلما استوفت أفعال الله عز و جل ما ذكرناه من شرائط العدل و سلمت
مما قدمناه من علل الجور صح أنها حكمة

و الدليل علي أنه لا يقع منه عز و جل الظلم و لا يفعله أنه قد ثبت أنه تبارك و تعالى
قديم غنى عالم لا يجهل و الظلم لا يقع إلا من جاهل بقبحه أو محتاج إلى فعله منتفع به فلما
كان أنه تبارك و تعالى قديما غنيا لا تجوز عليه المنافع و المضار علما بما كان و يكون من قبيح
و حسن صح أنه لا يفعل إلا الحكمة و لا يحدث إلا الصواب.

ألا تري أن من صحت حكمته منا لا يتوقع منه مع غناؤه عن فعل القبيح و قدرته علي
تركه و علمه بقبحه و ما يستحق من الذم علي فعله ارتكاب العظائم فلا يخاف عليه واقعة
القبائح و هذا بين و الحمد لله.

١٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ
بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ الْخَزَّازِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ
قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ ع يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّا نَرَى مِنَ الْأَطْفَالِ مَنْ يُوَلَّدُ
مَيِّتًا وَ مِنْهُمْ مَنْ يَسْقُطُ غَيْرَ تَامٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يُوَلَّدُ أَعْمَى أَوْ أَخْرَسَ أَوْ أَصَمَّ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَمُوتُ
مِنْ سَاعَتِهِ إِذَا سَقَطَ عَلَيِ الْأَرْضِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَبْقَى إِلَى الْإِحْتِلَامِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يُعَمَّرُ حَتَّى يَصِيرَ
شَيْخًا فَكَيْفَ ذَلِكَ وَ مَا وَجْهُهُ.

فَقَالَ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَوْلَى بِمَا يُدَبِّرُهُ مِنْ أَمْرِ خَلْقِهِ مِنْهُمْ وَ هُوَ الْخَالِقُ وَ الْمَالِكُ
لَهُمْ فَمَنْ مَنَعَهُ التَّعْمِيرَ فَإِنَّمَا مَنَعَهُ مَا لَيْسَ لَهُ وَ مَنْ عَمَّرَهُ فَإِنَّمَا أَعْطَاهُ مَا لَيْسَ لَهُ.
فَهُوَ الْمُتَفَضِّلُ بِمَا أَعْطَاهُ وَ عَادِلٌ فِيمَا مَنَعَ وَ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَ هُمْ يُسْأَلُونَ.
قَالَ جَابِرٌ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ كَيْفَ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ.

قَالَ لِأَنَّهُ لَا يَفْعَلُ إِلَّا مَا كَانَ حِكْمَةً وَ صَوَابًا وَ هُوَ الْمُتَكَبِّرُ الْجَبَّارُ وَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ فَمَنْ
وَجَدَ فِي نَفْسِهِ حَرَجًا فِي شَيْءٍ مِمَّا قَضَى اللَّهُ فَقَدْ كَفَرَ وَ مَنْ أَنْكَرَ شَيْئًا مِنْ أَفْعَالِهِ جَحَدَ.

ve O'nun için menfaat ve zarar söz konusu olmaz. Olan ve olacak şeylerin iyi mi kötü mü olduğunu bildiğinden işlerini sadece hikmet üzere yaptığı ve doğruluk dışında bir şeyi icat etmediği ortaya çıkar.

Bizim yanımızdaki hikmetli sadık birinin kötü bir iş yapmaya ihtiyacı olmaması, o işi terk etme gücü olması, o işin kötü olduğunu bilmesi ve o işin yapılması sonucu halk arasında kınanacağını anlaması durumunda büyük günahlar işleyeceğini ummayız. Böyle birinin kötülüklerle boğuşmasında bir korku yoktur. Bu açıktır. Hamd Allah'a mahsustur.

501- (13)... Cabir b. Yezid el- Cu'fi, Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Muhammed Bakır'a (a.s) dedim ki: "Ey Resûlullah'ın oğlu! Biz bazı çocukların doğduğu sırada öldüklerini, onlardan bazılarının eksik bir şekilde düşük yapılmış olarak öldüklerini, bazılarının kör, dilsiz ve sağır olarak dünyaya geldiklerini, bazılarının dünyaya geldikten kısa bir süre sonra öldüğünü, bazıları ergenlik çağına kadar, bazıları da yaşlanıncaya kadar yaşadıklarını görüyoruz. Neden böyle olmaktadır ve sebebi nedir?"

İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurdu: «Kuşkusuz Allah Tebareke ve Teâlâ kullarının tedbiri ve idaresinde onların kendilerinden daha evlâdır. O mahlûkların yaratıcısı ve sahibidir. Bundan dolayı eğer Allah onu uzun ömürden mahrum bırakmışsa şüphesiz ona ait olmayan şeyden onu mahrum bırakmıştır. (*çünkü ömür dâhil her şey Allah'a aittir*) Eğer Allah ona uzun ömür vermişse şüphesiz ona ait olmayan bir şeyi ona vermiştir. Allah verdiği şeylerden dolayı lütuf ve ihsan sahibi, vermediği şeylerden dolayı da âdildir. (*çünkü verirse kendisine ait olduğundan lütuf ve kerametinden vermiştir, vermezse de zulüm etmemiştir; âdildir.*) Yaptığı şeylerden sual olunmaz, bilâkis onlara (*kullara*) yaptıklarından dolayı sual olunacaktır.

Dedim ki: "Ey Resûlullah'ın oğlu! Nasıl yaptığı şeylerden sual olunmaz?"

Buyurdu ki: "Çünkü Allah hikmetten ve doğrudan başka bir şey yapmaz. O, Cebbar (*dilediğini yapan*), Mütekebbir (*ululanan*), Vahid ve Kahhar'dır (*her şeyin üzerinde yegâne hâkimdir*). Her kim Allah'ın verdiği hükümlerde içinde şüphe duyarsa, küfre düşmüş olur ve her kim onun yaptığı işleri inkâr ederse kâfir olur."

٢٦. باب أن الله تعالى لا يفعل بعباده إلا الصلح لهم

١- أَخْبَرَنِي أَبُو الْحُسَيْنِ طَاهِرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يُونُسَ بْنِ حَيَوَةَ الْفَقِيهِ بِبَلْخٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْهَرَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُهَاجِرٍ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى الْحَنْبَلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ص عَنْ جَبْرِئِيلَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ:

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَنْ أَهَانَ وَلِيًّا لِي فَقَدْ بَارَزَنِي بِالْمُحَارَبَةِ وَمَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ مِثْلَ مَا تَرَدَّدْتُ فِي قَبْضِ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَ أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ وَلَا بُدَّ لَهُ مِنْهُ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِمِثْلِ أَدَاءٍ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَنَفَّلُ لِي حَتَّى أُحِبُّهُ وَمَتَّى أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَبَصَرًا وَيَدًا وَمُؤِيدًا إِنْ دَعَانِي أَجَبْتُهُ وَإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ. وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ يُرِيدُ الْبَابَ مِنَ الْعِبَادَةِ فَأَكْفُهُ عَنْهُ لِتَلَّا يَدْخُلَهُ عُجْبٌ فَيُفْسِدَهُ ذَلِكَ.

وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ لَا يَصْلُحُ إِيْمَانُهُ إِلَّا بِالْفَقْرِ وَلَوْ أَغْنَيْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ. وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ لَا يَصْلُحُ إِيْمَانُهُ إِلَّا بِالْعِنَاءِ وَلَوْ أَفْقَرْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ. وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ لَا يَصْلُحُ إِيْمَانُهُ إِلَّا بِالشَّقَمِ وَلَوْ صَحَّحْتُ جِسْمَهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ. وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ لَا يَصْلُحُ إِيْمَانُهُ إِلَّا بِالصَّحَّةِ وَلَوْ أَسْقَمْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ إِنْ أُدْبِرَ عِبَادِي لِعِلْمِي بِقُلُوبِهِمْ فَإِنِّي عَلِيمٌ خَبِيرٌ.

٢- حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ الْعَسْكَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبَرْقِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى أَبِي عَمْرِو الصَّنَعَانِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ:

رُبَّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ ذِي طَمَرَيْنِ مَدْفَعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَأَبْرَهُ.

62- Yüce Allah Kullarına En Faydalı Şeylerin Dışında Bir Şey Yapmaz Babı

502- (1)... Enes, Peygamber'den (s.a.a) Peygamber Cebrail'den o da Allah Azze ve Celle'den şöyle nakletmiştir:

“Her kim benim dostuma hakaret ederse, hiç şüphesiz bana karşı savaşa kalkışmıştır ve ben ölümden hoşlanmayan müminin ruhunu kabzetmek kadar hiçbir şeyden tereddüt etmem *(yani bir taraftan ölüm haktır, diğer taraftan dünyada kalmak isteyen müminin duasına icabet etmek gerekir.)* Ve ben onun kötülüğünü istemem, ama ölüme çare yoktur. Kulum, ona farz ettiğim şeyleri yerine getirmesi kadar hiçbir şeyle bana yakınlaşmaz ve devamlı olarak benim için müstehapları yerine getirir; öyle ki onu seveyim ve ben onu sevdiğimde onun kulağı, gözü, eli ve yaveri olurum. Eğer bana dua ederse ona icabet ederim, eğer benden bir şey isterse ona veririm. Hakikaten benim mümin kullarımın içinden bazıları bazı ibadetleri yerine getirmek istemektedirler, ama ben onları bozup yoldan çıkaracak gurura (ucb'a) kapılmamaları için bu işten sakındırırım. Ve keza benim mümin kullarımın bazılarının imanı fakirlikle düzelir, eğer onu zenginleştirirsem mutlaka onunla bozulacak ve yoldan çıkacaktır. Benim mümin kullarımın bazılarının imanı sadece zenginlikle düzelir, eğer onu fakirleştirirsem mutlaka onunla bozulacak ve yoldan çıkacaktır. Ve ayrıca benim mümin kullarımın bazılarının imanı sadece hastalıkla düzelir, eğer onun cismini sağlıklı edersem, o sağlık ve sıhhat mutlaka onu yoldan çıkarır ve bozar. Ve yine benim mümin kullarımın bazılarının imanı sadece sağlık ve sıhhatle düzelir, eğer ona hastalık verirsem mutlaka onunla yoldan çıkar ve bozulur. Gerçekten kullarımın kalplerine olan ilmimle onları düzene sokmaktayım. Hiç şüphesiz ben hakkıyla bilen, hakkıyla haberdar olanım.”

503- (2)... Ebu Hureyre, Hz. Resûlullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

“Evlerde yüzüne bakılmayan tozlu, yıpranmış giyecekler bile, eğer Allah Azze ve Celle'ye and içerlerse hiç şüphesiz Allah onların durumlarını değiştirir.”

٣- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُكَدَّرِ قَالَ:

مَرَضَ عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَأَتَيْتُهُ أَعُوذُهُ فَقَالَ أَلَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قُلْتُ بَلَى قَالَ:

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ يَبْنَما نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ص إِذْ تَبَسَّمَ فَقُلْتُ لَهُ مَا لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ عَجِبْتُ مِنَ الْمُؤْمِنِ وَ جَزَعِهِ مِنَ الشُّقْمِ وَ لَوْ يَعْلَمُ مَا لَهُ فِي الشُّقْمِ مِنَ الثَّوَابِ لَأَحَبَّ أَنْ لَا يَزَالَ سَقِيمًا حَتَّى يَلْقَى رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ:

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ قَوْمًا أَتَوْا نَبِيًّا فَقَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يَرْفَعْ عَنَّا الْمَوْتَ فَدَعَا لَهُمْ فَرَفَعَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَنْهُمْ الْمَوْتَ وَ كَثُرُوا حَتَّى صَاقَتْ بِهِمُ الْمَنَازِلُ وَ كَثُرَ النَّسْلُ وَ كَانَ الرَّجُلُ يُصِيحُ فَيَحْتَاجُ أَنْ يُطْعِمَ أَبَاهُ وَ أُمَّهُ وَ جَدَّهُ وَ جَدَّةَ وَ يُرْضِيَهُمْ وَ يَتَعَاهدَهُمْ فُشِغُوا عَنْ طَلَبِ الْمَعَاشِ فَأَتَوْهُ فَقَالُوا سَلْ رَبَّكَ أَنْ يَرُدَّنَا إِلَى آجَالِنَا الَّتِي كُنَّا عَلَيْهَا فَسَأَلَ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَدَّهُمْ إِلَى آجَالِهِمْ.

٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ رَه قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَنِ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ:

ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ ص ذَاتَ يَوْمٍ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ قَالَ أَلَا تَسْأَلُونَنِي مِمَّ ضَحِكْتُ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ عَجِبْتُ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ قَضَاءٍ يَقْضِيهِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهُ فِي عَاقِبَةِ أَمْرِهِ.

504- (3)... Muhammed b. El- Munkedir, şöyle rivayet etmiştir:

Abdullah İbn Mesud'un oğlu Avn hastalandığında geçmiş olsun ziyareti için yanına gittiğimde bana "Abdullah İbn Mesud'dan bir hadis diyebilir miyim?" diye sordu. Ben de "Tabi ki söyleyebilirsin" dedim. Bana Abdullah İbn Mesud'dan bu hadisi nakletti:

"Resûlullah'ın (s.a.a) yanındaydık, bir ara Resûlullah (s.a.a) tebesüm etti. Ben 'Size ne oldu ya Resûlullah!' diye sordum. Allah Resûlü (s.a.a) şöyle buyurdu: 'Ben mümin ve onun hastalığa olan sabırsızlığına şaşıyorum. Eğer o, bu hastalıktan dolayı ona ne gibi sevaplar verileceğini bilseydi, asla iyileşmeyi istemez ve o şekilde Rabbi Azze ve Celle'yle buluşmayı isterdi. *(yani bu şekilde iyileşmeden hasta olarak ölmeyi isterdi.)*'"

505- (4)... Hişam b. Sâlim, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: «Bir topluluk Peygamberlerinin yanına gelerek, şöyle dediler: 'Dua et de Rabbin ölümü bizden kaldırsın.' Allah Tebarek ve Teâlâ ölümü onlardan kaldırdı. Ama sayıları hızla arttı, evleri kendilerine dar gelmeye, nesilleri çoğalmaya başladı. Öyle ki sabah olduğunda evin erkeği babasına, annesine, büyük babasına ve büyük babasının babasına yemek vermek ve onları hoşnut etmek *(veya temizlemek)* ve onlara iyi bakmak zorunda kalıyordu. Bu yüzden de işinden gücünden oluyordu. İşte bu yüzden yeniden Peygamberlerinin yanına gelip şöyle dediler: 'Rabbinden dile de bizi sahip olduğumuz ömürlerimize geri çevirsin.' Peygamberleri de Aziz ve Celil olan Rabbinden bunu diledi. Allah da onları *(tayin edilmiş)* ömürlerinin müddetlerine geri çevirdi."

506- (5)... Süleyman b. Halid, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*), O da atalarından şöyle rivayet etmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (s.a.a) azı dişleri görülecek kadar güldü. Daha sonra şöyle buyurdu: 'Acaba neden güldüğümü sormayacak mısınız?'. Dediler ki: 'Evet ya Resûlullah!' Allah Resulü şöyle buyurdu: 'Müslüman kişiye şaşıyorum ki Allah Azze ve Celle onun için sonu iyi ve hayırlı olmayan hiçbir şey takdir etmemiştir.' *(yani Allah onun için her ne yaparsa o işin sonunu mutlaka hayırlı kılar.)*

٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْقَمِّيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَبَانَ الْأَحْمَرِ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ وَالَّذِي بَعَثَ جَدِّي ص بِالْحَقِّ نَبِيًّا إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيَرْزُقُ الْعَبْدَ عَلَيَّ قَدْرَ الْمُرُوءَةِ وَإِنَّ الْمُعُونَةَ لَتَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ عَلَيَّ قَدْرَ الْمُتُونَةِ وَإِنَّ الصَّبْرَ لَيَنْزِلُ عَلَيَّ قَدْرَ شِدَّةِ الْبَلَاءِ.

٧- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ قَالَ إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ قَالَ يَا رَبِّ رَضِيتُ بِمَا قَضَيْتَ تُمِيتُ الْكَبِيرَ وَتُبْقِي الصَّغِيرَ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا مُوسَى أَمَا تَرْضَانِي لَهُمْ رَازِقًا وَكَنِيْلًا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ فَنِعَمَ الْوَكِيلُ أَنْتَ وَنِعَمَ الْكَفِيلُ.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدَ بْنِ أَبِي الْهَزْهَازِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ أَرْزَاقَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُونَ وَذَلِكَ أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَمْ يَعْرِفْ وَجْهَ رِزْقِهِ كَثُرَ دُعَاؤُهُ.

٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَيُّوبَ الْخَرَّازُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيُّ قَالَ:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع لَأَيَّ عِلَّةٍ جَعَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الْأَرْوَاحَ فِي الْأَبْدَانِ بَعْدَ كَوْنِهَا فِي مَلَكُوتِهِ الْأَعْلَى فِي أَرْفَعِ مَحَلٍّ.

فَقَالَ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلِمَ أَنَّ الْأَرْوَاحَ فِي شَرَفِهَا وَعُلُوِّهَا مَتَى تُرِكَتْ عَلَيَّ حَالِهَا نَزَعَ أَكْثَرُهَا إِلَيَّ دَعْوَى الرُّبُوبِيَّةِ دُونَهُ عَزَّ وَجَلَّ فَجَعَلَهَا بِقُدْرَتِهِ فِي الْأَبْدَانِ الَّتِي قَدَرَهَا

507- (6)... Aban el- Ahmer, Cafer b. *Muhammed'den* (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Ceddimi (s.a.a) hak üzere peygamberliğe seçene andolsun ki Allah Tebareke ve Teâlâ kuluna mürüvvet ve mertliği ölçüsünde rızık, geçimi ve harcaması kadar destek, belâ ve imtihanın şiddeti oranında ise sabır indirir.”

508- (7)... Cabir b. Yezid el- Cu'fi, Ebu Cafer Muhammed b. Ali Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Musa b. İmran Allah'a şöyle arz etti: “Ey Rabbim! Senin kaza ve isteklerine razıyım, yaşlıları öldürür çocukları yaşatırsın.” Allah Azze ve Celle şöyle buyurdu: “Ey Musa! Acaba onların rızık vericisi ve kefilisi olduğum için benden razı değil misin?” Musa dedi ki: “Evet, ey Rabbim! Sen en üstün vekil ve en üstün kefilsin.”

509- (8)... Ali b. Hasan, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle müminlerin rızkını hiç düşünmedikleri yerden verir ve bunu kulu gelen rızkın yönünü bilmediği için çok dua etmesi için yapar.”

510- (9)...Abdullah b. Fadl el- Haşimi, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Sadık'a (a.s) “Neden en yüce melekût âleminde bulunun ruhlar, sonradan bedenlerde karar kılındı?” diye sordum.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu: «Çünkü Allah Tebarek ve Teâlâ ruhların o şekilde yüce ve şerefli oldukları halde kendi hallerine bırakıldığında birçoklarının Allah'ın karşısında rububiyet ve ilâhlık iddiasında bulunacaklarını biliyordu. Bu sebepten dolayı takdirinin başlangıcında onlara olan teveccüh ve rahmetiyle kudretiyle onları bedenlerde karar kıldı. Bazılarını bazılarına ihtiyaç duyan, bazılarını bazılarına bağlı, bazılarını bazılarından derece açısından üstün, bazılarını bazılarına yeterli karar kıldı. Onlara elçiler gönderdi ve müjdeleyici ve uyarıcı olmaları için kendi hüccetlerini onlara ulaştırdı. (*Allah'a*) Kul-

لَهَا فِي ابْتِدَاءِ التَّفْدِيرِ نَظَرًا لَهَا وَرَحْمَةً بِهَا وَأُخَوِّجُ بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ وَعَلَّقَ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَرَفَعَ بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ وَكَفَى بَعْضَهَا بِبَعْضٍ وَبَعَثَ إِلَيْهِمْ رُسُلَهُ وَاتَّخَذَ عَلَيْهِمْ حُجَجَهُ مُبَشِّرِينَ وَنَذِيرِينَ + يَأْمُرُونَهُمْ بِتَعَاطِي الْعُبُودِيَّةِ وَالتَّوَاضُعِ لِمَعْبُودِهِمْ بِالْأَنْوَاعِ الَّتِي تَعَبَّدُهَا بِهَا وَنَصَبَ لَهُمْ عُقُوبَاتٍ فِي الْعَاجِلِ وَعُقُوبَاتٍ فِي الْآجِلِ وَثُبُوتَاتٍ فِي الْعَاجِلِ وَثُبُوتَاتٍ فِي الْآجِلِ لِيُرَغِّبَهُمْ بِذَلِكَ فِي الْخَيْرِ وَيُزَهِّدَهُمْ فِي الشَّرِّ وَلِيُذِلَّهُمْ بِطَلَبِ الْمَعَاشِ وَ الْمَكَاسِبِ فَيَعْلَمُوا بِذَلِكَ أَنَّهُمْ مَرْبُوبُونَ وَعِبَادٌ مَخْلُوقُونَ وَيُقْبِلُوا عَلَى عِبَادَتِهِ فَيَسْتَحِقُّوا بِذَلِكَ نَعِيمَ الْأَبَدِ وَجَنَّةَ الْخُلْدِ وَيَأْمَنُوا مِنَ التُّزُوعِ إِلَى مَا لَيْسَ لَهُمْ بِحَقٍّ.

ثُمَّ قَالَ يَا ابْنَ الْفَضْلِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَحْسَنُ نَظَرًا لِعِبَادِهِ مِنْهُمْ لِأَنَّهُمْ أَلَا تَرَى أَنَّكَ لَا تَرَى فِيهِمْ إِلَّا مُحِبًّا لِلْعُلُوِّ عَلَى غَيْرِهِ حَتَّى إِنَّ مِنْهُمْ لَمَنْ قَدْ نَزَعَ إِلَيَّ دَعْوَى الرُّبُوبِيَّةِ وَ مِنْهُمْ مَنْ قَدْ نَزَعَ إِلَيَّ دَعْوَى التُّبُوءَةِ بِغَيْرِ حَقِّهَا وَ مِنْهُمْ مَنْ قَدْ نَزَعَ إِلَيَّ دَعْوَى الْإِمَامَةِ بِغَيْرِ حَقِّهَا مَعَ مَا يَرُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مِنَ النِّقْصِ وَالْعُجْزِ وَالضَّعْفِ وَالْمَهَانَةِ وَالْحَاجَةِ وَالْفَقْرِ وَالْأَلَامِ الْمُتَنَاقِضَةِ عَلَيْهِمْ وَالْمَوْتِ الْغَالِبِ لَهُمْ وَالْقَاهِرِ لِجَمِيعِهِمْ يَا ابْنَ الْفَضْلِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا يَفْعَلُ لِعِبَادِهِ إِلَّا الْأَصْلَحَ لَهُمْ وَلَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.

١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ الصَّادِقِ ع قَالَ:

سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ.

قَالَ خَلَقَهُمْ لِيَفْعَلُوا مَا يَسْتَوْجِبُوا بِهِ رَحْمَتَهُ فَيَرْحَمَهُمْ.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْأَسْتَرَّابَادِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ وَ

عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَيَّارٍ عَنْ أَبِيهِمَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ

luk çerçevesinde ibadet etmeleri ve Allah'ın onlar için uygun gördüğü çeşitli ibadetleri tevazu ve alçak gönüllülükle yerine getirmeleri için onlara emirlerde bulundu. Onlar için dünya ve ahirette azap ve sevap karar kıldı, böylelikle onları hayra teşvik ederek şerden uzaklaştırmış olsun, geçim ve (*helâl*) kazanç peşinde koşmaları için onları zorlayarak, bununla yetiştirilmiş ve yaratılmış kullar olduklarını bilmeleri sağlanarak kulluğa yönelmeleri, böylelikle onunla (*ibadetle*) ebedi nimetlere ve kalıcı cennetlere kavuşmaları sağlansın ve hakları olmayan şeyleri istemekten güvende kalmış olsunlar.”

Daha sonra İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Ey İbn Fadl! Hakikaten Allah Tebareke ve Teâlâ, kullarına kendi nefislerinden daha iyidir. Aca-ba onları görmüyor musun? Her biri diğerlerine karşı üstün olmaktan hoşlanmakta, öyle ki onlardan bazıları ilâhlık, bazıları hakları olmadığı halde nübüvvet ve bazıları da hakları olmadığı halde imamlık iddiasında bulunarak niza ederek tartışırlar. Hâlbuki nefislerinde eksiklik, acizlik, zayıflık, düşüklük, ihtiyaç, fakirlik, peş peşe gelen dertler ve kendilerine galip gelerek hepsini kahredecek ölümü görmektedirler.

Ey İbn Fadl! Allah Tebareke ve Teâlâ, kullarının menfaati ve faydası olan şeylerin dışında bir şey yapmaz. İnsanlara en ufak bir zulümde bulunmaz, insanlar kendi kendilerine zulmederler.”

511- (10)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aley-hisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Cafer Sadık'a (a.s) Yüce Allah'ın bu ayetinin ne anlama geldiğini sordum: “...**Onlar devamlı olarak ihtilâf etmektedirler, ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesna ve zaten bu yüzden onları yaratmıştır.** (Hud, 118- 119)” İmam şöyle buyurdu: «Onları rahmetine şamil olacak işleri yapmaları ve böylelikle onlara rahmet etmek için yarattı.»

512- (11)... Yûsuf b. Muhammed ve Ali b. Muhammed, babaları vasıtasıyla İmam Hasan Askerî'den (a.s) , O da babaları vasıtasıyla İmam Seccad'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Seccad (a.s) Yüce Allah'ın bu ayeti hakkında “**O ki, yeri sizin için bir döşek yaptı...** (Bakara,22)” şöyle buyurdu:

“Allah yeryüzünü sizin tabiatınıza uygun, beden ve cisminize

مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا.

قَالَ جَعَلَهَا مُلَاطِمَةً لَطِبَائِعُكُمْ مُوَافِقَةً لِأَجْسَادِكُمْ لَمْ يَجْعَلَهَا شَدِيدَةَ الْحُمَى وَ الْحَرَارَةِ فَتُحْرِقُكُمْ وَ لَا شَدِيدَةَ الْبُرْدِ فَتُجَمِّدُكُمْ وَ لَا شَدِيدَةَ طِيبِ الرِّيحِ فَتَصْدَعُ هَامَاتِكُمْ وَ لَا شَدِيدَةَ التَّنَنِ فَتُغْطِبُكُمْ وَ لَا شَدِيدَةَ اللَّيْلِ كَالْمَاءِ فَتَغْرِقُكُمْ وَ لَا شَدِيدَةَ الصَّلَابَةِ فَتَمْنَعُ عَلَيْكُمْ فِي دُورِكُمْ وَ أُبْيَيْتِكُمْ وَ قُبُورِ مَوْتَاكُمْ وَ لَكِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ فِيهَا مِنَ الْمَنَانَةِ مَا تَنْتَفِعُونَ بِهِ وَ تَتَمَاسَكُونَ وَ تَتَمَاسِكُ عَلَيْهَا أَبْدَانُكُمْ وَ بُنْيَانُكُمْ وَ جَعَلَ فِيهَا مَا تَتَّقَدُّ بِهِ لِدُورِكُمْ وَ قُبُورِكُمْ وَ كَثِيرٍ مِنْ مَنَافِعِكُمْ فَلِذَلِكَ جَعَلَ الْأَرْضَ فِرَاشًا لَكُمْ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ السَّمَاءُ بِنَاءٌ أَى سَقْفًا مِنْ فَوْقِكُمْ مَحْفُوظًا يُدِيرُ فِيهَا شَمْسَهَا وَ قَمَرَهَا وَ نُجُومَهَا لِمَنَافِعِكُمْ.

ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَعْنِي الْمَطَرَ نَزَلَهُ مِنَ الْعُلَى لِيُبْلَغَ قُلُلَ جِبَالِكُمْ وَ تَلَالِكُمْ وَ هَضَابِكُمْ وَ أَوْهَادِكُمْ ثُمَّ فَرَّقَهُ رِذَاذًا وَ وَابِلًا وَ هَطْلًا وَ طَلًّا لِيَتَشَفَّهَ أَرْضُكُمْ وَ لَمْ يَجْعَلْ ذَلِكَ الْمَطَرَ نَازِلًا عَلَيْكُمْ قِطْعَةً وَاحِدَةً فَيُفْسِدَ أَرْضِيَكُمْ وَ أَشْجَارَكُمْ وَ زُرُوعَكُمْ وَ ثِمَارَكُمْ.

ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُنْدَادًا أَى أَشْبَاهًا وَ أَمْثَالًا مِنَ الْأَصْنَامِ الَّتِي لَا تَعْقِلُ وَ لَا تَسْمَعُ وَ لَا تُبْصِرُ وَ لَا تَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ - وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهَا لَا تَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ النِّعَمِ الْجَلِيلَةِ الَّتِي أَنْعَمَهَا عَلَيْكُمْ رَبُّكُمْ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى.

١٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرٍ الرَّقِّيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ يَجْتَهِدُ فِي عِبَادَتِي فَيَقُومُ مِنْ رُقَادِهِ وَ لَذِيذِ وَسَادِهِ فَيَتَهَجَّدُ فِي اللَّيَالِي وَ يُتَعَبُ نَفْسُهُ فِي عِبَادَتِي فَأَضْرِبُهُ بِالنُّعَاسِ

uyumlu bir şekilde yarattı. Onu ne yanacağınız kadar sıcak ve hararetli, ne donacağınız kadar soğuk yaptı, ne sizi yukarı kaldırıp savuracak rüzgârlar gönderdi, ne size eziyet edecek kadar kötü kokulu, ne gark olacağınız su gibi yumuşak ve ne de onda bina yapmayacak ve kabir kazamayacak kadar sert yaptı. Ama Allah Azze ve Celle yeryüzünü ondan faydalanabileceğiniz, bedenlerinizin ve binalarınızın üzerinde durabileceği bir sertlikte yarattı. Onu, ev yapıp kabirler kazabileceğiniz ve sizin için gerekli olan birçok ihtiyacı karşılayacak bir tarzda yaratmıştır. İşte bütün bunlardan dolayı yeryüzünü sizin için bir döşek gibi yaratmıştır.

Daha sonra ayetin devamında Allah Teâlâ buyuruyor ki: **“Gökyüzünü de sizin için bina kıldı.”** Burada binadan kasıt, tavanıdır. Öyle bir tavan ki; güneş, ay ve yıldızlar sizin faydanız için onda hareket halinde.

Daha sonra ayetin devamında Allah Azze ve Celle şöyle buyuruyor; **“Gökyüzünden suyu indirdi...”** Sudan kasıt; dağlara, tepelere ve vadilerin derinliklerine ulaşması için gökyüzünden gönderilen yağmurdur. Allah Teâlâ bu yağmuru yerleriniz onu iyice kendine alması için çisentili, şiddetli, peyderpey, iri taneli ve sağanak olmak üzere muhtelif şekillere ayırdı. Allah Teâlâ yağmuru bir parça olarak, bir defada yağdırmadı. Eğer böyle yapsaydı, bu yağmur sizin yerlerinizi, ağaçlarınızı, tarlalarınızı ve meyvelerinizi bozup yok ederdi.

Daha sonra Allah Azze ve Celle ayetin devamında şöyle buyuruyor: **“Size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah’a şirk koşmayın.”** Yani, akılları olmayan, duymayan, görmeyen ve ne de bir iş yapmaya gücü yetmeyen putları Allah’a benzetmeyin. Oysaki sizin kendiniz de putların, Rabbiniz Tebareke ve Teâlâ’nın size verdiği bunca nimeti vermeye kadir olmadıklarını biliyorsunuz.”

513- (12)... Ebu Ubeyde el- Hezzai, Ebu Cafer (İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Resûlullah, Allah Celle Celaluhu’nun şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Benim mümin kullarımdan bazıları bana ibadet etmek için çaba harcarlar. Tatlı uykularından ve yataklarından kalkarak geceleri ibadet ederler ve bana ibadet etmek için kendilerini zahmete sokarlar.*

الَّيْلَةَ وَاللَّيْلَتَيْنِ نَظَرًا مِّنِّي لَهُ وَإِبْقَاءً عَلَيْهِ فَيَنَامُ حَتَّى يُصْبِحَ وَ يَقُومُ وَ هُوَ مَاقَتْ لِنَفْسِهِ زَارٍ عَلَيْهَا وَ لَوْ أُحْلِيَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَا يُرِيدُ مِنْ عِبَادَتِي لَدَخَلَهُ مِنْ ذَلِكَ الْعُجْبُ فَيُصَيِّرُهُ الْعُجْبُ إِلَيَّ الْفِتْنَةَ بِأَعْمَالِهِ وَ رِضَاهُ عَنْ نَفْسِهِ حَتَّى يَظُنُّ أَنَّهُ قَدْ فَاقَ الْعَابِدِينَ وَ جَازَ فِي عِبَادَتِهِ حَدَّ التَّقْصِيرِ فَيَتَبَاعَدُ مِنِّي عِنْدَ ذَلِكَ وَ هُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ.

١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ فِيمَا أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ مُوسَى ع أَن يَا مُوسَى مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ وَ إِنَّمَا أَتَّبِلِيهِ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ أَعَافِيهِ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ أَنَا أَعْلَمُ بِمَا يَصْلُحُ عَلَيْهِ أَمْرُ عَبْدِي فَلْيَصْبِرْ عَلَيَّ بَلَائِي وَ لْيَشْكُرْ نِعْمَائِي وَ لْيَرْضَ بِقَضَائِي أَكْتُبُهُ فِي الصِّدِّيقِينَ عِنْدِي إِذَا عَمِلَ بِرِضَائِي فَطَاعَ أَمْرِي.

Bazen ona olan lütfum ve korumak için bir veya iki gece onu sabah olana kadar uyuklatırım ve o kendisini kınayarak ve nefret ederek uykudan uyanır. Eğer onunla isteği olan ibadetim arasındaki engelleri kaldırırsam gece yaptığı ibadetlerden dolayı mağrur olur (ucba kapılır) ve bu gurur onun işlerinde fitneye düşmesine ve kendisinden razı olmasına sebep olur. Öyle ki tüm ibadet edenlerden daha üstün olduğunu zanneder ve kendi ibadetlerinde hatasız olduğunu düşünür. İşte o anda bunlar yüzünden benden uzaklaşır ama bana yaklaştığını zanneder.”

514- (13)... Davut b. Ferkad, Ebu Abdullah'tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya (a.s) gönderdiği vahiylerden biri de şuydu: “Ey Musa! Mümin kulum gibi bana sevgili hiç kimseyi yaratmadım. Gerçekten onun hayrına olan şeylere onu müptela ettim, ona hayır olan şeylerle ona afiyet verdim. Hiç şüphesiz ben kulumu düzeltip ıslah edecek şeyleri daha iyi bilirim, öyleyse benim belâlarım (imtihanlarıma) sabretmeli, nimetlerime şükretmeli ve benim kaza ve hükümlerime razı olmalı, böylece benim rızam için amel edip, emirlerime itaat ettiğinde kendi katımda onu sıddıklardan yazarım.”

٣٦. باب الأمر و النهى و الوعد و الوعيد

١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع النَّاسُ مَأْمُورُونَ مِنْهُمْ وَمَنْ كَانَ لَهُ عُذْرٌ عَذَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٢- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ حَبِيبِ السَّجِسْتَانِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ ع قَالَ:

إِنَّ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا يَا مُوسَى إِنِّي خَلَقْتُكَ وَ اصْطَفَيْتُكَ وَ قَوَّيْتُكَ وَ أَمَرْتُكَ بِطَاعَتِي وَ نَهَيْتُكَ عَنْ مَعْصِيَتِي فَإِنْ أَطَعْتَنِي أَغْنَيْتُكَ عَنْ طَاعَتِي وَ إِنْ عَصَيْتَنِي لَمْ أُغْنِكَ عَنْ مَعْصِيَتِي يَا مُوسَى وَ لِيَ الْمِنَّةُ عَلَيْكَ فِي طَاعَتِكَ لِي وَ لِيَ الْحُجَّةُ عَلَيْكَ فِي مَعْصِيَتِكَ لِي.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ وَ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسَانِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ وَعَدَهُ اللَّهُ عَلَى عَمَلٍ ثَوَابًا فَهُوَ مُنْجَزُهُ لَهُ وَ مَنْ أَوْعَدَهُ عَلَى عَمَلٍ عِقَابًا فَهُوَ فِيهِ بِالْخِيَارِ.

٤- حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْبَيْهَقِيُّ بَنِيْسَابُورَ سَنَةِ اثْنَتَيْنِ وَ خَمْسِينَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الصَّوْلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ ذَكْوَانَ قَالَ:

سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ الْعَبَّاسِ يَقُولُ كُنَّا فِي مَجْلِسِ الرِّضَا ع فَتَذَكَّرُوا الْكِبَائِرَ وَ قَوْلَ الْمُعْتَزِّلَةِ فِيهَا إِنَّهَا لَا تُغْفَرُ فَقَالَ الرِّضَا ع قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قَدْ نَزَلَ الْقُرْآنُ بِخِلَافِ قَوْلِ الْمُعْتَزِّلَةِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ.

و الحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة.

63- Emir, Nehiy, Vaad ve Vaid Babı

515- (1)... Mensur b. Hazim Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“İnsanlar (*bazı işleri yerine getirmek için*) memur olmuşlardır ve (*bazı şeylerden de*) yasaklanmışlardır. Eğer kişinin özü olursa Allah Azze ve Celle onun ömrünü kabul eder.”

516- (2)... Habib Secistani Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) Tevrat'ta şu ifadelerin geçtiğini rivayet etmiştir:

“Ey Musa! Gerçekten ben seni yarattım, seçtim ve güç verdim. İta-atime emrettim ve günahlarımdan sakındırdım. Eğer bana itaat edersen bunu yerine getirmen için sana yardımcı olurum ve eğer bana isyan edecek olursan günah işlemen için sana yardımcı olmam. Ey Musa! Bana itaat ettiğinden dolayı sana minnet, günah işlediğinden dolayı hüccet ve delilim vardır.”

517- (3)... Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) babalarından, onlar da Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Allah her kime bir iş karşılığında mükâfat vaad etmişse, kesin o vadinin gerçekleştirir ve her kime de azap vaad etmişse, o vaad hususunda (*gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği hususunda*) seçenek sahibidir.”

518- (4)... İbrahim b. Abbas İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'nın (a.s) meclisinde oturuyorduk, büyük günahlardan bahsediyorlardı, konu dönüp dolaşıp Mutezile'nin, büyük günahlar bağışlanmaz, sözüne geldi. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurmuştur: Kur'an Mutezile'nin görüşünün aksine nazil olmuştur. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Rad, 6)”**

▪ Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç kadarını zikrettik.

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْهَيْثَمِ الْعِجْلِيُّ وَ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ السِّنَانِيُّ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامِ الْمُكْتَبِ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّائِغِ وَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ فِيمَا وَصَفَ لَهُ مِنْ شَرَائِعِ الدِّينِ:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَكْفِي نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا وَ لَا يُكَلِّفُهَا فَوْقَ طَاقَتِهَا وَ أَفْعَالُ الْعِبَادِ مَخْلُوقَةٌ خَلَقَ تَقْدِيرٍ لَا خَلْقَ تَكْوِينٍ وَ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا يَقُولُ بِالْجَبْرِ وَ لَا بِالتَّقْوِيضِ وَ لَا يَأْخُذُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْبَرِيءَ بِالسَّقِيمِ وَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْأَطْفَالَ بِذُنُوبِ الْآبَاءِ فَإِنَّهُ قَالَ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ- وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَغْفُو وَ يَنْفَضَلَ وَ لَيْسَ لَهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَظْلِمَ وَ لَا يَفْرِضُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيَّ عِبَادِهِ طَاعَةً مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يُغْوِيهِمْ وَ يُضِلُّهُمْ وَ لَا يَخْتَارُ لِرِسَالَتِهِ وَ لَا يَصْطَفِي مِنْ عِبَادِهِ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَكْفُرُ بِهِ وَ يَعْبُدُ الشَّيْطَانَ دُونَهُ وَ لَا يَتَّخِذُ عَلَيَّ خَلْقِهِ حُجَّةً إِلَّا مَعْصُومًا.

و الحديث طويل أخذنا منه موضع الحاجة و قد أخرجه بتمامه في كتاب الخصال.

٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ:

سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ يَقُولُ لَا يُخْلِدُ اللَّهُ فِي النَّارِ إِلَّا أَهْلَ الْكُفْرِ وَ الْجُحُودِ وَ أَهْلَ الضَّلَالِ وَ الشَّرِكِ وَ مَنْ اجْتَنَبَ الْكِبَائِرَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَمْ يُسْأَلْ عَنِ الصَّغَائِرِ.

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى- إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا.

قَالَ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَالشَّفَاعَةُ لِمَنْ تَجِبُ مِنَ الْمُذْنِبِينَ.

قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ إِنَّمَا شَفَاعَتِي

519- (5)... E'meş, Cafer b. Muhammed'in (*İmam Cafer Sadık aley-hisselâm*) din hakkında yapmış olduğu açıklamalarını şöyle rivayet etmiştir:

Doğrusu Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar ve gücünün üstünde bir şeyle mükellef kılmaz. Kulların eylem ve fiilleri takdir ölçüsüne göre yaratılmıştır, tekvini olarak değil. Allah her şeyin yaratıcısıdır; bizler cebir ve tefvizi (işleri insanlara devretmeyi) kabul etmiyoruz. Allah Azze ve Celle, günahsız günahkârın yerine almaz ve yine Allah Azze ve Celle çocuğa babasının günahından dolayı azap etmez. Şüphesiz Allah muhkem kitabında şöyle buyurmuştur: **“Hiçbir suçlu (günahkâr) başkasının suçunu yüklenmez. (Enam, 164)”** ve ayrıca şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz insana kendi çalışma ve emeğinden başkası yoktur. (Necm, 39)”**. Bağışlamak ve lütufta bulunmak Allah Azze ve Celle'ye mahsustur. Yüce Allah'ın şanında zulüm yoktur. Allah kullarına, onları kandırıp yoldan çıkaran kişilere (*ki kandırılıp yoldan çıkarıldığını biliyorlarsa*) itaat etmelerini farz etmemiştir. Kulları arasında ona inanmadığını bildiği ve onun yerine şeytana ibadet eden kimseyi kendine peygamber seçmez ve kullarına masum haricinde kimseyi hüccet ve delil kılmaz.”

■ **Hadis uzun olduğu için burada ihtiyaç kadarını naklettik. Hadisin tamamını “Hisal” adlı kitapta zikrettim.**

520- (6)... Muhammed b. Ebu Umeyr Musa b. Cafer'den (a.s) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Şüphesiz Allah sadece küfür, inkâr, dalâlet ve şirk ehlini ebedi olarak ateşte tutacaktır. Büyük günahlardan sakınan müminlerden küçük günahları sorulmayacaktır.” Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız. (Nisa, 31)”**

Dedim ki: “Ey Resûlullah'ın oğlu! Öyleyse şefaathangî günahkâr grup için farzdır?”

Buyurdu ki babam, atalarından aktararak Peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Benim şefaathim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Muhsinlere gelince, onlar aleyhine kullanılacak bir yol yoktur.” Dedim ki: “Ey Resûlullah'ın oğlu! Büyük günah

لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي فَأَمَّا الْمُحْسِنُونَ مِنْهُمْ فَمَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ.
 قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ. فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَكَيْفَ تَكُونُ الشَّفَاعَةُ لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ وَاللَّهُ
 تَعَالَى ذَكَرَهُ يَقُولُ - وَ لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى وَ هُمْ مِنْ خَشِيَّتِهِ مُشْفِقُونَ وَ مَنْ يَرْتَكِبُ
 الْكِبَائِرَ لَا يَكُونُ مُرْتَضًى.

فَقَالَ يَا أَبَا أَحْمَدَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَرْتَكِبُ ذَنْبًا إِلَّا سَاءَهُ ذَلِكَ وَ نَدِمَ عَلَيْهِ،
 وَ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ ص كَفَى بِالنَّدَمِ تَوْبَةً وَ قَالَ ع وَ مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ
 مُؤْمِنٌ فَمَنْ لَمْ يَنْدَمْ عَلَى ذَنْبٍ يَرْتَكِبُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ لَمْ تَجِبْ لَهُ الشَّفَاعَةُ وَ كَانَ ظَالِمًا وَ
 اللَّهُ تَعَالَى ذَكَرَهُ يَقُولُ - مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَ لَا شَفِيعٍ يُطَاعُ.

فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ كَيْفَ لَا يَكُونُ مُؤْمِنًا مَنْ لَمْ يَنْدَمْ عَلَى ذَنْبٍ يَرْتَكِبُهُ.
 فَقَالَ يَا أَبَا أَحْمَدَ مَا مِنْ أَحَدٍ يَرْتَكِبُ كَبِيرَةً مِنَ الْمَعَاصِي وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ سَيُعَاقَبُ عَلَيْهَا
 إِلَّا نَدِمَ عَلَى مَا ارْتَكَبَ وَ مَتَى نَدِمَ كَانَ تَائِبًا مُسْتَحِقًّا لِلشَّفَاعَةِ وَ مَتَى لَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهَا كَانَ
 مُصِرًّا وَ الْمُصِرُّ لَا يُغْفَرُ لَهُ لِأَنَّهُ غَيْرُ مُؤْمِنٍ بِعُقُوبَةِ مَا ارْتَكَبَ وَ لَوْ كَانَ مُؤْمِنًا بِالْعُقُوبَةِ لَنَدِمَ وَ
 قَدْ قَالَ النَّبِيُّ ص لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ وَ لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِضْرَارِ.

وَ أَمَّا قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى فَأَتَّهَمُ لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ
 ارْتَضَى اللَّهُ دِينَهُ وَ الدِّينُ الْإِقْرَارُ بِالْجَزَاءِ عَلَى الْحَسَنَاتِ وَ السَّيِّئَاتِ فَمَنْ ارْتَضَى اللَّهُ دِينَهُ
 نَدِمَ عَلَى مَا ارْتَكَبَهُ مِنَ الذُّنُوبِ لِمَعْرِفَتِهِ بِعَاقِبَتِهِ فِي الْقِيَامَةِ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ
 السَّعْدَآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حُمْرَةَ
 بِنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَ يُضَاعَفُ
 اللَّهُ لِمَنْ يَسَاءُ إِلَيَّ سَبْعِمِائَةً.

işleyenler için şefaattir olur mu? Yüce Allah **‘Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaattir etmezler. (Enbiya, 28)’** demiyor mu? Büyük günah işleyenler Allah’ın razı olduğu kimseler olabilirler mi?”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Ey Ebu Ahmed! Hiçbir mümin yoktur ki, bir günah işlediği zaman üzülsün ve pişmanlık duymasın. Peygamberimiz (s.a.a) buyuruyor ki: ‘Tövbe için pişmanlık yeterlidir.’ Ve yine buyuruyor ki: ‘Kim iyi bir işten dolayı sevinir, kötü bir iş yüzünden üzülsün, o, mümindir.’ Buna göre, işlediği bir günahı pişmanlık duymayan kişi mümin değildir, onun için şefaattir gerekmez ve o, zalimdir. Yüce Allah böyle biri ile ilgili olarak; **‘Zalimlerin ne dostu ne de sözü dinlenir şefaattir vardır. (Mümin, 18)’** buyuruyor.”

Dedim ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! İşlediği günahı pişmanlık duymayan kişi nasıl mümin olmaz?”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Ey Ebu Ahmed! «Büyük bir günah işleyip de bundan dolayı cezaya çarptırılacağını bilen hiç kimse yoktur ki, işlediği günahı pişmanlık duymasın. Ne zaman pişmanlık duyarsa, tövbe etmiş (Allah’a dönmüş) olur ve şefaati hak eder. Ama pişmanlık duymazsa, günahı ısrar ediyor sayılır. Günahı ısrar edeninse, bağışlanması söz konusu değildir. Çünkü o, işlediği suçtan dolayı cezalandırılacağına inanmıyordur. Eğer cezalandırılacağına inansaydı pişmanlık duyardı. Nitekim Peygamberimiz (s.a.a) şöyle buyuruyor: ‘İstiğfar edildikten sonra büyük günahı söz edilmez. İsrar edilince de küçük günahı söz edilmez.’ Yüce Allah’ın, **‘Ancak Allah’ın razı olduğu kimseler için şefaattir ederler’** sözüne gelince; bu demektir ki, ancak Allah’ın dininden razı olduğu kimseler için şefaattir ederler. Din ise, iyiliklerin ve kötülüklerin belli bir günde karşılıklarını göreceklere inanmaktır. Buna göre, dininden razı olunan kişi, kıyamet günü cezalandırılacağını bildiği için işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duyar.”

521- (7)... Hamza b. Humran Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

“Her kim bir iyilik yapmaya niyet edip, onu yerine getirmese onun için bir iyilik yazılır. Eğer o iyiliği yerine getirirse o iyilik ayarında ona on sevap yazılır. Allah, istediği kişi için bu sevabı yedi yüz katına kadar arttırır. Ve her kim bir kötülük yapmaya niyetlense, bunu yerine

وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ
بِتَرْكِهِ لِفَعْلِهَا.

وَإِنْ عَمِلَهَا أَجَلَ تِسْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ تَابَ وَنَدِمَ عَلَيْهَا لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَتُبْ وَلَمْ
يَنْدَمْ عَلَيْهَا كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ.

٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْغَالِبِ الشَّافِعِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ مُجَاهِدُ بْنُ أَعْيَنَ
بْنِ دَاوُدَ قَالَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ أَحْمَدَ الْعَسْقَلَانِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ قَالَ أَخْبَرَنَا
إِسْرَافِيلُ قَالَ أَخْبَرَنَا ثُوَيْرٌ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَلِيًّا ع قَالَ:

مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ - إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ
مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

٩- حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ تَمِيمٍ السَّرْحَسِيُّ بِسَرْحَسٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو لَبِيدٍ
مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّامِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِسْرَائِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا حَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ
عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ:

خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ص يَمْشِي وَحْدَهُ وَ لَيْسَ مَعَهُ إِنْسَانٌ فَظَنَنْتُ
أَنَّهُ يَكْرَهُ أَنْ يَمْشِيَ مَعَهُ أَحَدٌ قَالَ فَجَعَلْتُ أَمْشِي فِي ظِلِّ الْقَمَرِ فَالْتَفَتَ فَرَأَنِي فَقَالَ مَنْ هَذَا
فَقُلْتُ أَبُو ذَرٍّ جَعَلَنِي اللَّهُ فِذَاكَ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ تَعَالَ قَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ إِنَّ الْمُكْثَرِينَ
هُمْ الْأَقْلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَيْرًا فَفَنَفَحَ مِنْهُ بِيَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ وَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ وَرَاءَهُ
وَ عَمِلَ فِيهِ خَيْرًا قَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ لِي اجْلِسْ هَاهُنَا وَ اجْلِسْنِي فِي قَاعِ حَوْلُهُ
حِجَارَةً فَقَالَ لِي اجْلِسْ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ قَالَ فَانْطَلَقَ فِي الْحَرَّةِ حَتَّى لَمْ أَرَهُ وَ تَوَارَى عَنِّي
فَأَطَالَ اللَّبَثُ ثُمَّ إِنِّي سَمِعْتُهُ ع وَ هُوَ مُقْبِلٌ وَ هُوَ يَقُولُ وَ إِنَّ زَنِي وَ إِنَّ سَرَقَ قَالَ فَلَمَّا جَاءَ
لَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِذَاكَ مَنْ تُكَلِّمُهُ فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَإِنِّي مَا سَمِعْتُ
أَحَدًا يَرُدُّ عَلَيْكَ مِنَ الْجَوَابِ شَيْئًا قَالَ ذَاكَ جَبْرِئِيلُ عَرَضَ لِي فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَقَالَ بَسِّرْ

getirmedikçe ona bir günah yazılmaz. Eğer onu yapmazsa, bu günahı terk ettiği (işlemediği) için bir sevap yazılır ve eğer onu yaparsa ona dokuz saat süre verilir, tövbe eder ve pişmanlık duyarsa ona bir şey yazılmaz ve eğer tövbe etmez, pişmanlık duymazsa o zaman ona bir günah yazılır.”

522- (8)... Suveyr babasından o da Hz. Ali’den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

“Kur’an’da benim için Yüce Allah’ın bu ayetinden daha sevimli bir ayet yoktur: **‘Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. (Nisa, 48)’** “

523- (9)... Ebu Zer şöyle rivayet etmiştir:

“Bir gece dışarı çıktım. Aniden Allah Resûlü’nü yalnız yürürken gördüm. Hiç kimse O’nunla birlikte değildi. Kimseyle birlikte olmaktan hoşlanmadığını düşündüm. Ay ışığında yola düştüm. Peygamber geri döndü ve beni görünce şöyle dedi: ‘Kim o?’ Ben şöyle arz ettim: ‘Sana feda olayım, ben Ebu Zer.’ Peygamber şöyle buyurdu: ‘Ebu Zer gel!’ Ben bir müddet Peygamber ile birlikte yol yürüdüm. Daha sonra Peygamber şöyle buyurdu: ‘Allah’ın kendisine bir mal verdiği, onun da sağdan, soldan, arkadan ve önden bağışta bulunduğu ve onunla hayırlı işlerde bulunduğu kimse dışında kıyamet günü zenginler fakirdirler.’ “

Ebu Zer şöyle devam ediyor: “Yine Peygamber ile birlikte bir müddet yol yürüdüm. Daha sonra bana şöyle buyurdu: ‘Burada otur!’ Böylece beni etrafı taşlarla dolu bir çukurun yanına oturttu ve şöyle buyurdu: ‘Ben dönünceye kadar buraya otur.’ Peygamber (s.a.a) yola koyuldu ve kendisini göremeyeceğim kadar uzaklaştı ve kayboldu. Geri dönüşü biraz gecikti. Geldiği sırada ‘Zina da mı etmiş olsa, hırsızlık da mı yapmış olsa?’ diye dediğini duydum. Sonra hiç vakit kaybetmeden sordum: ‘Ey Allah’ın elçisi! -Allah beni sana feda etsin- taşlık tarafında kiminle konuşuyordunuz? Gerçekten ben size cevap veren kimseyi duymadım’ dedim. Resûlullah (s.a.a) şöyle buyurdu: ‘O, Cebrail idi, taşlık arazide önüme çıkarak, bana ümmetine müjde ver ve söyle ki ‘Kim Allah Azze ve Celle’ye ortak koşmadan ölürse cennete girecektir.’ dedi. Ben de:

أُمَّتَكَ أَنَّهُ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ قُلْتُ يَا جَبْرِئِيلُ وَإِنْ زَنَيْ
وَإِنْ سَرَقَ قَالَ نَعَمْ وَإِنْ شَرِبَ الْخَمْرَ.

قال مصنف هذا الكتاب رحمه الله يعني بذلك أنه يوفق للتوبة حتى يدخل الجنة.

١٠- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ
بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاذِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ ص عَنْ رَسُولِ اللَّهِ
ص عَنْ جَبْرِئِيلَ ع قَالَ:

قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا وَهُوَ لَا يَعْلَمُ أَنَّ لِي أَنْ أُعَذِّبَهُ بِهِ أَوْ
أَعْفُو عَنْهُ لَا غَفَرْتُ لَهُ ذَلِكَ الذَّنْبَ أَبَدًا وَ مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ
لِي أَنْ أُعَذِّبَهُ وَ أَنْ أَعْفُو عَنْهُ عَفْوْتُ عَنْهُ.

‘Ey Cebrail! Zina da mı etmiş olsa, hırsızlık da mı yapmış olsa?’ dedim. O da ‘Evet, hatta şarap içse bile’ dedi.”

Kitabın yazarı şeyh Saduk (r.a.) hadis hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

Yani tövbe etmeye muvaffak olacak ve cennete girecektir.

524- (10)... Muaz b. El- Cevheri, İmam Sadık’tan (a.s) , O atalarından, onlar Resûlullah’tan (s.a.a) , O da Cebrail’den (a.s) şöyle nakletmiştir:

Allah Celle Celâluhu şöyle buyurmuştur: *“Kim küçük veya büyük bir günah işler ve benim ona bu günahından dolayı azap edeceğimi veya af edeceğimi bilmezse (kabul etmezse) onu bu günahından dolayı asla bağışlamam ve kim küçük veya büyük bir günah işler ve benim ona bu günahından dolayı azap edeceğimi veya af edeceğimi bilir (ve kabul ederse) onu bağışlarım.”*

٦٤. باب التعريف و البيان و الحجة و الهداية

١- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ:
قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ الْمَعْرِفَةُ صُنْعٌ مِنْ هِيَ.

قَالَ مِنْ صُنْعِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْسَ لِلْعِبَادِ فِيهَا صُنْعٌ.

٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ ابْنِ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ اخْتَجَّ عَلَى النَّاسِ بِمَا آتَاهُمْ وَ مَا عَرَفَهُمْ.

٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ قَالَ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ اخْتَجَّ عَلَى النَّاسِ بِمَا آتَاهُمْ وَ مَا عَرَفَهُمْ.

٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ قَالَ:

حَتَّى يُعْرِفَهُمْ مَا يُرْضِيهِ وَ مَا يُسْخِطُهُ وَ قَالَ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا قَالَ بَيَّنَّ لَهَا مَا تَأْتِي وَ مَا تَتْرُكُ وَ قَالَ - إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَ إِمَّا كَفُورًا قَالَ عَرَّفْنَاهُ إِمَّا آخِذًا وَ إِمَّا تَارِكًا وَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ أَمَّا تَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمِيَ عَلَى الْهُدَى قَالَ عَرَّفْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمِيَ عَلَى الْهُدَى وَ هُمْ يَعْرِفُونَ.

64- Tarif, Beyan, Delil ve Hidayet Babı

525- (1)... Muhammed b. Hukeym diyor ki: Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “bilgi” (*marifet*) kimin yarattığıdır, diye sordum.

Şöyle buyurdu: «Yüce Allah’ın yarattığıdır, bilginin oluşmasında kulların bir rolü yoktur.»

526- (2)... İbn Tayyar, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Şüphesiz Allah Azze ve Celle, insanlara verdiklerini ve onlara öğrettiklerini onların üzerindeki kanıtları kılmıştır.”

527- (3)... Hamza b. Tayyar, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Şüphesiz Allah Azze ve Celle, insanlara verdiklerini ve onlara öğrettiklerini onların üzerindeki kanıtları kılmıştır.”

528- (4)... Hamza b. Muhammed et-Tayyar diyor ki: Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) “*Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri apaçık bildirinceye dek tekrar onları sapıklığa terk etmez (Tevbe, 115)*” ayetinin anlamını sordum. Buyurdu ki:

Yani “Onlara razı olduğu ve öfkelenmediği şeyleri bildirinceye kadar...”, başka bir ayette şöyle buyurmuştur: “*Sonra ona fücürünü (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun). (Şems, 8)*” .Yani; ona yapması gerekenleri ve yapmaması gerekenleri öğretti.

Bir ayette de şöyle buyurmuştur: “*Biz insana yolu gösterdik. Artık o, ya şükreder veya nankörlük eder. (İnsan, 3)*”. Yani; biz ona öğrettik. Artık ya öğrettiğimizi uygular veya uygulamaz.”

İmam’dan bir de şu ayetin anlamını sordum: “*Biz, Semûd kavmine yolu gösterdik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. (Fussilet, 17)*”

Buyurdu ki: “Biz onlara öğrettik. Onlar bilerek körlüğü hidayete yeğlediler.”

٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ قَالَ نَجْدَ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ.

٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الدَّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتٍ عَنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

سِتَّةُ أَشْيَاءَ لَيْسَ لِلْعِبَادِ فِيهَا صُنْعُ الْمَعْرِفَةِ وَالْجَهْلُ وَالرِّضَا وَالْعُصْبُ وَالنَّوْمُ وَالْيَقَظَةُ. ٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِي شُعَيْبٍ الْمَحَامِلِيِّ عَنْ دُرُسْتٍ عَنْ أَبِي مُنْصُورٍ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْعَجَلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

لَيْسَ لِلَّهِ عَلَى خَلْقِهِ أَنْ يَعْرِفُوا قَبْلَ أَنْ يُعْرِفَهُمْ وَلِلْخَلْقِ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعْرِفَهُمْ وَلِلَّهِ عَلَى الْخَلْقِ إِذَا عَرَفَهُمْ أَنْ يَقْبَلُوهُ.

٨- حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَمَّنْ لَمْ يَعْرِفْ شَيْئاً هَلْ عَلَيْهِ شَيْءٌ قَالَ لَا.

٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ زَكَرِيَّا بْنِ يَحْيَى عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

مَا حَبَبَ اللَّهُ عِلْمَهُ عَنِ الْعِبَادِ فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُمْ.

١٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ رَه عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانَ الْأَحْمَرِ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الطَّيَّارِ

529- (5)... Hamza b. Tayyar diyor ki: Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Yüce Allah’ın “**Ona iki yolu da gösterdik** (*Beled, 10*)” ayetinin anlamını sordum.

Şöyle buyurdu: «Hayır ve şerrin yolunu.»

530- (6)... Durst kendisine rivayet eden birinden Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“ ‘Bilgi, cehalet, rıza, öfke, uyku ve uyanıklık’, bu altı şeyin oluşumunda insanların bir rolü yoktur.”

531- (7)... Bureyd b. Muaviye el- İcli, Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Allah’ın kendisini kullara tanıtmadan önce, kulların O’nu tanıması Allah’ın kulları üzerindeki bir hakkı değildir. Kulların Allah’ın üzerindeki hakkı kendisini onlara tanıtmaması, Allah’ın kulları üzerindeki hakkı ise her ne zaman kendisini onlara tanıtsa O’nu kabul etmeleridir.”

532- (8)... Abdul A’la b. A’yan diyor ki: Ebu Abdullah’a (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*): “Acaba bir şeyi bilmeyen kimsenin üzerine bir şey farz mıdır?” diye sordum. “Hayır” diye buyurdu.

533- (9)... Zekeriya b. Yahya, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah’ın kullarından saklı tuttuğu şeylerin ilmi, onlardan kaldırılmıştır. (*yani onları yerine getirmek gerekmez.*)”

534- (10)... Hamza b. et-Tayyar, Ebu Abdullah’tan (*Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

İmam bana: «Yaz» dedi ve bana şunları yazdırdı:

“Bizim sözlerimizden biri şudur:

Allah kullarına verdiklerini ve onlara öğrettiklerini onların üzerindeki kanıtları kılmıştır. Sonra onlara Resûl göndermiş ve Kitab indirmiştir. Bu Kitapta onlara emir ve yasaklar yöneltmiştir. Kitapta namazı ve orucu emretmiştir.

Bir gün Resûlullah (*sallallahu aleyhi ve âlihi*) sabah namazı vak-

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لِي أَكْتُبُ فَأُمْلِي عَلَيَّ إِنَّ مِنْ قَوْلِنَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَحْتَجُّ عَلَي الْعِبَادِ بِمَا آتَاهُمْ وَ مَا عَرَفَهُمْ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ رَسُولًا وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَأَمَرَ فِيهِ وَ نَهَى أَمَرَ فِيهِ بِالصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ.

فَأَنَامَ رَسُولَ اللَّهِ ص عَنِ الصَّلَاةِ فَقَالَ أَنَا أُنِيمُكَ وَ أَنَا أُوقِظُكَ فَادْهَبْ فَصَلِّ لِيَعْلَمُوا إِذَا أَصَابَهُمْ ذَلِكَ كَيْفَ يَصْنَعُونَ.

لَيْسَ كَمَا يَقُولُونَ إِذَا نَامَ عَنْهَا هَلَكَ.

وَ كَذَلِكَ الصِّيَامُ أَنَا أُمِرْتُكَ وَ أَنَا أَصَحِّحُكَ فَإِذَا شَفِيتُكَ فَاقْضِهِ.

ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَ كَذَلِكَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَى جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ لَمْ تَجِدْ أَحَدًا فِي ضَيْقٍ وَ لَمْ تَجِدْ أَحَدًا إِلَّا وَ لِلَّهِ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ وَ لَهُ فِيهِ الْمَشِيئَةُ وَ لَا أَقُولُ إِنَّهُمْ مَا شَاءُوا صَنَعُوا.

ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَهْدِي وَ يُضِلُّ وَ قَالَ وَ مَا أُمِرُوا إِلَّا بِدُونِ سَعَتِهِمْ وَ كُلُّ شَيْءٍ أَمَرَ النَّاسُ بِهِ فَهُمْ يَسْعُونَ لَهُ وَ كُلُّ شَيْءٍ لَا يَسْعُونَ لَهُ فَهُوَ مَوْضِعٌ عَنْهُمْ وَ لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا خَيْرَ فِيهِمْ.

ثُمَّ قَالَ - لَيْسَ عَلَي الضَّعْفَاءِ وَ لَا عَلَي الْمَرْضَى وَ لَا عَلَي الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَ رَسُولِهِ فَوَضَعَ عَنْهُمْ - مَا عَلَي الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. وَ لَا عَلَي الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ الْآيَةَ فَوَضَعَ عَنْهُمْ لِأَنَّهُمْ لَا يَجِدُونَ.

قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه قوله ع إن الله يهدى و يضل معناه أنه عز و جل يهدى المؤمنين فى القيامة إلى الجنة و يضل الظالمين فى القيامة عن الجنة.

إنما قال عز و جل - إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِى جَنَّاتٍ النَّعِيمِ وَ قَالَ عز و جل وَ يُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ.

١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

الْحَسَنِ الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ:

tinde uyuyakalarak namazı kılamamıştır. Allah O'na demiştir ki: *“Ben seni uyutuyorum ve seni uyandırıyorum. Uyandığın zaman namazı kıl, insanlar böyle bir durumla karşılaştıklarında nasıl davranacaklarını bilsinler. Bazılarının: ‘Bir insan uykuya dalıp namazı kılmadığı zaman helâk olur’ şeklindeki sözleri doğru değildir. Oruç da öyledir. Ben seni hastalandırıyorum ve ben seni sağlığına kavuşturuyorum. Sağlığına kavuştuğun zaman orucunu kaza et.”*

Sonra Ebu Abdullah (a.s) şöyle dedi: «Aynı şekilde bütün varlıklara baktığın zaman hiçbir kimseyi darlık içinde göremezsin. Hiçbir kimse göremezsin ki, Allah'ın onun üzerinde bir kanıtı, onun için dilemesi olmasın. Ben, insanlar ne isterlerse yaparlar demiyorum.»

Sonra şöyle dedi: “Hidayet veren ve saptıran Allah'tır. İnsanlara ne emredilmişse mutlaka kapasitelerinin altındadır. İnsanlara her ne emredilmişse mutlaka onların güçlerinin dâhilindedir. Güç yetiremedikleri hiçbir şeyden sorumlu tutulmazlar. Bunlarla ilgili yükümlülük omuzlarından kaldırılmıştır. Fakat insanlarda hayır yoktur.”

Sonra İmam şu ayeti okudu: **“Zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara günah yoktur. (Tevbe, 91)”** Böylece Yüce Allah bunlardan yükümlülüğü kaldırmıştır. **“İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah bağışlayandır, Rahîmdir. Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde... (Tevbe, 91-92)”** Bunlar da binek bulamadıkları için yükümlü değildirler.

Kitabın yazarı şeyh Saduk (r.a.) hadisin açıklaması hakkında şöyle buyurmuştur:

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) “Hidayet veren ve saptıran Allah'tır” sözünün anlamı; Aziz ve Celil Allah, müminleri kıyamet günü cennete doğru hidayet eder ve zalimleri de kıyamet günü cennetten saptırır, demektir. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“İman edenler ve salih amellerde bulunanlar da, Rableri onları imanları dolayısıyla altından ırmaklar akan, nimetlerle donatılmış cennetlere yöneltip iletir (hidayet eder). (Yunus, 9)”** ve şöyle buyurmuştur: **“Zalimleri de şaşırtıp saptırır. (İbrahim, 27)”**

535- (11)... Abdu'l-Alâ şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah'a (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) dedim ki: “Allah

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَصْلَحَكَ اللَّهُ هَلْ جُعِلَ فِي النَّاسِ أَدَاةٌ يَنَالُونَ بِهَا الْمَعْرِفَةَ قَالَ:
فَقَالَ لَا.

قُلْتُ فَهَلْ كَلَّفُوا الْمَعْرِفَةَ.

قَالَ لَا عَلَيَّ اللَّهُ الْبَيَانُ - لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا.
قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى
يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّبِعُونَ.

قَالَ حَتَّى يُعْرِفَهُمْ مَا يُرْضِيهِ وَ مَا يُسْخِطُهُ.

١٢- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعْدَانَ يَرْفَعُهُ إِلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع:
قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يُنْعِمْ عَلَيَّ عَبْدٍ بِنِعْمَةٍ إِلَّا وَ قَدْ أَلَزَمَهُ فِيهَا الْحُجَّةَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ
وَ جَلَّ.

فَمَنْ مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَجَعَلَهُ قَوِيًّا فَحُجَّتُهُ عَلَيْهِ الْقِيَامُ بِمَا كَلَّفَهُ وَ احْتِمَالُ مَنْ هُوَ دُونَهُ مِمَّنْ
هُوَ أَوْعَفُّ مِنْهُ.

وَ مَنْ مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَجَعَلَهُ مُوسِعًا عَلَيْهِ فَحُجَّتُهُ مَالُهُ يَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ تَعَاهُدُ الْفُقَرَاءِ بِنَوَافِلِهِ.
وَ مَنْ مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَجَعَلَهُ شَرِيفًا فِي نَسَبِهِ جَمِيلًا فِي صُورَتِهِ فَحُجَّتُهُ عَلَيْهِ أَنْ يَحْمَدَ اللَّهُ
عَلَيَّ ذَلِكَ وَ أَلَّا يَتَطَاوَلَ عَلَيَّ غَيْرُهُ فَيَمْنَعَ حُقُوقَ الضُّعَفَاءِ لِحَالِ شَرَفِهِ وَ جَمَالِهِ.

١٣- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْجَمِيرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ
ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ اجْعَلُوا أَمْرَكُمْ لِلَّهِ وَ لَا تَجْعَلُوهُ لِلنَّاسِ فَإِنَّهُ مَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ
لِلَّهِ. وَ مَا كَانَ لِلنَّاسِ فَلَا يَصْعَدُ إِلَيَّ اللَّهُ.

وَ لَا تُخَاصِمُوا النَّاسَ لِدِينِكُمْ فَإِنَّ الْمُخَاصِمَةَ مَرَضَةٌ لِلْقَلْبِ .

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لِنَبِيِّهِ ص - إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ.

işlerini düzeltsin. İnsanların arasına (*varoluşlarına*) bilgiye ulaşmalarını sağlayan bir özellik yerleştirilmiş midir?”

Buyurdu ki: “Hayır.”

Dedim ki: “Bilmekle yükümlü tutulmuşlar mıdır?”

Buyurdu ki: “Hayır, açıklama Allah’a aittir: **“Allah bir nefsi imkânından fazlasıyla yükümlü kılmaZ.** (Talâk, 7)”

Sonra İmam’a: **“Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra sakınacakları şeyleri apaçık bildirinceye dek tekrar onları sapkınlığa terk etmez** (Tevbe, 115)” ayetini sordum.

Buyurdu ki: “Burada Allah’ın insanlara razı olduğu ve öfkelenmediği şeyleri öğrettiği kastediliyor.”

536- (12)... Se’dan merfu olarak Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Azze ve Celle kuluna kendi tarafından verdiği nimetinde onun için hüccet ve delil gerekli kılmadıkça ona o nimeti vermez. Allah’ın kendisine ihsanda bulunup, güç verdiği kimseye olan hüccet ve delili, kişinin mükellef olduğu şeyleri yapmasıdır. Allah’ın kendisine ihsanda bulunup genişlik verdiği kişiye olan hüccet ve delili onun malıdır. Bu kişinin malının fazlalığını fakirlere ulaştırması farzdır. Allah’ın ihsanda bulunup nesebini soylu, çehresini güzel yaptığı kişiye olan hüccet ve delili bunlardan ötürü O’na şükretmesi ve başkalarına karşı küstahlaşmaması, soy ve güzelliğinden dolayı zayıfların haklarına mani olmamasıdır.”

537- (13)... Ali b. Ukbe, babasından şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah’ın (İmam Cafer Sadık aleyhisselâm) şöyle dediğini duydum: Şu işi (Ehli Beyt’e bağlılığı) Allah için yapın. İnsanlar için değil; çünkü ancak Allah için yapılan iş, Allah içindir. İnsanlar için yapılan bir şey de Allah katına yükselmez.

Dininiz hususunda insanlarla didişmeyin. Çünkü didişme kalbin hastalanmasına neden olur. Allah-u Teâlâ, Peygamberi’ne (*sallallahu aleyhi ve âlihi*) şöyle demiştir:

“Sen istediğini doğru yola iletemezsin; fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. (Kasas, 56)” ve şöyle buyurmuştur: **“Sen mi mümin olsun-**

وَقَالَ أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ذَرُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا عَنِ النَّاسِ وَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص.

إِنِّي سَمِعْتُ أَبِي ع يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا كَتَبَ عَلَيَّ عَبْدًا أَنْ يَدْخُلَ فِي هَذَا الْأَمْرِ كَانَ أَسْرَعَ إِلَيْهِ مِنَ الطَّيْرِ إِلَى وَكْرِهِ.

١٤- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً مِنْ نُورٍ وَفَتَحَ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَوَكَّلَ بِهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ وَإِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ سُوءًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ وَسَدَّ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَوَكَّلَ بِهِ شَيْطَانًا يُضِلُّهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ:

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعْدُ فِي السَّمَاءِ﴾.

قال مصنف هذا الكتاب إن الله عز وجل إنما يريد بعبد سوءاً لئلا يتركه فيستوجب به أن يطبع علي قلبه ويوكل به شيطاناً يضلّه ولا يفعل ذلك به إلا باستحقاق وقد يوكل عز وجل بعبد ملوكاً يسدده باستحقاق أو تفضل ويختص برحمته من يشاء.

و قال الله عز وجل - وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ.

١٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْبَهَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو شُعَيْبٍ الْمَحَامِلِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بصيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع :

أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمَعْرِفَةِ أَهِيَ مُكْتَسَبَةٌ فَقَالَ لَا.

فَقِيلَ لَهُ فَمِنْ صُنْعِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمِنْ عَطَائِهِ هِيَ.

قَالَ نَعَمْ وَ لَيْسَ لِلْعِبَادِ فِيهَا صُنْعٌ وَلَهُمْ اكْتِسَابُ الْأَعْمَالِ.

lar diye insanları zorlayacaksın? (Yunus, 99)” Bırakın insanları; çünkü onlar insanlardan öğrenmişlerdir. Siz ise Resûlullah’tan öğrendiniz. Babamın şöyle dediğini duydum:

“Allah Azze ve Celle, bir kulun bu yola (*Ehl-i Beyt yoluna*) girmesini dilediği zaman, o insan, yuvasına girmek isteyen bir kuştan daha çabuk bu yola girer.”

538- (14) ... Süleyman b. Halid, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir: «Allah Azze ve Celle bir kuluna hayır dilediği zaman onun kalbine nurdan bir nokta yerleştirir, kalbinin algılama cihazlarını açar ve onu doğrultan bir meleği onun başında görevlendirir. Bir kuluna kötülük dilediğinde ise kalbine kara bir nokta yerleştirir. Kalbinin algılama cihazlarını kapatır, saptırıcı bir şeytanı başına görevli olarak diker.” Sonra İmam şu ayeti okudu:

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslâm’a açar.⁸⁰

Kimi de saptırmak⁸¹ isterse onun göğsünü de göğe doğru yükseltiyormuş gibi tıkanık yapar. (Enam, 125)”

Kitabın yazarı şeyh Saduk (r.a.) konu hakkında şöyle demiştir:

Allah Azze ve Celle bir kulunun günaha düşme kötülüğünü dilerse onun kalbini mühürlemesi, onu saptırması için bir şeytanı onunla görevlendirmesi gerekir. Bu işi de sadece o şahsın müstahak olmasından dolayı yapar. Bazen de Allah Azze ve Celle kulun müstahak olmasından veya kendi fazlından kulunu koruması için bir melek görevlendirir. Allah dilediğini rahmetine mahsus kılar. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: **“Kim Rahmân’ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz. (Zuhruf, 36)”**

539- (15)... Ebu Basir, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmektedir:

“İmam’a, bilgi (marifet) elde edilebilir mi?” diye sordular. Buyurdu ki: “Hayır.” Dediler ki: “O zaman Yüce Allah’ın yaratığı ve O’nun bir ihsanı mıdır?” Buyurdu ki: “Evet, kulların onda bir rolü yoktur, onlar amelleri yerine getirmekle yükümlüdürler.” Sonra şöyle buyurdu:

وَقَالَ عِ إِنَّ أَفْعَالَ الْعِبَادِ مَخْلُوقَةٌ خَلَقَ تَقْدِيرٍ لَا خَلْقَ تَكْوِينٍ وَ مَعْنَى ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ
وَتَعَالَى لَمْ يَزَلْ عَالِمًا بِمَقَادِيرِهَا قَبْلَ كَوْنِهَا.

١٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِوَسِّ النَّيْسَابُورِيُّ الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ
حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيُّ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ:

كَتَبْتُ إِلَى الرَّضَا عَ أَسْأَلُهُ عَنْ أَفْعَالِ الْعِبَادِ أَمْ مَخْلُوقَةٌ هِيَ أَمْ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ.

فَكَتَبَ عَ أَفْعَالَ الْعِبَادِ مُقَدَّرَةٌ فِي عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَبْلَ خَلْقِ الْعِبَادِ بِالْفَنَى عَامٍ.

١٧- حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ
الْأَصْبَهَانِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ النَّخَعِيِّ الْقَاضِي قَالَ:
قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ كُفِيَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

“Şüphesiz kulların işleri takdiri (*ölçülü*) bir şekilde yaratılmıştır, tekvi-ni bir şekilde değil. Bunun anlamı ise şudur: Allah Tebareke ve Teâlâ onları yaratmadan önce onların ölçü ve miktarını biliyordu.”

540- (16)... Hamdan b. Süleyman şöyle rivayet etmiştir:

İmam Rıza'ya (a.s) bir mektup yazarak şu soruyu sordum: “Acaba kulların eylem ve fiilleri yaratılmış mıdır, yoksa yaratılmamış mıdır?”

İmam cevabında şöyle yazdı: «Kulların eylem ve fiilleri kullar ya-ratılmadan bin yıl önce Yüce Allah'ın ilminde mukadder edilmiştir.»

541- (17)... Süleyman b. Davud, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Kim bildiği şeylere amel ederse, (*onlar*) bilmediği şeylere yeterli olur.”

٦٥. باب ذكر مجلس الرضا على بن موسى (عليه السلام) مع أهل الأديان و

أصحاب المقالات مثل الجاثليق و رأس الجالوت و رؤساء الصابئين و الهرزد

الأكبر و ماكلم به عمران الصابئى فى التوحيد عند المأمون

١- حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيهِ الْقُمِيُّ ثُمَّ الْإِيْلَاقِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ صَدَقَةَ الْقُمِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْأَنْصَارِيُّ الْكَجِّيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ التَّوْفَلِيَّ ثُمَّ الْهَاشِمِيَّ يَقُولُ:

لَمَّا قَدِمَ عَلَيَّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا ع إِلَى الْمَأْمُونِ أَمَرَ الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ أَنْ يَجْمَعَ لَهُ أَصْحَابَ الْمَقَالَاتِ مِثْلَ الْجَاثِلِيْقِ وَ رَأْسِ الْجَالُوتِ وَ رُؤَسَاءِ الصَّابِئِينَ وَ الْهَرِيزِ الْأَكْبَرِ وَ أَصْحَابَ زَرْدُهَشْتِ وَ قِسْطَاسِ الرُّومِيِّ وَ الْمُتَكَلِّمِينَ لِيَسْمَعَ كَلَامَهُ وَ كَلَامَهُمْ فَجَمَعَهُمُ الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ ثُمَّ أَعْلَمَ الْمَأْمُونُ بِاجْتِمَاعِهِمْ فَقَالَ أَدْخِلْهُمْ عَلَيَّ فَفَعَلَ فَرَحَّبَ بِهِمُ الْمَأْمُونُ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ إِنَّمَا جَمَعْتُكُمْ لِخَيْرٍ وَ أَحْبَبْتُ أَنْ تُتَنَاطَرُوا ابْنَ عَمِّي هَذَا الْمَدَنِيَّ الْقَادِمَ عَلَيَّ فَإِذَا كَانَ بُكْرَةً فَاعْدُوا عَلَيَّ وَ لَا يَتَخَلَّفَ مِنْكُمْ أَحَدٌ فَقَالُوا السَّمْعَ وَ الطَّاعَةَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ نَحْنُ مُبَكِّرُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. قَالَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّوْفَلِيُّ فَبَيْنَا نَحْنُ فِي حَدِيثٍ لَنَا عِنْدَ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع إِذْ دَخَلَ عَلَيْنَا يَاسِرُ الْخَادِمِ وَ كَانَ يَتَوَلَّى أَمْرَ أَبِي الْحَسَنِ ع فَقَالَ يَا سَيِّدِي إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ فَيَقُولُ:

فِي ذَلِكَ أَخُوكَ إِنَّهُ اجْتَمَعَ إِلَيَّ أَصْحَابُ الْمَقَالَاتِ وَ أَهْلُ الْأَدْيَانِ وَ الْمُتَكَلِّمُونَ مِنْ جَمِيعِ الْمَلَلِ فَرَأَيْكَ فِي الْبُكُورِ عَلَيْنَا إِنْ أَحْبَبْتَ كَلَامَهُمْ وَ إِنْ كَرِهْتَ كَلَامَهُمْ فَلَا تَتَجَشَّسْ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ نَصِيرَ إِلَيْكَ خَفَّ ذَلِكَ عَلَيْنَا.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ ع أبلغه السَّلَامَ وَ قُلْ لَهُ قَدْ عَلِمْتُ مَا أَرَدْتُ وَ أَنَا صَائِرٌ إِلَيْكَ بُكْرَةً إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

قَالَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّوْفَلِيُّ فَلَمَّا مَضَى يَاسِرُ النَّفَتْ إِلَيْنَا ثُمَّ قَالَ لِي يَا تَوْفَلِيُّ أَنْتَ

**65- İmam Rıza'nın (a.s) Diğer Din Mensuplarıyla,
Caselik⁸², Resul Calut⁸³, Sabiin⁸⁴ Reisleri, Büyük Hirbiz⁸⁵
ve Sabii İmran'in⁸⁶ -Me'mun'un Huzurunda- Tevhid
Hakkındaki Münazara Meclisi**

542- (1)... Hasan b. Muhammed en-Nevfelî el-Hâşimî'den şöyle rivayet etmiştir:

Ali b. Mûsa er-Rıza (a.s) Me'mun'un yanına gittiğinde Me'mun, Fadl b. Sehl'e, din ve kelâm âlimlerini; örneğin Caselik'i (*Hiristiyan başpiskoposu*) Resul Calut'u (*Yahudilerin büyük âlimini*), Sabiin reislerini (*melek ve yıldız tapanlar veya Hz. Yahya'nın dininde olanların büyükleri*), Hirbiz'ul Ekber'i (*Zerdüştlerin kadısını*), Kistas-i Rûmî (*Rumlu tabip*) ve mütekellimleri (*akait ilminde üstat olan âlimleri*) onun için bir araya toplamasını emretti. Fadl b. Sehl, onların hepsini bir araya topladıktan sonra Me'mun'a geldiklerini haber verdi. Me'mun onları yanına çağırarak "Hoş geldiniz!" dedikten sonra şöyle dedi: "Ben, sizi buraya hayırlı bir iş için çağırdım. Medine'den yanıma gelmiş olan amcamın oğlu ile münazara ve tartışmanızı istiyorum. Hiçbiriniz bu emrin dışına çıkmadan yarın erken vakitte yanıma geliniz." Onlar da "İşittik ve itaat ettik ey müminlerin emiri! İnşallah erken vakitte buradayız" dediler.

Hasan b. Muhammed Nefveli şöyle diyor: Biz Ebu'l Hasan Rıza'nın (a.s) yanında sohbetle meşgulken İmam'ın (a.s) işlerini yürüten hizmetçisi Yaser gelerek hazrete şöyle arz etti: Ey efendim! Müminlerin emiri size selâm göndererek şunları söyledi:

"Kardeşin sana feda olsun, din âlimleri ve çeşitli milletlerden olan kelâmcılar toplanmışlardır. Onların sözlerini duymak istiyorsanız sabahın erken saatinde yanıma geliniz ve eğer bundan hoşlanmıyorsanız zahmet etmeyiniz. Yine, eğer bizlerin sizin huzurunuzda gelmemizi arzu ederseniz bu bizim için kolaydır."

İmam Rıza (a.s) cevabında şöyle buyurdu:

"Ona selâm söyle ve de ki: 'Maksadınızı anladım. Ben kendim sabahın erken saatinde yanınıza geleceğim inşallah.'"

Hasan b. Muhammed Nefveli şöyle devam etti: "Yaser gittikten sonra İmam (a.s) bana dönerek şöyle buyurdu: 'Nefveli! Sen Iraklısın

عِرَاقِيَّ وَ رِقَّةَ الْعِرَاقِيِّ غَيْرِ غَلِيظَةٍ فَمَا عِنْدَكَ فِي جَمْعِ ابْنِ عَمِكَ عَلَيْنَا أَهْلَ الشِّرْكِ وَأَصْحَابِ الْمَقَالَاتِ.

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ يُرِيدُ الْإِمْتِحَانَ وَ يُحِبُّ أَنْ يَعْرِفَ مَا عِنْدَكَ وَ لَقَدْ بَنَى عَلَيَّ أَسَاسٍ غَيْرِ وَثِيقِ الْبُنْيَانِ وَ بَسَّسَ وَ اللَّهُ مَا بَنَى فَقَالَ لِي وَ مَا بَنَاؤُهُ فِي هَذَا الْبَابِ قُلْتُ إِنَّ أَصْحَابَ الْبِدْعِ وَ الْكَلَامِ خِلَافَ الْعُلَمَاءِ وَ ذَلِكَ أَنَّ الْعَالِمَ لَا يُنْكِرُ غَيْرَ الْمُنْكَرِ وَ أَصْحَابُ الْمَقَالَاتِ وَ الْمُتَكَلِّمُونَ وَ أَهْلَ الشِّرْكِ أَصْحَابُ انْكَارٍ وَ مُبَاهَتَةٍ وَ إِنِ اخْتَجَجْتَ عَلَيْهِمْ أَنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ قَالُوا صَحِّحٌ وَ حَدِيثِيَّتُهُ وَ إِنِ قُلْتُ إِنَّ مُحَمَّدًا ص رَسُولُ اللَّهِ قَالُوا أَتَيْتَ رِسَالَتَهُ ثُمَّ يَبَاهَتُونَ الرَّجُلَ وَ هُوَ يُبْطِلُ عَلَيْهِمْ بِحُجَّتِهِ وَ يُعَالِطُونَهُ حَتَّى يَنْتَرِكَ قَوْلَهُ فَاحْذَرُهُمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ.

قَالَ فَتَبَسَّسَ ع ثُمَّ قَالَ:

يَا نَوْفَلِي أَوْ تَخَافُ أَنْ يَقْطَعُوا عَلَيَّ حُجَّتِي قُلْتُ لَا وَ اللَّهُ مَا خِفْتُ عَلَيْكَ قَطُّ وَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يُظْفِرَكَ اللَّهُ بِهِمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ لِي يَا نَوْفَلِي أَوْ تَحِبُّ أَنْ تَعْلَمَ مَتَى يَنْدُمُ الْمَأْمُونُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِذَا سَمِعَ احْتِجَاجِي عَلَيَّ أَهْلِ التَّوْرَةِ بِتَوَرَاتِهِمْ وَ عَلَيَّ أَهْلِ الْإِنْجِيلِ بِإِنْجِيلِهِمْ وَ عَلَيَّ أَهْلِ الزَّبُورِ بِزُبُورِهِمْ وَ عَلَيَّ الصَّابِئِينَ بِعِبْرَانِيَّتِهِمْ وَ عَلَيَّ الْهَرَابِذَةَ بِفَارِسِيَّتِهِمْ وَ عَلَيَّ أَهْلَ الرُّومِ بِرُومِيَّتِهِمْ وَ عَلَيَّ أَصْحَابِ الْمَقَالَاتِ بِلُغَاتِهِمْ فَإِذَا قَطَعْتُ كُلَّ صِنْفٍ وَ دَحَضْتُ حُجَّتَهُ وَ تَرَكْتُ مَقَالَتَهُ وَ رَجَعْتُ إِلَيَّ قَوْلِي عِلْمُ الْمَأْمُونِ أَنَّ الْمَوْضِعَ الَّذِي هُوَ بِسَبِيلِهِ لَيْسَ هُوَ بِمُسْتَحَقٍّ لَهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَكُونُ التَّدَامَةُ مِنْهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

فَلَمَّا أَصْبَحْنَا أَتَانَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ ابْنُ عَمِكَ يَنْتَظِرُكَ وَ قَدْ اجْتَمَعَ الْقَوْمُ فَمَا رَأَيْتُكَ فِي إِيْتَابِنِهِ فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ تَقَدَّمَنِي فَإِنِّي صَائِرٌ إِلَيْ نَاحِيَّتِكُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

ثُمَّ تَوَضَّأَ وَ وُضِئَ الصَّلَاةِ وَ شَرِبَ شَرْبَةً سَوِيْقٍ وَ سَقَانَا مِنْهُ ثُمَّ خَرَجَ وَ خَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَيَّ الْمَأْمُونِ.

فَإِذَا الْمَجْلِسُ غَاصَّ بِأَهْلِهِ - وَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ فِي جَمَاعَةِ الطَّالِبِينَ وَ الْهَاشِمِيِّينَ وَ

ve Iraklılar zeki ve dikkatlidirler. Sana göre amcaoğlumun din ve şirk âlimlerini karşımıza toplamasından amacı nedir?”

Dedim ki: “Sana feda olayım! Sizi sınamak ve akidenizi öğrenmek istiyor. Bu işi güvenilmeyecek bir esas üzere yapıyor (*tehlikeli ve uygunsuz bir iş yapıyor*), yaptığı iş ne de kötüdür!” İmam (a.s) “Bundaki amacı ne olabilir?” diye sordu. Ben şöyle arz ettim: “Kelâm ehli ve bidatçiler, âlimler gibi değildirler. Âlimler hakikati inkâr etmezler. Kelâm ve şirk âlimleri ise inkâr ve demagoji ehlidirler. Eğer onlara Allah’ın birliğinden bahsedersen, bir olduğunu ispat ederler. Eğer Muhammed (s.a.a) Allah’ın Resûlüdür dersen Resûl olduğunu ispat ederler. Sonra demagoji ederek karşı tarafın kendi delilini ispat etmesine ve kendi sözünden dönmesine sebep olurlar. Size feda olayım, onlara karşı dikkatli olunuz.”

İmam (a.s) tebessüm ederek şöyle buyurdu: “Ey Nefveli! Onların benim delillerimi bâtil etmelerinden mi korkuyorsun?” Ben ise “Vallahi hayır. Senin için bundan korkmuyorum. Allah’tan seni onlara muzaffer ve galip etmesini ümit ediyorum inşallah” dedim. İmam (a.s) “Ey Nefveli! Me’mun’un ne zaman pişman olacağını bilmek istiyor musun?” diye sordu. Ben “Evet” dedim. İmam (a.s) şöyle buyurdu: «Tevrat ehline Tevrat’tan, İncil ehline İncil’den, Zebur ehline Zebur’dan delil getirdiğimi, Sabîlerle İbranîce, Zerdüşterle Farsça, Rumlarla Rumca ve bütün âlim ve konuşmacılarla kendi dilleriyle sohbet ettiğimi, delillerinin bâtil olduğunu ve sözlerinden vazgeçerek benim sözlerimi kabul ettiklerini gördüğü zaman Me’mun, peşinde olduğu şeye lâıyk olmadığını bilecek ve işte o zaman pişman olacaktır. La havle vale kuvvete illâ bilâh el Aliyyil Azim / Yüce ve Büyük Allah’ın verdiği güç ve kuvvetten başka güç ve kuvvet yoktur.”

Fadl b. Sehl sabahleyin İmam’ın (a.s) yanına gelerek şöyle dedi: “Sana feda olayım, amcaoğlunuz sizi bekliyor. Bütün konuşmacılar toplandılar. Siz ne zaman toplantıya teşrif getireceksiniz?” İmam Rıza (a.s) cevaben: “Sen önden git, ben de geleceğim inşallah” diye buyurdular.

İmam (a.s) daha sonra abdest aldı ve sevik (bir tür içecek) şerbeti içti ve bize de ikram etti. Daha sonra biz de kendileriyle beraber oradan ayrıldık ve Me’mun’un yanına gittik.

Toplantı salonu oldukça kalabalıktı. Ebu Talipoğulları ve Haşimoğulları arasında Muhammed b. Cafer de (*İmam’ın amcası*), bir grup ko-

الْقَوَادُ حُضُورٌ فَلَمَّا دَخَلَ الرِّضَاعَ قَامَ الْمَأْمُونُ وَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَقَامَ جَمِيعُ بَنِي هَاشِمٍ
فَمَا زَالُوا وَقُوفًا وَ الرِّضَاعَ جَالِسٌ مَعَ الْمَأْمُونِ حَتَّى أَمَرَهُمْ بِالْجُلُوسِ فَجَلَسُوا.

فَلَمْ يَزَلِ الْمَأْمُونُ مُقْبِلًا عَلَيْهِ يُحَدِّثُهُ سَاعَةً ثُمَّ التَفَتَ إِلَى جَائِلِيْقٍ فَقَالَ يَا جَائِلِيْقُ هَذَا
ابْنُ عَمِّي عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَهُوَ مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّنَا وَ ابْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ
عَ فَأُحِبُّ أَنْ تُكَلِّمَهُ وَ تُحَاجَّهُ وَ تُنْصِفَهُ.

فَقَالَ الْجَائِلِيْقُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ أَحَاجُّ رَجُلًا يَحْتَجُّ عَلَيَّ بِكِتَابٍ أَنَا مُنْكَرُهُ وَ نَبِيُّ
لَا أُوْمِنُ بِهِ.

فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ يَا نَضْرَانِي فَإِنْ احْتَجَجْتُ عَلَيْكَ بِإِنْجِيلِكَ أَ تُقِرُّ بِهِ.
قَالَ الْجَائِلِيْقُ وَ هَلْ أَقْدِرُ عَلَيَّ دَفْعَ مَا نَطَقَ بِهِ الْإِنْجِيلُ نَعَمْ وَ اللَّهُ أَقْرَبُ بِهِ عَلَيَّ رَغْمَ أَنْفِي.
فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ وَ أَفْهَمِ الْجَوَابَ.

قَالَ الْجَائِلِيْقُ مَا تَقُولُ فِي بُبُوَةِ عِيسَى ع وَ كِتَابِهِ هَلْ تُنْكِرُ مِنْهُمَا شَيْئًا.
قَالَ الرِّضَاعُ أَنَا مُقِرٌّ بِبُيُوتَةِ عِيسَى وَ كِتَابِهِ وَ مَا بَشَّرَ بِهِ أُمَّتُهُ وَ أَقَرَّ بِهِ الْحَوَارِيُّونَ وَ كَافِرٌ
بِبُيُوتَةِ كُلِّ عِيسَى لَمْ يُقِرَّ بِبُيُوتَةِ مُحَمَّدٍ ص وَ بِكِتَابِهِ وَ لَمْ يُبَشِّرْ بِهِ أُمَّتُهُ.

قَالَ الْجَائِلِيْقُ أَلَيْسَ إِنَّمَا تُقَطِّعُ الْأَحْكَامَ بِشَاهِدَيَّ عَدْلٍ قَالَ بَلِي.
قَالَ فَأَقِمْ شَاهِدَيْنِ مِنْ غَيْرِ أَهْلِ مِلَّتِكَ عَلَيَّ بُبُوَةِ مُحَمَّدٍ مِمَّنْ لَا تُنْكِرُهُ النَّضْرَانِيَّةُ وَ سَلْنَا
مِثْلَ ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ أَهْلِ مِلَّتِنَا.

قَالَ الرِّضَاعُ الْآنَ جِئْتَ بِالنَّصْفَةِ يَا نَضْرَانِي أَلَا تَقْبَلُ مِنِّي الْعَدْلَ الْمُقَدَّمُ عِنْدَ الْمَسِيحِ
عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ.

قَالَ الْجَائِلِيْقُ وَ مَنْ هَذَا الْعَدْلُ سَمِّهِ لِي قَالَ مَا تَقُولُ فِي يُوْحَنَّا الدَّيْلَمِيِّ.

mutanla birlikte hazır bulunmaktaydı. İmam Rıza (a.s) salona girdiği zaman Me'mun, Muhammed b. Cafer ve beraberindekiler ayağa kalktılar. İmam Rıza (a.s) ile Me'mun oturdular, diğerleri de öylece ayakta kaldılar. Daha sonra Me'mun onlara oturmalarını emretti, onlar da oturdular.

Me'mun bir müddet İmam (a.s) ile karşılıklı konuştuktan sonra Caselik'e (*Hristiyan başpiskopusu*) dönerek şöyle dedi: "Ey Caselik! Bu, amcam oğlu Ali b. Mûsa b. Cafer'dir ve kendileri Peygamberimizin kızı Fâtıma ve Ali b. Ebu Talip'in (*Allah'ın selâmı onların üzerine olsun*) oğullarındandır. Onunla insaf ve delil üzerine konuşmanı istiyorum.»

Caselik "Ey müminlerin emiri! Benim kabul etmediğim Kitaptan ve kendisine iman etmediğim peygamberden delil getiren bir kişiyle nasıl bahsedip tartışabilirim ki?" dedi.

İmam (a.s) "Ey Nasranî! Eğer sana İncil'den delil getirsem kabul eder misin?" dedi.

Caselik "İncil'in buyruklarını ben nasıl reddedebilirim? Evet, val-lahi gönül razılığıyla kabulleneceğim" dedi.

İmam (a.s) "Ne dilersen sor ve cevabını işit o halde." dedi.

Caselik "Hz. İsa'nın (a.s) peygamberliği ve Kitabı hakkında görüşün ve inancın nedir? Onlardan inkâr ettiğiniz şey var mıdır?" diye sordu.

İmam (a.s) "Ben İsa'nın (a.s) peygamberliğine, Kitabına, ümmeti için müjdelediklerine inanıyor ayrıca Havarîlerin kabullendiklerine inanıyor ve kabul ediyorum. Ama Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğini ve Kitabını inkâr eden ve bunu ümmetine müjdelemeyen bir İsa'nın peygamberliğini kabul etmiyorum" dedi.

Caselik "Acaba bütün hükümler iki âdil şahitle ispatlanmıyor mu?" dedi.

İmam (a.s) "Evet" dedi.

Caselik "Öyleyse kendinizden olmamak şartıyla Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğini ispatlayacak Hristiyanların kabul ettiği iki şahit getirin ve bizden de kendimizden olmamak şartıyla iki şahit isteyin." dedi.

İmam (a.s) "Ey Nasranî! Şimdi insafı konuşun; İsa b. Meryem'in (a.s) yanında belli bir makama sahip olan birini benim için şahit olarak kabul etmiyor musun?" dedi.

قَالَ بَعْ بَعْ ذَكَرْتَ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ الْمَسِيحَ.

قَالَ فَأَقْسَمْتُ عَلَيْكَ هَلْ نَطَقَ الْإِنْجِيلُ أَنَّ يُوحَنَّا قَالَ إِنَّ الْمَسِيحَ أَخْبَرَنِي بِدِينِ مُحَمَّدٍ الْعَرَبِيِّ وَبَشَّرَنِي بِهِ أَنَّهُ يَكُونُ مِنْ بَعْدِهِ فَبَشَّرْتُ بِهِ الْحَوَارِيَّينَ فَأَمَّنُوا بِهِ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ قَدْ ذَكَرَ ذَلِكَ يُوحَنَّا عَنِ الْمَسِيحِ وَبَشَّرَ بُنْيُوتَةَ رَجُلٍ وَبِأَهْلِ بَيْتِهِ وَوَصِيهِ وَ لَمْ يُلَخِّصْ مَتَى يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَمْ يُسَمِّ لَنَا الْقَوْمَ فَتَعْرِفَهُمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَإِنْ جِئْنَاكَ بِمَنْ يَقْرَأُ الْإِنْجِيلَ فَتَلَا عَلَيْكَ ذِكْرَ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أُمَّتِهِ أَ تُؤْمِنُ بِهِ.

قَالَ سَدِيدًا.

قَالَ الرِّضَاعُ لِقِسْطَاسِ الرُّومِيِّ كَيْفَ حِفْظُكَ لِلْسَّفَرِ الثَّلَاثِ مِنَ الْإِنْجِيلِ.

قَالَ مَا أَحْفَظْنِي لَهُ.

ثُمَّ التَفَتَ إِلَى رَأْسِ الْجَالُوتِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْإِنْجِيلَ.

قَالَ بَلَى لَعَمْرِي.

قَالَ فَخُذْ عَلَيَّ السَّفَرَ الثَّلَاثِ فَإِنْ كَانَ فِيهِ ذِكْرُ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أُمَّتِهِ سَلَامَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ

فَأَشْهَدُوا لِي وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ ذِكْرُهُ فَلَا تَشْهَدُوا لِي.

ثُمَّ قَرَأَ السَّفَرَ الثَّلَاثَ حَتَّى إِذَا بَلَغَ ذِكْرَ النَّبِيِّ ص وَقَفَ.

ثُمَّ قَالَ يَا نَصْرَانِي إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْمَسِيحِ وَ أُمِّهِ أَ تَعْلَمُ أَنِّي عَالِمٌ بِالْإِنْجِيلِ.

قَالَ نَعَمْ.

ثُمَّ تَلَا عَلَيْنَا ذِكْرَ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أُمَّتِهِ.

ثُمَّ قَالَ مَا تَقُولُ يَا نَصْرَانِي هَذَا قَوْلُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فَإِنْ كَذَبْتَ مَا يَنْطِقُ بِهِ الْإِنْجِيلُ

Caselik “Kimdir bu adam, bana ismini söyler misin?” dedi.

İmam (a.s) “Yuhenna ed-Deylemî’dir. Hakkında ne diyorsun?” dedi.

Caselik “Ne güzel ne güzel, Mesih’in insanlar içinde en çok sevdiği birisinden bahsettin.” dedi.

İmam (a.s) “Acaba yemin ederek söyler misin? İncil, Yuhenna’nın şöyle dediğini buyurmuyor mu: ‘Mesih, Arap Muhammed’in dinini bana haber verdi ve onun, kendisinden sonra geleceğini bana müjdeledi; ben de Havarîleri bununla müjdeledim. Onlar da buna iman ettiler.’ “ dedi.

Caselik dedi ki: “Yuhenna bunu Mesih’ten naklediyor ve bir kişinin peygamberliğini, Ehl-i Beyt’i ve varisini müjdeliyor. Ama bunların ne zaman geleceğini ve bizim onları tanımamız için isimlerini bildirmiyor.”

İmam (a.s) dedi ki: “Eğer İncil okuyabilen birisini getirsem ve Muhammed, Ehl-i Beyt’i ve ümmeti hakkındaki yerleri sana okuyacak olursa iman edecek misin?”

Caselik dedi ki: “ Bu sağlam bir sözdür.”

İmam (a.s) bunun üzerine Kistas-i Rûmî’ye dönerek şöyle dedi: “Acaba İncil’in üçüncü sıfırını (*üçüncü kısmını*) ezbere biliyor musun?” diye sordu.

Kistas dedi ki: “O kısmı ezberlemedim.”

Bunun üzerine İmam, Resul Calut’a dönerek “İncil okumasını biliyor musun?” diye sordu.

O da; “Evet, kendi canıma yemin ederim ki” dedi.

İmam (a.s) “Ben üçüncü bölümü okuyorum; üçüncü kısmı iyice kavra her ne zaman onda Muhammed (s.a.a) , Ehl-i Beyt’i ve ümmeti hakkında bir şeyler olursa benim için tanıklık edin, ama eğer orada bunlarla ilgili bir şey olmazsa tanıklık etmeyin” buyurdu. Daha sonra İmam (a.s) üçüncü bölümü, Peygamber’den (s.a.a) bahsedinceye kadar okudu ve durdu. Sonra şöyle dedi:

“Ey Nasranî! Mesih ve annesi hakkı için söyle gerçekten benim İncil’e âlim olduğumu kabul ediyor musun?”

Caselik “Evet” dedi. İmam daha sonra bize Muhammed’in (s.a.a) Ehl-i Beyt’i ve ümmeti hakkındaki bölümü de okuyarak şöyle buyurdu:

“Ne diyorsun ey Nasranî! Bu Mesih b. Meryem’in sözüdür. Dola-

فَقَدْ كَذَّبَتْ عِيسَى وَ مُوسَى ع وَ مَتَّى أَنْكَرْتَ هَذَا الذِّكْرَ وَجَبَ عَلَيْكَ الْقَتْلُ لِأَنَّكَ تَكُونُ قَدْ
كَفَرْتَ بِرَبِّكَ وَ نَبِيِّكَ وَ بَكْتَابِكَ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ لَا أَنْكَرُ مَا قَدْ بَانَ لِي فِي الْإِنْجِيلِ وَ إِنِّي لَمَقْرُّ بِهِ.

قَالَ الرِّضَاعُ اشْهَدُوا عَلَيَّ إِفْرَارِهِ.

ثُمَّ قَالَ يَا جَائِلِيُّ سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ أَخْبِرْنِي عَنْ حَوَارِيِّ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ كَمْ كَانَ عِدَّتُهُمْ وَ عَنْ عُلَمَاءِ
الْإِنْجِيلِ كَمْ كَانُوا.

قَالَ الرِّضَاعُ عَلَيَّ الْخَبِيرِ سَقَطَتْ أَمَّا الْحَوَارِيُّونَ فَكَانُوا اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا وَ كَانَ أَفْضَلُهُمْ
وَ أَعْلَمُهُمْ أَلَوْقًا وَ أَمَّا عُلَمَاءُ النَّصَارَى فَكَانُوا ثَلَاثَةَ رِجَالٍ - يُوْحَنَّا الْأَكْبَرُ بِأَجٍ وَ يُوْحَنَّا
بِرْقَرِيسِيَا وَ يُوْحَنَّا الدِّيْلَمِيُّ بَرْجَانٍ وَ عِنْدَهُ كَانَ ذِكْرُ النَّبِيِّ ص وَ ذِكْرُ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أُمَّتِهِ وَ هُوَ
الَّذِي بَشَّرَ أُمَّةَ عِيسَى وَ بَنَى إِسْرَائِيلَ بِهِ.

ثُمَّ قَالَ ع يَا نَصْرَانِيَّ وَ اللَّهُ إِنَّا لَنُؤْمِنُ بِعِيسَى الَّذِي آمَنَ بِمُحَمَّدٍ ص وَ مَا نَنْقِمُ عَلَيَّ
عِيسَاكُمْ شَيْئًا إِلَّا ضَعْفَهُ وَ قَلَّةَ صِيَامِهِ وَ صَلَاتِهِ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ أَفْسَدْتُ وَ اللَّهُ عِلْمَكَ وَ ضَعَفْتُ أَمْرَكَ وَ مَا كُنْتُ ظَنَنْتُ إِلَّا أَنَّكَ أَعْلَمُ أَهْلَ
الْإِسْلَامِ.

قَالَ الرِّضَاعُ وَ كَيْفَ ذَلِكَ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ مِنْ قَوْلِكَ إِنَّ عِيسَاكُمْ كَانَ ضَعِيفًا قَلِيلَ الصِّيَامِ قَلِيلَ الصَّلَاةِ وَ مَا أَفْطَرَ
عِيسَى يَوْمًا قَطُّ وَ لَا نَامَ بَلِيلٍ قَطُّ وَ مَا زَالَ صَائِمَ الدَّهْرِ قَائِمَ اللَّيْلِ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَلِمَنْ كَانَ يَصُومُ وَ يُصَلِّي.

قَالَ فَخَرِسَ الْجَائِلِيُّ وَ انْقَطَعَ.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا نَصْرَانِيَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ قَالَ سَلْ فَإِنْ كَانَ عِنْدِي عِلْمُهَا أَجِبْتُكَ.

yısıyla eğer İncil'in dediklerini yalanlayacak olursan hakikatte Mûsa ve İsa'yı (a.s) yalanlamış olursun. Ama eğer sadece bu sözleri inkâr edersen Allah'ı peygamberini ve Kitabını inkâr ettiğin için katlin vacip olur.”

Caselik dedi ki: “İncil'den bana açıkladığın şeyleri inkâr etmiyorum, aksine kabulleniyorum.”

İmam (a.s) “Ey cemaat! Onun ikrarına şahit olunuz. *(Daha sonra tekrar Caselik'i muhatap alarak)* Ey Caselik! Dilediğin soruyu sor” dedi.

Caselik dedi ki: “Bana İsa b. Meryem'in (a.s) Havarîlerinden bahset, onların ve İncil ulemasının kaç kişi olduklarını söyle.”

İmam (a.s) dedi ki: “Bilen kişiyle karşılaştın. Havarîler on iki kişi idiler. Onların en bilgilisi ve üstünü Luka idi. Ama Hristiyanların âlimleri üç kişi idiler: Ec bölgesinde Büyük Yuhenna, Kırkısyta bölgesinde Yuhenna ve Zecan bölgesinde Yuhenna Deylemi. Bu sonuncu kişi Hz. Peygamber'i (s.a.a) , Ehl-i Beyt'ini ve ümmetiyle ilgili sözleri biliyordu ve İsa'nın (a.s) ümmetiyle İsrailoğulları ümmetine müjde veren de oydu.»

İmam daha sonra şöyle buyurdu: «Ey Nasranî! Vallahi ben Muhammed'e (s.a.a) iman eden İsa'ya inanıyorum. Ama sizin İsa'da acizlik ile oruç ve namazın azlığından başka bir eksiklik bulamıyorum.”

Caselik dedi ki: “Allah'a and olsun ki kendi sözlerini çürüttün, kendini zayıflattın. Oysa ben seni Müslümanların en bilgilisi biliyordum.”

İmam (a.s) dedi ki: “Bu nasıl oldu?”

Caselik dedi ki: “İsa'nın zafiyetini, oruç ve namazının az olduğunu söylüyorsun; oysa İsa, hiçbir gün iftar etmedi, bir gece bile uyumadı; gündüzleri sürekli oruç tutuyor, geceleri de ibadetle geçiriyordu.”

İmam (a.s) dedi ki: “Öyleyse kimin için oruç tutuyor ve namaz kılıyordu?” *(Caselik söyleyecek bir şey bulamadığından)* Başını önüne eğerek sustu. Sonra İmam (Caselik'e hitap ederek) şöyle devam etti: “Ey Nasranî! Sana bir soru sormak istiyorum.”

Caselik dedi ki: “Sor, eğer cevabını bilirim söylerim.”

İmam (a.s) dedi ki: “İsa'nın (a.s) , ölüleri Yüce Allah'ın izniyle dirilttiğini neden inkâr ediyorsun?”

Caselik dedi ki: “Evet bu konuyu inkâr ediyorum *(Allah'ın izniyle bu işi yapmasını)*. Çünkü ölüleri diriltten, körlere ve alacalıları şifa veren ibadet edilmeye *(daha)* lâayık olan Rab'tır.»

قَالَ الرِّضَاعُ مَا أَنْكَرْتَ أَنْ عِيسَى كَانَ يُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.
قَالَ الْجَانِثِيُّ أَنْكَرْتُ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ مَنْ أَحْيَا الْمَوْتَى وَ أَبْرَأَ الْأَكْمَةَ وَ الْأَبْرَصَ فَهُوَ
رَبُّ مُسْتَحِقٌّ لِأَنْ يُعْبَدَ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَإِنَّ الْيَسَعَ قَدْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعَ عِيسَى مَشِيَ عَلَى الْمَاءِ وَ أَحْيَا الْمَوْتَى
وَ أَبْرَأَ الْأَكْمَةَ وَ الْأَبْرَصَ فَلَمْ يَتَّخِذْهُ أُمَّتُهُ رَبًّا وَ لَمْ يَعْبُدْهُ أَحَدٌ مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَقَدْ
صَنَعَ حَزَقِيلُ النَّبِيُّ عِ مِثْلَ مَا صَنَعَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَ فَأَحْيَا خَمْسَةً وَ ثَلَاثِينَ أَلْفَ رَجُلٍ مِنْ
بَعْدِ مَوْتِهِمْ بِسِتِّينَ سَنَةً.

ثُمَّ التَفَتَ إِلَى رَأْسِ الْجَالُوتِ فَقَالَ لَهُ يَا رَأْسَ الْجَالُوتِ أَ تَجِدُ هَؤُلَاءِ فِي شَبَابِ بَنِي
إِسْرَائِيلَ فِي التَّوْرَةِ اخْتَارَهُمْ بُخْتَنْصَرُ مِنْ سَبْيِ بَنِي إِسْرَائِيلَ حِينَ غَزَا بَيْتَ الْمُقَدَّسِ ثُمَّ
انْصَرَفَ بِهِمْ إِلَى بَابِلَ فَأَرْسَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ فَأَحْيَاهُمْ - هَذَا فِي التَّوْرَةِ لَا يَدْفَعُهُ إِلَّا
كَافِرٌ مِنْكُمْ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ قَدْ سَمِعْنَا بِهِ وَ عَرَفْنَاهُ.
قَالَ صَدَقْتَ ثُمَّ قَالَ عَ يَا يَهُودِي خُذْ عَلَيَّ هَذَا السِّفَرِ مِنَ التَّوْرَةِ فَتَلَا عَ عَلَيْنَا مِنَ التَّوْرَةِ
آيَاتٍ فَأَقْبَلَ الْيَهُودِي يَتَرَجَّحُ لِقِرَاءَتِهِ وَ يَتَعَجَّبُ.
ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ النَّصْرَانِي فَقَالَ يَا نَصْرَانِي أَ فَهَؤُلَاءِ كَانُوا قَبْلَ عِيسَى أَمْ عِيسَى كَانَ قَبْلَهُمْ.
قَالَ بَلْ كَانُوا قَبْلَهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ لَقَدْ اجْتَمَعَتْ قُرَيْشُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ص فَسَأَلُوهُ أَنْ يُحْيِيَ لَهُمْ مَوْتَاهُمْ
فَوَجَّهَ مَعَهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَ فَقَالَ لَهُ أَذْهَبَ إِلَيَّ الْجَبَانَةُ فَنَادِ بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ الرَّهْطِ الَّذِينَ
يَسْأَلُونَ عَنْهُمْ بِأَعْلَى صَوْتِكَ يَا فُلَانُ وَ يَا فُلَانُ وَ يَا فُلَانُ يَقُولُ لَكُمْ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ص
قُومُوا بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَامُوا يَنْفُضُونَ التُّرَابَ عَنْ رُءُوسِهِمْ فَأَقْبَلَتْ قُرَيْشُ تَسْأَلُهُمْ عَنْ

İmam (a.s) dedi ki: “Elyesea da Hz. İsa’nın yaptıklarını yapıyor; su üzerinde yürüyor, ölüleri diriltiyor, körleri ve alaca hastalığına yakalananları iyileştiriyordu. Ama ümmeti onu Rab olarak tanımadı ve Allah Azze ve Celle’yi bırakıp da kimse ona ibadet etmedi. Hızkıl Peygamber de (a.s) İsa b. Meryem’in (a.s) yaptıklarının aynını yapıyordu. Ölüm-lerinden altmış sene geçmesine rağmen otuz beş bin kişiyi diriltmişti.”

Daha sonra İmam (a.s) Resul Calut’a dönerek şöyle buyurdu: “Ey Resul Calut! Acaba Tevrat’ta İsrailoğullarının şu gençleri hakkında herhangi bir konuya rastladın mı? Şöyle ki Baht’un Nasr, Beyt’ul Mukad-des’e saldırdığı zaman onları İsrailoğulları arasından seçerek Babil’e götürdü. Allah Azze ve Celle de onu (*Hızkıl’i*) onlar için gönderdi ve o, onları diriltti. İşte bu konular Tevrat’tandır. Sizlerden kâfir olanlardan başka kimse bunları inkâr edemez.”

Resul Calut dedi ki: “Kesinlikle bu konuları duymuşuz ve ondan haberdarız.”

İmam (a.s) dedi ki: “Doğru söyledin ey Yahudi, şimdi dikkat et, Tevrat’tan okuduğum bu sıfır (*bölüm*) doğru mudur? Daha sonra İmam (a.s) bizler için birkaç bölüm okudu. Yahudi, İmam’ın böyle güzel okumasına hayran kalıp vecde gelerek yerinde hareket etmeye başladı. Sonra İmam (a.s) Nasranî’ye dönerek şöyle buyurdu: ‘Ey Nasranî! Acaba bunlar mı İsa’dan önceydi, yoksa İsa mı bunlardan önceydi?’”

Caselik dedi ki: “Onlar İsa’dan (a.s) önceydiler.»

İmam (a.s) dedi ki: “Kureyş Resûlullah (s.a.a) etrafında toplanarak O’ndan, ölülerini diriltmesini istedi. Peygamber (s.a.a) Ali b. Ebu Talib’i (a.s) onlarla beraber göndererek Ali’ye (a.s) şöyle buyurdu: ‘Ceb-babe bölgesine (kabristana) git ve Kureyşlilerin dirilmesini istediği kişilerin isimlerini yüksek sesle: Ey falan, ey falan, ey falan diye seslen ve de ki Allah’ın Resûlü Muhammed (s.a.a) Allah’ın izniyle kalkmanızı istiyor.’ Ali (a.s) da onları aynı şekilde çağırdığında kalktılar ve başlarındaki toprakları temizlediler. Kureyşliler onlara kendi işleriyle ilgili sorular soruyor ve Muhammed’in (s.a.a) peygamber olduğunu haber veriyorlardı. Dirilenler ise; keşke bizler de O’nu derk edebilsek ve iman getirebilseydik, dediler.⁸⁷ Hz. Peygamber de körlere, alacalıları ve delilere şifa veriyor ve hayvanlar, kuşlar, cinler ve şeytanlarla konuşuyordu. Ama biz onu Rab diye tanımadık. Aynı zamanda bunların (*İsa, Elyesea ve Hızkıl’in*) hiçbirinin faziletini de inkâr etmiyoruz. Peki, nasıl oluyor

أُمُورِهِمْ ثُمَّ أَخْبَرُوهُمْ أَنَّ مُحَمَّدًا قَدْ بُعِثَ نَبِيًّا وَقَالُوا وَدِدْنَا أَنَّا أَدْرَكْنَاهُ فَنُؤْمِنُ بِهِ وَلَقَدْ أَتَرَأَ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَالْمَجَانِينَ وَكَلَّمَهُ الْبَهَائِمَ وَالطَّيْرَ وَالْجِنَّ وَالشَّيَاطِينَ وَلَمْ نَتَّخِذْهُ رَبًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ نُنْكِرْ لِأَحَدٍ مِنْ هَؤُلَاءِ فَضْلَهُمْ فَمَتَّى اتَّخَذْتُمْ عِيسَى رَبًّا جَازَ لَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْيَسَعَ وَحَزْقِيلَ رَبًّا لِأَنَّهُمَا قَدْ صَنَعَا مِثْلَ مَا صَنَعَ عِيسَى مِنْ إِحْيَاءِ الْمَوْتَى وَغَيْرِهِ إِنَّ قَوْمًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ هَرَبُوا مِنْ بِلَادِهِمْ مِنَ الطَّاغُوتِ - وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَأَمَاتَهُمُ اللَّهُ فِي سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ فَعَمَدَ أَهْلُ تِلْكَ الْقَرْيَةِ فَحَضَرُوا عَلَيْهِمْ حَظِيرَةً فَلَمْ يَزَالُوا فِيهَا حَتَّى نَحَرَتْ عِظَامُهُمْ وَصَارُوا رَمِيمًا.

فَمَرَّ بِهِمْ نَبِيُّ مِنْ أَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَتَعَجَّبَ مِنْهُمْ وَمِنْ كَثَرَةِ الْعِظَامِ الْبَالِيَةِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَوْحًى أَنَّهُ أَتَيْتُكُمْ أَنْ أُحْيِيَهُمْ لَكُمْ فَتَنْذِرُهُمْ قَالَ نَعَمْ يَا رَبِّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ أَنْ نَادِيَهُمْ فَقَالَ أَيْتَهَا الْعِظَامُ الْبَالِيَةُ قَوْمِي يَا ذُنُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَامُوا أَحْيَاءً أَجْمَعُونَ يَنْفُضُونَ التُّرَابَ عَنْ رُءُوسِهِمْ ثُمَّ إِبْرَاهِيمُ ع خَلِيلُ الرَّحْمَنِ حِينَ أَخَذَ الطُّيُورَ وَقَطَّعَهُنَّ قِطْعًا ثُمَّ وَضَعَ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُمْ جُزْءًا ثُمَّ نَادَاهُنَّ فَأَقْبَلْنَ سَعِيًّا إِلَيْهِ ثُمَّ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ وَأَصْحَابُهُ وَالسَّبْعُونَ الَّذِينَ اخْتَارَهُمْ صَارُوا مَعَهُ إِلَى الْجَبَلِ فَقَالُوا لَهُ إِنَّكَ قَدْ رَأَيْتَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَأَرِنَاهُ كَمَا رَأَيْتَهُ فَقَالَ لَهُمْ إِنِّي لَمْ أَرَهُ فَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَرَى اللَّهَ جَهْرَةً - ... فَأَخَذَتْهُمْ الصَّاعِقَةُ فَاحْتَرَقُوا عَنْ آخِرِهِمْ وَبَقِيَ مُوسَى وَحِيدًا فَقَالَ يَا رَبِّ اخْتَرْتُ سَبْعِينَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَجِئْتُ بِهِمْ وَأَرْجِعْ وَحْدِي فَكَيْفَ يُصَدِّقُنِي قَوْمِي بِمَا أَخْبَرْتُهُمْ بِهِ فَلَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلِ وَإِيَّايَ أَ تَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا فَأَحْيَاهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِمْ.

وَكُلُّ شَيْءٍ ذَكَرْتُهُ لَكَ مِنْ هَذَا لَا تَقْدِرُ عَلَيَّ دَفْعِهِ - لِأَنَّ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَالزَّبُورَ وَالْفُرْقَانَ قَدْ نَطَقَتْ بِهِ فَإِنْ كَانَ كُلُّ مَنْ أَحْيَا الْمَوْتَى وَأَبْرَأَ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَالْمَجَانِينَ يُنْخِذُ رَبًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاتَّخِذْ هَؤُلَاءِ كُلَّهُمْ أَرْبَابًا مَا تَقُولُ يَا نَصْرَانِي.

قَالَ الْجَائِلِيُّ الْقَوْلُ قَوْلُكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

da siz, sadece İsa'yı Rab olarak tanıyorsunuz? Hâlbuki sizin bu yaklaşımınız Elyesea ve Hızkıl'ı de Rab olarak tanımanızı gerektirmektedir. Çünkü onlar da İsa b. Meryem'in (*aleyhimu's selâm*) yaptıklarını yapıyor; ölü diriltiyor ve diğer işleri yapıyorlardı. İsrailoğullarından binlerce kişi veba hastalığı korkusundan kendi şehirlerinden dışarı çıktılar. Ama Allah bir anda hepsinin canını aldı. Şehir halkı etrafa duvar çekeerek ölüleri o şekilde bıraktılar. Kemikleri de öylece çürümeye başladı.

İsrailoğulları peygamberlerinden biri oradan geçerken çürümüş kemiklerin çokluğu onun dikkatini çekti. Allah da peygamberine şu şekilde vahyetti: «Acaba onları senin için diriltmemi ve böylece onlara tebliğ ederek uyarmayı istiyor musun?» O da «Evet, ey Rabbim!» dedi. Allah Azze ve Celle ona şöyle söylemesini vahyetti: «Ey çürümüş kemikler, Allah'ın izniyle kalkınız.» Daha sonra hepsi dirildi ve başlarındaki toprakları temizlemeye başladılar.

İbrahim Halil-ur Rahman (a.s) da kuşları parçalayarak her birinin parçasını bir dağın başına koydu. Sonra onları çağırdı ve onlar dirilerek İbrahim'e (a.s) doğru hareket ettiler. Mûsa b.İmran da (a.s) İsrailoğulları içerisinde seçtiği yetmiş ashabıyla beraber dağa çıktılar. Mûsa'ya (a.s) sen Allah'ı gördün, O'nu nasıl gördüysen aynı şekilde bize de göster!" dediler. Mûsa (a.s) , ben Allah'ı görmedim, dedi. **“ ‘Ey Mûsa! Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana inanmayız.’ dediler. O anda yıldırım onlara çarparak hepsini yakıverdi. (Bakara, 55) ”** Mûsa (a.s) yalnız kaldı ve Allah'a şöyle arz etti: 'Ey Rabbim! İsrailoğullarından yetmiş kişi seçerek kendimle getirdim. Şu an ise yalnız dönüyorum. Benim bu olaylarla ilgili söyleyeceklerimi nasıl doğrulayıp inanırlar? Dileseydin onları da daha önce helâk ederdin beni de. İçimizdeki akılsızların işledikleri suç yüzünden bizi de mi helâk edeceksin?' Allah Azze ve Celle, onları ölümlerinden sonra tekrar diriltti."

İmam (a.s) daha sonra sözlerine şöyle devam etti: “Sana bu söylediklerimin hiçbirini inkâr edemezsin. Zira bunların tümü Tevrat, Zebur, İncil ve Furkan (Kur'an)'ın bildirdikleridir. Öyleyse bütün ölü diriltlen; körlere, alacalıları ve delillere şifa veren, iyileştiren herkes de rabler olarak kabul edilmeli ve onları da Allah dışında rabler olarak tanımalısın. Ne dersin ey Nasranî?”

Caselik dedi ki: “Söz senin sözüdür. Allah'tan başka ilâh yoktur.”

İmam daha sonra Resul Calut'a dönerek şöyle buyurdu: «Ey Yahudi!

ثُمَّ التَفَتَ عَ إِلَى رَأْسِ الْجَالُوتِ فَقَالَ يَا يَهُودِيُّ أَقْبِلْ عَلَيَّ أَسْأَلُكَ بِالْعَشْرِ الْآيَاتِ الَّتِي
أُنْزِلْتُ عَلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ هَلْ تَجِدُ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا نَبَأَ مُحَمَّدٍ وَ أُمَّتِهِ إِذَا جَاءَتِ الْأُمَّةُ
الْآخِرَةُ أَتْبَاعُ رَاكِبِ الْبَعِيرِ يُسَبِّحُونَ الرَّبَّ جِدًّا جِدًّا تَسْبِيحًا جَدِيدًا فِي الْكَنَائِسِ الْجُدُدِ
فَلْيُفْرِغْ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِلَيْهِمْ وَ إِلَيَّ مَلِكُهُمْ لِيَتَطَمِّنَ قُلُوبُهُمْ فَإِنَّ بِأَيْدِيهِمْ سُيُوفًا يَنْتَقِمُونَ بِهَا مِنَ
الْأُفْمِ الْكَافِرَةِ فِي أَقْطَارِ الْأَرْضِ هَكَذَا هُوَ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبٌ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ نَعَمْ إِنَّا لَنَجِدُهُ كَذَلِكَ.

ثُمَّ قَالَ لِلْجَائِلِيْقِ يَا نَصْرَانِي كَيْفَ عِلْمُكَ بِكِتَابِ شَعْيَا.

قَالَ أَعْرِفُهُ حَرْفًا حَرْفًا.

قَالَ الرِّضَاعُ لَهُمَا أَ تَعْرِفَانِ هَذَا مِنْ كَلَامِهِ يَا قَوْمِ إِنِّي رَأَيْتُ صُورَةَ رَاكِبِ الْحِمَارِ لَا بِسَاءَ
جَلَابِيبِ الثَّوْرِ وَ رَأَيْتُ رَاكِبَ الْبَعِيرِ ضَوْؤُهُ مِثْلُ ضَوْءِ الْقَمَرِ.
فَقَالَا قَدْ قَالَ ذَلِكَ شَعْيَا.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا نَصْرَانِي هَلْ تَعْرِفُ فِي الْإِنْجِيلِ قَوْلَ عِيسَى إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَيَّ رَبِّي وَ رَبِّكُمْ
وَ الْفَارِ قَلِيظًا جَاءَ هُوَ الَّذِي يَشْهَدُ لِي بِالْحَقِّ كَمَا شَهِدْتُ لَهُ وَ هُوَ الَّذِي يُفَسِّرُ لَكُمْ كُلَّ شَيْءٍ وَ
هُوَ الَّذِي يُبْدِي فَضَائِحَ الْأُفْمِ وَ هُوَ الَّذِي يَكْسِرُ عُمُودَ الْكُفْرِ.

فَقَالَ الْجَائِلِيْقُ مَا ذَكَرْتَ شَيْئًا مِمَّا فِي الْإِنْجِيلِ إِلَّا وَ نَحْنُ مُقَرَّرُونَ بِهِ فَقَالَ أَ تَجِدُ هَذَا
فِي الْإِنْجِيلِ ثَابِتًا يَا جَائِلِيْقُ.

قَالَ نَعَمْ قَالَ الرِّضَاعُ يَا جَائِلِيْقُ أَلَا تُخْبِرُنِي عَنِ الْإِنْجِيلِ الْأَوَّلِ حِينَ افْتَقَدْتُمُوهُ عِنْدَ
مَنْ وَجَدْتُمُوهُ وَ مَنْ وَضَعَ لَكُمْ هَذَا الْإِنْجِيلَ.

قَالَ لَهُ مَا افْتَقَدْنَا الْإِنْجِيلَ إِلَّا يَوْمًا وَاحِدًا حَتَّى وَجَدْنَا غَضًّا طَرِيًّا فَأَخْرَجَهُ إِلَيْنَا يُوحِنًا
وَ مَتِّي.

Sana Mûsa b. İmran’a (a.s) nazil olan on ayeti soruyorum. Acaba Muhammed ve ümmetinin haberini Tevrat’ta yazılı olarak görmedin mi? Şöyle ki; *‘Deve binenin takipçileri olan sonuncu ümmet, geldiği zaman ve Allah’ı yeni mabetlerde çok çok zikrettiklerinde, İsrailoğulları kalplerinin mutmain olması için onlara ve onların hükümdarlarına doğru hareket etmeliler. Zira onlar ellerindeki kılıçlarla köşe bucaktaki kâfirlerden intikam alırlar.’* Acaba bu, Tevrat’ta aynen yazılı değil midir?”

Resul Calut dedi ki: “Evet, biz de Tevrat’ta aynen öyle bulduk.” dedi.

İmam daha sonra Caselik’e dönerek: «Ey Nasranî! Şâya’nın kitabı hakkında ne biliyorsun?» dedi.

Caselik “Onu harfi harfine biliyorum” dedi.

Sonra İmam ikisini de hitaben şöyle buyurdu: “Şu sözlerin onun sözlerinden olduğunu kabul ediyor musunuz: ‘Ey kavmim! Ben merkebe binen şahsı, nurdan bir elbiseyle gördüm ve deveye binen kişiyi de gördüm. Nuru ve parlaklığı ay ışığı gibiydi.’ “

Caselik ve Resul Calut dedi ki: “Evet, Şâya bunları söylemiştir.” dediler.

Rıza (a.s) dedi ki: “Ey Nasranî! İsa’nın (a.s) İncil’de şöyle buyurduğunu biliyor musun: *‘Ben sizin Rabbinize ve kendi Rabbime gideceğim ve Fariklita (Faraklit) (Ahmed) gelecektir. Ben O’nun hakkaniyetine tanıklık ettiğim gibi, O da benim hakkaniyetime tanıklık edecektir. O size her şeyi açıklayacaktır. Toplulukların aşağılık yönlerini açıklayacak, küfür sütunlarını kıracaktır.’* “

Caselik “İncil’den zikrettiğin şeylerin hepsini kabul ediyoruz.”

İmam (a.s) dedi ki: “Bunun İncil’de bulunduğunu kabul ediyor musun?”

Caselik: “Evet kabul ediyorum.” dedi.

İmam (a.s) dedi ki: “Ey Caselik! Önceki İncil’in kayboluşunu, kimin yanında bulunduğunu ve şimdiki İncil’i size kimin hazırladığını bana söyler misiniz?”

Caselik dedi ki: “Biz İncil’i sadece bir günlüğüne kaybettik ve onu yepyeni olarak, Yuhenna ve Matta bizim için bularak çıkardılar.”

İmam (a.s) dedi ki: “İncil ve âlimleri hakkında ne kadar bilgisiz-

فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ مَا أَقَلَّ مَعْرِفَتَكَ بِسِرِّ الْإِنْجِيلِ وَ عُلَمَائِهِ فَإِنْ كَانَ كَمَا تَزْعُمُ فَلِمَ اخْتَلَفْتُمْ فِي الْإِنْجِيلِ إِنَّمَا وَقَعَ الْإِخْتِلَافُ فِي هَذَا الْإِنْجِيلِ الَّذِي فِي أَيْدِيكُمْ الْيَوْمَ فَلَوْ كَانَ عَلَيَّ الْعَهْدُ الْأَوَّلُ لَمْ تَخْتَلِفُوا فِيهِ وَ لَكِنِّي مُفِيدُكَ عِلْمَ ذَلِكَ.

اعْلَمْ أَنَّهُ لَمَّا افْتَقَدَ الْإِنْجِيلُ الْأَوَّلُ اجْتَمَعَتِ النَّصَارَى إِلَى عُلَمَائِهِمْ فَقَالُوا لَهُمْ قَتَلَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ع وَ افْتَقَدْنَا الْإِنْجِيلَ وَ أَنْتُمْ الْعُلَمَاءُ فَمَا عِنْدَكُمْ فَقَالَ لَهُمُ الْوَقَا وَ مَرْقَابُوسُ إِنَّ الْإِنْجِيلَ فِي صُدُورِنَا وَ نَحْنُ نُخْرِجُهُ إِلَيْكُمْ سِفْرًا سِفْرًا فِي كُلِّ أَحَدٍ فَلَا تَحْزَنُوا عَلَيْهِ وَ لَا تُخْلُوا الْكَنَائِسَ فَإِنَّا سَنَتْلُوهُ عَلَيْكُمْ فِي كُلِّ أَحَدٍ سِفْرًا سِفْرًا حَتَّى نَجْمَعَهُ لَكُمْ كُلَّهُ فَقَعَدَ الْوَقَا وَ مَرْقَابُوسُ وَ يُوْحَنَّا وَ مَتَّى وَ وَضَعُوا لَهُمْ هَذَا الْإِنْجِيلَ بَعْدَ مَا افْتَقَدْتُمْ الْإِنْجِيلَ الْأَوَّلَ وَ إِنَّمَا كَانَ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعَةُ تَلَامِيذُ التَّلَامِيذِ الْأَوَّلِينَ أَعْلِمْتَ ذَلِكَ.

قَالَ الْجَائِلِيُّقُ أَمَّا هَذَا فَلَمْ أَعْلَمْهُ وَ قَدْ عِلِمْتُهُ الْآنَ وَ قَدْ بَانَ لِي مِنْ فَضْلِ عِلْمِكَ بِالْإِنْجِيلِ وَ سَمِعْتُ أَشْيَاءَ مِمَّا عِلِمْتُهُ - شَهِدَ قَلْبِي أَنَّهَا حَقٌّ فَاسْتَرَدْتُ كَثِيرًا مِنَ الْفَهْمِ.

فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ فَكَيْفَ شَهَادَةُ هَؤُلَاءِ عِنْدَكَ قَالَ جَائِزَةٌ هَؤُلَاءِ عُلَمَاءُ الْإِنْجِيلِ وَ كُلُّ مَا شَهِدُوا بِهِ فَهُوَ حَقٌّ.

فَقَالَ الرِّضَاعُ لِلْمَأْمُونِ وَ مَنْ حَضَرَهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ مِنْ غَيْرِهِمْ اشْهَدُوا عَلَيْهِ قَالُوا قَدْ شَهِدْنَا.

ثُمَّ قَالَ لِلْجَائِلِيِّقُ بِحَقِّ الْإِبْنِ وَ أُمِّهِ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ مَتَّى قَالَ إِنَّ الْمَسِيحَ هُوَ ابْنُ دَاوُدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ يَهُودَا بْنِ حُزْرُونَ وَ قَالَ مَرْقَابُوسُ فِي نِسْبَةِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ إِنَّهُ كَلِمَةُ اللَّهِ أَحَلَّهَا فِي جَسَدِ الْآدَمِيِّ فَصَارَتْ إِنْسَانًا وَ قَالَ الْوَقَا إِنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ وَ أُمُّهُ كَانَا إِنْسَانَيْنِ مِنْ لَحْمٍ وَ دَمٍ فَدَخَلَ فِيهِمَا رُوحُ الْقُدُسِ ثُمَّ إِنَّكَ تَقُولُ مِنْ شَهَادَةِ عِيسَى عَلَيَّ نَفْسِهِ حَقًّا أَقُولُ لَكُمْ يَا مَعْشَرَ الْحَوَارِيِّينَ إِنَّهُ لَا يَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ إِلَّا مَا نَزَلَ مِنْهَا إِلَّا

mişsin! Eğer bu olay senin dediğin gibiyse neden İncil hakkında bu kadar ihtilâfa düştünüz? Bu ihtilâf bugün elinizde bulunan İncil'dedir. Eğer önceki gibi olsaydı, onda ihtilâfa düşmezsiniz. İşte ben olayı sana anlatıyorum:

Daha önce kaybolduğunda Hristiyanlar, âlimlerinin yanına toplanarak; 'İsa b. Meryem (a.s) öldürüldü ve İncil'i de kaybettik. Sizlerin âlimler olarak yanınızda neyiniz var?' diye sordular. Luka ve Markus; 'İncil bizim *(göğsümüzde ve hafızamızdadır)* ve her Pazar günü onu bölüm bölüm olarak size getireceğiz. Bunun için üzülmeminiz ve kiliseleri boş bırakmayınız. İncil tamamlanıncaya kadar her Pazar günü onun bir bölümünü de sizlere okuyacağız' dediler. Sonra Luka, Markus, Yuhenna ve Matta bu İncil'i, birinci İncil'in kayboluşundan sonra sizler için yazdılar. Bunlar ilk dört öğrencilerdir. Acaba bunları biliyor muydunuz?"

Caselik dedi ki: "Şimdiye kadar bilmiyordum. Sizin İncil hakkındaki ilminizin bereketiyle şimdi öğrendim ve bildiğiniz diğer şeyleri sizden işittim. Kalbim bunların doğruluğuna inandı ve sizin bilginizden çok yararlandım."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Bunların şehadet etmesi ve tanıklığı senin yanında nasıldır?"

Caselik dedi ki: "Kabulümdürler, onlar İncil'in âlimleridirler. Onların tanıklık ettikleri ve onayladıkları her şey hakttır."

Daha sonra İmam Rıza (a.s) Me'mun'a, yakınlarına ve orada bulunanlara "Siz de şahit olun" diye buyurdu. Onlar da "Biz şahidiz" dediler. Daha sonra İmam (a.s) Caselik'e dönerek:

"İsa (a.s) ve annesi Meryem hakkı için cevap vermeni istiyorum. Matta'nın şunları söylediğini biliyor musun: 'Mesih, Dâvud b. İbrahim b. İshak b. Yâkup b. Yehuda b. Hazrun'un oğludur.' Markus, İsa b. Meryem'in (a.s) nesebi hakkında şöyle demiştir: 'O Allah'ın kelimesidir; onu insan bedenine kadar indirmiştir ve o, insana dönüşmüştür.'

Luka ise şöyle demiştir: 'İsa b. Meryem (a.s) ve annesi, et ile kandan oluşmuş iki insandırırlar ve Ruh'ul Kudüs onlara hulûl etmiştir.' Sonra, senin de kabul ettiğin Hz. İsa'nın kendi hakkındaki şu sözüne ne diyorsun: '*Ey Havarîler! Hak olarak sizlere diyorum; gökyüzünden gelenden ve peygamberlerin sonuncusu olan deve binicisinden başka kimse gökyüzüne çıkmayacak. O, göğe yükselip tekrar dönecektir.*'

رَاكِبَ الْبَعِيرِ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ فَإِنَّهُ يَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ وَيَنْزِلُ فَمَا تَقُولُ فِي هَذَا الْقَوْلِ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ هَذَا قَوْلُ عِيسَى لَا تُنْكِرُهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَمَا تَقُولُ فِي شَهَادَةِ الْوَقَا وَمَرْقَابُوسَ وَمَتَّى عَلَيَّ عِيسَى وَمَا نَسُبُوهُ إِلَيْهِ .

قَالَ الْجَائِلِيُّ كَذَبُوا عَلَيَّ عِيسَى.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا قَوْمَ أَلَيْسَ قَدْ زَكَّاهُمْ وَشَهِدَ أَنَّهُمْ عُلَمَاءُ الْإِنْجِيلِ وَقَوْلُهُمْ حَقٌّ.

فَقَالَ الْجَائِلِيُّ يَا عَالَمَ الْمُسْلِمِينَ أَحِبُّ أَنْ تُغْفِرَنِي مِنْ أَمْرِ هَؤُلَاءِ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَإِنَّا قَدْ فَعَلْنَا سَلْ يَا نَصْرَانِي عَمَّا بَدَا لَكَ.

قَالَ الْجَائِلِيُّ لَيْسَ أَسْأَلُكَ غَيْرِي فَلَا وَحَقِّ الْمَسِيحِ مَا ظَنَنْتُ أَنْ فِي عُلَمَاءِ الْمُسْلِمِينَ مِثْلَكَ.

فَالْتَفَتَ الرِّضَاعُ إِلَى رَأْسِ الْجَالُوتِ فَقَالَ لَهُ تَسْأَلُنِي أَوْ أَسْأَلُكَ.

قَالَ بَلْ أَسْأَلُكَ وَ لَسْتُ أَقْبَلُ مِنْكَ حُجَّةً إِلَّا مِنَ التَّوْرَةِ أَوْ مِنَ الْإِنْجِيلِ أَوْ مِنْ زَبُورِ دَاوُدَ

أَوْ مِمَّا فِي صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى.

فَقَالَ الرِّضَاعُ لَا تَقْبَلْ مِنِّي حُجَّةً إِلَّا بِمَا تَنْطِقُ بِهِ التَّوْرَةُ عَلَيَّ لِسَانِ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ

وَ الْإِنْجِيلَ عَلَيَّ لِسَانِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ الزَّبُورَ عَلَيَّ لِسَانِ دَاوُدَ.

فَقَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ مِنْ أَيْنَ تُثْبِتُ بُيُوتَهُ مُحَمَّدٍ.

قَالَ الرِّضَاعُ شَهِدَ بُيُوتَهُ صَ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ وَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَ دَاوُدُ خَلِيفَةُ اللَّهِ

عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْأَرْضِ.

فَقَالَ لَهُ أَثْبِتْ قَوْلَ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ.

قَالَ الرِّضَاعُ هَلْ تَعْلَمُ يَا يَهُودِيٌّ أَنَّ مُوسَى أَوْصَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّهُ سَيَأْتِيكُمْ

نَبِيٌّ هُوَ مِنْ إِخْوَتِكُمْ فِيهِ فَصَدِّقُوا- وَ مِنْهُ فَاسْمَعُوا فَهَلْ تَعْلَمُ أَنَّ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِخْوَةً غَيْرَ وَلَدِ

إِسْمَاعِيلَ إِنْ كُنْتَ تَعْرِفُ قَرَابَةَ إِسْرَائِيلَ مِنْ إِسْمَاعِيلَ وَ النَّسَبَ الَّذِي بَيْنَهُمَا مِنْ قَبْلِ إِبْرَاهِيمَ ع.

فَقَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ هَذَا قَوْلُ مُوسَى لَا نَدْفَعُهُ فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ إِخْوَةٍ

Caselik dedi ki: “Bu, İsa’nın (a.s) sözüdür. Biz bunu inkâr etmiyoruz.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Hz. İsa ve onun nesebi için Luka, Markus ve Matta’nın tanıklığına ne diyorsun?”

Caselik dedi ki: “İsa’ya yalan nispet ettiler.”

İmam orada bulunanlara dönerek şöyle buyurdu: «Ey insanlar! Az önce onların doğruluk ve temizliğini kabullenmedi mi? Onların İncil âlimleri olduğunu kabul etmedi mi ve sözlerinin doğruluğunu onaylamadı mı?»

Caselik dedi ki: “Ey Müslümanların âlimi! Bu dört kişi hakkında beni mazur görmeni istiyorum.”

İmam (a.s) dedi ki: “Öyle olsun, biz seni mazur görüyoruz ey Nasranî, (yine de) dilediğini sor!”

Caselik dedi ki: “Benden başkası size sorsun. Mesih hakkı için Müslümanların içerisinde senin gibi bir âlimin olduğunu zannetmezdim.”

İmam, Resul Calut’a dönerek: «Sen mi soracaksın, yoksa ben mi sorayım?» diye buyurdu.

Resul Calut dedi ki: “Ben sorayım ve senin Tevrat, İncil, Dâvud’un Zebur’u, İbrahim ve Mûsa’nın Suhuf’unun dışındaki delillerini kabul etmeyeceğim.”

İmam (a.s) dedi ki: “Benim Mûsa’nın Tevrat’taki, İsa’nın İncil’deki ve Dâvud’un Zebur’daki sözlerinin dışındaki delillerimi kabul etme.”

Resul Calut dedi ki: “Muhammed’in (s.a.a) peygamberliğini nasıl ispat ediyorsun?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Mûsa b. İmran, İsa b. Meryem ve Allah’ın yeryüzündeki halifesi Dâvud buna şahadet etmektedir.”

Resul Calut dedi ki: “Mûsa b. İmran’ın sözlerini ispatla!”

İmam (a.s) dedi ki: “Ey Yahudi! Musa’nın İsrailoğullarına vasiyet ederek şöyle dediğini biliyor musun: *‘Yakında kardeşlerinizden bir peygamber gelecektir. O’nu tasdik edin, sözünü dinleyin, O’na itaat edin.’* Eğer İsmailoğulları ve İsrailoğullarının akrabalığını ve aralarındaki irtibatının İbrahim (a.s) tarafından olduğunu kabul ediyorsan, İsrail’in İsmail soyundan başka kardeşleri olmadığını biliyor musun?”

Resul Calut dedi ki: “Bu, Mûsa’nın sözleridir, inkâr etmiyoruz.”

İmam (a.s) dedi ki: “Acaba İsrailoğullarının kardeşlerinden Mu-

بَنِي إِسْرَائِيلَ نَبِيَّ غَيْرِ مُحَمَّدٍ ص.

قَالَ لَا.

قَالَ الرِّضَاعُ أَوْ لَيْسَ قَدْ صَحَّ هَذَا عِنْدَكُمْ.

قَالَ نَعَمْ وَلَكِنِّي أَحِبُّ أَنْ تُصَحِّحَهُ لِي مِنَ التَّوْرَةِ.

فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ هَلْ تُتَكَبَّرُ أَنَّ التَّوْرَةَ تَقُولُ لَكُمْ جَاءَ الثَّورُ مِنْ جَبَلٍ طُورِ سَيْنَاءَ وَأَضَاءَ

لَنَا مِنْ جَبَلٍ سَاعِيرَ وَاسْتَعْلَنَ عَلَيْنَا مِنْ جَبَلٍ فَارَانَ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ أَغْرِفُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ وَمَا أَغْرِفُ تَفْسِيرَهَا.

قَالَ الرِّضَاعُ أَنَا أَخْبَرُكَ بِهِ أَمَّا قَوْلُهُ جَاءَ الثَّورُ مِنْ جَبَلٍ طُورِ سَيْنَاءَ فَذَلِكَ وَحْيُ اللَّهِ

تَبَارَكَ وَتَعَالَى الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَيَّ مُوسَى عَ عَلَيَّ جَبَلٍ طُورِ سَيْنَاءَ وَأَمَّا قَوْلُهُ وَأَضَاءَ لَنَا مِنْ

جَبَلٍ سَاعِيرَ فَهُوَ الْجَبَلُ الَّذِي أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَ وَهُوَ عَلَيْهِ وَأَمَّا

قَوْلُهُ وَاسْتَعْلَنَ عَلَيْنَا مِنْ جَبَلٍ فَارَانَ فَذَلِكَ جَبَلٌ مِنْ جِبَالِ مَكَّةَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا يَوْمَ وَقَالَ شَعِيَا

النَّبِيُّ عَ فِيمَا تَقُولُ أَنْتَ وَأَصْحَابُكَ فِي التَّوْرَةِ رَأَيْتُ رَاكِبَيْنِ أَضَاءَ لَهُمَا الْأَرْضُ أَحَدُهُمَا

رَاكِبٌ عَلَيَّ حِمَارٍ وَالْآخَرُ عَلَيَّ جَمَلٍ فَمَنْ رَاكِبُ الْحِمَارِ وَمَنْ رَاكِبُ الْجَمَلِ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ لَا أَغْرِفُهُمَا فَخَبَّرَنِي بِهِمَا.

قَالَ عَ أَمَّا رَاكِبُ الْحِمَارِ فَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَأَمَّا رَاكِبُ الْجَمَلِ فَمُحَمَّدٌ صَ أَوْ تُتَكَبَّرُ هَذَا

مِنَ التَّوْرَةِ.

قَالَ لَا مَا أَنْكَرُهُ.

ثُمَّ قَالَ الرِّضَاعُ هَلْ تَعْرِفُ حَقِيقَةَ النَّبِيِّ قَالَ نَعَمْ إِنِّي بِهِ لَعَارِفٌ.

قَالَ عَ فَإِنَّهُ قَالَ وَكِتَابُكُمْ يُنْطِقُ بِهِ جَاءَ اللَّهُ بِالْبَيَانِ مِنْ جَبَلٍ فَارَانَ وَامْتَلَأَتِ السَّمَاوَاتُ

مِنْ تَسْبِيحِ أَحْمَدَ وَأُمَّتِهِ يَحْمِلُ خَيْلُهُ فِي الْبَحْرِ كَمَا يَحْمِلُ فِي الْبَرِّ يَأْتِينَا بِكِتَابٍ جَدِيدٍ بَعْدَ

hammed'den (s.a.a) başka bir peygamber gelmiş midir?"

Re'sul Calut dedi ki: "Hayır."

İmam (a.s) dedi ki: "Acaba bu söz, size göre doğru değil midir?"

Re'sul Calut dedi ki: "Evet, doğrudur. Ama onları Tevrat'tan ispatlamayı istiyorum."

İmam (a.s) dedi ki: "Tevrat'ın sizler için söylediği şu sözleri inkâr mı ediyorsun: '*Nur, Sina Dağı'ndan geldi, Saira Dağı'ndan bizi nurlandırdı ve Faran Dağı'ndan bizlere göründü.*'

Re'sul Calut dedi ki: "Bu sözleri biliyorum, ama açıklama ve yorumunu bilmiyorum."

İmam (a.s) dedi ki: "Ben sana açıklayayım. '*Nur Sina Dağı'ndan geldi.*' yani, Allah Tebareke ve Teâlâ'nın vahyi Sina Dağı'nda Mûsa'ya (a.s) indirildi. '*Saira Dağı'ndan bizleri nurlandırdı*' sözlerinden amaç, Yüce Allah'ın İsa b. Meryem'e (a.s) vahyi nazil ettiği dağdır ve '*Faran Dağı'dan bizlere göründü*' sözlerinden maksat ise, Mekke'yle arasında bir gün mesafe olan Mekke'deki dağlardan bir dağdır. Sen ve dostlarının dediklerine göre 'Şâya' Peygamber Tevrat'ta şöyle diyor: '*İki biniciyi görüyorum, yeryüzü onlara ışık saçıyor; onlardan biri merkebe, diğeri ise deveye binendir.*' Merkep ve deveye binenler kimlerdir?

Resul Calut dedi ki: "Onları tanımıyorum, bana anlatır mısın?"

İmam (a.s) buyurdu ki: "Merkebe binen İsa (a.s) ; deveye binen ise Muhammed'dir (s.a.a) . Bunların Tevrat'tan olduğunu inkâr mı ediyorsun?"

Resul Calut dedi ki: "Hayır, inkâr etmiyorum."

İmam (a.s) buyurdu ki: " 'Haykuka' Peygamberi (a.s) tanıyor musun?"

Resul Calut dedi ki: "Evet, onu tanıyorum."

İmam (a.s) buyurdu ki: "O şöyle diyor ve aynı şeyi sizin Kitap da bildiriyor: '*Allah, Faran Dağı'ndan beyanı getirdi ve gökler Ahmed (s.a.a) ve ümmetinin tesbihiyle doldu. Ordusunu karada taşıdığı gibi, denizde de taşıyor -maksat, ümmetinin kara ve denize hâkim olmasıdır-. Beyt'ul Makdis'in (Beyt'ul Mukaddes'in) tahribinden sonra bizim için yeni bir Kitap getirdi (Kitaptan maksat Kur'an'dır).*' Acaba bu sözleri biliyor ve iman ediyor musun?"

Resul Calut dedi ki: "Haykuka Peygamber (a.s) bunları söylemiştir

حَرَابِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ يَعْنِي بِالْكِتَابِ الْقُرْآنَ أ تَعْرِفُ هَذَا وَ تُؤْمِنُ بِهِ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ قَدْ قَالَ ذَلِكَ حَيْثُوقُ عَ وَ لَا تُنْكِرُ قَوْلَهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ وَ قَدْ قَالَ دَاوُدُ فِي زُبُورِهِ وَ أَنْتَ تَقْرَأُ اللَّهُمَّ ابْعَثْ مُقِيمَ السُّنَّةِ بَعْدَ الْفِتْرَةِ فَهَلْ تَعْرِفُ نَبِيًّا أَقَامَ السُّنَّةَ بَعْدَ الْفِتْرَةِ غَيْرَ مُحَمَّدٍ ص.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ هَذَا قَوْلُ دَاوُدَ نَعْرِفُهُ وَ لَا تُنْكِرُهُ وَ لَكِنْ عَنِي بِذَلِكَ عِيسَى وَ أَيَّامُهُ هِيَ الْفِتْرَةُ.

قَالَ الرِّضَاعُ جَهَلْتُ إِنَّ عِيسَى لَمْ يُخَالِفِ السُّنَّةَ وَ قَدْ كَانَ مُوَافِقًا لِسُنَّةِ التَّوْرَةِ حَتَّى رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَ فِي الْإِنْجِيلِ مَكْتُوبٌ إِنَّ ابْنَ الْبَرَّةِ ذَاهِبٌ وَ الْفَارَقْلِيطَا جَاءَ مِنْ بَعْدِهِ وَ هُوَ الَّذِي يُخَفِّفُ الْأَصَارَ وَ يُفَسِّرُ لَكُمْ كُلَّ شَيْءٍ وَ يَشْهَدُ لِي كَمَا شَهِدْتُ لَهُ أَنَا جِئْتُكُمْ بِالْأَمْنَالِ وَ هُوَ يَأْتِيكُمْ بِالتَّأْوِيلِ - أ تُؤْمِنُ بِهَذَا فِي الْإِنْجِيلِ.

قَالَ نَعَمْ لَا أَنْكِرُهُ.

فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ يَا رَأْسَ الْجَالُوتِ أَسَأَلُكَ عَنْ نَبِيِّكَ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ.

فَقَالَ سَلْ قَالَ مَا الْحُجَّةُ عَلَيَّ أَنَّ مُوسَى تَبَنَّتْ نُبُوَّتُهُ.

قَالَ الْيَهُودِيُّ إِنَّهُ جَاءَ بِمَا لَمْ يَجِئْ بِهِ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلَهُ.

قَالَ لَهُ مِثْلُ مَا ذَا.

قَالَ مِثْلُ فَلَقِ الْبَحْرِ وَ قَلْبِهِ الْعَصَا حَيَّةٌ تَسْعَى وَ ضَرْبِهِ الْحَجَرُ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ الْعُيُونُ وَ إخراجِهِ يَدَهُ بِيضَاءَ لِلنَّاطِرِينَ وَ عَلَامَاتٍ لَا يَقْدِرُ الْخَلْقُ عَلَيَّ مِثْلِهَا.

قَالَ لَهُ الرِّضَاعُ صَدَقْتَ إِذَا كَانَتْ حُجَّتُهُ عَلَيَّ نُبُوَّتُهُ أَنَّهُ جَاءَ بِمَا لَا يَقْدِرُ الْخَلْقُ عَلَيَّ مِثْلِهِ أ فَلَيْسَ كُلُّ مَنْ ادَّعَى أَنَّهُ نَبِيٌّ - ثُمَّ جَاءَ بِمَا لَا يَقْدِرُ الْخَلْقُ عَلَيَّ مِثْلِهِ وَ جَبَّ عَلَيْكُمْ تَصْدِيقُهُ.

قَالَ لَا لِأَنَّ مُوسَى لَمْ يَكُنْ لَهُ نَظِيرٌ لِمَكَانِهِ مِنْ رَبِّهِ وَ قُرْبِهِ مِنْهُ وَ لَا يَجِبُ عَلَيْنَا الْإِقْرَارُ

ve biz onun sözlerini inkâr etmiyoruz.

İmam (a.s) dedi ki: «Dâvud, senin de Zebur'da okuduğun gibi Zebur'da şöyle diyor: *'Allah'ım! Fetretten sonra sünneti diriltten birini gönder.'* Acaba Fetretten sonra Muhammed'den (s.a.a) başka sünneti diriltten bir peygamber tanıyor musun?"

Resul Calut dedi ki: "Bu Dâvud'un sözüdür, kabul ediyor ve inkâr etmiyorum. Ama bundan amaç, İsa'dır (a.s) ve onun dönemi Fetret dönemidir."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Yanıldın, zira İsa (a.s) sünnete muhalefet etmemiştir. Aksine, Allah onu kendi yanına yükseltinceye kadar Tevrat'ın sünnetiyle muvafık idi. İncil'de de şöyle yazılıdır: *'İyi bir kadının oğlu gidiyor ve kendisinden sonra Faraklit (Ahmet) gelecek. O zorlukları kolaylaştıracak ve her şeyi sizlere açıklayacaktır. Benim O'nu doğruladığım gibi, o da beni doğrulayacaktır. Ben size Emsal'i getirdim. O da Tevil'i getirecektir.'* Acaba bu sözlerin İncil'de olduğuna inanıyor musun?"

Resul Calut dedi ki: "Evet."

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki: "Ey Resul Calut! Sana peygamberin Mûsa b. İmran (a.s) hakkında soracağım."

Resul Calut dedi ki: "Sor!"

İmam (a.s) buyurdu ki: "Mûsa'nın peygamberliğini ispatlayacak delilin var mıdır?"

Yahudi dedi ki: "Mûsa kendisinden önce gelen peygamberlerden hiçbirinin getirmediği bir mucize getirdi."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Meselâ ne gibi mucizeler getirdi?"

Resul Calut dedi ki: "Denizi yarması, asasının yılanı dönüşmesi, taşa vurarak pınarlar akıtması, elini görenlerin huzurunda parlak olarak çıkarması ve diğer nişaneler ki, başkaları onları yapmaya muktedir değildirler."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Doğru söyledin, Hz. Mûsa peygamberliği için hiç kimsenin yapamayacağı şeyleri delil olarak getirdi. Acaba peygamberlik iddiasında bulunan herkes, diğer insanların getiremeyeceği şeyleri getirecek olurlarsa, sizlerin onu doğrulamanız gerekmez mi?"

Resul Calut dedi ki: "Hayır, zira Mûsa'nın (a.s) Allah'a yakınlığı

بُبُوءَةٍ مِّنْ أَدْعَاهَا حَتَّى يَأْتِيَ مِنَ الْأَعْلَامِ بِمِثْلِ مَا جَاءَ بِهِ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَكَيْفَ أَفْرَزْتُمْ بِالْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ كَانُوا قَبْلَ مُوسَى عَ وَ لَمْ يَفْلُقُوا الْبَحْرَ وَ لَمْ يَفْجُرُوا مِنَ الْحَجَرِ اثْنَتَى عَشْرَةَ عَيْنًا وَ لَمْ يُخْرِجُوا أَيْدِيَهُمْ بَيِّضَاءَ مِثْلَ إِخْرَاجِ مُوسَى يَدَهُ بَيِّضَاءَ وَ لَمْ يَقْلُبُوا الْعَصَا حَيَّةً تَسْعَى.

قَالَ لَهُ الْيَهُودِيُّ قَدْ خَبَرْتُكَ أَنَّهُ مَتَى جَاءُوا عَلَيَّ دَعَوِي بُبُوءَتِهِمْ مِنَ الْآيَاتِ بِمَا لَا يَقْدِرُ الْخَلْقُ عَلَيَّ مِثْلِهِ وَ لَوْ جَاءُوا بِمَا لَمْ يَجِئْ بِهِ مُوسَى أَوْ كَانَ عَلَيَّ غَيْرُ مَا جَاءَ بِهِ مُوسَى وَجَبَ تَصْدِيقُهُمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا رَأْسَ الْجَالُوتِ فَمَا يَمْنَعُكَ مِنَ الْإِفْرَارِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ قَدْ كَانَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَ يُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَ الْأَبْرَصَ وَ يَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ ثُمَّ يَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ يُقَالُ إِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ وَ لَمْ تَشْهَدْهُ.

قَالَ لَهُ الرِّضَاعُ أَرَأَيْتَ مَا جَاءَ بِهِ مُوسَى مِنَ الْآيَاتِ شَاهَدَتْهُ أَلَيْسَ إِنَّمَا جَاءَ فِي الْأَخْبَارِ بِهِ مِنْ ثَقَاتٍ أَصْحَابِ مُوسَى أَنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ.

قَالَ بَلَى.

قَالَ فَكَذَلِكَ أَتَتْكُمُ الْأَخْبَارُ الْمُتَوَاتِرَةُ بِمَا فَعَلَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ فَكَيْفَ صَدَّقْتُمْ بِمُوسَى وَ لَمْ تُصَدِّقُوا بِعِيسَى.

فَلَمْ يُحِرْ جَوَابًا قَالَ الرِّضَاعُ وَ كَذَلِكَ أَمْرُ مُحَمَّدٍ ص وَ مَا جَاءَ بِهِ وَ أَمْرُ كُلِّ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنَّهُ كَانَ يَتِيمًا فَقِيرًا رَاعِيًا أَجِيرًا لَمْ يَتَعَلَّمْ كِتَابًا وَ لَمْ يَخْتَلِفْ إِلَيَّ مُعَلِّمٌ ثُمَّ جَاءَ بِالْقُرْآنِ الَّذِي فِيهِ قِصَصُ الْأَنْبِيَاءِ وَ أَخْبَارُهُمْ حَرْفًا وَ أَخْبَارُ مَنْ مَضَى وَ مَنْ بَقِيَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ - ثُمَّ كَانَ يُخْبِرُهُمْ بِأَسْرَارِهِمْ وَ مَا يَعْمَلُونَ فِي بُيُوتِهِمْ وَ جَاءَ بِآيَاتٍ كَثِيرَةٍ لَا تَحْصِي.

قَالَ رَأْسُ الْجَالُوتِ لَمْ يَصَحَّ عِنْدَنَا خَبَرُ عِيسَى وَ لَا خَبَرُ مُحَمَّدٍ وَ لَا يَجُوزُ لَنَا أَنْ نُقَرَّرَ

ve Allah yanındaki makamına benzer birisi yoktur. Her peygamberlik iddia eden, Mûsa'nın getirdiği mucizeleri getirmedikçe onaylamak ve iman etmek bize vacip değildir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Öyleyse Mûsa'dan (a.s) önceki peygamberleri; hiçbiri denizi yarmadığı, taştan on iki pınar akıtmadığı, elini Mûsa'nın eli gibi parlak çıkarmadığı ve asasını yılan gibi yapmadığı halde nasıl kabul ediyorsunuz?»

Resul Calut dedi ki: “Az önce söylediğim gibi, peygamberliğinin ispatı için harikulâde şeyleri ve mucizeleri getiren herkesi, hatta eğer Mûsa'nın mucizelerinden başka mucizeler olsa bile doğrulamak gereklidir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Resul Calut! O zaman İsa b. Meryem ölüleri dirilttiği, kör ve alacalıları iyileştirdiği ve çamurdan yapmış olduğu kuşa üfleyerek Allah'ın izniyle yaşayan bir kuşa dönüştürdüğü halde, ona neden iman etmiyorsunuz?”

Resul Calut dedi ki: “Onun bunları yaptığı söyleniyor, ama biz onu görmedik.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Mûsa'nın getirdiği alâmet ve mucizeleri gördün mü? Acaba bunların haberleri Mûsa'nın ashabından güvenilir şahıslar vasıtasıyla size ulaşmadı mı?”

Resul Calut dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Aynı şekilde, İsa b. Meryem'in de mucizeleri de mütevatir olarak sizlere ulaşmıştır. Öyleyse neden Mûsa'yı kabul ediyor da İsa'yı kabullenmiyorsunuz?”

Resul Calut cevap veremeyince İmam tekrar devam etti: “Muhammed'in (s.a.a) ve Allah tarafından gönderilen diğer peygamberlerin durumu da aynen böyledir. Bizim peygamberimizin mucizelerinden bazıları şunlardan ibarettir: Yetim ve fakirdi, ücretle çobanlık yapıyordu, okuma yazma öğrenmemiş ve bir öğretmenin yanına da gidip gelmemişti. Bütün bunlara rağmen, peygamberlerin haberlerini harfi harfine anlatan bir Kur'an getirmiş, bundan öncekilerin ve kıyamete kadar gelecek olanların haberini vermiştir. Onların sırlarını ve evlerinde yapmış oldukları şeyleri dahi bildirmişti, sonra sayılamayacak kadar mucizeler getirmiştir.

Resul Calut dedi ki: “Bizim yanımızda İsa ve Muhammed'in haberi doğrulanmamıştır ve doğrulanmayan bu olayları onaylamak ve iman etmek bize göre doğru değildir.”

لَهُمَا بِمَا لَمْ يَصِحَّ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَالشَّاهِدُ الَّذِي شَهِدَ لِعِيسَى وَلِمُحَمَّدٍ ص شَاهِدٌ زُورٌ.

فَلَمْ يُحِرْ جَوَاباً ثُمَّ دَعَا بِالْهَرِيدِ الْأَكْبَرِ فَقَالَ لَهُ الرِّضَاعُ أَخْبِرْنِي عَنْ زَرْدُهُشْتَ الَّذِي تَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ مَا حُجَّتْكَ عَلَى نُبُوَّتِهِ.

قَالَ إِنَّهُ أَتَى بِمَا لَمْ يَأْتِنَا بِهِ أَحَدٌ قَبْلَهُ وَلَمْ نَشْهَدْهُ وَلَكِنَّ الْأَخْبَارَ مِنْ أَسْلَافِنَا وَرَدَتْ عَلَيْنَا بِأَنَّهُ أَحَلَّ لَنَا مَا لَمْ يُحِلَّهُ غَيْرُهُ فَاتَّبَعْنَاهُ.

قَالَ عَ أ فَلَيْسَ إِنَّمَا أَتَيْتُكُمْ الْأَخْبَارُ فَاتَّبَعْتُمُوهُ.

قَالَ بَلَى.

قَالَ فَكَذَلِكَ سَائِرُ الْأُمَمِ السَّالِفَةِ أَتَيْتُهُمُ الْأَخْبَارُ بِمَا أَتَى بِهِ النَّبِيُّونَ وَأَتَى بِهِ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٌ ص فَمَا عَذَرْتُمْ فِي تَرْكِ الْإِقْرَارِ لَهُمْ إِذْ كُنْتُمْ إِنَّمَا أَقْرَرْتُمْ بِزَرْدُهُشْتَ - مِنْ قَبْلِ الْأَخْبَارِ الْمُتَوَاتِرَةِ بِأَنَّهُ جَاءَ بِمَا لَمْ يَجِئْ بِهِ غَيْرُهُ.

فَانْقَطَعَ الْهَرِيدُ مَكَانَهُ فَقَالَ الرِّضَاعُ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ فِيكُمْ أَحَدٌ يُخَالِفُ الْإِسْلَامَ وَأَرَادَ أَنْ يَسْأَلَ فَلْيَسْأَلْ غَيْرَ مُحْتَشِمٍ.

فَقَامَ إِلَيْهِ عِمْرَانُ الصَّابِيُّ وَكَانَ وَاحِداً فِي الْمُتَكَلِّمِينَ فَقَالَ يَا عَالِمَ النَّاسِ لَوْ لَا أَنَّكَ دَعَوْتَ إِلَيَّ مَسْأَلَتَكَ لَمْ أَقْدِمْ عَلَيْكَ بِالْمَسَائِلِ وَ لَقَدْ دَخَلْتُ الْكُوفَةَ وَ الْبَصْرَةَ وَ الشَّامَ وَ الْجَزِيرَةَ وَ لَقِيتُ الْمُتَكَلِّمِينَ فَلَمْ أَقْعُ عَلَى أَحَدٍ يُثْبِتُ لِي وَاحِداً لَيْسَ غَيْرُهُ قَائِماً بِوَحْدَانِيَّتِهِ أَ فَتَأْذُنُ لِي أَنْ أَسْأَلَكَ.

قَالَ الرِّضَاعُ إِنْ كَانَ فِي الْجَمَاعَةِ عِمْرَانُ الصَّابِيُّ فَأَنْتَ هُوَ .

فَقَالَ أَنَا هُوَ.

فَقَالَ عَ سَلْ يَا عِمْرَانُ وَ عَلَيْكَ بِالنِّصْفَةِ وَ إِيَّاكَ وَ الْخَطْلَ وَ الْجَوْرَ.

قَالَ وَ اللَّهُ يَا سَيِّدِي مَا أُرِيدُ إِلَّا أَنْ تُثْبِتَ لِي شَيْئاً أَتَعَلَّقُ بِهِ فَلَا أَجُوزُهُ.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse İsa (a.s) ve Muhammed’e (s.a.a) tanıklık eden şahidin tanıklığı yalan mıdır?”

Resul Calut yine cevap veremedi. Bunun üzerine İmam Hirbiz’ul Ekber’i (*Zerdüştilerin kadısını*) çağırarak şöyle buyurdu: «Bana Zerdüş’ten haber ver, onun peygamber olduğunu düşünüyorsun. Peki, ama peygamberliğini ispatlayacak delilin var mı?»

Hirbiz dedi ki: “Zerdüş’t, bize kendisinden öncekilerin getirmedikleri şeyleri getirdi. Kendisini görmedik ama bizden öncekilerin vermiş oldukları haberlere göre başkalarının helâl etmediği şeyleri bize helâl etmiştir. Dolayısıyla biz de onu takip ediyoruz.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Size iletilen haberler vasıtasıyla onlara uymuyor musunuz?»

Hirbiz dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Geçmiş ümmetlerde de aynen böyledir; peygamberlerin Mûsa, İsa ve Muhammed’in (s.a.a) dini hakkında olan haberler onlara iletiliyor, onlara iman etmemenizdeki mazeretiniz nedir? Zira sizler Zerdüş’t’e hiç kimsenin getirmedığı mucizelerden dolayı mütevatir haberlerle iman etmişsiniz.”

Hirbiz, bu sözleri duyunca donakaldı. Daha sonra İmam (a.s) orada bulunanlara hitaben şöyle buyurdu: “Ey topluluk, eğer aranızda İslâm’a muhalif olan biri varsa ve soru sormak istiyorsa hiç çekinmeden sorusunu sorsun.”

Bu arada mütekellimlerden biri olan İmran-ı Sabii kalkarak şöyle dedi: “Ey insanların âlimi! Eğer soru sormak için davet etmeseydin sormayacaktım. Ben Kûfe, Basra, Şam ve Cezire’ye yolculuk yaptım ve mütekellimlerle görüştüm, ama kendisinden başkasının vahdaniyetiyle (tekliğiyle) kaim olamayacağı Vâhid’i (Tek’i) ispatlayacak birini bulamadım. Acaba bana soru sorma izni veriyor musun?

İmam (a.s) buyurdu ki: «Burada bulunan cemaat içerisinde İmran-ı Sabii varsa, muhakkak sen olmalısın.»

İmran dedi ki: «O benim.» dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Sor ey İmran, ama insafılı ol, bâtil ve haktan uzaklaştıran sözlerden sakın.”

İmran dedi ki: «Vallahi ey efendim! Sadece kendisine bağlanaca-

قَالَ ع سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ فَازْدَحَمَ عَلَيْهِ النَّاسُ وَ انْضَمَّ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ عِمْرَانُ الصَّابِيُّ أَخْبِرْنِي عَنِ الْكَائِنِ الْأَوَّلِ وَ عَمَّا خَلَقَ.

قَالَ ع سَأَلْتُ فَافْهَمْ أَمَّا الْوَاحِدُ فَلَمْ يَزَلْ وَاحِدًا كَائِنًا لَا شَيْءَ مَعَهُ وَلَا حُدُودَ وَلَا أَعْرَاضَ وَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ ثُمَّ خَلَقَ خَلْقًا مُبْتَدَعًا مُخْتَلِفًا بِأَعْرَاضٍ وَ حُدُودٍ مُخْتَلِفَةٍ لَا فِي شَيْءٍ أَقَامَهُ وَلَا فِي شَيْءٍ حَدَّهُ وَلَا عَلَيَّ شَيْءٍ حَذَاهُ وَلَا مِثْلَهُ لَهُ فَجَعَلَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ الْخَلْقِ صَفْوَةً وَ غَيْرَ صَفْوَةٍ وَ اخْتِلَافًا وَ اخْتِلَافًا وَ أَلْوَانًا وَ ذَوُقًا وَ طَعْمًا لَا لِحَاجَةٍ كَانَتْ مِنْهُ إِلَى ذَلِكَ وَ لَا لِفَضْلِ مَنْزِلَةٍ لَمْ يَبْلُغْهَا إِلَّا بِهِ وَ لَا رَأْيٍ لِنَفْسِهِ فِيمَا خَلَقَ زِيَادَةً وَ لَا نُقْصَانًا تَعْقِلُ هَذَا يَا عِمْرَانُ.

قَالَ نَعَمْ وَ اللَّهُ يَا سَيِّدِي.

قَالَ ع وَ اعْلَمْ يَا عِمْرَانُ أَنَّهُ لَوْ كَانَ خَلَقَ مَا خَلَقَ لِحَاجَةٍ لَمْ يَخْلُقْ إِلَّا مَنْ يَسْتَعِينُ بِهِ عَلَيَّ حَاجَتِهِ وَ لَكَانَ يُتَّبَعِي أَنْ يَخْلُقَ أَضْعَافَ مَا خَلَقَ لِأَنَّ الْأَعْوَانَ كُلَّمَا كَثُرُوا كَانَ صَاحِبُهُمْ أَقْوَى وَ الْحَاجَةُ يَا عِمْرَانُ لَا يَسْعُهَا لِأَنَّهُ لَمْ يُحْدِثْ مِنَ الْخَلْقِ شَيْئًا إِلَّا حَدَثَتْ فِيهِ حَاجَةٌ أُخْرَى وَ لِذَلِكَ أَقُولُ لَمْ يَخْلُقِ الْخَلْقَ لِحَاجَةٍ وَ لَكِنْ نَقَلَ بِالْخَلْقِ الْحَوَائِجَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ وَ فَضَّلَ بَعْضُهُمْ عَلَيَّ بَعْضٍ بِلَا حَاجَةٍ مِنْهُ إِلَيَّ مِنْ فَضْلٍ وَ لَا نِقْمَةٍ مِنْهُ عَلَيَّ مَنْ أَذَلَّ فَلِهَذَا خَلَقَ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي هَلْ كَانَ الْكَائِنُ مَعْلُومًا فِي نَفْسِهِ عِنْدَ نَفْسِهِ.

قَالَ الرِّضَاعُ إِنَّمَا تَكُونُ الْمَعْلَمَةُ بِالشَّيْءِ لِنَفْيِ خِلَافِهِ وَ لِيَكُونَ الشَّيْءُ نَفْسُهُ بِمَا نَفَى عَنْهُ مَوْجُودًا وَ لَمْ يَكُنْ هُنَاكَ شَيْءٌ يُخَالِفُهُ فَتَدْعُوهُ الْحَاجَةُ إِلَيَّ نَفْيِ ذَلِكَ الشَّيْءِ عَنْ نَفْسِهِ بِتَحْدِيدِ عِلْمٍ مِنْهَا أَ فَهِمْتَ يَا عِمْرَانُ.

قَالَ نَعَمْ وَ اللَّهُ يَا سَيِّدِي فَأَخْبِرْنِي بِأَيِّ شَيْءٍ عِلِمَ مَا عِلِمَ أَمْ بِضَمِيرٍ أَمْ بِغَيْرِ ذَلِكَ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَ رَأَيْتَ إِذَا عِلِمَ بِضَمِيرٍ هَلْ تَجِدُ بَدَأَ مِنْ أَنْ تَجْعَلَ لِذَلِكَ الضَّمِيرِ حَدًّا يَنْتَهِي إِلَيْهِ الْمَعْرِفَةُ.

ğım ve ondan başkasının tarafına gitmeyeceğim bir şeyi bana ispat etmeni istiyorum.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “İstediğin şeyi sor.”

Bu arada mecliste kalabalık arttı ve halk iyice sıkışarak mecliste konuşanları dikkatlice dinlemeye koyuldu.

İmran dedi ki: «İlk Varlıktan ve yarattığı şeyden bana bahseder misin?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Soru sordun, cevabını da iyice anla; Vâhid (tek Varlık), beraberinde hiçbir şey olmaksızın ve hiçbir sınır ve araz olmadan her zaman mevcut idi ve her zaman da böyle olacaktır. Sonra hiçbir örnek olmaksızın mahlûku, muhtelif boyutlarda onu başka bir şeyde karar vermemek, sınırlamamak, başka bir şeye benzeri olmayacak ve başka bir şeyin de ona benzeri olmayacak şekliyle yarattı. Ondan sonra mahlûkatı çeşitli şekillerde; örneğin halis, gayri halis, farklı, eşit, renk ve tatlar yönünden muhtelif ve aynı zamanda onlara hiçbir ihtiyacı olmayacak ve yine herhangi bir makam ve mevkiye yetişmek için onlara muhtaç olmayacak bir şekilde yarattı. Bu yaratılışta kendisinde bir eksiklik veya fazlalık görmedi. Ey İmran, bunları anlıyor musun?”

İmran dedi ki: «Evet efendim, yemin ederim ki anlıyorum.» dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey İmran! Bunu bilmiş ol ki, eğer Allah yarattıklarını onlara ihtiyacı olduğu için yaratsaydı, sadece ihtiyacını karşılamaya yardım alacağı yaratıkları yaratır ve yaratıklarının birkaç katını yaratması da uygun olurdu. Zira yardım edenler ne kadar çok olursa, yardım alan da o kadar güçlü olur.

Ey İmran! Bu durumda ihtiyaçlar bitmezdi ve her ne yaratsa O’nun için başka bir hacet hâsıl olurdu (*bir şeyi olup da diğer bir şeye ihtiyaç duyan insanlar gibi olurdu*). İşte bunun için diyorum ki, mahlûkatı bir ihtiyaçtan dolayı yaratmadı; ama bu yaratışta ihtiyaçları bazılarının bazılarını intikal ettirdi ve üstün kıldığına hiçbir ihtiyacı olmaksızın ve aşağı kıldığından hiçbir intikam almaksızın bazılarını bazılarının üstün kıldı. İşte bu sebepten dolayı mahlûkatı yarattı.»

İmran dedi ki: «Efendim, o mevcut kendi yanında, kendi zatında belli miydi (*kendisini tanıyor muydu*)?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bir şeyin tanınıp bilinmesi, başkalarından ayırt edilebilmesi ve varlığının sabit ve tanınmış olabilmesi içindir. Orada ona muhalif olacak bir şey yoktu ki onu belirtmekle o şeyi ken-

قَالَ عِمْرَانُ لَا بُدَّ مِنْ ذَلِكَ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَمَا ذَلِكَ الضَّمِيرُ فَأَنْقَطَعَ وَلَمْ يُحِرْ جَوَاباً.

قَالَ الرِّضَاعُ لَا بَأْسَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنِ الضَّمِيرِ نَفْسِهِ تَعْرِفُهُ بِضَمِيرٍ آخَرَ.

فَقَالَ الرِّضَاعُ أَفَسَدْتَ عَلَيْكَ قَوْلَكَ وَدَعَوَاكَ يَا عِمْرَانُ أَلَيْسَ يَنْبَغِي أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ الْوَاحِدَ لَيْسَ يُوصَفُ بِضَمِيرٍ وَ لَيْسَ يُقَالُ لَهُ أَكْثَرُ مِنْ فِعْلٍ وَ عَمَلٍ وَ صُنْعٍ وَ لَيْسَ يُتَوَهَّمُ مِنْهُ مَذَاهِبُ وَ تَجَزِئَةٌ كَمَذَاهِبِ الْمُخْلُوقِينَ وَ تَجَزِئَتِهِمْ فَأَعْقِلْ ذَلِكَ وَ ابْنِ عَلَيْهِ مَا عَلِمْتَ صَوَاباً.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي أَلَا تُخْبِرُنِي عَنْ حُدُودِ خَلْقِهِ كَيْفَ هِيَ وَ مَا مَعَانِيهَا وَ عَلَيَّ كَمْ نَوْعٍ يَنْكَوْنُ.

قَالَ عَ قَدْ سَأَلْتَ فَأَقُفْهُمْ إِنَّ حُدُودَ خَلْقِهِ عَلَيَّ سِتَّةِ أَنْوَاعٍ مَلْمُوسٍ وَ مَوْزُونٍ وَ مَنْظُورٍ إِلَيْهِ وَ مَا لَا وَزْنَ لَهُ وَ هُوَ الرُّوحُ وَ مِنْهَا مَنْظُورٌ إِلَيْهِ وَ لَيْسَ لَهُ وَزْنٌ وَ لَا لَمَسٌ وَ لَا حِسٌّ وَ لَا لَوْنٌ وَ لَا ذَوْقٌ وَ التَّقْدِيرُ وَ الْأَعْرَاضُ وَ الصُّورُ وَ الْعَرْضُ وَ الطُّولُ وَ مِنْهَا الْعَمَلُ وَ الْحَرَكَاتُ الَّتِي تَصْنَعُ الْأَشْيَاءَ وَ تُعَلِّمُهَا وَ تُغَيِّرُهَا مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ وَ تَزِيدُهَا وَ تَنْقُصُهَا وَ أَمَّا الْأَعْمَالُ وَ الْحَرَكَاتُ فَإِنَّهَا تَنْطَلِقُ لِأَنَّهَا لَا وَقْتُ لَهَا أَكْثَرُ مِنْ قَدَرٍ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الشَّيْءِ انْطَلَقَ بِالْحَرَكَةِ وَ بَقِيَ الْأَثَرُ وَ يَجْرِي مَجْرَى الْكَلَامِ الَّذِي يَذْهَبُ وَ يَبْقَى أَثَرُهُ.

قَالَ لَهُ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي أَلَا تُخْبِرُنِي عَنِ الْخَالِقِ إِذَا كَانَ وَاحِداً لَا شَيْءَ غَيْرُهُ وَ لَا شَيْءَ مَعَهُ أَلَيْسَ قَدْ تَغَيَّرَ بِخَلْقِهِ الْخَلْقُ.

قَالَ الرِّضَاعُ لَمْ يَتَغَيَّرْ عَزَّ وَ جَلَّ بِخَلْقِ الْخَلْقِ وَ لَكِنَّ الْخَلْقَ يَتَغَيَّرُ بِتَغْيِيرِهِ.

قَالَ عِمْرَانُ فَبِأَيِّ شَيْءٍ عَرَفْنَاهُ.

قَالَ عَ بِغَيْرِهِ.

قَالَ فَأَيُّ شَيْءٍ غَيْرُهُ.

disinden nefyetmeye ihtiyaç duymuş olsun. Yani, bir tek mevcut olduğu için buna gerek yoktu. Anladın mı ey İmran?”

İmran dedi ki: «Yemin ederim ki anladım efendim. Acaba bildiği şeyleri nasıl anlıyordu? Zamir vasıtasıyla mı (kendi görüşüyle mi), yoksa değişik bir yolla mı?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Onun ilmi zamir vasıtasıyla olursa o zamiri tanımak için belli bir sınır kararlaştırılmaz mı?”

İmran dedi ki: «Kararlaştırılır.» dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse o zamir nedir?”

İmran sustu ve cevap vermedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Önemli değil, eğer sana bu zamiri başka bir zamir vasıtasıyla mı tanıyoruz, diye soracak olursam ve sen de evet dersen, kendi söz ve iddianı bâtil etmiş olursun. Ey İmran! Şunu bilesin ki Vâhid (tek) zamirle vasıflandırılmaz; onun için “yaptı” demekten başka şey denilemez. (*‘nasıl ve ne ile?’ diye sorulmaz*) ve mahlûkatta olduğu gibi onun hakkında yön ve cüzler düşünülemez. Bunları iyice anla ve doğru bildiklerini de bu esas üzere ayarla.”

İmran dedi ki: «Efendim, bana onun hilkatinin sınırlarının niteliği, anlamları ve çeşitleri hakkında haber verir misin?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Soru sordun, o halde dikkatlice dinle; onun hilkatinin sınırları altı kısım üzeredir: Hissedilir, ağırlığı olan, görülebilir, ağırlıksız (*ruh gibi*). Başka bir kısım görünür, ama ağırlığı yoktur, hissedilmez, dokunulmaz, renk ve tadı yoktur; takdir (*miktar*), araz, (özle ilgili bulunmayan), suret, uzunluk ve genişliği de yoktur. Amel ve hareket de onlardandır ki, eşyaları meydana getirir, onları halden hale sokar, artırır ve eksiltirler. Ama amel ve hareketler yok olur. Çünkü gerektikleri zamandan başka onlara ihtiyaç yoktur; iş tamamlandığı zaman hareket biter, ama eseri kalır; aynen söz gibi kendisi gider ama eseri kalır.”

İmran dedi ki: «Efendim, eğer Yaratıcı tek olur, O’ndan başkası ve beraberinde bir şey de olmazsa, varlıkları yarattığı zaman değişikliğe uğramış olmaz mı?»

İmam (a.s) buyurdu ki: «Allah kadimdir (*öncesi yoktur*), mahlûkatı yaratmakla değişime uğramaz, bilâkis mahlûkat O’nun değiştirmesiyle değişikliğe uğrar.”

قَالَ الرَّضَاعُ مَشِيئَتُهُ وَاسْمُهُ وَصِفَتُهُ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ وَكُلُّ ذَلِكَ مُحَدَّثٌ مَخْلُوقٌ مُدَبَّرٌ.
قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي فَأَيُّ شَيْءٍ هُوَ قَالَ عَ هُوَ نُورٌ بِمَعْنَى أَنَّهُ هَادٍ لِحَلْقِهِ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ
وَأَهْلِ الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَكَ عَلَيَّ أَكْثَرُ مِنْ تَوْحِيدِي إِيَّاهُ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي أَلَيْسَ قَدْ كَانَ سَاكِنًا قَبْلَ الْخَلْقِ لَا يَنْطِقُ ثُمَّ نَطَقَ.

قَالَ الرَّضَاعُ لَا يَكُونُ السُّكُوتُ إِلَّا عَنْ نُطْقٍ قَبْلَهُ وَالْمَثَلُ فِي ذَلِكَ أَنَّهُ لَا يُقَالُ لِلسِّرَاجِ
هُوَ سَاكِنٌ لَا يَنْطِقُ وَلَا يُقَالُ إِنَّ السِّرَاجَ لَيُضِيءُ فِيمَا يُرِيدُ أَنْ يَفْعَلَ بِنَا لِأَنَّ الضَّوْءَ مِنَ السِّرَاجِ
لَيْسَ بِفَعْلٍ مِنْهُ وَلَا كَوْنٍ وَإِنَّمَا هُوَ لَيْسَ شَيْءٌ غَيْرُهُ فَلَمَّا اسْتَضَاءَ لَنَا قُلْنَا قَدْ أَضَاءَ لَنَا حَتَّى
اسْتَضَانَا بِهِ فِيهِذَا تَسْتَبْصِرُ أَمْرَكَ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي فَإِنَّ الَّذِي كَانَ عِنْدِي أَنَّ الْكَائِنَ قَدْ تَغَيَّرَ فِي فِعْلِهِ عَنْ حَالِهِ بِخَلْقِهِ
الْخَلْقِ.

قَالَ الرَّضَاعُ أَحَلَّتْ يَا عِمْرَانُ فِي قَوْلِكَ إِنَّ الْكَائِنَ يَتَغَيَّرُ فِي وَجْهِهِ مِنَ الْوُجُوهِ حَتَّى
يُصِيبَ الذَّاتَ مِنْهُ مَا يُغَيِّرُهُ.

يَا عِمْرَانُ هَلْ تَجِدُ النَّارَ يُغَيِّرُهَا تَغْيِيرُهَا نَفْسَهَا أَوْ هَلْ تَجِدُ الْحَرَارَةَ تُحْرِقُ نَفْسَهَا أَوْ هَلْ
رَأَيْتَ بَصِيرًا قَطُّ رَأَى بَصَرَهُ.

قَالَ عِمْرَانُ لَمْ أَرْ هَذَا أَلَا تُخْبِرُنِي يَا سَيِّدِي أَمْ هُوَ فِي الْخَلْقِ أَمْ الْخَلْقُ فِيهِ.

قَالَ الرَّضَاعُ جَلَّ يَا عِمْرَانُ عَنْ ذَلِكَ لَيْسَ هُوَ فِي الْخَلْقِ وَلَا الْخَلْقُ فِيهِ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ
وَسَأُعَلِّمُكَ مَا تَعْرِفُهُ بِهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ أَخْبِرُنِي عَنِ الْمِرَاةِ أَنْتَ فِيهَا أَمْ هِيَ فِيكَ.
فَإِنْ كَانَ لَيْسَ وَاحِدٌ مِنْكُمَا فِي صَاحِبِهِ فَبَأَيَّ شَيْءٍ اسْتَدَلَّتْ بِهَا عَلَيَّ نَفْسِكَ.

قَالَ عِمْرَانُ بِضَوْءِ بَيْنِي وَبَيْنَهَا.

فَقَالَ الرَّضَاعُ هَلْ تَرَى مِنْ ذَلِكَ الضَّوْءِ فِي الْمِرَاةِ أَكْثَرَ مِمَّا تَرَاهُ فِي عَيْنِكَ.

İmran dedi ki: «Efendim, bizler O’nu nasıl ve neyle tanıdık?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Kendisinden başka bir şeyle tanıdık.”

İmran dedi ki: «O’ndan gayrisi kimdir?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “O’nun meşiyeti, ismi, sıfatı ve buna benzer şeyler O’ndan gayridir; bunların hepsi hadis, mahlûk ve tedbir edilmiş (plânlanmış) şeylerdir.”

İmran dedi ki: «Efendim, O nedir?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “O, gökyüzünde ve yerde yaratmış olduklarını hidayet eden bir nurdur. Onun vahdaniyet ve birliğini ispatlayıp açıklamaktan öteye senin benim üzerimde hakkın yoktur. *(bu kadarını açıklayabilirim)*”

İmran dedi ki: «Ey efendim! Allah mahlûkatı yaratmadan önce konuşmuyor ve suskundu, ama mahlûkatı yaratınca konuşmaya başladı, öyle değil mi?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bunun doğru olabilmesi için önceden nutuk ve konuşma olabilmeli ki sonradan susmanın manası olabilsin. Bu lâmba konuşuyordu ama şimdi susmuştur demeye benzer. Aynı şekilde lâmba da istenildiği yerde bizi aydınlatmak istiyor denilmez. Çünkü ışık ve aydınlık lâmbanın işi veya varlığı değildir ama o aydınlatıcıdan başka bir şey de değildir. Bizlere ışık saçtığında bizi aydınlattı, biz de onunla aydınlandık diyoruz. İşte sen o ışıkla kendi işini görüyorsun.”

İmran dedi ki: «Efendim ben, yaratıcının mahlûkatı yarattığı zaman, halden hale geçtiğini ve değiştiğini zannediyordum.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “İmkânsız bir şey söyledin ey İmran! Yaratıcının bir halden bir hale geçebilmesi için O’nu değiştirecek bir şeyin olması gerekir. Ey İmran! Şimdiye kadar ateşin kendisini değiştirdiğini, hararet ve sıcaklığın kendisini yaktığını veya kendi bakışını gören birini gördün mü?”

İmran dedi ki: «Hayır efendim, görmedim. Söyler misiniz, Allah mı yaratıklarının içerisinde dir yoksa yaratıkları mı O’nun içindedir?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “O bu gibi şeylerden münezzehtir; ne O yaratıkları içerisinde dir, ne de yaratıkları O’nun içindedir. O, bu gibi sözlerden çok yücedir. Şimdi Allah’ın gücü ve kuvveti ile O’nu sana tanıtaçağım. Bana söyler misin, aynaya baktığında sen mi aynadasın yoksa

قَالَ نَعَمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَأَرِنَاهُ فَلَمْ يُحِرْ جَوَاباً.

قَالَ الرِّضَاعُ فَلَا أَرَى الثُّورَ إِلَّا وَ قَدْ ذَلَّكَ وَ ذَلَّ الْمِرَاةَ عَلَيَّ أَنْفُسِكُمَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ

فِي وَاحِدٍ مِنْكُمَا.

وَ لِهَذَا أَمْثَالُ كَثِيرَةٌ غَيْرُ هَذَا لَا يَجِدُ الْجَاهِلُ فِيهَا مَقَالاً - وَ لِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى.

ثُمَّ التَفَتَ عِ إِلَى الْمَأْمُونِ فَقَالَ الصَّلَاةُ قَدْ حَضَرَتْ.

فَقَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي لَا تَقْطَعْ عَلَيَّ مَسْأَلَتِي فَقَدْ رَقَّ قَلْبِي.

قَالَ الرِّضَاعُ نُصَلِّي وَ نَعُودُ فَنَهَضَ وَ نَهَضَ الْمَأْمُونُ.

فَصَلَّى الرِّضَاعُ دَاخِلاً وَ صَلَّى النَّاسُ خَارِجاً خَلْفَ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ.

ثُمَّ خَرَجَا فَعَادَ الرِّضَاعُ إِلَى مَجْلِسِهِ وَ دَعَا بِعِمْرَانٍ.

فَقَالَ سَلْ يَا عِمْرَانُ.

قَالَ يَا سَيِّدِي أَلَا تُخْبِرُنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَلْ يُوَحِّدُ بِحَقِيقَةٍ أَوْ يُوَحِّدُ بِوَصْفٍ.

قَالَ الرِّضَاعُ إِنَّ اللَّهَ الْمُبْدِئَ الْوَاحِدَ الْكَائِنَ الْأَوَّلَ لَمْ يَزَلْ وَاحِداً لَا شَيْءَ مَعَهُ فَرِداً لَا

ثَانِي مَعَهُ لَا مَعْلُوماً وَ لَا مَجْهُولاً وَ لَا مُحْكَمًا وَ لَا مُتَشَابِهاً وَ لَا مَذْكُوراً وَ لَا مَنْسِياً وَ لَا شَيْئاً

يَقَعُ عَلَيْهِ اسْمُ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ غَيْرُهُ وَ لَا مِنْ وَقْتٍ كَانَ وَ لَا إِلَهٍ وَ قَتٍ يَكُونُ وَ لَا بِشَيْءٍ

قَامَ وَ لَا إِلَهٍ شَيْءٍ يَقُومُ وَ لَا إِلَهٍ شَيْءٍ اسْتَنَدَ وَ لَا فِي شَيْءٍ اسْتَكَنَّ.

وَ ذَلِكَ كُلُّهُ قَبْلَ الْخَلْقِ إِذْ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ.

وَ مَا أَوْقَعَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْكُلِّ فَهِيَ صِفَاتٌ مُحَدَّثَةٌ وَ تَرْجَمَةٌ يَفْهَمُ بِهَا مَنْ فَهَمَ.

وَ اعْلَمْ أَنَّ الْإِبْدَاعَ وَ الْمَشِيَّةَ وَ الْإِرَادَةَ مَعْنَاهَا وَاحِدٌ وَ أَسْمَاءُهَا ثَلَاثَةٌ وَ كَانَ أَوَّلُ إِبْدَاعِهِ

ayna mı sendedir? Eğer hiçbirini birbirini içerisinde değilse o zaman hangi şeyle aynayı kendine delil getiriyorsun (kendini aynada görüyorsun)?”

İmran dedi ki: «Benimle ayna arasında olan ışık ve nurla.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Acaba aynadaki o nur, görmeni sağlayan gözündeki nurdan daha mı fazladır?”

İmran dedi ki: «Evet.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse onu bize de göster.”

İmran şaşırarak öylece kaldı.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ben bu nuru göremiyorum. Bu senden kaynaklanmadığı ve aynada olmadığı halde seni ve aynayı göstermekte yardımcı oluyor. Bu konunun daha fazla örnekleri de vardır ki cahilin ona yolu yoktur. En yüce örnekler Allah’a aittir.”

Daha sonra, İmam (a.s) Me’mun’a dönerek “Namaz vakti gelmiştir” dedi.

İmran dedi ki: «Efendim, kalbim yumuşamışken benim meselemi yarıda bırakmayın.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Namaz kılıp döneceğiz.”

Sonra İmam ve Me’mun yerlerinden kalktılar. İmam (a.s) içeride, diğerleri de Muhammed b. Cafer’in imametinde dışarıda namaz kıldılar. Daha sonra İmam (a.s) meclise döndü ve İmran’ı çağırarak “Soru-larını sor ey İmran!” diye buyurdu.

İmran dedi ki: «Efendim, Yüce Allah’ın birliği hakikatle mi yoksa vasıfla mı anlaşılır?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Vâhid’i (*tekliği*) icat eden Allah Teâlâ önceden var olan mevcudun aynısıdır. O’nunla bir şey olmaksızın sürekli tektir; birdir ve ikincisi yoktur. Ne malûmdur, ne de meçhul; ne muhkemdir, ne de müteşabih; ne mezkûrdur, ne de mensi (*ne hatırlanandır; ne de unutilan*). O’na kendisinden başka eşyalardan birinin ismi verilecek bir şey de değildir; (*özel*) bir vakitte var olup belli bir vakte kadar kalacak bir mevcut da değildir. Ne bir şey vasıtasıyla ayakta durmuştur, ne de bir şeye kadar ayakta duracaktır. Hiçbir şeye dayanmadığı gibi hiçbir şeyde saklanmamıştır. Bunların hepsi mahlûkatın yaratılmasından öncedir. Zira kendisinden başka hiçbir şey yoktu. O’na taktığın her sıfat, bir takım hadis (*yaratılmış*) olan sıfatlar ve anlamaya sebep olan bir tercümandır.

وَإِرَادَتِهِ وَمَشِيَّتِهِ الْحُرُوفَ الَّتِي جَعَلَهَا أَضْلاً لِكُلِّ شَيْءٍ وَ دَلِيلاً عَلَى كُلِّ مُدْرِكٍ وَ فَاصِلاً لِكُلِّ مُشْكِلٍ.

وَ تِلْكَ الْحُرُوفُ تَفْرِيقُ كُلِّ شَيْءٍ مِنْ اسْمٍ حَقٍّ وَ بَاطِلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ مَفْعُولٍ أَوْ مَعْنِيٍّ أَوْ غَيْرِ مَعْنِيٍّ وَ عَلَيْهَا اجْتَمَعَتِ الْأُمُورُ كُلُّهَا وَ لَمْ يَجْعَلْ لِلْحُرُوفِ فِي إِبْدَاعِهِ لَهَا مَعْنِيٍّ غَيْرَ أَنْفُسِهَا يَتَنَاهَايَ وَ لَا وُجُودَ لِأَنَّهَا مُبْدَعَةٌ بِالْإِبْدَاعِ.

وَ الثُّورُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ أَوَّلُ فِعْلِ اللَّهِ الَّذِي هُوَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْحُرُوفُ هِيَ الْمَفْعُولُ بِذَلِكَ الْفِعْلِ وَ هِيَ الْحُرُوفُ الَّتِي عَلَيْهَا الْكَلَامُ.

وَ الْعِبَارَاتُ كُلُّهَا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَّمَهَا خَلْقَهُ وَ هِيَ ثَلَاثَةٌ وَ ثَلَاثُونَ حَرْفاً فَمِنْهَا ثَمَانِيَّةٌ وَ عِشْرُونَ حَرْفاً تَدُلُّ عَلَى اللُّغَاتِ الْعَرَبِيَّةِ وَ مِنَ الثَّمَانِيَّةِ وَ الْعِشْرِينَ اثْنَانِ وَ عِشْرُونَ حَرْفاً تَدُلُّ عَلَى اللُّغَاتِ السُّرْيَانِيَّةِ وَ الْعِبْرَانِيَّةِ وَ مِنْهَا خَمْسَةٌ أَحْرَفٍ مُتَحَرِّفَةٍ فِي سَائِرِ اللُّغَاتِ مِنَ الْعَجَمِ لِأَقَالِيمِ اللُّغَاتِ كُلِّهَا وَ هِيَ خَمْسَةٌ أَحْرَفٍ تَحَرَّفَتْ مِنَ الثَّمَانِيَّةِ وَ الْعِشْرِينَ الْحَرْفِ مِنَ اللُّغَاتِ فَصَارَتْ الْحُرُوفُ ثَلَاثَةٌ وَ ثَلَاثِينَ حَرْفاً فَأَمَّا الْخَمْسَةُ الْمُخْتَلِفَةُ فَبِحَجَجٍ لَا يَجُوزُ ذِكْرُهَا أَكْثَرُ مِمَّا ذَكَرْنَاهُ. ثُمَّ جَعَلَ الْحُرُوفَ بَعْدَ إِحْصَائِهَا وَ إِحْكَامِ عِدَّتِهَا فِعْلاً مِنْهُ كَقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - كُنْ فَيَكُونُ وَ كُنْ مِنْهُ صُنْعٌ وَ مَا يَكُونُ بِهِ الْمَصْنُوعُ فَالْخَلْقُ الْأَوَّلُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْإِبْدَاعُ لَا وَزْنَ لَهُ وَ لَا حَرَكَهَ وَ لَا سَمْعَ وَ لَا لَوْنَ وَ لَا حِسَّ وَ الْخَلْقُ الثَّانِي الْحُرُوفُ لَا وَزْنَ لَهَا وَ لَا لَوْنَ وَ هِيَ مَسْمُوعَةٌ مَوْصُوفَةٌ غَيْرُ مَنْظُورٍ إِلَيْهَا وَ الْخَلْقُ الثَّالِثُ مَا كَانَ مِنَ الْأَنْوَاعِ كُلِّهَا مَحْسُوساً مَلْمُوساً ذَا ذَوْقٍ مَنْظُوراً إِلَيْهِ وَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَابِقٌ لِلْإِبْدَاعِ لِأَنَّهُ لَيْسَ قَبْلَهُ عَزَّ وَ جَلَّ شَيْءٌ وَ لَا كَانَ مَعَهُ شَيْءٌ وَ الْإِبْدَاعُ سَابِقٌ لِلْحُرُوفِ وَ الْحُرُوفُ لَا تَدُلُّ عَلَى غَيْرِ أَنْفُسِهَا.

قَالَ الْمَأْمُونُ وَ كَيْفَ لَا تَدُلُّ عَلَى غَيْرِ أَنْفُسِهَا.

قَالَ الرِّضَاعُ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَجْمَعُ مِنْهَا شَيْئاً لَغَيْرِ مَعْنِيٍّ أَبَداً فَإِذَا أَلَفَ مِنْهَا

Bilmelisin ki *ibdâ* (*icad etmek*), *meşiyet* ve *irade*, üç isim olduğu halde anlamları bir şeydir. O'nun ilk *ibdâ*, *irade* ve *meşiyet*'i, her şey de esas idrak edilen her şeye kılavuz ve her soruya açıklayıcı kılan harflerdir. Bu harfler vasıtasıyla hak bâtıldan, fiil mefulden ve mana manasızlıktan ayrılır. Bütün her şey, bu harfler üzerine toplanmıştır. Harflere, yaratılışında kendilerinden başka sonu olan ve vücûdî bir mana verilmemiştir. Zira onlar, icat edilerek yaratılmışlardır. Bu arada Allah'ın ilk fiili *nur*'dur ki onun kendisi de yer ve göklerin nurudur. İşte harfler bu fiilin sonucudur ve konuşmanın aslı bu harflerlemdir. Allah'ın yaratıklarına öğretmiş olduğu ibaretlerin hepsi otuz üç harftir, bunlardan yirmi sekiz tanesi Arapça'ya aittir. Yine yirmi sekiz harften yirmi ikisi Süryanî ve İbranîceye aittir. Geriye kalan beş harf ise, çeşitli bölgelerde bulunan diğer acem dillerinde dağılmıştır. Bu beş harf, yirmi sekiz harften ayrılan harflerdir. İşte böylece harfler, otuz üç harf olmuştur. Bu beş harfin, bazı sebeplerden söylediklerimizden fazla açıklanması caiz değildir. Sonra harfleri sayıp sayılarını sağlamlaştırdıktan sonra onları kendi fiili kıldı. Aynen Allah'ın şu buyruğu gibi: “*Ol dedi, oluverdi.*” Burada “Ol!” Allah'ın yaratmasıdır; O'nun vasıtasıyla yaratılan şey de mahlûktur. Allah'ın ilk mahlûku *ibdâ*'dır (*yoktan var etmektir*); onda ağırlık, hareket, işitilebilirlik, renk ve hissedilebilirlik yoktur. İkinci mahluku ise harflerdir; (*onlarda da*) ağırlık ve renk yoktur; işitilebilir ve vassfedilebilir bir mahiyettedirler, ama görülebilir bir kabiliyete sahip değildirler. Allah Teâlâ'nın üçüncü mahlûku ise dokunulur ve hissedilir mahiyetteki her şeydir; tadılabilme ve görülebilme özelliğine sahiptir. Allah Tebarek ve Teâlâ *ibdâ*'dan öncedir. Zira ondan önce ve onunla beraber hiçbir şey yoktu. İbdâ da harflerden öncedir. Harfler kendilerinden başka bir şeye delâlet etmezler.

Me'mun dedi ki: “Nasıl olur da kendilerinden başka bir şeye delâlet etmezler?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Zira Allah Teâlâ, onları mânadan başka bir şey için bir araya toplamaz (*bir mâna teşkil etmeleri için birbirlerinin yanında toplar*). Onlardan dört, beş, altı, daha çok veya daha az harfi bir araya getirdiği zaman önceden olmayan yeni bir mâna ortaya çıkar.”

İmran dedi ki: «Biz bunu nasıl anlayabiliriz?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bu konu şöyle açıklanabilir. Harfleri zikrettiğinde amacın onlardan başka bir şey değilse ‘elif, bâ, tâ, sâ, cîm,

أَحْرَفًا أَرْبَعَةً أَوْ خَمْسَةً أَوْ سِتَّةً أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَقَلَّ لَمْ يُؤَلَّفْهَا لِغَيْرِ مَعْنَى وَلَمْ يَكُنْ إِلَّا لِمَعْنَى مُحَدَّثٍ لَمْ يَكُنْ قَبْلَ ذَلِكَ شَيْئًا.

قَالَ عِمْرَانُ فَكَيْفَ لَنَا بِمَعْرِفَةِ ذَلِكَ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَمَّا الْمَعْرِفَةُ فَوَجْهُ ذَلِكَ وَبَابُهُ أَنَّكَ تَذْكُرُ الْحُرُوفَ إِذَا لَمْ تُرِدْ بِهَا غَيْرَ أَنْفُسِهَا ذَكَرْتَهَا فَرَدًّا فَقُلْتُ أ ب ت ث ج ح خ حَتَّى تَأْتِيَ عَلَيَّ آخِرَهَا فَلَمْ تَجِدْ لَهَا مَعْنَى غَيْرَ أَنْفُسِهَا فَإِذَا أَلْفَتْهَا وَجَمَعْتَ مِنْهَا أَحْرَفًا وَجَعَلْتَهَا اسْمًا وَصِفَةً لِمَعْنَى مَا طَلَبْتَ وَوَجْهَ مَا عَنَيْتَ كَانَتْ دَلِيلَةً عَلَيَّ مَعَانِيهَا دَاعِيَةً إِلَيَّ الْمَوْصُوفِ بِهَا أَ فَهِمْتُهُ. قَالَ نَعَمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ وَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَكُونُ صِفَةً لِغَيْرِ مَوْصُوفٍ وَلَا اسْمًا لِغَيْرِ مَعْنَى وَلَا حَدًّا لِغَيْرِ مَحْدُودٍ وَالصِّفَاتُ وَالْأَسْمَاءُ كُلُّهَا تَدُلُّ عَلَى الْكَمَالِ وَالْوُجُودِ وَلَا تَدُلُّ عَلَى الْإِحَاطَةِ كَمَا تَدُلُّ عَلَى الْخُدُودِ الَّتِي هِيَ التَّرْبِيعُ وَالتَّثْلِيثُ وَالتَّسْدِيسُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَتَقَدَّسَ تُدْرِكُ مَعْرِفَتَهُ بِالصِّفَاتِ وَالْأَسْمَاءِ وَلَا تُدْرِكُ بِالتَّحْدِيدِ بِالطُّولِ وَالْعَرْضِ وَالْقَلَّةِ وَالْكَثْرَةِ وَاللَّوْنِ وَالْوِزْنَ وَمَا أَشَبَّهُ ذَلِكَ وَلَيْسَ يَحُلُّ بِاللَّهِ جَلَّ وَتَقَدَّسَ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ حَتَّى يَعْرِفَهُ خَلْقُهُ بِمَعْرِفَتِهِمْ أَنْفُسَهُمْ بِالضَّرُورَةِ الَّتِي ذَكَرْنَا وَلَكِنْ يُدَلُّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِصِفَاتِهِ وَيُذْرَكُ بِأَسْمَائِهِ وَيُسْتَدَلُّ عَلَيْهِ بِخَلْقِهِ حَتَّى لَا يَحْتَاجَ فِي ذَلِكَ الطَّالِبُ الْمُتَرَادِّ إِلَى رُؤْيَةِ عَيْنٍ وَلَا اسْتِمَاعِ أُذُنٍ وَلَا لَمَسٍ كَفٍّ وَلَا إِحَاطَةٍ بِقَلْبٍ فَلَوْ كَانَتْ صِفَاتُهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ لَا تَدُلُّ عَلَيْهِ وَاسْمَاؤُهُ لَا تَدْعُو إِلَيْهِ وَالمُعَلِّمَةُ مِنَ الْخَلْقِ لَا تُدْرِكُهُ لِمَعْنَاهُ كَانَتْ الْعِبَادَةُ مِنَ الْخَلْقِ لِأَسْمَائِهِ وَصِفَاتِهِ دُونَ مَعْنَاهُ فَلَوْ لَا أَنَّ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَكَانَ الْمُعْبُودُ الْمُوَحَّدُ غَيْرَ اللَّهِ تَعَالَى لِأَنَّ صِفَاتِهِ وَأَسْمَاءَهُ غَيْرُهُ أَ فَهِمْتَ.

قَالَ نَعَمْ يَا سَيِّدِي زِدْنِي قَالَ الرِّضَاعُ إِيَّاكَ وَقَوْلَ الْجُهَّالِ أَهْلِ الْعَمَى وَالضَّلَالِ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَتَقَدَّسَ مَوْجُودٌ فِي الْآخِرَةِ لِلْحِسَابِ وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ وَلَيْسَ بِمَوْجُودٍ فِي الدُّنْيَا لِلطَّاعَةِ وَالرَّجَاءِ وَلَوْ كَانَ فِي الْوُجُودِ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ نَقْصٌ وَاهْتِصَامٌ لَمْ

hâ...' diye tek tek zikreder ve sonuna kadar sayarsın. Böylece kendilerinden başka bir mâna bulamazsın. Ama onları bir araya getirerek istediğin her hangi bir mâna için isim ve sıfat oluşturmak istersen kendi mâna ve sıfatlandırdığı şeye delâlet ederler.

İmam (a.s) buyurdu ki: "Söylediklerimi anladın mı?"

İmran dedi ki: «Evet.»

İmam (a.s) buyurdu ki: "Bilesin ki sıfat mevsufsuz (*vasıflanan*), isim anlamsız ve sınır da sınırsız olmaz. Bütün sıfat ve isimler, kemâl ve vücuda delâlet ederler. Sınırlar gibi -üçer, dörder ve altışar da olduğu gibi- kuşatma ve kapsamaya delâlet etmezler. Zira Allah Azze ve Cel- le, isim ve sıfatlar vasıtasıyla tanınır; uzunluk, genişlik, azlık, çokluk, renk, ağırlık ve buna benzer sınırlamalarla idrak edilmez; bunların hiçbirinin Allah hakkında geçerliliği yoktur; mahlûkat, onları tanımakla (bu sınırlar vasıtasıyla) Allah'ı tanımış olabilsinler. Ama Allah'ın sıfatlarıyla O'na kılavuzluk edilir, isimleriyle idrak edilir ve yaratıkları vasıtasıyla O'na delil getirilebilir; öyle ki, hakikat talep eden insan artık gözle görmeye, kulakla işitmeye, elle dokunmaya ve kalple kavramaya ihtiyaç duymaz.

Eğer isim ve sıfatları O'na delâlet etmeseydi mahlûkatın ilmi O'nun anlamını idrak edemezdi. O halde de mahlûkat O'nun anlamına (özüne) değil, isim ve sıfatlarına ibadet etmiş olurdu; eğer bu şekilde olmasaydı tapılacak tek vücud Allah'tan başkası olurdu. Zira O'nun isim ve sıfatları O'ndan başka bir şeydir. Anladın mı?"

İmran dedi ki: «Evet ey efendim! Daha fazla anlat.»

İmam (a.s) buyurdu ki: "Kalp gözleri körelmiş ve sapkın olan cahillerin sözlerinden sakın; onlar Allah Teâlâ'nın ahirette sevap ve azap hususunda hesap sormak için hazır olduğunu, ama dünyada kulların itaat etmeleri ve ümitli olmaları için hazır olmadığını zannederler. Eğer Allah'ın hâzır olması O'nun için bir eksiklik ve aşağılık olsaydı ahirette de hiçbir zaman hâzır olmazdı. Ama böyle düşünenler şaşakalıp bilmedikleri yönden hakka karşı kör ve sağır olmuşlardır. İşte şu ayet de buna işaret etmektedir: **"Kim bu dünyada kör ise ahirette de ködür ve yol bakımından daha şaşkın bir sapkındır.** (İsra, 72)». Bu ayetteki körden maksat, hakikatleri görmekten kör olandır. Akıl sahipleri biliyorlar ki ahirette olanları delil getirmek, ancak bu dünyada olanlarla

يُوجَدُ فِي الْآخِرَةِ أَبَدًا وَلَكِنَّ الْقَوْمَ تَاهُوا وَ عَمُوا وَ صَمُّوا عَنِ الْحَقِّ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَ أَضَلُّ سَبِيلًا يَعْنِي أَعْمَى عَنِ الْحَقَائِقِ الْمَوْجُودَةِ وَ قَدْ عَلِمَ ذَوُو الْأَلْبَابِ أَنَّ الْإِسْتِدْلَالَ عَلَيَّ مَا هُنَاكَ لَا يَكُونُ إِلَّا بِمَا هَاهُنَا وَ مَنْ أَخَذَ عَلِمَ ذَلِكَ بِرَأْيِهِ وَ طَلَبَ وُجُودَهُ وَ إِدْرَاكَهُ عَنْ نَفْسِهِ دُونَ غَيْرِهَا لَمْ يَزِدْ مِنْ عَلِمَ ذَلِكَ إِلَّا بُعْدًا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ عَلِمَ ذَلِكَ خَاصَّةً عِنْدَ قَوْمٍ يَعْقِلُونَ وَ يَعْلَمُونَ وَ يَفْهَمُونَ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي أَلَا تُخْبِرُنِي عَنِ الْإِبْدَاعِ خَلْقٌ هُوَ أَمْ غَيْرُ خَلْقٍ.
قَالَ الرِّضَاعُ بَلْ خَلْقٌ سَاكِنٌ لَا يُدْرِكُ بِالسُّكُونِ وَ إِنَّمَا صَارَ خَلْقًا لِأَنَّهُ شَيْءٌ مُحْدَثٌ وَ اللَّهُ الَّذِي أَحْدَثَهُ فَصَارَ خَلْقًا لَهُ وَ إِنَّمَا هُوَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَلَقَهُ لَا ثَالِثَ بَيْنَهُمَا وَ لَا ثَالِثَ غَيْرُهُمَا فَمَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَعُدَّ أَنْ يَكُونَ خَلْقُهُ وَ قَدْ يَكُونُ الْخَلْقُ سَاكِنًا وَ مُتَحَرِّكًا وَ مُخْتَلِفًا وَ مُؤْتَلِفًا وَ مَعْلُومًا وَ مُتَشَابِهًا وَ كُلُّ مَا وَقَعَ عَلَيْهِ حَدٌّ فَهُوَ خَلْقُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ اعْلَمْ أَنَّ كُلَّ مَا أَوْجَدْتَكِ الْحَوَاسُّ فَهُوَ مَعْنَى مُدْرِكِ لِلْحَوَاسِّ وَ كُلُّ حَاسَّةٍ تَدُلُّ عَلَيَّ مَا جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهَا فِي إِدْرَاكِهَا وَ الْفَهْمُ مِنَ الْقَلْبِ بِجَمِيعِ ذَلِكَ كُلِّهِ وَ اعْلَمْ أَنَّ الْوَاحِدَ الَّذِي هُوَ قَائِمٌ بِغَيْرِ تَقْدِيرٍ وَ لَا تَحْدِيدٍ خَلَقَ خَلْقًا مُقَدَّرًا بِتَحْدِيدٍ وَ تَقْدِيرٍ وَ كَانَ الَّذِي خَلَقَ خَلْقَيْنِ اثْنَيْنِ التَّقْدِيرُ وَ الْمُقَدَّرُ فَلَيْسَ فِي كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لَوْنٌ وَ لَا ذَوْقٌ وَ لَا وَزْنٌ فَجَعَلَ أَحَدَهُمَا يُدْرِكُ بِالْآخِرِ وَ جَعَلَهُمَا مُدْرِكَيْنِ بَأَنْفُسِهِمَا وَ لَمْ يَخْلُقْ شَيْئًا فَرْدًا قَائِمًا بِنَفْسِهِ دُونَ غَيْرِهِ لِلَّذِي أَرَادَ مِنَ الدَّلَالَةِ عَلَيَّ نَفْسِهِ وَ إِثْبَاتِ وُجُودِهِ وَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَرَّدَ وَاحِدًا لَا ثَانِيَ مَعَهُ يُقِيمُهُ وَ لَا يَعْضُدُهُ وَ لَا يُمْسِكُهُ وَ الْخَلْقُ يُمْسِكُ بَعْضُهُ بَعْضًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَ مَشِيئَتِهِ وَ إِنَّمَا اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي هَذَا الْبَابِ حَتَّى تَاهُوا وَ تَحَيَّرُوا وَ طَلَبُوا الْخَلَاصَ مِنَ الظُّلْمَةِ بِالظُّلْمَةِ فِي وَصْفِهِمُ اللَّهَ بِصِفَةِ أَنْفُسِهِمْ فَارْتَدَّادُوا مِنَ الْحَقِّ بُعْدًا وَ لَوْ وَصَفُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِصِفَاتِهِ وَ وَصَفُوا الْمَخْلُوقِينَ بِصِفَاتِهِمْ لَقَالُوا بِالْفَهْمِ وَ الْيَقِينِ وَ لَمَا اخْتَلَفُوا فَلَمَّا طَلَبُوا مِنْ ذَلِكَ مَا تَحَيَّرُوا

mümkündür. Kim onu kendi görüşüyle bilmek ve idrak etmek isterse, bu tutumuyla sadece ondan uzaklaşır. Zira Allah Teâlâ, özellikle onun ilmini akıl eden, bilen ve anlayan kimselerin yanında bırakmıştır.

İmran dedi ki: «Efendim, bana *ibdâ*’nın mahlûk olup olmadığını anlatır mısınız?»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Suskun bir mahlûktur; (*fakat*) suskunlukla idrak edilmez. Hadis olduğu için mahlûk olmuş, Allah onu yaratmış, sonuçta o da O’nun mahlûku olmuştur. Allah ile onun arasında üçüncü bir şey yoktur. Allah’ın yaratmış olduğu şey, mahlûk olmaktan dışarı çıkmaz. Yaratıkları ya suskun, ya hareketli, ya çeşitli, ya aynı, ya bilinen veya benzerdir. Sınırlanabilen her şey Allah’ın mahlûkudur. Bil ki; hislerin sana bulduğu her şey, hislerle idrak edilen bir mânâdır. Bütün hisler, Allah Teâlâ’nın idrakinde onun için karar kıldığı şeye delâlet eder. Bunların hepsini kavrayış, kalpten (*akıldan*) kaynaklanmaktadır.

Yine şunu da bil ki; hiçbir takdir ve sınırlama olmaksızın ayakta duran o tek vücut, takdirli ve sınırlı bir mahlûk yarattı. Yarattığı iki şey takdir ve mukadderdir. Bunlardan hiçbirinde renk, ağırlık ve tadılabilme özelliğine sahip bir şey yoktur. Onlardan birini diğerlerinin idrak edilmesine vesile kıldı ve her ikisini de kendiliğinden idrak edilir bir şekilde kararlaştırdı ve kendi başına ayakta durabilen hiçbir şey yaratmadı. Çünkü böylelikle kendi varlığını ispatlamak istiyordu. Allah Teâlâ tek ve birdir; O’nu ayakta tutacak, O’na yardım edecek ve koruyacak ikinci bir şey yoktur. Ama mahlûkat, Allah Teâlâ’nın izni ve iradesiyle birbirini koruyorlar. Halk bu konuda ihtilâfa düştü, hatta ne yapacağını şaşırdı ve hayrete kapıldı. Allah’ı kendi sıfatlarıyla vasıflandırarak karanlıktan karanlık vasıtasıyla kurtulmaya çalıştılar. Böylece haktan daha da uzaklaştılar. Eğer Allah’ı kendi sıfatlarıyla ve mahlûkatı da kendi sıfatlarıyla vasıflandırsalardı kavrayış ve yakın ile konuşup ihtilâfa düşmezlerdi. Ama içinden çıkamadıkları (*şaşkınlığa kapıldıkları*) şeyi talep edince karışıklığa ve içinden çıkılmaz bir keşmekeşe yakalandılar. Allah dilediğini doğru yola hidayet eder.”

İmran dedi ki: «Efendim, Allah’ın sizin vasıflandırdığınız gibi olduğuna şahadet ediyorum. Ama başka bir sorum kaldı.»

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ne istersen sor!”

İmran dedi ki: «Hekim (*Allah*) nerededir? Onu bir şey kuşatıyor

فِيهِ ارْتَبَكُوا - وَ اللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا سَيِّدِي أَشْهَدُ أَنَّهُ كَمَا وَصَفْتَ وَلَكِنْ بَقِيَتْ لِي مَسْأَلَةٌ.

قَالَ سَلْ عَمَّا أَرَدْتَ قَالَ أَسْأَلُكَ عَنِ الْحَكِيمِ فِي أَيِّ شَيْءٍ هُوَ وَ هَلْ يُحِيطُ بِهِ شَيْءٌ وَ هَلْ يَتَحَوَّلُ مِنْ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ أَوْ بِهِ حَاجَةٌ إِلَى شَيْءٍ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَخْبِرْكَ يَا عِمْرَانُ فَأَعْقِلْ مَا سَأَلْتَ عَنْهُ فَإِنَّهُ مِنْ أَعْمَضِ مَا يَرِدُ عَلَى الْمَخْلُوقِينَ فِي مَسَائِلِهِمْ وَ لَيْسَ يَفْهَمُهُ الْمُتَفَاوُتُ عَقْلُهُ الْعَارِضُ عِلْمُهُ وَ لَا يَعْجُزُ عَنْ فَهْمِهِ أُولُو الْعَقْلِ الْمُنْصِفُونَ - أَمَّا أَوَّلُ ذَلِكَ فَلَوْ كَانَ خَلَقَ مَا خَلَقَ لِحَاجَةٍ مِنْهُ لَجَازَ لِقَائِلِ أَنْ يَقُولَ يَتَحَوَّلُ إِلَى مَا خَلَقَ لِحَاجَتِهِ إِلَى ذَلِكَ وَ لَكِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَخْلُقْ شَيْئًا لِحَاجَتِهِ وَ لَمْ يَزَلْ ثَابِتًا لَا فِي شَيْءٍ وَ لَا عَلَى شَيْءٍ إِلَّا أَنْ الْخَلْقَ يُمَسِّكُ بَعْضُهُ بَعْضًا وَ يَدْخُلُ بَعْضُهُ فِي بَعْضٍ وَ يَخْرُجُ مِنْهُ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَقَدَّسَ بِقُدْرَتِهِ يُمَسِّكُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَ لَيْسَ يَدْخُلُ فِي شَيْءٍ وَ لَا يَخْرُجُ مِنْهُ وَ لَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُ وَ لَا يَعْجُزُ عَنْ إِمْسَاكِهِ وَ لَا يَعْرِفُ أَحَدٌ مِنَ الْخَلْقِ كَيْفَ ذَلِكَ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَطْلَعَهُ عَلَيْهِ مِنْ رُسُلِهِ وَ أَهْلِ سِرِّهِ وَ الْمُسْتَحْفِظِينَ لِأَمْرِهِ وَ خُزَّانِهِ الْقَائِمِينَ بِشَرِيْعَتِهِ وَ إِنَّمَا أَمْرُهُ كَلَمَحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِذَا شَاءَ شَيْئًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ بِمَشِيئَتِهِ وَ إِرَادَتِهِ وَ لَيْسَ شَيْءٌ مِنْ خَلْقِهِ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ وَ لَا شَيْءٌ مِنْهُ هُوَ أَبْعَدَ مِنْهُ مِنْ شَيْءٍ أَ فَهَمْتَ يَا عِمْرَانُ.

قَالَ نَعَمْ يَا سَيِّدِي قَدْ فَهَمْتُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى مَا وَصَفْتَهُ وَ وَحَدَّثَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ الْمَبْعُوثُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا نَحْوَ الْقِبْلَةِ وَ أَسْلَمَ.

قَالَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيُّ فَلَمَّا نَظَرَ الْمُتَكَلِّمُونَ إِلَى كَلَامِ عِمْرَانَ الصَّابِيِّ وَ كَانَ جَدًّا لَمْ يَقْطَعُهُ عَنْ حُجَّتِهِ أَحَدٌ قَطُّ لَمْ يَدْنُ مِنَ الرِّضَاعِ أَحَدٌ مِنْهُمْ وَ لَمْ يَسْأَلُوهُ عَنْ شَيْءٍ وَ أَمْسَيْنَا فَهَضَّ الْمَأْمُونُ وَ الرِّضَاعُ فَدَخَلَا وَ انْصَرَفَ النَّاسُ -

وَ كُنْتُ مَعَ جَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا إِذْ بَعَثَ إِلَيَّ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ لِي يَا نَوْفَلِيُّ أَمَا رَأَيْتَ مَا جَاءَ بِهِ صَدِيقُكَ لَا وَ اللَّهُ مَا ظَنَنْتُ أَنْ عَلَيَّ بْنُ مُوسَى خَاضَ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذَا

mu? Bir yerden başka bir yere geçiyor mu veya başka bir şeye ihtiyacı var mı?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey İmran! Sorduğun şeyde iyice düşün; çünkü bu, halkın karşılaştığı en karışık meselelerden biridir. Aklı az ve ilmi olmayanlar bunu anlayamazlar, ama insafı akıllılar onu anlamaktan aciz kalmazlar. Birinci nokta şu ki, eğer Allah Teâlâ mahlûkatı onlara ihtiyacı olduğundan dolayı yaratmış olsaydı o zaman mahlûkatına ihtiyacı olduğundan dolayı onlara doğru hareket ediyor, dememiz caiz olurdu. Ama Allah Azze ve Celle, hiçbir şeyi ihtiyacı olduğu için yaratmamıştır. Her zaman sabittir; ne bir şeydedir, ne de bir şeyin üzerindedir. Ama yaratıklar, bazısı bazısını (ayakta) tutuyor, bazısı bazısına giriyor, bazısı da bazısından çıkıyor. Oysa Allah Teâlâ, kendi kudretiyle bunların hepsini ayakta tutmaktadır; bir şeye girmez, bir şeyden çıkmaz, onları korumak O’nu yormaz, onları ayakta tutmaktan aciz olmaz. Allah Resullerinden, sırrını bilenlerden ve şeriatını koruyanlardan başka mahlûkattan hiç kimse O’nun niteliğini anlayamaz. Allah’ın emri bir göz kırpmak veya ondan daha çabuk bir zamanda uygulanır. Bir şeyi istediğinde ona sadece “Ol!” der, o da Allah’ın irade ve isteğiyle oluverir. Mahlûkatından hiçbir şey O’na başka bir şeyden daha yakın olmadığı gibi, daha uzak da değildir. Ey İmran! Söylediklerimi anladın mı?”

İmran dedi ki: «Evet efendim, anladım ve tanıklık ediyorum ki şüphesiz Allah Teâlâ, senin açıkladığın ve birliğini vassıfettiğin gibidir; yine tanıklık ederim ki Muhammed (s.a.a) O’nun hidayet ve hak dinle gönderilmiş olan kuludur.”

İmran daha sonra kibleye dönerek secde etti ve Müslüman oldu. Hasan b. Muhammed en-Nevfeli şöyle diyor: «Diğer konuşmacılar aşırı cedel ehli olan ve o ana kadar da hiç kimsenin üstünlük sağlayamadığı İmran-ı Sabii’yi bu şekilde görünce içlerinden hiç kimse İmam’a (a.s) yaklaşarak soru sorma cesaretini gösteremedi.” Derken akşam oldu. Me’mun ve İmam Rıza (a.s) kalkarak içeri gittiler ve halk da dağıldı.

Ben cemaatten bir kaçıyla beraberken Muhammed b.Cafer beni çağırttı. Yanına gittiğimde şöyle dedi: “Ey Nevfeli! Dostunun ne yaptığını gördün mü? Vallahi Ali b. Mûsa’nın (İmam Rıza) bu konulara vakıf olduğunu zannetmiyordum. Biz O’nu Medine’de kelâmdan bahseden veya kelâmcıların etrafına toplandığı biri olarak tanıımıyorduk.”

Ben şöyle cevap verdim: “Hacılar onun yanına gelerek helâl ve ha-

قَطُّ وَلَا عَرَفْنَاهُ بِهِ أَنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِالْمَدِينَةِ أَوْ يَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَصْحَابُ الْكَلَامِ.
قُلْتُ قَدْ كَانَ الْحَاجُّ يَأْتُونُهُ فَيَسْأَلُونَهُ عَنْ أَشْيَاءٍ مِنْ حَلَالِهِمْ وَحَرَامِهِمْ فَيُجِيبُهُمْ وَكَلِمُهُ
مَنْ يَأْتِيهِ لِحَاجَةٍ.

فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْهِ أَنْ يَحْسُدَهُ هَذَا الرَّجُلُ فَيَسْتَهْ أَوْ
يَفْعَلَ بِهِ بَلِيَّةً فَأَشِيرَ عَلَيْهِ بِالْإِمْسَاكِ عَنْ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ.

قُلْتُ إِذَا لَا يَقْبَلُ مِنِّي وَ مَا أَرَادَ الرَّجُلُ إِلَّا امْتِحَانَهُ لِيَعْلَمَ هَلْ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ غُلُومِ آبَائِهِ
عَ فَقَالَ لِي قُلْ لَهُ إِنَّ عَمَّكَ قَدْ كَرِهَ هَذَا الْبَابَ وَ أَحَبَّ أَنْ تُمْسِكَ عَنْ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ لِخِصَالِ
شَتَّى.

فَلَمَّا انْقَلَبْتُ إِلَيَّ مَنْزِلِ الرِّضَاعِ أَخْبَرْتُهُ بِمَا كَانَ مِنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ
حَفِظَ اللَّهُ عَمِّي مَا أَعْرَفَنِي بِهِ لَمْ كَرِهَ ذَلِكَ يَا غُلَامُ صِرْ إِلَيَّ عِمْرَانَ الصَّابِي فَأَتَيْتَنِي بِهِ.

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَنَا أَعْرِفُ مَوْضِعَهُ هُوَ عِنْدَ بَعْضِ إِخْوَانِنَا مِنَ الشَّيْعَةِ.

قَالَ عَ فَلَا بَأْسَ قَرُبُوا إِلَيْهِ دَابَّةً فَصَرْتُ إِلَيَّ عِمْرَانَ فَأَتَيْتُهُ بِهِ فَرَحَّبَ بِهِ وَ دَعَا بِكِسْوَةٍ
فَخَلَعَهَا عَلَيْهِ وَ حَمَلَهُ وَ دَعَا بِعَشْرَةِ آلَافٍ دِرْهَمٍ فَوَصَلَهُ بِهَا.

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ حَكَيْتَ فِعْلَ جَدِّكَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَ.

فَقَالَ هَكَذَا نُحِبُّ ثُمَّ دَعَا بِالْعِشَاءِ فَأَجْلَسَنِي عَنْ يَمِينِهِ وَ أَجْلَسَ عِمْرَانَ عَنْ يَسَارِهِ
حَتَّى إِذَا فَرَعْنَا قَالَ لِعِمْرَانَ انْصَرِفْ مُصَاحِباً وَ بَكِّرْ عَلَيْنَا نُطْعِمَكَ طَعَامَ الْمَدِينَةِ فَكَانَ عِمْرَانُ
بَعْدَ ذَلِكَ يَجْتَمِعُ عَلَيْهِ الْمُتَكَلِّمُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْمَقَالَاتِ فَيُبْطِلُ أَمْرَهُمْ حَتَّى اجْتَنِبُوهُ وَ وَصَلَهُ
الْمَأْمُونُ بِعَشْرَةِ آلَافٍ دِرْهَمٍ وَ أَعْطَاهُ الْفَضْلُ مَالاً وَ حَمَلَهُ وَ وَلَّاهُ الرِّضَاعَ صَدَقَاتٍ بَلِيخٍ
فَأَصَابَ الرَّغَائِبَ.

ramdan sorular sorarlar ve cevabını alırlardı. Bazen de hazretin yanına gelerek münazara eder ve tartışırlardı.”

Muhammed b.Cafer: “Ey Ebu Muhammed! Ben o adamın (Me’mun’un) İmam’a haset ederek zehirleyeceğinden veya başına herhangi bir belâ getireceğinden korkuyorum. O’na bu gibi şeylerden sakınmasını söyle” dedi.

Ben ise: “Sözümü kabul etmez; o adam İmam’ı imtihan etmek ve babalarının ilminden bir şeyler bilip bilmediğini öğrenmek istiyordu” dedim. Muhammed b. Cafer, İmam’a şunu söylememi istedi: “Amcan bir takım şeylerden hoşlanmıyor ve bunlardan sakınmanızı istiyor.”

İmam Rıza’nın (a.s) evine gittiğimde amcasının söylediklerini kendisine ilettim, gülümseyerek şöyle buyurdular: “Allah amcamı korusun; onlardan neden hoşlanmadıklarını bana açıklamadı. İmam daha sonra bana dönerek İmran-ı Sabii’yi yanına çağırmanı emretti.”

Dedim ki: “Sana feda olayım, ben onun şu anda nerede olduğunu biliyorum; o Şîî kardeşlerimizden bazılarının yanındadır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Önemli değil, ona bir binek verin.»

Ben de İmran’ın yanına giderek onu İmam’ın yanına getirdim. İmam (a.s) ona hoş geldin dedikten sonra elbise istedi ve üzerine giydirdi. Bir binek hayvanı ve hediye olarak da on bin dinar para verdi. Ben “Sana feda olayım, tıpkı ceddin Emirul Müminin gibi davrandın.” dedim. İmam (a.s) “Böyle olmayı seviyorum” buyurdu.

Sonra, akşam yemeğinin getirilmesini emretti. Beni sağına, İmran’ı da soluna oturttu. Yemekten sonra İmran’a şöyle buyurdu: “Evine dön ve sabahleyin erkenden bize gel ki, sana Medine yemeğinden verelim.”

Bu olaydan sonra, çeşitli gruplardan kelâm âlimleri İmran’ın etrafına toplanıyor, o da onların soru ve delillerini iptal ediyordu. Sonuç olarak ondan uzaklaştılar. Me’mun ona on bin dirhem hediye etti, Fadl’a da mal ve binek bağışladı. Daha sonra İmam Rıza (a.s) onu Belha sadakalarının görevlisi yaptı.⁸⁸ Böylece büyük menfaatlere ulaştı.

٦٦. باب ذكر مجلس الرضا (عليه السلام) مع سليمان المروزي عند

المأمون في التوحيد متكلم خراسان

١- حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ صَدَقَةَ الْقُمِّي قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْأَنْصَارِيُّ الْكَجِّي قَالَ حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِي يَقُولُ:

قَدِمَ سُلَيْمَانُ الْمَرْوَزِيُّ مُتَكَلِّمُ خُرَاسَانَ عَلَيَّ الْمَأْمُونِ فَأَكْرَمَهُ وَوَصَلَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ إِنَّ ابْنَ عَمِّي عَلِيَّ بْنَ مُوسَى قَدِمَ عَلَيَّ مِنَ الْحِجَازِ وَهُوَ يُحِبُّ الْكَلَامَ وَأَصْحَابَهُ فَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَصِيرَ إِلَيْنَا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ لِمَنَاظَرَتِهِ - فَقَالَ سُلَيْمَانُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَسْأَلَ مِثْلَهُ فِي مَجْلِسِكَ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ فَيَنْتَقِصَ عِنْدَ الْقَوْمِ إِذَا كَلَّمَنِي وَلَا يَجُوزُ الْإِسْتِقْصَاءُ عَلَيْهِ.

قَالَ الْمَأْمُونُ إِنَّمَا وَجَّهْتُ إِلَيْكَ لِمَعْرِفَتِي بِقُوَّتِكَ وَلَيْسَ مُرَادِي إِلَّا أَنْ تَقْطَعَهُ عَنْ حُجَّةٍ وَاحِدَةٍ فَقَطْ.

فَقَالَ سُلَيْمَانُ حَسْبُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اجْمَعْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَخَلْنِي وَإِيَّاهُ وَ[الذِّمَّ الزَّم].

فَوَجَّهَ الْمَأْمُونُ إِلَيَّ الرِّضَاعَ فَقَالَ إِنَّهُ قَدِمَ عَلَيْنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مَرْوَ وَهُوَ وَاحِدُ خُرَاسَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْكَلَامِ فَإِنْ خَفَّ عَلَيْكَ أَنْ تَتَجَشَّصَ الْمَصِيرَ إِلَيْنَا فَعَلْتَ فَهَضَّ عَ لِلْوُضُوءِ وَقَالَ لَنَا تَقَدَّمُونِي وَعِمْرَانُ الصَّابِيُّ مَعَنَا فَصَرْنَا إِلَيَّ الْبَابَ فَأَخَذَ يَاسِرٌ وَخَالِدٌ بِيَدَيَّ فَأَدْخَلَانِي

عَلَيَّ الْمَأْمُونِ فَلَمَّا سَلَّمْتُ قَالَ:

أَيْنَ أَخِي أَبُو الْحَسَنِ أَبَقَاهُ اللَّهُ.

قُلْتُ خَلَفْتُهُ يَلْبَسُ ثِيَابَهُ وَأَمَرَنَا أَنْ نَتَقَدَّمَ.

ثُمَّ قُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ عِمْرَانَ مَوْلَاكَ مَعِيَ وَهُوَ بِالْبَابِ.

فَقَالَ مَنْ عِمْرَانُ.

قُلْتُ الصَّابِيُّ الَّذِي أَسْلَمَ عَلَيَّ يَدَيْكَ قَالَ فَلْيَدْخُلْ فَدَخَلَ فَرَحَّبَ بِهِ الْمَأْمُونُ ثُمَّ قَالَ لَهُ

66- İmam Rıza'nın (a.s) Horasan Kelâm Âlimlerinden Süleyman Mervezî İle Me'mun'un Huzurunda Tevhid Hakkında Yapmış Olduğu Münazarası

543- (1)... Hasan b. Muhammed Nevfeli şöyle rivayet etmiştir:

Horasan mütekellimi (*kelâm âlimi*) Süleyman Mervezî, Me'mun'un yanına geldi. Me'mun da ona saygı göstererek hediyeler verdi. Daha sonra şöyle dedi: «Amcamın oğlu Ali b. Mûsa Rıza (a.s) Hicaz'dan yanıma kadar gelmiştir ve o, kelâm ilmini ve mütekellimleri sever. Bundan dolayı Terviye günü onunla münazara için yanımıza gelmede herhangi bir sakınca yoktur.»

Süleyman dedi ki: “Ey müminlerin emiri! Sizin meclisinizde ve Haşimoğulları cemaati huzurunda onun gibi bir şahsiyete soru sormak istemiyorum; çünkü topluluk huzurunda benimle konuşurken ezik düşecektir (*yenilecektir*). Dolayısıyla onunla fazla tartışmam doğru değildir.”

Me'mun: “Ben, senin münazaradaki kuvvet ve kudretini tanıdığım için senin arkandan adam gönderdim. Benim amacım, sadece onun bir delilini çürütmendir” dedi.

Süleyman dedi ki: “Anlaşıldı ey müminlerin emiri! Bizleri karşı karşıya getir ve kendin şahit ol!”

Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) haber göndererek şöyle dedi: “Merv (*Horasan*) ehlinde kelâm ilminde Horasan'da ondan daha üstün birinin olmadığı bir kişi yanımıza gelmiştir. Eğer size zahmet olmazsa ve herhangi bir maniniz yoksa yanımıza geliniz.”

İmam Rıza (a.s) bu mesajı duyar duymaz abdest için kalktı ve bize “Siz benden önce gidiniz” diye buyurdular.

İmran-ı Sabii de bizimle beraber idi; hareket ederek Me'mun'un kapısına vardık. Yaser ve Halid elimden tutarak beni Me'mun'un yanına götürdüler. Selâm verdiğim zaman Me'mun şöyle dedi: «Kardeşim Ebu'l Hasan nerededir? Allah onu korusun!»

Ben “Biz geldiğimizde elbisesini giymekle meşguldü ve bize önce gelmemizi emretti” dedim. Daha sonra şöyle dedim: “Ey müminlerin emiri! Dostunuz İmran da benimle birlikte. Kapının arkasında bekliyor.”

Me'mun: “İmran kimdir?” diye sordu. “Sizin vesilenizle Müslü-

يَا عِمْرَانُ لَمْ تَمُتْ حَتَّى صِرْتَ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ.
 قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَّفَنِي بِكُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا عِمْرَانُ هَذَا
 سُلَيْمَانُ الْمَرْوَزِيُّ مُتَكَلِّمٌ خُرَاسَانَ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهُ يَزْعُمُ أَنَّهُ وَاحِدُ خُرَاسَانَ فِي النَّظَرِ وَ يُنْكِرُ الْبَدَاءَ.
 قَالَ فَلَمْ لَا تُنَازِرُهُ.

قَالَ عِمْرَانُ ذَلِكَ إِلَيْهِ.

فَدَخَلَ الرِّضَاعَ فَقَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ.

قَالَ عِمْرَانُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَذَا سُلَيْمَانُ الْمَرْوَزِيُّ.

فَقَالَ سُلَيْمَانُ أَ تَرْضَى بِأَبِي الْحَسَنِ وَ يَقُولُهُ فِيهِ.

قَالَ عِمْرَانُ قَدْ رَضِيتُ بِقَوْلِ أَبِي الْحَسَنِ فِي الْبَدَاءِ عَلَيَّ أَنْ يَأْتِيَنِي فِيهِ بِحُجَّةٍ أَحْتَجُّ بِهَا
 عَلَيَّ نُظْرَائِي مِنَ أَهْلِ النَّظَرِ.

قَالَ الْمَأْمُونُ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا تَقُولُ فِيمَا تَشَاجَرَا فِيهِ.

قَالَ وَ مَا أَنْكَرْتَ مِنَ الْبَدَاءِ يَا سُلَيْمَانُ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ:

أَوْ لَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَ لَمْ يَكُ شَيْئًا.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ: وَ هُوَ الَّذِي يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ.

وَ يَقُولُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ.

وَ يَقُولُ وَ بَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ آخَرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ مَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ.

man olan Sabii'dir" dediğinde içeri girmesini emretti. İmran içeri girdi. Me'mun ona "Hoş geldin!" dedikten sonra; "Ey İmran! Ölmedin de sonunda Haşimoğullarından mı oldun?" dedi.

İmran dedi ki: «Hamd o Allah'a ki, beni sizin vesilenizle şereflendirdi ey müminlerin emiri!»

Me'mun dedi ki: "Ey İmran! Bu Horasan mütekellimi Süleyman Mervezî'dir."

İmran dedi ki: «Ey müminlerin emiri! Bu, münazara yönünden kendisinin Horasan'da tek olduğunu zannediyor. Ayrıca *bedâ* inancını da inkâr ediyor."

Me'mun: "Neden onunla münazara etmiyorsun?" dedi.

İmran dedi ki: «Bu kendisine bağlıdır.»

O sırada İmam Rıza (a.s) içeri girerek "Ne hakkında konuşuyorsunuz?" diye sordular.

İmran dedi ki: «Ey Allah Resûlü'nün oğlu! Bu, Süleyman Mervezî'dir.»

Süleyman, İmran'a dönerek şöyle dedi: "Acaba Ebu'l Hasan'ın *bedâ* hakkında dediklerini kabul ediyor musun?"

İmran dedi ki: «Evet, *bedâ* konusunda Ebu'l Hasan'ın sözüne razıyım; şu şartla ki, kendim gibi görüş sahiplerine delil göstermem için bana delil getirmiş olsun."

Me'mun: "Ey Ebu'l Hasan! Bunların bahsettikleri konu hakkında ne diyorsun?" dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: "Ey Süleyman! Neden *bedâ*'yı inkâr ediyorsun? Oysa Allah Azze ve Celle şöyle buyuruyor: **'İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz kendisini yaratmışızdır? (Meryem, 67)'** . Yine buyuruyor ki: **'Yaratmayı başlatan, sonra onu iade edecek olan O'dur. (Rum, 27)'** . Yine buyuruyor ki: **'Gökleri ve yeri (bir örnek edinmeksizin) yaratandır. (Bakara, 117)'** . Yine buyuruyor ki: **'O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar... (Fâtır, 1)'** . Yine buyuruyor ki: **'İnsanı da balçıktan yaratmaya koyulmuştur. (Secde, 7)'** . Yine buyuruyor ki: **'(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tövbelerini kabul eder. (Tevbe, 106)'** . Yine buyuruyor ki: **'Ömür sürene ömür verilmesi ve onun**

قَالَ سُلَيْمَانُ هَلْ رَوَيْتَ فِيهِ شَيْئًا عَنْ آبَائِكَ.

قَالَ نَعَمْ رَوَيْتُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِلْمَيْنِ عِلْمًا مَخْزُونًا مَكْنُونًا لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا هُوَ مِنْ ذَلِكَ يَكُونُ الْبَدَاءُ وَ عِلْمًا عَلَّمَهُ مَلَائِكَتُهُ وَ رُسُلُهُ فَالْعُلَمَاءُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّهِ يَعْلَمُونَهُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ أَحَبُّ أَنْ تَنْزِعَهُ لِي مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

قَالَ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَبِيِّهِ ص - فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ أَرَادَ هَلَاكَهُمْ ثُمَّ بَدَأَ لِلَّهِ فَقَالَ - وَ ذَكَرُ فَإِنَّ الذِّكْرِي تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ زِدْنِي جُعِلْتُ فِدَاكَ.

قَالَ الرِّضَاعُ لَقَدْ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحِي إِلَيَّ نَبِيٌّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ أَنْ أَخْبِرَ فُلَانٌ [فُلَانًا الْمَلِكَ أَنِّي مُتَوَفِّيهِ إِلَيَّ كَذَا وَ كَذَا.

فَأَتَاهُ ذَلِكَ النَّبِيُّ فَأَخْبَرَهُ فَدَعَا اللَّهُ الْمَلِكُ وَ هُوَ عَلَيَّ سَرِيرِهِ حَتَّى سَقَطَ مِنَ السَّرِيرِ.

فَقَالَ يَا رَبِّ أَجَلْنِي حَتَّى يَشَبَّ طِفْلِي وَ أَقْضِيَ أَمْرِي.

فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ ذَلِكَ النَّبِيُّ أَنَّ أَنْتَ فُلَانٌ [فُلَانًا الْمَلِكَ فَأَعْلَمَهُ أَنِّي قَدْ أَنْسَيْتُ فِي أَجَلِهِ وَ زِدْتُ فِي عُمُرِهِ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً.

فَقَالَ ذَلِكَ النَّبِيُّ يَا رَبِّ إِنَّكَ لَتَعْلَمُ أَنِّي لَمْ أَكْذِبْ قَطُّ.

فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ إِنَّمَا أَنْتَ عَبْدٌ مَأْمُورٌ فَأَبْلِغْهُ ذَلِكَ وَ اللَّهُ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ.

ثُمَّ التَفَتَ إِلَيَّ سُلَيْمَانُ فَقَالَ أَحْسَبُكَ ضَاهِيَتَ الْيَهُودَ فِي هَذَا الْبَابِ.

قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ وَ مَا قَالَتِ الْيَهُودُ.

قَالَ قَالَتْ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ يَغْنُونُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَعَ مِنَ الْأَمْرِ فَلَيْسَ يُحْدِثُ شَيْئًا فَقَالَ اللَّهُ

عَزَّ وَ جَلَّ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَ لُعِنُوا بِمَا قَالُوا.

ömründen kısaltılması da mutlaka bir kitapta yazılıdır. (Fâtır, 11)'

Süleyman dedi ki: “Acaba bu konuda babalarınızdan size rivayet ulaştı mı?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Evet, Ebu Abdullah’tan (İmam Cafer Sâdık aleyhisselâm) şöyle bir rivayet bana ulaşmıştır: ‘Yüce Allah’ın iki gizli ilmi vardır. Kendisinden başka hiç kimse onu bilemez. İşte *bedâ* da bu ilimden kaynaklanır. Diğer ilim ise, melekler ve peygamberlere öğrettiği ilimdir. Peygamberimizin Ehl-i Beyt’inin Âlimleri de o ilmi biliyorlar.’ “

Süleyman dedi ki: “Bu meseleyi Yüce Allah’ın Kitab’ından açıklamam hoşuma gider.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Allah Azze ve Celle Peygamberine şöyle buyurmuştur: **‘Artık onlara aldırma. (Davete uymamalarından dolayı) sen kınanacak değilsin. (Zâriyat, 54)’. Allah Teâlâ önce onları helâk etmek istedi, sonra “beda” hâsıl oldu ve şöyle buyurdu: ‘Sen öğüt verip hatırlat! Çünkü gerçekten öğüt, mü’minlere yarar sağlar. (Zâriyat, 55)’**

Süleyman dedi ki: “Size feda olayım, daha da söyleyin.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Babam, babalarından ve onlar da Allah Resûlü’nden şöyle rivayet etmişlerdir:

‘Allah Azze ve Celle, peygamberlerinden birine ‘falan hükümdara falan zamanda ruhunu alacağımı bildir’ diye vahyetti. Peygamber de bu haberi hükümdara bildirdi. Hükümdar bu haberi duyunca dua etmeye ve yakarmaya başladı; öyle ki, oturmuş olduğu tahttan düştü ve Allah’a şöyle arz etti: ‘Allah’ım! Oğlumun büyüüp işlerimi yapmasına kadar bana mühlet ver.’ Bunun üzerine Allah Azze Celle o peygamberine şöyle vahyetti: ‘Hükümdara git ve ecelini ertelediğimi ve ömrünü on beş yıl uzattığımı bildir!’ Peygamber cevaben: ‘Ey Rabbim! Benim şimdiye kadar asla yalan söylemediğimi bilirsin’ dedi. Allah Azze ve Celle ona: ‘Sen görevli bir kulsun, o halde bunu ona ilet; Allah yaptıklarından sorgulanmaz’ diye vahyetti. “

Daha sonra İmam (a.s) Süleyman’a dönerek: “Bu konuda Yahudilere benzediğini (*onlar gibi düşündüğünü*) zannediyorum.”

Süleyman dedi ki: “Bundan Allah’a sığınırım; Yahudiler bu konu da ne diyor ki?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Yahudiler, Allah’ın eli bağlıdır dediler.

وَلَقَدْ سَمِعْتُ قَوْمًا سَأَلُوا أَبِي مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْبَدَاءِ فَقَالَ وَمَا يُنْكِرُ النَّاسُ مِنَ الْبَدَاءِ وَأَنْ يَقِفَ اللَّهُ قَوْمًا يُرْجِيهِمْ لِأَمْرِهِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ أَلَا تُخْبِرُنِي عَنْ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِي أَيِّ شَيْءٍ أَنْزَلَتْ.

قَالَ الرِّضَا يَا سُلَيْمَانُ - لَيْلَةُ الْقَدْرِ يُقَدِّرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا مَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ مِنْ حَيَاةٍ أَوْ مَوْتٍ أَوْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ أَوْ رِزْقٍ فَمَا قَدَرَهُ مِنْ تِلْكَ اللَّيْلَةِ فَهُوَ مِنَ الْمُحْتُمِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ الْآنَ قَدْ فَهَمْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَرَدْنِي.

قَالَ ع يَا سُلَيْمَانُ إِنَّ مِنَ الْأُمُورِ أُمُورًا مَوْقُوفَةً عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُقَدِّمُ مِنْهَا مَا يَشَاءُ وَيُؤَخِّرُ مَا يَشَاءُ - يَا سُلَيْمَانُ إِنَّ عَلِيًّا ع كَانَ يَقُولُ الْعِلْمُ عِلْمَانِ فَعِلْمٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ مَلَائِكَتَهُ وَرُسُلَهُ فَمَا عَلَّمَهُ مَلَائِكَتَهُ وَرُسُلَهُ فَإِنَّهُ يَكُونُ وَلَا يَكْذِبُ نَفْسُهُ وَلَا مَلَائِكَتَهُ وَلَا رُسُلَهُ وَ عِلْمٌ عِنْدَهُ مَخْزُونٌ لَمْ يُطْلَعْ عَلَيْهِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِهِ يُقَدِّمُ مِنْهُ مَا يَشَاءُ وَيُؤَخِّرُ مِنْهُ مَا يَشَاءُ وَ يَمْحُو مَا يَشَاءُ وَيَثْبُتُ مَا يَشَاءُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لِلْمَأْمُونِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَا أَنْكَرُ بَعْدَ يَوْمِي هَذَا الْبَدَاءَ وَلَا أَكْذِبُ بِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

فَقَالَ الْمَأْمُونُ يَا سُلَيْمَانُ سَلْ أَبَا الْحَسَنِ عَمَّا بَدَا لَكَ وَ عَلَيْكَ بِحُسْنِ الْإِسْتِمَاعِ وَ الْإِنْصَافِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ يَا سَيِّدِي أَسْأَلُكَ.

قَالَ الرِّضَا ع سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ.

قَالَ مَا تَقُولُ فِيمَنْ جَعَلَ الْإِرَادَةَ اسْمًا وَ صِفَةً مِثْلَ حَيٍّ وَ سَمِيعٍ وَ بَصِيرٍ وَ قَدِيرٍ.

قَالَ الرِّضَا ع إِنَّمَا قُلْتُمْ حَدَّثَ الْأَشْيَاءُ وَ اخْتَلَفَتْ لِأَنَّهُ شَاءَ وَ أَرَادَ وَ لَمْ تَقُولُوا حَدَّثَتْ وَ اخْتَلَفَتْ لِأَنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ فَهَذَا دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّهَا لَيْسَتْ بِمِثْلِ سَمِيعٍ وَ لَا بَصِيرٍ وَ لَا قَدِيرٍ.

Bundan amaçları ise şu idi: Allah işini tamamlamış, artık hiçbir şey yaratmıyor. Buna karşılık Allah Azze ve Celle de şöyle buyurdu: **‘De-dikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar!’** (*Mâide, 64*). Bazılarının babam Mûsa b. Cafer’e (a.s) *bedâ* hakkında soru sorduğunu işittim. Babam bu konuda onlara şu yanıtı vermiştir: ‘Halk *bedâ*’yı ve Allah’ın, bir grubun işlerini karara bağlamak için geciktirmesini nasıl inkâr edebilir?’

Süleyman dedi ki: **“‘Biz Kur’an’ı Kadir Gecesi indirdik. (Kadir, 1)’** ayetinin hangi konu hakkında indiğini anlatır mısın?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Allah Azze ve Celle bu gecede, bu yıldan gelecek yıla kadar olan hayat, ölüm, hayır, şer ve rızık gibi şeyleri takdir eder ve bu gecede takdir ettiği her şey, katî ve kesindir.”

Süleyman dedi ki: “İşte şimdi anladım. Sana feda olayım, daha da söyleyin.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Bazı işler Allah’ın yanında O’nun idaresine bağlıdır. İstedliğini ileri alır, istediğini geciktirir ve istediğini yok eder. Ey Süleyman! Ali (a.s) şöyle buyurdu: ‘Allah katında olan ilim iki kısımdır; biri melek ve peygamberlerine öğretmiş olduğu ilimdir; bunlar gerçekleşir ve Allah kendisini, melek ve peygamberlerini yalanlamaz. Allah katında olan diğer ilim ise gizlidir ve yarattıklarından hiç kimseye bildirmediği ilimdir. İşte bu ilimden istediğini ileri alır, istediğini geciktirir, istediğini yok eder ve istediğini gerçekleştirir.»

Süleyman Me’mun’a dönerek dedi ki: “Ey Müminlerin Emiri! Allah’ın izniyle bugünden itibaren *bedâ*’yı inkâr etmeyecek ve yalanlamayacağım. “

Me’mun: “Ey Süleyman! Ebu’l Hasan’a istediğin şeylerden sor, ama iyi dinle ve insafli ol!” dedi.

Süleyman İmam’a dönerek şöyle dedi: “Efendim, soru sormama izin veriyor musunuz?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “İstediğin şeyi sor.”

Süleyman dedi ki: “İradeyi tıpkı *‘Hay, Semî, Basir ve Kadir’* gibi isim ve sıfat olarak adlandıran kimse hakkındaki görüşünüz nedir?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Siz ‘Eşya yaratıldı ve birbirleriyle farklı oldu; çünkü Allah, onu öyle istedi ve irade etti’ diyorsunuz. Ama ‘Eşya

قَالَ سُلَيْمَانُ فَإِنَّهُ لَمْ يَزَلْ مُرِيدًا.

قَالَ يَا سُلَيْمَانُ فَإِرَادَتُهُ غَيْرُهُ.

قَالَ نَعَمْ.

قَالَ فَقَدْ أَثْبَتَ مَعَهُ شَيْئًا غَيْرَهُ لَمْ يَزَلْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ مَا أَثْبَتُ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَهِيَ مُحَدَّثَةٌ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا مَا هِيَ مُحَدَّثَةٌ.

فَصَاحَ بِهِ الْمَأْمُونُ وَ قَالَ يَا سُلَيْمَانُ مِثْلُهُ يُعَايَا أَوْ يُكَابِرُ عَلَيْكَ بِالْإِنْصَافِ أَمَا تَرَى مَنْ حَوْلَكَ مِنْ أَهْلِ النَّظَرِ ثُمَّ قَالَ كَلَّمَهُ يَا أَبَا الْحَسَنِ فَإِنَّهُ مُتَكَلِّمٌ خُرَاسَانَ - فَأَعَادَ عَلَيْهِ الْمَسْأَلَةَ. فَقَالَ هِيَ مُحَدَّثَةٌ يَا سُلَيْمَانُ فَإِنَّ الشَّيْءَ إِذَا لَمْ يَكُنْ أَزَلِيًّا كَانَ مُحَدَّثًا وَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُحَدَّثًا كَانَ أَزَلِيًّا.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِرَادَتُهُ مِنْهُ كَمَا أَنَّ سَمْعَهُ مِنْهُ وَ بَصَرُهُ مِنْهُ وَ عِلْمُهُ مِنْهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَإِرَادَتُهُ نَفْسُهُ.

قَالَ لَا.

قَالَ عَ فَلَيْسَ الْمُرِيدُ مِثْلَ السَّمِيعِ وَ الْبَصِيرِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّمَا أَرَادَ نَفْسُهُ كَمَا سَمِعَ نَفْسُهُ وَ أَبْصَرَ نَفْسُهُ وَ عِلِمَ نَفْسُهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ مَا مَعْنَى أَرَادَ نَفْسُهُ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ شَيْئًا أَوْ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ حَيًّا أَوْ سَمِيعًا أَوْ بَصِيرًا أَوْ قَدِيرًا.

قَالَ نَعَمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَفَلِإِرَادَتِهِ كَانَ ذَلِكَ.

yaratıldı ve birbirleriyle farklı oldu; çünkü Allah ‘*Semî*’ (duyan) ve ‘*Basir*’ (gören)’dir demiyorsunuz. İşte bu, irade ve meşiyetin, *Semî*, *Basir* ve *Kadir* gibi olmadıklarına bir delildir.”

Süleyman dedi ki: “Şüphesiz O, *ezelî* (sürekli) ve murid (*irade eden*) idi.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! İradesi kendisinden başka bir şey midir?

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse Allah’tan başka bir şeyi O’nunla beraber ezeli (*kadimi*) olduğunu ispatladın!”

Süleyman dedi ki: “Hayır, hiçbir şeyin O’nunla beraber ezeli olduğunu ispatlamadım.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “İrade muhdes midir? (*sonradan oluşturulmuş, meydana getirilmiş şey*)”

Süleyman dedi ki: “Hayır, muhdes ne demektir?”

Me’mun araya girerek Süleyman’a yüksek bir sesle şöyle dedi: “Ey Süleyman! Onun gibi birisi aciz kalır mı? Onun gibi birisine büyüklük taslanır mı? İnsaflı ol! Etrafındaki görüş sahiplerini görmüyor musun? Daha sonra İmam’a dönerek: Ey Ebu’l Hasan! Sözüne devam et; o Horasan âlimidir!”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! İrade hadistir; çünkü ezeli olmayan her şey hadistir ve hadis olmayan bir şey ise ezelidir.”

Süleyman dedi ki: “Allah’ın iradesi, duyması, görmesi ve ilmi gibi kendisindedir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Allah iradesi kendisi midir?”

Süleyman dedi ki: “Hayır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse *Murid* (*irade eden*), *Semî* (*duyan*) ve *Basir* (*gören*) gibi değildir.”

Süleyman dedi ki: “Aynen kendi sesini işittiği, kendisini gördüğü ve kendisini bildiği gibi kendisini de irade etmiştir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “‘Kendisini irade etmiştir’ derken neyi kastediyorsun? Bir şey olmayı mı irade etmiştir; diriliği, duymayı, görmeyi ve kadir olmayı mı irade etmiştir?”

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا.

قَالَ الرِّضَا ع فَلَيْسَ لِقَوْلِكَ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ حَيًّا سَمِيعًا بَصِيرًا مَعْنِي إِذَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ بِإِرَادَتِهِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ بَلَى قَدْ كَانَ ذَلِكَ بِإِرَادَتِهِ.

فَضَحِكَ الْمَأْمُونُ وَ مَنْ حَوْلَهُ وَ ضَحِكَ الرِّضَا ع.

ثُمَّ قَالَ لَهُمْ ارْقُتُوا بِمُتَكَلِّمِ خُرَّاسَانَ يَا سُلَيْمَانُ فَقَدْ حَالَ عِنْدَكُمْ عَنْ حَالَةٍ وَ تَعَيَّرَ عَنْهَا وَ هَذَا مِمَّا لَا يُوصَفُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ.

فَانْقَطَعَ ثُمَّ قَالَ الرِّضَا ع يَا سُلَيْمَانُ أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةً.

قَالَ سَلْ جُعِلْتُ فِدَاكَ.

قَالَ أَخْبِرْنِي عَنْكَ وَ عَنْ أَصْحَابِكَ تُكَلِّمُونَ النَّاسَ بِمَا يَفْقَهُونَ وَ يَعْرِفُونَ أَوْ بِمَا لَا يَفْقَهُونَ وَ لَا يَعْرِفُونَ.

قَالَ بَلْ بِمَا يَفْقَهُونَ وَ يَعْرِفُونَ.

قَالَ الرِّضَا ع فَالَّذِي يَعْلَمُ النَّاسُ أَنَّ الْمُرِيدَ غَيْرُ الْإِرَادَةِ وَ أَنَّ الْمُرِيدَ قَبْلَ الْإِرَادَةِ وَ أَنَّ الْفَاعِلَ قَبْلَ الْمَفْعُولِ وَ هَذَا يُبْطِلُ قَوْلَكُمْ إِنَّ الْإِرَادَةَ وَ الْمُرِيدَ شَيْءٌ وَاحِدٌ.

قَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ لَيْسَ ذَاكَ مِنْهُ عَلَيَّ مَا يَعْرِفُ النَّاسُ وَ لَا عَلَيَّ مَا يَفْقَهُونَ.

قَالَ ع فَأَرَأَيْتُمْ أَدَّعَيْتُمْ عِلْمَ ذَلِكَ بِلاَ مَعْرِفَةٍ وَ قُلْتُمْ الْإِرَادَةُ كَالسَّمْعِ وَ الْبَصَرِ إِذَا كَانَ ذَلِكَ عِنْدَكُمْ عَلَيَّ مَا لَا يَعْرِفُ وَ لَا يُعْقَلُ.

فَلَمْ يُجِرْ جَوَابًا ثُمَّ قَالَ الرِّضَا ع يَا سُلَيْمَانُ هَلْ يَعْلَمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَمِيعَ مَا فِي الْجَنَّةِ وَ النَّارِ.

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Acaba iradesiyle mi böyle oldu?”

Süleyman dedi ki: “Hayır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Eğer kendi iradesiyle böyle olmamışsa o zaman diri olmayı, duymayı, görmeyi ve *Kadir* olmayı irade etmesinin hiçbir manası yoktur.”

Süleyman dedi ki: “Hayır, bunların hepsi kendi iradesiyle olmuştur.”

Böyle çelişkili konuşunca Me'mun ve etrafındakiler güldüler. İmam da (a.s) güldü. Daha sonra Me'mun oradakilere şöyle dedi: “Horasan mütekellimine yumuşak davranın (*onu zorlamayın*). Ey Süleyman! Sizin inancınıza göre Allah Azze ve Celle bir halden başka bir hale geçmektedir. Oysa Allah bu gibi şeylerle vasıflandırılmaz.”

Süleyman öylece donup kaldı. Sonra İmam (a.s) şöyle devam etti: «Ey Süleyman! Sana bir şey sormak istiyorum.»

Süleyman dedi ki: “Sana feda olayım, sor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Söyler misin, sen ve arkadaşların halk ile anladıklarınız ve bildikleriniz şeylerle mi, yoksa bilmediğiniz şeylerle mi konuşuyorsunuz?”

Süleyman dedi ki: “Elbette ki anlayıp bildiğimiz şeylerle.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Halk, *mürîd (irade eden)*’in iradeden başka bir şey olduğu, *mürîd*’in iradeden önce ve failin de mefulden önce olduğu kanısındalar. İşte halkın bu düşüncesi sizin ‘müritle irade aynı şeydir’ şeklindeki sözlerinizi iptal edip çürütüyor.”

Süleyman dedi ki: “Size feda olayım, bunlar halkın anlamasına ve bilmesine göre değildir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse marifet ve bilginiz olmadan ilim iddiasında bulunduğunuzu ve iradenin *Semî* ve *Basir* gibi olduğunu söylüyorsunuz. Böyle düşündüğünüz müddetçe inancınız akıl ve marifet esası üzere değildir.” Süleyman cevapsız kaldı.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Allah Azze Celle cennet ve cehennemdeki her şeyi biliyor mu?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Acaba Allah Teâlâ’nın gelecekte olacağını

قَالَ سُلَيْمَانُ نَعَمْ قَالَ أَفَيَكُونُ مَا عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ يَكُونُ مِنْ ذَلِكَ.
قَالَ نَعَمْ.

قَالَ فَإِذَا كَانَ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا كَانَ أَزِيدُهُمْ أَوْ يَطْوِيهِ عَنْهُمْ.
قَالَ سُلَيْمَانُ بَلْ يَزِيدُهُمْ.

قَالَ فَأَرَاهُ فِي قَوْلِكَ قَدْ زَادَهُمْ مَا لَمْ يَكُنْ فِي عِلْمِهِ أَنَّهُ يَكُونُ.
قَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ الْمَزِيدُ لَا غَايَةَ لَهُ.

قَالَ عَ فَلَيْسَ يُحِيطُ عِلْمُهُ عِنْدَكُمْ بِمَا يَكُونُ فِيهِمَا إِذَا لَمْ يَعْرِفْ غَايَةَ ذَلِكَ وَ إِذَا لَمْ يُحِطْ
عِلْمُهُ بِمَا يَكُونُ فِيهِمَا لَمْ يَعْلَمْ مَا يَكُونُ فِيهِمَا قَبْلَ أَنْ يَكُونَ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ عُلُوًّا كَبِيرًا.
قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّمَا قُلْتُ لَا يَعْلَمُهُ لِأَنَّهُ لَا غَايَةَ لِهَذَا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَصَفَهُمَا بِالْخُلُودِ
وَ كَرِهْنَا أَنْ نَجْعَلَ لَهُمَا انْقِطَاعًا.

قَالَ الرِّضَاعُ لَيْسَ عِلْمُهُ بِذَلِكَ بِمُوجِبٍ لِانْقِطَاعِهِ عَنْهُمْ لِأَنَّهُ قَدْ يَعْلَمُ ذَلِكَ ثُمَّ يَزِيدُهُمْ
ثُمَّ لَا يَقْطَعُهُ عَنْهُمْ.

وَ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ - كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا
لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ.

وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ - عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْدُودٍ.

وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ. لَا مَقْطُوعَةٍ وَ لَا مَمْنُوعَةٍ فَهُوَ جَلَّ وَ عَزَّ يَعْلَمُ ذَلِكَ وَ لَا
يَقْطَعُ عَنْهُمْ الزِّيَادَةَ أَرَأَيْتَ مَا أَكَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ وَ مَا شَرَبُوا أَلَيْسَ يُخْلِفُ مَكَانَهُ.
قَالَ بَلَى.

قَالَ أَ فَيَكُونُ يَقْطَعُ ذَلِكَ عَنْهُمْ وَ قَدْ أَخْلَفَ مَكَانَهُ.

bildiği şeyler, bu türden icat olacak şeylerden midir?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Olacak şeyler olup bittiğinde ve onlardan hiçbir şey bâki kalmadığında acaba yine Allah Teâlâ onlara bir şeyler mi ekleyecek, yoksa bu işten vaz mı geçecek?”

Süleyman dedi ki: “Onlara ekleyecektir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Senin sözüne göre, Allah Teâlâ ilminde olmayan şeyleri olacak şeylere ekleyecektir. (*Çünkü farz edilene göre, Allah Teâlâ’nın gelecekte vârolacaklarını bildirdiği şeylerin hepsi artık vârolmuş ve geriye hiçbir şey bâki kalmamıştır.*)”

Süleyman dedi ki: “Sana feda olayım, eklenenin sınır ve sonu yoktur.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Eğer onların sınır ve sonu düşünülmezse o zaman sizin görüşünüze göre Allah Teâlâ’nın ilmi, cennet ve cehennemde olacak şeyleri kuşatmıyor (*onları bilmez*). Eğer Allah’ın ilmi, cennet ve cehennemde olabilecek şeyleri kuşatmıyorsa o zaman onlarda olacak şeyleri onlar olmadan önce bilmeyecektir. Allah Teâlâ bu tür söz ve inançlardan pek yücedir.»

Süleyman dedi ki: “Benim ‘Allah’ın onlara karşı ilmi yoktur’ demem, onların belli bir sınırı olmadığındandır. Zira Allah Teâlâ, onları ebedîlikle vasıflandırmıştır. İşte biz bunun için onları sınırlandırmak istemedik.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Allah’ın onlar hakkındaki ilme sahip olması, onların sınırlılığını gerektirmez. Zira Allah Azze ve Celle bunu bilerek onlara ekliyor ve eklediği şeyleri onlardan kesmiyor. İşte bu yüzden Allah Azze ve Celle, Kitab’ında şöyle buyuruyor: **‘Derileri her yanıp döküldüğünde onları yeni derilerle değiştireceğiz ki azabı (tam olarak) tadabilsinler. (Nisa, 56)’**. Cennet ehli için ise şöyle buyuruyor: **‘Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur. (Hud, 108)’**. Yine buyuruyor ki: **‘Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler... (Vâkıa, 32–33)’**. Allah Azze ve Celle bunu (eklenenleri) biliyor ve onları onlardan esirgemiyor. Acaba Allah Teâlâ cennet ehlinin yiyip içtiği şeylerin yerine başka bir şey yaratıyor mu?”

Süleyman dedi ki: “Evet, yaratıyor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Acaba yiyilip içilenlerin yerine bıraktığı

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا.

قَالَ فَكَذَلِكَ كُلُّ مَا يَكُونُ فِيهَا إِذَا أَخْلَفَ مَكَانَهُ فَلَيْسَ بِمَقْطُوعٍ عَنْهُمْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ بَلْ يَقْطَعُهُ عَنْهُمْ فَلَا يَزِيدُهُمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ إِذَا بَيَّيْتُ مَا فِيهِمَا وَ هَذَا يَا سُلَيْمَانُ إِبْطَالُ الْخُلُودِ وَ خِلَافُ الْكِتَابِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ فِيهَا وَ لَدَيْنَا مَزِيدٌ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْدُودٍ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا.

وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ. لَا مَقْطُوعَةٍ وَ لَا مَمْنُوعَةٍ.

فَلَمْ يُحِرْ جَوَاباً ثُمَّ قَالَ الرِّضَاعُ يَا سُلَيْمَانُ أَلَا تُخْبِرُنِي عَنِ الْإِرَادَةِ فَعِلٌ هِيَ أَمْ غَيْرُ فَعِلٍ.

قَالَ بَلْ هِيَ فَعِلٌ.

قَالَ فَهِيَ مُحَدَّثَةٌ لِأَنَّ الْفِعْلَ كُلَّهُ مُحَدَّثٌ.

قَالَ لَيْسَتْ بِفَعِلٍ.

قَالَ فَمَعَهُ غَيْرُهُ لَمْ يَزَلْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ الْإِرَادَةُ هِيَ الْإِنِّشَاءُ.

قَالَ يَا سُلَيْمَانُ هَذَا الَّذِي ادَّعَيْتُمُوهُ عَلَيَّ ضَرَارٍ وَ أَصْحَابِهِ مِنْ قَوْلِهِمْ إِنَّ كُلَّ مَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي سَمَاءٍ أَوْ أَرْضٍ أَوْ بَحْرٍ أَوْ بَرٍّ مِنْ كَلْبٍ أَوْ خِنْزِيرٍ أَوْ قِرْدٍ أَوْ إِنْسَانٍ أَوْ دَابَّةٍ إِرَادَةُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنَّ إِرَادَةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ تَحْيَا وَ تَمُوتُ وَ تَذْهَبُ وَ تَأْكُلُ وَ تَشْرَبُ وَ

şeyleri onlardan kesiyor mu?”

Süleyman dedi ki: “Hayır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “İşte böylece cennette sarf edilen şeylerin yerine konan şeyler, artık onlardan kesilmeyecektir.”

Süleyman dedi ki: “Hayır, onlardan kesilecek ve onlara bir şey eklenmeyecektir.”

İmam (a.s) buyurdu ki:

“O zaman cennet ve cehennemde olan şeyler tükenip yok olacaklar. Ey Süleyman! Bu söz, ebediliğe ve Allah’ın Kitabına aykırıdır. Zira Allah Azze ve Celle şöyle buyuruyor:

‘Orada kendileri için diledikleri her şey vardır. Katımızda dahası da vardır. (Kaf, 35)’. Yine Azze ve Celle şöyle buyuruyor:

‘Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur. (Hud, 108)’. Yine Azze ve Celle şöyle buyuruyor:

‘Ve onlar oradan çıkarılacak değildir. (Hicr, 48)’. Yine Azze ve Celle şöyle buyuruyor:

‘İçinde ebedi olarak kalacaklardır. (Beyyine, 8)’. Yine Azze ve Celle şöyle buyuruyor:

‘Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler... (Vâkıa, 32-33)’

Süleyman bir cevap veremedi. Daha sonra İmam (a.s) şöyle devam etti: «Ey Süleyman! Söyle bakalım, irade fiil (iş) midir, yoksa fiilden başka bir şey midir?»

Süleyman dedi ki: “Evet, fiildir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse hadistir; çünkü bütün fiiller hadistir.”

Süleyman dedi ki: “İrade fiil değildir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse ezelden Allah ile birlikte başka şeyler de vardı!”

Süleyman dedi ki: “İrade, inşa ve icattır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Bu, sizin Zırrar⁹⁰ ve ashabını kınadığınız sözün aynısıdır. Zira onlar şöyle diyorlar: ‘Yüce Allah’ın gökte ve yerde veya denizde ve karada yarattıkları köpek, domuz, may-

تَنَحُّحٌ وَ تَلِدُ وَ تَظْلِمُ وَ تَفْعُلُ الْفَوَاحِشَ وَ تَكْفُرُ وَ تُشْرِكُ فَتَبْرَأُ مِنْهَا وَ تُعَادِيهَا وَ هَذَا حَدُّهَا.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّهَا كَالسَّمْعِ وَ الْبَصَرِ وَ الْعِلْمِ.

قَالَ الرَّضَاعُ قَدْ رَجَعْتَ إِلَيَّ هَذَا ثَانِيَةً فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّمْعِ وَ الْبَصَرِ وَ الْعِلْمِ أَمْ مَصْنُوعٌ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا.

قَالَ الرَّضَاعُ فَكَيْفَ نَقِيَّتُمُوهُ فَمَرَّةً قُلْتُمْ لَمْ يُرِدْ وَ مَرَّةً قُلْتُمْ أَرَادَ وَ لَيْسَتْ بِمَفْعُولٍ لَهُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّمَا ذَلِكَ كَقَوْلِنَا مَرَّةً عَلِمَ وَ مَرَّةً لَمْ يَعْلَمْ.

قَالَ الرَّضَاعُ لَيْسَ ذَلِكَ سِوَاءَ لَأَنَّ نَفْيَ الْمَعْلُومِ لَيْسَ بِنَفْيِ الْعِلْمِ وَ نَفْيُ الْمُرَادِ نَفْيُ الْإِرَادَةِ أَنْ تَكُونَ لِأَنَّ الشَّيْءَ إِذَا لَمْ يُرِدْ لَمْ يَكُنْ إِرَادَةً وَ قَدْ يَكُونُ الْعِلْمُ ثَابِتًا وَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الْمَعْلُومُ بِمَنْزِلَةِ الْبَصَرِ فَقَدْ يَكُونُ الْإِنْسَانُ بَصِيرًا وَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الْمُبْصَرُ وَ يَكُونُ الْعِلْمُ ثَابِتًا وَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الْمَعْلُومُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّهَا مَصْنُوعَةٌ.

قَالَ عَ فِيهِ مُحَدَّثَةٌ لَيْسَتْ كَالسَّمْعِ وَ الْبَصَرِ لِأَنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ لَيْسَا بِمَصْنُوعَيْنِ وَ هَذِهِ مَصْنُوعَةٌ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّهَا صِفَةٌ مِنْ صِفَاتِهِ لَمْ تَزَلْ.

قَالَ فَيَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ الْإِنْسَانُ لَمْ يَزَلْ لِأَنَّ صِفَتَهُ لَمْ تَزَلْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا لِأَنَّهُ لَمْ يَفْعَلْهَا.

قَالَ الرَّضَاعُ يَا خُرَّاسَانِي مَا أَكْثَرَ غَلْطَكَ أَمْ فَلَيْسَ بِإِرَادَتِهِ وَ قَوْلُهُ تَكُونُ الْأَشْيَاءُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا.

قَالَ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ بِإِرَادَتِهِ وَ لَا مَشِيَّتِهِ وَ لَا أَمْرِهِ وَ لَا بِالْمُبَاشَرَةِ فَكَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

فَلَمْ يُحِزْ جَوَابًا.

mun, insan ve hayvan gibi, bunların hepsi Yüce Allah'ın iradesinin sonucudur. Yüce Allah'ın iradesi diriltir, öldürür, yürür, yer, içer, evlenir, ürer, zulmeder, kötü işler yapar, kâfir olur ve şirk koşar.' Biz bu tür sözlerden uzağız ve onlarla düşmanız. İşte onun sınırı budur."

Süleyman dedi ki: "İrade aynen *Semî*, *Basir* ve *İlim* gibidir."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Yine ilk sözüne döndün! Söyler misin *Semî*, *Basir* ve *İlim* sonradan mı icat olmuştur?"

Süleyman dedi ki: "Hayır."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Öyleyse iradeyi neden nefyettiniz? Bir defasında; irade etmedi, bir defasında da irade etti dediniz ve iradeyi Allah'ın mefulü (*yaptığı iş*) bilmiyorsunuz."

Süleyman dedi ki: "Bu, aynen şuna benzer ki bazen biliyor diyoruz, bazen de bilmiyoruz diyoruz."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Bunlar aynı değildir. Zira bilinen şeyleri nefyetmek, ilmi nefyetmek değildir; oysa irade edileni nefyetmek, iradenin varlığını nefyetmektir. Çünkü eğer bir şey irade olunmazsa irade de olmamıştır. Ama bazen bilgi olur fakat bilinen olmaz. Bu aynen insanın görme özelliğine sahip olup görülecek bir şeyin olmamasına benzer. Bilgi vardır, ama bilinen yoktur."

Süleyman dedi ki: "İrade icat edilmiştir."

İmam (a.s) buyurdu ki: "O hadistir; *Semî* ve *Basir* gibi değildir. Çünkü *Semî* ve *Basir* icat edilmemiştir. Ama irade icat edilmiştir."

Süleyman dedi ki: "İrade, Allah'ın ezeli olan bir sıfatıdır."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Öyleyse insan da ezeli olmaya lâyıktır. Çünkü insanın sıfatı ezeldir."

Süleyman dedi ki: "Hayır, çünkü o sıfatı onun kendisi oluşturmamıştır."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Ey Horasanlı! Yanlışın ne kadar çoktur! Acaba O'nun irade ve kelâmıyla eşya yaratılmıyor mu?"

Süleyman dedi ki: "Hayır."

İmam (a.s) buyurdu ki: "Eğer Allah'ın irade, meşiyet (istek) ve emri ile değilse ve kendisi de onları yaratmamışsa o zaman bunlar nasıl icat oldular? Allah Azze ve Celle bunlardan pek üstün ve münezzehdir."

Süleyman verecek bir cevap bulamadı.

ثُمَّ قَالَ الرِّضَاعُ أَلَا تُخْبِرُنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا يَعْنِي بِذَلِكَ أَنَّهُ يُحْدِثُ إِرَادَةً.

قَالَ لَهُ نَعَمْ.

قَالَ فَإِذَا أَحْدَثَ إِرَادَةً كَانَ قَوْلُكَ إِنَّ إِرَادَةَ هِيَ هُوَ أَمْ شَيْءٌ مِنْهُ بَاطِلًا لِأَنَّهُ لَا يَكُونُ أَنْ يُحْدِثَ نَفْسُهُ وَلَا يَتَغَيَّرُ عَنْ حَالِهِ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ عَنِّي بِذَلِكَ أَنَّهُ يُحْدِثُ إِرَادَةً.

قَالَ فَمَا عَنِّي بِهِ.

قَالَ عَنِّي فِعْلُ الشَّيْءِ.

قَالَ الرِّضَاعُ وَبِذَلِكَ كَمْ تُرَدِّدُ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ وَقَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّ إِرَادَةَ مُحَدَّثَةٌ لِأَنَّ فِعْلَ الشَّيْءِ مُحَدَّثٌ.

قَالَ فَلَيْسَ لَهَا مَعْنَى.

قَالَ الرِّضَاعُ قَدْ وَصَفَ نَفْسَهُ عِنْدَكُمْ حَتَّى وَصَفَهَا بِالْإِرَادَةِ بِمَا لَا مَعْنَى لَهُ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا مَعْنَى قَدِيمٌ وَلَا حَدِيثٌ بَطَلَ قَوْلُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَزَلْ مُرِيدًا.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّمَا عَنَيْتُ أَنَّهَا فِعْلٌ مِنَ اللَّهِ لَمْ يَزَلْ.

قَالَ أَلَا تَعْلَمُ أَنَّ مَا لَمْ يَزَلْ لَا يَكُونُ مَفْعُولًا وَحَدِيثًا وَقَدِيمًا فِي حَالَةٍ وَاحِدَةٍ. فَلَمْ يُجِرْ جَوَابًا.

قَالَ الرِّضَاعُ لَا بَأْسَ أَتَمَمَ مَسْأَلَتَكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ قُلْتُ إِنَّ إِرَادَةَ صِفَةٌ مِنْ صِفَاتِهِ.

قَالَ الرِّضَاعُ كَمْ تُرَدِّدُ عَلَيَّ أَنَّهَا صِفَةٌ مِنْ صِفَاتِهِ وَصِفَتُهُ مُحَدَّثَةٌ أَوْ لَمْ تَزَلْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ مُحَدَّثَةٌ.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Şu ayet hakkında ne diyorsun? *‘Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şırmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz. (İsra, 16)’*. Buradaki iradede amaç, Allah’ın iradeyi icat etmesi midir?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Eğer Allah Teâlâ iradeyi icat etmiş olursa, o zaman senin ‘İrade Allah’ın kendisi veya ondan başka bir şeydir’ şeklindeki sözün batıl olur. Çünkü Allah, kendisini icat etmiyor ve kendi halinden değişmiyor. Allah bundan pek yücedir.”

Süleyman dedi ki: “Allah Teâlâ onunla iradeyi icat etmeyi kastetmemiştir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse neyi kastetmiştir?”

Süleyman dedi ki: “Allah Teâlâ herhangi bir şeyin fiilini kastetmiştir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Vay haline, bu meseleyi ne kadar tekrarlıyorsun! İradenin hadis olduğunu sana söyledim; herhangi bir şeyin fiil ve icadı, onun hadis olduğunu *(sonradan yaratıldığını)* gösterir.»

Süleyman dedi ki: “O zaman onun bir manası olmaz.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Size göre Allah, kendisini manasız bir şeyle (iradeyle) vasıflandırmıştır. Eğer iradenin ezeli veya hadis manası olmazsa ‘Allah ezelden irade edendir’ diye söylediğiniz söz bâtıl olmuş olur.”

Süleyman dedi ki: “Amacım, iradenin Allah’ın ezeli fiillerinden olmasıdır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ezelî olan bir şeyin aynı anda hem meful, hem hadis ve hem de ezeli olmasının mümkün olmayacağını bilmiyor musun?”

Süleyman yine cevap vermekten aciz kaldı.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Önemli değil, sorunu tamamla.”

Süleyman dedi ki: “İradenin Allah’ın sıfatlarından biri olduğunu söylüyorum.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bu konuyu ne kadar tekrar ediyorsun! Allah’ın sıfatı hadis midir, yoksa ezeli midir?”

Süleyman dedi ki: “Hadistir.”

قَالَ الرِّضَاعُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَالْإِرَادَةُ مُحَدَّثَةٌ وَإِنْ كَانَتْ صِفَةً مِنْ صِفَاتِهِ لَمْ تَزَلْ فَلَمْ يُرِدْ شَيْئاً
قَالَ الرِّضَاعُ إِنَّ مَا لَمْ يَزَلْ لَا يَكُونُ مَفْعُولاً.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَيْسَ الْأَشْيَاءُ إِرَادَةً وَلَمْ يُرِدْ شَيْئاً.

قَالَ الرِّضَاعُ وَسُوسَتُ يَا سُلَيْمَانُ فَقَدْ فَعَلَ وَخَلَقَ مَا لَمْ يُرِدْ خَلْقَهُ وَلَا فِعْلَهُ وَهَذِهِ
صِفَةٌ مَنْ لَا يَدْرِي مَا فَعَلَ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ يَا سَيِّدِي قَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّهَا كَالسَّمْعِ وَالْبَصَرِ وَالْعِلْمِ.

قَالَ الْمَأْمُونُ وَيَلَيْكَ يَا سُلَيْمَانُ كَمْ هَذَا الْغَلَطُ وَالتَّرَدُّدُ أَفْطَحَ هَذَا وَخُذْ فِي غَيْرِهِ إِذْ لَنْتَ
تَقْوِي عَلَيَّ هَذَا الرَّدِّ.

قَالَ الرِّضَاعُ دَعُهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَقْطَعْ عَلَيْهِ مَسْأَلَتَهُ فَيَجْعَلَهَا حُجَّةً تَكَلِّمُ يَا سُلَيْمَانُ.

قَالَ قَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّهَا كَالسَّمْعِ وَالْبَصَرِ وَالْعِلْمِ.

قَالَ الرِّضَاعُ لَا بَأْسَ أَخْبِرْنِي عَنْ مَعْنَى هَذِهِ أَمْعَنِي وَاحِدٌ أَمْ مَعَانٍ مُخْتَلِفَةٌ.

قَالَ سُلَيْمَانُ بَلْ مَعْنَى وَاحِدٍ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَمَعْنَى الْإِرَادَاتِ كُلِّهَا مَعْنَى وَاحِدٍ.

قَالَ سُلَيْمَانُ نَعَمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَإِنْ كَانَ مَعْنَاهَا مَعْنَى وَاحِدٍ كَانَتْ إِرَادَةُ الْقِيَامِ وَإِرَادَةُ الْقُعُودِ وَإِرَادَةُ
الْحَيَاةِ وَإِرَادَةُ الْمَوْتِ إِذَا كَانَتْ إِرَادَتُهُ وَاحِدَةً لَمْ يَتَقَدَّمْ بَعْضُهَا بَعْضاً وَلَمْ يُخَالِفْ بَعْضُهَا بَعْضاً
وَكَانَ شَيْئاً وَاحِداً.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّ مَعْنَاهَا مُخْتَلِفٌ.

قَالَ عَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْمُرِيدِ أَمْ هُوَ الْإِرَادَةُ أَوْ غَيْرُهَا.

قَالَ سُلَيْمَانُ بَلْ هُوَ الْإِرَادَةُ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَالْمُرِيدُ عِنْدَكُمْ يَخْتَلِفُ إِنْ كَانَ هُوَ الْإِرَادَةُ.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Allahu Ekber! Öyleyse irade, Allah’ın ezeli sıfatlarından olsa dahi hadistir ve Allah herhangi bir şeyi irade etmemiştir! Ezeli olan bir şey, meful ve mesnû olamaz.”

Süleyman dedi ki: “Eşya irade değildir ve Allah herhangi bir şeyi irade etmemiştir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Vesvese ediyorsun. Acaba Allah, yaratılmasını ve icat olmasını irade etmediği bir şeyi mi yarattı? Bu, ne yaptığını bilmeyen bir kimsenin sıfatıdır. Allah Teâlâ bu gibi sözlerden münezzehtir.”

Süleyman dedi ki: “Efendim, iradenin aynen *Semî, Basir* ve *İlim* gibi olduklarını size arz ettim.”

Bu arada Me’mun söze karışarak: “Yazıklar olsun sana ey Süleyman! Bu yanlış sözü ne kadar tekrarlıyorsun! Bunu bırak, başka konular seç; çünkü başka cevap veremiyorsun.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bırak konuşsun, sözlerini kesmeyin; çünkü kendisinin haklı olduğuna dair delil getiriyor. Devam et, ey Süleyman!”

Süleyman dedi ki: “İradenin aynen *Semî, Basir* ve *İlim* gibi olduklarını arz ettim.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Önemli değil, söyler misin iradenin sadece bir manası mı vardır, yoksa çeşitli manaları da var mıdır?»

Süleyman dedi ki: “İradenin sadece bir manası vardır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse bütün iradelerin manası aynı mıdır?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Eğer bütün iradelerin manası aynı olursa kalkmakla oturmanın, yaşamla ölümün manası aynı olur. Eğer Allah’ın iradesi bir olursa hiçbir irade birbirinden önce ve farklı olamaz ve hepsi bir şey olur.”

Süleyman dedi ki: “İradenin manaları birbirinden farklıdır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Peki Mürid (*irade eden*) iradenin kendisi midir, yoksa başka bir şey midir?”

Süleyman dedi ki: “*Mürîd*, iradenin kendisidir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse size göre *mürîd* muhtelifdir; çünkü o, iradenin aynıdır.”

قَالَ يَا سَيِّدِي لَيْسَ الْإِرَادَةُ الْمُرِيدَ.

قَالَ عَ فَإِلْإِرَادَةُ مُحَدَّثَةٌ وَإِلَّا فَمَعَهُ غَيْرُهُ أَفْهَمَ وَزِدْ فِي مَسْأَلَتِكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ فَإِنَّهَا اسْمٌ مِنْ أَسْمَائِهِ.

قَالَ الرِّضَا عَ هَلْ سَمِّيَ نَفْسُهُ بِذَلِكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَا لَمْ يُسَمَّ نَفْسُهُ بِذَلِكَ.

قَالَ الرِّضَا عَ فَلَيْسَ لَكَ أَنْ تُسَمِّيَهُ بِمَا لَمْ يُسَمَّ بِهِ نَفْسُهُ.

قَالَ قَدْ وَصَفَ نَفْسَهُ بِأَنَّهُ مُرِيدٌ.

قَالَ الرِّضَا عَ لَيْسَ صِفَتُهُ نَفْسُهُ أَنَّهُ مُرِيدٌ إِخْبَارًا عَنْ أَنَّهُ إِرَادَةٌ وَلَا إِخْبَارًا عَنْ أَنَّ الْإِرَادَةَ

اسْمٌ مِنْ أَسْمَائِهِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لِأَنَّ إِرَادَتَهُ عِلْمُهُ.

قَالَ الرِّضَا عَ يَا جَاهِلُ فَإِذَا عَلِمَ الشَّيْءَ فَقَدْ أَرَادَهُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ أَجَلٌ.

قَالَ عَ فَإِذَا لَمْ يُرِدْهُ لَمْ يَعْلَمْهُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ أَجَلٌ.

قَالَ عَ مِنْ أَيْنَ قُلْتَ ذَلِكَ وَمَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ أَنَّ إِرَادَتَهُ عِلْمُهُ وَقَدْ يَعْلَمُ مَا لَا يُرِيدُهُ أَبَدًا

وَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ - وَلَيْنَ شَيْئًا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ فَهُوَ يَعْلَمُ كَيْفَ يَذْهَبُ بِهِ وَ

هُوَ لَا يَذْهَبُ بِهِ أَبَدًا.

قَالَ سُلَيْمَانُ لِأَنَّهُ قَدْ فَرَعَ مِنَ الْأَمْرِ فَلَيْسَ يَزِيدُ فِيهِ شَيْئًا.

قَالَ الرِّضَا عَ هَذَا قَوْلُ الْيَهُودِ فَكَيْفَ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ إِنَّمَا عَنِيَ بِذَلِكَ أَنَّهُ قَادِرٌ عَلَيْهِ.

Süleyman dedi ki: “Efendim, irade *mürîd*’in aynı değildir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “O halde irade hadistir. Böyle olmazsa Allah ile beraber başka birinin de olması gerekir. Bunu iyice anla ve sorularına devam et.”

Süleyman dedi ki: “İrade Allah’ın isimlerinden biridir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Acaba Allah kendisini bununla mı adlandırdı?»

Süleyman dedi ki: “Hayır, o kendisini bununla adlandırmadı.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse kendisini adlandırmadığı bir şeyle senin O’nu adlandırmaya hakkın yoktur.”

Süleyman dedi ki: “Kendisini *Mürîd* (*irade eden*) olarak vasıflandırmıştır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Kendisini *Mürîd* olarak vasıflandırması, kendisinin irade olduğunu veya iradenin onun isimlerinden olduğunu da bildirmek manasına gelmez.”

Süleyman dedi ki: “Çünkü iradesi ilminin aynıdır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey cahil! Allah’ın herhangi bir şeyi bilmesi, onu irade ettiği anlamına mı gelir?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: «Eğer onu irade etmezse bilgisinin olmadığını göstermez mi?»

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bunu da nereden çıkardın? Allah’ın iradesinin, ilminin aynı olduğuna delilin nedir? Hâlbuki Allah bazen, her şeyi biliyor, ama onu asla irade etmiyor. İşte şöyle buyuruyor: **‘Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız...’** (İsra, 86)’. Allah onu gidereceğini bilir fakat hiçbir zaman onu gidermez.”

Süleyman dedi ki: “Çünkü Allah işini tamamlamış ve elini ondan çekmiştir ve artık ona bir şey ekleyemez.”

İmam (a.s) buyurdu ki: Bu söz Yahudilerin sözüdür. O halde Allah, niçin şöyle buyurmuştur: **‘Bana dua edin, kabul edeyim.’** (Mümin, 60)’ “

Süleyman dedi ki: “Buna kadir olduğunu bildirmek istiyor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Acaba Allah, vefa etmeyeceği (yerine ge-

قَالَ عَ أَفَعِيدُ مَا لَا يَفِي بِهِ فَكَيْفَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ - يَمْنَحُوا اللَّهَ مَا يَشَاءُ وَ يُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ - وَ قَدْ فَرَعَ مِنَ الْأَمْرِ.

فَلَمْ يُحِرْ جَوَابًا.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا سُلَيْمَانُ هَلْ يَعْلَمُ أَنَّ إِنْسَانًا يَكُونُ وَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَخْلُقَ إِنْسَانًا أَبَدًا وَ أَنَّ إِنْسَانًا يَمُوتُ الْيَوْمَ وَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَمُوتَ الْيَوْمَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ نَعَمْ.

قَالَ الرِّضَاعُ فَيَعْلَمُ أَنَّهُ يَكُونُ مَا يُرِيدُ أَنْ يَكُونُ أَوْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَكُونُ مَا لَا يُرِيدُ أَنْ يَكُونُ. قَالَ يَعْلَمُ أَنَّهُمَا يَكُونَانِ جَمِيعًا.

قَالَ الرِّضَاعُ إِذَنْ يَعْلَمُ أَنَّ إِنْسَانًا حَتَّى مَيِّتَ قَائِمَ قَاعِدٍ أَعْمَى بَصِيرٌ فِي حَالٍ وَاحِدَةٍ وَ هَذَا هُوَ الْمَحَالُ.

قَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَكُونُ أَحَدُهُمَا دُونَ الْآخَرِ.

قَالَ عَ لَا بَأْسَ فَأَيُّهُمَا يَكُونُ الَّذِي أَرَادَ أَنْ يَكُونُ أَوِ الَّذِي لَمْ يُرِدْ أَنْ يَكُونُ.

قَالَ سُلَيْمَانُ الَّذِي أَرَادَ أَنْ يَكُونُ.

فَضَحِكَ الرِّضَاعُ وَ الْمَأْمُونُ وَ أَصْحَابُ الْمَقَالَاتِ.

قَالَ الرِّضَاعُ غَلِطْتُ وَ تَرَكْتُ قَوْلَكَ إِنَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ إِنْسَانًا يَمُوتُ الْيَوْمَ وَ هُوَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَمُوتَ الْيَوْمَ وَ إِنَّهُ يَخْلُقُ خَلْقًا وَ هُوَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَخْلُقَهُمْ فَإِذَا لَمْ يَجُزِ الْعِلْمُ عِنْدَكُمْ بِمَا لَمْ يُرِدْ أَنْ يَكُونِ فَإِنَّمَا يَعْلَمُ أَنْ يَكُونَ مَا أَرَادَ أَنْ يَكُونَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ فَإِنَّمَا قَوْلِي إِنَّ الْإِرَادَةَ لَيْسَتْ هُوَ وَ لَا غَيْرُهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ يَا جَاهِلُ إِذَا قُلْتَ لَيْسَتْ هُوَ فَقَدْ جَعَلْتَهَا غَيْرَهُ وَ إِذَا قُلْتَ لَيْسَتْ هِيَ غَيْرُهُ فَقَدْ جَعَلْتَهَا هُوَ.

tirmeyeceği) sözü mü vaad ediyor? Öyleyse neden şöyle buyurmuştur? **‘O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar. (Fâtır, 1)’**. Yine buyurmuştur ki: **‘Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır. (Rad, 39)’** Acaba gerçekten Allah, elini işten çekmiş midir?”

Süleyman sustu ve cevap vermedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Allah, insanın var olacağını bildiği halde onu yaratmayı asla irade etmemiş olabilir mi? Ya da insanın bugün öleceğini bildiği halde onun bugün öleceğini irade etmemiş olabilir mi?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse Allah, irade ettiği bir şeyin mi olacağını biliyor, yoksa irade etmediği bir şeyin mi?”

Süleyman dedi ki: “Her ikisinin de var olacağını biliyor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “O halde O, insanın aynı anda hem hayatta, hem de ölü olduğunu; hem ayakta, hem de oturduğunu; hem kör, hem de görür olduğunu biliyor. İşte bu, imkânsız bir şeydir.”

Süleyman dedi ki: “Sana feda olayım, Allah bunlardan birinin olacağını biliyor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Önemli değil, öyleyse hangisi var olacak; irade ettiği mi, irade etmediği mi?”

Süleyman dedi ki: “İrade ettiği.”

İmam (a.s) , Me’mun ve meclisteki âlimler hep birlikte güldüler.

İmam (a.s) buyurdu ki: “Hata ettin ve önceki sözünden döndün. Daha önce ‘Allah, insanın bugün öleceğini biliyor, ama onun bugün öleceğini irade etmiyor; mahlûkatı yaratıyor, ama onları yaratmayı irade etmiyor’ diyordun. Sizin açınızdan irade etmediği şeyleri bilmek caiz olmadığına göre, demek ki sadece icat olmasını irade ettiği şeyleri biliyor!”

Süleyman dedi ki: “Ben kısaca şöyle diyorum; irade ne Allah’tır, ne de Allah’tan başka bir şeydir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey cahil! ‘İrade Allah değildir’ dediğin zaman Allah’tan başka bir şey olduğunu kabul ediyorsun; ‘İrade Allah’tan başka bir şey değildir’ dediğinde ise gerçekte onun Allah olduğunu kabul ediyorsun!”

قَالَ سُلَيْمَانُ فَهُوَ يَعْلَمُ كَيْفَ يَصْنَعُ الشَّيْءَ.

قَالَ ع نَعَمْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ فَإِنَّ ذَلِكَ إِبْتِهَاتٌ لِلشَّيْءِ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَحَلَّتْ لِأَنَّ الرَّجُلَ قَدْ يُحْسِنُ الْبِنَاءَ وَإِنْ لَمْ يَبْنِ وَيُحْسِنِ الْخِيَاطَةُ وَإِنْ لَمْ يَخِطْ وَيُحْسِنِ صَنْعَةَ الشَّيْءِ وَإِنْ لَمْ يَصْنَعْهُ أَبَدًا.

ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا سُلَيْمَانُ هَلْ يَعْلَمُ أَنَّهُ وَاحِدٌ لَا شَيْءَ مَعَهُ.

قَالَ نَعَمْ قَالَ أَفَيَكُونُ ذَلِكَ إِبْتِهَاتًا لِلشَّيْءِ.

قَالَ سُلَيْمَانُ لَيْسَ يَعْلَمُ أَنَّهُ وَاحِدٌ لَا شَيْءَ مَعَهُ.

قَالَ الرِّضَاعُ أَفَتَعْلَمُ أَنْتَ ذَاكَ.

قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَنْتَ يَا سُلَيْمَانُ أَعْلَمُ مِنْهُ إِذَا.

قَالَ سُلَيْمَانُ الْمَسْأَلَةُ مُحَالٌ.

قَالَ مُحَالٌ عِنْدَكَ أَنَّهُ وَاحِدٌ لَا شَيْءَ مَعَهُ وَأَنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ حَكِيمٌ عَلَيْهِ قَادِرٌ.

قَالَ نَعَمْ.

قَالَ ع فَكَيْفَ أَخْبَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ حَتَّى سَمِيعٌ بَصِيرٌ عَلَيْهِ خَبِيرٌ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ

ذَلِكَ وَ هَذَا رَدُّ مَا قَالَ وَ تَكْذِيبُهُ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

ثُمَّ قَالَ الرِّضَاعُ فَكَيْفَ يُرِيدُ صُنْعَ مَا لَا يَدْرِي صُنْعَهُ وَ لَا مَا هُوَ وَ إِذَا كَانَ الصَّانِعُ لَا

يَدْرِي كَيْفَ يَصْنَعُ الشَّيْءَ قَبْلَ أَنْ يَصْنَعَهُ فَإِنَّمَا هُوَ مُتَحَيِّرٌ تَعَالَى اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ.

قَالَ سُلَيْمَانُ فَإِنَّ الْإِرَادَةَ الْقُدْرَةُ.

قَالَ الرِّضَاعُ وَ هُوَ عَزَّ وَجَلَّ يَقْدِرُ عَلَيَّ مَا لَا يُرِيدُهُ أَبَدًا وَ لَا بُدَّ مِنْ ذَلِكَ لِأَنَّهُ قَالَ

تَبَارَكَ وَ تَعَالَى:

Süleyman dedi ki: “Allah herhangi bir şeyi nasıl yaratacağını biliyor mu?”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Evet.”

Süleyman dedi ki: “Bu, o şeyin önceden var olduğuna delildir.”⁹⁰

İmam (a.s) buyurdu ki: “İmkânsız bir şey söylüyorsun. Çünkü bir kişi usta olduğu halde bina yapmayabilir veya terzi olduğu halde dikiş yapmayabilir veya bir şeyin yapılışını çok iyi bilebilir, ama onu hiçbir zaman yapmaz. Ey Süleyman! Acaba Allah, kendisinin tek olduğunu ve başka bir şeyle birlikteliğinin olmadığını biliyor mu?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Bu, kendisiyle birlikte herhangi bir şeyin olduğunu ispat ediyor mu?”

Süleyman dedi ki: “Allah kendisiyle başka bir şeyin olmadığını ve kendisinin de tek olduğunu bilmiyor.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Sen bunu biliyor musun?”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Ey Süleyman! Öyleyse sen Allah’tan daha bilgilisin!”

Süleyman dedi ki: “Bu imkânsızdır.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Sana göre Allah’ın tek olup onunla birlikte bir şeyin olmaması; *Semî, Basir, Hekim* ve *Kadir* bir şeyin olması imkânsızdır.”

Süleyman dedi ki: “Evet.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Öyleyse Allah bilmediği halde nasıl kendisinin Diri, Tek, Semî, Basir, Hekim, Kadir, Alîm ve Habîr olduğunu haber veriyor? Senin bu sözün Allah’ı yalanlamak demektir. Allah Azze ve Celle, bu gibi sözlerden münezzeh ve yücedir. Peki, yapmasını bilmediği bir şeyi nasıl yapmak istiyor? Usta, bir şeyi yapmadan önce onu nasıl yapacağını bilmezse o hakikatte şaşkına döner. Allah Azze ve Celle bu gibi düşüncelerden pek yücedir.”

Süleyman dedi ki: “İrade, güç ve kudretin kendisidir.”

İmam (a.s) buyurdu ki: “Allah Azze ve Celle kesinlikle irade etmediği şeye dahi kadirdir. Böyle de olmalıdır ve bu kesindir. Çünkü Allah, şöyle buyuruyor: ***‘Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan***

وَلَيْنُ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ.

فَلَوْ كَانَتْ الْإِرَادَةُ هِيَ الْقُدْرَةُ كَانَ قَدْ أَرَادَ أَنْ يَذْهَبَ بِهِ لِقُدْرَتِهِ.

فَانْقَطَعَ سُلَيْمَانُ قَالَ الْمَأْمُونُ عِنْدَ ذَلِكَ يَا سُلَيْمَانُ هَذَا أَعْلَمُ هَاشِمِيٌّ ثُمَّ تَفَرَّقَ الْقَوْمُ.

قال مصنف هذا الكتاب كان المأمون يجلب علي الرضا ع من متكلمي الفرق و الأهواء

المضلة كل من سمع به حرصا علي انقطاع الرضا ع عن الحجة مع واحد منهم و ذلك حسدا

منه له و لمنزلته من العلم فكان ع لا يكلم أحدا إلا أقر له بالفضل و التزم الحجة له عليه

لأن الله تعالى ذكره أبى إلا أن يعلى كلمته و يُبَيِّنَ نُورَهُ و ينصر حجته و هكذا وعد تبارك و

تعالى في كتابه فقال - إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا يَعْنِي بِالَّذِينَ آمَنُوا الْأُئِمَّةُ

الهداة ع و أتباعهم و العارفين بهم و الآخذين عنهم ينصرهم بالحجة علي مخالفهم ما داموا

في الدنيا و كذلك يفعل بهم في الآخرة و إن الله لا يخلف وعده.

kaldırırız... (İsra, 86) ' Eğer irade kudretin kendisi olsaydı, kudreti olduğundan dolayı onu gidermeyi irade etmiş olurdu."

Süleyman sustu kaldı. O sırada Me'mun araya girerek: "Ey Süleyman! Bu, Haşimilerin en âlimidir, dedi ve daha sonra meclistekiler dağılmaya başladılar."

Kitabın yazarı Şeyh Saduk (r.a.) bu konu hakkında şöyle demektedir:

Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) delil getirmekten aciz kalmasını ve münazarada mahkûm olmasını çok arzu ettiğinden dolayı dünyanın farklı yerlerinden çeşitli fırka ve mezheplerden tanıdığı ve duyduğu sapkın âlimleri Hazret ile tartışmaya davet ediyordu. Onun bu çabası, İmamın ilmi mevkisine olan kıskançlığı yüzündendi. Ama İmam ile tartışan herkes O'nun üstünlüğünü itiraf ediyor, aleyhlerinde olan delillerini kabullenmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü Allah Tebareke ve Teâlâ, nurunu tamamlamayı ve Hücetine (*İmam'a*) yardımda bulunmayı irade etmişti. Allah, Kitabında şu şekilde vaadde bulunmuştur: **"Şüphesiz peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz. (Mümin, 51)"**. Allah, "iman edenler"le, Hidayet İmamlarını ve onları tanıyan ve dünyada oldukları müddetçe muhalifleri aleyhinde onlardan hüccet (*delil*) alan takipçilerini kastetmektedir. Allah, ahirette de onlara böyle davranacaktır. Şüphesiz Allah, verdiği vaade aykırı şey gerçekleştirmez, sözünden dönmez.

٦٧. باب النهى عن الكلام و الجدل و المراء فى الله عزوجل

- ١- أبى رَحِمَهُ اللهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عِيسَى
عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ أَبِي بصيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع:
تَكَلَّمُوا فِي خَلْقِ اللهِ وَ لَا تَكَلَّمُوا فِي اللهِ فَإِنَّ الْكَلَامَ فِي اللهِ لَا يَزِيدُ إِلَّا تَحْيِيراً.
- ٢- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ
أَبِي جَعْفَرٍ ع أَنَّهُ قَالَ:
تَكَلَّمُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا تَكَلَّمُوا فِي اللهِ.
- ٣- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ ضُرَيْسِ الْكُنَاسِيِّ
عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:
اذْكُرُوا مِنْ عَظَمَةِ اللهِ مَا شِئْتُمْ وَ لَا تَذْكُرُوا ذَاتَهُ فَإِنَّكُمْ لَا تَذْكُرُونَ مِنْهُ شَيْئاً إِلَّا وَ هُوَ
أَعْظَمُ مِنْهُ.
- ٤- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ بُرَيْدِ الْعِجْلِيِّ قَالَ
قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ ع:
خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ص عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَا جَمَعُكُمْ قَالُوا اجْتَمَعْنَا نَذْكُرُ رَبَّنَا وَ نَتَفَكَّرُ
فِي عَظَمَتِهِ فَقَالَ لَنْ تَذْكُرُوا التَّفَكُّرَ فِي عَظَمَتِهِ.
- ٥- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ:
سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ ع يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ أَكَلَ قَلْبَكَ طَائِرٌ لَمْ يُشِيعْهُ وَ بَصْرَكَ لَوْ وُضِعَ
عَلَيْهِ خَرْقٌ إِبْرَةٍ لَغَطَّاهُ تَرِيدُ أَنْ تَعْرِفَ بِهِمَا مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ إِنْ كُنْتَ صَادِقاً فَهَذِهِ
الشَّمْسُ خَلَقَ مِنْ خَلْقِ اللهِ فَإِنْ قَدَرْتَ أَنْ تَمَلَأَ عَيْنَيْكَ مِنْهَا فَهُوَ كَمَا تَقُولُ.

67- Yüce Allah Hakkında İlimsiz Söz, Cidal ve Boş Konuşmanın Yasaklığı Babı

544- (1)... Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Allah’ın yarattığı varlıklar hakkında konuşun; ama Allah’ın (*zâtı*) hakkında konuşmayın; çünkü Allah, hakkında konuşmak kişinin şaşkınlığını arttırmaktan başka şeye yaramaz.”

545- (2)... Aynı senetle Ebu Ubeyde’den aktarılan diğer bir rivayette ise Ebu Cafer’in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediği belirtiliyor:

“Her şey hakkında konuşun; ama Allah’ın *zâtı* hakkında konuşmayın.”

546- (3)... Keza aynı senetle Dureys el- Kunasi’den aktarılan diğer bir rivayette de İmam’ın şöyle dediği belirtiliyor:

“Allah’ın azameti hakkında ne isterseniz söyleyiniz; ancak Allah’ın *zâtı* hakkında konuşmayın, çünkü siz O’nun hakkında ne konuşursanız O onlardan daha büyüktür.”

547- (4)... Yine aynı senetle Burey el- İclî şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurdu:

“Allah Resûlü (s.a.a) ahabının yanına gelerek şöyle buyurdu: ‘Neden bir araya geldiniz?’ Dediler ki: ‘Rabbimizi zikredip O’nun azameti hakkında tefekkür etmek için bir araya geldik.’ Allah Resûlü şöyle buyurdu: ‘Allah’ın azameti hakkındaki tefekkürü asla derkedemezsiniz.’”

548- (5)... Yine aynı senetle Fudayl b. Yesar, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

“Ey Âdemoğlu! Eğer kalbini bir kuş yerse onu doyurmaz ve eğer gözünün üzerine iğne deliği kadar bir şey konsa onu kapatır. Bu halinle mi gök ve yerin melekûtunu kalp ve gözünle tanımaya çalışıyorsun? Eğer sözünde sadıksan öyleyse Allah’ın yaratıklarından olan bu güneşe bak ve eğer gücün varsa onu gözlerinle doldur (*yani gözlerin tam açık olarak ona bak, eğer bunu başarabilirsen*), o zaman senin söylediğin gibidir.”

٦- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - وَ مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا:

قَالَ مَنْ لَمْ يَدُلَّهُ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ دَوْرَانُ الْفَلَكَ وَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ الْآيَاتُ الْعَجِيبَاتُ عَلَيَّ أَنَّ وَرَاءَ ذَلِكَ أَمْرًا أَكْبَرُ مِنْهُ - فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَ أَضَلُّ سَبِيلًا قَالَ فَهُوَ عَمَّا لَمْ يُعَايِنِ أَعْمَى وَ أَضَلُّ.

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنِ الْحَسَنِ الصَّبَّاحِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

تَكَلَّمُوا فِي مَا دُونَ الْعَرْشِ وَ لَا تَكَلَّمُوا فِي مَا فَوْقَ الْعَرْشِ فَإِنَّ قَوْمًا تَكَلَّمُوا فِي اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَتَاهُوا حَتَّى كَانَ الرَّجُلُ يُنَادِي مَنْ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُجِيبُ مِنْ خَلْفِهِ وَ يُنَادِي مَنْ خَلْفَهُ فَيُجِيبُ مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ.

٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَثْعَمِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ شَيْءٍ مِنَ التَّوْحِيدِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَ تَعَالَى اللَّهُ الْجَبَّارُ إِنَّ مَنْ تَعَاطَى مَا تَمَّ هَلَكَ.

٩- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - وَ أَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنتَهَى قَالَ: إِذَا انْتَهَى الْكَلَامُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَمْسِكُوا.

١٠- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

549- (6)... Keza aynı senetle Muhammed b. Müslim, Ebu Abdullah'ın Yüce Allah'ın **“Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik daha da yolunu şaşırmıştır. (İsra, 72)”** ayeti hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Eğer bir kimseyi göklerin ve yerin yaratılması, geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişi, yörünge, güneş ve ayın dönmesi ve şaşırtıcı ayetlerin arkasında bunlardan daha büyük bir işin olduğu konusu hidayet etmiyorsa, o kişi ahirette daha kör ve üstelik daha da şaşkın olacaktır.” Sonra söyle buyurmuştur: “Böyle kişi o göremediği şeylerden ötürü daha kör ve daha şaşkındır.”

550- (7)... Muhammed b. Müslim, Ebu Cafer'in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Arştan aşağı şeylerden konuşun, arş üstü şeylerden konuşmayın; Yüce Allah'ın (*zâtı*) hakkında konuşan bir kavim vardı da şaşırdı, öyle ki ona önünden sesleniyorlardı arkasından cevap veriyor, arkasından sesleniyorlardı önünden cevap veriyordu.”

551- (8)... Abdurrahim el- Kasir, Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) tevhid hakkında bir şey sorduğunu ve İmam'ın ellerini göğse doğru kaldırarak şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Cebbar Allah, yücedir. Şüphesiz kim ona (*Allah'ın zâtı hakkında düşünmeye*) daldıysa helâk oldu.”

552- (9)... Süleyman b. Halid şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki:

“Allah Azze ve Celle: **‘Ve şüphesiz en son varış Rabbinedir. (Necm, 42)’** buyurmuştur. Konuşma gelip Allah'a dayandı mı orda durun, ötesine geçmeyin.”

553- (10)... Muhammed b. Müslim şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) buyurdu ki: “Ey Muhammed! İnsanlar, her zaman ve her şeyden konuşurlar. Öyle ki Allah hakkında bile konuşmaktan çekinmezler. Allah hakkında konuşul-

يَا مُحَمَّدُ إِنَّ النَّاسَ لَا يَزَالُ بِهِمُ الْمُنْطِقُ حَتَّى يَتَكَلَّمُوا فِي اللَّهِ فَإِذَا سَمِعْتُمْ ذَلِكَ فَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

١١- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَذَّاءِ قَالَ قَالَ لِي أَبُو جَعْفَرٍ ع:

يَا زِيَادُ إِيَّاكَ وَالْخُصُومَاتِ فَإِنَّهَا تُورِثُ الشَّكَّ وَتُحْبِطُ الْعَمَلَ وَتُرْدِي صَاحِبَهَا وَعَسَى أَنْ يَتَكَلَّمَ بِالشَّيْءِ فَلَا يَعْفَرُ لَهُ إِنَّهُ كَانَ فِيمَا مَضَى قَوْمٌ تَرَكُوا عِلْمَ مَا وَكَّلُوا بِهِ وَطَلَبُوا عِلْمَ مَا كَفَّوهُ حَتَّى انْتَهَى كَلَامُهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَحَيَّرُوا فَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ لِيُدْعَى مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ فَيُجِيبُ مِنْ خَلْفِهِ وَيُدْعَى مِنْ خَلْفِهِ فَيُجِيبُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ.

١٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي الْبَيْسَعِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّهُ قَدْ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ قَوْمٌ تَرَكُوا عِلْمَ مَا وَكَّلُوا بِهِ وَطَلَبُوا عِلْمَ مَا لَمْ يُوَكَّلُوا بِهِ فَيُجِيبُ مِنْ خَلْفِهِ وَيُدْعَى مِنْ خَلْفِهِ فَيُجِيبُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ.

١٣- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي الْبَيْسَعِ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: دَعُوا التَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ فَإِنَّ التَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ لَا يَزِيدُ إِلَّا تَبَهُؤًا لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَلَا تَبْلُغُهُ الْأَخْبَارُ.

١٤- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي الْبَيْسَعِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع: إِيَّاكُمْ وَالتَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ فَإِنَّ التَّفَكُّرَ فِي اللَّهِ لَا يَزِيدُ إِلَّا تَبَهُؤًا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَلَا يُوصَفُ بِمُقَدَّارٍ.

duğunu duyduğunuz zaman şöyle söyleyin:

‘Tek ve benzeri olmayan Allah ‘tan başka ilâh yoktur.’

554- (11)... Ebu Ubeyde el-Hazza şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle buyurdu: “Ey Ziyad! Düşmanlık oluşturan tartışmalardan uzak dur; çünkü bu tür tartışmalar geride şüpheler bırakır, amellerin düzeyini düşürür, kişiyi alçaltıp helâk olmasına neden olur. Bir şey konuştuğu halde bağışlanmaya bilir. Geçmiş zamanlarda bir kavim vardı. Bunlar yükümlü tutuldukları bilgiyi terk ettiler; buna karşılık kendilerine yasaklanan bilginin peşine düştüler. Derken söz gelip Allah’ın zatına dayandı. Sonuçta şaşkına döndüler. Öyle ki bir adama önünden seslenildiğinde o arkasına dönüp cevap verirdi, arkasından seslenildiğinde önüne bakıp cevap verirdi.”

555- (12)... Süleyman b. Halid şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurdu: “Sizden önce kendilerine verilen ilmi terk edip kendilerine verilmeyen ilmin peşine düşen bir kavim vardı, kısa bir süre geçmedi ki göklerin üstündeki şeyleri sormaya başladılar. Sonra kalpleri hayrete düştü de onlardan birine önünden seslenildiğinde arkasından cevap veriyor, arkasından seslenildiğinde önünden cevap veriyordu.”

556- (13)... Aynı senetle Ebu Carud şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Cafer (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle buyurdu: “Allah’ın (zatı) hakkında düşünmeyi terk edin; gerçekten Allah’ı tefekkür etmek şaşkınlık ve hayretten başka bir şeyi arttırmaz, çünkü gözler Allah Azze ve Celle’yi göremez ve haberler O’na ulaşamaz. (ki onun zatı hakkında haber versin)”

557- (14)... Keza aynı senetle Süleyman b. Halid şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın (zatı) hakkında düşünmekten sakının; gerçekten Allah’ı tefekkür etmek şaşkınlık ve hayretten başka bir şeyi arttırmaz, çünkü gözler Allah Azze ve Celle’yi göremez ve ölçüyle vafedilmez.”

١٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ التُّعْمَانِ وَصَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ فَضِيلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: دَخَلَ عَلَيْهِ قَوْمٌ مِنْ هَوَلاءِ الَّذِينَ يَتَكَلَّمُونَ فِي الرُّبُوبِيَّةِ فَقَالَ اتَّقُوا اللَّهَ وَعَظِّمُوا اللَّهَ وَلَا تَقُولُوا مَا لَا نَقُولُ فَإِنَّكُمْ إِنْ قُلْتُمْ وَقُلْنَا مِنْكُمْ وَمِنَّا ثُمَّ بَعَثَكُمْ اللَّهُ وَبَعَثْنَا فَكُنْتُمْ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ وَكُنَّا.

١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمَقْدَامِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ عَنْ مُنْذِرِ الثَّوْرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ لَنْ تَهْلِكَ حَتَّى تَتَكَلَّمَ فِي رَبِّهَا.

١٧- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَّابٍ عَنْ ضُرَيْسِ الْكُنَاسِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع: إِيَّاكُمْ وَالْكَلَامَ فِي اللَّهِ تَكَلَّمُوا فِي عَظَمَتِهِ وَلَا تَكَلَّمُوا فِيهِ فَإِنَّ الْكَلَامَ فِي اللَّهِ لَا يَزِدُّ إِلَّا تَنِيهَاً.

١٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ الْحَسَنِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ الْوَاسِطِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع إِنَّ النَّاسَ قَبِلْنَا قَدْ أَكْثَرُوا فِي الصِّفَةِ فَمَا تَقُولُ. فَقَالَ مَكْرُوهٌ أَمَا تَسْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ- وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنتَهَى تَكَلَّمُوا فِيمَا دُونَ ذَلِكَ.

١٩- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ مَلِكاً عَظِيمَ الشَّانِ كَانَ فِي مَجْلِسٍ لَهُ فَتَكَلَّمَ فِي الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَقَدَّ فَمَا يَدْرِي أَيْنَ هُوَ

٢٠- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

558- (15)... Fudayl b. Osman, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Allah'ın (zâtı) hakkında konuşan bir kavim İmam Cafer'in yanına geldi. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu: ‘Allah'tan korkun ve O'nun azametini koruyun ve bizim demediklerimizi demeyin; zira siz de deseniz biz de desek, eninde sonunda siz de biz de öleceğiz. Sonra Allah sizi ve bizi diriltecek ve sizi ve bizi istediği yere koyacak.’”

559- (16)... Munzir es- Sevri, Muhammed b. Hanefiyye'den şöyle rivayet etmiştir:

“Bu ümmet Allah hakkında konuşmadıkça asla helâk olmayacaktır.”

560- (17)... Aynı senetle Dureys el- Kunasi şöyle rivayet etmiştir:

Ebu Abdullah (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle buyurmuştur: “Allah'ın (zâtı) hakkında konuşmaktan sakının. O'nun azameti hakkında konuşun, O'nun (zâtı) hakkında değil. Çünkü Allah'ın (zâtı) hakkında konuşmak şaşkınlık ve hayretten başka bir şeyi arttırmaz.”

561- (18)... Zurare, Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediğini rivayet eder:

“Halk arkamız sıra (*Allah'ın*) sıfatları hakkında çok konuşuyor, siz bu konuda ne buyurursunuz?” İmam şöyle buyurdu: “Hoş değil. Yüce Allah'ın şu buyruğunu duymadın mı? **‘Ve şüphesiz en son varış Rabbi-nedir.** (*Necm, 42*)’ Bunun dışındakiler hakkında konuşunuz.”

562- (19)... Zurare b. A'yen, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Büyük bir hükümdar bir gün meclisinde Rab Tebareke ve Teâlâ hakkında yakışıksız bir söz söyledi de anında ortadan kayboldu ve nereye gittiği öğrenilemedi.”

563- (20)... Muhammed b. Müslim, Ebu Cafer'den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

إِيَّاكُمْ وَالتَّفَكَّرَ فِي اللَّهِ وَ لَكِنْ إِذَا أَرَدْتُمْ أَنْ تَنْظُرُوا إِلَيَّ عَظَمَةِ اللَّهِ فَانْظُرُوا إِلَيَّ عِظَمِ خَلْقِهِ.

٢١- أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ حَمَادِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْخُصُومَةُ تَمَحِّقُ الدِّينَ وَ تُحْبِطُ الْعَمَلَ وَ تَوْرِثُ الشَّكَّ.

٢٢- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

يَهْلِكُ أَصْحَابُ الْكَلَامِ وَ يَنْجُو الْمُسْلِمُونَ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ هُمُ التَّجْبَاءُ.

٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

سَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا يُخَاصِمُ إِلَّا رَجُلٌ لَيْسَ لَهُ وَرَعٌ أَوْ رَجُلٌ شَاكٌّ.

٢٤- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ فَضِيلٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ:

قَالَ لِي يَا أَبَا عُبَيْدَةَ إِيَّاكَ وَ أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ وَ الْكَذَّابِينَ عَلَيْنَا فَإِنَّهُمْ تَرَكُوا مَا أُمِرُوا بِعِلْمِهِ وَ تَكَلَّفُوا عِلْمَ السَّمَاءِ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ خَالِقُوا النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ وَ زَايِلُوهُمْ بِأَعْمَالِهِمْ إِنَّا لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ فِينَا عَاقِلًا حَتَّى يَعْرِفَ لَحْنَ الْقَوْلِ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ.

٢٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ الْغِفَارِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِيَّاكُمْ وَ جِدَالَ كُلِّ مَفْتُونٍ فَإِنَّ كُلَّ مَفْتُونٍ مُلَقِّنٌ حُجَّتَهُ إِلَيَّ انْقِصَاءَ مُدَّتِهِ فَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّتُهُ أَحْرَقَتْهُ فِتْنَتُهُ بِالنَّارِ - وَ رَوَى شَغْلَنُهُ خَطِيبَتُهُ فَأَحْرَقَتْهُ.

“Allah’ın zatı hakkında düşüncelere dalmaktan sakının! Fakat O’nun büyüklüğünü anlamaya çalışmak istediğiniz zaman, yarattıklarının büyüklüğüne bakın.”

564- (21)... Ebu Basir, Ebu Cafer’den (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) şöyle dediğini duyduğunu rivayet etmiştir:

“Çekişmek dini mahveder, ameli batıl eder, şek doğurur.”

565- (22)... Aynı senetle Ebu Basir, Ebu Abdullah’tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Kelâm ehli (*Allah’ın zatı hakkında konuşanlar*) helâk olacaklardır ve Müslümanlar kurtuluşa ereceklerdir. Gerçekten Müslümanlar işte onlar asil ve soylu olanlardır.”

566- (23)... Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir:

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “Sadece takvası olmayan veya şekke düşen kimse çekişir.”

567- (24)... Ebu Ubeyda, Ebu Cafer’in (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ey Ebu Ubeyde! Birbirleriyle (*Allah’ın zatı konusunda*) tartışıp, cidal eden kimselerden ve bize yalan isnatta bulunanlardan uzak dur. Gerçekten onlar kendilerine verilen ilmi terk ederek göklerin ilmini seçtiler. Ey Ebu Ubeyde! İnsanlarla ahlâkları ölçüsünde geçinin ve davranışları ölçüsünde onlardan uzak durun. Gerçekten biz konuşma tarzını bilmeyen kimseyi akıllı kişilerden saymayız.” Daha sonra bu Ayet-i Kerime’yi okudu: “*Andolsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın. (Muhammed, 30)*”

568- (25)... Cafer b. Muhammed, Ebu Abdullah’ın (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) Resûlullah’tan (s.a.a) şöyle rivayet ettiğini nakletmiştir:

“Tüm cidal eden fitnecilerden uzak durun, gerçekten tüm fitneciler süreleri bitene kadar delillerini (*fitnelerini*) ilga ederler ve her ne zaman süresi biterse fitnesi onu ateşle yakar.” Ve rivayet olunmuştur ki: “Hataları onu kendi kendisiyle meşgul ederek yakar.”

٢٦- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى قَالَ قَرَأْتُ فِي كِتَابِ عَلِيِّ بْنِ بِلَالٍ:

أَنَّهُ سَأَلَ الرَّجُلَ يَغْنَى أَبَا الْحَسَنِ ع أَنَّهُ رَوَى عَنْ آبَائِكَ ع أَنَّهُمْ نَهَوْا عَنِ الْكَلَامِ فِي الدِّينِ فَتَأَوَّلَ مَوَالِيكَ الْمُتَكَلِّمُونَ بِأَنَّهُ إِنَّمَا نَهَى مَنْ لَا يُحْسِنُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِيهِ فَأَمَّا مَنْ يُحْسِنُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِيهِ فَلَمْ يَنْهَ فَهَلْ ذَلِكَ كَمَا تَأَوَّلُوا أَوْ لَا فَكَتَبَ عَ الْمُحْسِنُ وَ غَيْرَ الْمُحْسِنِ لَا يَتَكَلَّمَ فِيهِ فَإِنَّ إِثْمَهُ أَكْثَرَ مِنْ نَفْعِهِ.

٢٧- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْمُعَلِّيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبُصْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ:

سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَ مَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَي الْعِبَادِ قَالَ أَنْ يَقُولُوا مَا يَعْلَمُونَ وَ يَقِفُوا عِنْدَ مَا لَا يَعْلَمُونَ.

٢٨- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَجَرَةَ عَنْ إِبرَاهِيمَ بْنِ أَبِي رَجَاءٍ عَنْ أَخِي طِرْبَالٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ كَفَّ الْأَذَى وَ قَلَّهَ الصَّخْبُ بَزِيدَانَ فِي الرِّزْقِ.

٢٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ نَجِيَّةِ الْقَوَّاسِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ:

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَ مُرْ أَصْحَابَكَ أَنْ يُكْفُوا مِنَ أَلْسِنَتِهِمْ وَ يَدْعُوا الْخُصُومَةَ فِي الدِّينِ وَ يَجْتَهِدُوا فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

٣٠- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُنْتَنِيٍّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ لَا يُخَاصِمُ إِلَّا شَاكٌ أَوْ مَنْ لَا وَرَعَ لَهُ

569- (26)... Ali b. Bilal, İmam Musa Kazım'dan (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l Hasan'a (*İmam Musa Kazım aleyhisselâm*) dedim ki sizin babalarınızın insanları din hakkında konuşmaktan sakındırdıkları rivayet ediliyor. Bu, sizin mütekellim dostlarınız tarafından Allah'ın zatı konularında iyi konuşamayanların bu işten sakındırıldığı, ama bu konularda iyi konuşabilenlerin sakındırılmadığı şeklinde tevil edilmektedir. Acaba onların tevil ettikleri gibi midir, yoksa değil midir?"

İmam Musa Kazım (a.s) ona cevaben şöyle yazdılar: "İyi konuşan olsun ya da olmasın, bu konularda konuşmasın. Gerçekten onun günahı faydasından daha çoktur."

570- (27)... Cafer b. Sema'e, pek çok kişiden Zurare'nin şöyle dediğini rivayet eder:

Ebu Cafer'e (*İmam Muhammed Bakır aleyhisselâm*) "Allah'ın kulları üzerindeki hücceti nedir?" diye sorduğumda şöyle buyurdular: "Bildiklerini söylemeleri ve bilmedikleri hususunda durmalarıdır."

571- (28)... Ebu Tirbal, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle duyduğunu rivayet etmiştir:

"Eziyet etmekten sakınmak, cidal ve bahsetmeyi azaltmak rızkı artırır."

572- (29)... Ali b. Yaktin şöyle rivayet etmiştir:

İmam Kazım (a.s) şöyle buyurmuştur: "Dostlarına dillerini korumalarını, dinde çekişmeyi terk etmelerini ve Aziz ve Celil olan Allah'a ibadet hususunda çaba göstermelerini emret."

573- (30)... Ebu Basir, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

"Şüpheli veya takva sahibi olmayanların dışında kimse birbiriyle çekişip münakaşa etmez."

٣١- وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي حَفْصِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:

قَالَ مُتَكَلِّمُو هَذِهِ الْعِصَابَةِ مِنْ شَرِّ مَنْ هُمْ مِنْهُ مِنْ كُلِّ صِنْفٍ.

٣٢- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْخَضْرَمِيِّ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع: يَا مُفَضَّلُ مَنْ فَكَرَ فِي اللَّهِ كَيْفَ كَانَ هَلَكَ وَ مَنْ طَلَبَ الرِّئَاسَةَ هَلَكَ.

٣٣- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع أَنَّ النَّبِيَّ ص قَالَ:

لَعَنَ اللَّهُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ شُحًّا يَغْنَى الْجِدَالَ لِيُدْحِضُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ.

٣٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّقَّارُ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ الْبَجَلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنَا زَعِيمُ بَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ وَ بَيْتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ وَ بَيْتٍ فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقًّا.

٣٥- أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ النَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي هَاشِمٍ عَنْ كُثَيْبِ بْنِ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع:

لَا يُخَاصِمُ إِلَّا مَنْ قَدْ ضَاقَ بِمَا فِي صَدْرِهِ.

574- (31)... Aynı senetle Ömer b. Abdulaziz Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Bu grup mütekellimler (*birbirleriyle bahseden kimseler*) kendi grupları arasında bulunanların en kötü olanlarıdır.”

575- (32)... Mufaddal b. Ömer, Ebu Abdullah'tan (*İmam Cafer Sadık aleyhisselâm*) şöyle rivayet etmiştir:

“Ey Mufaddal! Kim Allah'ın nasıl olduğunu düşünürse helâk olur ve kim riyaset peşinde koşarsa helâk olur.”

576- (33)... Mes'ede b. Sadakat, Cafer b. Muhammed'den (a.s) , O da babalarından Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Allah, dinlerini kıt ve sınırlı tutanlara, yani hakkı batılla geçersiz kılmak için cidal edenlere lânet etsin.”

577- (34)... İsmail b. Ebu Ziyad, Cafer b. Muhammed'den (a.s) , O da babalarından Resûlullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Ben, hak üzere olsa da cidal ve tartışmayı terk eden kimseye cennetin en yüksek yerinden, ortasından ve bahçesinden bir ev garanti ediyorum.”

578- (35)... Kuleyb b. Muaviye şöyle rivayet etmiştir:

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “Sadece göğsünde olan şeyle daralan kimse çekiştir.”

Son Notlar

1- Ricâl, Necaşi, s. 63

2- Danişname-i Cihan-ı İslam, İbn Nedim, s. 232–235

3- Allah’tan başka ilah yoktur.

4- Bu tür tabirler birçok rivayette yer almıştır. Eğer hadislerin, Masumlar’dan (aleyhimus-selâm) nakledildiğine yakın edersek şu şekilde söylemek zorundayız: Bu büyük zatlar yüce marifetleri açıklamak için kelime ve tabirlerin yetersizliği yüzünden kendi zamanlarındaki insanların daha iyi anlayabileceği temsil, tabir ve kelimeleri kullanmak zorunda kalmışlar ve bu nedenle de mücerret ve manevî tabirleri maddî ve hissel kalıplarda dile getirmişlerdir. (mütercim)

5- Sahihu Müslim, c. 1, s. 41 (rivayeti Halid b. El Hiza’dan nakletmektedir.)

6- “Dinin başlangıcı O’nu (Allah’ı) tanımaktır. O’nu tanımanın kemâli, O’nu doğrulamaktır. O’nu doğrulamanın kemâli, O’nu birlemektir. O’nu birlemenin kemâli, sırf O’na yönelmektir (ihlâs). Sırf O’na yönelmenin (İhlâsın) kemâli, sıfatları O’ndan nefyetmektir. Çünkü her sıfat, mevsuftan başka olduğunun tanığı, her mevsuf da sıfattan ayrı olduğunun şahididir. Bu nedenle, Allah’ı vafeden, O’nu (o sıfata) yanaşık kılmış olur. O’nu yanaşık kılan, O’nu ikilemiş olur. O’nu ikileyen, O’nu parçalara bölmüş olur. O’nu parçalara bölen, O’nu tanımamış olur. O’nu tanımayan, O’na işaret etmiş olur. O’na işaret eden, O’nu sınırlamış olur. O’nu sınırlayan, O’nu sayıya sokmuş olur.” (Nehc’ül-Belâğa, birinci hutbenin başları).

Bu beyan, tevhid hakkında eşi benzeri görülmemiş en güzel açıklamadır. Açıklamanın birinci bölümünün özü şudur: Allah’ı tanımanın kemâl yönündeki son aşaması, sıfatları O’ndan nefyetmektir. Birinci bölüme bina edilen ikinci bölümün, yani “Bu nedenle, Allah’ı vafeden, O’nu (o sıfata) yanaşık kılmış olur.” ifadesinden sonuna kadar olan bölümün özü ise şudur: Yüce Allah için birtakım sıfatlar ispat etmek, O’nun hakkında mümkün olmayan sınırlamaya bağlı sayısal birliği ispat etmeyi gerektirir. Bu iki mukaddimeden çıkan sonuç ise şudur: Allah’ı tanımanın kemâli, sayısal birliği O’ndan nefyedip, başka bir anlamdaki birliği O’nun hakkında ispat etmektir. Hz. Ali’nin (aleyhisselâm) bu açıklamadan maksadı da işte bu anlamdaki birliği (tevhidi) ispat etmektir.

Sıfatları O’ndan nefyetmek konusuna gelince; Hz. Ali (aleyhisselâm), “Dinin başlangıcı O’nu tanımaktır.” sözüyle bunu açıklamıştır. Çünkü açıktır ki, Allah’ı hiçbir şekilde tanımayan, daha din alanına girmemiştir. Tanıma, bazen tanımayla bağ-

lantılı bir amelle ve tanımanın gereklerini yerine getirmekle birlikte olur, bazen de herhangi bir amelle birlikte olmaz.

Bilindiği gibi amellerle arasında bir tür bağlantı bulunan bilgi, ancak onun amelî gerekleri yerine getirilirse, insanın öz benliğinde sabit ve kalıcı olur. Aksi takdirde, karşıt amelleri yapmakla bilgi zayıflamaya yüz tutarak silinip gider ya da hiçbir etkisi olmayan faydasız bir şeye dönüşür.

Hız. Ali (aleyhisselâm) Nehc'ül-Belâğa'da da aktarılan bir sözünde bu konuda şöyle buyurur: "Bilgi amelle yan yanadır. Bilen amel eder. Bilgi, amele çağırır. Bilgi sahibi, bu çağrıya kulak verirse (bilgi onda kalır), aksi takdirde ondan ayrılıp gider." (Nehc'ül-Belâğa, Kısa Sözler: 366).

Bir şeye yönelik bilgi ve tanıma, ancak bilen ve tanıyan şahsın bilinen ve tanınan şeye samimiyetle bağlanması ve bunu içine ve dışına, gönlüne ve davranışlarına yansıtmamasıyla, yani ruhen ve cismen onun karşısında eğilmesiyle kâmil olur. İnsanın içine ve dışına yayılan bu eğilmeye iman denir. Hız. Ali (aleyhisselâm) "O'nu tanımanın kemâli, O'nu doğrulamaktır." sözüyle bu anlamı kastediyor.

Her ne kadar 'O'nu doğrulamak' olarak adlandırılan bu eğilme (huzu), putperestlerin hem Allah, hem de diğer ilâhlarının karşısında eğildikleri gibi, karşısında eğilen Rabbe ortak koşmakla da mümkünse de, ancak açıktır ki, başkalarından yüz çevirmedikçe bu eğilme tam ve eksiksiz bir boyun eğme sayılamaz. Dolayısıyla ilâhlardan biri karşısında eğilme, diğerlerinden yüz çevirme ve onlara bir tür baş kaldırma anlamını taşır. Böylece Allah'ı doğrulamak ve makamı karşısında eğilmek, ancak çok sayıda ilâhlara inançtan vazgeçip onlara tapmaktan kaçınmakla kâmil olur. "O'nu doğrulamanın kemâli, O'nu birlemektir" sözü, bunu anlatmak istiyor.

Birlemenin (*tevhid*) de biri diğerinin üstünde çeşitli aşamaları vardır. En üst ve kâmil aşaması, tek ilâha, ilâhlık hakkını eksiksiz teslim etmekle gerçekleşir. Bunun için insanın O'nu 'tek ilâh' olarak adlandırması yetmez. Varlık ve kemâl adına sahip olduğu yaratma, rızık verme, diriltme, öldürme, verme, engelleme gibi her şeyi bütünüyle O'na izafe etmesi gerekir. Bunun yanında eğilme ve tapmayı da O'na hasretmesi, O'na özgülmesi, başkası karşısında hiçbir veçhile eğilmemesi gerekir. Hatta ancak O'nun rahmetini ummalı, ancak O'nun gazabından korkmalı, ancak O'nun katındakine göz dikmeli ve ancak O'nun kapısına yönelmelidir. Başka bir ifadeyle, ilim ve amelde, bilgi ve davranışta sırf O'na yönelmelidir (ihlâs). "Birlemenin kemâli, sırf O'na yönelmektir" ifadesinin anlamı budur.

İnsan sırf Allah'a yönelerek ihlâs makamına erişip Allah'ın yardımıyla Allah'ın dostları arasına girdiği zaman, O'nu hakkıyla tanımaktan, büyüklüğü ve yüceliğine yaraşan bir sıfatla nitelemekten âciz olduğunu anlar. Hatta bazen Yüce Allah'a yakıştırdığı sıfatların, karşılaştığı yapılmış ve yaratılmış şeylerden algıladığı anlamlar ve gözlemlendiği mümkün varlıkların analizinden ulaştığı kavramlar olduğunu görür. Oysa bu yolla algılanan anlamlar, birtakım sınırlı ve kayıtlı kavramlardır ki, birbirini iter, birbiriyle karışma ve birleşmeyi kabul etmezler. Örnek olarak varlık, ilim, kudret,

hayat, rızık, izzet, gına vs. kavramlarına bakabilirsiniz. Sınırlı kavramların birbirlerini itmesinin nedeni, her kavramın öteki kavramdan boşaltılmış olması, öteki kavramı içermemesidir. İlim kavramı ile kudret kavramını ele alırsak, göreceğiz ki, ilmin anlamını tasavvur ettiğimiz zaman kudret anlamını içermeyen bir anlamı tasavvur ediyoruz. İlmin ifade ettiği anlamda, kudretin anlamını bulamıyoruz. Aynı şekilde bir sıfat olarak ilmin anlamını tasavvur ettiğimizde göreceğiz ki; onu, ilim sıfatına sahip olan zatın anlamından ayrı olarak düşünüyoruz.

Bu kavramlar, bilgiler ve algılar, Yüce Allah’a hakkıyla intibak etmekte, Yüce Allah’ı olduğu gibi anlatmakta yetersiz kalırlar. Bu nedenle ihlâs makamına ermiş olan kimse, Rabbini vasfetmede tafafisi mümkün olmayan aczini ve yetersizliğini ikrar etmekten başka bir çaresi olmadığını anlayarak dönüp ispat ettiğini nefyeder ve kurtuluşu olmayan bir hayrete düşer. Hz. Ali’nin sırf O’na yönelmenin (ihlâsın) kemâli, sıfatları O’ndan nefyetmektir. Çünkü her sıfat mevsuftan başka olduğunun tanığı, her mevsuf da sıfattan ayrı olduğunun şahididir” şeklindeki sözünün anlamı budur. Hz. Ali’nin (aleyhisselâm) bu sözlerinin hemen öncesinde hutbenin başındaki sözleri de bizim bu açıklamamızı desteklemektedir. Konu üzerinde derin düşünen zeki bir insan bunu teslim eder. Orada şöyle buyuruyor Hz. Ali (aleyhisselâm): “O, öyle bir mabuttur ki, himmetler yücelere çıkmakla O’nu idrak edemez. Üstün zekâlar derinlere dalmakla O’na ulaşamaz. O, öyle bir mabuttur ki, sıfatının belirli bir sınırı, mevcut bir niteliği, sayılı bir vakti ve süreli bir müddeti yoktur.”

“Bu nedenle, Allah’ı vasfeden, O’nu (o sıfata) yanaşık kılmış olur” ifadesinden sona kadar olan sözleriyle de Hz. Ali (aleyhisselâm), sıfat ispat etmeyi çözümleme yoluyla, Yüce Allah’ın sınırı olmadığı ve sayıya sığdırılmayacağı sonucuna varıyor. Tıpkı birinci bölümdeki sözleriyle tanıma ve bilmeyi çözümleme yoluyla sıfatı nefyetme sonucuna vardığı gibi.

Böylece Allah’a sıfat yakıştırmaya kalkışan, O’nu o sıfata yanaştırmış, o sıfatla yan yana koymuş olur. Çünkü bilindiği gibi sıfat ile mevsuf ayrı ayrı şeylerdir. İki ayrı şeyi bir araya toplamak, onları birbirine yanaştırmakla olur. O’nu sıfatına yanaştıran, O’nu ikilemiş olur. Çünkü bu durumda O’nu bir mevsuf, bir de sıfat olarak ele almış olur. Mevsuf ile sıfat da iki şeydir. O’nu ikileyen, O’nu iki parçaya bölmüş olur. O’nu parçalara bölen, kafasının bir köşesinde akli bir işaretle O’na işaret ederek O’nu bilmemiş, tanımamış olur. O’na işaret eden, O’na sınır belirlemiş, O’nu sınırlamış olur. Çünkü işaret, işaret edenle işaret edilenin arasında bir nevi mesafenin varsayımıyla birinciden başlayıp ikincide biten bir eylem olduğuna göre aralarında işaretin gerçekleşmesi için işaret edilenin işaret edenden ayrı olmasını gerektirir. O’nu sınırlayan, O’nu sayıya sokmuş, O’nu sayısal anlamda birlemiş, «bir» bilmiş olur. Çünkü sayı, varlıksal bölünme ve ayrılmanın gereğidir. Allah bundan münezzehtir, yücedir. [el-Mîzan 6, s. 121–124]

7- Meşiyet ve irade varoluşsal (tekvinî) ve yasal (teşriî) olmak üzere iki kısma ayrılır. Varoluşsal irade ve meşiyet gerçektir, yasal meşiyet ve irade görecelidir. İmam

bu rivayette gerçek nitelikli varoluşsal iradeyi kesin, görecelilik nitelikli iradeyi de azmetme şeklinde vasfetmiştir.

8- Bedevî: Çölde, çadırda yaşayan göçebe.

9- Ahad=(tek) kelimesi el-Vahde (birlik) kelimesinden türemiş sıfattır, el-Vahid (bir) gibi. Ancak el-ahad sıfatı, ne objeler âleminde, ne de zihin içi tasavvur kapsamında çokluk kabul etmeyen şeyler için kullanılır. Bu yüzden sayılmaz ve sayıların kapsamına girmez. el-Vahid ise bundan farklıdır. Çünkü “bir” olan her şey, hem objeler dünyasında hem de zihin içi tasavvur kapsamında bir tür vehimle ya da akli bir varsayımla iki, üç, dört... olmaya açıktır. Böylece bu ek sayıların katılmasıyla çoğalabilir. Ama «ahad» öyle değildir, bir ikincisi ne zaman tasavvur edilirse yine kendisidir, onda bir artış olmaz.

Bu anlamı şöyle bir ifadeyle de somutlaştırabiliriz: Topluluktan bir tek kişi bana gelmedi, dediğin zaman, onlardan bir kişinin gelmesini olumsuzladığın gibi iki ve daha yukarısı kişinin gelmiş olmasını da olumsuzlarsın. Buna karşılık: Bana onlardan bir kişi gelmedi, dediğin zaman, sadece, sayı olarak bir kişinin gelmesini olumsuzluyorsun, bu, onlardan iki ve daha yukarı kişinin gelmesini de olumsuzladığın anlamına gelmez. Bu anlamı ifade etmesinden dolayıdır ki “ahad” kelimesi mutlak olumluluk bağlamında sadece Yüce Allah için kullanılır. Bu konudaki ilginç açıklamalardan biri Ali (a.s.)’ın, Allah’ın birliğini işlediği hutbelerinin birinde geçen şu ifadedir: «O’ndan başkası bir olarak nitelendirildiği zaman, bu, onun az olduğunu ifade eder.» [el-Mîzan, (İhlâs, 1) Tefsir]

10- Bu söz, Hişam’ların söyledikleri bir söz değildir. Nitekim bazı Şia âlimlerine göre Ebu Abdullah ve Ebu’l-Hasan’ın önde gelen arkadaşlarından olan bu iki zat, bu tür görüşleri savunmamışlardır. Seyyid Murtaza “eş-Şâfi” adlı eserinde bu zatlara aklamıştır.

11- Hişam b. Hakem’i Allah’ın cismâniyeti görüşünü benimsemekle suçlarlar. Cahiz, Nazzâm ve Eş’ârî bu fikri ona atfetmekle aşırıya gittiler ve onun şöyle dediğini naklettiler:

“Allah diğer maddi varlıklar gibi bir cisimdir.” Bununla birlikte araştırmalar böyle bir suçlamanın doğru olmadığını ispatlamıştır. Bu, hased sebebiyle yapılmış bir suçlamadır, onun görüşlerinin kuvveti ve doğruluğuna karşı çıkamayan muhalifleri, özellikle Mutezilîler onun ününü lekelemek istediler; çünkü o, münazaralarında, onların öğretilerini çürütmüştü.

12- Hadis: Zayıf. [Allâme Meclisî, Mir’atu’l-Ukul, c.2, s.5]

13- Hadis: Zayıf. [Allâme Meclisî, Mir’atu’l-Ukul, c.2, s.7]

14- Şura, 11

15- Olumsuzlama mezhebinden maksat, sıfatların anlamlarını Yüce Allah’tan olumsuzlamaktır. Mutezile mezhebinin yaklaşımını buna örnek gösterebiliriz. Olumlu sıfatların karşıtlarının olumsuzlanması şeklinde algılanması da bu anlama gelir.

Örneğin, “Allah’ın kadir olmasının anlamı, O’nun aciz olmamasıdır. Âlim olmasının anlamı, cahil olmamasıdır” demek gibi. Teşbih mezhebinden maksat da, Yüce Allah’ın başkalarına benzetilmesidir. -Oysa benzeri hiçbir şey yoktur.- Yani bizdeki gibi, anlamla sınırlı, başkalarından bu özellikleriyle ayrılan sıfatların, O’nun açısından da olumlanması. Yani O’nun kudretinin bizim kudretimiz, O’nun ilminin bizim ilmimiz gibi olması. Eğer O’nun bizimkine benzer sıfatları olursa, bizimkine benzer ihtiyaçları da olur. O zaman da “varlığı zorunlu ilâh” olamaz. Allah bundan münezzehtir.

Teşbihsiz olumlama: O’nun için asıl anlamlarıyla bazı sıfatların olumlanmasıdır. Bu arada bu sıfatlar açısından, mümkün nitelikli varlıklarda rastlandığı türden sınırlandırıcı özelliklerin olumsuzlanması gerekir. Yani sıfat olumlanmalı, ama sıfatın sınırlılığı olumsuzlanmalıdır. [el-Mîzan, c.7, s.61]

16- Bkz. Bakara, 125

17- Bunlar ruh kavramının anlamıyla ilgili rivayetler içinde en değerlileri ve en önemlileridir. Olağanüstü yoğunluktaki gerçekleri içermektedirler. **“Allah yolunda öldürülenlere de ölüler demeyin; hayır, onlar diridirler, ama siz farkında değilsiniz.** (Bakara, 154) “ Bu ayet ve konuya ilişkin diğer ayetler üzerinde iyice düşünüldüğü zaman, bundan daha geniş boyutlu bir gerçek açıklığa kavuşacaktır. Sözüünü ettiğimiz “ruhun soyutluğu”dur. Yani bedenden ayrı, beden ve diğer maddî terkiplerin hükmüne tâbi olmayan bir olgu oluşudur. Ruh, bedenle bir tür birleşim gerçekleştirmiş; onu bilinç, irade ve kavramaya ilişkin öteki nitelikleriyle yönlendirir. Yukarıda söz konusu ettiğimiz ayetler üzerinde düşünüldüğü zaman bu anlam iyice belirginleşir. Bu ayetlerden çıkan sonuca göre insan, kişilik olarak beden değildir. Bedenin ölmesi ile ölmez, onun yok olması ile yok olmaz. Bedensel terkinin ayrışması, elementlerinin dağılması ile ortadan kalkmaz. İnsan bedeninin yok olmasından sonra da varlığını sürdürür, kalıcı nimetler içinde sürekli ve rahat bir hayat yaşar. Ya da bitmez tükenmez bir mutsuzluk girdabında elem verici bir azap çeker. İnsanın ölümden sonraki mutluluğu ya da mutsuzluğu onun karakteristik özelliğine ve amellerine bağlıdır; bedensel olgulara ya da toplumsal yargılara değil.

Açıkça görülüyor ki, bunlar cismanî hükümlerden ayrı hükümlerdir, bütün yönleriyle dünyevi maddî özelliklerden farklıdır. Dolayısıyla insan ruhu bedenden ayrı bir olgudur.

Bu gerçeği pekiştiren ifadelerden biri Yüce Allah’ın şu sözüdür: **“Allah, öldükleri sırada canları alır, ölmeyenleri de uykularında; sonra ölümüne hükmettiğini yanında tutar, ötekilerini de belli bir süreye kadar gönderir.** (Zümer, 42) “ “Teveffî” ve “istifa” deyimleri, bir hakkın eksiksiz olarak tamamıyla alınmasını ifade ederler. Ayet-i kerimde geçen “tutmak”, “almak” ve “göndermek” gibi fiiller, bedenle ruhun farklılıklarını ifade etmektedirler.

Bunlardan biri de şu ayettir: **“Dediler ki: ‘Biz yerde kaybolduktan sonra, biz mi yeni bir yaratılışa olacağız?’ Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr edenlerdir.**

De ki: Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, sizi (canınızı) alır, sonra Rabbinize döndürülürsünüz. (Secde, 10-11)”

Bu ayette Allah, ahireti inkâr eden kâfirlerin kuşkularından birini gündeme getiriyor. Diyorlardı ki: Öldükten ve bedensel terkimimiz ayrıştıktan sonra organlarımız birbirlerinden ayrılır, vücudumuzun her bir parçası bir tarafa dağılır. Görünümümüz başkalaşır ve biz toprağın içinde kayboluruz. Dış âlemi algılamamızı sağlayan duyu-larımız iş görmez hâle gelir. Bütün bunlardan sonra ikinci bir yaratılış mümkün olur mu? Onlara göre bu, imkânsız bir şeydir. Burada Allah elçisine şu cevabı vermesini telkin ediyor: **“De ki: Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, sizi (canınızı) alır.”** Bu ayetten anlıyoruz ki, sizin üzerinize vekil edilen bir melek var; o, sizin canınızı alır ve sizi tutar. Kaybolup gitmenize izin vermez. Onun koruması ve kontrolü altında olursunuz. Toprağa karışıp kaybolan, yalnızca sizin bedenlerinizdir, ruhlarınız değil. “kum=siz” zamiri bunu gösteriyor. Çünkü Yüce Allah, **“sizi (canınızı) alır.”** buyuruyor .

Aşağıdaki ayetleri de bu meseleye örnek olarak gösterebiliriz: **“Ona kendi ruhundan üffledi. (Secde, 9)** “ Yüce Allah bu hususu insanın yaratılışı ile ilgili olarak gündeme getiriyor. Başka bir ayette şöyle buyuruyor: **“Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh, Rabbinin emrindedir. (İsrâ, 85)** “ Burada Yüce Allah “ruh”un köken olarak kendi “emr”inden olduğunu bildiriyor. Bir başka ayette ise “emrini” şöyle tanımlıyor: **“O’nun emri, bir şeyi istedi mi ona, sadece ‘ol’ demektir, hemen olurur. Yücedir O ki, her şeyin melekûtu O’nun elindedir.” (Yâsîn, 82-83)** Bu, “ruh”un “melekuttan olduğu ve onun “ol” kelimesi olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor. Sonra “emr”i bir başka yerde, başka bir nitelikle tanıttıyor: **“Bizim emrimiz bir tektir, göz açıp yumma gibidir. (Kamer, 50)** “ “Göz açıp yumma” ifadesi, gösteriyor ki, “ol” kelimesinden ibaret olan “emir” bir kerede var olan bir olgudur, tedricî bir varoluşu yoktur. O, varlığı zaman ve mekâna bağlı olmaksızın var olur. Bundan da anlaşılıyor ki, emir ve ondan olan ruh, cismanî ve maddî bir varlık değildir. Çünkü cismanî, maddî varlıkların temel özelliği; tedricî bir varoluşa sahip olmaları, zaman ve mekâna bağımlı olmalarıdır. Dolayısıyla insan ruhu cismanîlikle, maddî bedenle ilintili olsa bile, maddî ve cismanî bir olgu değildir.

Ruh ile maddî ve cismanî beden ilişkisinin mahiyetini ortaya koyan birçok ayet vardır. Bir ayet-i kerimede Yüce Allah şöyle buyuruyor: **“Sizi ondan (yani yerden) yarattık. (Tâhâ, 55)”**

Konuya ilişkin diğer örnekleri şöylece sıralayabiliriz: **“İnsanı ateşte pişmiş gibi kuru çamurdan yarattı. (Rahman, 14)** “, **“İnsanı yaratmaya çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir özden, hakir bir sudan yaptı. (Secde, 7-8)”**, **“Andolsun biz insanı çamurdan bir süzmeden yarattık. Sonra onu bir sperma (nutfe) olarak sağlam bir karar yerine koyduk. Sonra spermayı embriyoya (nutfeyi alakaya) çevirdik. Embriyoyu (alakayı) bir parçacık et (mudga) çevirdik, bir parçacık eti kemiklere çevirdik, kemiklere et giydirdik; sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık. Yaratılanların en gü-**

zeli Allah, ne yücedir. (Mü'minûn, 12-14)", "Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik." (Mü'minûn, 14) Ayette geçen "En-şe/El-İnşa", Ragıp el-İsfahani'nin dediği gibi, bir şeyi var edip terbiye etmek demektir. "En-Neş'u ve en-Neş'etu" da aynı anlama gelir. Nitekim Araplar taze delikanlıya "Naşi" derler.

Ayetlerin akışının bu aşamasında yaratma=halk kelimesi yerine var etme=inşa kelimesi kullanılmaya başlanıyor. "Sonra onu yarattık" yerine "Sonra onu başka bir yaratılışla inşa ettik" deniliyor. Bu şekildeki bir ifade değişikliğiyle, önceki maddenin içermediği, birbirlerine yakın olmadıkları yeni bir durumun ortaya çıktığına işaret ediliyor. Çünkü alaka=döllenmiş yumurta, nitelikleri, özellikleri, rengi ve tadı bakımından nutfeden farklı olsa da nutfede bu niteliklerin ve özelliklerin tümünün yerine tamamen benzer olmasa da uyumlu nitelikler ve özellikleri vardır. Kırmızı yerine beyaz rengin olması gibi. Neticede her ikisi de renktir. Ama Yüce Allah'ın bu süreçten sonra gerçekleştirdiği yaratılış bundan tamamen farklıdır. Artık hayat, bilgi ve güç sahibi bir insan vardır. Ve bunun bir de zatının özü vardır ki, biz bunu "ben" diye isimlendiririz. Önceki nutfе, alaka, parçacık et (mudga) ve etle kaplanmış kemik aşamalarında ise bunun yerini tutacak bir özellik söz konusu değildi. Aynı şekilde sözünü ettiğimiz bu önceki aşamalarda hayat, güç ve bilgi gibi nitelik ve özelliklerin yerine tutacak başka olgular da yoktu. Şu halde, öncesinde yokluk bulunan yeni bir oluşumdur bu.

"Buna göre insan, önceleri sürekli değişen, farklı biçimler alan doğal bir cisimdi; sonra Yüce Allah bu donuk ve hareketsiz cismi yeni bir yaratılış sürecine sokarak irade ve bilinç sahibi bir varlık hâline getirdi. Bu yeni haliyle bilinç, irade, düşünce ve olgular üzerinde tasarrufta bulunma, yer değiştirerek ya da değişime uğratarak doğal olgulara ilişkin düzenlemelerde bulunma gibi hareketlerde, faaliyetlerde bulunabiliyor ki cisimler/maddi olgular böyle hareketlerde bulunamazlar. Şu hâlde ruh, cismanî değildir ve ruhun, içine konulduğu yer onun üzerinde etkin değildir.

Ruhun oluşumuna yol açan cisim -ki bu cisim kendisinden ruh var edilen bedendir- açısından ruh, ağacın meyvesi ya da daha uzak bir bağlantıyla kandilin ışığı gibidir. Bu şekilde ruhun bedenle olan ilişkisinin nasıl meydana geldiği ortaya çıkıyor. Ölümle birlikte bu ilişki kopuyor, bağlantı kesiliyor. Şu hâlde ruh varoluşunun ilk aşamasında bedenle aynıdır, sonra ondan yaratılarak ayrı bir olgu olarak ortaya çıkıyor, ardından bütünüyle ondan bağımsız bir yapıya kavuşuyor. Yukarıya aldığımız ayetlerin ifadelerinden çıkan sonuç budur. Bu gerçeği ima ya da dolaylı anlatımla ifade eden başka ayetler de vardır. Titiz bir gözlemci bunları rahatlıkla fark edebilir; doğru yol kılavuzu Yüce Allah'tır. [el-Mizan, (Hicr, 29; Mü'minûn, 14) Tefsir; c.I, s.493-496]

18- Elbette bu iki hadiste o kişilerin Allah'ı görme düşüncesi vardı, yoksa elleri yukarı kaldırıp dua etmenin bir sakıncası yoktur. Tam tersine, rivayetlerde bu şekilde dua edilmesi belirtilmiştir.

19- Çıplak gözle güneşe doğrudan bakamayan insan nasıl olur da Allah'ı görebilme iddiasında bulunur?

20- Bu rivayetten anlaşıyor ki, burada kastedilen görme, somut gözle görme olmadığı gibi, delil aracılığı ile elde edilen kalbî bir inanç da değildir. *“Musa belirlediğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca, ‘Rabbim, kendini bana göster de sana bakayım.’ dedi. (Allah,) ‘Sen beni asla görmeyeceksin; ama şu dağa bak, eğer o yerinde kalırsa, sen de beni göreceksin.’ dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Musa da baygın düştü. Ayılınca, ‘Seni eksiklilerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.’ dedi (Araf, 143)”* Ayette geçen “tecella” fiili “celâ” kökünden gelir. Görünme, ortaya çıkma demektir. Ayette geçen “dekken”, “medkuken” anlamında kullanılmış ve un ufak edilmiş, yerle bir edilmiş demektir. “Harre” fiilinin kökü olan “hurûr,” düşmek; “sa’ka,” ölmek veya duyu organlarının donması ve algılama yeteneklerini yitirmeleri yolu ile bayılmak; “efâka” fiilinin kökü olan “ifâkat” ise, akıl ve duyu organlarının tekrar sağlıklı durumlarına dönmeleri demektir.

Ayetten çıkan anlam şudur: “Musa (kendisi için) belirlediğimiz vakitte (buluşma vaktinde) gelip de Rabbi (kendi kelâmı ile) onunla konuşunca, (Musa) dedi ki: Rabbim bana kendini göster de sana bakayım.” Yani beni sana bakmaya muktedir kıl ki, sana bakıp seni göreyim. Çünkü görmek, bakmanın ve bakmak da imkânına kavuşturulmanın ve bu imkânı bulmanın sonucudur. “(Allah): Sen beni asla görmeyeceksin; ama şu dağa bak.” Musa Peygamber’in yakınında olan ve görebildiği bir dağa işaret ediliyor, “eğer o yerinde kalırsa, beni göreceksin.” Yani sen beni görmeye dayanamazsın. O hâlde şu dağa bak. Ben ona tecelli edeceğim. Eğer o yerinde kalır ve beni görmeye dayanırsa, bil ki, bana bakmaya, beni görmeye dayanabilirsin. “Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti.” Yani onu havaya dağıttı veya onu yerinden koparıp yürüttü. “Musa kendinden geçerek yere düştü.” Gördüğü manzaranın dehşetinden ölü veya baygın durumda yere düştü. “Ayılınca, ‘Sen her türlü noksanlıktan münezzehsin. Tövbe edip sana döndüm...’ dedi.” Yani yaptığım teklifi geri alarak sana döndüm. “Ben, inananların ilkiyim.” Yani ben, senin görülmeyeceğine inananların başında gelirim. Ayetin zahirî anlamı budur.

Eğer ayette sözü edilen görme ve bakma olayını normal avamca anlayışa göre değerlendirecek, bunu gözle görme ve bakma anlamında algılarız. Hiç şüphesiz görme olayının gerçekleşebilmesi için görülen cismin şekil ve renk bakımından benzerinin taslak hâlinde görme cihazında oluşması gerekir.

Kısacası, maddî görme olayının gerçekleşebilmesi için hem görülenin, hem de görenin maddî bir cisme ihtiyacı vardır. Oysa Kur’ân bize Allah’ın hiçbir bakımdan hiçbir şeye benzemediğini kesin bir dille öğretiyor. Allah, cisim veya cisim benzeri bir şey değildir; zaman, mekân ve yön kapsamına girmez. Ne dış dünyada ve ne zihinde hiçbir şey hiçbir bakımdan O’nun benzeri veya yaklaşığı değildir.

Açıktır ki, böylesine yüce bir varlık, bildiğimiz anlamda bir görme olayının konusu olamaz, ne dünyada ve ne ahirette hiçbir taslakla (zihnî suretle) örtüşmesi düşünülemez. Peygamberlerin efendileri olan beş Ulûlâzım Peygamberden biri olan Musa gibi yüce bir peygamberin bu gerçeği bilmeyeceği düşünülemez. Ayrıca onun

insan gözüne bağışlanacak olağan dışı bir güç sayesinde Allah'ı hareketten, zamandan, yönden ve mekândan, maddeden ve maddî niteliklerden münezzeh olarak görmeyi temenni edeceğini de varsayamayız. Çünkü böyle bir söz, ciddiyetten son derece uzak bir kelâm olur. Allah, maddî bir sebebe (meselâ göze) öyle bir güç verebilir ki, bu sebep özünü ve niteliğini kaybetmeyerek madde dışı, miktarla ve zamanla sınırlanamayan yüce bir varlıkla fonksiyonel ilişki kurabilir sözünün ne anlamı olabilir?! Bizim bildiğimiz ve maddî bir fonksiyon olan bu görme olayının maddeden hiçbir iz taşımayan bir varlıkla bağlantı kurması imkânsızdır. Buna göre eğer Musa Peygamber görme isteğinde bulunuyorsa, onun istediği görme şu bildiğimiz gözle görme değildir. Bunun gerektirdiği bir sonuç olarak Allah'ın Musa'nın cevabında imkânsız olduğunu bildirdiği görme de şu gözle görme değildir. Çünkü gözle görmenin imkânsızlığı, soru ve cevap konusu olmayacak derecede apaçık bir gerçektir.

Yüce Allah, bazı ayetlerde görmekten ve ona yakın anlamdaki olaydan söz ediyor ve bunun sabit olduğunu bildiriyor. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi: **“O gün bazı yüzler, parlar güzelleşir ve Rablerine bakar. (Kıyamet, 22-23)”**, **“Gönül gördüğünü yalanlamadı. (Necm, 11)”**, **“Kim Allah'la kavuşmayı özlüyorsa, (bilsin ki,) Allah'ın (bu buluşma için) belirlediği vakit kesinlikle gelecektir. (Ankebût, 5)”**, **“Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? İyi bil ki onlar, Rableri ile buluşmaktan şüphedendirler. İyi bil ki O, her şeyi kuşatmıştır. (Fussilet, 53-54)”**, **“Kim Rabbi ile buluşmayı özlüyorsa, iyi ameller işlesin ve kulluk görevlerinde hiç kimseyi Rabbine ortak koşmasın. (Kehf, 110)”**

Bunlara karşılık görmenin imkânsız olduğunu bildiren ayetler de vardır. Şu ayetler gibi: **“Sen beni asla göremezsin. (Ârâf, 143)”**, **“Gözler O'nu görmez, O gözleri görür. (En'âm, 103)”**

Acaba bazılarının söyledikleri gibi ayetlerde sözü edilen görmekten maksat, kesin bilgidir de bu bilginin kesinliğini vurgulamak için mi görme kavramı kullanılmıştır?

Hiç şüphesiz bu ayetlerde kesin olan bir bilginin varlığı kanıtlanıyor. Fakat mesele bu kesin bilginin mahiyetini belirlemektir. Çünkü biz her kesim bilgiyi, görme ve buluşma gibi görmeye yakın anlam taşıyan kavramlarla tanımlamıyoruz. Nitekim geçmişte İbrahim Peygamber'in, İskender'in ve Kısra'nın yaşadığını onları görmediğimiz hâlde biliyoruz. Yine Londra, Şikago ve Moskova adlı şehirlerin var olduklarını kesin olarak biliyoruz, ama onları görmüş değiliz. Fakat ne kadar vurgulamalı bir ifade kullanmak istersek isteyelim bu bilgiye görme demiyoruz. Meselâ sen, “Ben İbrahim Peygamber'in, İskender'in ve Kısra'nın var olduklarını onları görmüş gibi biliyorum” dersin; fakat “Onları gördüm” veya “görüyorum” demezsin. Bunların yanı sıra “Londra'nın, Şikago'nun ve Moskova'nın var olduklarını biliyorum” dersin ama “Bu şehirleri gördüm” veya “görüyorum” demezsin.

Bundan daha açığı temel aksiyomlar ve postulatlarla ilgili kesin bilgimizdir ki, bunlar genelleme niteliğinde olduğu için somut ve algılanabilir şeyler değildirler. “Bir, ikinin yarısıdır”, “Dört, çift sayıdır” ve “Tamlama, iki ayaktan oluşur” şeklin-

deki sözlerimiz gibi. Bunlar, bilgi diye tanımlamaları uygun olduğu hâlde asla görme diye adlandırmaları uygun olmayan kesin bilgilerdir.

Akıl ve düşünce veya vehim ürünü bütün tasdiki hükümlerde de durum aynıdır. Husulî ilimler diye adlandırdığımız zihni bulgular da böyledir. Bunlara bilgi adını veririz, fakat onları görme kavramı ile ifade etmeyiz. Onlardan “Onları biliyoruz” diye söz ederiz, ama “Onları görüyoruz” demeyiz. Eğer onlarla ilgili olarak görme kavramını kullanırsak, bunu gözlemek ve bulmak anlamında değil, hüküm vermek ve kabul etmek anlamında kullanırız. [“Böyle görüyorum” ifadesini, “Böyle hüküm veriyorum” anlamında kullandığımız gibi.]

Fakat bilgilerimiz arasında öyleleri var ki, onlar hakkında hiç tereddüt etmeden görme kavramını kullanırız. Meselâ, “Benim ben olduğumu görüyorum” ve “Şunu istediğimi, şundan hoşlanmadığımı, şunu sevdiğimi, şundan nefret ettiğimi, şunu arzu ettiğimi, şunu temenni ettiğimi görüyorum” deriz.

Yani, “Kendimi buluyor ve doğrudan doğruya gözlemliyorum. Onunla aramda herhangi bir engel yoktur”, “Algılanabilir olmadığı gibi düşünce ürünü de olmayan iç isteğimi buluyor ve gözlüyorum”, “İç dünyamda hoşlanmama, sevgi, nefret, arzu ve temenni buluyorum.”

Bu sözler,”Senin şunu sevdiğini ve şundan nefret ettiğini görüyorum” şeklindeki sözlerden farklıdır. Çünkü bu sözün anlamı, “Seni bir şekilde gördüm ki, bundan sende sevgi veya nefret olduğu sonucuna vardım” şeklindedir. Oysa insanın kendisinin bir şeyi istediği, bir şeyden hoşlanmadığı, bir şeyi sevdiği veya bir şeyden nefret ettiği şeklinde kendini gördüğünden söz etmesine gelince; o bu sözleri ile bu hâlleri vakia olarak kendinde bulduğunu kastediyor, yoksa birtakım deliller aracılığı ile bu sonuçlara vardığını, akıl yürütme yolu ile varlıklarına hükmettiğini söylemek istemiyor. Tersine, insan bu hâlleri dolaysız olarak ve ip ucu niteliğindeki bir aracın kanıtlamasına başvurmaksızın kendi içinde bulmaktadır.

İnsanın, bilinenleri objektif varoluşları ile bulması şeklinde tanımlayabileceğimiz bu tür bilgiler hakkında görme kavramı yaygın olarak kullanılır. Bunlar insanın kendi kişiliği, iç güçleri, kişilik nitelikleri ve psikolojik sıfatları ile ilgili bilgilerdir. Bunlar üzerinde herhangi bir yönün, zamanın, mekânın veya kendi dışında başka bir cismanî durumun müdahalesi yoktur. Bu gerçekleri iyi kavramak gerekir.

Yüce Allah, görmekten söz ettiği her ayette bu görme ile birlikte bazı özelliklerden de söz ediyor, bu görmeye bazı nitelikler ekliyor. Bu durum bize gösteriyor ki, bu görme ile bizim de kendi aramızda görme diye adlandırdığımız bu bilgi türü kastediliyor. Şu ayette buyrulduğu gibi: **“Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? İyi bilin ki onlar, Rableri ile buluşmaktan şüphededirler. İyi bilin ki O, her şeyi kuşatmıştır. (Fussilet, 53-54)”**

Burada ilk olarak şu gerçek vurgulanıyor: Allah, her şeyde hazırdir veya her şeyde görülmektedir. O herhangi bir yöne, herhangi bir mekâna veya herhangi bir şeye mahsus değildir. Tersine her şeye şahittir, her şeyi kuşatmaktadır. Eğer bir şey O’nu

bulsa, O’nu her şeyin zahirinde ve batınında, kendi vicdanında ve nefsinde bulur. Eğer O’nunla bir buluşma olursa, bu nitelikte olur. Bu buluşma yön, zaman ve mekânın belirleyici olduğu cismanî bir buluşma tarzında olmaz. **“Gönül gördüğünü yalanlamadı. (Necm, 11)”** ayetinde görme olayının gönle izafe edilmesinde de bu yönde bir işaret vardır. Buradaki gönülden maksat, insanın algılayan nefsidir; yoksa göğüs boşluğunun solunda asılı duran et parçası değildir.

Bunun bir başka benzeri, **“Hayır, aslında onların işledikleri günahlar kalplerini paslandırmıştır. Hayır, o gün onlarla Rableri arasında perde çekilecektir. (Mutfafîn, 15)”** ayetleridir. Bu ayet, onlar ile Allah arasında perde olan şeyin işledikleri günahların pası olduğunu kanıtlıyor. Bu pas onların kalpleri ile, yani kendileri ile Rableri arasına girerek onları Rablerini görme şerefinden alıkoymuştur. Eğer Rablerini görebilseler O’nu gözleri ile değil, kalpleri ile yani kendi benlikleri ile göreceklerdir.

Allah, bazı ayetlerde gözlerle görmenin ötesindeki bir başka görme türünün varlığından söz ediyor. Şu ayetlerde buyurduğu gibi: **“Hayır, eğer kesin bilgi ile bilseniz, cehennemini kesinlikle görürsünüz. Sonra da onu yakın gözüyle göreceksiniz. (Tekâsür, 6-7)”**, **“Böylece İbrahim’e göklerin ve yerin melekûtunu (Allah’ın onlar üzerindeki mutlak egemenlik ve saltanatını) gösteriyorduk ki (müşriklerle tartışırken kanıt getirebilsin) ve kesin inananlardan olsun. (En’âm, 75)”** Ayette geçen “melekut” kavramının nesnelerin iç yüzü olduğu, duyumsanabilen görünür tarafları olmadığı belirtilmişti.

Bu gerekçeler şunu ortaya koyuyor: Yüce Allah, bazı ayetlerde göz aracılığı ile gerçekleşen duygusal görmenin ötesinde başka bir görme türünün varlığını açıklıyor. Bu, insanda var olan bir şuur türüdür. İnsan bu şuur aracılığı ile duyumsama ve düşünme aracı kullanmaksızın nefsi ile bir şeyin bilincine varır. İnsanın Rabbi ile ilgili bir şuru vardır. Bu şuur düşünce ve delil kullanma yolu ile sağlanmış bir inançtan başka bir şurudur. İnsan bu şuru doğal olarak gönlünde bulur. İnsan ile bu şuur arasına hiçbir engel girmez. İnsanı bu şurudan gafflete düşüren tek şey, nefsi ile ve işlediği günahlarla meşgul olmasıdır. Bununla birlikte bu gafflet, görülen ve var olan bir şeyden gafil olmaktır. Yoksa bilginin bütünü ile ve kökten kaybolması söz konusu değildir. Ayetlerde asla böyle bir şey yoktur. Ayetlerde bu bilgisizlikten gafflet diye söz edilir. Gafflet, bilginin bilgi ile kaybolmasıdır, yoksa bilginin kökten yok olması değildir. Ayetlerin açıkladığı ve apaçık delillerle doğruladığı gerçek budur. Ehl-i Beyt İmamlarından gelen rivayetler de bu gerçeği teyit etmektedir.

Ayetlerden açıkça anlaşılıyor ki, görme ve buluşma diye adlandırılan bu bilgi türü, **“O gün bir takım yüzler aydınlık, ırlıl ırlıdır. Ve Rablerine bakacaklar. (Kıyamet, 22-23)”** ayetlerinde görüldüğü gibi, kıyamet günü salih kullar için gerçekleşir. Bu şerefe ermenin yeri orasıdır. Dünyada ise insan bedeni ile meşguldür, doğal ihtiyaçlarına dalmıştır, Rabbinin ayetleri aracılığı ile buluşma ve kesin bilgi yolunda yürümektedir, **“Ey insanoğlu, sen Rabbine varan yolda didinip duruyorsun, sonun-**

da O'na kavuşacaksın. (İnşikak, 6)" ayetinde vurgulandığı gibi Rabbi ile buluşmaya varan yolda didinip durmaktadır. Rabbi ile buluşmadan bu bilgiye ulaşamaz. Dönülecek son merciin, varılacak son noktanın Allah olduğunu vurgulayan başka ayetler de vardır.

Bu bilgi türü, Yüce Allah'ın kendisi hakkında var olduğunu bildirdiği ve görme ve kavuşma diye adlandırdığı özel zarurî ilimdir. Bu adlandırmanın hakikat tarzında mı, yoksa mecaz tarzında olduğunun araştırması bizim için önemli değildir. Çünkü bilindiği gibi karineler maksadın bu yolda olduğunu gösteriyor. Eğer tabir hakikat nitelikli ise, bu karineler belirleyici karinelerdir. Eğer tabir mecaz nitelikli ise, karineler caydırıcı karinelerdir. Bu gerçeği böylesine orijinal bir şekilde açıklayan ilk kitap, Kur'an'dır. Elimizdeki içerikleri ile daha önceki semavî kitaplar, Allah ile ilgili bu tür bir bilginin varlığından söz etmemektedir. Bu tür meseleleri ele alan felsefecilerin bize ulaşan incelemelerinde de bu tür bilgiye yer verilmiyor. Çünkü onlara göre huzurî bilgi, sadece bir şeyin kendisini bilmesidir. Bu bilgi türünden ilk kez İslâm bahsetmiştir. Dolayısıyla ilâhî bilgilerin netleşmesinde Kur'an'a çok şey borçluyuz.

Şimdi incelediğimiz ayete dönelim: **«Musa belirlediğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca, 'Rabbim, kendini bana göster de sana bakayım.' dedi. (Âraf, 143)"** ifadesi, Musa Peygamber'den (aleyhisselâm) gelen ve az önce açıkladığımız gibi zarurî ilim anlamı taşıyan bir görme isteğidir. Bilindiği gibi Yüce Allah, Musa Peygamber'i, O'nun ayetlerini gözleyerek elde edilen bilgiyle özel olarak donattı. Sonra buna ek olarak onu peygamber seçmekle, arkasından kendisi ile konuşmakla onurlandırdı ki bu konuşma, ona işitme yolu ile Allah'a ilişkin bilgi kazandırdı. Bu ayrıcalıklar üzerine kendisine ek olarak görme yolu ile de bilgi bağışlanmasını istedi ki, bu bilgi türü, Allah'a ilişkin zarurî bilginin kemal derecesidir. Allah, isteklerin ve arzuların en hayırlı muhatabıdır.

Musa Peygamber'in (aleyhisselâm) istediği, bu tür görmedir; gözle görme anlamındaki görme değildir. Musa gibi büyük bir peygamber, her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah'ı bu şekilde görmenin imkânsız olduğunu bilmemekten yücedir. O Musa Peygamber ki, bu buluşma için seçtiği heyetin Allah'ı görmeyi istemeleri üzerine, **"Hani siz, 'Ey Musa, biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana inanmayız.' demiştiniz. Bunun üzerine, siz bakıp dururken sizi yıldırım kapıverdi..." (Bakara, 55), "Aramızdaki anlayışı kıtların yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? (Â'raf, 155)** "diyerek bu kimseleri anlayışı kıt olmakla nitelemişti. Öyleyken kendisi anlayışı kıt olmaktan kaynaklandığını söylediği bir istekte bulunmaya nasıl yeltenebilir? [el-Mizan, c.8, s.370, 334-341-361]

21- Aslında bu kelimenin kökeninde yatan anlam, objeler dünyasında gözlemlenen şeyin zihne yansımaları ve gerçeğine ulaşılması için algılayıcı güçlerin en güçlülerinden sayılan görme duyusu ile algılayıştır. Ayetin devamında geçen görme ve körlük, bilgi ve cehalet veya iman ve küfürdür. [el-Mizan, c.7, s.434]

22- Ebu Cafer Muhammed b. Numan el-Ahvel

23- Hadis: Zayf. [Allâme Meclisi, Mir'at'u'l-Ukul, c.1, s.347]

24- el-İhticac adlı eserde Hz. Ali'nin (a.s.) bir hutbesinde şöyle buyurduğu kaydedilir. “Delili ayetleridir. Varlığı ispatıdır... Tasavvur edilen her şey O'nun tersinedir... Zatı ve özü bilinen, ilâh olamaz. O, delil ile kendine delâlet eden, bilgi ile kendine ulaştırılan ilâhtır.” Bu hutbedeki en latif konulardan biri, şu güzel cümlede ifade edilmiştir: “Varlığı ispatıdır.” Bu sözle şunu kastediyor: O'nu ispat edecek kanıt, bizzat O'nun dıştaki varlığıdır. Yani O, zihne girmez, akla sığmaz. “Tasavvur edilen her şey O'nun tersinedir” ifadesiyle kastedilen, O'nun zihinsel biçimden başka olduğu değildir. Çünkü bütün dış (objektif) varlıklar böyledir. Tam tersine maksat şudur: Yüce Allah, ne olursa olsun zihinsel tasavvurun hikâye ettiği, anlattığı şeyin tersinedir, o değildir. Dolayısıyla hiçbir zihinsel biçim O'nu kuşatamaz. Hatta O'nun kutsal katının bu tasavvurdan, yani “O her tasavvurun tersinedir” tasavvurundan da münezzehe olduğundan gaffet etmemelisin. “Zatı ve özü bilinen, ilâh olamaz” ifadesi, Yüce Allah'ın herhangi bir bilgiye konu olmaktan, herhangi bir anlama ve algılamaya yenik düşmekten çok daha yüce olduğunu beyan etmek için serdedilmiştir. Çünkü zatı ve özülle bizim bilgi ve tanımımıza konu olan her şey, bizden ve bilгимizden başka bir şeydir ki, bilğimize konu olabiliyor. Fakat Allah bizi de, bilğimizi de kuşatıcıdır; bizi de, bilğimizi de var edici, ayakta tutucudur. Böylece hiçbir şekilde kendimizi ve bilğimizi O'nun zatının kuşatmasından ve egemenliğinin kapsamında olmaktan kurtaramayız. Kurtaramayınca da O'nun hakkında, ayrı bir şeyin ayrı bir şeye olan bilgisi gibi bir bilğimizin olması mümkün değildir. Ali (a.s.) bu gerçeği, “O, delil ile kendine delâlet eden, bilgi ile kendine ulaştırılan ilâhtır” sözülle beyan etmiştir. Yani, kendisine delâlet edecek delili, kendisine doğru kılavuzlayacak kılavuzu var edip kendisine delâlet etmesini, kılavuzlamasını sağlayan delil ve kılavuz, yine Yüce Allah'ın kendisidir. Aynı şekilde bilginin kendisine ulaşmasını, kendisiyle bir tür ilintili olmasını sağlayan, yine Yüce Allah'ın kendisidir. Bunun sırrı şudur: Her şey, ama bütün her şey, O'nun kuşatması ve hegemonyası altındadır. O hâlde bir şeyin O'na yol bularak O'nu kuşatması nasıl mümkün olabilir?! Oysa O, onun kendisini de, yol bulmasını da kuşatmış bulunmaktadır. [el-Mîzan, c.6, s. 135-137]

25- Latif: Bir şeyin içine sızabilen, nüfuz eden ince varlık demektir. [el-Mizan, c.7, s.419]

26- Bu tür tabirler birçok rivayette yer almıştır. Eğer hadislerin, Masumlardan (aleyhimu's-selâm) naklolduğuna yakın edersek bu şekilde söylemek zorundayız: bu büyük zatlar yüce marifetleri açıklamak için kelime ve tabirlerin yetersizliğinden dolayı o zamanın insanların daha iyi anlayabileceği temsil, tabir ve kelimeleri kullanmak zorunda kalıyorlardı. Bundan dolayı soyut ve manevî tabirleri maddi ve hissel kalıplarda dile getirmekteydiler. (mütercim)

27- Araf, 143

28- Enam, 3

29- Çünkü Allah'ın rızası, salih kullarının işledikleri amellerle ilintilidir, bu amellerin sınırlı ve sonlu olmaları hasebiyle bunlara taalluk eden rıza da sınırlı ve sonlu olur.

30- Allah'ın İsimlerinin ve Sıfatlarının Kısımları: Fitrî yönelişten şu sonuç çıkıyor: Yüce Allah'ın sıfatları içinde ilim ve hayat gibi subutî ve olumlu anlam taşıyanları vardır. Bunlar kemâl anlamı içerirler. Onların içinde selbî ve olumsuz anlam taşıyanları da vardır. Bunlar subbuh ve kuddûs gibi tenzih içerikli sıfatlardır. Böylece Allah'ın sıfatları subutî ve selbî sıfatlar olarak ikiye ayrılır.

Yine bu sıfatlar içinde hayat, güç, ilim gibi Allah'ın zâtının aynısı olan, zâtına ek bir nitelik taşımayan sıfatlar vardır. Bunlar zâtî sıfatlardır. Bu sıfatların bir bölümü ise, yaratma ve rızık gibi tahakkukları için daha önce zâtının tahakkukunun farz edilmesini gerektirenler vardır. Bunlar fiilî sıfatlardır. Bunlar Allah'ın zâtına ekli, fiil makamından çıkarılan sıfatlardır. Bu sıfatların anlamı şudur:

Meselâ biz yararlandığımız ve içinde yüzdüğümüz nimetlerin Allah'a nispetini, bir hükümdarın orduya verilmesini kararlaştırdığı erzakın o hükümdara nispeti gibi değerlendirir ve bu nimetlere rızık adını veririz. Bu rızık Allah'a dayandığı için de Allah'a rızık veren adını veririz. Yaratma, rahmet, mağfiret ve diğer fiilî sıfatlar ve isimler de böyledir. Bu sıfatlar Allah'a izafe edilirler ve Allah bu isimlerle anılır; ama hayat, güç gibi zâtî sıfatlarda olduğu gibi bu sıfatların anlamları ile donanmış sayılmaz. Eğer O, bu sıfatlarla gerçek anlamda donanmış olsaydı, bunlar zâtının dışında olmayan zâtî sıfatlar olurlardı. Bu bakımdan Allah'ın sıfatları ve isimleri başka bir bölünme ile zâtî ve fiilî olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Bir başka bölünmeyle de Allah'ın sıfatları ve isimleri, nefsi ve izafi olmak üzere ikiye ayrılırlar. Hayat gibi anlamlarında zât dışında başka bir şeye izafilik bulunmayan sıfatlar nefsi sıfatlardır.

Zât dışında başka bir şeye izafilik anlamı taşıyanlar ise, izafi sıfatlardır. Bu izafi sıfatların bir bölümü, yoktan var etme ve yaratma gibi izafilik anlamının yanı sıra nefsilik anlamı da taşır. Bunlar izafilik içerikli nefsi sıfatlardır. Diğer bir bölümü yaratıcılık ve rızık vericilik gibi sırf izafilik anlamı taşır ki, bunlar katıksız izafi sıfatlardır.

Allah'ın İsimlerinin ve Sıfatlarının Bize ve Birbirine Nispeti: İsim ile sıfat arasında bir fark yoktur. Fakat sıfat, zâtın taşıdığı bir anlama delâlet eder. Bu sıfat, zâtın aynısı olabileceği gibi zâtın başkası da olabilir. Oysa isim, bir sıfatla donanmış bir zâta delâlet eder. Buna göre hayat ve ilim sıfattır. Ama diri ve âlim isimdir. Kelimenin fonksiyonu bir anlama delâlet etmekten, o anlamın ortaya çıkmasını sağlamaktan ibaret olduğuna göre sıfatın ve ismin mahiyeti, o sıfatı ve ismi ifade eden kelimenin ortaya koyduğu anlamdır.

Buna göre hayat kelimesinin içeriği olan hayatın gerçeği, Allah'ın sıfatıdır ve bu sıfat zâtın aynısıdır. Zâtın aynısı olan hayat gerçeği ile donanmış zâtın gerçeği de, Allah'ın ismidir. Bu açıdan diri ve hayat, anlattığımız bakış açısı ile ismin ve sıfatın kendisi olmakla birlikte, ismin ve sıfatın isimleridirler.

Yukarıda değindiğimiz gibi isimlerle ilgili fitrî yönelişimiz bizi şu sonuca götürür: Kâinatta kemâl sıfatları müşahade etmekle kesin hükme varıyoruz ki, Yüce Allah bu sıfatları isim olarak taşıyor. Çünkü O, söz konusu mükemmelliklerin malikidir ve onları bize yansıtmaktadır. Eksiklik ve ihtiyaç içerikli sıfatları müşahade etmekle kesin hükme varıyoruz ki, Yüce Allah bu eksikliklerden münezzehtir, bunların karşıtı olan kemâl sıfatlarını taşımaktadır ve bu kemâl sıfatlarıyla bizdeki eksikliği ve ihtiyacı dilediği kadarı ile gidermektedir. Yani kâinatta ilmi ve gücü müşahade etmekle Yüce Allah'ın ilim ve güç sahibi olarak bu sıfatlarını dilediği ölçüde yarattıklarına yansıttığı hükmüne varırız. Buna karşılık kâinatta cehaleti ve acizliği müşahade etmekle Yüce Allah'ın bunlardan münezzehtir olduğu, karşıtları olan ilim ve güç sıfatlarını taşıdığı ve bu sıfatları ile bizim ilme ve güce olan ihtiyacımızı dilediği oranda giderdiği sonucuna varırız. Diğer sıfatlarda da durum böyledir.

Bundan ortaya çıkıyor ki, varlıkların yaratılış özellikleri, Allah'ın sıfatları aracılığıyla O'nun yüce zâtı ile bağlantılıdır. Yani Allah'ın sıfatları, O'nun zâtı ile yaratıkları arasında aracıdır. Yani Yüce Allah âlim, kadir, rızık veren, nimet bağışlayan olduğu için bize ilim, güç, rızık ve nimet aktarıyor. Bizim cahilliğimiz O'nun ilmi ile, bizim acizliğimiz O'nun gücü ile, bizim zilletimiz O'nun izzeti ile, bizim fakirliğimiz O'nun zenginliği ile ve bizim günahlarımız O'nun affı ve mağfireti ile ortadan kalkıyor. Başka bir deyişle: O, kahrı ile bizi kahreder, sınırsızlığı ile bizi sınırlar, sonsuzluğu ile bize nihayet biçer, yüceliği ile bizi alçaltır, izzeti ile bizi zelil eder, egemenliği ile üzerimizde dilediği hükmü verir, malikiyeti ile üzerimizde dilediği şekilde tasarrufta bulunur. Bu gerçeği iyi anlamak gerekir.

Biz insanlar, saf fitratımızın sezgisi ile bu gerçeğe uygun bir tutum takınmıyoruz. Meselâ Allah'tan zenginlik dileyen kimse, O'na “zengin, aziz ve kadir” isimleri ile dua ediyor, “ey can alan, ey zelil eden Allah, bana zenginlik ver” demiyor. Allah'tan şifa dileyen hasta, “Ey şifa veren, ey afiyet bağışlayan, ey esirgeyen, ey merhamet sahibi Allah, bana merhamet et, bana şifa ihsan et” diye dua eder. Hiçbir zaman, “Ey can alan, ey intikam alan, ey günahkârların yakasına yapışan Allah, bana şifa ver” demez. Bu kural bütün istek türlerimizde geçerlidir. Bizim bu tutumumuz ve hükmümüz, Kur'an tarafından da doğrulanıyor. Kur'an, bu bakış açısının en sadık şahididir. Çünkü ayetlerin sonunda o ayetlerin metinlerinin içerikleri ile uyumlu ilâhî isimler yer aldığı gibi, ayetlerin metinlerinde anlatılan gerçekler yerine uygun bir veya iki ilâhî isimle gerekçelendirilir. Kur'an, semavî kitaplar içinde içeriğini ilâhî isimlerle anlatan, bize isimlerin bilgisini öğreten tek kitaptır.

Açıktça ortaya çıkıyor ki; biz insanlar, Allah'ın isimleri aracılığı ile O'nunla ve isimlerinin görünen âlemimizin alanına dağılmış sonuçları ile O'nun isimleri ile bağlantılıyız. Buna göre Allah'ın cemâl ve celâl isimlerinin şu âleme yansıyan sonuçları, biz insanlar ile O'nun hayat, ilim, güç, izzet, yücelik, ululuk gibi cemâl ve celâl isimleri arasında bağlantı sağlıyor. Sonra da bu isimler, bizimle O'nun, âlemin bütün kesimlerinin bağımsızlıklarında kendisine dayandığı yüce zâtı arasında bağlantı kuruyor. [el-Mîzan, 8/493–494–496]

31- Bu ilimden maksat, zihin içinde tasavvur edilen şekiller değildir. Eğer ilimden maksat bu olsaydı, o zaman Yüce Allah bir bina yapan gibi olurdu. Ki önce evin şeklini ve projesini zihninde tasavvur eder, sonra binayı yapmaya kalkar. Dolayısıyla binayı zihninde tasarladığı gibi bina eder. Böylece zihin içi şekil ile objeler âlemindeki bina arasında uyum olur. Sonra bu bina gün gelir, ama zihin içindeki şekil varlığını sürdürür. Buna küllî ilim denir ve bu ilim Allah için imkânsızdır. Bilakis Allah'ın zâtı, malumuyla birlikte ilmin aynısıdır. Sonra malum objeler dünyasında gerçekleşince, malumun zâtı, Allah'ın ona yönelik ilminin aynısı olur. Bunun ilkine zâtî ilim, ikincisine de fiilî ilim denir.

Zatî sıfatlar O'nun zatından ayrı değildirler, O'nun dışındaki herhangi bir olguyla ilintili olarak algılanmazlar. Fakat bilmenin, aynı şekilde işitme ve görmenin bir türü de vardır ki, zâtın dışında olan fiilî sıfatlardan sayılır. Bu tür bilme ve işitme, kutsal zâtın dışındaki bir olguyla ilintili olarak gerçekleşmektedir. Tıpkı yaratılan, beslenen, yaşayan ve ölen birinin varlığıyla ilintili olarak gündeme gelen yaratma, besleme, yaşatma ve öldürme sıfatları gibi.

Varlıklar özleri ve tözleri itibariyle Allah'ın mülkü ve O'nun tarafından kuşatılmışlardır. Dolayısıyla bunların sesler türünden olanı, O'nun işitmesinin; ışıklar ve renkler türünden olanı, O'nun görmesinin ve hepsi de, türü ne olursa olsun, O'nun bilmesinin kuşatması altındadır. İşte bu tür bir bilme, O'nun fiilî sıfatlarından sayılır. Bu tür bir sıfat, söz konusu fiilin O'nun tarafından gerçekleştirildiği anda gerçekleşir, ondan önce değil. Önceden olmayıp sonra gerçekleşen bu tür sıfatların ispatı, O'nun kutsal ve münezzeh zâtında değişiklik yaşandığı anlamına gelmez. Çünkü bu sıfatlar, fiil bağlamından öteye geçmezler, zâtın dünyasına girmezler. Bu bakımdan, bilmeyi sahip olmanın bir sonucu gibi gösteren ayet, **“Gece ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O, işitendir, bilendir. (Enam, 13)”**, fiil bağlamındaki bilmeyi kanıtlama sadedindedir. Bunu anlamaya çalış. [el-Mîzan, (Hadid, 1-6) Tefsir; 7/43-44]

32- Yüce Allah açısından “Konuşma” da tıpkı diriltme, öldürme, rızık verme, doğru yola iletme ve tövbeyi kabul etme gibi fiillere benzer. Tıpkı bu saydığımız fiiller gibi, onun da gerçekleşmesi, kendisinden önce zâtın tamam olmasına bağlıdır. Bunlar, vacip Zât'ın tamamlanışının bağlı olduğu ve zâtın aynısı olan ilim, kudret ve hayat gibi, sıfatlara benzemez.

Şu hâlde Allah'ın zâtî sıfatları ile onun Zât'nın tamamlılığından sonra tahakkuk eden diğer ilâhî fiiller arasında herhangi bir farkın olmaması mümkün müdür? Hatta bazen bu fiiller zamana intibakı bile kabullenir ve onlarla ilgili olarak zaman geçerli sayılır. **“Musa tayin edilen sürede gelince ve Rabbi onunla konuşunca... (A'raf, 143)”**. Konuşma=kelâm fiilinin de zamana bağlılığını ortaya koymaktadır.

Eş'arilere göre, Allah'ın kelâmı kadimdir. Ancak, onlar “kelâm”ı lafzi konuşmanın delâlet ettiği zihinsel anlamlar olarak açıklamışlardır. Bu anlamlar Allah'ın bilgileridir. O'nun zâtı ile kaim olup tıpkı O'nun zâtı gibi, öncesizdirler. Sesler ve nağmelerden oluşan lafzî kelâma gelince bu sonradan değildir.

Mutezile, “kelâm”ın sonradan olma; fakat eksiksiz bir anlama delâlet eden lafızlar olarak yorumlamışlardır. Lafızların bu anlama yönelik delaletleri de semboliktir. Çünkü normalde kelâm dediğimizde, örfe göre bu anlaşılır. Eş’arilerin nefsi kelâm olarak niteledikleri, nefsi anlamlarsa, bilgi niteliğinde suretlerdir; kelâm değil.

Yüce Allah’ın ilim sıfatını hangi anlamda alırsak alalım; ister zâtı ile tafsili ve başkaları ile icmalî ya da hem zât ile hem de başkası ile tafsili olarak algılsın, zât konumundadır. İlmin bu iki anlamı, zâtın aynısı demektir. Veya var etmeden önce ve zâtın sonra tafsili bilgi olarak algılsın ya da var etmeden ve zâtın sonra tafsili bilgi olarak algılsın, bütün tasvirleriyle her zaman huzurî (sezgisel) bir bilgidir, husulî (zihinsel) bir bilgi değildir.

Meselâ insanda ilim, bilineni huzurî şekilde kuşatmaktır. Bu kuşatma, bedenî güçlerle dışarıdan taslağı soyutlayıp almak yolu ile gerçekleşir. Fakat Yüce Allah’a yakışan biçimi, huzurî kuşatmanın özüdür. Bilinenin daha önce dış dünyada var olmasını gerektiren taslak alma ve bunun için bedenî algılama araçlarına ihtiyaç duyulmasına gelince, bunlar Yüce Allah’tan uzak tutulması gereken eksiklikten kaynaklanır. Kısacası olumlu anlamın özünü O’nun için sabit görürüz, fakat eksikliğe ve ihtiyaca yol açan örneklerin özelliklerini O’ndan uzak tutarız.

Eş’arilerin ve Mutezile bilginlerinin üzerinde tartıştıkları şey, husulî (zihni) türden bir bilgidir ki, objeler dünyasından algılanan kavrayışların varlığına dönüktür ve objeler dünyasındaki sonuçları buna terettüp etmez. Allah’ın olaylara ve eşyaya yönelik bilgisi onların var olmalarıyla özdeşdir. Yani Allah, eşyayı salt varoluşlarıyla bilir. Yoksa O’nun bilgisi bizim bilgilerimiz ve algılarımız gibi eşyadan taslak (zihni suret) almakla olmaz. Allah’ın bir şeyi bilmeye yönelik iradesinin, onun gerçekleşmesine, ortaya çıkmasına yönelik iradesi olmasıdır. Biz şu kanıtı ortaya koymuştuk: Kavramlar ve mahiyetler ancak insanların ya da tür olarak insana yakın olup da zahiri organları ve içsel algılayışları aracılığı ile çevresini algılayabilen canlı türlerinin zihninde gerçekleşir. Kısacası, Yüce Allah kavramları ve itibarî mahiyetleri algılayabileceği bir zihne sahip olmaktan münezzehtir. Çünkü bu tür bir olgunun gerçekleşmesinin özü vehimden başka bir şey değildir. Tıpkı toplumsal koşullardaki itibarî kavramlar ve yokluk kavramı gibi. Eğer böyle olsaydı, Yüce Allah’ın kutsal zâtı, bileşimler mahalli olurdu. Oluşların oluşuna maruz kalırdı. Kelâmı da, yalan ve doğru olma ihtimallerini aynı oranda taşırdı. Daha bunun gibi, Yüce Allah’ın münezzehe olduğu birçok fesat gündeme gelirdi. [el-Mizan, 2/471, 472, 485, 486, 492; 4/42]

33- Allah’ı isimlendirilen yoluyla değil, isim yoluyla tanıdığını zanneden O’na ta’n ettiğini itiraf etmektedir. Zira isim, hadis bir fenomendir sonradan ortaya çıkmıştır, o halde böyle biri Allah’ı da hadis -sonradan var olmuş- kabul etmiş olmaktadır. İsimle, isimlendirilen şeye birlikte tapınmakta olduğunu zanneden biri Allah’a ortak koşuyor demektir. Her kim Allah’ı tavsif ve sıfat yoluyla tanıyıp bu tanıyıyla O’na tapındığını zanneder de vasfolunanı bulup görmeksizin ve idrak etmeksizin tanıdığını sanacak olursa işi gaipliğe -ve neticede mahdudiyete- dökmüş olur, oysaki Allah Teâlâ gaip değildir. Sıfatla mevsufa -sıfatlandırılana- birlikte tapındığını zanneden

kimse *tevhid*'i geçersiz saymış olur, zira sıfat sıfatlandırılan şeyden farklıdır. Her kim mevsuf -sıfatlandırılan- sıfata nispet vererek O'na bu yolla tapındığını sanırsa büyüğü küçük saymış ve Allah'ı, layık olduğu konumda görememiştir." Bunun üzerine "peki, *tevhid* yolu nasıldır?" diye sorulunca İmam şu cevabı verdi: "Bu konuşulabilir, bu çıkmazı aşmanın yolu vardır -yani gerçek anlamda tanıtılacak olursa herhangi bir engel yoktur. Zira hazır, nazır ve şahid olanın bizzat kendisi -zâtı- sıfatından önce tanınır bilinir; gaib olanın ise sıfatı kendisinden önce tanınır bilinir." "Hazır ve şahidin, kendi sıfatından önce bilinmesini açıklar mısınız?" denince İmam şu cevabı verdi: "Yani O'nu tanıma ilmini bilmeli ve kendini O'nunla tanımalıdır; kendini kendin aracılığıyla tanıyıp da onda var olan her şeyin Allah'tan olduğunu ve Allah tarafından var edildiğini anlayarak değil! Tıpkı Yusuf'un kardeşlerinin onu tanıyıp ta "Sen Yusuf değil misin?" diye sormaları ve onun da "Ben Yusufum, bu da benim kardeşim..." demesi gibi... Kardeşleri, Yusuf'u bizzat kendisi ve zatıyla tanıdılar; başka bir vasıtayla -veya tavsif ve nakille- değil; keza zihnî tavsifler, düşünce ve hesaplarla da değil!..." Görüldüğü gibi bu hadis çok net olarak şunu demektedir: Münezzeh Hak Tealâ'yı duyu, his ve düşünce dışında bir yolla tanımak -O'ndan gayrisi için- mümkün ve kolaydır ki gerçek tanıyış budur. Bu durumda münezzeh Hak Tealâ bizzat kendisiyle tanınmış olacak ve o zaman her şey -hatta bizzat tanıyan ve tanıtan da- Hak Tealâ ile tanınacaktır... "Yarattığıyla O'nun arasında, bizzat yarattığından başka hicab yoktur." [kitaptaki] hadisle bu hadisi yan yana koyduğumuzda şu gerçek çıkar ortaya; bu tür gerçek 'tanıma ve marifet'e engel olan şey, insanoğlunun benliği ve dünyaya düşkünlüğüdür. Nitekim çevresindeki her şeyi hatta kendisini bile unutabilmeyi başarıp Rabbu'l Âlemî'nin dergâhına yönelirse gerçek marifete ulaşacak ve O'nu bilip tanıyabilecektir. Şia ve Sünni hadis kaynaklarında geçen meşhur "Nefsini -kendini- tanıyan, Rabbini tanır." mealindeki hadiste kastolunan tanıma "nefsinin aciziyet, ihtiyaç ve hiçliğini tanıma"dır; nelere ve ne gibi kemâllere sahip olduğunu değil... Aksi takdirde gerçek tanıyış ve marifetten mahrum olunacak; izler, deliller, eserler vasıtasıyla tanıma olan "fıkrî ve zihnî yollarla gaib olanı arama" marifetiyle oyalanıp durulacaktır. [Söyleşiler, Allâme Tabatabaî ve Henri Corbin, s.143-145]

34- Kasas, 88

35- Sad, 75

36- Kalem, 42

37- Nur, 35

38- Tevbe, 67

39- Zümer, 67

40- Mufaffin, 15

41- Fecr, 22

42- Bakara, 210

43- Tevbe, 79

44- Bakara, 15

45- Al-i İmran, 54

46- Nisa, 142

47- Maide, 64

48- Hicr, 29

49- İmam (aleyhisselâm) bu rivayette, “Yüce Allah öyle bir isim yarattı ki, harflerle telaffuz edilemez...” diyor. İmam’ın saydığı niteliklerden açıkça anlaşılıyor ki, bu isimden maksat, ne kelime kalıbıdır ve ne zihnî bir kavram olarak bu kelimenin delâlet ettiği anlamdır. Çünkü gerek kelimenin ve gerekse bu kelimenin delâlet ettiği zihnî kavramın İmam’ın saydığı niteliklerle nitelenmeleri anlamsızdır. Bunun böyle olduğu açıktır. İmam’ın daha sonraki sözleri de bu amaca uygun değildir. Buna göre İmam’ın isimden maksadı, eğer ortada bir kelime varsa, o kelimenin işaret ettiği dış gerçektir. Açıktır ki, bu anlamdaki isim, özellikle onun Allah, Tebareke ve Teâlâ şeklinde üçe ayrılışı göz önüne alındığında, ya yüce zatın kendisi veya onunla birlikte var olan ve asla onun dışında olmayandır.

İmam, “bir isim yarattı” diyerek bu ismin yaratılmışlığından söz ediyor. Ne var ki, bu yaratmadan maksat, yaratma fiilinin bilinen anlamı değildir. Bununla kastedilen anlam, yüce zatın, isimlerden bir ismin ortaya çıkmasını sağlayacak şekilde belirmesidir. O takdirde bu rivayet yukarıda yaptığımız şu açıklama ile uyudur: O açıklamada demiştik ki; Allah’ın isimleri birbirine dayanır. Bazıları diğer bazılarının sübutuna aracıdır. Sonunda hepsi öyle bir isme varıp dayanır ki, bunun belli olması, belli olmaması ile aynıdır; yüce zatın o isimle kayıtlanması, hiçbir kayıtlı kayıtlanmaması ile aynı anlama gelir.

İmam’ın, «Açığa vurulan isimler ise Allah, Tebareke ve Teâlâ isimleridir» sözü, bütün özel kemâl yönlerinin varıp dayandığı ve yaratıkların bütün ihtiyaç yönlerinden muhtaç oldukları genel yönlere yönelik bir işarettir. Bu genel yönler üç tanedir. Birincisi, Allah’ın zatının bütün kemâlleri bir araya toplamış olması yönüdür. Bu, “Allah” isminin delâlet ettiği yöndür. Öbürü, kemâl sıfatlarının ve iyiliklere ve bereketlere kaynak olmanın sabit olması yönüdür. Bu yöne “Tebareke” ismi delâlet eder. Bir diğeri, noksanlıkların olmaması ve ihtiyaçların bulunmaması yönüdür. Buna da “Teâlâ” ismi delâlet eder.

İmam’ın «onlara mensup fiil olarak» sözündeki «onlara» zamiri, isimlere dönüktür. Bu sözü ile yukarıda değindiğimiz isimlerin birbirinden çıktığı gerçeğine işaret ediyor. «Bu isimler ve üç yüz altmış sayısını buluncaya kadar diğer en güzel isimler» sözü, Yüce Allah’ın isimlerin doksan dokuz sayısı ile sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

İmam, “O üç isim ise, rükünleri ve perdeleridir” diyor. Bu sözlerin anlamı şudur: Gizli ve saklı olan dördüncü isim, isim olması hasebi ile yüce zatın bir belirlenmesi ve açığa çıkmasıdır. Zâtı itibarıyla gizli ve ortaya çıkmaz olması hasebi ile de onun

ortaya çıkışı ortaya çıkmamasının, belirlenmesi belirlenmemesinin aynısıdır. Biz bu gerçeği bazen şöyle dile getiririz: Yüce Allah sınır yokluğu da dâhil olmak üzere hiçbir sınırla sınırlı değildir, sıfat yokluğu da dâhil olmak üzere hiçbir sıfat O’nu kapsamaz. Bu da, biz insanların bir nitelemesidir. Oysa yüce zât, bu nitelemeden daha yüce ve daha büyüktür.

Bu gerçek, bütün kemâl sıfatlarını bir araya toplayan yüce zâta işaret eden “Allah” isminin, zâtın ve bu gizli ve saklı dördüncü ismin altında zâtın isimlerinden biri olmasını gerektirir. “Tebareke” ve “Teâlâ” isimleri de öyle. Bu üç isim bir arada, biri öbüründen önde olmaksızın o gizli isminin perdeleri ve örtüleridir. Bu üç perde isim, perdelenen dördüncü isimle birlikte hepsi zâtın altındadır. Zâtın kendisine gelince, O’na hiçbir işaret varmaz, hiçbir ifadenin kapsamına girmez. Çünkü onu ima eden her işaret, ondan söz eden her ifade isimlerden bir isimdir ve o isim de anlattığımız şekilde sınırlıdır. Oysa yüce zat bundan ulu ve üstündür.

İmam’ın «İşte **‘De ki: İster Allah’ı çağırın, ister Rahman’ı çağırın. Hangisini çağırırsanız çağırın, en güzel isimler O’nundur’** ayetinin anlamı budur.” şeklindeki sözünden şöyle yararlanabiliriz: Ayetteki “felehu=O’nundur” ibaresindeki zamir “eyyen=hangisini” kelimesi ile bağlantılıdır ki, bu kelime kinayelerden olan bir şart ismidir. Bu kelimenin anlamındaki tek belirlilik, belirliliğin yokluğudur. Açıktır ki, ayette “Rahman” ve “Allah” kelimeleri ile bu kelimelerin kendileri değil, bu iki kelimenin işaret ettiği dış gerçek kastediliyor. Bu yüzden “İster Allah ismi ile ister Rahman ismi ile çağırın” denmemiş, **“İster Allah’ı çağırın, ister Rahman’ı çağırın...”** buyrulmuştur. Buna göre ayetin demek istediği şudur: Bu isimlerin hepsi kendisinden hiç haberdar olmadığımız, hiçbir işaretin yöneltilemeyeceği bir makama ait ve mensuptur. O’na yönelik tek haber ve işaret, hiçbir haberin ve hiçbir işaretin olmamasıdır. Bu gerçeği iyi anlamak gerekir.

Bu rivayette “Tebareke,” “Teâlâ” ve “O’nu uyuklama ve uyku tutmaz” ifadeleri de Allah’ın ismi olarak geçiyor. Bu, sıfatlarından biri ile anılan zâta delâlet eden her şeyin isim olarak ele alındığını gösteriyor. Yoksa ismin bir edebî terim olarak anlamı kastedilmemiştir.

Bu rivayet, genel incelemelerin ve alışılan anlayışların üzerinde ve uzağında olan bir meseleye işaret eden seçkin rivayetlerden biridir. Bundan dolayı bu rivayeti açıklarken sadece işaretlerle yetindik. Rivayetin tam bir açıklaması ise konumuzun sınırlarını aşan, geniş bir inceleme ile gerçekleştirilebilir. Yalnız bu konuda yapılacak inceleme, “Allah’ın İsimlerinin ve Sıfatlarının Bize ve Birbirine Nispeti” [“Zâtı Sıfatlar Ve Fiilî Sıfatlar Hakkında” babının dip notu] hakkında yaptığımız incelemenin çerçevesini aşmaz. Okuyucuya tavsiyem, bu meselenin kafasında iyice aydınlanmasını sağlayıncaya kadar o incelememizi dikkatli bir şekilde irdelemesidir. Başarı Allah’tandır. [el-Mizan, c.8, s.508–510]

50- Tuheful Ukûl’de geçen Sedir hadisinden iktibas ettiğimiz bu metin İmam Cafer Sadık (a.s.)’ın kelamındandır: “Allah’ı, kalbi vehim ve zan yoluyla (zihnî ve fikrî

tasavvurlarla) tanıyabildiğini zanneden müşriktir.” “Eğer Allah’ı kendisinden başka bir yolla tanımak mümkün olsa, farz edilen bu vasıta ya O’nun mahlûkudur ya da değildir. Eğer mahlûkudur denilirse karşıt bir şeyle bir diğer karşıtı tanımaktan söz edilmiş olur ki, bu muhaldir. Yok, eğer mahlûk değildir denilirse o zaman da mahlûkla Halik -yaratılanla yaratan- arasında bir vasıta -ve tabî ki üçüncü bir varlık- farz edilmiş demektir ki bu da imkânsızdır. O halde Sübhan Hak Teâlâ, kendisinden başka bir şeyle -vasıtayla- tanınmaz. [Tuheful Ukûl, s. 115]

“Allah’ı isimlendirilen yoluyla değil, isim yoluyla tanıdığını zanneden O’na ta’n ettiğini itiraf etmektedir. Zira isim, hadis bir fenomendir, sonradan ortaya çıkmıştır, o halde böyle biri Allah’ı da hadis -sonradan var olmuş- kabul etmiş olmaktadır. İsimle, isimlendirilen şeye birlikte tapınmakta olduğunu zanneden biri Allah’a ortak koşuyor demektir. Her kim Allah’ı tavsif ve sıfat yoluyla tanıyıp bu tanıyıyla O’na tapındığını zanneder de vasfolunanı bulup görmeksizin ve idrak etmeksizin tanıdığını sanacak olursa işi gaipliğe -ve neticede mahdudiyete- dökmüş olur, oysaki Allah Teâlâ gaip değildir. Sıfatla mevsufa -sıfatlandırılana- birlikte tapındığını zanneden kimse tevhidi geçersiz saymış olur. Zira sıfat sıfatlandırılan şeyden farklıdır. Her kim mevsuf -sıfatlandırılan- sıfata nispet vererek ona bu yolla tapındığını sanırsa büyüğü küçük saymış ve Allah’ı, layık olduğu konumda görememiştir.”

Bunun üzerine “peki, tevhid yolu nasıldır?” diye sorulunca İmam şu cevabı verdi: “Bu konuşulabilir, bu çıkmazı aşmanın yolu vardır -yani gerçek anlamda tanıtılacak olursa herhangi bir engel yoktur-. Zira hazır, nazır ve şahid olanın bizzat kendisi -zâtı- sıfatından önce tanınıp bilinir; gaib olanın ise sıfatı kendisinden önce tanınıp bilinir.” “Hazır ve şahidin, kendi sıfatından önce bilinmesini açıklamasınız?” diye sorulunca İmam şu cevabı verdi: “Yani O’nu tanıma ilmini bilmeli ve kendini O’nunla tanımalısın; kendini kendin aracılığıyla tanıyıp da onda var olan her şeyin Allah’tan olduğunu ve Allah tarafından var edildiğini anlayarak değil! Tıpkı Yusuf’un kardeşlerinin onu tanıyıp da ‘Sen Yusuf değil misin?’ diye sormaları ve onunda ‘Ben Yusuf’um, bu da benim kardeşim’ demesi gibi...”

Kardeşleri, Yusuf’u bizzat kendisi ve zatıyla tanıdılar; başka bir vasıtayla -veya tavsif ve nakille-değil, keza zihnî tavsifler, düşünce ve hesaplarla da değil! Görüldüğü gibi bu hadis çok net olarak şunu demektedir: Münezzeh Hak Teâlâ’yı duyu, his ve düşünce dışında bir yolla tanımak -O’ndan gayrisi için- mümkün ve kolaydır -ki gerçek tanıyış budur-. Bu durumda münezzezh Hak Teâlâ bizzat kendisiyle tanınmış olacak ve o zaman her şey -hatta bizzat tanıyan ve tanıtan da- Hak Teâlâ ile tanınacaktır...

Yukarıdaki “Yarattığıyla O’nun arasında, bizzat yarattığından başka hicab yoktur” hadisiyle bu hadisi yan yana koyduğumuzda şu gerçek çıkar ortaya: Bu tür gerçek ‘tanıma ve marifet’e engel olan şey, insanoğlunun benliği ve dünyaya düşkünlüğüdür. Nitekim çevresindeki her şeyi hatta kendisini bile unutabilmeyi başarıp Rabbul Âlemin’in dergâhına yönelirse gerçek marifete ulaşacak ve O’nu bilip tanıyabilecektir. Şia ve Sünni hadis kaynaklarında geçen meşhur “Nefsini -kendini- tanıyan, Rabbini tanır” mealindeki hadiste kast olunan tanıma “nefsinin acziyet, ihtiyaç ve hiçliğini”

tanımadır; nelere ve ne gibi kemâllere sahip olduğunu değil... Aksi takdirde gerçek tanıyış ve marifetten mahrum olunacak ve izler, deliller, eserler vasıtasıyla tanıma olan “fıkrî ve zihnî yollarla gaib olanı arama” marifetiyle oyalanıp durulacaktır. [Söyleşiler, Allâme Tabatabaî ve Henri Corbin, s.143-145]

51- “Bu isimler ve üç yüz altmış sayısını buluncaya kadar diğer en güzel isimler” sözü, Yüce Allah’ın isimlerin doksan dokuz sayısı ile sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu rivayetler olsa olsa şuna delil olur. Yüce Allah’ın isimleri içinde doksan dokuz tanesi özel bir nitelik taşır ve kim bunlarla dua ederse duası kabul olur... Kur’ân’da Esmâ’ul Husna’nın sayısını belirleyen bir delil yoktur. Tersine **“O kendisinden başka ilâh olmayan Allah’tır. En güzel isimler O’nundur. (Tâhâ, 8)”**, **“En güzel isimler Allah’ındır; O’nu onlarla çağırın (ibadet edin). (A’raf, 180)”**, **“En güzel isimler O’nundur. Gökteki ve yerdeki bütün varlıklar O’nu noksanlıklardan tenzih ederler. (Haşr, 24)”** ayetleri ile bunlara benzer diğer ayetler gösteriyor ki, varlık âlemindeki anlamca en güzel isimler Yüce Allah’a aittir. Buna göre Esmâ’ul Husna hiçbir sayı ile sınırlanamaz. Kur’ân’da zikredilen Esmâ’ul Husna’nın sayısı yüz yirmi yedidir. [el-Mîzan, c.8, s.509, 507, 499, 500]

52- “Kim o isimleri sayarsa, cennete girer” şeklindeki sözünden kastı, Yüce Allah’ın o isimlerin bütün içerikleri ile hiçbir istisna söz konusu olmaksızın sıfatlandığına inanılmasıdır. [el-Mîzan, c.8 s. 502]

53- Olumsuzlama mezhebinden maksat, sıfatların anlamlarını Yüce Allah’tan olumsuzlamaktır. Mutezile mezhebinin yaklaşımını buna örnek gösterebiliriz. Olumlu sıfatların, karşıtlarının olumsuzlanması şeklinde algılanması da bu anlama gelir. Örneğin, “Allah’ın kadir olmasının anlamı, O’nun aciz olmamasıdır. Âlim olmasının anlamı, cahil olmamasıdır” demek gibi. Teşbih mezhebinden maksat da, Yüce Allah’ın başkalarına benzetilmesidir; oysa benzeri hiçbir şey yoktur; yani bizdeki gibi, anlamları sınırlı, başkalarından bu özellikleriyle ayrılan sıfatların, O’nun açısından da olumlanması. O’nun kudretinin bizim kudretimiz, O’nun ilminin bizim ilmimiz gibi olması yani. Eğer O’nun bizimkine benzer sıfatları olursa, bizimkine benzer ihtiyaçları da olur. O zaman da “varlığı zorunlu ilâh” olamaz. Allah bundan münezzehtir. Teşbihsiz olumlama: O’nun için asıl anlamlarıyla bazı sıfatların olumlanmasıdır. Bu arada bu sıfatlar açısından, mümkün nitelikli varlıklarda rastlandığı türden sınırlandırıcı özelliklerin olumsuzlanması gerekir. Yani sıfat olumlanmalı, ama sıfatın sınırlılığı olumsuzlanmalıdır. [el-Mîzan, c.7, s.61]

54- Bil ki âlimler “bismillahirrahmanirrahim” cümlesindeki “ba” harfinin ait olduğu şey hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Herkes ilim ve irfan hususundaki meşrebi esasınca, onun için bir müteallik (ilgili olduğu bir şey) zikretmiştir. Nitekim edebiyat âlimleri “iptida” (başlangıç) maddesinden veya örneğin “istianet” (yardım dilemek) maddesinden türediğini ifade etmiş ve takdire almışlardır. Bazı rivayetlerde şöyle yer almıştır: “Bismillah, yani Allah’tan yardım dilerim.” Bu yorum Ehl-i Sünnet’in zevkine daha uygundur. Nitekim bu hususta da birçok rivayetler de yaygındır. Birçok hadislerin ihtilâfı da bu anlama yüklenmiştir. Dolayısıyla da bu bölümde *“bismillah”*

hakkında İmam Rıza (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Yani nefsimi Allah’ın alâmetlerinden bir alametle işaretliyorum” veya “istianet” (yardım dilemek) hakikati Ehl-i Sünnet’in derk ettiği anlamdan daha ince bir anlam ifade etmektedir ve bunda tevhidin sırrı, çok dakik bir şekilde beyan edilmektedir.

Ehl-i marifetten bazıları ise, “*bismillah*”ı “zehere” (zahir oldu, açığa çıktı) cümlesine mutaallık kılmış ve şöyle demiştir: “yani zeherel vücud, bi ismillah” (vücud Allah’ın adıyla zahir oldu.) Bu yorum marifet ehli ve sülûk ve irfan ashabının görüşü hasebiyledir. Onlara göre bütün varlıklar, kâinattaki zerreler, gayb ve şehadet âlemleri, ilâhî ve cami’ ismin, yani Allah’ın en büyük isminin tecellisi ile zahir olmuşlardır. O halde, ya nişane ve alâmet veya yücelik ve yükseklik anlamında olan “ism” kelimesi “feyz-i münbesit ve izafe-i işrakıyye” (genişleyen feyiz veya nursal bağıntılık) olarak adlandırılan Hakk’ın genişleyen fiilî tecellisinden ibarettir. Zira bu görüşe göre bütün varlık âlemi; soyut akıllardan tut, vücudun son mertebelerine dek, tümü bu feyzin tecessümleri ve bu lâtifinin tahakkuklarıdır. İlâhî ayet-i şerifelerde ve Ehl-i Beyt’in (a.s.) yüce hadislerinde bu görüş, birçok yerde teyit edilmiştir. Nitekim Kâfi’de yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Allah meşiiyeti bizzat yarattı. Daha sonrada eşyayı meşiiyetle yarattı.” Bu hadis-i şerifi herkes kendi görüşünce yorumlamıştır. Hepsinden daha zahiri ise bu irfan görüşüne mutabıktır ve o da şudur ki, maksat, feyz-i münbesitten (genişleyen feyizden) ibaret olan fiilî meşiiyettir. Eşyadan maksat ise bu latifinin tecessümleri olan vücudun mertebeleridir. O halde hadisin anlamı şöyledir: “Allah-u Teâlâ kadimî ve zatî meşiiyetin gölgesi olan fiilî meşiiyeti, bizzat vasıtasız olarak yaratmıştır. Gayb ve şehadet alemindeki diğer varlıkları ise, ona tabi olarak yaratmıştır.» Seyyid Muhakkık Damad sahip olduğu araştırmacılık ve dakiklik makamına rağmen bu hadis-i şerifi çok ilginç bir şekilde yorumlamıştır. Nitekim merhum Feyz’in (r.a.) yorumu da doğrudan uzaktır.

Özetle “ism” kelimesi, fiilî tecellinin bizzat kendisinden ibarettir ve bütün varlık âlemi onunla tahakkuk etmiştir. “İsm” kelimesinin aynî ve reel işlerde kullanımı ise Allah Resulü’nün ve Ehl-i Beyt’inin (a.s.) dilinde çok yaygındır. Nitekim Ehl-i Beyt şöyle buyurmuştur: “Esmâ-i Hüsnâ biziz.” Dua-i şerifelerde de “Bi ismikellezi tecelleyte ala fılanın” (falana tecelli ettiğin isminle) ifadesi çokça geçer.

Her suredeki “*bismillah*”ın, bizzat o sureye ait olması da muhtemeldir. Örneğin Hamd suresindeki «bismillah», hamda aittir. Bu da irfanî zevke ve marifet ehlinin mesleğine mutabıktır. Zira hamd edenlerin hamdının ve senada bulunanların senasının da, Allah isminin kayyumiyetiyle olduğuna işarettir. O halde bütün söz ve amelilerin başındaki “tesmiye” (besmele) -ki şer’i müstahaplardan biridir- insandan ortaya çıkan her amel ve sözün ilahi ismin kayyumiyetiyle gerçekleştiğini hatırlamak içindir. Zira vücudun bütün zerreleri, Allah isminin tecessümüdür ve başka bir ifadeyle onlar bizzat Allah’ın isimleridir. Bu ihtimal üzere kesret görüşünde “*bismillah*”ın anlamı her sure, söz ve fiilde farklıdır. Fakihler şöyle demişlerdir: “Her sure için ‘*bismillah*’

önceden tayin edilmelidir. Eğer bir sure için ‘bismillah’ söylenir de başka bir sure okunursa doğru değildir.” Bu fikhî meslek açısından da makbuldür ve kesretlerin en büyük İsmullahtaki fenası görüşünce ise bütün ‘bismillah’ ların bir tek anlamı vardır.

Bu iki görüş, vücudun mertebelerinde, gayb ve şuhudun menzillerinde de söz konusudur. Kesret bakışında ve varlıkların ru’yetinde, varlıklar kesret halindedir; vücud mertebeleri ve alemdeki varlıklar; Rahmaniyye, Rahimiyye, Kahriyye ve Lütfiyyenin farklı isimleridir. Kesretin izmihlâli ve vücudî varlıkların, feyz-i mukaddesin ezeli nurunda yok oluşunda da, feyz-i mukaddesten ve ilâhî cam’i isimden başka bir etki ve haber söz konusu değildir. Bu iki görüş ilâhî isimler ve sıfatlarda da söz konusudur. Birinci bakışa göre Hz. Vahidiyyet, isim ve sıfatların kesret makamıdır ve bütün kesretler o hazrettendir. İkinci bakışa göre ise Allah’ın en büyük isminden başka bir isim ve resim yoktur. Bu iki bakış, hikmete dayalı ve fikir adımıylaadır. Eğer bakış arifane olursa, kalp kapılarının fethi ve kalbi riyazet ve sülûk adımıyla, Hak Teâlâ, fiilî, ismî ve zatî tecellilerle, bazen kesret sıfatı, bazen de vahdet sıfatıyla ashabının kalbine tecelli eder. Kur’an-ı Şerif’te de bu tecellilere işaret edilmiştir. Bazen açıkça işaret edilmiştir. Örneğin Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü.** (Âraf, 143)”

Bazen de işaretle belirtilmiştir. Tıpkı İbrahim’in ve Resûlullah’ın, Enam ve Necm surelerinin ayet-i şerifelerinde zikredilen müşahedeleri gibi. Masumların (a.s.) dua ve rivayetlerinde de buna çokça işaret edilmiştir. Özellikle de inkârcıların, senet ve metnini inkar edemeyeceği, özel ve genel, arif ve sıradan herkesin kabul ettiği, değerli Semat duasında zikredilmiştir. O değerli duada birçok yüce anlam ve öğretiler mevcuttur. Onun bir parçası bile, arifin kalbini kendinden geçirmekte ve o ilahî nefhanın bir nesimi, sâlikin ruhuna esmektedir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: **“Dağa tecelli ettiğin, dağı yerle bir ettiğin ve Musa’yı kendinden geçirdiğin Vechinin (Yüzünün) nuruna yemin olsun ve Sina Dağı’nda görülen, kendisiyle kulun ve resulün Musa bin İmran’la konuştuğun azametine yemin olsun ve sair’de ki doğuşuna, görülüştüne ve Faran dağındaki zuhuruna yemin olsun...”**

Özetle Allah’a doğru seyreden bir kimse, tesmiye vaktinde kalbi ile bütün zahir ve batın varlıkların, gayb ve şehadet alemlerinin, esmaullahın terbiyesi altında olduğunu, hatta Allah’ın isimlerinin zuhuruyla zahir olduğunu anlamalı, bütün hareket ve duruşlarının ve bütün alemin, Allah’ın en büyük isminin kayyumiyetiyle olduğunu derk etmelidir. Dolayısıyla Allah’ı övmesi; ibadeti, itaati, ‘tevhid’ i ve ihlası İsmullah’ın kayyumiyetiyledir. Bu makam ve ilahî latife, onun kalbine yerleşip sağlamlaşınca, ibadetin hedefi olan şiddetli bir tezekkürden sonra, marifetlerden olan başka bir yol arifin kalbine açılır, vahdet alemine cezbolur -nitekim Allah-u Teâlâ üns halvetinde ve kutsal mahfilde kelimi olan Musa bin İmran’a şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ben Allah’ım, benden başka ilah yoktur; bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl. (Tâhâ, 14)”** Burada Allah, namaz kılmanın hedefini, kendini zikretmek olarak takdir etmiştir; sonunda kalp ve hal lisanı ve kalbi, “O’nun övgüsü O’nun kendisinedir”, “ve Sen kendini övdüğün gibisin” ve “Senden Sana sığınırım” hakikatine erişir.

Bu bismillahın “ba” harfinin ait olduğu şeyin sırrının özeti ve ondan elde edilen marifetlerin bir bölümüdür. Ama “ba” harfinin sırları; batında Alevî velayet makamı olan ve ‘Kur’anî cem’ul cem (topluların toplamı)’ makamı sayılan “ba” harfinin altındaki noktanın gizemlerini beyan etmek ise, daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Ama ismin hakikatine gelince, onun için gaybî, gayb’ul gaybî, sırî, sır’us sırî, zuhur ve zuhur’uz zuhurî makamı vardır. İsim, Hakk’ın alameti ve Zat-ı Mukaddes’te fani olduğu hasebiyle de, vahdet ufkuna daha yakın olan ve kesret alemine daha uzak olan her isim, ismiyet makamında daha kâmilidir. Ve isimlerin en kâmilisi ise kesretten, hatta ilmî kesretten bile münezze olan isimdir ve o da zat makamında, feyz-i akdes makamıyla, gaybî Ahadî ve Ahmedî tecelliden ibarettir. **“Veya daha da yakınlaştı. (Necm, 9)”** değerli ayet-i şerifesi de buna işaret etmektedir.

Bundan sonra da Hz. Vahidiyyet’te Allah’ın en büyük isminin tecellisi vardır. Ondan sonra da feyz-i mukaddes ile tecelli söz konusudur. Ondan sonra da varlıklar aleminde kesret sıfatıyla tecelliler söz konusudur. Yazar *Misbah’ül Hidaye* ve Şerhu Dua-i Seher kitaplarında bunu detaylıca izah etmiştir. “Allah”, eğer isimden maksat vücudî tecessümler ise, feyz-i mukaddes ile zuhurdur. “Allah” kelimesinin; zahir ve mazharın ittihamı ve ismin müsemmada fenası cihetiyle onun hakkında kullanılışının ise sakıncası yoktur, belki de **“Allah göklerin ve yerin nurudur. (Nur, 35)”** ve **“Gökte ilah ve yerde ilah sadece O’dur. (Zuhruf, 84)”** ayeti de bu makama işaret etmektedir ve bu ıtlak’ın şahidi konumundadır. Eğer isimden maksat feyz-i mukaddes ile tecelli makamı ise, o zaman da vahidiyet ve cemî (toplu) esma makamıdır. Ve başka bir tabirle ism-i azam makamıdır. Bu da diğer ihtimallerden daha zayıftır. Eğer isimden maksat ism-i azam ise, bu durumda da zat veya feyz-i akdes makamıdır. Dolayısıyla “Rahman” ve “Rahim” makamları da bu ihtimal hasebiyle açıkça anlaşıldığı üzere farklılık arz etmektedir.

“Rahman” ve “Rahim”, isim için veya Allah için bir sıfat da olabilir. Daha uygun olanı ise isim için sıfat olmasıdır. Zira onlar Allah’ın sıfatlarını övgü makamındadır ve bu esas üzere tekrar ihtimalinden de korunmuş olmaktadır. Gerçi eğer Allah’ın sıfatı olursa, bunun da bir yorumu vardır ve bu tekrarda da bir belagat nüktesi mevcuttur. Eğer ismin sıfatı sayacak olursak, isimden maksadın aynı isimler olduğunu teyit etmektedir. Zira sadece aynı isimlerle, Rahmaniye ve Rahimiyye sıfatıyla nitelendirilebilir. O halde eğer isimden maksat zatî bir isim ve cemî makamla tecelli olursa, Rahmaniyet ve Rahimiyet zatî sıfatlardan olur ki, Hz. İsmullah için vahidiyet makamıyla tecellide sabittir. Rahmaniyye ve fiilî Rahimiyye rahmeti ise, onların mazharlarından. Ama eğer isimden maksat meşiyet makamı olan fiilî ve cemi tecelli olursa, o zaman da Rahmaniyet ve Rahimiyet fiilî sıfatlardan olur. Dolayısıyla Rahmaniye rahmeti, vücudun aslının genişlemesidir ve bu da bütün varlıklar için geneldir. Ama Hakk’ın özel sıfatlarındandır. Zira vücudun aslının genişlemesinde, Hak Teâlâ için bir ortam söz konusu değildir. Diğer varlıkları ise icadî rahmetten acizdirler. Vücutta Allah’tan başka bir etki sahibi yoktur ve tahakkuk diyarında ise Allah’tan başka bir ilah

mevcut değildir. Ama yol hidayetçilerinin hidayetinin beklenmesinden kaynaklandığı Rahimiyye rahmeti ise, saadete ermişlere ve yüce fıtratları mahsustur. Lakin diğer varlıkların da kendisinden nasiplendiği genel bir sıfattır. Daha öncede işaret edildiği gibi Rahimiyye rahmeti de genel rahmetlerdendir. Mutsuzluk sahibi kimselerin bu rahmetten nasipsizliği, onların noksanlığı sebebiyledir; rahmetin sınırlılığı sebebiyle değil. Bundan dolayı hidayet ve davet bütün beşer ailesi için geçerlidir. Nitekim bunu Kur’ân apaçık bir şekilde beyan etmektedir. Ayrıca bir görüşe göre de Rahimiyye rahmeti, Hak Teâlâ’ya mahsustur; diğerlerinin bundan bir nasibi yoktur. Rivayet-i şerifeler hususunda da nazar ve itibarlar farklılığı hasebiyle Rahimiyye rahmetinin beyanında farklılık baş göstermiştir. Bazen şöyle buyurulmuştur: “*Şüphesiz Rahman genel bir sıfat için özel bir isimdir. Rahim ise, özel bir sıfat için genel bir isimdir.*” Hakeza şöyle buyurulmuştur: “*Rahman bütün yaratıkları kapsamaktadır, Rahim ise sadece müminlere hastır.*” Daha sonra şöyle buyurulmuştur: “*Ey dünya Rahmanı ve ahiret Rahimi!*” Hakeza şöyle buyurulmuştur: “*Ey dünya ve ahiret Rahmanı ve her ikisinin Rahimi!*”

İrfanî inceleme: Edebiyat alimlerinin belirttiği üzere “Rahman” ve “Rahim” “rahmet” kökünden türemiştir ve mübalağa içindir. Ama Rahman’da Rahim’e oranla daha fazla bir mübalağa söz konusudur. Kıyas da; Rahim’in, Rahman’dan önce zikredilmesini iktiza etmektedir. Ama Rahman şahsi bir isim olduğundan ve diğer varlıklar hakkında kullanılmadığından dolayı, Rahim’den öne geçirilmiştir. Bazısı ise her ikisinin de bir anlama geldiğini ifade etmiş, tekrarının sadece tekit için olduğunu söylemişlerdir. Kur’an’ın da en yüce mertebesiyle indiği irfani zevk ise, Rahman’ın Rahim’den önce zikredilmesini iktiza etmektedir. Zira Kur’an-ı Şerif kalp ashabı nezdinde, ilahî tecellilerin nazil olanı ve rububiyeye esma-i hüsnasının yazılı suretidir. Rahman ismi, ism-i azamdan sonra, Allah’ın en kapsayıcı ismi olduğundan, marifet ashabı nezdinde de kuşatıcı isimlerle tecellinin, kuşatılan isimlerle tecelliden ve daha çok kuşatıcı isimlerle tecellinin hepsinden önceliği hasebiyle, evvela Hz. Vahidiyet’te tecelli, Allah’ın en büyük ismiyle tecellidir. Ondan sonra da rahmaniyet makamıyla tecellidir ve rahimiyet ile tecelli ise rahmaniyet ile tecelliden daha sonradır. Zuhurî ve fiilî tecellide de, bu şuhudda ism-i a’zam ve zatî ism-i a’zam’ın zuhur yeri olan meşiyet makamıyla tecelli de bütün tecellilerden önceliklidir. Gayb ve şehadet alemindeki tüm varlıkları ihata eden Rahmaniyet makamıyla tecelli de, —şu ayette buna işaret etmektedir: “*Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. (Âraf, 156)*” - diğer tecellilerden önceliklidir ve bazı açıdan da şu ifade buna işaret etmektedir: “Allah’ın rahmeti gazabını geçmiştir.”

Özetle batın ve ruh hasebiyle “bismillah”, fiilî tecellilerin suretidir. Sır ve sırr’us sır hasebiyle de esma-i tecellilerin ve hatta zatî tecellilerin suretidir. Zikredilen tecelliler ise evvela Allah makamıyla, daha sonra Rahman makamıyla ve daha sonra da Rahim makamıyla tecellidir. Sözselsel ve yazılı suretler de böyle olmalıdır ki ilahî ve rabbanî sistem ile mutabık olsun. Ama mübarek Hamd suresindeki Rahman ve Rahim, Rabbu’l alemin’den daha sonradır. Bunun sebebi ise belki de “bismillah”da vü-

cadun gayb gizliliklerinden zuhuruna ve sure-i şerifede ise dönüş ve batınlara bakıştır. Elbette bu ihtimalde, bir problem de söz konusudur. Belki de rahmaniye ve rahimiye rahmetinin ihata ediciliğine işaret içindir. Belki de ayrı bir nüktesi vardır. Her haliyle “bismillah”ta zikredilen bu nükte onaya layık bir nüktedir. Belki de bu değersiz kalbinde rahimiye rahmetinin bereketlerindendir. İhsan buyurduklarına karşılık hamd sadece Allah’a mahsustur.

Araştırma ve sonuç Zahir alimlerinin belirttiği üzere ise Rahman ve Rahim kelimeleri, rahmetten türemiştir ve her iki kelimedede de yumuşaklık ve merhamet gizlidir. İbn-i Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir: *“Rahman ve Rahim, iki latif (ince anlam içeren) kelimedir. Onlardan biri diğerinden daha latiftir. Rahman yani lütfeden, Rahim ise kullarına rızık ve nimet vererek merhamet eden kimsedir.”* Merhamet ve inceliğe bir tepki gerektiği için de bu iki kelimenin zat-ı mukaddes hakkında kullanılabilmesi için bir takım tevil ve yorumlara gidilmiş ve mecaz olduğu söylenmiştir.

Bazıları ise bu tür sıfatların geneli hakkında “öncülleri bırak, hedefe koyul” yoluna gitmişler ve bu tür sıfatların Allah hakkında kullanılmasının fiiller ve etkiler münasebetiyle olduğunu, öncüller ve sıfatlar mülâhazasıyla olmadığını söylemişlerdir. O halde Rahim ve Rahman’ın Allah hususundaki anlamı, kullarıyla merhamet üzere muamelede bulunan kimse demektir. Mutezile, Allah’ın bütün sıfatlarını bu şekilde veya buna yakın bir türde kabul etmiştir. O halde bu sıfatların Allah hakkında kullanılışı da mecazdır. Ama bizce mecaz oluşları uzak bir ihtimaldir. Özellikle de Rahman hususunda uzak bir ihtimaldir. Aksi taktirde ilginç bir işi gerektirir ve o da şudur ki; bu kelimenin, caiz olmadığı bir anlam için kullanılmasının takdir edilmesini gerektirir. Dolayısıyla, gerçekte bu mecaz, hakikati olmayan bir mecazdır. Biraz düşün! Araştırmacılar ise bu tür soruya şöyle cevap vermişlerdir: Kelimeler; genel anlamlar, mutlak hakikatler için ortaya konmuştur. O halde merhamet ve yumuşaklık kaydı, Rahmet kelimesinin asıl anlamının içinde değildir. Bu kayıt halk zihinlerinde uydurulmuş, çıkarılmıştır. Yoksa konunun asıl anlamında bir etkisi yoktur. Bu konu da zahir açısından araştırmadan uzaktır. Zira bilindiği gibi kelimeleri çıkaran kimse, sıradan insanlardan olup soyut anlamları ve mutlak hakikatleri bu kelimeleri yaşarken göz önünde bulundurmamıştır. Evet, eğer kelimeleri vaaz eden kimse, hak Teâlâ veya ilahî ilham ve vahiy vasıtasıyla peygamber olsaydı, bu konu için bir yorum yapılabilirdi. Ama bu da sabit değildir. Özetle bu kelimenin zahiri problemlidir. Ama araştırmacıların maksadının da bu zahir olduğu malum değildir. Aksine bu konuyu beyan ederken şöyle demek de mümkündür: Lügatleri vazedenden kimse her ne kadar mutlak ve soyut anlamları göz önünde bulundurmamışsa da, elfazın karşısında vazedildiği şeyler soyut ve mutlak anlamlar olmuştur. Örneğin nur lafzını vazetmek istediğinde, her ne kadar bu, ilineksel ve hissi nurlar olsa da, vazedenden kimsenin göz önünde bulundurduğu nurlar -bu nurların maverasını anlamadığı vasıtasıyla- nur lafzının nuriyet boyutu olmuştur; nur ve zulmetin karışımı boyutu değil. Eğer vazedenden kimseye şöyle sorulacak olursa: “Bu sınırlı ve ilineksel nurlar, salt nurlar değildir. Zulmet ile karışık nurlardır. Nur lafzı, nuriyet boyutunun ifadesi midir, yoksa nuriyet ve zulmaniyetin ifadesi midir?”;

zaruret gereği şöyle cevap verir: “Onun nuriyeti boyutunu ifade etmektedir ve zulmet boyutu asla onun anlamında yer almamıştır. Hepimizin de bildiği gibi ateş lafzını vazedenden kimse de, vazedme esnasında sadece dünyevi ateşleri gözününde bulundurmuş, bu hakikate intikal sebebi dünyevi ateşler olmuş, ahiretten ve Allah’ın yüreklerle çökecek olan tutuşturulmuş ateşinden gaflet etmiştir. Özellikle de vazedenden kimse, başka bir aleme inanmıyorsa... Buna rağmen bu intikal vesilesi, hakikatte kayıt ve sınırlılık sebebi olamaz. O halde ateş, ateşlilik boyutu karşılığında vaki olmuştur. Dolayısıyla da vazedenden kimsenin anlamları soyutladığını söylemiyoruz. Aksi taktirde çok uzak bir ihtimal ortaya çıkar. Biz şöyle diyoruz: “Kelimeler sınırsız ve kayıtsız anlamlar karşılığında yer almıştır. O halde hiçbir uzak ihtimal söz konusu değildir. Anlamlar garipliklerden ve yabancılıklardan uzak kaldıkça hakikate daha yakın olur ve mecaziyet şüphesinden daha uzak düşer. Örneğin “bizzat zahir ve başkası için zahir kılıcı” anlamına gelen nur kelimesi, bu dünyevi ve ilineksel nurlar hakkında kullanılsa da, hakikatten uzak değildir. Zira onlar hakkındaki kullanılışında da, sınırlılık ve zulmetle karışıklık boyutu gözönünde bulundurulmamaktadır. Gözününde bulundurulan şey zatî zuhur ve mazhariyettir; ama zuhurları daha kâmil, zatiyet ufkuna daha yakın, mazharları ise nicelik ve nitelik açısından daha fazla olan ve noksanlığı daha az olan melekutî nurlar hakkındaki kullanımı hakikate daha yakındır. Ceberutiye nurları hakkında kullanımı da aynı beyanla hakikate daha yakındır. Nuru’l Envar, zulmetin bütün boyutlarından halis, sırf ve salt nur olan Aziz ve Celil Allah’ın Zat-ı Mukaddesi hakkındaki kullanımı, salt ve halis bir hakikattir. Hatta denilebilir ki eğer nur kelimesi bizzat zahir ve gayrisini zahir kılıcı anlamı için vazedilmişse, bunun Hak Teâlâ için kullanımı cüz’i akıllar açısından hakikattir. Ama teyit edilmiş akıllar ve marifet ashabı açısından mecazdır. Sadece Hak Teâlâ hakkında kullanımı hakikattir. Aynı şekilde kemâl anlamları, yani vücud ve kemal cinsinden olan anlamlar karşısında vazedilen kelimelerde de aynı şekiller geçerlidir.

O halde Rahman, Rahim, Atuf, Rauf ve benzerlerinde bir kemâl ve tamam ciheti ve bir de noksanlık ve infial (tepki) ciheti vardır. Bu lafızlar söz konusu hakikatin aslı olan kemâliye ciheti esasınca vazedilmiştir. Ama hakikatin garipliklerinden, yabancılıklarından ve âlemin gereklerinden olan ve de bu hakikatlerin imkân âlemlerinde ve düşük dünyevî âlemlere nüzulünden sonra kendileriyle birliktelik içinde bulunan infialî (tepkisel) cihetlerin -çünkü zulmet nur ile düşük âlemde birbirine karışmış durumdadır- bu lafızların gerçek anlamında bir etkisi yoktur. Dolayısıyla salt kemâl cihetine sahip olan, infial ve noksanlık cihetinden münezze olan bir varlık anlamında kullanımı, salt hakikattir ve hakikatin ta kendisidir. Bu açıklama marifet ehlinin zevkine yakın olmakla birlikte, zahir ehlinin bulgularıyla da uyum içindedir.

O halde açıklığa kavuştuğu üzere bazı âlemlere nüzulünden sonra başka bir şeyle karışıp birliktelik arzeden bu tür kemâl sıfatlarının mutlak türü –azameti yüce olan Hakk’ın mukaddes zatı bundan münezzehtir- Hak Teâlâ hakkında kullanılıncı mecaz değildir. Hidayete erdiren şüphesiz Allah’tır. [Hamd Suresinin Tefsiri, İmam Humeyni, s. 25–28, çev. Kadri Çelik]

55- Bu bölümdeki hadislerde insanların anlayabileceği tabirler kullanılmıştır. Kullanılan kelimeler (melek, horoz, balık, boynuz, tüy...) genellikle insanların bildiği ve anlayabileceği temsil ve teşbih içeriklidir. Yoksa gerçekten bu kelimeler kastedilmemiştir.

56- Tente, genellikle güneşten korunmak için bir yerin üzerine gerilen bez veya naylondan yapılmış örtü demektir. kelimenin aslı “suradik”tir ve Türkçe de tente veya büyük çadır anlamında kullanılır. Kelimelerin yetersizliğinden bu kelime tercih edilmiştir.

57- İhlâs suresinin sonunda “Kezalikellahu Rabbi” demek müstehaptır. Tıpkı Kur’ân okunduktan sonra “Sadakallahul- Aliyyul-Azim / Büyük ve Yüce Allah doğru söyledi” demek gibi.

58- Usul-u Kâfi’nin müellifi.

59- Veya Hişam’ın İslâm’ı öğretmesiyle adam, Şamlıların ve Mısırlıların öğretmeni haline geldi. [Çev.]

60- Maksat şu ki; mütenakız durum, varlık ve yokluk arasında mülâhaza edilir, yani herhangi bir şeyin bir anda hem var ve hem de yok oluşu tasavvur edilemez. Ama zıtlık iki var olan şey arasında hâsıl olur. Yani bir şey aynı anda hem beyaz hem de siyah olamaz. Mütenakız iki şey arasında hem içtima, hem iftirak muhaldir. Ama iki zıt arasında yalnız içtima muhaldir. İftirak caizdir. Yani üçüncü ihtimale mahal bırakılmıştır. Örneğin; bir şey hem siyah hem beyaz olamaz, ama ne siyah ne beyaz olabilir. Meselâ sarı olur. Ama mütenakızda üçüncü ihtimal imkanı yoktur. Bir şey aynı anda hem var hem yok olamayacağı gibi, ne var ne yok da olamaz. Ya vardır ya yoktur. Yani mütenakızda üçüncü ihtimal imkânı yoktur.

61- Yani varlığı vacip değil, mümkün olacaktır. (Müt.)

62- Ruh ve beden gibi

63- Ölümden sonra bedenin çürümesi gibi

64- Ben derim ki: İmam’ın (a.s) bu sözleri Allah’ın zatının ve zatıyla ilgili sıfatlarının birliğinin anlamını açıklamak için serdedilmiştir. Bu açıklamada Allah’ın zatının sonsuz ve sınırsız olduğu, dolayısıyla zatının karşısında hiçbir zatın bulunmadığı vurgulanmaktadır. Çünkü eğer böyle bir şey olsaydı, bu zat O’nu sınırlılıkla tehdit eder, ölçülülüğe mahkûm kılardı. Böyle bir şey olmadığına göre O her şeyi kuşatıcıdır, her iş üstünde egemen güçtür. Böyle (sonsuz) bir varlığın zatından ayrışan bir sıfat da olmaz. Çünkü bu durumda ezeliliği bozulmuş olur, sınırsızlığına halel gelir. Yüce Allah’ın kemâl sıfatları da başkasını dışlayacak veya başkası tarafından dışlanacak bir sınırla sınırlı değildir. Bizdeki ilim kudretten başka bir şeydir. Bu ikisi arasında kavram ve mısak olarak itişme vardır. Ancak Yüce Allah hakkında bu iki sıfat arasında herhangi bir itişme söz konusu değildir. Yüce Allah hakkında her sıfat kendisinin aynısı olduğu gibi Allah’ın diğer yüce sıfatlarının her birinin de aynısıdır. Yüce Allah’ın her ismi de öteki güzel isimlerinin aynısıdır. Bu konuda bundan daha

ince ve daha derin bir yaklaşım vardır. Şöyle ki: Bu anlamlar ve kavramlar, akıl için birer ölçü ve tartı mesabesindedirler. Akıl bu anlamlar ve kavramlarla zihnin dışındaki varlığı ve gerçek âlemdeki varoluşu ölçer, tartar. Buna göre bu kavramlar, bu özellikten ayrılmayan sınırlı sınırlardır. Bu kavramları birbirine eklememiz, birinden ötekisi için yardım almamız da onları sınırlılıktan çıkarmaz. Dolayısıyla bu kavramlar, ancak kendileri gibi sınırlı şeyleri koşamlayabilirler. Bu nedenle sınırsız bir şeyi varsayıp bu sınırlı ölçülerle ona yönelirsek, ondan ancak sınırlı bir şeye ulaşırız ki bu, o değildir. Bu sınırsız şeye ulaşmak için ne kadar derinleşirsek, o kadar bizden uzaklaşır, o kadar yücelir. İlim kavramını ele alırsak; bu kavramın zihnin dışındaki âlemdeki sahibi için kemâl sayılan sınırlı bir sıfattan algılanmış bir anlam olduğunu görürüz. İlim kavramındaki sınırlılık, örneğin kudret ve hayatı kapsamasına engeldir. Bu ilim kavramını Yüce Allah hakkında kullanıp sonra, “diğer ilimler gibi olmayan bir ilim” diyerek sınırlılığını giderici bir kayıtle kayıtlandırdığımızda, bir ölçüde onu sınırlılıktan kurtarıp kapsamını genişletmiş olsak da, bu onu, ötesini kapsamama özelliği taşıyan bir kavram olmaktan çıkarmaz. Çünkü her kavramın kapsamı altına alamayacağı bir ötesi vardır. Kavrama kavram katmak da bu özelliği yitirmesine sebep olmaz. Bu oldukça açıktır. Beyinli insanı, Yüce Allah hakkında akli ve beyninin ispat ettiği sıfatlar konusunda hayrete düşürüp şaşkınlığa sürükleyen nokta işte budur. Hz. Ali’nin bu sözündeki “Sıfatlar O’nu sınırlandırmaz” ifadesinden, aynı şekilde daha önceki hutbesindeki “Sırf O’na yönelmenin (ihlâsın) kemâli, sıfatları O’ndan nefyetmektir” ifadesi ile aynı hutbedeki “Sıfatının sınırlandırıcı bir sınırı, varolan bir niteliği yoktur” ifadesinden de bu husus anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi Hz. Ali (a.s), bir yandan Allah’a sıfat ispat ederken, öte yandan o sıfatı veya o sıfatın sınırını O’ndan nefyetmektedir. Açıktır ki, sıfatı ispat etmek, sınır getirmekten ayrılmaz. Buna göre sıfattan sınırı nefyetmek, o sıfatı ispat ettikten sonra nefyetmek anlamına gelir. Bundan da şöyle bir anlam çıkar: Yüce Allah hakkında kemâl sıfatlarından birinin ispatı, öteki sıfatlarını nefyetmez. Bu da demektir ki, Yüce Allah’ın sıfatları hem birbiriyle, hem de zatiyla birdir ve herhangi bir sınır söz konusu değildir. Ayrıca Yüce Allah hakkında herhangi bir kemâl sıfatının ispatı, o sıfatın ötesinde bilmediğimiz, anlamadığımız ve de anlamadığımız sıfatları da nefyetmez. Bunu anlamaya çalış. Eğer kavramlar, söylenen anlamda Yüce Allah’ın azameti ve büyüklüğü sahasına gölge düşürdüğünde içeriğini yitirmeseydi, aklın, algılamış olduğu genel ve müphem kavramlarla O’nu kuşatması ve “O’nun diğer zatlar gibi olmayan bir zatı var. O’nun öteki ilimler gibi olmayan bir ilmi var. Başkasının kudreti gibi olmayan bir kudreti var. Diğer hayat kısımları gibi olmayan bir hayatı var” diyerek O’nu nitelemesi mümkün olurdu. Çünkü böyle bir nitelemeyle de nitelenen şeyin tüm sıfatları sayılmış ve o şey mücmel bir şekilde kuşatılmış olur. Bu durumda da aklın mücmel olarak Yüce Allah’ı kuşatmasının mümkün olduğu, mümkün olmayanın ise ayrıntılı kuşatma olduğu sonucu ortaya çıkardı. Oysa Yüce Allah, **“O’nu bilgice kuşatmazlar. (Tâhâ, 110)”** ve **“Bilin ki, O her şeyi kuşatıcıdır. (Fussilet, 54)”** buyurmuştur. Dolayısıyla hiçbir şey, hiçbir yönden, hiçbir şekilde O’nu kuşatamaz. O’nun kutsal zatı mücmel kuşatma ve ayrıntılı kuşatma diye

bir bölünmeye konu olamaz. Mücmelinin bir hükmü ayrıntılısının başka bir hükmü var, denemez. Bunu anlamaya çalış! (El- Mizan, c.6 s. 138)

65- Öncelik ve sonralıktan maksat, zamansal öncelik ve sonralık değildir. Dolayısıyla, “iki ucu sonsuz bir zamansal doğru vardır ve âlem bu doğrunun bir parçasında vakidir, bu zamansal doğrunun iki tarafı ise âlemden soyut haldedir. Allah’ın varlığı ise, bütün zamana tekabül etmektedir, zamansal doğrunun, iki tarafı itibarıyla Allah’ın varlığından hali olduğu bir noktası yoktur. Yani zamansal doğrunun uçları nihayetsize doğru gidecek olursa, “Allah’ın varlığı bir zaman âlemden önce olacak, bir zaman da âlemden sonra olacaktır” şeklinde bir anlam çıkarılamaz. Eğer böyle olursa, Yüce Allah, yenilenen her zamanın değişmesiyle birlikte zatı ve durumu itibarıyla değişikliğe uğrardı. Allah’ın önceliği ve sonralığı da zamana tabi olurdu. Dolayısıyla asıl ilk ve son olan Allah değil, zaman olurdu.

Aynı açıklama geçerli olmak üzere Allah’ın zahirliliği ve batınlığı da mekânsal değildir. Bilâkis Allah, aşkın zatı itibarıyla varsayılan her şeyin önündedir, zatı itibarıyla varsayılan her şeyin sonudur. Aynı anlam ve değerlendirme ile zahir ve batındır. Zaman O’nun tarafından yaratılmış, O’ndan sonradır.

Ezeliyetin hakikati, Allah’ın zatı ve sıfatının sonsuz ve sınırsız oluşudur. Ondan önce olmuş olan bir şeyin sonrasında olmadığı açısından bakıldığında, bu O’nun ezeliliyeti olur. [Ezeliyet: Bir öncenin sonrasında olmayış.] O’ndan sonra olacak olan bir şeyin öncesinde olmadığı açısından bakıldığında, bu O’nun ebediliyeti olur. [Ebediyet: Bir sonranın öncesinde olmayış.] Her iki açıdan bakıldığında da, bu O’nun devamlılığı, sürekliliği olur. [Devamlılık: Bir öncenin sonrasında ve bir sonranın öncesinde olmayış]

Yüce Allah’ın ezeliyetini, “Zamanın sonsuzluğunda bir zamanlar vardı ki, yaratıklardan ne bir haber vardı, ne bir iz; fakat Yüce Allah vardı. Böylece Yüce Allah sonsuz zamanlarda, sonradan meydana gelmiş olan yaratıklarından öncedir” şeklindeki açıklama büyük bir hata ve rezalettir ki, birçokları buna duçar olmuştur. Oysa hareket hâlinde olanların hareketinin miktarından ibaret olan “zaman” nerede, Yüce Allah’ın ezeliyetinde O’na ortak olma nerede? [el-Mizan, (Hadid, 3) c.6, s.127]

66- **“Sonra arşa kuruldu...”** (A’raf, 54)” ayeti ile buna benzer ayetlerin anlamı hakkında farklı görüşler vardır. Seleflerin çoğu, bu ve benzeri ayetlerin müteşabih oldukları ve bu itibarla bunlara ait bilginin Allah’a havale edilmesi gerektiği görüşündedirler. Bunlar dinî gerçekleri incelemeyi, Kur’ân’ın ve Sünnet’in zahirinin arka plânını irdelemeyi bidat sayarlar. Oysa bu konuda akıl onları hatalı gördüğü gibi, Kur’ân ve Sünnet de kendilerini onaylamıyor. Çünkü Kur’ân, Allah’ın ayetleri hakkında akıl yürütmeyi ısrarla teşvik eder, Allah’ı ve ayetlerini yeterli derecede anlamaya çağırır. Bunun için düşünmeyi, değerlendirmeyi, irdelemeyi ve aklî delillere başvurmayı özendirir. Mütevatir hadisler de bu ayetlerle aynı paralelde mesajlar verirler. Bir şeyin öncülünü, başlangıcını emredip sonucunu yasaklamak anlamsız olur. Bunlar, Kur’ân’ın ve Sünnet’in gerçeklerini incelemeyi yasaklayan kimselerdir. Hatta Kelâm

ilminin konularını incelemeyi bile yasaklarlar. Oysa kelâm ilminin işi, dinin gerçeklerini zahirî anlamlarıyla kabul edip onları sıradan halkın anladığı şekliyle korumaktan, sonra da onları dindarların kabul ettiği yaygın önermelerle savunmaktan ibarettir. **“Rahman arşa istiva etti.”** ifadesi ile de “mülkü ihtiva etti.” anlamı kastedilmiştir. Bu, eşyaya nitelik verme bilgisidir. [el-Mizan, c.8, s.210-211; c.2, s.504]

67- Arş ilim demektir. Su yaratılışın kaynağıdır. Ayrıntılar ortaya çıkmadan önce Allah'ın fiilî ilmi, suya taallûk etmişti. [el-Mizan, c.8 s.230]

68- Bu ifade, Yüce Allah'ın Âdemoğulları ile ilgili başka bir uygulamasını haber veriyor. Bu uygulama onları birbirinden aldıktan ve her birini diğerinden ayırdıktan sonra gerçekleşiyor. Bu uygulama, onların kendilerine şahit tutulmalarıdır. Bir şeye şahit tutmak, şahidi o şeyin yanına getirerek şahide o şeyin mahiyetini göstermek ve böylece şahidin görmeye dayalı bilgi ile donanmasını sağlamaktır. Âdemoğullarının kendilerine şahit tutulmaları, kendi nefislerinin mahiyetinin gösterilmesi, böylece kendi nefisleri hakkında edinmeleri istenen bilgi ile donanmaları ve sonra sorulduğunda edindikleri bu bilgiyi aktarmalarıdır.

Her nefis sahibinin kendi nefsi ile diğer nefisler arasında çeşitli bağlar ve ilişkiler vardır. İnsanın bunların bazılarını şahit tutulması mümkün olurken diğer bazılarını şahit tutulması mümkün olmaz. Fakat **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** ifadesi, Âdemoğullarının neye şahit tutulduklarını ve neye şahitlik etmelerinin istendiğini açıklıyor. Âdemoğullarından, Yüce Allah'ın onların Rabbi olduğuna ve istendiğinde bu şahitliği yerine getirmeleri isteniyor.

İnsan kibirlikte ve kendini beğenmişlikte istediği kadar ileri gitmiş olsun, sebeplerin lehine işlemesi istediği kadar onu şımartmış, baştan çıkarmış olsun, kendi varlığına egemen olmadığını ve tek başına geleceğini yönlendiremediğini inkâr edemez. Eğer kendi varlığına egemen olsaydı, ölüm, acı ve musibet gibi istenmeyen şeylerden kendini koruyabilirdi. Eğer tek başına geleceğini yönlendirebilseydi, evrensel sebeplere boyun eğmek zorunda olmazdı, egemenliği ve hükmü altında olduğunu sandığı araçlar karşısında diz çökmezdi. Sonra o sebepler ve araçlar da -tıpkı insan gibi- kendileri ötesinde bir şeye muhtaçtırlar, kendilerine görünmeyen bir egemen güce boyun eğmektedirler. O egemen güç, onlarla ilgili olarak onların lehinde veya aleyhinde hükmeder. İnsanın da bu egemen gücün boşluğunu doldurmaya ve ona olan ihtiyacı ortadan kaldırmaya gücü yetmez.

Buna göre malik ve müdebbir bir Rabbe olan ihtiyaç, insanın gerçeğidir. Yoksulluk (ihtiyaçlık) onun zatına yazılmış bir yazı, zayıflık alnına vurulmuş bir damgadır. Bu gerçek, en alt düzeyde bilince sahip olan insan için bile gizli değildir. Âlim, cahil, küçük, büyük, itibarlı, itibarsız herkes bu konuda birdir. İnsan, insanlığın hangi düzeyinde olursa olsun, varlığına egemen olan ve geleceğini yönlendiren bir Rabbi olduğunu kendinde müşahade eder. Zatî ihtiyacını müşahade ediyorken Rabbini nasıl müşahade etmesin ki?! Muhtaç olduğunu bilip de kime muhtaç olduğunu bilmemesi düşünülebilir mi? Buna göre **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** ifadesi, neye şahit

tutulduğunun açıklaması; **“Evet, şahidiz”** ifadesi ise, insanların şahitliğin gerçekleştiği ve şahit oldukları şey ile ilgili itiraflardır.

Bundan dolayı bu ayette insanın dünya hayatında gerek varoluşunda ve gerekse varoluşu ile bağlantılı gereklerden ve hükümlerden oluşan hayatının bütün yönlerinde muhtaç olduğuna işaret edildiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre ayetin anlamı, “Biz yeryüzünde Âdemoğullarını yarattık, çiftleşme ve doğum yolu ile onları birbirinden ayırdık, onları bizim Rabliğimize muhtaç olduklarının bilincine vardırırdık da, evet, sen bizim Rabbimizsin diyerek bu gerçeği itiraf ettiler” şeklindedir. Buna göre, Âdemoğullarının **“Evet, şahidiz”** şeklindeki sözleri, hâl dili ile konuşmak veya söylenen sözün gerekli sonucunu sözü söyleyene isnat etmek kabilindendir. Çünkü Âdemoğulları muhtaç varlıklar olduklarını itiraf ettiklerine göre bu itiraf, kendisine muhtaç oldukları makama da itirafı gerektirmektedir. Hâl diliyle konuşma ile söylenen sözün gerekli sonucunu söylemiş sayılmanın arasındaki fark şudur:

Birincisi, yani hâl dili ile konuşmak, bir şeyin bir sıfatının veya bir hâlinin delâlet etmesi ile o şeyden bir anlam çıkmasıdır. O şeyin o anlamının bilincinde olup olmadığı önemli değildir. Yıkık bir beldenin, sakinlerinin hâlini anlatması, feleğin onlara ne gibi işler yaptığını, zamanın onların başına ne işler açtığını, seslerini nasıl kestiğini ve nefeslerini nasıl tükettiğini anlatması gibi. Zavallı ve perişan bir kimsenin çehresinin onun yoksulluğunu, zavallılığını ve kötü durumunu dile getirmesi gibi.

İkincisi, yani söylenen sözün dile getirilmeyen bir anlamı gerektirmesi ise, o sözü söyleyenin o anlamı kastetmiş olduğunun ortaya çıkmasıdır. Çünkü söylediği söz, bu anlamı gerektirmekte veya iltizamî delâlet ile bu anlama delâlet etmektedir. Buna göre Âdemoğullarının **“Evet, şahidiz, demişlerdi.”** şeklindeki bize nakledilen sözleri, bu iki ifade türünden birine, yani ya hâl dili ile anlatıma veya sözün gerektirdiği anlamı kastetme yöntemine hamledilir. Hâl dili ile anlatıma hamledilmesi daha akla yakın ve daha uygundur. Çünkü şahitlik makamında gerektirici söz ile yetinilmez, açık ve net ifade kullanılır. Bu şahitlik hangi ifade tarzı ile gerçekleştirilmiş olursa olsun, **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** ifadesi ile aynı türdendir. Buna göre, soruda hangi ifade tarzı kullanılmış ise, cevap da aynı ifade tarzı ile verilmiştir, denilebilir. Bu yüzden bu sorunun ve cevabın hamledilebileceği bir üçüncü ifade tarzından söz edilebilir. Çünkü ilâhî söz, ilâhî uygulamaların amacını ortaya koyar.

Daha önceki araştırmalarımızda birkaç kez belirttiğimiz gibi yoktan var etmek, bir tür tahlil ile de olsa, gerçek sözdür. Buna göre, bizce buradaki **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** ve **“Evet, şahidiz.”** ifadelerinin bu kabilden olmasının hiçbir sakıncası yoktur. (El- Mizan, c. 8, s. 432)

69- *Beda* lügatte bir şeyin gizlilikten sonra açığa çıkması, bilgisizlikten sonra ilmin oluşması anlamına gelmektedir. Çok az bir topluluk dışında tüm Müslümanlar Allah için böyle bir *beda* ‘nın imkânsız olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla İmâmiye’ye böyle bir iftirada bulunanlar büyük bir yalan atmakta, itham etmektedirler. İmâmiye bundan beri ve münezzehtir. Halk arasında ise *beda* hadis imamlarının sözlerinden de

anlaşıldığı gibi birkaç anlam ifade etmektedir ve hepsi de Allah hakkında söylenebilecek şeylerdir. Bunlar: 1) Bir şeyi açığa çıkarmak, bir şeyi meydana getirmek, yeni bir takdir sebebiyle bir şeyin vücuda gelmesine hükmetmek ve bir takım şartlar esasınca yeni bir iradenin, bir şeyin oluşumunu onaylaması gibi anlamlara gelmektedir. Günlük olayların meydana gelişi de bu türdendir. İbn-i Esir'in kel, pis ve kör insanlar hakkındaki sözleri de bu anlama yakındır. İbn-i Esir şöyle diyor: Aziz ve Celil olan Allah'a bu kimseleri bu vesilelerle imtihan etme hususunda *beda* hasıl oldu. Yani buna hükmetti. Burada "*beda*" bu anlamdadır. Zira kaza önceden gerçekleşmiştir. Ama önceden belli olmayan bir iş veya olayın doğruluğunun ortaya çıkışı anlamında bir *beda* inancı Allah hakkında imkânsızdır. İbn-i Esir'in kaza'dan maksadı bir şeyin meydana gelişidir. "Kaza önceden gerçekleşmiştir" sözünden maksat ise hakkındaki ilmin önceden var oluşudur. İbn-i Esir'in sonraki istidlâli de bu gerçeği ifade etmektedir. 2) Karşılıklı iki şeyden birinin tercih edilmesi, her iki şey hususunda kesin olmayan iradenin gerçekleşmesinden sonra birinin vücuda gelişine hükmetmek. Bu tercih, birinin şart ve maslahatının diğerinin şart ve maslahatından üstün oluşundan kaynaklanmaktadır. Duanın kabulü, dua eden insanın ihtiyaçlarının karşılanması, sıla-i rahim vesilesiyle ömrün uzatılması, bir topluluğun yok edilmesinin kararlaştırılmasından sonra bu karardan vazgeçilmesi türünden şeyler de bu anlamı ifade etmektedir. Belli bir zamanda, belirli şartlar içinde ve özel maslahatlar karşısında varlığı kesin olan bir şeyin ortadan kaldırılması ve hakeza o zaman geçtikten, şartlar ve maslahatlar değiştikten sonra da bir takım şartlar ve maslahatların gerçekleşmiş olması deliliyle yerine başka bir şey geçirilsin veya geçirilmesin ortadan kaldırılması anlamındadır. Diriltmek, öldürmek, yaratılış ile ilgili hususlarda genişlik ve darlık, teklif ile ilgili hususlarda yerine bir şey geçirilsin veya geçirilmesin hükümlerin nesh edilmesi ve bizzat nesh olayı da bu türden bir anlam taşımaktadır.

70- Maide, 73. Yani Allah, üçten biridir. Sözü edilen üç şey Baba, Oğul ve Ruh'ul Kudüs'tür. Yani Allah, bu üç unsurun her biri ile örtüşür. Bu ifade onların, "Baba ilâhtır, Oğul ilâhtır, Ruh ilâhtır. Onlar üçtür ve aynı zamanda birdir" şeklindeki görüşlerinin gerektirdiği bir sonuçtur. Onlar böyle demekle "Amr oğlu Zeyd insandır" sözüne benzer bir söz söylemiş olduklarını ileri sürüyorlar. Bu sözde üç unsur vardır: Zeyd, Amr'ın oğlu ve insan. Ama ortada bir unsur var, o da bu sıfatla nitelenen kimse-den ibarettir. Hristiyanlar böyle derken şu gerçeği göz ardı ediyorlar: Bu çokluk eğer itibârî değil de gerçek bir çokluk ise, nitelenenin gerçek anlamda çok olmasını gerektirir. Eğer nitelenen unsur gerçek anlamda bir ise, bu durumda çokluğun gerçek değil, itibârî olması gerekir. Buna göre, sayıca çokluğu ve sayıca tekliği, nitelenen unsur olan Zeyd'de gerçek anlamda bir araya getirmek akla ve mantığa sığmaz. Bu yüzden bazı Hristiyan misyonerler zaman zaman şöyle derler: "Teslis meselesi ilmî ölçülerle çözümü kabul etmeyen, eski kuşakların görüşlerinden miras kalmış bir formüldür." Böyle diyenler, kulaklarına gelen her iddia için delil aramakla yükümlü olduklarının farkında değildirler. Bu iddia ister eskilerden kalma olsun, ister yeni dönemlerde ortaya atılmış olsun, fark etmez. (El- Mizan, c. 6, s. 95)

71- Cebir fıkrine inanmış ve Allah'ın insanları fiilleri işlemeye zorladığını iddia etmiş olacağı için.

72- Bana öyle geliyor ki, insanın güzellik kavramının farkına varması, ilk defa kendi türüne yönelik gözlemleri esnasında gerçekleşmiştir. İnsan denen türün yaratılışındaki denge olgusunu, tüm organların belli bir uygunluk içinde vücuttaki yerlerini almış olmasını, özellikle yüzdeki organlar arası ahengi kastediyoruz. Bunun dışında insan, doğadaki diğer somut olguların şahsında da bu anlamı gözlemlemiş, algılamıştır. Sonuç itibarıyla güzellik, bir şeyin doğası itibarıyla amacına uygun olması demektir. İnsan yüzünün güzel olması demek, göz, kaş, kulak, burun ve ağız gibi organların olmaları gereken bir nitelik veya durum üzere ve birbirleriyle uyum içinde olmaları demektir. O zaman insanın canı ona doğru çekilir, tabiatı ona eğilim gösterir. Bir şeyin bunun aksi bir durumda olması da kötü, kötülük ve çirkin gibi yerine göre kullanılan ifadelerle nitelendirilir. Şu hâlde kötülük, adem nitelikli [varlıktan yoksun] bir anlamdır. Buna karşılık güzellik varoluşsal bir anlamdır.

Daha sonra bu niteleme tüm itibarî eylem ve anlamları, toplumsal koşullarda öngörülen tanımlamaları kuşatacak şekilde genelleştirilmiştir. Burada da değerlendirme ve nitelemenin esasını, bir şeyin insan hayatının mutluluğu veya bu hayattan yararlanma olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal hedeflere uygunluğu veya uygun olmayışı oluşturur. Meselâ adalet güzeldir. Hak edene iyilikte bulunmak güzeldir. Eğitim, öğretim, öğüt vb. olgular güzeldirler. Zulüm, haksızlık gibi olgular da kötü ve çirkin şeylerdir. Bunun nedeni birinci gruptaki olguların insan mutluluğu veya insanın toplumsal koşullarda yararlanması amacına uygun olmaları, ikinci gruptaki olguların da bu amaca uygun olmayışlarıdır.

Güzel olarak nitelenen kısım ve onun karşısında yer alan çirkin olaylar, toplumsal amaca uygunluğu dolayısıyla bu vasfı kazanan fiile bağlıdırlar. Dolayısıyla toplumsal amaç ve hedeflere uygunluğu sürekli ve kalıcı olan fiillerin güzellikleri de sürekli ve kalıcıdır. Buna adaleti örnek gösterebiliriz. Diğer bazı fiillerin de çirkinliği öyledir; örneğin zulüm.

Olgular veya fiiller, insan türünün kemâliyle yahut bireyin mutluluğu veya başka bir şeyle ilintileri açısından iyi ve kötü niteliğini alırlar. Şu hâlde güzellik ve çirkinlik izafî (göreceli) niteliklerdir. Fakat bu izafilik bazı alanlarda daimîdir, değişmez; diğer bazı alanlarda ise değişkendir. Hak eden birine mal bağışlamanın güzel, hak etmeyen birine vermenin de çirkin, kötü olması...

Meselâ deprem ve sel gibi felâketler bir kavmin başına geldiği zaman, bunlar o kavmin düşmanları açısından güzel nimetler olarak algılanırlarken, kendilerine yönelince çirkin ve kötü olarak algılanırlar. Yine din perspektifinde tüm genel musibetler yeryüzünde bozgunculuk yapan kâfirlerin veya azgın günahkârların başına gelince mutluluk, bolluk; salih müminlerin başına gelince de mutsuzluk ve sıkıntı olarak belirlenirler.

Yine bir diğer örnek olarak, bir yemeği yemek, kişinin kendi malı ise, güzeldir, mubahtır. Fakat başkasının malından ve onun rızası alınmadan yeniliyorsa çirkindir, haramdır. Çünkü başkasının malını, onun rızası alınmadan yemekle ilgili yasağa veya sırf Allah'ın helâl kıldığı şeyleri yemekle ilgili emre uyma ile ilgisi kesilmiş olur. Söz gelişi, bir kadınla bir erkek arasındaki cinsel birleşme evlilik yoluyla gerçekleşiyorsa güzeldir, mubahtır. Fakat nikâhsız ve zina şeklinde gerçekleşiyorsa, çirkindir, haramdır. Çünkü nikâhsız birleşme şeklindeki eylem ilâhî yükümlülükle uygunluk niteliğini yitirmiş olur. Şu hâlde güzellikler, olgulara ve fiillere ilişkin varlıksal tanım ve nitelemelerdir. Kötülükler ise ademî (varlıktan yoksun) tanım ve nitelemelerdir. Yoksa güzel veya çirkin, iyi veya kötü niteliğine maruz kalan şeyin özü, aslı birdir.

Kur'ân'ın bakışı, Allah dışındaki her şeyin O'nun tarafından yaratıldığı şeklindedir. Nitekim şöyle buyuruyor: **“Allah her şeyin yaratıcısıdır. (Zümer, 62)”, “Her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir. (Furkan, 2)”**. Bu iki ayet, her şeyin yaratılmış olduğunu ortaya koyuyor. Bir diğer ayette de şöyle buyuruyor: **“O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. (Secde, 7)”**. Burada da yaratılan her şeyin güzel olduğu vurgulanıyor. Bu güzellikten maksat ise, hilkat için gereken, onun ayrılmaz bir parçası olan ve onun ekseni etrafında dönen bir güzelliktir. Şu hâlde her şey, yaratılıştan ve varoluştan pay aldığı oranda güzellikten pay alır. Şöyle ki: Güzellik, bir şeyin amacına ve maksadına uygun olması, kendisiyle hedeflenen gayeyle tamtamına örtüşmesi demektir. Varlık bütünü'nün parçaları, evrensel düzenin boyutları arasında tam bir uyum ve örtüşme vardır. Allah, amacını bozacak şekilde parçaları arasında hiçbir uyumluluk olmayan, birbirini geçersiz kılan bir şey yaratmaktan münezzektir.

Yarattığı bir şeyin, O'nu aciz bırakması, akıllara durgunluk veren şu olağanüstü düzenle güttüğü amacı iptal etmesi düşünülemez. Nitekim şöyle buyuruyor: **“O, tek ve her şeye üstün olan Allah'tır. (Zümer, 4)”, “O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. (En'âm, 18)”, “Ne göklerde, ne de yerde, Allah'ı aciz bırakacak bir güç vardır. O bilendir, güçlüdür. (Fâtır, 44)”**. Buna göre hiçbir şey Allah'ı, yarattıklarıyla ilgili iradesi, kullarına ilişkin dilemesi hususunda aciz bırakamaz, O'nu engelleyemez; O'na baskı kuramaz, O'nun üstünde bir güce sahip olamaz. Şu halde, varlık âlemindeki her nimet varlığı itibariyle güzeldir ve Yüce Allah'a nispet edilir. Aynı şekilde başa gelen her felâket de kötüdür. Fakat bu felâket, özü itibariyle yani, yaratılmış varlıklara egemen olan temel özellik (nispet) bakımından Yüce Allah'a nispet edilir. Gerçi başka bir nispetle kötü olarak nitelenir. Şu ayetlerin vurgulamak istediği anlam budur: **“Onlara bir iyilik gelirse, ‘Bu, Allah'tandır.’ derler; başlarına bir kötülük gelince de, ‘Bu, sendendir (sen Peygamberin yüzündendir).’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah'tandır.’ Bu kayme ne oluyor ki hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?! (Nisa, 78)”, “Onlara bir iyilik gelince, ‘Bu, bizim hakkımızdır.’ derler; eğer kendilerine bir kötülük ulaşırsa, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. İyi bilin ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır; fakat onların çoğu bunu bilmezler. (A'râf, 131) “**.

Kötülük bağlamına gelince; Kur’ân, onu insanla ilintilendirirken insan nefesine isnat eder. Şu ayet, **“Sana gelen iyilik Allah’tandır. Başına gelen kötülük ise kendindendir. (Nisa, 79)”** ve diğer ayetler bunun birer örnekleridir: **“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah birçoğunu da affeder. (Şûra, 30)”**, **“Bir millet kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. (Ra’d, 11)”**, **“Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirmedikçe, Allah’ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden... dolayısıdır. (Enfâl, 53)”**. Bu hususu vurgulayan daha birçok ayet örnek gösterilebilir.

Bunu şöyle açıklamak mümkündür: Görüldüğü gibi önceki ayetler, kötü nitelikli felâketleri de tıpkı iyilikler gibi yaratılışları itibariyle güzel olgular kategorisine sokuyor. Dolayısıyla onların kötü olmalarının tek nedeni, bazı şeylerin doğalarıyla uyuşmamaları, bundan dolayı da onlar için zararlı olmaları kalıyor. Sonuçta mesele şu noktaya dayanıyor: Yüce Allah, musibete duçar kalan ve zarara uğrayan bu olgular için gerektirdikleri ve doğaları gereği ilgi duydukları şeyler meydana getirmemiş, onlara yapmakta olduğu bağışı durdurmuştur. İşte bu bağışın durdurulması, zarara uğrayan olgular açısından musibet ve kötülük konumundadır. Şu ayet, bu hususu son derece açık bir şekilde ortaya koymaktadır: **“Allah’ın insanlara açtığı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz (ona mâni olan bulunamaz). Onun tuttuğunu O’ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir. (Fâtır, 2)”**.

Ardından Yüce Allah, bağışın birinden alı konmasının veya rahmetinin akışının artış ve eksilişinin karşı tarafın kapasitesine, üstesinden gelebilme yetkisine bağlı olduğunu açıklıyor. Nitekim örnekle anlattığı bir ayette şöyle buyuruyor: **“Gökten su indirdi de vadiler kendi ölçüşünce çağlayıp aktı. (Ra’d, 17)”**. Bir başka ayette de buyuruyor ki: **“Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri, bizim yanımızda olmasın ve biz onu ancak bilinen bir miktarda indiririz. (Hicr, 21)”**. Demek ki Yüce Allah, karşı tarafın hak ettiği miktarda ve bildiği durumuna uygun olarak verir. **“Hiç yaratan (yaratıldığını) bilmez mi? O latiftir, her şeyden haberdardır. (Mülk, 14)”**

Bilindiği gibi nimet, azap, belâ ve rahatlık her şeyin özel durumuna göre belirginleşir. Yüce Allah bir ayette bu hususa şöyle işaret ediyor: **“Herkesin yöneldiği bir yönü vardır. (Bakara, 148)”**. Her şey kendine özgü yöne yönelir, kendi durumuna uygun hedefi, gayeyi ve amacı ister.

Bu noktada şöyle bir sezgiyi dile getirmek mümkündür: Bolluk, sıkıntı, nimet ve musibet, Kur’ân öğretisine göre, serbest irade koşullarında yaşayan insan bağlamında, yine insanın iradesiyle ilintili olgulardır. Çünkü insan bir yol üzerindedir. Bu yolu iyi veya kötü kat etmesine paralel olarak sonunda mutluluk veya mutsuzlukla karşılaşır. Bütün bunlar insanın serbest iradesinin müdahalesinin söz konusu olduğu olgulardır.

Kur’ân-ı Kerim de bu sezgiyi onaylıyor ve şöyle buyuruyor: **“Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirmedikçe, Allah’ın da onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayısıdır. (Enfâl, 53)”**. İçlerinde besledik-

leri temiz niyetler ve yaptıkları salih ameller, kendilerine özgü kılınan nimetlerin verilmesinde etkilidir. Fakat niyet ve tavırlarını değiştirince, Yüce Allah da rahmetinin akışını durdurmak suretiyle onlara yönelik fiilini değiştirir. Yüce Allah şöyle buyurur: **“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah birçoğunu da affeder. (Şûra, 30)”**. Buna göre, insanların işledikleri ameller, felâketlerin başlarına gelmesinde ve musibetlerin karşısına çıkmasında etkili olurlar. Bunun yanında Allah, birçok kusurlarını da affeder [bunlardan dolayı karşısına herhangi bir olumsuzluk çıkarmaz].

Yine Yüce Allah, şöyle buyurmuştur: **“Sana gelen iyilik Allah’tandır. Başına gelen kötülük ise kendindendir. (Nisa, 79)”**. Sakın ola ki aklına, Yüce Allah’ın bu ayeti Peygamberine (sallallahu aleyhi ve alih) vahyederken şu ifadelerde açıkladığı belirgin bir gerçeği unuttuğu şeklinde bir fikir gelmesin: **“Allah her şeyin yaratıcısıdır. (Zümer, 62)”**, **“O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmıştır. (Secde, 7)”**. Şöyle ki bu ayetlerde Yüce Allah, her şeyi kendisinin yarattığını ve yarattığı her şeyin, özü itibarıyla güzel olduğunu vurguluyor. [Ama tefsirini yapmakta olduğumuz ayette insanın başına gelenlerin iyi ve kötü diye ikiye ayrıldığını; iyiliğin Allah’tan, kötülüğün de insanın kendi nefsinden olduğunu ifade ediyor ve bu iki ayette vurguladığı gerçeği, burada unutup, sanki. Ancak sen böyle bir vehme asla kapılmamalısın.] Çünkü Yüce Allah başka ayetlerde şöyle buyuruyor: **“Râbbin asla unutkan değildir. (Meryem, 64)”**, **“Rabbim ne yanılır, ne de unuttur. (Tâhâ, 52)”**.

Buna göre, **“Sana gelen iyilik...”** ifadesinin anlamı şöyledir: Senin karşına çıkan her iyilik -ki karşına çıkan her şey iyidir, güzeldir- Allah’tandır. Sana gelen her kötülük ise, amacına ve arzuna uygun olmamasından dolayı senin açından kötü olduğu için kötüdür. Aslında onlar da özü itibarıyla iyidirler, güzeldirler. Senin nefsin onları kötü seçimiyle üzerine çekti, onları çağırması oldu. Dolayısıyla onlar da Allah’tandırlar. Allah, [senden kaynaklanan bir seçim ve irade olmaksızın] doğrudan sana kötülük veya zarar yöneltmekten münezzehdir.

Ayette özel olarak Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve alih) hitap ediliyorsa da, anlamı herkesi kuşatacak genelliğe sahiptir. Diğer bir ifadeyle, bu ayet de **“Bu böyledir... Allah değiştirecek değildir.”** ve **“Size gelen her musibet...”** ayetleri gibi, bireysel hitabın yanı sıra, toplumsal hitabı da içerir niteliktedir. Çünkü toplum da bireyden ayrı olarak insanî bir organizmaya, iradeye ve seçme yeteneğine sahiptir. Toplumun bir organik yapısı vardır. Toplumu oluşturan bireylerden öncekiler ve sonrakiler, bu yapı çerçevesinde yok olur, erirler; geçmişte kalanlar ölüp gidince, sonradan gelenler öncekilerin, ölümlerinin kötülüklerinden sorumlu olurlar; onlardan dolayı sorguya çekilir, azaba çarptırılırlar. Hatta günah işlemeyen birey, günah işleyenlerin günahı karşılığı cezalandırılır vs. Oysa bu, tek tek bireylere uygulanan hükümler açısından hiçbir zaman doğru olmaz. Tefsirimizin ikinci cildinde **“Ceza Açısından Amellerin Hükümü”**nü incelerken, bu konuya ilişkin bazı açıklamalarda bulunduk.

Nitekim Resûlullah (sallallahu aleyhi ve alih) Uhud Savaşı sırasında yüzünden yara almış, mübarek dişleri kırılmıştı. Müslümanlar da birçok yaralar almışlardı. Hâl-

buki o, günahtan ve yanılığıdan ber  olan masum bir peygamberdir [ve böyle bir ceza-ya maruz kalması asla d    n lemez]. O hâlde, O'na isabet eden şey, içinde bulunduğu topluma isnat edilirse -ki onlar Allah'ın ve Resulünün emrine muhalefet etmişlerdi- bu, içinde bulunduğu toplumun kendi elleriyle kazandığı şeylerden dolayı başına gelen bir kötülüktür. Şayet onun mübarek  ahsına isnat edilirse, bu, Allah yolunda karşısına çıkan ilâhî bir sınaama amaçlı musibet olur; insanları bilinçli olarak Allah'a davet etme onuru uğruna çekilen mihnet olur. Bu ise insanın derecesini yükselten bir nimetten başka bir şey değildir.

Aynı  ekilde, Kur'an'ın bakı ına göre, bir kavme isabet eden kötülüklerin kaynağı onların amelleridir. Yine onlara isabet eden iyiliklere gelince, onlar sadece Yüce Allah'tandır.

Evet, burada iyilikleri bir açıdan insanlara nispet eden ayetler de vardır kuşkusuz. Meselâ: **“O ülkelerin halkı inansalar ve (günahlardan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardı. (A'râf, 96)”, “Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten önderler tayin etmiştik. (Secde, 24)”, “Onları rahmetimizin içine aldık; doğrusu onlar iyi kimselerdendi. (Enbiyâ, 86)”**. Bu anlamı içeren ayetlerin sayısı oldukça fazladır.

Ne var ki, Yüce Allah Kur'an'da yarattığı herhangi bir varlığın, kendisi için öngörülen bir amacı ger ekle tirmesinin, bir hayra ulaşmasının ancak Allah'ın muktedir kılması ve yol göstermesi ile mümkün olabileceğini vurgulamaktadır: **“...Her şey kendi ( zel) yaratılı ını veren, sonra da onu (o doğrultuda) hidayet eden Allah'tır. (Tâhâ, 50)”, “Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temiz bir hâle gelemezdi. (N r, 21)”**. Bu iki ayetle ve bundan önce zikrettiğimiz ayetlerle, iyiliklerin Yüce Allah'tan olması hususunda karşımıza yeni bir anlam çıkıyor. O da  u ki: İnsan, ancak Yüce Allah'ın sahip kılması ile ona ulaştırması ile bir iyiliğe sahip olabilir. Demek ki bütün iyilikler Allah'ın, kötülükler de insanındır. Böylece, **“Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise kendindendir...”** ayetinin anlamı daha bir belirginlik kazanıyor.

 yilikler Allah'tandır, çünkü her iyi O'nun tarafından yaratılmıştır. Hilkat ve güzellik de ayrılmaz ikilidir. Yine iyilikler O'ndandır, çünkü hayırdırlar. Hayr ise, O'nun elindedir. Bir kimse ancak O'nun sahip kılmasıyla bir hayra sahip olabilir. Kötülükler ise O'na nispet edilmezler. Çünkü kötü bir şey, kötülük bağlamında yaratılmış değildir. Yüce Allah ise yaratır. Yaratma O'nun i idir. Kötülük, meselâ insanın Allah katından gelen bir rahmeti yitirmesidir; insanlar tarafından işlenen bir amelden dolayı, Yüce Allah o rahmetin akışını durdurmu tur.

Bazı varlıkların çirkinlik özelliğine ve ona bağlı olarak belirginleşen diğer hususlara gelince, bunlar  eriat veya akıl sahibi toplum bireyleri perspektifinden bakınca belirginleşen hususlardır; bunun da varoluşsal perspektifle bir ilgisi yoktur. Sözgelimi Başkan Zeyd, başkanlık niteliğiyle bizim yanımızda toplumsal bir objedir. Bunun

toplumsal hayata yansıyan etkileri vardır. Saygı görme, öncelik tanınma, söz geçirme, işleri yönetme gibi. Fakat gerçeği ve varoluşu açısından yalnızca bir insan bireyidir. Özü itibarıyla, yönetilen diğer insanlarla aralarında bir fark yoktur. Bu perspektiften bakınca, başkanlığın ve ona bağlı olarak belirginleşen olguların bir anlamı olmaz. Aynı şekilde zengin, yoksul, efendi, hizmetçi, üstün, ezilen, onurlu, cimri ve sayılmayacak daha bir sürü nitelik için de aynı durum söz konusudur.

Kısacası, yaratılış her şeyi kuşatan bir olgu olmakla beraber, yalnızca varoluşları ve objeler dünyasında gerçek oluşları açısından değişik isimler altında belirginleşen sosyal ortamda ortaya çıkan objeler ve pratik fiillerle ilintilidir. Bunun ötesinde fiiller ve objeler için kullanılan çirkin, güzel, günah, itaat ve diğer sosyal niteliklere gelince, yaratma ve var etmenin bunlarla bir ilintisi yoktur. Bunların varlıkları yalnızca teşri alanında, toplumsal yargı sahasında, varsayım ve itibar meydana geldiğinde söz konusu olabilir.

Hiç kuşkusuz varlığı zorunlu (vacib-el vücud) olan Yüce Allah'ta son bulur evrende etkin olan nedenler silsilesi. O'nunla, parça ve bütün olarak evren arasındaki ilişki nedensellik esasına dayanan bir ilişkidir. Daha önce irdelediğimiz illet ve malul ile ilintili bölümlerde şunu ortaya koyduk: Nedensellik varlıkla ilgilidir. Şöyle ki: Malulda somutlaşan gerçek varlık, illetinin varlığından sızmıştır. Onun dışında kalan mahiyet gibi olgular ise, sızılmışlıktan ve kaynaklanmışlıktan, illete de gereksinim duymaktan uzaktırlar. Bunun çelişik evrime önermesi ise şöyle olur: *Gerçek varlığa sahip olmayan bir şey malul olmadığı gibi, Yüce Allah'a da gelip dayanmaz.*

Salt itibarı [gerçekten öyle olmadığı halde öyle sayılan, saymaca: Kâğıt paranın değeri itibarıdır. (Türkçe Sözlük, TDK)] olguların, Yüce Allah'a dayandırılması bir problem oluşturur. Çünkü onların gerçek bir varlıkları yoktur. Varlıkları ve olumlanmaları bütünüyle itibarıdır. Değerlendirme koşullarını, konumu ve varsayım sınırını aşmaz. Şeriatın kapsadığı emir, yasak, hüküm ve durumların tümü itibarı olgulardır. Bunların da Yüce Allah'a nispet edilmelerinde problem vardır. Mülk, izzet ve rızık gibi olgular için de aynı durum söz konusudur.

Bu düşümü şu şekilde çözebiliriz: Bunlar gerçi gerçek bir varlıktan yoksundurlar, ancak, bunların etkileri ve sonuçları vardır ve bunlar, onların isimlerini kalıcı kılmaktadır. Bu etkiler ve sonuçlar ise, gerçek varlıklardır ve itibarı olarak amaçlanmışlardır. Dolayısıyla Yüce Allah'a nispet edilirler. Şu halde bu sonuçların nispet edilmeleri, bu itibarı olguların da nispet edilişlerini mümkün kılmaktadır. Buna göre, toplumun bireyleri olarak aramızda etkin olan hükümlerlik, gerçi itibarı bir olgudur ve gerçek varlıktan bir paya sahip değildir; ancak o bizim tarafımızdan, tasavvur edilen mevhum bir anlamdır. Biz onu, zihin dışı objektif sonuçlara ulaşmak için araç olarak kullanırız. Eğer bu mevhum anlam takdir edilip varsayılmazsa, bu sonuçlara ulaşmamız mümkün olmaz. Sözü ettiğimiz sonuçlar; zorbaların, güç ve etkinlik sahibi bireylerin, toplumdaki zayıf ve düşkünlerin haklarını gasp edenlerin ezilmeleri, herkesin olması gereken yerde olması, her hak sahibinin hakkının verilmesi şeklinde sıralanabilir. Kısacası mülk itibarı bir olgudur ancak.

Bu tür zihin dışı etki ve sonuçlar kalıcı oldukları sürece egemenliğin anlamı ve ismi de kalıcı olacaktır. Dolayısıyla bu zihin dışı sonuçların, zihin dışı nedenlerine nispet edilmeleri, mülkün-egemenliğin O'na nispet edilmesi demektir. Aynı durum itibarî izzet, zihin dışı sonuçları ve gerçek illetlerine nispet edilişi için de geçerlidir. Emir, nehiy, hüküm ve kanun koymak ve benzeri olgular da bundan farklı değildir. Bütün bunlardan sonra şu husus açıklığa kavuşuyor: Yukarıda sözü edilen itibarî olguların tümü, sonuçlarının, Allah'a nispet ediliyor olması dolayısıyla zatına yaraşır bir şekilde O'na nispet edilirler. [el-Mîzan, c.5, s.12-20; c.7, s.426; c.3, s.228-229]

73- Tefviz (tam serbestlik) fikrine inanmış ve fiillerin insanların dilemesi sonucu yaratıldıklarını iddia etmiş olacağı için.

74- **Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. (Bakara, 284)", "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. (Hadîd,5)" "Mülk O'nundur, hamd O'nadır. (Teğâbun, 1)".** Bu ve benzeri ayetlerde âlemler üzerinde mutlak malikliğin O'na ait olduğu vurgulanıyor. Yani; O'nun mâlikliğinin hiçbir sınırı yoktur; bazı yönlerden evrene mâlik olup da diğer bazı yönlerden mâlik olmaması söz konusu değildir. Örneğin bir insanın bir köleye veya başka bir şeye mâlik olması gibi değildir. İnsanın mâlikliği, akıllılarca onaylanan tasarruflarla sınırlıdır; akıllılarca onaylanmayan beyinsizce tasarruflar insanın mâlikliğinin kapsamına girmez.

Allah mutlak mâlik olduğu gibi aynı şekilde evren de Allah'ın mutlak mülküdür. Bu mülkiyet, dünyanın bazı şeylerinin bizim mülkümüz olmasına benzemez. Bizim mâlikliğimiz eksiktir, mâlik olduğumuz şey üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip değiliz. Söz gelimi, bir merkebe mâlik olan insan, onu taşıma ve binme işinde kullanma yetkisine sahiptir. Ama onu durduk yerde susuzluktan veya açlıktan ya da ateşte yakarak öldürmesi onun yetkisinde değildir. Akıllılar ona bu hakkı vermezler. Yani insanlık âlemi içinde geçerli olan bütün mâliklikler noksandılar ve mâlik olunan şey üzerinde insana sınırsız değil, kısmî bir tasarruf yetkisi verirler. Ama Allah'ın şeyler üzerindeki mâlikliği bundan farklıdır. Şeylerin Allah'tan başka bir mâliki, bir rabbi yoktur. Hiçbir şey kendisine yarar ve zarar verme, kendisini öldürme veya diriltme ya da kendini var etme gücüne sahip değildir. Nesneler üzerinde akla gelebilecek her türlü tasarruf yetkisi Allah'a aittir. Kulları ve yarattığı diğer varlıklar üzerinde hangi tasarrufta bulunursa bulunsun, bundan dolayı bir suçlamaya, bir yergiye veya bir kınamaya maruz kalmaz. Kulların tasarruflarından bir kısmı, kınanır ve yerilir; çünkü o tür tasarruflarda bulunma yetkileri yoktur, akıllılar onlara bu hakkı tanımamışlar.

Dolayısıyla söz konusu kişinin tasarrufu sınırlıdır ve aklın tasvip ettiği alanlara özgüdür. Fakat Yüce Allah'ın bütün tasarrufları, mutlak mâlikin mutlak mülkü üzerindeki tasarrufudur; bunun için de hiçbir tasarrufu bir kınama ve bir yermeye konu olmaz. Allah, dilediği veya izin verdiği tasarrufların dışında kimsenin O'nun mülkünde herhangi bir tasarrufta bulunmayacağını vurgulayarak bu gerçeği beyan etmiştir. O, sınırlı tasarruf yetkisi tanıdığı kimseyi sorgular, hesaba çeker. Ama kendisi sorgulanmaz, sorumlu tutulmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Onun izni olmadan katında şefaât edecek kimmiş? (Bakara, 255)", "Onun izni olmadan hiç kimse şe-**

faat edemez. (Yûnus, 3)”, “Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi. (Ra’d, 31)”, “O dilediğini saptırır ve dilediğini doğru yola iletir. (Nahl, 93)”, “Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz. (Tekvîr, 29)”, “O, yaptığın-dan sorulmaz; ama onlar, sorulurlar. (Enbiyâ, 23)”, “Sizi yaşatacak şeylere çağırdı-ğı zaman...(Enfâl, 24)”, “Eğer bilirsiniz sizin için en iyisi budur. (Saff, 11)”, “Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder; hayâsızlıktan, kötülükten ve azgınlıktan nehyeder. (Nahl, 90)”, “Allah hayâsızlığı emretmez. (A’râf, 28)”.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, Kur’ân’ın yasamalarında da akıllıların toplumdaki yöntemleri esas alınmıştır. Yani, güzel, çirkin, yararlı, zararlı, emir, yasak, ödül, ceza, övme ve yerme gibi akıllılar arasında geçerli olan kavramlar ve bu kavramlara dayan-dırılan “İyi ve güzel olan yapılmalı; kötü ve çirkin olandan kaçınmalı” gibi hükümler, akıllıların genel hükümlerinin temelini oluşturduğu gibi, Yüce Allah ‘ın kulları için koyduğu şer’î hükümlerde de göz önünde bulundurulmuştur. Akıllı insanlar fiillerinin akıllıca amaç ve maslahatlara dayanması gerektiği noktasında mütefekkirlere.

Yasalar, hükümler ve kanunlar koymaları, iyiliğe iyilikle, dilerlerse kötülüğe kötülükle karşılık vermeyi öngörmeleri de onların fiillerinden olup, bütün bunların temelinde birtakım maslahatlar ve geçerli sebepler bulunmalıdır. Öyle ki eğer akıl ürünü herhangi bir emir veya yasakta toplumun çıkarı ve maslahatı gözetilmemişse, akıllı insanlar böyle bir emir ve yasağa uymazlar.

Cezalandırma ve ödüllendirmelerde de verilen karşılıkla amelin hayır ve şer nok-tasında uyumluluğu ve uygun oranda ve nasıl uygun düşünüyorsa öylece karşılık veril-mesi, göz önünde bulundurulur. Yine akıllı insanların genel yargılarına göre, emir, ya-sak ve tüm yasal kurallar zor durumda kalan veya bir şey yapmaya zorlanan kimseye değil, ancak serbestçe davranabilen kimseye yöneliktirler. Aynı şekilde iyi veya kötü karşılık, yani sevap ve azap ancak isteğe bağlı olarak sergilenen amellere göre belir-lenir. Ancak, isteğe bağlılığın kapsamından çıkıp zorlanmışlığın kapsamına girmek kötü tercihten kaynaklanıyorsa, akıllı insanlar böyle birinin cezalandırılmasını çirkin bir tutum olarak algılamazlar ve onun zorlanmışlıkla ilgili olarak anlattığı hikâyeye de aldırış etmezler.

Şayet Yüce Allah kullarını itaat veya isyana zorlasaydı, itaat edenin cennetle ödüllendirilmesi gereksizlik ve günah işleyenin de cehennem azabına çarptırılması zulümden başka bir şey olmayacaktı. Oysa gereksizlik ve zulüm, akıllı insanlarca çir-kinliği bilinen şeylerdir ve yine tercihi gerektirecek bir husus meydanda yokken, bir şeyden yana tercih koymayı gerektirecekti ki, bunun da çirkinliği yine akıllılarca bi-linmektedir. Çirkin bir tutumda da bahaneyi kesecek bir gerekçenin varlığı söz konusu değildir. Oysa Yüce Allah şöyle buyuruyor: “**Ki, peygamberler geldikten sonra in-sanların Allah’a karşı** bahaneleri kalsın. (Nisa, 165)”, “**Ki helak olan, açık delille helak olsun; yaşayan da açık delille yaşasın.** (Enfâl, 42)” Şu ana kadar yaptığımız açıklamalardan aşağıdaki hususlar belirginleşiyor:

1) Yasama, fiillerde zorlama esasına dayalı olarak gerçekleşmez. Yükümlülükler kulların dünya ve ahiret çıkarlarına uygun olarak belirlenir, onların yapmak veya yapmamak hususunda tam bir serbestliğe sahip oluşları göz önünde bulundurularak kendilerine iletilir. Yükümlülük altında olanlar, ancak serbest iradeleri sonucu işledikleri iyilik veya kötülük üzerine ödüllendirilirler veya cezalandırılırlar.

2) Kur’ân’da saptırma, kâfirlere karşı hile ve tuzak kurma, zorbaların azgınlıklarını uzun süreli kılma, şeytanı musallat etme, onu kimi insanlara dost ve yoldaş etme gibi, Allah’a izafe edilen fiiller, O’nun kirlerden, noksanlıklardan, çirkinliklerden ve tiksinti uyandırıcı şeylerden münezzehe olan kutsal sahasına uygun olabilecek anlamda O’na izafe edilmektedir. Bu anlamların tümü sonuçta saptırmanın kapsamına girerler, onun şubeleri ve türleri sayılırlar. Aslında her saptırma da, hatta saptırmanın en ilkel türü olan aldatma da O’na izafe edilemez, O’nun kutsal sahasına yakıştırılamaz. Yüce Allah’a izafe edilen saptırma, kötülüğe kendi isteğiyle yöneleni cezalandırma ve onu kendi başına bırakma anlamını taşımaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **“Onunla birçoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu hidayete erdirir. Onunla sadece fasıkları saptırır. (Bakara, 26)”, “Onlar eğrilince Allah da kalplerini eğiltti. (Saf, 5)”, “İşte Allah aşırı giden şüpheli kimseleri böyle saptırır. (Mü’min, 34)”**

3) İlâhî kaza, faillerine mensup fiiller olmaları itibarıyla değil, varlık âlemindeki varlıklardan biri olmaları itibarıyla kulların fiillerine taalluk eder.

4) Yasama, cebir (zorlama) ile bağdaşmadığı gibi tam serbestlikle de bağdaşmaz. Çünkü efendinin sahip olmadığı bir hususta kölelerine emir ve yasaklar koyması bir anlam ifade etmez. Kaldı ki, kulların tam serbestliği, Yüce Allah’ın mülkünden bazı kısımların üzerindeki mutlak egemenlik, sınırsız sahiplik yetkisinden soyutlanması demektir. [el-Mizan c.1, s.136–140]

75- Hiç kuşkusuz, dış âlemde türler olarak nitelendirdiğimiz şeyler, türsel fiiller gerçekleştiren, türsel eserler bırakan olgulardır. Gerçek şu ki biz türlerin varlıklarını, onların başkalarından tür olarak farklı oluşlarını, ancak eserleri ve fiilleri aracılığı ile anlayabilmekteyiz. Bu durum, onlardan duyu organlarımız aracılığı ile türlü fiilleri gözlemlemek, başkalarından farklı eserleri algılamak şeklinde olur.

Duyu organları, gözlemlenen eserlerin ötesinde herhangi bir gerçeği algılayamamaktalar. Sonra burhan ve kanıtlama aracılığı ile söz konusu eserlerin meydana getirici nedenlerini ve oluştukları platformu belirleriz. Sonra bu nedenler ve platformların, yani türlerin farklı olduklarına karar veririz. Çünkü onlardan gözlemlediğimiz eserler ve fiiller farklıdır. Örneğin, insanların ve diğer canlı türlerinin ortaya koydukları eserlerde gözlemlenen farklılık, şöyle şöyle adlandırılan, şu şu eserleri ve fiilleri sergileyen değişik türlerin var olduğuna karar vermeyi bir zorunluluk hâline getirir. Aynı şekilde arzular ve fiiller arasındaki farklılığı da ancak oluştukları platformları veya özellikleri aracılığı ile belirleyebiliyoruz. Konumu ne olursa olsun bütün fiiller, en başta iki kısma ayrılırlar.

a) Meydana gelişinde bilginin herhangi bir müdahalesi söz konusu olmayan doğadan kaynaklanan fiiller. Büyüyüp gelişme ve beslenme (bitkiler için) ve çeşitli hareketler (cisimler için) bu tür fiillerdendir. Sağlık, hastalık ve benzeri şeyler de bu kapsama girerler. Bu fiiller bizim tarafımızdan biliniyor olsalar da ve bizimle birlikte var olsalar da, bilginin onlara yönelik taallûku, varoluşları ve sergilenişleri üzerinde hiçbir etkinlik sağlayamaz. Bu tür fiiller bütünüyle doğal faillerine dayanırlar.

b) Bilginin, meydana gelişleri üzerinde etkin rol oynadığı, failden bilinçli olarak kaynaklanan fiiller. İnsan ve öteki bilinçli canlıların isteğe bağlı olarak sergiledikleri fiiller gibi. Bu tür fiilleri, faili, bilgisinin taallûk etmesiyle, kendi tanımlamasıyla ve ayırt etmesiyle gerçekleştirir. Bu konudaki bilgi, fiilin belirginleşmesini ve başka fiillerden ayırt edilmesini sağlar. Bu ayırt etme ve belirginleştirme, fail için kemâl sayılacak bir mefhumun bu fiile tatbik edip etmemesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü kim olursa olsun bir fail bir fiili ancak varlığının kemali ve eksikliğini gidermek için yapar. Bilgiden kaynaklanan fiil, fail için kemal olan ile olmayan şeylerin birbirinden ayırt edilmesi bakımından bilgiye muhtaçtır.

Bu noktadan bakınca görüyoruz ki, konuşan insan tarafından düzenli harfler aracılığı ile ortaya konan sesler gibi özden kaynaklanan fiiller, aynı şekilde, insanın nefes alıp vermesi gibi doğanın da müdahalesi ile gerçekleşen fiiller ve aynı şekilde üzüntü, korku veya bunun gibi bir etkenin sonucu insanın sergileme durumunda kaldığı refleksler, failin uzun boylu düşünmesini gerektirmemektedir. Çünkü burada fiil ve faile tatbik eden tek bir bilgi şekli söz konusudur. Fiili bekleyen başka bir durum yoktur. İster istemez böyle bir fiil işlenme durumunda kalıyor. Fakat, değişik bilgi şekilleri olan fiiller böyle değildir.

Bu şekillerin bazısında insanın gerçek veya hayalî kemali söz konusudur. Bazısında ise insanın ne gerçek ne de hayalî kemali söz konusu değildir. Nitekim acıkış Zeyd açısından ekmeğin durumu bundan ibarettir. Ekmek onu doyuran ve açlığını gideren bir şeydir. Ancak bu ekmek kendinin olabileceği gibi, başka birine de ait olabilir. Temiz ve sağlıklı olabileceği gibi zehirli, pis ve insanı tiksindirici de olabilir. İnsanın bu ekmeği yiyeyim mi yemeyeyim mi diye düşünmesinin nedeni, bu niteliklerin hangisinin ekmeğe uyarlandığını anlamak istemesidir. Niteliklerden biri kesinlik kazanıp ötekileri devre dışı kalınca ve failin kemali de onda olunca, fail hiçbir şekilde bu fiili işlemekten geri durmayacaktır. Birinci kısım fiilleri “zorunlu fiiller” olarak adlandırıyoruz. Doğanın etkisi sonucu oluşan fiiller gibi. **İkinci kısım fiilleri de**, “iradî fiiller” olarak adlandırıyoruz. Yürümek ve konuşmak gibi.

Bilgi ve iradeden kaynaklanan “iradî fiiller” de ayrıca iki kısma ayrılır: Çünkü fiilin iki yönünden birini tercih ederek yapıp veya yapmamak, ya başkalarından etkilanmeksizin failin kendisine dayalıdır (Yanında bulunan bir ekmeği yemeyi düşünen aç kimse gibi. Bu adam, ya başkasının malı olduğu ve onun izni olmadan yememesi gerektiği için onu yememeyi tercih edecek ve yemeyecek ya da onu yemeyi yeğleyecek ve yiyecektir.); ya da fiilin tercihi ve belirginleşmesi başka bir şeyin etkisine dayalıdır (Bir zorba tarafından ölümlü veya başka bir şeyle tehdit edilerek herhangi

bir fiili işlemeye zorlanan, dolayısıyla kendi seçimi ve isteği ile belirginleştirmeksizin söz konusu fiili zorlanarak işleyen kimse gibi). Birinci kısım fiiller, ihtiyarî, yani isteyerek yapılan fiillerdir. İkinci kısma girenler ise, icbarî, yani zorlama sonucu işlenen fiillerdir. Şöyle ki; sen iyice düşündüğün zaman görürsün ki, icbarî bir fiili, gerçi bir zorlayıcının zorlamasına isnat ederiz ve zorlama aracılığı ile yapma veya yapmama şıklarından birinin imkânsızlaştığını dolayısıyla fail için tek bir şıkkın kaldığını söyleriz, ancak icbarî fiil de tıpkı ihtiyarî fiil gibi, ancak zorlanan failin yapmayı yapmama tercih etmesiyle gerçekleşebilir.

Zorlayan kimsenin fiilin gerçekleşmesinde büyük rolü olması hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü tercihi zorlayıcının zorlamasına ve tehdidine dayanıyor olsa bile, failin kendisi yapmayı yapmamaya tercih etmediği sürece fiil gerçekleşmez. Yozlaşmamış vicdan bunun en büyük tanığıdır. Böylece anlaşılıyor ki, iradî fiillerin «ihtiyarî» (isteyeğe bağlı) ve «icbarî» (zorlamalı) olmak üzere ikiye bölünmesi, bölünen fiili zat ve sonuçlar açısından iki farklı türe ayıran gerçek bir bölünme değildir. Çünkü «iradî fiil» bilgiye dayalı bir tercih ve tayine muhtaçtır ki, fiilin kaderini belirlesin. Bu da, hem «ihtiyarî» ve hem de «cebrî» fiilde eşit düzeyde bir gerekliliğe sahiptir. İki fiilden birinde failin tercihi kendi temennisine, diğerinde bir dış etkene dayanıyor olması, sonuçların farklılaşmasına yol açan türsel bir farklılığa sebep olmaz. Nitekim bir duvarın dibinde gölgelenen kimse, duvarın yıkılmak üzere olduğunu fark edip korkarak oradan ayrılırsa, bu fiili, «ihtiyarî fiil» olarak tanımlanır! Ama eğer bir zorba gelir ve «eğer kalkmazsan duvarı üzerine yıkarım» diye tehdit ederse, o da korkarak oradan ayrılırsa, bu fiili «icbarî fiil» olarak nitelendirilir. Oysa iki fiil ve iki tercih arasında temelde bir fark yoktur. Sadece tercihlerden biri zorbanın iradesine dayanıyor.

Eğer desen ki: “İki fiilin birbirlerinden farklı olduklarının anlaşılması için, ihtiyarî fiilin, meydana gelişi ile fail katındaki bir maslahatla uyuşmasının bilinmesi yeterlidir. Övgü ve yergi de bu tür bir fiili izler; sevap ve ceza gibi daha birçok sonuç da bu tür fiiller için söz konusudur. İcbarî fiilde ise, durum bundan farklıdır. Bu tür bir fiili yukarıdaki sonuçlardan herhangi birisi izlemez.” denecek olursa buna vereceğim cevap şudur:

Durum söylendiği gibidir, ancak bu sonuçlar, nihai toplumsal kemale uygun olarak akıllı insanların yaptıkları değerlendirmelerden ibarettirler. Dolayısıyla bunlar itibarî sonuçlardır, gerçek değil. Bu yüzden cebir ve ihtiyar meselesi felsefî bir mesele değildir. Çünkü felsefî meseleler, dış âlemde yer alan varlıkları ve onların objektif sonuçlarını kapsarlar. Fakat sonuç olarak akıllı insanların değerlendirmelerinden ibaret olan itibarî kavramlar felsefî bir araştırmaya tâbi tutulmaz ve aklî kanıtlarla ret veya ispat edilmez. Şu hâlde felsefî bir araştırmada söz konusu meseleyi başka bir yöntemle ele alıp şöyle demeliyiz: Hiç kuşkusuz meydana gelen her mümkün bir illete muhtaçtır. Bu hüküm, kanıt yoluyla sabittir. Aynı şekilde, hiç kuşkusuz bir “şey” zorunlu olmadıkça var olmaz. Çünkü bir şeyin varlığı herhangi bir belirleyici tarafından belirlenmediği sürece, o şey eşit bir şekilde varlığa da, yokluğa da izafe edilir. Dolayısıyla bir şey, bu eşitlik konumunu korumakla beraber var olamaz. Çünkü bir şey var olduğu

sürece zorunlulukla nitelenmek durumundadır. Bu zorunluluğu da hiç kuşkusuz illeti tarafından kazanmıştır. Dolayısıyla varlıklar âlemini bir bütün olarak ele aldığımız zaman, tümü de varlığı zorunlu olmak üzere birbirine bağlı ardışık halkalardan oluşan bir zincir gibi görürüz. Bu zincirde varlığı mümkün olarak nitelendirilebilecek tek bir halkaya rastlanmaz.

Ayrıca, söz konusu zorunluluk nispeti, dört illet, şartlar ve hazırlayıcılar gibi malûlün, yalın veya birçok şeyden meydana gelen bileşik nitelikli tam (eksiksiz) illete izafe edilmesinden kaynaklanıyor. Fakat söz konusu malûl illetin bazı parçalarına veya söz gelimi başka bir şeye izafe edilirse, bu izafe zorunlu olarak mümkünlük nispeti niteliğini kazanır. Bu durum son derece açıktır. Eğer bu nispet, zorunluluk niteliğini taşıyor olsaydı, tam illete, tam illet olmasıyla beraber ihtiyaç duyulmaz olurdu. Şu hâlde, içinde yaşadığımız doğaya iki sistem egemendir: Zorunluluk sistemi ve mümkünlük sistemi. Zorunluluk sistemi, eksiksiz tam illetlere ve onların malûllerine hâkimdir. Bu sistemin parçaları arasında, kesinlikle ne zat ve ne de zatın fiili açısından mümkünlük niteliğine sahip bir parçaya rastlanmaz. Mümkünlük sistemi ise, madde, maddenin alabileceği şekilleri ve madde tarafından kabul edilmesi imkân dâhilinde olan sonuçları kapsar. Söz gelimi, insanın ihtiyarî fiillerinden biri ele alınırsa, bu fiil, tam illete kıyasla -ki o; insan, ilim, irade, kullanıma elverişli madde, mekân ve zamanla ilgili şartların gerçekleşmesi ve engellerin ortadan kaldırılması ve kısaca fiilin var olmak için ihtiyaç duyduğu her şeydir- gereklilik ve zorunluluk niteliğine sahip olur. Ama bu fiil sadece insana izafe edilirse -ki insan, tam illetin sadece bir parçasıdır- o zaman mümkünlük niteliğine sahip olur. Kaldı ki, yerinde açıklandığı gibi illete ihtiyaç duyuluyor olmasının sebebi, varlığın mümkün niteliğine sahip bir varlık olmasıdır. Yani bağımlı olmasıdır, gerçeklik bakımından kendi başına bir varlık ifade etmemesidir. Çünkü bağımlılık zinciri sonuçta kendi başına bağımsız olan bir varlıkla noktalanmazsa, muhtaçlık ve yoksulluk zinciri öyle devam eder. Buradan hareketle şu sonuçları elde ediyoruz: **a)** Malûl illete dayanıyor olmakla, mümkünlük zincirinin son bulunduğu zorunlu illete muhtaç olmaktan kurtulmaz, **b)** Bu muhtaçlık, var olmak bakımından olduğu için bütün varoluşsal özelliklerinin, illetleri ile olan bağlantılarının, zaman ve mekânla ilgili koşullarının korunmuş olmasıyla birlikte söz konusudur. Böylece iki şey açıklık kazanmış oluyor:

1- İnsan, diğer tüm doğal olgular ve onların doğal fiilleri düzeyinde varoluşsal olarak İlâhî İradeye dayandığı gibi, insanın fiilleri de varoluşsal olarak İlâhî İradeye dayalıdır. Dolayısıyla Mutezile ekolünün, “insanın fiilleri varoluşsal olarak Allah’ın iradesine bağlı değildir” şeklindeki iddialarıyla kaderi inkâr etmeleri temelden yanlıştır. Bu dayanma, varoluş için kaçınılmaz bir durum olduğu için, malûlün varoluşsal özellikleri de burada etkin rol oynar. Şu hâlde her malûl, kendine özgü varoluş sınırları içinde illete dayalıdır. Bir insan bireyi de baba, ana, zaman, mekân, şekil, nicelik, nitelik ve diğer maddî etkenlerden müteşekkil tüm varoluşsal sınırlarıyla ilk illete dayandığı gibi, insanın fiilleri de tüm varoluşsal nitelikleriyle birlikte ilk illete dayanır. Örneğin şu fiil ilk illete ve zorunlu olan iradeye intisap ettiği zaman, bu

durum onu, asıl konumunun dışına çıkarmaz. Söz gelimi, insan iradesinin etkinliğini geçersiz kılmaz. Çünkü zorunlu İlâhî İrade, ancak irade ve ihtiyar sonucu insandan sadır olan fiile taalluk eder. Eğer bu fiil, gerçekleştiği zaman irade dışı ve istem dışı olursa, bu durum Yüce Allah'ın iradesinin gerçekleşmemesi demektir ki, bu da Yüce Allah açısından imkânsızdır. Bu yüzden Cebriye anlayışına sahip Eş'arîlerin, "İlâhî iradenin isteme bağlı fiillere taalluk edişi irade ve istemin etkinliğini geçersiz kılar" şeklindeki görüşleri temelden yanlıştır.

İlâhî irade: Tüm varoluşsal özellikleri, nedenlerine olan bağlantıları ve var olmasında etkili olan koşullarıyla birlikte bir fiile tahakkuk eder. Diğer bir ifadeyle İlâhî İradenin, söz gelimi Zeyd tarafından sergilenen bir fiile taalluk edişi mutlak değildir. Tersine, İlâhî İrade bu failin isteğine bağlı olarak falanca failden falan zaman ve mekânda fiilin gerçekleşmesine taalluk etmiştir. Şu halde İlâhî iradenin fiil üzerindeki etkinliği, fiilin isteğe bağlı (ihtiyarî) olmasını gerektirir. Aksi takdirde, İlâhî İradenin muradından ayrılması gerekecektir. Öyleyse, fiili zorunlu kılan İlâhî İradenin etkinliği, fiilin isteğe bağlı olmasını da gerektiriyor. Yani, İlâhî İrade açısından zorunlu olan fiil, fiili işleyen insan iradesi açısından isteğe bağlı olmasını gerektiriyor. Şu halde insanın iradesi İlâhî İradeye paralel değil, onun uzantısında yer almaktadır. Dolayısıyla aralarında bir çekişme söz konusu değildir ve İlâhî İradenin etkinliğinden dolayı beşeri irade etkinliğini yitirmemektedir. Görülüyor ki, Cebriye ekolünün hatasının özü Allah'ın iradesinin taallûk etmesinden dolayı kulun iradesinin etkisizleştiğini zannetmeleridir. Mutezile ekolü, İlâhî iradenin fiillere taallûk etmesinin, isteğe bağlılığı geçersiz kılacağı hususunda Cebriye ekolünün görüşünü kabul etmişlerdir. Beri tarafta ise, isteğe bağlı fiillerin ihtiyarî oluşunda ısrar etmişlerdir. Sonuçta İlâhî İradenin fiillere taallûk edişini reddetmişlerdir. Bu yüzden fiiller için bir başka yaratıcı öngörmek durumunda kalmışlardır. Yani insanın kendi fiillerinin yaratıcısı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fiillerin dışındaki olguların yaratıcısı da Yüce Allah olduğuna göre, Mutezile ekolü, iki yaratıcı olduğunu kabul etme gibi sapkın bir inancı benimseme durumunda kalmışlardır... İmam Ali (aleyhisselâm) şöyle demiştir: «Kaderiyyenin miskinleri Allah'ı adaletle niteledirelim derken O'nu gücünden ve egemenliğinden soyutladılar.» Doğruluğunda kuşku olmayan kesin gerçek şudur: İnsanların fiilleri hem faile ve hem de ilâhî iradeye izafe edilirler ve bu iki nispetlilik birbirlerini geçersiz kılmazlar. Çünkü bunlar, birbirlerinin karşısında değil, yanındadırlar. Buna bir örnek verecek olursak, köle ile efendisinin durumunu örnek verebiliriz. Efendi kölelerinden birini cariyelerinden biriyle evlendirir, sonra ona bir tarla verir, dayalı döşeli bir ev tahsis eder. Bir insanın hayatı boyunca ihtiyaç duyabileceği her şeyi belli bir süre için onun emrine verir. Eğer biz, efendi kölesine bunları vermiş olmasına, bunları kölenin mülkü etmesine rağmen, köle bunların maliki değildir. "Köle nere, sahip olmak nere?" dersek, Cebriye'nin görüşünü yansıtmış oluruz. Eğer biz, efendi kölesine mal vermekle, bazı şeyleri onun mülkü kılmakla, onu söz konusu malların maliki kılar ve kendisi de maliklikten çekilir. "Asıl malik söz konusu köledir." dersek,

Mutezile ekolünün görüşünü ifade etmiş oluruz. Eğer biz, konumlarını, statülerini korumakla birlikte iki mülkiyeti bir arada bulundursak ve: “Efendinin konumu efendiliktir. Kölenin konumu da köleliktir. Köle ancak efendinin mülkünün kapsamında olan bir şeye sahiptir. Efendi aynı zamanda kölenin sahip olduğu şeyin de sahibidir” dersek Ehl-i Beyt İmamlarının ileri sürdükleri ve aklî kanıtların onayladığı gerçek sözü ifade etmiş oluruz.

2- Fiiller eksiksiz illetlerine izafe edildikleri gibi (bu izafe edilişin, zorunlu olarak eksiksiz illetlerine izafe edilen diğer olgular gibi zorunlu ve gerekli olduğunu öğrenmiş bulunuyorsun) eksiksiz illetlerinin bazı cüzlerine de -insan gibi- izafe edilirler. (Bu izafe edilişin ise mümkünlük niteliğine sahip olduğunu öğrenmiş bulunuyorsun.) Şu hâlde zorunlu ve eksiksiz illetinden dolayı herhangi bir fiilin varoluşsal olarak zorunluluk niteliğine sahip olması, bu fiilin bir başka açıdan varoluşsal olarak mümkünlük niteliğine sahip olmasına engel değildir. Öyleyse, önce de söylediğimiz gibi iki türlü nispet vardır ve bunlar arasında bir çelişki yoktur. Dolayısıyla günümüzde materyalistlerin ve çağdaş filozofların ortaya attıkları doğa sisteminin determinizminin evrenselliği ve isteme bağlı fiillerin geçersizliği şeklindeki teori yanlıştır. Aksine, evrensel sistemin dayanağı olan gerçek şudur:

Olaylar eksiksiz illetleri bakımından zorunlu birer varoluşa sahiptirler. Ama maddeleri ve illetlerinin parçaları bakımından varoluşları mümkünlük niteliğine sahiptir. İnsanın fiil ve davranışlarında da temel ölçü budur. Davranışlarının konumsal dayanağı umut, terbiye ve eğitim gibi olgulardır. Varlığı zorunlu ve gerekli olan olguları, terbiye ve eğitime dayandırmak bir anlam ifade etmez. Bu hususta umuda da dayanılmaz. Ne demek istediğimiz son derece açıktır. [el-Mizan c.I, s.144-145,152-157]

76- İlâhî Kaza ve Kader Hakkında açıklama: Anlamı ve tanımı hakkında: Dış olayları ve varlık işlerini kendilerini gerektiren sebeplerle göz önünde bulunduracak olursak, iki hâletten dışarı değildir. Zira bu hadise ve işler, kendilerini gerektiren şartlar ve sebepler meydana gelmeden ve bu olayların meydana gelişinin kendilerine bağlı olduğu engeller ortadan kalkmaksızın ne kesin bir tahakkuk ve sübuta sahiptir ve ne de yokluğuna. Gerçekleşmek ve gerçekleşmemek arasında tümüyle eşittir. Ama bu işleri gerektiren sebepler, meydana gelmesini sağlayan şartlar kemale erer ve engeller ortadan kalkarsa, artık sadece tahakkuk etme halleri baki kalır. Bu tereddüt ve belirsizlikten dışarı çıkar. İki taraftan biri, yani varlık ve yokluğu kesin bir şekilde gerçekleşir. Meydana gelmemek ise o olayların varlığının kendisine bağlı olduğu şart ve sebepler yok olduğu varsayıldığı takdirde geçerlidir ve böylece vuku bulur. Tahakkukun gerçekleşmesi de, tahakkukun kendisinden asla ayrılmaz. Bu iki itibar, bizim dış fiillerimizde de cereyan etmektedir. Zira bir işe teşebbüste bulunmadığımız müddetçe o iş vaki olup olmamak hususunda tereddüt halindedir. Ama sebepler şartlar ve gerektirici durumlar ortaya çıkarsa, irade ve kararımız da bunu bütünlerse ve fiilin meydana gelmesi için hiçbir engel de kalmazsa, imkân ve tereddüt taraflarından biri vaki olur ve o amel meydana gelmiş olur. Bu durum itibarî ameller konusunda da geçerlidir. Örneğin iki kişi bir mal konusunda ihtilâfa düşünce ve her birisi o malın

sahibi olduğunu iddia edince, o şeyin memlukiyeti o ikisinden biri için mümkün ve tereddüt arasındadır. Ama aralarında hüküm versin diye bir hakeme başvurur ve hakem de onlardan birinin lehine hükmederse, o belirsizlik ve tereddüt hali ortadan kalkar. İki taraftan birinin sözü gerçekleşmiş olur ve diğeriyle irtibatı kesilir. Burada hâkimlik ve iki taraftan birinin sözünün gerçekleşmesi, fiili hâkimlik ve belirginleşme gibidir. Zira hâkimin malın falan şahsa ait olduğuna dair sözü ihtilafı sona erdirmiş, aralarında tereddüt ve belirsizlik olan davalı iki taraftan biri hak sahibi olarak ortaya çıkmıştır. “Şöyle böyledir” diye haber veren, habercinin sözü de sona erdirici ve belirticidir. Bu da bizim kaza ve hakemlik olarak adlandırdığımız şeydir.

Bu âlemdeki olaylar varlık ve gerçekleşme hususunda münezzeh olan Allah’a dayalı ve Allah’ın bir fiili olduğu hasebiyle de bu iki itibar, aynen gerçekleşme olayı onlarda da aynı şekilde cereyan etmektedir. Zira bu olaylar, Allah’ın kendilerini tahakkuk ettirme ve var etmeyi istemediği ve de varlıklarını gerektirecek şart ve sebepler mevcut olmadığı taktirde, aynı şekilde imkan ve tereddüt arasında vaki olma ve vaki olmama haletinde baki kalmaktadır. Ama Allah onların vuku bulmasını ister, gerçekleşmelerini irade eder, tahakkuk etmesi için gerekli şartlar ve sebepler de mevcut olursa, artık gerçekleşme dışında bir yol kalmaz. Bu hakkın meşiyeti şart ve sebepleri temin etmesi, Allah’ın iki taraftan birini tayin etmesi varlığı tereddüt ve belirsizlikten çıkarmaktadır ve bu ilâhî kaza diye adlandırılmaktadır.

Bu iki itibar teşrii ve yasama hususunda da aynı şekilde cereyan etmektedir. Allah’ın şeri bir iş hususundaki kesin hükmü, Allah’ın kazasıdır. Bu yüzden, kazadan söz edilen her ilâhî cümlede bu gerçek göze çarpmaktadır. Örneğin şu ayet: **“O, bir işin olmasını dilerse, ona ancak ‘Ol!’ der ve olur. (Bakara, 117)”** Başka bir ayet: **“Bunun üzerine, iki gün içinde yedi gök var etti. (Fussilet, 12)”** Hakeza başka bir ayet ise: **“Sorduğunuz iş, işte böylece kesinleşmiştir. (Yusuf, 41)”** Hakeza başka bir ayet ise: **“İsrailoğullarına Kitapta: ‘Doğrusu yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacaksınız diye bildirdik.’ (İsra,4)”** ve tekvini (yaratışsal) kazayı ifade eden diğer ayetler... Ama teşrii kazaya işaret eden ayetler ise, örneğin şu ayettir: **“Rabbin, yalnız kendisine ibadet etmenizi ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. (İsra, 23)”** Hakeza şu ayet: **“Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların aralarında ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir. (Yunus, 93)”** Hakeza şu ayet: **“Artık insanların aralarında adaletle hüküm olunmuştur. ‘Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir’ denir. (Zümer, 75)”** Elbette bu ve daha önceki ayetlerde yer alan kaza, teşrii anlaşmazlığı çözme anlamındadır ve başka bir tabirle, tekvini hakemlik ve kaza manasını ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi bu ayet-i kerimeler, bu iki aklî itibarın Allah’ın fiilleri olduğu hasebiyle, tekvini (yaratışsal) olaylarda, Allah’ın teşrii fiili olduğu hasebiyle de teşrii (yasamaya ait) hükümlerde ve Allah’a isnat edilen her hüküm ve sona erdirici hakemlikte de geçerliliğini ve doğruluğunu imza ve teyit etmektedir. Bazen bir itibara göre kaza, hüküm ve söz diye de tabir edilmektedir. Örneğin şöyle buyurmaktadır: **“Hüküm sadece Allah’a aittir. (Enâm, 62)”** Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Hüküm**

Allah'ındır, O'nun hükmünü takip edip bozacak yoktur. (Rad, 41)" ve hakeza şöyle buyurmaktadır: *"Benim katımda söz değişmez. (Kaf, 29)"* ve şöyle buyurmaktadır: *"Ben hakikati söylerim. (Sad, 84)"*

Kaza'nın Anlamına Felsefî Bir Bakış: Şüphesiz nedensellik kanunu bir gerçektir ve mümkün (olabilir) olan her varlık vasıtalı veya vasıtasız, münezzeh olan Allah'ın sonucu olan bir şeydir. Hiç şüphesiz sonuç, tam sebebine isnat edildiğinde, o sebep açısından zaruret ve vücuba sahiptir. Zira her mümkün varlık, vacip olmadıkça vücuda gelemmez. Ama eğer sonucu tam nedenine isnat etmezsek, imkân hâleti kendisi için eşittir. Burada ister zaten mümkün olan mahiyetler gibi, haddi zatında ve başka bir şeyle mukayese edilmeksizin mülâhaza edilsin ve isterse de tam nedeninin bazı parçalarına isnat edilsin, her haliyle mümkündür. Zira bu parça veya parçalar o sonucun zaruret ve farzietini farz kılacak olursa, onun tam nedeni olur. Oysa biz, o parçaların tam neden olmadıklarını, tam nedenin bir parçası olduklarını varsaydık. Zaruret ve vücup, imkânın iki tarafından birinin tahakkuku (varlık veya yokluk) ve bir şeyin belirsizlik ve tereddüt halinden çıkışı anlamında olduğu için mümkün varlıklar silsilesine hâkim olan zaruret, eşyadan her birini kendine özgü şartlarında farz kılan, Yüce Vacib'ul Vücuda isnatları cihetinden ötürü, Allah-u Teâlâ tarafından genel bir kazadır. Nitekim bu varlıklardan her birine özgü zaruret de her birine oranla, özel bir kazasıdır. Zira kazadan maksadımız işi sona erdirmek ve o şeyi belirsizlik ve tereddüt hâletinden dışarı çıkarmaktır. Buradan da anlaşıldığı üzere kaza Allah'ın fiili sıfatlarından biridir ve o fiilin tam ve vacip kılıcı nedenine isnadı mülâhazası esasınca fiilden elde edilmektedir.

Birçok rivayet de bu görüşü teyit etmektedir. Örneğin el-Mehasin kitabında, Berki babasından, o da İbn-i Ebi Umeyr'den, o da Hişam b. Salim'den şöyle dediğini nakletmektedir: "İmam Sadık (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: 'Allah bir şeyi icat etmek istediğinde, evvela onu takdir eder. Takdir ettiğinde, kazada bulunur. Kaza ettikten sonra da imza ve icra eder.'"

Hakeza, el-Mehasin kitabında (Berki), babasından, o da İbn-i Ebi Umeyr'den, o da Muhammed b. İshak'tan şöyle dediğini nakletmiştir: "Ebu'l-Hasan (a.s.) Ali b. Yaktin'in kölesi Yunus'a şöyle buyurmuştur: 'Ey Yunus! Kader konusuyla ilgilenme' O şöyle arzetti: Ben kader konusuyla ilgilenmiyorum, ama şöyle diyorum: "Sadece Allah'ın irade, meşiyet, kaza ve kaderinin istediği şey tahakkuk eder." İmam şöyle buyurdu: "Ama ben böyle demiyorum. Aksine şöyle diyorum: "Allah'ın meşiyet, irade ve kazasının istediği şey gerçekleşir." Daha sonra şöyle buyurdu: "Meşiyetin ne olduğunu biliyor musun?" O, "Hayır" diye arzetti. İmam şöyle buyurdu: "Bir şeyi kararlaştırmasıdır. Sen Allah'ın iradesinin ne olduğunu biliyor musun?" O, "Hayır" diye arzetti. İmam şöyle buyurdu: "Bir şeyi meşiyeti esasınca tamamlamasıdır. Sen Allah'ın takdirinin ne olduğunu biliyor musun?" O, "hayır" diye arzetti. İmam şöyle buyurdu: "Uzunluk, genişlik ve baki kalış müddeti hususunda bir şeye ölçü vermektedir." Daha sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah bir şey isterse, onu irade eder. İrade ettiği zaman ise onu takdir eder. Takdir ettiği zaman ise, onu kaza eder (hükmeder).

Kaza ettiği takdirde de, onu icra eder.” Başka bir rivayette ise, Yunus Ebu’l-Hasan’ın (a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Sadece Allah’ın, meşiyet, irade, takdir ve kazasının gerektirdiği şey vücuda gelir.” Ben (Yunus), şöyle arzettim: “Meşiyetin anlamı nedir?” İmam şöyle buyurdu: “Fiilin başlamasıdır.” Ben şöyle arzettim: “İradenin anlamı nedir?” İmam şöyle buyurdu: “Hakkında sebat ve mukavemet göstermektir.” Ben şöyle arzettim: “Takdirin anlamı nedir?” İmam şöyle buyurdu: “Genişlik ve uzunluk açısından ölçü vermektir.” Ben şöyle arzettim: “Kaza ne demektir?” İmam şöyle buyurdu: “Kazasını yapınca (hükümünü verince) onu icra eder ve hiçbir şey onun meydana gelmesine engel olamaz.”

Tevhid-i Seduk’da, Dekkak Kuleyni’den, o da İbn-i Amir’den, o da Mualla’dan şöyle dediğini nakletmiştir. “Âlime (a.s.) şöyle soruldu: “Allah’ın ilmi nasıldır?” O şöyle buyurdu: “Allah bilir, ister, irade eder, takdir buyurur, kaza ve hüküm verir, imza ve icra eder. Kazasını verdiği bir şeyi icra ve imza eder, takdir ettiği bir şeye kaza eder ve irade ettiği bir şeyi takdir eder. O halde Allah’ın meşiyeti onun ilmidir, iradesi meşiyeti iledir, takdiri iradesi iledir, kazası takdiri iledir ve imzası kazası iledir. O halde, ilmi meşiyetinden öncedir ve meşiyeti ikinci aşamadır. İrade ise üçüncü makamdadır ve takdir imza vesilesiyle tahakkuk eder. O halde, ilim, meşiyet, irade ve eşyanın takdiri hususunda, Allah Tebarek ve Teala için beda hasıl olmaktadır. Ama eğer kaza, imza ve icra merhalesine ulaşırsa, artık beda vücuda gelmez.”

İmam’ın (a.s.) buyurduğu bu sıralama, meşiyeti ilimden sonra ve iradeyi meşiyetten sonra bilmesi, akli bir sıralamadır. Akıl bu sıralamayı doğru bulmaktadır. Aynı kitapta kendi senediyle İbn-i Nubate’den şöyle dediği nakledilmiştir: “Müminlerin Emiri (a.s.) eğilmiş bir duvarın altından kalkıp başka bir duvarın altına geçti. Ona şöyle arzedildi: “Ey Müminlerin Emiri! Allah’ın kazasından mı kaçırıyorsun?” İmam şöyle buyurdu: “Allah’ın kazasından Aziz ve Celil olan Allah’ın kaderine kaçıyorum.” (460. Hadis) Ben (Allame Tabatabai) şöyle diyorum: “Bunun sebebi ise şudur: Takdir, mukadder olduğu şeye kesinlik ve sapmazlık kazandırmamaktadır ve mukadder kılınan şeyin tahakkuk etmemesi ümit edilir. Ama kaza ve hüküm verilirse, artık ondan kaçmak mümkün değildir. Bütün bu geçen konular hakkında, Ehl-i Beyt İmamları (a.s.) yoluyla birçok rivayet nakledilmiştir. (Tefsir-i el-Mizan, 13/72-75)

77- Cebir (Zorunluluk): İnsanın yaptığı bütün işlerin, söylediği bütün sözlerin Allah’ın kudreti ve iradesiyle olması, insanın bunlar üzerinde hiçbir etkinliğinin olmaması. **Kaderiyye** (Serbestlik): İnsanın yaptığı bütün işlerin ve söylediği bütün sözlerin kendi gücünden ve iradesinden kaynaklanması, Allah’ın bunlar üzerinde dolaysız bir etkinliğinin olmaması.

El-Emr beyne’l-Emreyn: İnsanın yaptığı işlerde ve söylediği sözlerde ne tam zorunlu ve seçme hakkından yoksun olması, ne de tam serbest yani Allah’ın müdahalesinden tamamen uzak bağımsız olması, bu ikisinin arasında bir noktada bulunması.

78- Allah Teâlâ farzların yerine getirilmesi ve haramların terk edilmesi konusunda insanlarla ahitlemiştir. Bundan dolayı onlardan bunu isteyecektir; acaba bu anlaş-

malarına bağlı kaldılar mı, kalmadılar mı? Ama onlar hakkında verdiği hükümlerden sormayacaktır. Örneğin; verdiği rızık ve yaratılıştaki kimisinin eksik kimisinin salim yaratılması gibi konularda onlara bir şey sormayacaktır. (mütercim)

79- Kaza ve kader İslam'ın ilk dönemlerinde güzellik, çirkinlik ve hak ederek karşılık alma kavramlarının ortadan kaldırılışı anlamında algılanıyordu. Yani İlâhî İrade bu işe taalluk ettikten sonra benim irâde ve eylemimin hiçbir önemi kalmıyor. Bana kalan yorgunluk ve zahmetlere katlanmak oluyor. Dolayısıyla yorgunluğumu Allah'ın hesabına yazıyorum. Çünkü beni bu zahmetlere sokan O'dur. İhtiyarın bu düşüncesine karşılık İmam Ali (a.s.) şöyle demişti: "Eğer böyle olsaydı, o zaman sevap ve ceza anlamsız olurdu..." İmam'ın bu sözleri aklın onayladığı ilkeleri içermektedir ki, yasamalarda bu ilkelere dayanır. İmam sözlerini tamamlarken, kanıt olarak da şöyle diyor: "Gökleri, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları boşuna yaratmamıştır." Çünkü eğer seçme özgürlüğünü ortadan kaldıran amaçsız iradeyi doğru kabul edersek, o zaman amaçsız ve hedefsiz fiilin varlığı da gerçeklik kazanır. Bu da sonuçta yaratılışın ve varoluşun amaçsız olabileceğini gündeme getirir. Bu olabirlik, gereklilikle aynı düzeydedir. Bu durumda yaratılışın ve varoluşun hiçbir gayesi olmaz. Gökler, yer ve ikisinin arasındaki canlı-cansız varlıklar boşuna yaratılmış olurlar. Ahiret de anlamsızlaşır. [el-Mîzan, 1/142]

80- İlâhî Yol Göstericiliğin (Hidayetin) Anlamı: Bildiğimiz anlamıyla hidayet, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, fiillerin tanıtımı ve nitelendirilmesi amacıyla kullanılan bir kelimedir. Araplar, "*Hedeytu fulanen ila emrin keza=falan adamı şu işe hidayet ettim*" derler. Burada kastedilen, o işe nasıl ulaşılabileceğinin anlatılması veya ona varmasını sağlayacak yolun gösterilmesidir. Bu, yol gösterme anlamında hidayettir. Veya birinin elinden tutar, yol boyunca ona eşlik ederek, onun istediği yere ulaştırırsın. Bunun adı da, amaca ulaştırma anlamında hidayettir, kılavuzluktur.

Bu hususların tümü bağlamında objeler dünyasında meydana gelen işe, kişinin gerçekleştirdiği eylem çeşitleridir; yolu açıklama veya gösterme (yol göstericilik) ya da yol gösterilen kişiyle beraber yürüme (kılavuzluk) gibi. Ancak hidayet kendisi, eylemin tanıtıcı formasyonudur ve amaçla ilintilidir. Nitekim yol gösterilen kişinin, bunun sonucunda sergilediği fiil de "ihtida" (gösterilen yola iletilme) şeklinde nitelendirilir. Bu bağlamda Yüce Allah'a izafe edilen hidayet -bu yüzden güzel isimlerinden biri olan "el-Hadî" şeklinde isimlendirilmiştir- Yüce Allah'ın rahmet ve rızık gibi fiillerinden algılanan fiil sıfatlarının kapsamına girer. Allah'ın hidayeti ise iki türlü olur:

Birincisi: Tekvini / Varoluşsal hidayet. Bu, varoluşsal olgularla ilintilidir. Yaratılan tüm varlık türlerine, yaratılmalarının amacını oluşturan olgunlaşma hedefine doğru yol almalarına, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik fiillerini işlemelerine yöneltmesi gibi. Allah'ın, yaratılan her canlıyı, kendisi için takdir edilen işlere yöneltmesi ve varoluşu için öngörülen eceli doldurmaya iletmesi de bu tür hidayet / yol göstericiliğin kapsamına girer. Nitekim Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "**O, her şeye yaratılışını verip sonra hidayet edendir.** (Tâhâ, 50)"; "**O ki her şeyi yarattı, düzenledi. Ve O ki her şeyin miktarını, biçimini belirleyip (hedefini) gösterdi.**" (Alâ, 2-3)

İkincisi: Teşrî / Yasama nitelikli hidayet. Bu ise, hak esaslı inanç ilkeleri ve salih ameller gibi yasama nitelikli olgularla ilintilidir. Bunlar da emir, yasak, diriltme, azap etme, emre uyanlara ödül, emre uymayanlara azap vaat etme gibi hususlar bağlamında söz konusudur. Bu hidayet bir tür yol gösterme şeklindedir. Nitekim Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: **“Biz onu yola hidayet ettik: Ya şükredici veya nankör olur. (İnsan, 3)”** Bu hidayetin kapsamına giren bir kısım yol göstericilik de, kişiyi amacına ulaştırma şeklindedir. Bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Dileseydik elbette onu ayetlerle yükseltirdik; fakat o, yere saplandı ve hevesinin peşine düştü. (A'râf, 176)”**. Yüce Allah bu tür hidayeti şöyle tanımlar: **“Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. (En'âm, 125)”**

Bazıları bu ayetten hareketle hidayetin ve sapkınlığın Yüce Allah'tan olduğu, Allah'tan başkasının bu hususta bir etkinliğinin olmadığı sonucuna varmışlardır ki bu tür bir çıkarsama yanlıştır. Çünkü ayet, Allah'tan olan hidayet ve saptırmanın gerçek mahiyetini açıklamaya yöneliktir. Bir açıdan bunları tanımlamakta, sınırlarını belirleyerek belirginleştirmektedir. Bu ayette, iddia edildiği gibi, bu ikisinin sırf Allah'tan olduklarının, başkasının bunda bir etkinliğinin olmadığına açıklanması amaçlanmamaktadır. Bu da gayet açık bir şekilde ayetin akışından anlaşılmaktadır.

Bir şeyin, varoluşunun sebeplerinin ve öncüllerinin yaratılması açısından Yüce Allah'a izafe edilmesi, onun Allah'tan başkasına bir başka açıdan izafe edilmesini olumsuzlamaz. Aksi takdirde, evrensel nedensellik yasasının geçersiz olması gerekirdi. Evrensel nedensellik yasasının geçersizliği ise, tâ baştan akli kanıtı ortadan kaldırır. Şu hâlde bir şey, örneğin hidayet ve dalâlet, gerçek olarak Allah'a izafe edildiği hâlde, Allah'tan başkasına da aynı şekilde izafe edilebilir ve bunda bir çelişki de yoktur. Allah'ın hidayet ve sapma bağlamında yaptığının, kalbi genişletip daraltması olduğuna [bu ayette] işaret ediliyor. Bunlar ise, kesinlikle kalbin bir şeyden nefreti veya bir şeyi arzulaması değildirler. **“Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. (Enam, 125)”**

Ayetin orijinalinde geçen “yeşreh” kelimesinin kökü olan “eş-şerh” açma, yayma anlamına gelir. Ragıp İsfahanî, *el-Müfredat* adlı eserinde, bu sözcüğün aslının et ve benzeri şeyleri açma, yayma anlamına geldiğini söyler. İlim ve irfanın kabı sayılan göğsün açılması ise, göğsün, karşılaştığı tüm, hak nitelikli bilgileri kavraması, kendisine iletilen hiçbir hak ifadeyi reddetmeyecek şekilde genişletilmesi anlamını ifade eder. Nitekim buna karşıt bir manzara olarak tasvir edilen sapkınlığın niteliğinden de bu yönde bir anlam çıkarmak mümkündür. Allah şöyle buyuruyor: **“...Onun göğsünü de göğe doğru yükseliyormuş gibi tıkanık yapar.”** Buna göre Allah, kimin göğsünü, Allah'a teslim olmak anlamına gelen İslâm'a açmışsa, göğsünü genişletmiş, yaymış demektir. Artık o göğüs Allah tarafından sunulan her gerçek inancı, her dinsel salih ameli kabule hazırdır. Allah ona hak bir söz yönelttiğinde derhal içine alır, salih bir amel sunduğunda derhal uygular. Bunun nedeni, onun basiret gözünün açık olması, ilâhî bir nurla görüyor olmasıdır. Bu nur, hak bir inanca iliştiğinde onu hemen aydınlığa çıkarır; salih bir amele rastladığında, derhal onu gün yüzüne çıkarır. Ama kalp

gözü kör olan kişi bakımından durum, bunun aksini göstermektedir. Böyle insanlar hak ile batılı birbirinden ayıramazlar, doğru ile yalanı ayırt edemezler. Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: **“Zira gözler kör olmaz; fakat asıl göğüslerdeki kalpler kör olur. (Hac, 46)”**

Allah bir başka ayette de göğüslerin İslâm’a açılmasını aynı şekilde açıklamıştır: **“Allah’ın göğsünü İslâm’a açıp da Rabbinden bir nur üzerine olan kimse (başkasına benzer) mi? O hâlde Allah’ı anmaktan yüz çevirip de yürekleri katılaştırmış olanlara yazıklar olsun! (Zümer, 22)”** Burada Allah göğsü İslâm’a açılan kimseyi tanımlarken, onun Allah katından bir nur ile hareket ettiğini vurguluyor, bu nur, yolculuğu esnasında onun önünü aydınlatıyor.

Sonra onu, katı kalplilerle karşılaştırdığı için kalp yumuşaklığı ile vasfediyor; kalbinin bu yüzden Allah’ın zikrini hemen kabul ettiğini, katı kalpliler gibi ilâhî zikri reddetmediğini belirtiyor. Sonra da şöyle buyuruyor: **“Allah sözün en güzelini, birbirine benzer, ikişerli kitap hâlinde indirdi. Rablerinden korkanların, ondan derileri ürperir, sonra derileri ve kalpleri Allah’ın zikrine yumuşar. İşte bu Allah’ın hidayetidir, dilediğini bununla doğru yola iletir. Ama Allah kimi sapkınlığında bırakırsa, artık ona yol gösteren olmaz. (Zümer, 23)”** Bu ayette kalplerin Allah’ın zikrine karşı yumuşamasından, gönüllü olarak hakka uymasından söz ediliyor. Bu bağlamda bunun ilâhî hidayet olduğuna, Allah’ın bununla dilediğini doğru yola ilettiğine işaret ediliyor. Tam bu noktada [Zümer, 23.] ayetiyle, [Enam, 125.] ayetin aynı anlam üzerinde birleştiklerini görüyoruz. Buna göre, Allah kullarından birini hidayete erdirdiğinde onun göğsünü açar, böylece bütün hak nitelikli inanç ilkelerini ve bütün salih amelleri içine alacak genişliğe kavuşur; büyük bir yumuşaklıkla, esneklikle bütün bunları kabul eder, kesinlikle katılaşıp reddetmez. Bu, bir tür manevî nurdur; hak nitelikli sözü ve salih ameli aydınlatır, bu nura sahip olan kişiye yardımcı olur, aydınlattığı gerçeklere sarılmasını sağlar. Dolayısıyla bu nur, ilâhî yol göstericiliği tanımayı sağlayan bir tanıtıcı rehber konumundadır.

Bundan da anlıyoruz ki, **“Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm’a açar.”** ifadesi, **“Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir nur verdiğimiz kimse...(Enâm, 122)”** ifadesine ilişkin bir başka açıklama mahiyetindedir. Öte yandan, **“Allah kimi hidayete erdirmek isterse...”** ifadesinin içerdiği ayrıntı, iki açıklamadan birinin ötekisi için, onun kaçınılmaz sonucu imiş gibi, ayrıntı işlevini görmesine tipik bir örnektir. Nitekim iki açıklamanın birbirlerini onaylaması, doğrulanması birini diğerinin sonucu, ayrılmaz ayrıntısı hâline getirir, öyle algılanmasını sağlar. Bu ise, ayetin akışı açısından göz önünde bulundurulması gereken ince, sanatsal bir ayrıntıdır.

Yüce Allah başka bir yerde, seçkin peygamberleri hidayete erdirmesinden, onlara büyük nimetler bahsedişinden söz ederken bu hidayete ilişkin diğer bir tablo çizer: **“Onları seçtik ve onları hidayet ettik. İşte bu Allah’ın hidayetidir, kullarından dilediğini buna iletir. (En ’âm, 87-88)”**

Ayet, şunu açık bir şekilde gösteriyor ki Allah'ın hidayeti, kendisine uyanları doğru yola, düz bir hareket metoduna iletir. Bunda farklılık ve ihtilâf olmaz. Onun, ilâhî bilgilerden ve yasalardan meydana gelen dini demek olan yolunun bazı bölümleriyle diğer bazı bölümleri arasında çelişki olmaz. Çünkü bölümlerin tümü katışıksız, öz tevhidi temsil ederler. Tevhid ise, değişmez ve tek bir gerçekliktir. Sonra bu yolun bütün bölümleri ilâhî fitrata, yaratılış yasasına dayanırlar. İlâhî fitrat ise yargılarında yanılmaz, kendi içinde dönüşüm yaşamaz, gereklerinde farklılıklar arz etmez.

Sonra bu yolun yolcuları, bu dinin taşıyıcıları da birbirlerine kaynaşmış hâledirler, aralarında ihtilâf ve çelişme olmaz. Dolayısıyla Allah'ın peygamberlerinden birinin davet ettiği, bütün peygamberlerin davet ettiği gerçektir. En son peygamberin insanlığı teşvik ettiği hayat biçimi, ilk peygamberin, Âdem'in teşvik ettiği hayat biçiminin aynısıdır. Aralarındaki tek fark birinin kısa ve öz, birininse geniş ve ayrıntılı olmasıdır. [el-Mîzan c.7, s.495–503]

81- Sapkınlık özü itibarı ile O'na [Allah'a] izafe edilemez. Çünkü O özü itibarı ile kişinin Allah'ın hidayeti ile yönlenmemesidir ki, bu kavram, yokluk anlamı taşıyor ve eksiklik sıfatıdır. Ancak, bu “hidayet mahrumiyeti,” ilk gerçekleşmesinin arkasından kişide yerleşip onun için ayrılmaz bir sıfat oldu mu, bu sonuç, kişinin sapkınlığı hidayete tercih etmesi ve Allah'ın ayetlerini yalanlaması sebebi ile ilâhî tevfiğin ve bağışın kesilmesi anlamına gelir ki, bu anlamda hidayet mahrumiyeti, Yüce Allah'tandır, Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bu sonucu kendine izafe eder. Bu süreç, adım adım kötü akıbetle iletme ve mühlet verme şeklinde gerçekleşir. [el-Mîzan, c.8, s.480]

82- Hristiyanların başpiskoposu.

83- Yahudi din adamlarının başı.

84- Meleklerle veya yıldızlara tapanlar. Hz. Yahya'nın (aleyhisselâm) takipçileri olduklarını iddia edenler.

85- Hirbid olarak Arapçaya geçmiştir. Ateşperestler ve Zerdüşterin önde geleni.

86- Çok yetenekli bir Sabii âlimi.

87- Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve alih) bu mucizesi öteki kitaplarda nakledilmemiştir.

88- İmam (a.s.) veliahtlığı kabul ederken devlet işlerine karışmayacağını ve hiç kimsenin azlını ve atamasını yapmayacağını şart koşmuştu. Bundan dolayı İmran-ı Sabii'yi sadaka toplama görevine ataması şüphelidir. Bu görevden maksat, İmam'a ait sadakaların toplanma görevi olabilir.

89- Zırr b. Amr el-Kadî, fasit akideye sahip olan bir Mûtezilîdir. (Lisan'ul Mîzan)

90- Süleyman, “Bir şeyi bilmek, onun var olmasını gerektirir” görüşüne sahipti.

İçindekiler

Başlarken.....	11
Kitabın Konusu	6
Kitabın Saygınlık ve İtibarı.....	6
Kitabın Yazılmasının Sebebi.....	6
Kitaba Yazılan Şerhler.....	7
Kitabın Önemi ve Tarihteki Yeri	7
Kitapta Yer Alan Hadis Sayısı ve Çeşitleri	8
Önsöz	11

BAPLAR

1- Muvahhid ve Ariflerin Sevabı Babı.....	13
2- Tevhid ve Teşbihin Nefyi Babı	33
3- Vahid, Tevhid ve Muvahhidin Anlamları Babı	95
4- “Kul Huvalahu Ahad” Suresinin Tefsiri Babı.....	105
5- Tevhid ve Adaletin Anlamı Babı.....	119
6- Allah Hakkında Cisim ve Suret Tasavvur Etmenin Yasak Oluşu Babı	121
7- Allah Tebâreke ve Teâlâ’dan “Şey” Diye Söz Etme Babı	135
8- (Allah’ı) Görme Hakkında Gelen Hadisler Babı	139
9- Kudret Babı.....	167
10- İlim Babı	189
11- Zati Sıfatlar ve Fiili Sıfatlar Babı	197

12- “O’nun Vechi Dışında Her Şey Helâk Olacaktır.” Ayetinin Açıklaması Babı	213
13- “Allah: Ey İblis! İki Elimle Yarattığıma Secde Etmekten Seni Meneden Nedir?” Ayetinin Açıklaması Babı	219
14- “O Gün İşler Zorlaşır ve Secdeye Davet Edilirler; Fakat Güç Getiremezler.” Ayetinin Açıklaması Babı.....	221
15-“Allah Göklerin ve Yerin Nûrudur.” Ayetinin Açıklaması Babı	223
16- “Allah’ı Unuttular Allah da Onları Unuttu.” Ayetinin Açıklaması Babı	231
17- “Kıyamet Günü Bütün Yeryüzü O’nun Tasarrufundadır. Gökler O’nun Kudret Eliyle Dürülmüş Olacaktır.” Ayetinin Açıklaması Babı	233
18- “Hayır! Onlar Şüphesiz O Gün Rablerinden Perdelenerek Yoksun Tutulmuşlardır.” Ayetinin Açıklaması Babı	235
19-“Rabbin (İn Emri) Geldiği ve Melekler Saf Saf Dizildiği Zaman (Her Şey Ortaya Çıkacaktır.)” Ayetinin Açıklaması Babı	237
20- “Onlar, İlle De Buluttan Gölgeler İçinde Allah’ın ve Meleklerinin Gelmesini mi Beklerler?” Ayetinin Açıklaması Babı.....	239
21- “Allah Da Onlarla Alay Etti.”, “Gerçekte, Allah Onlarla İstihza (Alay) Eder”, “Tuzak Kurdular; Allah Da Onların Tuzaklarını Bozdu. Allah, Tuzak Kuranların Hayırlısıdır.”, “Allah’a Oyun Etmeye Kalkışıyorlar; Hâlbuki Allah Onların Oyunlarını Başlarına Çevirir.” Ayetlerinin Açıklaması Babı	241
22- “Cenbullah (Yüce Allah’ın Yanı-Yakini- İtaati)” Babı	243
23- El- Hucze’nin (İp, Engel) Anlamı Babı	247
24- Göz, Kulak ve Dilin Anlamı Babı	249
25- “Yahudiler, Allah’ın Eli Bağlıdır, Dediler. Hay Dedikleri Yüzünden Elleri Bağlanası ve Lânet Olasılar! Bilâkis, Allah’ın Elleri Açıktır” Ayetinin Açıklaması Babı	251
26- Yüce Allah’ın Rıza ve Gazabı Babı	253
27- “Ona Kendi Ruhumdan Üflediğim Zaman...” Ayetinin Anlamı Babı	257
28- Yüce Allah’ın Mekân, Zaman, Sükûn, Hareket, İniş, Çikiş ve İntikalinin Nefyi Babı	261

29- Yüce Allah'ın İsimleri, Aralarındaki Anlam Farklılıkları ve Yaratılmışlar

Arasındaki Farkları Babı	285
Allah, İlâh	305
El- Vâhid, El- İlâh	305
*Es- Samed”	309
* Evvel, Ahir*	309
Es- Semî	309
El- Basîr	309
El- Kadir, El- Kâhir	311
Aliyyu'l A'la	311
El- Bâki	313
*El- Bedî'	313
El- Bâri’	315
El- Ekrem	315
Ez- Zâhir	315
El- Bâtin	317
El- Hay	317
El- Hekim	317
El- Âlim	319
El- Halim	319
El – Hafîz	319
El- Hak	319
El- Hasib	321
El- Hamid	321
El – Hafî	321
Er – Rab	321
Er- Rahman	323
Er- Rahîm	323
Ez- Zârî	323
Er- Razik	325

Er- Rakib	325
Er- Rauf	325
Er- Râî	325
Es – Selâm	325
El- Mümin	327
El- Muheymin	329
El- Aziz	329
El- Cebbar	329
El – Mütekebbir	331
Es- Seyyid	331
Es- Subbuh	331
Eş- Şehid	333
Es- Sadık	333
Es- Sâni	333
Et- Tahir	333
El- Adl	335
El- Afv	335
El- Gafur	335
El- Ganî	335
El- Gıyas	337
El- Fâtir	337
El- Ferd	337
El- Fettah	337
El- Fâlik	337
El- Kadim	339
El- Melik	339
El- Kuddus	339
El- Kavî	339
Karîb	339
El- Kayyum	341

El- Kâbiz	341
El- Bâsit	343
Kaziyu'l Hacat	343
El- Mecîd	343
El- Mevlâ	345
El- Mennân	345
El- Muhît	345
El - Mubîn	347
El- Mukît	347
El- Musavvir	347
El- Kerîm	347
El- Kebîr	349
El – Kâfî	349
Kâşif Ez- Zur	349
El- Vetr	349
En- Nur	349
El- Vehhab	349
En- Nâsir	351
El- Vâsi	351
El- Vedûd	351
El- Hâdî	351
El- Vefî	353
El- Vekîl	353
El- Vâris	353
El- Ber	353
El- Bâis	353
Et- Tevvâb	353
El- Celîl	355
El- Cevad	355
El- Habîr	355

El- Hâlik	355
Hayru'n Nasirin	357
Deyyân	357
Şekûr	357
El- Azîm	357
El- Latîf	359
Eş- Şâfî	359
Tebareke	359
30- Kur'an Nedir? Babı	371
31- "Bismillâhirrahmanirrahim"ın Açıklaması Babı	383
32- Mu'cem Harflerinin Anlamı Babı	391
33- Cummel Harflerinin Açıklaması Babı	397
34- Ezan ve İkame Harflerinin Açıklaması Babı	401
35- Hidayet, Sapkınlık, Başarı ve Zillet Allahu Teâlâ'dandır Babı	409
36- İki İlahâ İnanmanın Yasaklanması ve Zındıklık Babı	413
37- "Allah Üçün Üçüncüsüdür" Diyenlere Cevap ve "Allah'tan Başka İlâh Yoktur" Babı	461
38- Yüce Allah'ın Azameti Babı	473
39- Yüce Allah'ın Lütü Babı	487
40- Tevhidin Marifetinin Caiz Olan En Alt Seviyesi Babı	489
41- Allah, Ancak Kendisiyle Bilinir Babı	493
42- Âlemin Sonradan Var Edilmişliği ve Var Edicisinin İsbatı Babı	503
43- Zi'lib Hadisi Babı	529
44- Yahudi Subbeht'in Hadisi Babı	541
45- "Subhanallah"ın Anlamı Babı	545
46- "Allahu Ekber"ın Anlamı Babı	547
47- "O, Evvel'dir (İlktir) ve Ahir'dir (Sondur)"ın Anlamı Babı	549
48- "Rahman Arşa İstiva Etti" Ayetinin Anlamı Babı	551

49- “Allah’ın Arşı Suyun Üzerindeydi” Ayetinin Anlamı Babı	559
50- Arş ve Sıfatları Babı	563
51- Dördüncü Yaratılan Arş İdi Babı	567
52- “Kürsüsü Gökleri de Yeryüzünü de Kaplayıp Kucaklamıştır” Ayetinin Açıklaması Babı	569
53- Yüce Allah Varlıkları Tevhid İnancı Üzerine Yaratmıştır Babı	573
54- Beda Babı	579
55- Meşiiyyet ve İrade Babı	587
56- İstîtâat (Kudreti Yeter Olmak) Babı	599
57- Deneme ve Sınama Babı	613
58- Saadet ve Şekavet Babı	615
59- Cebr ve Tefvizin Yasaklılığı Babı	621
60- Kaza, Kader, İmtihan, Rızık, Kıyamet ve Ölüm Babı	631
61- Çocuklar ve Yüce Allah’ın Onlar Hakkındaki Adaleti	669
62- Yüce Allah Kullarına En Faydalı Şeylerin Dışında Bir Şey Yapmaz Babı	683
63- Emir, Nehiy, Vaad ve Vaid Babı	695
64- Tarif, Beyan, Delil ve Hidayet Babı	705
65- İmam Rıza’nın (a.s) Diğer Din Mensuplarıyla, Caselik, Resul Calut, Sabiin Reisleri, Büyük Hirbiz ve Sabii İmran’in -Me’mun’un Huzurunda- Tevhid Hakkındaki Münazara Meclisi	717
66- İmam Rıza’nın (a.s) Horasan Kelâm Âlimlerinden Süleyman Mervezî İle Me’mun’un Huzurunda Tevhid Hakkında Yapmış Olduğu Münazarası	763
67- Yüce Allah Hakkında İlimsiz Söz, Cidal ve Boş Konuşmanın Yasaklılığı Babı	793
Son Notlar	807

NOT:

NOT:

NOT:
